

५६ नित्यापोढशिकार्णवः—भास्कररायोत्रीतटीकासहितः ।	३	८
५७ आचारभूषणम्—हिरण्यकेश्याह्निकमोकोपाह्वयम्बककृतम् ।	४	९
५८ आचारेन्दु—माटेइत्युपाह्वयम्बकविरचितः ।	४	०
५९ श्राद्धमञ्जरी—केलकरोराह्वयपूमट्टविरचिता ।	२	०
६० यतिधर्मसंग्रहः—विश्वेश्वरसरस्वतीकृतः ।	१	१२
६१ गौतममणौषधर्मसूत्रम्—हरदत्तकृतटीकासमेतम् । ...	२	८
६२ ईशकेनकठमश्रुण्डमाण्डवपानन्दवल्लीभृगूपनिषदः—सटीकाः ।	२	८
६३ छान्दोग्योपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	१२
६४ वृहदारण्यकोपनिषत्—रङ्गरामानुजविरचितप्रकाशिकोपेता ।	३	४
६५ शाङ्खायनब्राह्मणम्—ऋग्वेदान्तर्गताष्कलशालीयम् ।	१	४
६६ काव्यप्रकाशः—उद्योतयुतभट्टापिसहितः ।	१	४
६७ ब्रह्मसूत्राणि—दीपिकासमेतानि ।	४	८
६८ बृहद्ब्रह्मसंहिता—नारदपञ्चरात्रान्तर्गता । ...	१	१२
६९ ज्ञानार्णवतन्त्रम्—ईश्वरप्रोक्तम् । तन्त्रशास्त्रग्रन्थः । ...	१	४
७० स्मृत्यर्थसारः—श्रीधराचार्यविरचितः । ...	१	१०
७१ बृहद्योगतरङ्गिणी—श्रिमल्लभट्टविरचिता भागद्वयोपेता ।	१०	१२
७२ परिभाषेन्दुशेखरः—चैतन्यकृतगदारूपटीकायुतः । ...	२	९
७३ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः—श्रीमच्छंकराचार्यविरचिता ।	१	८
७४ द्वाद्यापणगृहसूत्रवृत्तिः—रुद्ररुन्दपणीता । ...	१	०
७५ ब्रह्मसूत्रभाष्यार्थरत्नमाला—सुब्रह्मण्यविरचिता ।	४	४
७६ ईशकेनकठोपनिषदः—दिगम्बरानुचरकृतव्याख्यासमेताः । ...	१	०
७७ वेदान्तसूत्रमुक्तावलिः—ब्रह्मानन्दसरस्वतीविरचिता । ..	२	६
७८ त्रिष्वल्लीसेतुः—नारायणभट्टविरचितः । ...	१	१२
७९ छान्दोग्योपनिषत्—मिताक्षराव्याख्यासमेता ।	२	०
८० षापयवृत्तिः—श्रीमच्छंकराचार्यकृता सटीका । ...	०	८
८१ आश्वलायनधौतसूत्रम्—नारायणकृतवृत्तिममेतम् ।	४	११
८२ ब्रह्मसूत्रवृत्तिः—हरिदीप्तिविरचिता । ...	२	७
८३ संक्षेपश्रीकृष्णम्—व्याख्यासहितं भागद्वयोपेनम् । ...	९	१
८४ अद्वैतामोदा—भगवत्केशवाध्यामदेवनाट्टिप्रणीतः । ...	३	०

आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः १०२

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

तस्य द्वितीयो भागः ।

एतत्पुस्तकं

वे० शा० सं० वासुदेवशास्त्री मराठे इत्येतैः

वे० शा० सं० पुरुषोत्तमशास्त्री रानडे इत्येतैश्च संशोधितम् ।

तच्च

वी. ए. इत्युपपदधारिभिः

विनायक गणेश आपटे

इत्येतैः

पुण्याख्यपत्तने

श्रीमन् 'महादेव चिमणाजी आपटे' इत्यभिधेय-

महाभागप्रतिष्ठापिते

आनन्दाश्रममुद्रणालये

आयसासरेर्मुद्रयित्वा

प्रकाशितम् ।

जालिवाइनशकान्दाः १८५७ ।

ख्रिस्ताब्दाः १९३९ ।

(अस्य सर्वेऽधिकारा राजशासनानुसारेण स्वायत्तीकृताः) ।

मूल्यं चतुर्दशाणकयुत्तरूपकचतुष्टयम् (४८१४) ।

श्रीशिवः शरणम् । प्रास्ताविकं किञ्चित्

अपि महाशया आनन्दाश्रमसंस्कृतग्रन्थावलीप्रकाशितग्रन्थरत्नसंग्रहद्वय-
द्वादरा विद्वांसः समुपजोषय संस्येयं श्रीब्रह्मवैवर्ताख्यस्य पुराणरत्नस्य
द्वितीयो भागः श्रीमतां करयुगले सादरं समर्पयति । श्रीमद्वैपायनमुनिवरप्रणी-
ताष्टादशमहापुराणेषु दशममिदं पुराणं ब्रह्मवैवर्तं नाम । किमत्र प्रतिपाद्यं तदस्य
नामैव खलु सव्यगवन्तुं सुगमम् । ब्रह्मणो वैवर्तं विशेषेण विवृतिर्यत्रेति ब्रह्म-
वैवर्तम् । विवृतिरेव वैवर्तम् । प्रज्ञादित्वात्स्वार्थेऽण् । उद्बोधितोऽयमर्थोऽस्मि-
न्नेव ग्रन्थे ब्रह्मखण्डे प्रथमाध्याये—

‘विवृतं ब्रह्म कास्म्यै च (कास्म्येन) कृष्णेन परमात्मना ।

ब्रह्मवैवर्तकं तेन प्रवदन्ति पुराविदः’ इति ॥

अनेन हि निर्वचनेन नित्यशुद्धबुद्धस्वप्रकाशनिर्गुणनिखयवपरमात्मना श्रीकृ-
ष्णस्वरूपेण सगुणीभूय निजमक्तोद्धारार्थं परमपावन्यो विविधा लीला अकारिषत ।
यामिश्च खलु लीलाभिर्ब्रह्मभावं विन्दति मानवो ब्रह्मवैवर्तस्यास्य पुराणवरस्य
पठनपाठनात्मकेन सत्कर्मणा । पुराणस्यैतस्य चत्वारि खण्डानि ब्रह्मप्रकृतिगणेश-
श्रीकृष्णारूपाणि वर्तन्ते । एतच्च त्रैमिवारण्ये शौनकादिमुनिसत्तमान् सौतिः प्रकप-
यामास । राधाश्रीकृष्णयोर्लीलाविशेष एतस्मिन्समुपवर्णितः सविशेषं पुष्पाति
खल्वेतस्य परा किल काष्ठां प्रकृष्टतायाः । मन्ये नैतादृशः किल यशोदानन्द-
कन्दस्य श्रीराधाजनेर्लीलाविलासः कस्मिन्नपीतरपुराणग्रन्थे लोचनपुष्पमवतरति
आद्ये ब्रह्मखण्डे सृष्टिनिखणप्रसङ्गे जगदीशितुः श्रीकृष्णस्य शरीराक्षारायणा-
दिदेवानामाविर्भावः, रासमण्डले राविकोत्पत्तिः, राधाकृष्णशरीराद्भोगोपगोपि-
कानां प्रादुर्भावः, ततश्च विश्वोत्पत्तिरेवंप्रकारका विषयाः प्रामुष्येनोपवर्णिताः ।
द्वितीये पुनः प्रकृतिखण्डे सृष्टिकार्यप्रसङ्गतो दुर्गारावालम्बीसरस्वतीताम्रित्रीणां
प्रकृतिभूतपञ्चदेवतानां माहात्म्यं नितान्तरमणीयतया श्रवोचि । तथा च सावित्री
सत्यवान् सुरभिः स्वाहा स्वधा एतासां देवतानामुपाख्यानानि, देवीमाहात्म्यं,
सुरपवंशवर्णनं, गङ्गाया उपाख्यानं रामायणीया कथा, दुर्वाससः पाकशासनं
मति श्रापः, लक्ष्मीपूजाविधिश्चेत्यादयो विषयाः प्राधान्येन व्याहृताः । तार्त्ताधिके
गणेशखण्डे तु गणेशमाहात्म्यकथनपूर्वकं जमदग्निः कार्तवीर्यपरशुरामादीनां कथा
हृदयंगमया रीत्या कथिताः । चरमे तुरीये श्रीकृष्णजन्मखण्डे पुनः गोपी-
जनवल्लभस्य नन्दनन्दनस्य विविधाः क्रीडा हृदयाह्लादकेन संविधानकेन

वज्रशङ्ख, मुकुट
गोमैत्रास्य
हेतुस्य
मन्त्रस्य
इत्येतेषु
पदतत्त्वज्ञाने
स्ततश्च पुराणस्य । यथा—तैत्तिरीयारण्यके 'सहस्रै' इति प्रपाठके
निर्दिष्टात्पुराणानि कल्पान्' (तै० आ० २।१५।१) 'अ-
तिहासः पुराणं विद्या' (बृ० द्वा० ४।१२) 'अग्नेदो...अधर्वा-
तिहासः पुराणं विद्या' (बृ० द्वा० २।४।१०) 'अरे अस्य....
पुराणं पञ्चमम्' (छा० ७।१।१) 'चत्वारो वेदाः....वाकोवाक्मयं इति-
राणं वैद्यकम्' (या० म० १२।१०) एवमादीनि परःशतानि वचोसि
प्राथम्यावबोधकानि संहस्यन्ते । यदि पुराणस्यैव प्राथम्यमविवक्षितं
इत्येव प्राहनिर्देश आगमिष्यत् । एतावता वा भूदद्यादशपुराणानां,
मापि पुराणस्य प्राग्भावो न स्थिरी भवति । तर्हि वायवीयवचनस्य का
ते चेत्, कथ्यते—तत्र खलु वेदान्तःपात्येव कश्चिद्भागः पुराणपद-
म् । 'आत्मा वा इदमेक एवाग्रः आसीजान्मास्विचन मिषत् इत्यादीनि
दिप्रतिपादकानि पुराणानि' इति विचारण्यस्वामिचरणा उपरिनिर्दिष्टा-
न्पुराणपदस्यार्थं माप्ये प्रतिपादयामासुः । बृहदारण्यकस्यपुराणपदस्यापि
णमस्तदा इदमत्र एवासीदित्यादि' एवंपकारिकयैव रीत्या श्रीमद्भारतपूज्यपादा
नृहदारण्यकोपनिषद्भाष्ये लिखितः । एवमन्यत्रापि । एतेन च स्वत्वे-
नात एव मतीयते यत्, पुराणप्राथम्यवादिना वायवीयवचनस्यपुराणपदस्य
मावितोऽर्थो, न किञ्च शोदयाम इति विदोर्कुर्वन्तु चतुरस्रेतसः सुविद्यः ।
एव
न
म

स्याध्यायं भावयेत् पित्र्ये वर्मशास्त्राणि चैव हि ।

आख्यानानांतिहासाश्च पुराणान्यखिलान्यपि' (म० स्मृ० ३।२३२)

इति मनुना 'पूर्व वेदान् अनन्तरं च पुराणानि भावयेत्' एवं प्रति-
पादितः क्रमः संगच्छते । सृणुमात्रे वायवीयवचनोपरोधेन यदि पुराणस्य प्राग्भूत-
त्वे तर्हीपि न निस्तारः, तैत्तिरीयारण्यके प्राहनिर्दिष्टस्य 'पुराणानि'
इति बहुवचनघटितपदस्य संगत्यनुपपत्तेः । अनेनापि महता विरोधेन नतरां
पुराणस्य वेदतः पूर्वकालिकत्वमिष्यत् युक्तयुक्तविवेकपटीयसां स्थिरविद्यां धीरेव
प्रमाणम् ।

किञ्च यद्वोचि 'वेदस्यः प्रागेकमेव पुराणमासीत् । वेदविमोक्षरं व्यास-
महर्षिणा तस्याष्टादशपुराणानि संहस्यानीत्यादि । तदपि न विचारसहम् । क
तु नाम तत्प्राथमिकं पुराणं संपाति, गद्यात्मकं पञ्चमयं वा, अपि च किं किं तत्र
पत्यपादि, त्रैस्वर्धयुतं वा त्रैस्वर्धविहीनं तत्, पुराणलक्षणानि तत्रावर्तन्त न वा ।
कति वा पद्यानि तत्राऽऽसन् । संपातितनपुराणेषु कतमः पुनस्तत्रत्योऽद्यस्तदाऽऽ-

सीत् । एवमादयो महवोऽनुयोगाः कस्यापि विमर्शशीलस्य पुरतः प्रादु.पन्ति ।
तेषामेकतमस्यापि प्रश्नस्य सोपपत्तिकः समाधिस्तु संप्रति कर्तुं दुर्घट एव ।
तस्मात्किं तेन केवलवाङ्मात्रनिर्दिष्टेन प्राथमिकपुराणेनार्थः ।

यद्युच्यते वैशिष्ट्याद्दृष्टिभिर्विद्वद्भिः “ पुराणानि परस्परं विसंवादीनि ।
सूर्यचन्द्रवंशयोर्महीथान्सल्लु विरोधो दरीदृश्यते । वैवस्वतमनोः रामचन्द्रस्य युगं
ब्रह्मपुराणेऽष्टपञ्चाशत्तमं तर्हि विष्णुपुराणे चतुःषष्टितमम् । अग्निपुराणे एकप-
ञ्चाशत्तमं तच्छिवपुराणे पञ्चाशत्तमम् । एवमेव चन्द्रवंशे युधिष्ठिरस्य बुधतो
विष्णुपुराणे सप्तचत्वारिंशं तद्वह्मपुराणे पञ्चत्रिंशम्, इत्यादिकम् । तथैव च स्कन्दो-
त्पत्तिविषयेऽपि मलीयान् विरोधो दृष्टिपथमारोहति । एवमादयो भूयांसः किञ्च
विरोधास्तत्र तत्र समीक्ष्यन्त इति ” तदपि न समञ्जसम् ।

‘ कचित्कचित्पुराणेषु विरोधो यदि लभ्यते ।

कल्पभेदादिभिस्तत्र व्यवस्था सद्भिरिष्यते ॥ ’

इति न्यायेन तत्तद्विरोधपरिहारात् । प्रतिमन्वन्तरं प्रतिद्वापरं च । प्रादुर्भवस्ये-
कैको व्यास इति विदितचरमेव भूयसां विदुषाम् । मन्वन्तरे पुनर्वैवस्वतात्सर्येऽ-
द्यावदष्टाविंशतिसंख्याका व्यासमुनिवराः समभूवन् । द्वापराणां तावत्संख्याक-
त्वात् । तेऽप्यन्यतमोऽष्टाविंशो व्यासः कृष्णद्वैपायनापरनामकः पाराशर्यः ।

तदुक्तम्—ततः शक्तिर्जातुकर्ण्यः कृष्णद्वैपायनस्ततः ।

अष्टाविंशतिसंख्येयं कथिता या मया श्रुता ॥

(दे० मा० १ । १ । ३३) इति वचनेन व्यासस्य प्रतिद्वापरं पार्थक्येन
न काऽपि विप्रतिपत्तिः स्फिरी भवति । एतेन—

अष्टादशपुराणानि कृत्वा सत्यवतीसुतः ।

भारताख्यानमतुलं चक्रे तदुपबृंहितम् ॥

इति देवीभागवतस्यवचनेनाष्टादशपुराणानां व्यास एव कर्तेति निःसंदेहम् ।
तत्र तत्र परिदृश्यमानो विरोधस्तु व्यासैकत्वेऽपि कल्पभेदादुन्नेय इति सर्वम-
मनवद्यम् ।

विद्वांसः ‘ मच्छतः स्वलनं क्वापि ’ इति न्यायेन पास्ताविकेऽस्मिन्समी-
क्ष्यमाणं दोषकदम्बमपहाय गुणलेशमेव संगृह्यन्तु श्रीमन्त इति प्रह्नीमावपुरः-
सराऽऽवर्धनेति शम् ।

मार्ग० पु० ९ । १८१७ }
प्रपदपत्तनम् ।

विद्वज्जनवशंवदः—
रानदेहयुपाभिधगोविन्दसनुजन्मा
पुरुषोत्तमशर्मा ।

अथ श्रीमद्ब्रह्मवैवर्तपुराणविषयानुक्रमणिका ।

श्रीकृष्णजन्मखण्डे पूर्वार्धः । (४३३-६७५)

अध्यायाङ्काः ।	विषयः ।	पृष्ठाङ्काः ।
१	विष्णुवैष्णवयोर्गुणप्रशंसा, प्रस्तावश्च	४३३
२	विरजाद्वयगोपिकाया नदीरूपधारणम् ...	४३६
३	सप्तसमुद्रोत्पत्तिं राधाश्रीदासोः परस्परं शापः ...	४३९
४	गोलोकवर्णनम्	४४३
५	गोलोकवर्णने श्रीकृष्णस्तोत्रराजपठनम्	४५१
६	कृष्णाज्ञया राधाया गोलोकाद्गोकुले गमने विष्णोर्मधुरागमने च ...	४५६
७	श्रीकृष्णजन्माख्यानम् ...	४६८
८	श्रीकृष्णजन्माष्टमीव्रतपूजोपवासनिरूपणम्	४७३
९	नन्दपुत्रोत्सववर्णनम् ...	४७७
१०	पूतनामोक्षवर्णनम्	४८०
११	तृणावर्तवधवर्णनम् ...	४८२
१२	शकटामुरमञ्जनं यागनिद्रोक्तकवचन्यासश्च ...	४८३
१३	कृष्णान्नप्राशननामकरणप्रस्ताव ...	४८५
१४	वृक्षार्जुनमञ्जनम्	४८६
१५	राधाकृष्णविवाहो नवसंगमप्रस्तावश्च ...	४९७
१६	बकपलम्बककेशिवधपूर्वकं वृन्दावनगमनम् ...	५०१
१७	वृन्दावनवर्णनम्	५१२
१८	विप्रपत्नीमोक्षणप्रस्तावः ...	५२२
१९	कालीयदमनदावाग्निमोक्षणप्रस्तावः ...	५२८
२०	गोवत्सनालकहरणप्रस्ताव	५३६
२१	इन्द्रयागमञ्जनं नन्दस्तोत्रं च ...	५३९
२२	धेनुकवधवर्णनम्	५४९
२३	तिलोत्तमाबलिपुत्रयोर्व्रह्मशापप्रस्तावः	५५३
२४	तालफलमक्षणप्रसङ्गे बलिपुत्रमोक्षः	५५९
२५	मुनिमोक्षणप्रस्ताव. ...	५६३
२६	एकादशीव्रतनिरूपणम्	५७०
२७	गोपिकावस्त्रहरणप्रस्तावः	५७४

अध्यायाङ्कः।	विषयः	पृष्ठाङ्काः ।
१८ रासक्रीडाप्रस्तावः	...	१८४
१९ अष्टावक्रमुनिमोक्षप्रस्तावः	५९१
२० राधाप्रभे अष्टावक्रं प्रति रम्भाशापः	...	१९३
२१ मोहिनीस्तोत्रम्	...	१९८
२२ श्रीकृष्णस्तोत्रम्	१०१
२३ मोहिनीशापो ब्रह्मदर्पमङ्गलम्	...	१०४
२४ जाह्नवीजन्मप्रस्तावः	...	१०८
२५ ब्रह्मप्रसङ्गवर्णनम्	११०
२६ श्रीकृष्णकृता शंकरप्रशंसा	११४
२७ हरनिर्मल्यशापः	११९
२८ पार्वतीवर्षभङ्गप्रस्तावः	...	१२१
२९ पार्वतीदर्पमङ्गलः	१२४
३० पार्वत्यास्तपश्चर्या	१२७
३१ शिवस्तोत्रप्रसङ्गादनख्यराज्ञो वृत्तम्	...	१३३
३२ सीतादेहत्यागः	...	१३९
३३ शंकरशोकापनोदनकथनम्	१४३
३४ पार्वतीसंप्रदानम्	१४७
३५ शंकरविवाहः	...	१५०
३६ उमाशंकरयोर्विष्वासः	१५४
३७ शक्रदर्पमङ्गलः	१५७
३८ सूर्यदर्पमङ्गलः	१६२
३९ अग्निदर्पमोचनम्	१६५
४० दुर्वाससो दर्पमङ्गलः	१६६
४१ घन्वन्तरिदर्पमङ्गलः	१६५
४२ राधामाधवयो रासवर्णनम्	... रास ...	१७०
४३ श्रीकृष्णरासक्रीडावर्णनम्	...	१७०
४४ श्रीकृष्णस्य मथुरागमनादारभ्य गोलोकगमनान्तचरितानां संक्षेपवर्णनम्	...	१७०
	...	१७४

॥ इति कृष्णजन्मखण्डपूर्वार्धः ॥

अथ श्रीकृष्णवैवर्तपुराणविषयानुक्रमणिका ।

श्रीकृष्णजन्मखण्ड उत्तरार्धः । (३७७-९११)

अध्यायाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्कः ।
११ श्रीकृष्णमाहात्म्यम्	...	६७७
१२ मगवद्गुणवर्णनम्	...	६७८
१७ लक्ष्मीवैराग्यमोचनम्	...	६८२
१८ घरासावित्रोगक्लामनसाराधानां दर्पहरणम्	...	६८४
१९ महेन्द्रदर्पमङ्गे शचीकृतगुरुस्तोत्रम्	...	६८४
२० शकमोक्षः	...	६९२
२१ नलिद्वारा शक्रदर्पहरणम्	...	६९४
२२ श्रीरामचरितम्	...	६९७
२३ कंसदुःस्वप्नकथनम्	...	७०१
२४ कंसपञ्चकथनम्	...	७०२
२५ अकूरहर्षोत्कर्षः	...	७०५
२६ राधाशोकापनोदनम्	...	७०७
२७ आध्यात्मिकयोगकथनम्	...	७०८
२८ गृहगमनार्थमुद्यतं कृष्णं प्रति तद्विरहशोकावराधा राधाया वचनम् कृष्णोपदेशश्च	...	७११
२९ राधाकृष्णयोः क्रीडावर्णनम्	...	७१३
३० रामकृष्णयोर्बधुरागमनोद्योगं दृष्ट्वा शकुपिताभिर्गोपीभिः कृताऽकूरस्य रथमङ्गाङ्गमङ्गादिदुर्लभवस्त्रा, श्रीकृष्णस्य सर्वजनसमावापनपूर्वकं तद्दिने प्रजावस्थानं च	...	७१७
३१ श्रीकृष्णयात्रामङ्गलम्	...	७२०
३२ कंसवधो वसुदेवदेवकीमोक्षणं च	...	७२१
३३ नन्दादिशोकप्रमोचनम्	...	७२६
३४ मगधजन्मसंवादारम्भः	...	७३०
३५ नन्दाय सासारिकज्ञानोपदेशः	...	७३१
३६ दर्शनार्हवस्तुनिरूपणम्	...	७३५
३७ सुस्वप्नकथनम्	...	७३९

अध्यायाङ्कः	विषयः	पृष्ठाङ्काः ।
७८	नन्दायाऽऽध्यात्मिकज्ञानोपदेशः	७४२
७९	राष्ट्रमस्तमूर्यदर्शननिषेधहेतुकथनम्	७४४
८०	माद्रपदशुद्धचतुर्थीचन्द्रदर्शननिषेधहेतुकथनम्	७४७
८१	ताराहरणम्	७४९
८२	दुःस्वप्नतच्छान्तिकथनम्	७५२
८३	विप्रवैष्णवसन्निधिविद्वद्भस्म्यासिनिधवाधर्माणां कथनम्	७५४
८४	गृहस्थगृहिणीशिष्यत्पुत्रकन्याधर्माः	७५०
८५	चतुर्वर्णानां भक्ष्याभक्ष्यकथनम् कर्मविपाकश्च	७५५
८६	वृन्दोपाख्यानम्	७७४
८७	भगवन्नन्दसंवादे सति सनत्कुमारागमनं संवादश्च	७८०
८८	श्रीकृष्णेन नन्दाय दुर्गास्तोत्रराजस्य दानम्	७८४
८९	श्रीकृष्णकृता नन्दप्रार्थना तथेष्टं वरप्रदानं च	७८७
९०	चतुर्युगधर्मकथनम् नन्दस्य पुनः प्रतिवचनं च	७८८
९१	देवकीवसुदेवयोर्नन्दं प्रति माषणम्	७९२
९२	राधास्तोत्रम्	७९३
९३	राधोद्धवसंवादः	७९६
९४	उद्धवकृता राधाप्रार्थना गोपीनां माषणानि च	८०१
९५	राधिका प्रति उद्धवस्य भवाब्धितरणोपाययाज्ञा	८०६
९६	राधया उद्धवाय भवतरणोपायकथनपूर्वकं कालगतिनिवेदनम्	८०८
९७	उद्धवाय राधाकृतो ज्ञानोपदेशः, उद्धवकृतं राधामक्तिवर्णनम् उद्धव- निर्गमनोत्तरं राधायाः शोकावस्था च	८१२
९८	उद्धवस्य मथुरायां गमनं श्रीकृष्णेन संमाषणं च	८१५
९९	भगवदुपनयने गणेशाभिषेकः	८१७
१००	देवक्यादिभिः कृता गौर्यादिपूजा ब्रह्मादिकृतं भगवत्स्तोत्रं च	८१९
१०१	रामकृष्णयोरुपनयनानन्तरं सर्वेषां निजगृहगमनम्	८२१
१०२	रामकृष्णयोः सादीपनिकटे विद्याभ्यासः	८२२
१०३	श्रीकृष्णेन द्वारकानिर्माणम्, तच्छास्त्रकथनं च	८२४
१०४	द्वारकाप्रवेशः, उग्रसेनाभिषेकवर्णनं च	८२७
१०५	रुक्मिण्युद्वाहारम्भः	८३१
१०६	रेवतीबलरामयोर्विवाहः, रुक्मिणशास्त्रादिकृता कृष्णनिन्दा च	८३५

अध्यायाङ्काः	विषयः	पृष्ठाङ्काः ।
१०७	बलमदेण शास्त्रादीनां मर्दनम्, भीष्मककृतं कृष्णस्तोत्रं च ८३१
१०८	कन्यादानविधिना श्रीकृष्णाय रुक्मिणीसमर्पणम् ८४०
१०९	श्रीकृष्णरुक्मिणीविवाहोत्सवः ८४१
११०	राधापञ्चोदासंवादारम्भः ८४३
१११	राधया यक्षोदायै भक्तिज्ञानोपदेशः, स्वनामव्युत्पत्तिकथनं च ८४५
११२	प्रद्युम्नोत्पत्तिः, दुर्वाससं प्रति कृष्णेन बोधः ८४८
११३	शिशुपालदन्तवक्त्रयोर्वधः श्रीकृष्णचरित्रसंक्षेपः ८५१
११४	ऊपाहरणाख्यानम्, ऊपानिरुद्धसंगमः ८५३
११५	बाणानिरुद्धसंवादः ८५७
११६	अनिरुद्धेन बाणकुम्भाण्डादीनां परामवः ८६२
११७	बाणयुद्धप्रसङ्गेन शिवलम्बोदरसंवादः ८६५
११८	पार्वत्या कृष्णमहत्त्ववर्णनत्वं वचनम् ८६९
११९	बलिभूतं श्रीकृष्णस्तोत्रम् ८७७
१२०	बाणकृष्णयोर्युद्धम्, शिवाज्ञया ऊपानिरुद्धविवाहः ८७०
१२१	शृगालवासुदेवमोक्षणम् ८७४
१२२	स्यमन्तकमणिहरणम् ८७६
१२३	सिद्धाश्रमे राधाकृतं यथाविवि गणेशपूजनम् ८७८
१२४	ब्रह्मेशशेषादिकृतं राधिकास्तोत्रम् ८८०
१२५	वसुदेवेन राजसूये सर्वस्वदानम् ८८५
१२६	कृष्णदर्शनतुष्टया राधया तत्स्मरणः ८८७
१२७	राधाकृष्णयोः शुद्धारः, कृष्णस्य ब्रजवासिनां दर्शनम् ८९१
१२८	कृष्णेन बलिदोषाणां निरूपणं राधादिगोपीनां गोष्ठ्येके गमनं च ८९२
१२९	द्वारकालयादिकृतम्, श्रीकृष्णस्य मित्रप्राप्त्यनन्तम् ८९६
१३०	नारदेन संजयकन्यायाः पाणिग्रहणम् ९००
१३१	सूतेन बहूनिस्वर्णयोरुत्पत्तिकथनम् ९०३
१३२	अखिलब्रह्मवैवर्तकथानां संक्षेपतः कथनम् ९०५
१३३	सूतेन पुराणलक्षणसंख्यादिकथनम्, ब्रह्मवैवर्तपुराणप्रशंसा, श्रवण- पठनफलम्, श्रवणविधिकथनं च ९११

आदर्शपुस्तकोल्लेखपत्रिका ।

अस्य श्रीमद्वृक्षवैवर्धपुराणस्य संस्करणार्थं येः परहितैकतया पुस्तकानि
प्रदत्तानि तेषां नामादीनि संज्ञाश्च प्रदर्शयन्ते—

(क.) इति संज्ञितम्—आनन्दाश्रमग्रन्थसंग्रहालयस्यम् ।

(ख.) इति संज्ञितम्—वृक्षकटेश्वरमुद्रितं बी. ए. इत्युपपदधारिणां रा. रा.

सीतारामपन्त भट्टगुरु इत्येतेषाम् ।

समाप्तेयमादर्शपुस्तकोल्लेखपत्रिका ।

ॐ वत्सद्वयने नमः ।

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं—

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

तत्र चतुर्थं श्रीकृष्णजन्मखण्डम् ।

अथ प्रथमोऽध्यायः ।

नारायणं नमस्कृत्य नरं चैव नरोत्तमम् । देवीं सरस्वतीं व्यासं ततो जयमुदीरयेत् ॥

नारद उवाच—

श्रुतं प्रथमतो ब्रह्मन्ब्रह्मखण्डं मनोहरम् । ब्रह्मणो वदनाम्भोजात्परमाद्भुतमेव च ॥ १ ॥
ततस्तद्वचनात्पूर्णे समागत्य तवान्निकम् । श्रुतं प्रकृतिखण्डं च सुखखण्डात्परं वरम् ॥
ततो गणपतेः खण्डमखण्डभयखण्डनम् । न मे तृप्तं मनो लोलं विशिष्टं श्रोत्रमिच्छति
श्रीकृष्णजन्मखण्डं च जन्मादेः खण्डनं नृणाम् । प्रदीपं सर्वतत्त्वानां कर्मघ्नं हरिभक्तिदम्
सप्तो वैराग्यजननं भक्त्योगनिवृत्तनम् । कारणं मुक्तिवीजानां भवाद्येस्तारणं परम् ॥
कर्माभोगोगोणां खण्डने च रसायनम् । श्रीकृष्णचरणाम्भोजप्राप्तियोगानकारणम् ॥
जीवनं वैष्णवानां च जगतां पावनं परम् । वद विस्तार्य मा भक्तं शिष्यं च शरणागतम् ॥
केन वा प्रार्थितः कृष्ण आजगाम महीतलम् । सर्वाभैरेक एवेशः परिपूर्णतमः स्वयम्
युगे कुत्र कुतो हंतो । कुत्र वाऽऽविर्बभूव ह । वसुदेवोऽस्य जनकः को वा का वा च देवकी ॥
वद कस्य कुले जन्म मायया सुविडम्बनम् । किं चकार समागत्य केन रूपेण वा हरिः
जगाम गोकुलं कंसभयेन स्तित्वागृहात् । कथं कंसात्कीटतुल्याद्भयेशस्य भयं मुने ॥
हरिर्वा गोपवपेण गोकुले किं चकार ह । कुतो गोपाङ्गनासाध्वं विनहार जगत्पतिः ॥
का वा गोपाङ्गना के वा गोपाला बालरूपिणः । का वा यशोदा को नन्दः किं वा पुण्यं
चकर ह ॥ १४ ॥

कथं राधा पुण्यवती देवी गोलोकवासिनी । ब्रजे वा ब्रजकन्या सा बभूव प्रेयसी हरेः ॥
कथं गोप्यो दुराराध्ये संप्रापुरीश्वरं परम् । कथं ताश्च परित्यज्य जगाम मथुरां पुनः ॥

भारावतरणं कृत्वा किं विधाय जगाम ॥ , कथयस्व महाभाग पुण्यश्रवणकीर्तन ॥
 सुदुर्लभा हरिकथा तरणिं भवसागरे । निषेव भोगनिगल्लेशच्छेदनकर्तनीम् ॥ १८ ॥
 पापेन्वनाना दहने ज्वलदग्निशिखाभिव । पुसा श्रुतवता कोटिजन्मविषयताशिनीम् ॥
 मुक्तिं कर्णसुषारणा शोकस्युग्रनाशिनीम् । मल्ल भक्त्याय शिष्याय ज्ञानं देहि कृपानिधे ॥
 सपोजपमहादानां पृथिवेश तीर्थदर्शनात् । श्रुतिपाठादनज्ञादप्रतादेवार्चनादपि ॥ १९ ॥
 दीक्षायाः सर्वयज्ञेषु यत्फलं लभते नरः । पोटशीं ज्ञानदानस्य कदा नार्हति तत्फलम् ॥
 विश्राहं प्रेषितो ज्ञानादानाय तव संनिधिम् । सुधासमुद्रं संपाप्य को वाऽन्यत्पातुमिच्छति ॥

नारायण उवाच—

मया ज्ञातोऽसि धन्यस्त्वं पुण्यराशि सुमूर्तिमान् । क गोपि भ्रमणं लोकान्भाविनुं कुलपावन ॥
 जनानां हृदयं सद्यः सुव्यक्तं वचनेन वै । शिष्ये बलत्रे बन्धाया दौहित्रे बन्धवेऽपि च ॥
 पुत्रे पौत्रे च वचासि प्रतापे चाऽऽदि स्त्रियाम् । वृद्धौ वैरिणि विद्याया ज्ञायते हृदयं नृणाम् ॥
 जीवन्मुक्तोऽसि पूतस्त्वं शुद्धभक्तो गतामृतः । पुनासि पादरजसा सर्वाधारा वसुंधराम् ॥
 पुनासि लोकान्सर्वं च स्थीयविग्रहदर्शनात् । सुमङ्गला हरिकथा तेन त्वं श्रोतुमिच्छसि ॥
 यत्र कृष्णकथाः सन्ति तत्रैव सर्वदेवताः । ऋषयो मुनयश्चैव तीर्थानि निखिलानि च ॥
 कथां श्रुत्वा कथान्ते ते यान्ति सन्तो निरापदम् । भवन्ति तानि तीर्थानि येषु कृष्णकथः

शुभा. ॥ २० ॥

सद्यः कृष्णकथावक्ता स्वस्य पुंसां शान्तिं शतम् । समुद्धृत्य श्रुतवता पुनरिति निखिलं कुलम्
 प्रष्टातु प्रश्नमात्रेण पुनानि कुलमात्मनः । श्रोता श्रवणमात्रेण स्वकुलं स्वस्ववान्धवात् ॥
 ज्ञातजन्मतपःपूतो जन्मेन भारते लभेत् । करोति तत्फलं जन्म श्रुत्वा हरिकथामृतम् ॥
 अर्चनं वन्दनं सन्त्रजयः सेवनमेव च । रमणं कीर्तनं शश्वद्गुणश्रवणमीप्सितम् ॥ २४ ॥
 निवेदनं तस्य द्वास्यं नवचाभितिलक्षणम् । करोति जन्म सफलं कृत्स्नानि च नरद ॥
 न च विप्रो भवेत्तस्य परमायुर्न नश्यति । न याति तत्पुरः कालो येन ते पमिवोरगः ॥
 न जुहाति समीपं च क्षणं तस्य हरिः स्वयम् । उपातिष्ठन्ति तूर्णं तमणिमादिकसिद्धयः ॥
 सुदर्शनं भ्रमत्येव तस्य पार्श्वे दिवानिशम् । कृष्णाज्ञाया च रसार्थं को वा किं कर्तुमिच्छरः
 न यान्ति तत्समीपं च स्वप्नेऽपि यमकिंकराः । ज्वलदग्निं यथा दृष्ट्वा शलमा न अजन्ति तम्
 द्वाघयो विषदः शोका विप्रश्च न प्रयान्ति तम् । न याति तत्समीपं च मृत्युर्मृत्युभया मुने
 प्रापयो मुनयः सिद्धाः सतुष्टाः सर्वदेवताः । स च सर्वत्र निश्चिह्नः सुखी कृष्णपदादतः ॥—

तेषु कृष्णकथायां च रतिरात्यन्तिकी सदा । जनकस्य स्वभावे हि जन्ये तिष्ठति निश्चिन्तम्
 विप्रेन्द्र का प्रशंसये जन्म ते ब्रह्ममात्मने । यस्य यत्र कुले जन्म तन्मातिस्नादशी भवेत् ॥
 पिता विधाता जगतां कृष्णपादाब्जसेवया नित्यं करोति-यः शश्वन्नवधामक्तिलक्षणम् ॥
 रतिः कृष्णकथायां च यस्याश्रुपुलकोद्भूतः मनो निमग्नं तत्रैव स भक्तः कथितो बुधैः ॥
 पुत्रदारादिकं सर्वं जानाति श्रीहरेर्गति । आत्मना मनसा वाचा स भक्तः कथितो बुधैः ॥
 निर्जनं तीर्थसंपर्के निःसङ्गा ये मुनाऽन्विताः । ध्यायन्ते चरंगाम्भोजं श्रीहरंस्ते च वैष्णवाः
 दयाऽस्ति सर्वजांषु सर्वं कृष्णमये जगत् । यो जानाति महंज्ञानी स भक्तो वैष्णवो मतः
 शश्वद्ये नाम गायन्ति गुणं मन्त्रं जपन्ति च । कुर्वन्ति श्रवणं गाथा वदन्ति तेऽतिवैष्णवाः
 लब्धानीष्टानि वस्तूनि प्रदातुं हरये मुदा । तूर्णं यस्य मनो हृष्टं स भक्तो ज्ञानिनां वरः ॥
 यन्मनो हरिषादालेजे स्वप्ने ज्ञाने दिवान्निशम् । पूर्वकर्मोपमांशं च बहिर्मुहक्ते स वैष्णवः ॥
 गुरुवक्त्राद्विष्णुमन्त्रो-यस्य कर्णे विश्रव्ययम् । तं वैष्णवं महापूतं प्रुवदन्ति मनीषिणः ॥
 पूर्वाः सप्त परान्सप्त सप्त मातामहादिकान् । सोदराजुद्धरेद्धक्तः स्वप्नं च प्रमूप्रमूम् १३
 कलत्रं कन्यकां बन्धुं शिष्यं दौहित्रमात्मनः । किकरान्किंकरीश्चैवमुद्धरेद्वैष्णवः सप्त ॥
 सदा वाञ्छन्ति तीर्थानि वैष्णवसंपर्शदर्शने । पापिदधानि पापानि तेषां नश्यन्ति सङ्गतः
 गोशोहनक्षणं यावच्च तिष्ठन्ति वैष्णवाः । तत्र सर्वाणि तीर्थानि सन्ति तावन्महीतले ॥
 ध्रुवं तत्र मृतः पापी मुक्तो याति हरेः पदम् । तथैव ज्ञानगङ्गायामन्ते कृष्णस्त्वृतीयः ॥
 तुलसीकानने गोष्ठे श्रीकृष्णमन्दिरे पदे । वृन्शरण्ये हागद्वारे तीर्थेऽप्यनेषु वा यथा ॥ १८ ॥
 पापानि पापिनां यान्ति तीर्थक्षानावगाहनात् । तेषां पापानि नश्यन्ति वैष्णवस्पर्शानुत्ता
 न हि उपातुं शक्नुवन्ति सांपान्येव कृतानि च । जलद्वौ २५ । सिमं शुष्काणि हि तृणानि च
 भक्तं वर्त्मनि गच्छन्तं ये ये पश्यन्ति मानवाः । सप्तजन्मार्जिताषानि तेषां नश्यन्ति निश्चिन्तम्
 ये निन्दन्ति हर्षकेशं तद्धर्षं पुण्यरूपिणम् । शतजन्मार्जितं पुण्यं तेषां नश्यति निश्चिन्तम्
 ते पश्यन्ते महाघोरे कुम्भीपाके मयानके । मतिताः वीटसंघेन यावच्चन्द्रदिशकरी ॥ २१ ॥
 तस्य दर्शनमात्रेण पुण्यं नश्यति निश्चिन्तम् । गङ्गां स्नात्वा रतिं नत्वा तदा विटान्विद्रुध्यति
 वैष्णवस्पर्शमात्रेण मुक्तो भवति पातकी । तस्य पापानि हस्त्येव शान्तः संतो मधुपूदनः ॥
 इत्थेन कथितो विप्र विष्णुवैष्णवयोगुणः । अधुना श्रीहरेर्जन्म निबोध कथयामि ते ॥ २६ ॥

इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० विष्णुवैष्णवयोगुण-

प्रशंसाप्रस्ताववर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

येन वा प्रार्थितः कृष्ण आजगाम महीतलम् । यं यं विधाय भूमौ स जगाम स्वालयं विभुः
 मारावतरणेषां दुष्टानां च वधोद्यमम् । सर्वे ते कथां श्रुत्वा मि सुविचार्य विधानतः ॥२॥
 अधुना गोपवेपं च गोकुलागमनं हरेः । राधा गोपालिका येन निबोध कथयामि ते ॥३॥
 शङ्खचूडवध पूर्व सक्षेपात्कथितं श्रुतम् । अधुना तत्सुविस्तार्य निबोध कथयामि ते ॥४॥
 श्रीदाम्नः कलहश्चैव बभूव राधया सह । श्रीदामा शङ्खचूडश्च शापात्तस्या बभूव ह ॥५॥
 राधां शशाप श्रीदामा याहि योनिं च मानवीम् । भ्रमे ब्रजाङ्गना भूत्वा विचरस्व महीतले
 भीता श्रीदामशापात्सा श्रीकृष्णं समुवाच ह । गोपीरूपा भविष्यामि श्रीशामा मां शशाप ह
 कमपायं करिष्यामि वद मां भयभङ्गने । त्वया विना कथमहं धरिष्यामि स्वजीवनम् ॥
 क्षणेन मे युगशतं कालं नाथ त्वया विना । चक्षुर्निमेषविरहाद्भवेद्दग्धं मनो मम ॥ ९ ॥
 शरत्पार्ष्णिचन्द्राभं सुधापूर्णननं तव । नाथ चक्षुश्चकोराम्या विबाम्यहमहर्निशम् ॥ १० ॥
 त्वमात्मा मे मनः प्राणो देहमात्रं बहाम्यहम् । दृष्टिशक्तिश्च चक्षुःस्त्वं जीवनं परम धनम् ॥
 स्वमे ज्ञाने स्वयि मनः स्मरामि त्वत्पिदाम्भुजम् । तव दास्यं विना नाथ न जीवामि क्षणं विभो
 कृष्णस्तिद्वचनं श्रुत्वा बोधयामास सुन्दरीम् । वक्षसि प्रेयसीं कृत्वा चकार निर्भयां च ताम्
 महीतलं गमिष्यामि वाराहे च वरानने । त्वया सार्धं भूगमनं जन्म तेऽपि निरूपितम् ॥
 भ्रमं गत्वा भ्रमे दैवि विहरिष्यामि कानने । मम प्राणाधिका त्वं च मयं किं ते मयि स्थिते
 तामि युक्तावा हरिस्तत्र विरराम जगत्पतिः । अतो हेतोर्जगन्नाथो जगाम नन्दगोकुलम् ॥
 किं वा तस्य मयं कंसाद्वेयान्तकारकस्य च । मायामयच्छलेनैव जगाम राधिकान्तकम् ॥
 विजंहार तं सार्धं गोपवेपं विधाय सः । सह गोपाङ्गनामिश्च प्रतिज्ञापालनाय च ॥ १८ ॥
 ब्रह्मणा प्रार्थितः कृष्णः समागत्य महीतलम् । आगवतरणं कृत्वा जगाम स्वालयं विभु ॥

नारद उवाच—

श्रीदाम्नः कलहश्चैव कथं वा राधया सह । सक्षेपात्कथितं पूर्वं संव्यस्य कथयामि ते ॥

नारायण उवाच—

एकदा राधया सार्धं गोलोके श्रीहरिः स्वयम् । विमहार महारण्ये निर्जने रासमण्डले ॥
 राधिका सुखसंभोगाद्बुबुधे न स्वकं परम् । कृत्वा विहारं श्रीकृष्णस्तामपृष्ट्वा विहाय च

गोपिकां विरजाम्ब्यां शृङ्गारार्थं जगाम ह । वृन्दारण्ये च विरजा सुमगा राधिकासमाः ।
तस्या वयस्याः सुन्दर्यो गोपीनां शतकोटयः । कृष्णप्राणार्धिका गायी घन्ता मान्या च
योपिताम् ॥ २४ ॥

रत्नसिंहासनस्था सा ददर्श हरिमन्तिके । ददर्श श्रीहरिस्तां च शरच्चन्द्रनिभाननाम् ॥
मनोहरां सस्मितां च पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा । सदा पोटशवर्षीयां प्रोद्भिन्नवर्णवनाम् ॥
रत्नालंकारशोभायुक्तां मूर्ध्नि शुकुवासायाः । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गीं कामबाणप्रपीडिताम् ॥
दृष्ट्वा तां श्रीहरिस्तूर्णं विमहार तथा सह । पुष्पतट्ये महारण्ये निर्भने रत्नमण्डपे ॥
मूर्छामवाप विरजा कृष्णशृङ्गारकौतुकात् । कृत्वा वक्षसि प्राणेशं कोटिकन्दर्पसनिभम् ॥
तया सक्तं श्रीहरिं च रत्नमण्डपसंस्थितम् । दृष्ट्वा च राधिकाव्यक्ष चक्रुस्ता च निवेदनम् ॥
तासां च वचनं श्रुत्वा सुप्रभा च चुक्रोष ह । भृशं हरोद सा देवी रक्तवङ्कजलोचना ॥
तां त्वाच महादेवी मा तं दर्शयितुं समाः । यदि सत्यं ब्रूत यूयं मया सार्धं प्रगच्छताम् ॥
वरिष्णामि फलं गोप्याः कृष्णस्य च यथोचितम् । को रसिताऽद्य तस्याश्च मयि शार्दिन
प्रकुर्वन्ति ॥ २५ ॥

श्रीघ्नमानयतास्यश्च तथा सार्धं हरिं विषेम् । अन्तर्यकं सस्मितं च विषकुम्भं मुषामुखम्
मदाश्रयं समागन्तुं यूयं दासं न दास्यथ । तमेव मण्डपं रम्यं यात संरसतेश्वरम् ॥ २६ ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा काश्चिद्गोप्यो भणन्विताः । तः सर्वाः संपुटज्जलस्यो भक्तिनम्रात्मकं वचनं
तामुचुः पुरतः स्थित्वा सर्वा एव मियां सतीम् ॥ २७ ॥

आख्य ऊचुः—

यमं तं दर्शयिष्यामो विरजासहितं विभुम् ।

तासां च वचनं श्रुत्वा रघुमालस्य सुन्दरी । जगाम सार्धं गोपीभिस्त्रिषष्टिशतकोटिभिः ॥
रुजेन्द्रसाररचितं कोटिसूर्यसमप्रभम् । मणीन्द्रमाररचितं बलशानां त्रिशोडशभिः ॥ २८ ॥
राजितं चित्रराजीभिर्जयन्तीविराजितम् । लक्षचक्रसमायुक्तं मनोवायि मनोहरम् ॥
मणिसारविकारैश्च कोटिस्तम्भैः सुशोभितम् । नानाचित्रविचित्रैश्च सहितैः सुमनोहरैः ॥
सिन्दूराकारमणिभिर्मध्यदेशे विभूषितैः । रत्नकृत्रिमसिंहैश्च रघवक्रोर्ध्वसंस्थितैः ॥ २९ ॥
चतुर्लक्षैः सरितैश्च त्रयचण्डासमन्वितैः । चित्रपुच्छलिशोपादौर्गोचित्रैश्च विराजितम् ॥ ३० ॥
रातेमान्द्रलसैश्च रत्नसारविनिर्मितैः । मणिसारकपाटैश्च शोभितैश्च त्रय निभैः ॥ ३१ ॥
मणीन्द्रसारकलशैः शोखराज्ज्वलितैर्युतम् । योगद्रव्यसमायुक्तं वेवद्रव्यसमन्वितम् ॥ ३२ ॥

शोभित रत्नरथ्यामी रत्नपात्रचटान्वितम् । हरिन्मणीनां वेदीनां समूहेन समन्वितम् ॥
 कुङ्कुममण्डानां च सोपानकोटिभिर्भूतम् । स्यमन्तकैः कौस्तुभैश्च रत्नैः प्रवरेस्तथा ॥
 पद्मवृत्तिमण्डानां शतवैश्च सुशोभितम् । चित्रकाननवार्णभिर्विष्टिष्टाभिर्विराजितम् ॥
 रत्नेन्द्रसाररचितवलयोज्ज्वलशेखरम् । शतयोजनमूर्ध्वं च दर्शणेन विस्तृतम् ॥ ४९ ॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाकोटिविराजितम् । कुन्दानां करवीराणां यूपिकानां तथैव च ॥
 सुवाराचम्पकानां च नागेशानां मनोहरैः । मल्लिकानां मूलतानां माधव्यानां सुगन्धिनाम् ।
 वदम्बानां च माहानां कदम्बैश्च विराजितम् । सहस्रदलपद्मानां मालाभिश्च विराजितम् ॥
 चित्रपुष्पोद्यानसरकाः नैश्च विभूषितम् । सर्वेषां स्यन्दनानां च श्रेष्ठं वायुबहं परम् ॥
 तत्सूक्ष्मवस्त्रभागाणां धौगच्छदितं परम् । रत्नदर्पणलक्षणां शतवैश्च समन्वितम् ॥
 श्वेतचामरकोटीभिर्वज्रमुष्टिभिरन्वितम् । चन्दनागुरवस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चितम् ॥ ५० ॥
 पारिजातप्रसूनानां कोटिरूपविराजितम् । कोटिषण्डोत्तमायुक्तं पद्माकाकोटिभिर्भूतम् ॥
 रत्नशय्याकण्टिकाभिश्च चित्रवज्रपरिच्छदैः । चन्दनाक्तैश्चम्पकानां कुङ्कुमैश्च विचित्रितैः
 पुष्पोपधानसंयुक्तैः शृङ्गारार्हाभिरन्वितम् । अदृश्यैरश्रुतेर्द्रव्यैः सुन्दरैश्च विभूषितम् ॥
 एवंभूताद्रथात्तूर्णमवरुद्धा हरिषिषा । जगाम सहसा देवी तं रत्नपण्डपं मुने ॥ ५१ ॥
 द्वारे नियुक्तं ददर्श द्वारगल मनोहरम् । लसगोपैः परिवृतं स्मेराननसरोरुहम् ॥ ५२ ॥
 गोप श्रीदामनामानं श्रीकृष्णप्रियकिंकरम् । तमुवाच रुपा देवी रक्तपङ्कजलोचना ॥
 गच्छ दूरं गच्छ दूरं रतिलम्पटकिंकर । कृद्विशीं मत्परा कान्ता द्रक्ष्यामि स्वप्नमेव हम्
 राधिकावचनं श्रुत्वा नि शङ्कः पुरतः स्थितः । तामिव न ददौ गन्तुं वेषपागिर्महाबलः ॥
 तूर्णं च राधिकास्यश्च श्रीदायानं सकिंकरम् । बलेन प्रेरयामासुः कोपेन स्फुरिताधरम् ॥
 श्रुत्वा केलिहलशब्दं गोपिकानां हरिः खड्गम् । ज्ञात्वा च कोरिता राधामन्तर्धानं चकार ह
 विरमा राधिकाशब्दादन्तर्धानं हरेरपि । दृष्ट्वा राधा भयार्ता सा जहौ प्राणाश्च योगिनः
 सद्यस्तत्र सतिद्रूपं तच्छरीरं चमूव ह । व्याप्तं च वेङ्गुलाकारं तथा शोलोकमेव च ॥
 कोटियोजनविस्तीर्णं प्रत्येऽतिनिम्नमेव च । दैर्घ्यं दशगुणं चारु नानारत्नाकरं परम् ॥

इति श्रीवज्र० महा० श्रीकृष्णसू० नारदना० विरजानन्दप्रस्ताव-

र्णनं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अथ तृतीयोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

राधा रतिगृहं गत्वा न ददर्श हरिं मुने । विरजां च परितृप्तां दृष्ट्वा गेहं जगाप सा
 श्रीकृष्णो विरजां दृष्ट्वा सतिदृष्ट्वा प्रियां सताम् । उच्चैरुदे विरजातेरे नीरमनोहरे ॥
 ममान्तिकं समागच्छ प्रेयसीनां परे वरे । स्वया विनाऽहं सुमये कथं जीवामे सुन्दरे ॥
 नयचिह्नानि देवि त्वं भव भूर्तमती सती । ममाऽऽशिष्य रूपवती सुन्दरी योषितां परा
 पूर्वरूपाश्च स मायादिदानीं सुमया भव । पुगानं शरीरं ते सतिदृष्टमभूत्तपि ॥ ५ ॥
 जलादुत्थाय चाऽऽगच्छ विषाप तनुमुत्तमाम् । मष्टौ सिद्धीर्भग दत्ताः सुरमुन्दरि सत्वरम्
 कृष्णाक्षया च विरजा विषाप तनुमुत्तमाम् । आनगाम हरेरग्रे साभद्राध्वेन सुन्दरी ॥
 भीमवज्रागीवाना स्मेराननसरोरुहा । पश्यन्तं प्रागनायं च पश्यन्ती वक्रचक्षुषा ॥
 नितम्बश्रोणिभरता पीभोजनप्रयोधरा । मानिनी मानिनीनां च गन्धेन्द्रमन्दगामिनी ॥
 सुन्दरी सुन्दरीणा च चन्द्या मन्त्रं च योषिताम् । चारुवस्त्रकर्माया पक्षिभ्यामवरा बरा ॥
 पक्षशङ्खिभ्यो नामऽऽहं किमनोहरा । शरत्पार्षणान्द्रास्या फुलेन्द्रिवरलोचना ॥ ११ ॥
 कैतूरीचिन्दुमा सार्धं सिन्दूरचिन्दुमुषिता । चरुत्रकशोमाद्या मुचालवरीयुता ॥ १२ ॥
 रत्नकुण्डलगण्डस्था मुषिता रत्नमाश्रया । गजभौकिनासप्रा मुक्ताहं रविरानिना ॥
 रत्नकङ्कणकेयूरचारुशङ्खकरोज्ज्वला । किङ्किणिजलशठशदद्या रत्नमञ्जरीरञ्जिता ॥
 तां च रूपवतीं दृष्ट्वा प्रेयोद्वेष्टाज्जगद्विभूतिः । चकाराऽऽलिङ्गनं तूर्णं बुबुब्ब च मुहुर्बुहुः ।
 नानाप्रकारशृङ्गारं विपरीतादिकं विभुः । रहसि प्रेयसीं प्राप्य चकार च पुनः पुनः ॥
 विरजा सा रनोद्युक्ता धृत्वा वीर्यमोषकम् । संयो बभूव तत्रैव चन्द्या गर्भवती सती ॥
 दधार गर्भमीशस्य दिव्यं वरशतं च सा । ततः सुभाव तत्रैव पुनश्च मनोहरान् ॥
 माया सा सद्युप्राणां श्रीकृष्णस्य प्रिया सती । तस्यै तत्र मुक्तामीना सार्धं पुनैश्च सप्तभिः
 पक्षैः हरेणा सार्धं वृन्दारण्ये च निर्जने । विनहारपुनः साध्वी शृङ्गारासक्तवानसा ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र मातुः क्रोडे जगाम ह । वनिष्ठपुत्रस्तस्याश्च भ्रातृभिः । पण्डितो भिया
 भीतं स्वतनयं दृष्ट्वा तत्पानं तां कृपानिधिः । क्रोडे चकार बलं सा कृष्णो राधागृहं ययौ
 प्रबोध्य बालं सा सान्धे न ददर्शान्तिके प्रियम् । रिदलापं भृशं तत्र शृङ्गाभानुप्रमानतां ॥
 शशाङ्क स्वमुतं कोपाद्यवणोदो भविष्यति । वदऽपि ते जलं केचिन्न तादिभ्यो निविनः
 शशाङ्क बालानसर्वाश्च यान्मु मूढाभर्तुलम् । गच्छध्वं च मही मूढा जम्बुद्वीपं मनोहरम्
 स्थितिरैकत्र युष्माकं भविष्यति पृथक्पृथक् । द्वीपे द्वीपे न्यातं कृत्वा तिष्ठन्तु सुतिनः मदा
 द्वीपस्थापिनेक्षीयश्च सह क्रीडन्तु निर्जनं । वनिष्ठो मातृशापश्च लज्जोदो बभूव ह ॥

कनिष्ठः कथयामास मातृशपं च बालकात् । आनन्दमुदुःखिताः सर्वे मातृस्थानं च बालकाः
 श्रुत्वा विवरणं सर्वे प्रजम्भुर्धरणीतलम् । प्रणम्य चरणं मातुर्भक्तिनम्रात्ममूर्तयः ॥२९॥
 सप्तद्वीपसमुद्राश्च सप्त तन्धुर्विभागशः । कनिष्ठादृद्धपर्यन्तं द्विगुणं द्विगुणं मुने ॥३०॥
 लक्ष्मणसुरासार्पितं धिदुग्धजलार्णवाः । एतेषां च जलं पृथग्यां सस्याधै च भक्षिष्यति ॥
 व्यासाः समुद्राः सप्तैव सप्तद्वीपा वसुंधराम् । रुद्रबालकाः सर्वे मातृभ्रातृशुचाऽन्विताः ।
 रुद्रोऽपि च भृशं साध्वी पुत्रविच्छेदकातरा । मूर्छामवाप शोकेन पुत्राणां भर्तुरेव च ॥
 ता शोकसागरे मग्नां विज्ञाय राधिकापतिः । आजगाम पुनस्तस्याः स्मेराननसरोरुहः ॥
 दृष्ट्वा हरिं सा तत्याज शोकं रोदनमेव च । अन्तःसागरे मग्ना दृष्ट्वा कान्तं बभूव ह ॥
 चकार श्रीहरिं क्रोडे विजहार स्फरादुरा । तां च पुत्रपरित्यक्तां हरिस्तुष्टो बभूव ह ॥
 वरं तस्यै ददौ प्रीत्या प्रसन्नवदनेक्षणः । कन्ते नित्यं तव स्थानमागमिष्यामि निश्चितम्
 यदा राधा तत्समा स्वं भविष्यति त्रिषा मम । पुत्रान्द्रक्ष्यसि नित्यं त्वं मद्वरस्य प्रपादतः
 इत्युक्तवन्तं श्रीकृष्णं वसन्तं विरजान्तिके । दृष्ट्वा राधावयस्याश्च कथयामासुरीश्वरीम् ॥
 श्रुत्वा रुषोप सा देवी मुद्राय क्रोधवन्दिरे । एतस्मिन्नन्तरे कृष्णो जगाम राधिकरान्तिकम्
 तत्स्थौ राधिकाद्वारे श्रीदाम्ना सह नारद । राशेश्वरी हरिं दृष्ट्वा रुष्टोऽपि विषं पुरः
 मत्ते बहुतराः कान्ता गोलोके सन्ति ते हरे । याहि तासां संनिधानं मया ते किं प्रयोजनम्
 विरमा मेवसी कान्ता सारिद्रूपा बभूव ह । देहं त्यक्त्वा मम अथात्तथाऽपि याहि ताभ्यां
 तत्तीरे मन्दिरं कृत्वा तिष्ठ तिष्ठ च याहि ताम् । नदी बभूव सा त्वं च मत्तो भविष्यमर्हसि ॥
 मदस्य नद्या सार्धं च सङ्गमो गुणवान्मवेत् । स्वजातो परमाभीतिः शयने भोजने सुखात्
 देवचूडामणोः श्रीढः नया सर्वमहो वत । महाजनः स्मेरमुखः श्रुत्वा सद्यो भविष्यति ॥
 ये स्वां वदन्ति सर्वदा ते किं जनन्ति तत्परतः । भगवान्तर्भवन्मात्मा नदीः संमोक्तुमिच्छति
 इत्युक्त्वा राधिकां देशं विराम रुपाऽन्विता । नोतस्थौ भूमिशयनाद्गोपीकृतसमन्विता ॥
 वाग्धित्वापरहस्ताश्च काश्चित्सूक्ष्मांशुशम्भराः । काश्चित्पल्लवहस्ताश्च काश्चिन्नालकरा

वराः ॥ ४९ ॥
 वाग्धितोकराः काश्चित्काश्चित्पदकरा वराः । काश्चित्सन्तूरहस्ताश्च पानहस्ताश्च काश्चन
 रत्नाटकहस्ताश्च काश्चित्कान्तललाटिकाः । वेणुगीमाकराः काश्चित्काश्चित्कद्वतिकाकराः
 काश्चित्गोपीहस्ताश्च पद्महस्ताश्च काश्चन । सुगन्धितलहस्ताश्च काश्चन प्रमदोत्तमाः ॥
 करपाटकाः काश्चित्दुहस्ताश्च काश्चन । काश्चिन्मृदङ्गपुरजमुल्लीतानकरिकाः ॥ ५३ ॥

संगीतनिपुणाः काश्चिन्काश्चैवर्तनतम्पराः । क्रीडावस्तुकराः काश्चिन्मधुहस्ताश्च काश्चन
सुधापात्रकराः काश्चिद्द्विषीठकराः पराः । वेपवस्तुकराः काश्चिन्काश्चिच्चरणसेविकाः ॥
पुटाङ्गलिकराः काश्चिन्काश्चित्स्तुतेपरा वराः । एवं कतिविधाः सन्ति राधिकापुरतो मुने
बहिर्देशस्थिताः काश्चित्कोटिशः कोटिशः सदा, काश्चिद्द्वारानियुक्ताश्च वयस्या वेन्नधारिकाः
कृष्णमभ्यन्तरं गन्तुं न ददुर्द्वारसंस्थिताः । पुरास्थितं तं प्राणेशं राधा पुनरुवाच सा ॥
नानुरूपमस्य कल्पमयोग्यमातेर्कक्षाम् ॥ ५८ ॥

राधिकोवाच—

हे कृष्ण विरनाकान्त गच्छ मत्पुरतो हरे । कथं दुनोषि मां लोल रतिचौगनिलम्पट ॥
शङ्ख पद्मावती गच्छ रत्नमालां मनोरमाम् । अथवा वनमालां वा रूपेणाप्रतिमां व्रज ॥
हे नदीकान्त देवेश देवानां च गुरोर्गुरो । मया ज्ञातोऽसि भद्रं ते गच्छ गच्छ ममाऽऽश्रमात्
शश्वसे मानुषाणां च व्यवहारस्य लम्पट । लभतां मानुषीं योनिं गोलोकाद्भजन मारतम् ॥
हे सुशीले शाश्वते हे पद्मावति माधवि । निनार्यतां च धूर्तोऽयं किमस्यात्र प्रयोजनम् ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा तमूचुर्गोपिका हरिय । हितं तस्यैव विनयं सारं यत्समयोजितम् ॥
काश्चिदूचुरिति हरे गच्छ स्थानान्तरं क्षणम् । राधासोपावनयने ह्यागमिष्यामहे वयम् ॥
काश्चिदूचुरिति प्रीत्या क्षणं गच्छ गृहान्तरम् । स्वयैव वर्तिता राधा स्वा विना कं च वक्ष्यति
काश्चिदूचुरिति प्रेम्णा राधिकाया हरिं मुने । क्षणं बृन्दावनं गच्छ मानापनयनाभवि ॥
काश्चिदित्यूचुर्गीशं च परिहासपरं वच । मानापनयनं यत्कत्या मानिनाः कुरु कामुक ॥
काश्चनोचुरितोऽं तं याहि जायान्तरं तव । लोलुपस्य कथं नाथ करिष्यामो यथोचितम् ॥
काश्चनोचुरिति हरिं सस्मितं पुरतः स्थितम् । गत्वा तस्मिन्मुत्थाप मानापनयनं कुरु ॥
काश्चनोचुरिति आगन्नाथं गोप्यो दुरक्षरम् । कः क्षमः सोऽपि द्रष्टुं रविशमस्तपक्कजम् ॥
काश्चनोचुरिति विभुं व्रज स्थानान्तरं हरे । कोपावनयने बाले पुनरागमने तव ॥ ७२ ॥
काश्चनोचुरिति तं प्रमत्ता प्रमदोत्तमाः । वयं त्वां वारयिष्यामो न चेद्याहि गृहान्तरम्
काश्चिन्निवारयामासुर्मात्रं प्रमदोत्तमाः । स्मितवत्क्रं च सर्वेशं सत्यमक्रोधनीश्वरम् ॥
गोपीभिर्वर्षमाणे च जगत्कारणकारणे । सद्यश्चकोप श्रीदामा हरौ गेहान्तरं गते ॥ ७५ ॥
वोषादुवाच श्रीदामा राधिका परमेश्वरीम् । रक्तपद्मक्षणां स्थां रक्तपक्कजलोचनाम् ॥

श्रीदामोवाच—

कथं वदसि मातङ्गं कटुवाक्यं मदीश्वरम् । विचारणां विना देवि करोषि मत्सर्जनं वृथा ॥
ब्रह्मानन्तेश्च देवेश जगत्कारणकारणम् । वाणीपद्मालगमायापकृतीशं च निर्गुणम् ॥

स्वा माराम पूर्णकाय वरोषि त्व विडम्बनम् । देवीना प्रवरा त्व च निबोध यस्य सेवया ॥
यस्य प दाचनेनैव सर्वेषामीश्वरी परा । तत्र जानासि कल्याण विमह वक्तुमीश्वर ॥
भ्रूमहलालया कृष्ण सप्त शक्तश्च त्वद्विधा । काटिश कोटिशो देवस्त न जानासि
निर्गुणम् ॥ ८१ ॥

बैकुण्ठे श्रीहरेरस्य चरणाम्बुजमार्जनम् । करोति केचै शश्वच्छ्री सेवन भक्तिपूर्वकम् ॥
सरस्वती च स्तवनै वर्णेषामुपमु-^{२१} । सतत स्तौति य भक्त्या न जानाति तमेश्वरम् ॥
भीता च प्रकृतिर्मा । सर्वेषा बीजरूपिणी । सतत स्तौति य भक्त्या त न जानासि म निनि ॥
स्तुति सतत वेदा महिम्न पोडशी कलाम् । कदा पि न विजानन्ति त न जानासि म मिनि
वक्त्रैश्चतुर्भिः ब्रह्मा वेदाना जनका विभु । स्तौति सेवा च कुरुते चरणाम्बुजमीश्वर ॥
शकर पद्मभिर्वक्त्रै स्तौति य योगिना गुरु । साश्रुपूर्ण सप्रलोक सेवते चरणाम्बुजम् ॥
शेष सहस्रवदनै परमात्मानमीश्वरम् । सतत स्तौति य भक्त्या सेवते चरणाम्बुजम् ॥
धर्म पाता च सर्वेषा सानी च जगता पाति । भक्त्या च चरणाम्बोज सेवते सनत मुदा ॥
क्षेत्रद्वीपनिवासी य पाता विष्णु स्वय विभु । तस्याश्च तथा य य च रतेऽप्यक्षर परम् ॥
सुगमरमुनीन्द्रश्च मनवो मान । नुवा । सेवन्ते न हि पश्यन्ति स्वप्नेऽपि चरणाम्बुजम् ॥
क्षिप रे प परित्यज्य भज पादम्बुज हरे । भ्रूमहलालायात्रेण साष्टिसहस्रेव च ॥ ८२ ॥
निमेषमात्र द्रष्टेन ब्रह्मण पश्यन भवेत् । यत्थैकदिक्सेऽप्यष्टाविंशती द्वा पतत्यपि ॥
एवमष्टोत्तरशतमायुर्दस्य जगाद्वेधे । त्व वा काऽन्याश्च वा राधे मदीश्वरवशेऽलिलम् ॥
श्रीदामो वचन श्रुत्वा केवल कटुमु-^{२२}जलम् । सद्यश्चुकोप सा ब्रह्मजु थाय समुवास ह ॥
तासेवरी बाहिर्गत्वा तमुवाच ह निष्ठुम् । फुरदोर्ध मुक्तेऽशा रक्ताभोरहमो वना ॥ ८३ ॥

राधिकोवाच—

रे रे जात्म महामूढ शृणु लम्पटकिंकर । त्व च जानासि सर्गानि न जानासि त्वदीश्वरम् ॥
त्वदीश्वरश्च श्रीकृष्णो न ह्यम्भारं व्रजावम । जानामि जनक स्तौपि मदा निन्दसि मातरम् ॥
पपाऽसुराश्च त्रिदशानित्य निन्दन्ति सततप । तथा निन्दसि मा मूढ तस्मात्त्रिमसुरो भव ॥
गोव वन ऽऽमुरी योनि गेलोकाच्च बाहिर्भव । मयाऽय शप्तो गूढस्त्व कस्त्वा रसिमुभीश्वर ॥
रासेद्वरी तस्मिन्नुत्वा मुप्य प निरराम च । वयस्या सेवयापामुश्चामरै रक्तमुष्टिभि ॥
श्रुत्वा च चन तस्या कायेन स्फुरितावर । शशाप ता च श्रीदामा व्रज यानि च मानुषीम्

श्रीदापोवाच—

मानुष्या इव कोपस्ते तस्मान्नं मातुर्पां भुवि । मविष्यसि न संदेहो मया शप्ता त्वमम्बिके ॥
छायया कलया वाऽपि परशक्त्या कलङ्किना । मृदा रायणपानीं त्वां वक्षन्ति जगतीन्धले ॥
रायणः श्रीहरेरंशो वैद्यो वृन्दावने वने । मविष्यति महायोगी राधाशपेन गर्भजः ॥
गोकुले प्राप्य तं कृष्णं विहरिष्यसि कानने ॥ १०५ ॥
भविता ते वर्षशतं निच्छेदो हरिणा सह । पुनः प्राप्य तपीशं गोशोकमागमिष्यसि ॥
तामि युक्त्वा च नावा च स जगाम हरेः पुरः । गत्वा प्रणम्य श्रीकृष्णं शापाख्यानमुवाच ह
अनुपूर्व्यात्तु तत्सर्वं रुरोद च मृशं पुनः । उवाच तं रुदन्तं च गच्छ त्वं धरणीतलम् ॥
न मेता ते निमुने ह्यसुरेन्द्रो मविष्यसि । काले शंकरशूलेन देहं त्यक्त्वा ममान्तिमम् ॥
आगमिष्यसि पञ्चाशद्युगान्ते तु ममाऽऽशिपः । श्रीकृष्णस्य वनः श्रुत्वा तमुवाच शुचाऽन्वितः
त्वद्भक्तिरहितं मां च कदाचिन्न किरिष्यमि । इत्युक्त्वा श्रीहरिं नत्वा जगाम स्वाश्रमाद्वहिः
पश्चाज्जगाम सा देवी रुरोद च पुनः पुनः । क्व यासि वत्सेत्युच्चार्य विवलाप मृशं सती ॥
श्रीगमाऽपि च तं नावा रुरोद प्रेम्बिह्वलः । स एव शङ्खचूडश्च बभूव तुरुसीपतिः ॥
गते श्रीगमाज्ञ सा देवी जगामेश्वरसंनिधिम् । सर्वं निवेदयामास हरिः प्रत्युत्तरं वदी ॥
शोकाग्निं च तां कृष्णो बोधयामास प्रेयसीम् । शङ्खचूडश्च कालेन पंपाप पुनरीश्वरम् ॥
राधा जगाम धरणीं वाराहे हरिणा सह । वृषभानुगृहे जन्म ललाप गोकुले मुने ॥ ११६ ॥
इत्येवं कथितं सर्वं श्रीकृष्णारुयानमङ्गलम् । सर्वेषां वाञ्छितं सारं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्री-स० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० सप्तसमुद्रजन्मराधा-

श्रीदामशफेन्द्रको नाम तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ।

नारद उवाच —

केन वा प्रार्पितः कृष्णो महीं च केन हेतुना । आजगाम जगन्नाथो वद वेदाविदां वरः ॥ १ ॥

नारायण उवाच—

पुरा वाराहकल्पे सा भाराक्रान्ता वसुंधरा । मृशं बभूव शोकार्ता ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥
सुरैश्च मुरसंतसैर्भृशमुद्रिगमानसैः । सार्वं तैस्त्वां दुर्गमां च जगाम वेद्यमः समम् ॥ २ ॥
वदशं तस्यां देवेशं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । ऋषीन्द्रैश्च मुनीन्द्रैश्च सिद्धेन्द्रैः सेवितं मुदा ॥

अप्सरोगणनृत्यं च पश्यन्तं सस्मितं मुदा । गन्धर्वाणां च संगीतं श्रुतवन्तं मनोहरम् ॥
जयन्तं परमं ब्रह्म कृष्ण इत्यक्षरद्वयम् । भक्त्याऽऽनन्दाश्रुपूर्णां तं पुलकाङ्कितविग्रहम् ॥
भवत्या सा त्रिदशैः सार्धं प्रणम्य चतुराङ्गनम् । सर्वं निवेदनं चक्रे दैत्यमारादिकं मुनेः ॥ ७ ॥
साश्रुपूर्णा सपुलका तुष्टा च सरोद च । तामुवाच जगद्भाना कथं स्तोत्रं च रीतिरपि ॥
कथमागमनं भद्रे वद भद्रं भावेभ्यति । सुस्थिरा भव कल्याणि भयं किं ते मयि स्थिते ॥
आश्वास्य पृथिवीं ब्रह्मा देवान्यप्रच्छ सादरम् । कथमगमनं देवा युष्माकं मम संनिधौ ॥
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा देवा ऊचुः प्रजापतिम् । भाराकान्ता च वसुधा दम्युग्रस्ता वयं प्रभो
त्वमेव जगतां स्रष्टा शीघ्रं नो निष्कृतिं कुरु । गतिस्त्वमस्या भो ब्रह्मनिर्वृतिं कर्तुमर्हसि ।
पीडिता येन मारेण पृथिवीयं पितामह । वयं तेनैव दुःखार्णस्तद्वारहरणं कुरु ॥ ११ ॥
देवानां वचनं श्रुत्वा अप्रच्छ ता जगद्विधि । दूरीकृत्य भयं वत्से सुखं तिष्ठ ममान्तिकम्
केषा मारमशक्ता एवं सोढुं पङ्कजलोचने । अपनेष्यामि तं भद्रे भद्रं ते भविता ध्रुवम् ॥
तस्य सा वचनं श्रुत्वा तमुवाच स्वपीडनम् । पीडिता येन येनैवं पसन्नवदनेक्षणा ॥ १२ ॥

सितिकुवाच—

शृणु तात प्रवक्ष्यामि स्वकीया मानसीं वक्ष्याम् । विना बन्धुं सविश्वासं न न्ये कथितुमर्हति
स्त्रीजातिरबला शश्वद्रक्षणया स्वबन्धुभिः । जनकस्वामिपुत्रैश्च गर्हिताऽन्यैश्च निश्चितम् ॥
त्वया पृष्टा जगत्तात न लज्जा कथितुं मम । येषां भारेः पीडिताऽहं श्रूयतां कथयामि ते ॥
कृष्णमक्तिविहिता ये ये च तद्भक्तनिन्दका । तेषां महापातकेनापशक्ता भारवाहने ॥
स्वधर्मचारहीना ये नित्यकृत्यविवर्जिताः । श्रद्धाहीनाश्च वेदेषु तेषां भारेण पीडिता ॥
पितृमातृगुरुद्वीप । पोषणं पुत्रपोष्ययोः । ये न कुर्वन्ति तेषां च न शक्ता भारवाहने ॥
ये मिथ्यावादिनस्तात दयासत्यविवर्जिताः । निन्दका गुरुदेवानां तेषां भारेण पीडिता ॥
मित्रद्रोही कृतघ्नश्च मिथ्यामाह्वयप्रदायकः । विश्वासघ्नो न्यासहर्ता तेषां भारेण पीडिता ॥
कल्याणसूक्तसामानि हरेर्नामैकपङ्कजम् । कुर्वन्ति विक्रयं ये वै तेषां भारेण पीडिता ॥
जीवघाती गुरद्रोही ग्रामघाती च लुब्धकः । शवदाही शूद्रभोगी तेषां भारेण पीडिता ॥
पूनापशोषवासादिग्रथानि विविधानि च । ये ये मूढा निहन्तारस्तेषां भारेण पीडिता ॥
सदा द्विषन्ति ये पापा गोविन्दसुरैष्यवान् । हारिं हारिकथां भक्तिं तेषां भारेण पीडिता ॥
शङ्कादानीं च भारेण पीडिताऽहं यथा विधे । ततोऽचिन्तनां दैत्यानां भारेण परिपीडिता
इत्येवं वयितं सर्वं मद्गद्यपाया निवेदनम् । स्वयां यदि सुपाल्याऽहं प्रतीकारं कुरु प्रभो ॥

इत्येवमुक्त्वा वसुधा रुरोद च मुहुर्मुहुः । ब्रह्मा तद्रोदने दृष्ट्वा तामुवाच कृपानिधिः ॥
 भारं तवापनेष्यामि दायूनामप्युपायतः । उपायतोऽपि कार्यणि सिद्धयन्त्येव वसुधरे ॥
 बालेन भारहरणं करिष्यति मदीश्वरः । मन्त्रं मद्बलकुम्भं च शिवलिङ्गं च कुङ्कुमम् ॥
 मधुकाष्ठं चन्दनं च कस्तूरी तीर्थमृत्तिकाम् । स्वद्गण्डकक्षण्डं च स्फाटिकं पद्मरागवम् ॥
 इन्द्रनीलं सूर्यमणिं रुद्राक्षं कुशमूलकम् । शालग्रामशिलां शङ्खं तुलसीं मणिमां जलम् ॥
 शङ्खं पद्मपत्रमां च शिलामर्च्यौ च घण्टिकाम् । निर्मल्यं चैव नैवेद्यं हरिद्वर्णमणिं तथा ॥
 ग्रन्थियुक्तं यज्ञमूत्रं दर्पणं श्वेतचामरम् । गोरोचनं च मुक्तां च शुक्तिं माणिक्यमेव च ॥
 पुष्पाण्यं हितां वह्निं कर्पूरं परशुं तथा । रजतं काञ्चनं चैव प्रवालं रत्नमेव च ॥ ३८ ॥
 कुशबीजं तीर्थतोयं गन्धं गोमूत्रगोमयम् । त्वयि ये स्थापयिष्यन्ति मूढाश्चैतानि सुन्दरि ॥
 पञ्चगन्ते कालसूत्रे ते वर्षाणामयुतं ध्रुवम् ॥ ३९ ॥

ब्रह्मा पृथ्वीं समावृणोत्येव तामित्यतः सह । जगाम जगतां धाता वैलासं शंकरालयम् ॥
 गत्वा तमाश्रमं रम्यं ददर्श शंकरं विधिः । वसन्तमस्यवटमूले स्वःसरित्पटे ॥ ४१ ॥
 व्याघ्रचर्मपरीषानं दत्तकन्यास्थिभूषणम् । विशूलपट्टिशधरं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥ ४२ ॥
 नानासिद्धैः परिपूतं योगीन्द्रगणसेवितम् । परितोऽप्सरसां नृत्यं पश्यन्तं सस्मितं मुदा ॥
 गन्धर्वाणां च संगीतं श्रुतवन्तं कुतूहलात् । पश्यन्तीं पार्वतीं प्रीत्या पदगन्तं वक्रचक्षुषा ॥
 जपन्तं पञ्चवक्त्रेण हरेर्नामैवमङ्गलम् । मन्दाकिनीपद्मबीजमालया पुलकाङ्कितम् ॥
 एतस्मिन्ननरे ब्रह्मा तस्याग्रे स धूर्जटे । पृथिव्या सुरस्यैश्च सार्धं प्रणतकंधरैः ॥ ४६ ॥
 उत्तमौ शंकरः शीघ्रं भक्त्या दृष्ट्वा जगद्गुरुम् । ननाम मूर्त्तां संप्रीत्या लब्धभानाशिपंतनः ॥
 प्रणेमुर्देवताः सर्वे शंकरं चन्द्रशेखरम् । प्रणनाम घरा भक्त्या चाऽऽशिषं युयुजे हरः ॥
 वृत्तान्तं कथयामास पार्वतीशं प्रजापतिः । श्रुत्वा नतमुखान्तूर्णं शंकरो भक्तवत्सलः ॥
 भक्तापायं समाकर्ण्य पार्वतीपरमेश्वरौ । बभूवुस्तौ दुःस्वार्तौ बोधयामास तौ विधिः ॥
 ततो ब्रह्मा महेशश्च सुरसंघान्वसुंधराम् । गृहं प्रस्थापयामास समावृणोत्येव प्रथमनः ॥
 ततो देवेश्वरैस्तूर्णमागत्य धर्ममन्दिरम् । सह तेन समालोच्य प्रजग्मुर्भवन्तं हरेः ॥ ५२ ॥
 कैकुठं परमं धाम जरामृत्पुहरं परम् । वायुना चार्यमाणं च ब्रह्माप्लादूर्ध्वमत्तम् ॥ ५३ ॥
 कोटि-ोजनमूर्धरं च ब्रह्मलोकात्सनातनम् । वर्णनीयं न कपिभिर्विचित्रं रत्ननिर्मितम् ॥
 पद्मरागैरिन्द्रनीलै राजमार्गैर्दिभूषितम् । ते मनोवायिनः सर्वे संप्रापुन्तं मनोहरम् ॥
 हरेरन्तं पुरं गत्वा ददृशुः श्रीहरीं सुराः । रत्नसिंहासनस्थं च रत्नालंकारभूषितम् ॥
 रत्नकेयूरवलयस्तनूपुरशोभितम् । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितम् ॥ ५७ ॥

प्रीतवस्त्रपरीधान वनमालाविभूषितम् । शान्त सरस्वतीकांतं लक्ष्मीधृनपदाम्बुजम् ॥
 कोटिकन्तर्पलीलाभामनवक्त्र चतुर्भुजम् । सुनन्दनन्दकुमुदैर्षार्धैरुपसेषितम् ॥९९॥
 चन्दनोन्नितपद्मसुरत्नमुकुटोज्ज्वलम् । परमानन्दरूपं च भक्तानुग्रहकारकम् ॥१०॥
 ॥ प्रणेमुं सुरेन्द्राश्च भक्त्या ब्रह्मादयो मुने । तुष्टुवुः परया भक्त्या भक्तिनम्रात्मकधरा,
 परमानन्दमारातां पुलकाञ्चितविग्रहाः ॥११॥

ब्रह्मोवाच—

नमामि कमलाकान्तं शान्तं सर्वेशमच्युतम् । वयं यस्य कलमिदा कलाशकलया सुरा ॥
 मनवश्च मुनीन्द्राश्च मानुषाश्च चराचरा । कलाकलाशकला भूतास्त्वत्तो निगञ्जन ॥

शंकर उवाच—

त्वामक्षयमक्षरं वा व्यक्तमव्यक्तमीश्वरम् । अनादिमादिमानं दत्तपिणं सर्वरूपिणम् ॥
 अग्निमादिकसिद्धीनां कारणं सर्वकारणम् । सिद्धिज्ञं सिद्धिदं सिद्धिरूपकं स्तोतुमीश्वर ॥

धर्म उवाच—

वेदे निरूपितं वस्तु वर्णनीयं विचक्षणैः । वेदे निर्वचनीयं यत्तत्त्रिषक्तं च कश्चन ॥
 यस्य समावर्तीन्द्रश्चन्द्ररूपं निरञ्जनम् । तदतिरिक्तं तत्त्वं किमहं स्तौमि निर्गुणम् ॥
 ब्रह्मादीनामिदं स्तान् पदभ्यामोक्तं महामुने । पठित्वा मुच्यते दुर्गाद्वाञ्छितं च लभेन्नर ॥
 देवानां तत्त्वं श्रुत्वा तां उवाच हरिः स्वयम् । गोश्लोकं यात यूयं च यामि पश्चाच्छ्रूया सह
 नरनारायणौ तौ द्वौ श्वेतद्वीपनिवासिनौ । एते यास्यन्ति गोलोकं तथा देवी सरस्वती ॥
 अने तां मम मायां च वार्तिकेण गणाधिप । सावित्री वेदमाता च पश्चाद्यास्थन्ति निश्चितम्
 तत्राऽहं द्विभुजं कृष्णो गोपीभीं राघवा सह । अत्राहं कमलायुक्तं सुनंदादिभिर्गवृत् ॥
 नारायणश्च कृष्णोऽहं श्वेतद्वीपनिवासकृत् । ममैवेतां वयं सर्वे देवा ब्रह्मादयः स्मृता
 कलाशकलया सुरासुरनगादयः । गोलोकं यात यूयं च वार्तिसिद्धिर्भविष्यति ॥७४॥
 वयं पश्चाद्दिप्याम सर्वेषु सिद्धिषु ॥ इत्युक्त्वा वै सभामग्रे विरागं हारं स्वयम्
 प्रणम्य देवता सर्वं जगुर्गोलोकमद्भुतम् । विचित्रं परमं घामं जरामृत्युहरं परम् ॥
 ऊर्ध्वं वैरुण्टतोऽगम्य पद्माशङ्कोटिर्वाजम् । वायुना धार्यमाणं च निर्मितं स्वेच्छया विभो
 सप्तनिर्वर्णं च देवास्ते गमनोत्सुकाः । ते मनोवायिनः सर्वे सप्तापुर्विरजान्तम् ॥
 इष्टा देवा हरिर्भारं विभयं परमं दयुः । शुद्धाष्टिकसकाशं सुविस्तर्णं मनोहरम् ॥
 मुक्तामणिं कदपरममणिं रत्नाङ्गाञ्जितम् । शृणु शुभद्वन्द्वं मणिराजिविराजितम् ॥

प्रधालाङ्कुरमुद्भूतं कुञ्चित्सुमनोहरम् : परमामूल्यसद्गन्ताकरराजिविभूषितम् ॥७८॥
विधेर्दृश्यमाश्चर्यं निधिश्रेष्ठाकरान्वितम् । पद्मरगेन्द्रनीलानामाकरं कुञ्चित्स्मृते ॥७९॥
कुञ्चितश्च मरकताकरश्रेणीसमान्वितम् । स्यमन्तकाकरं कुञ्चित् कुञ्चितद्रुचकाकरम् ॥८०॥
मूल्यपीतवर्णामं मणिश्रेण्याकरान्वितम् । रत्नाकरं कुञ्चितश्च कुञ्चितैर्वैभूभाकरम् ॥
कुञ्चितं निर्बन्धनीयानां मणीनामाकरं परम् । कुञ्चितकुञ्चितद्रव्यविहारस्थलमुत्तमम् ॥८२॥
दृष्ट्वा तु परमाश्चर्यं जम्भुस्तपारभीश्रगाः । ददृशुः पर्वतश्रेष्ठं शतशृङ्गं मनोगमम् ॥८३॥
पाजिजाततरुणा च वनराजिविगजितम् । वरुणवृक्षैः पारिवृतं वेष्टितं कामधेनुभिः ॥
कोटियोजनमूर्ध्वं च दैर्घ्यं दशगुणोत्तरम् । शैलस्यपारमितं पञ्चाशत्कोटियोजनम् ८५
शिवराकारस्यैव शिखरे रासपण्डलम् । दशयोजनविस्तीर्णं वर्तुलाकारमुत्तमम् ॥८६॥
पुष्पोद्यानसहस्रेण पुष्पितेन सुगन्धिना । संकुलेन मधुघ्ना समूहेन समन्वितम् ॥८७॥
सुरतद्रव्यसंयुक्तैः राजिनं रत्नमन्दिरैः । रत्नमण्डपकोटीनां सहस्रेण समन्वितम् ॥८८॥
रत्नसोपानयुक्तेन सद्गन्तकलशेन च । हरिन्मणीनां स्तम्भेन शोभितेन च शोभितम् ॥
सिन्दूरवर्णमणिभिः पारितः स्वचितेन च । इन्द्रनीलैर्मण्डितैर्भाण्डितेन मनोहरैः ॥९०॥
रत्नप्राकारसंयुक्तमणिभेदैर्विराजितम् । द्वैतैः कपाटसंयुक्तैश्चतुर्भिश्च विराजितम् ॥९१॥
रज्जुप्रान्थिसमायुक्तं रत्नालपल्लवान्वितैः । पारितः कदलैः स्तम्भसमूहैश्च समन्वितम् ॥९२॥
शुक्लघान्यवर्णजालफलदूर्वाङ्कुरान्वितम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रव्यचर्चितम् ॥९३॥
वेष्टितं गोपकानां समूहैः कोटिशो मुने । रत्नालंकारसंयुक्तैः रत्नमालाविरजितैः ॥
रत्नवङ्कणकेयूररत्नपुष्पभूषितैः । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितैः ॥९५॥
रत्नाङ्गुलीदललितैर्हस्ताङ्गुलिविराजितैः । रत्नपाशकन्दैश्च विराजितपदाङ्गुलैः ॥९६॥
भूषितैः रत्नभूषाभिः सद्गन्तमुकुटोज्ज्वलैः । गजेन्द्रमुक्तलङ्कारैर्नानिबन्धितैः ॥
सिन्दूरविन्दुना सार्धमलकावःस्थलोज्ज्वलैः । चारुचम्पकवर्णभैक्षन्दनद्रव्यचर्चितैः ॥
पीतवस्त्रपरीधानैर्मन्त्रावरमनोहरैः । शरत्पार्वणचन्द्राणां प्रभागुष्टन्मुखो ज्ज्वलैः ॥९९॥
शरत्पङ्कजपद्मानां शोभामोषणलोचनैः । कस्तूरीपत्रिणयुक्तैः रेखाकजजलोज्ज्वलैः ॥
प्रफुल्लमालतीमालाजालैः कनकशोभितैः । मधुलुब्धमधुघाणां समूहैश्च नि संकुले ॥
चारुणा गमनेनैव गन्तव्यजनगजैः ॥ १०१ ॥
पद्मभूषणसंयोगदृष्टास्मितसमन्वितैः । पद्मादिमन्त्रिणामदन्तवद्दिविराजितैः ॥१०२॥
खगेन्द्रचञ्चुशोभादचनासिकोन्नतभूषितैः । गजेन्द्रगण्डयुग्माभ्यन्तमारनतैरिव ॥१०३॥

नित्यवक्रादिनश्रोणीपीनभारमरानतैः । कन्दर्पशरचेष्टामिर्नेजरीभूतमानतैः ॥ १०७ ॥
 दर्पणैः पूर्णचन्द्रास्यसौन्दर्यदर्शनोत्सुकैः । राधिकाचरणाम्भोजसेवासक्तमनोरमैः ॥ १०८ ॥
 सुन्दरीणां समूहैश्च राक्षिने राधिकाज्ञया । श्रीढासरोवराणां च लक्षैश्च परिवोष्टितम् ॥
 श्वेतारक्तैर्लोहितैश्च वेष्टितैः पद्मगजिनैः । सुकूजद्विर्मधुघ्राणां समूहैः संकुलैः सदा ॥ ११० ॥
 पुष्पोद्यानसहस्रेण पुष्टितेन समन्वितम् । कोटिकुञ्जकुटीरैश्च पुष्पशय्याममन्वितैः ॥
 भोगद्रव्यसकर्षूरताम्बूलवल्गुसंयुतैः । रत्नप्रदीपैः परितः श्वेत्चामरदर्पणैः ॥ ११२ ॥
 विचित्रपुष्पमालाभिः शोभितैः शोभितं मुने । तं रावमण्डपं दृष्ट्वा जग्मुस्ते पर्वतादहः ॥
 ततो विचक्षणं रम्यं ददृशुः सुन्दरं वनम् । वनं वृन्दावनं नाम राधाभाषवयोः प्रियम् ॥
 श्रीढास्यानं तयोरेव कल्पवृक्षचयान्वितम् । विरजनीरनीरक्तैः कम्पितं मन्दवायुभिः ॥
 कस्तूरीयुक्तपत्राब्जैः पुष्पौधैः सुरभीकृतम् । नवल्लवसंस्तुतपरपुष्टरुनेर्युतम् ॥ ११९ ॥
 कुत्र केलिकदम्बानां कदम्बैः फमनीयकम् । मन्दाराणां चम्पकानां चन्दनानां तथैव च ॥
 सुगन्धिकुसुमानां च गन्धेन सुरभीकृतम् । आभ्राणां नौगरङ्गाणां पनसनां तथैव च ॥
 तालानां नारिकेलानां वृन्दैर्वृन्दारकं वनम् । जम्बूनां बदरीणां च खर्जुराणां विशेषतः ॥
 गुष्पाकाम्रातकानां च जम्बीराणां च नारद । कदलीनां श्रीफलानां दाडिमानां मनोहरैः ।
 सुपककलसंयुक्तैः समूहैश्च विराजितम् । पिप्पलीनां च शालः समश्वस्थानां तथैव च ॥
 निम्बानां शालमलीनां च निसिङ्गानां च शोभनैः । अन्येषां तरुभेदानां संकुलैः संकुलं सदा
 परितः कल्पवृक्षाणां वृन्दैर्वृन्दैर्विराजितम् । मल्लिकामालनीकुन्दैः ककीमाधवीलताः ॥
 एतासां च समूहैश्च यूपिकाभिः समन्वितम् । चारुकुञ्जकुटीरैस्तैः पञ्चाशत्कोटिभिर्भुजे ॥
 रत्नप्रदीपदर्पणैश्च धूपेन सुरभीकृतैः । शृङ्गारप्रपञ्चैश्च वासितैर्नववसुभिः ॥ १२५ ॥
 चन्दनार्क्तैः पुष्पतरुपैर्मालाभलसमन्वितैः । मधुलुब्धमधुघ्राणां कलशब्दैश्च शब्दितम् ॥
 रत्नालङ्कारशोभं दर्शयितुं वृन्दैश्च वेष्टितम् । पञ्चाशत्कोटिगोपीभि रसितं राधिकाज्ञया ।
 द्वात्रिंशत्वावनं तत्र रम्यं रम्यं मनोहरम् । वृन्दावनाम्पन्तरितं निर्जनस्थानमुत्तमम् ॥
 सुपद्मधुरस्यादुकुल्लेर्वृन्दारकं मुने । गोष्ठानां च गवां चैव समूहैश्च समन्वितम् ॥ १२२ ॥
 पुष्पोद्यानसहस्रेण पुष्टितेन सुगन्धिना । मधुलुब्धमधुघ्राणां समूहेन समन्वि-म् ॥ १२० ॥
 पञ्चाशत्कोटिगोपीनां विराजितैश्च विराजितम् । श्रीकृष्णतुल्यरूपाणां सद्गन्तुष्विष्टैर्वैः ॥
 दृष्ट्वा वृन्दावनं रम्यं ययुर्गोलोकमीश्वराः । परितो बहुलाकारं कोटिगोपनविस्तृतम् ॥
 रत्नशकारसंयुक्तं चतुर्दशान्वितं मुने । गोष्ठानां च समूहैश्च द्वारपालैः समन्वितम् ॥

आश्रमै रत्नरचितैर्नानाभोगसमन्वितैः । गोपीनां कृष्णमृत्यानां पञ्चाशत्कोटिभिर्द्युतम् ॥
 भक्तानां गोपवृन्दानामाश्रमैः शतकोटिभिः । ततोऽधिकमुपिस्तीर्णैः सद्रत्नप्रयितैर्युतम् ॥
 आश्रमैः पापदानां च ततोऽधिकविलक्षणैः । अमूल्यरत्नरचिनैः संयुक्तं शतकोटिभिः ॥
 पार्षदप्रवराणां च श्रीकृष्णरूपधारिणाम् । आश्रमैः कोटिभिर्द्युक्तं सद्रत्नेन विनिर्मितैः ॥
 राधिकाशुद्धमक्तानां गोपीनामाश्रमैर्वरैः । सद्रत्नरचितैर्दिव्यैर्द्वान्त्रिशत्कोटिभिर्द्युतम् ॥
 तासां च किङ्करीणां च भवनैः सुमनोहरैः । गणिरत्नादिरचितैः शोभितं दशकोटिभिः ॥
 शतजन्मतपःपूता भक्ता ये भारते भुवि । हरिभाक्तिपरा ये च कर्षनिर्वाणकारकाः ॥
 स्वप्ने ज्ञाने हरेर्ध्याने निविष्टमानसा मुने । राधाकृष्णेति कृष्णेति प्रपन्नो दिवानिशम् ॥
 तेषां श्रीकृष्णभक्तानां निवासैः सुमनोहरैः । सद्रत्नमणिनिर्माणैर्नानाभोगसमन्वितैः ॥
 पुष्पशय्यापुष्पमालः श्वेतचामरशोभितैः । रत्नदर्पणशोभाद्वैर्हरिर्मणिसमर्पितैः ॥ १४९ ॥
 अमूल्यरत्नकलशसमूहान्वितशेखरैः । सूक्ष्मवस्त्राम्यन्तरितैः संयुक्तं शतकोटिभिः ॥
 देवास्तमद्भुतं दृष्ट्वा किपद्दूरं ययुर्मुदा । तत्रास्यवटं रम्यं ददशुर्जगदीश्वराः ॥
 पञ्चयोजनवेस्तीर्णधूर्ध्वं तद्विगुणं मुने । सहस्रस्कन्धसंयुक्तशाखासंस्थासमन्वितम् ॥
 रक्तपक्कफलाकीर्णं शोभितं रत्नवेदिभिः । कृष्णस्वरूपास्तन्मूले ददशुर्वल्लमाच्छिद्यन् ॥
 पीतवस्त्रपरीधानः क्रीडासक्तमनोहरान् । चन्दनोसितसर्वाङ्गान् रत्नभूषणभूषितान् ॥
 ददशुस्तत्र देवेशाः पार्षदप्रवरान्हरेः । ततोऽविदूरे ददशु राजमार्गं मनोहरम् ॥ १४९ ॥
 सिन्दुराकारमणिभिः परितो रचितं मुने । इन्द्रनीलैः पद्मरागैर्हरिकै रचकैस्तथा ॥ १५० ॥
 निर्मितैर्वेदिभिर्द्युक्तं परितो रत्नमण्डपम् । चन्द्रनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चितम् ॥ १५१ ॥
 वधिपूर्णलज्जफलपुष्पदूर्वाङ्कुगान्वितम् । सूक्ष्मसूत्रमन्युक्तश्रीलङ्कावच्छिद्यन् ॥
 रत्नास्तम्भसमूहैश्च कुङ्कुमाक्षैर्विराजितम् । सद्रत्नमण्डलघटेः फलशाल समन्वितैः ॥
 सिन्दूरकुङ्कुमाक्षैश्च गन्धचन्दनचर्चितैः । भूषितैः पुष्पमालाभिः पादपैः परिभूषितम् ॥
 गोपिकानां समूहैश्च क्रीडासक्तैश्च वेष्टितम् । बहुमूल्येन रत्नेन रत्नसोपाननिर्मितम् ॥
 वह्निशौचांशुकै रम्यैः श्वेतचामरदर्पणैः । रत्नतल्पवाचित्रैश्च पुष्पमाल्यैर्विराजितान् ॥
 षोडशद्वारसंयुक्तान्द्वारपालैश्च रसितान् । परितः परिखायुक्तान् रत्नगङ्गावेष्टितान् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चितान् । गृहान्मनोरमान्दृष्ट्वा ते देवा गमनान्मुखाः ॥
 जम्बुः शशिं किपद्दूरं ददशुः सुन्दरं ततः । आश्रयं राधिकायाश्च रासेध्याश्च नारद ॥
 देवादिदेव्या गोपीनां वरायाश्चानिर्मितम् । प्राणाधिकायाः कृष्णम्य रत्नद्वयमनोहरम् ॥

सर्वा निर्वचनीयं च षण्डितैर्न निरूपितम् । सुचारुवर्तुलाकारं षड्मण्डितप्रमाणकम् ॥
 शतमन्दिरसंयुक्तं ज्वालितं रत्ननेजसा । अमूल्यरत्नसाराणां चयैर्विगचितं वरम् ॥ १६२ ॥
 दुर्लब्ध्याभिर्गभीराभिः परिखाभि सुशोभितम् । कल्पवृक्षैः परिवृतं पुष्पोद्यानशतान्तरम्
 सुमूल्यरत्नसंचितपाकारैः परिबोद्धितम् । सद्गन्धर्वदिकायुक्तैर्युक्तं द्वारैश्च सप्तभिः ॥ १६३ ॥
 संयुक्तं रत्नचित्रैश्च विचित्रैर्वर्तुलं मुने । प्रधानसद्वारेभ्यः क्रमशः क्रमशो मुने ॥ १६४ ॥
 सर्वतोऽपि तदस्तत्र षोडशद्वारसंयुतम् । देवा दृष्ट्वा च आकारं सहस्रभ्रुकुच्छितम् ॥
 सद्गन्धर्वद्वयलक्षं मूहैः सुमनोहरैः । प्रदीप्तं तेजसा रम्यं परमं विस्मयं ययुः ॥ १६५ ॥
 ततः प्रदक्षिणीकृत्य क्रियद्दूरं ययुर्मुनिः । पुरतो गच्छता तेषां पश्चाद्भूतस्तदाश्रमः ॥
 गोपाला गोपिकानां च ददृशुश्चाऽऽश्रमान्परान् । अमूल्यरत्नरचिताञ्जलकोटिमितान्मुने ॥
 दर्शं दर्शं च पणितो गोपाला सर्वमाश्रमम् । गोपिकानां चापरं वा रम्यं रम्यं नवं नवम् ॥
 गोलोकं निखिलं दृष्ट्वा पुलकाङ्गं ययुः सुराः । तदेव वर्तुलाकारं रम्यं वृन्दान्वनं वनम् ॥
 ददृशुः शरदृङ्गं च तद्वह्निर्विरजानदीम् । विरजता ता ययुर्देवा ददृशुः शून्यमेव त ॥
 धार्याधारं च गोलोकं सद्गन्धर्ममद्भुतम् । ईश्वरेच्छाविनिर्माणं राधिकाज्ञानुबन्धनात् ॥
 युक्तं सहस्रैः सरसा केवलं मङ्गल लक्षम् । नृत्यं च ददृशुः तत्र देवाश्च सुमनोहरम् ॥
 सुतानं चारुसंगीतं राधाकृष्णगुणान्वितम् । श्रुत्वैव गीतपीयूषं मूर्च्छामापुः सुरा मुने ॥
 क्षणेन चेतना प्राप्य ते देवः कृष्णमानसाः । ददृशुः परमं श्रव्यं स्थाने स्थाने मनोहरम्
 ददृशुर्गोपिकाः सर्वा नानावेषविधाभिकाः । काश्चिन्मृदङ्गहस्ताश्च काश्चिद्गीताकरा वराः
 काश्चिच्चारुहस्ताश्च करतालकराः पराः । काश्चिश्चक्रवाद्यहस्ता रत्ननूपुरशोभिताः ॥
 सद्गन्धर्वकिङ्किणीजालशब्देन शान्दिता वराः । काश्चिन्मस्तककुम्भाश्च नृत्यमेदमनोरथाः ॥
 वेषेणायिकाः काश्चित्काश्चित्तामां च नायिकाः । वृत्तवेष वराः काश्चिद्राध वेषधराः पराः
 काश्चिःसंयोगविरताः काश्चिदालिङ्गने रताः । क्रीडासक्ताश्च ता दृष्ट्वा सस्मिता जगतीश्वराः
 प्रगच्छन्तः किन्दूरं ददृशुश्चाऽऽश्रमान्बहून् । राधावस्तीनां गेहाश्च प्रधानानां च नारद ॥
 रूपेभ्यः गुणेभ्यः वेषेण यौतनेन च । सौभाग्येनैव वयसा सदृशीनां च तत्र वै ॥ १६६ ॥
 प्रयत्तिशद्वयस्याश्च राविकायाश्च गोपिकाः । वेष निर्वचनीयाश्च तासां नामानि च शृणु ॥
 सुशीला च शशिकला यमुना माधवी रत्नी । कदम्बमाला कुन्ती च जाह्नवी च स्वयंप्रभा
 चन्द्रमुखी च त्रिशूरी माधवी सुमुखी सुखा । पद्मालया पारिजाता गौरी च सर्वमङ्गला ॥

कालिका कपला दुर्गा भारती च सरस्वती । गङ्गाऽम्बिका मधुमती चम्पा पर्णा च सुन्दरी ॥
 कृष्णाप्रिया सती चैव नन्दिनी नन्दनेने च । एताः समानाः सद्गनराजिता राधिकाप्रियाः ॥
 एतासां समरूपाणां रत्नघातुविचित्रितान् । नानाप्रकारचित्रेण चित्रितान्मुमनोहरान् ॥
 अमूरपरत्नकलशमूहैः शिखरोज्ज्वलान् । सद्गनचित्तञ्जुभ्रानाश्रमान्ददृशुस्तथा ॥
 ब्रह्माण्डाद्बहिर्दूर्ध्वं च नास्ति लोकस्तदूर्ध्वकः । ऊर्ध्वं शून्यमयं सर्वं तदन्ताऽष्टिरेव च ॥
 रसातलेभ्यः सप्तम्यो नास्त्यधः सृष्टिरेव च । तदधश्च जलं ध्वान्तमगन्तव्यमदृश्यकम् ॥
 ब्रह्म पदान्नं तद्बहिश्च सर्वं मतो निशमय ॥ १९१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णमन्त्र० नारदना० गे लोकर्णने नाम
 चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गोलोकं निखिलं दृष्ट्वा देवास्ते दृष्टमानसाः । पुनराजमूराधायाः प्रबालद्वारमेव च ॥
 सद्गनमणिनिर्माणं वेदिकायुग्मसंयुतम् । हरिद्रावारमणिना वज्रमंश्रितेन च ॥ २ ॥
 अमूरपरत्नचितकपाटेन विभूषितम् । द्वारे नियुक्तं ददृशुर्वीरमानुष्मनुत्तमम् ॥ ३ ॥
 रत्नसंशसनस्यं च रत्नामरणमूपेतम् । पीतवस्त्रपरिधाने सद्गनमुत्तुदोज्ज्वलम् ॥ ४ ॥
 द्वारं चित्रविचित्रेण विचित्रं परमाद्भुतम् । सर्वं निवेदनं चक्रुर्देवा दौवारिकं मुदा ॥ ५ ॥
 तानुवाच द्वारपालो निःशङ्क प्रिदशेश्वरान् । नहं विनाऽऽज्ञया गन्तुं दातुं सापतमीश्वरः
 किं वरान्प्रेषयामास श्रीकृष्णस्थानमेव च । हरेरनुज्ञां संप्राप्य ददौ गन्तुं मुरान्मुने ॥
 तं संप्राप्य ययुर्देवा द्वितीयं द्वारमुत्तमम् । ततोऽधिकं विचित्रं च सुन्दरं मुमनोहरम् ॥
 द्वारे नियुक्तं ददृशुश्चन्द्रमानुं च नारद । विशोरं दशमलं चारुवर्णवेशधरे वाम् ॥
 रत्नसिंहासनस्थं च रत्नभूषणमूर्षितम् । गोपानां च समूहेन पञ्चलक्षेण शोभितम् ॥ १० ॥
 तं समप्य ययुर्देवास्तृतीयं द्वारमुत्तमम् । ततोऽतिसुन्दरं चित्रं जलन्तं मणिनेज्जमा ॥
 द्वारे नियुक्तं ददृशुः सूर्यमानुं च नारद । द्विभुजं मुखलीहसं विशोरं दशमसुन्दरम् ॥
 मणिकुण्डलग्रामेन वपोलस्थलराजिनम् । रत्नपट्टकरं श्रेष्ठं श्रेष्ठं गणेशधोः परम् ॥
 नववक्ष्णेन गोपानां घोष्ठेन च नृपेन्द्रवत् । तं संप्राप्य ययुर्देवाश्चतुर्थं द्वारमेव च ॥ १४ ॥
 तेभ्यो विदग्धेभ्यः सुदीप्तं मणिनेजसा । अत्यद्भुतं विचित्रेण भूषितं मुमनोहरम् ॥

द्वारे नियुक्तं ददृशुर्वसुभानुं वज्रेश्वरम् । विशोरं सुन्दरवरं मणिदण्डधरं परम् ॥ १६ ॥
 रत्नसिंहासनस्थं च रत्नभूषणभूषितम् । पद्मनिम्बाधरोष्ठं च सस्मितं सुमनोहरम् ॥ १७ ॥
 तं संभाष्य ययुर्देवाः पद्मं द्वारमेव च । वज्रमिति स्थितैश्चित्रविचित्रज्वलितं परम् ॥
 द्वारपालं च ददृशुर्देवभक्तुं च तत्र वै । चारुसिंहासनस्थं च रत्नभूषणभूषितम् ॥ १९ ॥
 मयूरपिच्छच्छृङ्गं च रत्नमालाविभूषितम् । फट्कम्बपुष्पसंस्तुतसद्गन्धकुण्डलोज्ज्वलम् ॥ २० ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चितम् । नृपेन्द्रवरपुरुषं च दशलक्षप्रजान्वितम् ॥ २१ ॥
 तं वेष्टयामास संभाष्य ययुर्देवा मुदाऽन्विताः । विलक्षणं द्वाग्पट्कं चित्रराजिविराजितम् ॥
 वज्रमितियुगप्रयुक्तं पुष्पमालाविभूषितम् । द्वारे नियुक्तं ददृशुः शुक्रभानुं व्रजेश्वरम् ॥
 नानालंकारशोभादयं दशलक्षप्रजान्वितम् । श्रीलण्डपल्लवास्तुतकपोलं कुण्डलोज्ज्वलम् ॥
 तूर्णं सुरास्तं संभाष्य ययुर्द्वारं च सक्तम् । नानाप्रकाराचिष्टं च पद्मपद्मातिविलक्षणम् ॥
 द्वारे नियुक्तं ददृशुः रत्नभानुं हरः प्रियम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं पुष्पमालाविभूषितम् ॥
 भूषितं भूषणै रग्यैर्भणिरत्नमनोहरैः ॥ २१ ॥
 गोपैर्द्वादशलक्षैश्च राजेन्द्रमिव राजितम् । रत्नसिंहासनस्थं च स्मेराननसरोरुहम् ॥ २३ ॥
 तं वेष्टयामास संभाष्य जगद्देवेश्वरा मुदा । विचित्रमष्टमं द्वारं सप्तम्योऽपि विलक्षणम् ॥
 दौषारिकं ते ददृशुः सुगन्धं सुमनोहरम् । सस्मितं सुन्दरवरं श्रीलण्डतिलकोज्ज्वलम् ॥
 बन्धुनीवाधरोष्ठं च रत्नकुण्डमाण्डितम् । सर्वालंकारशोभादयं रत्नदण्डधरं वरम् ॥
 गोपैर्द्वादशलक्षैश्च विशोरैश्च समन्वितम् । ततः शीघ्रं ययुर्देवा नवमं द्वारमीप्सितम् ॥
 वज्रसद्गन्धर्वचितं चतुर्वेदिसमन्वितम् । अपूर्वाचित्रराचितं मालाजालैर्विराजितम् ॥ २२ ॥
 द्वारपालं च ददृशुः सुमलं ललिताकृतिम् । नानाभूषणशोभादयं भूषणार्हं मनोहरम् ॥
 वज्रैर्द्वादशलक्षैश्च संयुक्तं सुमनोहरम् । तं दण्डहस्तं संभाष्य सुरा द्वारान्तरं ययुः ॥
 विशिष्टं दशमद्वारं दृष्ट्वा ते विस्मयं ययुः । सर्वानिर्वचनीयं चाप्यदृष्टमश्रुतं मुने ॥
 ददृशुर्द्वारपालं च सुदामानं च सुन्दरम् । अनिर्वचनीयरूपं कृष्णतुल्यं मनोहरम् ॥
 गोपविशतिलक्षणां समूहैः परिवारितम् । तं दण्डहस्तं दृष्ट्वैव जग्मुर्द्वारान्तरं सुराः ॥
 द्वारमेकादशाख्यं च सुचित्रं महदद्भुतम् । द्वारपालं च तत्रस्थं श्रीदामानं व्रजेश्वरम् ॥
 राधिकापुत्रपुरुषं च पीतवस्त्रेण भूषितम् । अमूर्यरत्नरचितरम्यसिंहासनस्थितम् ॥ ३९ ॥
 अमूर्यरत्नमूषाभिर्भूषितं सुमनोहरम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेन विराजितम् ॥ ४० ॥
 गण्डाधलकपोलार्हसद्गन्धकुण्डलोज्ज्वलम् । सद्गन्धेष्टरचितविचित्रमुकुटोज्ज्वलम् ॥

१. फुलमालतीमालाजालैः सर्वाङ्गभूषितम् । कोटिगोपैः परिवृतं राजेन्द्राधिकमुज्ज्वलम् ॥
 तं संभाष्य ययुर्द्वारं द्वादशाक्ष्यं सुरा मुदा । अमूल्यरत्नराचितवेदिकाभिः समन्वितम् ॥
 सर्वेषां दुर्लभं चित्रमदृश्यमश्रुतं मुने वज्रभिचिस्थितं चित्रं सुन्दरं सुमनोहरम् ॥ ४४ ॥
 द्वारे नियुक्ता ददृशुर्देवा गोपाङ्गना वराः । नवयौवनसंपन्ना रत्नाभरणभूषिताः ॥
 पीतवस्त्रपरीधानः कवचीभारभूषिताः । सुगन्धिमालतीमालाजालैः सर्वाङ्गभूषिताः ॥ ४५ ॥
 रत्नकङ्कणकेयूररत्ननूपुरभूषिताः । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताः ॥ ४६ ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चिताः । पीनश्रीणीभगनम्रा नितम्बाभारपीडिताः ॥
 गोपीनां शतकंटीनां श्रेष्ठाः प्रेष्ठा हररपि गोपीश्च कोटिशो दृष्ट्वा सुरान्ते विस्मयं ययुः
 संभाष्य ता मुदा युक्ता ययुर्द्वारान्तरं मुने । ततश्च कपशो विप त्रिपु द्वारेषु तत्र वै ॥
 गोपाङ्गनानां श्रेष्ठाश्च ददृशुः सुमनोहराः । वराणां च वरा रम्या घन्या मान्याश्च शोभनाः
 सर्वाः सौभाग्ययुक्ताश्च राविकायाः प्रियाश्च ताः । भूषिता भूषणै रभ्यैः प्रोद्भिन्नवयौवनाः
 एवं द्वारत्रयं दृष्ट्वा स्वप्नज्ञानाद्भुताश्रुतम् । अदृश्यमतिरम्यं चाप्यनिरूप्यं विचक्षणैः ॥
 तास्ताः संभाष्य देवास्ते विभिता ययुर्गोपराः । राविकाभ्यन्तरं द्वारं षोडशाक्ष्यं मनोहरम्
 सर्वासां च यधानं च गोप्यं गोपाङ्गनागणैः । अथस्त्रिशद्वयस्थानां निर्वरैर्वेष्टितं मुने ॥
 तेषाम्निर्वचनीयैर्नागुणसमन्वितैः । रूपयौवनसंपन्नै रत्नालङ्कारभूषितैः ॥ ५६ ॥
 रत्नकङ्कणकेयूररत्ननूपुरभूषितैः । सद्गन्धकिङ्किणीजालैर्मध्यदेशविभूषितैः ॥ ५७ ॥
 रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितैः । प्रफुल्लमालतीमालाजालैर्वसःस्थेलाज्ज्वलैः ॥ ५८ ॥
 शरत्गवर्णपद्मानां प्रभां मुष्णन्मुखेन्दुभिः । पारिजातप्रसूनानां मालाजालेन वेष्टितैः ॥
 पद्मविम्बाधगोष्ठैश्च स्मेरामनसरोरुहैः । पद्मदाहिमकीजामिः शोभितैर्दन्तपङ्क्तिभिः ॥
 चारुचम्पकवर्णाभिर्मध्यस्थलकृशैर्मुने । गजमोक्तिकयुक्तभिर्नासिकाभिर्विराजितैः ॥ ५९ ॥
 खगेन्द्रचारुचञ्चूनां शोभामुष्णानिभिरिव च । गजेन्द्रगण्डकठिनस्तनभरभरानतैः ॥ ६० ॥
 पीनश्रीणिमरातैश्च मुकुन्दपद्मान्तैः । निमेषगहिता देवा द्वारं च ददृशुश्च ताः ॥ ६१ ॥
 सद्गन्धमणिस्तैश्च वेदिकायुग्मशोभितम् । हरिन्मणानां स्तम्भानां समूहैः संयुतं सदा ॥
 सिन्दूराकारमणिमिर्मध्यस्थलविराजितैः । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विभूषितम् ॥
 तत्संपर्शैर्मन्धवाहैः सर्वत्र सुरभीकृतम् । दृष्ट्वा तत्परमाश्चर्यं राविकाभ्यन्तरं सुराः ॥
 श्रीकृष्णचरणाम्भोजदर्शनैकमनोरयाः । ताः संभाष्य ययुः शीघ्रं पुलकाञ्चितविग्रहाः ॥
 भवत्युदेकादश्रुपर्णाः शिचित्रम्रात्मकंधराः । आराचे ददृशुर्देवा राविकाभ्यन्तरं वरम् ॥
 मन्दिराणां च मध्यस्थं चतुःशालं मनोहरम् । अमूल्यरत्नसाराणां सारेण शचितं परम् ॥

नानारत्नमणिरत्नैर्वज्रयुक्तैश्च भूषितम् । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विरामितम् ॥१॥
 मुक्तासमूहैर्भाणिकयैः श्वेतचामरदर्पणैः । अमूल्यारत्नसाराणां कलशैर्मूर्धितं मुने ॥२॥
 पट्टसूत्रग्रन्थियुक्तश्रीखण्डण्डवान्वितैः । मणिरत्नसमूहैश्च रम्यप्राङ्गणभूषितम् ॥३॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् । शुक्लचान्दुशुक्लपुष्पमालफलतण्डुलैः ॥४॥
 पर्णदुर्वासतैर्लज्जितैर्मञ्जुनाविभूषितैः । फलयुक्तैरानकुम्भैः सिन्दूरकुङ्कुमान्तैः ॥५॥
 पारिजातप्रसूनानां मालायुक्तैर्विरामितम् । प्रसूनैर्गन्धवाहैः सर्वत्र सुरभिःकृतम् ॥६॥
 सर्वानिर्वचनीयं च यद्दृश्यमानरूपिणम् । ब्रह्माण्डे दुर्लभं यद्यद्वस्तुभित्तैर्विरामितम् ॥७॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाजालैः सुशोभितम् । रत्नशय्यासु दलितः रुक्मवस्त्रपरिच्छदाः
 कोटिशो रत्नकुम्भाश्च रत्नपात्राणि नारद । अमूल्याणि चारुणि तैस्तैरेव विभूषितम् ॥८॥
 नानाप्रकारवाद्यानां बलनावेजिनादितम् । स्वरयन्त्रैश्च वीणाभिर्गोपीसंगीतमुद्भूतम् ॥९॥
 मोहितं वाक्शब्दैश्च मृदङ्गनां च नारद । गोपानां कृष्णप्रस्थानां समूहैः परिवारितम् ॥१०॥
 राधासखीनां गोपीनां वृन्दैर्वृन्दैर्विरामितम् । राधाकृष्णगुणोद्वेगसंगीतमुद्भूतम् ॥११॥
 पूर्वमभ्यन्तरं दृष्ट्वा बभूवुर्वैस्मिताः सुराः । शृश्रुवुर्बधुरं गीतं ददृशुर्नृत्यमुत्तमम् ॥१२॥
 तत्र तस्युः सुरा सर्वे ध्यानैकतानमानसाः । रत्नसिंहासनं रम्यं ददृशुस्त्रिदशेश्वरः ॥१३॥
 धनुःशतप्रमाणं च परितो वर्तुलकृतिम् । सद्गलसुद्रकलशसमूहैश्च समन्वितम् ॥१४॥
 चित्रपुतलिक पुष्पचित्रकाननभूषितम् । तत्र तेजःसमूहं च सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥१५॥
 प्रमथा उल्लितं ब्रह्मलेश्वर्यमहद्भूतम् । सप्ततालप्रमाणं तद्व्यासमूर्ध्वं समन्ततः ॥१६॥
 तेजोमुपं च सर्वेषां मेहाश्रमविवर्जितम् । सर्वव्यापि सर्वभोजं च सूर्योदयं परम् ॥१७॥
 दृष्ट्वा तेजःस्वरूपं च ते देवा ध्यानतःपराः । प्रणेमुः परयाभक्त्याभक्तिनम्रात्मकंधराः ॥१८॥
 परमानन्दसंयोगादश्रुपूर्णविलोचना । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गा वाञ्छापूर्णमनोरथाः ॥१९॥
 नत्वा तेजःस्वरूपं च तमीशं त्रिदशेश्वरः । तत्रोत्थाय ध्यानयुक्ताः प्रतस्युन्तेनसः सुराः ॥२०॥
 ध्यात्वेवं जगतां धाता बभूव संपुटाञ्जलिः । दक्षिणे शंकरं कृत्वा वामे धर्मं च नारद ॥२१॥
 भवत्पुद्गेकात्मप्रपञ्चं ध्यानैकतानमानसाः । परात्परं गुणार्थं परमात्मानमोद्यतम् ॥२२॥

ब्रह्मोवाच—

वरं वरेण्यं वरदं वरदानं च काङ्क्षम् । वारणं सर्वभूतानां तेजोरूपं नमाम्यहम् ॥
 मद्गलं मद्गलानां च मद्गले मद्गलप्रदम् । समस्तमद्गलाघरं तेजोरूपं नमो ॥२४॥
 श्रितं सर्वत्र निर्लिप्तम् त्मरूपं परात्परम् । निरीहमवितर्क्यं च तेजोरूपं नमो ॥२५॥

सगुणं निर्गुणं ब्रह्म ज्योतीरूपं सनातनम् । साकारं च निराकारं तेजोरूपं न० ॥ ९६ ॥
तमनिर्वचनीयं च व्यक्तमव्यक्तमेककम् । स्वेच्छामयं सर्वरूपं तेजोरूपं न० ॥ ९७ ॥
गुणत्रयविभगाय रूपत्रयधरं परम् । कलया ते कृताः सर्वे किं जानन्ति श्रुतेः परम् ॥ ९८ ॥
सर्वाधारं सर्वरूपं सर्वबीजमबीजकम् । सर्वान्तकमनन्तं च तेजोरूपं न० ॥ ९९ ॥
लक्ष्यं षड्गुणरूपं च वर्णनीयं विचक्षणैः । किं वर्णयामि लक्ष्यं च तेजोरूपं न० ॥ १०० ॥
अशरीरं विग्रहभेदिन्द्रियं यदतीन्द्रियम् । यदसाक्षिं सर्वसाक्षिं तेजोरूपं न० ॥ १०१ ॥
गमनः ह्यमपादं यदचक्षुः सर्वदर्शनम् । हस्ताद्यहीनं यद्रोचतु तेजोरूपं न० ॥ १०२ ॥
वेदे निरूपितं वस्तु सन्तः शक्ताश्च वर्णितुम् । वेदे निरूपितं वस्तु तेजोरूपं न० ॥ १०३ ॥
सर्वेशं यदनीशं यत्सर्वादि यदनादि यत् । सर्वात्मकमनात्मं यत्तेजोरूपं न० ॥ १०४ ॥
अहं विधाता जगतो वेदानां जनकः स्वयम् । पाता धर्मो हरो हर्ता स्तोत्रं शक्ता न
केऽपि यत् ॥ १०५ ॥

सेवया तव धर्मोऽयं पालने च निरूपितः । तथाऽऽज्ञया च संहर्ता त्वया काले निरूपिते ॥
'निः'शोपोरपत्तिकर्ताऽहं त्वत्पदाम्भोजसेवया । कर्मिणां फलदाना च त्वं भक्तानां च नः प्रभुः
ब्रह्मण्डे विम्बमदृशे भूत्वा विशदिणो वयम् । एवं कतिविधाः सन्ति तेष्वनन्तेषु सेवकाः
यथा न संख्या रेणूनां तथा तेषामर्णवसाम् । सर्वेषां जनकधेशो यस्तं स्तोत्रं च केशवाः
एकैकलोकविधरे ब्रह्माण्डभेकमेककम् । यस्यैव महतो विष्णोः षोडशांशस्यैव सः ॥ १०६ ॥
इत्यन्ते योगिनः सर्वे तवैतद्रूपमीक्षितम् । त्वद्भक्तदाम्भानिरताः सेवन्ते चरणाम्बुजम् ॥
किशोरं सुन्दरतरं यद्रूपं कमनीयकम् । मन्त्रध्यानानुरूपं च दर्शयामाकमिध्वर ॥ १०७ ॥
नवीनजलदङ्गमं पीताम्बरधरं वरम् । द्विभुजं मुग्धीहस्तं सम्मितं सुपनोहरम् ॥ १०८ ॥
मयूरपिच्छच्छूडं च मालतीजालमण्डितम् । चन्दनागुरुकभूतीकुङ्कुमवर्चसितम् ॥ १०९ ॥
अमूर्यरत्नसारणां सारमूषणभूषितम् । अमूर्यरत्नरचितकिरीटमुकुटोज्ज्वलम् ॥ ११० ॥
शरप्रफुल्लपद्मानां प्रभामोष्यास्यचन्द्रवम् । पक्षविम्बममानेन ह्यधरांष्ट्रेण सान्वितम् ॥
पक्षदाहमञ्जरीनाभदन्तपङ्क्तिमनोहरम् । केलीकदम्बमूले च स्थितं रासरसोन्मुखम् ॥
'गोपीवत्कस्मिततन्त्रं गङ्गावत्सःस्थलस्थितम् । एवं वाञ्छितरूपं ते द्रष्टुं को वा न चोत्सुकः
इत्येवमुक्त्वा विश्वसृष्टं प्रणनाम पुनः पुनः । एवं स्तोत्रेण वृष्टा धर्मोऽपि शंकरः स्वयम् ॥
ननाम भूयो भूयश्च साश्रुपूर्णविलोचनः । सिद्धन्तोऽपि पुनः स्तोत्रं प्रचक्रुस्त्रिदशेश्वराः ॥

व्यासास्तत्राऽऽथमे सर्वे श्रीकृष्णतेजसा मुने । स्तवराजमिमं नित्यं ब्रह्मेशधर्मभिः कृतम् ॥
 पूजाकाले हरेरेवं भक्तियुक्तश्च यः पठेत् । मुदुर्लभां दृढां भक्तिं निश्चलां लभे हरेः ॥
 सुरासुरमुनीन्द्राणां दुर्लभं दास्यमेव च । अणिमादिकसिद्धिं च साधोक्तादिचतुष्टयम् ॥
 इहैव गोप्नुतुष्टयश्च विख्यातः पूजितो ध्रुवम् । वातिसादिर्मन्त्रसिद्धिश्च भवेत्तस्य मुनिश्चितम्
 सर्वसौभाग्यमारोग्यं यशसा पूरितं जगत् । पुत्रश्च विद्या कविता निश्चला कमला तथा ॥
 पानी पतिव्रता साध्वी सुशीला सुस्थिराः प्रजाः । कीर्तिश्च विरकालीना तन्ने कृष्णान्तिके
 गतिः ॥ १२९ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० गोलोकवर्णने श्रीकृ०

पद्मस्तोत्रराजपठनं नाम पष्ठमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ पष्ठोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

ध्यात्वा स्तुत्वा च निष्ठन्तो देवास्ते तेजसः पुरः । ददशुस्तेजसो मध्ये शरीरं कमनीयकम्
 सनत्प्रभोदवर्णीमं सस्मितं सुमनोहरम् । परमाह्लादकं रूपं त्रैलोक्यचित्तमोहनम् ॥ २ ॥
 ग्रणद्वयलकपोलाब्धा ज्वलन्मकरकुण्डलम् । सद्रत्ननूपुराभ्यां च चरणाम्भोजरत्नितम् ॥
 बहिर्गुह्यहरिद्रामाभूयवस्त्रविराजितम् । मणिरत्नेन्द्रसारणां स्नेच्छाकौतुकनिर्मितैः ॥
 भूषितं भूषणै रभ्यैस्तद्रूपेणैव भूषितैः । विनोऽमुरलीयुक्तविम्बाघरमनोहरम् ॥ १ ॥
 प्रसन्नैरण्दश्यन्तं भक्तानुग्रहकारकम् । सद्रत्नगुटिकायुक्तकवचोरःस्थलोज्ज्वलम् ॥ १ ॥
 कौस्तुभापच सद्रत्नप्रदीप्तनेजसोज्ज्वलम् । तत्र तेजसि चार्चङ्गी दृष्ट्वा राविकाभिवाम्
 पश्यन्तं सस्मितं कान्तं पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा । मुक्ताब्जकिशोरेभ्यैरुदन्तपद्मकिशोरै रजितम्
 ईषद्वाक्पद्मसङ्गात्सां शरपङ्कजलोचनाम् । शरत्पार्श्वणचन्द्राभाविनिर्गतास्यमनोहराम् ॥
 मन्वुर्जीवप्रभामुद्यप्यौष्ठचिराननाम् । रणमञ्जरीरयुग्मेन पादाम्बुनविराजिताम् ॥ १० ॥
 मणीन्द्राणां प्रभामोचनललातिनिराजिनाम् । कुङ्कुमाभासमाच्छाद्यपदाधोरागभूषिताम् ॥
 अमूल्यरत्नसागराणां रेशनाश्रेणिभूषिताम् । हुताशनविशुद्धांशु कामरूपज्ज्वलितोज्ज्वलाम् ॥
 महामणीन्द्रसारणां किङ्किणीमभ्यसंयुताम् । सद्रत्नहारकेयूरकरकङ्कणभूषिताम् ॥ १३ ॥
 रत्नेन्द्रमारचितकपोलोज्ज्वलकुण्डलाम् । कर्णोपरि मणीन्द्राणां कर्णभूषणभूषिताम् ॥
 लगेन्द्रधन्वनासाम्रजनेन्द्रमौक्तिकान्विताम् । मालतीमालया वक्रवत्सरीभारशोभिताम् ॥

मालया वैस्तुभेन्द्राणां वसःस्थलमुशोभिताम् । पारिजातपत्नानां मलाजालोज्ज्वलाम्बराम्
रत्नाङ्गुलीयनिकैः कराङ्गुलिभिर्भूषिताम् । दिव्यशङ्खविकारैश्च चित्ररगविभूषितैः ॥
सूक्ष्मसूत्राकृतै रम्यैर्भूषिता शङ्खभूषणैः । सद्गन्धारगुटिकागजिसूत्रमुशोभिताम् ॥ १८ ॥
प्रतप्तस्वर्णवर्णामाच्छाद्यचारुविग्रहाम् । निरम्बश्रोणिर्ललितां पीनस्तननताम्बराम् ॥
भूषितां भूषणैः सर्वैः सौन्दर्येण विभूषितैः । विस्मितास्त्रिदशाः सर्वे दृष्ट्वा तामीश्वरीवराम्
शुश्रुवुस्ते सुराः सर्वे परिपूर्णमनोरयाः ॥ २० ॥

ब्रह्मोवाच—

तव चरणसरोजे मन्मथश्चक्षरीको भ्रमतु सततमीश प्रेममक्त्वा सरोजे ॥
भुवनविभवमोगात्तापशांत्योपचाय सुदृढमुपारिपकां देहि भक्तिं च दास्यम् ॥

शंकर उवाच—

भयजलनिविषग्रश्चित्तमीनो मदीयो भ्रमति सततमस्मिन्धोरसंसारकूपे ॥
विषयमनिगिनिन्द्यं सृष्टिसंहाररूपमपनय तव भक्तिं देहि पादारविन्दे ॥ २१ ॥

धर्म उवाच—

तव निमज्जनसार्धं संगमो मे मदीय भ्रमतु विषयमन्वच्छेदने तीक्ष्णखड्गः ।
तव चरणसरोजे स्थानदानैरुहेतुर्भूषणैः अनुषे भक्तिं देहि पादारविन्दे ॥ २२ ॥

इत्येवं स्तवनं कृत्वा परिपूर्णकमानसाः । कामपूरस्य पुरतस्विष्टन्तो राविकापतेः ॥
'सुराणां स्तवनं श्रुत्वा तानुवच कृपामिधि । हितं तद्वचं च वचनं स्मेराननसरोरुहः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

निष्ठताऽऽगच्छत सुरा मदीया नात्र संशयः । शिवाग्रथाणां कुशलं शृणु मुक्तं न सांप्रतम्
निश्चिन्ता भवतात्रैव का चिन्ता वो मयि स्थिते । स्थितोऽहं सर्वजीवेषु प्रत्यक्षोऽहं स्वप्नेनैव
युष्माकं समधिपानं सर्वं जानामि निश्चिनम् । शुभाशुभं च यत्कर्म वाञ्छे खलु पविष्यति ॥
'महं सुदं च यत्कर्म सर्वं कालकृतं सुराः । स्वे स्वे काञ्छे च तरवः फाले । पुष्पिणः सदा ॥
परिपक्वफला । बाले वाञ्छे पक्वफलान्विताः । सुखं दुःखं विपत्संपच्छे च चिन्ताशुभाशुभम् ॥
स्वकर्मफलनिष्ठं च सर्वकालेऽग्न्युपस्थितम् । न हि कस्य प्रियः को वा गोप्रेयो वा जगत्त्रये ॥
काले वायव्यशास्त्रेण भस्मयेवातिथ्याः प्रियाः । राजानो मनवः पृथक् दृष्ट्वा युष्मामेव च
'स्वकर्मफलभाकेन सर्वे बालवशंगताः । युष्माकमधुना चैव गोलेके यत्तमे गतम् ॥
पृथिव्या तत्सणेनैव सप्त मन्वन्तरं गतम् । इन्द्राः सप्त गतास्तत्र देवेन्द्रश्चाष्टोऽधुना ॥
बालवशं भ्रमत्येव मदीयं च दिवानिशम् । इन्द्रश्च मातवा भूगाः सर्वे कालवशंगताः ॥

कीर्तिः पृथग्य पुण्यमद्य कथामात्रावशेषितम् । अधुना पि च रानानो दुष्टाश्च हृदि निन्दकाः
 बभूवुर्वहवो भूमा महाबलपराक्रमाः । सर्वे यास्यन्ति राज न. कालान्तरवशं ध्रुवम् ॥
 उपस्थितोऽपि कालोऽयं वातो वानि निरन्तरम् । वहिर्दहति सूर्यश्च तत्पत्येव ममाऽऽज्ञया
 व्याघ्रः सन्ति देहेषु मृत्युश्चरति जन्तुषु । वर्षन्त्येते अजाधराः सर्वे देवा ममाऽऽज्ञया
 ब्रह्मण्यनिष्ठा विप्रश्च तपोनिष्ठास्तपोधनाः । ब्रह्मर्षयो ब्रह्मनिष्ठा योगनिष्ठाश्च योगिनाः ॥
 ते सर्वे मद्भयाज्जीताः स्वकर्मधर्मतत्पराः । मद्भक्ताश्चैव निःशङ्काः कर्मनिर्मूलकारकाः ॥
 देवाः कालस्य कालोऽहं विधाता धातुरेव च । संहारकर्तुः संहर्ता पातुः पाता परात्पराः ॥
 ममाऽऽज्ञयाऽयं संहर्ता नास्तीति तेन हरः स्मृतः । त्वं विश्वमृद् सृष्टिहेतोः पाता धर्मस्य रक्षणार्
 ब्रह्मादितृणपर्यन्तं सर्वेषामहमीश्वरः । स्वकर्मफलदाताऽहं कर्मनिर्मूलकारकः ॥ ४४ ॥
 अहं धान्संहरिष्यामि कस्तेषामपि रसिता । यानहं पालयिष्यामि तेषां हन्ता न कोऽपि वा
 सर्वेषामपि संहर्ता त्वष्टा पाताऽहमेव च । नाहं शक्तश्च मत्कानां संहारे नित्यदोहिनाम् ॥
 भक्ता ममानुमा नित्यमस्पादार्चनतत्पराः । अहं भक्तान्तिके शश्वत्तेषां रक्षणहेतवे ॥
 सर्वे नश्यन्ति ब्रह्माण्डे भगवन्ति पुनः पुनः । न मे भक्ता प्रणश्यन्ति निःशङ्काश्च निरापदः
 अतो विपश्चितः सर्वे दास्यं वाञ्छन्ति नो वरम् । ये मा दास्यं प्रयाचने धन्यास्तेऽन्ये-
 च वद्विताः ॥ ४५ ॥

जन्ममृत्युजराव्याधिभयं च यमयातना । अन्धेषां कर्मिणामस्ति न भक्तानां च कर्हिचिन्
 मक्ता न लिप्ताः पापेषु पुण्येषु सर्वकर्मिणः । अहं ध्रुवो मे तेषां च कर्ममार्गं ननु निश्चिन्तम् ॥
 अहं प्राणश्च भक्तानां भक्ताः प्राणा मयापि च । ध्यायन्ते ते च मां नित्यं तान्ममरामि दि-
 च निशम् ॥ ४६ ॥

धर्मं सुदर्शनं नाम पोटशरं सुतीक्ष्णकम् । यत्तेजः पोटशरं शोऽपि नास्ति सर्वेषु जीविषु ॥
 भक्तान्तिके तु तत्तत्तत्तत्त्वा रसार्थमप्युपस्थितम् । न त्वाऽप्यं न च प्रीतिर्मे यामि तेषां च संनि-
 भिम ॥ ४७ ॥

न मे त्वाऽप्यं च वैकुण्ठे गोलोके राविकान्तिके । यत्र तिष्ठन्ति भक्तास्ते तत्र तिष्ठाम्यहर्निशम्
 प्राणेशः प्रेयसी राधा गिरिधोरसि द्विषानिशम् । यूयं प्राणाविका लक्ष्मर्नि मे भक्तात्परा पिना
 भक्तदत्तं च यदद्भुतं मयाऽऽश्रामि सुरेश्वराः । अमकदत्तं नाश्रामि ध्रुवं भुङ्क्ते दक्षिणं स्वयम्
 स्त्रीपुत्रस्वतन्त्रास्त्यक्त्वा ध्यायन्ते मामहर्निशम् । युष्मान्निहाय तात्रित्यं स्मराम्यहवहर्नि-

शम् ॥ ४८ ॥

दुष्टा यश मे भक्तानां ब्राह्मणानां गवामपि । कतूनां देवतानां च हिंसो कुर्वन्ति निश्चितम् ॥
तदाऽचिरं ते नश्यन्ति यथा वह्नौ तृणा नि च । न कोऽपि रासिता तेषां मयि हन्तव्युपस्थिते ॥
याम्या मे पृथिवी देवा दानं यूयं स्वमालयम् । यूयं चैवाशरूपेण शोधं गच्छत मूलम् ॥
इत्युक्त्वा जगतां नाथो गोपानाहूय गोपिकाः । उवाच मधुरं वाक्यं सत्यं यत्समयोचितम् ॥
गोपा गोप्यश्च शृणुते यात नन्दजनं परम् । वृषभानुगृहे स्तिष्ठ गच्छ स्वमपि गधिके ॥ ६३ ॥
वृषभानुप्रेषा साक्षी नन्दगोपकलावती । सुवल्लभ सुता सा च कमलाशममुद्रवा ॥
पितृणां मानसी कन्धा घन्था मान्धा च योपिताम् । दुरा दुर्वाससः शापाजन्म तरणं मजे गृहे
तस्यां गृहे जन्म लभे शोधं नन्दजनं जनं । त्वामहं बालरूपेण गृह्णामि कमलानने ॥
त्वं मे प्राणोपिका गघतव प्राणोपिकोऽप्यहम् । न किञ्चिदवगोर्भिलयेकाङ्गं सर्वदैव हि ॥
श्रुत्वैव राधिका तत्र रुराद प्रेमविह्वला । पयो चक्षुश्चकोराभ्यां मुखचन्द्रं हरेर्मुने ॥ ६८ ॥
जनुलभत गोपाश्च गोप्यश्च पृथिवीतले । गोपानामुत्तमानां च मन्दिरे मन्दिरे शुभे ॥
एतस्मिन्नन्तरे सर्वे ददृशु रथमुत्तमम् । मणिरत्नेन्द्रसारेण हीरकेण विभूषितम् ॥ ७० ॥
मेतच्चामरलक्षणे शोभिते दर्पणायुते । सुदमकापः पवत्रेण वह्निशुद्धेन भूषितम् ॥ ७१ ॥
सद्वत्नकुण्डलानां च सहस्रेण सुशोभितम् । पारिजातप्रसूनानां मालाजालविगन्धितम् ॥
पार्यद्वययुक्तं शालिकुम्भमयं शुभम् । तेजःस्वरूपपुतुलं शतसूर्यमममम् ॥ ७३ ॥
तत्रस्थं पुरुषं दयाम् सुन्दरं वसनीयकम् । शङ्खचक्रगदापदाभरं पीताम्बरवरम् ॥ ७४ ॥
किरीटिनं कुण्डलिनं वनमालं विभूषितम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवचचितम् ॥
चतुर्भुजं स्मेरवक्त्रं भक्तानुग्रहकारकम् । मणिरत्नेन्द्रसारिणां सारभूषणभूषितम् ॥
देवी तद्गमिता रम्या शृङ्खलानां मनाहराम् । रत्नालंकारशोभादद्यां शोभिनां पातवाससा ॥
शरत्पार्वणचन्द्राभ्यां शरत्पङ्कजलोचनाम् । पद्मविम्बावरोधी च स्मेरयुक्ता मनोहराम् ॥
वेणुगीताप्रसहस्तां भक्तानुग्रहकारिकाम् । वैद्यविद्यातृदेवी च ज्ञानरूपां सरस्वतीम् ॥
अपरां दक्षिणे रम्यां शतचन्द्रसमप्रभाम् । प्रतप्तस्वर्णवर्णां सस्मितां सुमनोहराम् ॥
सद्वत्नकुण्डलाभ्यां च सुकण्ठविराजिताम् । अमूल्यरत्नलवितामूल्यपवत्रेण भूषिताम् ॥
अमूल्यरत्नकरकरकङ्कणशोभिताम् । सद्वत्नसारंगज्वरकलशन्दसमन्विताम् ॥ ८२ ॥
मणीन्द्रकिङ्किणीयुक्तमध्यदेशसमन्विताम् । पारिजातप्रसूनानां मालावत्सःस्थलोज्ज्वलाम् ॥
प्रकुलमलनीमालसयुक्तकवरीयुताम् । शरच्चन्द्रप्रभामुष्णमुत्तचालविभाषिताम् ॥ ८४ ॥

वस्तुर्गविन्दुसंयुक्तसिन्दूरतिलकान्वितम् । सुचारुकञ्जलासक्तशरत्पङ्कजलोचनम् ॥
 सहस्रदलसंसक्तललाकमलसंयुताम् । नागवर्णं च पश्यन्तं पश्यन्तीं वक्रवक्षुषा ॥
 अवरुद्धा रथात्तूर्ण सस्त्रीकः सहपार्षदः । जगाम च सभां रम्यां गोपगोपीमन्विताम् ॥
 देवा गोपदक्ष गोपश्च तस्थुः प्राञ्जलयो मुदा स मवेदोक्तस्तोत्रेण कृतेन च सुगर्भिभिः
 गरुडा नारायणो देवो विलीनः कृष्णविग्रहे । दृष्ट्वा च परमाश्चर्यं ते सर्वे विस्मयं ययुः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र शातकुम्भमयाद्रथात् । अवरुद्धा स्वयं विष्णुः पाना च जगतां पतिः ॥
 आनङ्गाम चतुर्बाहुर्वनमालाविभूषितः । पाताम्बरधरः श्रीमान्सास्मितः सुमनोहरः ॥९१॥
 सर्वालङ्कारशोभाढ्यः सूर्यकोटिसमप्रभः । उत्तस्थुस्ते च तं दृष्ट्वा द्रुष्टुः प्रणता मुने ॥
 स चापि लीनस्तत्रैव राधिवेशस्य विग्रहे । ते दृष्ट्वा महदाश्चर्यं विस्मयं परमं ययुः ॥
 संविलीने हरेरङ्गे श्वेतद्वीपनिवासिनि । एतस्मिन्नन्तरे तूर्णमाजगाम स्वरान्वितः ॥९४॥
 शुद्धस्फटिकसंघः शो नञ्चा संवर्धनः स्मृतः । सहस्रवर्षां पुरुषः शतसूर्यसमप्रभः ॥
 भागते तुष्टुवुः सर्वे दृष्ट्वा तं विष्णुविग्रहम् । ॥ आऽगात् न तत्स्फुट्यन्तुष्टाव राविकेश्वरम्
 सहस्रमूर्धा भक्त्या च प्रणनाम च नारद । आवां च धर्मपुत्रौ द्वौ नरनारायणामिधौ ॥
 लीनोऽहं कृष्णपादाब्जे बभूव फाल्गुनो वरः । ब्रह्मेन्द्रोपवर्माश्च तत्सुरेकत्र तत्र वै ॥
 एतस्मिन्नन्तरे देवा ददृशु रथमुत्तमम् । स्वर्णसारविकारं च नानारत्नपरिच्छदम् ॥९९॥
 मणीन्द्रधारसंयुक्तं वह्निशुद्धांशुकान्वितम् । श्वेतचामरसंयुक्तं भूवेतं दर्पणायुतैः ॥१००॥
 सद्गतसारवलयसमूहेन विगणितम् । पारिजातप्रसूनाना मालामालैः सुशोभितम् ॥
 सहस्रचक्रसंयुक्तं मनोवायिमनोहरम् । प्रीत्यन्यथानूहमार्तण्डप्रभासोपकरं वरम् ॥१०२॥
 मुक्तामणिकवयजाणा समूहेन समुज्ज्वलम् । विध्रुपुत्तलिकापुष्पसङ्गः काननचित्रितम् ॥
 देवानां दानयाना च रत्नाना प्रवरं मुने । रत्नेन शंकरप्रीत्या निर्मितं विश्वकर्मणा ॥
 पञ्चाशद्योजनेऽर्धं च भूतयोर्जनवितृतम् । रत्नितुल्यवधूयुक्तैः रत्नमिन्त रत्नमन्दिरैः ॥
 रत्नम्यां ददृशुर्देवी रत्नालङ्कारभूषिताम् । प्रदग्धस्वर्णसारणां प्रभामोपकरद्युतिम् ॥
 तेन स्वरूपामृतं मूलप्रकृतिभीधराम् । सहस्रमुजसंयुक्तां नानायुधसमन्विताम् ॥
 ईषदात्यप्रसन्नार्था यत्नानुग्रहकारकाम् । गण्डस्थलकपोलस्यसद्गतकुण्डलोज्ज्वलाम् ॥
 रत्नेन्द्रसाररचितकण्ठमञ्जीरराजिताम् । मणीन्द्रमेखलायुक्तमध्यदेशमुशोभिताम् ॥
 सद्गतसाधेयूरवैव कृष्णभूषिताम् । मन्दारपुष्पमालाभिरुत्स्थलसमुज्ज्वलाम् ॥११०॥

निम्बकसिनश्रोणी पीनोन्नतकुचानताम् शरत्सुधाकरामासविनिन्दाम्यमनोहराम् ॥
 कजलोज्ज्वलरेखास्त शरत्पङ्कजलोचनाम् . चन्दनागुरुकस्तूरांचित्रपत्रविभूषिताम् ॥
 नर्शनचन्द्रजोषामांघ्रावरसुशोभिताम् . मुक्तागङ्गिक्तपमामुष्टदन्तराजिविराजिताम् ॥
 मफुल्लमालनीमालासंसक्तकनर्गी वराम् ॥ १११ ॥
 पक्षीन्द्रचञ्चुनामभ्रगजेन्द्रमौक्तिकाञ्चिताम् । बहिनशुद्धाङ्गुकेनातिज्वलितेन समुज्ज्वलाम्
 सिंहशृङ्गसमारूढां सुताभ्यां सहितां मुदा । अवस्था रयात्पूर्णा श्रीदृष्ट्या प्रणनम च ॥
 सुताभ्यां सहिता देवी समुवाच वरानना , गणेशः कारिकेयश्च नत्वा कृष्णं परापरम्
 वनाय शंकरं धर्ममननं कमलोद्भवम् । उत्तस्युरागते देवा दृष्ट्वा तौ त्रिशेश्वरो ॥
 आशिषं च ददुर्देवा वासदायामुगन्तिके । ताभ्यां सह स लपं चक्रुर्देवा मुदाऽन्विताः
 तथुर्देवाः समाप्त्ये देवस्य पुरतो हरेः । गोपा गोप्यश्च बहुशो बभूवुर्गिरिमाकुलाः ॥
 उवाच कमला कृष्णः स्मेशननसरेरहः । त्वं गच्छ ममैकगृहं ना रत्नसमान्वितम्
 वैदर्भ्या उदरे जन्म लभ देवि सनातनि । तव पाणिं ग्रहीष्यामि मत्वाऽहं कुण्डिनं सति
 तां देव्यः पार्वती दृष्ट्वा समुत्पाद्य त्वरान्विताः । रत्नसिंहासने रम्ये वापयामासुर्गिरिम् ॥
 विप्रेन्द्र पार्वतीलक्ष्मीभागविष्ठातृदेवता । तथुरेकासने तत्र संभव्य च यथोचितम् ॥
 तांश्च संभाषयामासुः संघातिना गोपकन्यकाः । ऊचुर्गोपालिकाः काश्चिन्मुदा तासां च संनिवा
 श्रीदृष्ट्याः पार्वती तत्र समुवाच जगत्पतिः । देवि त्वमंशरूपेण ब्रज नन्दव्रजे शुभे ॥
 उदरे च यशोदायाः कल्पयाणी नन्दरेतसा । लभ जन्म महापाये सृष्टिमहारकाशिणि ॥
 ग्रामे ग्रामे च पूर्वा ते वाग्विष्यामि भूतले । कुरुते महीतले भवत्या नगरेषु वनेषु च ॥
 तत्र विष्ठातृदेवी त्वां पूजयेदन्ति मानवाः । द्रव्यैर्नानाविधैर्दिदैर्बलिभिश्च मुदाऽन्विताः
 स्वद्भूमिस्पर्शमात्रेण मृत्तिकामन्दिरे शिवे पिता मां तत्र संस्थाप्य त्वामादाय गमिष्यति
 वंसदर्शनमात्रेण गमिष्यसि शिवान्तिकम् । भागवतरणं कृत्वाऽऽगमिष्यामि त्वदाश्रमम्
 इत्युक्त्वा श्रीहरिर्गुणमुवाच च पट्टाननम् । अंशरूपेण वत्स त्वं गमिष्यसि महीतलम् ॥
 जाम्बवत्याश्च गर्भे च लभ जन्म सुरेश्वर । अंशेन देवताः सर्वा गच्छन्तु धरणीतलम् ॥
 भारहारं करिष्यामि वसुधायाश्च निश्चिन्मः । इत्युक्त्वा गविकानापस्तरणौ विहासने वरे
 तथुर्देवाःश्च देव्यश्च गोपा गोप्यश्च नारद । एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा समुत्तरीय हरेः पुरः ॥
 पृथाङ्गलिर्नैगत्कान्तमुवाच विनयान्वितः ॥ ११४ ॥

ब्रह्मोवाच—

अवधानं कुरु विभो किंकरस्य निवेदनम् । आज्ञां कुरु महामाग कस्य कुत्रत्यलं भुवि

भर्ता पातोद्धारकर्ता' सेवकोना प्रभुः सदा' । स भृत्यः सर्वदा भक्त ईश्वराज्ञा करोति यः
के देवा. केन रूपेण देवश्च कलया कयो । कुत्र कस्यामिषेयं च विषयं च मेहीतले ॥
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा प्रस्युषेयं जगत्पतिः । यत्र यस्यावकाशं च कथयामि विधानतः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

कामदेवो रौक्मिण्येवो रनिर्मायावर्तो सती । शम्बरस्य गृहे शानच्छायारूपेण स्तिथिता ॥
एवं तस्य पुत्रो भविता नानाजनैरुद्ध एव च । मारुतो शोणितपुरे बाणपुत्री भविष्यति
अनन्तो देवकीगर्भाद्वैहिणेयो जगत्पतिः । मायया गर्भसंकर्षात्तान्ना संकर्षणः प्रभुः ॥
कालिन्दी सूर्यतनया गङ्गाशेन महीतले । अर्धशेनैव तुलसी लक्ष्मणा राजकन्यका ॥
सावित्री वेदमाता च नाम्ना नामजिती सती । वसुधरा संत्यमाया शैब्या देवी सरस्वती
रोहिणी मित्रविन्दा च भविता राजकन्यका । सूर्यपत्नी रत्नमाला कलया च जगत्प्रभो ॥
रत्नाशेन सुशीला च रुक्मिण्याद्याः स्त्रियो नव । दुर्गाशार्दाजनाम्बवती महिषी । दश
स्मृताः ॥ १४९ ॥

अर्चिन शैलेपुत्री शतु आम्बवतो गृहम् । कैलासे शंकराक्षया च नमूव-पार्वती पुरा
कैलासगामिन विष्णु श्वेतद्वीपनिवापिनम् । आलिङ्गनं देहि कान्ते नास्ति दोषो ममाऽऽ-
ज्ञया ॥ १४७ ॥

प्रसन्नोवाच—

वयं शिवाज्ञा तां देवीं नमूव राधिकापते । विष्णोः संभाषणे पूर्व श्वेतद्वीपनिवापिनः ॥

श्रीमर्गवानुवाच—

पुग गणेशं द्रष्टुं च प्रजग्मुः सर्वदेवताः । श्वेतद्वीपात्स्वयं विष्णुर्जगत् शंकरालये ॥
इष्टा गणेश मुदितः समुवास सुखासने । सुखेन ददृशुः सर्वे त्रैलोक्यमोहनं वपुः ॥
त्रिराटिर्न कुण्डलिनं पीताम्बरधरं वरम् । सुन्दरं श्यामरूपं च नवयौवनसंयुतम् ॥
चन्दनागुरुर्वस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् । रत्नालंकारशोभयच्च स्मेराननसरोरुहम् ॥ १५१ ॥
रत्नसिंहासनस्थं च पार्षदः पारिवर्ष्टितम् । वन्दितं च सुरैः सर्वैः शिवेन पूजितं स्तुतम्
तं दृष्ट्वा पार्वती विष्णु प्रसन्नवदनेक्षणा । मुखमाच्छादितं चक्रे वाससा व्रीडया सती
अतीव सुन्दरं रूपं दर्शं दर्शं पुनः पुनः । ददर्श मुखमाच्छाद्य निमेषरहिता सती ॥
परमाद्भुतवेषं च सगमिता वक्रचक्षुषा । सुखसागरसंमग्ना नमूव पुलकायिता ॥ १५२ ॥

क्षणं ददर्श पद्मास्यं शुभ्रवर्णं त्रिलोचनम् । त्रिशूलध्वजेश्वरं वन्द्यकोटिसुन्दरम् ॥
 क्षणं ददर्श स्वामं तमेकास्यं च त्रिलोचनम् । चतुर्भुजं पीतवस्त्रं वनमालाविभूषितम् ॥
 एकं ब्रह्म मूर्तिभेदमभेदं वा निरूपितम् । दृष्ट्वा बभूव सा माया सूक्तमा विष्णुमायया
 मृदंशाश्च त्रयो देवा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । ताम्बामौत्कर्षपाताच्च श्रेष्ठः सत्त्वगुणात्मकः
 दृष्ट्वा ते पार्वती भक्त्या पुलकायितविग्रहा । सनत्सा पूजयापास परमात्मानमश्वरम् ॥
 दुर्गान्नरसमिप्राप्यं च ब्रुवधे शंकरः स्वयम् । सर्वान्तगात्मा भावान्तर्धामी जगत्पतिः
 दुर्गा निर्जनमाहूय तामुवाच हरः स्वयम् । बोधयापास त्रिविधं हितं दृष्टमलण्डितम्
 शंकर उवाच—

निवेदनं मधीपं च निबोध शैलकन्दके । शूङ्गारं देहि भद्रं ते हरये परमात्मने ॥ १६४ ॥
 अहं ब्रह्मा च विष्णुश्च ब्रह्मेकं च सनातनम् । देवको भेदरहितो विषयो मूर्तिभेदकः
 एका पङ्क्तिः सर्वेषा माता त्वं सर्वरूपिणी । स्वयंभूति वाणी त्वं लक्ष्मीर्नागवर्णोत्तम
 मम वसति दुर्गा त्वं निबोधाऽऽद्यात्मिकं सति । शिवस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच सुरेश्वरी
 पार्वत्युवाच—

दीनबन्धो कृपासिन्धो तव मामरूपा कथम् । सुचिरं तपसा लब्धो नाथस्त्वं जगता मया
 मादृशीं किंकरी नाम न पारित्यक्तमर्हसि । अयोग्यमीदृशं वाक्यं मा मा वद महेश्वरा ॥
 तव वाक्यं महादेव कारिण्यामेव पाठनम् । देहान्तरे जन्म लब्ध्वा भक्तिप्यानि हरि हर
 इत्येवं वचनं श्रुत्वा विराम महेश्वरः । लब्धैर्जहानामयदः पार्वत्यै चामरं ददौ ॥
 तत्प्रातिज्ञापालनाय पार्वती जाम्बवदगृहे । लभिष्यति जनुर्भीतनाम्ना भाम्बवती सती ॥

ग्रन्थोवाच—

भूमौ कतिविधे भूपे संस्थिते पार्वती कथम् । ललाम भ्रूते जन्म निन्दिते भाल्लुके गृहे

श्रीकृष्ण उवाच—

रामावतारे त्रेताया देवांशाश्च ययुर्महीम् । हिमालयाशो मल्लुको जायमान्नाम किंकरः
 रामस्य वरदानेन त्रिजनीवी श्रिया युतः । कोटिसिंहबलाधानं विरते च महाबलः ॥
 पितुरंशगृहे दुर्गा जगामाशेन मूलम् । पूर्वे पूर्वस्य वृत्तान्तं कथितं शृणु मन्मुखताया
 सर्वेषा च सुराणां वै वंशा गच्छन्तु मूलम् । नृपत्रया मत्सहाया भाविष्यन्ति रणे विवे
 कमलाकल्या सेवा भवन्तु नृपकुलजाः । मन्महिष्यो भविष्यान्ति सहस्राणां च पेटया
 भूमौऽयमंशरूपेण पाण्डुपुत्रो युधिष्ठिरः । वायोरंश स्त्रीपतेनः स वज्री ह्यर्जुनः स्वयम्

नकुलः सहदेवश्च स्वर्वेयांशसमुद्भवौ । सूर्यांशः कर्णवीरश्च विदुः स यमः स्वयम् ॥
 दुर्योधनः कलेरंशः समुद्रांशश्च शंतनुः । अश्वत्थामा शंकरांशो द्रोणो वहनचंशसंभवः ॥
 हुताशनाशो मगधानृष्टद्युम्नो महाबलः । चन्द्रांशोऽप्यभिमन्युश्च भीष्मश्चैव वसुधवः
 वसुदेवः कश्यपाशोऽत्यक्षिर्यंशश्च देवकी । नन्दांशो नन्दगोपश्च यशोदा वसुकामिनी
 द्रौपदी कमलांशश्च यज्ञकुण्डसमुद्भवा । सुभद्रा शतरूपांश्चा देवकीगर्भसंभवा ॥ ८४ ॥
 देवा गच्छन्तु पृथिवीमशेन मारहारकाः । कलया देवपत्न्यश्च गच्छन्तु पृथिवीतलम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा भगवान्विष्णुश्च नारदः । सर्वं विवरणं श्रुत्वा तत्रोवाच प्रजापतिः ॥
 कृष्णस्य वामे बाभ्रुवो दक्षिणे कमलालया । पुरतो देवताः सर्वाः पार्वती चापि नारद
 गोप्यो गोपाश्च परितो राधा वसुस्थलस्थिता । एतस्मिन्नन्तरे सा च तमुवाच धनेश्वरी ॥

राधिकोवाच—

शृणु नाग प्रवक्ष्यामि किंकरीवचनं प्रभो । प्राणा दहन्ति सततमन्दोलयति मे मनः ॥
 वक्षुर्निमीलनं कर्तुमशक्ता तव दर्शने । त्वया विना कथं नाग यास्यामि धरणीतलम् ॥
 किं त्वया शान्तरेणैव मेलनं मे त्वया सह । प्राणेश्वर ब्रूहि सत्यं भविष्यत्येव गोकुले ॥
 निमेषं च युगशतं भविता मे त्वया विना । कं द्रक्ष्यामि क्व यास्यामि को वा मां ॥

पालयिष्यति ॥ १९२ ॥

म तरे पितरं बन्धुं भ्रातरं भगिनीं सुतम् । त्वया विनाऽहं प्राणेश चिन्तयामि न कंचन ॥
 कर्गेषु मायया छज्जा मां चेन्मायेव भूतले । विस्मृतां निमेषं दत्त्वा सत्यं मे शपथं क्रुह
 अनुक्षणं मम मनोमधुषो रुधुसूदन । करोतु भ्रमणं नित्यं समाध्वीकं पदाम्बुजे ॥ १९३ ॥
 यत्र यत्र च यस्यां वा योनौ जन्म भवत्वित्थम् । त्वं स्वस्य स्मरणं दास्यं मम दास्यसि
 वाञ्छितम् ॥ १९४ ॥

शृण्वन्त्यसं राधिकाऽहं च प्रेमासौभाग्यमावयोः । न विस्मरामि भूमौ च देहि मम वरं परम्
 यथा तन्वा सह प्राणः शरीरं छावया सह । तयाऽऽवयोर्जन्म यासु देहि मम वरं विमो
 वक्षुर्निमेषविच्छेदो भविता नऽवयोर्भुवि । तत्राऽऽगम्यापि कुत्रापि देहि मम वरं प्रभो
 मम प्राणैस्तव स्तु, येन वा करणा हरे । आत्मना मुरलीपाशै मनसा वा विनिर्मितौ ॥
 त्रिषु, पानिषु, स्तुति पुरषा वा पुरुष्टुतः । नास्ति कुत्रापि कान्ता वा कान्त्या शवत्या
 च मादृशी ॥ २०१ ॥

तत्र देहार्थमागेन केन वाऽहं विनिर्मिता । अयमेवाऽऽवयोर्भेदो नास्त्यतस्तत्त्वयि मे मनः
 ममाऽऽरमा मानसं प्राणागवयि संस्थापिता यथा । तयाऽऽत्ममानमप्राणा पयि वा संस्थिता-
 स्त्या ॥ २०२ ॥

अतो निमेषविरहादात्मनोर्विह्वलं मनः । प्रदग्धं संततं प्राण्य दहन्ति विरहभ्रुतो ॥२०४॥
इत्येवमुक्त्वा सा देवी तत्रैव सुरसंसदि । भूयो भूयो स्रोत्रे चैर्धृत्वा तच्चरणाभ्युजम् ॥
क्रोडे कृत्वा तु तां कृष्णो मुखं संमृज्य वाससा । बोधयामास विविधं सत्यं तदयं हितं वचः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

आध्यात्मिकं परं योगं शोकच्छेदनकारकम् । शृणु देवि भवद्भ्यामि योगीन्द्राणां च दुर्लभम्
आध्यात्मिकयोगः सर्वं ब्रह्माण्डं पश्य सुन्दरि । आधारव्यतिरेकेण नास्त्याधेयस्य संभवः ॥
कलाधारं च दुष्यं च पुष्पाधारं च पल्लवम् । स्कन्धश्च पल्लवाधारः स्कन्धाधारस्ततः स्वयम्
वृक्षाधारोऽप्यदकुक्ष जीवशक्तिसमन्वितः । अष्टिरेकाऽङ्कुराधारश्चाष्टयाधारो वसुंधरा
शेषो वसुंधराधारः शेषाधारो हि कच्छपः । वायुश्च कच्छपाधारो वाय्वाधारोऽहमेव च
ममोऽधारस्वरूपा त्वं त्वयि तिष्ठामि सांप्रतम् । त्वं च शक्तिसमूहा च मूलप्रकृतिरीश्वरी
त्वं शरीरस्वरूपाऽसि त्रिगुणाधाररूपिणी । तयाऽऽत्माऽहं निरीहश्च ज्ञेयाश्च त्वया सह
मुखाद्दीर्घमुत्पन्नं वीर्यात्संततिरेव च । तयोराधाररूपा च कामिनी प्रकृतेः कला ॥
विना देहेन काऽऽत्मा च क शरीरं विनाऽऽत्मना । प्राधान्यं च तयोर्देवि विना त्वायां
कुतो भवः ॥ २१९ ॥
न कुजाप्याऽऽवयोर्भेदो राधे संसारधीनयोः । यजोऽऽत्मा तत्र देहं च न भेदो विनयेन किम्
यथा शरीरं च बाधत्यं दाहिका च हुताशने । भूमौ गन्धो जले शैत्यं तथा त्वयि न वि स्थितिः
बाधत्यदुःखयोरैक्यं दाहिकानलयोर्दया । भूगन्धजलशैत्यानां नास्ति भेदस्तथाऽऽवयोर्
मया विना त्वं निर्जीवा चाद्वयोऽहं त्वया विना । त्वया विना मयं कर्तुं नाहं सुन्दरि
निश्चितम् ॥ २१९ ॥

द्विना पृथक् पदं कर्तुं यथा नाहं कुलालकाः । विना स्वर्णं स्वर्णकारोऽहं कर्तुमसमः ॥
स्वयमात्मा यथा नित्यस्तथा त्वं प्रकृतिः स्वयम् । सर्वशक्तिसमायुक्ता सर्वाधारा सनातनी
मम प्राणसमा वृक्षमूर्ध्वी च सर्वमङ्गला । ब्रह्मेशानन्तवर्माश्च त्वं मे प्राणाधिका प्रिया
समीपस्था इमे सर्वे सुरा देव्यश्च राधिके । एभ्योऽव्यम्याधिका नो चेत्कथं वक्षः
स्पर्करिपता ॥ २२३ ॥

तयाधुमोक्षणं राधे आर्जितं च निष्कलां सति । विहाय शङ्कां निशङ्कं वृषभानुगृहं वन ॥
कलावत्याश्च अतरे मासानां नव सुन्दरि । वायुना पूरयित्वा गर्भं रोधय मायया ॥
दशमे सप्तशष्ठे स्वमाविर्भव मूर्त्ते । स्वात्मरूपं परित्यज्य शिशुरूपं विहाय च ॥२२६॥

क्षायुनिःसारणे बाले बलावत्या. समीपतः । मूढो विवसनीभूय पालितः । शीर्षेण भुवम् ॥
 अयोनिस्तमवा त्वं च भविता गोकुले सति । अयोनिस्तमवोऽहं च नाऽऽयोर्गर्मसंस्थितिः ॥
 भूमिस्तमवमात्रं वा गोकुले प्रापदिप्यति । तव हेतोर्गमिष्यामि कृत्वा कंसभयं छलम् ॥
 यशोदामन्दिरे मां च सानन्दं मन्दनन्दनम् । नित्यं द्रक्ष्यसि कल्याणि ममाऽऽन्तेपणपूर्वकम्
 ऋत्तिस्ते मविता बाले वरेण मम राधिके । स्वच्छन्दं विहरिष्यामि नित्यं वृन्दावने वने ॥
 त्रिःसप्तशतकोटीभिर्गोभिर्गोकुलं जन । त्रयस्त्रिंशद्वयस्याभिः सुशीलादिभिरेव च ॥ १३१ ॥
 कस्याप्य संहारहिता गोपीगोकुल एव च । ता आश्वासय भवो वैश्च मितया च सुवागिरा
 कर्ह गोपादसुहृदः संस्थाप्याश्चैव राधिके । वसुदेवाश्रमं पश्चाद्यस्यामि दधुर्गं पुरीम् ॥
 भ्रमं व्रनन्तु कीदृशं मम सङ्गे प्रियात्प्रियाः । बलवानां गृहे जन्म लभन्ती गोपकोटयः ॥
 इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो विरराम च नारद । ऊर्ध्वदेवाश्च देव्यश्च गोपा गोप्यश्च तत्र वै ॥
 ब्रह्मेशोपघर्माश्च श्रीकृष्णं तं परात्परम् । शिवापस्मात्तरस्वत्यस्तुष्टुबुः परया मुदा ॥
 भवस्या गोमाश्च गोप्यश्च विशृज्यरकातराः । तत्र संतुष श्रीकृष्णं प्रणेतुः प्रेमविह्वला ॥
 प्राणाधिकं प्रियं वान्तं राधापूर्णमनोरयम् । परितुष्टोऽभवद्भवत्वा विशृज्यरकातराम् ॥
 साधुपूर्णातिदीनां च दृष्ट्वा राधा भयाकुलाम् । प्रबोधय च न संत्यमुवाच तां हरिः स्वयम्

श्रीकृष्ण उवाच—

प्राणाधिके महादेवि स्मिरा मय भयं त्यज । यथा त्वं च तपाऽहं च का चिन्ता ते मां विरहिते
 किं त्वं ते कथदिप्यामि किंचिदेवास्तपमङ्गलम् । वर्षाणां शतकं पूर्णं त्वद्विच्छेदो मया सह ॥
 श्रीदामरापजन्मेन कर्ममगेन सुन्दरि । मदिप्यत्येव मम च दधुरागमनं ततः ॥ १३३ ॥
 तत्र भारवातरणं विशोर्वन्धनमोचनम् । मालाकारतन्तुवायकुञ्जिकानां च मोक्षणम् ॥
 घातयित्वा च यवनं मुचुतुन्दस्य मोक्षणम् । द्वारकायाश्च निर्माणं राजसूयस्य दर्शनम् ॥
 उद्धाहं गानपञ्चाना सहस्राणां च षोडश । दशाधिकशतस्यापि द्यूना दमनं तथा ॥
 मिश्रोवकरणं च वाराणस्याश्च दाहनम् । हरस्य जृम्भणं तत्र बाणस्य भुजकृन्तनम् ॥
 पारिजातस्य हरणं यद्यत्कर्माणि तानि च । गमनं तीर्थयात्रायां मुनिस्तपप्रदर्शनम् ॥
 संमादणं च न-पूना दक्षसंवादनं पितुः । शुभसणे पुनस्तत्र त्वया सार्धं प्रदर्शनम् ॥
 वरिष्यामि च तत्रैव गोपिकानां च दर्शनम् ॥ १३५ ॥
 शुभयम ध्यतिमकं दृष्ट्वा पुनः सार्धं सदया सह । दिवानिशमविच्छेदो मया सार्धमतः परम् ॥
 भविष्यति त्वया सार्धं पुनरागमनं व्रजे । वान्ते विच्छेदसमये वर्षाणां शतके सति ॥

मित्यं समीकृतं त्वप्ने मविष्यन्ति त्वर्या सह मेम न रावणाशौच्यन्तस्य याने च द्वारकोर्ध्वे
 घातवर्षान्तरे साध्यमेतदेव मुनिश्चिन्तम् । मविष्याने पुनस्तत्र वने दासस्त्वया सह ॥
 पुनः पित्रोश्च गोपीना शोकसंमार्जनं परम् । कृत्वा भरावतरणं पुनरागमनं मम ॥
 त्वया सहापि गोलोकं गोपगोपीभिरेव च मम नारावणाशम्य वाण्या च पद्मया सह ॥
 वैकुण्ठगमनं रावे नित्यस्य परमात्मनः । त्वेव द्वीप धर्मगेहभक्षानां च मविष्यति ॥
 देवानां चैव देवीनामंशा यम्यन्ति स्वलयम् । पुन संस्थितिरत्रैव गोलोके मे त्वया सह ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं भविष्यं च शुभाशुभम् । मया निरूपितं यत्कान्ते केन निवार्यते ॥
 इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णः कृत्वा राधां स्ववक्षसि ॥ तस्मै ताम्भुः सुराः सर्वे सुरपान्यश्च
 विभिन्नाः ॥ २९९ ॥

उवाच श्रीहरिर्देवान्देवी च समयोचितम् । देवा गच्छन्तं कार्यापि स्वाद्यं विप्रयोचितम् ॥
 गच्छ पार्वति कैलासे सुगम्यां स्वमिना सह । मया नियोजितं कर्म सर्वं काले भविष्यति ॥
 भविता वल्लभा जन्म सवैषा च वनेश्वरि । सुद्रागा चैव महता देवं लम्बोदरं विना ॥
 प्रणम्य श्रीहरिं देवाः स्व लयं प्रययुर्मुदा । लक्ष्मीं सरस्वतीं भक्त्या प्रणम्य पुरुषोत्तमम् ॥
 हरिणा योजनं कर्म कर्तुं श्रमो महीं द्युः । भर्ता निरूपितं स्थानं देवानामपि दुर्लभम् ॥
 उवाच राधिका वृष्णो वृषभानुगृहं भ्रमं । गोपगोपीसमूहैश्च सह पूर्वनिरूपितैः ॥ २९९ ॥
 अहं यस्यामि मयुरां वसुदेवालयं प्रिये । पश्चात्संभवाजं द्वीकुलं तव संनिधिम् ॥
 राधा प्रणम्य श्रीकृष्णं रक्तपङ्कजलोचना । भूशं हरोद पुरतः प्रेयविच्छेदकातरा ॥ २९७ ॥
 स्थायं स्थायं कचिद्यान्ती गत्वा गत्वा पुनः पुनः । पुनः पुनः समागत्य दर्शं दर्शं हरेर्मुखम् ॥
 पपौ चक्षुश्चकोगम्या निनेवरहिता सती शरत्पार्वणचन्द्रामपुषापूर्णं प्रभोर्मुखम् ॥ २९९ ॥
 ततः प्रदक्षिणाकृत्य सप्तधा परमेश्वरी । प्रणम्य सप्तधा चैव पुनस्तत्प्री हरेः पुरः ॥ २९७ ॥
 आजन्मगोपिकानां त्रिःसप्तशतकोटयः । आजगाम च गोपानां समूहः कोटिसंख्यकः
 गोपानां गोपिकानां च समूहैः सह राधिका । पुनः प्रणम्य त राधां च तस्मै च नमद ॥
 धर्मस्त्रिशद्वयस्याभिर्गोपीभिः सह सुन्दरी । गोपानां च समूहैश्च प्रणम्य प्रययौ महीम् ॥
 हरिणा योजितं स्थानं प्रजन्मन्द्गोकुलम् । वृषभानुगृहं राधा गोपी गोपगृहं ययौ ॥
 महीं गताया राधायां गोपीभिः सह गोपकैः । वभूव श्रीहरिः सद्यः पृथिवीं गमनोत्सुकः
 समाप्त्र गोपान्गोपीश्च नियोज्य स्वीयकर्मणि । मनोवायी जगन्नाथो जगाम मयुरा हरिः ।
 पूर्वं यद्यदपसं च देवकीवसुदेवयोः । वभूव सयस्तकंपः पुत्रपट्कं जघान ह ॥ २९७ ॥

वधे च सुद्रजन्तूनां हिंसकानां च पण्डितः । कार्णोपणं समुत्तुज्य मृत्युकाले प्रमुच्यते ॥
अहिंसकानां सुद्राणां वधः शतगुणं ध्रुवम् । प्रायश्चित्तं मृत्युकाले कथितं यज्ञपोनिना ॥
वधे विशिष्टजन्तूनां पश्चादीनां च कामतः । ततः शतगुणं पापं निश्चितं मनुरवशीत् ॥
नराणां श्लेच्छजातीनां वधे शतगुणं ततः । श्लेच्छानां च शगानां च यत्पापं लभते वधे
सच्छूद्रैकस्य च वधे तत्पापं लभते पुमान् ॥ २९ ॥

सच्छूद्राणां शतानां च यत्पापं लभते वधे । तत्पापं लभते नूनं गोवधैवेन निश्चितम् ॥
गवां दशगुणं पापं ब्राह्मणस्य वधे भवेत् । विप्रहत्यासमं पापं स्त्रीवधे लभते नरः ॥
विदेवतो हि भगिनीं योष्या च शरणागता । स्त्रीहत्याशतपापं च भवेदस्या वधे नृप ॥
तपो जपं च दानं च पूजनं तीर्थदर्शनम् । विप्राणां भोजनं होमं स्वर्गार्थं कुरुते बुधः ॥
जलबुद्बुदवत्सर्वं स्वप्नतुल्यं भ्रमं मयम् । पश्यन्ति सततं सन्तो धर्मं कुर्वन्ति यत्नतः ॥
भगिनीं ह्यज धर्मिष्ठं स्ववंशपद्मभाङ्कर, बुधा कतिविधाः सन्ति समायां धृच्छूयतां नृप ॥
अस्याश्चैवाष्टपो गर्भो यदपत्यं भविष्यति । बन्धो दुर्म्यं प्रदाभ्यामि तेन मे किं प्रयोजनम्
अथवा यान्यपत्यानि भवन्ति हानिनां वर । तानि सर्वाणि दास्यामि त्वत्तः को मे वरः प्रियः
भगिनीं ह्यज राजेन्द्र कन्यातुल्यां प्रिणं तव । मिष्टान्नपानशनेन वर्धितामनुजां सदा ॥
वसुदेववचः श्रुत्वा तत्पथान् भगिनीं नृपः । वसुदेवः प्रियां नीत्वा जगाम निजमन्दिरे ॥
ब्रमादपत्यवदङ्कं च यद्यद्भूतं च नारद । ददौ तस्मै वसुः सत्प्राप्तं जवान क्रमेण तान् ॥
देवक्याः सप्तमे गर्भे कंसो रत्नां ददौ मिथ । रोहिणीनठरे माया तमाकृष्य ररत्न च ॥
रत्नकाः कपयामासुर्गर्भेस्त्रावां बभूव ह । तस्माद्बभूव भगवाना-मा संकर्षणः प्रभुः ॥ ३७ ॥
तस्या एवाधमो गर्भो वायुपूर्णो बभूव ह । गते च नवमे मासि दशमे समुपस्थिते ॥ ३८ ॥
दृष्टिं ददौ च गर्भे च भगवान्सर्वदर्शनः । स्वयं रूपवतीं देवीं सर्वासां योविनां वरा ॥ ३९ ॥
बभूव दर्शनात्सद्यः सुन्दरीं सा चतुर्गुणा । ददर्श देवकीं कंसः प्रकुलवदनेक्षणाम् ॥ ४० ॥
तेनसा प्रज्वलन्ती च मायामिव दिशो दश । ज्योतिषा संहतिं चैव यथा मूर्तिमतीं मेव ॥
दृष्ट्वा तामसुरेन्द्रश्च विस्मयं परमं ययौ । अमाद्गर्भादपत्यं च मृत्युर्जनिं ममैव च ॥
इत्येवमुक्त्वा कंसश्च ददौ रत्नां प्रयत्नतः । देवकीं वसुदेवं च सहस्रारं ररत्न च ॥ ४३ ॥
पूर्णे च दशमे मासे गर्भः पूर्णो बभूव ह । बभूव सा चलापन्दा जडरूपा च नारद ॥
गर्भे च वायुना पूर्णे निर्लिप्ते भगवानजित् । हृत्पद्मकोशे देवक्या अधिष्ठानं चकार ह ॥
सा विश्वं भरगर्भा च मन्दिराम्यन्तरे-सती । उवाप्त जडरूपा च क्लेशदुक्का बभूव ह ॥ ४५ ॥
उवाप्त च सणं देवी सणमुत्थाय तिष्ठति । सणं व्रजनि पादैकं सणं स्वपिति तत्र वै ॥

दृष्ट्वा च देवकीं क्षींश्च वसुदेवो महामनाः । प्रसूतिसमयं ज्ञात्वा सस्मार हरिमीश्वरम् ॥
 रत्नप्रदीपसंयुक्ते मन्दिरे सुमनोहरे । स्थापयामास ॥४९॥
 मन्त्रज्ञं च नरं चैव बन्धुपरिभ्रष्टकूलः । विद्वांसं ब्राह्मणं चैव प्रसूतो बन्धुश्च सादरम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तस्या रात्रेर्द्वौ प्रहुरौ गतौ । व्यासं च गगनं देवैः सण्ण्यतिसमन्वितैः ॥
 वसुश्च वायवश्चेष्टा यशुनिद्रा च रक्षकाः । अचोष्टिताश्च शयने मृता इव विचेतनाः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र च ऽऽजगमुज्जिदशेश्वराः । तद्वबुर्धर्मव्रह्मेश गर्भगं परमेश्वरम् ॥

देवा उवाच—

जगद्योनिरयोनिस्त्वमनन्तोऽव्यय एव च । ज्योतिःस्वरूपो ह्यनघः सगुणो निर्गुणो महान् ॥
 भक्तानुरोधात्माकारो निराकारो निरङ्कुशः । निर्युहो निखिलाधारो निःशङ्को निरुपद्रवः
 निरपाधिश्च निर्लिप्तो निरीहो निषण्णान्तकः । स्वात्मारामः पूर्णकामो निर्मिषो नित्य एव च
 स्वेच्छामयः सर्वहेतुः सर्वः सर्वगुणाययः । सुखतो दुःखतो दुर्गो दुर्जनान्तक एव च ॥
 सुमनो दुर्भगो बाम्नी दुराराध्यो दुरत्ययः । वेदहेतुश्च वेदाश्च वेदाङ्गो वेदविद्विभुः ॥५०॥
 इत्येवमुक्त्वा देवाश्च प्रणमुश्च मुहुर्मुहुः । हर्षाश्रुलोचनाः सर्वे ववृषुः कुसुमानि च ॥५१॥
 द्विषत्वा रीदन्नामानि प्रातरुत्थाय यः पठेत् । दृढा भक्तिं हरेर्दास्यं लभते वाञ्छितं फलम्

नारायण उवाच—

इत्येवं रावनं कृत्वा देवास्ते एवालयं ययुः । बभूव जलवृद्धिश्च निषेष्टा मधुरापुरी ॥
 घोरान्धक रनिनिडा बभूव यामिनी मुने । गते सद्यमुहूर्ते तु चाद्यमे समुपास्थिते ॥५२॥
 वेदातिरिक्तदुर्ज्ञेये सर्वोद्दष्टे शुभे क्षणे । शुभप्रहे दृष्टिशुक्लेऽप्यदृष्टे चाशुभप्रहे ॥५३॥
 अर्धरात्रे समुत्पन्ने रोहिण्या मष्टमीधितौ । जयन्तीयोगसंयुक्ते चार्धचन्द्रोदये मुने ॥५४॥
 दृष्ट्वा दृष्ट्वा क्षणं लग्नं भीताः सूर्यादयस्तदा । गगने क्रममुल्लङ्घ्य जम्मुर्भूनिं शुभावहाः ॥
 सुपसन्ना ग्रहाः सर्वे बभूवुस्तत्र संस्थिताः । एकादशास्ते प्रीत्या च मुहूर्ते धातुराज्ञया ॥
 ववृषुश्च जलधरा ववृर्गताः सुशीतलाः । सुपसन्ना च पृथिवी प्रसन्नाश्च दिशो दश ॥
 अथ यो मनवश्चैव यक्षगन्धर्वकिंनराः । देवा देव्यश्च मुदिता ननूतुश्चाप्सरोगणाः ॥
 जगुर्गन्धर्वपतयो विद्याधर्षश्च नारद । सुखेन मुस्रुवुर्नद्यो जग्वत्पुत्राश्च यो मुदा ॥५५॥
 नेदुर्दुन्दुभयो नाके चाऽऽनकाश्च मनोहराः । पारिजानप्रसूनानां महावृष्टिर्बभूव ह ॥
 जगाम सृतिवागेहं नारीरूपं विधाय भूः । जयशब्दः शङ्खशब्दो हरिशब्दश्च बभूव ह ॥
 एतस्मिन्नन्तरे इत्र पपात देवकी सती । निःसृतार च वायुश्च देवकीजडरात्ततः ॥

तत्रैव भगवान्कृष्णो दिव्यरूपं विधाय च । हृत्पद्मकोशादेवकया हरिराविर्बभूव ह ॥
 अतीव कमनीयं च शरीरं सुमनोहरम् । द्विभुज मुरलीहस्तं स्फुरन्मुकुटकुण्डलम् ॥
 ईषद्वात्यं प्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहकारकम् ॥
 मणिरत्नेन्द्रसाराणा मृणमैश्च विभूषितम् । नवीननीरदृश्यामं शोभितं पौतवासमा ॥
 चिन्दनागुरुक् तूरीकुङ्कुमद्रवचर्चितम् । शरत्पार्वणनन्द्रास्यं बिम्बाधरमनोहरम् ॥
 मयूरपिच्छचूडं च सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् । त्रिमङ्गवक्त्रमध्ये च वनमालाविभूषितम् ॥
 अशिशवससं चातकौस्तुभेन विराजितम् । किरीटवयमं शान्तं कान्तं ब्रह्मेशयोः परम् ॥
 वदशं वसुधेश्व देवर्षीपुरतो मुने । तुगाव परया भवत्या विस्मयं परमं पयो ॥८१॥
 कृताञ्जलिप्रदो भूत्वा मक्तिनज्जात्मकं धरः । साधुवर्णः सपुलको देवकया च स्त्रिया सह

वसुदेव उवाच—

स्वामिनीन्द्रियव्यक्तमक्षरं निर्गुणं विभुम् । ध्यानासाध्यं च सर्वेषां परमात्मानमीश्वरम् ॥
 वेच्छामयं सर्वरूपं स्वेच्छारूपधरं परम् । निर्लिप्तं परमं ब्रह्म बीजरूपं सनातनम् ॥
 त्स्पृष्टात्स्पृष्टतरं व्याप्तमनिसूक्ष्ममर्शनम् । स्थितं सर्वशरीरेषु सात्त्विकपमदृश्यकम् ॥
 शरीरवन्तं सगुणमशरीरं गुणोत्करम् । प्रकृतिं प्रकृतीद्यं च प्राकृतं प्रकृतेः परम् ॥
 सर्वेशं सर्वरूपं च सर्वान्तरमव्ययम् । सर्वाधारं निरन्धरं निर्व्यूहं स्तौमि किं विभुम् ॥
 अनागतः स्वप्नेऽश्चकोऽश्चका देवी सरस्वती । यं वा स्तोतुमशकश्च पञ्चवक्त्रः पठाननः ॥
 षष्ठ्युल्लोकेदकर्ता यं स्तोतुमशमः सदा । गणेशो न समर्थश्च योगीन्द्रागा गुरोर्गुरुः ॥
 ऋषयो देवताश्चैव मुनीन्द्रभुमानवाः । भक्ते तेषामदृश्यं च त्वामेवं किं स्तुवन्ति ते ॥
 ध्रुवपः स्वप्नेऽश्चकाः किं स्तुवन्ति विश्विनः विहायैव शरीरं च बालो भावेऽनुमर्हसि ॥
 वसुदेवकृतं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेत्तरः । भक्तिं दास्यमनाप्नोति श्रीकृष्णचरणाम्बुजे ॥
 विशिष्टदुष्टं लभते हरिदासं गुणान्वितम् । संकटं निन्दतेऽस्य शत्रुभीत्या प्रमुच्यते ॥

नारायण उवाच—

वसुदेवतचः श्रुत्वा तमुवाच हरिः स्वयम् । प्रसन्नवदनः श्रीमान्भक्तानुग्रहकारकः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

तपसां च फलेनैव पुत्रोऽहं तव सांप्रतम् । वरं वृणीष्व मद्रं ते भविष्यति न संशयः ॥
 'पुरा' तपस्विनां श्रेष्ठः सुतपास्त्वं प्रजापतिः । पत्नी ते शशिनानी च तव साऽऽराधितम्वया
 पुत्रो मत्सदृशतन दृष्ट्वा मां च वृत्तो ब्रुवः । मया दत्तो वरस्तुभ्यं मत्समो मविता सुतः

दत्त्वा तुभ्यं वरं तात मनसाऽऽलोच्य चिन्तितः । मत्समो नास्ति युवने पुत्रोऽहं तेन हेतुना
 तपसां च प्रभावेण त्वमेव कश्यपः स्वयम् । सुतया देवमातेयमदितिश्च पतिव्रता ॥
 अधुना कश्यपांशस्त्वं वसुदेवः पितां मम । देवकी देवमातेयमादितेरंशसंभवा ॥९९॥
 त्वतोऽदित्यां वामनोऽहं पुत्रस्तेऽशेन संभवः । कर्षुना परिपूर्णोऽहं पुत्रस्ते तपसां कलात्
 मां वा त्वं पुत्रभावेन ब्रह्मभावेन वा पुनः । मां प्राप्नोति महागात्र जीवन्मुक्तो भविष्यसि
 यशोदाभवनं शीघ्रं मां गृहीत्वा ब्रजं ब्रज । संस्थाप्य तत्र मां तात मायाभादाय स्थापय ॥
 इत्युक्त्वा श्रीहरिस्तत्र बालरूपो बभूव ह । नम्रं भूमौ शयानं च ददर्श इवामलं सुतम् ॥
 हृष्ट्वा स बालकं तत्र मोहितो विष्णुमायदा । किं वा कूटं च तन्द्रायामपूर्वं सूतिकागृहम् ॥
 इत्युक्त्वा वसुदेवश्च समालोच्य स्त्रिया सह । गृहीत्वा बालकं क्रोडे जगाम नन्दगोकुलम् ॥
 गत्वा नन्दब्रजं शीघ्रं विवेश सूतिकागृहम् । ददर्श शयनाविष्टां यशोदां निद्रयाऽन्विताम्
 निद्रान्वितं च नन्दं च सर्वं तत्र गृहे स्थितम् । ददर्श बालिकां नम्रां तप्तकाञ्चनसंनिभाम्
 ईषद्भास्वां प्रसन्नास्वां पश्यन्तीं गृहशेखरम् । तां हृष्ट्वा वसुदेवश्च विस्मयं परमं ययौ ॥
 संस्थाप्य तत्र पुत्रं च वन्द्याभादाय सत्वरम् । जगाम मथुरां हृष्टः स्वकान्तासूतिकागृहम्
 स्थापयामास तत्रैव महामायां च बालिकाम् । रोरुयमाणां तामेव हृष्ट्वा हृष्टा च देवकी ॥
 रोदनेनैव सा बाला बोधयामास रसकाद् । उत्थाय रसकाः शीघ्रं बालिकां जगृहुस्तदा
 गृहीत्वा बालिकां ते च प्रजम्मुः कंसभंनिधिम् । जगाम देवकी पश्चाद्रसुदेवश्च शोकतः ॥
 हृष्ट्वा च बालिकां कंसो नातिहृष्टो महामुने । रोरुयमाणां कस्याणीं तद्व्या न बभूव ह ॥
 तां गृहीत्वा च पापागे हन्तुं यत्नं तुदारुणम् । उवाच वसुदेवश्च देवकी परमादरम् ॥
 भो भोः कंस नृपश्रेष्ठ नीतिशास्त्रविशारद । निबोध वाक्यं सत्यं च नीतिवृत्तं मनोरमम् ॥
 हत्वाऽऽवयोः पुत्रवदकं दद्याते नास्ति बान्धव । अधुना चाष्टमे गर्भे बालिकामवष्टां मम ॥
 हत्वा तव किमर्थं भविष्यति महीतले । र्जमेव हन्तुमवला किं क्षमार्णमूर्धनि ॥ १०॥
 इत्येवमुक्त्वा तं वसुदेवकी च समातले । करोद पुरतस्तत्र कंसस्य च दुरात्मनः ॥
 कंसस्तपोर्विषः श्रुत्वा रामुवाच दुरात्मना ॥ ११८ ॥

कंस उवाच—

तुदा वाक्यं मदीयं च निषेध बोधयामिते । तृणेन पर्वतं हन्तुं शक्नोति पाता च देवतः ॥
 कीटेन मिश्रार्द्रं मशकेन गरुडं तथा । शिशुना च महावीरं महान्तं सुदमन्ममि ॥
 दूषकेन च मार्जारं मन्दूकेन भुजगमम् । एवं जन्येन जनकं मय्येवैव च भक्तकम् ॥
 दह्निना च जलं दह्निं दह्निं दह्निं नृणेन च । पीताः सप्त समुद्राश्च द्विमेनेकेन जन्तुना ॥

घातुर्गतिर्विचित्रा तु दुर्ज्ञेया भुवनत्रये । देवेन बालिका नष्टुं मां समर्था भविष्यति ॥ १२३ ॥
 बालिकां च वषिष्यामि नात्र कार्यो विचारणा । इत्येवमुक्त्वा कंसश्च गृह्णित्वा बालिकां तदा
 'इन्तुमारब्धवा' कंसः तमुवाच वसुस्तदा । वृथा हिंसितवान्नामन्दोहि बालो कृपानिधे ॥
 स तच्छ्रुत्वा विचारज्ञः कंसस्तुष्टो महामुने । संशोषयन्तं तत्रैव वाय्वभूवाशरीरिणी ॥
 हे कंस हंसि को मूढ न विज्ञाय हरेर्गतिम् । कुत्रचिच्चविहन्ताऽस्ति काले दशको भविष्यति
 'ध्रुत्वैव' देवबाणी च तत्प्राज्ञ बालिकां नृपः । वसुदेवो देवकी च सामादाय मुदाम्बितौ ॥
 जग्मद्युः स्वगृहं तो च कन्यां कृत्वा स्ववसासि । मृतानिव पुनः प्राप्य ऋक्षगणेश्वरौ ददौ धनम्
 सा परा भगिनी विप्रकृष्णस्य परमात्मनः । एकानंशेति विख्याता पार्वत्यंशसमुद्भवा ॥
 वसुस्तो द्वारकायां तुरुनिमण्युद्राहकर्मणि । ददौ दुर्वाससे भक्त्या शंकरांशाव भक्तितः ॥
 एवं निगदितं सर्वं कृष्णजन्मानुकीर्तनम् । जन्ममृत्युजरारिघ्नं सुखदं पुण्यदं मुने ॥ १२३ ॥
 इति श्रीमत्स • महा • कृष्णजन्मल • नारदना • सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अष्टमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

जन्मद्विभिनं ब्रूहि जनानां जनमुत्तमम् । फलं जयन्तीयोगस्य साधाम्भेनैव सांप्रतम् ॥ १ ॥
 को वा दोषोऽप्यकरणे भोजने वा महामुने । उपवासफलं किं वा जयन्त्यां च सुसंभनम्
 जतं पूजाविधानं च संशमस्य च सांप्रतम् । उपवासापारणयोः सुविचार्य वद प्रभो ॥ २ ॥

नारायण उवाच—

कृत्वा हविष्यं सप्तम्या संयतः पारणे तथा । अरुणोदयवेलायां समुत्थाय परेऽहनि ॥ ३ ॥
 विप्रातः कृत्यं संविधाय ज्ञात्वा संकल्पमाचरेत् । मनोपवासाद्योर्ब्रह्मन्मूर्च्छाकृष्णपीतिहेतुकम् ॥
 मन्वादिदिवसे प्राष्ठे यत्फलं ज्ञानपूजनैः । फलं माद्रपदेऽष्टम्या मनेत्कोटिगुणं द्विज ॥
 तस्यां तिथौ वारिमात्रं पितृणां यः प्रयच्छति । गया आर्द्रं कृतं तेन शताब्दं नात्र संशयः ॥
 ज्ञात्वा नित्यकिंवा कृत्वा निर्भाय सूतिकागृहम् । ज्योतिषण्डवह्निजलैर्मुक्तं रसकसंघकेः ।
 तत्र द्रव्यं बहुविधं नाभिच्छेदनकर्तनम् । घात्रीस्वरूपां नारीं च यत्नतः स्थापयेद्बुधः ॥
 पूजाद्रव्याणि चारुणि सोपचाराणि षोडश । फलान्यष्टौ च मिदानीद्रव्याण्येव हि नारद
 नारीफलं च कङ्कोलं दाडिमं श्रीफलं तथा ।
 नारिकेरं च अम्बीरं कूष्माण्डं च सुवाससम् । आसनं वसनं पात्रं मधुपर्कं तथैव च ॥
 अर्घ्यमाचमनीयं च ज्ञानीयं शयनं तथा । गन्धं पुष्पं च नैवेद्यं ताम्बूलमनुलेपनम् ॥

घृषदीपौ भूषणं वै चोपचारांश्च षोडश । पादप्रक्षालनं कृत्वा घृ वा घौते च वाससी ॥
 आचम्य चाऽऽसने स्थित्वा स्वांतिवाचनपूर्वकम् । घटस्थाऽऽरोपणं कृत्वा संपूज्य पञ्च देवताः
 घटे ह्यावाहनं कृत्वा श्रीकृष्णं परमेश्वरम् । वसुदेवं देवकीं च यशोदां नन्दमेव च ॥ १५ ॥
 रोहिणीं बलदेवं च यष्टीदेवीं वसुंधराम् । रोहिणीं ब्रह्मणीं चैव अष्टमीं स्वानन्ददेवताम् ॥
 अश्वत्थाम्ना सह बलिं हनूमन्तं विष्णोषणम् । कृपं परशुरामं च वेदव्यासं मृकण्डुनम् ॥
 सर्वस्यऽऽवाहनं कृत्वा ध्यानं कुर्याद्वरेस्तदा । पुष्पकं मस्तके न्यस्य पुनर्ध्यायेद्विचक्षणः ॥
 ध्यानं च सामवेदोक्तं शृणु वक्ष्यामि नारद । ब्रह्मणा कथितं पूर्वं कुमाराय महात्मने ॥

बालं नलाम्बुजममतिशयराचिरं स्मेरवक्त्रम्बुजं तं
 प्रहेशानन्तधर्मैः कतिकतिदिवसेः स्तुयमानं परं यम् ।

ध्यानासाध्यमृषीन्द्रैर्भुविगणमनुजैः सिद्धसंपैरासाध्यं

योगिन्द्राणामचिन्त्यमतिशयमतुलं साक्षिरूपं भजेऽहम् ॥ २० ॥

ध्यात्वा पुष्पं च दत्त्वा च तत्सर्वं च निवेदयेत् । एवं व्रती ज्ञातं कुर्याच्छृणु मन्त्रक्रमं मुने ॥
 भासनं सर्वशोभाढ्यं सद्ब्रह्मगणिनिर्मितम् । विचित्रं च विचित्रेण गृह्यतां शोभनं हरे ॥
 पसनं बहुनिशौचं च निर्मितं निश्चकर्मणा । प्रतप्तस्वर्णलविनं चित्रितं गृह्यतां हरे ॥ २४ ॥
 पादप्रक्षालनार्थं च स्वर्णपात्रस्थितं जलम् । पवित्रं निर्मलं चारु पायं च गृ० ॥ २५ ॥
 मधुपर्तिर्दिवितीरं शर्करासंयुतं परम् । स्वर्णपात्रस्थितं देयं स्नानार्थं गृ० ॥ २६ ॥
 दूर्वातप्तं शुक्लपुष्पं स्वच्छतोयसमन्वितम् । चन्दनागुरुकस्तूरीसहितं गृ० ॥ २७ ॥
 सुखादु स्वच्छतोयं च वासितं गन्धवस्तुना । शुद्धमाचमनीयं च गृह्यतां परमेश्वर ॥
 गन्धद्रव्यमप्युक्तं तिलो तैले सुनितम् । आमलकया द्रवं चैव स्ननीयं गृ० ॥
 सद्ब्रह्मगणिवारेण रचिता सुमनाहराम् । छादितं सूक्ष्मपट्रेण शय्यां च गृ० ॥
 चूर्णं च दृस्यभेदात् मृदानां द्रवसंयुजम् । कातूरीद्रवसंयुक्तं गन्धं च गृ० ॥ ३१ ॥
 पुष्पं सुगन्धियुक्तं च रुप्युक्तं बृहमेव च । सुनिधं सर्वदेवानां सायनं गृ० ॥ ३२ ॥
 यन्मना प्रसिद्धोक्तं च विष्टव्यसमन्वितम् । सुपककलसंयुक्तं नैवेद्यं गृ० ॥ ३३ ॥
 षट्पटुं मोदकं चैव सर्पिः क्षीरं गुडं मधु । नवोद्धनं दधि तक्रं नैवेद्यं गृ० ॥ ३४ ॥
 क्षीरं शर्करासंयुक्तं क्षीरं श्रादु सुपकम् । तामूलं भोगसारं च कर्पूरादिसमन्वितम् ॥
 मकरवा निवेदितमिदं गृह्यतां परमेश्वर ॥ ३५ ॥

चन्दनागुरुकस्तूरीकृष्णद्रवसंयुजम् । अमीरपुर्णं रजिरे गृह्यतां परमेश्वर ॥ ३६ ॥

हरभेदभोरस्यो गन्धसुचोऽक्षिता सह । सुप्रियः सर्वदेवानां धूरोऽयं गृ० ॥ ३७ ॥

धोरान्धकारनाशकहेतुरेव शुभावहः । सुप्रदीपो दीप्तिकरो दृषोऽयं गृ० ॥ १८ ॥
 पवित्रं निर्मलं तोयं कर्पूरद्विषायुतम् । जीवनं सर्वबीजानां पानार्थं गृ० ॥ ३९ ॥
 नानापुष्पसमायुक्तं त्रयिते सूक्ष्मतन्तुना । शरीरभूषणवरं मालयं च प्रतिगृह्णताम् ॥
 दत्त्वा देयानि द्रव्याणि पूजोपयोगितानि च । अतस्थानभित्तं द्रव्यं हरये देयमेव च ॥
 फलानि तरबीजानि त्वाद्भि सुन्दराणि च । वंशवृद्धिकरण्येषु गृह्णन्तं परमेश्वर ॥
 आवाहितांश्च देवांश्च प्रत्येकं पूजयेद्भूमी । तान्पूज्य भक्तिपावेन दद्यात्पुष्पाञ्जलित्रयम् ॥
 सुमन्दनन्दकुमुदान्मोपान्मोषींश्च राविकाम् । गणेशं कार्तिकेयं च ब्रह्माणं च शिवं शिवाम्
 लक्ष्मीं सरस्वतीं चैव दिक्पालांश्च ग्रहांस्तथा । शेषं सुदर्शनं चैव भार्गवप्रवांस्तथा ॥
 संपूज्य सर्वदेवांश्च प्रणम्य दण्डवद्भुजे । ब्राह्मणेभ्यश्च नैवेद्यं दत्त्वा दद्याच्च दक्षिणाम् ।
 कथां च जन्माद्यायोक्तां शृणुणाद्वाक्किमावतः । सदा कुशासने स्थित्वा कुर्याज्जागरणं व्रती
 प्रभाते चाऽऽह्निकं कृत्वा संपूज्य श्रीहरिं मुदा । ब्राह्मणान्मोजयित्वा च कारयेद्भरिणीनम्

नारद उवाच—

अतकालव्यवसायां च वेदोक्तां सर्वसंपत्ताम् । वेदार्थं च समालोच्य संहितां च पुरातनीम्
 उपवासे जागरणे व्रते किं वा फलं मुने । किं वा पापं तत्र भुक्त्वा यद् वेदविदां वर ॥

नारायण उवाच—

कष्टमीं कैर्लसंयुक्ता राश्यध्वे यदि दृश्यते । स एव मुख्यकालश्च तत्र जातः स्वयं हरिः ॥
 जयं पुण्यं च कुरुते जयन्ती तेन संमृता । तत्रोपोष्य व्रतं कृत्वा कुर्याज्जागरणं बुधः ॥
 सर्वापवादः कालोऽयं प्रधानः सर्वसंपतः । इति वेदविदां वागी चैत्युक्ता वेधसा पुरा ॥
 तत्र जागरणं कृत्वा दशोपोष्य व्रतं चरेत् । कोटिजन्मार्जितात्यापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 वर्जनीया प्रयत्नेन सप्तसंहिताः स्मृताः । सा सर्वाऽपि न कर्तव्या सप्तसंहिताऽष्टमी ॥
 अविद्यायां वज्रसंज्ञां जाते देवकिनन्दनः । वेदवेदाङ्गगुप्तेति निशिष्टे महलक्षणे ॥ १६ ॥
 वयतीते रोहिणीश्रुते व्रती कुर्याच्च पारणाम् । तिथ्यन्ते च हरिं स्मृत्वा कृत्वा देवार्चनं व्रती
 पारणं पावनं पुंसां सर्वपापप्रणाशनम् । उपवासाङ्गभूतं च फलदं सिद्धिकारणम् ॥
 सर्वेष्वेवोपवासेषु दिवा पारणमिष्यते । अन्यथा फलहानिः स्याद्वृत्ते धारणपारणे ॥
 न रात्रौ पारणं कुर्यादने वै रोहिणीव्रतान् । निशायां पारणं कुर्याद्वर्जयित्वा महानिशाम् ॥
 पूर्वाह्णे पारणं शतं कृत्वा विप्रभुगर्जनम् । सर्वेषां संपतं कुर्याद्वै रोहिणीव्रतम् ॥ १७ ॥
 बुधसोपसमायुक्ता जयन्ती यदि लभ्यते । न कुर्याद्भर्गवासं च तत्र कृत्वा व्रतं व्रती ॥

उदये चाष्टमी किञ्चिन्नमी सकला यदि । भवेद्भुवेन्दुसंयुक्ता प्राजापत्यर्क्षसंयुता ॥
 अपि र्बर्धतेनापि लभ्यते वा न लभ्यते । अतं तत्र व्रती कुर्यात्पुंसां कौटि समुदरेत् ॥
 वृगां विना व्रतेनापि भक्तानां ह्यनिसंपदाम् । कृतेनैवोपासेन प्रीतो भवति माघवः ॥
 मत्स्या नानोपचारेण राज्ञो जागरणेन च । फलं ददाति दैत्यारिर्जयन्तीव्रतसंभवम् ॥
 वित्तशाठ्यमकुर्वाणः सम्यक्फलमवाप्नुयात् । कुर्वाणो विशाठ्यं च लभते सद्यः फलम् ॥
 मष्टम्यामघ रोहिण्यां न कुर्यात्पारणं भुवः । हन्यात्पुंशुकृतं पुण्यं चोपवासानि तं फलम् ॥
 तिपिरष्टगुणं ह्येतं नक्षत्रं च चतुर्गुणम् । तस्मात्प्रधानतः कुर्यात्तिथिष्वन्ते च पारणम् ॥
 महानिशायां प्रासायां तिथिभान्तं यदा भवेत् । तृतीयेऽह्नि मुनिधेष्ठ पारणं कुरुते भुवः ॥
 पण्डुर्हते व्यतीते तु राजावेव महानिशा । लभते ब्रह्महत्यां च तत्र भुक्त्वा च नारद ॥
 गोमांसविष्मूत्रसमं ताम्बूलं च फलं मष्टम् । संभ्राम्यसक्यं शुद्धानामोदनस्य च का कथा ।
 त्रिषामां रजनीं प्राहुस्त्यक्त्वाऽऽद्यं च चतुष्टयम् । नारदोऽतदुमे संध्ये दिवसाद्यन्तसंज्ञिते ॥
 जन्माष्टम्यां च शुद्धायां कृत्वा जागरणं मनम् । शतजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः
 जन्माष्टम्यां च शुद्धायामुपोष्य केवलं नरः । अश्वमेधफलं तस्य अतं जागरणं विना ॥
 यद्वात्ये यक्ष कौमारे चोक्ते यक्ष वार्धके । सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 श्रीकृष्णजन्मादिवसे यक्ष भुङ्क्ते नराधमः । स भवेन्मातृगामी च ब्रह्महत्याशत्रं लभेत् ॥
 कौटिमन्मार्मितं पुण्यं तस्य नश्यति निश्चिन्तम् । अनर्हंश्चाशुचिः शश्वदेव पित्र्ये च कर्मणि ।
 अन्ये वसेत्काष्ठसूये वास्त्वन्द्रदिवाकरी । कामिभिः शूत्रतुर्येक्ष तीक्ष्णदंष्ट्रेक्ष भक्षितः ॥
 पापी तनाः समुत्पाप भारते जन्म चेष्टमेत् । षष्टिर्षप्तहस्याणि विष्टाणां च वृमिर्भवेत् ॥
 गृध्रकोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । श्वपदः शतजन्मानि सृगालः सप्त जन्म च ॥
 सप्तजन्मसु सर्वस्य कथस्य सप्तजन्मसु । ततो भवेन्नरो मूढो गल्लकुटी सः ॥ ५ ॥
 ततो भवेत्पशुश्च व्यालप्राही ततो भवेत् । तदन्त्रे च भवेद्वायुर्धर्महर्तृश्च गृध्रकः ॥
 ततो भवेत्स रभस्सैल्यरसततो भवेत् । ततो भवेद्देवलोको ब्राह्मणश्च सदाऽशुचिः ॥
 उपषामासमर्षेदकं विषं च मोमदेत् । तावद्भूतानि वा दद्याच्छुक्लं द्विगुणं भवेत् ॥
 सरसांमिनां देवीं जनेन्द्राणां संयमान् । पुर्णद्विदशभं कुर्यान्नप्यपार्थ तदुपने नरः ॥
 इत्येवं वरपितं वरम भूतं यद्वर्षवयनः । प्रगेवशात्पूजानां विधानमकृते च यत् ॥

इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्तो० नादना० कृष्णजन्म स्तोत्र-
 पूजेन नामनिर्वाणं नामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

अथ नक्षमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

संस्थाप्य गोकुले कृष्णं यशोदामन्दिरे वसु- । जगाम स्वगृहं नन्दः किञ्चकार सुते तत्त्वम् ॥
किं चक्रा हरिस्तत्र कतिवर्षस्थितिः प्रभोः । बालक्रीडनकं तस्य वर्णय क्रमशो मुने ॥
पुरा कृत्य या प्रतिज्ञा गोलोके राघवा सह । स्मृतं केन विविना प्रतिज्ञापालनं हरेः ॥
कीदृग्वृन्दावनं नाम मण्डलं किञ्चिदं पद । रासक्रीडां जलक्रीडा संव्यस्य वर्णय प्रभो ॥
नन्दस्तपः किं चकार यशोदा चाय रोहिणी । हरेः पूर्वं च हस्तिनः कुत्र जन्म बभूव ह ॥
पयूषखण्डमाख्यातमपूर्वं श्रीहरेः स्मृतम् । विशेषतः कविमुखाञ्जल्यं नूनं पदे पदे ॥
वरासमण्डलक्रीडां वर्णय स्वयमेव च । परोक्षवर्णनात्काव्यं प्रशस्तं नन्यवर्णनम् ॥
श्रीकृष्णशो भवान्साक्षाद्योगेन्द्राणां गुरोर्गुरुः । यो यस्यांशः स च जनस्तस्यैव सुखतः
मुखी ॥ ८ ॥
त्वयैव वर्णितौ पादौ विलीनौ तु युवां हरेः । साक्षाद्गोलोकनाथांशस्त्वमेव तत्समो
महान् ॥ ९ ॥

नारायण उवाच—

ब्रह्मेशोऽवविघ्नेशाः कूर्मो धर्मोऽहमेव च । नरश्च कार्तिकेयश्च श्रीकृष्णांशा वरं नव ॥
अहो गोलोकनाथस्य महिमा केन वर्ण्यते । यं स्वयं नो विजानीमो न वेदाः किं विपश्चितः
सूक्तो वामनः कल्किर्बौद्धः कपिलमीनकौ । एते चांशाः बलश्रान्धे सन्त्येव कतिधा मुने
कूर्मो वृत्तिहो रामश्च श्वेतर्दीपविराट्त्रिभुः । परिपूर्णतमः कृष्णो वैकुण्ठे गोकुले स्वयम् ॥
वैकुण्ठे कमलाकान्तो रूपमेदाद्यतुर्भुजः । गोलोके गोकुले राधाकान्तोऽयं द्विभुजः स्वयम्
अस्यैव तेमो नित्यं च चित्ते कुर्वन्ति योगिनः । भक्ताः पादान्भुजं तेज कुतस्तेजस्विनं
विना ॥ १० ॥

भृशं विष वर्णयामि यशोदानन्दयोस्तपः । रोहिष्यश्च यतो हेतोर्ददृशुस्ते हरेर्मुखम् ॥
वसूनां प्रवरो नन्दो माम्नाद्भ्यस्तपोधन । तस्य परनी वरा साध्वी-यशोदा सा तपस्विनी
रोहिणी-सर्पमाता च वद्धश्च-सर्पकारिणी । एतेषा जन्मचारितं निषोष कथयामि ते ॥ १८ ॥
एकदा च धराद्वेणौ पर्वते गन्धमादने । पुण्यदे मारते दयै गौतमाश्रमसंनिधौ ॥ १९ ॥
चक्रतुश्च तपस्तत्र वर्षाणामयुतं मुने । श्रीकृष्णदर्शनार्थं च निर्जने सप्रमातटे ॥ २० ॥
न ददर्श हरिं द्रोणो वरा चैव तपस्विनी । वृत्वाऽग्निकुण्डं वैराग्यात्मवेष्टुं समुपस्थितौ

चिच्छेद नाडी वज्री च स्नापयामास बालकम् । जयशब्दं जगुर्गोप्यः सर्वाभरणमूषिताः
परपुत्रेत्सवं नन्दश्चकार परमादरात् । तदा यशोदा गोपीभ्यो ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ॥
वनानि नानावस्तूनि तैले सिन्दूरमेव च । इत्थेवं कथितं वरस यशोदानन्दयोस्तपः ॥
जन्मास्त्याप्तं च हलिनो रोहिणीचारितं तथा । अघुना ते वञ्छनीये नन्दपुत्रोत्सवं शृणु ॥
सुखदं मोक्षदं सारं जन्ममृष्टुजरापहम् । मङ्गलं कृष्णचारितं वैष्णवानां च जीवनम् ॥
सर्वाशुभाविनाशं च भक्तिदः स्यमदे हरेः । श्रीकृष्णं वसुदेवश्च संस्थाप्य नन्दमन्दिरे ॥
गृहीत्वा बालिकां हृष्टो जगाम निजमन्दिरम् । कथितं चारितं तस्याः श्रुत्वा सन्मुखतो मुने
अघुना गोकुले कृष्णचारितं शृणु मङ्गलम् । वसुदेवे गृहं याते यशोदा नन्द एव च ॥
मङ्गले सूतिकागारे जयागारे जयान्विते । ददर्श पुत्रं भूमिष्ठं नवनिनीरदममम् ॥५७॥
अतीव सुन्दरं नमो पश्यन्तं गृहशेखरम् । शरत्पार्वणचन्द्रास्यं नीलिन्दीवरलोचनम् ॥
लुप्तं च हस्तन्तं च वेणुसंस्तकविग्रहम् । हस्तद्वयं सुविन्यस्तं प्रेमवन्तं पदान्बुजम् ॥५९॥
दृष्ट्वा नन्दः स्त्रिया सार्व हरिं हृष्टो बभूव ह । वज्री तं स्नापयामास शीततोदेन बालकम्
चिच्छेद नाडी बालस्य हर्षाद्भोक्तो जयं ददुः । आजग्मुर्गोपिकाः सर्वा बृहच्छ्रोण्याश्च-

त्कुचाः ॥ ६१ ॥

बालिकाश्च वयस्याश्च विप्रपत्न्यश्च सूतिकां । आशिषं युयुनुः सर्वा ददृशुर्बालकं मुदा
क्रोडे वक्रुः प्रशंसन्त्य ऊपुस्तत्र च कक्षम् । नन्दः सचैतः स्नातश्च धृत्वा धौने च वाससी
पारम्यैर्विधिं तत्र चकार हृष्टमानसः । ब्राह्मणान्भोजयामास वारयामास मङ्गलम् ॥६४॥
वाद्यानि वाद्ययामास बन्दिम्यश्च ददौ वनम् । ततो नन्दश्च सानन्दं ब्राह्मणेभ्यो ददौ वनम्
सदृत्तानि प्रवाद्यानि हारिकाणि च सादरम् । तिलानां पर्वतान्तस्थं सुवर्गशतकं मुने ॥
रौप्यं चान्याचलं वस्त्रं गोसहस्रं मनोहरम् । दधि दुग्धं शर्करां च नवनीतं घृतं मधु ॥
मिष्टान्नं फलद्वन्द्वीयं स्वर्दूनि मोदकानि च । भूमिं च सर्वसस्याद्यां वायुवेगांश्चरन्गमान्
तान्त्राणि च तैलानि दत्त्वा हृष्टो बभूव ह । रक्षितुं सूतिकागारं योजयामास ब्राह्मणान्
तत्र मन्त्रज्ञमनुजन्त्यविभान्गोपिकागान् । वेदांश्च पठयामास हरेर्नामैकमहलम् ॥७०॥
भक्त्या च ब्राह्मणद्वारा पूजयामास देवताः । गोपालिकाश्च वृद्धाश्च रत्नालंकारमूषिताः ॥
आनन्दा समुत्ता गोताः पुलकाश्चितविग्रहाः । प्रहृष्टमानसा ब्रह्मज्ञानमुर्नन्दमन्दिरम् ॥
आशीर्वादं प्रदुल्लाना ब्राह्मणा वेदधारणाः । शिष्याः पुष्पहस्ताः स्थाप्याजमुर्नन्दं ॥७२॥
नानाविधाश्च गगका ज्योतिशास्त्रविशारदाः । अविसृष्टाः पुस्तककरा आजग्मुर्नन्दं ॥
साम्मिता विप्रपत्न्यश्च वदन्त्याः स्यविश वराः । बालिका बालक्युता आजग्मुर्नन्दं ॥७४॥

तौ मर्तुवामौ दृष्ट्वा च वाग्मभूवाशरीरिणी । द्रक्ष्यथः श्रीहरिं पृथ्व्यां गो कुले पुत्ररूपिणम्
जन्मान्तरे वसुश्रेष्ठ दुर्दर्शं योगिनां विभुम् । ध्यानासाध्यं च विदुषां ब्रह्मादीनां च वन्दितम्
श्रुत्वैवं तद्वराद्रोगौ जग्मतुः रघालयं मुखात् । लब्ध्वा तु भारते जन्म दृष्टं ताभ्यां हर्मुखम्
यद्येतावन्न्दयोरैवं कथितं चरितं तव । सुगोप्यं त्रिदशानां च रोहिणिचरितं शृणु ॥२६॥
एकदा देवमाता च पुष्पोत्सवदिने सती । विज्ञापनं चरद्वारा चकार कश्यपं मुने ॥
सुखाता सुन्दरी देवी रत्नालवारभूषिता । चकार वेषं विविधं ददर्श दर्पणे मुखम् ॥
कातूर्गविदुना सार्धं सिन्दूरबिन्दुसंयुतम् । रत्नकुण्डलशोभादयं वज्राभरणभूषितम् ॥
गजमौक्तिकसंयुक्तं नासाग्रं सुमनोहरम् । शारत्पार्वणचन्द्रारयं शरत्पङ्कजलोचनम् ॥
एकभूमङ्गिना युक्तं विक्त्रवज्रज्जलोज्ज्वलम् । एकदादिमर्बाजामदन्तपक्तिविराजितम् ॥
पद्मविन्वाघरौष्ठं च स्मितं सुन्दरं सदा । अतीव कमनीयं च मुनिग्राचित्तमोहनम् ॥
एवंभूतं मुनं दृष्ट्वा सुन्दरी स्वगृहे स्थिता । पश्यन्ती पतिमार्गं च कासनागप्रपीडिता ॥
शुश्राव वार्तामदितिः कश्यपं कद्रुसंयुतम् । रत्नसारसमारम्भे तस्या वक्षःस्थले स्थितम् ॥
श्रुत्वा चुकोप साध्वी सा हताशा रतिकातरा । न शशाप पतिं प्रेम्णा शशाप सर्वमात्म ॥
न देवालयेत्याद्या सा घमिष्ठा घर्मेनाशिनी । दूरं गच्छतु स्वर्लोकादारमयोनिं च मानवीम्
श्रुत्वैवं सा चरद्वारा शशाप देवमातरम् । सा चैवं मानवीं योनिं यावु मर्त्ये जरायुताम् ॥
वन्द्यवो मेघधानास बह्वं ॥ सर्वमातरम् । काले वास्थसि मर्त्ये च मया सह शुविस्मिते
त्यज नीतिं ह्यमुखं द्रक्ष्यसि श्रीहरेर्मुखम् । एवमुक्त्वा कश्यपश्च जगाम आदिते-
र्गृहम् ॥२८॥

वाच्यां पूर्णी ॥ तस्याश्च चकार भगवान्निमुः । ऋतौ तत्र महेंद्रश्च बभूव च सुरर्वभः
अदितिर्देवकी चैव सर्वमाता च रोहिणी । कश्यपो वसुदेवश्च श्रीकृष्णजनको महान् ॥
रहस्यं गोपनीयं च सर्वनिगदितं मुने । अधुना बलदेवस्य जन्माख्यानेन मुने शृणु ॥
अनन्तराग्रमेयस्य सहस्रशिरसः प्रभोः । रोहिणी वसुदेवस्य भार्यारत्नं च प्रेयसी ॥
जगाम गोकुलं सार्वी वसुदेवाज्ञया मुने । संकर्षणस्य रत्नार्थं वसन्तीता पलायिता ॥
वेदव्याः सद्यं गर्भे ॥ या वृष्णाज्ञया रदा । रोहिण्या जठरे तत्र स्थापयामास गोकुले
संस्थाप्य च तदा गर्भं यैत्यासं सा जगाम ह । दिनान्तरे कतिपये रोहिणी नन्दमन्दिरे ॥
मुपाव पुत्रं वृष्णांशं तत्पौत्रोप्याभमीश्वरम् । ईषदास्यं प्रसन्नास्यं पवष्टनं ब्रह्मतेजसा ॥
तत्पौत्रं जन्ममात्रेण देवा मुमुदिरे तदा । स्वर्गे दुन्दुमयो नेदुगानवा मुरजादयः ॥२७॥
नन्दो ह्येष ब्राह्मणेभ्यो दत्तं बहुविधं दत्तौ ॥

चिच्छेद नाडीं घात्री च स्नापयामास बालकम् । जयशब्दं जगुर्गोप्यः सर्वाभरणमूषितः ॥
 परपुत्रोत्सवं नन्दश्चकार परमादरात् । तदा यशोदा गोपीभ्यो ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुद्रा ॥
 अनानि नानावस्तूनि तैलं सिन्दूरमेव च । इत्येवं कथितं वत्स यशोदानन्दयोस्तपः ॥
 जन्माख्यानं च हलिनो रोहिणीचारितं तथा । अधुना ते बान्धवौ नन्दपुत्रोत्सवं दृष्टुम् ॥
 सुखदं मोक्षदं सारं जन्ममृत्युजरापहम् । मङ्गलं कृष्णचारितं वैष्णवानां च जीवनम् ॥
 : सर्वाशुभविनाशं च भक्तिदः स्य प्रदेहरेः । श्रीकृष्णं वसुदेवश्च संस्थाप्य नन्दमन्दिरे ॥
 गृहीत्वा बालिकां हृष्टो जगाम निजमन्दिरम् । कथितं चारितं तस्याः श्रुतं सन्मुखतो मुने ॥
 अधुना गोकुले कृष्णचारितं दृष्टुम् मङ्गलम् । वसुदेवे गृहं गते यशोदा नन्द एव च ॥
 मङ्गले सूतिकागारे जयागारे जयान्विते । ददर्श पुंश्रं भूमिष्ठं नवीननीरदप्रमम् ॥५७॥
 अतीव सुन्दरं मग्नं पश्यन्तं गृहशेखरम् । शरत्पार्वणचन्द्रास्यं नीलेन्दीवरलोचनम् ॥
 रुदन्तं च हसन्तं च वेणुसंस्तुतविप्रहम् । हस्तद्वयं सुविन्यस्तं प्रेमवन्तं पदाम्बुजम् ॥५९॥
 दृष्ट्वा नन्दः स्त्रिया सार्धं हरिं हृष्टो बभूव ह । घात्री तं स्नापयामास शीततोयेन बालकम् ॥
 चिच्छेद नाडीं बालस्य हर्षाद्गोप्यो जयं ददुः । अजगमुर्गोपिकाः सर्वा बृहच्छ्रोण्यश्चक्र-
 त्कुचाः ॥ ६१ ॥

बालिकाश्च वयस्याश्च विप्रपत्न्यश्च सूतिकाम् । आशिषं युयुजुः सर्वा ददृशुर्बालिकं मुद्रा ॥
 क्रोडे चक्रुः प्रशंसन्त्य ऊपुमत्त च काश्चन । नन्दः सचैलः स्नातश्च धृत्वा धौते च वाससी ॥
 पारम्पर्यविधिं तत्र चकार हृष्टमानसः । ब्राह्मणान्मोजयामास वारयामास मङ्गलम् ॥६४॥
 वाद्यानि शार्ङ्गयामास बन्दिम्यश्च ददौ वनम् । ततो नन्दश्च सानन्दं ब्राह्मणेभ्यो ददौ वनम् ॥
 सद्रत्नानि प्रवालानि हीरकाणि च सादरम् । तिलानां पर्वतान्सप्त सुवर्णशतकं मुने ॥
 रौप्यं बान्पाचलं वस्त्रं गोसहस्रं मनोहरम् । दक्षिणं चर्करां च नवनीतं घृतं मधु ॥
 मिष्टान्नं छिद्रदुग्धं स्वादूनि मोदकानि च । भूमिं च सर्वसस्याङ्गां वायुवेगांस्त्वरंगमान् ॥
 ताम्बूलानि च तैलं नि दत्त्वा हृष्टो बभूव ह । रक्षितुं सूतिकागारं योजयामास ब्राह्मणान् ॥
 तत्र मन्त्रज्ञानुज्ञान्स्पृशन्नापिकागणान् । वेदांश्च पठयामास हरेर्नमैकमङ्गलम् ॥७०॥
 भक्त्या च ब्राह्मणद्वारा पूजयामास देवताः । गोपालिकाश्च वृद्धाश्च रत्नालंकारमुपिताः ॥
 आनन्दा सुमुक्ता गोपाः पुलकाश्चितविग्रहाः । प्रहृष्टमानसा मन्त्रज्ञानभुर्नन्दमन्दिरम् ॥
 आशीर्वादं प्रदुक्ष्णानां ब्राह्मणां वेदपारगाः । शिघ्रिगाः पुष्पहस्ताश्चाप्याजमुर्नन्दः ॥७२॥
 नानाविधाश्च गजका ज्योतिशास्त्रविशारदाः । वक्त्रिहाराः पुस्तककरा आनमुर्नन्दः ॥
 सुस्मिता विप्रपत्न्यश्च वयस्याः स्पृशन्ना वराः । बालिका बालक्युक्ता आनमुर्नन्दः ॥७४॥

तेभ्योऽपि प्रददौ रत्नं धनानि विविधानि च । धरवस्त्राणि रौप्याणि गोसहस्राणि सादरम् ॥
 नन्दस्तेभ्यो नमस्कृत्य चकार विनयं मुदा । आशिषं युयुजुः सर्वे ददृशुर्बालकं परम् ॥
 एवं संभृतसंभारो बभूव व्रजपुंगवः । गणकैः कारयामास यद्भविष्यं शुभाशुभम् ॥७७॥
 एवं वर्षे बालश्च शुक्लपक्षे यथा शशी । नन्दाशये हली चैव मुहूर्ते मातुः पणोपरम् ॥
 तदा च रोहिणी हृष्टा तत्र पुत्रोत्सवे मुदा । तैलसिन्दूरताम्बूलं घनं ताम्र्यो ददौ मुने ॥
 दत्त्वाऽऽशिषश्च शिरसि ताश्च ते स्वालयं ययुः । यशोदारोहिणीनन्दास्तस्थुर्गोहे मुग्धाऽन्विताः
 इति श्रीवत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० नन्दपुत्रोत्सवो नाम

नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

अथ दशमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कंसः सभामध्ये स्वर्णसिंहानस्थितः । शुश्राव वाचं गगने सुसूताम शरीरिणीम् ॥ १ ॥
 किं करोषि महामूढ चिन्तां स्वधेयसः कुरु । जानः कालो धरण्या ते तिष्ठोपये नराधिप ॥
 नन्दाय तनयं दत्त्वा वसुदेवस्तवान्तकम् । कन्यामाशाय तुभ्यं च दत्त्वा संमायया स्थितः
 मायांशा वन्द्यकैयं च वासुदेवः स्वयं हरिः । तव हन्ता गोकुले च वर्धते नन्दमन्दिरे ॥
 देवक्याः सप्तमो गर्भो वर्धते नन्दमन्दिरे । देवावयाः सप्तमो गर्भो न सुखावाप्तं सुतम्
 स्थापयामास माया तं रोहिणीनठरे किल । तत्र जातश्च क्षेपांसो बलदेवो महाबलः ॥
 गोकुले तौ च वर्धते बालौ ते नन्दमन्दिरे । अस्थेति वचनं रामा बभूवाऽऽनन्नकंवरः
 चिन्तामगप स्रस्ता तत्पाजाहारक्षुन्मनाः । पूतना च सगानीप प्राणेश्वरः प्रेयसी सतीम्
 उवाच मगिनी राजा सभामध्ये च भीतिवित् ।

कंस उवाच—

पूतने गोकुलं गच्छ कार्वायं नन्दमन्दिरम् ॥ ९ ॥

विशक्तं च स्तनं हृत्वा शिखरे देहि सस्वरम् । स्वमनोपायिनी वत्से मायाशास्त्रविशारदा ॥
 मायामनुवरूपं च विधाय मम योमिनि ॥ दुर्वाससो महावक्त्रं प्राप्य सर्वप्रणामिनी ॥
 सर्वरूपं विनातुं त्वं कृत्वाऽसि सुप्रतिष्ठिते । इत्युक्त्वा ता महाराजस्तस्थौ संसदि मारद ॥
 जगाम पूतना वंसं प्रणम्य वामचारिणी । तप्तकृष्णवर्णाया नानाछंकारमूयिता ॥
 विधत्ते कण्ठमभारं मलयनीमारुहसंयुतम् । कस्तूरीविन्दुना युक्तं सिन्दूरं दधनी मुदा ॥
 नङ्गिररक्षताम्बा च कलहदं प्रवर्धति । संप्राप्य गोष्ठं दुर्दशी नन्दाद्यपमोहरम् ॥

परिषाभिर्मोराभिर्दुडब्ध्यामैश्च वेष्टितम् । रविनं प्रस्तरीर्दिव्यैर्नीर्मनं विश्वकर्मणा ॥
इन्द्रनीलैर्मरुतैः पद्मरागैश्च भूषितम् । सुवर्णकलशैर्दिव्यैश्चावृतैः शैलरोज्ज्वलैः ॥
प्राकारैर्गङ्गनस्पृशैश्चतुर्द्वारसमन्वितैः । युक्तं लोहकपाटैश्च द्वारपालसमन्वितैः ॥ १८ ॥
वेष्टितं सुन्दरं रम्यं सुन्दरीगणवेष्टितम् । मुक्तामाणिक्यपरशैः पूर्णरत्नादिभिर्वर्णैः ॥
स्वर्णपात्रचटाकीर्णं गवा कोटिभिरन्वितम् । मरणीयैः किकरैश्च गोचलशैः समन्वितम् ॥
दासीनां च सहस्रैश्च कर्ष्यभैः समन्वितम् । प्रविशेशऽऽग्रं सावी सस्मिता सुमनोहरा
दृष्ट्वा ता मविशन्ती च गोप्यो दृष्ट्वाऽनुमेनिरे । किं वा पद्यालया दुर्गा कृष्णं द्रष्टुं ॥

समागता ॥ १९ ॥

प्रणमुर्गोपिका गोपाः पप्रच्छुः कुशलं च ताम् । ददौ सिंहासनं पाद्यं वासयामास तत्र वै
पप्रच्छ कुशलं सा च गोपानां बालकस्य च । उवाच सस्मिता साध्वी पाद्यं जग्राह सादरम् ।
तामूचुर्गोपिकाः सर्वाः का त्वर्षीभरि साप्रतम् । वासस्ते कुत्र किं नाम किं वाऽग्रं कर्म नो वद
तासां च वचनं श्रुत्वा साऽप्युवाच मनोहरम् । मधुरावातिनी गोपी साप्रतं विप्रकामिनी
धृतं वाचिकवक्त्रेण तत्त्वं मद्बलसूचकम् । बभूव स्थविरे काले नन्दपुत्रो महानिति ॥
श्रुत्वाऽऽगताऽहं तं द्रष्टुमाशिनं कर्तुमीप्सिताम् । पुत्रभानय तं दृष्ट्वा यामि ह्रत्वा तमाशेषम्
प्रासङ्गीवचनं श्रुत्वा यथोदा हृष्टमानसा । प्रणम्य सुतं क्रोडे वदौ ब्राह्मणयोषितः ॥
कृत्वा क्रोडे तु तं साध्वी चुचुच्च च पुनः पुनः । स्तनं ददौ सुतासीना हरिं पुण्यवती सती
अहोऽद्भुतोऽयं बालगते सुन्दरो योपसुन्दरि । गुणैर्नाशयणसमो बालोऽयमित्युवाच ह ॥
कृष्णो गिरिस्तनं पीत्वा जहाम वसन्तिन्धितः । तस्याः प्राणैः ॥ ३ पथो विपसीरं सुचामिव
तत्प्राजं बालकं माध्वी प्रापत्पक्त्वा पपात ह । विहृताकारवदना चोत्तानवदना मुने
स्थूलदेहं परित्यज्य सूक्ष्मदेहं विवेश सा । आररोह रथं धीमन् रत्नसारविनिर्मितम् ॥
पार्षदप्रदं दिव्यवेष्टितं सुमनः रथः । श्वेनचामरलक्षणे शोभिनं लसदपणैः ॥ ३९ ॥
बह्विशी-न वक्ष्ये सुभेगं मूर्धितं वरम् । नानाचित्रविचित्रैश्च सद्गन्धकलशैर्युतम् ॥
सुन्दरं च चक्रं च ज्वलि रत्नेनेजसा । पार्षदाग्ना रथे कृत्वा जम्बुगोलोकमुत्तमम् ॥
दृष्ट्वा तद्वदनं लोका गोविन्दाद्यान्निर्मिताः । वन्द्यः श्रुत्वा च तत्पर्व विस्मिनश्च बभूव ह
यतोदाह चक्रं नीत्वा क्रोडे दृष्ट्वा स्तनं ददौ । मद्बलं कारयायास विप्रद्वारा शिशोर्मुने
ददाह देः तस्याश्च नन्दः । नन्दपूर्वकम् । चन्दनागुस्कन्दरूपाय संपाद्य सौरमम् ॥

• नारद उवाच—

सा वा का राक्षसीरूपी कथं पुण्यवती सती । केन पुण्येन तं दृष्ट्वा जगाम कृष्णमन्दिरम्

नारायण उवाच—

म छिद्यज्ञे । वामनस्य दृष्ट्वा रूपं मनोहरम् । बालिकन्या रत्नमाळा पुत्रस्नेहं चकार तम् ।
मनसा मातसं चक्रे पुत्रस्य सदृशो मम । विवेचादि स्तनं कृष्णः करोमि तं च पक्ष्मि ॥
हरिस्तन्मानसं ज्ञात्वा पपौ जन्मान्तरे स्तनम् । ददौ मातृगतिं तस्यै कामपूरः कृपानिधि ॥
दत्त्वा विषस्तनं कृष्णं पूतना राक्षसी मुने । मक्त्वा मातृगतिं पाप कं भनय विना हरिम् ॥
इत्येवं कथितं विप्र श्रीकृष्णगुणकीर्तनम् । पदे पदे सुमधुरं प्रवरं कथयामि ते ॥४९॥
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्म० नारदना० पूतनामोक्षो नाम दशमोऽध्यायः ॥१०॥

अथैकादशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा गोकुले साध्वी यशोदा नन्दगेहिनी । गृहकर्मणि संसृता कृत्वा बालं स्ववत्ससि
वात्यारूपं तृणावर्तमागच्छन्तं च गोकुलम् । श्रीहरिर्मनसा ज्ञात्वा मारयुक्तो बभूव ह ॥
नारायणान्ता यशोदा च तस्याज बालकं तदा । शयनं कारयित्वा च जगाम यमुना मुने ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वात्यारूपधरोऽसुरः । आश्रय तं आभयित्वा गत्वा च शतयोजनम् ॥
बभूज वृक्षशाखाश्च कन्दर्वाभूतं च गोकुलम् । चकार सद्यो मायावी पुनस्तत्र पपात ह ॥
असुरोऽपि हरिस्पर्शाज्जगाम हरिमन्दिरम् । सुन्दरं रथमारुह्य कृत्वा कर्मक्षयं स्वकम् ॥
पाण्ड्यदेशोद्भवो राजा शापाद्दुर्वाससोऽसुरः । श्रीकृष्णचरणस्पर्शाद्वैलोकं स जगाम ह
वात्यारूपे गते गोषा गोप्यश्च भयविह्वला । न दृष्ट्वा बालकं तत्र शयनं शयने मुने ॥
सर्वे निरुप्तुः । एवं वक्षःस्थलं शोकाकुला भयात् । केचिन्मूर्छामवापुश्च रुददुश्चापि केचन ॥
अन्वेपणं प्रकुर्वन्तो ददृशुर्बालकं वने । धूलिधूसरसर्वाङ्गं दुष्प्रोद्यान्तर्निर्यतम् ॥१०॥
बाह्येन देशे सरसतीरे नरिसमन्विते । पश्यन्तं गमनं शश्वद्वद्वृन्तं मयकातरम् ॥११॥
गृहीत्वा बालकं नन्दः कृत्वा वत्ससि सत्वरम् । दर्श दर्श मुखं तस्य रुरोद च शुचाऽन्वितः
यशोदा रोहिणी शीघ्रं दृष्ट्वा बालं रुरोद च । कृत्वा वत्ससि तद्वक्त्रं चुचुम्ब च मुहुर्मुहुः
महलं कारयामास स्नापयामास बालकम् । स्तनं ददौ यशोदा च प्रसन्नवदनेक्षणा ॥१४॥

नारद उवाच—

कथं शशाप दुर्वासाः पाण्ड्यदेशोद्भवं नृपम् । सुविचार्य वद ब्रह्मज्ञितिहासं पुरातनम् ॥

नारायण उवाच—

पाण्ड्यदेशाधिपो राजा सहस्राक्षः प्रतापवान् । स्त्रीसहस्रं समादाय कामवर्णप्रपीडितः ॥

मनोहरे निर्जने च पर्वने गन्धमादने । विजहार नदातीरे पुष्पोद्याने मनोरमे ॥ १७ ॥

नानाप्रकारशृङ्गारं विपरीतादिकं नृपः । नखदन्तसताङ्गं च कश्मिनीनां चकार सः ॥

कृत्वा मूर्तिसहस्रं च योगीन्द्रो नृपतीश्वरः । कृत्वा स्पृष्टविहारं च जलक्रीडां चकार ह ॥

नार्यो विवसनाः सर्वा नम्राश्च नृपयोषितः । विजह्य पुष्पभद्रानदातीरे मनोहरे ॥ २० ॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र समायातो महामुनिः । शिष्यलक्षैः परिवृत्तो गच्छन्ने शंकरं प्रति ॥

दृष्ट्वा मुनिं महामतो नोत्तस्यौ न जनाम ह । बाबा हस्तेन राजा च संभाषां न चकार ह

दृष्ट्वा चुकोप नृपतिं शशाप स्फुरिताक्षरः । अमुरो भव पापिष्ठ योगज्झाटो मुखं व्रज ॥

भारते लक्षवर्षं च स्थातव्यं ते नरावम । ततो हरिपदस्पर्शोद्गोचोकं यास्यसि ध्रुवम् ॥

स्थाने स्थाने हे महिष्यो जनिं लभत भारते । राजेन्द्रगेहे राजेन्द्राद्भविष्य मनोहरा ॥

इत्युक्त्वा तु मुनीन्द्रस्तु जगाम शंकरालयम् । हाहाशब्दं विवक्षुश्च शिष्यसंघाः कृपालवः

गते मुनीन्द्रे राजेन्द्रो ररोद च सरित्तेटे । ररद् रमणीयाश्च रमण्यो विहातुराः ॥

हे नाप रमणश्रेष्ठेत्युच्चार्य च पुनः पुनः । त्वां विना वा क यास्यामो वयं त्वं वा क यास्यसि

वयं नो निहरिष्यामस्त्वया सार्धं मुनिर्जने । न करिष्यसि राज्यं त्वं च यास्यामो गृहं वयम्

शरच्चन्द्रप्रभासुष्टं न द्रक्ष्यामो मुखं तव । प्रसारिताभ्यां बाहुभ्यां नाऽऽनयिष्याम इत्यतः

इत्युक्त्वा ररदुः सर्वाः पुरस्कृत्य नराधिपम् । मूर्च्छामवापुश्चरणं घृत्वा राक्षः सरित्तेटा ।

रानाऽग्निक्वण्डमाघाय नारीभिः सह नारद । स्मृत्वा हरिपदाम्भोजे जलशशि विवेश ह ॥

हाहाकारं सुराः सर्वे विनक्तुर्गगने स्थिताः । इत्यूर्ध्वमुनच्छेवं देवं च बलवत्तरम् ॥

स च राजा तृणावर्तो जगाम हरिपन्दिम् । महिष्यो भारते अप्ये लोपिरे जन्म वान्छितम्

इत्येवं वपितं सर्वं हेरमाहात्म्यमुत्तमम् । मोक्षणं नृपतेष्वेव मुनीन्द्रशपहेवम् ॥ ३९ ॥

३१ नि धीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० तृणावर्तपथो

नामिकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथ द्वादशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा मन्दिरे नन्दपत्नी सानन्दपूर्वकम् । कृत्वा वसति गोविन्दं स्नात्वेन च स्नानं ददौ ॥

एतस्मिन्नन्तरे गोप्य आजमुर्नन्दमदिरम् । स्पविराश्व वयस्याश्च बालिका बालकान्विताः ॥
 कतृष्ठं बालकं शीघ्रं संन्यस्य शयने सती । प्रणनाम समुत्थाय कर्मण्यैत्थानिके मुदा ॥
 तैलसिन्दूरताम्बूलं ददौ ताम्यो मुदाऽन्विता । मिष्टवस्तूनि वस्त्राणि भूषणानि च गोपिका ॥
 एतस्मिन्नन्तरे वृष्णो रुरोद क्षुधितस्तदा । प्रेरयित्वा ॥ चरणं मायेशो मायया विभुः ॥
 पपात चरणं तस्य प्रवर्णने शकटे मुने । विश्वं भरपदाघातात्तच्च चूर्णं बभूव ह ॥ १ ॥
 बभञ्ज शकटं पेतुर्भग्नकाष्ठानि तत्र वै । पपात दधि दुग्धं च नवनीतं घृतं मधु ॥ ७ ॥
 दृष्ट्वाऽश्चर्यं गोपिकाश्च दुद्रुवैर्बालकं भयात् । ददृशुर्भग्नशकटमिन्धनाभ्यन्तरे शिशुम् ॥
 मग्नमण्डसमूहं च गतितं बहुगोरसम् । प्रेरयित्वा तु काष्ठानि जग्राह बालकं निषा ॥
 मायारसितसर्वाङ्गं रदितं क्षुधितं क्षुधा । स्तनं ददौ यशोदा तं रुदोद च भृशं शुचा ॥
 परैश्चक्षुर्बालकान्गोपा बभञ्ज शकटं कथम् । किञ्चिद्देतुं न पश्याम, सहसेति किमद्भुतम् ॥
 इत्तूचुर्बालकाः सर्वे गोपाः शृणुत मद्रवः । श्रीकृष्णस्य पदाघाताद्धमञ्ज शकटं ध्रुवम् ॥
 ध्रुवा तद्रचनं गोपा गोप्यश्च जहसुर्मदा । न हि जम्मुः प्रतीतिं च मिथ्येयचूर्ध्वने प्रजाः ॥
 शिशोः स्वस्त्ययनं वार्यं चक्रुर्ब्रह्मणपुंगवाः । हस्तं दत्त्वा शिशोर्गोत्रे पपाठ कवचं द्विजः ॥
 वदामि तत्ते विप्रेन्द्र कवचं सर्वरक्षणम् । यद्वत् मायया पूर्वं ब्रह्मणे नाभिपङ्कजे ॥ १५ ॥
 निद्रिते जगतीनाथे जले च जलशायिनि । भीताय स्तुतिकर्त्रे च मधुकैटभपोर्भयात् ॥

योगनिद्रोवाच—

दुरीभूतं कुरु मयं मयं किं ते हरो स्थिते । स्थिताया मयि च ब्रह्ममुखी तिष्ठ जगत्पते ॥
 श्रीहरिः पातु ते वक्रं मस्तकं मधुसूदनः । श्रीकृष्णश्चक्षुषी पातु न सित्वां राधिकापतिः ॥
 कर्णयुग्मं च कण्ठं च कपालं पातु माधवः । कपालं पातु गोविन्दः केशाश्च केशवः स्वयम् ॥
 अक्षरोष्ठं हृषिकेशो दन्तवद्धिः गदाग्रजः । रासेश्वरश्च रसना तालुकं वामनो विभुः ॥
 वसः पातु मुकुन्दश्च अठरं पातु दैत्यहा । जनार्दनः पातु नाभिं पातु विष्णुश्च मेहनम् ॥
 निगम्युग्मं गुह्यं च पातु ते पुरषोत्तम । जानयुग्मं जानकीशः पातु ते सर्वदा विभुः ॥
 हस्तयुग्मं नृसिंहश्च पातु सर्वत्र संकटे । पादयुग्मं वराहश्च पातु ते कमलोद्भवः ॥ २१ ॥
 उर्व नारायणः पातु ह्यस्तारकमहापतिः । पूर्वार्धां पातु गोपाळः पातु वन्ही दद्यात्पदा ॥
 वनमाधी पातु चाम्पां वैकुण्ठः पातु नेत्रनौ । वारण्यां वासुदेवश्च सतां रसाकरः स्वयम् ॥
 पातु ते सप्तमञ्जो वायव्यां विष्टरथवाः । उत्तरे च सदा पातु तेनसा जलमासन ॥
 ऐशान्याभीधरः पातु पातु सर्वत्र द प्रणिना । जले स्थितं चान्तरिते निद्रायां पातु राघवः ॥

इत्येवं कथितं ब्रह्मकवचं परमं हृतम् । कृष्णेन कृपया दत्तं स्मृतेनैव पुरा मया ॥
 शुम्भेन सह संग्रामे निर्लेह्ये घोरदारुणे । गगने ग्मितया सद्यः प्राप्तिमात्रेण सो नितः ॥
 कवचस्य प्रभावेण घरण्यां पतितो मृतः । पूर्वं वर्षशतं खे च कृत्वा युद्धं मया बहम् ॥
 मृते शुम्भे च गोविन्दः कृपालुर्गगनास्पितः । मालां च कवचं दत्त्वा गोलोकं स जगाम ह ॥
 कल्पान्तरस्य वृत्ताय कृपया कथितं मुने । अन्यन्तरमयं नास्ति कवचस्य प्रभावतः ॥
 कोटिशः कोटिशो नष्टा मया दृष्टाश्च वेधसः । अहं च हरिणा सार्धं कल्पे कल्पे स्थिरासदा
 इत्युक्त्वा कवचं दत्त्वा सान्तर्यानिं चकार ह । निःशङ्को नामिकमले तस्थौ स कमलोद्भवः
 सुवर्णगुटिकायां च कृत्वेदं कवचं परम् । कण्ठे वा दासिगे वाहो बध्नीयाधः सुधीः सदा
 विषाग्निजलशत्रुभ्यो मयं तस्य न जायते । जले स्थले चान्तरिक्षे निद्रायां रसतीश्वरः ॥
 संग्रामे वज्रपाते च विपत्तौ प्राणसंकटे । कवचमरणादेव सद्यो निःशङ्कतां ब्रमेत् ॥
 बद्ध्वेदं कवचं कण्ठे शंकरस्त्रिपुरं पुरः । जघनं लीलामात्रेण दुरन्तमपुनरेक्षरम् ॥१८॥
 बद्ध्वेदं कवचं काली रक्तवीजं चलाद सा । सहस्रशीर्षा धृत्वेदं विश्वं घत्ते तिलं यथा ॥
 आवां सनाकुमारश्च धर्मसाक्षी च वर्मणाम् । कवचस्य प्रभावेण सर्वत्र जयिनो बध्नुम् ॥
 तस्य नन्दशिरोः कण्ठे चकार कवचं द्विजः । आत्मनः कवचं कण्ठे दध्वा च स्वयं हरिः
 प्रभावः कथितः सर्वः कवचस्य हरेस्तथा । अनन्तस्याच्युतस्यैव प्रभावमनुल्लं मुने ॥

इति श्रीमत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० शकटमज्जनयोगनि-

द्रोक्तकवचन्दासो नाम द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथ त्रयोदशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अपरं कृष्णमाहात्म्यं शृणु विचिन्महामुने । विघ्ननिघ्नं पापहरं महापुण्यकरं परम् ॥
 एकदा नन्दपत्नी च कृत्वा कृष्णं स्ववसति । स्वर्णसिंहासनस्था च क्षुधितं तं स्नने ददौ
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र विघ्नेन्द्रैकः समागतः । वृतः शिष्यसमूहैश्च प्रजघ्नन्नस्तमेन सा ॥
 प्रजघ्नपरमं ब्रह्म शुद्धमफटिकमलया । दण्डी उज्जी शुक्रदन्तः शोभिनः शुक्रबाहता ॥
 ज्योतिर्मन्यो मूर्तिर्माध्व वेदवेदाङ्गपारगः । पारिभ्रज्यटानालं तदवाञ्छनसंनिभम् ॥
 दत्तपावणचन्द्रास्यो गौराङ्गः पद्मलोचनः । योगेन्द्रो घूर्जटेः शिष्यः शुद्धमक्तो गदामृतः
 त्याग्यमाशुदाकरः श्रीमान्निष्कगन्धशपद्मुदा । वेदत्याग्यं कतिविधां प्रकुर्वन्निवर्तयाम् ॥

शुक्लवर्णः सत्ययुगे मुनीश्वरतेजसाऽऽवृतः । त्रेतायां रक्तवर्णोऽयं पीतोऽयं द्वापरे विभुः
 कृष्णवर्णः कलौ श्रीमांस्तेजसा राशिरिव च । परिपूर्णतमं ब्रह्म तेन कृष्ण इति स्मृतः
 ब्रह्मणो वाचकः कोऽयमृकारोऽनन्तवाचकः । शिवस्य वाचकः पञ्च नकारो धर्मवाचकः
 अकारो विष्णुवचनः श्वेतद्वीपनिवासिनः । नरनारायणार्थस्य विसर्गो वाचकः स्मृतः
 सर्वेषां तेजसा राशिः सर्वभूतिस्वरूपकः । सर्वाधारः सर्वबीजस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 कर्मनिर्मूलवचनः कृपिनो दास्यवाचकः । अकारो दातृवचनस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 कृतिनिश्चेष्टवचनो नकारो भक्तिवाचकः । अकारः मासिवचनस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 कृपिनिर्वाणवचनो नकारो मोक्षवाचकः । जकारो दातृवचनस्तेन कृष्ण इति स्मृतः ॥
 नास्तीति नन्द कोटीनां स्मरणेन यत् । तत्कथं लभते नूनं कृष्णेति स्मरणे नरः
 यद्विधं स्मरणात्पुण्यं वचनाच्छ्रवणात्तथा । कोटिजन्मांस्तो नाशो भवेद्यत्स्मरणादिकात्
 विष्णोर्नाम्ना च सर्वेषां सारास्सारं परात्परम् । कृष्णेति सुन्दरं नममङ्गलं भक्तिशायकम् ॥
 ककारोच्चारणाद्भक्तः कैवल्यं मयायुजन्महम् । ककाराद्दास्यमतुलं पकाराद्भक्तिभीप्सिताम्
 नकारात्सहवासं च तत्समं कालमेव च । तत्सारूप्यं विसर्गाच्च लभते नात्र संशयः ॥
 ककारोच्चारणादेव वेपन्ते यमकिंकराः । ककारोक्तेर्न तिष्ठन्ति पकारात्पातकानि च ॥
 नकारोच्चारणाद्भोगा अकारान्मृत्युरेव च । भूतं सर्वं पलायन्ते नाभोच्चारणभीरवः ॥
 स्मृत्युक्तिप्रवणोयोगात्कृष्णनाम्नो ब्रमेध्वर । रथं गृहीत्वा यावन्ति गोलोकात्कृष्णकिंकराः
 धृतिश्च रजसः संलुधा कर्तुं शक्ता विपश्चिताः । नास्ति पञ्चावतल्लहानं सन्तो वक्तुं न च क्षमाः
 पुनः शंकरवज्रेण नाशोऽयं महिमा धृतः । गुणनामप्रभावं च विचिज्जानाति मद्गुरुः
 ब्रह्माऽनन्तश्च धर्मश्च सुगर्भमनुमानवाः । वेदाः सन्तो न जानन्ति महिम्नः पोटशो कलम्भा
 इत्येवं वापिनो नन्द महिमा ते सुप्रसूत च । यथायति यथाज्ञानं गुरुवक्तुं यथा धृतम्
 कृष्णः पीताम्बरः कंसवर्णो च विष्टरधवाः । देवकीनन्दनः श्रीशो यशोदानन्दनो हरिः
 सनातनोऽष्टवुनेऽनन्तः सर्वेशः सर्वरूपधृक् । सर्वधारः सर्वगतिः सर्वकारणकारणम् ॥
 राधावन्तु राधिकारमा राधिकाजीवनः स्वयम् । राधानांनो राधिकेशो राधिकारमणः स्वयम्
 राधिकारगङ्गाति च राधामानसपूजाः । राधावधो राधिकः क्वो राधिकाभक्तवानमः ॥
 राधिकाचिन्तयोरथ राधेया विरः वधुः । परिपूर्णतमं ब्रह्म गोविन्दो गुरुवचनः ॥
 नमोऽनेनानि कृष्णाय ध्यायानि कन्सुखादृदि । नमोऽष्टगुणगुणैव रस नन्द गुणेश्वर ॥

कृतं निरूपणं नाम्नां कनिष्ठस्य यथा श्रुतम् । ज्येष्ठस्य हस्तिनो नाम्नः संकेतं शृणु मन्मुखात् ।
 भिसंकर्षणादेव नाम्ना संकर्षणः स्मृतः । नास्त्यन्तोऽस्यैव वेदेषु तेनानन्त इतिः स्मृतः ॥
 [लेदवो बलेद्रेकाद्वली च हलधारणात् । शितिवासा नोडवासान्मुसली मुसलायुंधात् ॥
 वत्सा सह संभोगाद्रेवतीरमणः स्वयम् । रोहिणीगर्भवासास्तु रोहिणेयो महामतिः ॥
 त्वेवं ज्येष्ठपुत्रस्य श्रुतं नाम निवेदितम् । यास्याम्यहं गृहं नन्द सुखं तिष्ठ स्वमन्दिरे ॥
 साक्ष्यस्य वचः श्रुत्वा नन्दः स्तब्धो बभूव ह । निश्चेष्टा नन्दपत्नी च जहास बालकः स्वयम् ।
 णम्योवाच नन्दस्तं वाक्यं विनयपूर्वकम् । पुटाञ्जलियुतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकंपरः ॥

नन्द उवाच—

तश्चेत्त्वं तदा कर्म करिष्यत्येव को महान् । स्वयं शुभेक्षणं कृत्वा कुह नाम्नाऽन्नप्राशनम् ।
 त्रायौषश्च कथितो राधाप्राणादिको दश । तस्यापि का वा राधेति कन्यका कस्य च ध्रुवम् ।
 नन्दस्य वचनं श्रुत्वा जहास मुनिपुंगवः । निगूढं परमं तत्त्वं रहस्यं कथयामि ते ॥

गर्ग उवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि इतिहासं पुरातनम् ॥ ९० ॥
 पुरा गोलोकनृत्तान्तं श्रुतं शंकरवक्त्रतः । श्रीदाम्नो राधया सार्धं बभूव कलहौ महान् ।
 प्रीदामश्रावद्भवेन गोपी राधा च गोकुले । वृषभानुसुता सा च माता तस्याः कलावती ।
 कृष्णस्यार्धाङ्गसंभूता नाभस्य सदृशी सती । गोलोकवासिनी सेयमत्र कृष्णाज्ञयाऽपुना ।
 भयोनिस्तमवा देवी मूलप्रकृतिरीश्वरी । मातुर्गर्भं वायुपूर्णं कृत्वा च मायया सती ॥ ९१ ॥
 वायुनिःसरणे काले धृत्वा च शिशुविग्रहम् । आविर्भव मायेयं पृच्छयां कृष्णोपदेशतः ।
 वर्धते सा व्रजे राधा शुक्रे चन्द्रकला यथा । श्रीकृष्णतेजसोऽर्धेन सा च मूर्तिमती सती ॥
 रका मूर्तिर्द्विधाभूता भेदो वेदे निरूपितः । इयं स्त्री सा पुमान् किंवा सा वा कान्ता पुमानयम् ।
 द्वे रूपे तेजसा तुर्ये रूपेण च गुणेन च । पराक्रमेण बुद्ध्या वा ज्ञानेन संपदाऽपि च ।
 पुरतो गमनेनैव किं तु सा वयसाऽधिका । व्यापते तामयं शब्दश्चिन्मां सा स्मरति प्रियम् ।
 रचिता साऽस्य प्राणैश्च तत्क्षणैर्मूर्तिपानयम् । अस्य राधानुसारेण गोकुलागमनं परम् ॥
 स्वीकारं सार्यकं कर्तुं गोकुले वस्तुतः पुरा । कंसभीतिच्छलेनैव गोकुलागमनं हरेः ॥
 प्रतिज्ञापालनार्थाय भयेशस्य मयं कुतः । राधाशब्दस्य न्युत्पत्तिः सामवेदे निरूपिता ॥
 नारायणस्तामुवाच ब्रह्माणं नापिपङ्कजे । ब्रह्मा तां कथयामास ब्रह्मलोके च शंकरम् ॥
 पुरा कैलासशिखरे मामुवाच महेश्वरः । देवानां दुर्लभां नन्द निशामय वदामि ते ॥
 सुरासुरमुनीन्द्राणां वाञ्छितां मुक्तिदां पराम् । रेको हि कोटिनन्माधं कर्षणं शुभाशुभम् ॥

- (१) आकारो गर्भवासं च मृत्युं च रोगमुत्सृजेत् । घकार आयुषो हानिमाकारो भवबन्धनम् ॥
- (२) श्रवणस्मरणोक्तिम्यः न प्रणश्यति संशयः । रेफो हि निश्चलां भक्तिं दास्यं कृष्णपदाम्बुजे सर्वेप्सितं सदानन्दं सर्वसिद्धौषमीश्वरम् । घकारः सहवासं च तत्तुल्यकालमेष च ॥
 वृदाति सार्द्धितारूप्यं तत्त्वज्ञानं हेरः सैमम् । आकारस्तेजसां राशिं दानशक्तिं हरी यथा ॥
 योगशक्तिं योगमतिं सर्वकालं हरिस्थितिम् । श्रुत्युक्तिस्मरणाद्योगान्मोहनालं ॥ किञ्चिदप्यु
 रोगशोकमृत्युयमा वेवन्ते नात्र संशयः ॥ १११ ॥
- राघामाघवयोः किञ्चिद्व्याख्यानं च यतः श्रुतम् । तदुक्तं च यथाज्ञानं साकल्यं वक्तुमक्षमः
 आराद्वन्द्यावने नन्द विवाहो भविताऽनयोः । पुरोहितो जगद्धाता कृत्वाऽग्निं साक्षिणं मुदा
 क्षुब्रेऽपुत्रमोक्षं च गन्धस्याऽऽहृत्य भक्षणम् । हिसनं घेनुकस्थैव कानने, तालमोजनम् ॥
 भक्तकेशिप्रलम्बानां हिसनं चाऽयं छीलया । मोक्षं द्विजपत्नीनां मिष्टान्नपानमोजनम् ॥
 भजनं शक्रयागस्य शक्राद्रौकुलरक्षणम् । गोपीनां वल्लहरणं व्रतसंपादनं तथा ॥ ११२ ॥
 ताम्यः पुनर्वस्त्रदानं वरदानं यथेप्सितम् । चेतसा हरणं तासामयं वदयाः करिष्यति ॥
 रासोत्सवं महारम्यं सर्वेषां हर्षवर्धनम् । पूर्णचन्द्रोदये नक्तं वसन्ते रासमण्डले ॥ ११३ ॥
 गोपीनां नवसंमोगात्कृत्वा पूर्णं मनोरथम् । तामिः सह जलक्रीडां करिष्यति कुतूहलात् ॥
 विच्छेदोऽस्य वर्षशतं श्रीदामशापहेतुकम् । गोपालैर्गोपिकाभिश्च भविता 'राघया सह' ॥
 मधुरागमनं तत्र गोपीनां शोकवर्धनम् । पुनः प्रबोधनं तासां दानमाश्यात्मिकस्य च ॥
 स्यन्दनामूरयो रक्षां सद्यस्ताम्यां करिष्यति । रथमारोहणं कृत्वा 'मधुरागमनं' पुनः ॥
 पितृभ्रातृव्रतैः सार्धं विलङ्घ्य यक्षुनां व्रते ॥ भक्त्यावज्ञानदानं दर्शयित्वा स्वकं मले ॥
 कौतुकेन च सायाहूने नगरास्तर्षदर्शनम् । भालाकारतन्तुवायकुञ्जानां बन्धमोक्षणम् ॥
 धनुर्भङ्गं शंकरस्य यागस्थानप्रदर्शनम् । हिसनं गजमल्लानां दर्शनं नृपतेः पुरा ॥
 कंसस्य हिसनं सद्यः पित्रोर्निगदमोक्षणम् । प्रबोधनं च शुष्माकमुग्रमेनाभिषेचनम् ॥
 सस्य तस्य वधूनां च ज्ञानाच्छोकापनोदनम् । धातुः स्वस्थोपनयनं विद्यादानं गुरोमुत्तारं ॥
 गुरुऽन्नप्रदानं च पुनरागमनं गृहे । छलनं नृपसैन्यानां यवनस्य दुरात्मनः ॥ ११४ ॥
 निर्माणं द्वारकायाश्च मुञ्चकुन्दस्य मोक्षणम् । द्वारकागमनं चैव यादवैः सह कौतुकात् ॥
 श्रीसंघानां विहरणं तामिः सार्धं च क्रीडनम् । सीमाग्यवर्धनं तासां पुत्रपौत्रादिकस्य च ॥
 मणिसंघमिथो मित्र्यावलट्टस्य च मोक्षणम् । साहाय्यं पाण्डवानां च भारापतरणादिकम् ॥
 निष्पन्नं रानस्यस्य धर्मवृक्षस्य छीलया । पारिजातस्य हरणं शक्राहंकारमर्दनम् ॥

व्रतपूर्णं च सत्याया वाणस्य मुनिकृन्तनम् । मर्दनं शिवसैन्यानां हरस्य जृम्भणं परम् ॥
 हरणं बाणप्रवृत्त्याश्चैवानिस्त्रस्य मोक्षणम् । वाराणस्याश्च दहनं विमदारिद्र्यमञ्जनम् ॥
 विप्रपुत्रप्रदानं च दुष्टानां दमनादिवम् । तीर्थयात्रापसङ्गेन युष्माभिः सह दर्शनम् ॥
 कृत्वा च राक्षसां सार्धं व्रजमागमिता पुनः । प्रस्थापयित्वा द्वारां च परं नारायणांशकम् ॥
 सर्वं निष्पादनं कृत्वा गोलोकं राक्षसा सह । गमिष्यत्येव गोलोकं नापोऽयं जगतां पतिः ॥
 नारायणश्च वैकुण्ठं गमिता स्म त्वया सह । धर्मगेहहृषी द्वौ च विष्णुः क्षीरोदमेव च ॥
 इत्येवं कथितं नन्द भविष्यं वेदनिर्णयम् । श्रूयतां सांप्रतं कर्म यदर्थं गमनं मम ॥
 माघशुक्लचतुर्दश्यां कुरु कर्म शुभे क्षणे । गुरुवारे च रेवत्यां विशुद्धे चन्द्रतारके ॥१४०॥
 चन्द्रस्थे मीनलग्ने च लग्नेशपूर्णदर्शने । वणिजे करणोत्कृष्टे शुभयोगे मनोहरे ॥१४१॥
 सुदुर्लभे दिने तत्र सर्वोत्कृष्टोपयोगिके । आलोच्य पण्डितैः सार्धं कुरु कर्म मुदाऽन्विनः
 इत्युक्त्वा बहिरागत्य स उवाच मुनीश्वरः । हृष्टो नन्दो यशोदा च कर्मयोगं चकार ह
 एतस्मिन्नन्तरे द्रष्टुं गर्ग गोपाश्च गोपिकाः । बालका बालिकाश्चैव ह्याजन्तुर्नन्दमन्दिरम् ॥
 ददृशुस्ते मुनिश्रेष्ठः श्रीममद्याह्नमास्करम् । शिष्यसंघैः परिवृतं ब्रह्मन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
 गूढयोगं प्रवोचन्तं सिद्धाय पृच्छते मुदा । पश्यन्तं सगमितं नन्दभवनानां परिच्छदम् ॥
 एवर्णासिंहासनस्थं च योगमुद्राधरं त्वरम् । मृतं मृत्यं भविष्यं च पश्यन्तं ज्ञानचक्षुषा ॥
 हृदिश्वरं प्रपश्यन्तं सिद्धं मन्त्रप्रभावतः । बहिर्यशोदाक्रोडस्थं तादृशं सस्मितं शिशुम् ॥
 महेशदत्तध्यानेन यद्वपुं च निरूपितम् । तं दृष्ट्वा परमपीत्या पूर्णमृतमनोरमम् ॥
 साधुमेवं पुलकितं निमग्नं भक्तिसागरे । हृदि पूर्वां प्रणामं च कुर्वन्तं योगधर्यया ॥
 मूर्ध्ना प्रणेमुस्ते तं च स च तानाशिर्यं ददौ । आसनस्थो मुनिस्तत्पौ ते जम्मुः स्वालयं मुदा
 नन्दः स्नानन्दयुक्तश्च बन्धूमङ्गलपत्रिकाः । प्रस्थापयामास शीघ्रमाशदूर्पास्तान्मुदा ॥
 दक्षिणकुल्यां दुग्धकुल्यां घृतकुल्यां प्रपूरिताम् । गुडकुल्यां तैलकुल्यां मधुकुल्यां च विभृताम्
 नवनीतकुल्यां पूर्णां च तक्रकुल्यां यदृच्छया । शर्करोदककुल्यां च परिपूर्णां च लीलया ॥
 तण्डुलानां च शालीनामुच्चैश्च शतपर्वतान् । पृथुकानां शैलशतं लवणानां च सप्त च ॥
 सप्त शैलान्धर्करानां लङ्गुलानां च सप्त च । परिपक्वफलानां च तत्र योदश पर्वतान् ॥
 यवगोधूमचूर्णानां पक्कलङ्गुलपिण्डकान् । मोदकानां च शैलं च स्वस्तिकानां च पर्वतान् ॥
 कपर्दकानामप्युच्चैः शैलान्सप्त च नारद । कर्पूरादिकुत्तानां ताम्बूलानां च मन्दिरम् ॥
 विस्तृतं द्वारहीनं च वासितोदकसंयुतम् । चन्दनागुरुकातूरीकुब्कुमेन समन्वितम् ॥
 नानाविधानि रत्नानि खर्णानि विविधानि च । मुक्ताफलानि रम्याणि मवाटानि मुदाऽन्वितः

नानाविधानि चारुणि यासांति भूषणानि च । पुत्रान्नप्राशने नन्दः कारयामास कौतुकात् ॥
 संस्कारयुक्तं रुचिरं चन्दनद्रव्यचर्चितम् । प्राङ्गणं कदलीस्तम्भै रसालनवपल्लवैः ॥ १२ ॥
 ग्रथितैः सूक्ष्मवस्त्रेण वेष्टयामास कौतुकात् । युक्तं मङ्गलकुम्भैश्च फलपल्लवसंयुतैः ॥ १३ ॥
 चन्दनागुरकस्तूरीपुष्पमालाविराजितैः । माल्यानां वरवस्त्राणां राशिभिश्च विराजितम् ॥
 गर्वां च मधुपर्काणामासनानां च नारद । फलानां जलकुम्भानां समूहैश्च समन्वितम् ॥
 नानाप्रकारैर्घटैश्च दुर्लभैः सुमनोहरैः । दम्बकाणां दुन्दुभीनां च पट्टहानां तथैव च ॥
 मृदङ्गमुरजादीनामानकानां समूहकैः । वंशीसंनहनीकांस्पर्शशरयन्त्रैश्च शोभितम् ॥ १५ ॥
 विष्णुधरीणां नृस्येन मृद्धिमाध्वमणेन च । गन्धर्वनायकानां च संगीतैर्बल्लूकनायुतैः ॥ १६ ॥
 स्वर्णसिंहासनानां च रथानां निःस्वनैर्युतम् । एतस्मिन्नन्तरे नन्दमुवाच वाचको मुवा ॥
 : आजमुर्वल्लवेन्द्राश्च नान्यथा बल्लवास्तथा । अश्वस्थाश्च गजस्थाश्च रथस्थाश्चेति सत्वरम्
 आजम् राजपुत्राश्च रत्नालङ्कारभूषिताः । आगतो गिरिमानुश्च सखीकश्च सकिंकरः ॥
 रथानां च चतुर्लक्षं गजानां च तथैव च । तुरंगमाणां कोटिश्च शिविकानां तथैव च ॥
 ऋषीन्द्राणां मुनीन्द्राणां विप्राणां च विपश्चिताम् । बन्दिनां भिक्षुकाणां च समूहैश्च समीपतः
 गोपानां गोपिकानां च संख्यां कर्तुं च कः क्षमः । पश्याऽऽगत्य बहिर्भूयेत्युवाच ब्राह्मणे स्थितः
 श्रुत्वा तानुपमजय समानीय प्रजेश्वरः । प्राङ्गणे वासवाभास पूजयामास सत्वरम् ॥
 ऋष्यादिकसमूहं च प्रणम्य शिरसा भुवि । पाद्यादिकं च तेभ्यश्च प्रददौ सुसमाहितः ॥
 परतुर्भिर्बध्नुभिः पूर्णं बभूव नन्दगोकुलम् । न कोऽपि कस्य शब्दं च श्रोतुं शक्तश्च तत्र वै
 त्रिमुहूर्तं कुबेरश्च श्रीकृष्णप्रीतये मुदा । चकार स्वर्णवृष्ट्या च परिपूर्णं च गोकुलम् ॥
 कौतुकापहननं च शुर्बन्धुवर्गाश्च क्रीडया । आनन्दप्रसङ्गः सर्वे दृष्ट्वा नन्दस्य संपदम् ॥
 नन्दः कृताह्निकः पूतो धृत्वा धौते च वाससी । चन्दनागुरकस्तूरीकुङ्कुमेनैव भूषितः ॥
 लवास पादौ प्रक्षाल्य स्वर्णपीठे मनोहरे । गर्गस्थश्च मुनीन्द्राणां गृहोत्थाऽऽज्ञा प्रजेश्वरः ॥
 संस्मृत्य विष्णुमाचान्तः स्वस्तिवाचनपूर्वकम् । कृत्वा कर्म च वेदोक्तं योजयामास बालकम्
 गर्गवाक्यानुसारेण बालकस्य मुदाऽन्वितः । कृष्णेति मङ्गलं नाम ररक्ष च शुभे क्षणे ॥
 सघृतं भोजयित्वा च कृत्वा नाम जगत्पतेः । वाचानि वादयामास कारयामास मङ्गलम् ॥
 नानाविधानि स्वर्णानि चनानि विविधानि च । मध्यद्रव्याणि वासांति आरण्येभ्यो ददौ मुदा
 बन्दिभ्यो भिक्षुवेष्टैश्च सुवर्णं विपुलं ददौ । माराक्रान्ताश्च ते सर्वे न शक्ता गन्तुमेव च
 ब्राह्मणाः मधुपर्गाश्च भिक्षुकांश्च विशेषतः । मिष्टान्नं योजयामास परिपूर्णं मनोहरम् ॥
 : दीयतां दीयतां वैष स्वाद्यतां स्वाद्यतामिति । बभूव शब्दोऽत्युच्चैश्च सततं नन्दगोकुले ॥

रत्नानि परिपूर्णानि वासांसि भूषणानि च । मवालानि सुवर्णानि मणिसाराणि यानि
वारूणि स्वर्णपात्राणि कृतानि विश्वकर्मणा । गत्वा गर्गाय विनयं चकार व्रणपुंगवः
शिष्येभ्यः स्वर्णमाराणि प्रददौ विनयान्वितः । द्विनेभ्योऽप्यवशिष्टेभ्यः परिपूर्णानि नार

नारायण उवाच—

गृहीत्वा श्रीहरिं गर्गो जगाम निभृतं मुदा । सुष्टाव परया मक्त्या प्रणम्य च तमीश्वर
साश्वनेशः सपुलको भक्तिनम्रात्मकं धरः । पुटाञ्जलियुनो भूत्वोवाच कृष्णपदाम्बुजे
गर्ग उवाच—

हे कृष्ण जगतां नाथ भक्तानां मयमञ्जन । प्रसन्नो भव मामीश देहि दास्यं पदाम्बुजे
त्वत्पित्रा मे धनं दत्तं तेन मे किं प्रयोजनम् । देहि मे निश्चलां भक्तिं भक्तानाममयप्रद
॥ अणिमादिकसिद्धिषु योगेषु मुक्तिषु प्रभो । ज्ञानतत्त्वेऽमरत्वे वा किञ्चिन्नास्ति स्पृहा मम
इन्द्रत्वे वा मनुत्वे वा स्वर्गलोकफले चिरम् । नास्ति मे मनसो वाञ्छा त्वत्पादसेवनं वि
सालोक्यं साष्टिसारूप्ये सामीप्यैकत्वभाषितम् । नाहं गृह्णामि ते व्रजं स्वत्पादसेवनं वि
गोलोके वाऽपि पाताले वासे नास्ति मनोरथः । किंतु ते चरणाम्बोजे संततं स्मृतिरस्तु
स्वन्मन्त्रं शंकरास्माप्य कतिजन्मफलोदयात् । सर्वज्ञोऽहं सर्वदर्शी सर्वत्र गतिरस्तु मे
कृपां कुरु कृपासिन्धो दीनबन्धो पदाम्बुजे । रक्ष माममयं दत्त्वा मृत्युर्मे किं कारिष्यति
सर्वपामीश्वरः सर्वस्वत्पादाम्बोजसेवया । मृत्युं जयोऽन्तकालश्च बभूव योगिनां गुरुः
ब्रह्मा विधाता जगतां स्वत्पादाम्बोजसेवया । यस्यैकदिवसे ब्रह्मण्यन्तनीन्द्राश्चतुर्विंश
त्वत्पादसेवया धर्मः साक्षी च सर्वकर्मणाम् । पाता च फलदाता च जित्वा कालं सुदुर्जय
सहस्रवदनः शेषो यत्पादाम्बुजसेवया । धत्ते सिद्धार्थवद्विश्वं शिवः कण्ठे विषं यथा
सर्वसंप्रद्विधात्री या देवीनां च परात्परा । करोति सततं लक्ष्मीः केशैस्त्वत्पादमार्जनम्
प्रकृतिर्वीजरूपा सा सर्वेषां शक्तिरूपिणी । स्मारं स्मारं स्वत्पदाब्जं बभूव तत्परा वरा
पार्थती सर्वरूपा सा सर्वेषां बुद्धिरूपिणी । स्वत्पादसेवया कान्ते लज्जाम शिवमीश्वरम्
विद्याविद्यात्री देवी या ज्ञानमाता सरस्वती । पूज्या बभूव सर्वेषां संपूज्य स्वत्पदाम्बुज
सावित्री वेदजननी पुनाति मुवन्नयम् । ब्रह्मणो ब्राह्मणानां च गतिस्त्वत्पादसेवया
समा जगाद्विभर्तुं च रत्नगर्भा वसुधरा । प्रसूतिः सर्वसस्यानां त्वत्पादपद्मसेवया ॥ २१० ॥
राधा ममाशसंभूता तव व्रज्या च तेजसा । स्थित्वा वशासि ते पादं सेवतेऽन्यस्य का क
यथा शर्वादयो देवा देव्यः पद्मादयो यथा । सनाथं कुरु मामीश ईश्वरस्य समा कृपा ।
न यास्यामि गृहं नापि न गृह्णामि धनं तव । कृत्वा मां रक्ष पादाब्जसेवायां सेवकं रत

इति स्तुत्वा साश्रुनेत्रः पपात वरणे हरेः । करोद च भृशं भक्त्या पुलकाशितां वमहः ॥
 गर्गास्य वचनं श्रुत्वा जहास भक्तवत्सलः । उवाच तं स्वयं कृष्णो मयि ते भक्तिरस्तिवति
 इदं गर्गकृतं स्तोत्रं त्रिसंख्यं यः पठेन्नरः । इदं भक्तिं हरर्दास्यं स्मृतिं च लभते ध्रुवम् ॥
 जन्ममृत्युजरारोगशोकमोहादिसंकटात् । तीर्णो भवति श्रीकृष्णदाससेवनतत्परः ॥
 कृष्णस्य सहकालं च कृष्णसार्धं च मोदते । कदाचिन्न भवेत्तस्य विच्छेदो हरिणा सह ॥

नारायण उवाच—

हरिं मुनिः स्तवं कृत्वा ददौ नन्दाय तं मुदा । उवाच तं गृहं गामि कुर्वाणमिति बल्लवा ॥
 अहो विचित्रः संसारो मोहजालेन वेष्टितः । संमीलनं च विरहो नराणां सिन्धुकेनवत् ॥
 गर्गास्य वचनं श्रुत्वा करोद नन्द एव च । सद्भिच्छेदो हि साधूनां मरणादतिरिच्यते ॥
 सर्वशिष्यैः परिरुतं मुनीन्द्रं गन्तुमुद्यतम् । सर्वे नन्दादयो गोपाः रुदन्तो गोपिकास्तदा ॥
 प्रणेमुः परमप्रीत्या चक्रुस्तं विनयं मुने । दत्त्वाऽऽशिष्यं मुनिश्रेष्ठो जगाम मधुरां मुदा ॥
 क्षपयो मुनयश्चैव चतुर्वर्गाश्च बल्लवाः । सर्वे जगुर्धनैः पूर्णाः स्वालयं हृष्टमानसाः ॥
 प्रजगुर्वाञ्छिनः सर्वे परिपूर्णमनोरयाः । मिष्टद्रव्यांशुकोत्कृष्टतुरगस्वर्णभूषणैः ॥ २२९ ॥
 आकण्ठपूर्णा भुक्त्वा च मिष्टका गन्तुमक्षमाः । स्वर्णवस्त्रमरोद्रेकपरिभ्रान्ता मुदाऽन्विताः
 सुमन्दगामिनः केचिकेचिद्भूमौ च शेरते । केचिद्वर्त्मनि तिष्ठन्तश्चोत्तिष्ठन्तश्च केचन ॥
 केचिदूषुः प्रमुदिता हसन्तस्तत्र केचन । कपर्दकानां वस्तूनां शेषांश्चोर्वरितान्वहन् ॥
 केचित्तामाददुः स्थित्वा दर्शयन्तश्च केचन । केचिज्जल्यं प्रकुर्वन्तो गायन्तस्तत्र केचन ॥
 केचिद्बहुविधा गायाः कथयन्तः पुरातनाः । भरुतश्वेतसगरमांघातृणां च भूभूताषु ॥
 उत्तामपादनहुपनछादीनां च याः कथाः । श्रीरामस्याश्वमेधस्य रन्तिदेवस्य कर्मणाम् ॥
 येषां येषां नृपाणां च श्रुता बृहत्सुखात्कथाः । कथयन्तश्च ताः केचिच्छ्रुतयन्तश्च केचन
 स्यापं स्यायं गताः केचिस्त्वापं स्वापं च केचन । एवं सर्वे प्रमुदिताः प्रजगुः स्वालयं व्रजात्
 दृष्टो नन्दो यशोदा च नाष्ठं कृत्वा च वसति । तस्यौ स्वमन्दिरे रम्ये कुबेरमवर्नोपमे ॥
 एवं प्रवर्धितौ नाष्ठौ शुक्लचन्द्रकलोपमौ । गवां पुच्छं च मिच्छि च धृत्वा चोत्तस्थतुर्मुदा
 चाब्दार्थं वा तदर्थं वा तमौ वक्तुं दिने दिने । पित्रोर्हर्षं च वर्धन्तौ गच्छन्तौ प्राज्ञगे मुने ॥
 नाष्ठौ द्विपादं पादं वा गन्तुं शक्तौ नमूष ह । गन्तुं शक्तौ हि जानुम्यां प्राज्ञगे वा गृहे हरिः
 वर्षाधिको हि वयसा कृष्णासंस्कर्षणः स्वयम् । ततो मुदं वर्धयन्तौ वार्धितौ च दिने दिने ॥
 प्रमन्तौ गोकुले नाष्ठौ प्रदृष्टौ गमने तमौ । उक्तवन्तौ स्फुटं वाक्यं मायापालकविग्रहौ ॥
 गगौ जगाम मधुरां वसुदेवाश्रमं मुने । स तं ननाम पद्मच्छ पुत्रयोः कुशलं तयोः ॥

मुनेस्तं कथयामास कुशलं सुमहोत्सवम् । आनन्दाश्रुनिमग्नश्च श्रुतेमात्राद्भूव ह ॥
देवकी परमप्रीत्या पप्रच्छ च पुनः पुनः । आनन्दाश्रुनिमग्ना सा करोद च मुहुर्मुहुः ॥
गर्गस्तावाशिषं दत्त्वा जगाम स्वालयं मुदा । स्वगृहे तस्थत्तुस्तौ च कुबेरमवनोपमे ॥

नारायण उवाच—

यत्र कल्पे कथा चेयं तत्र त्वमुपबर्हणः । पञ्चाशत्कामिनीनां च पतिर्गन्धर्वपुंगवः ॥
तासां प्राणाविरुत्स्वं च शृङ्गारनिपुणो युवा । ततोऽभूद्भूखगः शापाद्दासीपुत्रो द्विनस्य च ॥
ततोऽधुना ब्रह्मपुत्रो वैष्णवोच्छिष्टभोजनात् । सर्वदर्शी च सर्वज्ञः स्मारको हरिसेवया ॥
कपितं कृष्णचरितं नामाज्ञप्राशनादिकम् । जन्ममृत्युजराविघ्नमपरं कथयामि ते ॥२४७॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० कृष्णाक्षप्राशननामकरणप्रस्तावो
नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

अथ चतुर्दशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा नन्दपत्नी च स्नानार्थं यमुनां ययौ । गन्धपूर्णं गृहं दृष्ट्वा नहास मधुसूदनः ॥१॥
द्विदुष्याज्यतक्रं च नयनीतं मनोरमम् । गृहस्थितं च यत्किञ्चिच्चत्वाद मधुसूदनः ॥२॥
मधु हैयंगवीनं यत्स्वस्तिकं शकटस्थितम् । मुक्त्वा पीत्वाऽशुर्कैर्बभ्रत्तंस्कारं कर्तुमुद्यतम् ॥
ददर्श बालकं गोपी स्नात्वाऽऽगत्य स्वमन्दिरम् । गन्धशून्यं भग्नभाण्डं मज्जादिरिक्तमाजनम् ॥
दृष्ट्वा पप्रच्छ बालांश्च अहो कर्मेदमद्भुतम् । यूयं वदत सत्यं च कुरुं केन सुदारुणम् ॥
यशोशवचनं श्रुत्वा सर्वमूचुश्च बालकाः । चेत्ताद सत्यं बालस्ते नास्मभ्यं वृत्तमेव च ॥
बालानां वचनं श्रुत्वा चुक्रोप तन्दगेहिनी । वेष्टं गृहीत्वा दुद्राव रक्तपङ्कजलोचना ॥३॥
पलायमानं गोविन्दं गृहीत्वा न शशाक ह । ध्यानासाध्यं शिवादीनां दुरावमपि योगिनाम् ॥
यशोदा भ्रमगं कृत्वा विश्रान्ता धर्मसंयुता । तस्यै कोपपरीतात्मा शुष्ककण्ठोष्ठतालुका ॥
विश्रान्ता मातरं दृष्ट्वा कृपालुः पुरुषोत्तमः । संतस्यौ पुरतो मातुः सस्मितो जगदीश्वरः ॥
करो घृत्वा च तं देवीं सिमानीय स्वमालयम् । बद्ध्वा वस्त्रेण वृक्षे च तताड मधुसूदनम् ॥
बद्ध्वा कृष्णं यशोदा सा जगाम स्वालयं प्रति । हरिस्तस्यौ वृक्षमूले जगतां पतिरिन्धरः ॥
श्रीकृष्णस्पर्शमात्रेण सहसा तत्र नारद । पथात् वृक्षः शैलामः शब्दं कृत्वा मयानकम् ॥
सुवेपः पुरुषो दिव्यो वृक्षादायिर्बभूव ह । दिव्यस्यन्दनमारुह्य जगाम स्वालयं पुरः ॥४॥
प्रणम्य जगतीनायं शातकौम्मपरिच्छिदम् । किशोरः सस्मितो गौरो रत्नालंकारभूषितः ॥

सा वृक्षपतनं दृष्ट्वा भिया घस्ता वनेश्वरी । ओले चकार मालं तं रुदन्तं श्यामसुन्दरम् ॥
आजमुर्गोकुलस्थाश्च गोषा गोप्यश्च तद्गृहम् । यशोदा मर्त्सयाभासुः शान्तिं चक्रुः ॥
शिशोर्मुदा ॥ १७ ॥

अत्यन्तस्थविरे काले तनयोऽयं बभूव ह । घनं घान्यं च रत्नं वा तत्सर्वं पुत्रहेतुकम् ॥
सुमतिर्नारितं ते सत्यं ज्ञातं नन्द वनेश्वरि । न भसितं यत्पुत्रेण तत्सर्वं निष्कलं भुवि ॥
पुत्रं यद्ध्वा गन्धहेतोर्वृक्षमूले च निष्ठुरे । गृहकर्मणि न्यग्राया देवाद्भुतः पपात ह ॥ २० ॥
वृक्षस्य पतनाद्गोपीमाग्याद्भालोऽपि जीवितः । प्रनष्टे बालके मूढे वस्तूनां किं प्रयोजनम्
आश्विं ध्रुवजुर्निषा वन्दिनश्च शुभावहाम् । द्विजेन कारयामासुर्नामसंकीर्तनं हरेः ॥ २१ ॥
एवं कृत्वा जनाः सर्वे प्रययुर्निजमन्दिरम् । उवाच पत्नी नन्दश्च रक्तपङ्कजलोचनः ॥

नन्द उवाच—

धास्यामि तार्यनद्यैव कण्ठे कृत्वा तु बालकम् । अथवा त्वं गृहाद्गच्छ त्वया मे किं
प्रयोजनम् ॥ २४ ॥

शतकूपाधिका वर्षा शतवापीसमं सरः । सरःशताधिको यक्षः पुत्रो यक्षशताधिकः ॥
तपोदानोद्भवं पुण्यं जन्मान्तरसुखप्रदम् । सुखप्रदोऽपि सत्पुत्र ईहैव च परश्च च ॥ २१ ॥
पुत्रादपि परो बन्धुर्न भूतो न भविष्यति । एवमुक्त्वा स्वभार्या च तत्पौ नदः स्वमन्दिरे
यशोदा रोहिणी चैव नियुक्ता गृहकर्मणि ॥ २० ॥

नारद उवाच—

सुषेप, पुरुषः को वा वृक्षरूपी च गोकुले । भगवन्हेतुना केन वृक्षत्वं समवाप ह ॥ २८ ॥

नारायण उवाच—

धुमेतनयः श्रीमात्रास्ता यो नलकूबरः । अगाम नन्दनवनं श्रीदार्प्यं सह रम्भया ॥ २९ ॥
निर्भने सरसस्तीरे पुष्पोद्याने मनोहरे । यद्वृक्षसमीपे च सौरभे पुष्पवायुना ॥ ३० ॥
विषाद्युःस्पशयनं रत्नदीपैश्च दीपितम् । चन्दनागुरकस्तूरीकुङ्कुमद्रवसंयुतम् ॥ ३१ ॥
परितः पुष्पमारुह्यैश्च सौमवस्त्रैश्च वेष्टितम् । तत्र रम्भा समानीय विनहार यथेच्छया ॥
शृङ्गाराद्यप्रकारं च विपरीतादिकं सुखम् । चुम्बनं षट्प्रकारं च यथास्थानं निरूपितम् ॥
अन्नप्रत्यक्षसंयोगाद्विषाश्लेषणं मुदा । नखदन्तवस्त्रीनां चकार रक्तेश्वरः ॥ ३४ ॥
नद्यास्पले षट्पञ्चोद्ये कामशास्त्रविशारदः । रतिभोगं प्रकुर्वन्तं ददर्श देवलो मुनिः ॥
नशा रम्भा मुक्तवेशीं वानशोणिवयोचराम् । नखन्दतस्तताङ्गी च पुलकाश्वितविग्रहाम् ॥

पश्यन्तीं प्राजनायं च पश्यन्तं सस्मितं मुदा । वक्रधूम्रसंयुक्तां कामुकीं च ददर्श ताम् ।
 रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताम् । विचित्ररत्नमाल्यैश्च पुष्पमाल्यैश्च भूषिताम् ॥
 किङ्किणीनालसंयुक्तां सिन्दूरविन्दुसंयुताम् । तथा युक्तं पुलकितं नोत्तिष्ठन्तं स्मरान्वितम्
 वृक्षत्वं याहि पापैष्टेत्युवाच मुनिपुंगवः । शशाप रम्भां कामार्ती मानुषी त्वं भवेति च ॥
 जन्मेजयस्य सुभगा भविता कामिनीति च । त्वमेव गोकुलं गच्छ वृक्षरूपी भवेति च ॥
 श्रीकृष्णस्पर्शमात्रेण पुनरायास्यसि गृहम् । रम्भे त्वमिन्द्रसंयोगात्पुनरायास्यसि ध्रुवम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्जगाम निजमन्दिरम् । कुबेरतनयः श्रीमान्स जगाम निजालयम् ॥
 इत्येवं कथितं विम रम्भाख्यानं वदामि ते । सुचन्द्रस्य गृहे रम्भा ललाम जन्म मारते ॥
 कन्या लक्ष्मीस्वरूपा च बभूव सुन्दरी वरा । तां च सात्कृतां कृत्वा सुचन्द्रो नृपतीश्वरः ।
 नानाकौतुकसंयुक्तां ददौ जन्मेजयाय च । जन्मेजयस्य सुभगा बभूव महिषी वरा ॥
 स्थाने स्थाने निर्मले च राजा रेमे तथा सह । एकदा नृपतिश्रेष्ठश्चाधमेवेन दगोसितः ॥
 अर्धसंगोपनं कृत्वा तस्यै शक्रश्च मन्दिरे । यज्ञादवं रुचिरं मत्वा कौतुकेन च सुन्दरी ॥
 द्रष्टुं जगाम सा साध्वी चाश्वमेकाकिनी मुदा । शक्रोऽधनिकटे भूत्वा वर्षयामास तां सतीम्
 तथा निवार्यमाणश्च रेमे तत्र तथा सह । मूर्ध्निवाप शक्रश्च बुबुधेन दिवानिशम् ॥१०॥
 सा च संयोगमात्रेण देहं तत्प्राज योगतः । नृपस्य लज्जया भीत्या शक्रः स्वर्गे जगाम ह
 राजा श्रुत्वा मृतां दृष्ट्वा विललाप भृशं मुहुः । यत्नं समाप्य विरेम्भो ददौ पूर्णां च दक्षिणाम्
 रम्भा च मानवं देहं त्यक्त्वा स्वर्गं जगाम ह । इत्येवं कथितं सर्वं वृत्तार्जुनाविमज्जनम् ॥
 नलदूषरमोक्षश्च रम्भायाश्च महामुने । दुष्यदं कृष्णचरितं जन्ममृत्युनरापहम् ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं कण्ठस्थं ते ॥ ११ ॥

इति श्रीमिश्र० महा० श्रीकृष्णनन्मस० नारदना० वृत्तार्जुनमज्जनो

नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

अथ पञ्चदशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अन्दा कृष्णमहितो नन्दो वृन्दावनं ययौ । तत्रोपवनमाण्डीरे चारयामास गोधनम् ॥
 सरःसु स्वादु तोषं च पादयामास तत्पथौ । उवाच वृक्षमूले च नाठं कृत्वा स्ववसति ॥

एतस्मिन्ननरे कृष्णो मायामानुषविग्रहः । चकार माययाऽकस्मान्मेवाच्छन्नं नभो मुने ॥
 मेवावृते नभो दृष्ट्वा श्यामलं वाननान्तरम् । सञ्ज्ञायातं मेघशब्दं वज्रशब्दं च दारणम् ॥
 वृष्टिधारामतिथूला कम्पमानांश्च पादपान् । दृष्ट्वैव पतितकञ्चान्नन्दो मयमवाप ह ॥
 कथं वास्यामि गोवत्सान्विहाय स्वाश्रमं वत । गृहं यदि न यास्यामि भविता बालकस्य किम् ॥
 एवं नन्दे प्रवदति रुरोद श्रीहरिस्तदा । पयोमेया हरिश्चैव पितुः कण्ठं दधार सः ॥
 रूतस्मिन्ननरे राधा जगाम कृष्ण सीनिधिम् । गमनं कुर्वती राजहंसखज्जनगज्जनम् ॥
 शरत्पार्वणचन्द्राभामुष्टवक्रमनोहरा । शरन्मन्याह्नपद्मानां शोभामोचनलोचना ॥ ९ ॥
 परितस्तारकापद्मविचित्रकज्जलोज्ज्वला । खगेन्द्रचञ्चुचारश्रीशंसानाशरुनासिका ॥
 तन्मध्यस्थलशोभाहैथुलमुक्ताफलोज्ज्वला । कजरीनेपसंयुक्ता मालतीमाल्यवेष्टिता ॥
 प्रीप्समन्याह्नमार्तप्लवप्रभाष्टककुण्डला । पक्वबिम्बकलानां च श्रीमुष्टावरयुग्मका ॥ १२ ॥
 मुक्तावच्छिप्रभातैकदन्तपङ्क्तिस्समुज्ज्वला । ईषत्प्रफुल्लरुन्दाना सुप्रभानाशकमिता ॥
 कस्तूरीबिन्दुसंयुक्तसिन्दूरबिन्दुभूषिता । कपाल मल्लिकायुक्तं बिभ्रती श्रीयुतं सती ॥
 सुचारुवर्तुलाकारकपोलपुलकान्विता । मणिरत्नैन्द्रसारणां हारोरत्नभूषिता ॥ १५ ॥
 सुचारुश्रीफलयुगकठिनस्तनसंगता । पद्मावलीप्रियायुक्ता दीप्ता सद्रत्नतेजसा ॥ १६ ॥
 सुचारुवर्तुलाकारमुदरं सुमनोहरम् । विचित्रप्रिवलीयुक्तं निन्ननाभिं च बिभ्रती ॥ १७ ॥
 सद्रत्नसाररचितमेखलानालभूषिता । कामाक्षसारभूषणयोगीन्द्रचितमोहिनी ॥ १८ ॥
 कटिणश्चेणियुगलं धैरणीधरनिन्दितम् । स्तलपद्मप्रभमुष्टवरणं दधती मुदा ॥ १९ ॥
 रत्नभूषणसंयुक्तं थावकद्रवसंयुतम् । मणीन्द्रशोभासंमुष्टनालककपुनर्भवम् ॥ २० ॥
 सद्रत्नसाररचितकण्ठमञ्जरीरश्मिनम् । रत्नरुक्मणकेयूरचारुशङ्खविभूषिता ॥ २१ ॥
 रत्नाङ्गुलीयनिकरहृनिशुद्धाशुकोज्ज्वला । चरच्चक्रकुपुष्पाणां प्रभामुष्टश्लेखरा ॥
 सहस्रदलसंयुक्तकीटारुणलमुज्ज्वलम् । श्रीमुखश्रीदर्शनार्थं विभ्रती रत्नदर्पणम् ॥ २४ ॥
 दृष्ट्वा ता निजने नन्दो विस्मयं परमं ययौ । चन्द्रकोटिप्रभामुष्टा पतयन्ती दिशो दश ।
 नैनाम ता साश्रुनेत्रो यत्किनन्नात्मकं धरः । जानामि त्वा गर्गमुत्तापप्रायिकमिषां हरेः
 जानामीमं महाविष्णोः परं निर्गुणमच्युतम् । तथाऽपि मोहितोऽहं च मानवो विष्णुमायया
 गृहाण प्राणनाथं गच्छ भद्रे यथासुखम् । पद्मादास्यासि मत्पुत्रं कृत्वा पूर्णमनोरगम्
 इत्युक्त्वा भद्रे तस्यै रुदन्तं नाटकं भिया । मग्राह नाटकं राधा जहास मधुरं सुखात्

उवाच नन्दं सा यत्नात् प्रकाश्यं रहस्यकम् । अहं दृष्ट्वा स्वयां नन्दं कतिजन्मफलोदयात् ॥
 प्राज्ञमयं गार्ग्यवचनात्सर्वं जानासि कारणम् । अकथ्यमावयोगोऽप्यं चरितं गोकुले ब्रज ॥
 नूरं वृणु ब्रमेश त्वं यत्ते मनसि बाञ्छितम् । ददामि लीलया तुभ्यं देवानामपि दुर्लभम् ॥
 राधिकारचनं श्रुत्वा तामुवाच ब्रमेश्वरः । युवयोश्चरणे भक्तिं देहि नान्यत्र मे स्पृहा ॥
 युवयोः संनिधौ वासं दास्यासि त्वं सुदुर्लभम् । आवाभ्यां देहि जगतामम्बिके परमेश्वरि ॥
 श्रुत्वा नन्दस्य वचनमुवाच परमेश्वरी । दास्यामि दास्यमतुलमिदानीं भक्तिरन्तु ते ॥
 आवयोश्चरणान्मोजे युवयोश्च दिवानिशम् । प्रफुल्लदये शश्वत्समृतिरस्तु सुदुर्लभा ॥
 माया युवां च प्रच्छन्नौ न कारिष्यति मद्वरात् । गोलोके वास्यथान्ते च विहाय मानवीं तनुम् ।
 एवमुक्त्वा तु सानन्दं कृत्वा कृष्णं ववशसि । दूरं निनाप श्रीकृष्णं बाहुभ्यां च यथेप्सितम् ।
 कृत्वा वक्षसि तं कामाच्छलेपं स्तेपं नुनुम्ब च । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी सम्भार रासमण्डलम् ।
 एतन्मिसन्तरे राधा मायासद्गनमण्डपम् । ददर्श रत्नकलशशतेन च समन्वितम् ॥
 नानाविचित्रविभ्रादयं विचित्रवाननशोभितम् । सिन्दूराकारमणिभिः स्तम्भसंघैर्विराजितम् ।
 चन्दनागुरुवस्तूराङ्कुपद्रवयुक्तया । संयुक्तं मालतीमालासमूहपुष्पशयया ॥ ४१ ॥
 नानामेगसमायुक्तं दिव्यदर्पणसंयुतम् । मणीन्द्रमुक्कामाणिक्यमालाजालैर्विभूषितम् ॥
 मणीन्द्रसारचितकषाटेन समन्वितम् । भूषितं भूषितैर्वस्त्रैः पताकानिकैर्वरैः ॥ ४४ ॥
 कुङ्कुमाकारमणिभिः सप्तसोपानसंयुतम् । युक्तं पटपदसंयुक्तैः पुष्पोद्यानं च पुष्पितैः ॥
 सा देवी मण्डपं दृष्ट्वा जगामान्यान्तरं मुदा । ददर्श तत्र ताम्बूलं कर्पूरादिसमन्वितम् ॥
 जलं च रत्नकुम्भं त्वं स्वच्छं शीतं मनोहरम् । सुधापद्मभ्यां पूर्णानि रत्नकूम्भानि नारद ॥
 पुरपं वमनीयं च किशोरं श्यामसुन्दरम् । कोटिकन्दर्पलीलामं चन्दनेन विभूषितम् ॥
 शयानं पुष्पशय्यायां सस्मितं सुमनोहरम् । पीतवस्त्रपरीधानं प्रसन्नवदनेक्षणम् ॥
 मणीन्द्रसारनिर्माणं कण्ठमञ्जीरराजितम् । सद्गनसारनिर्माणत्रेयूरवल्लयान्वितम् ॥ ५० ॥
 मणीन्द्रकुण्डलभ्यां च मण्डलस्यलविराजितम् । कौन्तुपेन मणीन्द्रेण वनःस्पलसमुज्ज्वलम् ।
 शरत्गर्भणचन्द्रास्यप्रभापुष्टमुखोज्ज्वलम् । शरत्प्रफुल्लकमलप्रभापौचनलोचनम् ॥ ५२ ॥
 मालतीमालयसंश्लिष्टशिलिषिच्छसुशोभितम् । त्रिवङ्गच्छां विभ्रन्तं पश्यन्ने रत्नमन्दिनम् ।
 क्रोडं बालवश्रुतं च दृष्ट्वा तं नवयौवनम् । सर्वस्मृतिस्वल्पा सा तथाऽपि विमयं यथौ ।
 रूपं राशेश्वरी दृष्ट्वा मुनेह सुमनोहरम् । कामाक्ष्यशुद्धशोभायां भुवचन्दं पपौ मुदा ॥
 निमेषरहिता राधा नवसंगमलासता । पुलङ्काङ्कितसर्वाङ्गी सम्भिता मदनानुरा ॥ ५६ ॥

२१३

तामुवाच हरिस्तत्र स्मराननसरोरुहाम् । नवसंगमयोग्यां च पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

राधे स्मरसि गोलोकवृत्तान्तं सुरसंसदि । अद्य पूर्णं कारिष्यामि स्वीकृतं यत्पुरा प्रिये
त्वं मे प्राणाधिका राधे प्रेयसी च वरानने । यथा त्वं च तथाऽहं च भेदो हि नाऽऽवयोर्ध्रुवम्
यथा क्षीरे च धावत्यं यथाऽग्नौ दाहिका सति । यथा पृथिव्यां गन्धश्च तथाऽहं त्वयि संततम्
विना मृदा घटं कर्तुं विना स्वर्णेन कुण्डलम् । कुलालः स्वर्णकारश्च न हि शक्तः कदाचन
तथा त्वया विना सृष्टिमहं कर्तुं न च क्षमः । सृष्टेर्गधारभूता त्वं बीजरूपोऽहमच्युतः ॥१२॥
आगच्छ शयने साध्वि कुरु वसःस्थले हि माम् । त्वं मे शोभास्वरूपाऽसि देहस्य मूषणं यथा
कृष्णं वदन्ति मां लोकाः स्वयैव रहितं यदा । श्रीकृष्णं च तदा तेऽपि त्वयैव सहितं परम् ॥
त्वं च श्रीरत्वं च संपत्तिस्त्वमाधारस्वरूपिणी । त्वं स्त्री पुमानहं राधे इति वेदेषु निर्णयः ।
सर्वशक्तिस्वरूपाऽसि सर्वरूपोऽहमक्षरः ॥

यदा तेजस्वरूपोऽहं तेजोरूपाऽसि त्वं तदा । न शरीरी यदाऽहं च तदा त्वमशरीरिणी ॥
सर्वबीजस्वरूपोऽहं सदा योगेन सुन्दरि । त्वं च शक्तिस्वरूपा च सर्वस्त्रीरूपधारिणी ॥
ममाङ्गाशस्वरूपा त्वं मूलप्रवृत्तिरश्विनी । शकत्या बुद्ध्या च ज्ञानेन मया तुल्या वरानने
आवयोर्भेदबुद्धिं च यः करोति नराधमः । तस्य वासः कालसूत्रे यावच्चन्द्रदिवाकरी ॥
पूर्वान्तस्त परान्तस्त पुरुषान्पतयाद्यः । कोटिजन्मार्जितं पुण्यं तस्य नश्यति निश्चितम् ॥
अज्ञानादावयोर्निन्दा ये कुर्वन्ति नराधमाः । पच्यन्ते नरके घोरे यावच्चन्द्रदिवाकरी ॥
राशब्दं कुर्वतस्त्वस्तौ ददामि भक्तिमुत्तमाम् । वाशब्दं कुर्वतः पश्चाद्गामि भवणलोभतः
ये सेवन्ते च दत्त्वा मामुपचारांश्च पोटश । यावज्जीवनमर्थं नतं वा प्रीतिर्जायते मम ॥
सा प्रीतिर्मम जायेत राधाशब्दात्ततोऽधिकाः प्रिया न मे तथा राधे राधावक्ता ततोऽधिकः
मद्भाजनन्तः शिषो धर्मो नरनारायणावृषी । कपिलश्च गणेशश्च कर्तिकेयश्च नम्रियः ॥
लक्ष्मीः सरस्वती दुर्गा सावित्री प्रकृतिस्तथा । मम प्रियाश्च देवाश्च तास्तथाऽपि न तत्तमाः
ते सर्वे प्राणादुत्पन्ना मे त्वं मे प्राणाधिका सती । मित्रस्पर्शान्धितास्ते न त्वं च वसःस्थले स्थिता
या मे चतुर्भुजा मूर्तिर्भक्तिं वससि प्रियाम् । सोऽहं कृष्णस्वरूपस्त्वं विव्रहामि स्वयं-सदा
इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णस्तस्यै तस्ये मनोरमे । उवाच राधिका मायं भक्तिनम्रात्मकं धरा ॥

राधिकोवाच—

स्मरामि सर्वं जानामि विस्मरामि कथं विमो । यत्त्वं वदसि सर्वाऽहं त्वत्पादाब्जप्रसादतः ॥

ईश्वरस्याभियाः वेचित्प्रियाश्च कुत्र केचन । ये यथा मां न स्मरन्ति तथा तेषु तवाकृपा

तृणं च पर्वतं कर्तुं समर्थः पर्वतं तृणम् । तथाऽपि योग्यायोग्ये च संपन्नौ च समा कृपा
तिष्ठत्यहं शयानस्त्वं कयामिर्थत्सणं गतम् । तत्सणं च युगसमं माहं प्रापयितुं समा ॥
वसःस्पले च शिरसि देहि ते चरणाम्बुजम् । दुनोति मन्मनः सद्यस्त्वदीयविरहानलात्
पुरः पपात मे दृष्टिस्त्वदीयचरणाम्बुजे । नीता मया न हि क्लेशाद्दष्टुमन्यत्कलेवरम् ॥
मत्प्रेममङ्गं दृष्ट्वैव दत्ता शान्ते मुक्ताम्बुजे । दृष्ट्वा मुक्ताखिन्दं च नान्यं गन्तुं च सा क्षमा
राधिकावचनं श्रुत्वा जहास पुरुषोत्तमः । तामुवाच हितं तथ्यं श्रुतिस्मृतिनिरूपितम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

न खण्डनीयं तत्तत्र मया पूर्वं निरूपितम् । तिष्ठ मदे क्षणं मदं करिष्यामि तत्र प्रिये ॥
स्वप्ननोरधपूर्णस्य स्वयं कालः समागतः ॥ ८७ ॥
यस्य यद्विहितं पूर्वं यत्र काले निरूपितम् । तदेव खण्डितुं राधे समो नाहं च को विधिः
विधातुश्च विधाताऽहं येषां यद्वैखनं कृतम् । ब्रह्मादीनां च क्षुद्राणां न तत्खण्ड्यं कदाचन
एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्माऽऽनगाम पुरतो हरेः । मालाकमण्डलुकर ईषरस्मेरचतुर्मुखः ॥ ९० ॥
गत्वा ननाम तं कृष्णं प्रतुष्टाव यथागमम् । साश्रुनेत्रः पुलकितो भक्तिनम्रात्मकंवरः ॥
तुत्वा नत्वा जगद्धाता जगाम हरिसंनिधिम् । पुनर्नत्वा प्रभुं भक्त्या जगाम राधिकान्तिकम्
मूर्ध्ना ननाम भक्त्या च मातुस्तचरणाम्बुजे । चकार संप्रमेणैव जटानालेन वेष्टितम् ॥
कमण्डलुनलेनैव शीघ्रं प्रक्षालितं मुदा । यथागमं प्रतुष्टाव पुटाञ्जलियुतः पुनः ॥ ९४ ॥

ब्रह्मोवाच—

हे मातस्त्वत्पदाम्भोजं दृष्टं कृष्णप्रसादतः । सुदुर्लभं च सर्वेषां मारुते च विशेषतः ॥
पृथिवर्षसहस्राणि तपस्तप्तं पुरा मया । भाक्ते पुष्करे तीर्थे कृष्णस्य परमात्मनः ॥
आजगाम वरं दातुं वरदाता हरिः स्वयम् । वरं वृणोष्वेत्युक्ते च स्वाभीष्टं च वृतं मुदा
राधिकाचरणाम्भोजं सर्वेषामपि दुर्लभम् । हे गुणातीत मे शीघ्रमधुनैव प्रदर्शय ॥ ९८ ॥
मयेत्युक्ते हरिरयमुवाच मां तपस्विनम् । दर्शयिष्यामि काले च वत्सेदानीं समेति च ॥
नर्हीश्वराज्ञा विकला हेन दृष्टं पदाम्बुजम् । सर्वेषां वाञ्छितं मातर्गोलोके मारुतेऽपुना ॥
सर्वा देव्यः प्रकुरमंशा जन्म्याः प्राकृतिका ध्रुवम् । त्वं कृष्णाङ्गार्थममूना तुरुदा कृष्णेन सर्वतः
श्रीकृष्णस्त्वमयं राधा त्वं राधा वा हरिः स्वयम् । न हि वेदेषु मे दृष्ट इति केन निरूपितम् ॥
ब्रह्माण्डाद्वाहिरूर्ध्वं गोलोकोऽस्ति यथाऽम्बिके । विकुण्डध्याप्यनन्यश्च स्वमनन्या तथाऽ-
म्बिके ॥ १०३ ॥

यथा समस्तब्रह्माण्डे श्रीकृष्णांशशर्माविनः । तथा शक्तिस्वरूपा त्वं तेषु सर्वेषु संस्थिता

पुरुषाश्च हरेरंशास्त्वदंशा निखिलाः स्त्रियः । आत्मना देहरूपा त्वमस्याऽऽधारस्त्वमेव हि
 अस्मानुप्राणैस्त्वं मातस्त्वप्राणैर्यमीश्वरः । किमहो निर्मितः केन हेतुना शिल्पकारिणा ॥
 नित्योऽयं च तथा दृष्ट्वास्त्वं च नित्या तथाऽम्बिके । अस्यांशा त्वं त्वदंशो वाऽप्ययं ॥
 केन निरूपितः ॥ १०७ ॥

अहं विधाता जगतां देवानां जनकः स्वयम् । तं पठित्वा गुरुमुखाद्भवन्त्येव बुधा जनाः
 गुणानां वास्तवानां ते शतांशं वक्तुमक्षमः । वेदो वा पण्डितो वाऽन्यः को वा त्वां स्तोतुमीश्वरः
 स्त्वानां जनकं ज्ञानं बुद्धिर्ज्ञानाग्निका सदा । त्वं बुद्धेर्जननी मातः को वा त्वां स्तोतुमीश्वरः
 ब्रह्मा तु दृष्टं सर्वेषां तद्धि वक्तुं बुधः क्षमः । यददृष्टाश्रुतं वस्तु तन्निर्वक्तुं च कः क्षमः ॥
 अहं महेशोऽनन्तश्च स्तोतुं त्वां कोऽपि न क्षमः । सरस्वती च वेदाश्च क्षमः कः स्तोतुमीश्वरः
 यथागमं यथोक्तं च न मां निर्दिशतुमर्हसि । ईश्वराणामीश्वरस्य योग्यायोग्ये समा कृपा ॥
 जनस्य प्रतिपादस्य क्षणे दोषः क्षणे गुणः । जननी जनको यो वा सर्वं क्षमति कोहतः
 इत्युक्त्वा जगतां चाता तापी च पुरतस्तथोः । प्रणम्य चरणाम्भोजं सर्वेषां दण्डमीप्सितम्
 ब्रह्मणा च दृतं स्तोत्रं त्रिसंध्यं चः पठेन्नरः । राघवमाधवयोः पादे भक्तिर्दास्यं लभेद्भुवम्
 वर्मनिर्मूलनं कृत्वा मृत्युं नित्वा सुदुर्जयम् । विद्वद्भ्यः सर्वलोकांश्च याति गोलोकमुत्तमम्

नारायण उवाच—

ब्रह्मणः स्तवनं श्रुत्वा तमुवाच ह राधिका । वरं वृणु विधातस्त्वं यत्ते मनसि वर्तते ॥
 राधिकावचनं श्रुत्वा तामुवाच जगद्धिधिः । वरं च शुभयो पादपद्मभार्ति च देहि मे ॥
 शिशुत्वे विविन्ना राधा तूर्णमोमित्युवाच ह । पुनर्ननाम तां भक्त्या विधाता जगतां पतिः
 तदा ब्रह्मा तयोर्मध्ये प्रज्वाल्य हुताशनम् । हरिं संमृश्य हवनं चकार विधिना विधिः
 उत्थाय शयनात्पृष्ण उवाच वह्निर्सन्निधौ । ब्रह्मणोक्तेन विधिना चकार हवनं स्वयम् ॥
 प्रणम्य पुनः कृष्णं राधां तां जनकः स्वयम् । कौतुकं कारयामास सद्यः च प्रदक्षिणाम्
 पुनः प्रदक्षिणां राधा कारयित्वा हुताशनम् । प्रणम्य ततः कृष्णं वासयामास तं विधिः
 तस्या हस्तं च श्रीकृष्णं आह्वयामास तं गिधिः । वेदोक्तसप्तमन्त्रांश्च पाठयामास माधवम्
 संस्थाप्य राधिकाहस्तं हरेर्वसति वेदवित् । श्रीकृष्णहस्तं राधायाः पृष्ठदेशे प्रजापतिः ॥
 स्थापयामास मन्त्रांस्त्रीपाठयामास राधिकाम् । पारिजातप्रसूनानां मालां जानुविलम्बिताम्
 श्रीकृष्णस्य गले ब्रह्मा राधाद्वारा ददौ मुदा । प्रणम्य पुनः कृष्णं राधां च कमलोद्भवः ॥
 राधागले हस्तिद्वारा ददौ मालां मनोहराम् । पुनश्च वासयामास श्रीकृष्णं कमलोद्भवः ॥

तद्दामपार्श्वे राधां च सस्मितां कृष्णचेतसम् । पुटाङ्गलिं कारयेत्वा माधवं राधिकां विविः
पाठयामास वेदोक्तान्प्रश्नमन्त्रांश्च भारद । प्रणम्य पुनः कृष्णं समर्प्य राधिकां विविः ॥
कन्यकां च यथा तातो भवत्या तस्यौ हरेः पुरः । एतस्मिन्नन्तरे देवाः सानन्दपुलकोद्गमाः
दुन्दुभि वादयामासुश्चाऽऽनकं मुरजादिकम् ॥ १३१ ॥

पारिजातप्रसूनानां पुष्पकृष्टैर्बभूव ह । जगुर्गन्धर्वप्रवरा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ १३२ ॥
तुष्टाव श्रीहरिं ब्रह्मा तमुवाच ह सस्मितः । युवयोश्चरणान्मोजे भक्तिं मे देहि दाक्षिणाम्
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा तमुवाच हरिः स्वयम् । मदीयचरणान्मोजे सुहृदा भक्तिरस्तु ते ॥
स्वत्पानं गच्छ भद्रं ते भविता नात्र संशयः । मया नियोजितं कर्म कुरु परस ममाऽऽज्ञया

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा विधाता जगतां मुने । प्रणम्य राधां कृष्णं च जगाम स्वालयं मुदा
गते ब्रह्मणि सा देवी सस्मिता वक्त्रक्षुपा । सा ददर्श हरेर्वक्त्रं चच्छाद व्रीडया मुखम् ॥
पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी कामबाणप्रपीडिता । प्रणम्य श्रीहरिं भक्त्वा जगाम शयनं हरेः ॥
चन्दनागुरुपङ्कं च कस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् । छलाटे तिलकं कृत्वा ददौ कृष्णस्य वक्षसि ॥
सुधापूर्णं रत्नपात्रं मधुपूर्णं मनोहरम् । प्रददौ हरये भक्त्या बुभुजे जगतीवतिः ॥ १४० ॥
ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिसुगन्धितम् । ददौ कृष्णाय सा राधा सादरं बुभुजे हरिः ॥
चत्वाह सस्मिता राधा हरिदत्तं सुधारदम् । ताम्बूलं तेन दत्तं च बुभुजे पुरतो हरेः ॥
कृष्णश्चर्वितताम्बूलं राधिकायै मुदा ददौ । चत्वाह परया भक्त्या पपी तन्मुखपङ्कजम् ॥
राधाचर्वितताम्बूलं यथाचे मधुसूदनः । जहास न ददौ राधा क्षमेत्युक्तं तया मुदा ॥
चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवमुत्तमम् । राधिकायाश्च सर्वाङ्गे प्रददौ माधवः स्वयम् ॥
यः कामो ध्यायते नित्यं यस्यैकचरणान्भुजम् । नभूत तस्य स वशो राधासंतोषकारणात्
यद्धृत्यभृत्पैर्मदनो नितः सर्वेक्षणं मुने । स्नेच्छामयो हि भगवज्जितस्तेन कुतूहलान् ॥
करो भृत्वा च तां कृष्णः स्थापयामास वक्षसि । चकार शिथिलं वक्षं चुम्बनं च चतुर्विधम्
मभूव रतिपुद्गेन विच्छिन्ना क्षुद्रघण्टिका । चुम्बनेनोष्ठरगश्च ह्याख्येण च पत्रकम् ॥
शृङ्गाणैव ववरी सिन्दूरतिलकं मुने । जगामालककाङ्क्ष विपरीतादिकेन च ॥
पुलकाङ्कितसर्वाङ्गी नभूव नवसंगमात् । मूर्छामवाप सा राधा बुभुधे न दिधानिशम् ॥
प्रत्यङ्गेनैव प्रत्यङ्गमङ्गेनाङ्गं समान्निषत् । शृङ्गाराष्टविधं कृष्णश्चकार कामशास्त्रविन् ॥
पुनस्तो च समान्निष्य सस्मितां वक्त्रलोचनाम् । क्षतविततसर्वाङ्गी नखदन्तैश्चकार ह

कङ्कणानां किङ्किणीनां मञ्जीराणां मनोहरः । नमूव शब्दस्तथैव शृङ्गारसमरोद्धवः ॥
 पुनस्तां च समाकृष्य शय्यार्थं च निवेश्य च । चकार रहितां राधां कषीबन्धवाससा
 निर्जने कौतुकाकृष्णः कामशास्त्रविशारदः । चूडावेपांशुकैर्हीनं चकार तं च राधिका
 न कस्य वस्माद्वानिश्च तौ द्वौ कार्यविशारदौ । जग्राह राधाहस्तासु माधवो रत्नदर्पणम्
 मुरलीं माधवकराञ्जमाह राधिका बलान् । चित्तापहारं रावाणश्चकार माधवो बलान्
 जहार राधिका रासान्माधवस्यापि मानसम् । निवृत्ते काममुद्वे च सस्मिन्ना वक्रलोचना
 प्रददौ मुरलीं प्रीत्या श्रीकृष्णाय महात्मने । प्रददौ दर्पणं कृष्णः, क्रीडाकमलमुज्ज्वलम्
 चकार कषीं रम्यां सिन्दूरतिलकं ददौ । विचित्रपत्रकं वेपं चकारैवविधं हरिः ॥
 विधकर्म न जानाति सखीनामपि का कथा, वेपं विघातुं कृष्णस्य यदा राधा समुद्यता
 ममूव शिशुरूपं च कैशोरं च पिशाचं च । ददर्श बालरूपं तं हृदन्तं पीडितं क्षुधा ॥
 पादशं प्रददौ नन्दो भीतं तादृशमच्युतम् । निनिःश्वस्य च सा राधा हृदयेन विदूयता
 इतस्ततस्तं पश्यन्ती शोकात्तां विरहातुरा । उवाच कृष्णमुद्दिश्य काकूकिमिति कातरा
 माया करोपि मायेश किं करी कथमीदृशीम् । इत्येवमुक्त्वा सा राधा पपात च हरोद च
 हरोद कृष्णस्तत्रैव यमभूनाशरीरिणी । कथं रोदिषि राधे त्वं स्मर कृष्णपदाम्बुजम्
 आरासमण्डलं यावन्न च मन्त्राऽऽगमिष्यन्ति । वारिष्यसि रतिं नित्यं हरिणा सार्वभौपितताम्
 छाया विघात स्वगृहे स्वयमागम्य मा रुद । कृत्वा क्रोडे च प्राणेशं मायेशं बालरूपिणम्
 त्यज शोकं गृहं गच्छ सुन्दरित्थं प्रबोधिता । श्रुत्वेव वचनं राधा कृत्वा क्रोडे च बालकम्
 ददर्श पुष्पोद्यानं च वनं सद्गन्धमण्डपम् । तूर्णं वृन्दावनाद्राधा जगाम नन्दमन्दिरम् ॥
 सा मनोवायिनी देवी निमिषार्धेन नारद । संसिक्तस्निग्धमधुर रसना रक्तलोचना ॥ १७२ ॥
 यशोदायै शिशुं दातुमुद्यता सेतुवाच ह । गृहीत्वा शिशुं स्थूलं हृदन्तं च क्षुधातुरम् ॥
 गोष्ठे त्वस्वामिना दत्तं प्राप्नोमि यातना यमि । संसिक्तं वसनं वस्त्रे मेघाच्छन्नेऽतिदुर्दिने
 पिच्छिले कर्दमोद्रेके यशोदा वोढुमक्षमा । गृहाण बालकं भद्रे स्तनं दत्त्वा प्रबोधय ॥
 गृहं चिरं परित्यक्तं यामि तिष्ठ सुखं सति । इत्युक्त्वा बालकं दत्त्वा जगाम स्वगृहं प्रति
 यशोदा बालकं नीत्वा चुचुम्ब च स्तनं ददौ । बहिर्निविष्टा सा राधा स्वगृहे गृहकर्मणि
 नित्यं नक्तं रतिं तत्र चकार हरिणा सह । इत्येवं कथितं वत्स श्रीकृष्णचरितं शुभम् ॥
 सुखदं मोक्षदं पुण्यमपरं कथयामि ते ॥ १७८ ॥

इति श्रीमद्वा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० राधाकृष्णविवाहन-
 वसंगमप्रस्तावो नाम पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

नारायण उवाच—

मायवो बालकैः सार्धमेकदा हलिना सह । मुक्त्वा पीत्वा च क्रीडार्थं जगाम श्रीवतं मुने
तत्र नानाविधां क्रीडां चकार मधुसूदनः । कृत्वा तां शिशुभिः सार्धं बालयामास गोपनम्
ययौ मधुवर्णं तस्माच्छ्रीकृष्णो गोपनैः सह । तत्र स्नातुं जलं पीत्वा वने च स महाबलः ॥
तत्रैकदैरथो बलवान्छ्वेतवर्णो मयंकरः । विकृताकारवदनो बकाकारश्च शैलवत् ॥ ४ ॥
दृष्ट्वा च गोकुलं गोष्ठे शिशुभिर्वलकेशवौ । यथा ह्यास्यो वागार्थिं सर्वं जगाम लीलया ॥
बकप्रस्तं हरिं दृष्ट्वा सर्वे देवा भयान्विताः । चक्रुर्होहेति संत्रस्ता धावन्तः शस्त्रपाणयः ॥
शक्रश्चित्तेषु वज्रं च मुनेरतिप्रतिनिर्मितम् । न ममार बकस्तरस्मात्पक्षमेकं ददाह च ॥ ५ ॥
नीहाराक्षं वाशचरः शीतार्तस्तेन दानवः । यमदण्डं सूर्यपुत्रस्तेन कुण्डो बभूव ह ॥ ६ ॥
वायव्यास्त्रं च वायुश्च तेन स्थानान्तरं ययौ । बलुणश्च शिलावृष्टिं चकार तेन पीडितः
हुताशनश्च बाहूनेन पक्षांश्चैव ददाह सः । कुबेरस्यार्धचन्द्रेण छिन्नपादो बभूव ह ॥ ७ ॥
ईशानस्य च शूलेन बभूव मूर्च्छिगोऽसुरः । ऋषयो मुनयश्चैव कृष्णं चक्रुर्भेषाऽऽशिमम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे कृष्णः प्रज्वलन्प्रसूतेन सा । ददाह दैत्यसर्पार्क्षं बाह्याभ्यन्तरभीधरः ॥
तत्सर्वं वमनं कृत्वा प्राणास्नानायान दानवः ॥ १३ ॥
वक्रं निहत्य बलवान्छिशुभिर्गोपिनैः सह । ययौ केलिकदम्बानां काननं सुमनोहरम् ॥ १४ ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वृषरूपधरोऽसुरः । नाम्ना प्रलम्बो बलशम्भो महावर्तश्च शैलवत् ॥ १५ ॥
शुद्धास्यां च हरिं वृत्वा भ्रातृयामास तत्र वै । दुद्रुवूर्वालकाः सर्वे रुद्रश्च भयान्वितः ॥
बलो जहास बलवान्ज्ञात्वा भ्रातरभीधरम् । बालकाः बोधवात मयं किमित्युवाच ह ॥
तद्विपागं गृहीत्वा च स्वयं श्रीनिधुसूतः । भ्रातृयित्वा च गगने पातयामास भूतले ॥
प्राणास्नानायान दैत्येन्द्रो निपत्य च महोत्तमम् । जहसुर्वलकाः सर्वे ननुःश्च ननुर्मदा ॥
हत्वा प्रजम्बं श्रीकृष्णो बलेन सह मत्वरम् । गोपनं चारयामास ययौ पाण्डरीभीधरः ॥
गच्छन्तं मायवं दृष्ट्वा केशी दैत्येन्द्रो बली । वेदयामास न शक्तिं सुरेज मिलित्स्नहीम्
मूर्ध्नि कृत्वा हरिं तुष्टो गगनं शनयोननम् । उत्थात्य भ्रमयामास पशान च महीनरे ॥
जग्राह स हरिं पाथी चर्वयामास कोरतः । स ममस्तो दैत्यश्च वज्राक्षचर्चगादहो ॥
श्रीकृष्णेनैव दानवः प्रागास्नानायान भूतले । सर्वे दुन्दुभयो नेदुः पुण्यहाष्टिर्वप ह ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वर्षादा दिव्यरूपिणः । तत्राऽऽनमुः स्पन्दनस्या द्विभुजा पतिपातसः

किरीटिनः कुण्डलिनो वनमालाविभूषिताः । विनोदमुरलीहस्ताः कण्ठमञ्जरीरञ्जिताः ॥
चन्दनोक्षितसर्वाङ्गा गोपेवेषरा वराः । ईषद्धास्यप्रसन्नास्या भक्तानुमहकारकाः ॥
प्रदीप्तं रथमास्थाय रत्नसारविनिर्मितम् । आण्डोरवनमाजभूर्यत्र संनिहिता हरिः ॥
दिव्यवस्त्रपरीधाना रत्नालङ्कारभूषिताः । प्रणमय्य हरिं स्तुत्वा जगद्गोलोकमुत्तमम् ॥
मुक्त्वा देहं परित्यज्य वैष्णवाः प्ररुपाक्षयः संप्राप्य दानवीं योनिं बभूवुः कृष्णपार्षदाः ॥

नारद उवाच—

के ते च दिव्यपुरुषा वैष्णवा दैत्यरूपिणः । कथयस्व महाभाग श्रुतं किं परमाद्भुतम् ॥

नारायण उवाच—

शृणु ब्रह्मप्रवक्षेऽहमितिहासं पुरातनम् । श्रुतं महेशवदनारसूर्यपर्वणि पुष्करे ॥ ३१ ॥
हरेर्गुणप्रसङ्गेन कथयामास शंकरः । संपृष्टो मुनिसंघैश्च मया धर्मेण ब्रह्मणा ॥ ३२ ॥
ब्रह्मपुत्र महामाग कथां भुवनपावनीम् । कथयामास विस्तार्य सावधानं निशामय ॥
गन्धर्वेशो गन्धवाहः पर्वते गन्धमादने । महास्तपस्विप्रवरो हरिसेवनतत्परः ॥ ३४ ॥
पुत्रा बभूवुश्चत्वारो गन्धर्वमवरा मुने । सप्तमरुः कृष्णपादाब्जं स्वप्ने ज्ञाने विवानिधम् ॥
ते च दुर्वाससः शिष्याः श्रीकृष्णार्चनतत्पराः । नित्यं दत्त्वा च कमलं संपूज्य तं
पवर्जयम् ॥ ३६ ॥

वसुदेवः सुशेखरश्च सुदर्शनसुपार्थकौ । चत्वारो वैष्णवश्रेष्ठास्तेषुस्ते पुष्करे तपः ॥ ३७ ॥
चिरकालं तपस्तप्या बभूवुः सिद्धमन्त्रिणः । ज्येष्ठो दुर्वाससो योगं संप्राप्य योगिना वरः
सिद्धश्चाकृतदारश्च प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा । सद्यो देहं परित्यज्य बभूव कृष्णपार्षदः ॥ ३९ ॥
एकदा भ्रातरस्ते च जगद्भित्तसरोवरम् । पद्मानि कृष्णपूजार्थमाहर्तुमुद्ये रथे ॥ ४० ॥
पद्माना चयनं कृत्वा गच्छतो वैष्णवान्मुने । दृष्ट्वा निबध्य संजग्मुः सर्वे शंकरकिंकराः
मलिष्टा दुर्बलान्धूरा जग्मुः शंकरसंनिधिम् । ते सर्वे शंकरं दृष्ट्वा प्रणेषुः शिरसा मुक्ति ॥
तानुवाच शिवः शंकरः प्रयुज्याऽऽशिषमुत्तमम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यो भक्तानुमहकारकः ॥

शिव उवाच—

वे. पूं पद्महर्तारः पार्श्वतश्च सरोवरे । छक्षुष्यै रक्षणाय पार्षतीव्रतहेतवे ॥ ४४ ॥
नित्यं सहरूपं ददाति हरये सती । अते त्रैमासिके भक्त्या पतिसौभाग्यवर्धने ॥
शिवस्य वचनं श्रुत्वा तमुपवैष्णवा भिरा । पुटाङ्गलियुताः सर्वे भक्तिनम्रात्मकंवराः ॥

गन्धर्वा उवाच—

पूयं गन्धर्वप्रवरा गन्धवाहसुता विभो । हरये कमलं दत्त्वा पिनायो जलमीधर ॥ ४७ ॥

धैर्यं न विदो हे माध पावैर्या रक्षितं सरः । गृहाणे कमलं सर्वं युष्मार्कं च फलं कुरु ॥
 न दास्यामोऽद्य कर्मलं पास्यामोऽद्य जलं हर । किंवा कथं न पास्यामस्तुभ्यं दत्तानि तानि च
 नित्यं ध्यात्वा यत्पदाब्जं पद्मेन पूजयामहे । साक्षात्तस्मै प्रदत्त्वा च पद्मं पूता वयं प्रमो
 एकं ब्रह्म क्षेत्रीयं क देह, क च रूपवान् । भक्तानुग्रहतो देहो रूपमेदश्च मायया ॥
 किं तु गृहोणे पद्मानि त्वमेव मत्प्रेभुः प्रमो । यतो नो मानसं पूर्णं तद्रूपं दर्शयाच्युत ॥
 द्विभुजं कमनीयं च विशोरं श्यामसुन्दरम् । विनोदमुरलीहस्तं पीताम्बरधरं परम् ॥१३॥
 एकवक्त्रं द्विनयनं चन्दनागुरुचर्चितम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यं रत्नार्णकारभूषितम् ॥१४॥
 कौस्तुभेन मणीन्द्रेण वक्षःस्थलसमुज्ज्वलम् । मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यभूषणम् ॥
 पारिजातप्रसूनानां मालारजिविभूषितम् । कोटिकन्दर्पलावण्यलीलाधाममनोहरम् ॥
 गोपीसंघर्षदृश्यमानं सत्सितैर्वक्रलोचनैः । नवयौवेनसेपलं राघवस्तःस्थलस्थितम् ॥१७॥
 ब्रह्मादिभिः रंत्यमानं बन्धं ध्येयमभीप्सितम् । स्वात्मरामं पूर्णरामं भक्तानुग्रहतावकम्
 इत्युक्त्वा पुरतः क्षमोस्तस्युर्गपेर्वपुंगवाः । श्रीकृष्णरूपेऽश्रवणात्पुलकाङ्कितविग्रहः ॥
 गन्धर्वीणां वक्षः श्रुत्वा शिवस्तानित्युवाच ह । श्रीकृष्णरूपेऽश्रवणात्साश्रुपूर्णविलोचनः ॥
 मयैव यूयं विज्ञाता वैष्णवप्रवरा महिम् । पूर्ता कर्तुं च भ्रमय चरणाम्भोजरेणुना ॥
 अहं बाण्ड्यो करोम्येव श्रीकृष्णमिच्छदर्शने । समागमो हि साधूनां त्रिषु लोकेषु दुर्लभः
 पार्वत्याश्च सुराणां च सदा सूर्य मम प्रियाः । आत्मनश्चाऽऽत्मेभक्तेभ्यो वैष्णवांश्च प्रियाश्च नः
 किंतु मोषं च न भवेन्मर्यादं तत्सर्वोद्धृतं पुरा । तच्छ्रुत्वा महाभागाः पार्वतीव्रतकर्माणि ॥
 सरसश्चैव पद्मानि वैदेहतानि व्रतान्तरे । ते तूष्णमासुर्गं योनिं गमिष्यन्ति न संशयः ॥
 किं हि श्रीकृष्णमक्तानामशुभं विद्यते कचित् । संप्राप्य मानवीं योनिं मोक्षोक्तं पार्ष्ण्यं ध्रुवम्
 यूयं श्रीकृष्णरूपं च प्रत्यक्षं द्रष्टुमुत्सुकाः । ध्रुवं द्रक्ष्यथ यो वंस्तो वृन्दारण्ये च भारते
 दृष्ट्वा कृष्णं ततो मृत्युं संप्राप्य वैष्णवोत्तमाः । दिव्यं त्यन्दनमारुह्य गमिष्यथ हरेर्गृहम् ॥
 अधुना बाण्ड्यनीयं च रूपं द्रष्टुमिहोत्सुकाः । तत्सर्वं पश्यतेत्युक्त्वा दर्शयामास तच्छिवः
 रूपं दृष्ट्वा साधुनेत्राः प्रणम्य सर्वरूपिणम् । आनन्दमुदानवीं योनिमिति ते दानवेश्वराः
 वंद्यैवः पुरा मुक्तः सुहोत्रश्च नकासुरः । मुदर्शनं पलम्बोऽयं स्वर्गं केशः मुषादर्वकः ॥
 हरस्य वरदानेन दृष्ट्वा रूपमनुत्तमम् । मृत्युं संप्राप्य श्रीकृष्णजन्मन्ते कृष्णमन्दिरम् ॥
 इत्थेवं कथितं विष हरेर्देहिनमद्भुतम् । नककोशिपेष्टवाना मोक्षणं मोक्षकारकम् ॥

नारद उवाच—

श्रुतं सर्वं महाभागे त्वत्प्रसादाद्यद्भुतम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि पार्वत्या किं कृतं व्रतम्

को वाऽऽराध्यो ग्रन्थ्यास्य किं फलं नियमश्च कः । कानि द्रव्याणि भगवन्व्रतोपयोगिकानि च
व्रतिकालं ग्रन्थं किं वा प्रतिष्ठायां निरूपणम् । सुविचार्ये वद विमो ध्योतुं कौतूहलं मम ॥

भारारयण उवाच—

ग्रन्थं त्रैमासिकं नाम पतिसौभाग्यवर्धनम् । आराध्यो भगवान्कृष्णो राधिकासहितो मुने ॥
विपुत्रे च समारम्भः समाप्तिर्दक्षिणायने । संदम्य पूर्वदिक्से कृत्वाऽवश्यं हविष्यकम् ॥
प्रात्वा दैशाह संक्रान्ता संवत्स्य जाह्नवातटे । घटे मणौ शालग्रामे जले वा पूजयेद्भृती ॥
ध्यायेद्भक्त्या च राधेशं संपूज्य पञ्च देवताः । ध्यानं च सामवेदोक्तं निबोध कथयामि ते
नवीननिरदृश्यामं श्रीतकौशेयवाससम् । शरत्पार्वणचन्द्रास्पमीषद्धास्पसमन्वितम् ॥८१॥
शरत्पुष्टपाक्षं मञ्जुलब्धनराजितम् । मानसं गोपिकानां च मोहयन्तं मुहुर्मुहुः ॥
राधया हृदयमानं च राधावत्सल्यलक्षितम् । ब्रह्मानन्तेशवर्माधैः स्तूयमानमहं भजे ॥
प्रात्वा कृष्णं च ध्यानेन तमावाह्य ग्रन्थो मुदा । ध्यायेत्तदा राधिकां च ध्यानं मध्यदिनेर(रि)तम्
राधां रासेधरीं रम्यां रासेष्टासरसोत्सुकाम् । रासपण्डलमध्यस्थां रासावेष्टातुदेवताम् ॥
रामेश्वरोरःपटस्थां रतिकं रतिकप्रियाम् । रतिकपवरां रम्यां रमां च रमणोत्सुकाम् ॥

फलं विशाधिकं सप्तशतं नवसहस्रकम् । दद्यान्मानविधं द्रव्यं नैवेद्यं सुमनोहरम् ॥
 संस्कृतान्निं च संस्थाप्य होमं कुर्याद्विचक्षणः । नवतिं च सहस्राणि हुत्वाऽऽज्येन तिलेन च
 सवस्त्रं च समोज्यं च यज्ञसूत्रफलान्वितम् । गन्धपुष्पाञ्चितान्मक्त्वा दद्यान्नवतिलकुडूकान् ॥
 दद्यान्नवतिकुम्भांश्च शीततोयप्रपूरितान् । एवंविधं व्रतं कृत्वा दद्याद्विप्राय दक्षिणाम् ॥
 दक्षिणायाः परिमितं वेदेषु यज्ञिरूपितम् । वृषे-द्राणां सहस्रं च स्वर्णशृङ्गसमन्वितम् ॥
 इत्येवं कथितं विप्र कृतं त्रैमासिकव्रतम् । विशिष्टसंततिकरं पतिसौभाग्यवर्धनम् ॥
 व्रतस्यास्य प्रभावेण सौभाग्यं शतजन्मनि । सत्पुत्रजननी सा च भवेज्जन्मशतं ध्रुवम् ॥
 कदाऽपि न भवेत्तस्या भेदश्च पतिपुत्रयोः । दासदुर्यो भवेत्पुत्रो भर्ता च स्ववचस्करः ॥
 अनुसर्गं भवेद्वाधाकृष्णमक्तियुता सती । भवेद्भ्रतृप्रभावेण प्राप्तज्ञानहरिस्मृतिः ॥
 व्रतं च सामवेदोक्तं कृतं पूर्वमयाऽऽवयोः । सर्वेषां च व्रतानां च श्रेष्ठं कृणु यदामि ते ॥
 स्वायंभुवस्य च मनोः शतरूपामिषा सती । तया कृतं प्रथमतः कृत्वाऽगस्त्यं पुरोहितम्
 तदा कृतं देवहूत्या चाऽऽकूत्या च कृतं तदा । पुरोहितं पुलस्त्यं च कृत्वा ध्रुत्युक्तया मुने
 चकार रोहिणीं तत्तु क्रष्टुं कृत्वा पुरोहितम् । रतिश्चकार तद्व्रतत्वा गौतमस्तत्पुरोहितः ॥
 अकारि तद्व्रतं भक्त्या तारया गुरुकान्तया । महासंभृतसंभारो वसिष्ठस्तत्पुरोहितः ॥
 तद्वृद्ध्या गुरुपत्न्याश्च शक्रश्चक्या कृतं व्रतम् । महासंभृतसंभारस्तत्पुरोधा बृहस्पतिः ॥
 व्रतं चकार स्वाहा च सर्वतोऽपि विलक्षणम् । अतिसंभृतसंभारो मरीचिस्तत्पुरोहितः ॥
 तद्वृद्ध्या पार्वती ब्रह्मश्रुवाच शंकरं मुदा । पुटाञ्जलिमुता देवी भक्तिनञ्जात्मकंचरा ॥

पार्वत्युवाच—

आज्ञां कुरु जगन्नाथ करोमि व्रतमुत्तमम् । आवयोरिष्टदेवस्य व्रतार्तां च परं व्रतम् ॥
 हरेराराधनं नाप सर्वमङ्गलकारणम् । इष्टं दत्तं श्रुतेः शठं तीर्थे पृथग्वाः प्रदक्षिणम् ॥
 हरेराराधनस्यापि कलां नार्हन्ति योऽशीम् । बहिरग्न्यन्तरे यस्य हरिस्मृतिरनुक्षणम् ॥
 जीवन्मुक्तस्य तस्यैव मुक्तिर्भवति दर्शनात् । तस्य पादाब्जजरजसा सद्यः पूता वसुंधरा ॥
 तस्य दर्शनमात्रेण पुनाति भुवनत्रयम् । ब्रह्मा विष्णुश्च चर्मश्च शेषस्तथं च गणेश्वरः ॥
 ध्यायं ध्यायं दत्तदाह्नं तेजसा तत्सगो महान् । यस्य यं संततं ध्यायेत्स तमाप्नोति निश्चितम्
 गुणेन तेजसा नुद्ध्या ज्ञानेन तत्सगो भवेत् । कृष्णस्य स्मरणाद्ब्रह्मानात्तपसा तस्य सेवया
 मया प्राप्नो हि भगवान्स्वामी वा पुत्र एव च । प्रलब्धं लीलया सर्वं पूर्णं मन्मानसं तदा ॥
 स्वामी मे त्वादृशः इति वार्तिके गणेश्वरौ । पिता हिमाद्रिः कृष्णाशो दमकिं दुर्धर्ममयो
 पार्वतीवचनं श्रुत्वा सुप्रसन्नः शंकरः । १४२म् । प्रहस्योवाच भृशं पुलकाङ्कितभिहः ॥

। महादेव उवाच—

अहं हिमाश्रयः कोऽहं कौ वार्तिकगणेश्वरौ । त्वद्विहीना अशक्ताश्च त्वया च वयमीश्वराः
शुक्ताः पतिव्रता याश्च याः पुराऽऽज्ञाः श्रुतौ श्रुताः । गृहीत्वाऽऽज्ञामीश्वर्यं व्रतं कुरु पतिव्रते
व्रतमेतत्कृतं याभिस्ताम्यः कुरु विलक्षणम् । सनत्कुमारो भगवान् व्रते तेऽस्तु पुणोहितः ॥
वमलानां ब्राह्मणानां द्रव्याणां दायकोऽप्यहम् । कुबेरं द्रव्यकोशे च रक्षकं कुरु सुन्दरि ॥
व्रते च दानाध्यक्षोऽहं वनदात्री च श्र्याः स्वयम् । पाठको बह्निदेवश्च वरणो जलदायकः
वस्तूनां वाहका यक्षस्तदध्यक्षः पट्टाननः । स्थानसंस्कारकर्ता च व्रतेऽत्र पवनः स्वयम्
प्रविष्टा स्वयं शक्रश्चन्द्रोऽधिष्ठापको व्रते । सूर्यश्च दाननिर्वक्ता योगयोग्यं ययोचितम्
व्रतोपयुक्तं यद्द्रव्यं दत्त्वा नियमितं प्रिये । ततोऽधिकं फलं पुण्यं हरये देहि सुन्दरि ॥
व्रते नियमितान्विमान्भोजयित्वा ततोऽधिकान् । असंख्यानान्ब्राह्मणान्देवि भवत्या कुरु
निमन्त्रणम् ॥ १४० ॥

समाप्तिदिवसे स्वर्णं रत्नं मुक्तां प्रवालकम् । व्रतोक्तां दक्षिणां दत्त्वा सर्वं देहि द्विजातये
इत्युक्त्वा शंकरस्तौ च कौरवामास तद्व्रतम् । व्रतं चकार सा दुर्गा सर्वाभ्यश्च विलक्षणम्
इत्येवं कथितं विप्रपार्वत्या यद्व्रतं कृतम् । रत्नं वेदुमशक्ताश्च ब्राह्मणाः पार्वतीव्रते ॥
इतिहासः श्रुतः सर्वैः प्रकृतं शृणु नारद । श्रीष्णबालचरितं नूतनं नूतनं पदे पदे ॥ १४१ ॥
हत्वा तान्दानवेन्द्राश्च शिशुभिः सह गोकुले । जगाम स्वगृहं कृष्णः कुबेरमनोपमम् ॥
सर्वेभ्यो वनवार्ता च प्रोक्तो च शिशुभिर्मुदा । अतैव विस्मिताः सर्वे नन्दो मयमवाप ह
जानीय बृद्धगोपोंश्च गोपिकाः स्वविरोस्तथा ॥ युक्तिं चकार तैः सार्वभालोच्य सर्व-
भोचिताम् ॥ १४२ ॥

कृत्वा युक्तिं च गोपेशस्तत्स्थानं त्यक्तुमुद्यतः । गतुं वृन्दावनं सर्वानुवाच तत्क्षणं मुने ॥
नन्दाज्ञां च समाकर्ण्य ते सर्वे गन्तुमुद्यताः । गोपाश्च गोपिकाश्चैव बालका बालिकास्तथा ॥
कृष्णेन हलिना सार्यं प्रयमुर्बालका मुदा । संगीतं च प्रगायन्तो नानावेषसमन्विताः ॥
प्रेणुप्रवादकाः केचित्केचिच्छृङ्खलप्रवादकाः । करतालकराः केचिद्दीपाहस्ताश्च केचन ॥
छारपत्रकराः वेषिच्छृङ्खलहस्ताश्च केचन । नवपल्लवकर्णाश्च केचिद्गोपालबालकाः ॥
केचिन्मुकुटकर्णाश्च दुष्पकर्णाश्च केचन । नवमाल्यकराः केचिस्कोविदानुमालिनः ॥

केचित्प्रलब्धबुद्धाश्च; पुष्पबुद्धाश्च, केचन । गोपालबालकः सर्वे, त्रिप्रेन्द्र नर्वकोटयः ॥
जम्भुगोष्पो वयस्याश्च कोटिशः कोटिशो मुदा । बुद्धाश्च कोटिशास्तत्र नृहच्छ्रेण्यश्च-
लत्कुचाः ॥ १६९ ॥

राधिकासहचारिण्यो बाला गोपालिका मुनेः, ताः सुशीलादयो मया नानालंकारभूषिताः
दिव्यवस्त्रपरीधानाः सस्मितास्तथा यथुर्मुदा । काश्चिदास्तु शिविकां रयमास्तु काश्चन ॥
राधा स्पन्दनमास्तु शातकौम्भपरिच्छदम् । तामिष्युका यथौ देवी रत्नालंकारभूषिता ॥
यशोदा रोहिणी चैव रत्नालंकारभूषिता । यथौ स्पन्दनमास्तु शातकौम्भपरिच्छदम् ॥
नन्दः सुनन्दः श्रीदामा गिरिभानुर्विमाकरः । वीरभानुश्चन्द्रमानुर्गजस्थाः प्रयथुर्मुदा ॥
श्रीकृष्णवज्रदेवौ तौ रत्नालंकारभूषितौ । स्वर्गस्पन्दनभास्माव-जम्भुः परया मुदा ॥
कोटिशः कोटिशो गोपा बुद्धाश्च यौवनान्विताः । अश्वस्याश्च गजस्याश्च रयस्याश्चैव केचन
गोपा यथुर्मुदा युक्ताश्चोद्धृता नन्दकिंकराः । वृषस्या गर्भस्याश्च संगतितानुतत्पराः ॥
अपरा राधिकादास्याश्च सप्तशतकोटयः । मुराङ्गान्विताः सस्मिताश्च स्तर्णाङ्गिकारभूषिताः
काश्चिसिन्दूरहस्ताश्च काश्चित्कज्जलवाहिकाः । काश्चित्कन्दुकहस्ताश्च काश्चिपुचलि-
काश्चराः ॥ १७० ॥

भोगद्रव्यकराः काश्चित्कीडाद्रव्यकरा वराः । तेषां द्रव्यकराः काश्चित्काश्चिन्मालाकरा वराः
काश्चिद्वाद्यकहस्ताश्च प्रयथुर्गोपिका मुदा । वह्निशृङ्गाकानां च वाहिकाश्चैव काश्चन ॥
चन्द्रनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रववाहिकाः । काश्चित्संगीतनिरताः काश्चिन्नृपधारताः ॥
कोटिशः कोटिशो रम्याः प्रयथुः शिविकान्विताः । कोटिशः कोटिशश्चाश्वाः कोटिशः
कोटिशो रमाः ॥ १७१ ॥

कोटिशः कोटिशश्चैव शकटा द्रव्यपुरिताः । कोटिशः कोटिशश्चैव वृषेन्द्रा द्रव्यवाहकाः
कोटिशः कोटिशश्चैव दशलक्ष्माणि हस्तिनाम् । हस्तिपाकुशयुक्तानि यथुर्बुद्धावनं यनम्
सर्वे वृद्धावनं गत्वा दृष्ट्वा शून्यगृहं मुने । वृष्टमूले यथास्थानं तस्युः सर्वे यथोचितम् ॥
उवाच गोपान्छ्रीकृष्णो गृहाश्चेष्टतमन्वजाः । अद्य संतिष्ठतेष्वेवं श्रुत्वा श्रीकृष्णभाषितम्
कुर्वन्ति गृहाः कृष्णोदयेऽमुत्तुङ्ग गोपकाः । इति तेषां वज्रः श्रुत्वा श्रीकृष्णो वाक्प-
मब्रवीत् ॥ १७४ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अथ स्थाने गृहाः सन्ति प्रसन्ना देवनिर्मिताः । देवनिर्मिता विना शक्या न हि द्रष्टुं न केचन
अद्य तिष्ठन्त गोपालाः संपूज्य वन्देवताः । प्रानयन् गृहान्स्थान्द्रव्यपाय ध्रुवं मुदा ॥

धूषदीपादिनैवेद्यैर्बलिभिः पुष्पचन्दनैः । देवी च यटमूलस्थां पूजां कुरुन चण्डिकाम् ॥
 कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा गोपाः संपूज्य देवताम् । भुक्त्वा भोगान्दिने रात्रौ तत्रैव मुपुर्मुदा
 इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० वक्त्रप्रष्टम्भकेशिवचनपूर्व-
 कवृन्दावनगमनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

=====
 अध सप्तदशोऽध्यायः ।
 =====

नारायण उवाच—

सुष्टेषु व्रजनन्देषु नराणां वृन्दावने वने । सुनिद्रिते च निद्रेशे मातृवत्सःस्थलस्थिते ॥ १ ॥
 निद्रितासु च ग्धेरीषु रम्यतरुस्थितासु च । यूनां च सुखसंयोगशुपक्तमानसासु च ॥
 कासुचिच्छिद्युक्तासु सखीयुक्तासु कासुचित् । कासुचिच्छकटस्थासु स्यन्दनस्थासु कासुचित्
 पूर्णेन्दुकौमुदीयुक्ते स्वर्गादपि मनोहरे । नानाप्रकारकुसुमवायुना सुरभीकृते ॥ ४ ॥
 सर्वभूतगिनि निश्चेष्टे मुहूर्ते पञ्चमे गते । तत्राऽऽजगाम भगवान्छिन्नस्त्रिणां च गुरोर्गुरुः ॥
 बिभ्रद्दिवाशुकं सूक्ष्मं रत्नमाल्यं मनोहरम् । रत्नालंकारमकुलं श्रीमन्मकरकुण्डलम् ॥
 ज्ञानेन वयसा वृद्धो दर्शनीयः किशोरवत् । अतीव सुन्दरः श्रीमन्कामदेवसमप्रभः ॥
 विशिष्टशिष्यनिपुणैः सार्वे शिष्यिन्निमोदिभिः । भगिरत्नेर्हंभरत्नेर्लोहाख्युतहस्तकैः ॥
 आजगमुर्ध्वक्षनिकराः कुम्भवनिकिकराः स्फाटिका रत्नवेपाश्च दीर्घस्कन्धाश्च केचन ॥ ९ ॥
 पद्मरागकराः केचिदिन्द्रवीलकराः वराः । केचित्स्यमन्तकराश्चन्द्रकान्तकरास्तथा ॥
 सूर्यकान्तकराश्चान्ये प्रभाकरकरा वराः । केचित्परशुहस्ताश्च लोहसारकरा वराः ॥ ११ ॥
 केचिच्च गन्धसाराणा मणीन्द्राणा च वाहकाः । केचिच्चाग्रहस्ताश्च केचिर्द्विगवाहकाः
 स्वर्णपात्रघटादीना वाहकाश्चैव केचन । विश्वकर्मा च सामग्रीं दृष्ट्वा तु सुमनोहराम् ॥
 नगरं कर्तुमारभे ध्यात्वा कृष्णं शुभेक्षणम् । पञ्चयोजनविस्तीर्णं भारते श्रेष्ठमुत्तमम् ॥
 पुण्यक्षेत्रं तीर्थसारमतिप्रियतमं हरेः । तत्रस्थाना मुमुक्षुणा परं निर्वाणकारणम् ॥ १५ ॥
 गोलोकस्य च सोपानं सर्वेषां वाञ्छितप्रदम् । चतुष्कोटिचतुःशाळं तत्रैव तिमनोहरम् ॥
 कपाटस्तम्भसोपानसहितैः प्रस्तरैर्वरेः । चित्रपुत्तलिकापुष्पकलशोज्ज्वलशेखरम् ॥ १७ ॥
 शैलजादमविनिर्माणवेदिपाङ्कजसंयुतम् । शिलाप्राकारसंयुक्तं प्रचकाराय लीलया ॥
 पथोचितनृहस्तुद्वारद्वयसमन्वितम् । स्फाटिकाकारमणिनिर्मुदा युक्तो विनिर्ममे ॥
 सोपानैर्गन्धसाराणां स्तम्भैः शङ्कुविनिर्मितैः । कपाटैर्लोहसाराणां राजतैः कलशोज्ज्वलैः

वज्रसारविनिर्माणपाकौरैः परिशोभितम् । कृत्वाऽऽश्रमं बह्वानां यथास्थानं यथोचितम्
वृषभान्वालयं रम्यं कर्तुमारब्धवा-पुनः । प्राकारपरिस्त्रायुक्तं चतुर्द्वारान्वितं परम् ॥
चारुविशच्चतुःशालं महामणिविनिर्मितम् । रत्नसारविकारैश्च तूटिकानिकरैर्वरैः ॥
सुवर्णाकारमणिभिरारोहेरतिमुन्दरैः । लोहसारकपाटैश्च शोभिनं चित्रकृत्रिमैः ॥
मन्दिरे मन्दिरे रम्ये सुवर्णकलशोज्ज्वलम् । तदाश्रमैकदेशे च निर्मणेऽतिमनोहरे ॥
चारुचम्बकवृक्षाणामुद्यानाभ्यन्तरे मुने । संपोगार्थे कलावस्थाः स्वामिना सह कौतुकात् ॥
विशिष्टेन मणीन्द्रेण चकाराष्टालिकालयम् । युक्तं नवभिरारोहेन्द्रिनीलावेनिमितैः ॥
स्थूणाकषादनिकरैर्गन्धसारविकारजैः । अत्युच्छ्रितं मनोरम्यं सर्वतोऽपि विदलनम् ॥

नारद उवाच—

कलावती का भगवन्कस्य पत्नी मनोहरा । यस्मतो यद्वहं रम्यं निर्ममे सुरकारुणा ॥

नारायण उवाच—

पितृणां माननी कन्या कमलांशा कलावती । मुन्दरी वृषभानस्य पतिव्रतपरायणा ॥२८॥
यस्याश्च तनया राधा कृष्णपाणाधिका प्रिया । श्रीकृष्णार्वाशसंभूता तेन वृष्या च तेजसा
यस्याश्च चरणाम्भोजरजःपूता वसुंधरा । यस्यां च सुदृशं भक्तिं सन्तो वाञ्छन्ति संतनम्

नारद उवाच—

वितृणां माननी कन्यां मने तिष्ठन्कपं मुने । मानवः केन पुण्येन कथमाप सुदुर्लभाम् ॥
वृषभानुर्धनपतिः पुराऽऽवीत्को महानहो । कस्य वा केन तपसा राधा कन्या वभूव ह ॥

सूत उवाच—

नारदस्वयं वचः श्रुत्वा महर्षिर्ज्ञानिनां वरः । प्रहस्योवाच प्रीत्या तमितिहासं पुरातनम् ॥

नारायण उवाच—

वभूवुः कल्पकारिणः वितृणां मानसात्पुत्रा । कलावतीरत्नमञ्जुमेनकाश्चातिदुर्लभाः ॥
रत्नमाला च जनकं वरधामास कामुकी । शैलधिनि हरेरंशं मेनका सा रिमात्रयम् ॥
दुहिता रत्नमालाया अयोनिस्तमसा सती । श्रीरामपत्नी श्रीः साक्षात्सीता सत्यपरायणा
कन्यका मेनकायाश्च पार्वती सा पुरा सती । अयोनिस्तमसा सा च हरेर्माया सनातनी ॥
सा छेमे तपसा देवं हरं नारायणायकम् । कलावती सुचन्द्रं च मनुवंशसमुद्भवम् ॥
स च राजा हरेरंशस्तां संप्राप्य कलावतीम् । मन्त्रे गुणवानां श्रेष्ठमात्मानमतिमुन्दरम् ॥
अहो रूपमहो वेषमहो अंशः नवं वयः । सुकोमलाहं छलिनं शस्त्रेन्द्राधिकाननम् ॥

गगनं दुर्लभमहो गजखड्गनगजानम् । कटाक्षैर्मोहितुं शक्तं मुनीन्द्राणां च मानवम् ॥४१॥
 श्रेणियुग्मं सुललितं रम्भस्तम्भाग्निर्निर्मितम् । स्तनद्वयं युक्कठिनमतिपीनेज्जतं मुने ॥४२॥
 नितम्बयुगलं चारु रथचक्रविनिर्मितम् । हस्तौ पादौ च रक्तौ च पद्मविम्बकलाधरम् ॥
 पद्मद्विजम्बीनाभं दन्तपङ्क्तिमन्ताहरम् । शरन्मध्याह्नपञ्चानां प्रभामोचनलोचनम् ॥
 भूपणैर्भूषितं रूपं कृतं सद्गन्धभूषणम् । इतीव मत्वा दृष्ट्वा न कामबाणप्रपीडितः ॥
 दिव्यं स्थन्दनमारुह्य वामुनया सह वामुरः । क्रीडां चकार रहसि स्थाने स्थाने मनोहरे
 रम्याया मलयद्रोण्या चन्दनागुरुवायुना चारुचम्पकपुष्पाणां तले रतिसुखावहे ॥४३॥
 मालतीमल्लिकार्जुना च पुष्पमेघानिऽतिपुष्पिते । पुष्पभञ्जनशीतरे निर्जने केनकीवने ॥
 मशिमालिङ्गितान्तरस्थकाननं जन्तुर्जनिते । नन्दने मन्दरद्रोण्या वनेरीतीरजे वने ॥४४॥
 शैले शैले सुरग्ये च नद्या नद्या नदे नदं । द्वीरे द्वीपे तु रहसि स रेमे वामया सह ॥
 नवसंगमसंयोगाद्बुधुधे न दिवानिशम् । एवं वर्षसहस्रं तद्गतमेव मुहूर्तवत् ॥ ५१ ॥
 कृत्वा विहारं सुचिरं स विरक्तो बभूव ह । जगाप तपसे विन्ध्यशैलं तीर्थं तथा सह ॥
 भारतेऽतिप्रशस्यं च पुलहाश्रममुत्तमम् । तपस्तेषु नृपस्तत्र दिव्यवर्षसहस्रकम् ॥५२॥
 मोक्षाकाङ्क्षी निःस्पृहश्च निराहारः कृशोदरः । मूर्ध्निमाष मुनिश्रेष्ठ ध्यात्वा कृष्णपदाम्बुजम्
 तद्वाज्रयास्रवरमीकं साध्वी दूरं चकार सा । निश्चेष्टितं प्रति दृष्ट्वा त्यक्तं प्राणैश्च पञ्चभिः
 मासशोणितरिक्तं तमग्निर्संसक्तविग्रहम् । उच्चैः सरोद शोकाकर्ता निर्जने तु कलावती ॥
 हे नाथ नाथेत्युच्चार्य दृष्ट्वा वसन्ति मूर्ध्नि । विच्छिन्न महादीना पतिप्रतपरायणा ॥
 दृष्ट्वा नृप निराहारं वृशं धमनिसंयुतम् । श्रुत्वा च रोदनं तस्याः कृपया च कृपानिधिः
 आविर्बभूव जगता विधाता कमलोद्भवः । क्रोडे तस्या च तं तूर्णं सरोदं भगवान्बिभुः
 ब्रह्मा कमण्डलुजलेनाऽऽसित्त्वि नृपविग्रहम् । जीवं तन्नाशनाय ब्रह्मज्ञानेन ब्रह्मविन् ॥
 नृपेन्द्रश्चेतना माय्य पुरो दृष्ट्वा प्रजापतिम् । नृपणाथ च तं दृष्ट्वा तं च कामसमप्रभम्
 समवाचेति संतुष्टो वरं वृणु यथेप्सितम् । स निधनं च श्रुत्वा वने निवर्तयामासितम् ॥
 दयानिधे त्वं ददय' वरं दातुं समुद्यतः । प्रसन्नवदनः श्रीमान्मेरानवसरोरुहः ॥६१॥
 श्रुत्वाऽनुमानं मनसि शुष्ककण्ठोष्ठतालुका । तमुवाच सती त्रस्ता वरं दातुं समुद्यतम् ॥

कलावत्युवाच--

यदि मुक्तिं नृपेन्द्राय ददासि कमलोद्भव । अतोऽवलाया हे ब्रह्मन्ना गतिर्भविता वद ॥
 विना वान्तं च वान्तानां का शोभा अतुरानन । जने पतिव्रतायाश्च पतिरेव श्रुतौ श्रुतम्
 गुरुश्रीगीष्टदेवश्च तपोधर्ममयः पतिः । सर्वेणा च पियतगे न बन्धुः स्वामिनः परः ॥

सर्वधर्मस्वरा ब्रह्मन्वाप्तिसेवा सुदुर्लभा । स्वामिसेवाविहीनायाः सर्वं तन्निष्फलं भवेत् ॥
 धर्मं दानं तपः पूजा जपहोमादिकं च यत् । ज्ञानं च सर्वतीर्थेषु श्रेयस्याश्च पदसिद्धिम्
 दीप्ता च सर्वयज्ञेषु महादानानि यानि च । पठनं सर्ववेदानां सर्वाणि च तर्पाणि च ॥
 वेदज्ञानां ब्राह्मणानां भोजनं देवमेवम् । एतानि स्वामिसेवाया, कलां नार्हन्ति षोडशीम्
 स्वामिसेवाविहीना या वदन्ति स्वामिने कटुम् । पतन्ति कालमूत्रे च शयश्चन्द्रादिवाकरौ ॥
 'सर्वप्रमाणाः क्रमयो देशान्ति च दिग्गन्तिश्च । संततं विपरीतं च कुर्वन्ति शब्दमुल्लङ्घनम् ॥
 'सूत्रश्रेष्ठमपुरीषाणां कुर्वन्ति भक्षणं मुदा । मुखे तावां ददत्येवमुक्तां च यमकिंकराः ॥
 भुक्त्वा योगं च नरके कृमियोनिं प्रयान्ति साः । यक्षन्ति जन्मशतकं रक्तमासपुरीषकम्
 श्रुत्वाऽहं विदुषां वक्राद्वेदवाक्येषु निश्चितम् । जानामि किञ्चिदस्य त्वं वेदननको विभुः
 'गुरोर्गुरुश्च विदुषां योगिनां ज्ञानिनः' तथा । सर्वज्ञमेवंभूतं त्वां बोधयामि किमुच्यते ॥
 प्राणाधिकोऽयं कान्तोऽयं यदि मुक्तो यमूच ह । मम को रक्षिता ब्रह्मन्धर्मस्य यौवनस्य च
 कौमारं रक्षिता तातो दत्त्वा पात्राय सत्कृती 'सर्वदा रक्षिता कान्तस्तदभावे च तत्सुतः
 त्रिप्पयस्थानु नारीणां प्रातारश्च श्रयः स्मृताः । याः स्वतन्त्राश्च ता नष्टाः सर्वधर्मनहिष्कृताः
 असत्कुलप्रसूतास्ता कुलटा दुष्टमालयाः । शतजन्मकृतं पुण्यं तावां नश्यति पञ्चज ॥
 'पुत्रलोहो यथा नश्ये तथा युनि च नार्थकः । पतिव्रतानां कान्ते च सर्वकाले समा सृष्टा ॥
 मुने स्तनंधये स्नेहो मातृणां चातिशोभिते । पतिस्नेहस्य साध्वीनां कलां नार्हति षोडशीम्
 स्तनान्धे स्तनदानान्तं मिथ्याले भोजनाशये । कान्ते चित्तं सतीनां च स्वप्ने ज्ञाने च संततम् ॥
 दुःखान्तो बन्धुविच्छेदः पुत्राणां च तर्गोऽधिकः । मुदारुणः स्वामिनश्च दुःखं नातः परं क्षियाः
 अविदग्धा यथा दग्धा ज्वलद्गौ विषादने । तथा विदग्धा दग्धा स्याद्विदग्धाविरहानले ॥
 नाशे तृष्णा जले तृष्णा साध्वीनां स्वामिने विना । विरहाग्ना मर्मादग्धं बह्नौ शुष्कतृणं यथा
 'नहि कान्तात्परो बन्धुर्नहि कान्तात्परः प्रियः । नहि कान्तात्परो देवो नहि कान्तात्परो गुरुः
 नहि कांतात्परो धर्मो नहि कान्तात्परं वनम् । नहि कान्तात्पराः प्राणा नहि कान्तात्परः
 स्त्रियाः ॥ ८९ ॥
 निमग्नं कृष्णपादाब्जे वृष्णवानं यथा मनः । यथैकपुत्रे मातुश्च यथा स्त्रीषु च कामिनाम् ।
 धनेषु कृपणानां च चिरकलामिनेषु च । यथा मयेषु भीतानां शास्त्रेषु विदुषां यथा ॥
 स्तनादाने शिशूनां च शिष्येषु शिष्यिणा यथा । यथा जग्रे पुंश्चलीनां साध्वीनां च तथा प्रिये
 तं विना जीवितुं ब्रह्मन्तजमेकं च क्षमम् । मरणं जीवनं तासां जीवनं मरणाधिकम् ॥
 मद्भर्तृरहितानां च शोकेन हतचेतसां । अन्यशोकनिमग्नानां कष्टेन पानपोननात् ॥

विपरीतः शान्तशोको वर्धते मरुणादहो ! कर्म च्छाया सतीनां च संगिनीनां सती वरी॥
इतरे भोगदेहान्ते साध्वी जन्मनि जन्मनि । करोपि चेज्जगद्धातरिमं मुक्तं मया विना ॥
त्वा शप्त्वाऽहं त्वयि विभो पश्य दास्यामि स्त्रीवधम् ॥ ९९ ॥

श्रुत्वा कलावतीवाक्यमुवाच विस्मितो विधिः । हितं पीयूषसदृशं भयसंविशमानसः ॥

प्रसन्नोवाच—

वत्से मुक्तिं न दास्यामि त्वामिनं च त्वया विना । मुक्तं कर्तुं त्वया सार्धं संप्रप्तं नाहं

मीश्वरः ॥ ९८ ॥

मातर्मुक्तिर्विना भोगाद्दुर्लभा सर्वसमता । निर्वाणता समाप्नोति भोगी भोगविकृन्तने ॥
वतिर्वर्षे स्वर्गभोगं कुरुष्व त्वामिना सह । ततस्तु युवयोर्यन्म भविता भारते सति ॥
यदा भविष्यति सती कन्या ते राधिका स्वयम् । जीवन्मुक्तौ तया सार्धं गोलोकं च गमिष्यथः
वतिरालं नृपश्रेष्ठ भुङ्क्ष्व भोगं स्त्रिया सह । साध्वी वै तत्त्वयुक्ता च मामा शप्त्वा त्वमर्हसि
जीवन्मुक्ता । समाः सन्तः कृष्णपादाब्जमानसाः । वाञ्छन्ति हरिदास्यं च दुर्लभं न च
निर्वृत्तिम् ॥ १०१ ॥

इत्युक्त्वा तौ वरीं दत्त्वा सततशौ पुरतस्तयोः , ययुस्तौ तं धनस्य जगाम स्वालयं विधिः
आजगमतस्तौ कालेन भुक्त्वा भोगं च भारतम् । परं पुण्यप्रदं दिव्यं ब्रह्मादीनां च वाञ्छितम्
सुचन्द्रो वृषभानुश्च ललाप जन्म गोकुले , पद्मावत्याश्च जठरे सुरमानस्य रेतसा ॥ ११९ ॥
जातिस्मरो हरेरंशः शुक्लपक्षे यथा शशी । ववर्धनुर्दिने तत्र व्रजगेहे व्रजाविषः ॥ ११७ ॥
सर्वज्ञश्च महायोगी हरिपादाब्जमानसः । नन्दन-धुर्वदान्धश्च रूपवा-गुणवान्मुखाः ॥
कलावती कान्त्यकुब्जे नभूवायोनिर्संमवा । जातिस्मरा महासाध्वी सुन्दरी कमलाकला ॥
कान्त्यकुब्जे नृपश्रेष्ठो भनन्दन उरुक्रमः । स तां संप्राप्य यागान्ते दक्षकुण्डसमुत्थिताम् ॥
नञ्चा हसन्ती रूपादद्या स्तनान्वापिव बलिकाम् । तेजसा पञ्चलन्ती च प्रतप्तकनकपद्मम्
कृत्वा वसति राजेन्द्रः स्वकान्तायै ददौ मुदा । मालावती स्तनं दत्त्वा तां प्रपेप प्रहर्षिता ॥
तदज्ञपाशनदिने सता मध्ये शुभे क्षणे । नमस्कृत्यकाले च वान्ममूवाशरीरिणी ॥ ११९ ॥
कलावतीरिति कन्याया नाम रक्ष नृपेति च ॥ ११४ ॥

इत्येवं वचनं श्रुत्वा तत्पवार महोपतिः । विप्रेभ्यो गिस्तुकेभ्यश्च बन्दिभ्यश्च घनं ददौ ॥
सर्वेभ्यो भोजयागास चकार सुमहोत्सवम् । कालेन सा रूपवती यौवनस्या ययूव ह ॥
अतीव सुन्दरी दयाया मुनिमानसमोहिनी । चारुचम्पकवर्णाया शरच्चन्द्रनिभानना ॥
ईषद्धास्यप्रदास्या प्रपुष्टवधलोचना । नितम्बश्रोणिभारता स्तनभारनता सती ॥ ११८ ॥

गच्छन्ती । राजमार्गेण गजेन्द्रमन्दगामिनी । ददर्श नन्दः पथि तां गच्छन्तीं च मुदाऽन्वितः ।
जितेन्द्रियश्च ज्ञानी च मूर्खमाप तयाऽपि च । त्रस्तो लोकान्पथि गतास्तूष्णीं पपच्छ सादरम् ।
गच्छन्तीं कस्य कन्येयामिति होवाच तं जनः । मनन्दनस्य नृपतेः कन्या नाम्ना कलावती ॥
कमलाकलया कन्या संभूता नृपमान्दरे । कौतुकेन च गच्छन्तीं क्रोडार्थं सखिमन्दिरम् ॥
मनं ब्रज ब्रजधेष्टेत्युक्त्वा लोको जगाम ह । प्रहृष्टमानसो नन्दो जगाम राजमन्दिरम् ॥
अवरुह्य रयास्तूष्णीं विवेश नृपतेः सभाम् । उत्थाय राजा संभाष्य स्वर्णसिंहासनं ददौ ॥
इष्टाच्छापं बहुतरं चकार च परस्परम् । विनयावनतो नन्दः संबन्धोक्तिं चकार ह ॥

नन्द उवाच—

शृणु राजेन्द्र वक्ष्यामि विशेषवचनं शुभम् । संबन्धं कुरु कन्याया विशिष्टेन च सांप्रतम् ।
सुरमानुसुतः श्रीमान्वृषभानुर्बजाधिपः । नारायणांशो गुणवान्सुन्दरश्च सुपण्डितः ॥
स्थिरयौवनयुक्तश्च योगी जातिस्मरौ युवा । कन्या तेऽयौनिस्मृता यज्ञकुण्डसमुद्भवा ॥
त्रैलोक्यमोहिनी शान्ता कमलांशा कलावती । स च योग्यस्त्वद्दुहितुस्तद्योग्या ते च कन्यका
विदग्धाया विदग्धेन संबन्धो गुणवान्नृप । इत्येवमुक्त्वा नन्दस्तु विरराम च संसदि ॥
उवाच तं नृपश्रेष्ठो निनयावनतो मुने ॥ १३० ॥

मनन्दन उवाच—

संबन्धो हि विधिवशो न मे साध्यो ब्रजाधिप । प्रभापतिर्योगकर्ता जन्मदाताऽहमेव च ॥
का कस्य पत्नी कन्या वा वरः को वा ससाधनः । कर्मानुरूपफलदः सर्वेश कारणं विधिः
भवितव्यं कृतं कर्म तदगोचं श्रुतौ श्रुतम् । अन्यथा निष्फलं सर्वमनीशस्योद्यमो यथा ॥
वृषभानुप्रिया यात्रा लिखिता चैतमुता मम । पुरा भूतेषु को वाऽहं केनान्येन निवार्यते ॥
इत्येवमुक्त्वा राजेन्द्रो विनयानतकंधरः । मिष्टार्थं भोजयामास सादरेण च नारद ॥
नृपानुज्ञामुपादाय प्रनराजो ममं गतः । गत्वा स कथयामास सुरमानस्य संसदि ॥
सुरमानश्च यत्नेन नन्देन च सादरम् । संबन्धं योनयामास गर्गद्वारा च सत्वरम् ॥
विवाहकाले राजेन्द्रो विपुलं यौतकं ददौ । गजरत्नमध्वरत्नं रत्नानि मणियुपणम् ॥
वृषभानुर्मुदा युक्तः प्राप्य तां च कलावतीम् । रेमे सुनिर्मने रम्ये बुबुधे न दिशनिशम् ॥
अक्षुर्निमेषविरहाद्व्याकुला स्वामिना विना । व्याकुलो वृषमानश्च क्षणेन च तथा विना ॥
जातिस्मरा च सा कन्या मायामानुषरूपिणी । जातिस्मरो हरेरंको वृषमानो मुदाऽन्वितः
वधुर्ध्वं च तयोः प्रेम निरधं नित्ये नवं नवम् । सदा रुकाया सा प्रौढा स च कामसमी युवा
तयोः कन्या च कालेन राधिका सा नमूव ह । दैवागमुदाग्राशयेन श्रीकृष्णस्याऽऽतया पुरा

अथोनेसंभवा सा ५ कृष्णप्राणाविका सती । यस्या दर्शनमात्रेण तौ विमुक्ता बभूवतुः
 इतिहासश्च यदित प्रकृत शृणु सापतम् । पापेन्वनाना दाहं च ज्वलदग्निशिखोपम ॥
 वृषभ नाश्रम गत्वा शिल्पिना प्रवेशे मुता । स्थानान्तेर विश्वकर्मा जगाम स्वगणे सह ॥
 क्रोशमात्र स्थल चारु मनसाऽऽलोच्य तत्त्ववित् । आश्रम कर्तुमारमे नन्दस्य सुमहात्मनः
 कृत्वाऽनुमान बुद्ध्या च सर्वताऽपि विलक्षणम् । परिखाभिर्गभाराभिश्चतुर्भि सयुत वरम्
 दुर्लब्ध्याभिर्वैशिम्भश्च खनिताभिश्च प्रस्तैः । पुष्पोद्यानै पुष्पितामि वारावारेषु पुष्पितै
 चारुचम्पकवृक्षैश्च पुष्पितै सुमनोहरैः । परितो वासिताभिश्च सुगन्धिवायुना मुने ॥
 आग्नेर्गुह्यै पनसै खजूरैर्नारिकेलकै । दाडिमै श्रीफलेभृङ्गैर्जम्बीरैर्नगरङ्गकै ॥
 शुद्धैरास्त्रातकैर्जम्बूसमूहैश्च फलान्वितैः । कदलीना केतकीना कदम्बाना कदम्बकै ॥
 सर्वत शोमिताभिश्च फलैस्तैः पुष्पितैरहो क्रोडाहार्भिर्निगूढाभिर्वाडिताभिश्च सर्वदा
 परिताना रह स्थाने चकार मार्गमुत्तमम् । दुर्गम परवर्षणा स्वाना च सुगम सदा ॥
 सकेतेन मणिस्तम्भैश्चादितै स्वरूपपायसा । स्तम्भसोमाकृतमहो न सकीर्णं न विस्तृतम्
 परितोपरिभागे च प्राकार सुमनोहरम् । धनु शतप्रमाण च चकारातिममुच्छ्रितम् ॥
 प्रस्तरस्य प्रमाण च पञ्चविंशतिहस्तकम् । सिन्दूरगङ्गासमाणिभिर्निर्मित चातिसुन्दरम् ॥
 बाणैर्द्वाम्या च सयुक्तम तरे सप्तभिस्तथा । द्वार्भिश्च सनिर्द्धाभिर्मणिसारकपाटकैः ॥
 हरिभ्रमणीना कलशैश्चित्रदुक्तैर्विशोजितम् । मणिसारविकारैश्च कपटैश्च सुशोभितम् ॥
 स्वर्णसारविनिर्माणकलशोज्ज्वलशोखरम् । नन्दालय विनिर्माय बभ्राम नगर पुन ॥
 राजमार्गाश्च विविधानः च चारुश्चकार ह । रक्तमानुविकारैश्च वेदिमिश्च सुपत्तन ॥
 पारावारे च परितो निषट्वाश्च मनोहरान् । वाणिज्यार्हैश्च वाणिजा परितो मणिमण्डपै ॥
 सर्वतो दक्षिणे वामे ज्वलद्भिश्च विराजितान् । ततो वृन्त्वावन गत्वा निर्भमे रासमण्डलम्
 सुन्दर मण्डलाकार मणिप्राकारसयुतम् । परितो योजनानाथम मणिवेदिविरन्वितम् ॥
 मणिसारविकारैश्च मण्डपैर्नवकोटिभि । शृङ्गारार्हैश्च चित्रादये रतितल्पसमन्वितै ॥
 नानागातिप्रसूनाना वायुना मुरभीकृतैः । रत्नपटीपसयुक्तै सुवर्णकलशोज्ज्वलै ॥
 पुष्पोद्यानैः पुष्पितैश्च सरोमिश्च सुशोभितम् । रासस्थल विनिर्माय जगामान्यस्थल पुर
 दृष्ट्वा वृन्दवावन रस्य परितुष्टो बभूव ह । वृन्त्वावनान्धन्तरे च स्थाने स्थाने मुनिर्जने ॥
 अस्या वारिमित बुद्ध्या मनसाऽऽलोच्य यत्नत । विलम्बणानि रम्भाणि तत्र त्रिशद्वनानि च
 रावामाधवयोरेव त्रिदार्थं च विनिमये । ततो मधुयत्राम्याशे निर्जनऽतिमनोहरे ॥ १७० ॥
 अटमूनसमीपे च सरस पश्चिमे तटे । चम्पकोद्यानपूर्वाया केतकीवनमध्यत ॥ १७१ ॥

पुनस्तयोश्च क्रीडाये चकार रत्नमण्डपम् । चतुर्भिर्भादिकाभिश्च परीतमतिमुन्दरम् ॥
सद्रत्नसाररचितै ररजितं तूळिकाशयैः । अमूल्यारत्नरचितैर्नानाचित्रेण चित्रितैः ॥ १७३ ॥
कपाटैर्नवभिर्मुक्तं नवद्वारैर्मनोहरैः । रत्नेन्द्रविज्जकलशैः कृत्रिमैश्च त्रिशोडशभिः ॥ १७४ ॥
परितः परितो भित्त्यामूर्ध्वं च पारिशोभितम् । महामणोन्द्रविज्जैरारोहैर्नवभिर्वृतम् ॥
सद्रत्नसाररचितकदशोज्ज्वलशेखरम् । पताकातोरणैर्व्युक्तं शोभिन् इवेवचामनैः ॥ १७५ ॥
सर्वतः पुरतो दीप्तममूल्यरत्नदर्पणैः । वनुःप्रमागशनकमूर्जमग्निशिखोपमम् ॥ १७६ ॥
शतहस्तप्रमाणं च प्रस्तारं वतुंलाकृतिम् । शोभिन् रत्नमल्लैश्च ददम्पनारमुत्तमम् ॥
५ हानिशुद्धाशुर्कैर्ब्रह्मालाजालविचित्रितैः । परिनातप्रसूनाना माल्योपपानसंयुतैः ॥
चन्दनागुरुकस्तुरीकुङ्कुमैः सुरभक्षितम् । नवदुङ्कारयोग्यैश्च कामवर्धनकारिभिः ॥ १८० ॥
मालतीचम्पकानां च पुष्पराजिमिरञ्जितम् । सरुपैरैश्च ताम्बूलैः सद्रत्नरात्रसंस्थितैः ॥
वज्रसारेण खचितैर्मुक्ताजालविलम्बितैः । रत्नसारचटाक्रीणै रत्नपीठैः सुसंयुतम् ॥
रत्नसिंहासनैर्व्युक्तं रत्नचित्रेण निविष्टैः । कर्तैर्त्नेन्द्ररत्नैश्च सुसिक्तं जलविन्दुभिः ॥
शीतवासिततायेन संयुक्तं भोगवस्तुभिः । कृत्वा रतिमूर्धं रम्यं नगरं च पुनर्थयौ ॥
यानि देवां मन्दिराणि तन्नामानि लिखेत् सः । मुशयुक्तो विश्वकर्मा विधेयैर्वसुगणैः सह
निद्रेण निद्रितं नत्वा प्रययौ रगाग्र्यं मुने । सर्वत्रैव मुहूर्तिनां समस्तं भगवत्कृपाम् ॥ १८६ ॥
निहाऽऽश्रयं च नगरं वभूवशेच्छया भुवि । इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्चरितमद्भुतम् ॥ १८७ ॥
सुखदं पातकहरं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

नारद उवाच—

वयं वृंशवनं नाम काननस्यास्य भारते । व्युत्पत्तिरस्य संज्ञा वा तत्त्वं वद सुतस्त्वयि ॥

सुत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा अर्षिर्नारायणो मुदा । प्रहृष्टोवाच निरिच्छं तत्त्वमेव पुरातनम् ॥

नारायण उवाच—

पुरा वेदाग्रभूतिः सप्तद्वीपपतिः स्वयम् । आपोत्पत्त्युद्योगे व्रजन्सत्यवर्धरतः सदा ॥
स रमे सह नारीभिः पुत्रपौत्रगणैः सह । पुत्रानिव प्रजाः सर्वाः पालयामास धार्मिकः ॥
दृष्ट्वा क्रतुशतं राजा देभे नेन्द्रत्वमीप्सितम् । कृत्वा नानाविधं पुण्यं कञ्चवाङ्गी न च श्वयम्
नित्यं नैमित्तिकं सर्वं श्रीकृष्णगीतिपूर्वकम् । केदारतुच्छो रामेन्द्रो न मूनो भविता पुनः
दुष्टेषु राज्यं सन्दस्य मिथां श्रेष्ठैक्यमोहिनीम् । अग्निकोपदेशेन जगाम तपमे वनम् ॥

हरेरैकान्निको भक्तो ध्यायते संततं हरिम् । शश्वत्सुदर्शनं चक्रमस्ति यस्तन्निधौ मुने ॥
 चिरं तप्त्वा मुनिश्रेष्ठो गोलोकं च जगाम सः । केदारं नाम तीर्थं च तन्नाम्ना च नमूव ह ॥
 तन्नाम्नापि मृतः प्राणी सद्यो मुक्तो भवेद्भुवम् । वगलाशा तस्य कन्या नाम्ना वृन्दा तपस्विनी
 न वमे सा वरं कंचिद्योगशास्त्रविशारदा । दत्तो दुर्वाससा तस्यै हरेर्भन्त्रः सुदुर्लभः ॥
 सा विरक्ता गृहं त्यक्त्वा जगाम तपसे वनम् । षष्टिवर्षसहस्राणि तपस्तेपे मुनिर्जने ॥
 आदिर्बभूव श्रीकृष्णस्तत्पुरो भक्तवत्सलः । प्रसन्नवदनः श्रीमान्धरं वृष्विस्तुवाच सः ॥
 दृष्ट्वा सा राधिकाकान्तं शान्तं सुन्दरविग्रहम् । मूर्च्छां संप्राप सा सद्यः कामबाणप्रपीडिता ॥
 सा च शीघ्रं वरं वमे पतिस्त्वं मे भवेति च । ओमित्युक्त्वा च रहसि चिरं रेमे तथा सह
 सा जगाम च गोलोकं कृष्णेन सह कौतुकात् । रावासमा सा सौभाग्याद्गोपीश्रेष्ठा बभूव ह ॥
 वृन्दा यत्र तपस्तेपे तत्तु वृन्दावनं स्मृतम् । वृन्दयाऽथ कृता श्रीडा तेन वा मुनिपुंगव ॥
 अयान्यं चेतिहासं च शृणुष्व वत्स पुण्यदम् । येन वृन्दावनं नाम निबोध कथयामि ते ॥
 कुशाब्धजस्य कन्ये द्वे धर्मशास्त्रविशारदे । तुलसीवेदवत्यौ च विरक्तं भवकर्मणि ॥
 तपस्तप्त्वा वेदवती प्राप नारायणं परम् । श्रीता जनककन्या सा सर्वत्र परिकीर्तिता ॥
 तुलसी च तपस्तप्त्वा वाञ्छा कृत्वा हरिं प्रति । दैवाददुर्वाससः शापात्माप्य शङ्खासुरं पतिम्
 पश्चात्संपाप्य वमलाकान्तं कान्तं मनोहरम् । सा चैव हरिश्चापेन वृक्षरूपा सुरेश्वरी ॥
 तस्याः शापेन च हरिः शालग्रामो बभूव ह । तथा तस्यो च सततं शिलावक्षसि सुन्दरी ॥
 विस्तीर्णं कवितं सर्वं तुलसीचरितं च ते । तथाऽपि च प्रसङ्गेन किंचिदुक्तं मुने पुनः ॥
 तस्याथ तपसः स्थानं तदिदं च तपोवनम् । तेन वृन्दावनं नाम प्रवदन्ति मनीषिणः ॥२१२॥
 अथवा ते प्रवक्ष्यामि परं हेत्वन्तरं शृणु । येन वृन्दावनं नाम पुण्यसेत्रस्य मारते ॥२१३॥
 राधाचोदनाम्ना च वृन्दानाम् श्रुतौ श्रुतम् । तस्याः श्रीडावनं रम्यं तेन वृन्दावनं स्मृतम्
 गोलोके श्रीतये तस्याः कृष्णेन निर्मिन् पुरा । श्रीदार्पं भुवि तन्नाम्ना वने वृन्दावनं स्मृतम्

नारद उवाच—

वानि षोडश नामानि राधिकायाः नगद्वरो । तानि मे वद शिष्याय श्रोतुं कीर्तहलं मम
 श्रुतं नाम्ना सरस च सामवेदे निरूपितम् । तथाऽपि श्रोतुमिच्छामि त्वत्तो नामानि षोडश
 अभ्यन्तराणि तेषां वा तद्व्याख्येयं मे विभो । अहो पुण्यस्वरूपाणि भक्तानां वाञ्छितानि च
 नामानि तेषां स्तुतिर्निर्वाहं सर्वेषां दुर्लभा नि च । पश्यनानि नगन्यातुर्भगतामपि कारणम् ॥

नारायण उवाच—

राधा रासेधरी रामासिनी रसिनेधरी । शृङ्गप्राणाधिका शृङ्गमिषा शृङ्गरूपिणी ॥

कृष्णवामाङ्गसंभूता परमानन्दरूपिणी । कृष्णा वृन्दावनी वृन्दा वृन्दावनविनोदिनी ॥
चन्द्रावती चन्द्रकान्ता शतचन्द्रनिधाना । नायान्येतानि साराणि तेषामभ्यन्तराणि च ॥
राधेत्येवं च संसिद्धा राकारो दानवाचकः । स्वयं निर्गणदात्री या सा राधा परिकीर्तिता ॥
रा च रासे च भवनाद्धा एव वारणादहो । हरेरालिङ्गनादारात्तेन राधा प्रकीर्तिता ॥
रासेश्वरस्य पत्नीयं तेन रासेश्वरी स्मृता । रासे च वासो यस्याश्च तेन सा रासवासिनी ॥
सर्वासा रसिकाना च देवीनामश्वरी परा । प्रवदन्ति पुरा सन्तप्तेन ता रसिकेश्वरीम् ॥
प्राणाधिका प्रेयसी सा कृष्णस्य परमात्मनः । कृष्णप्राणाधिका सा च कृष्णेन परिकीर्तिता
कृष्णस्यातिप्रिया कान्ता कृष्णो वाऽस्याः भियः सदा । सदैवैवगणैरुक्ता तेन कृष्ण प्रिया
स्मृता ॥ २२७ ॥

कृष्णरूपं संविधातुं या शक्ता चावलीलया । सर्वाशैः कृष्णसदृशी तेन कृष्णस्वरूपिणी
वामाङ्गार्थेन कृष्णस्य या संभूता परा सती । कृष्णवामाङ्गसंभूता तेन कृष्णेन कीर्तिता ॥
परमानन्दराशिश्च स्वयं मूर्तिमती सती । श्रुतिभिः कीर्तिता तेन परमानन्दरूपिणी ॥
कृषिमोक्षार्थवचनो न एवोत्कृष्टवाचकः । आकारो दातृवचनस्तेन कृष्णा प्रकीर्तिता ॥
अस्ति वृन्दावनं यस्यास्तेन वृन्दावनी स्मृता । वृन्दावनस्याधिदेवी तेन वाऽथ प्रकीर्तिता ॥
संघः सखीना वृन्दः स्यादकारोऽप्यस्तिवाचकः । सखिवृन्दोऽस्ति यस्याश्च सा वृन्दा परि-
कीर्तिता ॥ २२९ ॥

वृन्दावने विनोदश्च सोऽस्या ह्यस्ति च तत्र वै । वेदा वदन्ति ता तेन वृन्दावनविनोदिनीम् ॥
मत्स्यचन्द्रावलीववक्त्रचन्द्रोऽस्ति यत्र संततम् । तेन चन्द्रावली सा च कृष्णेन परिकीर्तिता ॥
कान्तिरस्ति चन्द्रतुल्या सदा यस्या दिवानिशम् । सा चन्द्रकान्ता हर्षेण हरिणा परिकीर्तिता
शरच्चन्द्रप्रभा यस्याश्चाऽऽननेऽस्ति दिवानिशम् । मुनिना कीर्तिता तेन शरच्चन्द्रप्रमानना ॥
इदं षोडशानामोक्तमर्थव्याख्यानसंयुतम् । नारायणेन यद्वत्तं ब्रह्मणे नाभिपङ्कजे ॥ २३० ॥
ब्रह्मणा च पुरा दत्तं धर्माय जनकाय मे । धर्मेण कृपया दत्तं महामादित्यपर्वणि ॥ २३१ ॥
पुण्डरे च महातीर्थे पुण्याहे देवसंसदि । राधाप्रभावप्रस्तावे सुप्रसज्जेन चेतसा ॥ २३२ ॥
इदं स्तोत्रं महापुण्यं तुभ्यं दत्तं मया मुने । निन्दकायावैष्णवाय न दातव्यं महामुने ॥ २३३ ॥
यावज्जीवमिदं स्तोत्रं त्रिसंध्यं यः पठेत्तरः । राधामाधवयोः पादपद्मे भक्तिर्भवेदिह ॥ २३४ ॥
अन्ते लभेत्तयोर्दास्यं शश्वत्सहसरो भवेत् । अणिमादिकसिद्धिं च संप्राप्य नित्यविप्रहृया ॥
मनदानोपवासैश्च सर्वैर्नियमपूर्वकैः । तुच्छां चैवं वेदाना पाठैः सर्वार्थसंपुनः ॥ २३५ ॥

सर्वेषां यज्ञतीर्थानां करणैर्विधिनाथैतैः । प्रदक्षिणेन भूमेश्च कृत्स्नाया एव सप्तधा ॥२४७॥
शरणागतस्त्रायाभक्षानां ज्ञानदानतः । देवानां वैष्णवानां च दर्शनेनापि यत्फलम् ॥
तदेव स्तोत्रपाठस्य कलां नार्हति षोडशीम् । स्तोत्रस्यास्य प्रमावेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥

नारद उवाच—

संप्राप्तं परमाश्रयं स्तोत्रं सर्वसुदुर्लभम् । कवचं चापि देव्याश्च संसारविजयं प्रभो ॥
कृतं स्तोत्रं सुयज्ञेन प्राप्तं तदपि दुर्लभम् । श्रुत्वा कृष्णकथां चित्रां स्वत्पादाब्जप्रसादतः ॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि यद्रहस्यं च तद्वद । प्रातश्च नगरं दृष्ट्वा किमूर्चुर्बल्लवा मुने ॥

नारायण उवाच—

गतायां तत्र यामिन्यां गते च विश्वकर्मणि । अरुणोदयवेलायां जनाः सर्वे जजागरुः ॥
उत्थाय दृष्ट्वा नगरं सर्वेभ्योऽपि विलसणम् । किमाश्रयं किमाश्रयमित्यनुवर्तनवासिनः
कांश्चिद्वीर्यान्केचिदूर्ध्वः कुत एतदभूदिदम् । न जाने केन रूपेण को भूमी प्रभवेदिति ॥
बुबुधे मनसा नन्दो गर्गवानयमनुस्मरन् । श्रीहरेरिच्छया सर्वं जगदेतच्चराचरम् ॥२५१॥
ब्रह्मादितृणपर्यन्तं यस्य भूषङ्गलीलया । आविर्भूतं तिरोभूतं तस्यासाध्यं ॥ किं कुतः ॥
विवरेष्वेव यल्लोम्ना ब्रह्माण्डान्यस्तिलानि च । ईशस्य तन्महाविष्णोः किमसाध्यं हरेरहो
ब्रह्मानन्तेशधर्माश्च ध्यायन्ते यत्प्रदायुजम् । किमसाध्यं तदीशस्य मायामानुषरूपिणः ॥
भ्रामं भ्रामं तन्नगरं दर्शं दर्शं गृहं गृहम् । पाठं पाठं च नामानि सर्वेभ्यो निलयं ददौ ॥
कृत्वा शुभक्षणं नन्दो वृषभानश्च कौस्तुकी । चकार स गणैः सार्धं मुदाऽऽश्रमनिवेशनम् ॥
सर्वे वृन्दावनस्याश्च प्रसन्नवदनेसणाः । मुदा प्रवेशनं चक्रुः स्वं स्वमाश्रममुत्तमम् ॥
सर्वे मुमुदिरे गोपाः स्वे स्वे स्थाने मनेहरे । बालक्य बालिकाश्चैव चिकीडुश्च प्रहर्षिताः ॥
श्रीकृष्णो बलदेवश्च शिशुमिः सह कौतुकात् । श्रीढां चकार तत्रैव स्थाने स्थाने मनोहरे ॥
इत्येवं कथितं सर्वं निर्माणं नगरस्य च । अचलागो वने रासमण्डलस्य च नारद ॥२५१॥

इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारद० वृन्दावननगरवर्णनं नाम
सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

=====

अथाष्टादशोऽध्यायः ।

शौनक उवाच—

अरो विगच्छतं मया रहस्यं गुप्तमोहस्य । श्रुतं कृष्णस्य चरितं मुमुक्षुं योऽतदं परम् ॥

सुत उवाच—

श्रुत्वा नगरनिर्माणं नारदो मुनिसत्तमः । पप्रच्छ कृष्णचरितमपरं सुमनोहरम् ॥ २ ॥

नारद उवाच—

श्रीकृष्णाख्यानचरितं पीयूषमृषिसत्तम । ज्ञानसिन्धो निगद मां शिष्यं च शरणागतम्
नारदस्य वचः श्रुत्वा मुदा नारायणः स्वयम् । उवाच परमशिष्य चरितं परमाद्भुतम्

नारायण उवाच—

एकदा बालकैः सार्धं बलेन सह माघवः । जगाम श्रीमधुवनं यमुनातीरनीरमम् ॥ ९ ॥
विचेष्टोत्सहस्रैश्च चिक्रीडुर्बालकास्तदा । विद्यान्तास्तृट्परीताश्च सुधाऽतिपरिपीडिताः ॥
तमूचुर्गोपशिशवः श्रीकृष्णं परमेश्वरम् । सुदस्मान्बाधते कृष्ण किं कुर्मो ब्रूहि किंकरान् ॥
शिशूनां वचनं श्रुत्वा तानुवाच दयानिधिः । हितं तथ्यं च वचनं प्रसन्नवदनेक्षणम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

बाला गच्छते विप्राणां यज्ञस्थानं सुखावहम् । अन्नं याचत ताण्ड्यं ब्राह्मणांश्च क्रतू-
न्मुखाः ॥ ९ ॥

विप्रा आद्विरसाः सर्वे स्वाश्रमे श्रीवनान्तिके । यज्ञं कुर्वन्ति विप्राश्च श्रुतिस्मृतिविशारदाः
निःस्पृहा वैष्णवाः सर्वे मां यजन्ति मुमुक्षवः । मायया मां न जानन्ति मायादानुपलपिणम्
न वेद्ददति युष्मद्व्यग्नं विप्राः क्रतून्मुखाः । तत्कान्ता याचत क्षिप्रं दयायुक्ताः शिशून्प्रति
श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा ययुर्बालकपुंगवाः । पुरतो ब्राह्मणानां च तत्पुरानम्रकंधराः ॥
इत्युचुर्बालकाः क्षीप्रमन्नं दत्तं द्विनोत्तमाः । न दुःश्रुवुर्द्विजाः वेचित्केचिच्छ्रुत्वा स्थिराः

स्थिताः ॥ १४ ॥

ते ययु रन्धनागारं ब्राह्मण्यो यत्र पाचिकाः । गत्वा बाला विप्रभार्याः प्रणेमुर्नतकंधराः ॥
नवोन्नुर्बालकाः सर्वे विप्रभार्याः पतिव्रताः । अन्नं दत्तं मातरोऽस्मान्सुधातीन्बालकानपि
बालानां वचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा तांश्च मनोहरान् । पप्रच्छुः सादरं साध्व्यः स्मेराननसरोरुहाः

विप्रपत्न्य ऊचुः—

के यूयं प्रेपिताः केन कानि नामानि कोविदाः । दास्यामोऽन्नं बहुविधं व्यञ्जनैः सहितं वरम्
ब्राह्मणीनां वचः श्रुत्वा ता ऊचुस्ते मुदाऽन्विताः । क्षिप्वा हसन्तः स्फीताश्च सर्वे गोपा-

लबालकाः ॥ १९ ॥

याकाः ऊचुः—

प्रेपिता रामकृष्णभ्यां वयं क्षुत्पीडिता मृशम् । दद्यान्तं मातरोऽस्मभ्यं क्षिप्रं यागस्तदन्तिकम्

इतो विदूरे भाण्डारे वनाभ्यन्तरमेव च । वटमूले मधुवने वसन्तौ रामकेशवौ ॥ २१ ॥
 विद्यान्तौ क्षुधितौ तौ च याचेतेऽन्नं च मातरः । किमु देयमदेयं वा शीघ्रं वदत नोऽधुना ॥
 गोपानां वचनं श्रुत्वा हृष्टानन्दाश्रुलोचनाः । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गास्तत्पादाब्जमनोरपाः ॥
 नानाव्यञ्जनसंयुक्तं शास्त्र्यजं सुमनोहरम् । पापसं पिष्टकं स्वादु दधि क्षीरं घृतं मधु ॥
 शीप्ये कास्ये राजते च पाथे कृत्वा मुदाऽन्विताः । ताः सर्वा विप्रपत्न्यश्च प्रययुः कृष्ण-
 संनिधिम् ॥ २५ ॥

नानामनोरथं कृत्वा मनसा गमनोत्सुकाः । पतिव्रतास्ता धन्याश्च श्रीकृष्णदर्शनोत्सुकाः
 श्रीकृष्णं ददृशुर्गत्वा रामं च सहबालकम् । वटमूले वसन्तं तमुदुमप्ये यथोदुपम् ॥ २७ ॥
 हयामं किशोरवयसं पीतकौशेयवाससम् । सुन्दरं सत्पितं शान्तं राधाकाशं मनोहरम् ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं रत्नार्णकारभूषितम् । रत्नकुण्डलयुग्माभ्यां गण्डस्पलविराजितम् ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्ननूपुरभूषितम् । आजानुलम्बितां शुभ्रां बिभ्रतं रत्नमालिकाम् ॥ ३० ॥
 मालतीमालया कण्ठवत्सस्पलविराजितम् । चन्दनागुरुकस्तुरीकुङ्कुमाञ्जितविग्रहम् ॥
 सुनैसं मुकपोलं च पक्कविम्बाघरं वरम् । पक्कदाडिमबीजाभं बिभ्रतं दन्तमुत्तमम् ॥ ३२ ॥
 शिखिपिच्छसमायुक्तं बद्धचूडं परां परम् । कदम्बपुष्पयुग्माभ्यां कर्णमूले विराजितम् ॥
 ध्यानासाध्यं योगिना च भक्तानुग्रहकारकम् । ब्रह्मेशचर्मशेपेन्दैः स्तूयमानं मुनीश्वरैः ॥
 दृष्ट्वैवमीश्वरं भक्त्या प्रणेमुर्द्विजयोवितः । स्वानां ज्ञानानुरूपं च तुष्टुवुर्भुसूदनम् ॥

विप्रपत्न्य ऊचुः—

स्वं ब्रह्म परमं धाम निरीहो निरहंकृतिः । निर्गुणश्च निराकारः साकारः सगुणः स्वयम् ॥
 साक्षिरूपश्च निर्लिप्तः परमात्मा निराकृतिः । प्रकृतिः पुरुषस्त्वं च कारणं च तयोः परम् ॥
 सृष्टिस्मित्यन्तविषये ये च देवास्त्रयः स्मृताः । ते त्वदंशाः सर्वबीजा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
 यस्य लोकाः च विंशे आखिलं विश्वमीश्वर । महाविराट्महाविष्णुस्त्वं तस्य जनको विमो ॥
 तेन त्वं चापि तेजस्वी ज्ञानं ज्ञानी च तत्परः । वेदेऽनिर्वचनीयस्त्वं कश्चां ततोतुमिहेश्वरः ॥
 मददादिसृष्टिसूत्रं पञ्चतन्मात्रमेव च । नीजं त्वं सर्वशक्तीनां सर्वशक्तिस्वरूपकः ॥ ४१ ॥
 सर्वदाक्तीश्वरः सर्वः सर्वशक्त्याश्रयः सदा । त्वमनीहः स्वर्गं ज्योतिः सर्वानन्दः सनातनः
 अहोऽप्याकारहीनस्त्वं सर्वविग्रहवानपि । सर्वेन्द्रियाणां विषयं जानासि नेन्द्रियी भवान्
 मरस्वनी जटीमूतायत्ततोत्रे यत्तिरूपणे । जटीमूतो महेशश्च शेषो धर्मो विधिः स्वयम् ॥
 पार्वती तमया राधा सावित्री वेदमूर्ति । वेदश्च जडता याति के वा शक्त्य विपश्चितः ॥

वयं किं स्तवनें कुर्मः स्त्रियः प्राणेश्वरेश्वर । प्रसन्नो भव नो देव दीनबन्धो कृपां कुरु ॥
इति पेतुश्च ता विप्रपत्न्यस्तच्चरणाम्बुजे । अमयं प्रददौ ताम्यः प्रसन्नवदनेक्षणः ॥ ४७ ॥
विप्रपत्नीकृते स्तोत्रं पूजाकाले च यः पठेत् । स गतिं विप्रपत्नीनां लभते नात्र संशयः ॥

नारायण उवाच—

ताः पदाम्भोजपतिता दृष्ट्वा श्रीमधुसूदनः । वरं वृणुत कल्याणं भविता चैत्युवाच ह ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा विप्रपत्न्यो मुवाऽन्विताः । तमूचुर्वचनं भक्त्या भक्तिनम्रात्मकंपराः

द्विजपत्न्य ऊचुः—

वरं कृष्ण न गृह्णीमो नः स्पृहा स्वल्पदाम्बुजे । देहि स्वं दास्यमस्मभ्यं दृढां मक्तिं सुदुर्लभाम्
पश्यामोऽनुक्षणं वक्रसरोजं तव केशव । अनुग्रहं कुरु विभो न यास्यामो गृहं पुनः ॥ ११ ॥
द्विजपत्नीवचः श्रुत्वा श्रीकृष्णः कल्याणनिधिः । ओमित्युक्त्वा त्रिलोकेशस्तस्यौ बालकसंसदि
प्रदत्तं विप्रपत्नीभिर्मिष्टमलं सुघोषमम् । बालकान्भोजयित्वा तु स्वयं च जुमुने विभुः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र शतकुम्भं रथं परम् । ददृशुर्विप्रपत्न्यश्च पतन्तं गगनादहो ॥ ११ ॥
रत्नदर्पणसंयुक्तं रत्नसारपरिच्छदम् । रत्नस्तम्भैर्निबद्धं च सद्गन्धकलशोज्ज्वलम् ॥
श्वेतचामरसंयुक्तं वह्निशुद्धांशुकान्वितम् । पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विराजितम् ॥
शतचक्रसमायुक्तं मनोवायि मनोहरम् । वेष्टितं पार्षदैर्दिव्यैर्वनमालाविभूषितैः ॥ १८ ॥
पीतवस्त्रपरीधानै रत्नालङ्कारभूषितैः । नवयौवनपङ्क्तैः दयामलैः सुमनोहरैः ॥ १९ ॥
द्विभुजैर्मुरलीहस्तैर्गोपवेपथैर्वरैः । शिम्बिपिच्छगुह्यमालावद्धवक्त्रिमूढकैः ॥ २० ॥
अवरुद्ध रपासूर्णै ते प्रणम्य हरेः पदम् । रथमारोहणं कर्तुमूचुर्बाह्यणकामिनीः ॥ २१ ॥
विप्रमार्या हरिं नत्वा जमुगोलोकमीप्सितम् । समुगुगोपिकाः सद्यस्त्यक्त्वा मानुषविग्रहान्
हरिच्छायां विनिर्माय तासां च विष्णुभावया । प्रस्थापयामास गृहान्द्रव्यजानां स्वयं विभुः ॥
विप्राश्च मार्या उद्दिश्य परभोद्विजमानसाः । अन्वेपणं प्रकुर्वन्तो ददृशुः पथि कामिनीः ॥
दृष्ट्वाचुर्बाह्याः सर्वे तास्ते च विनयान्विताः । पुलकाद्वितसर्वाङ्गाः प्रसन्नवदनेक्षणाः ॥

ब्राह्मणा ऊचुः—

अहोऽतिथन्या यूयं च दृष्टो युष्माभिराश्वरः । अस्माकं जीवनं व्यर्थं वेदपाठोऽप्यनर्पकः ॥
वेदे पुराणे सर्वत्र विद्वद्भिः परिकीर्तिताः । हरेर्विभूतयः सर्वाः सर्वेषां जनको हरिः ॥
तपो जपो मत्तं ज्ञानं वेदाध्ययनमर्चनम् । तीर्थस्नानमनशनं सर्वेषां फलदो हरिः ॥ २८ ॥
श्रीकृष्णः सेवितो येन किं तस्य तपसां फलैः । पापः कल्पतरुर्येन किं तस्यान्येन शासिना
श्रीकृष्णो हृदये यस्य तस्य किं कर्मभिः कृतैः । किं पीतसागरस्यैव पीरुषं कूपलदने ॥

इत्येवमुक्त्वा विद्याश्च गृहीत्वा कामिनीर्वराः । आजगमुः स्वगृहं दृष्ट्वास्तामिः सार्धं च रेमिरे
तासां ततोऽधिकं प्रेम ऋडामु सर्ववर्मम् । दासिष्यं मायया शरत्वा मातृगणानामतार्क्षितम्
अथ नाशयणः सोऽयं मलेन शिशुमि. सह । जगाम स्वालयं तूर्णं पूर्णव्रज सनातनः ॥
इत्येवं कथितं सर्वं हरेर्माहात्म्यमुत्तमम् । पुरा श्रुतं धर्मवत्कारिणः सूर्यः श्रोतुमिच्छति ॥

। नारद उवाच—

अर्षीन्द्र केन पुण्येन बभूव विप्रयोपिताम् । मुनीन्द्रयोगसिद्धानां दुर्लभा गतिरिच्छरी ॥
इमाः का वा पुण्यवस्था पुरा तस्युर्भहीतलम् । आजगमुः केन दोषेण वद संदेहमञ्जनम् ॥

नारायण उवाच—

सत्सर्पाणां रमण्यश्च रूपेणामतिमाः पराः । गुणवत्यः सुशीलाश्च धर्मिष्ठाश्च पतिव्रताः ॥
नर्शनयौघनाः सर्वाः धीनश्रोणिपयोधराः । दिव्यवस्त्रपरीधाना रत्नालंकारभूषिताः ॥
तप्तकाञ्चनवर्णाभाः स्मेराननसरोरुहाः । मुनीना मोहितुं शक्ता मानसं वरुचक्षुषा ॥
दृष्ट्वा तासां स्तनश्रोणिमुखानि सुन्दराणि च । अनलश्चक्रे ताश्च मदन्तानलपीडितः ॥८०॥
अग्निस्थानस्थितानां च शिष्या सुरतोन्मुखः । दृष्ट्वा चाह्वानि तासां च बभूव हतचेतनः
पतिव्रता न जानति पतिषादाब्जमानसाः । अग्निरह्वानि तासां च दर्शं दर्शं मुमोह च ॥
बहनेश्च मानसं ज्ञान्वा भगवानाङ्किरा मुनिः । शशाप तं चेत्पुत्राव सर्वभक्तो भवेति ह ॥
बहूनिः सचेतनो भूत्वा तुष्टाव मुनिपुंगवम् । श्रीढया नम्रवदनश्चक्रे ब्रह्मसेजसा ॥
क्रुद्धो मुनिवरः दृष्ट्वाः कामिन्यश्च शशाप ह । यात यूयं पापयुक्ता गान्धी योनिमेव च
भारते ब्राह्मणानां च गृहे लभत नमः वै । करिष्यन्ति विवाहं च युष्माकं कुलजा द्विजाः
श्रुत्वा वाक्यं मुनेस्ताश्च रुरुदुः प्रेमविह्वलाः । पुताञ्जलियुताः सर्वा ऊचुस्तं विदुषां वरम्

मुनिपत्न्य ऊचुः—

न स्यनास्मान्मुनिश्रेष्ठ निष्पायाश्च पतिव्रताः । अजानन्त्यः परस्पृष्टा न च नस्त्यक्त्यर्हसि
मत्तनानां किं करीणां च न दण्डं कर्तुमर्हसि । युष्माकं चरणाम्भोजं कदा द्रक्ष्यामहे वयम्
खड्गच्छेदाद्वज्रपातात्सर्वप्रहरणान्मुने । दारुणः कान्तविच्छेदः साध्वीनां दुःसहः सदा
महिष्ठानां गुणवतां परान्कान्तान्महामुनीन् । एवंभूतान्कथं त्यक्त्वा यास्यामः पृथिवीतलम्
यास्यामो यदि विमेश कदाऽप्राऽऽगमनं वद । अज्ञानस्पर्शदोषश्च न स्यान्नो विविचोदितः
अहस्यया पुनः प्रापः स्वामीन्द्रस्य प्रवर्षणात् । सा संभोगात्पुनः शुद्धा स्पर्शनाद्वर्जिता वयम्
निवारं कुरु धर्मिष्ठ वेदवेदाङ्गपारग । विधेकर्तुंश्च पुत्रस्त्वं सर्ववेदविदां वर ॥ ९४ ॥

अन्येषां च मयात्कान्ता व्रजन्ति शरणं पतिम् । स्वकान्तमयसंविज्ञाः शरणं कं व्रजन्ति ताः
अभयं देहि धर्मिष्ठ मययुत्तम्य एव च । पुत्रे शिष्ये कलत्रे च को दण्डं कर्तुमसमः ॥
दुर्बलः सख्यो वाऽपि स्ववस्तूनामपीश्वरः । स्वद्वयविक्रयं कर्तुं न चान्यो रक्षितुं समः ॥
कामिनीनां वचः श्रुत्वा दयालुर्मुनिपुंगवः । प्रेम्णा रुरोद तासां च निरीक्ष्य मुस्तपद्मजम् ॥
वेदवेदाङ्गपारङ्गो ज्ञानिनां योगिनां वरः । पत्नीविच्छेदविषये मूर्खं प्राप तयाऽपि सः ॥
सर्वे बभूवुः शोकार्ता विरहोद्विग्नमानसाः । निरीक्ष्य तासां वस्त्राणि तस्युः पुत्तलिका यथा
कृत्वा त्रिलापं सुचिरं सर्ववेदविदां वरः । भ्रातृभिश्च सहाऽऽलोच्य ता उवाच शुचिऽऽतुरः

अङ्गिरा उवाच—

यूयं शृणुत वक्ष्यामि वचनं सत्यमेव च । स्वकर्मभोगिनां भोगमाकर्माच्च श्रुतौ श्रुतम् ॥
गती भोगश्च युष्माकमस्माभिः सह निश्चितम् । गते भोगे पुनर्भोगो न हि भेदे निरूपितः ॥
शुभाशुभं च यत्कर्म भारते कृतिभिः सह । नाभुक्तं क्षीयते कर्म जन्मकोटिशतैरपि ॥
परमुक्तां च कान्तां च यो मुङ्क्ते स नराधमः । स पच्यते कालसूत्रे यावच्चन्द्रदिवाकरो ॥
न सा दैवे न सा पैश्ये पाकार्हा पापसंयुता । तस्या आलिङ्गने भर्ता भ्रष्टश्रीस्तेन सा हतः
देवताः पितरस्तस्य हृदयदाने च तर्पणे । सुखिनो न मयन्त्येवमित्याह कमलोद्भवः ॥
तस्माद्यत्नेन मार्याया रक्षणं कुरुते सुधीः । अन्यथा पापभात्मर्ता निश्चितं नरकं व्रजेत् ॥
पदे पदे सावधानः कान्तां रक्षति पण्डितः । न व्रती न स्थली योपा दोषाणां च करण्डिका
कलत्रं पाकपात्रं च सदा रक्षितुमर्हति । परस्पर्शादशुद्धां च शुद्धा स्वस्पर्शेन सदा ॥
वृत्तान्तं च परित्यज्य परं गच्छति वाऽधमा । कुम्भीपाके सा प्रयाति यावच्चन्द्रदिवाकरो ॥
तमिव यमदूताश्च संस्थाप्य नरकान्तरे । उत्तिष्ठन् विद्राच्चेत्कुर्वन्ति दण्डताडनाम् ॥
सर्पप्रमाणाः कीटाश्च तदिगदंष्ट्राः सुदारुणाः । दशन्ति पृथ्वीं तत्र सततं च दिवादिशम्
विकृताकारशन्दं च करोति शब्धतं मिया । न मयार प्रहारेण सूक्ष्मदेहविधारिणो ॥
मुहूर्तार्धं सुखं भुक्त्वा लोकेऽत्र यशसा हता । पतिता परलोके च गतिभेदादशीं लभेत् ॥
परस्पृष्टा च ये नारी या स्पृष्टां कुरुते परम् । साऽपि दुष्टा परित्याज्या चेत्याह कमलोद्भवः
तस्मात्तार्गी परैर्यत्नाददृष्टा कृतिभिः कृता । असूयैव दया या दाराः शुद्धास्ताश्च पतिव्रताः
स्वच्छन्दगामिनी या च स्वतन्त्रा सूकरीसमा । अन्तर्दुष्टा सदा सैव निश्चिन्तं परगामिनो ॥
स्वामिसाध्या च या नारी कुलवर्धयिषा स्थिता । वान्तेन सार्वे सा कान्ता वैकुण्ठं यानि
निश्चिन्या ॥ ११९ ॥

यान यूयं च शयिनीं मानुषी योनिर्भीष्मिणाम् । कृष्णदर्शनमात्रेण मोक्षोक्तं यास्यैव ध्रुवम् ॥

हरिणा निर्मिताश्चाया युष्माकं योगमायया । ता विप्रगन्दिरे स्थित्वा चाऽऽगमिष्यन्ति
नो ध्रुवम् ॥ १२१ ॥

पुनरंशेन नः पत्न्यो भविष्यथ न संशयः । युष्माकं मम शापश्च बभूव च वराधिकः ॥
इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्विरराम शुचाऽन्वितः । ता आगत्य महीं शापाद्भूषुर्विप्रयोपितः ॥
दत्त्वाऽर्चं हरये मन्त्र्या प्रजमुर्हरिमन्दिरम् । बभूव निश्चितं तासां शापश्च संपदेऽधिकः ॥
निन्द्या नीवाच्च संपत्तिर्विपत्तिर्महतो यरा । अहो सत्यः सतां कोरश्चोपकाराय कल्पते ॥
विना विपत्तेर्महिमा कुतः कस्य भवेद्भुवि । भूताः कान्तपारिस्थागान्मुक्ता ब्राह्मणयोपितः
इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्चरितमुत्तमम् । अहो पुण्यवतीनां च मोक्षारुणं मनोहरम् ॥
श्रीकृष्णारुणार्चं विभेन्द्र नूतनं नूतनं पदे पदे । नहि तृप्तिः श्रुतवतां केन श्रेयसि तृप्यते ॥
यावद्रम्यं तत्कथितं यच्छ्रुतं गुरुवत्कृतः । वद मां वाञ्छितं यत्ते किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

नारद उवाच—

यद्यच्छ्रुतं त्वया पूर्वं गुरुवन्महाकृपानिधे । मङ्गलं कृष्णचरितं तन्मे श्रूहि जगद्गुरौ ॥

सुख उवाच—

श्रुत्वा देवार्पिवचनमृपिनारायणः स्वयम् । अपरं कृष्णमाहात्म्यं प्रवक्ष्यमुपवक्रमे ॥

इति श्रीमच्छ्री महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० विप्रपत्नीमोक्षणप्रस्तावो

नामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

अथैकोनविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा बालकैः सार्धं बलदेवं विना हरिः । जगाम यमुनातीरं यत्र कालिपमन्दिरम् ॥
परिपक्वफलं मुक्त्वा यमुनातीरमेवने । स्वेच्छामयस्तृप्तीतः पयो च निर्मलं जलम् ॥
गोकुलं चारयामास शिशुभिः सह कानने । विजहार च तैः सार्धं स्थापयामास गोकुलम् ॥
श्रीहानिमशचितोऽयं बालकाश्च मुदाऽन्विताः । मुक्त्वा नवतृणं गावो विपतोयं पपुर्मुने ॥
विशक्तं च जलं पीत्वा दारुणान्तकचेष्टया । ज्वालाभिः कालकूटानां सद्यः प्राणांश्च तत्सजुः
दृष्ट्वा मृतं गोसमूहं गोवाश्चिन्तकुल्या भिया । विपण्णवदनाः सर्वे तमूर्चमधुसूदनम् ॥ १ ॥
ज्ञात्वा सर्वं जगन्नाथो जीवयामास गोकुलम् । उत्तस्थुस्तत्क्षणं गावो ददशुः श्रीहरेर्मुखम्
कृष्णः कदम्बमारुह्य यमुनातीरनोरजम् । पपात सर्पमन्त्रे नाममध्ये नराकृतिः ॥ ८ ॥

शतहस्तप्रमाणं च जलोत्थानं बभूव ह । बाला हवै विषादं च मेनिरे तत्र नारद ॥२॥
 सर्वो नराकृतिं दृष्ट्वा कालीयः क्रोधविह्वलः । नम्राह श्रीहरिं तूर्णं तद्वल्लोहं यथा नरः ॥
 दग्धकण्ठोदरो नागश्चोद्विग्नो ब्रह्मतेजसा । प्राणा यान्तेवमुक्त्वा च चकारोद्वमनं पुनः ॥
 भग्नदन्तो रक्तमुखः कृष्णवज्राङ्गचर्वणात् । रक्तवक्त्रस्य भगवानुत्तस्थौ मस्तकोपरि ॥
 नागो विश्वपराक्रान्तः ॥ प्राणास्त्यक्तमुद्यतः । चकार रक्तोद्वमनं पपात मूर्ध्नि मुने ॥
 दृष्ट्वा तं मूर्छितं नागा रुदुः प्रेमविह्वलाः । केचित्प्रलायिता भीताः केचित्प्रविशुर्बिलम् ॥
 मरणाभिमुखं कान्तं दृष्ट्वा सा सुरसा सती । नागिनीभिः सह प्रेम्णा रुरेद पुरतो हरेः ॥
 पुटाज्जलिपुता तूर्णं प्रणम्य श्रीहरिं भिया । घृत्वा पादारविन्दे च तमुवाच भियाऽऽकुला ॥

सुरसोवाच—

हे जगत्क्रान्त कान्तं मे देहि मानं च मानर । पतिः प्राणाधिकः स्त्रीणां नास्ति बन्धुश्च तत्परः
 सकलभुवननाथ प्राणनाथं मक्षीयं न कुरु वधमनन्त प्रेमासिन्धो सुबन्धो ।
 अखिलभुवनबन्धो राविकापेमासिन्धो पतिभिह कुरु दानं मे विषातुर्विषातः ॥ १८ ॥
 त्रिनयनविधिशेखः पद्मलब्धोऽऽश्वत्थैः स्तवनविषयजोऽहं स्तोतुमीशान न वाणी ॥
 न खलु निखिलेशः स्तोतुमन्येऽपि देवाः स्तवनविषयशक्ताः सन्ति सन्तस्तवैव ॥
 कुपतिरहमपिहा योपि मां कायमा वा क भुवनगतिरीशश्चतुषो गोचरो मे ।
 विभिहरिहरशेषैः स्तुयमानश्च यस्त्वमतनुमनुमनीसं स्तोतुमिच्छामि तं त्वाम् ॥ १० ॥
 स्तवनविषयमीता पार्वती यस्य यस्या श्रुतिगणनानिभी स्तोतुमीशान न यं त्वाम् ।
 कलिकलुपनिमग्ना वेदवेदाङ्गशस्त्र ध्वजविषयमूढा स्तोतुमिच्छामि किं त्वाम् ॥ २१ ॥
 शयानो रत्नपर्यङ्के रत्नमूषणभूषितः । रत्नमूषणमूषाक्षी रावावससि संरिपतः ॥ २२ ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गः स्मेराननसरोरुहः । प्रोद्यतेऽमरसाम्मोषौ निमग्नः सततं सुखात् ॥
 मल्लिकासालतमिहालाजालैः शोभितशेखरः । पारिजातप्रसूनानां गन्धामोदितमानसः ॥
 पुंस्तोकिच्छकलध्वनेर्भ्रमरध्वनिंसंयुतैः । कुसुमेषु विकारेण पुलकाङ्कितविग्रहः ॥ २५ ॥
 निषाप्रदत्तताम्बूलं मुक्तवान्यः सदा मुदा । वेदा अशक्ता यं स्तोतुं अढीभूता विचक्षणाः
 समनिर्व्वर्णनीयं च किं स्तौमि नागवल्लभा । वन्देऽहं त्वत्पदाम्भोजं ब्रह्मेशशेषसेवितम् ॥
 लक्ष्मीसरस्वतीदुर्गाजाह्नवीवेदमातृभिः । सेवितं सिद्धसंघैश्च मुनीन्द्रैर्मेनुभिः सदा ॥

निष्कारणायाखिलकारणाय सर्वेश्वरायपि परात्पराय ।

स्वयंप्रकाशाय परावराय परावराणामविषाय ते नमः ॥ २६ ॥

हे कृष्ण हे कृष्ण सुरासुरेश प्रलेश शेषेश प्रनापतीश ।

मुनीश मन्वीश शराचरेश सिद्धीश सिद्धेश गणेश पाहि ॥२०॥

धर्मेश धर्मीश-शुभाशुभेश-वेदेश-वेदेष्वनिरूपितश्च ।

सर्वेश-सर्वात्मक सर्वबन्धो जीवीश जीवेश्वर पाहि मत्प्रभुम् ॥ २१ ॥

इत्येवं स्तवनं कृत्वा भक्तिनम्रात्मकंधरा । विधृत्य-चक्ष्णाम्भोजं तस्थौ नागेशवल्लभा ॥२॥

नागपत्नीकृतं स्तोत्रं विसृज्य नयः पठेन्नरः । सर्वपापात्ममुक्तस्तु यात्यन्ते श्रीहरेर्पदम् ॥

इह लोके हरेर्भक्तिमन्ते दास्यं लभेद्भुवम् । लभते पार्वदो भूत्वा-सालेभयोदितुष्टयम् ॥३॥

नारद उवाच—

नागपत्नीवचः श्रुत्वा मगवान्सर्वनन्दनः । प्रहृष्टोऽस्फुल्लनयनः किमुवाच हरिः स्वयम् ॥

कथयस्व महामाग-रहस्यं शरमाद्भुतम् ॥

सुत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा मगवान्सर्वदर्शनः । उवाच परमात्मानं मधुवृन्दि पदेपदे ॥२॥

नारायण उवाच—

नागपत्नीवचः श्रुत्वा श्रीकृष्णस्तामुवाच ह । पुटाललियुते पादे मतिता भवविह्वलात् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ नागेशे वरं वृणु मयं त्यज । गृहाण कान्तं हेमात्मद्वारादनरान्तरम् ॥३॥

काष्ठिन्दीहरमुत्सृज्य स्वकीयं भवनं व्रज । सर्वं स्वगोष्ठ्या सार्वं च गच्छ वसिष्ठे सुखी भव ॥

अद्यप्रमृतिं नागेशे भूता कन्या च स्वयं मम । स्वप्रपाणाधिक-एषां च नानाता च न संशयः ॥

मत्पादपद्मविह्वलेन गरुडस्त्वस्त्विति शुभे । कृत्वा च स्तवनं मेकरथा-प्रणामिष्यति मत्प्रदम् ॥४॥

त्यक्तं त्वं गरुडाद्भूतिं शीघ्रं रमणकं व्रज । दशनिर्गच्छ वस्ते त्वं वरं वृणु यथेष्टितम् ॥

श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रसन्नवदनेतया । उवाच साधुनेत्रा सा भक्तिनम्रात्मकंधरा ॥

सुसोवाच—

वरं दास्यमिच्छेदानीं वरदेष्टस्व मेऽपि च । स्वत्पादाब्जने दद्यां भक्ति-निश्चलां दातुमर्हसि

मन्मनस्त्वत्पदाम्भोजे भ्रमस्तु भ्रमरो यथा । तव स्मृतेर्विभूतिर्भक्तदाऽपि न भविष्यति ॥५॥

स्वकान्ते मम सौभाग्यं बान्तोऽयं क्षान्तिना वरः । इत्येवं प्रार्थनीयं च परिमूर्च्छी कुरु ममी-

इत्येवमुक्त्वा सर्पस्त्री प्रतस्थौ पुरतो हरेः । शरत्पार्वणचन्द्रास्यं ददर्श श्रीहरेर्मुखम् ॥

छोषनाभ्यां पौ पक्त्रं निमेषरहितं सती । सर्वाङ्गपुलकोद्भिन्ना सा नन्द्याधुपरिप्लुता ॥

सुन्दरं बालकं दृष्ट्वा पुत्रस्नेहं प्रकुर्वती । उवाच पुनरेवेदं भक्त्युद्रेकपरिप्लुता ॥१९॥
 न यास्यामि-रमणकं तत्र नास्ति प्रयोजनम् । सर्पः करोतु संसारं कुरु मां निजकिंकराम्
 न बभूवा मम हे कृष्ण सांख्येयौचित्यतुष्टये । त्वत्पदाम्भोजसेवायाः कदा नाहेति बोद्धव्यम्
 विना त्वत्पादसेवां च यो वाञ्छति वरान्तरम् । भारते दुर्लभं जन्म लब्ध्वाऽसौ वञ्चितः स्वयम्
 नागपत्न्या यवः श्रुत्वा स्मेराननसरोरुहः । प्रसन्नमानसः श्रीमानोभित्येवमुवाच ह ॥
 एतस्मिन्नन्तरे दिव्यः सद्गत्नसारनिर्मितः । आनगाम रघुतूर्णमुद्दिसतेन सा मुने ॥५०॥
 शर्वदम्बैर्युक्तो यत्नमाद्यपरिच्छदः । शतचक्रो वायुवेगो मनोयायी मनोहरः ॥५१॥
 अवस्था रघुतूर्ण इयमुद्याः इयाम्किंकराः । प्रणम्य कृष्णं तां नीत्वा जन्मगोलोकमुत्तमम् ॥
 हरिश्चर्या विनिर्माय ददौ सर्पाय तेजसा । स च किञ्चित् बुधुषे मोहितो विष्णुमायया ॥
 अवस्था सर्वमूर्धनः श्रीकृष्णः करुणानिधिः । ददौ हस्तं च कृपया शीघ्रं कालियमस्तके ॥
 संप्राप्य चेतनां संघो ददर्श पुरतो हरिम् । पुटजालियुतां साधुपूर्णां च सुरसां संतीम् ॥
 प्रणनाम हरिं संघो रुरोद प्रेमाबिह्वलः । मनस्युदेकाग्रसाधुनेषां पुलकाङ्कितविग्रहाम् ॥
 तूष्णीमूतां च तां दृष्ट्वा समुवाच कृपानिधिः । यदीश्वरस्य सततं योग्याग्रोगे समोऽकृपा
 श्रीकृष्ण उवाच—

बर्चं नृणु त्वं कालिय यस्ते भवति वर्तते । त्वं मे प्राणाधिको यस्तु सुखं तिष्ठ ययं त्यजा ॥
 तस्याहमनुगृहामि योऽतिमच्छो ममाग्रजः । किञ्चित्दमनं कृत्वा तत्प्रसादं करोम्यहम् ॥
 रक्षंश्चानातसर्पाश्च हन्ति यो मानवायमः । ब्रह्महत्यासमे पापं भविता तस्य निश्चितम् ॥
 मत्पादपद्मचिह्ने यः करोति दण्डताडनम् । द्विगुणं ब्रह्महत्याया भविता तस्य किल्बिषम्
 ब्रह्मर्षीर्वाप्यति तद्रेहाच्छापं दत्त्वा सुदारुणम् । वंशमुप्यशसां हानिर्भविता तस्य निश्चितम्
 धूर्ध्व-वर्षशतं कालसूत्रे दास्यति मुद्रिरा । इत्यप्रभागाः कटसंघा दंशिष्यन्ति च संतपम् ॥
 भोगान्ते जन्म लब्ध्वा च तन्मृत्युस्तस्य दंश्नतात् । तस्य वंशोद्धवानां च स्वदंशोद्धविता
 मयम् ॥ ५८ ॥

ये च त्वदंशमानन्ददृष्ट्वा सुपद्माङ्कं मदीयकम् । प्रणमिष्यन्ति भवत्या ते दुष्टयन्ते सर्वपातकात्
 गच्छ शीघ्रं रमणकं त्वज भीतिं सग्राधिपात् । मत्पदाङ्कं मूर्ध्नि दृष्ट्वा त्वं भक्त्या प्रण-
 मिष्यति ॥ ५० ॥

तत्र त्वदंशानां च गरुडानां मयं हञ्चिन् । सर्वदा ज्ञातिसर्पाणां करोऽयं मयं मर्यान् ॥
 परं किमपि वरस बान्धितं वरयाधुना । मयं स्वज्जला कृपय मां त्वदीयं दुःखप्रजयम् ॥
 श्रीकृष्णपूजनं मुक्त्वा कालियः कम्पितो भिषा । पुटजालियुतो मूत्वा समुवाच पुनर्ननः

फाल्गुन उवाच—

धरेऽन्यस्मिन्मम विमो वाञ्छा नास्ति वरप्रद । भक्तिं स्मृतिं त्वत्पदाब्जमे देहि जन्मनि जन्मनि
 जन्म ब्रह्मकुले वाऽपि तिर्यग्योनिषु वा समम् । तद्भवेत्सफलं यत्र स्मृतिस्तत्परणाम्भुजे ॥
 तन्निष्फलः स्वर्गवासो नास्ति चेत्स्वल्पदस्मृतिः । त्वत्पादध्यानयुक्तस्य यत्तत्स्थानं च तत्परम्
 क्षणं वा कोटिकल्पं वा पुरुषायुः सत्योऽस्तु वा । यदि त्वत्सेवया याति सफलो निष्फलोऽप्यवा
 तोपां वाऽऽयुर्वयसो नास्ति ये त्वत्पादाब्जसेवकाः । न सन्ति जन्ममरणरोगशोकार्तिभीतयः
 इन्द्रत्वे वाऽमरत्वे वा ब्रह्मत्वे चातिदुर्लभे । वाञ्छा नास्त्येव भक्तानां त्वत्पादसेवनं विना ॥
 सुजीर्णपटलखण्डस्य समं नूतनमेव च । पश्यन्ति भक्ता किं चान्यस्तालोक्त्यादिचतुष्टयम् ॥
 संप्राप्तस्त्वन्मनुर्ब्रह्मन्नन्ताद्यावदेव हि । तावत्स्वप्नावनेनैव त्वद्गणोऽहमनुग्रहात् ॥ ८१ ॥
 मां च भक्तमपक्वं वा विज्ञाप्य गरुडः स्वयम् । देशाद्दूरं च न्यक्कारं चकार दृढमस्तिमान् ॥
 भवता च दृढां भक्तिं दत्त्वा मे वरदेश्वर । स च उक्तश्च भक्तोऽहं न मां त्यक्तुं क्षमोऽधुना
 स्वत्पादपद्मविह्वलाकं दृष्ट्वा श्रीमस्तकं मम । सद्योपं गुणयुक्तं मां सोऽधुना त्यक्तुमक्षमः ॥
 ममाऽऽराध्याश्च नागेन्द्रा न तद्वाध्वोऽहमीश्वर । मयं न केभ्यः सर्वत्र तमनन्तं गुरुं विना
 यं देवेन्द्राश्च देवाश्च मुनयो मनवो नराः । स्वप्ने ध्याने न पश्यन्ति चक्षुषोर्गोचरः स मे ॥
 भक्तानुरोधात्साकारः कुतश्चेत् विग्रहो विमो । समुणस्त्वं च साकारो निराकारश्च निर्गुणः ॥
 स्वेच्छामयः सर्वेषाम् सर्वबीजं सनातनम् । सर्वेषामीश्वरः साक्षी सर्वात्मा सर्वरूपधृक् ॥
 ब्रह्मेशशेषार्चमन्त्रवेदवेदाङ्गपारगाः । स्तोतुं यमौशं ते जाह्नवाः सर्पः स्तोष्यति तं विभुम् ॥
 हे नाथ करुणासिन्धो दीनबन्धो क्षमां प्रभम् । खलस्वभावादज्ञानात्कृष्ण स्वं चर्वितो मया
 नाखलक्षयो ययाऽऽकाशो न दृश्यान्तो न लह्य्यकः । न स्पृश्यो हि न चाऽऽवर्त्यस्तथा
 तेजस्स्वमेव च ॥ ८२ ॥
 इत्येवमुक्त्वा नागेन्द्रः पपात चरणाभ्युजे । ओमित्युक्त्वा हरिस्तुष्टः सर्वे तस्मै वरं ददौ ॥
 नागराज कृतं स्तोत्रं प्रातरुत्थाय यः पठेत् । तद्भद्रशान्तिं च तस्यैव नागेभ्यो न मयं मवेत्
 स नागशय्यां कृत्वैव स्वप्नं शक्नोति सदा भुवि । विषपीयूषयोर्भेदो नास्त्येव तस्य भक्षणो
 नागप्रस्ते नागपाते प्राणान्ते विषभोजनात् । स्तोत्रस्मरणमात्रेण सुख्यो भवति मानवः ॥
 मूर्ध्नि कृत्वा स्तोत्रमिदं कण्ठे वा दक्षिणे करे । विमर्ति यो भक्तियुक्तो नागेभ्योऽपि न तद्भयम्
 यत्र गेहे स्तोत्रमिदं भागस्तत्र न तिष्ठति । विषाग्निपञ्चभीतिश्च न भवेत्तत्र निश्चितम् ॥
 इह लोके हरेर्भक्तिं स्मृतिं च सततं छमेत् । अन्ते च स्वकुलं पूत्वा दास्यं च लभते ध्रुवम् ।

नारायण उवाच—

नागेन्द्राय वरं दत्त्वा पुनस्तं जगदीश्वरः । उवाच मयुरं वाक्यं परिणामसुखावहम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

गच्छ त्वं च रमणकं यथेन्द्रनगरं परम् । सार्धं स्वगोष्ठ्या नागेन्द्र यमुनाजलवर्त्मना ॥
श्रुत्वा नागो हरेराज्ञां रुरोद प्रेमाविह्वलः । कदा द्रष्टव्यामि स्वत्पादपद्मं नापेत्युवाच ह ॥
प्रणम्य शतकृतवक्षस्त्रिया गोष्ठ्या सहेश्वरम् । जगाम जलमार्गेण नागेन्द्रो विरहातुरः ॥
यमुनाहृदतोयं च बभूवामृतकरपकम् । प्रसन्ना जन्तवः सर्वे बभूवुस्तेन नारद ॥ १०३ ॥
गत्वा ददर्श भवनं यथेन्द्रनगरं परम् । आज्ञया च कृपासिन्धोर्निर्मितं विश्वकर्मणा ॥
तत्र तस्यैव नागेन्द्रः स्त्रिया पुत्रगणैः सह । निःशङ्को हर्षयुक्तश्च हरिभावनतत्परः ॥
इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्वरितमद्भुतम् । सुखदं मोक्षदं सारं परं किं श्रोतुमिच्छसि ॥

सूत उवाच—

महर्षेर्वचनं श्रुत्वा नारदो हर्षविह्वलः । ऋषिं पप्रच्छ संदेहं सर्वसंदेहमञ्जननम् ॥ १०४ ॥

नारद उवाच—

कथं विहाय कालीयाः स्वपूर्वभवनं परम् । जगाम यमुनातीरं तन्मे ब्रूहि जगद्गुरोः ॥ १०५ ॥

नारायण उवाच—

शृणु नारद वक्ष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । यच्छ्रुतं धर्मवक्त्राग्ने मलये सूर्यपर्वणि ॥
कृष्णारुचानप्रसङ्गेन सुप्रभापक्षिमे तटे । पप्रच्छ धर्मं पुलहः कथितं मुनिसंसदि ॥ ११० ॥
इदमारुचानमाश्चर्यमुवाच तं कृपानिधिः । तत्र श्रुतं मया विप्र निनोच कथयामि ते ॥
शेषाज्ञया नागगणाः प्रतिसंवत्सरं भिया । कार्तिर्वापूर्णमाया तु कुर्वन्ति गरुडार्चनम् ॥
पुष्पैर्धूपैश्च दीपैश्च नैवेद्यैर्बलिभिर्मुदा । पुष्करे च महातीर्णे सुस्नातो भक्तिसंयुतः ॥ ११३ ॥
तस्य पूर्वां च कालीयो न चकारात्यहंकृतः । नागपूजोपकरणं पलाद्रसितुमुद्यतः ॥
चक्रुर्निवारणं नागा नीतिमूर्खदोद्धतम् । न शक्ता वारणे ते चेत्याविर्भूतः स्वेश्वरः ॥
दृष्ट्वा स्वेश्वरं नागा कालीयपाणरक्षया । प्राणशक्त्या च युयुषुर्यावत्सूर्योदयं मुने ॥
पत्नीन्द्रतेजसा सर्वे समुद्दिष्टाः पलायिताः । अनन्तं शरणं जम्मुः सर्वेषामभयप्रदम् ॥
पलायनपरान्दृष्ट्वा नागाश्च करुणानिधिः । तत्र तस्यैव निःशङ्कः कालीयस्तं ददर्श ह ॥
स्मृत्वा हरिपदाम्भोजं कालीया युयुधे मुने । मुहूर्ते च तयोर्मुदं बभूवातीव दारुणम् ॥
परानितश्च नागेन्द्रस्तेजसा गरुडस्य च । भिया पलायनं कृत्वा जगाम यमुनादहम् ॥
न तं सीमरिशपेन स्वगेन्द्रो गन्धुभीश्वरः । तत्र तस्यैव भिया नागो जम्मुः पश्चाच्च तद्वृणाः ॥

नारद उवाच—

। कथं प्रसौमरेः श्यापो बभूव गरुडाय वै । कथं न शक्तो गन्तुं तं ह्यवमीश्वरवाहनः ॥

नारायण उवाच—

। दिव्यं वर्षसहस्रं त्ववर्षाणां तत्र सौमरिः । तपस्तप्त्वा महासिद्धौ दध्यौ कृष्णपदाम्बुजम् ॥

। सर्मापे ह्ययमनस्य कूले त्वयमुज्जानले । गणेन सार्धं निःशङ्कः करोति भ्रमणं मुदा ॥

। पुच्छसुखाद्य बहुधा परितः परमेष्ठया । मुनिं प्रदक्षिणिकृत्य चात्मायाति मुदाऽन्वितः ॥

। सकुले सुसहात्मानं दर्शय दर्शय स्वर्गाधिपः । नग्राह त्वञ्चुना मीनं मुनीन्द्रस्य सन्निपतः ॥

। गच्छन्तं तं मीनमुखं ददर्श कोपचक्षुषा । प्रकम्पितो मुनेर्दृष्ट्वा मीनस्तोपे पपात ह ॥

। तमुग्रश्च मुनीन्द्रश्च पुनराह्वयमुद्यतम् । मीनश्च गरुडासाक्ष्यधौ मुनिसमीपतः ॥ १२८॥

सौमरि उवाच—

। गच्छ दूरं गच्छ दूरं लगेन्द्र मात्समीपतः । का योग्यता मत्पुरस्ते ग्रहीतुं जीवमुद्भवम् ॥

। श्रीकृष्णवाहनं सात्मा चाऽऽजमानं बहु मन्यसे । त्वद्विषान्कोटिनाः कृष्णः संपुं शक्तश्च ॥

साहकान् ॥ १२९ ॥

। धृतोमि माससात्तूर्णं त्वां त्व मूर्ध्नि लीलया । वाहनं त्वं नृपतीशस्य तं ज्ञेयं तव किंकरुणम् ॥

। अथ प्रभृति पक्षीन्द्र यथागच्छसि मे हृदम् । यदीयशापात्तूर्णं त्वामस्मसद्भविता भुवम् ॥

। मुनीन्द्रस्य त्वचः ह्युत्साहप्रवणं लगेन्द्रः । स्मरंस्मरं कृष्णपादं तं प्रणम्य ज्ञातमहम् ॥

। अथ प्रभृति विभेन्द्र प्रतगेन्द्रस्य संततम् । हृदस्य श्रुतिमन्त्रेण कम्पो भवति निश्चितम् ॥

। इति ह्यस्य क्रियतो न्यः श्रुतो चर्चवस्ततः । सरहस्यं श्रुतिमुखं प्रकृतं शृणु मङ्गलम् ॥

। विज्ञाय श्रुतिरं ज्ञात्वा तोसस्यौ तज्जलादरिः । त्वकुर्विषादं ओहश्च रुकुर्वेमुनातटे ॥

। स्मरसोपातनं त्वक्तुः केचिद्वालाः श्रुत्वाऽऽकुलाः । केचिन्नेपत्य मूढौ त्वमूर्खौ अपुहिरिविना ॥

। हृदं प्रवेष्टुं केचिन्ने विरहेण समन्विताः । केचिद्गोपालालास्य त्वकुश्च तन्निवारणम् ॥

। कृत्वा विज्ञापं केचिन्ने प्राणास्त्यक्तुं समुद्यताः । तेषां केचिज्ज्ञानवन्तोऽस्मां चक्रुः प्रमाणतः ॥

। केचिद्वक्तुः ह्येति कृष्ण कृष्णेति केचन । केचिद्वक्तुं प्रवृत्तिं त्वय्ययुर्न दसंति चिम् ॥

। केचिन्नेषां लीलास्तत्र शोकमोहप्रपातुः । इत्युचुर्किं करिष्यामः मुनेऽस्माकं गतोदरिः ॥

। हे नन्दसूनो हे कृष्ण प्राणेश्वोऽप्यधिकपिम् । हे मन्वो वर्षानं देहीत्युचुः प्राणाः प्रयान्ति हि ॥

। मृतस्मिन्मन्त्रे केचिद्वाला नन्दसंनिधिम् । संप्रापुरतिलोलाश्च रुन्दतः शोकविह्वलाः ॥

। ममामिमुचुर्त्तं यामिं यथोदात्तमूढो मूढम् । गोवान्गोपाद्विवाद्यैव रक्षयश्च जेतनाः ॥

श्रुत्वा वातां च ते सर्वे शीघ्रं जग्मुः शुचाऽन्विताः । कालेन्दुनन्दिनीतीरं रुरुषुर्बालकेर्युताः ॥
 गत्वा समीलिताः सर्वे रुरुदुः शोकमूर्छिताः । हृदं विशन्तीमन्वां तां केचिच्चक्रुर्निर्वारिणम् ।
 गोपा गोपालिकाश्चैव जलैरुत्थानि शोकतः । केचिद्विलस्युस्तत्र मूर्छां प्रापुर्ध्वं केचन ॥
 हृदं विशन्तीं तां राधां वारयामास काचन । मूर्छां च प्राप सा शोकान्मृतेषु च सारित्तेः
 विलप्यातिभृशं नन्दो मूर्छां प्राप पुनः पुनः । भूयोऽपि रोदनं कृत्वा भूयो मूर्छां मवाप ह
 विलपन्तः मृशं नन्दं यशोदा शोककार्षिताम् । गोपश्च गोपिकाश्चैव राधिकां संतिमूर्छिताम्
 रुदतीं बालकान्सर्वां बालिकाश्च शुचाऽन्विताः । सर्वाश्च बोधयामास बलध्वं ज्ञानिनां वरं
 बलदेव । लवाचं—

गोपा गोपालिका बालाः सर्वे शृणुत महर्षि । हे नन्द ज्ञानिनां श्रेष्ठे गर्गवर्षिणस्मृतिं कुर्वीत ॥
 जगद्विभर्तुः बोधस्य संहर्तुः शोकस्य च । विधातुः संविधातुश्च भुवि कस्मात्संरंजयः ॥
 परमार्णुः परोऽप्यहः स्थूलसूक्ष्मं परात्परः । विद्यमानोऽप्यहं दृश्यश्च संयोगी योगिनां मयि
 दिशां भास्ति समाहारः संहृद्यो मांडुकोऽहं एव च ॥ अवि सर्वेश्वरो बाल्ये दूरधुनुः श्रुतिधरः
 स्फुटम् ॥ १६५ ॥

मांडुस्मां दृश्यो नास्त्रलक्ष्यो न बध्यो न हि दृश्यकर्म नाग्निमेतौ न हिरण्यश्चोषदिमं योऽ-
 त्मिकां विदुः ॥ १६६ ॥

विग्रहोऽस्यैव कृष्णस्य मक्तुः शान्तार्थमेव च । ज्योतिःस्वरूपस्य विमोर्नाडं च तन्मयं योऽ-
 त्मनः ॥ १६७ ॥

अलप्युदे च ब्रह्माण्डेऽजलं शीघ्रं जनार्दनः । यत्राभियग्नो ब्रह्मा तस्य शस्य हृदे विपत्तः ॥
 मद्यकश्चेत्समो मन्त्रो ब्रह्माण्डमखिलं पितः । न तथापि तदोद्यं तं प्रसृतं सर्वैः समीप्येव नृ-
 इत्येवं कथितं सर्वमाध्यात्मिकमनुत्तमम् । निर्गुणं योगिनां सारं संशयच्छेदकारणम् ॥
 बलदेववचः श्रुत्वा गर्गवाक्यमनुस्मरन् । तत्प्राज्ज शोकं नन्दश्च जनश्च मन्योपितः ॥
 प्रबोधं मेभिरे सर्वे न यशोदा न राधिका । मन्त्रुर्विच्छेदविषये मनोभेदं स्थितं मनः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे कृष्णमुत्पतन्तं जलान्मुने । ददृशुस्तं सुप्रसन्नो ब्रजनाथ मन्योपितः ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं सस्मितं सुप्रमोहरम् । अस्मिन्मन्त्रमधिगम्य लुप्तचन्दनाजनम् ॥
 सर्वाभरणसंपुक्तं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । मयूरपिच्छच्छूढं च वंशीवदनमुत्पतम् ॥ १६८ ॥
 यशोदा बालं दृष्ट्वा कृत्वा वसतिं सस्मिता । पुत्रुं ब्रह्मनाम्नो न प्रसन्नवदनेतया ॥
 क्रोदे चकार नन्दश्च बलश्च रोहिणी मुदा । निमेषराहिताः सर्वे ददृशुः श्रीमुखं हरेः ॥

प्रेमान्धा बालकाः सर्वे चकुरालिङ्गनं हरेः । पपुश्चक्षुश्चकोरैश्च मुखचन्द्रं च गोपिकाः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र सहसा काननान्तरम् । दावाग्निर्वेष्टयामास तैः सर्वैः सह गोकुलम् ॥
दृष्ट्वा बैलप्रमाणार्ग्निं परितः काननान्तरे । प्रणाशं येनिरे सर्वे मयमापुश्च संकटे ॥
श्रीकृष्णं तुष्टुवुः सर्वे संपुटाञ्जलयो व्रजाः । बाला गोप्यश्च संप्रस्ता भक्तिनम्रात्मकंघराः ॥

वाल्मीकिः—

यथा संरक्षितं ब्रह्मन्सर्वापस्त्वेव नः कुलम् । तथा रक्षां कुरु पुनर्दावाग्नेर्मधुसूदन ॥
स्वमिष्टदेवताऽस्माकं स्वमेव कुलदेवता । त्वष्टा पाता च संहर्ता जगता च जगत्पते ॥
बह्निर्वा वरुणो वाऽपि चन्द्रो वा सूर्य एव च । यमः कुबेरः पवन ईशानाद्याश्च देवताः ॥
ब्रह्मेशेशवर्धमेन्द्रा मुनीन्द्रा मनवः स्मृताः । मानवाश्च तथा दैत्या यक्षराक्षसकिनराः ॥
ये ये चराचराश्चैव सर्वे तव विभूतयः । आविभावस्तिरोभावः सर्वेषां च तवेच्छया ॥
अमयं देहि गोविन्द बह्निसंहरणं कुरु । वयं त्वां शरणं यावो रक्ष नः शरणागतान् ॥
इत्येवमुक्त्वा ते सर्वे तत्पुण्यात्वा पदाम्बुजम् । दूरीभूतस्तु दावाग्निः श्रीकृष्णाभृतद्वष्टितः ॥
दूरीभूते च दावाग्नौ ननृतुस्ते मुदाऽन्विताः । सर्वोपदः प्रणववर्णि हरिस्मरणमात्रतः ॥
इदं स्तोत्रं महापुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् । बह्नितो न भवेत्तस्य भयं जन्मनि जन्मनि ॥
शत्रुमस्ते च दावाग्नौ विपत्तौ प्राणसंकटे । स्तोत्रमेतत्पठित्वा तु मुच्यते नात्र संशयः ॥
शत्रुसैन्यं क्षयं याति सर्वत्र विजयी भवेत् । इह लोके हरेर्भक्तिमन्ते दास्यं लभेद्भुवम् ॥

नारायण उवाच—

दवाग्निमोक्षणं कृत्वा तैः सार्धं शृणु नारद । जगाम श्रीहरीर्गेहं कुबेरमवनोपमम् ॥
प्राह्मणेभ्यो घनं नन्दः परिपूर्णं ददौ मुदा । योगने कारयास ज्ञातिवर्गाश्च मान्यवान् ॥
नानाविधं मङ्गलं च हरेर्नभानुकीर्तनम् । वेदाश्च पाठयामास विप्रद्वारा मुदाऽन्वितः ॥
एवं मुमुदिरे सर्वे वृन्दारण्ये गृहे गृहे । श्रीकृष्णचरणाम्बोजध्यानैकनानमानसाः ॥
इत्येवं कथितं सर्वं हरेश्चरितमङ्गलम् । कलिकलिपकाष्ठानां दाहने दहनोपमम् ॥१८७॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० कालीयदमनदावाग्निमोक्षणं
नाभैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथ विंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा बालकैः सार्धं वधेन सह मापवः । मुक्त्वा पीत्वाऽनुलिप्तश्च वृन्दारण्यं जगाम ह

क्रीडां चकार मगवान्कौतुकेन च तैः सह । क्रीडानिमग्नचिन्तानां दूरं तद्गोकुलं ययौ ॥
 तस्य प्रभावं विज्ञातुं विघातो जगतां पतिः । चकार निहनुतिं गाश्च वत्सांश्च बालकानपि ॥
 विज्ञाय तदभिप्रायं सर्वज्ञः सर्वकारकः । पुनश्चकार तत्सर्वं योगीन्द्रो योगमायया ॥
 जगाम श्रीहरिर्गेहं कालयित्वा च गोकुलम् । बभूव बालकैः सार्धं क्रीडाकौतुकमानसः ॥
 एवं चकार मगवान्वर्षपेकं च प्रस्यहम् । यमुनागमनं गोभिर्वलेन सह बालकैः ॥ १ ॥
 ब्रह्मा प्रभावं विज्ञाय लज्जानेम्नात्मकं वरः । आजगाम हरेः स्थानं माण्डवीपटमूलके ॥
 ददर्श कृष्णं तत्रैव गोपालागणवेष्टितम् । यथा पार्ष्णचन्द्रं च विमान्तं स्वगणैः सह ॥
 रत्नसिंहासनस्य च हसन्तं सस्मितं मुदा । पीतवस्त्रपरीधानं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥ ९ ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जरिरञ्जितम् । रत्नकुण्डलयुगाम्भ्यां स्वकपोलस्य लोज्ज्वलम् ॥ १० ॥
 कोटिकन्दर्पलावण्यं लालावामनोहरम् । चन्द्रनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमार्चितविग्रहम् ॥ ११ ॥
 पारिजातप्रसूनानां मालाजालैर्विमूषितम् । नवीननीरदश्यामं प्रोद्भिन्ननवपौषनम् ॥ १२ ॥
 मालतीमारुपसंपुष्कं मयूरचिच्छिबूढकम् । स्वाङ्गसौन्दर्यदीप्तया च कृतमूषणमूषितम् ॥
 शरत्पार्ष्णचन्द्रस्य प्रभामुद्रास्यसुन्दरम् । पद्मविम्बाधरोष्ठं च खगेन्द्रचञ्चुनातिकम् ॥
 शरन्मध्याह्नपद्मानां प्रभामोचनलोचनम् । मुक्तावहकिविनिन्येकदन्तपङ्क्तिमनोहरम् ॥
 कौस्तुभेन मणिवन्द्रेण वल्लःस्थलम्मुज्ज्वलम् । शान्तं च राधिककान्तं परिपूर्णतमं परम् ॥
 एवंमूतं प्रभुं दृष्ट्वा प्राणनामातिविस्मितः । दर्शं दर्शमीश्वरं तं प्रणनाम पुनः पुनः ॥
 यददृष्टं हृदयाम्बोजे तद्रूपं बहिरेव च । या मूर्तिः पुरतो दृष्टा सा पश्चात्पठितस्तथा ॥
 तत्र धुन्दावने सर्वं दृष्ट्वा कृष्णसमं मुने । ध्यायं ध्यायं च तद्रूपं तत्र तस्थौ भगोद्गुरुः ॥
 गावो वत्साश्च बालाश्च लता गुल्माश्च वीरुचः । सर्वं धुन्दावनं ब्रह्मा श्यामरूपं ददर्श ह्य ॥
 दृष्ट्वैवं परमाश्चर्यं पुनर्ध्यायं चकार ह । ददर्श त्रिजगद्ब्रह्मा नान्यत्कृष्णं विना मुने ॥
 क्व च वृक्षः क्व वा शैलः क्व मही क्व च सागराः । क्व देवाः क्व च गन्धर्वा मुनीन्द्राः क्व
 च मानवाः ॥ २१ ॥
 क्व चाऽऽत्मा क्व जगद्भूतं क्व स्वर्गः कायमेव च । सर्वं च स्वदृष्ट्वा ब्रह्मा ददर्श माययाहरेः
 क्व कृष्णो जगतां नाथः क्व वा मायाविभूतयः । सर्वं कृष्णमयं दृष्ट्वा किञ्चिद्विषेकुपसमः
 क्वं स्तौमि किं करोमीति मनसैवं प्रगृह्य च । तत्र स्थित्वा जगद्भ्राता नपं कर्तुं समुद्यतः ॥
 सुखं योगासनं कृत्वा बभूव संयुटाञ्जलिः । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गः साधुनेत्रोऽतिदीनवत् ॥
 इदं सुपुत्रां मध्यां च विह्वलां नलिनीं पुराम् । नाडीपट्टकं च योगेन निनध्य च प्रवर्तन्तः

मूलाधारं स्वाधिष्ठानं माणिपूरं मनोहरम् । विशुद्धं परमाक्षारं चतुर्धनं च निमग्नं च ॥
 लक्ष्मणं कारयित्वा च तत्पदचक्रं क्रमाद्विधिः । ब्रह्मरन्ध्रं समानीय वायुचक्रं चकार ह ॥
 निमग्नं वायुं मध्या तामामीय हृदयाम्बुनमः । तं वायुं अमयित्वा च योजयामास मध्यया
 एवं कृत्वा तु निष्पन्दो यो दत्तो हरिणा पुरा । जनाय परमं मन्त्रं तस्यैव च दशाक्षरम् ।
 मुहूर्तं च जपं कृत्वा ध्यायेत् ध्यायेत् पश्यान्मुनम् । ददर्श हृदयाम्बोजे सर्वतोभोषयं मुने ॥
 सत्तेजसोऽतरे रूपमतीव सुमनोहरम् । द्विभुजं मुरलीहस्तं भूषितं भीतवाससा ॥ ६१ ॥
 श्रुतिमूलस्थं लज्जस्तज्जलमकरकुण्डलम् । ईषद्वाक्यप्रसन्नस्त्वं मक्तानुमहकारकम् ॥
 यद्वदष्टं ब्रह्मरन्ध्रे च हृदि तद्वाहिरेव च । हृष्टा च परमाक्षरं प्रष्टाव परमेश्वरम् ॥ ६२ ॥
 यत्प्रोक्तं च पुरा दत्तं हरिणैर्कार्गवे मुने । तमीशं तेन विधिना भक्तिनम्रात्मकं वरः ॥

अष्टोत्तमः—

सर्वस्वरूपं सर्वेशं सर्वकारणकारणम् । सर्वोन्निर्वचनीयं तं नमामि शिवरूपिणम् ॥ ६३ ॥
 नवीनजलदाकारं इवामसुन्दरनिभम् । स्थितं जन्तुषु सर्वेषु निर्लिप्तं साक्षिरूपिणम् ॥
 स्वात्मारामं पूर्णकामं जगद्वापिनगावरम् । सर्वस्वरूपं सर्वेशं बीजरूपं सनातनम् ॥
 सगुणं सर्वेशं सर्वशक्तिमन्वितम् । सर्वेशं सर्वेशं सर्वेशं सर्वेशं सर्वेशं ॥ ६४ ॥
 सर्वमन्त्रस्वरूपं च सर्वसंपत्करं वरम् । शक्तियुक्तमयुक्तं च स्तोत्रं स्वेच्छामयं विभुम् ॥
 शक्तिं शं शक्तिवीर्यं च शक्तिरूपधरं वरम् । संसारसागरे घोरे शक्तिनौकासमन्वितम् ॥
 कृष्णं कर्णधारं च नमामि मक्तवस्त्रधरम् । आत्मस्वरूपमेकान्तं छिप्तं निर्लिप्तमेव च ॥
 सागुणं निर्गुणं ब्रह्म स्तोत्रं स्वेच्छास्वरूपिणम् । सर्वेन्द्रियादिदेवं तमिन्द्रियालयमेव च ॥
 सर्वेन्द्रियस्वरूपं च विराड् रूपं नमाम्यहम् । वेदं च वेदजनकं सर्ववेदाङ्गरूपिणम् ॥
 सर्वमन्त्रस्वरूपं च नमामि परमेश्वरम् । सारासारतरं द्रव्यमप्यमनिरूपिणम् ॥ ६५ ॥
 स्रुतत्रयैवतन्त्रं च यशोदानन्दनं भजे । सन्तं सर्वशरीरेषु तमदृष्टमनूहकम् ॥ ६६ ॥
 भू नमो-यं विद्यमानं योगीन्द्राणां गुरु भजे । रासमण्डलमध्यस्थं रासोल्लाससमुत्सुकम् ॥
 गोपीभिः सेवमानं च तं घटेशं नमाम्यहम् । सती सदैव सन्तं तमसन्तमसतामपि ॥ ६७ ॥
 योगीशं योगसाध्यं च नमामि शिवसेवितम् । मन्त्रवीर्यं मन्त्ररामं मन्त्रदं फलदं फलम् ॥
 मन्त्रसिद्धिस्वरूपं तं नमामि च परात्परम् । सुखं दुःखं च सुखदं दुःखदं पुण्यमेव च ॥
 पुण्यपदं च शुभदं शुभवीर्यं नमाम्यहम् । इत्येवं स्तवर्नं कृत्वा देत्वा गाथां च बालकान् ॥
 निप्रत्यक्षं ब्रह्मोत्तरोदं प्रणनाम च । ददर्श चक्षुस्मील्य विद्याया जगतां मुने ॥ ६८ ॥

ब्रह्मणा च कृतं स्तोत्रं निरर्थं भवत्या च यः पठेत् । इह लोके सुखं भुक्त्वा यात्यन्ते श्रीहरेः
पदम् ॥ ५४ ॥

लभते दास्यमवलं स्थानमीश्वरसन्निधौ । लब्ध्वा च कृष्णसन्निध्यं पार्यदप्रवरो भवेत् ॥

नारायण उवाच—

गते भगत्कारणे च ब्रह्मलोके च ब्रह्मणि । श्रीकृष्णो बालकैः सार्वे भगाम स्वाख्यं विभुः
गायौ वत्सश्च बालाश्च जग्मुर्वपान्तरे गृहम् । श्रीकृष्णमायया सर्वे मेनिरे ते दिनान्तरम्
गोपा गोपालिकाः किञ्चित्कर्तुं न क्षमस्तदा । योगिनः कृत्रिमं सर्वं किं नूत्नं वा पुरातनम्
इत्येकं कथितं सर्वं श्रीकृष्णचरितं शुभम् । सुखदं मोक्षदं पुण्यं सर्वकालमुत्तमिहम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसु० नारदना० गोवत्सबालकहृद-

प्रप्रस्तावो नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

अथैकविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदाऽऽनन्दयुक्तश्च नन्दो गोपमने मुने । दुःसुप्तिं वाचयामास शक्रयागकृतोद्यमः ॥ १ ॥
यदि क्षीरं घृतं तर्कं नवनीतं गुडं मधु । एतन्वादाय शक्यस्य पूजां कुर्वन्निवति ब्रुवन् ॥
मे वे सन्त्यत्र नगरे गोपा गोप्यश्च बालकाः । बालिकाश्च द्विजा भूयो वैश्याः शूद्राश्च
भक्तितः ॥ २ ॥

इत्येवं आचयामास स्वयमेव मुदाऽऽन्वितः । यादृमारीपयाभास रम्यस्थाने सुविस्तृते ॥
ददौ तत्र क्षीमकलं बालानालं मनोहरम् । चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्वयमेव च ॥ ३ ॥
रनातः कृताह्निको भवत्या घृत्वा घौते च वाससी । उवाप्त स्वर्णपीठे च प्रसालितपदाम्बुजः
नानामकरपानैश्च ब्राह्मणैश्च पुरोहितैः । गोपालैर्गोपिकामिश्च बालाभिः सह बालकैः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्राऽऽजग्मुर्नगरवासिनः । महासम्भूतसंमारा नानोपायनसंयुताः ॥ ४ ॥
आजग्मुर्मुनयः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मवेमसा । शान्ताः शिष्यगणैः सार्वे वेदवेदाङ्गपारगाः ॥
गर्गाश्च गालकश्चैव शाकल्यः शाकटायनः । गौतमः करुषः कण्वो वात्स्यः कात्यायनस्तथा
सौख्यीरवामदेवश्च याज्ञवल्क्यश्च पाणिनिः । ऋष्यशृङ्गो गौरमुस्तो मरद्वाजश्च वामनः ॥
कृष्णद्वैपायनः शृङ्गी मुमुन्तुर्भैमिनिः कचः । पराशरश्च मेत्रेयो वैशम्पायन एव च ॥
ब्राह्मणाश्च वतिविद्या भिक्षुका नन्दिनस्तथा । मूया वैश्याश्च शूद्राश्च समानमुमंहेत्सर्वे ॥
दृष्ट्वा मुनीन्द्राजन्दश्च ब्राह्मणान्भूमिधास्तथा । स्वर्णपीठासमुत्तस्थौ प्रनाथोत्तप्युरेव च ॥

प्रणम्य वासयामास मुनिन्द्रान्विप्रभूमिपान् । तेषामनुमतिं प्राप्य तत्रोपास पुनर्मुदा ॥
 पार्कं च यष्टिनिकटे कर्तुमाज्ञां चकार ह । पाकप्राज्ञं ब्राह्मणानां शतमानां च सादरम् ॥
 तत्र रत्नप्रदीपाश्च जज्वलुः परितस्तथा । अर्घ्यामृतं च घृणेन स्थानं तत्सुरभीकृतम् ॥
 नानाविधानि पुष्पाणि मास्यानि विविधानि च । नैवेद्यं च बहुविधमपूर्वं सुमनोहरम् ॥
 तिललड्डुकपूर्णं च मण्डकानां सहस्रकम् । स्वस्तिकैः परिपूर्णं च यष्टिस्थानं च नारद ॥
 कलशानां सहस्रं च पूर्णं शर्करया मुने । यवगोधूमचूर्णानां लड्डुकैर्मधुरैर्यवैः ॥ १७ ॥
 घृतपक्षैर्विप्रकृतैः पूर्णानि कलशानि च । वृक्षपत्राणि रस्याणि चारुस्माकलानि च ॥
 फलानि परिपक्वानि काष्ठदेशोद्भवानि च । स्त्रीराणां कुम्भलक्षाणि दध्नां तावन्ति नारद ॥
 मधूनां कुम्भशतकं सर्पिःकुम्भसहस्रकम् । कलशानां त्रिलक्षाणि तक्रपूर्णानि निश्चितम् ॥
 घटानां पञ्चलक्षाणि गुडपूर्णानि निश्चितम् । तिलतैलेन पूर्णं च कलशानां सहस्रकम् ॥
 घृतेन्द्राश्च बहुविधा भोगार्हद्रव्यबाहकाः । नानाविधानि पात्राणि सौवर्णराजतानि च ॥
 स्वर्णपीठानि च ब्रह्मलज्जमुर्धेष्टिसंनिधिम् । वस्त्राणि वरणाह्वाणि चारुणि मूषणानि च ॥
 नानाविधानि वाद्यानि चारुणि मधुराणि च । वादकाः स्वरयन्त्राणि वादयामासुरत्सवे ॥
 छागलानां सहस्राणि महिषाणां शतानि च । मेघकाणां च लक्षाणि ह्यनयामास तत्र वै ॥
 शतान्येव गण्डकानामाजमुर्धेष्टिसंनिधिम् । प्रेक्षितानि च सर्वाणि रक्षितानि च, रक्षकैः ॥
 बालकानां बालिकानां वृक्षाणां वृक्षयोषिताम् । यूनां च युवतीनां च संख्यां चार्जुं च कः क्षमः
 गायकानां च संगीतं नर्तकानां च नर्तनम् । क्षुत्वा दृष्ट्वा जनाः सर्वे मुमुहुः सुमहोत्सवे ॥
 रत्नोर्वशी मेनका च घृताची मोहिनी रतिः । प्रभावती मानुमती विषाक्षित्तिस्तिलोत्तमा ॥
 चन्द्रप्रभा सुप्रभा च रत्नमाला ममालसा । रेणुका रमणी ब्रह्मज्ञेता आजग्मुरुत्सवे ॥
 तासां नृत्येन गीतेन स्तनास्थशोणिदर्शनात् । रूपेण वक्रदृष्ट्या च मूर्च्छां प्रापुश्च मानवाः ॥
 दत्तस्मिन्नन्तरे शीघ्रमाजगाम हरिः स्वयम् । गोपालनालकैः सार्धं बलेन बलशालिना ॥
 दृष्ट्वा तं च जनाः सर्वे संभ्रान्ता हर्षविह्वलाः । उत्तापुरारार्द्धिताश्च पुलकाङ्कितविग्रहाः ॥
 श्रीदास्यानां सप्तायान्तं शान्तं सुन्दरविग्रहम् । विनोदमुरलीवेणुशृङ्गशब्दसमन्वितम् ॥
 सद्गन्तसारमुपाभिर्भूषितं कौस्तुभेन च । चन्दनागुरुपङ्केन चर्चितं दयामविग्रहम् ॥ १८ ॥
 शरन्मध्याह्नपश्चादस्यं पश्यन्तं रत्नदर्पणे । चारुचन्दनचन्द्रेण कस्तुरीबिन्दुना सह ॥ १९ ॥
 बाधाङ्केन यथाऽऽशशं भास्वमध्याविरानेतम् । मालतीमालया दयामकण्ठवत्सः स्थलो-
 ज्ज्वलम् ॥ २० ॥

चरपङ्कतया यथाऽऽशशं शारदीये सुनिर्मलम् । चारुणा पीतवस्त्रेण शोभितं दयामविग्रहम्

विमान्तं विद्युता शशजघ्नीनं नीरदं यथा । कुन्दप्रसूनैर्गुञ्जाभिर्वद्वक्त्रिमचूडकम् ॥४२॥
 यथेन्द्रधनुषा भाति विभातं भगणैर्नमः । रत्नकुण्डलदक्षिण्या च स्मितवक्त्रमुशोभितम् ॥
 शरत्प्रफुल्लपद्मं च घुमणोः किरणैर्यथा । विप्रसन्नियवैश्याश्च मुनयो बल्लवा मुने ॥ ४३॥
 प्रणम्य वासयामासु रत्नसिंहासने शुभे । उवास रत्नपीठे स तेषां मध्ये जगत्पतिः ॥४४॥
 यथा बभौ शरच्चन्द्रो ज्योतिषामन्तरे च खे । क्षुत्वा तमूचुस्ते सर्वे भगतामीश्वरं परम् ॥
 स्वेच्छामयं गुणातीतं ज्योतीरूपं सनातनम् । दृष्ट्वा महोत्सवं शीघ्रमुवाच पितरं हरिः ॥
 सर्वेषां दुर्लभां प्रीतिं नोतिशास्त्रविशारदः ॥ ४७ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

ओ ओ बल्लवराजेन्द्र किं करोषीह सुमत । आराध्यः कथं का पूजा किं फलं पूजने भवेत्
 फलेन साधनं किं वा कः साध्यः साधनेन च । देवे रष्ट्रे भवैर्किं वा पूजायाः प्रतिबन्धकैः ॥
 तुष्टो देवः किं ददाति फलमत्र परमकम् । काचिद्दास्यत्र फलं परत्रेह न काचन ॥५०॥
 काचिच्च नोमंप्रापि नोभयप्रापि काचन । अवेदविहिता पूजा सर्वहानिकरणिष्ठा ॥
 पूजयमधुना वा ते किम् वा प्ररूपकमात् । दृष्टो देवस्त्वया करिमन्यूजेयं चामुसारिणी ॥
 साक्षात्सादति देवस्ते साक्षात्किं वा न सादति । साक्षाद्भुङ्क्ते च यो देवः सुप्रशस्तं
 तदर्चनम् ॥ ५१ ॥

पृथिव्यां ब्राह्मणा देवा इति वेदे निरूपितम् । सर्वेषां पूजनात्तात सुप्रशस्तं द्विजार्चनम् ॥
 साक्षात्सादति नैवेद्यं विप्ररूपी जनार्दनः । ब्राह्मणे परितुष्टे च संतुष्टाः सर्वदेवताः ॥
 किं तस्य देवपूजायां यो नियुक्तो द्विजार्चने । पूजिता ब्राह्मणा येन पूजिताः सर्वदेवताः ॥
 देवाय दत्त्वा नैवेद्यं द्विजाय न प्रयच्छति । भस्मीभूतं च नैवेद्यं पूजनं निष्फलं भवेत् ॥
 विप्राय देवनैवेद्यदानाद्भुवनमन्तकम् । तुष्टो देशे वरं दत्त्वा प्रयाति च स्वमन्दिरम् ॥
 दत्त्वा देवाय नैवेद्यं मूढो मुष्टके स्वयं यदि । दत्तापहारी देवायं भुक्त्वा च नरकं गन्तुः ॥
 देवदत्तं न मोक्तव्यं नैवेद्यं च विना हरेः । प्रशस्तं सर्वदेवेषु विष्णुनैवेद्यमोजनम् ॥ ५२ ॥
 अन्नं विष्टा जलं मूत्रं यद्विष्णोरनिवेदितम् । सर्वेषां च क्रममिदं ब्राह्मणानां विशेषतः ॥
 न दत्त्वा वस्तु देवाय दत्तं विप्राय चेत्सुधीः । भुक्त्वा विप्रमुक्ते देवास्तुष्टाः स्वर्गं प्रयान्ति च
 तस्मात्सर्वप्रदानेन विप्राणामर्चनं कुरु । प्रशस्तफलदातृणामिह लोके परत्र च ॥ ५३ ॥
 भवतपश्च पूजा वा यज्ञो दानं महोत्सवः । सर्वेषां कर्मणां सौरा विपतुष्टिश्च दक्षिणा ॥

ब्राह्मणानां शरीरेषु तिष्ठन्ति सर्वदेवताः । पादेषु सर्वतीर्थानि पुण्यानि पादधूलिषु ॥६४॥
 पादोदके च विप्राणां तीर्थतोयानि सन्ति च । तत्स्पर्शस्तत्सर्वतीर्थेषु स्नानमन्यफलं लभेत्
 वदन्ति मत्स्यद्रोहा भक्तिभावेन बलवत् । सप्तमन्मकृन्तात्पापान्मुच्यन्ते नात्र संशयः ॥
 पापं पञ्चाविंशं कृत्वा यो विप्रं प्रणमेदनुषः । स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वपापात्मुच्यते ॥
 ब्राह्मणस्पर्शमात्रेण मुक्तो भवति पातकी । दर्शनात्मुच्यते पापादिति वेदे निरूपितम् ॥
 अमात्रो वाऽप्यत्रो वा ब्राह्मणो विष्णुविग्रहः । प्रिया प्राणाधिका विष्णोर्वै विप्रहंरि-
 सेविनः ॥ ६९ ॥

द्विमानां हरिमक्तानां प्रयागो दुर्लभः श्रुतौ । येषां पादाब्जस्पर्शस्य सद्यः पूता वसुंधरा ॥
 तेषां च पादचिह्नं यत्तीर्थं तत्स्पर्शकीर्तिम् । तेषां च स्पर्शमात्रेण तीर्थपादं प्रणम्यति ॥
 आलिङ्गनात्सदाशालायास्तेषामुच्छिष्टमोजनात् । दर्शनात्स्पर्शनाच्चैव सर्वपापात्मुच्यते ॥
 भ्रमणे सर्वतीर्थानां यत्पुण्यं ज्ञातव्यं भवेत् । हरिदासस्य विप्रस्य तत्पुण्यं दर्शनाल्लभेत् ॥
 ये विप्रा हरये दत्त्वा निरयमन्नं च भुञ्जते । उच्छिष्टमोजनात्तेषां हरेर्दास्यं लभेन्नरः ॥
 न दत्त्वा हरये मक्त्या भुञ्जते चेदन्नमादापि । पुरीषसदृशं वस्तु जलं मूत्रसमं भवेत् ७१
 शूद्रश्चेद्वरिमक्तश्च नैवेद्यमोजनोत्सुकः । आमन्नं हरये दत्त्वा पाकं कृत्वा च खादति ॥
 विप्रश्चित्रिवैश्यानां शालग्रामशिलार्चने । अधिकारो न शूद्राणां हरेरप्यर्चने तथा ॥७३॥
 द्रव्याभ्येतानि गोपेन्द्र विप्रेभ्यश्चैव वास्यति । मस्मीभूतानि सर्वाणि भविष्यन्ति न संशयः
 अन्नं च सर्वतीर्थेभ्यः पुण्यार्थं दातुमर्हति । दत्त्वा विशिष्टनीवेस्यो विशिष्टं फलमाप्नुयात्
 अतो दत्त्वा मानुषेभ्यो लभतेऽष्टगुणं फलम् । ततो विशिष्टशूद्रेभ्यो दत्त्वा तद्विगुणं फलम्
 दत्त्वाऽन्नं वैश्यजातिभ्यस्तत्तत्त्राष्टगुणं फलम् । शूद्राणां द्विगुणं पुण्यं वैश्येभ्योऽन्नं प्रदाय च
 दत्त्वाऽन्नं क्षत्रियेभ्योऽपि वैश्यानां द्विगुणं भवेत् । क्षत्रियाणां शतगुणं विप्रेभ्योऽन्नं प्रदाय च
 विप्राणां च शतगुणं श लोको ब्राह्मणे फलम् । शालग्रामो शतगुणं भक्तं विप्रे लभेद्भुवम्
 स शालं हरये दत्त्वा भुङ्क्ते मक्त्या च सादरम् ॥ ८२ ॥

विष्णवे विप्रमत्ताय दत्त्वा दास्यं यत्फलम् । तत्फलं लभने नूनं भक्तब्राह्मणमोक्षणे ॥
 भक्ते तुष्टे हरिस्तुष्टो हरी तुष्टे च देवताः । भवन्ति सिद्धाः शालाश्च यथा मूलनिपेक्षनात् ॥
 द्रव्याभ्येतानि देवाय यथोक्तमै प्रयच्छति । सर्वे देवाश्च रक्षाश्चेद्देवैः का किं करिष्यति ॥
 अथवाऽर्थं च वातूनां देशे गोवर्धनाय च । गा वर्धयति निरयं यत्तेन गोवर्धनः स्मृतः ॥
 गोवर्धनामस्तान् पुण्यवाञ्छ महीगते । निरयं ददाति गोभ्यो यो नवीनानि तृणानि च ॥
 तीर्थस्नानेषु यत्पुण्यं यत्पुण्यं विप्रमोक्षणे । सर्वमतोपवासेषु सर्वेभ्यः तपःसु च ॥८८॥

यत्पुण्यं च महादानं यत्पुण्यं हरिसेवने । भुवः पर्यटने यत् सतीवाक्येषु यद्भवेत् ८९
यत्पुण्यं सर्वपक्षेषु दीक्षार्था च लभेन्नरः । तत्पुण्यं लभते प्राज्ञो गोम्यो दत्त्वा तृणानि च ॥
भुक्तवन्तीं तृणं यश्च गां वारयानि कामयः । ब्रह्महत्या भवेत्तस्य प्रायश्चित्ताद्विमुच्यते ॥
सर्वे देवा गवामङ्गे तीर्थानि तत्पदेषु च । तद्गुह्येषु स्वयं लक्ष्मीस्तिष्ठत्येव सरा पिनः ॥
गोष्पदाक्तमुद्रा यो हि तिलकं कुक्ष्ये सरः । तीर्थस्थातो भवेत्सद्यो जपस्तस्य पदे पदे ॥
गावास्तिष्ठान्ते यत्रैव तत्तीर्थं परिकीर्तितम् । प्राणांस्त्यक्त्वा नरस्तत्र सद्यो मुक्तो भवे-
द्भुवम् ॥ ९४ ॥

ब्राह्मणानां गवामङ्गं यो हन्ति मानवाधमः । ब्रह्महत्यासर्वं पापं भवेत्तस्य न संशयः ॥
नारायणं शान्तिप्रांश्च गांश्च ये घ्नन्ति मानवाः । कालमूर्धं च ते यान्ति यावच्चन्द्रादेवाकरो ।
इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो विहराम च नारद । आनन्दयुक्तो नन्दश्च तनुशच रिपिताननः ॥

नन्द उवाच—

पौर्वापरिणं पूजेति महेन्द्रस्य महात्मनः । सुवृष्टिर्लोमनी साध्वं सर्वसत्त्वं मनोहरम् ॥ ९८ ॥
सस्यानि प्राणिनां प्राणाः सस्याज्जीवन्ति जीविनः । पूजयन्ति ब्रह्मस्याश्च महेन्द्रं पुरुषक्रमात्
महोत्सवं वस्तरान्ते निर्विघ्नाय शिवाय च ॥ १०० ॥

इत्येवं वचनं श्रुत्वा नन्देन सह माधवः । उच्चैर्नहास स पुनरुवाच पितरं मुदा ॥ १०१ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अहो श्रुतं निविश्रं ते वचनं परमाद्भुतम् । उपहास्यं धोकशास्त्रवेदेष्वेव विगोहेतम् ॥
निरूपणं नास्ति कुत्र शक्यार्द्राष्टिः प्रजापते । अपूर्वं भीतिवचनं श्रुतमय मुस्तास्रव ॥
शृणु नीतिं श्रुतिमता हे तात नानयं वदेः । वचनं सामवेदोक्तं सन्तो जायन्ति सर्वतः ॥
प्रभं कुरुष्व मन्त्राश्च विबुधानि संसदि । श्रुवन्तु परमार्थं च किमिन्द्रादृष्टिरेव च ॥ १०५ ॥
सुर्वादि आयते तोयं तोयास्तस्यानि शास्त्रिनः । तेभ्योऽज्ञानि फलान्वेष तेभ्यो जीव-
न्ति जीविनः ॥ १०७ ॥

सूर्यप्रस्तं च नीरं च काष्ठे तस्मात्समुद्रजः । सूर्यो मेवादयः सर्वे विवात्रा तोयित्वपिताः ॥
रुद्राब्दे यो नलवणे गजश्च सागरो मतः । सस्याभिषो नृपो मन्त्री विवात्रा ते निरूपिताः
नलादिकानां सस्यानां तृणानां च निरूपितम् । अब्देऽब्देऽभ्येव तत्सर्वं वक्ष्ये कश्चे युगे युगे
हस्ती समुद्रादादाय करेण नलमीप्सितम् । दद्याद्नानय तदद्याद्दानेन प्रेरितो यनः ॥

स्थाने स्थाने पृथिव्यां च काले काले यथोचितम् । ईशेच्छयाऽऽविर्भूतं च न मरिप्रति

मन्धकम् ॥ ११ ॥

भूतं मध्यं मविप्यश्च महःक्षुद्रं च मध्यमम् । घात्रा निरूपितं कर्म केन तात निवार्यते ॥

जगत्पराचरं सर्वं द्रुतं तेनेश्वराज्ञया । आदौ विनिर्मितं मध्यं पश्चाज्जीव इति स्मृतः ॥

अम्यासास्त स्वभावो हि स्वाभावोऽस्मिन् एव च । जायते कर्मणा भोगो जीविनां सुख-

दुःखयोः ॥ १४ ॥

यातनाजन्ममरणरोगशोकमयानि च । समुत्पत्तिर्विपद्भिषा कविता वा यशोऽपशः ॥

पुण्यं च स्वर्गवासश्च पापं नरकसंस्थितिः । मुक्तिर्मुक्तिर्हरिर्देवस्य कर्मणा घटते नृणाम् ॥

सर्वेषां जनको हीशश्चाभ्यासः शीलकर्मणाश्च । घातुश्च फलदाता च सर्वे तस्येच्छया मवेत्

विनिर्मितो विशाब्ध्येन तत्त्वानि प्रकृतिर्भगवत् । कूर्मश्च शेषवर्णी चाऽऽब्रह्मस्तम् एव च

यस्याऽऽज्ञया मरुक्कूर्मो धत्ते श्रेष्ठं निर्माते सः । शेषो वसुंधरां मूर्ध्ना सा च सर्वं चराचरम्

यस्याऽऽज्ञया सदा प्राति जगत्प्राणो जगन्त्रये । तपति भ्रमणं कृत्वा भूगोलं सुप्रमाकरः ॥

दहत्यग्निः संचरते सृष्ट्युश्च सर्वजन्तुषु । उन्मत्तिः शालिनां काष्ठे पुष्पाणि च फलानि च

स्वे स्वे स्थाने समुद्राश्च तूर्णं मज्जन्त्यघोऽधुना । तभीशं भगवन्मया च शक्रः किं कर्तुमीश्वरः

ब्रह्माण्डं च कतिविधवाविर्भूतं तिरोहितम् । विषयश्च कतिविधा यस्य भ्रूमङ्गलीलया ॥

सृष्ट्योर्मृत्युः कालकालो विषाद्विधिरेव सः । भगवन्तं शरणं तात स ते रसां करिष्यति

अहोऽहोर्विशदिन्द्राणां पतने यदहर्निशम् । विधातुरेव जगतामष्टोत्तरशतैर्भक्तः ॥ २५ ॥

विधेयाद्यस्य पतनं निर्गुणस्याऽऽत्मनः प्रभोः । एवंभूते तिष्ठतांशे शक्रपूजा निदम्बनम् ॥

इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो विरराम च नारद । प्रशशंसुश्च मुनयो भगवन्तं समासदः २७

मन्दः सपुष्टको हृष्टः समायां साश्रुलोचनः । आनन्दयुक्ता मनुजा यदि पुत्रैः पराजिताः ॥

श्रीकृष्णाज्ञां समाज्ञाय चकार स्वस्तिवाचनम् । क्रमेण वरणं तत्र सर्वेषां च चकार ह ॥

पर्वतस्य मुभीन्द्राणां चकार पूजनं मुदा । बुधानां ब्राह्मणानां च गवां वह्नेश्च सारदम् ॥

तत्र पूजासमाप्तौ च ऋतौ च समुहोत्सवे । नानाप्रकारवाद्यानां बभूव शब्द उल्लसः ॥

जपशब्दः शङ्खशब्दो हरिशब्दो बभूव ह । वेदमङ्गलकाण्डं च पपाठ मुनिपुंगवः ॥

मन्दिनां प्रपरो दिण्डी कंसस्य सचिवः प्रियः । उच्चैः पपाठ पुरतो मङ्गलं मङ्गलाष्टकम् ॥

कृष्णः शैलान्तिकं गत्वा भिन्नां मूर्तिं निधाय च । वस्तु खादामि शैलोऽस्मि परं वृषिवत्सु-

वाच ह ॥ ३४ ॥

उवाच नन्दं श्रीकृष्णः पश्य शैलं पितः पुरः । वरं प्रार्थय मद्रं ते भविता चेत्पुत्राव ह ॥
 हरेर्दास्यं हरेर्भक्तिं वरं वने स बल्लवः । द्रव्यं मुक्त्वा वरं दत्त्वा सोऽन्तर्धानं त्रकार ह ॥
 मुनीन्द्रान्ब्राह्मणाश्चैव योजयित्वा च गोपपाः । नन्दिभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च मुनिभ्यश्च धनं ददौ
 मुनिभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि दत्त्वा नन्दो मुदाऽन्वितः । रामकृष्णौ पुरस्कृत्य सगणः स्थालयं ययौ
 रौम्यं वस्त्रं सुवर्णं च वरमद्रवं यणिं तथा । मस्यं द्रव्यं बहुविधं नन्दिने डिण्डिने ददौ ॥१९॥
 स्तुत्वा नत्वा रामकृष्णौ मुनयो ब्राह्मणा ययुः । ययुरप्सरसः सर्वा गन्धर्वाः किनरास्तथा
 राजानो बल्लवाः सर्वे चाऽऽगता ये महोत्सवे । सर्वे प्रणम्य श्रीकृष्णं ययुः सादरपूर्वकम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शक्रः कोपप्रस्फुरितावरः । मत्सर्पेण बहुविधां निन्दां श्रुत्वा सुरेश्वरः ॥
 मरुद्भिर्धारिदैः सार्धं रथमारुह्य सत्वरम् । जगाम नन्दनगरं वृन्दारण्यं मनोहरम् ॥४१॥
 सर्वे देवा ययुः पश्चाद्युद्धशाल्विशारदाः । शस्त्रालपाणयः कोपाद्वयमारुह्य नारद ॥
 वायुशब्दैर्मेषशब्दैः सैन्यशब्दैर्भयानकैः । चकम्पे नगरं सर्वं नन्दो भयमवाप ह ॥
 मार्था संबोध्य स्वगणमुवाच शोककातरः । रहःस्थलं समानीय नीतिशाल्विशारदः ॥

नन्द उवाच—

हे यशोदे समागच्छ वचनं शृणु रोहिणि । रामकृष्णौ समादाय व्रज दूरं व्रजातिभ्ये ॥
 बालका बालिका नाथो भान्तु दूरं भयाकुलाः । बलवन्तश्च गोपाकास्तिष्ठन्तु मत्समीपतः ॥
 मेधाश्च निर्गमिष्यामो वयं च प्राणसंकटात् । इत्युक्त्वा बल्लवश्चेष्टः सस्मार श्रीहरिं भिया
 प्रताललिप्तो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकं वरः । काण्वशालोक्तोऽतोऽत्रेण तुष्टाव ह शचीपतिम् ॥

नन्द उवाच—

इन्द्रः सुरपतिः शक्रो दितिजः पवनाग्रजः ॥ १९१ ॥
 सहस्रासो भगाङ्गश्च कश्यपाङ्गज एव च । निडोनाश्च मुनासीरो मरुत्वान्पाकशासनः ॥
 जघन्तजनकः श्रीमाम्बुधरीशो दैत्यसूदनः । वज्रहस्तः कामसखो गौतमीव्रतनाशनः ॥
 धृष्टहा वासवश्चैव दर्षाचिदेहभिक्षुकः । निष्णुश्च वामनभ्राता पुरुहूतः पुरंदरः ॥
 दिवस्पतिः शतमखः सुत्रामा गोत्रभिद्रिमुः । लेखर्षभो बलारातिर्नम्भमेदो सुराश्रयः ॥
 संकन्दनो दुश्च्यवनस्तुरापाण्येषवाहनः । आखण्डलो हरिहयो नमुचिप्राणनाशनः ॥
 धृष्टश्रवा वृषश्चैव दैत्यदर्पनिपूदनः । षट्चत्वारिंशन्नामानि पापघ्नानि विनिश्चितम् ॥
 स्तोत्रमेतत्कौशुमोक्तं नित्यं यदि पठेन्नरः । महानिपत्तो शकस्तं वज्रहस्तश्च रसति ॥
 अतिवृष्टिशिलावृष्टिवज्रपाताश्च दारुणात् । कदाचिज्ज भयं तस्य रसिता वासवः स्वयम् ॥

यत्र गेहे स्तोत्रमिदं यश्च जानानि पुण्यवान् । न तत्र वज्रपतनं शिलावृष्टिश्च नारद ॥

नारायण उवाच—

स्तोत्रं नन्दमुखाच्छ्रुत्वा चुरोप मधुसूदनः । उवाच पितरं नीतिं प्रज्जलन्प्रसूतेजसा ॥
 कं स्तौषि भीरो को वेन्द्रस्त्यज याति ममान्तिके । क्षणार्धे भस्मसात्कर्तुं क्षमोऽहमवलीलाया,
 गाश्च वत्साश्च बालाश्च योषितो हि भयातुराः । गोवर्धनस्य कुहरे संस्थाप्य तिष्ठ निर्भयम् ॥
 बालस्य वचनं श्रुत्वा तच्चकार मुदाऽन्वितः । हरिर्दधार शैलं तं वामहस्तेन दण्डवत् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र दीप्तोऽपि रत्नतेजसा । अन्धीभूतश्च सहसा बभूव रजसाऽऽवृतः ॥
 सवातो मेघनिकरश्चच्छाद गगनं मुने । वृन्दावने बभूवातिवृष्टिरेव निरन्तरम् ॥ ६८ ॥
 शिलावृष्टिर्वज्रवृष्टिरुत्पातः सुदारुणः । समस्तं पर्वतस्पर्शात्पातितं दूरतस्ततः ॥ ६९ ॥
 विफलस्तत्समारम्भो यथाऽनीशोद्गमो मुने । दृष्ट्वा मोघं च तत्सर्वं सद्यः शक्रश्चक्रोप ह
 जग्राहामोघकुलिशं दधीच्यस्थिविनिर्मितम् । दृष्ट्वा तं वज्रहस्तं च जहत्स मधुसूदनः ॥
 सहस्रं स्तम्भयामास वज्रमेवातिदारणम् । सहामरणं मोघं चकार स्तम्भनं विभुः ॥
 सर्वं तान्धुर्निश्चलास्ते भित्तौ पुत्तलिका यथा । हरिणा जृम्भितः शक्रः सद्यस्तन्द्रामवाप ह ॥
 ददर्श सर्वं तन्द्राया तत्र कृष्णमथ जगत् । द्विभुज मुरलीहस्तं रत्नालंकारभूषितम् ॥ ७४ ॥
 पीतवस्त्रपरीधान रत्नसिंहासनस्थितम् । ईषद्वात्यप्रसन्नासं भक्त नृप्रहकारकम् ॥ ७५ ॥
 चन्द्रनोदितसर्गाङ्गमेतत्सर्वं चराचरम् । दृष्ट्वाऽद्भुततमं तत्र सद्यो मूर्ध्निवाप ह ॥ ७६ ॥
 जनान् मन्त्र तत्रैव प्रदत्तं गुरणा पुरा । सहस्रदलपद्मं ददर्श ज्योतिरुत्प्लवणम् ॥ ७७ ॥
 तत्रान्तरे दिव्यरूपमतीव सुमनोहरम् । नवीननलदोत्कपे श्यामसुन्दरविग्रहम् ॥ ७८ ॥
 सद्गुरुसारनिर्माणज्वलनकरकुण्डलम् । ज्वलन्मणीन्द्रमकरकिरीटोज्ज्वलशेखरम् ॥ ७९ ॥
 ज्वलना कीस्तुमेन्द्रेण वण्टवसःस्पष्टोऽज्ज्वलम् । भणिकेयूरवलयमणिमञ्जीररञ्जितम् ॥
 अन्तर्बहिः सम दृष्ट्वा तुष्टान् परमेश्वरम् ॥ ८० ॥

इन्द्र उवाच—

अक्षरं परमं ब्रह्म ज्योतीरूपं सनातनम् । गुणातीतं निराकारं स्वेच्छामयमनन्तकम् ॥
 भक्तध्यानाय सेवायै नानारूपधरं वरम् । शुद्धरक्तपातदध्याय युगानुक्रमेण च ॥ ८२ ॥
 शुद्धेन स्वरूपेण सत्ये सत्यस्वरूपिणम् । त्रेताया बुद्धिमाकार ज्वलन्ते प्रसूतेनवा ॥
 द्वापरे पीतवर्णं च शोभिनं पीतवाससा । कृष्णवर्णं कळी कृष्णं परिपूर्णतमं प्रभुम् ॥

निवधाराचरोत्कृष्टदयाममुन्दराविग्रहम् । नन्दैकनन्दनं वन्दे यशोदानन्दनं प्रभुम् ॥८५॥
 गोपिकाचेतनहरं राधापाणाधिकं परम् । विनोदमुरलीशब्दं कुर्वन्तं कौतुकेन च ॥८६॥
 रूपेणाप्रतिमेनैव रत्नभूषणभूषितम् । वन्द्यकोटिसौन्दर्यं विभ्रतं शान्तमोक्षरम् ॥८७॥
 क्रीडन्तं राधया सार्धं घुन्दारण्ये च कुञ्चितम् । कुञ्चाचिर्जनेऽरण्ये राधावसःस्थलस्थितम्
 जलक्रीडां प्रकुर्वन्तं राधया सह कुञ्चितम् । राधिकाकवरीभारं कुर्वन्तं कुञ्चिद्वने ॥८८॥
 कुञ्चिद्राधिकापादे दत्तवन्तमलक्तकम् । राधाचविततामूलं गृह्णन्तं कुञ्चिन्मुदा ॥८९॥
 पश्यन्तं कुञ्चिद्राधो पश्यन्तीं वक्रचक्षुषा । दत्तवन्तं च राधायै कृत्वा मालां च कुञ्चितम्
 कुञ्चिद्राधया सार्धं गच्छन्तं रासमण्डलम् । राधादत्तां गले मालां धृतवन्तं च कुञ्चितम् ॥
 सार्धं गोपालिकामिश्च विहरन्तं च कुञ्चितम् । राधां गृहीत्वा गच्छन्तं विहाय तां च कुञ्चितम्
 विप्रपत्नीदत्तमज्ञं मुक्तवन्तं च कुञ्चितम् । मुक्तवन्तं तालफलं बालकैः सह कुञ्चितम् ॥
 बभूव गोपालिकानां च हरन्तं कुञ्चिन्मुदा । गवां गणं व्याहरन्तं कुञ्चिद्बालकैः सह ॥
 कालीयमुद्भिं पादाब्जं दत्तवन्तं च कुञ्चितम् । विनोदमुरलीशब्दं कुर्वन्तं कुञ्चिन्मुदा ॥
 गायन्तं रम्यसंगीतं कुञ्चिद्बालकैः सह । स्तुत्वा शक्रः स्तवन्नेन प्रणनाम हरिं भिया ॥
 पुरा दत्तेन गुरुणा रणे वृत्रासुरेण च । कृष्णेन दत्तं कृपया ब्रह्मणे च तपस्यते ॥९८॥
 एकादशासुरो मन्त्रः कवचं सर्वलक्षणम् । दत्तमेतत्कुमाराय पुष्करे ब्रह्मणा पुरा ॥९९॥
 कुमारोद्भिरसे दत्तं गुरवेऽक्षिरसा मुने ॥ २०० ॥

इदमिन्द्रकृणुं स्तोत्रं नित्यं भक्त्या च यः पठेत् । स हि प्राप्य हृदां भक्तिमन्ते वास्यं ॥

लभेद्भुवम् ॥ २०१ ॥

जन्ममृत्युजराव्याधिशोकेभ्यो मुच्यते नरः । न हि पश्यति स्वप्नेऽपि यमदूते यमालयम्

नारायण उवाच—

इन्द्रस्य वचने श्रुत्वा प्रसन्नः श्रीनिकेतनः । प्रीत्या तस्मै वरं दत्त्वा स्थापयामास पर्वतम्
 प्रणम्य च हरिं शक्रः प्रययौ स्वर्गणैः सह । गह्वरस्था जनाः सर्वे मृजमुग्धरादृहम् ॥
 ते सर्वे मेनिरे कृष्णं परिपूर्णतमं विभुम् । पुरस्कृत्य व्रजस्थांश्च प्रययौ स्वालयं हरिः ॥
 दृष्ट्वा च नन्दः पुत्रं तं पूर्णब्रह्म सनातनम् । पुलकाद्वितसर्वाङ्गो भक्तिपूर्णाश्रुलोचनः ॥६॥

नन्द उवाच—

॥ नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च । जगद्धिताय वृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ॥
 नमो ब्रह्मण्यदेवाय ब्रह्मणे परमात्मने । अनन्दकोटिब्रह्माण्डधामधाम्ने नमोऽस्तु ते ॥८॥
 नमो वत्सादिरूपाणां जीवरूपाय सांसिणे । निर्लेसाय निर्गुणाय निराकाराय ते नमः ॥

अतिसूक्ष्मस्वरूपाय श्रुतात्पूलतमाय च । सर्वेश्वराय सर्वाय तेजोरूप नमोऽस्तु ते ॥
 अतिप्रत्यक्षरूपाय ध्यानासाध्याय योगिनाम् । ब्रह्मविष्णुमहेशानां वन्द्याय नित्यरूपिणे
 भास्त्रे चतुर्णां वर्णानां शुभेष्वेव चतुर्षु च । शुक्लरक्तपीतश्यामामिधानगुणशालिने ॥११॥
 योगिने योगरूपाय गुरवे योगिनामपि । सिद्धेश्वराय सिद्धाय सिद्धानां गुरवे नमः ॥
 यं स्तोतुमक्षमो ब्रह्मा विष्णुर्धं स्तोतुमक्षमः । यं स्तोतुमक्षमो रुद्रः शेषो यं स्तोतुमक्षमः ॥
 यं स्तोतुमक्षमो धर्मो यं स्तोतुमक्षमो शिवः । यं स्तोतुमक्षमो लम्बोदरश्चापि पद्माननः ॥
 यं स्तोतुमक्षमाः सर्वे मुनयः सनकादयः । कपिलो न क्षमः स्तोतुं सिद्धेन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥
 न शक्तौ स्तवने कर्तुं नरनारायणावृषी । अन्ये अर्द्धधियः के वा स्तोतुं शक्ताः परात्परम्
 वेदा न शक्ता नो वाणी न च छद्मीः सरस्वती । न राधा स्तवने शक्ता किं शक्नुवन्ति ॥

विपश्चितः ॥ १८ ॥

क्षमस्व निखिलं ब्रह्मजपराधं क्षणे क्षणे । रक्ष मां करुणासिन्धो दीनबन्धो भवार्णवे ॥
 पुरा तीर्थे तपस्तप्त्वा पुत्रः प्राप्तः सनातनः । स्वकीयचरणान्मोजे भक्तिं दास्यं च देहि मे
 ब्रह्मत्वममरत्वं वा सांलोक्यादिकमेव वा । त्वत्पदाम्भोजदास्यस्य कलां नार्हति षोडशीम्
 इन्द्रत्वं वा सुरत्वं वा संप्राप्तिं सिद्धित्वर्गयोः । राजत्वं चिरजीवित्वं सुधियो गणयन्ति किम्
 एतत्प्राप्तकथितं सर्वं ब्रह्मत्वादिकमीश्वर । भक्तसङ्कसणार्घस्य नोपमा ते किमर्हति ॥१९॥
 त्वद्भक्तो यस्त्वत्सदृशः कस्त्वां तर्कितुमीश्वरः । क्षणार्धालापमात्रेण पारं कर्तुं स चेश्वरः ॥
 भक्तसङ्गाद्भवत्येव भक्तिं कर्तुमनेकवा । त्वद्भक्तजलदाकापजलसेकेन वर्धते ॥ २० ॥
 भक्तकालापतापास्तु शुष्कतां याति तत्सणम् । त्वद्गुणस्मृतिसेकाच्च वर्धते तत्सणे स्फुटम्
 त्वद्भवत्पङ्कुरमुद्भूतं स्फूर्तं मानसजं परम् । न नश्यं वर्धनीयं च नित्यं नित्यं क्षणे क्षणे
 ततः संप्राप्य ब्रह्मत्वं भक्तस्य जीवनाय च । ददात्येव कलं तस्मै हरिदास्यमनुसमम् ॥
 संप्राप्य दुर्लभं दास्यं यदि दासो बभूव ह । सुनिश्चयेन तेनैव जितं सर्वं भयादिकम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा भक्त्या च नन्दस्तप्तो हरेः पुरः । प्रसन्नवदनः कृष्णो वदौ तस्मै तद्दीप्तिमतम्
 एवं नन्दकृत् स्तोत्रं नित्यं भक्त्या च यः पठेत् । सुदृढां भक्तिमाप्नोति सद्यो दास्यं लभेद्वरेः
 तपस्तप्त्वा यदा द्रोणस्तीर्थे च धरया सह । स्तोत्रं तस्मै पुरा दत्तं ब्रह्मणा तत्सुदुर्लभम् ॥
 हरेः पदसरो मन्त्रः कवचं सर्वरक्षणम् । इह सौमरिणा दत्तं तस्मै तुष्टेन पुष्करे ॥२३॥
 तदेव कवचं स्तोत्रं स च मन्त्रः सुदुर्लभः । ब्रह्मणोऽष्टौ न मुनिना नन्दाय च तपस्यते ॥

मन्त्रः स्तोत्रं च कवचमिष्टदेवो गुरुस्तथा । या यस्य विद्या प्राचीना न तां त्यजति निश्चितम्
इत्येवं कथितं स्तोत्रं श्रीकृष्णाख्यानमद्भुतम् । सुखदं मोक्षदं सारं भवबन्धविमोचनम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० इन्द्रयागमज्ञाननन्दः
स्तोत्रप्रस्तावैकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

अथ द्वाविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एकदा राधिकानाथो बलेन सह बालकैः । नगाम तत्तालवनं परिपक्वफलाभितम् ॥
वृक्षाणां रसिता वैश्यः खररूपी च घेनुकः । कोटिसिंहसमबले देवानां दर्पनाशनः ॥
शरीरं पर्वतसमं कूपतुल्ये च लोचने । ईषापङ्क्तिसभा दन्तास्तुण्डं पर्वतगह्वरम् ॥
शतहस्तपरिमिता निह्वा लोला मयानका । कासारसदृशी नाभिः शब्दस्तस्य मयानका
हृष्टा तालवनं बाला हर्षमापुरनिन्दिताः । कौतुकास्कृप्यमूचुस्ते स्मेराननसरोरहाः ॥५॥

बाला ऊचुः—

हे कृष्ण कल्याणसिन्धो दीनबन्धो जगत्पते । महाबल बलभ्रातः समस्तवल्गिनां वरः ॥१॥
भवधानं कुरु विभो क्षणार्धं नो निवेदने । क्षुधितानां शिशूनां च भक्तानां भक्तवत्सला ॥
स्वादूनि सुन्दराण्येव पश्य तालफलानि च । मद्धुं बालयितुं वृक्षान्वातितुं च फलानि च
नानावर्णानि पुष्पाणि पकानि दुर्लभानि च । आज्ञां करोषि चेम्भूष्य चेष्टां कर्तुं वयं समाः
किं त्वत्र दैव्यो बलवान्तररूपी च घेनुकः । अजितस्त्रिदशैः सर्वैर्महाबलपराक्रमः ॥१०॥
दुर्निवार्यश्च सर्वेषां कंसस्य सन्निवो महान् । हिंसकः सर्वजन्तूनां बनानामस्ति रासिता ॥
सुविचार्यं जगत्कान्तं वद नो वदतां वर । युक्तं कार्यमयुक्तं च कर्तव्यमपवा न वा ॥
बालकानां वचः श्रुत्वा भगवान्मधुसूदनः । उवाच मधुरं बालान्यचनं तत्सुखावहम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

किं वो दैत्याद्वयं बाला यूयं मत्सहचारिणः । वृक्षान्मद्ध्वा बालयित्वा फलानि
खादतामपम् ॥ १४ ॥

श्रीकृष्णाज्ञां समादाय बलका बलशालिनः । उत्पेतुर्वृक्षशिखरं क्षुधिताश्च फलार्थिनः ॥
नानाप्रकारवर्णानि स्वादूनि सुन्दराणि च । फलानि पातयामासुः परिपक्वानि नारद ॥
केषिद्धमञ्जुर्वृक्षाश्च बालयामासुरेव च । केषित्कोलाहलं चक्रुर्नृनुस्तत्र केषन ॥१७॥
अवरुक्ष तद्वृक्षश्च बालका बलशालिनः । फलान्याशाय गच्छन्तो ददृशुर्दैत्यपुंगवम् ॥

महाबलं महावीर्यं धीरं गर्दभस्वपिणम् । आगच्छन्तं महावीरात्कुर्वन्तं शब्दमुस्मयणम् ॥
 तं दृष्ट्वा हस्तं सर्वे फलीने तल्लज्जिता । कृष्ण कृष्णोति शब्दं च प्रचक्षुर्बहुधा भृशम् ॥
 अस्मान्नेरं सपीगच्छं हे कृष्ण करुणानेधे । हे सर्वेषां नो रक्षं प्राणां नो यान्ति दानवात् ॥

हे कृष्ण हे कृष्ण हरे मुरारे गोविन्द दामोदर दीनबन्धो ।

गोपीश गोपेश मवर्णवेऽस्माननन्त नारायण रक्ष रक्ष ॥ १२ ॥

भयेऽभये वाऽथ गुणेऽशुभे वा सुखेऽपु दुःखेऽपु च दीननाथ ।

यथा विनाऽन्य शरणं मवर्णवे न नोऽस्ति हे मूर्धन्य रक्ष रक्ष ॥ १३ ॥

। जयं जयं गुणोत्तिष्ठो कृष्ण मत्तैर्विन्धो बहुतरं मयैर्युक्तान्बालकान् रक्ष रक्ष ।
 जहि दनुजकुलानामाशिमर्माकर्मन्तं सुरकुलबलदपै वर्षयेम निहत्ये ॥ १४ ॥
 बालानां विह्वलं दृष्ट्वा बलेन सह माधव । आजगाम शिशुस्थानं मयहा मत्तैर्वत्सलं ॥
 भयं नागितं मयं नास्तीत्युक्त्वा दुद्रवि संस्वरम् । ईषद्वास्यप्रसन्नास्यो निर्भये दत्तवान्छिशून्
 दृष्ट्वा कृष्णं बलं बालां ननूतुर्विजहर्षयम् । हरिर्भूतिश्चाभयदा सर्वमङ्गलदायिकः ॥
 श्रीकृष्णो दानव दृष्ट्वा प्रसन्तं पुरतः शिशून् बलं सन्बोध्य बलिममुवाच मधुसूदनः ॥

श्रीकृष्ण उवाच-

दानवो बलिपुत्रोऽयं नाम्ना सीहसिको बली । गर्दभो ब्रह्मशापेन शसो दुर्वाससा पुरा ॥
 पार्ष्णिष्ठो मर्मवध्योऽयं महाबलपराक्रमः । अहमेन वधिष्यामि त्वं रक्ष बालकान्बलं ॥
 औदार्यं बालकान्तैर्बान्धू रगच्छेरियुवाच ह । तान्गृहीत्वा बलः शीघ्रे जगाम त्वरयाऽऽज्ञया
 दृष्ट्वा कृष्णं दानवेन्द्रो महाबलपराक्रमः । जग्रात छालया कोपाज्ज्वलेदग्निशिखोर्मिमम् ॥
 बभूवोतिदाहयुक्तो मृतुवामोऽतितेजसा । उज्जग्रात पुनर्देवो विभु तेजस्विनं मिथो ॥
 उज्जितं सन्तपीडो च दृष्ट्वा देवो मुमोच ह । अतीव सुन्दरं शान्तं ज्वलेन्तं ध्वस्तं तेजसा ॥
 कृष्णदर्शनमोर्णो बभूवोऽयं पुरास्मृति । आत्मानं बुबुधे कृष्णं जगतां कारणं परम् ॥
 तेजस्वरूपमीश तं दृष्ट्वा तुष्टाव दानवः । यथागम यथाजन्म गुणार्ताति श्रुतैः परम् ॥

दानव उवाच-

गर्भोऽसि स्वमंशेन मत्पितुर्यज्ञमिषुक् । राज्यहर्ता च श्रीहर्ता सुतलक्ष्यलदायकः ॥
 बलिमैच्छिष्यो वीरः सर्वेशो मत्तवत्सलं । शशिं त्वं हिन्धि मां पार्ष्णिष्ठो महाबलपराक्रमः
 मुनिर्दुर्वाससः शपादीदृष्टो जन्म कुत्सितम् । मृत्युरुक्तश्च मुनिर्ना ज्वलेत् मम जगत्पते ॥
 पोटशारेण चक्रेण सुतोऽणेनातितेजसा । जहि मां जगतीं नाथ सद्भक्तिं कुरु मोक्षद ॥

स्वमंशेन वराहश्च समुद्धर्तुं वसुंधराम् । वेदानां रक्षिणा नाथ हिरण्याक्षनिपुदनः ॥४१॥
 त्वं नृसिंहः स्वयं पूर्णो हिरण्यकशिपोर्वधे । भेदादानुग्रहायैव देवानां रक्षणाय च ॥
 त्वं च वेदोद्धारकर्ता मीमांशेन दयानिवे । नृपस्य ज्ञानदानाय रक्ष्यः सुरविपयोः ॥
 शेषाधारश्च कर्मस्त्वमंशेन सृष्टिहेतवे । विश्वाधारश्च विश्वस्त्वमंशेनापि सहस्रधुनः ॥
 रामो दाशरथिस्त्वं च जानक्युद्धारहेतवे । दशकंघरहन्ता च सिन्धोः सेतुविधायकः ॥
 कलया परशुरामश्च जमदग्निमुतो महान् । त्रिःसप्तकृदशो भूपाना निहन्ता जगतीपते ॥
 अंशेन कपिलस्त्वं च सिद्धानां च गुरोर्गुरुः । मातृज्ञानप्रदाता च योगशालाविधायकः ॥
 अंशेन ज्ञानिना श्रेष्ठो नरनारायणावृषी । त्वं च धर्ममुतो भूत्वा लोकभित्ताकारकः ॥
 अधुना कृष्णरूपस्त्वं परिपूर्णतमः स्वयम् । सर्वेषामवताराणां बीजरूपः सनातनः ॥
 यशोदा नीलनो निरयो नन्दैकानन्दवर्धनः । प्राणाधिदेवो गोपीना राधाप्राणाधिकमित्रः ॥
 वसुदेवसुतः शान्तो देवकीदुःखमञ्जनः । अयोनिर्भवः श्रीमान्पृथिवीमारहारकः ॥५१॥
 पूतनायै मातृगतिं प्रदाता च कृपानिधिः । बककेशिप्रलम्बानां ममापि मोक्षकारकः ॥
 स्वैच्छामस्य गुणातीत भक्तानां भयमञ्जन । प्रसीद राधिकानाथ प्रसीद कुरु मोक्षणम् ॥
 हे नाथ गार्ग्यमीयोनेः समुद्धर भवार्णवात् । मूर्खैस्त्वद्भक्तपुत्रोऽहं मामुद्धर्तुं स्वप्रहंसि ॥
 वेदा ब्रह्मादयो यं च मुनीन्द्राः स्तोतुमक्षमाः । किं स्तोमि तं गुणातीतं पुरा दैत्योऽधुना खरः ॥
 एवं कुरु कृपासिन्धो येन मे न भक्तेज्जनुः । इष्ट्वा पादारविन्दं ते कः पुनर्भवन् भवेत् ॥
 ब्रह्मा स्तोता खरः स्तोता नोपहासितुमर्हसि । सदीधरस्य विज्ञस्य योग्यायोग्ये समा कृपा ॥
 इत्येवमुक्त्वा दैत्येन्द्रातस्थो च पुरतो हरेः । प्रसन्नवदनः श्रीमाननितुष्टो बभूव ह ॥
 इदं दैत्यकृतं स्तोत्रं नित्यं भक्त्या च यः पठेत् । सालोक्यसाष्टिसार्मीत्यं ढीलया लभते हरेः ॥
 इह लोके हरेर्भक्तिमन्ने दास्यं सुदुर्लभम् । विद्या श्रियं सुकविता पुत्रपौत्रा-पशो लभेत् ॥

नारायण उवाच—

श्रुत्वाऽनुभवेन दैत्येन्द्रस्तपुनं करुणानिधि । कथं करोमि संहारमीदृशं भक्तमित्यहो ॥
 अनुमन्य रम्यति तस्य संहार हरिः स्वयम् । न हि युक्तो ययः स्तोदुर्दुर्वक्तुर्भिषिरीश्वरात् ॥
 दानवो मायया विष्णोर्विसस्मार पुनः स्वयम् । दुरक्षिस्तत्कण्ठदेशे कविशानं चरार ह ॥
 उवाच श्रीहरिर् दैत्यः कोपात्प्रस्फुरितावरः । मुने सथो मर्तुमानो दैवप्रन्तो विवेचनः ॥

दैत्य उवाच—

ध्रुवं रवं मर्तुर्कामोऽसि दुर्बुद्धे मानवार्थक । अयं प्रस्थापयिष्यामि त्नामहं यममादेरम् ॥

आयासि जीवनाकाङ्क्षौ मम तालवनं शिशो । न यास्यासि पुनर्मेहं मान्धवं न हि द्रक्ष्यसि
 न कंसो न जरासंधो न रको न समो मम । देवाः कम्पन्ति मे नित्यं के चान्ये मत्समा मुवि
 न हि संहारकर्ता च मां संहर्तुं क्षमः शिवः । न च ब्रह्मा न विष्णुश्च न मृत्युः काल एव च
 मम तालतरुमङ्कत्वा पातयित्वा फलानि च । अहं करोपि सहसा किमहो कस्य तेजसा
 कर्त्तव्यं वद बटो सत्यं कमनीयोऽतिसुन्दरः । दुर्लभं जीवन् दातुं मर्त्यं कथमिहागतः ॥
 इत्युक्त्वा मस्तके कृत्वा प्रेरयित्वा तु तं बली । दूरतः पातयामास श्रीकृष्णं मरणोन्मुखः
 पातयित्वा च तं मूर्ध्नि विषाणाम्यां अघान सः । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण तद्विषाणे बभञ्जमद्रुः
 दैत्यो भग्नविषाणश्च तमीधं कोपयन्मुने । जग्रास चर्चणं कर्तुं भग्नदन्तो बभूव ह ॥
 तेजसा दग्धवक्त्रश्च तमुज्जग्राह तत्क्षणे । जज्वाल व्यथितः कोपाद्ददार खुरतो महीम् ॥
 घूर्णयित्वा तु लाङ्गूलं ध्वजं कृत्वा भयानकम् । स जगाम शिशुस्त्वानं दद्रुबुर्बालका भिषा
 वठं च प्रेरयामास मस्तकेन महाबली । बलो मुष्टिं ददौ तस्मै मूर्छामाप ततोऽसुरः ॥
 क्षणेन चेतनां प्राप्य जगाम हरिसान्निधिम् । वैकुण्ठया च व्याधितः पुनर्मुर्तामवाप सः ॥
 पुनश्च चेतनां प्राप्य समुत्तस्यो व्यथाकुलः । उत्ससर्ज बृहद्वेणुं मूर्ध्नि च मयमाप ह ॥
 क्षणार्त्संक्षिप्तं प्राप्य महाबलपरक्रमः । कृत्वा शिरसि गोविन्दं घूर्णयामास दानवः ॥
 पातयामास मूर्ध्नि तं घूर्णयित्वा पुनः पुनः । उत्थाद्य तालवृक्षं तं ताडयामास माधवः
 यथा केशप्रहारेण दानवस्य भवेद्वचसा । तथा बभूव दैत्यस्य तालवृक्षस्य ताडनात् ॥
 गोवर्धनं समुत्पाद्य घातयामास तं विभुः । पपात वेगाच्छेलेन्द्रस्तस्योपरि महामुने ॥
 पर्वतस्य प्रहारेण मूर्छामाप महाबलः । बभूव जर्जराङ्गश्च रुधिरं च समुद्रमन् ॥८१॥
 क्षणेन चेतनां प्राप्य समुत्तस्यो रुषाऽसुरः । गृहीत्वा पर्वतभेदे प्रेरयामास माधवम् ॥
 दृष्ट्वा शैलमुत्पतन्तं वेगेन मधुसूदनः । जग्राह दक्षिणकरे यथेष्टदण्डवत्प्रभुः ॥८२॥
 पूर्वस्थाने पर्वतं तं स्थापयामास कौतुकात् । गृहीत्वा दैत्यकर्णाम्रं पातयामास दूरतः ॥
 उत्पत्य ॥ महावेगाच्चकार वेष्टनं हरेः । शृष्वीं चर्षयामास तक्षिणाग्रेण खुरेण च ॥
 मगृह्य धीहरिं वेगात्कृत्वा मूर्ध्नि महासुरः । उत्पत्य मनोयात्री लीलया उत्सवोजनम् ॥
 महं च तपोर्पुत्रं निर्लेपं च बभूव ह । ततो गृहीत्वा श्रीकृष्णं पपात धरणीतले ॥
 पुनर्मुहूर्तं युद्धं च बभूव मृतले तयोः । मुदा हरिः प्रशशंस प्रहस्य दानवेश्वरम् ॥
 मद्भक्तस्य वलेः पुमं धन्यं तज्जीवनं परम् । स्वस्त्यास्तु ते दानवेन्द्र वत्स निर्वाणतां मन ॥
 सदृशं स्वस्तिनीजं परं निर्वाणकारणम् । सर्वाधिकं सर्ववरं छम स्थानं मनोहरम् ॥

इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णः सस्मार चक्रमुत्तमम् । सूर्यकोटिसमं दीप्यता नम्राह तत्सुदर्शनम् ॥
विशेष भ्रामयित्वा च षोडशारमनुत्तमम् । विच्छेद लीलायाऽवश्यं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः ॥
पपात मस्तकं भूमौ दानवस्य महात्मनः । तेजःसमूह उत्तस्यौ शतसूर्यसमप्रभः ॥
विलोक्य हरिलोकं संश्लिष्टं कृष्णपदान्मुने । संप्राप्य(५) परमं मोक्षमहो दानवपुंगवः ॥
गगनस्थाः सुराः सर्वे मुनयश्च श्रुत्वा मुदा । पारिजातमसूनानां चक्रुस्ते तत्र वर्षणम् ॥
नेदुर्दुःखमयः स्वर्गे ननूतुश्चाप्सरोगणाः । जगुर्गन्धर्वनिकरास्तुष्टुवुर्मुनयो मुदा ॥ ९८ ॥
स्तुत्वा जग्मुः सुराः सर्वे मुनयो हर्षविह्वलाः । चेनुकस्य वचं दृष्ट्वा तत्राऽऽगममुख बालकः
बलश्च बलिनां प्रेष्टस्तुष्टान् पुरुषोत्तमम् । तुष्टुवुर्बालकाः सर्वे ननूतुश्च मुदाऽन्विताः ॥
दत्त्वा कृष्णनलाम्बां च प्रपकानि फलानि च । सर्वाणि भक्षयामासुर्बाळाः पश्यमानताः ॥
मुक्त्वा पीत्वा हरिः शीघ्रं बलेन बालकैः सह । जगाम स्वालयं ब्रह्मनिहत्य दानवेश्वरम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० चेनुकवचो नाम

द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

अथ त्रयोविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

केन पापेन बलिनो गर्दभत्वमवाप ह । दुर्वासाः केन दोषेण शशांष दानवेश्वरम् ॥ १ ॥
केन पुण्येन वा नाथ बलिनः श्रीहरेः पदम् । सहस्रैकत्वमुक्तिं च संप्राप दानवाधिपः ॥
मुने सर्वे सुविस्तार्य वद संदेहपञ्जन । अहो कविमुक्ते काव्यं नूतनं नूतनं पदे पदे ॥

नारायण उवाच—

शृणु वत्स पवश्येऽहमितिहासं पुरातनम् । पुरा श्रुतं धर्मवस्त्रात्सर्वते गन्धमादने ॥ १ ॥
पात्रकल्पं च वृत्तान्तं विचित्रं सुमनोहरम् । नारायणकथोपेतं कर्णपीयूषमुत्तमम् ॥ २ ॥
यत्र कल्पे कथा चैवं तत्र त्वमुपबर्हणः । आकल्पनीयां सश्रीकः सुन्दरः स्थिरपादनः ॥
पञ्चाशत्कामिनीनां च पतिः शृङ्गारतत्परः । वरेण ब्रह्मणस्त्वं च सुकण्ठो गायनेश्वरः ॥
अनुश्रवं पपुस्तास्ते सुन्दरं मुखपद्मजम् । निमेषरहिताः सर्वाः कामबलाप्रपीडिताः ॥
तासां प्राणैश्च घटितो विविना त्वमिव श्रुतम् । दिवानिशं सहचरा न जीवन्ति स्वया विना
पुष्पोद्याने च रहसि स्थाने स्थाने मनोरमे । गह्वरेषु च शैलानां कन्दारेषु नदीषु च ॥
काननेषु च रम्भेषु श्मशाने जन्तुवर्जिते । ययामनोरथं ताश्च क्रीडां चक्रुस्तथा सह ॥

तदा दैवादिषु, शापाद्भूत्वा दोसीसुतो भवान् । अधुना ब्रह्मणः पुत्रो वैष्णवोऽष्टिष्ठमोगनात्
 असंख्यकरूपजीवी च वैष्णवप्रवरो महान् । ज्ञानदृष्ट्या सर्वदर्शी भियशिष्यश्च धूर्जटेः ॥
 तस्य कल्पस्य वृत्तान्तं मुने मतो निशामय । विस्तार्य दैत्यवृत्तान्तं कथयामि सुधोषमम् ॥
 एकदैव बलेः पुत्रो नागना साहसिको बली । स्वतेजसा मुराजित्वा प्रतस्ये गन्धमादनम् ॥
 चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गो रत्नमूषणभूषितः । रत्नसिंहासनस्थश्च बहुसैन्यसमावृतः ॥ १६ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तेन पथा याति तिष्ठोत्तमा । रूपेणाप्सरसा श्रेष्ठा नानावेषविधायिनी ॥
 चारुचम्पकवर्णाया रत्नाभरणभूषिता । नवयौवनसंपन्ना कामबाणप्रणीहिता ॥ १८ ॥
 ईषद्भास्यप्रसन्नास्या दिव्यवर्णं सुविभ्रती । वरुधूमद्रुयुक्ता सा गजेन्द्रमन्दगामिनी ॥ १९ ॥
 रत्नमूर्धं मुखेन्दुं च दृष्ट्वा साहसिको युवा । वायुना मुक्तवस्त्रायास्तस्या मूर्धमवाप ह ॥
 सा ददर्श बलेः पुत्रमतीव सुमनोहरम् । प्रफुल्लमालतीमाला विभ्रतं नवयौवनम् ॥ २१ ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं सुस्मितं सुमनोहरम् । दृष्ट्वा तं विस्मिता कामास्तटाक्षं च चकार सा
 श्रीहायै चन्द्रलोकं च गच्छन्ती चन्द्रकामुकी । तस्यौ केन च्छलेनैव मत्ता शृङ्गारलालसा
 दर्श दर्श च तस्यास्यं प्रहस्य वक्रचक्षुषा । मुखस्याऽऽच्छादनं चक्रे वाससा सा पुनः पुनः ॥
 पुलकाङ्कितसर्वाङ्गं धर्मकर्मसम्पन्नितम् । बभूव काममत्ताया योनौ कण्डूयनं जलम् ॥
 विसरमार शशधरं बलिपुत्रमनोरथा । अहो को वेद भुवने दुर्ज्ञेयं पुंश्चलीपनः ॥ २६ ॥
 पुंश्चल्या यो हि विश्रान्तो विधिना स विडम्बितः । बहिष्कृतश्च यशसा धर्मेण स्वकुलेन च
 माञ्छितं नूतनं प्राप्य विनश्यति पुरातनम् । तदा स्वकर्मसाध्या सा को वा तस्याः प्रियोऽप्रियः
 दैवे कर्मणि पैश्ये च दुष्टे बन्धो न भर्तारि । दारुणं पुंश्चलीचित्तं सदा शृङ्गारकर्मणि ॥
 प्राणाधिकं रतिज्ञं साऽमृतदृष्ट्या च पुंश्चली । रत्नमन्दं रत्नविज्ञं विपदृष्ट्या हि पश्यति ॥
 सर्वेषां स्पष्टमन्त्रेव पुंश्चलीना न कुत्रचित् । दारुणा पुंश्चली आतिर्नरपातिभ्य एव च ॥
 निष्कृतिः सर्वमोक्षान्ते सर्वेषामस्ति निश्चितम् । न पुंश्चलीना विनेन्द्र यावच्चन्द्रदिवाकरी ॥
 अन्धासा कामिनीना च कीट हन्तुं च या दया । सा नास्ति पुंश्चलीना तु कान्तं हन्तुं पुरातनम्
 मान्तं दृष्ट्वा दिनस्यैव सोवायेनावल्लया । रतिज्ञं नूनं प्राप्य विपतुर्यं पुरातनम् ॥
 पृथिव्या यानि पावानि पुंश्चलीष्वेव मारते । तिष्ठन्ति ताम्बो न पराः पापिष्ठाः सन्ति केचन
 पुंश्चलीपरिपक्वं सर्वपातकमिश्रितम् । दैवे कर्मणि पैश्ये च न देयं च तथा जलम् ॥ २६ ॥
 अतं विष्टा मर्लं मूर्धं पुंश्चलीना च निश्चितम् । दत्त्वा पितृभ्यो देवेभ्यो भुक्त्वा च नरकं मनेत्
 शतवर्षं वाऽसूत्रे पचत्येष सुदारणे । श्रोत्रान्वकारे कृमयस्तं दशवन्ति दिवानिशम् ॥ २८ ॥

॥ मुञ्चत्यक्षं च यो मुहूर्त्तं देवाद्येति नराधमः । ससज्जन्मकृतं पुण्यं तस्य नश्यति निश्चिन्तम् ॥
 ॥ आयुःश्रीयशसां हानिरिह लोके पात्र च । तस्माद्यत्नाद्रक्षणार्थं माकपात्रं कलत्रकम् ॥
 ॥ पेश्वलीदर्शने पुण्यं यात्रासिद्धिर्भवेद्भुवम् । स्पर्शने च महापापं तीर्थस्नानाद्विशुध्यति ॥
 ॥ स्नानं दानं व्रतं चैव जपश्च देवपूजनम् । निष्फलं पुंस्त्वर्त्तनां च भारते जीवनं वृथा ॥ ४२ ॥
 ॥ कथितं कुलटारुणं दुर्ज्ञेयं च यथागमम् । संवादं च तयोस्तत्र प्रकृतं शृणु नारद ॥ ४३ ॥
 ॥ स पुनश्चेतनां प्राप्य तां दृष्ट्वैव वरैः सुतः । कामातुरः प्रमत्तश्च जगाम कुलटान्तिकम् ॥
 ॥ उवाच कुटिलापाङ्गी पीनशोणितयोधराम् । ब्रीडया वाससा वक्त्रमाच्छ्रितं कुर्वती मुदा ॥

सहासिक उवाच—

॥ काऽसि त्वं कस्य कन्याऽसि कस्य कान्ताऽसि कामिनी । स्वयं कयासि कं सुभूः पुण्यवन्तं
 मनोहरम् ॥ ४४ ॥
 ॥ कक्षान्ते तपसा पूतं भोक्तुं त्वमेव सुन्दरि । यं तं यासि याहि सा त्वं भूत्वा मां कर्तुमर्हसि ॥
 ॥ क्षीणीहि रतिपुण्येन मां भूत्वा रतिलोलुपम् । शृङ्गारलोलुपा त्वं च शृङ्गारं देहि कामुकि ॥
 ॥ स्वया सह ममाऽऽश्लेषो विविधा च विनिर्मितः । निरूपितं यत्तेनैव वार्यते केन तत्प्रिये ॥
 ॥ वाक्यं पीयूषसदृशं सस्मितं वद सुन्दरि । शीघ्रं भुजकलाशशैर्वन्धनं कुरु निर्जने ॥ ४० ॥
 ॥ आसनं देहि कक्ष्याणि श्वोरं कनकसंनिभम् । तनमण्डलकुम्भं च पात्रयोग्यं प्रदर्शय ॥
 ॥ तीक्ष्णास्त्रेण कटाक्षेण जर्जरं कुरु भामिनि । कामसर्पसतं पादस्पर्शनेनारुजं कुरु ॥ ४२ ॥
 ॥ अधरोष्ठाभूतं स्वादु देहि मे क्षुधिताय च । पक्वदाडिमबीजाभं दन्तं दर्शय सुन्दरम् ॥
 ॥ गम्भीरनाभिं त्रिवर्लीं द्रष्टुमिच्छामि सुन्दरि । नीवीप्रमोक्षणं कर्तुमिच्छा मे वर्तते सदा ॥
 ॥ श्रोणीं पश्यामि ललिता मुनिमानसमोहिनीम् । शरन्मध्याह्नपद्याना प्रमामोचनलोचनाम्
 ॥ शरत्पार्वणचन्द्रास्यं प्रसन्नं च प्रदर्शय । सा च तद्वचनं श्रुत्वा तमुवाच स्मरतुरा ॥
 ॥ दृष्ट्वाऽऽसीं कामकाणेन मानसं सयकामिनी ॥ ४६ ॥

तिलोत्तमोवाच—

॥ पतिस्त्वत्सदृशो नाप्य कामिनीनां मनीषितः । बलिपुत्रोऽसि धर्मिष्ठो रूपवान्गुणवान्युवा
 शृङ्गारनिपुणः कान्तः कामशास्त्रविशारदः । सदा मनोज्ञः स्त्रीणां त्वं सुवेषश्च स्वभावतः ॥
 ॥ सुवेशं सुन्दरं शान्तं वान्तं दान्तमरोगिणम् । शृङ्गारज्ञं गुणज्ञं त्वां युवानं रसिकं शुचिम् ॥
 ॥ स्त्रीमनोज्ञं दयालुं च बलिष्ठं सन्तमीश्वरम् । दातारमनुरक्तं च कान्तमिच्छति कामिनी ॥
 ॥ एते सर्वे गुणाः वान्तं सन्ति कान्ते त्वयि भुवम् । त्वा न वाञ्छन्ति याः कान्तास्ता आवि-
 ज्ञाश्च वयिताः ॥ ४१ ॥

संतोषं ते करिष्यामि समागम्य विधोर्मुह्यताम् । वेषं कृत्वा तु चन्द्रार्धं यात्राऽथ तस्य कामिनी ॥
 अन्धालेपणमात्रेण भविता धर्मलक्षणा याश्च धर्माञ्च रक्षन्ति तासां च जीवने वृषा ॥
 चन्द्राश्लेषं न जानन्ति यास्ता मूढाः प्रकीर्तिताः । ता एव मातृगर्भस्या न प्राप्ताः पौरुषे रसैः
 स्वर्वेद्यौ मदनश्चन्द्रो मरुत्वाजलदूषरः । एभिर्नाऽऽलिङ्गिता यास्ता बाधिता रतिकर्मणि ॥
 दिवानिशं मानसं मे तेषां प्रीडां च चिन्तयेत् । विशेषतः कामदेवो निपुणो रतिकर्मणि ॥
 चन्द्रशृङ्गारमाश्लेषमालापममृताधिकम् । अथ तस्य रतिविनं तेन तच्चिन्तयेन्मनः । १९ ॥
 तिलोत्तमावचः श्रुत्वा जहास बलिनन्दनः । सकामश्च सपुलकस्तामुवाच रहःस्थले ॥

साहसिक उवाच—

ब्रह्मणा निर्मिता त्वं च कौतुकेन तिलोत्तमे । भंतो वरा चाप्सरसां विदग्धरसिकेश्वरी ॥
 सुन्दोषसुन्दयोर्नाशानिमित्तेन प्रयत्नतः । सर्वरूपगुणाधारा विधिना च कृता पुरा ॥
 सर्वं जानासि सर्वज्ञे विज्ञे सुरतकर्मणि । हर्षेण श्रोतुमिच्छामि वद यो मानसं वचः ॥
 अतिप्रियश्च को वा च कः स्वभावो वरानने । अवश्यं गोपनीयं च श्रोतुमिच्छामि सुन्दरि
 गन्धर्वाणां सुराणां च राज्ञां पुण्यवतामपि । सर्वेषां प्राणतुल्या त्वमेव ते कः परः प्रियः
 असुरस्य वचः श्रुत्वा प्रहस्य सा तिलोत्तमा । मुखमाच्छानं चक्रे बिलोक्य वक्रचक्षुषा ॥
 तस्यै सारमन्तरस्यमन्यक्तमतिगोपनम् । उवाच मानसं वाक्यमज्ञातं विदुषामपि ॥

तिलोत्तमोवाच—

कपनीयं साहसिक पुंश्चलीनां मनोवचः । स्त्रीभातीनां च सर्वात्तामुपहासकरं परम् ॥ ७९ ॥
 सर्वेषामपि दुर्ज्ञेयं चरितं योषितामपि । विशेषतोऽपि दुर्ज्ञेयं पुंश्चलीनां मनोवचः ॥ ८० ॥
 वेदवेदाङ्गशास्त्रान्तं सर्वं जानाति पण्डितः । कान्तं नान्तं विजानाति दिशामाकाशयोषिताम्
 विधादप्यप्रियो वृद्धो रत्नदोऽपि च योषिताम् । युवा सर्वस्वहर्ता चेत्स्थानेभ्योऽपि परः प्रियः
 पुमान् सुन्दरं दृष्ट्वा ह्यार्तो भवति पुंश्चली । विशेषतः सुवेपं च दृष्ट्वैव हतचेतना ॥
 निमेषरहिता तस्य लोचनाभ्यां पिबेन्मुखम् । योनौ जलं क्षरेत्तस्याः सद्यः कण्डूयनं भवेत् ॥
 मनोऽतिलोलमस्यैर्यं सर्वाङ्गानि चकम्परे । जङ्गीभूतं शरीरं च प्रदम्बं मदनालयात् ॥ ८१ ॥
 संप्राप्य तं चेदहसि सांऽऽलापं कुरुते स्फुटम् । सकटाक्षं स्मेरवक्त्रं दर्शयित्वा पुनः पुनः ॥
 तथा यदि वशं कर्तुं न शक्ताक जितेन्द्रियम् । स्वमङ्गं दर्शयित्वा तमन्तर्वाक्यं स्फुटं वदेत्
 दुःसाध्ये नापके दुःखं भवेदाजन्मजन्मनि । तत्तुल्यं तत्परं प्राप्य तं विस्मरति पुंश्चली ॥
 पुंश्चलीनामप्रियः कः कः प्रियो वा महीतले । योऽतिशृङ्गारनिपुणः स च प्राणाधिकः प्रियः

पूर्वजारं पतिं पुत्रं भ्रातरं पितरं प्रसूम् । विशिष्टं नूतनं प्राप्य सर्वं त्यजति लीलया ॥ ८६ ॥
न दानेन न मानेन साधेन स्तवनेन वा । नोपकारेण प्रीत्या वा सा साध्या सुरतिं विना ॥
शयने भोजने चापि स्वप्ने ज्ञाने दिवानिशम् । नित्यं सत्पुरुषाश्लेषं स्मरन्ति कुलटाः स्त्रियः
शृङ्गारानिपुणानां च ध्यानसाध्या चिरं परम् । दारुणा पुंश्चर्त्तनातिः प्रार्थयन्ती नवं नवम्
सर्वासां कुलटानां च चरित्रं कथितं मया । अकथ्यं गोपनीयं च मम हृदयचनं शृणु ॥ ९० ॥
मम सन्ति प्रियतरा गन्धर्वेषु सुरेषु च । युवानी रतिशूराश्च कामशास्त्राविशारदाः ॥ ९१ ॥
विशेषतः शशधरे स्नेहो मे विद्यते परः । ततोऽतिरेक्तः सर्वस्मादपि कामः प्रियो मम ॥
प्रियो मे कामसदृशो न मूढो न मविष्यति । स्मरस्य स्मरणात्तूर्णं सुस्निग्धं मानसं मम ॥
इत्येवं कथितं सर्वमात्मनो योषितामपि । आज्ञां कुरु महाराज यास्यामि चन्द्रसंनिधिम् ॥
चन्द्रस्थानासव स्थानं समागत्य सुनिश्चितम् । संतोषं तव दैत्येन्द्र करिष्यामि न संशयः
श्रुत्वैवं बलिपुत्रश्च जहासोच्चैः पुनः पुनः । सा वक्त्रचक्षुषाऽऽलोक्य तं जहास स्मरातुरा
छलेन दर्शयामास कठिनं स्तनयोर्युगम् । चारुचम्पकवर्णामं वशुलं धानमुच्छ्रितम् ॥ ९७ ॥
श्रोणीं मुकठिनां रम्यां रम्भास्तम्भविनिन्दिनीम् । सकटाक्षं रमैरमुखं कपोलं पुलकाक्षितम्
रहःस्थानं समासाद्य कामेन हतचेतना । पुलकाक्षितसर्वाङ्गी लोचनाभ्यां पपौ मुखम् ॥
तस्य रूपं च वेवं च दर्शं दर्शं पुनः पुनः । मुखस्याऽऽच्छादनं भावारकुर्वती सूक्ष्मवाससा
अतिकामातुरा दृष्ट्वा सुप्रसङ्गो बलिनन्दनः । पप्रच्छ कामिनां कामी भावं विज्ञातुमस्तुकः

साहसिक उवाच—

किं करिष्यसि मां सत्यं वद पङ्कजलोचने । कार्यान्तरं करिष्यामि सुचिरं स्यातुमस्तमः ॥
कामिनीपुबलात्कारो न धर्मो धार्मिणां प्रिये । विशेषतोऽतिविदुषां नास्माकं स्वकुलोचितः
शृङ्गारं देहि वा गच्छ रतिं कर्तुं सुरान्तिके । कः समो वा वशीकर्तुं पुंश्चर्त्तुं बहुगामिनीम्
दानवस्य वधः श्रुत्वा शुष्ककण्ठोऽस्तालुका । आत्मानमवधेममन्या भिद्यमाना स्मराज्जतः

तिष्ठोत्तमोवाच—

कथमेवं ब्रूहि(पि)त्वं मे कान्तः प्राणाधिकः प्रियः । कथं वा कोपयुक्तोऽसि कुरु कार्ये
मनीषितम् ॥ १०१ ॥

त्वामेवं विमुखं कृत्वा यामि चन्द्रान्तिकं यदि । तवामिश्रापाक्षत्रेय सद्यो विघ्नो मविष्यति
विहारं कुरु भद्रं ते करिष्यति हरिः स्वयम् । पदे पदे शुभं तस्य वा स्त्रीमानं च रसति ॥
अवपन्य स्त्रियं मूढो यो याति पुरुषावधमः । पदे पदे तदशुभं करोति पार्वती सती ॥

तिलोत्तमावचः श्रुत्वा जहास बलिनन्दनः । कामशास्त्रेषु निष्णातः तस्यां वुधेषु सुधीः ।
 भावं विज्ञाय भावज्ञः कामशास्त्रविशारदः । करे धृत्वा समाश्लिष्य चुचुम्ब मुखपङ्कजम् ॥
 जगाम च तथा सार्धं गन्धमादनगह्वरम् । ददर्श तत्र गत्वा च स्थानं जन्तुविवर्जितम् ॥
 संस्थाप्य रत्नदीपांश्च धूपं च सुमनोहरम् । शय्यां रतिकरीं कृत्वा सुप्वाप च तथा सह ॥
 नानाप्रकारशृङ्गारं चकार काममोहितः । तिलोत्तमा सं वुधेषु सुरादपि विचक्षणम् ॥
 विपरीतरतौ तुष्टा बभूव रसिकेश्वरी । दिवानिशं न वुधेषु नवसंगममूर्छिता ॥ ११९ ॥
 तिलोत्तमा काममावाहलिपुत्रमुवाच ह । कृत्वा वससि प्राणेशं स्तनयोरन्तरे मुदा ॥

तिलोत्तमोवाच—

कदा द्रक्ष्याम्यहं कान्त मुखचन्द्रं मनोहरम् । एवंभूतं शुभादिनं कदा मे भविता पुनः ? ॥
 अपि किं रूपमाश्चर्यं गुणो वा तव दानव । ध्रुवं शृङ्गारनिपुणस्त्वत्परो नास्ति कश्चन ॥
 मां विस्मरसि कालेन पुरुष. पट्पदो यथा । स्त्रीणां सत्पुरुषाश्चैव आजीवं मनसि स्थितः
 सत्संगमः शुभादिने पुण्यापुण्यवतां भवेत् । सद्दिच्छेशो दुःखहेतुर्भरणादतिरिच्यते ॥
 पीयूषमो ननात्स्वर्गवासादपि च दुर्लभः । सत्संगमः सुखमयोऽप्यसत्संगो निपाधिरुः ॥
 शर्णं तिष्ठ महाराज पुनरालिङ्गनं कुरु । त्वया सार्धं मम प्राणा यास्थन्ति चैतसा सह ॥
 इत्येवमुक्त्वा कुलटा कृत्वा वससि सादरम् । पुनरुत्सङ्गोत्पुलका मूर्छाभाप सुखेन च ॥
 कुलटालिङ्गनालापासोऽतिकामी बभूव ह । यथा दीप्तः कृष्णवर्मा वर्धते हविषाऽधिकम्
 पुनश्चकार शृङ्गारमसुरोऽष्टविधं मुने । चुम्बनं च नवविधं यथास्थाने यथोचितम् ॥
 नखदन्तकरैः प्रीडा चकार विविधां पुनः । किङ्किणीनां कङ्कणानां बभूव शब्द उच्चरणाः ॥
 मुनेर्बुधाससस्तेन ध्यानमङ्गो बभूव ह । अदृष्टस्य तयोस्तत्र बस्मीकाच्छादितस्य च ॥
 योगासनं कुर्वतश्च गन्धमादनगह्वरे । ध्यायतश्चरणांमोर्जं कृष्णस्य परमात्मन ॥ १२८ ॥
 न पपात तयोर्दृष्टिः समापस्ये महामुनौ । कामात्मनोर्न हि ज्ञानं कापेन हतचेतसोः ॥
 सहसा चेतनां प्राप्य प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा । ददर्श पुरतस्तौ तु मुनिरुन्मील्य लोचने ॥
 दिवानिशं न जानन्तौ संयुक्तौ काममोहितौ । दृष्ट्वा चुकोप तेजस्वी रुद्राशो मगवान्निभुः
 उवाच तौ विहारान्ते रक्तपङ्कजलोचनः । ध्यानपापपदाम्भोजावेच्छेदोद्विग्नमानसः ॥

दुर्वासा उवाच—

उत्तिष्ठ गर्दभाकार निर्लेज्य पुरपापम । मत्सम्भानस्य नलेः पुत्रः पशुसमपमः ॥
 देवो वा मानवो वाऽपि देव्यगन्धर्वरासताः । छज्मां कुर्वन्ति सततं स्वजातो च पशून्विना
 ज्ञानलज्जाविहीना च खरजाविर्विशेषतः । तस्मात्त्वं दानवश्रेष्ठ खरयोनि मजाधुना ॥

तिलोत्तमे त्वमुत्तिष्ठ लज्जाहीना च पुंश्चेत्सी । एतादृशी स्पृहा दैत्यै व्रजं योनिं च दानवीम्
इत्येवमुक्त्वा स मुनिस्तस्थौ तत्र स्था । ज्वलन् । तौ च घृष्टवस्तुर्भातावुत्थाय ब्रीडितौ मुनिम्

॥ साहसिक उवाच— ।

त्वं व्रक्षा त्वं च विष्णुश्च त्वं च साक्षान्महेश्वरः । हुताशनस्त्वं सूर्यश्च सृष्टिस्त्य-

न्तकारकः ॥ १३७ ॥

समापराधं भगश्च कृपां कुरु कृपानिधे । मूढापराधं सततं यः क्षमेत्स सदाश्वरः ॥ १३८ ॥

इत्येवमुक्त्वा वैलेन्द्रो रुरोवोचैः पुरो मुनेः । कृत्वा तृणानि दशनं पपात चरणान्मुजे ॥

विलोचनोवाच—

हे नाभ कृणातिभ्यो दीनवन्धो कृपां कुरु । विषिष्टो च सर्वेषां मूढा स्त्रीनातिरेव च ॥

ततोऽतिमता कुलटा सदा कामापुरा परा । लज्जा भीतिश्चेतना च न सन्ति कामुके विमो

इत्युक्त्वा रोदनं कृत्वा जगाम शरणं मुनेः । विना विपत्तौ केषांविज्ज्ञानं भवति मृतले ॥

तयोर्दृष्ट्वा च वैकल्यं नमूव कृणा मुनेः ॥ १४२ ॥

॥ दुर्वासा उवाच—

अतिशायः प्रसादो वा भोदैवेन दानव । सत्कीर्तिरपकीर्तिर्वा प्राक्तनप्रमत्ता ध्रुम् ॥

विष्णुभक्तवलेः पुत्रः संक्षुब्धप्रभवो जनः । जनकाद्विष्णुमकोऽसि जानामि त्वां सुनिश्चिन्तम्

जनकस्य स्वभावो हि जन्ये तिष्ठति निश्चितम् । यथा श्रीकृष्णपादाङ्कः कालीयवधशमस्तके

संपाप्य गार्दभी योनिं वत्स निर्वाणतां व्रज । पूर्वं कृष्णार्चनफलं न हि क्षुब्धं सतां विराट्

वृन्दशरण्यं ताडयन् व्रज शीघ्रं व्रज न्तिकम् । प्राणास्त्यक्त्वा हरेश्चका मुक्तिं प्राप्स्यसि

निश्चितम् ॥ १४० ॥

तिलोत्तमे भारते त्वं बाणपुत्री भविष्यसि । श्रीकृष्णपौत्रादलेपेण पुनः पुत्रा भविष्यसि ॥

इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्विरराम महामुने । तौ जम्भुतुर्षधास्थानं प्रणम्य मुनिपुंगवम् ॥

इत्युक्तं सर्ववृत्तान्तं दैत्यस्य स्वरजन्मनः । तिलोत्तमा बाणपुत्री क्षुपाऽनिरुद्धकामिनी ॥

इति श्रीमत्सं महा० श्रीकृष्णजन्मसं नारदनः० तिलोत्तमाबालपुत्रयो-

र्वैलशापप्रस्तावो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

अथ चतुर्विंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

निगूढं शृणु वृत्तान्तं मुनेर्दुर्वाससो मुने । अहोऽस्य दारसंयोगः कथं तदूर्ध्वरेतसः ॥ १५ ॥

दृष्ट्वा तयोश्च शृङ्गारं मुनिः कामी बभूव ह । नितेन्द्रियोऽसत्संसर्गादोषः सांसारिको भवेत्
 सहसा तस्य हृदये बभूव मुरते स्पृहा । तपस्तप्त्वा तत्र दध्यौ कामिनीं मरुनादुरः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तेन पथा याति मुनीश्वरः । प्रार्थयन्त्या पतिं सन्तमौर्वक्ष्य सुतया सह ॥
 ऊरुद्धवो ब्रह्मणश्च पुरा कस्ये तपस्यतः । ऊर्ध्वरेताश्च योगिन्द्र और्वस्तेन इति स्मृतः ॥
 तस्य जानूद्धवा कन्या कन्दली नाम विश्रुता । दुर्वाससं प्रार्थयन्ती नान्यं मनसि रोषते
 ससुतो हि मुनिश्रेष्ठो मुनेदुर्वाससः पुरः । तस्यो महाप्रसन्नश्च ज्वलदग्निशिशोपमः ॥
 मुनीन्द्रोऽपि मुनीन्द्रं तं पुरो दृष्ट्वा ससंभ्रमः । प्रजवेन समुत्तस्यो ननाम च मुदाऽन्वितः
 और्वो दुर्वाससं तत्र समान्निध्य मुदाऽन्वितः । उवाच मुनये सर्वं कन्यकाया मनोरथम्
 और्व उवाच—

विख्याता कन्दली नाम मम कन्या मनोहरा । प्रौढा त्वामेव ध्यायन्ती श्रुत्वा वाचिक-
 वक्त्रतः ॥ १० ॥

अथोनिर्भवा कन्या श्रेष्ठोक्तं मोहितुं क्षमा । सर्वरूपगुणाधारा दोषेणैकेन संयुता ॥
 अतीव कलहाविष्टा कोपेन कटुभाषिणी । नानागुणयुतं द्रव्यं न त्यजेदेकदोषतः २२ ॥
 और्वस्य वचनं श्रुत्वा हर्षशोकान्वितो मुनिः । ददर्श कन्यां पुरतो गुणरूपसमन्विताम्
 शारत्पावर्षणचन्द्रास्यां शारत्पङ्कजलोचनाम् । ईषद्भासप्रसन्नास्यां पीनश्रोणिपयोधराम् ॥
 नक्षधौवनसंयुक्ता पश्यन्ती वक्त्रचसुषा । रत्नालंकारशोभादद्यां बह्विभुर्दाशुशुकान्विताम्
 मुनिर्मुमोह ता दृष्ट्वा कावचाणप्रवीडितः । उवाच तं मुनिश्रेष्ठं हृदयेन विदूयता ॥

दुर्वासा उवाच—

नारीरूपं त्रिभुवने मुक्तिमार्गनिरोधकम् । व्यवधानं तपस्यायाः संततं मोहकारणम् ॥
 कारागारे च संसारे दुर्बलं निगडं परम् । अच्छेद्यं ज्ञानखड्गैश्च महद्भिः शंकरादिभिः ॥
 सङ्किच्छायातिरिक्तं च कर्मभोगात्परात्परम् । इन्द्रियादिन्द्रियाधाराद्विद्यायाश्च मतेरपि ॥
 आदेहं सङ्गिनी छाया भोगान्तं भोग एव च । देहेन्द्रियाणि जीवान्तं विद्या चैवा-
 वशीलिनम् ॥ २० ॥

मतिश्चैवावशीलान्ता सुखी जन्मनि जन्मन्नि । यावज्जीवी च सुखीको न तावज्जन्मखण्डनम्
 यावद्य जीविनो जन्म तावद्भोगः सुखावहः । परं मुनीन्द्र सर्वस्माद्भरिषादाब्जसेवनम् ॥
 ध्यायतः कृष्णपादाब्जं यय विघ्नो बभूव ह । न जाने कर्मदोषेण केन वा पूर्वजन्मनः ॥
 पुंश्चल्या सह शृङ्गारं दृष्ट्वा दैत्यस्य गमनः । बभूव कामसंयुक्तं दत्तं धात्रा च तत्फलम् ॥
 किं त्वहं तव कन्यायाः कटूक्तिशतकं मुने । ध्रुवं क्षमां करिष्यामि दास्यामि च ततः फलम्,

सर्वतोऽपि परां निन्दा खोकदूर्किसाहंयुता । अतीव निन्दित. सत्सु खीनितो भुवनत्रये
तस्माऽऽज्ञां मस्तके कृत्वा ग्रहणं यामि सुतां तव । उपेता कामिनी त्यक्त्वा कालमूर्तं व्रजेनरः
रहस्यं परमं तो कामारपुष्पे ली । खोजितोन्द्रियः । परित्यजेद्वैभवादधमोन्नतकं वनेत् ॥
इत्येवंमुक्त्वा दुर्वासा विरराम मुने पुरः । मुनिर्बदोक्तविधिना ददौ तस्मै सुतां मुने ॥
स्वस्तांस्तुवाच दुर्वासा मुनिश्च योवकं ददौ । कन्यासमर्पणं कृत्वा मोहाच्चैव करोद ह ॥
मूर्छामवाप स मुनिः स्वकन्याविरेहातुरः । अपत्यभेदशोकौघः स्वात्मारामं न मुञ्चति ॥
रणेन चेतनां प्राप्य बोधयागास कन्यकां मु । मूर्छितां तातर्विच्छेदाद्भदनां शोकसंयुताम्

और उवाच—

शृणु वत्से! प्रवक्ष्यामि नोतिसारं सुदुर्लभम् । 'हितं सत्यं च वेदोक्तं परिणामसुखावहम् ॥'
 भवकान्तश्च परो बन्धुरिह लोके परेश्वरः । नहि कान्तात्परः प्रेयान् कुच्छ्रीणां परो गुह्यः
 देवपूजा व्रतं दानं तपश्चानर्शने जपः । आर्ज्यं च सर्वतोर्षेषु धीसां सर्वमसेषु च ॥ ३५ ॥
 प्रादक्षिण्यं पृथिव्याश्च ब्राह्मणातिथिसेवनम् । सर्वाणि पतिसेवायाः कर्त्ता नार्हन्ति षोडशोर्म
 किमेतैः पतिमर्त्तया जन्मकर्त्तयाश्च भारते । यद्वा दुःखी सुखारम्भे साकाङ्क्षः प्रथमो भवेत्
 पतिसेवापरो धर्मः सर्वशास्त्रेषु पठ्यते । स्वप्रज्ञानेन सततं कान्तं नारयणाधिकम् ॥ ३७ ॥
 दृष्ट्वा तत्परणात्मनोऽसेवां नित्यं करिष्यति । परिहृष्टेन कोपेन अमेयावज्ञया सुते ॥ ३८ ॥
 कटूक्तिस्वामिनः सोऽसर्वरोक्षान्न करिष्यति । त्रिषां बाग्मोनिदुर्धराः कमतो भारते भुवि
 प्रापञ्चितं भूतौ नास्ति नरकविद्वान् शतम् । सर्वधर्मपरीता या कटूक्तिं कुरुते पतिम् ॥
 शतजन्मकृतं पुण्यं तस्या नश्यति निश्चितम् । देवा कन्या नोवायिश्वा जगाम मुनिपुंगवः ॥
 स्वात्मोत्तमः स्वाश्रमे च तस्योऽसीत्सहितो मुनिः । संयोगेच्छावृते चित्ते धामी संप्राप कामि-
 नीम् ॥ ४२ ॥

नमः ॥ ४२ ॥

अहो मुकृतिर्ना कामो बाञ्छमात्रेण सिध्यति । शय्यां रतिकरीं कृत्वा मुनिश्रेष्ठो महामुने ॥
 शुभे सणे गृहीत्वा तां मुञ्चाप निर्जने भियाम् । नारीरसानभिज्ञः स्थादान्जन्म मुनिपुंगव ॥
 तपाऽपि सुरतौ विज्ञः कामशास्त्रविशारदः । नानामकारं शृङ्गारं चकार विधिपूर्वकम् ॥
 नवसंगममात्रेण भूर्जो संपाप कन्दली । भूर्जो प्राप मुनिश्रेष्ठो ब्रुवुषे न दिवानिशम् ॥ ४६ ॥
 एवं प्रतिदिनं तत्र चकार सुरति मुने । निदग्धाया निदग्धेन नयूष संगमः सम ॥ ४७ ॥
 संवभून् गृहासक्तस्तपस्वयस्त्वा मुनीधरः । करोति कलहं नित्यं कन्दली स्वामिना सह ॥
 मुनीन्द्रो मोक्षयामास भीतिबाधयेन कामिनीम् । सा तत्र ब्रुवुषे किञ्चित्करोति कलहे सृष्टहाम् ॥
 तातपदतद्ज्ञानेन सा न शान्ता बभूव ह । न हीयते प्रबोधेन स्वभावो दुरतिक्रमः ॥ ४८ ॥

निरमं कटूक्तिं कान्तं सा करोति हेतुना विना । जगत्प्रवृत्तिं तेन तथा बोधतस्त वयिष्य ।
 तया कृता कटूक्तिं च समासेत्तां चकार ह । मोषयामास तां निरमं सद्यो मोहादयानिधिः ।
 कटूक्तिशतकं पूर्णं तत्कालेन बभूव ह । समां चकार कृपया कटूक्तिं च शमाधिनाम् ॥
 पत्नीकटूक्त्वा निषत्तं प्रदग्धं मानसं मुनेः । तस्याः कटूक्तिपाणिष्याः कर्म पूर्णं बभूव ह
 स्वात्मारामो दयालुश्च कोपं त्यक्तुं न त समः । शशाप वामिनीं मोहाद्भस्मराशिर्भवेति च
 मुनेरिदित्तमात्रेण भस्मसास्ता बभूव ह । एवमस्य छिन्नानां च न कल्याणं जगत्रये ॥
 शरीरे भस्मसाद्भूते प्रतिविम्बः । स चाऽऽत्मनः । जीवस्तत्रान्तरितस्त्वो ह्युवाच विनयात्प्रभुम्

जीव उवाच—

हे नाथ सर्वदर्शी एवं सततं ज्ञानचक्षुषा । सर्वं जानासि सर्वतः किमहं बोधयामि ते ॥
 सदुक्तिर्वा कटूक्तिर्वा कोपः संताप एव च । लोभो मोहश्च कामश्च सुखिपासादिकं च यत्
 स्पर्शं वाश्यं च नाशश्च दृढादृढं समुद्रवल् । सर्वं शरीरपरमं च न जीवस्य न चाऽऽत्मनः
 सत्त्वं रजस्तम इति शरीरं त्रिगुणामकम् । तच्च नानापकारं च निबोध कथयामि ते ॥
 किञ्चित्सत्त्वातिरिक्तं च किञ्चिदेव रजोधिकम् । तमोतिरिक्तं किञ्चिच्च न सत्तं कुत्रचिन्मुने
 सत्त्वोदयाच्च मुक्तीच्छा कर्मेच्छा च रभोगुणात् । तमोगुणाज्जीवहिमा कोपोऽहंकार एव च
 कोपात्कटूक्तिर्निषत्तं कटूक्त्वा शत्रुता भवेत् । तया चाभियता सत्त्वः शत्रुः कः कस्य भूतले
 को वा भियोऽभियः कोना किं मित्रं को रिपुर्भवेत् । इन्द्रियाणि च मीमानि सर्वत्र शत्रुमित्रयोः
 प्राणाधिकाः प्रियः स्त्रीणां नर्तुः प्राणाधिका मित्रा । बभूव शत्रुता सद्यो दुःखस्या च क्षणाद्बुद्धयोः
 यद्भूतं तद्भूतं सर्वं कामदोषेण वै प्रभो । समापराधं निखिलं किं कर्तव्यं वशाद्युता ॥६७॥
 किं करोमि क्व यामीति मविता कुत्र जन्म मे । तव नान्यस्य ज्ञायाऽहं मविष्यामि जगत्रये
 इत्येवमुक्त्वा जीवश्च भोनीभूतो बभूव ह । मूर्खमवाप स मुनिः शोकेन हतचेतनः ॥६८॥
 स्वात्मारामो महाज्ञानी जहार चेतनामहो । स्त्रीविच्छेदो विदग्धानां सर्वशोकात्परात्परः
 क्षणेन चेतना प्राप्य प्राणास्त्यक्तुं समुद्यतः । तत्र योगासनं कृत्वा चकार वायुधारणम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र जगाम ब्राह्मणोऽर्भकः । दण्डी छत्री रक्तवासा निभ्राचिलकमुत्तमम् ॥
 सस्मितः श्यामवर्णश्च प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा । वयसाऽतिशिशुः शान्तो ज्ञानी वेदविदो वरः
 दृष्ट्वा तं संप्रभेणैव दुर्वासाः प्रणनाम ह । वासयामास तत्रैव पूजयामास मक्तितः ॥
 उवाच ब्राह्मणवटुर्दत्त्वा तस्मै सदाशिपम् । तद्दर्शनादाशिषा च सर्वं दुःखं गतं मुनेः ॥
 शिशुरूपं क्षणं स्थित्वा तमुवाच विचक्षणः । पीयूषतुल्यं नीत्यौषं नीतिशास्त्रविशारदः ॥

विशुद्धाच—

सर्वं जानासि सर्वज्ञं गुरोर्भ्यन्त्रपसादतः । किं तत्त्वं त्वामहं विप्रं पृच्छामि शोककातरम् ॥
 ब्राह्मणानां तपो धर्मस्तपसाध्यं जगन्नयम् । स्वधर्मं वै पारित्यज्य किमिदानीं करोषि भोः ॥
 का कस्य पत्नी कः कान्तः कस्या वा भुवनत्रये । मूर्खाणां वदन्ना कर्तुं करोति मायया हरिः
 मिथ्या पत्नी तवेयं च क्षणात्तेन गताऽधुना । न हि सत्यमदृश्यं च मिथ्या यत्राचिरस्थितिः
 एकाऽनंशा च भगिनी यमुदेऽसुता हरेः । पार्वत्यंशसमुद्भूता सुशीला चिरजीविनी ॥ ८१ ॥
 कल्पे कल्पे सुन्दरी सा तव पत्नी भविष्यति । मनो देहि तवस्याया मुदा कतिपयं दिनम् ॥
 कन्दली कदलीजातिर्भविष्यति महींतले । शुभदा फलदा कान्ता सकृत्सूता सुदुर्लभा ॥
 कल्पान्तरे शान्तरूपा तव पत्नी भविष्यति । आप्यच्छित्तस्थ दमनमुचितं च क्षुत्तौ श्रुतम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा शशिं च विप्ररूपी जनार्दनः । दत्त्वा ज्ञानं च विप्राय सोऽन्तर्धानं चकार ह ॥
 मुनिः सर्वं भ्रमं त्यक्त्वा तपस्याया मनो दधे । कन्दली कदलीजातिर्बभूव घरणीतले ॥
 दैत्यस्तालवनं गत्वा बभूव गर्दभाकृतिः । तिलोत्तमा बाणपुत्री बभूव समये मुने ॥ ८७ ॥
 दैत्येन्द्रो विष्णुचक्रेण प्राणास्त्यक्त्वा सुषाञ्छिनम् । संप्राप्य चरणाम्भोजं मुनेरपि सुदुर्लभम्
 काले तिलोत्तमा भूत्वा जगाम स्वालय पुनः । कृष्णपौत्रालिङ्गनेन परिपूर्णमनोरया ॥
 इत्येवं वयितं श्रुत्वा श्रीऽट्पणाख्यान्मुत्तमम् । पदे पदे सुन्दरं च किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० तालफलभक्षणप्रसङ्गे
 बलिपुत्रभोसो नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

श्रुतं किमद्भुतं ब्रह्मन् हरेश्वरितमङ्गलम् । विशेषतस्तव मुखे ह्यतीव सुमनोहरम् ॥ १ ॥
 मृताया मुनिव्याया शापाद्दुर्वाससो मुनेः । किं चकार समागत्य तन्मे ब्रूहि तपोधन ॥

नारायण उवाच—

सरस्वतीनर्दतिरे तपस्या कुर्वतो मुनेः । पपात भीतमूर्ध्वाच्च धार्यमाणं च वायुना ॥ ३ ॥
 पृथिव्यां पतिते वस्त्रे तपस्तपक्त्वा मुनीश्वरः । ध्यानेन वनुषे सर्वं कन्यासंचान्विसंयतम् ॥
 जगाम शोकविष्टोऽपि तूर्णं जामातुराश्रमम् । सिपेच शिबिरीणूच्छ्वत्तयननिन्दुना ॥
 गत्वाऽऽलयसमीपं च विप्रः कातरमानसः । हे वत्से कन्दलीत्येवमुवाच च पुनः पुनः ॥

अश्वत्थस्य स्वरं ज्ञात्वा दुर्वासा मयविद्वलः । महिर्बभूव शीघ्रं च पपात चरणाम्बुने ॥७॥
 मृण्मय अश्वत्थं श्लोकाद्विललाप भूयं पुनः । प्रवृत्तिं कथयामास मुठतो मुनिप्रसन्नम् ॥८॥
 श्रुत्वा यातो शुचाऽविष्टः पपात धरणीतले । मूर्खमात्रं महाज्ञानी निश्चेद्यो हि यथा श्रुतः
 मृतं दृष्ट्वा स दुर्वासा मेने मनसि संकष्टम् । चेतनां वारयामास प्रयत्नेन महामुनेः ॥
 संप्राप्य चेतनां शीघ्रमुवाच तं पुनः स्मितम् । ज्ञायामासं शोकयुतं भीतं प्रणतकंठम् ॥
 महाशोकादध्रुपूर्णं रक्तपङ्कजोषणम् । कोपात्कम्पितवाङ्मथस्तं श्रुत्वाः स्फुरिताघ्रः ॥

श्रीर्षे उवाच—

अये मलज्जप्रिवंशे पीडास्थं जगतीपतेः । स्वल्पदोषे बहुतरः कुतो दण्डस्त्वया कथम् ॥
 स्वपुत्रम् शोकशोभं शिष्यत्तस्य जगद्गुरोः । वेदवेदाङ्गविज्ञश्च सर्वज्ञो गुणवान्प्रथमम् ॥
 अनसूया महासाध्वी कमलांशो तव मसूः । न जाने केन दोषेण तव नैतादृशी मतिः ॥
 गुणवाञ्छनको यस्य माता गुणवती, सती । तपोः पुत्रो दयाहीनो गतिः सूक्ष्मा श्रुतेरहो ॥
 मम प्राणाधिका कन्या मुदा त्वयि समर्पिता । महागुणान्विता स्वल्पदोषेण परित्यजिता ॥
 बाहुद्वयापश्च दण्डो हि परित्यागः श्रुतो श्रुतः । त्वया श्लोकाद्यदि त्यक्त्वा पित्रा, यत्नेन पाद्विता
 मदपत्यं, स्वल्पदोषे, यतो मामीकृतं, त्वया । पराभवस्तव महाअविद्यगति, न, संशयः ॥
 महता स्तूत्रननुना सर्वेषां जीविना सदा । सद्यः पाता च शास्ता च भगवान्कृष्णानिधिः
 शयुवत्वा च मुनिश्रेष्ठो, विद्वन् च पुनः पुनः । हेऽन वत्से ह्यस्य स्युवत्ता जगाम स्वालयं दया
 गते मुनीन्द्रे दुर्वासा विललाप भूयं पुनः । ज्ञानेन विस्मृतः शोक्ते नभूव द्विगुणः पुनः ॥
 शोकानलो हि कालेन विच्छिन्नो ज्ञानमामना । चन्द्रदर्शनशुष्केन्वदानेन धर्षते पुनः ॥
 स्मारं स्मारं प्रिया तत्र विलप्य च पुनः पुनः । बोधयित्वा स्वमात्मानं तपस्याया मनो दधौ
 इत्येवं वयितं सर्वं मुने, शापस्य कारणम् । नभूव तस्य कालेन दुःसहश्च परामवः ॥

नारद उवाच—

दुर्वासाः शकारस्याशः शिवतुल्यश्च तेजसा । तेजस्वी को महानेव चकार, तत्पराभवम् ॥

नारायण उवाच—

अम्बरीषो हि राजेन्द्रः सूर्यवंशसमुद्भवः । अष्टिष्णुचरणाम्बोजे तन्मन्याः संततं मुने, ॥
 न राज्येषु न मार्योसु न पुत्रेषु प्रज्यासु च । न संपत्सु सणुं चित्तं पुण्यकर्माभितासु च ॥
 ध्यायतेऽहर्निशं धर्मां स्वमे ज्ञाने हर्षि मुदा । महाजितेन्द्रियः शान्तो विष्णुक्तापरायणः ॥
 एवादर्शव्रततः कृष्णपूजासु तत्परः । सर्वकर्मस्वलिप्तश्च कर्ता वृष्णार्पितेषु च ॥३०॥
 सुतीक्ष्णं पोटशारं च हरेर्भक्तं सुदर्शनम् । तेजसा हरितुल्यं च सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥

ब्रह्मादिभिः स्तूयमानं पूजितं च सुरासुरैः । प्रमुणारसितं शश्वदक्षायै नृपसंनिधौ ॥३९॥
एकादशीमृतं कृत्वा द्वादशीदिवसे सति । स्नात्वा विधाय पूजां च काष्ठेन विधिपूर्वकम्
दक्षः दानं ब्राह्मणेभ्यः सुवर्णरजतादिकम् । ब्राह्मणान्मोक्षयित्वा च भोजनार्थमुवास ह
एतस्मिन्नन्तरे विप्रस्तपस्वी क्षुधितो मुने । दण्डी छत्री शुकुवासा विभ्रत्तिलकमुत्तमम् ॥
जटिङ्गोऽतिकुशस्त्रगतः शुष्ककण्ठोष्ठशालुकः । तत्राऽऽजगाम भगवान्दुर्वासा नृपतेः पुरः ॥
स च दृष्ट्वा मुविन्द्रं तमुत्पाय च प्रणम्य च । दत्त्वा पादं च संपीत्वा स्वर्णसिंहासनं ददौ
तस्मै दत्त्वाऽऽश्विषं विप्रः समुवास सुखासने । प्रपच्छ राजा तं पीतः काऽऽज्ञा ते वद कामितम्
नृपेन्द्रवचनं श्रुत्वा तमुवाच महामुनिः । बुभुक्षितस्य मे राजन्देष्टव्यं विधिपूर्वकम् ॥४०॥
किं स्वधर्मपणमन्त्रं जप्त्वाऽऽयागचिरेण वै । क्षणं प्रतीक्षता राजलियुक्त्वा च गतौ मुनिः ॥
गते विप्रे तु राजर्षिश्चिन्तां प्राप दुरत्ययाम् ॥ विलोक्य विगतप्रायां द्वादशीं भयसंयुतः ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र समामान्तं गुहं मुदा । नत्वा निवेद्य सर्वं तु नृपतिः समुवाच ह ॥
माऽऽप्नोति मुनिशार्दूलः प्रयाति द्वादशीं त्रिविधः । संकटेऽस्मिन्निवेद्यं च विविच्य विधिपूर्वकम्
शीघ्रं वद मुनिश्रेष्ठः भद्रामद्रं च मामिति ॥ ४३ ॥

। श्रुत्वा नृपोऽपि स्मरितमुवाच मुनिपुंगवः । हितं तर्प्य च वेदोक्तं परिणामसुखायहम् ॥

वसिष्ठ उवाच—

द्वादश्याः समप्तीतायां त्रयोदश्यां तु पारणम् । उपवासकलं हत्वा श्रुतिनं हस्तिनिश्चितम् ॥
ब्रह्महत्यासमं पापं मनेत्तस्य श्रुतौ श्रुतम् । भक्ष्यद्रव्यं स्रोतुल्यामित्याह कमलोद्भवः ॥
न भोजनित्वा मूढश्चेदतिमि समुपस्थितम् । स शतः क्षुपितो मुदक्ते कुन्मीपाके भजेद्भुवम्
घातवर्षं, तत्र तिष्ठन्नश्वाञ्चालतां वनेत् । व्याधियुक्तो दरिद्रश्च भवेज्जमानि जन्मनि ॥
भतोऽतिस्वप्नं किं नृणां भुक्ता परमसंकटे ॥ रक्षां कुरु द्वयोर्धर्मं समालोक्य वदामि ते ॥
उपवासकलं रतं कृष्णस्य चरणोदकम् । मुक्त्वा शीघ्रमपो राजंस्तद्भक्षणमभक्षणम् ॥
श्रयुक्त्वा ब्रह्मणः पुत्रो विरराम महामुने । नृपुने तज्जलं किञ्चिदरुण्ययादाम्बुजं रमन् ॥
एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मज्ञानगाम मुनीश्वरः । विच्छेद कोशात्सर्वज्ञः स्वगतो नृपतेः पुरः ॥
ततः समुत्थितः शीघ्रं पुरुषोऽग्निशिखोपमः । खड्गहस्तो महाभीमो रामेन्द्रं हन्तुमुद्यतः
हरेर्भक्तं च तं दृष्ट्वा सूर्यकोटिसमप्रभम् । विच्छेदः कृत्यापुरुषं ब्राह्मणं छेतुमुद्यतम् ॥
दृष्ट्वा मुदर्शनं विप्रो दुद्राव भयविह्वलः । द्विजः पश्चात्तं ददर्श ज्वलदग्निशिखोपमम् ॥
ब्रह्माण्डकमणं कृत्वा निर्विण्णोऽतिभयाकुलः । तं च मत्वा जगन्नाथं ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥
ग्राहि ग्राहीत्येवमुक्त्वा विवेश ब्राह्मणः समाम् । उत्थाय ब्रह्मा विप्रेन्द्रं प्रपच्छ कुशलं मुने ॥

सर्वे स कथयामास वृत्तान्तं मूलतो विधिम् । श्रुत्वा ब्रह्मा निशब्धोऽस तमुवाच मयाकुतः ॥

ब्रह्मोवाच—

हरिदासं वत्स शप्तुं गतोऽसि कस्य तेजसा । रक्षिता यस्य भगवांस्तं को हन्ता जगन्त्रये ॥
क्षुद्राणां महतां चैव भक्तानां रक्षणाय च । ररक्ष सततं चक्रं श्रीहरिर्भक्तवत्सलः ॥ ६० ॥
यो मूढो वैष्णवं द्वेष्टि विष्णुप्राणसमं द्विज । तस्य संहारकर्तारं संहर्तुमश्वरो हरिः ॥ ६१ ॥
शशिं स्थानान्तरं गच्छ वत्स प्राणं न वाऽघुना । अन्यथा त्वां मया सार्धं हनिष्यति मुदर्शनम्
किं ब्रह्मलोकं ब्रह्माण्डं दग्धुं शक्तं क्षणेन यत् तेजसा विष्णुतुल्यं यस्केनान्येन निषार्यते ॥
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा ततो दुद्राव ब्राह्मणः । अस्तौ जगाम कैलासं शंकरं शरणं मिथा ॥
कृपानिधान मां रक्षेत्पुत्राव च शंकरं मिथा । न हि यमच्छ कुशलं सर्वज्ञो ब्राह्मणं शिवः ॥
उवाच दर्शनदीनेशः संहर्ता जगतां क्षणात् । स्थिरो भव द्विजश्रेष्ठ मदीयं वचनं शृणु ॥

शंकर उवाच—

पौत्रस्त्वं जगतां घातुरश्रेष्ठ तनयो मुने । वेदज्ञाताऽसि सर्वज्ञ मूर्खतुल्यं तु कर्म ते ॥ ६३ ॥
वेदेषु च पुराणेषु सेतिहासेषु सर्वतः । निरूपितो यः सर्वेशस्तं न जानासि मूढवत् ॥
अहं ब्रह्मा च इन्द्रश्च आदित्या वसवस्तथा । धर्मेन्द्रो च सुराः सर्वे मुनीन्द्रा मनवस्तथा ॥
आविर्भूतास्तिरोमूता यस्य भ्रूमङ्गलीलया । तस्य प्राणाधिकं मम हंसि त्वं कस्य तेजसा
अहं ब्रह्मा च कमला दुर्गा वाणी च राधिका । न हि भक्तास्परराः प्रेम्णा भक्ताश्च सर्वतः प्रियाः
क्षुद्रांश्च महतो भक्तान्छ्वदसति यत्नतः । सर्वान्तरात्मा भगवांश्चक्रेण दुःसहेन च ॥
नियुज्य चक्रं दुर्वार्य स्वात्मतुल्यं च तेजसा । तथाऽपि न प्रतीतिश्च स्वयं गच्छति रक्षितुम्
स्वकीयगुणनाम्नां च श्रवणादतिसंभ्रमः । भक्तसङ्गे भ्रमत्येव च्छायेव संततं हरिः ॥ ७४ ॥
कान्ता प्राणाधिका शश्वज हि कोऽपि ततोऽधिकः । भक्तान्द्वेष्टि स्वयं सा चेत्सूतैर्त्यजति तां
प्रभुः ॥ ७५ ॥

सर्वेषां च प्रिया विप्राः स्वशरीरादपि द्विज । ब्राह्मणेभ्यः प्रिया भक्ताः प्राणेभ्यश्च हरेरपि ॥
ईश्वरस्य प्रियः को वाऽप्रेयः को वा जगन्त्रये । यः शिष्टस्तं भजेच्छ्वदद्यायते सततं सदा
महति प्रलये ब्रह्मन्ब्रह्माण्डौघे जलप्लुते । न तत्र नाशो भक्तानां सर्वेषां च भविष्यति ॥
भज ब्राह्मण गोविन्द स्मर तस्य पदाम्बुजम् । सर्वापदो विनश्यन्ति श्रीहरेः स्मरणादपि ॥
मन शीघ्रं च वैकुण्ठे वैकुण्ठः शरणं तेव । दास्यत्येवामयं तुभ्यं करुणासागरो विभुः ॥
एतस्मिन्नन्तरे व्याधं कैलासं चकतेजसा । यथा च सूर्याकिरणैः सुप्रदीपं महीतलम् ॥

देवा ज्वालाकरालैश्च सर्वैकैलासवासिनः । आहि आहीत्येवमुक्त्वा शंकरं शरणं ययुः ॥
दृष्ट्वा चक्रे दुर्बिपहं शंकरः करुणानिधिः । पार्वत्या सह संसीत्पा बालणायाऽऽशिषं ददौ
तेनः सत्यं तपः सत्यं यदि चेच्चिरसंचितम् । कृनापराधो भीतिश्च द्विजो भवतु विज्वरः ॥

पार्वत्युवाच—

यत्प्रमोर्भम पुण्येषु ब्राह्मणः शरणागतः । मनोऽऽशिषा महाभीत्या शीघ्रं भवतु विज्वरः
इत्येवमुक्त्वा कृपया विरराम शिवा शिवः । मुनिः प्रणम्य देवेधं वैकुण्ठं शरणं ययौ ॥
गत्वा वैकुण्ठमवनं मनोयाथी मुनीश्वरः । दृष्ट्वा मुदर्शनं पश्चाद्विवेशान्तःपुरं हरेः ॥८७॥
ददर्श श्रीहरिं विशो रत्नसिंहासनस्थितम् । शङ्खचक्रगदापद्मधरं पीताम्बरं परम् ॥८८॥
अयामं चतुर्भुजं शान्तं लक्ष्मीकान्तं मनोहरम् । रत्नालंकारशोभादयं रत्नमालाविभूषितम्
ईषद्दास्यप्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहकारकम् । सद्गुणसाररचिनं किरीटोज्ज्वलशेखरम् ॥९०॥
पार्षदप्रवरेन्द्रेण सेवितं श्वेतचामरैः । पद्मासेवितपादाढ्यं सरस्वत्या स्तुतं पुरः ॥९१॥
सुमन्दनन्दकुमुदप्रचण्डादिभिरावृतम् । गुणानुवादं गायन्तं तैश्चैः पश्यन्तभीष्टितम् ॥
एवंभूतं प्रभुं दृष्ट्वा दण्डवत्प्रमाणनाम च । तुष्टाय सामवेदोक्तस्तोत्रेण परमेश्वरम् ॥

दुर्वासा उवाच—

आहि मां कमलाकान्तं आहि मां करुणानिधि । दीनबन्धोऽतिदीनेन करुणासागर प्रभो ॥
वेदवेदाङ्गसंलग्ननिपातुश्च स्वयं त्रिभिः । मृत्योर्मृत्युः कालं काल आहि मां संकटार्णवे ॥
संहारकर्तुः संहारः सर्वेशः सर्वकारणः । महाविष्णुतरोर्बाह्व रक्ष मां भवसागरे ॥९२॥
शरणागतशोकार्तमयत्राणपरायण । मगबलव मां भीतं नारायण नमोऽस्तु ते ॥ ९३ ॥
वेदेष्वार्थं च यद्वस्तु वेदाः स्तोतुं न च समाः । सरस्वती जदीभूता किं स्तुवन्ति विपश्चितः
शेषः सहस्रवक्त्रेण यं स्तोतुं जडतां मनेत् । पञ्चवक्त्रो जदीभूतो जदीभूतश्चतुर्भुजः ॥
श्रुतयः स्मृतिकर्तारो वाणी श्वेतस्तोत्रमसमा । कोऽहं विषश्च वेदज्ञः शिष्यः किं स्तौमि मानद
मनूनां च महेंद्राणामष्टाविंशतिभिः गते । दिवानिशं यस्य विधेरष्टोत्तरशतायुषः ॥१०१॥
तस्य पातो भवेद्यस्य अक्षुस्मालिनेन च । तमनिर्वचनीयं च किं स्तौमि आहि मां प्रभो ॥
इत्येवं स्तवनं कृत्वा पपात परणाम्बुजे । नयनाम्बुजनीरेण सिषेच मयविह्वलः ॥१०२॥
दुर्वासा उवाच स्तुतं स्तोत्रं हरेण परमात्मनः । पुण्यदं सामवेदोक्तं जगन्मद्गुणनामकम् ॥१०३॥
यः पठेत्संकटग्रस्तो भक्तियुक्तश्च संयतः । नारायणस्य कृपया शीघ्रमागत्य रसति ॥
ज्ञानद्वारे इमंशाने च कारागारे मयाकुले । शत्रुघ्नस्य दस्युमीनौ हिंमन्नुममन्विते ॥

वेष्टिते राजसैन्येन मग्ने पोते महार्णवे । स्तोत्रस्मरणमात्रेण मुच्यते नात्र संशयः ॥ १०७ ॥

नारायण उवाच—

मुनेश्च स्तवर्नं श्रुत्वा मगवान्मक्तवत्सलः । प्रहस्योवाच मधुरं पीयूषवृष्टिवन्मुदा ॥ १०८ ॥

श्रीमगवानुवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ मद्रं ते यविष्यति वरेण मे । किं तु मे यचनं नित्यं शृणु सर्वं सुखावहम् ॥
अन्येषां च भवेज्ज्ञानं श्रुत्वा शास्त्रं सतां मुखात् । स्वमूर्तिपन्ति शास्त्राणि मये सन्तश्चरन्ति हि
कर्म वेदविस्तृतं च सर्वेषामतिगर्हितम् । करोति विद्वान्ज्ञात्वा स च जीवन्मृताधिकः ॥
पुराणेषु च वेदेषु चेतिहासेषु ब्राह्मण । वैष्णवानां च महिमा श्रुतः सर्वैश्च सर्वतः ॥ ११२ ॥
अहं प्राणा वैष्णवानां मम प्राणाश्च वैष्णवाः । तानेव द्रष्टुं यो मूढो ममासूनां च हिंसकः
पुत्रान्पौत्रान्कलत्रांश्च राज्यं लक्ष्मीं बिहाय च । ध्यायन्ते सततं ये मां को मे तेभ्यः परः प्रियः
परा भक्तास्त मे प्राणा न च लक्ष्मीर्न शंकरः । न भारती न च ब्रह्मा न दुर्गा न गणेश्वरः
न ब्राह्मणः न वैद्यश्च न वेदजननी परा । न गोपी न च गोपालः न राधा प्राणतः प्रिया
इत्येवं कथितं सर्वं सत्यं सारं च वास्तवम् । न यशसा परं तेषां ते च प्राणादिकाः प्रियाः
मां द्विषन्ति च ये मूढा ज्ञानहीनाश्च वञ्चिताः । आत्मानं ये न जानन्ति ते यान्ति निरयं
चिरम् ॥ ११८ ॥

ये द्विषन्ति च मद्भक्तान्प्राणानामधिकं प्रियान् । तेषां शास्ता त्वहं तूर्णं परत्र निरयं चिरम्-
प्रभावोऽहं च सर्वेषामेश्वरः परितोऽलकः । तेषांऽपि न स्वतन्त्रोऽहं भक्ताधीनो दिवानिश्चम्
गोलोके वाऽप्येकुण्ठे द्विमुजं च चतुर्भुजम् । रूपमात्रमिदं क्षश्चत्प्राणा मे भक्तजनैर्विभौ ॥
यदुक्तं भक्तदत्तं च मशनीयं च तन्मम । अमक्ष्यं द्रव्यमन्येन दत्तं चेदमृतोपमम् ॥
अम्बरीषं नृपश्रेष्ठं निरीहं तर्माहितकम् । कथं हन्ति दयाशीलं सर्वपाणिहिते रत्नम् ॥
दया कुर्वन्ति ये सन्तः सततं सर्वजन्तुषु । ताद्विषन्ति च ये मूढास्तेषां हन्ताऽहमेव च ॥
भक्तानां हिंसकं शत्रुमहं रक्षितुमक्षमः । अम्बरीषालयं गच्छ स त्वां रक्षितुमीश्वरः ॥

नारायण उवाच—

इदं वाक्यं च तच्छ्रुत्वा ब्राह्मणो भवविह्वलः । विषण्णमानसस्तस्थौ स्मरन्कृष्णपदाम्बुजम्
एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा भवान्या सह शंकरः । धर्मश्चन्द्रादयो देवा आनभुर्मुनिपुंगवाः ॥
प्रणम्य तदुत्तुः सर्वे परमात्मानमीश्वरम् । पुलकाद्विह्वलस्तर्वाङ्गा भक्तिमन्नात्मकधराः ॥ १२८ ॥

ब्रह्मोवाच—

स्वात्मस्वरूपं निर्लिप्तं भक्तानुग्रहकारकम् । भक्तापराधजनकं रक्ष ब्राह्मणपुंगवम् ॥ १२९ ॥

महादेव उवाच—

दीनबन्धो जगन्नाथ नाथं विप्रो जगद्ब्रह्मिः । कृतापराधं दीनं च पाहीमं शरणागतम् ॥

पार्वत्युवाच—

भक्त एवाम्बरीपस्ते न द्विजा न सुरा वयम् । सर्वेषामीश्वरस्त्वं च रक्ष विप्रं कृतागसम् ॥

धर्म उवाच—

सर्वेषां जनकस्त्वं च पाता दण्डकृदीश्वरः । शिशुहेतोः शिशुं हन्ति पितृप्रेतं कुनः प्रमो ॥

इन्द्र उवाच—

कृपया समता शश्वत्सर्वेषु जीविषु प्रमो । अपराधकं भूतमधुना पातुमर्हसि ॥ ११३॥

वद उवाच—

शान्तिं कर्तुं समुचितमुचितं सांप्रतं कुरु । कृतकुण्ठस्य भूदस्य पालनं कर्तुमर्हसि ॥ ११४॥

दिवपाल उवाच—

कृतापराधं विप्रं च श्लेकुमर्हसि न श्रुतौ । अपराधशमं कृत्वा सदा पाति सदीश्वरः ॥

प्रहा ऊचुः—

यो द्वेष्टि वैष्णवं भूदस्तं रक्षाः सर्वदेवताः । पाँडां कुर्वो वयं शश्वत्पश्चात्त्वं पातुमर्हसि ॥

मुनय ऊचुः—

नाथ विप्रे परामूने सर्वे जीवन्मृता वयम् । दण्डं विधानुपेक्ष्य भवेच्छ्रद्धा स्वमातिषु ॥

अश्विहवाच—

त्वथैव दत्तः पुत्रो मे क्रोधी त्वत्सेवकः सदा । न कं विमेति त्रैलोक्ये तेनस्वी तेनसा तव

लक्ष्मीरुवाच—

समापराधं भगवन् ब्राह्मणं शरणागतम् । स्तुवन्ति देवविपाद्य न विप्रं हन्तुमर्हसि ॥

सरस्वत्युवाच—

बोधयिष्यामि देवानां जनकं कामदं श्रुतिम् । भगवन्स्वामी सर्वेषां सर्वाश्च पातुमर्हसि ॥

पार्षदा ऊचुः—

भवतः स्मृतिमात्रेण सर्वेषां सर्वमक्षयम् । भवत्सर्वापदो यान्ति पाहीमं शरणागतम् ॥

नमंका ऊचुः—

दारिद्र्यमजन वयं भिक्षुकास्तव सेनतम् । भिक्षां नः सांप्रतं देहि पत्रिणां द्विमस्य च ॥

एतेषां स्तवनं श्रुत्वा प्रभुः शरणवत्तलः । ग्रहभ्योगाच्च वचनं सर्वसंतोषकारणम् ॥

श्रीमगवानुवाच—

सर्वे शृणुत मद्वाक्यं नीतियुक्तं सुखावहम् । विप्रस्यां करिष्यामि शुष्माकमाज्ञया ध्रुवम् ॥
 किंत्वयं यातु वैकुण्ठादम्बरीषालयं पुनः । करोतु पारणं तत्र राज्ञः सुप्रीतये मुनिः ॥
 विप्रस्तस्यातिभिर्भूत्वा निर्दोषं शसुमुद्यतः । सुदर्शनं तु तं रक्ष्यं ब्राह्मणं हन्तुमुद्यतम् ॥
 पूर्णं वर्षमयं भीतो भ्रमत्येव मुवं मुदा । उपवासी स राजेन्द्रः सखीकश्च शुचाऽन्वितः ॥
 ततोऽहं मुपवासी च भक्तोपवासकारणात् । स्तनान्वं बालकं दृष्ट्वा न भुङ्क्ते जननी यथा
 ममाऽऽशिषा मुनिश्रेष्ठः सद्यो भवतु विज्वरः । पथि तत्रास्य हिंसां न मच्चक्रं न करिष्यति
 अहमेवाद्य निश्चिन्तः सुख भोक्ष्यामि निश्चिन्तम् । भक्तदत्तं च यद्वस्तु प्रीत्या कृत्वा सुधोषणम्
 लक्ष्मीदत्तं च ददूद्वयं न चाहं भोक्तुमीश्वरः । विना भक्तपदानेन न च सा दातुमीश्वरी
 हे मुनीन्द्र महापात गच्छ वत्स नृपालयम् । सर्वे देवाश्च देव्यश्च गच्छन्तु मुनयो गृहम् ॥
 इत्युक्त्वा श्रीहरिस्तूर्णं ययौ स्वान्तःपुरं मुदा । ययुः सर्वे मुदा युक्ताः प्रणम्य जगदीश्वरम् ॥
 ब्राह्मणश्च मनोवायी जगाम नृपमन्दिरम् । सुदर्शनं च तच्चक्रं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥
 उपोष्य वत्सरं राजा शुष्ककण्ठोऽष्टगालुङ्कः । सिंहासनस्योददर्शं पुरतो मुनिपुङ्गवम् ॥
 उत्पाय संभ्रमास्तथाः प्रणम्य सादरं मुदा । भोजयित्वा तु भिष्टानं ब्राह्मणं मुमुने स्वयम् ॥
 भुक्त्वा तुष्टो द्विजश्रेष्ठो युयुने परमाशिषम् । जगान् स्वालयं तूर्णं प्रशस्तं पुनः पुनः ॥
 उवाच पथि विप्रेन्द्रो मनसा विस्मयाकुलः । माहात्म्यं दुर्लभमहो वेष्णवानामिति द्विजः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मुनिमोक्षणप्रस्तावो

नाम पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

द्वादशीलङ्घने दोषः श्रुतस्त्वन्मुखतो मुने । परामर्शो मुनेश्चैव नृपत्राणं हरेरहो ॥१॥
 अधुना श्रोतुमिच्छामि सर्वपरामर्शितं च मे । एकादशीप्रतस्यास्य विधानं वद निश्चितम् ॥
 अहो श्रुतो श्रुतं किञ्चिन्प्रतभेदाज निश्चितम् । श्रुतीनां कारणमुखाच्छ्रोतुं कीदृहलं मम

नारायण उवाच—

। एकादशीप्रतमिदं देवानामपि दुर्लभम् । श्रीकृष्णप्रतीतिजनकं तपःश्रेष्ठं तपस्विनाम् ॥४॥
 देवानां च यथा कृष्णो देवानां प्रवृत्तिर्यथा । आश्रमाणां यथा विप्रो देवगवामां यथा शिवः

यथा गणेशो पूज्यानां यथा वाणी विश्रिताम् । शास्त्राणां च यथा वेदास्तीर्णानां जाह्नवी यथा
 तैमसानां यथा स्वर्णं प्राणिनां वैष्णवो यथा । घनानां च यथा विद्या सद्गिनां च यथा प्रिया
 प्रमयानां यथा रद्र. श्रेयसां च यथा मतिः । आत्मा यथेन्द्रियाणां च चक्षुष्यानां यथा मनः
 गुरुणां च यथा माता बन्धूनां च यथा पतिः । बलिष्ठानां यथा दैवं कालः कल्पतां यथा
 सुशीलं चैव वैभ्राणां शम्भूनां रम्यथा मुने । यथा कीर्तिः कीर्तिमतां गृहिणां च यथा गृहम्
 यथा खलो हिंसकानां दुष्टानां चैव पुंश्चली । तेजस्विनां ग्रहेशश्च सहिष्णूनां यथा स्थितिः ॥
 यथाऽमृतं भक्षणानां दाहकानां यथाऽमलः । यथा श्रीर्धनदातृणां सतीनां च यथा सती ॥
 प्रजेशानां यथा ब्रह्मा सरितां सागरो यथा । यथा सामं श्रुतीनां च गायत्री छन्दसां यथा ॥
 वृक्षाणां च यथाऽश्वत्थ. पुष्पाणां तुलसी यथा । यथा मार्गो हि मातानां गृह्णातां च यथा मधुः
 आदिस्थानां यथा सूर्यो रुद्राणां शंखरो यथा । यथा भीष्मो वसूनां च वर्षाणां भारतं यथा
 देवर्षीणां यथा त्वं च द्रक्ष्यर्षीणां यथा मृगुः । नृपाणां च यथा रामः सिद्धानां कपिलो यथा
 यथा सनत्कुमारश्च योगिनां ज्ञानिनां वरः । ऐरावतो गजेन्द्राणां पशूनां शरभो यथा ॥
 यथा हिमाद्रिः शैलानां मणीनां कौस्तुभो यथा । सरस्वती नदीनां च यथा पुण्यस्वरूपिणी
 गन्धर्वाणां चित्ररथो यथा श्रेष्ठश्च नारदः । यथा कुबेरो यक्षाणां सुमाली रत्नसां यथा ॥
 यथा श्रेष्ठा च नारीणां शतरूपा वरा परा । मनुनां च यथा श्रेष्ठः स्वयं स्वार्थमुक्तेः मनुः ॥
 सुन्दरीणां यथा रश्मा यथा माया च मायिनाम् । एकादशीयतमिदं ब्रतानां च वरं तथा ॥
 यत्तस्य च चतुर्णां च वर्षाणां नित्यमेव च । यतीनां वैष्णवानां च ब्राह्मणानां विशेषतः ॥
 सत्यं सत्वाणि पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च । सन्त्येवौदनमाश्रित्य श्रीकृष्णमतवासरे ॥
 भुक्तैतानि च पापानि यो भुङ्क्ते तत्र भग्दधीः । इहातिपातकी सोऽपि दास्यन्ते नरकं भुवम्
 एकादशीप्रमाणानि युगसंख्याकृतानि च । कुम्भोपाके महाघोरे स्थित्वा चाण्डालतां प्रजैत्
 गलितव्याधिपुच्छश्च ततः सप्तसु जन्मसु । पश्चान्मुक्तो भवेत्पापादित्याह वमलोद्भवः ॥
 इत्येवं वपितं ब्रह्मन्यो दोषस्तत्र भोजने । द्वादशीलङ्घने दोषो मयोक्तश्च श्रुतः पुरा ॥
 दशमीलङ्घने दोषं निबोध कथयामि ते । पुरा श्रुतो धर्मवक्त्राद्देवसारोद्भूतोऽपि च ॥
 दशमी य. कलामात्रा मृदोऽज्ञानेन लङ्घयेत् । याति श्रीस्फुटगृहान्तूर्णं शापं दत्त्वा तु दारुणम्
 इह तद्दशहानिश्च दशहानिर्भवेद्भुवम् । मन्ने मन्वन्तरशतमन्वरूपे वसेद्द्विज ॥ १० ॥
 दशम्येकादशी वाऽपि द्वादशी यत्र वासरे । तत्र भुक्त्वा परदिने उपोष्य मनमाचरेत् ॥
 द्वादश्यां च मनं कृत्वा अयोदश्यां च पारणम् । द्वादशीलङ्घने दोषो मतिनां तत्र विपत्ते

संपूर्णैकादशी यत्र प्रभाते किञ्चिदेव सा । तत्रोपोष्या द्वितीया च परा चेद्यदि वर्षते ॥
 षष्टिदण्डात्मिका यत्र प्रभाते च तिषिप्रथमम् । कुर्वन्ति गृहिणः पूर्वं चैव यस्यादयस्तथा ॥
 परधानशानं कृत्वा नित्यकृत्यं समाचरेत् । व्रते जागरणं सर्वं पूर्वत्रैवाऽऽचरेद्बुधः ॥
 तैत्तिरीयैव नित्यं व्रतं कृत्वा परेऽहनि । एकादश्यां व्यतीतायां पारणं तु समाचरेत् ।
 वैष्णवानां यतीनां च विधवानां तथैव च । सर्वाः समा उपोष्यास्ता भिक्षूणां ब्रह्मचारिणाम्
 शुक्लाभेव तु कुर्वन्ति गृहिणो वैष्णवेतराः । न कृष्णालङ्घने दोषस्तेषां वेदेषु नारद ॥
 शयनीवे धिनीमध्ये वा कृष्णैकादशी भवेत् । सैवोपोष्या गृहस्थेन नान्या कृष्णा कदाचन
 इत्येवं कथितो ब्रह्मर्षिर्णयोऽयं श्रुतो श्रुतः । व्रतस्यास्य विधानं च निबोध कथयामि ते
 । कृत्वा हविष्यं पूर्वाह्ने न च मुष्टके पुनर्जलम् । एकाकी कुशशय्यानां नक्तं शयनमाचरेत्
 । ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय प्रातःकृत्यं विधाय च । नित्यकृत्यं विधायाय ततः स्नानं समाचरेत्
 । व्रतोपवासं संकल्प्य श्रीकृष्णप्रातिपूर्वकम् । कृत्वा संध्यां तर्पणं च विधायऽऽह्निकमाचरेत्
 नित्यपूजां दिने कृत्वा व्रतद्रव्यं समाहरेत् । कृत्वा षोडशोपचारं प्रदष्टं विधिबोधितम् ॥
 आसनं वसनं पाद्यमर्घ्यं पुष्पानुलेपनम् । धूपं दीपं च नैवेद्यं यज्ञसूत्रं च भूषणम् ॥४९॥
 गर्भं स्नानीयताम्बूले मधुपर्कं पुनर्जलम् । एतान्धाहृत्य दिवसे व्रतं नक्तं समाचरेत् ॥
 उपविश्याऽऽसने पूतो धृत्वा धौते च वाससी । आचम्य श्रीहरिं नैत्वा स्वस्तिवाचनमाचरेत्
 आरोप्य मङ्गलघटं धान्याधारं शुभे क्षणे । फलशाखाचन्दनाक्तं वेदोक्तं मुनिभिर्मुदा ॥
 देवपट्कं समावाह्य पृथग्वानैः समाचरेत् । पूजां पञ्चोपचारैश्च प्रकृष्टैश्च विचक्षणः ॥
 गणेश्वरं दिनकरं वह्निं विष्णुं शिवं शिवाम् । संपूज्यैतान्प्रणम्याथ व्रतं कुर्याद्धरिं स्मरन्
 नाऽऽराध्य देवपट्कं च यदि कर्म समाचरेत् । नित्यं नैमित्तिकं चापि तत्सर्वं निष्फलं भवेत्
 इत्येवं कथितं सर्वं व्रताङ्गभूतमेव च । कण्ठशास्त्रोक्तमिदं च व्रतं शृणु महामुने ॥५२॥
 सामवेदोक्तध्यानेन ध्यात्वा कृष्णं परात्परम् । दुष्यं च शिरासि न्यस्य पुनर्ध्यानं समाचरेत्
 ध्यानं शृणु निगूढं च सर्वेषामपि वाञ्छितम् । न प्रकाश्यममलाय भक्तप्राणाधिकं परम्
 नवीननीरदो यद्वच्छद्यामसुन्दरविग्रहम् । शरत्पार्षणचन्द्रामाषिनिन्यास्यमनुत्तमम् ॥
 शरत्सूर्योदयाब्जानां प्रमाणोचनलोचनम् । स्वाङ्गसौन्दर्यशोभायी रत्नभूषणभूषितम् ॥
 गोदीलोचनकोणैश्च प्रसन्नै रतिसूचकैः । शश्वत्तिरिदयमाणं तत्प्राणैरेव विनिर्मितम् ॥
 रासमण्डलमध्यस्थं रसोद्याससमुत्सुकम् । राधावप्रद्वन्द्वसुधापातचकोरकम् ॥५८॥
 यैस्तमेन मणीन्द्रेण वसःस्थलसमुत्पद्यम् । पारिजातपसुनानां मालाजालैर्विराजितम् ॥

सद्गन्तसारनिर्माणं किरिटीज्ज्वलशेखरम् । विनोदमूर्छीन्यस्तदहस्तं पूज्यं सुरासुरैः ॥
 ध्यानासाध्यं दुराराध्यं ब्रह्मादीनां च वन्दितम् । कारणं कारणाणां यस्तमीश्वरमहं भजे ॥
 ध्यात्वाऽनेन तमावाह्य चोपचाराणि षोडश । दत्त्वा संपूजयेद्भक्त्या मन्त्रैरेमिष्य नारद ॥
 आसनं स्वर्णनिर्माणं रत्नसारपरिच्छदम् । नानाचित्रविचित्रादर्थं गृह्णातां परमेश्वर ॥
 बह्निप्रक्षालितं वस्त्रं निर्मितं विश्वकर्मणा । मूर्त्यानिर्वचनीयं च गृह्णातां राधिकापते ॥६४॥
 पादप्रसादनार्हं च सुवर्णपात्रसंस्थितम् । सुवासितं शीतलं च गृह्णातां करुणानिघे ॥६५॥
 इदमर्घ्यं पवित्रं च शङ्खतोयसमन्वितम् । पुष्पदूर्वाचन्दनाक्तं गृह्णातां भक्तवत्सल ॥६६॥
 सुवासितं शुक्लपुष्पं चन्दनागुरुसंयुतम् । सद्यस्ते प्रीतिजनकं गृह्णातां सर्वकारण ॥६७॥
 चन्दनागुरुवस्तूरीकुङ्कुमोशीरमुत्तमम् । सर्वोप्सितमिदं कृप्य गृह्णातामनुलेपनम् ॥६८॥
 रत्नो वृक्षविशेषस्य नानाद्रव्यसमन्वितः । सुगन्धियुक्तः सुखदो घृषोऽयं प्रतिगृह्णाताम् ॥
 दिवानिशं सुप्रदीप्तो रत्नसारविनिर्मितः । पुनर्ह्यन्तनाशनीजं दीपोऽयं प्रतिगृह्णाताम् ॥
 नानाविधानि द्रव्याणि स्नादूनि सुरभीणि च । चोप्यादीनि पवित्राणि स्वाभाराम प्रगृह्णाताम्
 सावित्रीप्रन्धिसंयुक्तं स्वर्णतन्तुविनिर्मितम् । गृह्णातां देवदेवेश रचितं चारुकारुणा ॥७२॥
 अमूल्यरत्नरचितं सर्वविषयभूषणम् । त्विषा जाज्वल्यमानं च गृह्णातां नन्दनन्दन ॥७३॥
 प्रधानो वर्णनीयश्च सर्वमङ्गलकर्मणि । प्रगृह्णातां दीनबन्धो गन्धोऽयं महत्प्रदः ॥७४॥
 धात्रीश्रीफलपत्रोत्थं विष्णुतैलं मनोहरम् । वाञ्छितं सर्वलोकानां भगवन्प्रतिगृह्णाताम् ॥
 वाञ्छनीयं च सर्वेषां कर्षुरादिसुवासितम् । मया निवेदितं नाप्य तान्मूलं प्रतिगृह्णाताम् ॥
 सर्वेषां प्रीतिजनकं सुमिष्टं मधुरं मधु । सद्गन्तसारपात्रस्थं गोपीकान्त प्रगृह्णाताम् ॥७७॥
 निर्मलं नाहनवीतोयं सुपवित्रं सुवासितम् । पुनराचमनीयं च गृह्णातां मधुसूदन ॥७८॥
 इति षोडशोपचारादत्त्वा भक्तो मुदाऽन्वितः । मन्त्रेणानेन पुष्पाणि भास्यं दत्त्वा प्रयत्नतः
 नानाप्रकारपुष्पैश्च ग्रथितं शुद्धतन्तुना । प्रवरं भूषणानां च भास्यं च गृह्णातां प्रभो ॥८०॥
 इति पुष्पाञ्जलिं दद्यान्मूलमन्त्रेण च भर्ता । कुर्यात्तत्स्तवनं भक्त्या पुढाञ्जलियुतः सुधीः
 भक्त उवाच—

हे कृप्य राधिकानाथ करुणासागर प्रभो । संसारसागरे घेरे मामुद्धर भयानके ॥८१॥
 शतजन्मकृतायासादुद्विग्नस्य मम प्रभो । स्वकर्मपाशनिगदैर्बद्धस्य मोक्षणं कुरु ॥८२॥
 प्रणतं पादपद्मे ते पश्य मां शरणागतम् । भवपाशमयाद्धीतं प्राहि त्वं शरणागतम् ॥
 भक्तिहीनं क्रियाहीनं विधिहीनं च वेदतः । वस्तुमन्त्रविहीनं यत्तत्संपूर्णं कुरु प्रभो ॥

संपूर्णैकादशी यत्र प्रभाते किंचिदेव सा । तत्रोपोष्या द्वितीया च परा वैद्यदि वर्धते ॥
 पाष्टिदण्डात्मिका यत्र प्रभाते च तिथिग्रयम् । कुर्वन्ति गृहिणः पूर्वं चैव यत्पादयस्तथा ॥
 परधानशनं कृत्वा नित्यकृत्यं समाचरेत् । व्रते जागरणं सर्वं पूर्वत्रैवाऽऽचरेद्बुधः ॥
 तैत्पूर्वादिवसे नित्यं व्रतं कृत्वा परेऽहनि । एकादश्यां न्यतीतायां पारणं तु समाचरेत् ।
 वैष्णवानां यतीनां च विधवानां तथैव च । सर्वाः समा उपोष्यास्ता भिक्षुणां ब्रह्मचारिणाम्
 शुक्लामेष तु कुर्वन्ति गृहिणो वैष्णवेतसः । न कृष्णालङ्घने दोषस्तेषां वेदेषु नारद ॥
 दायनीविधिनीमध्ये या कृष्णैकादशी भवेत् । सैवोपोष्या गृहस्थेन नान्या कृष्णा कदाचन
 इत्येवं कथितो ब्रह्मलिंगयोऽयं श्रुतो श्रुतः । व्रतस्यास्य विधानं च निबोध कथयामि ते
 । कृत्वा हविष्यं पूर्वाह्णे च मुद्गे पुनर्जलम् । एकाकी कुशशय्यानां नक्तं शयनमाचरेत्
 ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय प्रातःकृत्यं विधाय च । नित्यकृत्यं विधाय च ततः स्नानं समाचरेत्
 । जितोषवासं संकल्प्य श्रीकृष्णप्रीतिपूर्वकम् । कृत्वा संख्यां तर्पणं च विधायाऽऽहिकमाचरेत्
 नित्यपूजां दिने कुरुष्व व्रतद्वयं समाहरेत् । कृत्वा षोडशोपचारं प्रहृष्टं विधिबोधितम् ॥
 आसनं वसनं पाद्यमर्घ्यं पुष्पानुलेपनम् । धूपं दीपं च नैवेद्यं यज्ञसूत्रं च भूषणम् ॥४९॥
 गन्धं स्नानीयताम्बूले मधुपर्कं पुनर्जलम् । एतान्याहृत्य दिवसे व्रतं नक्तं समाचरेत् ॥
 उपविश्याऽऽसने पतौ धृत्वा घौते च वाससी । आचम्य श्रीहरिं नैत्वा स्वस्तिवाचनमाचरेत्
 आरोप्य मङ्गलघटं घान्याधारे शुभे क्षणे । फलशाखाचन्दनाक्तं वेदोक्तं मुनिभिर्मुदा ॥
 देवपट्कं समावाह्य पृथग्यनैः समाचरेत् । पूजां षष्ठोपचारैश्च प्रकृतैश्च विचक्षणः ॥
 गणेश्वरं दिनकरं बहूनि विष्णुं शिवं शिवाम् । संपूज्यैतान्प्रणम्याथ व्रतं कुर्याच्चरिं स्मरन्
 नाऽऽराध्य देवपट्कं च यदि कर्म समाचरेत् । नित्यं नैमित्तिकं चापि तत्सर्वं निष्फलं भवेत्
 इत्येवं कथितं सर्वं व्रताङ्गभूतमेव च । कण्वशास्त्रोक्तमिष्टं च व्रतं शृणु महामुने ॥५०॥
 सामवेदोक्तध्यानेन ध्यात्वा कृष्णं परात्परम् । दुष्यं च शिरसि यस्य पुनर्ध्यानं समाचरेत्
 ध्यानं शृणु निगूढं च सर्वेषामपि वाञ्छितम् । न प्रकाश्यममत्ताय मत्प्रमाणाधिकं परम्
 मधीननीरदो यद्वच्छाममुन्दरविग्रहम् । श्वरत्पार्षणचन्द्रामाविनिन्यास्यमनुत्तमम् ॥
 श्वरसूर्योदयाब्जानां प्रमामोचनलोचनम् । स्वाङ्गसौन्दर्यशोभाधी रत्नभूषणभूषितम् ॥
 गोपीलोचनकोणेश्वरप्रसूते रतिसूचकैः । शशधरिद्विषयमाणं तत्प्रमाणैरेव विनिर्मितम् ॥
 रासमण्डलमप्यस्यं रासोत्ताससमुत्सुकम् । राधापद्मप्रह्लादचन्द्रसुधाधानचकोरकम् ॥५१॥
 श्रीऋभेन कर्णीन्द्रेण वत्सास्पष्टमृगवधम् । पारिजातप्रसूनानां मालानादैर्विराजितम् ॥

दत्ते पुरा ब्रह्मणे च हरिणा जलशायिना । तस्मै दत्त्वा सर्वमिदं निद्रां मेजे जगत्पतिः ॥
प्राप्तेऽप्ये जगत्क्षष्टा मधुना कैटमेन च । पीडितः परितुष्टाव मूलप्रकृतिभीधरीम् ॥

ब्रह्मोवाच—

धूर्गे शिवेऽमये माये नारायणि सनातनि । जये मे मङ्गलं देहि नमस्ते सर्वमङ्गले ॥
दैत्यनाशार्थवचनो दकारः परिकीर्तितः । उकारो विघ्ननाशार्थवाचको वेदसंपतः ॥ १८ ॥
रेफो रोगघ्नवचनो गश्च पापघ्नवाचकः । मयशत्रुघ्नवचनश्चाऽऽकारः परिकीर्तितः ॥
स्मृत्युक्तिस्मरणाद्यस्या एते नश्यन्ति निश्चितम् । अतो दुर्गा हरे शक्तिर्हरिणा परिकीर्तिता
विपत्तिवाचको दुर्गाश्चाऽऽकारो नाशवाचकः । दुर्गे नश्यति या नित्यं सा दुर्गा परिकीर्तिता
दुर्गो दैत्येन्द्रवचनोऽप्याकारो नाशवाचकः । तं ननाश पुरा तेन बुधैर्दुर्गा प्रकीर्तिता ॥
शश्व कस्याणवचन इफारोत्कृष्टवाचकः । समूहवाचकश्चैव वाकारो दातृवाचकः ॥
श्रेयःसंप्रोक्तेष्टददात्री शिवा तेन प्रकीर्तिता । शिवराशिर्मूर्तिमती शिवा तेन प्रकीर्तिता ॥
शिवो हि मोक्षवचनश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । स्वयं निर्वाणदात्री या सा शिवा परिकीर्तिता
अथ यो मयनाशोऽप्यश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । प्रददात्यथ यं सद्यः साऽमया परिकीर्तिता ॥
शङ्खध्वजवचनो माध्व याश्च प्रापणवाचकः । ता प्रापयति या सद्यः सा माया परिकीर्तिता ॥
माध्व मोक्षार्थवचनो याश्च प्रापणवाचकः । तं प्रापयति या नित्यं सा माया परिकीर्तिता
नारायणार्थोक्तभूता तेन तुष्ट्या च तेन सा । सदा तस्य शरीरस्या तेन नारायणी स्मृता ॥
निर्गुणस्य च नित्यस्य वाचकश्च सनातनः । सदा नित्या निर्गुणा या कीर्तिता सा सनातनी
जयः कस्याणवचनो वाकारो दातृवाचकः । जयं ददाति या नित्यं सा जया परिकीर्तिता
सर्वमङ्गलशब्दश्च संपूर्णैश्वर्यवाचकः । आकारो दातृवचनस्तदात्री सर्वमङ्गला ॥ १९ ॥
नामाष्टकमिदं सारं नामार्पणसहस्रयुतम् । नारायणेन यद्वत् ब्रह्मणे नाभेपङ्कजे ॥ २० ॥
तस्मै दत्त्वा निद्रितश्च नमूव जगता पतिः । मधुकैटभौ दुर्दान्तौ ब्रह्माणं हन्तुमुद्यतौ ॥ २१ ॥
स्तोत्रेणानेन स ब्रह्मा गतिं नत्वा चकार ह । साक्षात्तुता तदा दुर्गा ब्रह्मणे कवचं ददौ
धीकृष्णवचनं दिव्यं सर्वरक्षणनामकम् । दत्त्वा तस्मै महामाया साऽन्वर्चानं चकार ह ॥
स्तोत्रं कुर्वन्ति निद्रां च संरक्ष्य कवचेन वै । निद्रानुग्रहतः सद्यः स्तोत्रस्यैव प्रभावतः ॥
तथाऽऽनगाम भगवन्ऋषी जनादेनः । शक्त्या च दुर्गया सार्धं शंकरस्य जयाय च ॥
सरथं शंकरं मूर्ध्नि कृत्वा च निर्मयं ददौ । अत्यूर्ध्वं प्रापयामास जया तस्मै जयं ददौ ॥
स्तोत्रस्यैव प्रभावेण संप्राप्य कवचं विधिः । वरं च कवचं प्राप्य निर्मयं प्राप निश्चितम् ॥
ब्रह्मा ददौ महेशाय स्तोत्रं च कवचं वरम् । त्रिपुरस्य च संग्रामे सरथे पतिने हरौ ॥

वेदोक्तविहिताज्ञानात्तथाहमहनि च कर्मणि । त्वन्नामोच्चारणेनैव सर्वं पूर्णं भवेद्धरे ॥
 इति स्तुत्वा तं ऋण्य दत्त्वा विप्राय दक्षिणाम् । महोत्सवं विधायाऽथ कुर्याज्जागरणं व्रती
 कृत्वा व्रतोपवासं च यदि निन्द्रां निषेवते । पुनरेव जलं भुङ्क्ते व्रतार्धफलभागमवेत् ॥
 यस्मिन् च हविष्यान्नें सकृदेव समाचरेत् । मन्त्रेणानेन विप्रेन्द्र श्रीकृष्णचरणं स्मरन् ॥
 हे अन्न प्राणिनां प्राणा ब्रह्मणा निर्मितं पुरा । देहि मे विष्णुरूप त्वं व्रतोपवासयोः फलम्
 एवं यः कुरुते भक्त्या भारतं व्रतमुत्तमम् । पूर्वाभ्यस्य परान्तस्य स्वात्मानमुद्धरेद्बुधम् ॥
 मातरं भ्रातरं चैव श्वश्रूँ च श्वशुरं सुताम् । जामातरं तथा मृत्युमुद्धरेन्नृषितं नरः ॥
 इत्येवं कथितं विप्र श्रीकृष्णचरितव्रतम् । सुखदं मोक्षदं सारमपरं कथयामि ते ॥९३॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० एकादशीव्रतनिरूपणं
 नाम पद्मिनीशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथ सप्तविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

शृणु नारद वक्ष्यामि श्रीकृष्णचरितं पुनः । गोपीनां वद्वहरणं वरदानं मनीषितम् ॥१॥
 हेमन्ते प्रथमे मासि गोपिकाः काममोहिताः । कृत्वा हविष्यं भक्त्या च यावन्मासं सुसंयुताः
 ज्ञात्वा सूर्यसुतातीरे पार्वतीं बालुकामयीम् । वृत्त्वाऽऽवाह्य च मन्त्रेण पूजां कुर्वन्ति नित्यश्वः
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमैश्च मनोहरैः । नानाप्रकारपुष्पैश्च माल्यैर्बहुविधैरपि ॥ ४ ॥
 धूपदीपैश्च नैवेद्यैर्वस्त्रैर्नानाफलैर्मुने । मणिमुक्ताप्रवालैश्च वाद्यैर्नानाविधैरपि ॥ ५ ॥
 हे देवि जगतां मातः सृष्टिस्थित्यन्तकारीणि । नन्दगोपसुतं कान्तमस्मभ्यं देहि सुव्रते ॥
 मन्त्रेणानेन देवेशि परिहारं विधाय च । ततः कृत्वा तु संवत्स्रमपूजन्मूलमन्त्रतः ॥७॥
 मन्त्रस्तु सामवेदोक्तोऽयातयासः सवीजकः । ॐ श्रीदुर्गायै सर्वविघ्नविनाशिन्यै नम इति
 पुष्पं माल्यं च नैवेद्यं धूपं दीपं तथा शुभम् । मन्त्रेणानेन तद्भक्त्या ददुः सर्वा मुदाऽन्विताः
 प्रवालमाख्यया भक्त्या चेयं मन्त्रं सहस्रधा । जपं कृत्वा च स्तुत्वा च षण्मेघः शिरसा भुवि
 सर्वमङ्गलमाहृत्यै सर्वकामप्रदे शिवे । देहि मे वाञ्छितं देवि नमस्ते शंकरप्रिये ॥ ११॥
 इत्युक्त्वा च नमस्कारं कृत्वा दत्त्वा च दक्षिणाम् । नैवेद्यानि च सर्वाणि ब्राह्मणेभ्यो ययुर्गृहम्

नारायण उवाच—

स्ववरजं शृणु मुने तुष्टयुर्धेन पार्वतीम् । भक्त्या गोपाङ्गनाः सर्वाः सर्वा भौष्टफलप्रदाम् ॥
 जगत्प्रवर्णने घोरे चन्द्रसूर्यविवाहिते । अङ्गनाकारतोयेन संप्लुते च चराचरे ॥ १४ ॥

दत्ते पुरा ब्रह्मणे च हरिणा जलशायिना । तस्मै दत्त्वा सर्वमिदं निद्रां भजे जगत्पतिः ॥
आमिषदे जगत्स्रष्टा मधुना कैटमेन च । पीडितः परितुष्टाव मूलप्रकृतिमीश्वरीम् ॥

ब्रह्मोवाच —

दुर्गे शिवेऽभये माये नारायणि सनातनि । जये मे मङ्गलं देहि नमस्ते सर्वमङ्गले ॥
दैत्यनाशार्थवचनो दकारः परिकीर्तितः । उकारो विघ्ननाशार्थवाचको वेदसंमतः ॥ १८ ॥
रेको रोगघ्नवचनो गश्च पापघ्नवाचकः । भयशत्रुघ्नवचनश्चाऽऽकारः परिकीर्तितः ॥
स्मृत्युक्तिस्मरणाद्यस्या एते नश्यन्ति निश्चितम् । असौ दुर्गा हरेः शक्तिर्हरिणा परिकीर्तिता
विपत्तिवाचको दुर्गाश्चाऽऽकारो नाशवाचकः । दुर्गे नश्यति या नित्यं सा दुर्गा परिकीर्तिता
दुर्गो दैत्येन्द्रवचनोऽप्याकारो नाशवाचकः । तं ननाश पुरा तेन बुधैर्दुर्गा प्रकीर्तिता ॥
शश्च वरुणवचन इकारोत्कृष्टवाचकः । समूहवाचकश्चैव वाकारो दातृवाचकः ॥
श्रेयःसंघोत्कृष्टदात्री शिवा तेन प्रकीर्तिता । शिवराशिर्मूर्तिमती शिवा तेन प्रकीर्तिता ॥
शिवो हि मोक्षवचनश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । स्वयं निर्वाणदात्री या सा शिवा परिकीर्तिता
अपयो मयनाशोक्तश्चाऽऽकारो दातृवाचकः । प्रददात्यभयं सद्यः साऽभया परिकीर्तिता ॥
राज्यधीवचनो माश्च व्याश्च प्रापणवाचकः । ता प्रापयति या सद्यः सा माया परिकीर्तिता ॥
माश्च मोक्षार्थवचनो याश्च प्रापणवाचकः । तं प्रापयति या नित्यं सा माया परिकीर्तिता
नारायणार्धोद्भूता तेन तुल्या च तेजसा । सदा तस्य शरीरस्था तेन नारायणी स्मृता ॥
निर्गुणस्य च नित्यस्य वाचकश्च सनातनः । सदा नित्या निर्गुणा या कीर्तिता सा सनातनी
जयःकरुणवचनो याकारो दातृवाचकः । जयं ददाति या नित्यं सा जया परिकीर्तिता
सर्वमङ्गलशब्दश्च संपूर्णैश्वर्यवाचकः । आकारो दातृवचनस्तदात्री सर्वमङ्गला ॥ २१ ॥
नामाष्टकमिदं सारं नामार्पणसंयुतम् । नारायणेन यद्वत्तं ब्रह्मणे नामिषद्वजे ॥ २३ ॥
तस्मै दत्त्वा निद्रितश्च बभूव जगतापनिः । मधुकैटभौ दुदन्तौ ब्रह्माणं हन्तुमुद्यतौ ॥ २४ ॥
स्तोत्रेणानेन स ब्रह्मा गतुतिं नत्वा चकार ह । साक्षात्तुना तदा दुर्गा ब्रह्मणे कवचं ददौ
धौकृष्णवचनं दिव्यं सर्वरक्षणनामकम् । दत्त्वा तस्मै महामाया साऽनर्घानं चकार ह ॥
स्तोत्रं कुर्वन्ति निद्रा च संरक्ष्य कवचेन वै । निद्रानुग्रहतः सद्यः स्तोत्रस्यैव प्रभावतः ॥
तत्राऽऽनगाम भगवानृपरूपी जनार्दनः । शक्त्या च दुर्गया सार्धं शंकरस्य जयाय च ॥
सरयं शंकरं मूर्ध्नि कृत्वा च निर्भयं ददौ । अत्यूर्ध्वं प्रापशमाप्त जया तस्मै जयं ददौ ॥
स्तोत्रस्यैव प्रभावेण संप्राप्य कवचं विविधं । वरं च कवचं प्राप्य निर्भयं प्राप निश्चितम् ॥
ब्रह्मा ददौ महेशाय स्तोत्रं च कवचं वरम् । त्रिपुरस्य च संग्रामे सरये पतिने हर्य ॥

ब्रह्मास्त्रं च गृहीत्वा स सनिद्रं श्रीहरिं स्मरम् । स्तोत्रं च कवचं प्राप्य जयान त्रिपुरं हरः ॥
 स्तोत्रेणानेन तां दुर्गां कृत्वा गोपालिकाः स्तुतिम् । छेभिरे श्रीहरिं कान्तं स्तोत्रस्यास्य प्रभावतः
 गोपकन्या कृतं स्तोत्रं सर्वमहत्तमापकम् । वाञ्छितार्थपदं सद्यः सर्वविघ्नाविनाशनम् ॥
 त्रिसंध्यं यः पठेन्नित्यं मक्तियुक्तश्च मानवः । शैवो वा वैष्णवो वाऽपि शक्तो दुर्गात्प्रमुच्यते
 राजद्वारे इमशाने च दावाग्नौ प्राणसंकटे । हिस्रजन्तुमधमस्तो ममः पोते महार्णवे ॥
 शत्रुप्रस्ते च संग्रामे कारागारे विपद्भते । गुरुशापे ब्रह्मशापे बन्धुमेदे च दुस्तरे ॥४७॥
 स्थानभ्रष्टे धनभ्रष्टे जातिभ्रष्टे शुचाऽन्विते । पतिभेदे पुत्रभेदे खलसर्वविपाऽन्विते ॥४८॥
 स्तोत्रस्मरणमात्रेण सद्यो मुच्येत निर्धयः । वाञ्छितं लभते सद्यः सर्वैर्धर्ममनुत्तमम् ॥
 इह लोके हरेर्मक्तिं ददा च सततं स्मृतिम् । अन्ते दास्यं च लभते पार्वत्याश्च प्रसादतः ॥
 अनेन स्तवराजेन तुष्टुर्वुर्नित्यभीक्षरीम् । प्रणेमुः परया मक्त्या यावन्मासं व्रजाङ्गनाः ॥
 एवं पूर्णं च मासे च समाप्तिदिवसे तथा । क्वापुं प्रजग्मुर्योष्यश्च ब्रह्माण्याघात तप्तये ॥
 नानाविधानि द्रव्याणि रत्नमूर्त्यानि नारद । पीतलोहितशुक्लानि चारुणि मिश्रितानि ॥
 तीरावृतान्यसंख्यानि तैश्च तीरं सुशोभनम् । चन्द्रनागुरुकस्तूरीवायुना सुरमङ्कितम् ॥४९॥
 नैवेद्यैश्च बहुविधैः कालदेशोद्भवैः फलैः । धूपैः मदीपैः सिन्दुरैः कुङ्कुमैश्च विराजितम् ॥
 जले क्रीडन्मुखा गोप्यो बभूवुः कौपुकेन च । नम्राः क्रीडाभिरासक्ताः श्रीकृष्णार्पितमानसाः
 द्रव्या कृष्णश्च ब्रह्माणि द्रव्याणि विविधानि च । वासास्वादाय वस्तूनि चलाद्वा शिशु भिः सह
 गत्वा दूरं च गोपालास्तत्पुः सर्वे मुदाऽन्विताः । ब्रह्माणि पुंजीकृत्याऽऽश्वेषुः रक्त्वेऽ-
 तिलोलुपाः ॥ ५० ॥

श्रीदामा च सुदामा च वसुदामा तथैव च । सुबलश्च सुपार्श्वश्च शुभाङ्गः सुन्दरस्तथा ॥
 चन्द्रमानो धीरमानः सूर्यमानस्तथैव च । वसुमानो रत्नमानो गोपाला द्वादश स्मृताः ॥
 श्रीकृष्णो बलदेवश्च प्रधानाश्च चतुर्दश । गोपा हरेर्वयस्याश्च कोटिशः कोटिशो मुने ॥
 ब्रह्माण्यादाय ते सर्वे ताम्ररेकत्र दूरतः । शतशः पुञ्जिकास्तत्र स्थापयामासुरुन्मुखाः ॥
 किञ्चिद्वयं समादाय कृत्वा च पुञ्जिकां मुदा । समारुह्य कदम्बाग्रमुवाच गोपिका हरिः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

भो भो गोपालिकाः सर्वा विनष्टा मन्कर्षणि । कृत्वा विधानं मद्वाक्यं श्रुत्वा क्रीडत मन्मथात्
 संवदिते मगार्हे च मासे महल्लक्ष्मणि । यूपं नम्राः कथं तोये व्रताद्गहानिकारिकाः ॥
 परिधेयानि वासांसि दुष्प्रवाच्यानि यानि च । मगार्हाणि च वस्तूनि केन नर्तितानि वोऽयुना
 मने तु नम्रा या स्नानि तां रटो वरणः स्वयम् । ब्रह्मानुचराश्च कुर्यात्सोऽवस्तूनां निर्दयम् ॥ ५१ ॥

कथं यास्यथ नम्राश्च व्रतस्य किं यविष्यति । व्रताराध्या कथं सा वो वस्तूनि किं न रक्षति ॥
चिन्तां कुरुत तां पूज्यां तुष्टां बलिभिरीश्वरीम् । युष्माकमादृशी देवी न शक्ता वस्तुरत्नने ॥
कथं व्रतफलं सा वो दातुं शक्ता सुरेश्वरी । फलं प्रदातुं या शक्ता सा शक्ता सर्वकर्मणि ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा चिन्तामाधुर्वनास्त्रियः । ददृशुर्धमुनातीरं वस्त्रवस्तुविहीनकम् ॥
अक्रुर्विषादं तोये च नम्रास्ता रुदुर्भूयम् । क गतानि च यस्याणि वस्तूनीत्युचुरत्र नः ॥
कृत्वा विषादं तत्रैव तमूषुर्गोपकन्यकाः । पुटान्जलिपुताः सर्वा भक्त्या विनयपूर्वकम् ॥

गोपालिका ऊचुः—

परिधेयानि वस्त्राणि किं करीणां सदीश्वर । निबोधयाऽऽत्मानमेव स्पर्शं कर्तुं त्वमर्हसि ॥
व्रतार्हाणि च वस्तूनि देवत्वानि च सांप्रतम् । अदत्तानि नोचितानि ग्रहीतुं वेदविद्वद् ॥
देहि घौतानि घृता च करिष्यामो व्रतं वयम् । वस्तुनाऽन्येन गोविन्द वस्तूनां भक्षणं कुरु ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र श्रीदामा वस्त्रपुञ्जिकाम् । दर्शयित्वा च ताः सर्वा दूरं दृष्ट्वाव तत्पुरः ॥
दृष्ट्वा सख्यं गोपालं सर्वासामीश्वरी परा । सर्वा वयस्याश्चोवाच कोपयुक्ता जलच्छृणा ॥

राधिकोवाच—

हे सुशीले घादिकले हे चन्द्रमुखि नाबवि । कर्मन्माले हे कुन्ति यमुने सर्वमङ्गले ॥
हे वज्रमुखि सावित्री पारिजाते च जाह्नवि । तुषामुलि शुभे पद्मे हे गौरि हे स्वयंपद्मे
कालिके कमले दुर्गे हे सरस्वति मारुति । अपूर्णे रति हे गङ्गे चाम्बिके सति सुन्दरि
कृष्णप्रिये मधुमति चम्पे चन्दननन्दिनि । पूयं सर्वाः समुत्पाप बन्धाऽऽनयत मल्लवम् ॥
सर्वा राधाक्षया तूर्णं समुत्पाप जलाश्रुषा । प्रजग्मुर्गोपिका मन्ना योनिमाच्छाद्य पाणिना
एतासां सहचारिण्यो गोप्सुस्तूर्णं सहस्रशः । प्रजग्मुस्तेन रूपेण कोपादारक्तलोचनः ॥
वेगेन दुद्रुवुः सर्वाः श्रीदामानं च बालिकाः । वेगेन च प्रधावन्तं विभ्रतं वस्त्रपुञ्जिकाम् ॥
जगाम शीघ्रं श्रीदामा यत्र गोपाः सहांशुकाः । जवेन दद्रुवुर्गोप्सुस्तत्पश्चाद्दलंतपुताः ॥
वस्त्रधोरांश्च गोपांश्च वेष्टयामासुराशु ताः । भिया दद्रुवुर्बाला यत्र कृष्णः सहांशुकः ॥
अहिष्णुसहितान्बालान्शरपापासुराशु च । गोपिकानां भिया गोपा ददुर्ध्वराणि मावयम्
मावयः स्थापयामास स्कन्धे स्कन्धे तरोस्तथा । कदम्बवृक्षः शुश्रूभे यत्त्रैर्नानाभिर्नरैः ॥
मन्त्राणां पुञ्जिकाः सर्वाः स्कन्धेषु विनिवाय च । उवाच गोपिकाः कृष्णः परिहास्यरं वचः

श्रीकृष्ण उवाच—

भो भो गोपालिका मन्ना इदानीं किं करिष्यथ । वस्त्रवाच्यां प्रकृन्तुं च कुरुताऽऽतु पुटान्जलिं च

गत्वा वदत युष्माकमश्विभीमथ राधिकाम् । करोतु शीघ्रं दक्षाणां याच्यां कृत्वा पुटाञ्जलिम्,
 अन्वयाऽहं न दास्यामि युष्मभ्यमंशुकानि च । युष्माकमश्विरी राधा किं करिष्यति मेऽधुना,
 अनाराध्या च या देवी सा वा मे किं करिष्यति । इत्येवं कथितं सर्वं ब्रूत यूयं च राधिकाम्
 श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा ताः सर्वा गोपकन्यकाः । कीदृश लोचनकोणेन प्रजाम् राधिकान्तिकम्
 चक्षुर्निवेदनं गत्वा यदुवाच हरिः स्वयम् । श्रुत्वा जहास सा राधा बभूव कामपीडिता ॥
 श्रुत्वा तासां च वचनं पुलकाञ्चितविग्रहा । न जगाम हरेः स्थानं ब्रूयिषा सन्निभता सती,
 जले योगासनं कृत्वा दधौ कृष्णपदाम्बुजम् । ब्रह्मेशानन्तधर्माणां बन्धमीप्सितदं परम् ॥
 स्मारं स्मारं पदाम्भोजं साश्रुसंपूर्णलोचना । आवातिरेकात्प्राणेशं तुष्टाव निर्गुणं परम् ॥

राधिकोवाच—

गोलोचनं य गोपीश मदीश प्राणवल्लभ । हे दीनबन्धो दीनेश सर्वेश्वर नमोऽस्तु ते ॥
 गोपेश गोसमूहेश यशोदानन्दवर्धन । नन्दात्मन सदानन्द नित्यानन्द नमः ॥ १०१ ॥
 शनमन्वोर्धन्युमग्न ब्रह्मदर्पविनाशक । कालीयदमन प्राणनाथ कृष्ण नमः ॥ १०२ ॥
 शिवानन्देश ब्रह्मेश ब्राह्मणेश परात्पर । ब्रह्मस्वरूप ब्रह्मज्ञ ब्रह्मबीज नमः ॥ १०३ ॥
 चराचरतरोर्बीज गुणातीत गुणात्मक । गुणबीज गुणाधार गुणेश्वर नमः ॥ १०४ ॥
 अणिमादिवासिद्धीश सिद्धेः सिद्धिस्वरूपक । तपस्तपस्विस्तपसा बीजरूपं नमः ॥ १०५ ॥
 यदनिर्वचनीयं य वस्तु निर्वचनपिकम् । तत्स्वरूप तथोर्बीज सर्वबीज नमः ॥ १०६ ॥
 अहं सरस्वती लक्ष्मीर्दुर्गा गङ्गा ध्रुतिवत्सुः । यस्य पादार्चनाञ्जितं पूज्यास्तस्मै नमो नमः
 स्वर्धेन यस्य मृत्तानां ध्यानेन च दिवानिष्ठम् । पवित्राणि च तीर्थानि तस्मै मगवते नमः
 इत्येवमुक्त्वा सा देवी मले संवसथ विग्रहम् । मनःप्राणाश्च श्रीकृष्णे दत्तौ स्थाणुममा सती
 राधातृणं हरेः स्तोत्रं त्रिमन्त्रं यः पठेन्नरः । हरिभक्तिं च दास्यं च लभेद्राधागतिं ध्रुवम् ॥
 विपत्तौ यः पठेद्भक्त्या सद्यः संपत्तिमाप्नुयात् । चिरकालगतं द्रव्यं दत्तं मष्टं च लभ्यते ॥
 मन्त्रवृद्धिर्भवेत्तस्य दसन्नं मानसं परम् । चिन्तामस्तः पठेद्भक्त्या परां निर्वृतिमाप्नुयात् ॥
 वनिभेदे पुत्रभेदे मित्रभेदे च संसृते । पाप्मं भक्त्या यदि पठेत्तमयः संदर्शनं लभेत् ॥
 भक्त्या भुङ्क्ते भोक्तृं च दूणुपाद्भुङ्क्ते यदि । श्रीकृष्णमदृशं कान्तं गुणवन्तं लभेद्भुङ्क्ते
 लभ्यता राविराऽप्यतना श्रीकृष्णचरणान्बुजम् । मन्त्रैर्वै च क्षुरन्धसिप दृष्ट्वा कृष्णमयं जगत्
 ददर्श दमुनिर्बन्धव्यमयं मुने । दृष्ट्वा तद्वाऽपया म्यप्रमिनि भेने च राविरा ॥
 द्रव्यं रूपं ददाति द्रव्यं भक्तिं पुनः । पश्येद्यः सति सर्वं तस्यापुर्णविकल्पकः ॥

जलादुत्थाय ताः सर्वा व्रतं कृत्वा मनोपेतम् । संप्राप्य च वरं देव्यास्तः सर्वा स्वाह्वयं ययुः ॥

नारद उवाच—

व्रतस्य किं विधाने च किं नाम किं फलं भो । कानि द्रव्याणि देयानि वा देया तत्र दत्तिणा
व्रतान्ते किं रहस्यं च नमूय सुमनोहरम् । व्यासं कृत्वा महामागं वद नारायणी कथाम् ॥

सूत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा महस्य मुनिपुंगवः । कथां वक्षितुमारमे कवन्दिनां गुरोर्गुरुः ॥

नारायण उवाच—

सर्वं व्रतविधानं च मत्तो वत्स निशामय । रुधातं गौरीव्रतं नाम मार्गे मासि कृतं छिया
पुंसा च धर्मकामार्थमोसदं कृप्यामक्तिदम् । देशभेदे प्रसिद्धं च व्रतं पौर्वापरं स्मृतम् ॥

कामदं कामुकानां च फलं क. लभिमित्तकम् । उपोष्य पूर्वदिवसे वस्त्रं प्रसाह्य संयता ॥
प्रातश्च मार्गसंकान्त्या भवत्वा गत्वा स्मरिष्यत् । घृत्वा घौने च छात्वा च नानाद्रव्येण

कन्यका ॥ १२५ ॥

देवपदकं च संपूज्य कृत्वा चाऽऽवाहमं घटे । गणेशं च दिनेशं च बह्मिं नारायणं शिवम्
दुर्गा पञ्चोपचारैश्च संपूज्य व्रतभारमेत् । घटावः पिण्डिकां कृत्वा चतुरतां सुविन्तृताम् ॥

चन्दनागुरुक्स्तूरीकुङ्कुमैश्च सुसंस्कृताम् ॥ १२७ ॥

निर्माय बालुकानां च दुर्गा दशमुजां पराम् । घृत्वा कपाले सिन्दूरं तदधश्चन्द्रेन्दुकम् ॥
तां ध्यात्वाऽऽवाहयेद्देवीं ततो मूत्वा पुटाक्षलिः । इमं मन्त्रं पाठित्वाऽऽदौ ततः पूर्वां समारमेद्

हे गौरि शंकरार्चाङ्गि यथा त्वं शंकरप्रिया । तथा मा कुरु कल्याणि कान्तकान्ता सुदुर्लभाम्
इमं मन्त्रं शठित्वा तु स्वायं देवीं जपत्प्रभूम् । स्वानं तत्सामरक्ष्येकं किञ्चिद् सर्वकलम् ॥

शृणु नारद वक्ष्यामि मुनीन्द्राणो च दुर्लभम् । ध्यायन्त्यनेन सिद्धाश्च दुर्गा दुर्गतिनाशिनम्
शिवां शिवप्रियां शिवां शिववत्सल्यस्मिताम् । ईषद्धास्यप्रसन्नास्यां सुप्रतिष्ठां मुञ्चोचनाम्

नवयौवनसंपन्नां रत्नाभरणभूषिताम् । रत्नचङ्कणकेयूररत्ननूपुरमूषिताम् ॥ १३१ ॥
रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताम् । मालतीमाल्यसंसक्तकचरोध्रमरान्विताम् ॥

सिन्दूरतिलकं चारकस्तूरीविन्दुना सह । वह्निगुह्यांशुकां रत्नकिरीटां सुमनोहराम् ॥
मणिन्द्रिसारसंसक्तरत्नमालासमुज्ज्वलाम् । पारिजातप्रमूनाना मालाजालानुलम्बिताम् ॥

सुर्गोन्नतनिधोर्णां विभ्रतीं च स्तनानताम् । नवयौवनमारौषादीपवस्त्रां मनोहराम् ॥ १३८ ॥
ब्रह्मादिभिः स्तुत्यमानां सूर्यकोटिमममाम् । पद्मविन्ध्याघरोष्ठीं च चारुचम्पकमणिमाम् ॥

मुक्तापङ्क्तिविनिर्धैवदन्तराजिर्विराजिताम् । मुक्तिकाननप्रदां देवीं शरच्चन्द्रमुखीं मने ॥

ध्यात्वैवं मस्तके पुष्पं निन्यस्य च मतीमुदा । पुष्पं गृहीत्वा मन्त्र्या च पुनर्ध्यात्वा च पुनयेत्
 दत्त्वा षोडशोपचारान्प्रदष्टं तत्र नित्यशः । पूर्वोक्तैव मन्त्रेण मुदा मन्त्र्या मते मती ॥
 पूर्वोक्तैव स्तोत्रेण स्तुत्वा च मणमेत्तदा । श्रुत्वा प्रणामं मन्त्र्या च संयतः शृणुपात्कषाम्

नारद उवाच—

मृतं मृतविधानं च फलं च स्तोत्रमद्भुतम् । अघुना श्रोतुमिच्छामि गौरीमृतकपां शुभाम् ॥
 मृतं केन कृतं पूर्वं भूमौ केन प्रकाशितम् । एतत्सर्वं मुनिस्तार्यं वद संदेहमजन ॥ १४९ ॥

नारायण उवाच—

कुण्डध्वजस्य हि सुता नाम्ना देववती सती । तया कृतं मृतमिदं महातीर्थं च पुष्करे ॥
 समाधिदिवसे साक्षाद्व्यूष जगदग्निका । योगिनीलससंयुक्ता सूर्यकैटिसमप्रभा ॥ १५० ॥
 शातकुम्भाविनिर्माणरयस्या परमेश्वरी । ईषद्धास्यपसत्तास्या तामुवाच सुसंयताम् ॥

पार्वत्युवाच—

हे देववति मद्रं ते वरं वृणु यथेष्टितम् । सव मतेन तुष्टाऽहं तुर्यं दास्यामि वाञ्छितम् ॥
 पार्वतीवचनं श्रुत्वा दृष्ट्वा तां हृष्टमानसाम् । पुटाञ्जलियुता साञ्ची प्रणम्योवाच नारदा ॥

वेदवत्युवाच—

देवि नारायणं कान्तं महां देहि मनीषितम् । वेऽन्यस्मिन्स्पृहा नास्ति द्वयं भक्तिं च तत्पदे
 श्रुत्वा वेदवतीवाक्यं प्रहस्य जगदग्निका । अवल्लभ्य रथात्तूष्णीं तामुवाच हरिमियाम् ॥

पार्वत्युवाच—

ज्ञातं सर्वं जगन्मातस्त्वं च लक्ष्मीः स्वयं सती । भारतं पादरजसा पूतं कर्तुं समागता ॥
 स्वपादरजसा साध्वि सद्यः पूता वसुंधरा । निखिलानि च तीर्थानि पूतानि परमेश्वरि
 मृतं ते लोकशिसार्थं तपश्चर तपास्वनि । नारायस्य कान्ता त्वं प्रिया जन्मनि जन्मनि ॥
 मारावतरणे विष्णुर्वसुधामागमिष्यति । रामो दाशरथिः पूर्णः कर्तुं दस्युविनिग्रहम् ॥
 ब्रह्मशापाच्च च्युतयोर्भोसणाय च मक्तयोः । अयोध्यायां च प्रेतायामाविर्भावो हरेरपि
 स्वमेव मिथिलां गच्छ विधाय शिशुविग्रहम् । त्वामिमां प्राप्य जनकोऽप्ययोनिसंभवां सुताम्
 पाटयिष्यति यत्नेन सति त्वं च यविष्यसि । गत्वा रामोऽपि मिथिलां त्वद्विवाहं करिष्यति
 नारायणस्य कान्ता त्वं कल्पे कल्पे भविष्यसि । इत्युक्त्वा तां समालिङ्ग्य पार्वती स्वालयं यथौ
 गत्वा सा मिथिलां साञ्ची शिशुरूपं विधाय च । लाङ्गलस्य च रेखायां मुपस्था तस्यै च मायया
 विलोक्य जनकस्तां च नशां मुद्रितलोचनाम् । तप्तकाञ्चनवर्णा च रुदन्ती तेजसाऽन्विताम्

दृष्ट्वा तां च गृहीत्वा च कृत्वा वक्षसि नारद । गच्छन्तं प्रति तत्रैव बाग्भूवाशरीरिणीं
अयोनिर्संपत्वा कन्यां कमलां ग्रहणं कुरु । नारायणस्ते जायाता मवितेत्येव मे वचः ॥
श्रुत्वा तदा देववाणीं गृहीत्वा कन्यकामृषिः । गत्वा ददौ स्वकान्तायै पालनाय मुदाऽन्वितः
सा लब्धयौवनः प्राप रामं वाशरयि सती । व्रतस्यास्य प्रभावेण कान्तं त्रिजगतां पतिम्
प्रकाशितं वसिष्ठेन पृथिव्यां भक्तिमावतः । राधा कृत्वा व्रतमिदं श्रीकृष्णं प्राप पल्लवम्
गोपाकृन्नाद्य तं प्रापुर्व्रतस्यास्य प्रभावतः । इत्येवं कथिता विप्रकथा गौरीव्रतस्य च ॥
भारते च व्रतमिदं वा करोति कुमारिका ! स्वामिनं कृष्णतुल्यं च सा प्राप्नोति न संशयः

नारायण उवाच—

एवं व्रतं च चक्रुस्ता यावन्मासं च गोपिकाः । पूर्वस्तोत्रेण तां देवीं तुष्टुयुश्च दिने दिने
समासिदिवसे गोप्ये व्रतं कृत्वा मुदाऽन्विताः । कण्वशास्त्रोक्तस्तोत्रेण तुष्टुः परमेश्वरीम्
येन स्तोत्रेण तां स्तुत्वा सीता सम्यपरायणा । सद्यः संप्राप कान्तं च रामं राजीवलोचनम्

जानकवपुषा च—

शक्तिस्वरूपे सर्वेषां सर्वाधारे गुणाग्रये । सदा शंकरयुक्ते च पतिं देहि नमोऽस्तु ते ॥
सृष्टिस्थित्यन्तरूपेण सृष्टिस्थित्यन्तकारिणि । सृष्टिस्थित्यन्तबीजानां बीजरूपे न० ॥
हे गौरि पतिमर्मज्ञे पतिव्रतपरायणे । पतिव्रते पतिरते पतिं देहि न० ॥ १७४ ॥
सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये सर्वमङ्गलसंयुते । सर्वमङ्गलबीजे च नमस्ते सर्वमङ्गले ॥ १७५ ॥
सर्वप्रिये सर्वबीजे सर्वाङ्गमविनाशिनि । सर्वेशे सर्वजनके नमस्ते शंकरप्रिये ॥ १७६ ॥
परमात्मस्वरूपे च निश्चरूपे सनातनि । साकारे च निराकारे सर्वरूपे न० ॥ १७७ ॥
शुच्युष्णेच्छा दया भद्रा मित्रा तन्द्रा स्मृतिः समा । एतास्तथ कलाः सर्वा नारायणि न०
लज्जा मेघा तुष्टिपुष्टी शान्तिर्संपत्तिवृद्धयः । एतास्तथ कलाः सर्वाः सर्वरूपे न० ॥
दृष्टादृष्टास्वरूपे च तपोर्बनि फलप्रदे । सर्वानिर्वचनीये च महामाये न० ॥ १८० ॥
शिवे शंकरसौभाग्ययुक्ते सौभाग्यदायिनि । हरिं कान्तं च सौभाग्यं देहि देवि न० १८१
स्तोत्रेणानेन वाः स्तुत्वा समासिदिवसे शिवाम् । नमन्ति परया भक्त्या ता लभन्ते हरि-
पतिम् ॥ १८२ ॥

इह कान्तमुखं भुक्त्वा पतिं प्राप्य परात्परम् । दिव्यं स्यन्दनमारुह्य थान्धन्ते कृष्णसंनिधिम्
समासिदिवसे राधा गोपीभिः सह संयुता । देवीं प्रणम्य स्तुत्वा च व्रतं पूर्णं चकार ह
गोसहस्रं ब्राह्मणैः सुवर्णशतकं मुदा । विप्राय दाक्षिणां दत्त्वा स्वगृहं गन्तुमुद्यता ॥
ब्राह्मणानां सहस्रं च भोजयामास सादरम् । वाधानि शूद्रयामास मिश्रुकाय धनं ददौ ॥

एतस्मिन्नन्तरे रथ दुर्गा दुर्गातिनाशिनी । आविर्भव गगनाज्ज्यलन्ती ब्रह्मतेजसा ॥
 ईषद्धास्यप्रसन्नास्था योगिनीशितसंयुता । सिंहस्था च दशभुजा रत्नालंकारभूषिता ॥
 शातकुम्भमयादिव्याद्वत्नसारपरिच्छदात् । अवरह्य रथात्तूर्णमालिङ्गघोरसि राधिकाम् ॥
 दृष्ट्वा गोपाङ्गना देवीं प्रणेभ्य मुदाऽन्विता । आशिष युयुजे दुर्गा वाञ्छितसिद्धिर्मेविष्यति ॥
 गोपिकाभ्यो वरं दत्त्वा ताः संभाष्य च सादरम् । उवाच राधिका दुर्गा स्मेराननसरोरहा ॥

पार्वत्युवाच—

राधे सर्वेश्वरप्राणादधिके जगदम्भिके । घतं ते लोकशिक्षार्थं भायामानुपलपिणि ॥ १९१ ॥
 गोलोकनाथं गोलोकं श्रीशैलं गिरिजातटम् । श्रीरासमण्डलं दिव्यं वृन्दावनमनोहरम् ॥
 चरितं रतिघोरस्य स्त्रीणां मानसहारकम् । विदुषः कामशास्त्राणां किंस्मिन्समरासि सुन्दरि
 श्रीकृष्णार्धाङ्गसंभूता कृष्णतुल्या च तेजसा । तर्थांशकल्या देव्यः कथं त्वं मानुषी सती
 मवती च हरेः प्राणा भवत्याश्च हरिः स्वयम् । वेदे नास्ति द्वयोर्भेदः कथं ॥ १९२ ॥
 पष्टिर्वर्षसहस्राणि ब्रह्मा तप्त्वा तपः पुरा । न ते ददर्श पादाब्जं कथं ॥ १९३ ॥
 कृष्णाङ्गया च त्वं देवि गोपीरूपं विधाय च । आगतासि महीं शान्ते कथं ॥ १९४ ॥
 सुयज्ञो हि नृपश्रेष्ठो मनुवंशसमुद्भवः । त्वत्तो जगाम गोलोकं कथं ॥ १९५ ॥
 त्रिःसप्तकृत्यो निर्भूषा चकार पृथिवीं भूगुः । तव मन्त्रेण कवचात्कथं ॥ २०० ॥
 शंकरात्प्राप्य स्वन्मन्त्रं सिद्धं कृत्वा च पुष्करे । जवान कार्तवीर्यं च कथं ॥ २०१ ॥
 वमज्ज वर्षादन्तं च गणेशस्य महात्मनः । त्वत्तो नाम भयं चक्रे कथं ॥ २०२ ॥
 मय्युद्धताया कोपेन भस्मसात्कर्तुमीश्वरः । ररक्षाऽऽगत्य मत्प्रात्था कथं ॥ २०३ ॥
 वरुणे वरुणे तव पतिः कृष्णो जन्मानि जन्मानि । व्रतं छोकहिताभ्यां जगन्मातस्त्वया कृतम्
 अहो श्रीदामशापेन भारावतरणाय च । भूमौ तवाधिष्ठानं च कथं ॥ २०५ ॥
 अयोनिर्भवत्वं च जन्ममृत्युजरापहा । बलावर्तामुता पुण्या कथं ॥ २०६ ॥
 त्रिषु मासेष्वतीतेषु मधुमासे मनोहरे । निर्मेने निर्मेले राज्ञौ सुयोग्ये रासमण्डले ॥
 सर्वाभिर्गोपिकाभिश्च सार्धं वृन्दावने वने । हर्षेण हरिणा सार्धं क्रीडा ते भविता सति ॥
 विधात्रा लिखिता क्रीडा वरुणे वरुणे महींतले । तव श्रीहरिणा सार्धं केन राधे निवार्यते
 यथा सौभाग्ययुक्ताऽहं हरस्य श्रीहरिप्रिये । तथा सौभाग्ययुक्ता त्वं भव कृष्णस्य सुन्दरि
 यथा क्षीरपु घावत्यं यथा वह्नौ च दाहिका । भुवि गन्धो जले शैत्यं तथा कृष्णे स्थि-
 तिस्तव ॥ २११ ॥

दैवी वा मानुषी वा जने गान्धर्वी राक्षसी तथा । त्वत्तः परा च भौमाप्यो न भूना न भविष्यति
 परात्तरो गुणातीतो ब्रह्मादीनां च वन्दितः । स्वयं कृष्णस्तत्त्वार्चनो मद्वरेण भविष्यति ॥
 ब्रह्मानन्तादीवाराण्यो भविता त्वद्वशः सति । ध्यानासाध्यो दुराराध्यः सर्वेषामपि योगिनाम्
 त्वं च मायवती रावे स्त्रीजानिषु न ते परा । कृष्णेन सार्धं पश्चात्त्वं गोलोकं च गमिष्यसि
 इत्युक्त्वा पार्वती सद्यस्तत्रैवान्तर्दधे मुने । सार्धं गोपालिकाभिश्च राधिका गन्तुमुद्यता ॥
 एतस्मिन्नन्तरे कृष्णो जगाम राधिकापुरः । गवा ददर्श श्रीकृष्णं किशोरं इयापसुन्दरम्
 पीतवस्त्रपरीधानं रत्नालङ्कारभूषितम् । आजानुपालतमालावनमालाविभूषितम् ॥२१८॥
 ईषद्वात्स्यप्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहकारकम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं शरत्पङ्कमलोचनाम् ॥
 शरत्पार्वणचन्द्रास्यं सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् । पद्मदाट्टिपवीजामदशनं सुमनोहरम् ॥२२०॥
 विनोदमुरलीहस्तन्यस्तलीलासरोरुहम् । कोटिकन्दर्पलावण्यं लीलावाम मनोहरम् ॥
 गुणानीतं तत्प्रमानं ब्रह्मानन्तशिवादिभिः । ब्रह्मस्वरूपं ब्रह्मण्यं ध्रुतिमिश्चानिरूपितम् ॥
 अव्यक्तपदारं व्यक्तं ज्योतीरूपं सनातनम् । माहुर्यं महलाधारं महलं महलपदम् ॥
 दृष्ट्वा तदद्भुतं रूपं संभ्रमात्प्रणनाम तम् । तं दृष्ट्वा मूर्छिता राधा कामवर्णमणीडिता
 दृष्ट्वा दूर्ध्वं मुक्ताम्भोजं सस्मिता वल्लोचना । मुखस्याऽऽच्छादनं चक्रे व्रीडया च पुनः पुनः
 दृष्ट्वा हरिस्तामुवाच प्रसन्नवदनेतणः । गोपालिकासमूहानां सर्वेषां पुरतः स्थितः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

प्राणाधिके राधिके त्वं वरं वृणु मनीषितम् । भो भो गोपालिकाः सर्वा वरं वृणु न भ्रान्छितम्
 कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा वरं वने च राधिका । गोपालिकाः प्रहृष्टाश्च सर्वसंकल्पपादपात् ॥

राधिकोवाच—

स्वत्पादाब्जे नन्मनोलिः सततं भ्रमद् प्रभो । पादं भक्तिरसं पश्ये मधुपश्च यथा मधु ॥
 मदीयंप्राणनामस्त्वं भव जन्मनि जन्मनि । त्वदीयचरणाम्भोजे देहि भक्तिं सुदुर्लभाम् ॥
 तव स्मृतीं गुणे पितं स्वप्ने ज्ञाने दिवानिशम् । भवेन्निमग्नं सततमेगन्मम मनीषितम् ॥

गोपालिका ऊचुः—

यथा राधां तथा नश्य प्राणवन्द्यो दिवानिशम् । भविष्यसि प्राणनाथः पाश्यासि प्रतिजन्मनि
 आसन्नं च वचनं श्रुत्वा तथास्त्वैवमुवाच ह । प्रसन्नवदनः श्रीमान्यशोदानन्दवर्धनः ॥
 क्रीडापन्नं राधिकार्थे सहस्रदलसंयुतम् । ललितां मालतीमालां ददौ प्रीत्या जगत्पतिः ॥
 माल्यसमूहं पुष्पाणि गोपीम्भो गोपिकापनिः । प्रहस्य परमप्रीत्या पददावित्युवाच ह ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

त्रिषु मासेष्वर्ततेषु यूयं क्रीडां मया सह । रासमण्डलरम्ये च वृन्दाशरण्ये कारिष्यथ ॥

क्रीडनीयैः सुन्दरैश्च सुरतश्रमहारिमिः । शुद्धस्फटिकसंकाशतोयपूर्णैः सुनिर्वहैः ॥१४॥
 दविपूर्णशुक्लधान्यलैर्जैर्निर्मल्लनीकृतम् । रम्मास्तम्भसमूहेन सुन्दरेण सुशोभितम् ॥१५॥
 आस्रपलवयुक्तेन सूत्रबन्धेन चारुणा । भूषितं मङ्गलघटैः सिन्दूरचन्दनान्वितैः ॥१६॥
 मालनीमाल्यसंयुक्तैर्नारिकेलफलान्वितैः । रासमण्डलं दृष्ट्वा जहास मधुसूदनः ॥१७॥
 चकार तत्र कुतुकाद्विनोदमुरलीरवम् । गोपीनां कामुकीनां च कामवर्धनकारणम् ॥१८॥
 तच्छ्रुत्वा राधिका सद्यो मुमोह मदनातुरा । बभूव स्याणुवेद्वा ध्यानैकतानमानसा ॥
 क्षणेन चेतना प्राप्य पुनः शुश्राव सा ध्यानिम् । उवाच सा समुत्तस्थौ समुद्विग्ना पुनः पुनः
 त्यक्त्वा चाऽऽशयकं कर्म निःससार द्रुतं गृहात् । ययौ तदनुसारेण प्रसमीक्ष्य चतुर्दिशम्
 ध्यायन्ती चरणान्मोजं श्रीकृष्णस्य महात्मनः । तेन सा च द्योतयन्ती सद्गुणसारभूषणैः
 बाह्वैर्बभूवस्तामन्ता रवेण हृतचेतनाः । कुलधर्मं परित्यज्य निःशङ्काः काममोहिताः ॥
 त्रयस्त्रिंशद्वयस्याश्च ताः सुशीलादयः स्मृताः । राधिकायाः प्रियतमा गोपीनां प्रवरा ययुः
 तासां पश्चाद्युगोप्यस्तासां संख्या निबोध मे । समा वेपेण वयसा रूपेण च गुणेन च ॥
 ययुः सुशीलासक्तेन सहस्राणि च षोडश । ययुश्चन्द्रमुखीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥
 एकादश सहस्राणि माघन्यास्यश्च निर्धयुः । जयुः कवम्बपालास्यः सहस्राणि त्रयोदश
 ययुः कुन्तीवयस्याश्च सहस्राणि दश स्मृताः । चतुर्दश सहस्राणि ययुस्ता यमुनानुगाः ॥
 जाह्नवीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्नव । ययुर्नव सहस्राणि पद्ममुखास्य एव च ॥१९॥
 सावित्र्यास्यः पञ्चदश सहस्राणि ययुर्जनात् । पारिजातावयस्याश्च सहस्राणि ययुर्दश ॥
 रव्यप्रभानुगाः सप्त सहस्राणि ययुर्जनात् । ययुः सुषामुखीगोप्यः सहस्राणि चतुर्विंश ॥
 शुभानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्विंश । पद्मानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्विंश ॥
 गौरीयस्या ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्विंश । ययुः सर्वमङ्गलास्यः सहस्राणि च षोडश ॥
 कालिकास्यो ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । निर्धयुः कमलास्यश्च सहस्राणि त्रयोदश
 दुर्गानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । ययुः सरस्वतीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 प्रजन्मूर्तिपश्चात्सहस्राणि दश व्रजात् । अपर्णासहचारिण्यः सहस्राणि चतुर्विंश ॥
 रतिपश्चाद्वयस्याश्च सहस्राणि चतुर्विंश । गङ्गावयस्याः प्रययुः सहस्राणि चतुर्विंश ॥
 प्रजन्मुरन्विकापश्चात्सहस्राणि च षोडश । सतीपश्चाद्युगोप्यः सहस्राणि त्रयोदश ॥
 नन्दिनीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्दश । प्रययुः सुन्दरीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 ययुः कृष्णप्रियापश्चात्सहस्राणि च षोडश । ययुर्मेधुमतीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥

१ ख. 'नलै' । २ क. त्रयोदश । ३ क. चतुर्विंश । ४ क. चतुर्विंश । ५ क. चतुर्विंश ।

६ क. चतुर्विंश ।

८

येथाऽहं च तथा यूयं नाहं(यं) भेदः श्रुतौ श्रुतः । प्राणोऽहं चैव युष्माकं यूयं प्राणा मम प्रमोः
 यतं वो लोकरसायै न हि स्वार्थमिदं प्रियाः । सहऽऽगताश्च गोलोकाद्गमनं च मया सह ॥
 गच्छत स्वल्पं शीघ्रं वोऽहं जन्मनि जन्मनि । प्राणेशोऽपि गरीयस्यो यूयं मे नात्र संशयः
 इत्युक्त्वा श्रीहरिस्तत्र तस्यो सुखमुतातटे । तस्युर्गोपालिकाः सर्वा वीक्ष्य कृष्णं पुनः पुनः
 सर्वाः प्रहृष्टवदनाः सस्मिता वक्त्रोचनाः । प्रीत्या चक्षुश्चकोराम्यां मुलचन्द्रं पशुरैरे ॥
 ताः शीघ्रं प्रययुर्गेहं जयं दत्त्वा पुनः पुनः । हारिश्च शिशुभिः सार्धं प्रसन्नः स्वालयं ययौ
 इत्येवं काथितं सर्वं हरेश्चरितमहम् । गोपीनां वल्लहरणं सर्वलोकमुत्तावहम् ॥२४॥

इति श्रीवक्ष० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० गोपिकावल्लहरणप्रस्तावो
 नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

अथाष्टाविंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

त्रिषु मासेष्वतीतेषु तासां च हरिणा सह । नृद केन प्रकारेण बभूव तैनुसंगमः ॥१॥
 वृन्दावनं किंप्रकारं किंविधं रासमण्डलम् । हरिरेकताश्च बह्वचः केन क्रीडा बभूव ह
 कुतूहलं भवति म इदं श्रोतुं नवं नवम् । कथयस्व महाभाग पुण्यश्रवणकीर्तन ॥३॥
 कथा पुराणसाराणां रासयात्रा हरेरहो । हारिलीलाः दृष्टिग्यां तु सर्वाः श्रुतिमनोहराः ॥

सुत उवाच—

नारदस्य वचः श्रुत्वा ऋषिर्नारायणः स्वयम् । प्रहस्य सुप्रसन्नास्वः प्रवक्तुमुपचक्रमे ॥

नारायण उवाच—

एकदा श्रीहरिर्नक्तं वनं वृन्दावनं ययौ । शुभे शुक्लज्योदश्यां पूर्णे चन्द्रोदये मुने ॥ १ ॥
 श्रुतिकामास्त्रितीकुन्दमाधवीमुष्माकुन्ता । सस्मितं कलनादेन मधुभ्रमणां मनोहरम् ॥ २ ॥
 नवपल्लवसंयुक्तं पुंसोकेलिरुनम्रतम् । नवलसारासवाससंयुक्तं सुमनोहरम् ॥ ३ ॥
 चन्दनागुरुकातुरीकुङ्कुमेन सुवाजितम् । कूररान्वितताम्रलभोगद्वयसमान्वितम् ॥ ४ ॥
 प्रसूनैश्चम्पकानां च कृतुरीचन्दनान्वितैः । रतियोगैर्विरचितैर्नानातल्पैः सुशोभितम् ॥ ५ ॥
 दीप्तं रत्नपदीपैश्च धूपेन सुरभीकृतम् । नानापुष्पैश्च रचितं मालानादैर्विराजितम् ॥ ६ ॥
 परितो पशुकाकरं तत्रैव रासमण्डलम् । चन्दनागुरुकातुरीकुङ्कुमेन सुसंस्कृतम् ॥ ७ ॥
 पुष्पोद्यानैः पुष्पितैश्च युक्तं क्रीडासरोरैः । हंमकारण्डवाकीर्णैर्जलकुक्कुटकृन्तितैः ॥ ८ ॥

क्रीडनीयैः सुन्दरैश्च सुरतश्चमहारिमिः । शुद्धस्फटिकसंकाशतोयपूर्णैः सुनिर्घटैः ॥१४॥
 दविपूर्णशुक्लवान्यलेजैर्निर्मञ्जनीकृतम् । रम्मास्तम्भसमूहेन सुन्दरेण सुशोभितम् ॥१५॥
 आन्नपल्लवयुक्तेन सूत्रबन्धेन चारुणा । भूषितं मङ्गलघटैः सिन्दूरचन्दनान्वितैः ॥१६॥
 मालनीमाल्यसंयुक्तैर्नारिकेलफलान्वितैः । स रासमण्डलं दृष्ट्वा जहास मधुसूदनः ॥१७॥
 चकार तत्र कुतुकाद्विनोदमुरलीरवम् । गोपीनां कामुकीनां च कामवर्धनकारणम् ॥१८॥
 तच्छ्रुत्वा राधिका सद्यो मुमोह मदमासुरा । वपुश्च स्पाणुवदेहा ध्यानैकताममानता ॥
 सणेन चेतनां प्राप्य पुनः शुश्राव सा ध्वनिम् । उवाच सा समुत्तप्तौ समुद्विप्ता पुनः पुनः
 त्यक्त्वा चाऽऽवश्यं कर्म निःससारं ब्रूतं गृहात् । ययौ तदनुसारेण प्रसमीक्ष्य चतुर्विंशम्
 इषापन्ती चरणान्मोजं श्रीकृष्णस्य महामनः । तेजसा च द्योतयन्ती सद्रत्नसारभूषणैः
 बहिर्बभूवस्ताम्रस्ता रवेण हनचेतनाः । कुलधर्मं परित्यज्य निःशङ्काः काममोहिताः ॥
 जयस्त्रिंशद्वयस्याश्च ताः सुशीलादयः स्मृताः । राधिकायाः प्रियतमा गोपीनां प्रवरा ययुः
 तासां पश्चाद्ययुर्गोप्यस्तासां संख्यां निबोध मे । समा वेपेण वयसा रूपेण च गुणेन च ॥
 ययुः सुशीलासङ्गेन सहस्राणि च षोडश । ययुश्चन्द्रमुखीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥
 एकादश सहस्राणि माधव्यास्यश्च निर्ययुः । जम्बुः कदम्बपालास्यः सहस्राणि त्रयोदश
 ययुः कुन्तीवयस्याश्च सहस्राणि दश स्मृताः । चतुर्दश सहस्राणि ययुस्तां यमुनानुगाः ॥
 जाह्नवीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्नव । ययुर्नव सहस्राणि पद्ममुखास्य एव च ॥२९॥
 सावित्र्यास्यः पञ्चदश सहस्राणि ययुर्व्रजात् । पारिजातावयस्याश्च सहस्राणि ययुर्दश ॥
 स्वयंभ्रवानुगाः सप्त सहस्राणि ययुर्व्रजात् । ययुः सुखामुखीगोप्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 शुभानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश । पद्मानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 गौरीपद्मा ययुर्गोप्यः सहस्राणि चतुर्दश । ययुः सर्वमङ्गलास्यः सहस्राणि च षोडश ॥
 कालिकास्यो ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । निर्ययुः कमलास्यश्च सहस्राणि त्रयोदश
 दुर्गानुगा ययुर्गोप्यः सहस्राणि च षोडश । ययुः सरस्वतीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 प्रजम्भुर्मातीपश्चात्सहस्राणि दश व्रजात् । अपर्णासहचारिण्यः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 रतिपश्चाद्वयस्याश्च सहस्राणि चतुर्दश । गङ्गावयस्याः प्रययुः सहस्राणि चतुर्दश ॥
 प्रजमुरग्विक्वापश्चात्सहस्राणि च षोडश । सतीपश्चाद्ययुर्गोप्यः सहस्राणि त्रयोदश ॥
 नन्दिनीसहचारिण्यः सहस्राणि ययुर्दश । प्रययुः सुन्दरीपश्चात्सहस्राणि त्रयोदश ॥
 ययुः कृष्णप्रियापश्चात्सहस्राणि च षोडश । ययुर्मधुमतीपश्चात्सहस्राणि च षोडश ॥

१ क. 'गते' । २ क. त्रयोदश । ३ क. चतुर्दश । ४ क. चतुर्दश । ५ क. चतुर्दश ।

६ क. चतुर्दश ।

ययुश्चानुगा गोप्य. सहस्राणि त्रयोदश । चन्दनाल्यो ययुः पश्चात्सहस्राणि च योडश
सर्वा नमूवरेकत्र तत्र तस्युः पलं मुदा । तत्राऽऽययुर्गोपिकाश्च मालाहस्ताश्च काश्चन ॥
चारुचन्दनहस्तश्च काश्चित्तत्राऽऽययुर्व्रजात् । श्वेतचामरहस्ताश्च काश्चित्तत्राऽऽययुर्मुदा
तत्राऽऽययुर्गोपकन्याः काश्चित्कस्तूरिकाकराः । तत्राऽऽययुर्गोपकन्याः काश्चित्कुङ्कुम-

वाहिकाः ॥ ४४ ॥

काश्चित्तत्राऽऽययुर्गोपगताम्बूलपात्रवाहिकाः । यावत्काश्चनवस्त्राणां वाहिका गोपकन्यकाः
काश्चित्तत्राऽऽययुः शीघ्रं यत्र चन्द्रावली मुदा । सर्वोद्धेकत्र संभूय सस्मिताश्च मुदाऽन्विताः
विषाय राधिकावेषं स्थानाच्च प्रययुर्मुदा । चक्रुः पुनः पुनस्ताश्च हरिशब्दजपं पथि ॥
प्रापूर्वन्दावनं रम्यं ददृशु रासमण्डलम् । स्वर्गम्यः सुन्दरं दृश्यं राधापतिकरान्वितम् ॥
मुनिर्जनं कुसुमितं वासितं पुष्पवायुना । नारीणां काम जननं मुनिमोहनकारणम् ॥
शुश्रूषुस्तत्र ताः सर्वाः पुंस्त्र्योक्तिफलध्वनिम् । अतिसूक्ष्मकलं चापि अमराणां मनोहरम् ॥
प्रसूनमधुमतानां अमरीसङ्गसङ्गिनाम् । शुभे क्षणे प्रविवेश राधिका रासमण्डलम् ॥ ५१ ॥
सर्वाभिरालिभिः सार्धं ध्यात्वा कृष्णपदाम्बुजम् । राधे मारात्तु संक्षीय कृष्णस्तत्र मुदाऽ-

न्विताः ॥ ५२ ॥

जगामानुव्रजन्तीत्या सस्मितो मदनातुरः । मध्यस्था सखिसंघाना रत्नालंकारभूषिताम् ॥
दिव्यवस्त्रपरीवाना सस्मिता वक्रलोचनाम् । गनेन्द्रगामिनीं रम्या मुनिमानसमोहिनीम् ॥
नवीनवेषवयसा रूपेणातिमनोहराम् । तल्लस्तनश्रोणिनितम्बाना भारशोषान्विता पराम् ॥
चारुवक्त्रकवर्णाभा शरच्चन्द्रनिभाननाम् । विभ्रतीं कवरीभारं मालतीमालयसंयुताम् ॥ ५५ ॥
राधा ददर्श श्रीकृष्णं त्रिशोरं दयामसुन्दरम् । नवयौवनतंयत्र रत्नाभरणभूषितम् ॥ ५६ ॥
वन्द्यकोटिलावण्डलीलाधाम मनोहरम् । प्राणाधिक्यं ता पश्यन्तं पश्यन्तीं वक्रवक्षुषा ॥
परमाद्भुतरूपं च सर्वत्र नृपम् परम् । त्रिचित्रवेषं चूडा च विभ्रतं सस्मितं मुदा ॥ ५८ ॥
वक्रलोचनकोणेन दर्शं दर्शं पुनः पुनः । मुखमच्छादयाम्यङ्गे अद्विषा सस्मिता स- ॥
मूर्त्ताववाप सा सद्यः कामनाप्रपीडिता । पुलकाश्रितसर्वाङ्गी बभूव हतचेतना ॥ ६० ॥
मृदासकामनागैश्च विद्धः जीवास्त्रो-मुखः । मूर्च्छां प्राप्य न पथात् तस्यो स्थाणुसमो हरिः
पथात् मुरली तस्य श्रीदाकमलमुज्ज्वलम् । द्वितीयं पीतवस्त्रं च शिखिपिच्छं शरीरतः ॥
क्षणेन चेतनां प्राप्य यथै राधान्तिकं मुदा । कृत्वा वसतिं ता श्रोत्या सम न्निद्र्य चुचुम्ब सः
श्रीकृष्णस्पर्शमात्रेण सं गप्य चेतना सती । प्राणाविकं प्राणनाथं समाश्लिष्य चुचुम्ब हः
मनो नहार राधायाः कृष्णस्तस्य च सा मुने । जगाम राधया सार्धं रतिको रतिमन्दिरे

रश्मिपदौ संपुक्तं रश्मिदर्पणसंयुतम् । चारुचम्पकसंस्थाभिश्चन्दनाकामौ राजितम् ॥१६॥
 । कर्पूराश्रितताम्बूलैर्मोगद्रव्यैः सभन्वितम् । उवाच राघवा सार्धं कृष्णस्तत्र मुदाऽन्वितः ॥
 । राघवा दत्तताम्बूलं चत्वाद मधुमदनः । रासेश्वरी कृष्णदत्तं ताम्बूलं बुभुजे मुदा ॥
 । दत्तं चर्वितताम्बूलं राघवायै प्रभुणा मुदा । चत्वाद मक्त्या सा तूर्णं प्रहस्य मदनातुरा ॥
 । राघवाचर्वितताम्बूलं यथाचे माधवो मुदा । न ददौ राघविका भीता पपात चरणाम्बुजे ॥
 । एतस्मिन्नन्तरे तत्र सकामः सुरतोन्मुखः । सुखाप राघवा सार्धं रतितल्पे मनोहरे ॥
 । शृङ्गाराष्टप्रकारं च विपरीतादिकं विभुः । नखदन्तकराणां च प्रहारं च यथोचितम् ॥
 । कामशास्त्रेषु यद्दोष्यं चुम्बनादविधं परम् । कामिनीनां मनोहारि चकार रसिकेश्वरः ॥
 । अङ्गैरङ्गानि प्रत्यङ्गैः प्रत्यङ्गानि स्मरातुरः । चकाराऽऽश्लेषणं तत्र कामुकीनां सुखावहम्
 । शृङ्गारकुशलौ तौ तु कामशास्त्रमुपण्डितौ रतियुद्धविरामश्च न वभूव द्वयोरपि ॥७९॥
 । एवं गृहे गृहे रम्ये नानामूर्तिः विधाय च । रेमे गोपाङ्गनामिश्च सुरम्ये रासमण्डले ॥
 । अम्यन्तरे रतिं कृत्वा बहिः क्रीडा चकार ह । गोपीगोपसमाश्लिष्टः सर्वत्र रासमण्डले ॥
 । गोपीनां नव लक्षणि गोपानां च तथैव च । लक्षणापष्टादश मुने युक्तानि रासमण्डले ॥
 । मुक्तवेशानि मग्नानि विच्छिन्नभूषणानि च । वेपोच्छिन्नानि, मत्तानि मूर्च्छितानि स्मरेण च
 । कङ्कणानां किङ्किणीनां वलयानां च नारद । सद्रत्ननूपुराणानां च शब्दयुक्तानि संततम्
 । एवं कृत्वा त्यलङ्घ्यां युयुस्तानि जलं मुदा । कृत्वा तत्र चिरं क्रीडां परिधानानि सांप्रतम्
 । तूर्णं जलासमुत्थाय वार्त्तासि परिधाय च । ददृशुर्मुखपद्मानि सद्रत्नदर्पणेषु च ॥८१॥
 । चन्दनागुरुचस्तूरीद्रव्याणि पुष्पमालिकाः । मुदा परिदधुस्तानि संप्रापुश्चेतनानि च ॥
 । सकर्पूरं च ताम्बूलं मुक्त्वा सर्वाणि कौतुकात् । ददृशुर्मुखपद्मानि सद्रत्ने दर्पणेषु मले ॥
 । काचित्कामातुरा कूर्णं बलादाकृष्य कौतुकात् । हस्ताद्दंशी निजग्राह वसनं च चर्क्य ह
 । काचित्कामप्रमत्ता च नग्नं कृत्वा, तु माधवम् । निजग्राह पीतवस्त्रं परिहस्य पुनर्ददौ ॥
 । युक्तिं शृण्वित्येवमुक्त्वा काचित्संगृह्य स्वामिनम् । चुचुम्ब गण्डे बिम्बोष्ठे समाश्लिष्य पुनः
 ॥ पुनः ८६ ॥

सस्मितं सकटाक्षं च मुस्तचन्द्रे स्तन्नोत्तमम् । काचिच्छ्रोणीं मुल्लिखितं दर्शयामास कामतः
 काचित्कान्तं करे कृत्वा संप्राप्य श्रोणिदेशतः । चकार चूडानिर्माणं माधवीमाख्यसंयुतम्
 काचिच्छूडा समाकृष्य मग्नविच्छिन्नं ददौ । गुञ्जामाख्यं च चूडायां वेष्टयामास काचन ॥
 प्रददौ स्वामिने कामात्प्रेमवर्धनहेतवे । काचित्काचित्समाकृष्य नग्रां कृत्वा तु कामतः ॥

प्रेययामास कृष्णस्य फांटे चन्दनचर्चिते । ननूतुश्च अगुः काश्चिस्त्वान्तं कृत्वा ॥ कामर्तः
 मर्तनं वारयामास तं च वाचिद्वयेन च । कृष्णश्च वस्त्रं कस्याश्च विचकर्ष कुतूहलात् ॥
 कांचित्कृत्वा तु नग्रां च वस्येचिदंशुकं ददौ । कृष्णो राघां समाकृष्य वासयामास वक्षसि
 तस्याश्च ववर्षां रम्यां सुनिर्माणं चकार ह । सिन्दूरं च ददौ भाले कस्तूरी बिन्दुमिः सह ॥
 अतिसूक्ष्मं चन्दनेन्दुं कौतुकात्तदधो ददौ । पत्रावर्धौ मुलछितां सुवपोले चकार ह ॥९९॥
 बह्निशुद्धांशुकं चारु परिधाय प्रयत्नतः । पयोः सद्रस्नमङ्गिरि गृहीत्वा चरणान्मुने ॥
 नखनिर्मर्जनं कृत्वा सुन्दरं यावकं ददौ । भूपणैर्भूषितां कृत्वा संप्रतिप्यानुलेपनैः ॥१००॥
 दत्त्वा च मालतीमालां चुचुम्ब च पुनः पुनः । चारुलोचनपद्मे च चकाराञ्जनसंयुते ॥१०१॥
 प्रददौ नासिकामध्ये दुर्लभं गजमौक्तिकम् । श्रोणिदेशे च स्तनयोर्नखच्छिद्रं चकार ह ॥
 चकार दन्तदलनं पक्षिष्म्याधरे वरे । सरसश्च तटे रम्ये पुष्पोद्याने सुनिर्जने ॥ १००॥
 कृत्वा क्रीडां पुनरपि जगाम रासमण्डलम् । रासेश्वरः पूर्णरासं चकार रासमण्डले ॥१०१॥
 महिष्यन्द्रोदये रम्ये पुष्पचन्दनचर्चिते । अगुरुचन्दनाक्तेन वायुना सुरभीकृते ॥ १०२॥
 भ्रमरध्वनिसंयुक्ते पुंस्कोकिरुत्तुते । बहुमूर्ताः संविधाय योगिनां परमो गुरुः ॥ १०३॥
 पुनश्चकार शृङ्गारं गोपीनां चित्तहारकः । किङ्किणां कङ्कणानां नूपुराणां च नारद ॥
 शृङ्गारोद्रेकतस्तत्र बभूव सुन्दरो रयः । मूर्छामवापुस्ताः सर्वा नवसंगममाव्रतः ॥१०४॥
 बभूवुरचलास्पन्दाः पुलकाञ्चितविग्रहाः । शृङ्गारविस्ते भूते संप्रापुश्चेतनां पुनः ॥१०५॥
 नखदन्तप्रहारं च प्रचकार परस्परम् । कृष्णः कररुहाघातं ददौ तासां कुक्षोपरि ॥१०६॥
 श्रोणिदेशे मुकठिने नखाधिह्नं चकार ह । नीवी विस्त्रंसिता तासां ववरी सुद्रघण्टिकाः ॥
 दूरीभूतं सुवसनं सुवेषं सुमनोहरम् । आलिङ्गनं नवाविवं चुम्बनाद्यविवं मुदा ॥ १०८ ॥
 'शृङ्गारं षोडशविधं चकार रसिकेश्वरः । अष्टैरङ्गानि प्रत्यङ्गैः प्रत्यङ्गानि च योषिताम् ॥
 चकाराऽऽलिङ्गनं प्रीत्या कामुकीनां च कामुकः । नारीणां षोडश कलाः शृङ्गारस्तत्प्रमाणकः
 मलाभेदेन तद्भेदं कामशास्त्रविदो विदुः । प्राकृतं द्वादशविधं चकार रसिकेश्वरः ॥
 निरूपितं कामशास्त्रे चकारेशस्ततोऽधिकम् । क्रीडारम्भे च मध्ये च विरतौ कर्म योषिताम्
 प्रीत्यर्थमपि कर्तव्यं चकारेशस्ततोऽधिकम् । गोपीकङ्कणरेखाभिः पादालककाचिह्नितः ॥
 गुग्गुले कृष्णदेहश्च यथाऽद्विर्गैरिकेण ॥ एवंभूते पूर्णरासे संभूते रासमण्डले ॥ १११ ॥
 समाजम्भुः सुराः सर्वे सख्यग्राह्य सानुगाः । सुवर्णस्पन्दनस्याश्च कौतुकास्त्वगणावृताः ॥
 पुलकाघितसर्वाङ्गाः काममाणप्रपीडिताः । ऋषयो मुनयश्चैव सिद्धाश्च पितरस्तथा ॥
 विद्यापराश्च गन्धर्वा यस्याससविज्ञाः । सखीनाश्च समानमुर्वदशुश्च मुदाऽन्विताः ॥

दिव्यस्यन्दनमारुह्य शतकौम्भविनिर्मितम् । सुशोभितं च मणिना रत्नसारपारिच्छदम् ॥
 वह्निशुद्धाशुकेनैव वेष्टितं सुमनोहरम् । श्वेतचारसंयुक्तं च सद्रत्नचरणांभुजम् ॥ ११८ ॥
 शतचक्रं चित्रयुक्तं मनोयायि मनोहरम् । सद्रत्नसारनिर्माणकलशोज्ज्वलशेखरम् ॥
 समाजगाम मगधान्यार्वाक्या सह शंकरः । वामपार्श्वे महाकालो दक्षिणे नन्दिकेश्वरः ॥
 पुरतः कार्तिकेयश्च स्वयं देवो गणेश्वरः । पिङ्गलास्तादयः सर्वे पार्षदाः परितस्तपोः ॥
 क्षेत्रपालादयः सर्वे तथाऽष्टौ भैरवश्चराः । वसःस्पलस्थिता दुर्गा सस्मिता वक्रलोचना ॥
 भारत्या सह ब्रह्मा च श्वातकौम्भरथस्थितः । वामे सत्सर्पस्तस्य दक्षिणे सनकादयः ॥
 सुवर्णस्यन्दनस्यश्च धर्मः साक्षी च कर्मणाम् । वसःस्पलस्थिता तस्य मूर्तिः स्मेराननां सती
 पश्यन्ती पूर्णरासं च सकामा वक्रलोचना । परितः पार्षदाः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
 शक्या सह महेन्द्रश्च रोहिण्या च कलानिधिः । स्वाहासार्धं स्वयं वह्निः सूर्यश्च संज्ञया सह
 समाजगाम कामश्च रतिं कृत्वा च वससि । सर्वे महाश्च दिक्पाला आजन्मुः सकलप्रकाः
 आकाशस्याश्च ददृशुः सरासं रासमण्डलम् । केचिच्च मुमुहुस्तत्र मूर्छामापुश्च केचन ॥
 मुहूर्तं च सुराः सर्वे सस्मिताश्च मुदाऽन्विताः । चन्दनद्रववृष्टिं च पुष्पवृष्टिं च चिसिपुः ॥
 कस्तूरीयुक्तमारुपानां वृष्टिं चक्रुर्मुनीश्वराः । रासं दृष्ट्वा देवपत्न्यः कामबाणप्रपीडिताः ॥
 स्थले रतिरसं कृत्वा जगाम यमुनाजलम् । राघवा सह कृष्णश्च पूर्णब्रह्म सनातनः ॥
 गोपीभिः सह जामुश्च माया, श्रीकृष्णरूपिकाः । प्रपीडिताः कामबाणैः क्रीडां चक्रुर्जले मुदा
 जलं ददौ राधिकायै सकामो माधवः स्वयम् । ददौ सा च माधवाय कामार्तायाज्जालिन्नयम्
 पङ्कं जग्राह तस्याश्च सा च नम्रा बभूव ह । मालां चिच्छेद कवरीं चकार शिपिळा हरिः
 सिन्दूरपत्रकं लुप्तं वेपं च जलताडनैः । भ्रूविचित्रमोष्ठरागं लुप्तं कज्जललोचनम् ॥ ११९ ॥
 तां च नम्रां समाश्लिष्य निमग्नज जले हरिः । प्रकृत्याभ्यन्तरे क्रीडां सुतस्थी च तया सह
 तां च नम्रां दर्शयित्वा गोपिकां क्रीडया नताम् । सस्मितां प्रेरयामास दूरतो यमुनाजले ॥
 सा बेगेन समुत्थाय बलाज्जग्राह माधवम् । गृहीत्वा मुरछीं कोपात्प्रेरयामास दूरतः ॥
 गृहीत्वा पीतवसनं चकार तं दिगम्बरम् । वनमालां च चिच्छेद ददौ तोयं पुनः पुनः ॥
 हरिं पुनः समाश्लिष्य प्रेरयामास पापसि । गभीरे स्रोतासि मुने निमग्नज अगत्पतिः ॥
 उत्थाय माधवः शीघ्रं तां गृहीत्वा महस्य च । कृत्वा वससि नम्रां च चुचुम्ब च पुन पुनः
 एवं तां मूर्तयः सर्वा गोपीभिः सह कौतुकात् । क्रीडां विचक्रुर्धमुनातीरनीरे मनोहरे ॥
 तीरं गत्वा तथा सर्वे हरिर्निग्नश्च नम्रया । सा तं ययाचे वसनं च तां सस्मितां सतीम् ॥

राधिकायै ददौ वस्त्रं रम्यां मालां च माधवः । प्रददौ, हरये वस्त्रं वंशीं राशेश्वरीं मुदा ॥
 चन्दनागुरुकस्तुरीं सर्वाङ्गे कुङ्कुमान्विताम् । कृष्णस्य परया मन्त्रया ददौ श्रोणिस्थितस्य च
 निर्मास्य चूडां ललितान् कामिनीं चित्तमोहिनीम् । शोभनैर्मालतीर्माल्यैश्चकार वेषणं पुनः ॥
 श्रीकृष्णो राधिकायश्च ववरीं सुमनोहराम् । कृत्वा कुण्डलसंस्कारं निर्ममे पद्मकादलीम्
 ददौ ललाटे सिन्दूरं वस्त्राविन्दुभिः सह । तदधश्चन्दनेन्दुं च सुसूक्ष्मं सुमनोहरम् ॥
 नखाङ्कं स्तनयोरुर्वोरुरस्येव धनं मुदा । दत्त्वा तां वासयामास वह्निशुद्धांशुकेन च ॥
 चन्दनागुरुकस्तुरीकुङ्कुमानां द्रवेण सः । कृत्वा वसतिं संलिप्य चुचुम्ब च मुहुर्मुहुः ॥
 पुनराश्लेषणं कृत्वा ददौ मालां गले पुनः । मूषणैर्मूषतां कृत्वा मञ्जीरं चरणे ददौ ॥ १९ ॥
 अलक्तकं चरणयोर्नखेषु च ददौ पुनः । एवं गोपश्च गोपीनां विदधौ च पृथक्पृथक् ॥
 पुनः प्रजन्मुस्ता मत्स्यः सुन्दरं रासमण्डलम् । पूर्णेन्दुचन्द्रिकायुक्तं रतिषोम्यं सुनिर्जनम् ॥
 माधवीकेतकीकुन्दमालतीनां मनोहरैः । चम्पयूषीमलिकानां पुष्पैश्च सुरभांकृतम् ॥
 हृद्या च स्फुटितं पुष्पं चयनं कर्तुमश्वरी । गोपीनियोजयामास कौतुकेन च राधिका ॥
 काश्चिन्नियोजयामास मालान्निर्माणकर्मणि । काश्चित्ताम्बूलसज्जेषु काश्चिच्चन्दनवर्षणे ॥
 मालाचन्दनताम्बूलं गोपीदत्तं च सुन्दरी । ददौ कृष्णाय संधीत्वा सस्मिता वक्त्रलोचना ॥
 काश्चिन्नियोजनं चक्रे कृष्णसंगीतकर्मणि । मृदङ्गमुरजादीनां वादनेषु च काश्चन ॥ १९८ ॥
 एवं रासे रतिं कृत्वा लीलया हरिणा सह । विजहार च सर्वत्र निर्जनेषु मनोहरम् ॥
 पुष्पोद्यानेषु रम्येषु सरसां च तटेषु च । कन्दरे कन्दरे रम्ये नदेषु च नदीषु च ॥ १९० ॥
 अतीव निर्जनस्थाने श्मशाने गिरिगह्वरे । बान्धितेषु च नारीणां त्रयस्त्रिंशद्वनेषु च ॥
 भाण्डीरे श्रीवने रम्ये कदम्बकानने तथा । तुलसीकानने कुन्दवने चम्पककानने ॥ १९२ ॥
 निम्बारण्ये मधुवने जम्बीरकानने तथा । नालिकेरवने पूगवने च कदलीवने ॥ १९३ ॥
 करीरकानने मिस्त्रकानने तारिङ्गकानने । अलककानने तंशुक्ते दालिमकानने ॥ १९४ ॥
 मन्दारकानने तालवने चूतवने तथा । केतकीकाननेऽशोकवने खर्जूरकानने ॥ १९५ ॥
 आम्रातकवने जम्बूगहने शालकानने । कण्टके कानने पद्मवने जातिवने मुने ॥ १९६ ॥
 न्यग्रोधगहने धोरे श्रीक्षण्डकानने तथा । प्रहृष्टकेसरवने सर्वतोऽपि विलसणे ॥ १९७ ॥
 एवं रेमे कौतुकेन कामाग्निशहिवाग्निशम् । तथाऽपि मानसं पूर्णं न च किञ्चिद्भूव ह ॥
 न कामिनीनां कामश्च शृङ्गारेण निवर्तते । अधिकं वर्धते शश्वत्पदाऽभिर्घृतपदरया ॥
 जमुदेंवाः स्वगेहं च देव्यश्च मुनयस्तथा । ते सर्वे प्रशशंसुश्च विस्मयं च ययुर्मुदा ॥

गेहे गेहे नृपेन्द्राणां लेभिरे नम्य मारते । दग्धाः कामाग्निनाऽशेन देव्यः शृङ्गारलालसाः
इति श्रीव्रत० महा० श्रीकृष्णजन्मस० नारदना० रासक्रीडाप्रस्तावो
नायाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

अथैकोनविंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ गोपाङ्गनाः सर्वाः कामपचतया मुने । अतिप्रौढाश्च मानिभ्यो नेत्रं मेनिरे पतिम्
काश्चिदूचुरहो कृष्णं सन्मिता वनलोचनाः । मालनीषुष्यमुत्तोष्य देहि मे मालिकामिति ।
काश्चिदूचुरये कृष्ण स्वक्रोडेऽस्माश्च कुर्विति । गृहीत्वा अहिरेः स्कन्धमारुरोह च दाबन
उवाच काचिद्वर्षेण प्रमत्ता प्राणवल्लभम् । स्वकीयपीतवसनं परिवारय मामिति ॥४॥
उवाच काचिदशं तं सिन्दूरं देहि मामिति । उवाच काचित्प्राणेशं शीघ्रमागस्य सापतम्
कृत्वा कुन्तलसंस्कारं कुरु मे ववर्षामिति । काश्चित्संभेरयावासुः श्रीखण्डं बल्लभाय च ॥
स्वाङ्गवेपविषादिभ्यो मूर्धार्थं श्रुतिमूलयोः । उवाच काचित्कामेन परं संकेतपूर्वकम् ॥
पद्मपती तन्मुद्राम्मोर्ध्वं सन्मिता मैथुनाय च । काचिज्जग्राह मूर्ध्नी बलाशकृष्ण माधवम्
जहार पीतवसनं कृत्वा नम्रं च कामिनी । कामिन्यः काश्चिद्विषुषुर्मानिभ्यो मधुसूदनम् ॥
अलक्तकद्वयं देहि पादयोर्नखरेषु च । उवाच काचित्प्रेम्णा तं गण्डयोः स्तनयोर्मम ॥
नानाविधविभिन्नावद्या कुरु पञ्चालीमेनि । कृत्वाऽनुमानं मनसा दृष्ट्वा तासां ममत्तताम्
माधवो राघवा सार्वमन्त्रार्थानं चकार ह । अतीव निर्जने स्थाने मुदा स्वेच्छामयो विभुः
कलामेनप्रकारं च शृङ्गारं च चकार ह । पर्वते पर्वते रम्ये द्वीपे द्वीपे सुनिर्जने ॥११॥
तटे तटे नदीनां च सर्वजन्तुविर्जिते । धीगोष्ठे रत्नशैले च वेदगङ्गातटेऽपि च ॥१४॥
कालिन्दे च पुलिन्दे च मन्दिरे गन्धमादने । मनोहरे कुन्दवने कविरीतीरनीरजा ॥१५॥
पुष्पभद्रागुलिनजे पुष्पोद्याने सुपुष्पिते । सर्वत्र रमणं कृत्वा राघवेयं विधाय च ॥
जगाम मलयद्रोणीं रम्या चन्दनवायुना । शय्यां पुष्पमयीं कृत्वा तत्र रेमे तथा सह ॥
अतीव सुखसंभोगान्मूर्ध्नी संप्राप्य राषिना । कृत्वा वसतिं गोविन्दं पुलकाञ्चितविप्रहा ॥
दृष्ट्वा तां मूर्छिता कृष्णो घनश्रोणिषोभराम् । निवृत्तवेपा कामार्तो नम्रा शिथिलकुन्तलाम्
चेतनां वारयामास कृत्वा वसतिं तन्दिताम् । वासयामास वननं राघवाया मेखलांश्चरम्
ववर्षी रचयामास किञ्चिद्वर्षेण वरुणाम् । मालतीमात्यसंयुक्ता कुन्दपुष्पैश्च वेष्टिताम् ॥
सस्याः कपाले सिन्दूरविलकं सुन्दरं ददौः गण्डयोः स्तनयोश्चिन्ता चकार पत्रिका मुदा

सालक्तकांश्च नखरांश्चित्रितान्पादपद्मयोः । नखैः कृत्रिमपद्मानि निर्ममे श्रोणिवत्सौः ॥
 उत्पायाथ तथा सार्धं जगाम ह सरोवरम् । नानाप्रकारपद्मानां राजिमिश्च विराजितम्
 निर्मलस्फटिकाकारजलपूर्णं मनोहरम् । हंसकारण्डवाकीर्णं नलकुलकुटूजितम् ॥ २९ ॥
 मधुलुब्धमधुभ्राणां पद्मस्थानं सुपद्मजम् । चारुणा कलशब्देन शब्दितं सशब्देव हि ॥
 तत्र स्नात्वा जलक्रीडां चकार ह तथा सह । जलं ददौ राधिकायै मुदा सा माधवाय च
 सहस्रदलपद्मे च गृहीत्वा माधवः स्वयम् । एकं ददौ राधिकायै ररत्स स्वार्थमेककम् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमद्रवभीप्सितम् । स्वाङ्गे दत्त्वा राधिकायै लिखे राधिकेश्वरः ॥
 ततो गच्छंस्तथा सार्धं ददर्श पुरतो वटम् । अतीकोत्तुङ्गशास्त्राम्रमतिविस्तृतमेव च ॥
 मूले योजनपर्यन्तं छायाया परिवेष्टितम् । उवास तत्र गोविन्दः केतकीवनसंनिधौ ॥
 पुष्पाक्षेन सुशीतेन वायुना सुरभीकृते । चित्रं रहस्यं सुचिरं पुराणं च पुरातनम् ॥
 महर्षितश्च प्रकृष्णः कथयामास राधिकाम् । एतस्मिन्नन्तरे तत्र ददर्श मुनिपुंगवम् ॥
 आगच्छन्तं च तं दृष्ट्वा प्रसन्नवदनेक्षणम् । न दृष्ट्वा हृदये रूपमीशस्य परमात्मनः ॥
 ध्यानाद्विरतममे च पश्यन्तं बहिरेव तत् । सर्वावयववक्त्रं च कुण्डलं खनं दिग्म्बरम् ॥
 नान्नाऽष्टवक्त्रं जटिलं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । मुखतोऽग्निमुद्गिरन्तं तपोराशिमिश्रोत्यितम् ॥
 अहो किं वा ब्रह्मतेजो मूर्तिमन्तमिह स्वयम् । नक्षत्रमश्रुसुदीर्घं च शान्तं तेजस्विनं परम्
 पुटाञ्जलियुतं भक्त्या भीतं प्रणतकंवरम् । दृष्ट्वा हसन्तीं राधां तां वारयामास माधवः
 प्रभावं कथयामास मुनीन्द्रस्य महात्मनः । अथ प्रणम्य गोविन्दं तुष्टाव मुनिपुंगवः ॥
 प्रस्तोत्रं च पुरा दत्तं शंकरेण महात्मना ॥ ३९ ॥

अष्टावक्त्र उवाच—

गुणातीत गुणाधार गुणबीज गुणात्मक । गुणीश गुणिनां बीज गुणावन नमोऽस्तु ते
 सिद्धिस्वरूप सिद्धयेश सिद्धबीज परात्पर । सिद्धिसिद्ध गुणाधीश सिद्धानां गुरवे नमः
 हे वेदबीज वेदज्ञ वेदिन्वेदविश्वं वर । वेदाज्ञाताऽऽद्यरूपेश वेदज्ञेश न० ॥ ४२ ॥
 ब्रह्मानन्देश शेषेन्द्रधर्मादनामधीश्वर । सर्व सर्वेश सर्वेश बीजरूप न० ॥ ४३ ॥
 प्रकृते प्राकृत प्रज्ञ प्रकृतीश परात्पर । संसारवृत्त तद्बीज फलरूप न० ॥ ४४ ॥
 सृष्टिरिष्यत्यन्तबीजेश सृष्टिरिष्यत्यन्तकारण । महाविराट्त्तरोर्नीम राधिकेश न० ॥ ४५ ॥
 अहो यस्य प्रपः सन्त्वा ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । शास्त्राप्रशास्त्रा वेदाद्यास्तर्पाति कुसुमानि च
 संसारा विफला एव प्रकृत्यङ्कुरमेव च । तदाधार निराधार सर्वाधार न० ॥ ४७ ॥
 तेगोरूप निराकार प्रत्यक्षानूमेव च । सर्वाकारातिप्रत्यक्ष स्वेच्छामय न० ॥ ४८ ॥

इत्युक्त्वा ॥ मुनिश्रेष्ठो निपत्य चरणाम्बुजे । प्राणास्तत्याज योगेन तयोः प्रत्यक्ष एव च ॥
पपात तत्र तद्देहः पादपद्ममपीपत । तत्तेजश्च समुत्तस्यौ ज्वलदग्निशिखोपमम् ॥९०॥
सप्ततालप्रमाणं तु चोत्थाय च पपात ह । आरामं आरामं च परितो लीनं चामूत्पदाम्बुजे ॥
अष्टावक्रकृतं स्तोत्रं प्रानरुत्थाय यः पठेत् । परं निर्वाणमोक्षं च समाप्नोति न संशयः ॥
प्राणाधिको मुमुक्षुणा स्तोत्रराजश्च नारद । हरिणाऽहो पुरा दत्तो वैकुण्ठे शंकराय च ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मुनिमोक्षणप्रस्ताव
एकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥

अथ त्रिंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

महामुने रहस्यं च श्रुतं ब्रह्मन्किमद्भुतम् ; शृते मुनौ किं चकार श्रीकृष्णो भक्तवत्सलः ॥

नारायण उवाच—

दृष्ट्वा मृतं मुनिं कृष्णः संस्कारं कर्तुमुद्यतः । कृत्वा वक्षसि तद्देहं रुतेश्चेर्यपा नरः ॥
बाहुभ्या च समाश्लिष्य विषेषोद्विक्तमोहतः । निर्गतं मस्मनिकरं शवाद्ब्रज्जाङ्गवर्षणात् ॥
रक्तमापास्थिहीनं तच्छरीरं च महात्मनः । पटिवर्षसहस्राणि निराहारकृतो मुनेः ॥४॥
दग्धं लोहितमासास्थि उवठता जठराग्निना । बाह्यज्ञानविहीनस्य हरिपादाब्जचेतसः ॥
चिता चन्दनकाष्ठेन निर्माय मधुसूदनः । कृत्वाऽग्निर्वायं तत्रैव स्थापयामास शोकनः ॥
ददौ चित्तायामग्निं च काष्ठं दत्त्वा शबोपरि । ज्वलिताया चित्ताया च मूर्त्तमाप क्षणं विभुः ॥
तद्देहे मस्मसाद्भूते नेदुर्दुन्दुभयो दिवि । बभूव पुनर्वृष्टिश्च तत्सणाद्गगनादहो ॥ ८ ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र रत्नसारविनिर्मितम् । स्यन्दनं च मनोवायि वक्ष्यवाक्यपरिच्छदम् ॥
पार्षदप्रवरैर्युक्तं श्रीकृष्णसदृशैर्वरेः । आभिर्वभूव गोलोकात्सुन्दरं पुरतो हरेः ॥ १० ॥
अवरुद्ध रथात्तूर्णं पार्षदप्रवरा हरेः । सर्वे समानरूपास्ते प्रणम्य राधिकेश्वरौ ॥ ११ ॥
घृतवन्तं सूक्ष्मदेहं प्रणम्य मुनीन्धरम् । रथे कृत्वा तु तं देहं जम्बुगोलोके मुत्तमम् ॥ १२ ॥
गते मुनीन्द्रे गोलोकं वृन्दावनविनोदिनी । बभूव विस्मिता साध्वी पप्रच्छ जगदीश्वरम् ॥

राधिकोवाच—

कोऽयं नाथ मुनिश्रेष्ठः सर्वावयववकिमः । अतिशर्वजनाकारस्तेजीवानतिकृत्तितः ॥ १५ ॥

कथं वा निर्गतं भस्म देहादस्य किमद्भुतम् । साक्षाद्विलीनं यत्सेजस्त्वत्पादाब्जेऽनलोपमम्
रयस्यः पुण्यवान्सद्यो गोलोकं च जगाम ह । स्वात्मारामस्य यद्धेतो रोदनं ते बभूव ह ॥
त्वया कृतं च सत्कारमश्रुपूर्णेन वक्षुषा । सर्वं विवरणं तूर्णं संव्यस्य कथय प्रभो ॥ १७ ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । कथा कथितुमारेभे युगान्तरगतामपि ॥ १८ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

रहस्यमष्टावक्रीवं विख्यातं सर्वतः प्रिये । पश्चाच्छ्रोष्यसि कालेन प्रसङ्गे विदुषा मुखात् ॥
अष्टावक्रो मुनीन्द्रोऽपि विख्यातो मुवनम्रये । परिपूर्णं यद्यशमा जगन्मातर्जगन्नयम् ॥
कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा विमनस्का हरिमिया । उवाच मधुरं यत्नाच्छुष्ककण्ठोष्ठतालुका ॥

राधिकोवाच—

यत्तृषालोर्भनः पूर्णं न बभूव सुधाम्बुधौ । स पितृतो मयति किं गोप्पदोदकपानतः ॥
वेदाना वेदवक्षुणा निधातुर्भनकस्य च । महाविष्णोरीश्वरस्त्वं कोऽप्यो वक्ताऽस्ति स्वत्परः
राधिकावचनं श्रुत्वा तुष्टः कृष्णो बभूव ह । उवाच गोपनीयं च रहस्यं परमाद्भुतम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु कान्ते प्रवक्ष्येऽहमितिहासं पुरातनम् । श्रवणं त्वयनाद्यस्य सर्वं पापं प्रणश्यति ॥
महाविष्णोर्नामिषमाद्भुतं जगता निधिः । ममाशब्द मरकलय जलाकीर्णं जगन्मये ॥
पुना बभूवुश्चक्षारो ब्रह्मणो मानसात्पुरा । नारायणपराः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
शिशवः पञ्चवर्षीया नम्रा अज्ञानिनो यथा । बाह्यज्ञानविहीनश्च ब्रह्मतत्त्वविशारदाः ॥
सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः । सुनरकुणारो भगवानेते चत्वार एव ॥ २९ ॥
तामुवाच जगद्गता सखि कुरुत पुत्रजाः । ते न त धुः पितुर्वीक्ष्ये प्रयमुत्तपसे मम ॥
निधाता विमनस्कश्च तनयेषु गतेषु च । पितुर्दुःखाय प्रभवैः पुत्रमध्येऽवचक्षरः ॥ ३१ ॥
ज्ञानेन निर्भये पुत्रास्त्याजेषु ॥ तपोधनाम् । वेदवेदाङ्गविज्ञाश्च जलतो ममतेजसा ॥
अग्निः पृथरयः पृथहो मरीचिर्भृगुरज्जिराः । ऋतुर्वसिष्ठो वोदृश्च कपिलश्चासुरिः षड्वि ॥
शङ्खः शङ्खः पद्मशिराः पद्मेतास्ते तपोधनाः । बहुकाष्ठं तपस्तप्त्वा चक्रुः सृष्टि तदाज्ञया
मल्लप्रव्रजस्ते सर्वे संभारं वर्तुमुमुखाः । बभूवुः पुत्रगौताश्च सर्वे वा च तपस्विनाम् ॥ ३९ ॥
तदस्तु च तथा बहो मुनिर्ब्रह्मानुकीर्तिनी । चार्वा पुण्डरीकरूपा च प्रकृतं शृणु सुन्दरि ॥
प्रचेतयः सुतः श्रीमान्तिनो मुनिर्गुणयः । सखलव्रतपरास्ते दिव्यं वर्यसत्तमम् ॥
न बभूव सुतानस्य दानांस्त्वयं समुद्यतः । तं संयोद्धुं बभूवाथ सत्त्वा बागशरीरिणी ॥
कथं स्वयं मुनिं प्रपन्नं च गच्छ संहरमंनिविम् । गिरं वरु गृहीत्वा च ऋषं शंकराग्रजः

मन्त्राधिष्ठातृदेवी ते सद्यः साक्षाद्भविष्यति । यरेणाभीष्टदेव्याश्च पुत्रस्ते भविता ध्रुवम् ॥
ध्रुवैतच्चरितं विभो जगाम शिवसंनिधिम् । योगिनामप्यगम्यं च शिवलोकं निरामयम्
सकलत्रो यथा योगी तुष्टाव योगिनां गुरुम् । पुटाञ्जलिगुतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकं धरा ।

असिप्त उवाच—

जगद्गुरो नमस्तुभ्यं शिवाय शिवदाय च । योगीन्द्राणां च योगीन्द्र गुरुणां गुरवे नमः
मृत्योर्मृत्युस्वरूपेण मृत्युसंसारस्रण्डन । मृत्योरीशं मृत्युबीजं मृत्युंजयं नमोऽस्तु ते ॥
कालरूपं कलयतां कालकालेशं कारण । कालादतीतं कालस्य कालकालं नमः ॥ ४५ ॥
गुणातीतं गुणाधारं गुणबीजं गुणात्मकं । गुणोक्तं गुणिनां बीजं गुणिनां गुरवे नमः ॥
ब्रह्मरूपं ब्रह्मज्ञं ब्रह्मभावे च तत्परं । ब्रह्मबीजं स्वरूपेण ब्रह्मबीजं नमः ॥ ४७ ॥
इति स्तुत्वा शिवं नम्रा पुरस्तस्थौ मुनीश्वरः । दिनवत्साश्रुनेत्रश्च पुलकाञ्जितविग्रहः ॥
असिप्तेन कृतं स्तोत्रं भक्तियुक्तं यः पठेत् । वर्षमेकं शिविष्वाशी शंकरस्य महात्मनः
स लभेद्वैष्णवं पुत्रं ज्ञानिनं विशर्माविनम् । भवेद्धनाढ्यो दुःखी च मूको भवति पण्डितः
अमार्थोलभते भार्या सुशीला च पातिव्रताम् । इह लोके सुखं भुक्त्वा यात्यन्ते शिवसंनिधिम्
इदं स्तोत्रं पुरा दत्तं ब्रह्मणा च ऋचेतसे । भवेत्तस्य स्वपुत्रावाप्तिताय दत्तमुत्तमम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

समाकर्ण्य मुनेः स्तोत्रं भगवान्शंकरः स्वयम् । उवाच ब्रह्मणः पुत्रं स्वमर्त्यं भक्तवत्सलः

शंकर उवाच—

स्थिरो मयि मुनिधेष्ठ जानामि तव शान्छितम् । पुत्रस्ते भविता सत्यं मर्दशेन च मत्समा ॥
दास्यामि मन्त्रमवुलं सर्वेषां च सुदुर्लभम् । इत्युक्त्वा च ददौ मन्त्रं तवैव षोडशाक्षरम् ॥
स्तोत्रं पूजाविधानं च कवचं परमाद्भुतम् । संसारविजयं नाम पुरश्चरणपूर्वकम् ॥ ११ ॥
वरं दातुमिष्टदेवी प्रयत्ना भवितेति च । इत्युक्त्वा विरतो रद्वः स तं नत्वा नगाम ह
जनाय परमं मन्त्रं सोऽपित्रः शतवत्सरम् । साक्षाद्भूत्वा वरस्तथैव स्वया दत्तः पुरा साति
पत्रते भविता सत्यं महाज्ञानी मुनेति च । वरं दत्त्वा स्वभगवो गोलोकं मन संनिधिम्
वाटेन च सुदृष्टस्य शिवाशेन बभूव ह । ब्रह्मिष्ठो देवलो नास्मा कन्धर्पसप्तमुन्दरः ॥
मुण्डनृपतेः कन्यां रत्नमालावर्णी मुदा । तां मुन्दरीं विवाहेन मगृहे सर्वमोहिनीम् ॥
स्थाने स्थाने च रहामि शतवर्षं तथा सह । स रेमे निपुणः धेष्ठः स्त्रीणां रम्यकर्मणि ॥
कालान्तरे स विरतो बभूव मुनिपुंगवः । सुखं सर्वं परित्यज्य धर्मिष्ठः श्रीहरिं स्मरन् ॥
उत्पाप रात्री शयनाद्विरक्तश्च तपोधनः । स यथै तपमे कान्ते गन्धमादनगद्वरम् ॥

१६मार्थं च परित्यज्य यो गृह्णाति परस्त्रियम् । यशोधनायुषां हनिर्मवेज्जीवन्मृतस्य च ॥
भुवि नास्ति यशो यस्य जीवनं तस्य निष्फलम् । मुसंपदा किं राज्येन सुखेन च तर्पस्त्रिनः
निष्कामेन च वृद्धेन मया किं ते प्रयोजनम् । सुवेशं सुन्दरं भार्युषानं पश्य सुन्दरि ॥
इत्येवं वचनं श्रुत्वा चुकोपाप्सरसां वरा । उवाच मूयो वाक्यं तं त्रस्ता प्रस्फुरिताधरा ॥

रम्भोवाच--

चारुचम्पकवर्णामः कन्दर्पसमसुन्दरः । तपःप्रभावात्सधीकः सुवेषः संमतः स्त्रियाः ॥९४॥
त्वया विनाऽन्यं कं यामि को वाऽस्ति त्वत्परः पुमान् । पुंश्चली त्वां परित्यज्य का जीवति
स्मरातुरा ॥ ९५ ॥

शीघ्रं मां मन विप्रेन्द्र दग्धां कामाग्निना सदा । कामो नश्यति मां त्वत्तो यथा रम्भां मतंगजः
न चेच्छापं प्रदद्यामि यद वेदविद्वां वर । मां वा दास्यशापं वा सत्वरं ग्रहणं कुरु ॥९६॥

दग्धाः प्राणा मनो दग्धे स्वात्मा वा इति संतनम् । नवशृङ्गारपीयूषपाननिर्वाणतां व्रजेन् ॥
स्वानन्दुःखेन दुःखार्तो यो यं शपति निश्चिन्तम् । तं शापं खण्डितुं शक्ते न विवाता जगत्पतिः

द्विजो रम्भावचः श्रुत्वा बभूव ध्यानतत्परः । नोवाच त्रिचिन्मौनस्यः सा तं कोपाच्छशाप ह
हे यक्षचित्त ते विप्र सर्वावयववशितम् । शरीरमञ्जनाकारं रूपयौवनवर्जितम् ॥ १०१ ॥

अतीव विहृताकारं त्रिषु लोकेषु गहितम् । पुरातनं तपो नष्टं सद्यो भवतु निश्चितम् ॥
इत्युक्त्वा पुंश्चली कामात्कामलोकं जगाम ह । अचिरेण मुनीन्द्रश्च न ददर्श हरेः पदम् ॥

पादाराविन्दविरहात्समुद्विग्नो बभूव ह । स्वाङ्गं च दृष्ट्वा विकृतं पूर्वपुण्यविवर्जितम् ॥
कृत्वाऽग्निकुण्डं शोकेन प्राणास्त्यक्तुं समुद्यतः । मया ददो वरो दत्तो दिव्यज्ञानेन बोधिनः

आध्यासश्च कृतः प्रीत्या ततः शान्तो बभूव ॥ अङ्गान्यष्टौ च वराणि दृष्ट्वा तूर्णं महामुनेः
अष्टादशैते तन्नाम वीतुकेन मया कृतम् । मद्राव्यान्मलयद्रोणीमयमागम्य सत्वरः ॥

पाटिर्वर्षतहलाणी चक्रर वरमं तपः । तपोवसाने मद्रच्छोभणा मुक्तः कृतः प्रिये ॥
सर्वस्मिन्मलये नष्टे न मद्रक्तः प्रणश्यति । मुचिरेणैव तपसा ज्वलता जठराग्निना ॥

त्वक्काहारस्त्वन्तरं च ममपूर्णं ततो मुनेः । आगतं मलयद्रोणीं मुनिहेतोर्मया प्रिये ॥
अष्टावक्राच्च मद्रच्छो न भूतो न भविष्यति । एवंभूतस्तपोनिष्ठः प्रप्राप्तो ब्रह्मणो मुनिः ॥

निष्फलः पुंश्चलीशापाद्ब्रह्माऽपूज्यो यथा पुनः । इत्येवं कथितं सर्वं रहस्यं च महात्मनः
मुसन्दं पुण्यदं गूढं किं मूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ११२ ॥

इति धीमित्रो महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० राघवप्रभेऽष्टावक्रं
प्रति रम्भाशापो नाम त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

अथैकौनत्रिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

विमाश्वर्यं श्रुतं नाप्य चरितं सुमनोहरम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि व्रक्षणः शपकारणम् ॥
यो विधाता त्रिजगतां तपसा फलदायकः । स कथं कुलटाशापादपूज्यश्च बभूव ह ॥ २ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

मन्वन्तरे रैवतस्य सुचन्द्रो नृपपुंगवः । तपस्वी वैष्णवः श्रेष्ठो ज्ञानी परमचार्यकः ॥ १ ॥
स च पूर्वं तपः कुर्वन्नाजगाम मम प्रिये । इमां च मलयद्रोणीं भारतेषु मनोहराम् ॥ ४ ॥
तपश्चकार राजेन्द्रो वर्षाणां च सहस्रकम् । जीर्णं तस्य शरीरं च कठोरेण तपस्विनः ॥
वल्मीकश्छादितं देहं दृष्ट्वा घाता कृपानिधिः । आजगाम वरं दातुं तपःस्थानं सुनिर्जनम् ॥
कमण्डलुजलेनैव मम देहोद्भवेन च । सिधेच तं च मन्त्रेण मया दत्तेन योगवित् ॥ ७ ॥
कमण्डलुजलस्पर्शादुत्थाय नृपतिः । षड्यम् । ननाम भक्त्या जगतां स्तब्धारं च पुरःस्थितम् ॥
स तं नमन्तं राजानमुवाच कमलोद्भवः । वरं वृण्वति राजेन्द्र यत्ते मनासि वाञ्छितम् ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा वरं वत्ने पशत्परम् । ममेव चरणे भक्तिं मदीयं दास्यमेव च ॥ १० ॥
कृपया च वरं ब्रह्मा दत्तवानमिवाञ्छितम् । च तत्पुत्रस्तत्पत्न्यौ कामदेवसमप्रमः ॥ ११ ॥
एतस्मिन्मन्तरे राजा ददर्श रयमुत्तमम् । आकाशाजिपतन्तं वै शतसूर्यसमप्रमम् ॥ १२ ॥
तेजसाऽऽच्छादितं सर्वं सुप्रदीप्तं दिशो दश । रत्नेन्द्रसारनिर्माणं शतचक्रममन्वितम् ॥
अमूल्यसाराचितं विचित्रकलशोज्ज्वलम् । मुक्तामाणिक्यहरीणां मालाजालैश्च रान्वितम् ॥
सद्गन्धर्वपणेर्दक्षिणैर्व सुमनोहरम् । भूषितं दिव्यवस्त्रैश्च श्वेतचामरकेटिमिः ॥ १५ ॥
पारिजातप्रसूनानां मालाजालैः सुशीर्षितम् । मनोवायि महाश्वर्यं नानाचित्रेण चित्रितम् ॥
वेष्टितं पार्षददिव्यै रत्नभूषणभूषितैः । चतुर्भुजैः दयामलैश्च ज्वलद्भिरः स्मरयौवनैः ॥
पीतवस्त्रपरीयानैश्चन्दनागुरचरितैः । दृष्ट्वा रयस्यान्देषां च ननाम नृपतिर्मुदा ॥ १८ ॥
सहसा तस्य शिरसि पुष्पवृष्टिर्भव ॥ नेदुर्दुःसुमयः स्वर्गे वाऽऽनराश्च मनोहराः ॥
भक्तयो मुनयः सिद्धाः प्रवृत्तन्तो मुदाऽऽशेषम् । प्रद्योतांसुः सुराः सर्वे राजानं दर्पयन्तिरः ॥
राजा च पार्षदं पश्यत्वा तद्रूपं च नमूव ह । पार्षदात्तं रथे कृत्वा नीत्वा जगद्गर्भादपम् ॥
मर्दयः पार्षदो भूत्वा ॥ च तस्यैव ममान्निके । ततः स्वमन्दिरं गन्तं ददर्श मोहेनी विधिम् ॥
दुःखोपाये च रभ्ये च पुष्पचन्दनवायुना । सद्यो मुमोह तं दृष्ट्वा प्रदग्धा मदनालैः ॥
दिशोऽप्य वचनदत्ता मुमोष सगमितं मुसम् । सिन्दूरविन्दुं दधनीं वस्तूरीविन्दुना सह ॥
च रत्नवर्णमा सगमं स्मरयौवना । मृदस्निग्धपुगुला वनिधौणिषयोधरा ॥ २५ ॥
राजपार्षदमुमांशुपमादुष्टवर्णना । सूक्ष्मवस्त्रपरीयानां रत्नाष्टयसमुपेता ॥ २६ ॥

भैलोक्यं मोहितुं शक्ता कटाक्षैरेव लीलया । अतीव कामिनो शश्वद्भेन्द्रमन्दगामिनी ॥
 पुलकाञ्चितसर्वाङ्गी मूर्छां संप्राप वर्त्मनि । संनिरीक्ष्य च तां ब्रह्मा जगाम धीहरिं स्मरन् ॥
 स विकारं न हि प्राप ह्यात्मारामो जितेन्द्रियः । ब्रह्मलोकं च संप्राप ब्रह्मा च जगतां पतिः ॥
 सकामा सा च कुलटा बभूव हतचेतना । दिवानिंशं चिन्तयन्ती स्वप्ने ज्ञाने चतुर्मुखम् ॥
 सर्वं जारं विसस्मार तत्प्राज हरिमीश्वरी । उत्तिष्ठन्ती निवसती शयनं कुर्वती क्षणम् ॥
 तत्प्राप्ते यथा सत्यं श्रमत्येव तथा पथि । एतस्मिन्नन्तरे रम्भा विदग्धाऽप्सरसां वरा ॥
 गच्छन्ती कामलोकं सा सकामा तेन वर्त्मना । दृष्ट्वा सहचरीं तत्र शुष्ककण्ठोष्ठतालुनाम् ॥
 अभिप्रायेण बुबुधे पप्रच्छ सस्मिता तदा ॥

रम्भोवाच—

कथमेवंविधा त्वं हि भैलोक्यचित्तमोहिनि ।
 पदं शीघ्रं महाभाग रम्भाऽहं चेतनां कुरु । कंमुद्दिश्य सकामा त्वं गच्छ त्वं कान्तमीप्सितम्
 कुलटा सर्वसौभाग्या न वयं कुलपालिकाः । सर्वे व्यग्रा इन्द्रियाणां सुखाय भुवनत्रये ॥
 यास्ति प्राणा यतः काले वा लज्जा तत्र जीविनाम् । न चाऽऽत्मनः परः कश्चित्प्रियोऽ-
 स्ति भुवनत्रये ॥ ३७ ॥
 कान्तेऽपत्ये स्वबन्धौ च ज्ञेहो यः स्वात्महेतुकः । संश्वः स्वात्मनो यावच्चावस्नेहोऽस्ति तत्र वै
 धेपु यन्मानसं शश्वत्तेषां प्राणास्त एव हि । गच्छन्ती कामलोकं च सकामां पश्य मां प्रिये
 सह सख्या सप्रालोक्य मनसा गच्छ तं प्रियम् । निवस्य नदीं केशांश्च कृत्वा वेपममीप्सितम्
 मुनिमोहनबीजं च तं मोहं कुरु मोहिनि । कथयस्व महाभागे वचनं हृदयंगमम् ॥ ३८ ॥
 रसाऽऽत्मानं प्रभावं च स्त्रीजातीनां जगत्रये । स्वाभिशापश्च सुरतो न प्रकाश्यः कदाचन ॥
 स्वान्तं कान्तं स्वानुरक्तमृज्वरीं सहचरीं विना । तस्माद्यत्नेन हृदाकयं प्रकाश्यं च प्रिये प्रिये
 अन्यथा बोधहासाय मरणाथैव कल्पते । तस्याश्च वचनं श्रुत्वा सस्मिता सा मुलजिता ॥
 हृदयं च कथयामास यद्वेतोस्तादृशी गतिः ॥ ३९ ॥

मोहिन्युवाच—

यावद्दृष्टो मया रम्भे निर्जने चतुराननः ।
 तावन्मनो मेऽतिदुःखं शश्वद्वनासिजानलेः । न दत्तमात्मने यद्वयन्तरे न हि रोचते ॥
 जानामि नाहमुदयं यामिनीशदिनेशयोः । अबुधा न हि मेदो मे सततं स्वप्नज्ञानयोः ॥
 मम प्राणाः प्रतीक्षन्ते तस्याऽऽलिङ्गनमेव च । क्षणं विज्ञाय न चिरं यास्यन्ति नान्यथा प्रिये
 कामज्जालकलापैश्च स्वर्णकारं कलेवरम् । अनाहारेण चेदानीं बभूव दग्धशैलवत् ॥

गन्तुं स्थातुं न शक्नोति शयनं चर्तुमुद्यता ; विगतरु पुंश्चलीमार्ति ममेव च विशेषतः
वमुपायं कारिष्यामि यद् रम्भेऽत्र सांप्रतम् । छज्जो वाऽपि शरीरं वा विमृशामि न किं द्वयोः
मोहिनीवचनं धृत्या प्रहृष्टाप्सरस्तां वरा । तामुवाच हितं नीतमुपायं शुभकारणम् ॥

रम्भोवाच—

एवमेतदहो मदे भद्रस्य कारणं तव । सर्वं स्वपनयिष्यामि शृणुष्वयं मयं दयनम् ॥१३॥
कृत्वा वेपथुपूर्वं च पूर्वगाराध्य मन्मथम् । तेन सार्धं स्वयं गत्वा त्वं मोहं कुरु भागिनि ॥
नितेन्द्रियाणां प्रवरं साक्षात्पारावणारवकम् । विना कामसहायेन वा शक्नोति नेतुनीश्वरम्
भज कामं तवः कृत्वा पुथ्वरे मन मोहिनि । सद्यः साक्षात्स भविता दयालुर्धोषिणां प्रभुः
इत्युक्त्वा तामप्सरस्तां प्रवरा काममन्तिकम् । जगामेन्द्रियशान्तवर्षं सा जगाम च पुष्करम्
पुष्करे च तवः कृत्वा कामं संप्राप्य मोहिनी । जगाम तेन सार्धं च महालोक्मनार्णवम् ॥
ददर्श निर्जमरं च मोहिनी कमलोद्भवम् । तमेव मोहनं कर्तुं समारभे पुरःरिपता ॥५९॥
क्षणं ननर्त सुचिरं लुगानेन क्षणं जगौ । संगीतं मय संबन्धि मकाना विसमोहनम् ॥
विधाता जगता तस्याः धृत्या संगीतभीप्सितम् । पुलकाशितसर्वाङ्गो मुमोह साश्रुलोचनः
दृष्ट्वा सुखं चतुर्ध्वजं मोहिनी दृष्टमानसा । कलाप्रमाणं भावं च चकार तत्र छिद्यता ॥
स्वाङ्गं संदर्शयामास स्मेरभ्रमङ्गपूर्वकम् । का लज्जा तस्य संसारे यः कामहतचेतनः ॥६३॥
विज्ञाय ब्रह्मा तज्ज्ञावं नतवक्त्रो बभूव ह । प्रदाय तस्ये दानं च विरतः श्रीहरिं स्मरम् ॥
विज्ञाय ब्रह्मणे । भावं शुष्ककण्ठोष्ठालुका । हतोद्यता सा शुभाय कामं कामप्रदं वरम् ॥

मोहिन्युवाच—

सर्वेन्द्रियाणां प्रवरं विष्णोरंशं च मानसम् । तदेव कर्मणा बीजं तदुद्भव नमोऽस्तु ते ॥
स्वयमात्मा हि भगवान्ज्ञानरूपो महेश्वरः । नमो ब्रह्मजगत्तत्त्वस्तदुद्भव नः ॥६७॥
स्थितः सर्वशक्तिषु दृष्टिश्च योगिनामपि । जगत्साध्य दुराराध्य दुर्निवार नः ॥६८॥
सर्वाजित जगज्जेतर्जवि जीवमनोहर । रतिवजि रतिस्वामिन् रतिप्रिय नः ॥६९॥
शश्वद्योषिदधिष्ठान योषित्प्राणाधिकप्रिय । योषिद्विहान योषास्त्र योषिद्वन्धो नः ॥७०॥
पतिसाध्यकराशेरूपाधार गुणाश्रय । सुगन्धिवातसाचिव मधुमित्र नः ॥७१॥
शश्वद्योनिद्विधाधार स्त्रीसंदर्शनवर्धन । विदग्धानां विरहिणा प्राणान्तक नः ॥७२॥
अकृपा येषु तेऽनर्थस्तेषां ज्ञानविनाशनम् । अनूह्य रूप मत्केषु कृपासिन्धो नः ॥७३॥
तपस्विना च तपसां विघ्नबीनावलीलया । मनः सकाशं मुक्तानां कर्तुं शक्नोति नः ॥
तपःसाध्याश्चाऽऽराध्याश्च सदैवं पाञ्चमौक्तिकाः । पञ्चेन्द्रियकृताधार पञ्चबाण नः ॥

मोहिनीत्येवमुक्त्वा तु मनसा सा विधेः पुरः । विररामाऽऽनम्रवक्त्रा बभूव ध्यानतत्परा
उक्तं माध्वंदिने कान्ते स्तोत्रमेतन्मनोहरम् । पुरा दुर्वाससा दत्तं मोहिनीं गन्वमादने
स्तोत्रमेतन्महापुण्यं कामी भवत्या यदा पठेत् । अभीष्टं लभते नूनं निष्कलङ्को भवेद्भुवम्
चेष्टां न कुरुते कामः कदाचिदपि तं प्रियम् । भवेद्रोगी श्रीयुक्तः कामदेवसमप्रभः ॥
वनिता लभते साध्वी परीं त्रैलोक्यमोहिनीम् ॥ ७९ ॥

इति श्रीमत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० मोहिनीस्तोत्रवर्णनं
नामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥

अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

मोहिनीस्वनेनैव कामस्तुष्टो बभूव ह । चक्षर शरसंधानमन्तरिक्षे स्थितः स्वयम् ॥ १ ॥
मन्त्रपूतं महास्रं च विशेष पितरं मुदा । बभूव चक्षुरो ब्रह्मा कामास्त्रेण च कामुकः ॥
सर्गं निरीक्षणं चक्रे मोहिन्यास्ये पुनः पुनः । ज्ञानं प्राप्य तदा घाता विरराम हरिं स्मरन्
बुबुधेः मनसा सर्वं चरितं मन्मथस्य च । शशाप तं सुतमपि विधाता क्रोधविह्वलः ॥ ४ ॥
हे काम धौवनोन्मत्त मूढैर्धर्मजगर्भित । पाबिता दर्पमङ्गले गुरोर्भे हेतुनादिति ॥ ५ ॥
हतोद्यमो जग माऽऽशु मन्मथो मधुना सह । ब्रह्मणः शाश्वतीतश्च शुष्ककण्ठोष्ठतल्लुकः
इत्युवाच जगद्धाता मोहिनीं मदनापुराम् । चतुर्वक्त्रं च पश्यन्ती सस्मिन् वक्रचक्षुषा

ब्रह्मोवाच—

मातर्मोहिनि गच्छ त्वं निष्कलं कर्म चात्र ते । ज्ञातस्तवामिषायश्च नाहं योग्योऽस्य कर्मणः
षेदे भुगुप्तिर्न कर्म तदेव कर्तुमक्षमः । वेदकर्ता स्वयमहं व्यवस्थाकारको मये ॥ ९ ॥
अकीर्तिर्वैदवक्ष्यन्ति न्यं ॥ विमतः परम् । उपस्थिता च या मोषिदत्याज्या रा गीगामुपि
श्रुतां श्रुतमिति त्याज्या सर्वदेव नृपस्त्रिनाम् । अहो सर्वैः परित्याज्या पुंश्चली च विशेषतः
घनायुः पाणयशसा नाशिनी दुःखदायिनी । स्वकार्यतत्परा शश्वत्परकृर्षयिनाश्विनी ॥

तवैव कर्म योग्यं च युवानं पश्य सुन्दरि । त्वं विदग्धा च योषित्सु विदग्धान्वेषणं कुरु ॥
 विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्भवेत् । जरातुरोऽहं वृद्धश्च तपस्वी वेण्णवो द्विजः ॥
 अस्वतन्त्रः पराधीनः का रतिः पुंश्चलीषु मे । अये वत्से गच्छ शीघ्रं विहाय पितरं च माम्
 नाम्नाऽहं च जगत्स्रष्टा तस्मात्तव पिता सदा । मन्मथं चन्द्रमित्रं च जपन्तं नलकूबरम् ॥
 स्वर्णैश्चै चन्द्रतनयं दितिपुत्राश्च सुन्दरान् । कामशास्त्रेषु निष्णातान् रतिकर्मविशारदान् ॥
 या मां यासि हि तास्यवत्त्वा सा विदग्धा च कामुकी । सदा संभोगविषये स्त्रियं प्रार्थयते
 पुमान् ॥ २२ ॥

स्त्री चेष्टयति पुरुषं विपरीतं विडम्बनम् । सर्वेषां चैव रत्नानां स्त्रीरत्नं दुर्लभं परम् ॥
 स्वयं प्रार्थयते स्वामी न तु स्वामिनमेव च । योषिज्जातिषु धिक् ताश्च स्वयं याः समुपस्थिताः
 भवेद्दूरं स्वरूपमूर्त्यं रत्नं स्वयमुपस्थितम् । नित्यं पुमान्स्त्रियं याति स्त्री वा याति च न प्रियम्
 लोकाचारेषु वेदेषु न स्त्री याति परप्रियम् । स्ववस्तु मुङ्क्ते यः काले शास्त्रोक्तविविपूर्व-
 कम् ॥ २३ ॥

स पूज्यो न भवेत्पूज्यो यद्रतिः परवस्तुषु । कः कस्य शत्रुरबले निशामय जगन्नये ॥
 श्वेन्द्रियाः शत्रवः सर्वे शत्रुता यन्निमित्ततः । वेदोक्ताचरणे सर्वे मित्रं च जगता जगत् ॥
 कृते वेदविरुद्धे च मित्रं शत्रुर्वेदध्वजम् । वेदोक्तं कृतवन्तं च हरिस्तुष्टो दिवानिशम् ॥
 हरी तुष्टे जगत्तुष्टं तस्मिन्कृते भवो रिपुः । कुत्रास्ति कुलटामातिः साध्वीजातिश्च कुत्र वा
 स्वकीयाचरणात्सर्वं भवे भवनि कर्मणः । स्त्रीजातिः प्रकृतेरंशा नारायणविनिर्मिता ॥
 दुःशीला पुंश्चली निम्शा सुशीला च पतियता । पतियतास्तु त्रिविधाः पुंश्चलीषु च योषितः
 तासामेवंविधा नास्ति स्वयं याति परप्रियम् । स्त्रीजातीनां च मध्ये च काऽऽत्येवं कुलकञ्जला
 भवे रत्ये स्वयं दृष्ट्वा वैषं कृत्वा प्रणति तम् । सोभिता यदि पश्यन्ती मदयद्रूपमसाध्यकम्
 वैकुल्याज्जहि तासाध्यं सामान्यमेव केवलम् । इत्येवमुक्त्वा जगता विधाता विरराम च ॥
 अर्चुं समुद्यता सा च कोपमस्फुरिताचरा ॥ २४ ॥

मोहि-युवाच—

ज्ञातं सर्वं जगद्भातश्चरितं तव सापतम् ॥ २५ ॥
 त्वया निबोधिता नीतिर्मनो मे न हियरं भवेत् । भूतं स्वयि विशिष्टं च यावद्दृष्टः सणे भवान्
 श्वद्वन्द्वदृष्टिगन्धेन सर्वं आराध्य विस्मृताः । देहं कामाग्निना दग्धं यदा त्यक्तं समुद्यता ॥
 निविषेय च मां रम्भा प्रदक्षी मन्त्रभीटदाम् । तदा कामसहायेन त्वत्समीपं समागता ॥

समधुस्तव शापेन स जगाम हतोद्ययः । अहो गन्तुमशक्ताऽहं स्वया यद्यपि मर्त्तिता ॥
 सर्वाङ्गेष्वेव मे जाड्यं बभूव सांप्रतं विमो । कृपां कुरु कृपासिन्धो न मां हन्तुं त्वमर्हसि
 तवाऽऽश्लेषणमात्रेण विज्वराऽहं सुनिश्चितम् । त्वमेव जगतां घाता कुलटाऽहं च कर्मणा
 सन्तो गर्वे न कुर्वन्ति कर्मसाध्याश्च जीविनः । काश्चित्प्रयाति यानेन वहन्ति तं च केचन
 करं गृह्णाति तृपातेः कर्मणा ददति प्रजाः । कश्चिरिंसहासनस्थश्च नृपमात्रश्च कश्चन ॥
 केचिद्भूता बहुविधास्तत्र तस्य स्वकर्मणा । याति केचिदक्षपृष्टैर्गजैष्टश्च केचन ॥४४॥
 कर्मणा बाहकाः केचित्केचिद्वाहनपाटकाः । सूक्रीनठरं काश्चित्संप्रयाति स्वकर्मणा ॥
 काश्चित्छल्पाश्च जठरं तव पुत्राश्च केचन । केचित्कृत्वा हरेर्भक्तिं कर्मणा तस्य पार्वदाः
 केचिद्भवन्ति क्रमयो विष्ठायां देवदोषतः । स्वर्गं प्रयान्ति राजेन्द्राः केचिच्च स्वस्वकर्मणा
 केचित्प्रयान्ति नरकं विष्णुञ्च तत्र पच्यते । कर्मणा वक्षिदिन्द्रेन्द्रः सुराणां प्रवरः स्वयम्
 केचित्सुरा नराः केचित्केचिच्च क्षुद्रजन्तवः । केचिच्च कर्मणा विप्रा वर्णश्रेष्ठा महीतले ॥
 केचिद्भूपा वैश्यशूद्राः केचिच्च श्लेच्छजातयः । केचित्स्वकर्मणा प्राज्ञा ज्ञानेन सर्वदर्शिनः
 केचिन्मूर्खाः केचिदन्धाः स्वाङ्गहर्ताश्च केचन । केचिच्छास्त्रं बोधयन्ति शिष्यवर्गान्स्वकर्मणा
 केचित्पठन्ति सर्वाणि जानन्ति गुरुवक्त्रतः । भवन्ति कर्मणा केचिद्देहे स्थावरजङ्गमे ॥
 तपस्वी नवघाती च त्वं च ब्रह्मा च कर्मणा । काश्चित्स्वकर्मणा साध्वी पूजयेह च परत्र च
 काचित्देव्या तदाहारं मुहूर्ते कृत्वाऽङ्गविक्रयम् । स्ववेद्याऽहं सुरपुरे सुरमोग्या सुपूजिता
 येषामालिङ्गनेनैव कर्मणा खण्डनं भवेत् । मनः स्वभावशक्तिं च स्वभावः कर्मबीजकः ॥
 तत्त्वमे फलभीजं च सर्वेषां जनको हरिः । फलं ददाति नियतं कर्मद्वारा विभुः स्वयम् ॥
 सर्वेभ्यो नलकान्तित्यं कर्मरूपी ननार्दनः । कुतो हेतोर्निन्दिताऽहं स्वयैव मर्त्तिता कपम्
 जगत्सुपुरीश्वरस्य पादाब्जं द्रष्टुमागता , स्वप्ने यस्य पदद्वन्द्वं न हि पश्यन्ति योगिनः ॥
 तन्मिश्रं पतिं कर्तुमिच्छया स्वयमागता । गत्वा हि कस्यचित्स्थानमस्पृश्येह परत्र च ॥
 कस्यचित्पादरजसा यशसा भान्ति योषितः । इत्युक्त्वा मोहिनीं शशिं गत्वा वास विवेः पुरः
 स्वयं विधाता जगतां चक्रमे कुलटामयात् । सस्मिता वक्त्रयथा काममावे चकार ह ॥
 स्वाङ्गं च दर्शयामास कामबाणप्रणीहिता । एतस्मिन्नन्तरे कामः सर्वज्ञः सर्वयोगवित् ॥
 आविर्भूय पञ्चनानिचिन्नेष च ब्रह्मणि । सम्मोहनं समुद्देशं बीजस्तम्पितकारणम् ॥
 सन्मत्तबीजं जलदं शश्वचेतनहाटकम् । एतान्यसिष्य मदनोऽप्यन्तरिस्तस्यतः स्वयम् ॥
 विनरान्प्रेषयामास संमोहाय पितुर्मुदा । वसन्तं कोकिलार्दीश्च गन्धवातं मनोहरम् ॥

नियुज्याभ्यन्तरं गत्वा तद्विकारं चकार ह । पुंस्कोकिलः कञ्चं रागमुवाच तत्समीपतः ॥
 पद्पदः सुन्दरं सूक्ष्मं जुगुञ्जे पुरतः स्थितः । शश्वद्ववौ गन्धवहो मन्दोऽतिशीतलः प्रिये
 सततं मुदितस्तत्र च भ्राम च मधुः स्वयम् । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गो नभूव जगतां विधिः ॥
 ददर्श मोहिनीमायं प्रहस्य च पुनः पुनः । अतीव वक्रनयना कामाच्छहतचेनना ॥६९॥
 विधाता बुबुधे सर्वे सर्वधर्मनिबन्धनम् । नियन्तुं न मनः शक्तः सस्मार श्रीहरिं भिषा ॥
 सुष्टाव मनसा कृष्णं शान्तं हृत्पङ्कजस्थितम् । द्विभुजं मुरलीहस्तं हरिं पीताम्बरं परम् ॥
 अतीव कमनीयं ये किशोरं स्मिरयौवनम् । रत्नालंकारभूषाढ्यं सारिमतं श्यामसुन्दरम् ॥

प्रियलोवाच—

रस रस हरे मा च निमग्नं कामसागरे । दुष्कीर्तिजलपूर्णं च दुष्पारे नहुसंकटे ॥ ७१ ॥
 भक्तिविरमृतिबीजे च विपत्सोपानदुस्तरे । अतीव निर्मलज्ञानवस्तुः प्रच्छन्नकारणे ॥ ७४ ॥
 जन्मोर्मिसंघसहिते योपिन्नक्रौंषसंकुले । रातलोतः समायुक्ते गम्भीरे घोर एव च ॥ ७६ ॥
 अयमामृतरूपे च परिणामविपालये । यमालयमेव शाय मुक्तिद्वारातिविरमृते ॥ ७९ ॥
 'मुद्रया' तरण्या 'विज्ञानैरुद्धरा'स्मानतः स्वयम् । स्वयं च त्वं कर्णधारः प्रसीद मधुसूदन
 मद्विधाः कतिचिन्नाथ नियोज्या भवकर्मणि । सन्नि विश्वेश विषयो हे विश्वेश्वर माघव ॥
 न कर्मसिद्धमेवेत् प्रपन्नलोकोऽपमीप्सितः । तथाऽपि न स्पृहा कामे त्वद्भक्तिव्यवसायके ॥
 हे नाथ मरुगासिन्धो दीनमन्यो कृपां कुरु । त्वं महेश महाज्ञाता दुःस्वप्नं मां न दर्शय
 दृष्ट्युक्त्वा जगतां घाता विरराम सनातनः । द्वायं व्यायं मत्पदाङ्गं शश्वत्सस्मार मामिति
 ब्रह्मणा च कृतं स्तोत्रं मच्चिद्युक्तं यः पठेत् । स वैवाऽऽकर्ण्य विषये न निमग्नो भवेद्-
 दधुश्च ॥ ८२ ॥

मम मायां विनिर्मित्य संज्ञानं लभते ध्रुवम् । इह लोके भक्तिशुक्ले मद्भक्तवरो भवेत् ॥

इति श्रीमत्सं० महा० श्रीकृष्णसन्मत्त० नारदना० राधाप्रश्ने ब्रह्ममोहिनीसं०

श्रीकृष्णस्तोत्रं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

अथ ब्रह्मसिद्धोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

शृत्वा ब्रह्मा हरेः स्तोत्रं तस्यै तस्याः समीपतः । मनोमत्तगमेन्द्रं च कामासक्तं निवारयन्
 दिव्यस्नानाद्भुतेनैव मया दत्तेन राविके । उवाच मोहिनी तं च बहिःसागरे वप ॥ २ ॥

मोहिन्युवाच—

इक्षितेनैव नारीणां सद्यो भक्तं भवेन्मनः । करोत्याकृष्य संमोहं यः स एवोत्तमो विभो
 ज्ञात्वा स्फुटमपि प्रायेणार्थं संप्रेषिषो हि यः । पश्चात्करोति शृङ्गारं पुरुषः स च मध्यमः
 पुनः पुनः प्रेषितश्च स्त्रिया कामार्तया च यः । तथा न लिप्सो रहसि स क्लीबो न पुमानहो
 गृही सपत्नी कामी वा त्यजेत्स्त्रियमुपस्थिताम् । जनेत्परत्र नरकमपूज्यश्च भवेदिह ॥ ६ ॥
 जट्टश्रिष्टरूपश्च अष्टबुद्धिर्मवेदध्रुवम् । स सद्यः क्लीबानां यानि ब्रह्मच्छापेन योषितः ॥
 उत्तिष्ठ जगतीनाथ पारं कुरु स्मरणेषु । निमग्नां दुस्तरं घेरे कर्णधार भयानके ॥ ८ ॥
 अतीव निर्जनस्थाने सर्वजन्तुविवर्जिते । सुगन्धिवायुना रेण्वे पुंस्केऽहिलहनश्रुते ॥ ९ ॥
 सततं स्वप्ननस्कां मां दासीं जन्मनि जन्मनि । कर्णोहि रतिपण्येनामूल्यरत्नेन सत्वरम् ॥
 हरयुक्त्वा मोहिनी सद्यो जगत्सप्तदुश्च ब्रह्मणः । विचर्ष्य वैरं दक्षं संस्मिता कामविह्वला ॥
 विज्ञाप समयं घाता तामुवाच भयानुरः । पीयूषतुल्यं वचनं वरं विनयपूर्वकम् ॥ १२ ॥

ब्रह्मोवाच—

शृणु मोहिनि मद्वाक्यं सत्यसारं हितं स्फुटम् । न कुरु त्वं च श्रेयोक्षये स्त्रीजानीनामप्रणामम्
 त्यज मामग्निके पुत्रं वृद्धं निष्काममेव च । त्वत्कर्म योग्य रसिकं युवानं वदय सुस्मिते ॥
 निषेकालम्बने पत्नी गुरु भर्तुः शुभाशुभम् । मन्त्राशिरूपमपत्यं च सर्वमेतन्न यत्नतः ॥ १५ ॥
 स्वया सह मम रतेर्निर्बन्धो नारिणि सुव्रते । सुदं महद्वा यत्कर्म सर्वदेव निबन्धकम् ॥ १६ ॥
 इत्युक्तवन्तं ब्रह्माणं स्मरन्तं मत्पदाश्रुतम् । विचर्ष्य पुनर्वेद्या कामेन हतचेतना ॥ १७ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शीघ्रं स्थानं तत्सुमने हरम् । आनमुर्मुनयः सर्वे ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
 अग्निः पुलस्त्यः पुलहो वसिष्ठः क्रतुरक्षिराः । भृगुर्मरीचिः कशिलो वोदुः पञ्चशिखो रुचिः
 आमुनिश्च प्रचेताश्च स्वयं शुभो बृहस्पतिः । उत्तमयः करकः कण्वः कश्यपो गौतमस्तथा
 सनकश्च सनन्दश्च कर्दमश्च सनाननः । सनत्कुमारो भगवान्योगिनां परमो गुरुः ॥ २१ ॥
 शातातपः पिप्पलश्च शृङ्गकुः शुक्रः पराशरः । मार्कण्डेयो लोमशश्च मृकण्डुश्च यवनस्तथा
 दुर्वासाश्च जरत्कारुर्गर्गश्च विभाण्डकः । ऋष्यशृङ्गो मरद्वाजो वामदेवश्च कौशिकः ॥
 दृष्ट्वानांश्च तपोनिष्ठानः गतांश्च मुनीश्वरान् । तस्याज मोहिनी दधिं व्रीहिं कमलोद्भवम् ॥
 तत्रोवास जगद्वाता तद्वाभपार्थतश्च सा । प्रणेमुर्मुनयस्तं च मत्किनप्राप्त्यकं धराः ॥ २५ ॥
 आशिषं युयुने ब्रह्मा वासुदामास तान्विभुः । तेषु मध्ये प्रजज्वाल यथा तारासु चन्द्रमाः
 पप्रच्छुर्मुनयो देवं कथमेषा तवान्निके । स्ववेद्यानां च प्रवरा मोहिनित्येवमेव च ॥ २७ ॥
 श्रुत्वा मुनीनां वचनमुवाच तान्ननारतिः । स्त्रीजानीनां च वचनं लज्जाच्छादनमेव च ॥

ब्रह्मोवाच-—

अपूर्वं नृत्पयंते च चिरं कृत्वा शुभावहा । उवासेयं परिश्रान्ता यथा कन्या पितुः पुरः ॥
इत्युक्त्वा जगतां घाता जहास मुनिसंसदि । जहमुर्मुनयः सर्वे सर्वज्ञास्तत्र राधिके ॥
सर्वे रहस्यं विज्ञाय जगत्सद्युक्ष मानसम् । सद्यश्चकोप कुलटा हास्यन्याजेन संसदि ॥
सर्वाङ्गकम्पमाना सा कुलटा कुटिलानना । रक्तपङ्कजनेत्रा च कोपप्रस्फुरिताधरा ॥ ३१ ॥
उत्पाय च समामध्ये तेषां च पुरतः स्थिता । संबोध्योवाच ब्रह्माणं नृत्युकन्या यथा रुषा
मोहिन्युवाच—

अये ब्रह्मजगलाप वेदकर्ता स्वमेव च ॥ ३२ ॥

किं वा वेदप्रणिहितं कर्म किं तद्विपर्ययम् । विचारं मनसा स्वेन कुरु वेदविदां गुरो ॥
स्वकन्याया रत्नपृष्ठा स कथं हसति नर्तक्यम् । निर्मिताऽहर्माश्वरेण स्वर्वेद्या सर्वगामिनी
सतां कर्म विरद्धं यत्तदस्यन्तविद्वन्मनम् । दासीतुल्यां विनतां च दैवेन शरणागताम् ॥
यतो हसति गर्भेण ततोऽपूज्यो मया चिरम् । अचिराद्दर्पमङ्गं ते करिष्यति हारिः स्वयम्
निबोध वचनं ब्रह्मन्वेद्यायश्च तु सीप्रतम् । तवैव वचनं स्तोत्रं गृह्णाति यो नरः सदा ॥
भविता तस्य विघ्नश्च स याम्यस्त्युपहास्यताम् । भविता वार्षिकी पूजा देवतानां दुगे युगे ॥
तत्र मात्यां च संक्रान्त्यां न भविष्यति सा पुनः । कल्पान्तरेऽत्र कल्पे वा देहे देहान्तरेऽत्र वा
पुनः पूजा न भविता या गता सा गतैव च । इत्युक्त्वा मोहिनी शोभं जगाम मदनालम्बम् ॥
तेन सार्धं रतिं कृत्वा समुप विज्वरा पुनः । पश्चात्सा चेतनां प्राप्य विद्वलाप मृशं पुनः ॥
अयं कथं मया दाहो जगद्विधिरिति प्रियः । स्वर्वेद्यायां गतायां च मुनयो दुःखिता भृशम् ॥
स्वयं विघाता जगतां चकम्पे नतपंथरः । उपायं मुनयस्तस्मै ददुः कस्याणकारिणः ॥
शरणं प्रजं वैकुण्ठमित्युक्त्वा ते गृहान्वयुः । ब्रह्मा जगाम शरणं मम मूर्धन्यन्तरं परम् ॥
शान्ते तं वमटावन्तं दयामं नारायणमिधम् । गत्वा विपण्णवदनः प्रणम्य च चतुर्भुजम् ॥
तत्रोवाच जगत्कर्ता न तित्तरं समीपतः । रहस्यं वचयामास शुक्लवण्टोष्ठतालुकः ॥
दर्शितुं दद्यात्तित्त्वं विघ्नायणकारणम् । श्रुत्वा रहस्यं तत्तत्र महयोवाच तं विभुः ॥
सायं नारं रितं वाचयं जगतां च मुखाग्रम् ॥ ४८ ॥

नारायण उवाच—

वचयं त्वं वेदविदभि विदुषा च गुरोर्गुरः ॥ ४९ ॥

एवम् शृत्वं च दास्ये देहं तेन न तदृशम् । रमिमातिः प्रकृतेरंता जगती बीजरूपिणी
रतिर्वा विद्वान्नेनेव प्रकृतेऽप्य विद्वन्मन् । न तद्भारतवर्षे च दुष्पसेत्रमनुत्तमम् ॥ ५० ॥

क्रीडाक्षेत्रे ब्रह्मलोके कस्तवेन्द्रियनिग्रहः । यदि तद्भारते देवात्कामिनी समुपस्थिता ॥
स्वयं रहसि कामार्ता न सा त्याज्या जितेन्द्रियैः । त्यक्त्वा परत्र नरकं वजेदतिविदग्धितः ॥
भवेदेव हि दुःखार्ता शापं दद्याच्च तं ध्रुवम् । विहाय स्वकलत्रं च यो गृह्णाति परस्त्रियम्
लोभात्काममुखाद्वाऽपि सोऽघमो नात्र संशयः । पातयित्वा स च पतेद्दश पूर्वान्दशापरान्
त्यक्त्वा स्वस्वामिने वा च परं गच्छति कामतः । न पुमान् च वेश्या च कुलस्त्री तत्र दुष्यति
उपायेन च या साध्यं करोति परपुरुषम् । तिष्ठत्येवान्धकूपे सा यावच्चन्द्रादिवाकरौ ॥
स्ववैश्या च दिवं याति सततं कुलघर्षतः । ध्रुवं भवेत्सोऽपराधी तस्या अप्यवमानतः ॥
तमुपायं करिष्यामि शोभो यत्र विशुद्धयति । क्षणं तिष्ठ जगन्नाथ पापिनश्च भवार्णवे ॥
एतस्मिन्नन्तरे कश्चिदाजगाम हरेः पुरः । द्वारपालः शीघ्रगामीत्युवाच ननकंपरः ॥६०॥

द्वारपाल उवाच—

अन्यब्रह्माण्डाधिपतिर्ब्रह्मा दशमुखः स्वयम् । द्वारे तिष्ठन्महामकस्त्वां द्रष्टुं स्वयमागतः ॥
द्वारपालवचः श्रुत्वा स चैवानुमतिं ददौ । द्वारपालाज्ञया ब्रह्मा तुष्टावाऽऽगत्य भक्तितः ॥
स्तोत्रैरतिविचित्रैश्च चतुर्वचनाश्रुतैरहो । स्तुत्वोवासाऽऽज्ञया विष्णोः कृत्वा पश्चाच्चतुर्मुखम्
नारायणो द्वारपालानित्युवाच चतुर्भुजान् । आगन्तुकं नमोऽपि प्रवेशयत सादरम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र पुन्दाषवविनोदिनि । आजगामातिप्रणतो ब्रह्मा शतमुखः स्वयम् ॥
दिव्यैः स्तोत्रैश्च तुष्टाव निमृष्टमतिमुन्दरैः । स्तुत्वोवास वरैः स्तोत्रैः सर्वेषामश्रुतैरहो ॥
तदनन्तरयोरग्रे भक्त्या शतमुखः स्वयम् । जगद्विषौ सभायां च तत्र तिष्ठति तत्क्षणे ॥
आजगामान्यब्रह्माण्डाधिषो ब्रह्मा हरेः पुरः । सहस्रवदनः श्रीभान्पक्त्वा नम्रात्मकंपरः
स्तुत्वोवास वरैः स्तोत्रैः सर्वेषामश्रुतैरहो । तं च पप्रच्छ सर्वेषां ब्रह्माण्डानां च ब्रह्मणाम् ॥
वार्ता विषयिणां चैव सुराणां च क्रमेण च । चतुर्मुखस्य तान्दृष्ट्वा दर्शयन्तो नमून् ह ॥
आत्मानं विष्णुसदृशं मन्वमानस्य दर्पतः । अन्धा न दर्शयामास ब्रह्माण्डस्थान्विधीन्हरिः
दृष्ट्वा च कृपया तत्र मृततुल्यं चतुर्मुखम् । यावन्ति गात्रलोमानि सन्ति नारायणस्य मे
सत्प्रमाणाश्च ब्रह्माण्डा ब्रह्माणः सन्ति संततम् । नारायणं प्रणम्याऽऽशु जग्मुस्ते स्वालयं प्रति
स मेने विधिरात्मानमत्यल्पविषयाधिगम् । पप्रच्छ प्रणतं विष्णूर्लज्ज नम्रवतुर्मुखम् ॥
अद तत्किमिदं दृष्टं स्पन्दवद्भवताऽधुना । नारायणवचः श्रुत्वा विधिरित्युक्त्वास्तदा ॥
भूतं भव्यं भविष्यं च नव गायासमुद्भवम् । इत्येवमुक्त्वा सा विधिस्तस्यो संसदि लज्जया ॥
सर्वान्तर्यामी भगवांस्तस्योवायं विनिर्भमे ॥६१॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० नारदना० मोहिनीशास्त्रसद्वर्षमज्ञो .

नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥

अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे तत्र शंकरः समुपास्थितः । सग्मितो वृषभेन्द्रस्यो विभूतिभूषणः स्वयम् ॥
 व्याघ्रवर्मोन्मरधरो नागयज्ञोपवीतकः । स्वर्णोकारजटाभारमर्धचन्द्रं च संदधत् ॥ २ ॥
 त्रिशूलपट्टिशकरो विभ्रत्सदृशरङ्गमुत्तमम् । सद्गन्तसाररचितस्वरयन्त्रकरो मुदा ॥ ३ ॥
 पाहनादवरुणाऽऽशु भक्तिभ्रारमकंवरः । प्रणम्य कमलाकान्तं वामे चोवाप्तोक्ततः ॥
 आभ्यर्च्युत्तमयः सर्वे सुराः शक्रादयस्तथा । आदित्या वसवो रुद्रा मनवः सिद्धचारणाः
 पुलकाधितसर्वाङ्गास्तुष्टुवुः पुरुषोत्तमम् । प्रणम्य तं शिवं सर्वे सुराश्चाऽऽनम्रकंवराः ॥ ४ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र संगीतं शंकरो जगौ । कृत्वाऽतीव सुतालं च स्वरयन्त्रसमान्वितः ॥
 आषयोश्च गुणाद्वयमं राससंनन्वि सुन्दरम् । समपोचितरागेण मनोमोहनकारिणा ॥
 यन्त्रकण्ठैकतानेन चैकमानेन चारुणा । पदभेदविराभेण गुरुणा लघुना क्रमान् ॥ ५ ॥
 गमकेनातिदीर्घेण भेदेऽन्त्रेण मधुरेण च । मवेति दुर्धर्षं स्रष्टुं प्रीत्या स्वेन विनिर्मितम् ॥
 पुलकाधितसर्वाङ्गः साधुनेत्रः पुनः पुनः । तदेव श्रुतिमात्रेण मूर्च्छं यापुर्विवेतनाः ॥
 वभूवु रुद्ररूपाश्च मुनयः पुरतः पिपे । रुद्ररूपाः सुराःसर्वे त्रिधातृहरिपार्षदाः ॥ ६ ॥
 नारायणश्च लक्ष्मीश्च गावकश्च शिवः स्वयम् । जलपूर्णं च वेकुण्ठं दृष्ट्वा अस्तोऽहमीश्वरि
 गत्वा मूर्तीविनिर्माय सर्वाश्च तादृशीरिति । तत्स्वरूपास्तदद्याश्च तत्स्वरूपाहनभूषणाः ॥
 तास्वमावास्तन्मनस्वास्तकाद्विषयमानसाः । स्थानं निर्वाय परितो वैकुण्ठस्य चतुर्दिशि ॥
 तादृषिष्ठातृदेवी च आनगाम स्वमालयम् । शरीरजा सुराणां सा वभूव सुरानिमगना ॥
 मुक्तिदा ॥ मुमुक्ष्णा भक्तानां हरिभक्तिदा । कोटिजन्मार्जितं पापं विविधं पापिनामहो ॥
 यस्याश्च स्वर्गवायोश्च संपर्केण विनश्यति । किंवा न जाने प्रणोति स्वर्शदर्शनयोः फलम्
 विमुक्तस्नाननयं च वषयाभि निरूपयम् । सर्वजीवार्त्सरं पृथ्वा पुष्करं पारकीर्तितम्
 वेदोक्तं च तदेवास्याः कला नार्हति पोटशोम् । भगीरथेन पाऽऽनीना तेन भागिरथी सृजना
 गामागता स्रोतसोऽद्याद्भक्ता तेन प्रकीर्तिता । मानुद्राया पुरा दत्ता जहनुनाऽऽवीप वीरता ॥

तस्य कन्यास्वरूपा सा जाह्नवी तेन कीर्तिता । भीष्मः स्वयं वसुर्जातस्त्वस्यांशात्तेन भीष्मसूः
 धाराभित्तिसृमिः स्वर्गं पृथिवीमतलं तथा । ममाऽऽज्ञया च गच्छन्ती तेन त्रिपथगामिनी
 प्रधानधारया स्वर्गे सा च मन्दाकिनी स्मृता । योजनायुतविस्तीर्णा प्रस्थे च योमना स्मृता
 क्षीरतुल्यमला शश्वदस्युतुङ्गवरक्षिणी । वैकुण्ठाद्रुत्थलोकं च ततः स्वर्गं समागता ॥
 स्वर्गाद्विषादिमार्गेण पृथिवीभागता मुदा । सा धाराऽलकान्दास्या लवणोदेन मिश्रिता
 शुद्धस्फटिकसंकाशा बहुभेगवती सती । पाणिनां पापशुष्केण्वं दग्धुं पावकरूपिणी ॥
 अहो सागरधरोम्यो निर्वाणमुक्तिदायिनी । वैकुण्ठगामिनी सा च सोपानरूपिणी वरा ॥
 अतोऽपि मृत्युसमये सता पुण्यस्वरूपिणाम् । आदौ पादौ च संवत्स्य मुखे तोयं प्रदीयते
 गङ्गासोपानमारुह्य सन्तो यान्ति निरामयम् । आत्रस्तलोकं संलब्ध्वा रथस्याश्च निरापदः
 देवापुरा प्राक्तनेन मग्नं चेत्कृत्वापातकैः । लोमनमाणवर्षं च मोदन्ते हरिभन्दिरे ॥१॥
 ततो भोगो भवेत्तेषां निश्चिनं पापपुण्ययोः । अनिस्वरूपेन कालेन कालःसूहं च विभ्रताम्
 ततः पुण्यवतां गेहे लब्ध्वा जन्म च भारते । संपाप्य निश्चलां मक्तिं यवन्ति हरिरूपिणः
 मृतद्विजानां देहाश्च देवाच्छूरा वहन्ति चेत् । पदप्रमाणवर्षं च तेषां च नरके स्थितिः ।
 ततस्तेषां च साहाय्यं करोति हरिरूपिणी । ददाति मुक्तिं तेभ्योऽपि कनेन च कृशामपी
 जन्म पुण्यवतां गेहे कारयित्वा च भारते । स्थलं ददाति वैकुण्ठे निश्चितं जन्मभिक्षिभिः
 पात्रा कृत्वा तु यः शुद्धौ स्नातुं याति सुरेश्वरम् । पदप्रमाणवर्षं च वैकुण्ठे मोदते ध्रुवम्
 गङ्गा प्राप्याऽपह्नेन स्नानि चैतन्मलो नरः । मुच्यते सर्वपापेभ्यः पुनर्यदि न छिप्यते ॥
 कलौ पद्मसहस्राब्दं स्थितिस्तस्याश्च भारते । तस्यां च त्रिपथानाया कः प्रभावः कलेहो
 कलौ दशसहस्राणि वर्षाणि श्रुतिषा मम । तिष्ठन्ति च पुराणानि प्रभवस्तत्र कः कलेः ॥
 अतलं याति या धारा सा च भोगवती स्मृता । पयःकेनानिभा शश्वदतिभेगवती सदा
 आकराऽमूल्यरत्नानां मग्नीन्द्राणां च संवतम् । नागकन्याश्च यतीरे श्रीङ्गितं ग्धिरपौवनाः
 स्वयं देवी च वैकुण्ठं वेष्टयित्वा च संवतम् । सहस्रशेजना प्रस्थे देव्यं च लक्षयोजना
 अस्या विनाशः कले नस्त्येव दुहितुर्मम । नानारत्नाकरं दिव्यं ततीरं सुपनोहाम् ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं जाह्नवीजन्म पुण्यदम् । ब्रह्मणश्च प्रगीकारो मोहिनीसापनः शृणु ॥
 इति श्रीनक्ष० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदन० जाह्नवीजन्मप्रस्तावो

नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

अथ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

नारायणश्च ब्रह्माणमुवाच कृपया पुनः । दृष्ट्वा गङ्गां च सर्वे तां मम मायां च मेनिरे ॥

नारायण उवाच—

उत्तिष्ठ गच्छ मद्रं ते भविष्यति कतुर्मुख । अत्र स्नात्वाऽभिशस्तस्त्वं पूतो भव ममाऽऽज्ञया
 त्वं वेत्सस्यं स्वयं पूतः स्पर्शं वाञ्छन्ति तानि ते । वैष्णवेशस्य तीर्थानि सर्वाणि सततं पुने
 तथाऽपि शापमुक्तस्त्वमत्र प्रकृतिहेलनात् । अहंकारश्च सर्वेषां पापबीजममङ्गलम् ॥४॥
 शीघ्रं त्वं गच्छ गोलोकं ममाऽऽलभ्यं परात्परम् । प्रकृत्यंशा मङ्गलदा तत्र प्राप्स्यसि भारतीम्
 प्रकृतिं मन कल्याण सृष्टिबीजम्भरूपिणीम् । अहो कल्पान्तपर्यन्तं तपस्तप्तं स्वयाऽधुना
 तव मन्त्रं न गृह्णन्ति केऽपि वेश्याभिशापतः । यदन्यदेवपूमायां तव पूजा भविष्यति
 त्वमेव जगतां धाता स्वात्मारामश्च योषितः । सर्वरूपी च पूजा च सर्वदेहेषु सर्वतः ॥
 तदा ममाऽऽज्ञया ब्रह्मा स्नात्वा च जाह्नवीजले । शीघ्रं जगाम गोलोकं मा प्रणम्य जगद्गुरुः
 ते देवा मुनयः सर्वे प्रजन्तुः स्वालयं मुदा । सुनिर्भलं मम यशो गायन्तश्च पुनः पुनः
 विधिरागत्य गोलोकं संप्राप्य भारतीं सतीम् । सर्वविद्याधिदेवीं तां मद्भक्त्या च विनिर्गताम् ॥
 वागीश्वरीं च संप्राप्य ब्रह्मा प्रमुदितः स्वयम् । कामास्त्रागा च व्यापारमनुमेने स्वयं विभुः
 तत आगत्य मा नत्वा प्राप्य त्रैलोक्यमोहिनीम् । क्रीडा चकार भगवान्स्थाने स्थानेऽतिनिर्मने
 रतिं चिरतरं कृत्वा निरराम स्वयं त्रिभिः । वागीश्वरीमुवाचेदं त्वं वै ब्रह्मा च कर्मणा ॥
 कश्चित्त्वैवकर्मणा साध्वी पूज्या च त्रिपरलौकिका । तपैव कर्मयोगं च युवानं पश्य सुन्दरि ॥
 विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्भवेत् । जरातुरोऽहं वृद्धश्च तपस्वी वैष्णवो द्विजः ॥
 अस्वतन्त्रः परावीनः का रतिः पुंश्चलीपु मे । आजगाम ब्रह्मलोकं पुनरेव निजालयम् ॥
 ददृशुर्ब्रह्मलोकस्थास्त देवीं कौतुहलान्विताः । अतीव सुन्दरीं रम्यां शुभ्रवर्णी च सस्मिताम्
 शरच्छीर्तांशुवदनां शरत्पङ्कजलोचनाम् । पद्मविम्बप्रमामुष्टदीप्तौष्ठधरपल्लवाम् ॥१९॥
 मुक्तापङ्क्तिविनिन्द्यवदन्तपङ्क्तिमनोहराम् । रत्नकेयूरवलयरत्ननूपुरशोभिताम् ॥२०॥
 रत्नकण्डलयुग्मेन कर्णमूलविराजिताम् । रत्नेन्द्रसारहारेण वक्षःस्थलमुज्ज्वलाम् ॥२१॥
 महनिशुद्धांशुकं सूक्ष्मं विभ्रतीं नयौवनाम् । अतीव रुमनीयां च पीनश्रोगिषयोधराम् ॥
 दीपापुस्तकहस्ता च व्याख्यामुद्राकरां वराम् । ते च निर्मलान्तरं कृत्वा चक्रुः परममङ्गलम्

पुरीं प्रवेशयामासुर्ब्रह्माणं भारतीं मुदा । क्रुद्धा तथा सह क्रीडां चकार न दिवानिशम् ॥
अतीव सुखसंमोगे निमग्नः सततं मुदा । गूढं सर्वपुराणेषु किं पुनः श्रोतुमिच्छासि ॥२९॥

नारायण उवाच—

प्राणेशवचनं श्रुत्वा प्रहस्य परमेश्वरी । मूयोऽपि शरिपप्रच्छ कौतुकान्मानसं पुरा ॥२९॥

राधिकोवाच—

ब्रह्मा कथं न जग्राह वेद्यां स्वयमुपस्थिताम् । न कर्मसेवे रहसि फलदाता च कर्मणाम्
उपस्थितायास्त्यागे च महान्दोषो हि योषितः । ज्ञात्वा देवो विधाता स कथं तत्याज
मोहिनीम् ॥ २८ ॥

नारायण उवाच—

राधिकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । पादकरूपस्य वृत्तान्तमुवाच परमेश्वरीम् ॥ २९ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु कान्ते प्रवक्ष्यामि पुरावृत्तान्तमीप्सितम् । अकथ्यं गोपनीयं च महतामपिनिन्दितम्
एकश च प्रजाः स्रष्टुं विधाता प्रेरितो मया । सप्तर्षे मनसा पुत्रान्ज्वलतो ब्रह्मतेजसा ॥
सनकं च सनन्दं च सनातनमनुत्तमम् । सनत्कुमारं वोढुं च कविं पञ्चाशिल्पं विभुम् ॥
असितं कपिलं सिद्धं सिद्धान्तमम कलोद्भवान् । तान्नान्प्रपन्नश्च वर्षायां निपता स्रष्टुं जगाद ह ॥
प्रजाः स्रष्टुं प्रेरकं ॥ अनकं तेऽवमन्य च । प्रजमुत्तपसे तूर्णं ममाचनपरायणाः ॥३४॥
तदा रुष्टो जगद्धाता पुनः पुत्रान्विनिर्ममे । रुद्रानेकादश वरान् रुदतो मीमविग्रहान् ॥३५॥
तस्मिन्प्रयुज्य तरसा पुनः पुत्रान्विनिर्ममे । योगी योगेन मां पश्यान्वा स्वात्मारामः स्वविग्रहे
वसिष्ठं पुलहं चैव क्रतुमङ्गिरसं तथा । भृगुमन्त्रिं पुलस्त्यं च दत्तं कर्दममेव च ॥ ३७ ॥
मरीचिं च विनिर्माय प्रजाः स्रष्टुं निपुज्य च । प्रहृष्टमानसः पुत्रं कथ्येकां च सप्तर्षे ॥
कृष्णस्य कामिनः पुत्रः कामदेवो नमूच ह । कन्धा षोडशवर्षाया रत्नभूषणमूषिता ॥
उवाच पुत्रं स विधिः मुदीर्षि पुरतः स्थितम् । दुर्निवार्यं मातृकांशं स्वात्मारामं मनोहरम्
ब्रह्मोवाच—

स्त्रीपुंसोः क्रीडनार्थाय मुद्रा त्वं च विनिर्मितः । हृदि योगेन सर्वेषामपिष्ठानं करिष्यासि ॥
संमोहनं समुद्देगं च जन्ममृतकारणम् । सन्मत्तवर्जं जलदं शब्दवधेतनहारकम् ॥ ४२ ॥
प्रगृह्यैतामया दत्तान्सर्वान्संमोहनं कुरु । दुर्निवार्यो मम वराद्भव वत्स मयेषु च ॥ ४३ ॥
बाणान्स्त्वैवमुक्त्वा च प्रहृष्टश्च नगादिभिः । हृष्टोवाच दुहितरं वरं दातुं समुद्यतः ॥ ४४ ॥

एतस्मिन्नन्तरे कामो मनसाऽऽलोच्य मन्त्रणाम् । कर्तुं शस्त्रपरीक्षा च बाणाश्चिसेष ब्रह्मणि
म व्रपूतैश्च बाणैश्च दुर्वार्यै स्मरणेन च । अतिविद्धो महायोगी मूर्छितो हतचेतन ॥४६॥
क्षणेन चेतना प्राप्य ददर्शग्रे च कन्यकाम् । तां सम्भोक्तुं मनश्चक्रे सा दुद्राव मिथ सती ॥
दृष्ट्वा पश्यच्च पितरं धावन्त हतचेतनम् । जगाम शरणं शीघ्रं भ्रातृणां च तपस्विनाम् ॥
ते तां समीपे सस्थाप्य तमूचुः पितर ऊघा । हितं तदर्थं च वेदोक्तं नीतिसारं परं वचः ॥

अप्य ऊचुः —

अहो किमेतज्जनकं कर्म तेऽतिविगर्हितम् । नीचानां चरितं यत्तत्करोषि त्वं जगद्विधे ॥
पश्यति सततं सन्तं प्रभुमिव परस्त्रिणम् । ये ते सर्वत्र पूज्याश्च परत्रेह जितेन्द्रिया ॥
त्वं स्वयं वेदकर्ता च कथां सम्भोक्तुमिच्छसि । कन्यां च मातृवर्गेषु प्रविष्टां च श्रुतौ श्रुता
गुरोः पत्नी राजपत्नी विप्रपत्नी च या सती । पत्नी च भ्रातृसुतयोर्मित्रपत्नी च तत्प्रसू ॥
प्रसू मित्रोस्तथा भ्रातुः पत्नीश्चभूः स्वकन्यका । जननी तत्सपत्नी च भगिनी सुरभी तथा
भार्यासुरपत्नी च धात्रिणाऽन्नप्रदायिका । गर्भधारी स्वभान्वा च भयात्भ्रातुश्च कामिनी
एतां वेदप्रणीताश्च सर्वेषां मातरः स्मृताः । एतास्वपि च सर्वासु न्यूनता नास्ति कामु च
कन्यादाताऽन्नदाता च ज्ञानदाताऽमथप्रदः । जन्मदो मन्त्रदो ज्येष्ठभ्राता च पितरः स्मृता
एतां वहन्ति ये मूढाः य एताञ्जनकानपि । पच्यन्ते नरके ते च यावद्वै ब्रह्मणो वयः ॥
तानन्धकूपे सस्थाप्य दूरतो यमकिंकराः । कुर्वन्ति ताडनं शब्दपुरीषं पाययन्ति च ॥
त्वमेव विश्वकर्ता च शाश्वता वै शमनस्य च । स्वयं विधाता जगतां तेन गृह्णासि कन्यकाम्
अस्माकं पुरतो दूरं गच्छ कामार्तमागतः । न कुर्मो भस्मसात्कर्तुं शक्ताश्च जनक वचम् ॥
गुरोर्दोषसहस्राणि सन्तुमर्हन्ति पण्डिताः । सर्वज्ञं तं विनिश्चयन्ति न तिङ्नां स्वगुरुं विना ॥
गृह्णन्त यदि सर्वस्वं शपन्त निष्ठुरं गुहम् । साधवस्त न निन्दन्ति प्रणमन्ति स्वभक्तितः
ये द्विपन्ति च निन्दन्ति गुरमिष्टं मुरात्परम् । पच्यन्ते तेऽन्धकूपे च यावच्चन्द्रदिवाक्षरौ
पुरीषं भुञ्जते नित्यं क्षुमिता यमताटनैः । सर्पप्रमाणकंटीश्च दक्षिताश्च दिवानिशम् ॥
इत्येवमुक्त्वा मुनयः प्रणमुस्तत्पदाम्बुजम् । सर्वं भवति दैवेन प्रशान्तमनसा ध्रुवम् ॥
उन्मुक्ता मुनयः सर्वे बभूवुश्च स्वकर्मणि । ब्रह्मा शरीरं सत्यर्चुं ब्रौह्मणां च समुद्यत ॥
योगेन भित्त्वा पदचक्रं सर्वां प्राणातिरिध्य च । ब्रह्मरन्ध्रं समानीय तत्स्थानं स्वेन वर्त्मना
मनसा श्रीहरीं स्मृत्वा नमस्कारं चकार ह । न मे मनः परद्रव्ये याविता लोलपीथ्वरः ॥
प्राणायामात्परं तु समयश्च यश्च शिविनाम् । बभूव हृदि श्रुत्वाकं ब्रह्मं जीनश्च ब्रह्मणि ॥

कन्या तातं मृतं दृष्ट्वा विलप्य च भृशं मुहुः । योगेन देहं तत्पाज सा प्रलीना च ब्रह्मणि
मृतं तातं च भगिनीं दृष्ट्वा च मुनिपुंगवाः । स्मरुः श्रीहरिं कोपात्स्वात्मारामं विलप्य च
नारायणो मदंश्च कृपयाऽऽगत्य सत्वरम् । ब्रह्माणं नीयामास ब्रह्मज्ञानात्सुतां च ताम्
ब्रह्मा पुरो हरिं दृष्ट्वा वरं वज्रे स्म बाञ्छितम् । भक्तिं स्वचरणे शश्वन्निश्चलामनपायिनीम्
ब्रह्माणं विरसे दृष्ट्वा तमुवाच कृपानिधिः । प्रबोधवचनं सत्यं नीतिसारं मनोहरम् ॥७५॥

नारायण उवाच--

शृणु ब्रह्मप्रवक्ष्येऽहं मुक्तमुत्तमस्य सांप्रतम् । त्यज लज्जां जगन्नाथ हृदयज्वररूपिणीम् ॥
सत्कीर्तिरपकीर्तिर्वा सुप्रतिष्ठाऽप्युपद्रवः । सुद्राणां चैव महतां मन्त्रयेव स्वकर्मणा ॥
सर्वेषामपि सर्वेभ्यः स्वकर्म बलवत्तरम् । तस्मात्सन्तः प्रकुर्वन्ति नित्यं सत्कर्म संततम् ॥
केचित्कुर्वन्ति निर्मलं सर्वेषामपि कर्मणाम् । कृतं कर्म परं मुक्त्वा हरिपादाब्जचेतसः ॥
कुर्वन्मन्त्रापकीर्तिस्ततो लज्जा मवेदध्रुवम् । मुक्यः सुप्रतिष्ठा सर्वत्र निर्मलं यशः ॥८०॥
कालेन जरसा देहो बलं रूपं शुभाशुभम् । कीर्तिर्वा त्रिगुणा चैव मोहश्चापयशो विभे ॥
क्लृण्वन्नापवादाश्च जन्तूनां यान्ति कालिनः । महतां तौ च पूर्वोक्तौ नेतरश्च कदाचन ॥
सदाऽपकीर्तिर्वसति परस्त्रीषु च वस्तुषु ; तस्मात्ते नैव गृह्णन्ति सन्नः स्वहंशकारणे ॥
स्मर मामन्तरे ब्राह्मे मदीयं विषयं कुरु । अतस्ते न मनो लोलं भविता परवस्तुषु ॥८४॥
योपिद्रूपा च मे माया सर्वेषां मोहः ॥ रिणी । लीलया कुरुते मोहं स्वात्मारामस्य संततम्
नानामुद्राश्रये देशे रागिणां संततं रतिः । स्तनाभिघे मासषिण्डेऽचरे लालालयेऽशुचौ
श्रोणिवक्त्रस्तनं तासां कामदेवालयं सदा । तस्मात्ते न हि पश्यन्ति सन्नो हि धर्ममारवः
को धर्मः किं यशस्तेषां का प्रतिष्ठा च किं तपः । किं बुद्धिर्विंश दानं च परस्त्रीषु च यन्ननः
इहाप्यपयशो दुःखं नरकेषु परत्र च । वासः प्रहारमतेषां च ताडनैः कृमिमसणैः ॥
दुःखबीजं सुखं मत्वा मूढाश्च देवदोषतः । परस्त्रीसेवनं प्रीत्या कुर्वन्ति संततं मुदा ॥
उत्तमा मत्पदाम्भोजं सत्कर्म मध्यमा सदा । स्मरन्मि शब्ददधमाः परस्त्रीसेवनं मुदा ॥
विपत्तिः संततं तस्म परवस्तुषु यन्ननः । विशेषतः परस्त्रीषु सुवर्णेषु च भूमिषु ॥९२॥
देवात्परस्त्रियं दृष्ट्वा विरमेद्यो हरिं स्मरन् । दृष्ट्वा परसुवर्णं च हस्तप्रसालनाच्छुचिः ॥
सततं नैव संसक्ताः सन्तः स्वस्त्रीषु कामतः । यस्मन्त्याधिज्ञानहानिले कनिन्दा मयेन च ॥
तपस्विनस्तपस्यायां शास्त्रचिन्तासु पाण्डिताः । योगिनो योगचिन्तासु वेदार्थेषु च वैदिकाः
सा-व्यश्च पतिसेवामु गृहस्था गृहकर्मसु । विषयेषु विषयिणो मद्भक्त्य मम सेवने ॥९६॥

कथयस्व प्राणनाथ सर्वेषां दर्पमञ्जन । दर्पदाभयद प्राणदानैककारणेश्वर ॥ १३ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

येन भूतं गर्वचूर्णं श्रुतं त्रिजगतां विधेः । अन्येषां श्रूयतां राधे व्यासेन कथयामि ते ॥
स्वयं शिवो मदंशस्य संहर्ता जगतां च यः । तेजसा मत्समः पूर्णो ज्ञानेन च गुणेन च
ध्यायन्ति योगिनो यं स योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । ज्ञानानन्दस्वरूपोऽयं तस्याख्यातं शृणु प्रिये
पुणपष्टिसहस्राणि तपस्तप्त्वा दिवानिशम् । मृत्वा च मरुत्तापूर्णो बभूव मत्समो विभुः
तपसा तेजसा शश्वत्तेजोराशिर्बभूव ह । सूर्यकोटिप्रमावश्च भक्तानां वरुषपादयः ॥ १८ ॥
ध्यायं ध्यायं च योगीन्द्रास्तत्तेजो बहुकालतः । तदन्तरे च पश्यन्ति स्वरूपमस्मिन्नुद्गरम्
शुद्धस्फटिकसंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । त्रिशूळपाट्टिशकरं व्याघ्रचर्माम्बरं वरम् ॥
जपन्तं स्वात्मनाऽऽत्मानं श्वेताब्जजीमालया । ईषद्वात्यप्रसन्नास्यं चन्द्रचूडं परात्परम्
स्वर्णाकारं जटामारं दधत्तं शिरसा मुदा । शान्तं कान्तं त्रिजगतां भक्तानुग्रहकारकम् ॥
अथ स्वमीश्वरं मत्वा प्रदाता सर्वसंपदाम् । ददाति सर्वं सर्वेभ्यो वाञ्छितं कल्पपादयः ॥
यो यं वाञ्छति तं तस्मै वरं दत्त्वा वरेश्वरः । बभूव गर्वसंयुक्तः स्वात्मारामः स्वलीलिना
एकदा च नृको दैत्यस्तपस्तेपे शिवस्य च । केदारे च कठोरेण दर्पमेकं दिवानिशम् ॥
नित्यं याति तत्समीपं कृपया च कृपानिधिः । वरं दातुं यथाभीष्टं न जग्राहासुरो वरम्
वशन्ते शेकारः शश्वत्तस्थौ तत्पुरतः स्वयम् । वरदो भक्तिपाशेन क्षणं गन्तुं न स क्षमः ॥
सर्वैश्वर्यं सर्वसिद्धिं भुक्तिं मुक्तिं हरेः पदम् । दैत्यः किञ्चित् गृह्णाति प्रेरितः शूलबाणिना ॥
ध्यायमानं तत्पदाब्जं दृष्ट्वा अरतो महेश्वरः । अयाचितारं निश्चेष्टं करोद भ्रमेविह्वलः ॥
अतीव रोदनात्तस्य ध्यानभङ्गो बभूव ह । ददर्श पुरतः साक्षाद्भक्तारं सर्वसंपदाम् ॥
ममायया वरं वञ्चे दैत्येन्द्रो भक्तिपूर्वकम् । हस्तं दधे च यन्मूर्ध्नि स भस्म भवितेति च
ओमित्पुनस्त्वा मयान्तं तं दुद्राव दैत्यपुंगवः । मृत्युं यथो मृत्युपवाद्दुद्राव घ्रासविह्वलः
पथात् टमरुस्तस्य व्याघ्रचर्मं मनोहरम् । दिगम्बरो दश दिशो भेजे दानवभीतये ॥
न हन्ति तं च कृपया भक्तं च भक्तवत्सलः । दुष्टानुसारं साधुश्च न करोति कदाचन ॥
साधवो घ्नन्ति घ्नन्तं च मृत्युपुत्रं प्रियां विना । प्रबोधितुं न शक्तश्च स्वात्मानं कृपया समम्
शिवः स्वमृत्युं मत्वा च भीतश्च निरहंकृतः । स्मारं स्मारं च मां भदे मामेव शरणं ययौ ॥
दृष्ट्वा स्वाश्रममायान्तं शुष्यकृष्णोष्ठनालुकम् । हे हरे रक्ष रसेति जपन्तं मयाविह्वलम् ॥
संस्थाप्य तत्समीपे च स दैत्यो बोधिनो मया । पृष्टश्च सर्ववृत्तान्तमुवाच मां क्रमेण च ॥
तदा ममाऽऽज्ञया तूर्णं बोधिनो माययाऽमुरः । दत्त्वा रक्षामूर्ध्नि हस्तं च सद्यो भस्म बभूव ह

एते नियुक्ता एतेषु सभासु च प्रशंसिताः । वेदोक्ताचरणेनैव तद्विरुद्धेन निन्दिताः ॥
 सर्वे नित्यं प्रशंसन्ति शश्वत्सन्मार्गगामिनम् । ह्यस्मिन् अपि निन्दन्ति कुवर्त्मगामिनं विवे-
 भविता न परस्त्र्यापु परवस्तुषु ते मनः । अद्यप्रभृति जीवान्तं विनिष्टं मद्दरेण च ॥
 मदीयविषये बहो मया दत्तं कुरु प्रियम् । अन्नरा मत्पदाभोजचिन्तां विघ्नाविनाशिनीम् ॥
 यन्मा भवतु ते ब्रह्मकामदेवस्य कामिनी । रतिर्नाम परित्याज्या रत्यविष्ठातृदेवता ॥
 इत्येषमुक्त्वा ब्रह्माणमाश्वास्य कमलापतिः । अगाम नित्यं वैकुण्ठं वृन्दावनविनोदनः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० राधाकृष्णसं०

ब्रह्मणः प्रसंगो नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥

अथ पट्त्रिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

एतेन नियमेनैव ब्रह्मा तत्पान मोहिनीम् । कथं स कुलटाशापादपूज्यः संवभूव ह ॥१॥
 कथं तस्य दर्पमङ्गं चकार कमलापतिः । कथयस्व सर्वबीजं सर्वपापीश्वरः स्वयम् ॥२॥

नारायण उवाच—

रासेश्वरीवचः श्रुत्वा प्रहस्य रसिकेश्वरः । निगूढमितिहासं च तां वक्तुमुपचक्रमे ॥३॥

श्रीकृष्ण उवाच—

ब्रह्मा चिरं तपस्तप्त्वा मत्तो लब्ध्वा वरं वरम् । मूर्ष्टिं नानाविधां कृत्वा विधाता स बभूव ह
 तपसां फलदाता च सर्वेषां शान्तिकृत्प्रभुः । आत्मानमीश्वरं ज्ञात्वा महागर्वो बभूव ह ॥
 ब्रह्माण्डेषु च सर्वेषु गर्वपर्यन्तमुन्नतिः । इति मत्वा ब्रह्मणश्च दर्पमङ्गः कृतो मया ॥
 देवा येषां भवेद्दण्डो ब्रह्माण्डेषु परास्परः । विज्ञाय सर्वं सर्वात्मा तेषां शास्ताऽहमेव च ॥
 प्रपमे ब्रह्मणो गर्वो मया चूर्णीकृतः श्रुतः । शंकरस्य च पार्वत्याश्चन्द्रस्य च रवेस्तपसा
 बहून्नुर्वीतसस्रैव तथा धन्यन्तरेः प्रिये । क्रमेण दर्पमङ्गं च कथयामि निशामय ॥५॥
 सुद्राणां महतां चैव येषां गर्वो भवेत्प्रिये । एवंविधमहं तेषां चूर्णीभूतं करोमि च ॥

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा शुष्कवण्डोष्ठतालुका प्रपच्छ राधा यत्नेन संव्रता भवविह्वला ॥

राधिकोवाच—

कस्य केन प्रमावेण महादर्पो बभूव ह । त्वया केन प्रमावेण तस्य भद्रः कृतः पुरा ॥

कथयस्व प्राणनाथ सर्वेषां दर्पमञ्जन । दर्पदोभयद् प्राणदानैककारणेश्वर ॥ १३ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

येन भूतं गर्वचूर्णी श्रुतं त्रिजगतां विधेः । अन्येषां श्रूयतां राघे व्यासेन कथयामि ते ॥
स्वयं शिवो मदंशश्च संहर्ता जगतां च यः । तेजसा मत्समः पूर्णो ज्ञानेन च गुणेन च
ध्यायन्ति योगिनो यं स योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । ज्ञानानन्दस्वरूपोऽयं तस्यास्त्यानं शृणु मिये
युगपद्विसहस्राणि तपस्तप्त्वा दिवानिशम् । मृत्वा च मरुत्तलापूर्णो बभूव मत्समो विभुः
तपसा तेजसा, शश्वत्तेजोराशिर्वभूव ह । सूर्यकोटिप्रमाणश्च भक्तानां कल्पपादपः ॥ १८ ॥
ध्यायं ध्यायं च योगीन्द्रास्तत्तेजो बहुकालतः । तदन्तरे च पश्यन्ति स्वरूपमस्मितुन्मरु
शुद्धस्फटिकतंकाशं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । त्रिशूळपट्टिशरं व्याघ्रचर्माम्बरं वरम् ॥
जपन्तं स्वात्मनाऽऽत्मानं श्वेताब्जजन्मालया । र्षद्व्यास्यप्रसन्नास्यं चन्द्रचूडं परात्परम्
स्वर्णाकारं जटामारं दधत् शिरसा मुदा । शान्तं कान्तं त्रिजगतां भक्तानुग्रहकारकम् ॥
अथ स्वमीश्वरं मत्वा प्रदाता सर्वसंपदाम् । ददाति सर्वं सर्वेभ्यो वाञ्छितं कल्पपादपः ॥
यो यं वाञ्छति तं तस्मै वरं दत्त्वा वरेश्वरः । बभूव गर्वसंपुक्तः स्वात्मारामः स्वलीलिषा
एकदा च वृको दैत्यस्तपस्तेपे शिवस्य च । केदारे च कठोरेण वर्षमेकं दिवानिशम् ॥
निम्नं याति तत्सभीषं कृपया च कृपानिधिः । वरं दातुं यथामीष्टं न जग्राहामुरो वरम्
वषान्ते शंकरः शश्वत्स्थो तत्पुरतः स्वयम् । वरदो भक्तिपाशेन क्षणं गन्तुं न ॥ सप्तमः ॥
सर्वेश्वर्यै सर्वसिद्धिं भुक्तिं मुक्तिं हरेः पदम् । दैत्यः किञ्चित् गृह्णाति मेरितः शूलपाणिना ॥
ध्यायमानं तत्पदाब्जं दृष्ट्वा अगतो महेश्वरः । अयाचितारं निश्चेष्टं हरोद भ्रमविह्वलः ॥
अतीव रोदनात्तस्य ध्यानमग्नो बभूव ह । ददर्श पुरतः साक्षादातारं सर्वसंपदाम् ॥
मन्मायया वरं वधे दैत्येन्द्रो भक्तिपूर्वकम् । हस्ते दधे च यन्मूर्ध्नि स भस्म भवितेति च
ओमित्युक्त्वा प्रयान्तं तं दुद्राव दैत्यपुंगवः । मृत्युं यथो मृत्युभयाद्दुद्राव प्रासविह्वलः
पपात टमरस्तस्य व्याघ्रचर्मं मनोहरम् । दिगम्बरो दश दिशो भेजे दानवभीतये ॥
न हन्ति तं च कृपया भक्तं च भक्तवत्सलः । दुष्टानुसारं साधुश्च न करोति कदाचन ॥
साधवो घ्नन्ति घ्नन्तं च मृत्युं पुत्रं प्रियां विना । प्रबोधितुं न शक्तश्च स्वान्मानं कृपया समम्
शिवः स्वमृत्युं मत्वा च भीतश्च निरहंकृतः । स्मारं स्मारं च मां मदे नामेव शरणं ययौ ॥
दृष्ट्वा स्वाश्रममागन्तं शुष्ककण्ठोष्ठनालुकम् । हे हरे रस रसेति जपन्तं मयाविह्वलम् ॥
संस्थाप्य तत्समीने च स दैत्यो बोधिनो मया । पृष्टश्च सर्ववृत्तान्मुत्राव मां क्रमेण च ॥
तदा ममाऽऽज्ञया तूर्णं बोधिनो माययाऽमुरः । दत्त्वा रश्मूर्ध्नि हस्ते च सद्यो भस्म बभूव ह

तदा सिद्धाः सुरेन्द्राश्च मनीन्द्रा मनवो मुदा । तुष्टुवुर्मा सुमक्त्या च लज्जया लज्जिनः शिवः
 बभूव चूर्णस्तद्वर्षो जगाम बोधितो मया । वरं ददाति वरदस्ततो बौध्यो ह्यहं शिवः ॥४१॥
 अथ गर्वान्वितो रुद्रो हन्तुं त्रिपुरमुख्वणम् । मत्वा मनसि संहर्ता सर्वेषां जगतामिति ॥
 कोऽयं पतङ्गवद्वैत्य इति मत्वा यथौ रणम् । विहाय शूलं महत्तं मदीयकवचं परम् ॥
 विरं बभूव समरं वर्षमेकं दिवानिशम् । न कोऽपि जेतुं कं शक्तो द्वौ समौ समरे तदा ॥
 पृथिव्या च रणं कृत्वा दैत्येन्द्रो मायवा प्रिये । अत्यूर्ध्वं च समुत्तस्थौ पञ्चाशत्कोटियोजनम्
 उत्तस्थौ शंकरस्तूर्णं हन्तुं दैत्यं जगत्प्रभुः । बभूव तत्र युद्धं च मासमेकं निराश्रये ॥
 अस्त्राणि चापं बिच्छेद शंकरस्यासुरो बली । रथं बभञ्ज दैत्येन्द्रश्चापमस्त्राणि शंकरात् ॥
 जघान मुष्टिना रुद्रो दानवेन्द्रं प्रकोपतः । वज्रमुष्टिप्रहारेण सद्यो मूर्छामवाप सः ॥४८॥
 क्षणेन चेतना प्राप्य कोषाद्दानवपुंगवः । शिवं शयानमुत्तोल्य पातयामास भूले ॥
 सरये पातिते रुद्रे देवा देवर्षयो मिथा । तुष्टुवुर्मा परिग्राहि कृष्णेत्युक्त्वा पुनः पुनः ॥
 हरः सस्मार मामेव निर्भयो भयकारणम् । शृष्ट्वा भक्त्या रोज्रेण मया दत्तेन संकटे ॥
 तदाऽहं कलयामां शीघ्रं वृपरूपं विवाय च । शयानं शंकरं धृत्वा विवाणाम्यामुकक्रमम् ॥
 ददौ तस्मै स्वकवचं स्वशूलपरिमर्दनम् । प्राप्य तद्दानवस्थानमत्यूर्ध्वं च निराश्रयम् ॥
 मया दत्तेन शूलेन जघान त्रिपुरं हरः । मामेव दर्पहन्तारं तुष्ट्वा ब्रीडितः पुनः ॥५४॥
 सद्यः पतानदैत्येन्द्रश्चूर्णमृतश्च मृतले । देवता मुनयः सर्वे तुष्टुवुः शंकरं मुदा ॥५५॥
 तत्प्राज शंकारो दर्पे विधनमजिं ततो विभुः । ज्ञानानन्दस्वरूपश्च निर्लिप्तः सर्वकर्मसु ॥
 ततोऽहं वृपरूपेण ब्रह्माभि तेन तं प्रियम् । मम प्रियतमो नास्ति त्रैलोक्येषु शिवात्परः
 मनःस्वरूपो ब्रह्मा मे ज्ञानरूपो महेश्वरः । बुद्धिर्भगवती दुर्गा मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥
 निद्रादयः शक्तयो दास्ताः सर्वाः प्रकृतेः कलाः । बाणविघातदेवी या सा स्वयं च सरस्वती
 मम कल्याणाधिदेवी हर्षरूपो गणेश्वरः । परमार्थः स्वयं धर्मो मम भक्तो हुताशनः ॥
 सर्वेश्वर्याधिदेवी मे सर्वगोलोकवासिनः । प्राणाधिष्ठातृदेवी त्वं सदा प्राणाधिका मम ॥
 गोपाङ्गनास्तव कला अत एव मम प्रियाः । मलोनकूपजा गोपाः सर्वे गोलोकवासिनः ॥
 तेजःस्वरूपः सूर्यश्च प्राणा मे वायवः स्मृताः । जलाधिदेवी वरुणः पृथिवी मे मलेश्वरा ॥
 मम शून्यो महाकाशो मदनो मानसोद्भवः । इन्द्रादयः सुराः सर्वे मत्कलाशाशसंभवाः
 एतानि सृष्टीबीजानि महदादीनि चैव हि । सर्वेता बीजरूपोऽहं स्वयमात्मा निराश्रयः ॥
 जीवो मे प्रतिबिम्बश्च कर्मभोगाधिकारकः । अहं साक्षी निरीदृश्य न भोगी सर्वकर्मसु ॥

भक्त्या नार्धदेहोऽयं मम स्वेच्छामयस्य च । प्रकृतिः पुरुषोऽहं च एक एव परात्परः ॥
इत्येवं कथितं रामे शिवदर्पविमोचनम् । सृष्टिर्बानं च शृणु मे पार्वतीर्दपमोचनम् ॥
नारायण उवाच—

इत्युक्तवन्तं श्रीकृष्णं परमात्मानमीश्वरम् । पप्रच्छ राधिका देवीं निगूढमभिवाञ्छितम् ॥
राधिकोवाच—

मम वन्तसर्वतत्त्वज्ञ सर्वबीज सनातन । वद मे वाञ्छितं प्रश्नं सर्वसिद्धेहमञ्जनम् ॥८०॥
सर्वज्ञानाधिदेवश्च शंकरः सर्वतत्त्ववित् । मृत्युं नयः कालकाठो भगवोऽस्वस्तसमो महान् ॥
कथं विभूतिगात्रश्च पञ्चवक्त्रत्रिलोचनः । दिग्भ्ररो जटाधारी नागसंघातभूषणः ॥
धूपेणादति देवेन्द्रो विहाय वरवाहनम् । न बिभेर्नि कथं रत्नं सारनिर्माणभूषणम् ॥
बह्निशुद्धांशुकं त्वक्त्वा घते शार्दूलचर्मकम् । घते घत्तूरकुसुमं पारिजातं विहाय च ॥
नास्ति रत्नकिरीटेच्छा जटाया प्रीतिरुत्तमा । दिग्भ्रलोकं परित्यज्य स्मशानेषु स्पृहा विमोः
चन्दनागुरुकस्तूरीसुगन्धिकुसुमानि च । त्वक्त्वा स्पृहा बिल्वपत्रे बिल्वकाष्ठानुलेपने ॥
एतद्वेदिषुमिच्छामि व्यासेन कथय प्रभो । श्रोतुं वीतहृलं नाथ वर्धने मे मनःस्पृहा ॥
राधिकावचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । कथां कथितुमारेभे कृत्वा राधां स्ववक्षसि ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

गुणपट्टिसहस्राणि तपः कृत्वा महेश्वरः । विरराम पूर्णतमो ध्यात्वा मां मनसा मुदा ॥
एतस्मिन्नन्तरे मां च ददर्श पुरतः स्थितम् । अतीव कमनीयाङ्गं किशोरं इवाममुन्दरम्
अहोऽनिर्वचनीयं च दृष्ट्वा रूपमनुत्तमम् । न बभूव बितुष्यश्च लोचनाम्पां त्रिलोचनः
पश्यसिमेपराहित इति मत्वा स्वमानसे । मत्पुत्रेकान्महामक्तो रुरोद प्रेमविह्वलः ॥
सहस्रवदनोऽनन्तौ माभ्यर्वाश्च चतुर्मुखः । बहुमिर्लौचनैर्दृष्ट्वा तुष्टः च बहुमिर्मुखैः ॥
पश्यामि किंवा किं शोमि संभाष्य नाभमीदृशम् । आस्थैकेन लोचनाम्पां चतुर्धा स पुनः पुनः
स्वमानमे कुर्वतीदं शंकरे च तपस्विनि । तद्वन् चतुर्वक्त्रं पूर्वेण सह पश्यमम् ॥८१॥
एकैकवक्त्रं शशुमे लोचनैश्च त्रिभिस्त्रिभिः । बभूव तेन तन्नाम पञ्चवक्त्रत्रिलोचनः ॥
एतवनादधिकपीतिः शिवस्य दर्शने मम । तेनाधिकानि तस्यैवं वपुर्वर्जचनानि च ॥
असंख्ये गुणरूपाणि तस्य ब्रह्मस्वरूपिणः । सत्त्वं रजस्तम इति तस्य हेतुं निशामय ॥
सत्त्वांशेन दृष्टा शंभुः पश्यन्त्याति च स स्त्रिकान् । रामसेनरानसिकांस्तामसेन च तामसान्
चक्षुपस्तामसान्भ्याललाटस्याद्वरस्य च । संहारकाळे संहर्तुं शिराविर्भवेऽक्रुवा ॥८२॥
कोटितालपमाणश्च सूर्यकोटिममप्रमः । लेलिहानो दीर्घशिखश्चैलोक्यं दग्धुर्मायुः ॥

विभूतिगात्रः स विभुः सतीसंस्कारमस्मना । धत्ते तस्या आस्थिमालां प्रेमभावेन भस्म च
 स्वाभारामो यद्यपीशस्तथाऽपि पूर्णमन्दकम् । सतीशवं गृहीत्वा च भ्रामं भ्रामं करोद ह ॥
 प्रत्यङ्गं चापि तस्याश्च पपात यत्र यत्र ह । सिद्धपाठस्तत्र तत्र बभूव मन्त्रापिद्धिरूत
 त(य)दा श्वावशेषं च कृत्वा वसति शंकरः । पपात मूर्छितो भूत्वा सिद्धिसेत्रे च राधिके
 तदा गत्वा महेशं तं कृत्वा ओडे प्रबोध्य च । अर्द्धां दिव्यतत्त्वं च तस्मै शोकहरं परम्
 तदा शिवश्च संतुष्टः स्वं लोकं च जगाम ह । मूर्त्यन्तरेण कालेन तां संप्राप प्रियां सतीम्
 दिव्यस्त्रधारियोगेन नेच्छा नित्ये परे विभोः । जटां तपस्याकालीनां धत्तेऽद्यापि विवेकतः
 न चेच्छा केशसंस्कारे स्वौक्ते वेषे च योगिनः । समता चन्दने पङ्के लोष्टे रत्ने मगीश्वरे ॥
 गरुडद्वेषिणो नागाः शंकरं शरणं ययुः । निर्भर्ति कृपया स्वाङ्गे तानेव शरणागतान् ॥
 बाहनं वृषरूपोऽहमन्वसतं वोढुमक्षमः । त्रिपुरस्य वधे पूर्वं मस्कलांशतमुज्ज्वलः ॥ १ ॥
 पारिजातादिकं पुष्पं सुगन्धिचन्दनादिकम् । मयि संन्यस्य तेज्वेवं प्रीतिर्नास्ति कदाचन
 चतूरे तप्तशः प्रीतिर्विल्वपत्रानुलेखने । गन्धहर्नि सुगन्धे च योगीष्टे व्याघ्रचर्मणि ॥ २ ॥
 दिव्यलोके दिव्यतत्त्वे जनतायां न तन्मनः । इमशानेऽतीव रहसि ध्यायते मानहर्निशम् ॥
 आम्बुस्तम्बपर्यन्तं समं च मन्यते शिवः । ममानिर्वचनीयेऽत्र रूपे तन्मप्रमानसम् ॥
 ब्रह्मणः पतनेनापि शूलपाणेः क्षणो भवेत् । तस्याऽऽयुषः प्रमाणं च नाहं जानामि का श्रुतिः
 ज्ञानं मृत्युंजयः शूलं धत्ते मत्तेजसा समम् । विना मया न काञ्चित् शंकरं जेठमीश्वरः
 शंकरः परमात्मा मे प्राणेशोऽपि परः शिवः । न्यम्बके मन्मनः शश्वन्न प्रियो मे भवात्परः
 ब्रह्माण्डनिकरं छत्रं मया मन्मायया सदा । सौ कञ्चति हरं शश्वज च तं मोहिदं स्वमा
 म संवसामि गोलोके बैकुण्ठे तव वसति । सदा शिवस्य हृदये निबद्धः प्रेमपाशतः ॥
 स्वरसिद्धं सुगानेन पद्मवक्त्रेण शंकरः । शश्वद्वायति मद्भाषां तेनाहं तत्समीपतः ॥
 शृष्टुं शक्तो हि नष्टुं च भ्रूमद्वलीलयाऽपि यः । ब्रह्माण्डनिकरं योगान्न योगी शंकरात्परः ॥
 दिव्यज्ञानेन यः शृष्टुं नष्टुं भ्रूमद्वलीलया । मृत्युं कालादिकं शक्तो न ज्ञानी शं० ॥
 प्रम भक्तिं च दास्यं च मुक्तिं च सर्वसंपदः । सर्वसिद्धिं दातुमीशो न दाता शं० ॥
 पद्मवक्त्रेण मन्नाम यो हि गायत्यहर्निशम् । मद्रूपं ध्यायते शश्वज भक्तः शं० ॥ १५ ॥
 अहं सुदर्शनं शंभुस्तेनसा च वयं समाः । ब्रह्मा सदा च योगेन नास्याभिस्तेनसा समः ॥

इत्येवं कथितं सर्वं शंकरस्य यशोऽमलम् । तथाऽप्यस्य दर्पमङ्गं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० श्रीकृष्णकृतशंकर-
प्रशंसा नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

एवंभूतस्य च विभोः सर्वेशस्य महात्मनः । न शान्तं कथमुच्छिष्टं ब्रूहि संदेहमजन ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु देवि प्रसह्येऽहमिति हासं पुरातनम् । पापेन्धनानां दहने ण्वलदग्निशिखोऽगमम् ॥
सनत्कुमारो वैकुण्ठमेकदा च जगाम ह । ददर्श मुक्तवन्तं च नायं नारायणं द्विजः ॥
तुष्टाव गूढैः स्तोत्रैश्च प्रणम्य भक्तितो मुदा । अवशेषं ददौ तस्मै संपुष्टो मत्तवासलः ॥
प्राप्तमात्रेण तत्रैव मुक्तं तेनैव किंचन । किंचिद्भरत बन्धूनां भक्षणाय च दुर्लभम् ॥
सिद्धाश्रमे च यदुक्तं गुरवे शूलपाणिने । भवत्युद्वेकाच्च तत्सर्वं मुक्तं च प्राप्तिमाश्रतः ॥
भुक्त्वा सुदुर्लभं यस्तु ननर्त भोमाविह्वलः । पुलकाङ्कितसर्वाङ्गः साधुनेत्रो मुदाऽन्वितः ॥
गारुन्मम गुणान्ममक्त्या मुकुण्ठः पञ्चवक्त्रतः । रागमेदैकतानेन तालमानेन सुन्दरम् ॥
पपात हमरुहस्ताच्छृङ्गं च श्यामचर्म च । स्वयं निपात्य पश्चाच्च रुदग्मूर्तामवाप ह ॥९॥
अतीव कमनीयं तद्वैषं ध्यात्वैकमानसः । सहस्रदलमध्यस्थं मा पश्यन्हृत्सरोरुहे ॥१०॥
एतस्मिन्नन्तरे देवी दुर्गा दुर्गतिनाशिनी । मुदाऽऽजगाम शीघ्रं तत्प्रसन्नवदनेन ॥
रुदन्तं मूर्छितं दृष्ट्वा निपतन्तं च भक्तितः । प्रहस्य वार्तां पश्यञ्च कुमारं शूलपाणिनः ॥
सर्वं तां कथयामास कुमारः संपुष्टाञ्जलिः । श्रुत्वा पुनरेव सा देवी शिवं प्रस्फुरितावरा ॥
तां शप्तमुद्यतां देवीमुत्पाय च त्रिलोचनः । बोधयामास विविधं तुष्टाव संपुष्टाञ्जलिः ॥
श्रुत्वा मनोहरं स्तोत्रं न शशाप शिवं शिवा । दुष्टे चक्रे तदुच्छिष्टममस्थं विदुषामपि ॥
न लोकानां प्रभावश्च तपःसौभाग्यतेजसाम् । ब्रह्माण्डे सर्वसंहर्ता चक्रे पार्वतीमये ॥
उवाच तं जगन्माता नीतिसारं परं ययः । गणप्रसूः सकोपा च रक्ताङ्गनलोचना ॥
अहो तपःप्रभावश्च तेजसश्च न जीविनाम् ॥ ब्रह्माण्डस्य संहर्ता चक्रे शैलकन्यका ॥

पार्वत्युवाच—

स्वं पोष्टा मगनां पाता मयैव च विशेषतः । वक्ता चतुर्णां वेदानां जनकेश्व स्वयं विभुः ॥

मुक्तिप्रदानं भक्तानां दाता च सर्वसंपदाम् । त्वं चेत्करोषि दुर्नीतिं को वा धर्मं च पाति वै
 सदा ते परास्याऽहं पोष्या भवत्या च किंकरी । वञ्चिता कर्मदोषेण हरनिर्माह्वयमत्तणे
 किञ्चिच्छुद्धं हिरण्येन किञ्चिद्वस्तु च वायुना । किञ्चित्प्रसालनेनैव सर्वं विष्णोर्निवेदनात्
 विष्णोर्निवेदिताग्नेन ऋष्याः सर्वदेवताः । पितरोऽतिथयश्चैव भित्ति वेदेषु निश्चितम् ॥
 अनिवेद्यमभक्ष्यं च नैवेद्यमुदरे हरेः । त्यक्त्वा करोति यो भक्त्या पापदप्रवरो भवेत् ॥
 अमृतं सर्ववस्तूनामिष्टं सारं सुदुर्लभम् । विष्णोर्निवेदितान्नस्य कलां नार्हति षोडशीम् ॥
 हन्त्यकालिकमृत्युं तदमृतं मूढरञ्जनम् । नैवेद्यं च हरेरेव हरितुल्यं करोत्यहो ॥२९॥
 यदृच्छया तन्नैवेद्यं यो भुङ्क्ते साधुसङ्गतः । पट्टिर्षत्सहस्राणां प्राप्नोति तपसः फलम् ॥
 यो निवेद्य हैरिं भुङ्क्ते भक्त्या भक्तश्च नित्यशः । किंवा तपस्यां कर्ता च स हरेस्तेजसा समः
 श्रुतं पुरा स्वन्मुखतः पुष्करे मुनिसंसादि । अहं वेदविद्याता न किमहं वक्तुमीधरी ॥
 सुशिरं च तपस्तप्त्वा मया लब्धस्त्वमीधरः । त्वया विष्णोः प्रसादेन वञ्चिताऽहं कथं प्रमो
 यतो न दत्तं नैवेद्यं विष्णोर्मह्यं त्वयाऽधुना । अतो मत्तो गृहाणैतत्फलमेव महेश्वर ॥
 अद्यप्रभृति ये लोका नैवेद्यं भुञ्जते तव । ते जन्मेकं सारमेया भविष्यन्त्येव भारते ॥३०॥
 इत्युक्त्वा पार्वतीमाता करोद पुरतो विमोः । दृष्टिः पपात तत्कण्ठे नीलकण्ठो बभूव ह ॥
 तदा शिषः शिषां भक्त्या कृत्वा वक्षसि सादरम् । तन्मानमङ्गं स्तोत्रेण विनयेन वक्षर ह
 करेण वक्षुषोर्नीरं संमृज्य च पुनः पुनः । बोधयामास विविधैर्नीतिवाक्यैर्मनोहरैः ॥
 परितुष्टा च ॥ देवी मर्तारं समुवाच ह । कलेवरं च त्यक्ष्यामि नैवेद्येन विना हरेः ॥
 विमर्ति(र्मि) देहं सततं तव सौभाग्यवर्धनम् । कथं वहामि सौभाग्यरहितं च कलेवरम् ॥
 अपूर्वं तव नैवेद्यं जन्ममृत्युजराहरम् । कृतं दुष्टं च यत्तस्मात्पश्य देहं त्यजामि च ॥
 लिङ्गोपरि च यद्वत् तदेवाप्राप्तमीधर । सुपवित्रं भवेत्तस्य विष्णोर्नैवेद्यमिष्टितम् ॥३१॥
 हत्येषमुक्त्वा सा देवी देहं त्यक्तुं समुद्यता । अस्तो हरस्तत्पुरतः स्तुत्वा च स्वी च कार ह

शंकर उवाच—

स्थिरा भव महादेवि षण्डिके जगदम्बिके । मयापराधमखिलं सन्तुमर्हसि सुन्दरि ॥
 मां भूयं तपसा श्रुतं कृपां कुरु ममोपरि । ब्रह्मविष्णुमहेशानां श्रीममृते सनातनि ॥
 अहो गोष्ठोक्त्यापस्य गुणातीतस्य निर्गुणे । सर्वशक्तिस्वरूपे च सदैव ॥
 साकारे च निराकारे नित्ये स्वेच्छामये प्रिये । कृपया तद्धि ॥
 सर्वबीजास्वरूपे च महामाये मनोहरे । सर्वभिद्धिप्रदे देवि ॥

इच्छेवं श्रीहरेः साक्षान्नाहं दातुमपि क्षमः । तदा देहं परित्यज्य निर्गुणं ब्रज निर्मुणे ॥
इत्येवमुक्त्वा पुरतस्तस्मै च चन्द्रशेखरः । बभूव सुप्रसन्ना सा प्रणनाम हरं परम् ॥४०॥
इत्येवं पार्वतीस्तोत्रं शंकरेण कृतं पुरा । यः पठेद्विपदा ग्रस्तः स मयादेव मुच्यते ॥
मित्रभेदो भवेद्दूरं तत्संगीतिर्भवेत्पुरा । पार्वती परितुष्टा च न त्यजेत्तस्य मन्दिरम् ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

श्रुत्वा प्रतिज्ञां नाथस्य परितुष्टा बभूव सा । जगाम स्वर्णदीं तूर्णं आनार्थं शंकराज्ञया
स्नात्वा संपूज्य भक्त्या च सुरमिष्टं च निर्गुणम् । चकार प्रसन्नं शीघ्रं मिष्टान्नं व्यञ्जनानि च
शिवः स्नात्वा च संपूज्य ब्रह्मज्योतिः सनातनम् । तुष्टाय परया भक्त्या मामेव हृदयस्पर्तम्
गत्वा सर्वमहं मुक्त्वा तामै दत्त्वाऽमिवाञ्छितम् । नैवेद्यं पार्वती छेमे तव मूढं समागता
भुक्त्वाऽवशेषं सा देवी सह भर्त्रा मुदाऽन्विता । तुष्टा च शंकरं भक्त्या प्रणनाम मुहुर्मुहुः ॥
इत्येवं कापितं सर्वं स्वया पृष्टं सुरेश्वरि । अमिश्रं शंकरस्य निर्मादयं जैन हेतुना ॥४१॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० नारदना० हरनिर्मादयशोप-

प्रसङ्गो नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥

अष्टाष्टात्रिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

दर्पमङ्गः श्रुतो देवि शंकरस्य जगद्गुरोः । अधुना श्रूयतां मतो दुर्गावर्षविमोचनम् ॥१॥
सौम्या सर्वदेवानामाविर्भूय जगत्प्रसूः । दधार कामिनीरूपं कपर्दीयं मनोहरम् ॥ २॥
निहस्य दानवेन्द्राश्च ररस देवताकुलम् । छेमे अग्नौ तनो देवी गठरे दक्षयोषितः ॥३॥
पिनाकपाणिं जग्राह सा देवी सुरसावनम् । शश्वत्परममक्त्वा च सिपेवे स्वामिनं सखी
क्षेत्रेण सार्धं देवेन बद्धं त्रिष्यञ्जुता । गिर्येकं दैवयोगात्पुत्रा वै सुरसंभवि ॥ ४॥
दक्षश्चकार यज्ञं च तत आगत्य क्रोषतः । सर्वांस्त्रिंशत्पञ्चमास तत्रैव शंकरं विना ॥
सखीका देवताः सर्वा आजगमुर्दक्षमन्दिरम् । सगणः शंकरः कोपात्ताऽऽजगामाभिमानः
सती पतिं च मोहेन बोधयामास यत्नतः । न तं चालयितुं शक्ता बभूव च घृष्टा स्वयम्
आनगाम पितुर्गेहं दर्पात्तस्य विनाऽऽज्ञया । तस्य शापेन तस्याश्च दर्पमङ्गो नभूव ह ॥
न हि संभाषणं शक्रे वादमात्रेण पिता च ताम् । श्रुत्वा च निन्द्यं यत्तुश्च देहं तत्स्थानं गतः
एवं प्रिये निगदितं सतीदर्पोविमोचनम् । तस्या जन्मान्तरं नित्यं दर्पपङ्कश्च श्रूयताम् ॥
छेमे जन्म सती शीघ्रं गठरे शैल्योषितः । शिवस्तस्यामितामसम चास्मि जग्राह भक्तिः
सुतार मातामहर्ण्यां च मस्मना तनुलैपनम् । स्मारं स्मारं सती भेष्या भामं भामं पुनः पुनः

सुपाय मेना तां देवीमतीव सुमनोहराम् । यष्टौ विधागुस्तस्याश्च सुप्रभा नास्ति कुत्र च ॥
 गुणप्रसूर्गुणान्सर्वान्तर्धरूपान्विमर्ति सा । सर्वाश्च देवपत्न्यस्तत्कलां नार्हन्ति पोटशीम् ॥
 चाम्बु वर्धमाना सा गुह्ये चन्द्रफला यथा । अतीव यौवनस्था च शैलगेहे दिने दिने ॥
 मधुवाऽऽकाशवाणी च तां संबोध्य जगत्प्रसूम् । शिवे शिवं च तपसा कठोरेण लभेति च
 विनेश्वरं न तपसा प्राप्ता हि गर्भसंभवम् । ग्रहस्य तस्यौ श्रुत्वेति सा च यौवनगर्विता ॥
 भिम जन्मा-तरीयं च भस्माग्नि च विमर्ति यः । स मां प्रौढां कथं दृष्ट्वा न गृह्णात्यत्र जन्मनि
 यो विदम्यश्च ब्रह्माण्डं बध्नाम मम शोकतः । स कथं मां न गृह्णाति दृष्ट्वा परमसुन्दरीम्
 दक्षयज्ञं यो वमज्ज मम हेतोः कृपानिधिः । स कथं मां न गृह्णाति पत्नीं जन्मनि जन्मनि
 या यस्य पत्नी यो यस्या भर्ता प्राक्तनतः पुरा । कुतो विश्वे तयोर्भेदे निषेको नान्यथा भवेत्
 सर्वरूपगुणाधारं मत्वा स्वमतिमानतः । न चकर तपः साध्वी न विज्ञाय तमीश्वरम् ॥
 सुन्दरीषु च सर्वासु मत्तो नास्त्येव सुन्दरी । हरीति मत्वा गर्वेण न चकार तपः शिवा
 रूपयौवनवेपाणां पुमान्ग्राही स्वयोपेनाम् । शिवो मच्छ्रुतिमात्रेण मां गृह्णाति विना तपः
 हृदाति मत्वा गिरिजा तस्यौ हिमगिरेर्गृहे । शश्वत्सहचरीमध्ये क्रीडोन्मत्ता दिवानिशम्
 एतस्मिन्नन्तरे तूर्णं दूतः शैलेन्द्रसंसदि । उवाचऽऽगत्य मधुरं तत्पुरः संपुटाञ्जलिः ॥

दूत उवाच—

श्रुतिष्टोत्तिष्ठ शैलेन्द्र गच्छास्यवटान्तिकम् । आजगाम महादेवः सगणो वृषवाहनः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा भक्तिमन्त्रात्मकं धारः । पूजनं कुरु शैलेन्द्र देवेन्द्रं तपतीन्द्रियम् ॥
 सिद्धिस्वरूपं सिद्धेशो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुम् । मृत्युंजयं बालकालं ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
 परमात्मस्वरूपं च सगुणं निर्गुणं विभुम् । भक्तध्यानार्पणमगलं दधानं देहमीश्वरम् ॥
 शैलो दूतवचः श्रुत्वा समुत्तस्यौ मुदाऽन्वितम् । मधुपर्कादिकं नीत्वा जगाम शंकरान्तिकम्
 देवी दूतवचः श्रुत्वा प्रसन्नवदनेक्षणा । हृदाति मेने मद्वेत्तोराजगम महेश्वरः ॥३३॥
 भक्तार वेपमगलं दधार वस्त्रमुत्तमम् । रत्नेन्द्रगारालंकारान् रत्नमालां मनोहराम् ॥३४॥
 पारिजातप्रसूनानां मालां चन्दनसंयुताम् । चकार शंकरार्थं च मत्वा मालां मनोहराम् ॥
 रत्नसिंहासनस्या सा ददर्श दर्पणे मुखम् । वस्तूनीनि दुना सार्धं सिन्दूरविन्दुमूषितम् ॥
 भारक्तेन्रमुगुलं निर्मलाञ्जनसंयुतम् । शरन्मध्याह्नमगलं यथाऽलिपङ्क्तिरोष्टितम् ॥३७॥
 मुकोमलीष्ठमुगुलं ताम्बूलरागसंयुतम् । अतीव सुन्दरं रम्यपङ्क्तिबिम्बफलं यथा ॥३८॥
 रत्नकुण्डलीप्लव्या च गण्डस्थलविराजितम् । सूर्योदयेन ज्वलितं सुमेरुशिखरं यथा ॥
 भद्रपनिर्वचनीयं च दन्तपङ्क्तिमनोहरम् । यथा मुक्तासमूहं च सजलं जलदागमे ॥

गन्धमुक्तासमायुक्तं सुचारुनासिकोत्तमम् । सुशोभितं यथा मेरुं स्वर्णशीतलवारया ॥४१॥
 माञ्जरीमाल्यसंयुक्तकवरीभारसंयुतम् । वक्ष्येऽस्मिन्मोक्षोपायं नवीनं जलदं यथा ॥४२॥
 तप्तकाञ्चनवर्णमं चास्त्रसःस्पलोज्ज्वलम् । रत्नेन्द्रसारहाराक्तकस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् ॥
 चरुचम्पकवर्णमं स्तनयुग्मं मनोहरम् । वदरीकञ्जतुल्यं च चारुपत्रकशोभितम् ॥४३॥
 मध्यं मनोहरं क्षीणं निम्ननाभिरपलोज्ज्वलम् । अतीव सुन्दरं रम्यमुदरं वर्तुलाकृति ॥
 रम्भास्तम्भाविनिर्गैकमुत्पुष्पं मनोहरम् । कामालयं सुकटिनं निगूढमंशुकेन च ॥४४॥
 रूपलपप्रमामुष्टादयुग्मं मनोहरम् । रत्नपाशसंयुक्तं सिद्धाञ्जलकमूपितम् ॥४५॥
 दधत् रत्नमञ्जरीं गजहंभानुकारि च । रत्नेन्द्रसारामरणं निर्मितं विश्वकर्षणा ॥४६॥
 करं सुकोमलतरं सुन्दरं कनकप्रभम् । रत्नकङ्कणकेयूरशङ्खमूषणमूपितम् ॥४७॥
 भिभ्रासत्रनर्मुकुरं लीलाकमलमुज्ज्वलम् । रत्नाङ्गुलीयमतुलं दधत् सुमनोहरम् ॥४८॥
 हृष्टा स्वरूपमतुलं दन्तौ शंकरमीश्वरम् । त्रिशिष्य मनसा शश्वद्भर्तृशरणपङ्कजम् ॥४९॥
 पितरं मातरं बन्धुं साध्वीवर्गं सहोदरम् । अन्तरे सा न सत्पार किंचिदेव शिवं विना ॥
 अप शैलेश्वरस्यैव ददर्श चन्द्रशेखरम् । स्वर्णशीतुलिराद्र्यादुत्पतनं च सस्मितम् ॥
 दधत् संस्कृतां माला जयन्तं मम नामकम् । तप्तस्वर्गप्रमाणुष्टनयराशिविराजितम् ॥
 वृषभस्यं शूलपाणिं सर्वभूषणराजितम् । नागयज्ञोन्नीतं च सर्पभूषणभूषितम् ॥५०॥
 शुद्धस्फटिकसंकाशं व्याघ्रचर्मवरं परम् । विभूतिभूषिताङ्गं तमस्थिमालं दिगम्बरम् ॥
 पञ्चवक्त्रं त्रिनयनं सूर्यकोटिमममम् । दक्षीं रुद्राग्निरितो ज्वलतो ब्रह्मतेजसा ॥५१॥
 शिववामे महाकण्ठं दक्षिणे नन्दिकेश्वरम् । भूतप्रेतपिशाचाश्च कूष्माण्डान्ध्रसरासतान् ॥
 वेतालान्तेजबालाश्च भैरवान्मीमन्किपाद् । सनकं च सनन्दं च कुमारं च सनातनम् ॥
 जैगोपल्यं देवलं च बाणादं गौतमं तथा । पिण्डादं कण्ठतनं बोटुं पद्मशिखं कंठम् ॥
 जामलिं करं कर्णं लोभशं सूर्यवर्चसम् । कात्यायनं पाणिनिं च शङ्खं दुर्वाससं ततः ॥
 क्षातातपं पारिमद्रमष्टावकं भरद्वाजम् । एतान्पुरोगमाञ्जत्वा प्रणनान शिवं गिरिः ॥५२॥
 मूर्ध्ना निपत्य भूमौ स दण्डवत्संपुटाञ्जलिः । अबो अनलया मयत्या घृत्वा तच्चरणाम्बुजम्,
 नमाम चाश्रुनेत्रः स पुलकावितविग्रहः ॥५३॥

हिमालय उवाच—

स्वं ब्रह्मा सृष्टिकर्ता च त्वं विष्णुः परिपालकः । त्वं शिवः शिवश्चोऽनन्तः सर्वसंहारकारकः

त्वमीश्वरो गुणातीतो ज्योतीरूपः सनातनः । प्रकृतः प्रकृतीशश्च प्राकृतः प्रकृतेः परः ॥
 नानारूपविधाता त्वं भक्तानां ध्यानहेतवे । येषु रूपेषु यश्चीतिस्तत्तद्वत् निर्धार्य च ॥
 सूर्यस्त्वं सृष्टिजनक आधारः सर्वतेजसाम् । सोमस्त्वं सत्यपाता च सततं शीतदिग्मा
 वायुस्त्वं वरुणस्त्वं च त्वमाग्निः सर्वदाहकः । इन्द्रस्त्वं देवराजश्च कालो मृत्युर्व्यमस्तथा
 मृत्युंजयो मृत्युमृत्युः कालकालो यमान्तकः । वेदस्त्वं वेदकर्ता च वेदवेदाङ्गधारणः ॥
 विदुषां जनकस्त्वं च विद्वांश्च विदुषां गुरुः । मन्त्रस्त्वं हि जपस्त्वं हि तपस्त्वं तत्फलप्रदः ॥
 गार्त्वं वागधिपेवी त्वं तत्कर्ता तद्गुरुः स्वयम् । अहो सरस्वतीबीजं कस्त्वां स्तोत्रमिहेश्वरः
 इत्येवमुक्त्वा शैलेन्द्रस्तस्यै धृत्वा पशाम्बुजम् । तत्रोवाप तमाबोधय चावरोक्ष्य वृत्ताच्छिवः
 स्तोत्रमेतन्महापुण्यं त्रिसंध्यं यः पठेन्नरः । मुच्यते सर्वपापेभ्यो भवेम्यश्च मन्मथे ॥
 अपुत्रो लभते पुत्रं मासमेकं पठेद्यदि । भार्यहीनो लभेन्नारी सुशिलां सुमनोहराम् ॥
 चिरकालयतं वस्तु लभते सहस्रांशुम् । राज्यभ्रष्टो लभेन्नराज्यं शंकरस्य प्रसादतः ॥
 कारागारे शमयाने च शत्रुघ्नेऽतिसंकटे । गभीरेऽतिजलाकीर्णे भग्नपोते विपादने ॥
 रणमध्ये महाभीते हिल्लन्युत्तमन्विते । सर्वतो मुच्यते स्तुत्या शंकरस्य प्रसादतः ॥
 इति श्रीमद्भक्तमहा- श्रीकृष्णजन्मल- नारदना- शर्वतीगर्भवभक्तप्रस्तावेऽ-

ष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥

अथैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

इति स्तुत्वा हिमगिरिर्वसतः शंकरस्य च । उवास पुरतो दूरे लब्धवाप्तः सर्वसंमतः ॥
 मधुर्कोदिकं तस्मै प्रददौ भक्तिपूर्वकम् । मुनीन्संपूजयामास ततः शंकरपार्ष्वान् ॥
 तदा तत्र समागत्य मेनका स्त्रीगणैः सह । ददर्श वटमूलस्थं शंकरं चन्द्रशेखरम् ॥
 ईषद्भास्यपसन्नास्ये वसन्तं व्याघ्रचर्मणि । मन्त्रे मुनिगणानां च उच्यन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
 यथाऽऽकाशे तारकाणां द्विजराजं विराजितम् । परमाह्लादकं रूपं कन्दर्पकोटिसंनिभम्
 विहाय पार्श्वकाशेषां दधत् नवयौवनम् । अतीव सुन्दरं रम्यं चित्तचोरं च योषिताम् ॥
 कामं कामानुराणां च सनीनां च मुतं यथा । वैष्णवानां महाविष्णुं शैवानां च सदाशिवम्
 शक्तिस्वरूपं शाक्तानां सौराणां सूर्यरूपिणम् । कालस्वरूपं दुष्टानां शिष्टानां परिपालकम्
 कालकालसमं मृत्योर्मृत्युमृत्युं भवानकम् । व्याघ्रचर्मधारुवर्धं बभूव भस्मपन्दनम् ॥९॥
 सर्पाः सुन्दरमास्थानि कस्तूरीयां विषप्रभा । अटा मुल्लिता चूडा चन्द्रस्त्वलिकचन्दनम्

सुचार्या मालनीमाला गङ्गाधारा मनोहरा । अस्मिन्माला रत्नमाला धत्तूरं चारुवन्धकम् ॥
 पृथ्वीमूर्तं पञ्चवक्त्रं नेत्रयुग्माब्जशोभितम् । शरत्पार्वणचन्द्रामं प्रच्छाद्य दीप्तमुत्तमम् ॥
 बन्धुजीवविनिन्दैरुमोष्ठावरमनोहरम् । श्वेतश्चन्द्रो वृषेन्द्रश्च भूताद्या नर्तका इव ॥
 सद्यो व्यतिक्रमं सर्वं महेशस्य महेश्वरि । दृष्ट्वैवं शिवरूपं च मेना दृष्ट्वा बभूव ह ॥
 काश्चिन्निमेषरहिताः कामेन पुलकाञ्चिताः । अनिजामातुराः सत्यः प्राप्नुर्मूर्छां च काश्चन ॥
 काश्चाद्विनिन्द्य कान्नांश्च प्रशशमुमेश्वरम् । मनोरथेन मनसा समास्मिप्यन्ति काश्चन ॥
 काचिन्मानसिकं कामात्कुर्वन्ती जुम्बनं मुदा । भुवं कामं करिष्यामो वयं च कामसागरे
 अस्माकमेवं मर्ता चेत्तरत्र च यतो मयेत् । ईहैवं किं करिष्यामो वयं कान्ते रतैरल्म् ॥
 दृष्ट्वा तमेवं सुचिरमिति जलान्ति काश्चन ॥ १९ ॥

काश्चिद्दृष्ट्वा शिवं किञ्चिन्मुखमाच्छाद्य वाससा । सम्मिता वक्त्रयणाः पश्यन्त्येवं पुनः पुनः
 वयं गृहं न यास्यामो यास्याम. शिवसंनिधिम् । शरत्सुवाशुवदनं द्रश्यामोऽहर्निशं मुदा
 संसारं न करिष्यामः प्रविशामो हुताशनम् । मविना नः शिवः स्वामीत्येवं जल्पन्ति काश्चन
 अहो पुण्यवती दुर्गा स्थाप्यते जन्म भारते । यस्या अयं शिवः स्वामीत्येवं जल्पन्ति काश्चन
 मुदा मेना शिवं दृष्ट्वा गृहं तामिर्नैगम ह । शिवं संपूज्य शैलेन्द्रः प्रणम्य स्वगृहं ययौ
 कृत्वाऽनुमानं रहसि गिरौ चो मेनया सह । दुर्गां प्रस्थापयामास शिवाय शिवसंनिधिम्
 पार्वती सखिभिः साधै वेधं कृत्वा मनोहरम् । मन्वन्तुस्का हर्षेण जगाम शिवसंनिधिम्
 दृष्ट्वा शिवा शिवं शान्तं सप्तवदनरुणम् । सप्तप्रक्षिप्तं कृत्वा सम्मिता प्रणनाम सा
 अनन्यभावं गुणिनमपरं ज्ञानिना वरम् । सुन्दरं लभ भर्तारं सुन्दरीत्यादिषं ददौ ॥
 मविता तव सौभाग्यं शुभे स्वामिनि संततम् । सुवस्ने मविना सावि नारायणसमो गुणैः
 मविना ते परः पूजा शैलेत्ये जगद्भिरुक्तैः । प्रसन्नमये च सर्वेषु सर्वेषु च परः मय ॥
 सप्त प्रक्षिप्ताः कृत्वा यतो भवत्या स्वया नमम् । सप्तजन्मनि शृष्टोऽहं तत्कृत् लभ सुन्दरि
 त्वयि कान्तेऽनीष्टदेवे गुरो मन्त्रे तथौपधे । आस्था च यादृशी यासा सिद्धिं यासा च तादृशी
 इत्युक्त्वा शंकररत्नं ब्रह्मज्योतिः परं च माम् । ददौ योगामनं कृत्वा योगीशो ज्ञानवर्धनि
 प्रसाह्य चरणौ देवी पद्मं तद्वचरोदयम् । चकार मार्जनं भक्त्या वह्निशौचेन वासना
 रत्नासिंहासनं रत्नं विधकर्मादिनिर्निगम् । अर्च्यं चास्पवावस्थं नैवेद्यं ददौ विष्ट ॥
 अर्च्यं मन्दाकिनीतोषमयुक्तं चरणे ददौ । सुगन्धचन्दनं चारु कम्बूरीकुङ्कुमं चितम् ॥
 प्रददौ मालामाला गङ्गे गरलमुन्दरे ॥ ३६ ॥

१ घ. "नेत्र यशो म". २ क. इहैवं करिष्यामो वयं कान्ते रतो रतम् । ३ क. इत्यर्थं ते म' ।

भक्त्या पूजां चकाराय पुष्पवृष्टिं च तुष्टये । पीयूषं स्वर्णपात्रस्थं प्रददौ मधुरं मधु ॥
 रत्नप्रदीपशतकं समन्ताद्भूषमुत्तमम् । त्रैलोक्यदुर्लभं वस्त्रं स्वर्णयज्ञोपवीतकम् ॥३८॥
 सुगन्धिशीततोयं च पानार्थं पार्वती ददौ । अतीवसुन्दरं रम्यं रत्नसारेन्द्रभूषणम् ॥
 दुलभा कामधेनुं च स्वर्णशृङ्खलसमन्विताम् । स्नानीयं तीर्थतोयं च ताम्बूलं च मनोहरम्
 दत्त्वा पोटशोपचारं प्रणनाम पुनः पुनः । संपूज्य शूलिर्न भक्त्या ययौ नित्यं पितुर्गृहम्
 शुश्रावाप्सरसां वक्त्राद्देवीमेन्द्रो महेश्वरः । श्रुत्वा वार्ता शुनासीरो ननर्त हर्षमयुतः ॥
 दूतद्वारा कामदेवमानिनाय त्वरान्वितः । इन्द्राज्ञया कामदेवः प्रजगामावरावतीम् ॥
 तूर्णं प्रस्थापयामास तं च यत्र शिवः शिवा । पञ्चसायकसंयुक्ते जगाम पञ्चसायकः
 प्रसन्नवदनः श्रीमान्यत्र शक्तियुतः शिवः । गत्वा ददर्श मदनः शिवायुक्तं शिवं विभुम्
 शान्तं त्रैलोक्यकान्तं च प्रसन्नवदनेक्षणम् । कामः स्थितोऽन्तरिक्षे च धृत्वा च सशरं घनुः
 विलेपास्त्रं दुर्निवार्यममोघं शंकरे भुज । बभूवमोघमस्त्रं च मेघं तत्परमात्मनि ॥३७॥
 आकाश इव निर्लिप्ते निर्लिप्ते परमात्मानि । मोक्षीभूते च शस्त्रे च भयमाप च मन्मथः ॥
 चक्षुष्य पुरतः स्थित्वा दृष्ट्वा मृत्युञ्जयं विभुम् । सस्मार त्रिदशान्कामः शक्रादीन्मयविह्वलः
 आययुर्देवताः सर्वाः शंभुरोषेन बोधिताः । चक्रुः स्तुतिं च स्तोत्रेण शंकरं त्रिदशेश्वरम्
 बोधायिमुद्विरन्तं तं कपाललोचनादहो । स्तुतिं कुर्यात्सु देवेषु स बह्विः शंभुसंभवः ॥
 जज्जालोर्ध्वशिखो दीप्तः प्रलयाग्निशिखोऽपमः । उत्पत्य गगने घूर्णनिपत्य धरणीतले ॥
 भ्रामं भ्रामं च धारितः पशान् मदगोपरि । बभूव मस्मत्तात्कामः क्षणेन हरकोपतः ॥
 विपण्णा देवताः सर्वा नववक्त्रा च पार्वती । त्रिललाप बहुवरं हरस्य पुरगोः रविः ॥
 दृष्टुर्देवताः सर्वाः वसिताश्चन्द्रशेखरम् । रदिमचुः सुराः सर्वे रुद्रदुश्च मुहुर्मुहुः ॥
 निविद्धाम गृहीत्वा च रत्न भातर्मयं त्यज । वयं तं जीवायिष्यामो छभिष्यसि प्रिये पुनः
 हरकोपाशनघने सुप्रसन्ने दिने तथा । दृष्ट्वा रतोर्बिलापं च मूर्च्छां संप्राप पार्वती ॥
 अतीन्द्रियं गुणातीतं तुष्टाव चन्द्रशेखरम् । रुदन्तीं पार्वतीं त्यक्त्वा स्वरयानं प्रययौ शिवः
 राधो बभूव तत्रैव पार्वतीदर्पमेषणम् । रूपयौवनयोर्गर्वं तत्पान शैलकन्यका ॥३९॥
 गुणं दर्शयितुं यज्जा तद्वत् सलीगणे । सुराश्च रतिपादवाग्य सर्वे जम्मुः स्वयन्दिरम्
 मण्यप्य दण्डवद्भद्रं शोक दुःखसिपानमाः । श्रुत्वा रदित्वा शोभेन भवेन कामकामिनी ॥
 धीररक्षेत्तणं दद्रं राधिने स्वाग्र्यं ययौ । न जगाम निर्वातं पार्वती सा ॥ ३९ ॥

रतिः संप्राप मदं शंकरस्य वरेण च । इत्येवं कापितं सर्वं पार्वतीदर्पमोक्षणम् ॥ ६४ ॥
निगूढचारितं राधे किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ६५ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० नारदना० राधाकृष्णसं०
पार्वतीदर्पमङ्गो नामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ६५ ॥

अथ चत्वारिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

अहो विचित्रं चारितमपूर्वं किं श्रुतं विभो । सुन्दरं श्रुतिपीयूषं निगूढं ज्ञानकारणम् ॥
न विशेषं समासं च श्रुतं न व्यासमीप्सितम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि विस्तीर्णं कथय प्रभो
किं किं तपः कठोरं च चकार पार्वती स्वयम् । कं कं वरं वा संप्राप्य कथमाप महेश्वरम् ॥
रतिः केन प्रकारेण जीवयामास मन्यसम् । पार्वतीशिवयोः कृष्ण विवाहं वर्णय प्रभो
तयो रहसि संभोगं पैपिनां प.पमोचनम् । कष्टयतां करुणासिन्धो दुःखिणां दुःखमोचनम्
दम्पतीविरहोक्तिश्च कर्णज्वाला च योषितः । श्रोतुं कौतूहलं कृष्ण पुनः संमेलनं तयोः
अग्निज्वाला विपज्वाला समा सोढुं च योषितः । दम्पतीविरहज्वाला न श्रोतुं च स्रगं समा
राधिकावचनं श्रुत्वा विस्मितश्चकिताननः । विस्तीर्णं वक्तुमारेमे हृदयेन विदूषता ॥
दम्पतीविरहोक्तिं च या राधा श्रोतुमस्तमा । विच्छेदे शतवर्षीये किमस्या भविता मम ॥
इत्येवं मानसे कृत्वा मायेशो माययाऽन्वितः । कृपासिन्धुश्च कृपया कथां कापितुमुद्यतः

श्रीकृष्ण उवाच—

प्राणाधिपके राधिके त्वं श्रूयतां प्राणबलमे । प्राणाधिदेवि प्राणेशि प्राणापारे मनोहरे ॥
षट्मूलाद्रुते रुद्रे पार्वती तपसे ययौ । पुनः पुनः स्वमात्रा च पित्रा च विनिवारिता ॥
गत्वा सा स्वर्णदीतीरं स्नात्वा त्रिपवणं मुदा । संदेशे च मया दत्तं जगत्तं मनुं मुदा
दर्पमेकं च संपूर्णमगहारा स्वभक्तिनः । तप्त्वा तपः कठोरं च चकार जगदान्विता ॥
अग्निं च परितो वह्निं प्रज्वलन्तं दिवानिशम् । कृत्वा प्रतस्थौ तन्मध्ये संततं जपती मनुम्
शश्वत्समशाने वर्षासु कृत्वा योगासनं शिवा । शिवां दृष्ट्वा च संसिक्तं बभूव जलधारया
शीते जलान्तरे शश्वत्प्रतस्थौ भक्तिपूर्वकम् । अनाहारा शरद्रौद्रनीहारासु निशामु च ॥
एवं कृत्वा परं वर्षमवाप्य शंकरं सती । शुचा कृत्वाऽग्निकुण्डं च प्रवेष्टुं सा समुद्यता ॥

तामसिकुण्ड विशतीं तपसाऽतिष्ठशा सतीम् । दृष्ट्वा शिवं कृपासिन्धुं कृपया तां भगाम ह
 अतीव धामनो बालो विप्ररूपी स्वतेजसा । पञ्चल-मनसा हृष्टो दण्डी उग्रो नटाधर ॥
 शुक्लपद्मोपवीती च शुक्लवासाश्च सस्मित । श्वेताब्जबीजमालां च विभ्रतिलसमुज्ज्वलम्
 निर्मले बालक दृष्ट्वा क्षिप्या साऽपि जगाद ह । सत्तेजसाऽति भ्रच्छशा तत्याग च तप स्वयम्
 को भवानिति पप्रच्छ त शिशु पुरतः स्थितम् । मनसाऽऽलिङ्गनं कर्तुमिच्छन्ती परमादरम्
 श्रुत्वा शैलमुताग्रश्च प्रहस्य परमेश्वर । उवाचातीव मधुर कर्णपीयूषमीश्वरीम् ॥ २४ ॥

शंकर उवाच—

इच्छागामी बटुरह तपस्वी विप्रबालक । का त्वं क-ताऽतिक्रान्तारे तपश्चरसि सुन्दरि ॥
 यद कस्य कुले जाता कस्य क-या च काऽमिधा । तपस फलदात्री त्वं कस्माद्धोतोन्मथस्तव
 अहो वा तपसा राशि स्वयं मूर्तिमती सती । तपो वा लोकशिक्षार्थं करोषि कमलेश्वरी ॥
 स्वयं तेज स्वरूपा वा मूलप्रकृतिरीश्वरी । विधय मत्तत्त्वानार्थं विग्रहं भारते जनु ॥
 किंवा त्रिलोके लक्ष्मीस्त्व संपदूपा सनातनी । रक्षा विधातुं जगतामागता ध तुरन्तिके ॥
 किंवाऽम्बिका त्वं देवानां स्वयं मूर्तिमती सती । सावित्री भारते जन्म स्वेच्छया लब्धुमागता
 रागाधिष्ठातृदधी वा स्वयं साक्षात्सरस्वती । सर्वविद्या प्रकटितुं स्वेच्छया जन्म भारते ॥
 एतासु मध्ये का वा त्वं नाहं तर्कितुमाश्रय । या सा भवति कस्यापि परितुष्टा च मा भव
 सति त्वयि प्रसन्नाया प्रसन्न परमेश्वरः पतिव्रताया तुष्टाया तुष्टो नारायण स्वयम् ॥ २५ ॥
 तुष्टे नारायणे देवे शश्वत्तुष्ट जगत्त्रयम् । तरुमूलेषु सिक्तपु शाला सिक्ता यथा प्रिये ॥
 शिशोस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य परमेश्वरी । उवाच वचनं चारु कर्णपीयूषमीश्वरी ॥ २६ ॥

पार्वत्युवाच—

नाहं वेदप्रसूर्लक्ष्मीर्वागधिष्ठातृदेवता । जन्म मे भारते क्वं साधत शैलकन्यका ॥ २६ ॥
 पूर्वं जन्म दक्षगोहे सती शंकरवामिनी । योगेन त्यक्तदेहऽहं तातमर्तृविनिन्दया ॥ २७ ॥
 अत्र जन्मानि पुण्येन सभाषे शक्रे द्विज । मां त्यक्त्वा ममसात्कृत्वा ममथ स जगाम ह
 प्रयाते शक्रे तापाद्भीडयाऽहं पितुर्गृहात् । आगमत्तपसे चित्तं ममेदं स्वर्णदीपते ॥ २८ ॥
 तप कृत्वा कठोरं च सुचिरं प्राणबलम् । अपाप्याग्निं प्रवेष्टुं च त्वां च दृष्ट्वा क्षणं स्थिता
 गच्छ त्वं प्रविशाम्यग्नौ प्रलयाग्निशिखोपमे । कृत्वा स्वकामनां विप्रं हरमाश्रिमनीपिताम्
 यत्र यत्र जनुर्लब्ध्वा लभिष्यामि शिवं परम् । प्राणाधिकं प्रियं कान्तं विभुं जन्मानि जन्मानि
 सर्वा हि स्वप्रियं लब्धुं लभन्ति जन्म वाञ्छितम् । तज्ज मं पतितामार्थं सर्वासां च श्रुतौ श्रुतम्

प्राक्तनीयो हि यो भर्ता स तासां प्रतिजन्मनि । यास्त्री येषां सुनियता सा तेषां जन्मजन्मनि
तद्देहमिह न प्राप्य कृत्वा घोरतरं तपः । कृत्वाऽऽश्लिष्टकुण्डे काम्यं च लभिष्यामि परत्र तम्
इत्युक्त्वा पार्वती तत्र तत्पुरः प्रविवेश ह । निषिध्यमाना पुरतो ब्राह्मणेन पुनः पुनः ॥
बह्निप्रवेशं कुर्वन्त्याः पार्वत्याः परमेश्वरि । नमूय तपसा सद्यो बह्निश्चन्दनवद्भुवम् ॥४७॥
क्षणं तदन्तरे स्थित्वा चोत्पतन्ती शिवां शिवः । पुनः प्रपच्छ सहसा वृन्दावनविनोदिनि

महादेव उवाच—

अहो तपस्ते किं मद्ये न बुद्धं किञ्चिदेव हि । न दग्धो बह्निना देहो न च प्राप्तो मर्त्तापितः
शिवं कल्याणरूपं च भर्तारं कर्तुमिच्छसि आविग्रहं पतिं कृत्वा किं वा ते वान्छितं भवेत्
संहर्तारं च भर्तारं यदीच्छसि शुचिस्मिन्ने । कान्तमिच्छति का वा स्त्री सर्वसंहारकारणम्
मोक्षं वाञ्छितसि चेद्देवि कृत्वा कान्तं स्वरूपिणम् । सर्वमुक्तिप्रदा त्वं च तपस्या विफला तव
शिवश्च मङ्गले मोक्षे संहर्ता न च दृश्यते शिवशब्दस्य चान्योऽर्थो न हि वेदे निरूपितः
तं च संहारकर्तारं यदि वाञ्छसि सुन्दरि । लभिष्यसे रतं रुद्रं सर्वलोकमयंकरम् ॥
न भविष्यति मोक्षस्ते स्वामीष्टं देवसेवनम् । हरिस्तुनिरमोवा च सर्वमङ्गलदा सदा ॥११॥
इष्टं पितुर्गृहं गच्छ तत्र द्रक्ष्यसि शंकरम् । ममाऽऽशिषा स्वतपसां फलेन च सुदुर्लभम् ॥
इत्युक्त्वा पार्वती विप्रसन्नेवान्तरधीयत । दुर्गा यथौ पितुर्गृहं महादेवेति वादिनी ॥
पार्वत्यागमनं श्रुत्वा मेनका च हिमालयः । दिव्यं यानं पुरस्कृत्य प्रययौ हर्षविह्वलः
संस्थाप्य मङ्गलघटानामवतर्त्तनि शपिके । चन्दनागुरुकस्तूरीफलशालापमन्वितान् ॥
पट्टसूत्रसंनिबद्धरसालपल्लवान्वितैः । परितः परितो रम्भाम्भम्बुन्दसमन्वितैः ॥१०॥
पतिपुत्रवतीयोपिस्तमूहेर्दोषहन्तकैः । पूणैर्लज्जाभ्याम्यदूर्वाफलपुष्पसमन्वितैः ॥११॥
सुपुणैर्ग्राह्यैश्चापि मुनिभिर्ब्रह्मचारिभिः । नटीर्मिर्नर्तकीभिश्च गनैर्नैः परिशोभितैः ॥
पुरोहितैश्च संपुक्तैः कुर्वद्भिर्मङ्गलध्वनिम् । सुचारमालतीमालाहृतैः शतैः प्रशंसितैः ॥
नानाप्रकारवधैश्च शङ्खध्वनिमुनादितैः । सिन्दूरेणुमिश्राचन्दनद्रव्यपङ्क्तिम् ॥१२॥
दृश्य नगरं दुर्गा ददर्श पितरौ पुरः । मुप्रसन्ना प्रधावन्तौ हर्षाभ्युपलब्धान्वितौ ॥
प्रसन्नवदना देवी चाऽऽलिभिः प्रणनाम तौ । संपुङ्गायाऽऽशिषं तौ च चक्रनुस्तां च वसति
हे वत्से वत्सेगुच्चार्य रदन्तौ प्रेमविह्वलौ । तदा तां च रथे कृत्वा जगद्गर्भमन्दिरम्
स्थितौ निर्मञ्चनं चतुर्विधं युयुनुराशिषम् । ब्राह्मणेभ्यश्च चन्द्रिभ्यः पर्वतेन्द्रो धनं ददौ ॥
मङ्गलं वारयामास पाटयामास च्छान्दसम् । एवं स्थवन्वया सार्धं तत्पुत्रुस्तौ स्वमन्दिरे
सुखेन वसतो तौ हि हर्षनिर्भरमानसौ । एकदा च तपः कर्तुं नगाम स्वर्गदी गिरि ॥

मेनका वन्यया सार्धमुवाप्त प्राङ्गणे मुदा । एतस्मिन्नन्तरे भिक्षुर्नर्तकश्च सुगायनः ॥
 सहस्रैक आजगाम मेनकासंनिधिं मुदा । शृङ्गवाद्यं वामहस्ते डमरुं दक्षिणे तथा ॥
 कृत्वा विभूतिगात्रोऽतिवृद्धोऽतीव जरातुरः । पृष्ठकन्यो रक्तवासाः सुकण्ठोऽतिमनोहरः ॥
 जगौ मम गुणारूढानं कृत्वा नृत्यं मनोहरम् । वादयामास शृङ्गं च क्षणं डमरुकं तथा ॥
 आजगमुर्नागरा बाला बालिका हर्षविह्वलाः । वृद्धा युवानो युवतीसमूहो वृद्धयोपितः ॥
 श्रुत्वा तु सुन्दरं गीतं सुतानस्वरसंयुतम् । सहसा मुमुहुः सर्वे तेन मूर्छामवाप्नुवन् ॥
 'मूर्छां संप्राप सा दुर्गा ददर्श हृदि शंकरम् । त्रिशूलपट्टिशकरं व्याघ्रचर्मधरं परम् ॥
 विभूतिभूषणं रत्नमास्थिमाळं सुनिर्मलम् । ईषद्भास्यप्रसन्नार्थं सुप्रसन्नं त्रिलोचनम् ॥
 मालाहस्तं पद्मवक्त्रं नागयज्ञोपवीतकम् । वरं वृण्विभ्युक्तवन्तं सुन्दरं चन्द्रशेखरम् ॥
 हृदयस्थं हरं दृष्ट्वा मनसा तं ननाम सा । वरं वञ्चे मानसे सा स्वं पतिमै भवेति च ॥
 एवं दत्त्वा शिवस्तस्यै चान्तर्धानं चकार सः । न दृष्ट्वा हृदि तं दुर्गा संप्राप्य चेतनां पुनः ॥
 ददर्श चक्षुरुन्मील्य भिक्षुकं गायकं पुरः । नृत्यसंगीततः सा तु भिक्षुकस्य च मेनका ॥
 दातुं ययौ सा रत्नानि स्वर्णपात्रस्थितानि च । मिसां यथाचे भिक्षुतां दुर्गा नान्यां गृहीतवान् ॥
 पुनश्च नर्तनं कर्तुमुद्यतः बौतुकेन च । मेना तद्वचनं श्रुत्वा चुकोप विस्मयं ययौ ॥
 भिक्षुकं भर्त्सयामास बहिः कर्तुमुवाच तम् । पत्नी त्रिलोकनाथस्य शिवस्य परमात्मनः ॥
 याच्छन्नामिमां प्रकुर्वन्तं दूरं कुरु कुमपिगम् । एतस्मिन्नन्तरे तत्त्वा गिरिः स्वालयमाययौ ॥
 ददर्श पुरतो भिक्षुं प्राङ्गणस्थं मनोहरम् । कृत्वा नारायणार्चां च गङ्गातीरे मनोहरे ॥
 तन्मूर्तिध्वानविश्लेषशोकादुद्विग्नमानसः । श्रुत्वा मेनामुखाद्वार्तां जहास च चुकोप सः ॥
 आज्ञां चकार स्वचरं बहिः कर्तुं च भिक्षुकम् । आकाशमेव दुःस्पर्शं प्रज्वलन्तं स्वतेजसा ॥
 न शशाक बहिः कर्तुं समीपं गन्तुमक्षमः । ददर्श भिक्षुकं शैलः क्षणं चारुचतुर्भुम् ॥
 किरीटिने कुण्डलिने धौन्याम्बरधरे परम् । सुवेधं सुन्दरं श्यामवीर्यद्वारस्य मनोहरम् ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं भक्तानुग्रहकारकम् । यद्यत्पुण्यं प्रदत्तं च पूजाकाले गदामृते ॥
 गात्रे शिरसि तत्सर्वं भिक्षुकस्य ददर्श ह । धूपः प्रदत्तो यो दत्तो नैवेद्यं वा मनोहरम् ॥
 ददर्श शैलस्तत्सर्वं भिक्षुकस्य पुरः स्थितम् । क्षणं ददर्श द्विभुजं विनोदमुरलीकरम् ॥
 गोपवेधं किशोरं च सस्मितं श्यामसुन्दरम् । मयूरपिच्छचूडं च रत्नालंकारभूषितम् ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं वनम लाविभूषितम् । क्षणं ददर्श स्वच्छं च शंकरं चन्द्रशेखरम् ॥
 त्रिशूलपट्टिशकरं व्याघ्रचर्मधरं परम् । विभूतिगात्रममलमास्थिमाळं विभूषितम् ॥९७॥
 नागयज्ञोपवीतं च तप्तवर्णजटाधरम् । टमरशृङ्गहस्तं च सुप्रशस्तं मनोहरम् ॥९८॥
 रुद्रपद्मं हरेर्नाम श्रिताढ्यजर्जामालया । ईषद्भास्यप्रसन्नार्थं भक्तानुग्रहकारकम् ॥९९॥

स्वतेजसा प्रज्वलन्तं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । क्षणं ददर्श जगतां संसारं च चतुर्मुखम् ॥
जपन्तं श्रीहरेर्नाम स्वच्छस्फटिकमालया । क्षणं सूर्यस्वरूपं च ददर्श त्रिगुणात्मकम् ॥
ददर्श तमतीव्रं तु ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । क्षणमाग्निस्वरूपं च ज्वलन्तमतितेजसा ॥ २ ॥
क्षणमाह्लादजनकं चन्द्ररूपं ददर्श ह । क्षणं तेजस्वरूपं च निशङ्गरं निरञ्जनम् ॥ ३ ॥
निर्लिप्तं च निरीहं च परमात्मस्वरूपिणम् । एवं स्वेच्छामयं दृष्ट्वा नानारूपधरं परम् ॥
हर्षाक्षुप्तकः शैलो दण्डवत्प्रणनाम तम् । भक्त्या प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य च पुनः पुनः ॥
समुत्पत्य हर्षयुक्तो ददर्श पुनरेव तम् । वास्तवं भिक्षुं च दृष्ट्वा शैलेन्द्रो विष्णुमायया ॥
विसस्मार च तत्सर्वं नानारूपधरं परम् । भिक्षां ययाचे भिक्षुस्तं भिक्षास्वालीत्यनर्थकः ॥
रक्ताम्बाः शृङ्गवाद्यविविधमहः करे । आदातुमुन्मुखो दुर्गां नान्यां भिक्षां कदाचन ॥
न स्वी चकार शैलेन्द्रो मोहितो विष्णुमायया । भिक्षुः किञ्चित् जग्राह तत्रैवान्तरधीयत
तदा बभूव ज्ञानं च मेनकाशैलयोः मिथे । अहो दृष्टो जगन्नाथ आशम्भा स्ममवदिने ॥
कावां शिवो वञ्चयित्वा स्वस्थानं गतवान्निमुः । तयोर्भक्तिं शिवे दृष्ट्वा सर्वे देवाश्च चिन्तिताः
चक्रुः शक्रादयो युक्तिं सुमेरो रक्षणे भरात् । एकान्तमनसा शैलश्चेत्कन्यां तस्मै प्रदास्यति
ध्रुवं निर्वाणतां सद्यः संप्राप्तोत्प्रेष भारते । अनन्तरस्नानारश्चेत्युद्योः त्यक्त्वा प्रयास्यति
रत्नगर्भाभिधा भूमेर्मिथैव भविता ध्रुवम् । स्थावरत्वं परित्यज्य दिव्यरूपं विधाय सः
कन्यां शूलभृते दत्त्वा विष्णुलोकं गमिष्यति । नागवणस्य साक्ष्यं भविष्यत्येव लीलया
संप्राप्य वार्षदत्तं च हरिदासो भविष्यति । दशवापीमया कन्या दीयते ब्राह्मणाय ताम्
वेदज्ञाय पवित्राय चाप्रतिग्रहशालिने । संध्यायज्ञवेदपाठकारिणे सत्यवादिने ॥ १७ ॥
अस्मै प्रदत्ता कन्या च दशवापीफलप्रदा । त्रिंशद्वं कारिणे सत्यवादिने गृहशालिने ॥
वेदज्ञाय सुविप्राय दत्त्वा सुफलदायिनी । प्रतिग्रहगृहीताय संध्याहीनाय नित्यदा ॥
मूर्त्ताय दत्ता कन्या सा स्वर्गाफलदायिनी । परदारगृहीताय यानकाय द्विनातये ॥
शठाय संध्याहीनाय वार्षिकफलदा मुता । सर्वसंध्यात्वगावत्रीविहीनाय शठाय च ॥
भैरवोद्भवाय दत्ता या वाप्यर्धफलदा स्मृता । पारिने शूद्रनाय य विपक्रोद्भवाय च ॥
दत्त्वा चाण्डालतुल्याय कन्या सा नरकप्रदा । विष्णुमत्ताय विदुषे विप्राय सत्यवादिने ॥
मितेन्द्रियाय दत्ता या विंशद्वापीफलप्रदा । पालिर्षसहस्राणि दिव्यरूपं विधाय च ॥
एवंभूनाय दत्ता जेभोदसे विष्णुमन्दिरे । दत्त्वा कन्यां सुशीलां च हराय हरयेऽथवा ॥
नारायणस्वरूपं च भवेदेव धुनी धृतम् । विष्णुमत्को यदा कन्यां ददाति विष्णुधीयते ॥

स लभेद्वरिदास्यं च ध्रुवं विमोद्धवाय च । इत्यालोच्य सुराः सर्वे कृत्वा च मन्त्राणां प्रिये
 गुरुं प्रस्थापितुं नम्रुर्हिमालयगृहं प्रति । गत्वा प्रणम्य च गुरुं सर्वे चक्रुर्निवेदनम् ॥
 हिमालयगृहं गत्वा कुरु निन्दां च शूलिनः । पिनाकिनं विना दुर्गा वरं नान्यं वरिष्यन्ति ॥
 अनिच्छया सुतां दत्त्वा फलं तूर्णं लभिष्यति । कालेन यातु शैलेन्द्रश्चेदानीं मुनिनिष्ठः ॥
 अन्तरत्नाधारं च त्वमेव रस भारते । देवानां वचनं श्रुत्वा प्रददौ वर्णयोः करो ॥
 न स्वी चकार स्वगुरुः स्मरन्तारायणेति च । उवाच देववर्गाश्च संभारस्य च पुनः पुनः ॥
 वेदवेदाङ्गविज्ञाता महापत्नो हौ हरे ॥

बृहस्पतिश्वाच—

श्रूयतां मद्रवः सत्यं हे देवाः स्वार्थसाधकाः ॥ १२ ॥
 नीतिसारं च वेदोक्तं परिणामसुखावहम् । हरकेशवयोर्मत्तं ये च निन्दन्ति पापिनः ॥
 भूदेवान्ब्राह्मणाश्चैव स्वगुरुं च वनिताः । पतिभिर्भुवश्चचारिसृष्टिबीजान्मुरारंरुपा ॥
 पच्यन्ते कालसूत्रे ते पापघ्नद्रविषाकरैः । श्लेष्ममूत्रपुरीषेषु शेरते ते दिवानिशम् ॥
 मसिताः कीटनिकरैः शब्दं कुर्वन्ति कातराः । ये निन्दन्ति च ब्रह्माणं स्रष्टारं जगतां गुरुम्
 शिवं सुराणां प्रवरं दुर्गा लक्ष्मीं सरस्वतीम् । गीता च तुलसीं गङ्गा वेदांश्च वेदमातरम् ॥
 मृतं तपस्यां पूजां च मन्त्रं मन्त्रपदं गुरुम् । ते पच्यन्तेऽन्धकूपे वै वाऽऽयुषोऽर्थं विधेरहो
 मसिताः सर्पसंघैश्च शब्दं कुर्वन्ति संततम् । ये निन्दन्ति हृषीकेशं देवसाम्यं विधाय च
 विष्णुमाक्तिपदं चैव पुराणं च श्रुतेः पम् । गवा तदङ्गजा गोपीर्ब्राह्मणाश्च सदार्विताम् ॥
 ते पच्यन्तेऽवष्टे देवा विधातुरायुषा सम् । अधोमुखा ऊर्ध्वजङ्घाः सर्पसंघैश्च वेष्टिताः
 मसिता विकृताकारैः कीटैः सर्पसमाकृतेः । अतीव कातरा भीताः शब्दं कुर्वन्ति संततम्
 श्लेष्ममूत्रपुरीषाणि ध्रुवं भक्षन्ति क्षोभिताः । उल्कां ददति रुष्टाश्च तन्मुखे यमकिराः ॥
 तदा वक्ष्यन्तरे स्रष्टुं सृष्टिं च प्रथमे पुनः । तेषां भवेत्पतीकार इत्यहं कपलोद्भवः ॥
 पृत्वा हि शिवनिन्दां च यास्यन्ति नरकं सुराः । इममेवोपकारं च कर्तुमिच्छत्युप पुत्रकाः ॥
 ब्रह्मणा भेरितो दत्तो दत्त्वा शूलभृते सुताम् । न पापं परमेश्वर्यं संप्राप हरनिन्दकः ॥
 अनिच्छया सुतां दत्त्वा तुर्यपुण्यं ललाम सः । अहो विहाय सारूप्यं दुच्छं स्वर्गं ललाम सः
 यश्चिन्मध्ये च युष्माकं गत्वा शैलगृहं सुराः । संपादयत्वभिमतं शैलेन्द्रस्य प्रयत्नतः ॥
 अनिच्छया सुतां दत्त्वा सुखं तिष्ठतु भारते । तस्मै भक्त्या सुतां दत्त्वा मोक्षं प्राप्स्यति निश्चितम्

पश्चात्सर्पयः सर्वे गृहीत्वा तामस्त्वतीम् । ध्रुवं तस्य गृहं गत्वा बोधविष्यन्ति पर्वतम् ॥
विना पिनाकिनं दुर्गा वरं नान्यं वरिष्यन्ति । अनिच्छया सुतां तस्मै प्रदास्यति सुतान्नया
इत्येवं कथितं सर्वं देवा गच्छन्तु मन्दिरम् । इत्युक्त्वा वाक्यगतिः शीघ्रं तपसे स्वर्गार्थं गतः
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ७० ॥

अथैकचत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

तदा देवाः समालोच्य जम्बुस्ते ब्रह्मणोऽन्तिङ्गम् । सर्वे निवेदनं चक्रुर्ब्रह्माणं जगता पतिम् ॥

देवा उचुः—

सर्वं सृष्टौ नगत्तथा रत्नाधारो हिमालयः, स चेत्प्राप्स्यति मोक्षं च रत्नगर्भा कुतो मही ॥
सुतां शूलमृते दत्त्वा भक्त्या शैलेधरः स्वयम् । नारायणस्य सारूप्यं संप्राप्स्यति न संशयः
स्वं तस्य निन्दनं कृत्वा विमर्शं प्रणिपादय । स्वयां विना समो नान्यो गच्छ शैलगृहे प्रभो
देवानां वचनं श्रुत्वा तानुवाच विधिः स्वयम् । वचनं नीतिसारं च कर्णवीक्ष्यमुत्तमम् ॥

ब्रह्मोवाच—

महं कर्तुं समो वत्साः शिवनिन्दां मुदुकराम् । संपद्भिनाशरूपा च विमो बीनरूपिणीम्
भूतेशं प्रस्थापयत स्वात्मनिन्दां करोतु सः । परनिन्दां विनाशाय स्वनिन्दां यज्ञसे परम् ॥
ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा तं प्रणम्य सुराः प्रिये । शीघ्रं ययुस्ते कैलासं गत्वा च तुष्टुः शिवम्
सर्वे निवेदनं चक्रुः शंकरं करुणालयम् ॥ ॥ यन् शैलमूलं न तावाभास्य महस्य न ॥
देवा मुमुदिरे सर्वे शीघ्रं गत्वा स्वमन्दिरम् । इष्टसिद्धिर्मुदे शश्वदिति त्रिर्दुःखार्थिनी ॥
अथ शैलः सभामध्ये समुवास मुदाऽन्वितः । बन्धुवर्गः परिवृतः पार्वतीसहितः स्वयम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे तत्र विप्ररूपी शिवः स्वयम् । सभानगाम सहसा प्रसन्नवदनेक्षणः ॥ १९ ॥
दण्डी छत्री दीर्घवासा विभ्रतिलकमुत्तमम् । करे स्फटिकपालः च शालग्रामं गले दधन् ॥
तं च दृष्ट्वा समुत्सर्ग्य सगणश्च हिमालयः । ननाम दण्डवद्भूमौ भक्त्या प्रतिषेधपूर्वकम् ॥
ननाम पार्वती मरुता प्रागेष्टां विप्ररूपिणम् । आशिनं युयुमे विभः सर्वेषां प्रीतिपूर्वकम् ।
शैलदत्ताक्षने शीघ्रमुवाच ब्रह्मणः स्वयम् । मधुपर्कादिकं सर्वं जगद्गर्भो निर्वर्णम् ॥
पप्रच्छ कुशलं शैलो ब्रह्मणं को यत्रानिति । उवाच सर्वं निवेन्द्रो गिरिन्द्रं सादरेण च ॥

ब्रह्मण उवाच—

षाटिका वृत्तिमाभित्य भवामि घरणीतले । मनोय भी मर्षणानी मर्षतोऽहं गुणैर्विभ्रा ॥

मया ज्ञातं शंकराय सुतां दातुं त्वमिच्छसि । इमां पद्यासमा दिव्यामज्ञातकुलशीलिने ॥
 निराश्रयायास्तद्वायारूपाय निर्गुणाय च । श्मशानगामिने सर्वमृतनाथाय योगिने ॥
 दिग्भाससेऽहिगात्राय विभूतिभूषणाय च । व्यालग्राहिस्वरूपाय कालन्यायादनाय च ॥
 अज्ञातमृत्यवेऽज्ञायानाथायामृत्यवे च । तत्तत्स्वर्णजटाभारधारिणे निर्धनाय च ॥
 अज्ञातवयसेऽतीव वृद्धाय चाविकारिणे । सर्वाश्रयाय भ्रमिणे नागहाराय भिक्षवे ॥
 निबोध ज्ञानिना श्रेष्ठं नारायणं कुलोद्भवम् । ॥ ते पात्रानुरूपश्च पार्वतीर्दातृकर्मणि ॥
 महाजनः स्मेरमुखः श्रुतिमात्राद्भवित्यति । लक्षशैलाधिपस्त्वं च न तस्यैकोऽस्ति बान्धवः
 बान्धवान्मेनका प्रश्नं कुरु शशिं प्रयत्नतः । सर्वान्दृच्छ प्रयत्नेन हे बन्धो पार्वतीं विना
 रोगिणे नौपधं शश्वत्कुपथ्यं रोचते सदा । इत्युक्त्वा ब्राह्मणः शीघ्रं स्नात्वा मुक्त्वा मुद्राऽन्वितः
 जगाम स्वालयं शान्तो वृन्दावनविनोदिनि । ब्राह्मणस्य वचः श्रुत्वा मेनोवाच हिमालयम्
 श्लोकेन साक्षुनपना हृदयेन विदूयता ॥ २८ ॥

मेनकोवाच—

शृणु शैलेन्द्र मद्वाक्यं परिणामसुखावहम् । वृच्छ शैलवरानस्मै न दास्यामि सुतामहम् ॥
 स्पृश्यामि सर्षान्विषयान्मदयामि विषमेव च । गले बद्ध्वाऽम्बिका पश्य यास्यामि घोरकाननम्
 गृहीत्वा पार्वतीं मेना गत्वा कोपालं रंरपा । त्यक्त्वाऽऽहारं रुदन्ती च चकार शयनं भुवि ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र वसिष्ठो भ्रातृभिः सह । आजगाम पुनस्तैश्च युक्ता पश्चादरुन्वती ॥
 प्रणम्य शैलस्नानसर्वान्स्वर्णभिलासनं ददौ । दत्त्वा षोडशोपचारान्पूजयामास भक्तिनः ॥
 क्षपयश्च समामध्ये सुखमूयुः सुखासने । जगामारुन्वती तूष्णीं यत्र मेना च पार्वती ॥
 गत्वा ददर्श मेना च शयानां शोकमूर्छिनाम् । उवाच मयुरं साध्वी साधवाना हितं वचः ॥

अरुन्धत्युवाच—

उत्तिष्ठ मेनके सावि स्वदृग्गृहेऽहयारुन्वती । पितृगा मानसी कन्या मा जानीहि विधेर्धूमम् ॥
 अरुन्धत्याः स्तनं ध्रुत्वा भीमप्रमुखाय मेनका । उवाच शिरसा नत्वा ता पद्यामिव तेजसा

मेनकोवाच—

अहोऽयं किमिदं पुण्यमस्माकं पुण्यजन्मनाम् । वर्धूर्गमाद्विधेः पत्नी वसिष्ठस्य ममाऽऽश्रये ॥
 संभ्रमेणेदमेवोक्तं गृहं तेऽहं च किंकरी । ईश्वरी जगता द्रष्टुमागता बहुपुण्यतः ॥ २९ ॥
 पादं दत्त्वा स्वर्णपीठे वासयामास ता सतीम् । भोजयामास मिष्टान्नमुभजे कन्यया सह

शिवस्य हेतोर्नातिं च बोधयामास मेनकांम् । अरुन्धती प्रसङ्गेन संबन्धयोजनानि च ॥
अथ शैलमृषीन्द्राश्च नीतिसारं परं वचः । बोधयामासुः संबन्धयोजनानि प्रसङ्गतः ॥

कृषय उवाच—

शैलेन्द्र श्रूयतां वाक्यमस्माकं शुभकारकम् । शिवाय पार्वतीं देहि संहर्षः श्वशुरो भव
अयाचितारं देवेशं बोधयाऽऽशु प्रयत्नतः । तव शङ्काविनाशाय ब्रह्मसंन्यधकर्मणि ॥४३॥
नेच्छको दारसंयोगे शंको योगिनां वरः । विधेः प्रार्थनया देवस्तत्र कर्त्ता ग्रहीष्यति ॥
दुहितुस्ते तपस्यान्ते ऽतिज्ञानं चकार सः । हेतुद्वयेन योगीन्द्रो विवाहं च कारिष्यति
कृपाणां वचनं श्रुत्वा प्रहस्य च हिमालयः । उवाच किञ्चिद्भूतिश्च परं विनयपूर्वकम्

हिमालय उवाच—

शिवस्य रानसामग्री न हि पदयामि कांचन । किञ्चिदाद्यमपैश्वर्यं किंवा स्वजनबान्धवम्
न कन्यामतिनिर्लिप्तयोगिने दानुमर्हति । यूयं विधातुः पुत्रःश्च सस्यं वदत निश्चितम् ।
नानुरूपाय पुत्राय पिता कन्यां ददाति चेत् । कैमालोमद्भयान्मोहाच्छताब्दं नरकं मनेत्
न हि दास्याम्यहं कन्यामिच्छया शूलपाणिने । यद्विज्ञानं मवेद्योम्यमुपयस्तद्विधीयताम्
हिमालयवचः श्रुत्वा वसिष्ठो विधिनन्दनः । वेदवेदाङ्गविज्ञाता वेदोक्तं वक्तुमुद्यतः ॥

वसिष्ठ उवाच—

वचनं त्रिविधं शैल लौकिके वैदिके तथा । सर्वं जानाति शास्त्रज्ञो निर्मलज्ञानचक्षुषा ॥
असत्यमहितं पश्चात्सांप्रतं श्रुतिमुन्दरम् । सुमुद्गं शशुर्वदति न हिनं च कदाचन ॥
आपातप्राप्तिजनकं पारिणाममुखाग्रहम् । दशलुर्धर्मशीलश्च बोधयत्येव बान्धवम् ॥५१॥
श्रुतिमात्रात्सुधातुर्यं सर्वकाले मुखाग्रहम् । सत्यसारं हितकरं वचनं श्रेष्ठमाप्सितम् ॥
एवं च त्रिविधं शैल नीतिशास्त्रनिरूपितम् । कथ्यतां त्रिषु मध्ये किं वदामि वाक्यमोप्सितम्
बाह्यसंपद्विहीनश्च शंकरश्चिदश्वरः । तत्त्वज्ञानसमुद्रेषु संनिभैश्चकमानसः ॥ ५८ ॥
आपातभ्रमसंपात्तिर्विद्युच्छरीरिव नाशिनी । सदानन्दस्थेश्वरस्य स्वात्मारामस्य वा स्पृहा ॥
गृही ददाति स्वसुतां राज्यसंपत्तिशालिने । कर्त्ता विद्वेषिणे दत्त्वा कन्याधाती यत्रेत्पिता
को वदेच्छंकोरो दुःखी कुबेरो यस्य किंकरः । भूमद्गलीलया लष्टि लष्टुं नष्टुं समो हि यः ॥
निर्गुणः परमात्मा च यो ईशः प्रकृतेः परः । सर्वेशः स चानर्लिप्तो लिप्तश्च सर्वनन्तुपु
स एकः सृष्टिसंहारे स सर्वः सृष्टिकर्मणि । निराकारश्च साकारो विष्णुः स्वेच्छामयः स्वयम्
य ईशस्त्रिविधां मूर्तिं विधत्ते सृष्टिकर्मणि । सृष्टिस्थित्यन्तजननीं ब्रह्मविष्णुशिवविभाम्

ब्रह्मा च ब्रह्मलोकस्थो विष्णुः सारोदवासकृत् । शिवः वैष्णवसर्वा न सर्वाः कृष्णविभूतया
 श्रीकृष्णश्च द्विधाभूतो द्विभुजश्च चतुर्भुजः । चतुर्भुजश्च वैकुण्ठं गोलोके द्विभुजः स्वयम् ॥
 तस्य देवस्य तैऽशाश्च ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । केचिद्देवाः कटास्तस्य कटांशाश्चैव केचन ॥
 कृष्णः सृष्ट्यन्मुखस्यापि प्रकृतिं तत्र निर्ममे । निर्माय तां च तद्योनौ वीर्याधानं चकार ह
 ततो हिम्भः समुद्भूतस्तन्मध्ये च महाबिराट् । महाविष्णुः ॥ विद्म्यो श्रीकृष्णपादशांशकः
 नाभिपद्मोद्भवो ब्रह्मा तस्यैव जलशायिनः । भालोद्भवस्तस्य सप्तः शंकरश्चन्द्रशेखराः ॥
 महाविष्णुः (पुणो)र्नामपार्श्वार्त्तसंभूतो विष्णुरेव च । सर्वे प्राकृतिकाः शैल ब्रह्मविष्णुशिवादयः
 धत्ते जतुर्विधां मूर्तिं प्रकृतिः कृष्णसंभवा । अंशेन लीलया सृष्ट्यै कलया बहुधा तथा ॥
 कृष्णवामाङ्गसंभूता राधा शंखधरी स्वयम् । मुखोद्भवा स्वयं वाणी रागाधिष्ठानदेवता ॥
 वक्षःस्थलोद्भवा लक्ष्मीः सर्वसंपत्स्वरूपिणी । शिवा तेजःसु देवानामभिवर्माणं चकार सा ॥
 निहत्य दानवान्सर्वान्देवेभ्यश्च श्रियं ददौ । प्राप्य कल्पांतरे जन्म जठरे दक्षयोपिनः ॥
 नाम्ना सती शिवं प्राप दक्षस्तस्मै ददौ च ताम् । योगेन देहं तस्याज श्रुत्वा सा मर्तृनिन्दनम्
 पितृणां मानसी कन्या मेनका तव गेहिनी । ललाम तस्या जठरे जन्म सा जगदम्बिका ॥
 शिवा शिवस्य पत्नीयं शैल जन्मनि जन्मनि । कल्पे कल्पे बुद्धिरूपा ज्ञानिनी जननी परा
 जातिस्मरा च सर्वज्ञा सिद्धिदा सिद्धिरूपिणी । अस्या आस्थि चित्तमस्य भक्त्या धत्ते
 शिवः स्वयम् ॥ ७९ ॥

ददासि स्वेच्छया कन्यां देहि भद्र शिवाय च । अथवा ॥ स्वयं कान्तस्थानं यास्यति ब्रह्मसि
 प्राक्तनाद्यस्य या कान्ता सा तं प्राप्नोति बल्लभम् । प्रजापतेर्निबन्धं च न बोधयेत् खण्डितं क्षमः
 विवाहे नोत्सुकः शंभुः स्वात्मारामश्च तत्त्वविद् । तुष्टुवुस्तं सुराः सर्वे तारकारुणेन पीडिताः
 देवानां वीर्यं दृष्ट्वा ब्रह्मणा पार्थितो विभुः । कृपया स्वी चकाराऽऽशु कृपालुर्देवसंसदि ॥
 कृत्वा प्रतिज्ञा योगीन्द्रो दृष्ट्वा क्लेशमसंख्यकम् । दुहितुस्ते तपःस्थानमाजगाम द्विजानमकः
 तामाश्रय्य वरं दत्त्वा जगाम निजमन्दिरम् । तच्छ्रुत्वैवाऽऽययुः सर्वे सुराः शक्रादयो मुदा
 नारायणश्च भगवान्ब्रह्मा धर्मश्च संप्रतम् । ऋषयो मनुयः सर्वे गन्धर्वा यक्षराक्षसाः ॥
 तत्र सर्वे मुदा युक्तैः समालोचनकर्तृभिः । प्रस्थापिता वयं शीघ्रमनूना सा अरुन्धती ॥
 तव प्रबोधने प्रीतिर्वर्धते महती सदा । संप्राप्तं शुभकार्यं च सर्वकालसुखावहम् ॥ ८८ ॥
 शिवां शिवाय शैलेन्द्र स्वेच्छया चेत्त दास्यसि । भविता वा विवाहश्च भवितव्यबलेन च ॥
 आगमिष्यति देवो यो नारायणसहायवान् । रत्नसाररुपे कृत्वा देवानां प्रवरं वरम् ॥
 योगीन्द्राणां वरेण्यं तं ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुम् । आदिमध्यान्तरहितमविकारमजं परम् ॥

धरं ददौ शिवायै स शिवश्च तपसः स्थले । न ह्यश्वरप्रतिज्ञानं दुर्लभं विफलं भवेत् ॥
 ब्रह्मादिस्तम्भपर्यन्तं सर्वं नधरमास्थिरम् । अहो प्रतिज्ञा दुर्लभ्या साधूनामविनाशिनी ॥
 एको महेन्द्रः शैलानां पक्षांश्चिच्छेद लीलया । पवनो लीलया मेरोः शृङ्गमङ्गं चकार ह
 के वा शैलेषु योद्धारः सुरैः सह हिमालयः पतिष्यन्ति समुद्रेषु पवनैः प्रेरिताः क्षणान्
 एकार्धे यदि शैलेन्द्र सर्वसंपाद्मिनश्चरति । सर्वान्सति तदृत्वा विना च शरणागतम् ॥
 शरणागतरक्षार्थं प्राणांश्च दातुमर्हति । पुत्रदाग्धनं सर्वानिति नीतिविदो विदुः ॥९७॥
 दत्त्वा विप्राय स्वसुतामनरण्यो नृपेश्वरः । ब्रह्मशापान्निमुक्तश्च ररस सर्वसंपदम् ॥९८॥
 तमाशु बोधयामासुर्नीतिशास्त्रविदो जनाः । ब्रह्मशापनिमग्नं च ब्रह्मण्यमतिकारम् ॥
 स्वमेवं शैलरामेन्द्र सुतां दत्त्वा शिवाय च । रस सर्वान्बन्धुवर्गान्विशे कुरु मुरानवि ॥
 वनिष्ठस्य वपः धृत्वा ग्रहस्य पर्वनेश्वरः । पप्रच्छ नृपवृत्तान्तं हृदयेन विदूयता ॥१०१॥

हिमालय उवाच—

कस्य वंशोद्भवो ब्रह्मन्नररण्यो नृपेश्वरः । सुतां दत्त्वा स च कपपरसत्सर्वसंपदम् ॥१०२॥

वासिष्ठ उवाच—

मनुवंशोद्भवो राजा सोऽनरण्यो नृपेश्वरः । चिरंजीवी धर्मशीलो वैष्णवो विजितेन्द्रियः ॥
 स्वायंभुवो मनुः पूर्वं ब्रह्मपुत्रोऽतिधार्मिकः । राज्यं चकार धर्मेण युगानामेकसप्ततिम् ॥
 ततो जगाम वैकुण्ठं सहितः शनरूपया । संप्राप्य दास्यं सानिध्यं हरेर्दासो बभूव ह ॥
 मनुर्वभूव तत्पश्चात्स्वयं स्वागेन्धिवो महान् । स्वागेन्धिये गते शैल बभूव मनुरुत्तमः ॥
 उत्तमे निर्गते धर्मा तामसो मनुरेव च । ततो मनुर्वभूवात्र रैवतो सानिना वरः ॥१०॥
 चाक्षुषश्च ततो ज्ञेयः श्राद्धदेवश्च सप्तमः । नावगिरिष्ठमो ज्ञेयः श्रीसूर्यवर्णो महान् ॥
 चैत्रवंशोद्भवो राजा पुत्राऽऽसीत्सुरयो भुवि । नवमो दक्षसावर्णिर्ब्रह्मसावर्णिको दशः ॥९॥
 एवादशो मनुश्चेष्टो धर्मसावर्णिरुत्थने । ततश्च रद्रसावर्णिर्विष्णुमक्तो निनेन्द्रियः ॥
 तत्परो देवसावर्णिर्दिन्द्रसावर्णिकस्ततः । इत्येवं कथिता बन्धो मनवश्च चतुर्दश ॥११॥
 एतेषु समतीक्ष्णेषु बभूव ब्रह्मणो दिनम् । इन्द्रसावर्णिर्वृत्तान्तं सर्वं मत्तो निशामय ॥१२॥
 मन्त्रां प्रवरो धर्मा शुद्धमक्तो गदामृतः । चकार राज्यं धर्मेण युगानामेकसप्ततिम् ॥
 राज्यं दत्त्वा सरेन्द्राय गगाम तपसे वनम् । सरेन्द्रस्य सुतः श्रीवान्ध्रीनिष्ठोर्महावजः
 तस्य पुत्रो महायोगी पुरीषतरुरेव च । तस्य पुत्रोऽति तेजस्वी गोवामुख इति स्मृतः ॥
 वृद्धधवाः सुतस्तस्य तत्पुत्रो भानुरेव च । पुण्डरीकः सुतस्तस्य तत्पुत्रो निहलन्तया ॥

जिह्वलस्य सुतः शूङ्गी तत्पुत्रो भीम एव च । तत्पुत्रोऽपि यशश्चन्द्रो यशसा च शशी जितः ।
 सांकीर्तिं निर्मला सन्तो मायन्ति संततं सुराः । तस्य पुत्रो वरेण्यश्च पुरारण्यश्च तत्सुतः ।
 तत्पुत्रो धार्मिकः श्रीमान्वरारण्यश्च एव च । तत्पुत्रो महल्लारण्यस्तपस्वी ज्ञानिनां वरः ।
 अपुत्रको नृपश्रेष्ठस्तपसे पुष्करं गतः । सुचिरं च तपस्तप्त्वा वरं लब्ध्वा महेश्वरात् ॥२२॥
 संप्राप्य वैष्णवं पुत्रमनरण्यं जिनेन्द्रियम् । दत्त्वा तस्मै च राज्यं च जगाम तपसे वनम् ।
 अनरण्यो नृपश्रेष्ठः सप्तद्वीपमहोपतिः । चकार यज्ञशतकं शृगुणा च पुरोचसा ॥२३॥
 वृच्छं मत्वाऽऽशु शक्रस्त्वं न लेभे नश्वरं सुधीः । लीलया च जितः शक्रो लीलया च जितो बलिः ।
 जितश्च दानवेन्द्रा वै ज्वलता स्वेन तेजसा । बभूवुः शतपुत्राश्च राज्ञस्तस्य हिमालय ॥
 कन्यैव । सुन्दरी रम्या पद्मा पद्मालयासमा । सा कन्या यौवनस्या च बभूव विजृम्भितैः ।
 चारं प्रस्थापयामास वराय नृपतीश्वरः । एकदा विष्णुश्चादश गन्तुं स्वाश्रममुत्सुकः ॥
 तपःस्थाने निर्जने च गन्धर्वं स ददर्श ह । क्रीडु निमग्नचित्तं च शृङ्गाररससागरं ॥२७॥
 कामादतीव मत्तं च न जानन्तं दिवानिशम् । दृष्ट्वा तं मुनिशार्दूलः सकामश्च बभूव ॥
 तैतः सुमग्नचित्तः संश्रितदन्दारसंग्रहम् । एकदा पुत्रभद्रार्थं ज्ञातुं गच्छन्मुनीश्वरः ॥
 ददर्श पद्मा युवतीं पद्मासि व मनोरमाम् । केयं कस्थेति पप्रच्छ सभापस्थाञ्जनान्मुनिः ॥
 जना निवेदनं चक्रुः पद्माऽनरण्यकन्यका । मुनिः स्नात्वाऽभीष्टदेवं संपूज्य रात्रिकेधरम् ।
 जगाम कामी मिश्रार्थमनरण्यसमाजिरे । राजा शीघ्रं मुनिं दृष्ट्वा प्रणनाम भयाकुलः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तितः । कामात्सर्वं गृहीत्वा च ययाचे कन्यकां मुनिः ।
 मौनी बभूव नृपतिः विविचिर्बिक्तमक्षमः । मुनिं पुनर्ययाचे तं कन्यां देहीनि मे नृप ॥
 अपवा भयमसात्सर्वं वरिष्यामि क्षणेन च । सर्वं बभूवुरच्छन्ना गणाश्च तेजसा मुनेः ॥
 करोद राजा सगणो दृष्ट्वा वृद्धं जरातुरम् । महिष्यो रुरुदुः सर्वा इतिकर्तव्यमक्षमाः ।
 मूर्खी प्राप महाराज्ञी कन्या माता शुचाऽऽकुला । पण्डितो नीतिशस्त्रज्ञो नोद्यथायाम् भूषिणम् ।
 महीषी च नृपसुतान्वन्यकानीतिमुत्तमाम् । अथ वाऽपि दिनान्ते वा दानव्या कन्यका नृप ।
 पराय विप्रादन्यगमै कर्म वा दातुमर्हसि । सत्प्राप्तं नोद्दामादन्यं न पश्यामि जगत्रवे ॥
 मुनिं दत्त्वा च मुनये रसाव सर्वसंपदम् । रामन्कन्यानिमित्तेन सर्वसंपत्प्रणयति ॥३०॥
 सर्वं रसति तत्त्वयस्त्वा विना तं शरणागतम् । राजा प्राज्ञवचः श्रुत्वा विस्मय च मुहुर्मुहुः ।
 कन्या सासंश्रुता कृत्वा मुनीन्द्राय ददौ निल । कान्तां गृहीत्वा स मुनिर्मुदितः स्वालयं ययौ ।
 राजा सर्वान्तरित्यज्य जगाम तपसे शुभा । भर्तृश्च दुहितुः शोकात्प्राणास्तस्याम सुन्दरी

पुत्राः पौत्राश्च भृत्याश्च मूर्खा प्रापुर्नृपं विना । अनरण्यस्तपस्तप्त्वा चिन्तयन्नाधिकेन्द्रम्
गोलोकनाथं संसेव्य गोलोकं च जगाम ह । बभूव कीर्तिमान् राजा ज्येष्ठपुत्रो नृपस्य च
पुत्रवत्पालयामास प्रजाः सर्वां महीतले ॥ १४९ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्य० नारदना० राजाकृष्णसं०

एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥

अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ।

वसिष्ठ उवाच—

अथानरण्यस्य कन्या सिपेवे चक्तिनो मुनेम् । कर्मणा मनसा वाचा लक्ष्मीर्नारायणं यथा
एकदा स्वर्णदीं स्नातुं गच्छन्तीं मस्मिता सतीम् । ददर्श पापे चर्वन् मायया नृपालिङ्गकः
चारुतरपथस्यश्च रत्नालंकारभूषितः । नवीनयौवनप्रीमान्नामदेवसमप्रभः ॥ ३ ॥
दृष्ट्वा ता सुन्दरीं रम्यामुशान मायया विभुः । विज्ञातुमन्तस्तत्त्वं च तस्याश्च मुनियोपिनः

धर्म उवाच—

अपि सुन्दरी लक्ष्मीव रानयोग्ये मनोहरे । अनीव यौवनस्ये च कमिनि द्वियौवने ॥
जरातुरस्य वृद्धस्य समीपे स्वं न राजये । चन्दनागुरसंलिङ्गं रामसे राजवससि ॥ ६ ॥
विषं तपःपु निरतं सत्यज्ञं मरणोन्मुखम् । विहाय पश्य राजेन्द्रं रतिशूरं स्मरातुरम् ॥
मामोति सुन्दरी दुण्यास्तौन्दर्यं पूर्वजन्मनः । सकलं तद्भवेत्सर्वं रसिकालिङ्गनेन च ॥
सहस्रसुन्दरीवान्तं कामशास्त्रविशारदम् । किंकरं कुरु मा कान्ते परित्यज्यामि ता अपि
निर्भले निर्जने रम्ये शैले शैले नदे नदे । दुष्पोधाने पुष्पिते च सुगन्धिपुष्पबाधुना ॥
मलये चन्दनारण्ये चारुचन्दनबाधुना । विहरिष्यामि कामेन कामिण्या च त्वया सह ॥
कामज्वरेण दग्धायाः शान्तिं कर्तुमहं क्षमः । विहरिष्व मया स्तार्वं जन्मेऽं सकलं कुरु ॥
इत्येवमुक्त्वन्तं तं स्वरपादवरुक्ष च । गृहीतमुत्सुकं हन्ते तमुवाच पतिव्रता ॥ ११ ॥

पद्मोवाच—

दूरं गच्छ गच्छ दूरं पविष्ठ भूमिवाचम । मा चेत्पश्यमि कामेन सद्यो मम पविष्यासि ॥
विष्णुदादं मुनिश्रेष्ठं तपसा पूतविग्रहम् । विहाय त्वा भजिष्यामि स्त्रीनिनं रतिउत्पटम् ॥
स्त्रीमितस्पर्शमात्रेण सर्वं पुण्यं प्रणश्यति । न स्र्वा पातकी पागल्पापिना स्त्रीनिनात्तरः

मां मातरं च स्त्रीभानं कृत्वा येन ब्रवीषि च । भाविष्यति शयस्तेन कालेन मम शापतः ॥
श्रुत्वा धर्मः सतीशायं नृपमूर्तिं विहाय च । धृत्वा स्वमूर्तिं देवेश. कम्पमान उवाच ताम्
धर्म उवाच—

मातर्जानीहि मा धर्म धर्मज्ञानां गुरोर्गुरुम् । परस्त्रीमातृनुद्धि च कुर्वन्तं सन्ततं सति ॥
अहं तवान्तर्विज्ञातुमागतस्तव संनिधिम् । युष्माकं च मनो जाने तथाऽपि दैर्घ्यबोधितः ॥
कृतं मे दमनं साध्वि न विरुद्धं यथोचितम् । शास्तिः समुत्पद्यमानामीश्वरेण विनिर्मिता
धर्म स्वधर्मं विज्ञातुं कालं कलवितुं क्षमः । विधातारं संविधातुं तस्मै कृष्णाय ते नमः ॥
संहर्तुं यः क्षमः काले संहर्तारं भवं विभुः । स्रष्टारं लीलया स्रष्टुं तस्मै० ॥ २३ ॥
शत्रुं विधातुं मित्रं च सुभीतिं कलहं क्षमः । स्रष्टुं नष्टुं तदेवं च त० ॥ २४ ॥
शायं प्रदातुं सर्वथा सुखदुःखवरान्क्षमः । संपदं विपदं यो हि त० ॥ २५ ॥
प्रकृतिनिर्मिता येन महाविष्णुश्च निर्मितः । ब्रह्मविष्णुमहेशाद्यास्त० ॥ २६ ॥
येन शुक्लीकृतं क्षीरं जलं शीतं कृतं पुरा । दाहीकृतो हुताशश्च त० ॥ २७ ॥
अतितेजःसमुत्पाद्य तेजोरूपाय मूर्तये । गुणश्रेष्ठनिर्गुणाय त० ॥ २८ ॥
सर्वैरमै सर्वबीजाय सर्वेषामनरात्मने । सर्वबन्धुस्वरूपाय त० ॥ २९ ॥
इत्युक्त्वा पुरतस्तस्यास्तस्थौ धर्मो जा दगुरुः । सा साध्वी ते च विज्ञाय सहसोवाच पर्वत

धर्मोवाच—

स्वमेव धर्मं सर्वेषां साक्षी च सर्वकर्मणाम् । सर्वान्तरेषु सर्वतया सर्वज्ञः सर्वतत्त्ववित् ॥
कथं मनो मे विज्ञातुं विदम्बयसि किंकरीम् । यत्कृतं त्वत्कृते ब्रह्मज्ञपराधो बभूव मे ॥
त्वं च शठो मयाऽऽज्ञानात्स्त्रीस्वभावात्क्रुधा विभो । का व्यवस्था भवेत्तस्य चिन्तयामीति
सांपतम् ॥ ३० ॥

आकाशोऽसौ दिशः सर्वा यदि नश्यन्ति वायवः । तथाऽपि साध्वीशापस्तु न नश्यति कदाचनं
त्वं च नष्टो भवसि चेत्सृष्टिनाशो भवेत्तदा । इतिकर्तव्यतामूढा तथाऽपि त्वां वदाम्यहम् ॥
सत्ये पूर्णश्चतुष्पादः पौर्णमास्यां यथा शशी । विरानसे देवराज सर्वज्ञं दिवानिशम् ॥
पादसयश्च त्रेतायां भगवन्मविता तव । पादौ परे द्वापरे च तृतीयश्च कलौ विभो ॥
फलशेषे शेषः ॥ दक्षनाऽऽच्छन्नो भविष्यति । पुनः सत्ये समायाते परिपूर्णो भविष्यामि
सत्ये सर्वव्यापकत्वं तदग्रेषु च कुर्याचेत् । यत्र स्थानं तत्राऽऽचारे वदामि श्रूयतां विभो
दैवगणेषु च सर्वेषु यतिषु ब्रह्मचारिषु । पतिव्रतायु ग्रन्थेषु वानप्रस्थेषु भिक्षुषु ॥ ४० ॥

नृपेषु धर्मशोलेषु सत्सु सदैव्यजातिषु । द्विजसेविषु शूद्रेषु सत्संसर्गस्थितेषु च ॥ ४१ ॥
 एषु त्वं सततं पूर्णो धर्मरान विराजसे । युगे युगे तवाऽऽधारा यत्र पुण्यतमा जनाः ॥
 अथरथवटविरहेषु तुलसीचन्दनेषु च । दीक्षापरीक्षाशपथगोष्ठगोष्पदभूमिषु ॥ ४३ ॥
 देवाहंषु च पुण्येषु विद्यमानोऽसि शास्त्रिषु । देवालयेषु तीर्थेषु सतां शश्वद्गृहेषु च ॥
 वैववेदाङ्गश्रवणे जलेषु च समासु च । श्रीकृष्णगुणनामोक्तश्रुतिर्गीतस्थलेषु च ॥ ४५ ॥
 मत्पूजातपोन्याययज्ञसाक्ष्यस्थलेषु च । गतां गृहेषु गोष्वेव विद्यमानो हि पश्यसि ॥ ४९ ॥
 कृशता ते न भविता धर्मे तेषु स्थलेषु च । एतदन्त्येषु कृशता यदगम्यं च तच्छृणु ॥
 पुंश्चलीषु च सर्वासु गृहेषु नरघातिनाम् । नरघातिषु नीचेषु मूर्खेषु च खलेषु च ॥
 देवतागुहविमेष्यवाल्यानां घनहारिषु । असन्तरेषु भूतेषु चौरेषु रतिभूमिषु ॥ ४९ ॥
 दुरोदरसुरापातकलहानां स्थलेषु च । शालग्रामसाधुनरिषु परागरहितेषु च ॥ ५० ॥
 दस्युजैहेषु वारिषु तालच्छायासु गर्बिषु । असीनीविमपीनीविदेवलग्रामयाजिषु ॥ ५१ ॥
 हृषवाहस्वर्णकारनीविहीनोनीविषु । भर्तृनिन्दितनारीषु स्त्रीजनेषु च पुंसु च ॥ ५२ ॥
 दीक्षासंध्याविष्णुभक्तिविहीनेषु द्विजेषु च । स्वाङ्गकन्याविक्रयिषु स्वयोषिद्विक्रयेष्वपि ॥
 शालग्रामसुरमन्यमूर्तिविक्रयिषु प्रभो । मित्रद्रोहिर्कृतघ्नेषु सत्यप्रिश्वासघातिषु ॥ ५४ ॥
 शरणागतहीनेषु चाश्रितघ्नेषु नृपयि । शश्वन्मिथ्योक्तिशीलेषु तथा सीमापहारिषु ॥
 कामाश्रकोवासथा लोभान्निध्यासाक्ष्यप्रवादेषु । पुण्यकर्मविहीनेषु पुण्यकर्मविरोधिषु ॥
 स्थातुमेतेषु निन्द्येषु नाधिकारस्तव प्रभो । ममापि वचनं सत्यं बभूव च हासं तव ॥ ५७ ॥
 यास्यामि पतितेवैषे गच्छ तात स्वमन्दिरम् । इत्येवंवादिनीं साध्वीमुवाच निषिन्दनः
 प्रसन्नवदनः श्रीमानतीव विनयं वचः ॥ ५८ ॥

धर्म उवाच—

धन्याऽसि पतिमक्ताऽसि स्वस्ति तेऽस्तु च संततम् ॥ ५९ ॥
 परं गृहाण दास्यामि मत्पारित्राणकारिणि । युवा भवतु भर्ता ते रतिशूरश्च कन्यके ॥
 स्वायान्गुणवर्गसाधिव संततं स्थिरयौवनः । परमैश्वर्यसंयुक्ता त्वं भव स्थिरयौवना ॥
 चिरनीवी भवतु त्वं मार्कण्डेयात्परः सुते । कुबेराद्वनशाब्धेय शक्रादेर्यथैवानपि ॥ ६२ ॥
 विष्णुभक्तः शिवसमः सिद्धस्तु कपिलात्परः । स्वाभिसोमाग्न्यसंयुक्ता भव त्वं जीवन याचि
 गृहा भवन्तु ते साध्वि कुबेरमवनमधिकाः । माता त्वं दशप्रपाणां गुणिना चिरनीविनाम्
 स्वभर्तुरधिकानां च भविष्यसि न संशयः । इत्येवमुक्त्वा संतस्यौ धर्मरानश्च पर्वत ॥

सा तं प्रदक्षिणीकृत्य प्रणम्य स्वगृहं ययौ । धर्मस्तामाशिशं युक्त्वा जगाम निजमन्दिरम् ॥
 पतिव्रतां प्रशंसन् प्रतिसंसदि संसदि । सा रेमे स्वामिना सार्धं यूना रहसि संततम् ॥
 पश्चाद्भूवुः सप्तुत्रा तद्भर्तुराविका गुणैः । शैलेन्द्र कवितं सर्वमितिहासं पुरातनम् ॥
 दत्त्वाऽनरण्यः स्वसुता ररक्ष सर्वसंपदम् । त्वमेव कन्यका दत्ता सर्वेषामीश्वराय च ॥
 रक्ष सर्वबन्धुवर्गानात्मनः सर्वसंपदम् । सप्तहे समसीते च दुर्लभेऽतिशुभे क्षणे ॥ ७० ॥
 लघ्नाविषे च लग्नस्थे चन्द्रे स्वतनयान्विते । मोदते रोहिण्युक्ते विशुद्धे चन्द्रतारके ॥
 मार्गशीर्षे चन्द्रवारे सर्वदोषविनाशिते । सर्वसद्ग्रहसंघटे क्षप्तद्ग्रहविनाशिते ॥ ७१ ॥
 सदपत्यप्रदेऽतीव पतिसौभाग्यदायिनि । अवैघव्यप्रदे सौख्यप्रदे जन्मनि जन्मनि ॥
 अत्यन्वप्रेमाविच्छेदप्रदायिनि परात्परे । कन्या प्रदाय देवाय त्वं कृणी मय पर्वत ॥
 जगदम्बा जगत्पित्रे मूलभूतिमिन्धरीम् । तेनःस्वरूपा सर्वेषा देवानां देवपूजिताम् ॥
 आविर्भूता पुरा कल्पे देवाना रक्षणाय च । तेजोराशिः सुरैषाणां प्रज्वलन्ती दिशो दश ॥
 अस्थाः स्वनेनसा दैत्याः केचिद्दृष्ट्वा पलायिताः । केचिद्भूवुः शैलेन्द्र भस्मीभूताश्च मृतले ॥
 बिभं प्रविशिशुः केचिन्मूर्त्तां भाञ्च केचन । केचिदन्ते तृणं कृत्वा जम्बुः शरणमीश्वरीम् ॥
 केचिच्चिसिपुरज्जाणि स्तम्भिना अपि केचन । केचिचिरं रणं कृत्वा ययुः स्वर्गमनामयम् ॥
 निःशत्रवो बभूवुस्ते सुरा अस्थाः प्रसादतः । वृष्णाक्षया सा कल्पान्ते दशकन्या बभूव ह ॥
 दक्षश्च विधिवधैर्वा प्रददौ शूलपाणये । देवेन मर्तितुर्ध्वजे सहसा सुरसंसदि ॥ ८१ ॥
 बभूव कलहः शैल तेन शूलभृता महान् । ब्रह्माणं च नमस्कृत्य ययौ रघुछिद्योचनः ॥
 दक्षश्च सगणो रघुः प्रययौ स्वालयं तदा । कोपात्संभृतसंभारो दशो यज्ञं चकार ह ॥
 न ददौ यज्ञभागं च मात्सर्याच्छूलपाणये । दृष्ट्वा सती प्रकुपिता जनकं रक्तोचनः ॥
 निर्भरस्य च बहुतरं हृदयेन निदूयता । यज्ञस्थानात्समुत्थाय जगाम मातुरन्तिकम् ॥
 मविश्यं कपशामास त्रिकलज्ञा परात्परा । यज्ञभङ्गदिकं सर्वं स्वपितृश्च परामरम् ॥
 पलायनं च देवाना यज्ञस्थानाद्गिरीश्वरम् । मुनीनामृत्विना चैव वर्तमाना तथैव च ॥
 जयं शंकरसैन्याना स्वात्मनो मृत्युमेव च । शौरात्पर्यटनं भर्तृन्निरहातुरचेनसा ॥ ८८ ॥
 निर्माणं नेत्रसरसः प्रबोधं च जनार्दनात् । मूर्तिभङ्गात्पुनः प्राप्तिं विहारं तस्य तत्समम् ॥
 व्यपरं भवितव्यं च सर्वभुक्ता जगाम सा । स्वमात्रा मग्निनीभिश्च प्रतिपिद्धा च दुःखिता ॥
 भूभवादर्शना योगात्सर्वासा सिद्धियोगिनी । गत्वा सा जाह्नवीतीरं स्मृत्वा संपूज्य शंकरम् ॥
 स्मृत्वा तत्परणाम्भेन देहं तत्पानं सुन्दरी । गन्धमादनज्योतीन् शरीरं प्रविशेश ह ॥
 स्रजहार पुरा येन दैत्यानां खिलं कुलम् । ह हाकारं प्रचक्रुश्च सुराः सर्वेऽग्निस्मिताः ॥

जम्भुः शंकरसेनाश्च दक्षयज्ञं विनश्य च । परामर्शं च सर्वेषां कृत्वा शोकातुराः पराः ॥
सत्वरं सर्ववृत्तान्तं कथयामासुरीश्वरम् । श्रुत्वा प्रवृत्तिं संहर्ता सर्वरुद्रगणैर्वृतः ॥ ९९ ॥
मूर्च्छां संपाप शोकेन ज्ञानानन्दः परात्परः । क्षणेन चेतनां प्राप्य समुत्थाय त्रिलोचनः ॥
जगाम स्वर्णदीप्तीरं यत्र देवीकलेवरम् ॥ १०० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० सनीरेहत्यागो नाम
द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥

अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ दुर्गा महादेवः सनीमूर्तिं मनोहराम् । अम्लानपद्मवक्त्रां तां शयानां जाह्नवीतटे ।।
दधतीमसमालां च प्रतप्तकाञ्चनप्रभाम् । तेजसा प्रज्वलन्तीं च दधानां शुक्लवाससम् ॥
दृष्ट्वा सनीशरीरं च पदग्वीं विरहाग्निना । तत्स्वराशिर्मूर्तिमांश्च मूर्त्तीं पाप तपाऽपि च ॥
बलत्रशोको बलवान्स्वात्मरामं परात्परम् । बाधते वेदवीजं तं योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुम् ॥
क्षणेन चेतनां प्राप्य तामुवाच त्रिलोचनः । निरीक्ष्य बदनाम्भोजं स्थाणुः स्थाणुरिवापरः ।
साधुनेत्रोऽतिदीनश्च दीनानां शरणप्रदः । दीनवैन्पापहारी च बिललाप परं वचः ॥ १ ॥

शंकर उवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ सुमगे सति प्राणेश्वरि प्रिये । शंकरोऽहं तव स्वामी पश्य मां निकटागतम् ।
शिवं शिवप्रदं सर्वसंश्रुपं च सिद्धिदम् । सर्वात्मानं च सर्वेशं शक्तुं त्वया विना ॥
शक्तोऽहं च त्वया सार्धं सर्वशक्तिस्वरूपया । शक्तिहीनः सवसमो निश्चेष्टः सर्वकर्मसु ॥
यश्च शक्तिं न जानाति ज्ञानहीनश्च निन्दति । तं त्यक्तुमुचितं विद्वे कथं मां त्यजसि प्रिये ।
स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः साध्यभूता वयं तव । सरिमते सकटाक्षं च वद किञ्चित्सुधोपमम् ।
मधुराभासदृष्ट्या च मां दग्धं सेचनं कुरु । मां दृष्ट्वा दूरतः शीघ्रं क्षिप्यं वदसि सखिमतम् ।
कथमद्यापि रटेव विलपन्तं न मापये । प्राणाधिके समुत्तिष्ठ रुद्धं मां न पश्यसि ॥
परित्यज्य न नः प्राणान्गन्तुं नार्हसि सुन्दरि । जगदम्बे समुत्तिष्ठ प्राणाधारे परात्परे ॥
पतिमने समुत्तिष्ठ कथं मां नाद्य सेवसे । कथं करोषि विज्ञाय जगमर्शं श्रुतिप्रभुः ॥
इत्युक्त्वा मृतदेहं च मिथया विरहातुरः । निषागोरसि संश्लिष्य चुचुम्ब च पुनः पुनः ।
अधरे चाधरं दत्त्वा वक्षो वक्षसि शंकरः । पुनः पुनः समान्श्लिष्य पुनर्मूर्त्तिमवाप सः ॥
पुनः स चेतनां प्राप्य वेगादुत्थाय शोकनः । दुद्राव च यथोन्मत्तो ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः ॥

सप्तद्वीपं सप्तसिन्धुं लोकालोकं च वाञ्छनम् । बभ्राम भ्रान्तवज्ज्ञानी सतीं कृत्वा स्ववसतिं
 शतशृङ्गगिरेः पार्श्वे जम्बुद्वीपे च भारते । सुनिर्जनेऽक्षयवटे गङ्गातीरे सरित्तटे । २० ॥
 कुरोदोच्चैः स्वयं कृत्वा सति साध्वीत्युदीर्य च । त्रिनेत्रनेत्रनारीणे संनमूव सरोवरम् ॥
 तलेत्रं च सरो नाम मुनीनां तपसः स्थलम् योजनद्वयविस्तीर्णं पुण्यतीर्थं मनोहरम् ॥
 यत्र स्नात्वा पुनर्जन्म नराणां न भवेद्भिरे । शतजन्मकृतं पापं स्नानमात्रेण नश्यति ॥
 त्यक्त्वा तां मानवीं मूर्तिं नरा यान्ति हरेः पदम् । तत्र सरोदनं त्यक्त्वा पुनर्बभ्राम मेदिनीम्
 पूर्णमण्डं महायोगी विरहातुरमानसः सतीगलितप्रत्यङ्गैरङ्गैश्च पर्वतेश्वर ॥ २१ ॥
 बभूव सिद्धपीठानां समूहो वाञ्छितप्रदः । शेषाङ्गानां महादेवः संस्कारं वै विधाय च ॥
 अस्थिमालां विनिर्माय चकार वण्ठमूषणम् । नित्यं तद्भस्म भवत्या च चकार गात्रलेपनम्
 सति प्राणेश्वरीत्युक्त्वा पुनर्मूर्छामवाप सः । विसस्मार ब्रह्म परमात्मानमात्मसंभवः ॥
 स्वात्मारामः पूर्णकामो निश्चेष्टो विरहज्वरात् । तं शयानं गिरिवरस्याभ्याशे वटमूलके ॥
 दृष्ट्वा देवाः समाजमुर्विरिमताः शिवसनिधिम् । नारायणश्च भगवानीश्वरः सह पार्षदैः ॥
 रत्नयानेनाऽऽजगाम श्रावितपदाम्बुजः । रत्नालंकारशोभाढ्यः पीतवासाश्चतुर्भुजः ॥
 ईषद्वात्यप्रसन्नास्यो वनमालाविभूषितः । ब्रह्मा शेषश्च धर्मश्च सुराः सर्वे महर्षयः ॥
 समुपुर्गशसदासि रुक्मीकान्तं प्रणम्य ते । श्रीहरिः शकरमहो कृत्वा वसतिं मूर्च्छितम् ॥
 रुदन्तं बोधयामास ज्ञानीशो ज्ञानिनां गुरुम् ॥ २२ ॥

श्रीभगवानुवाच—

स्वात्माराम निबोधेदं मदीयं वचनं शृणु । हितमध्यात्मसारं च दुःखशोकानिहन्तनम् ॥
 सर्वाध्यात्मविद्यामानवर्जं ज्ञाननिधिं विविधम् । तथाऽपि बोधयामि त्वां सर्वज्ञं वेधसां विधिम्
 बुधं बोधयितुं शक्तोऽबुधोऽपि प्राणसंकटे । व्यवहारोऽस्ति लोकेषु सर्वैः सर्वपरस्परम् ॥
 मायाश्रिता गुणाः सर्वे हेतवः सुखदुःखयोः । विष्णुमाणा बलवती गुणयुक्तं प्रनाशते ॥
 दुःखं शोकं मयं शमो दुर्दिने भवतीश्वर । तत्रातीति कुतस्तानि मुदिने च समागते ॥
 हर्ष ऐश्वर्यदर्पश्च संततं तत्र वर्धते । सर्वाण्येतानि गण्यन्ते स्वप्नानीव विपश्चितः ॥
 ज्ञानं ह्यम महादेव ज्ञानबीज सनातन । चेतनां कुरु मद्रं ते सतीं प्राप्स्यसि निश्चितम् ॥
 न तोयं शीतता नित्यं नाग्निं मुखति दाहिका । तेजः सूर्यं महीं गन्धो तथा त्वां च सती शिव
 शैलेत्येवं समाकर्ष्य हरिं किञ्चिदुवाच ह । नेत्राप्युन्मीलनं कृत्वा त्रिनेत्रः श्रूयतामिति
 त्रिनेत्र उवाच—

न त्वं नेत्रः परस्पोऽसि क इमे तव संनिधी । विज्ञाम भवन्त्येषां कानि नामानि वा सती ॥

कोऽहं को मे भवान्भूते किंकराः कुत आगताः । क यास्थासि क यास्या मे क गच्छन्त इमे वद
हरिरित्येवमाकर्ण्य रुरोद सगुणो गिरे । नेत्रनरिस्त्रिनेत्रं तं रुदन्तं प्रसिषेच सः ॥४९॥
हरिस्त्रिनेत्रयोर्नेत्रनीरपातेन तत्र वै । बभूव सरसां श्रेष्ठं तीर्थं भुवनपावनम् ॥ ४७ ॥
भारतेऽस्तगिरेः पश्चात्तप्राप्तयवटान्तिके । स्थलं बभूव तपसां मुक्तिर्नामं तपस्विनाम् ॥
अथोवाच पुनः शीघ्रमाध्यात्मं च हरं हरिः । शृण्वतां सर्वदेवानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

शृणु शंकर वक्ष्यामि ज्ञानानन्द सनातन ॥ ४९ ॥
ज्ञानं ज्ञाननिधे शोकाद्विस्मृतोऽसि परात्पर । सुदिनं दुर्दिनं शश्वद्भवत्येव मये भव ॥५०॥
सर्वेषां प्राकृतानां च ते बीजे सुखदुःखयोः । सुखाद्भवति हर्षश्च दर्पः शौर्यं प्रमत्तता ॥
राग ऐश्वर्यकामश्च विद्वेषश्च निरन्तरम् । दुःखाच्छोकात्समुद्देगाद्भयं नित्यं प्रवर्तते ॥५१॥
हतान्पेतानि सर्वाणि हते बीजे महेश्वर । सुदिनं दुर्दिनं चैव सर्वे कर्मोद्भवं भव ॥ ५२ ॥
तत्कर्म तपसां साध्यं कर्मणां च शुभाशुभम् । तपः स्वभावसाध्यं च स्वभावोऽभ्यासतो मयेतु
संसर्गसाध्योऽभ्यासश्च संसर्गः पुण्यतो मयेत् । पुण्यं बीजं मनश्चैव पापबीजं च बल्लभम् ॥
मनः क्षमो ममांशश्च सर्वेन्द्रियपुनःसरम् । सर्वेषां जनकोऽहं च चित्त्वं ब्रह्मा पतिस्त्वयम्
ब्रह्मैकं मूर्तिभेदस्तु गुणभेदेन संततम् । तद्ब्रह्म विविधं वस्तु सगुणं निर्गुणं शिवं ॥ ५३ ॥
मायाश्रितो यः सगुणो मायातीतश्च निर्गुणः । स्वेच्छामयश्च भगवानिच्छया विकरोति ॥
इच्छाशक्तिश्च प्रकृतिर्निश्चा सर्वप्रसूः सदा । केचिदेकं वदन्त्येव ब्रह्मजपोतिः सनातनम्
केचिद्वदन्ति द्विविधं ब्रह्म प्रकृतिपूर्वकम् । शृणु ये च वदन्त्येकं मायापुरुषयोः परम् ॥
तस्माद्भवति तौ द्वौ च तद्ब्रह्म सर्वकारणम् । अप्येकं परं ब्रह्म द्विविधं भवतीच्छया ॥
इच्छाशक्तिश्च प्रकृतिः सर्वशक्तिप्रसूः सदा । तत्राऽऽसक्तश्च सगुणः शरीरी प्राकृतस्तथा ॥
निर्गुणस्तत्र निर्लिप्तोऽशरीरी च निरङ्कुशः । सर्वात्मा भगवानित्यः सर्वाधारः सनातनः
सर्वेश्वरः सर्वसाक्षी सर्वत्रास्ति फलप्रदः । शरीरं द्विविधं शंभो नित्यं प्राकृतमेव च ॥
नित्यं विनाशहितं नश्वरं प्राकृतं सदा । अहं त्वं चापि भगवात्ताऽऽवयोरनित्यविग्रहः ॥
आवयोरंशमूला ये प्राकृता नष्टविग्रहाः । रुद्रादयस्त्वदंशाश्च मदंशा विष्णुरूपिणः ॥
ममाप्येवं द्विधा रूपं द्विभुजं च चतुर्भुजम् । चतुर्भुगोऽहं वैकुण्ठे पञ्चया पार्षदेः सह ॥
गोलोके द्विभुगोऽहं च गोपीभिः सह राधया । द्विविधं ये वदन्त्येवं द्वौ प्रपन्नौ तु तन्मते ॥

पुरुषश्च सदा निरयो नित्या प्रकृतिरीश्वरी । सदा तौ द्वौ च संनिष्टौ सर्वेषां पिता शिव
सशरीरो निःशरीरो स्वेच्छया सर्वरूपिणौ । प्राधान्यं च यथा पुंसः प्रकृतेश्च सदा तथा
सतीमिच्छसि चेच्छंभो प्रकृतेः स्तवनं कुरु । यत्स्रोत्रं च त्वया दत्तं पुरा दुर्वाससे मुदा
तद्विष्यं कण्ठशालोचं भज तेन जगत्प्रसूम् । शोफनाशो भवतु ते शिवं शिव ममाऽऽशिषा
दूरं विप्रबहेतुश्च यातु र्ग्रीविरहज्वरः । इत्येवमुक्त्वा लक्ष्मीशो विरराम गिरीश्वरम् ॥
स्तवनं कर्तुमारेभे प्रकृतेश्च महेश्वरः । स्नात्वा नत्वा च धातृण्यं ब्रह्माणं भाक्तसंयुतः ॥
पुढासूजलिपुतो भूत्वा पुलकाघितविग्रहः ॥ ७६ ॥

महेश्वर उवाच—ओं नमः प्रकृत्यै । मन्त्राः ।

ज्ञासि ब्रह्मस्वरूपे त्वं मां प्रसीद सनातनि । परमात्मस्वरूपे च परमानन्दरूपिणि ॥
भद्रे भद्रप्रदे दुर्गे दुर्गमे दुर्गनाशिनि । पोतस्वरूपे जीर्णे त्वं मां प्रसीद भवार्णवे ॥ ७७ ॥
सर्वस्वरूपे सर्वेशि सर्ववीजस्वरूपिणि । सर्वाधारे सर्वविद्ये मां प्रसीद नयप्रदे ॥ ७८ ॥
सर्वमङ्गलरूपे च सर्वमङ्गलदायिनि । समस्तमङ्गलाधारे प्रसीद सर्वमङ्गले ॥ ७९ ॥
निद्रे तन्द्रे क्षमे श्रद्धे तुष्टिपुष्टिस्वरूपिणि । लज्जे मेवे बुद्धिरूपे प्रसीद भक्तवत्सले ॥
वेदस्वरूपे वेदानां वारणे वेददायिनि । सर्ववेदाङ्गरूपे च वेदमातः प्रसीद मे ॥ ८० ॥
दधे जये महामाये प्रसीद जगदम्बिके । सान्ते शान्ते च सर्वान्ते क्षाम्पिपासास्वरूपिणि ॥
छक्षिमनारायणक्रोडे स्रष्टुर्वक्षसि भारति । मम क्रोडे महामाये विष्णुमाये प्रसीद मे ॥
बलाकाष्ठास्वरूपे च दिशरान्निस्वरूपिणि । परिणामप्रदे देवि प्रसीद दीनवत्सले ॥ ८२ ॥
वारणे सर्वशक्तीनां कृष्णस्योरसि राधिके । कृष्णप्राणाधिके भद्रे प्रसीद कृष्णपूजिते ॥
यशःस्वरूपे यशसां कारणे च यशःप्रदे । सर्वदेवीस्वरूपे च नारीरूपविद्यायिनि ॥ ८४ ॥
समस्तकामिनीरूपे कल्याणेशेन प्रसीद मे । सर्वसंपत्स्वरूपे च सर्वसंपत्प्रदे शुभे ॥ ८५ ॥
प्रसीद परमानन्दे कारणे सर्वसंपदाम् । यशस्विनां पूजिते च प्रसीद यशसां निधे ॥
आधारे सर्वजगतां रत्नाधारे वसुंधरे । चतानरस्वरूपे च प्रसीद मम मा विरम् ॥ ८७ ॥
योगस्वरूपे योगीशे योगदे योगकारणे । योगाधिष्ठेत्रि देवीशे प्रसीद सिद्धयोगिनि ॥
सर्वसिद्धिस्वरूपे च सर्वसिद्धिप्रदायिनि । कारणे सर्वसिद्धीनां सिद्धेश्वर प्रसीद मे ॥
व्याख्यानं सर्वशास्त्राणां मतभेदे महेश्वर । ज्ञाने यदुक्तं तत्सर्वं समस्व परमेश्वर ॥
केचिद्वदन्ति प्रकृतेः प्राधान्यं पुरुषस्य च । केचित्तत्र मतद्वये व्याख्यामेदं विदुर्बुधाः ॥
महाविष्णोर्गाभिदेशे स्थितं तं कमलोद्भवम् । मधुनैतथौ महादैतौ कीलया हन्तुमुद्यतो-

दृष्ट्वा स्तुतिं प्रकुर्वन् ब्रह्माणं रक्षितुं पुरा । बोधयामास गोविन्दं विनाशहेतवे तयोः
नारायणस्त्वया शक्त्या जघान तौ महासुरौ । सर्वेश्वरस्त्वया सार्धपत्नीशोऽयं त्वया विना
पुरा त्रिपुरसंप्राने गगनात्पतिते मयि । त्वया च विष्णुना सार्धं रक्षितोऽहं सुरेश्वरि ॥
अधुना रक्ष मामीशे प्रदग्धं विरहाग्निना । स्वात्मदर्शनपैण्येनं क्रीणाहि परमेश्वरि ॥
इत्युक्त्वा विरतः शंभुर्दर्शं गगनस्थिताम् । रत्नसाररयस्यां तां देवीं शतभुजां मुदा ॥
तप्तकोष्धनवर्णायां रत्नोभरणभूषिताम् । ईषद्वात्यप्रसन्नास्यां जगतां मातरं सतीम् ॥
दृष्ट्वा तां विरहामक्तः पुनस्तुष्टाव सत्वरम् । दुःखं निवेदयामास प्ररुदन्विरहोद्भवम् ॥
दर्शयामासास्त्रिमाळां त्वाङ्गस्थं भस्मभूषणम् । कृत्वा बहुपरिहरं तोषयामास सुन्दरीम्
नारायणश्च ब्रह्मा च धर्मः शेषः सुरर्षयः । शिवं रक्षेश्वरीत्युक्त्वा त्रुष्टुवस्ते सनाननीम्
बभूव पारितुष्टा सा तेषां स्तोत्रेण तत्क्षणम् । उवाच कृपया शंभुं प्राणेशं प्राणवल्लभा
प्रकृषिष्याच—

स्थिरो मय महादेव मम प्राणाधिक प्रभो । भवानागतः च योगीशः स्वामी जन्मनि जन्मनि
अहं शैलेन्द्रकामिन्यां लब्ध्वा जन्म महेश्वर । तव पत्नी भविष्यामि मुञ्च त्वं विरहज्वरम्
इत्युक्त्वा शिवमाश्वास्य चान्तर्धानं चकार सा । सुरा जम्भुस्तमाश्वास्य लज्जान्म्रात्मकं परम्
हर्षान्तरात्मा गिरिधः कैलासं तु जगाम ह । नमते सगणस्तूर्णं संत्यज्य विरहज्वरम्
इदं शिवकृतं स्तोत्रं प्रकृत्या यः पठेत्तरः । न भवेत्कामिनीभेदस्तस्य, जन्मनि जन्मनि
इह लोके सुखं भुक्त्वा स याति शिवमन्दिरम् । धर्मार्थकाममोक्षांश्च लभते नात्र संशयः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मश्ल० नारदना० शंकरशोका-

पनोदनं, नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥

अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

मसिष्ठस्य वचः श्रुत्वा सगणोऽपि हिमाश्रयः । निस्मिनो मार्यया सार्धं जहास पार्वती स्वयम्
अरुन्धती च तां मेनां बोधयामास कातराम् । निगहारां च रुदतीं जहौ शोकं मुदा च सा
अरुन्धती भोजयित्वा नुभुने भोगमुत्तमम् । सर्वं प्रहृष्टमनसा मद्गलं च चकार ह ॥१॥
शैलः संमृतसंभारो बभिशस्याऽऽज्ञया पिये । पत्रं प्रस्थापयामास नानास्थानं त्वरान्वितः

पुरुषश्च सदा नित्यो नित्या प्रकृतिरीश्वरी । सदा तौ द्वौ च संश्लिष्टौ सर्वेषां पितरौ शि
सशरीरौ नि.शरीरौ स्वेच्छया सर्वस्वपणौ । प्राधान्यं च यथा पुंसः प्रकृतेश्च सदा तथा
सतीभिच्छसि चेच्छमो प्रकृतेः स्तवनं कुरु । यत्स्तोत्रं च त्वया दत्तं पुरा दुर्वीक्ष्यते मुदा
तद्दिव्यं कण्वशाब्दोक्तं मज तेन जगत्प्रसूम् । शोकनाशो भवतु ते शिवं शिव ममाऽऽशिषा
दूरं विह्वहेतुश्च यातु र्जाविरहज्वरः । इत्येवमुक्त्वा लक्ष्मीशो विरराम गिरीश्वरम् ॥
स्तवनं कर्तुमारमे प्रकृतेश्च महेश्वरः । ज्ञात्वा मत्वा च श्रोतृणां ब्रह्माणं भक्तिसंयुतः ॥
पुढाब्जलियुतो भूत्वा पुलकाशितविग्रहः ॥ ७३ ॥

महेश्वर उवाच—ओं नमः प्रकृत्यै । मन्त्रः ।

ब्रह्माक्षि ब्रह्मरूपे त्वं मां प्रसीद सनातनि । परमात्मस्वरूपे च परमानन्दरूपिणि ॥
भद्रे भद्रप्रदे दुर्गे दुर्गप्ते दुर्गनाशिनि । गोतम्वरूपे जीर्णे त्वं मा प्रसीद भवार्णवे ॥ ७५ ॥
सर्वस्वरूपे सर्वेशि सर्वबीजस्वरूपिणि । सर्वाधारे सर्वविद्ये मां प्रसीद जयप्रदे ॥ ७६ ॥
सर्वमङ्गलरूपे च सर्वमङ्गलदायिनि । समस्तमङ्गलाधारे प्रसीद सर्वमङ्गले ॥ ७७ ॥
निद्रे तन्म्रे समे श्रद्धे तुष्टिपुष्टिस्वरूपिणि । लज्जे मेवे बुद्धिरूपे प्रसीद भक्तवत्सले ॥
वेदस्वरूपे वेदानां कारणे वेददायिनि । सर्ववेदाङ्गरूपे च वेदमातः प्रसीद मे ॥ ७९ ॥
दये जये महामाये प्रसीद जगदम्बिके । क्षान्ते शान्ते च सर्वांस्ते क्षुत्पिपासास्वरूपिणि ॥
कश्मिनारायणकोठे लघुर्वक्षसि भारति । मम कोठे महामाये विष्णुमाये प्रसीद मे ॥
कलाकाष्ठास्वरूपे च दिवारात्रिस्वरूपिणि । परिणामप्रदे देवि प्रसीद दीनवत्सले ॥ ८२ ॥
धारणे सर्वशक्तीनां कृष्णस्योरसि राधिके । कृष्णप्राणाधिके भद्रे प्रसीद कृष्णपूजिते ॥
यशःस्वरूपे यशसां कारणे च यशःप्रदे । सर्वदेवीस्वरूपे च नारीरूपविधायिनि ॥ ८४ ॥
समस्तकामिनीरूपे कलाशेन प्रसीद मे । सर्वसंपत्स्वरूपे च सर्वसंपत्प्रदे शुभे ॥ ८५ ॥
प्रसीद परमानन्दे कारणे सर्वसंपदाम् । यशस्विना पूजिते च प्रसीद यशसां निवे ॥
आधारे सर्वजगता रत्नाधारे वसुंधरे । चराचरस्वरूपे च प्रसीद मम मा चिरम् ॥ ८७ ॥
योगस्वरूपे योगीशे योगदे योगकारणे । योगाधिष्ठाने देवीशे प्रसीद सिद्धयोगिने ॥
सर्वसिद्धिस्वरूपे च सर्वसिद्धिप्रदायिनि । कारणे सर्वसिद्धीनां सिद्धेश्वरे प्रसीद मे ॥
व्याख्यानं सर्वशास्त्राणां मतभेदे महेश्वरे । ज्ञाने यदुक्तं तत्सर्वं क्षमस्व परमेश्वरे ॥
केचिद्ब्रह्मन्ति प्रकृतेः प्राधान्यं पुरपत्य च । केचित्तत्र मतद्वैधे व्याख्यामेदं विदुर्बुधाः ॥
महार्घ्योनाभिदेशे स्थितं तं कमलेन्द्रवम् । मधुवैटभौ महादेवौ लीलया हन्तुमुद्यतौ

चन्दनागुरुकस्तूरीचारुकुङ्कुमभूषितम् । मालनीमाल्यसंयुक्तं सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् ॥
 वह्निशोषेनातुलेन चातिसूक्ष्मेण चारुणा । अमूल्यमख्ययुग्मेन विचित्रेणानिभूषितम् ॥३३॥
 रत्नदर्पणहस्तं च कज्जलोज्ज्वललोचनम् । सर्वया प्रमयाऽऽच्छन्नमतीव सुमनोहरम् ॥
 अतीव तरुणं रम्यैर्भूषिताङ्गैश्च भूषितम् । विभ्रतं रूपमतुलं परं नारायणाक्षया ॥३४॥
 योगस्वरूपं योगेशं योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुम् । स्वैच्छामयं गुणातीतं ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
 गुणभेदाद्रूपभेदं घत्तेऽनन्तपरूपकम् । तारणं त्वं भवस्थानां सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् ॥
 सर्वावारं सर्वबीजं सर्वेशं सर्वजीवनम् । साक्षिरूपं निरीहं च परमानन्दमक्षरम् ॥३८॥
 आद्यन्तमध्यरहितं सर्वाद्यं सर्वरूपकम् । दृष्ट्वा जामातरं मेना अही शोकं मुदाऽभिता ॥
 प्रशशंसुर्युवत्यश्च घन्या घन्या सनीति ताः । दुर्गा भाग्यवतीत्येवमूचुः काश्चन कल्पकाः
 कामेन काश्चित्कामिभ्यो मौनीभूताश्च स्तम्भिनाः । न दृष्टो वर इत्येवमस्माभिर्ज्ञानगोचरे
 काश्चिन्निमेषरहिता मूर्धामाप्नुश्च काश्चन । निनिन्दुः स्वपतिं काश्चिरस्वेच्छा चक्रुश्च काश्चन
 काश्चिद्भावेन हरदुः पुलकाश्चेतविग्रहाः । जगुर्गन्धर्वतयो ननूतुश्चात्मरोगणाः ॥४३॥
 दृष्ट्वा शंकररूपं च महदृष्टाः सर्वदेवताः । नानाप्रकारवायानि चाख्यणि मयुराणि च ॥४४॥
 वादका वादयामासुर्नानाशिल्पेन तन वै । एतस्मिन्नन्तरे दुर्गा शैलान्तःपुरचारिका ॥
 महिश्चकार सद्रत्नासनस्था नैखवेष्टिताम् । वस्तूरीचिन्दुभिः सान्द्रसिन्दूरचिन्दुभूषिताम् ॥
 चातचन्दनचन्द्रानां नम्रभारस्यलोज्ज्वलाम् । रत्नेन्द्रसारहारेण वसःस्पष्टविभूषिताम् ॥
 त्रिनेत्रदत्तनेत्रा तामन्यवारितलेचनाम् । अतीवद्वाम्ययुक्तास्या सकटासा मनोहराम् ॥
 रत्नकेयूरवलपरत्नकङ्कणमण्डिताम् । रत्नपाशकर्मसक्ता कणमजोररजिनाम् ॥४९॥
 अमूल्यातुल्यचित्रादचययुग्मसुशोभिताम् । सद्रत्नकुण्डलाभ्यां च चारुण्डपलोऽऽन-

लाभ ॥ ५० ॥

भणिसारप्रभः मुष्टदन्तराजिविराजिताम् । रत्नदर्पणहस्ता च क्रीडापथं विवर्गताम् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेनाङ्गवर्जिताम् । मुदिता ददशुः सर्वे जगदाद्या जगत्प्रसूम् ॥
 त्रिनेत्रो नेत्रत्रयेण ता ददर्श मुदाऽन्विनः । सर्वा सत्याकृतिं दृष्ट्वा विनहौ विरहज्वरम्
 शिवः सर्वं विसस्मार दुर्गासंन्यस्तमानसः । पुलकाश्चिनत्तत्राङ्गो हर्षाद्भ्रूयुक्तलोचनः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शैलः प्रदृष्टः सपुरोहितः । ते वरं वरयामास वरचन्दनभूषणः ॥५५॥
 भक्त्या पापादिभिर्मास्तेर्दिज्यगन्धमनोहरैः । ततः शनिं वेदमन्त्रैः संप्रदानं चकार ताम्

ततः प्रस्थापयामास शिवं महल्लपत्रिकाम् । नानाप्रकारद्रव्याणि नाद्यानि च चकार ह ॥
 तन्दुलानां च शैलान्ते पृथुकानां च सुन्दरि । तैलानां च घृतानां च दध्नां वापीश्वकारह
 गुडानामासवानां च क्षीराणां च तथैव च । अथो ह्रैयहवीनानां लवणानां परं मुदा ॥
 लड्डुकानां शर्कराणां स्वस्तिकानां तथैव च । यवचूर्णादिविष्टानां घृतपक्वानि तानि च
 नानाप्रकारवस्त्राणि वह्निशौचानि यानि च । महारत्नप्रनालानि सुवर्णरत्नानि च ॥
 द्रव्याण्येतानि शैलेन्द्रः कृत्वा तु विधिपूर्वकम् । महलं कर्तुमारमे तत्रैव महले दिने ॥
 संस्कारं कारयामासुः पार्वतीं पर्वतस्त्रियः । ज्ञापयित्वा वस्त्रयुगं धारयामासुराशु ताः ॥
 कारयित्वा सुवेशां च रत्नमूषणमूषिताम् । दर्पणं धारयामासुर्दूर्वासतसमन्वितम् ॥ १२ ॥
 ददुश्चाळक्तकं चारु पादाङ्गुलिषु पादयोः । गण्डे पत्रावलीं रम्भां नेत्रे वज्जलमुज्ज्वलम्
 वक्त्रे कारयामासुर्मालतीमास्यवेष्टिताम् । पट्टसूत्रनिनद्धा ता वामवक्त्रे मनोहराम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे रात्रे समाजगमुः सुरेश्वराः । नीत्वा त्रिनेत्रं तत्रैव रत्नयानस्थभीश्वरम् ॥
 शैलः संपृतसंभारान्संभाषयिषुभीश्वरान् । शैलान्प्रस्थापयामास ब्राह्मणानपि पूजितान् ॥
 प्राङ्गणं कारयामास रम्भास्तन्मैः समन्वितम् । पट्टसूत्रसंनिवद्धरसालपल्लवान्वितैः ॥ १७ ॥
 फलपल्लवसंयुक्तैः कलशैर्जलसंयुतैः । चन्दनागुरुकस्तूरीसुचारुकुसुमान्वितैः ॥ १८ ॥
 मालतीमास्यसंयुक्तैः संयुक्तं सुमनोहरम् । देवेश्वरान्मुखे दृष्ट्वा प्रणमाम हिमालयः ॥
 रत्नसिंहासनं दातुं प्रेरयामास किंकरान् । नारायणो हि भगवानुवाच पार्वतिः सह ॥
 विनतानन्दनात्तूर्णमवच्छाद्य चतुर्भुजः । चतुर्भुजैः पार्वदेव रत्नमूषणमूषितैः ॥ २१ ॥
 रत्नमुष्टिनिबद्धैश्च सेवितः श्वेतचामरैः । ऋषिश्रेष्ठैः सुरश्रेष्ठैः स्तूयमानश्च संसदि ॥
 ईषद्वात्स्यप्रसन्नास्यो यत्कानुग्रहकारकः । उवाच च तदम्बाशे ब्रह्मा देवगणैः सह ॥
 ऋषयो मुनयश्चैव समुपमहले स्थले । एतस्मिन्नन्तरे शंभुरवरुद्ध रथादहो ॥ २४ ॥
 रत्मासने समुत्तिष्ठन्ददर्शं पर्वतालये ॥ समाजगमुः शिवं द्रष्टुं शैलेन्द्रनगरस्त्रियः ॥ २५ ॥
 धृद्धा बाला युवत्यश्च वस्त्राभरणमूषिताः । काश्चित्कज्जलहस्ताश्च वज्रहस्ताश्च काश्चन
 काश्चित्सिन्दूरहस्ताश्च काश्चित्कङ्कतिक्कराः । वेषार्चमूषिताः काश्चित्काश्चिन्नेवार्चमूषिताः
 काश्चिन्निर्मूषिताः काश्चित्सर्वाभरणमूषिताः । सर्वा आगत्य संतस्थुः सस्मिताः पर्वतालये
 भक्तिकन्या देवकन्या नागकन्या मनोहराः । गन्धर्वशैलकन्याश्च राजकन्याः समागताः
 सर्वा अप्सरसो दिव्या रम्भायः समुपस्थिताः । मेता कन्यागणैः सार्धं ददर्श शंकरं वरम्
 चारुचम्पकवर्णभक्तवत्त्रं त्रिलोचनम् । ईषद्वात्स्यप्रसन्नास्यं रत्नाभरणमूषितम् ॥ २९ ॥

चन्दनागुरुकस्तूरीचातुर्द्वकुम्भपूषितम् । मालनीमाल्यसंयुक्तं सद्रत्नमुकुटोज्ज्वलम् ॥
 वहिःशैवेनातुलेन चातिसूक्ष्मेण चारुणा । अमूल्यवस्त्रयुगेन विचित्रेणातिभूषितम् ॥३३॥
 रत्नदर्पणहस्तं च कञ्जलोज्ज्वललोचनम् । सर्वया प्रमयाऽऽच्छन्नमतीव सुमनोहरम् ॥
 अतीव तरुणं रम्यैर्भूषिताङ्गैश्च भूषितम् । विभ्रतं रूपमतुलं परं नारायणाज्ञया ॥३४॥
 योगस्वरूपं योगेशो योगोन्मत्ताणां गुरोर्गुरुम् । स्वेच्छामयं गुणातीतं ब्रह्मज्योतिः सनातनम्
 गुणभेदाद्रूपभेदं यत्तेऽनन्तरूपकम् । तारणं तं भवस्थानां सृष्टिस्थित्यन्तकारणम् ॥
 सर्वाधारं सर्वजीवं सर्वेशं सर्वजीवनम् । साक्षिरूपं निरीहं च परमानन्दमक्षरम् ॥३८॥
 आद्यन्तमध्यपरहितं सर्वाद्यं सर्वरूपकम् । दृष्ट्वा जामातरं मेना जहौ शोकं मुदाऽन्विता ॥
 प्रशशंसुर्गुणैश्च घन्या घन्या सतीति ताः । दुर्गा भाग्यवतीत्येवमूचुः काश्चन कन्यकाः
 कामेन काश्चित्कामिन्धो मौनीभूताश्च स्तम्भिताः । न दृष्टो वर इत्येवमस्मामिहानगोचरे
 काश्चिन्निषेधरहिता मूर्छामापुश्च काश्चन । निनिन्दुः स्वपतिं काश्चित्स्वेच्छां चक्रुश्च काश्चन
 काश्चिद्भावेन रुदुः पुलकाश्चितविग्रहाः । जगुर्गन्धर्वगतयो ननृतुश्चापसरोजगाः ॥४३॥
 दृष्ट्वा शंकररूपं च प्रहृष्टाः सर्वदेवताः । नानाप्रकारयायानि चारूणि मधुराणि च ॥४४॥
 वादका वादयामासुर्नानाश्लेषेन तत्र वै । एतस्मिन्नन्तरे दुर्गा शैलान्तःपुरचारिका ॥
 वहिश्चकार सद्रत्नासनस्थां वैश्वेष्टिताम् । कस्तूरीविन्दुभिः सान्द्रसिन्दूरविन्दुभूषिताम् ॥
 चारुचन्दनचन्द्राभां मञ्जभास्फलोज्ज्वलाम् । रत्नेन्द्रसारहारेण वक्षःस्फलयिभूषिताम् ॥
 त्रिनेत्रदत्तनेत्रां तामन्यवारितलोचनाम् । अतीवद्वार्ययुक्तास्यां समृद्धां मनोहराम् ॥
 रत्नकेयूरवलयरत्नकङ्कणमण्डिताम् । रत्नपाशकसंसक्तां कण्ठमञ्जरिरञ्जिताम् ॥४९॥
 अमूल्यातुर्यचिभ्राज्यवस्त्रयुगमसुशोभिताम् । सद्रत्नकुण्डलाभ्यां च चारुगण्डस्फलोज्ज्व-
 ला ॥ ५० ॥
 मणिसारप्रभामुपदन्तराजिविराजिताम् । रत्नदर्पणहस्तां च क्रीडापथं विधूर्गताम् ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमेनाङ्गवर्चिताम् । मुदिता ददृशुः सर्वे जगदाद्यां जगत्प्रसूम् ॥
 त्रिनेत्रो नेत्रकोणेन तां ददर्श मुदाऽन्वितः । सर्वा सत्पाकृतिं दृष्ट्वा विनहौ विरहज्वरम्
 शिवः सर्वं विसम्भारं दुर्गासंन्यस्तमानसः । पुलकाश्चित्तर्वाङ्गो हर्षाश्रुयुक्तलोचनः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शैलः प्रहृष्टः सपुरोहितः । तं वरं वरयामास वस्त्रचन्दनभूषणैः ॥५५॥
 भक्त्या पाद्यादिभिर्माल्यैर्द्विषण्यन्वमनोहरैः । ततः शशिं वेदमन्त्रैः संप्रदानं चकार ताम्

शौतुकानि ददौ तस्मै रत्नानि विविधानि च । चारुरत्नाविस्मराणि पात्राणि सुन्दराणि च
गवां लक्षं गजेन्द्राणां सहस्राणि च राधिके । रत्नकम्बलयुक्तानि साङ्कुशानि मुदाऽन्यतः
त्रिशूलं हयानां च सज्जितानामकातरः । दासीनामनुरक्तानां लक्षं सद्रत्नमूपितम् ॥
घातं द्विजवटूनां च पार्वतीभ्रातृतुल्यवम् । रथानां च शतं रथं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् ॥
पार्वती वस्तुसहितां स्वस्तीत्युच्चार्य शंकरः । जगद्ग्राह्येऽनन्दमनसा यस्माच्छैलसमर्पिताम्
हिमालयः सुतां दत्त्वा परिहारं चकार तम् । माध्यंदिनोक्तस्तोत्रेण तुष्टाव संप्रदाञ्जलिः ॥

हिमालय उवाच—

प्रसीद दक्षयज्ञज्ञ नरकार्णवतारक । सर्वात्मरूप सर्वेश परमानन्दविग्रह ॥ ६३ ॥
गुणार्णव गुणातीत गुणयुक्त गुणेश्वर । गुणबीज महामाग प्रसीद गुणिनां वर ॥ ६४ ॥
योगाधार योगरूप योगज्ञ योगकारण । योगीश योगिनां बीज प्रसीद योगिनां गुरोः ॥
प्रलय प्रलयाधिक भवप्रलयकारण । प्रलयान्ते सृष्टिबीज प्रसीद परिपालक ॥ ६५ ॥
संहारकाले बोरे च सृष्टिसंहारकारण । दुर्निवार्य दुराराध्य चाऽऽशुतोप प्रसीद मे ॥
कालस्वरूप कालेश काले च फलदायक । कालबीजैक कालज्ञ प्रसीद कालपालक ॥
शिवस्वरूप शिवद शिवबीज शिवाश्रय । शिवभूत शिवप्राण प्रसीद परमाश्रय ॥ ६६ ॥
इत्येवं स्तवने कृत्वा विरराम हिमालयः । प्रशशंसुः सुराः सर्वे मुनयश्च गिरीश्वरम् ॥
हिमालयकृतं स्तोत्रं संयतो यः पठेन्नरः । प्रवृद्धाति शिवस्तस्मै वाञ्छितं राधिके ध्रुवम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजम्भस्त० नारदना० पार्वतीसंप्रदाने

चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥

अथ पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

अथ वेदविधानेन संस्थाप्य वह्निमश्वरः । यज्ञं चकार तत्रैव वामे संस्थाप्य पार्वतीम् ॥
निवृत्ते विधिवद्यज्ञे विप्रेभ्यो दक्षिणां ददौ । शिवः शतसुवर्णानि वृन्दावनविनोदिनि ॥
अथ प्रदीपमानीय शैलेन्द्रनगरस्त्रियः । निर्वर्त्य मङ्गलं कर्म गृहं संप्राप्य दम्पती ॥ ६७ ॥
कृत्वा जयध्वनिं प्रीत्या शुभनिर्मल्लनादिकम् । सस्मिताः सकटाक्षाश्च पुलकाश्रितविग्रहाः
धासगेहं संप्रविश्य ददृशुः कामिनीगणाः । शंकरं रूपवेपाळं रत्नमूषणमूपितम् ॥ ६८ ॥

चन्द्रनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमाञ्चितविग्रहम् । ईषद्वास्यप्रसन्नास्यं सकयक्षं मनोहरम् ॥ ६ ॥
 अपूर्वसूक्ष्मवेषाद्यं सिन्दूरविन्दुभूषितम् । चारुचम्पकवर्णमिं सर्वावयवसुन्दरम् ॥ ७ ॥
 नवीनयौवनस्थं च मुनोन्द्रचित्तमोहनम् । सरस्वतीं च लक्ष्मीं च सावित्रीं जाह्नवीं रतिम्
 भदिति च शशीं चैव लोपामुद्रामरुन्धतीम् । अहल्यां तुलसीं स्वाहां रोहिणीं च वसुंधराम्
 शतरूपां च संतां च सतीस्त्रीणां च षोडश । देवकन्या नागकन्या मुनिकन्या मनोहराः॥
 या याः स्थितास्तत्र तासां संख्यां कर्तुं च कः क्षमः । तामी रत्नासने दत्ते तत्रोवाप्त शिवो मुदा
 तमुचुः क्रमशो देव्यो मधुरोक्तिं सुधामिव ॥ ११ ॥

सरस्वस्त्युवाच—

प्राप्ता सती महादेवाधुना प्राणाधिका मुदा । दृष्ट्वा प्रियास्यं चन्द्रामं संतापं त्यज कामुक
 कालं गमय कालेश सदा संश्लेषपूर्वकम् । विश्लेषस्ते न भविता सर्वकालं ममाऽऽशिषा

लक्ष्मीरुवाच—

छज्जां विहाय देवेश सती कृत्वा स्वरक्षासि । तिष्ठ संप्रति का छज्जा प्राणा यान्ति यया विना

सावित्र्युवाच—

भोजयित्वा सती शंभो शीमं भोजय मा खिदः । तदाचम्य सकर्पूरं ताम्बूलं देहि मक्तिताः

जाह्नव्युवाच—

स्पर्शकङ्कटिकां घृत्वा केशान्मानय योपितः । कामिन्याः स्वामिवौमास्यं मुखं नातः परं भवेत्

रतिरुवाच—

गृहीत्वा पार्वतीं देव सुभगामतिदुर्लभाम् । कथं मम प्राणनाथो निःस्वार्थि ममसात्कृतः॥
 जीवयसि विमो कामं कामन्यापारमात्मनि । कुरु दूरं च संतापं मम विश्लेषहेतुकम् ॥ १८ ॥
 दम्पतीविरहहेतुं सर्वं ज्ञात्वा दयानिधे । तथाऽपि मम कान्तश्च कोपेन ममसात्कृतः॥
 इत्युक्त्वा काममम्माय ददौ सा प्रान्दिबन्धितम् । ररोद पुरतः शंभोर्नाथ नापेत्पुद्गलं च
 हरिस्तद्रोदनं ध्रुत्वा करुणामयसागरः । ब्रह्मा धर्मादिदेवाश्च ययुर्वासगृहं शिषम् ॥
 दृष्ट्वा नारायणं धर्मं ब्रह्माणं च सुरानपि । जवने पीडादुत्थाय स्वाहां कुर्वित्युवाच ॥
 शंकरस्य ययः ध्रुत्वा तंमुत्राच हरिः स्वयम् । कामं नावप हे रद्रेत्युक्त्वा शीमं नगाम सः
 उचुर्देव्यो बहुतरं धातयं विनयपूर्वकम् । सुपादृष्ट्या शूलमृतो ममनो निर्गेतः स्मरः॥
 दृष्ट्वा कामं रतिस्नं च प्रणनाम महेश्वरम् । तद्रूपं च तदाकरं सस्मितं सषष्ठं नरम् ॥
 प्रणम्य शंकरं कामः स्तुतिं कृत्वा यथागमम् । महिर्मता हरिं देवान्प्रणम्य समुत्तमम् ॥

कामं समाप्य देवाश्च युयुजुश्च तमाशिमम् । कल्ले रक्षा विनाशश्च निषेध(कः) केन पार्थे
अथ शैलः सुरान्सर्वाक्षारायणपुरोगमान् । भोजयामास पक्वत्या ॥ शाययामास यत्नतः
अथ शंभुर्वासगृहे वामे संस्थाप्य पार्वतीम् । मिष्टान्नं भोजयामास तथा सह मुदाऽन्वितः
भुक्तवन्तं शिवं तत्र देवमाताऽदितिः स्वयम् । उवाच सर्मितं राधे संप्रीत्या सरसं वचः

आदितिरुवाच—

भोजनान्ते शचि शंभोः शौचार्थं जलमर्पय । देहि शीघ्रं मम प्रीत्या दम्पत्योः प्रीतिपूर्वकम्

शुच्युवाच—

कृत्वा विलापं यद्धेतोः शवं कृत्वा स्ववसासि । यो बभ्राम भुवं मोहात्कालेन प्राप तां सतीम्

अरुन्धत्युवाच—

मया दत्ता सती तुभ्यं मेना दातुमर्नाप्सिता । विविधं बोधयित्स्वेनां रतिं च कर्तुमर्हसि ॥

अहल्योवाच—

बुद्धावस्थां परित्यज्य क्षतीव तरणोऽधुना । तेन मेना तु मेने स्वां सुतामर्पितुमीश्वर ॥

तुलस्युवाच—

सती त्वया परित्यक्ता कामो दग्धः पुरा कृतः । कथं तदा वसिष्ठश्च प्रभो प्रस्थापितोऽधुना

स्वाहोवाच—

स्मिरो भव महादेव स्त्रीणां वचसि सांप्रतम् । विवाहे व्यवहारोऽस्ति पुरंध्रीणां प्रगल्भता ॥

रोहिण्युवाच—

कामं पूर्य पार्वत्याः कामशास्त्रविचारद । कुरु पारं स्वयं कामी कामिनीकामसागरम् ॥

वसुंधरोवाच—

भोगद्रव्यं विना भोगी न हि तुष्टः क्षुधातुरः । येन तुष्टिर्भवेच्छंभो तत्कर्तुमुचितं स्त्रिया

संज्ञोवाच—

जानासि मावं सर्वज्ञ कामार्तोनां च योपिताम् । न च स्वं स्वामिनं शंभो सती जानाति संग-

तम् ॥ ३९ ॥

वातरूपोवाच—

तूर्णं प्रस्थापय प्रीत्या पार्वत्या सह शंकरम् । रत्नप्रदीपं ताम्बूलं तत्त्वं निर्माय निर्जने ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

स्त्रीणां तद्वचनं श्रुत्वा ता उवाच शिवः स्वयम् । निर्विकारी च भगवान्योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः

शंकर उवाच—

देव्यो मा वदतोक्तिं च क्षेत्रंभूतां ममान्तिके । जगतां मातरः साध्यः पुत्रे चरन्ता क
शंकरस्य वचः श्रुत्वा लज्जिताः सुरयोपितः । नमूवः संभ्रमात्पूर्णं नित्रपुत्तलिका यया ॥
भुक्त्वा मिष्टानि भगवानाचम्य च मुदाऽन्वितः । सकर्पूरं च ताम्बूलं वृमुजेभार्यया सह
रत्नसिंहासने शंभुर्मेनादत्ते मनोहरे । संनिवाय मुदा युक्तो ददर्श वासमन्दिरम् ॥ ४९ ॥
रत्नप्रदीपशतकैर्जलद्विज्वलितं श्रिया । रत्नपात्रवटाकर्णं मुक्तामाणिक्यमूषितम् ॥
रत्नदर्पणशोभादयं मण्डितं खेतचामरैः । चन्दनागुरुसंपुक्तं पुष्पशय्यासमान्वितम् ॥
नानाचित्राविशिष्टादयं निर्मितं विश्वकर्मणा । रत्नसारेण स्वचित्रं रचितं हीरकैर्वरैः ॥
कुञ्जचिस्सुरनिर्माणवैकुण्ठसुमनोहरम् । वृन्दावनं कुञ्जवनं कुञ्जचिद्रासमण्डलम् ॥ ४९ ॥
कैलासं च कुञ्जवनं कुञ्जचिदिन्द्रमन्दिरम् । इष्ट्वाऽऽश्चर्यं महादेवः परितुष्टो नमूव ह ॥
अथ प्रभातकालश्च नमूव प्राणवल्लभे । नानाप्रकारवाद्यानि वादपांवाक्किरे जनाः ॥ ५१ ॥
सर्वे सुराः समुत्तथुः सज्जीमताः ससंभ्रमाः । स्वबाहनान्समारुह्य कैलासं गन्तुमुद्यताः
वासगेहं समागत्य धर्मो नारायणाज्ञया । उवाच शंकरं योगी योगीशं समयोचितम् ॥

धर्म उवाच—

वाचिष्ठोत्तिष्ठ मद्रं ते भवतु प्रमपाधिप । पार्वत्या सह माहेन्द्रे यात्रां कुरु हरि स्मरन् ॥
इत्थं धर्मवचः श्रुत्वा पार्वत्या सह शंकरः । यात्रां चकार माहेन्द्रे वृन्दावनविनोदिनि
यात्रां कुर्वति देवेशं पार्वत्या सह शंकरे । तच्चैरुदित्वा सा मेना तमुवाच कृपानिधिम्
मेनोवाच—

कृपानिधे कृपां कृत्वा मद्रस्तां पालयिष्यासि । सहस्रदोषान्मगवानाशुतोषः क्षमिष्यासि ॥
त्वत्पदान्मुनमकैषा मद्रस्ता नमनन्मानि । तस्मै ज्ञाने स्मृतिर्नोरित महादेवममुं विना ॥
स्वद्विज्जुतिमात्रेण हर्षाश्रुप्लवकान्विता । त्वद्विन्द्या भवेन्मौला मृत्युं नय मृता इव ॥
इत्युक्त्वा मेनका शशिं तत्राऽऽगत्य हिमालयः । तच्चैरुदत्तं च तदा वत्सां कृत्वा स्ववत्सति
क यासि वत्सेत्युत्चार्य दून्यं कृत्वा हिमालयम् । स्मारं स्मारं तद्गुणैर्षं विदार्थं मननः

स्तुत्यम् ॥ ५१ ॥

इत्येवमुक्त्वा शैलेन्द्रः समर्प्य च शिवां शिवे । न शैलः सहस्रयश्च स्तोत्रोच्चैर्मुहुर्महुः ॥
नारायणश्च भगवान्ध्यामविधया स्वयम् । सर्वोश्रवोषणमाप्त कृपया स कृपानिधिः ॥
ननाम पार्वतीं भवत्या मातरं पितरं गुरुम् । मायया च महामाया स्तोत्रोच्चैर्मुहुर्महुः ॥
पार्वतीरोदनेनैव रुद्रः सर्वयोपितः । मुनयश्च सुराः सर्वे सत्क्रोक्चः सगगा भुवम् ॥ ५१ ॥

शीघ्रं ययुस्ते कैलासं देवा मानसयोपिनः । मुहुतोर्ध्वेन मुदिताः संप्रापुः शंकरालयम् ॥
 दृष्ट्वाऽऽगतं देवपत्न्यो मुनिपत्न्यश्च सत्वरम् । आययुर्दीपमानीय मुदा मङ्गलकर्मणि ॥
 वायुपत्नी कुबेरस्य कामिनी शुक्रकामिनी । तारा सुरगुरोः पत्नी पत्नी दुर्वासस्तपसा ॥
 अत्रिभार्याऽनसूया च चन्द्रपत्न्यस्तथैव च । देवकन्या नागकन्या मुनिकन्याः सहस्रशः ॥
 असंख्यकामिनीसंघः संख्यां कर्तुं च कः क्षमः । ताश्च प्रवेशयामासुर्दम्पती वासमन्दिरम् ॥
 रत्नसिंहासने रम्ये वासयामासुरीश्वरीम् । सतीं तां दर्शयामास शिवः पूर्वाल्यं मुदा ॥
 सति स्मरस्यतो गेहाद्यद्गता तातमन्दिरम् । अधुना शैलकन्या त्वं तत्र दक्षमुता पुरा ॥
 जातिस्मरां स्मारयामि नित्यं स्मरसि चेद्वद । शंकरस्य वचः श्रुत्वा सस्मितोवाच सा सती ॥
 सर्वं स्मरामि प्राणेश मौनीभूतो भवेति तम् । शिवः संभृतसंभारो नानावस्तुमनोहरम् ॥
 भोजयामास देवांश्च नारायणपुरोगमान् । मुक्त्वा देवाः प्रजम्मुस्ते नानारत्नविभूषिताः ॥
 सखीकाः सगणाः सर्वे प्रणम्य चन्द्रशेखरम् । नारायणं च ब्रह्माणं ननाम शंकरः स्वयम् ॥
 तौ च तं च समाश्लिष्याऽऽश्लिष्य कृत्वा प्रजम्मुतुः । अप शैलश्च मेना च मैनाकमाजुहाव ह ॥
 शीघ्रमानय भद्रं ते पार्वतीं शंकरं सुत । तयोः स वचनं श्रुत्वा शीघ्रं गत्वा शिवाल्यम् ॥
 आजगाम समानीय पार्वतीपरमेश्वरौ । पार्वत्यागमनं श्रुत्वा बालाश्च बालिकास्तथा ॥
 वृद्धा युवस्यो या याश्च शैलाश्च दुद्रुवुर्मुदा । मेना मुताभ्यां बध्वा च सह दुद्राव सस्मिता ॥
 हिमालयश्च मुदितो दुद्रावानुमगन्मुताम् । अवरुह्य रयादेवी मातरं पितरं गुरुम् ॥
 प्रणनाम प्रमुदिता निमग्राऽऽनन्दसागरे । पार्वतीं च समाश्लिष्य मेनका हर्षविह्वला ॥
 हिमालयश्च मुदितो गताः प्राणा ह्वाऽऽगताः । मुतां निधाय गेहे स्वे रत्नसिंहासनं ददौ ॥
 शूलभृते गणेशश्च मधुपर्कादिकं मुदा । तत्पौ श्वशुरगेहे च सगणश्चन्द्रशेखरः ॥
 नित्यं षोडशोपचारैः पूजितः सह आर्यया । इत्येवं कायेतं रात्रे शंकरोद्वाहमङ्गलम् ॥
 शोकघ्नं हर्षजनकं किं मूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ ८९ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० राधाकृष्णसं० शंकरविवाहो
 नाम पञ्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ पट्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

सुखिं च मृतं कामं शंकरेण च जीवितम् । रतिः पुनः प्रियं प्राप्य किं चकार मुदाऽन्विता

स्त्रीणां स्वस्वामिविच्छेदो मरणादतिदुष्करः । पुनः संमेलनं भर्तुः सुखं परमदुर्लभम् ॥
शिवः सतीं तां संप्राप्य सङ्गे मङ्गलकर्मणि । चिरं प्रनष्टविरहः किं चकार मुदाऽन्वितः
कलत्रविरहः पुंसां सर्वशोकात्सुदुष्करः । पुनः संमेलने तस्योः प्राणदानाधिकं सुखम्
रतिः पुंसो विरहिणी शिवः स्त्रीविरही चिरम् । द्वयोर्द्वयोश्च संप्राप्तौ किं बभूव द्वयोः सुखम्
तदेवं श्रोतुमिच्छामि परं कौतूहलं मम । कृपया, विदुषा श्रेष्ठ सव्यासं कथय प्रभो ॥
मेलनं शक्तिशिवयो रतिमन्यथोस्ततः । शोकापहं द्युतवता सर्वमङ्गलकारणम् ॥ ७ ॥

नारायण उवाच—

इत्युक्त्वा राधिकां देवीं सस्मितां विरराम ह । कृष्णस्तद्वचनं श्रुत्वा सस्मितस्तामुवाच ह
श्रीकृष्ण उवाच—

मृतं कामं पुनः प्राप्य कामार्ता कामकामिनी । स्वालयं तं समानीय हरोद्वाहगूहादहो ॥
भर्तुः सुखेन विविधं स्वात्मनः स्वालिभिर्मुदा । कारयामास यस्तेन सा रती रमणोत्सुका
ज्ञात्वा कामस्तु तद्भावं कामशास्त्रविधायकः । रत्नयानं समारुह्य जगाम स्वालयाद्वनम्
शीले शैलेऽतिरम्ये च नद्या नद्या नदे नदे । द्वीपे द्वीपे सिन्धुतटे पुष्पोद्याने मनोहरे ॥
काञ्चने भूमिनिकरे षट्मूलेऽतिनिर्म्मे । नदीपुलिनभूम्या च पुष्पिते पुष्पकानने ॥ १ ॥
भ्रमरध्वनिसंयुक्ते पुंस्कोकिलस्तश्रुते । सुगन्धिषायुनाऽऽक्रीणो दधति जलसीकरम् ॥
चित्रेषु चेतनानां च हरणं योपितामहो । कलामानवकारेण शृङ्गारं च चकार सा ॥
पूर्णमण्डशतं दिव्यं च रेमे वामया सह । दिवाविशं न बुबुधे संसक्तः सततं मुदा ॥
तस्यस्तुतौ च तथैव संसक्तौ सततं मुदा । सुरतौ च न विरतौ रतिशास्त्रविशारदौ ॥
मतिविच्छेदसंतापं विनहौ सा रतिर्मुदा । प्राप्य रत्नमण्डपं कः क्षणं त्यक्तुमुत्सहेत् ॥
इत्येवं कथितं सर्वं रतिसंतापकारणम् । शृङ्गारं शक्तिशिवयोरगुलं शृणु राधिके ॥
शृण्वता कर्णपीयूषं परमाश्चर्यमीप्सितम् । सर्वसंतापहरणं सुखदं पुण्यदं शुभम् ॥ २ ॥
यसञ्च शुरगेहे स पार्वत्या सह शंकरः । तदनुज्ञा समादाय स्त्रीदार्थं प्रययौ यनम् ॥
रत्नम्यन्दनमास्थ्य रत्नसारपरिच्छिद्यम् । रत्नसारेण स्वचितं रचितं विचरुर्मया ॥
घातशृङ्गे सुवसने मलये गन्धमादने । नन्दने पुष्पमद्रे च पारिमद्रे च मद्रेके ॥ २ ॥
पुलिन्दे च कलिन्दे च पुण्ड्रे पिण्डारकेऽन्धके । वने वनेऽतिरम्ये च सागराणां तटे तटे ॥
निक्टेऽस्तगिरेः पार्श्वेऽष्टमूले मनोहरे । चकार वरुणां यत्र परित्यज्य सती शिवम् ॥
पानास्थानेषु रहसि पशुपक्षिविवाभिते । ययामनोरथंगाभी स रेमे वामया सह ॥ २ ॥

अथ यत्र शवं नीत्वा बभ्राम धरणीतलम् । तत्सर्वं दर्शयामास सतीं शंभुर्मुदाऽन्वितः ॥
 कृत्वा विहारं सुचिरं न पूर्णं मानसं तथोः । महाशृङ्गारमारुहे सहस्राब्दं जगत्पिता ॥
 मायातीतोऽतिमापेशो मायासक्तः स्वमायया । न काळं नुबुधे योगी सुखेन कालकारकः
 शक्तिशक्तिमतोस्तत्र न बभूव परिश्रमः । जहतोः सर्वसंतापमन्योन्यविरहोद्भवम् ॥१०॥
 सुखसंसक्तमनसोः पुलकाश्चितगात्रयोः । कामबाणमूर्छितयोः पुष्पशय्याशयानयोः ॥
 नमयोः सुखसंमोगाव्रतिशास्त्रविचिह्नयोः । भवदन्तप्रहारैश्च सतविसतदेहयोः ॥१२॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीसिन्दूरविन्दुलिसयोः । निबद्धकेशकवरीश्लययोश्छिन्नमाह्वयोः ॥१३॥
 वसनानां नूपुराणां कङ्कणानां च सुन्दरि । वलयानां कुण्डलानां शब्दैः क्रीडां प्रकुर्वतोः
 पुष्पतटपं वलितयोर्भाष्पोत्कर्षं च बिभ्रतोः । तेजसा समयोः शश्वत्क्रीडया कौतुकेन च
 भारेण विश्वभरयोर्भाराक्रान्ता वसुंधरा । सा विदीर्णा चकम्पे च सशैलवनसागरा ॥
 तयोर्भरभराक्रान्तधरायाश्च भ्रेण च । भाराक्रान्तो हि शेषश्च तद्भारतोऽपि कच्छपः ॥
 कच्छपस्य भरेणैव सर्वाचाराः समीरणाः । महाविह्वलयुक्ताश्च सर्वपाणाश्च स्तम्भिताः
 स्तम्भितेषु समीरेषु त्रिलोका मयविह्वलाः । ब्रह्मादयः सुराः सर्वे वैकुण्ठं शरणं ययुः
 सर्वं निवेदनं चक्रुर्नारायणपदाम्बुजे । नारायणश्च भगवानुवाच कमलोद्भवम् ॥४०॥

नारायण उवाच—

शृङ्गारमहत्समयो भविता नाधुना विधे । कालप्रयुक्तं कार्यं च सिद्धं तत्समयोचितम् ॥
 पूर्णं वर्षसहस्रे च स्वेच्छया विरमिष्यति । शंभोः संभोगमिष्टं च को भेदं कर्तुमीश्वरः
 स्त्रीबुंसो रतिविच्छेदमुपायेन करोति यः । तस्य स्त्रीबुंसयोर्भेदो भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥
 धारयन्ते कालसूत्रे च वर्षस्रंसं ॥ पातकी । अष्टज्ञानो नष्टकीर्तिरलक्ष्मीको भवेद्विह ॥
 रम्भायुक्तं शक्रनिर्म चकार विरतं रतौ । महामुनीन्द्रो दुर्वोसास्तस्त्रीभेदो बभूव ह ॥
 पुनरन्यां स संप्राप्य निषेधं शुलवाग्निनम् । दिव्यवर्षसहस्रं च विनहौ विरहज्वरम् ॥
 रोहिणीसहितं चन्द्रं चकार विरतं रतौ । महर्षिर्गीतमस्तस्य स्त्रीविच्छेदो बभूव ह ॥
 पुनः शिवं समाराध्य प्राप्याहस्यां च पुष्करे । दिव्यवर्षसहस्रं च विनहौ विरहज्वरम्
 मुनिः स्वमार्थासंसृक्ते दिवसे निर्जने वने । ब्रह्माण्डकमुतं नीत्वा चकार विरतं रथा ॥
 बभूव पुनरिच्छेदस्तस्य वरुणान्तरे पुनः । शिवं निषेधं संप्राप्य पुत्रं तत्पथान विह्वयम्
 हरिश्चन्द्रो हालङ्गं च वृषस्या सह संयुतम् । वारयामास निषेधे निर्जने तत्फलं शृणु
 भटं श्रीराज्यवित्तोन्मयस्तं चकारावलीलया । विधापित्रो महर्षिश्च ताडयामास तं पुरा ।

ततः शिवं समाराध्य दातारं सर्वसंपदाम् । सद्यो जगाम वैकुण्ठं सगणो मम मन्दिरम्
अनामिलं द्विजश्रेष्ठं वृषल्या सह संयुतम् । न भिया वारयामासुः सुरास्तं चापि केचन
निपन्ने कर्मभोगे च समद्भक्तो मुनोच ह । मनामसृष्टिमात्रेण चाऽऽनगाम ममाऽऽद्यम्
सर्वं निपेक्षसाध्यं च निपेक्षो बलवान्विधे । निपेक्षकलदाताऽहं निपेक्षः केन वार्यते ॥
दिव्यं वर्षसहस्रं च शंभोः संभोगकर्म तत् । निपेक्षकलदातुस्तु निपेक्षकलसंचयम् ॥
पूर्णे वर्षसहस्रे च गत्वा तत्र भँहे-धरः । येन वीर्यं पतेद्भूमौ तत्कारिष्यति निश्चितम् ॥
तत्र वीर्यं च भविता स्कन्दको भक्तनारकः । सदा मद्रस्वरूपोऽहं यवं किं वो मयि।द्विते
अधुना त्वं गृहं गच्छ मगवन्त्वगणैः सह । करोतु शंभुः संभोगं पार्वत्या सह निर्जने
इत्युक्त्वा कमलाकान्तः शीघ्रं स्वान्तःपुरं ययौ । स्वालयं प्रययुर्देवाः शिवः स्वस्पो रतौ रतः

नारायण उवाच—

इत्युक्त्वा राक्षसां कृष्णः सकटाक्षां च सस्मिताम् । जगाम चन्दनवनं निर्जने च तया सह
अनीव निर्जनं रम्यं वायुना सुरभीकृतम् । पुष्पोद्यानैः समाकीर्णं तत्र क्रीडां चकार ह
पुष्पतटसमाकीर्णं परपुष्टमश्रुते । अमरध्वनिसंयुक्ते कामिनीना मनोहरे ॥ ६४ ॥
कृष्णसंभोगमात्रेण सुखसंमूर्छिता च सा । अनीव मूर्छितः कृष्णो राधाङ्गरपथमात्रतः
तत्पतुस्तत्र संयुक्तौ राधासासेधरौ मुने । अनीव रतिनिधेशो किं मूयः श्रोतुमिच्छामि
इत्येवं मङ्गलं कर्म यः शृणोति समाहितः । कदापिद्वन्द्वुर्वेच्छेशो न मवेतस्य नारदा॥
महाशोकार्णवे मग्नो भेदे पुत्रकलत्रयोः । मद्रूपानां च बन्धूनां मासं ध्रुत्वा लभेद्भुवम्

सुत उवाच—

इत्युक्त्वा धर्मपुत्रश्च विरराम महामुनिः । पुनः संप्रष्टुनारेभे देवर्षिः कान्तुतान्वितः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मव० नारदना० महत्कव्यगर्वं

नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

अथ त्रीदशे राधा किं पश्यच्छ हरिं विभुम् । वा कथां कथयामास कथना करगानिधे

नारायण उवाच—

उत्पाय सुखसंभोगाद्राधां कृत्वा पुरो हरिः । उवाप्त मलयद्रोणीं वटमूले मनोहरे ॥ २ ॥

राधा तं परिपमच्छ सरितं सुमनोहरम् । दर्पभङ्गं वज्रभृतो निगूढं श्रुतिसुन्दरम् ॥ ३ ॥

राधिकोवाच—

श्रुतं यशः शूलभृतो दर्पभङ्गश्च दैवतः । पार्वत्या दर्पभङ्गश्च विवाहश्च तयोरहो ॥ ४ ॥

अधुना श्रोतुमिच्छामि दर्पभङ्गं हरेर्हरे । शेषाणां च कथेनैव वद स्वस्य जगद्गुरो ॥ ५ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

दर्पभङ्गं सुरपतेस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् । कर्णपरिष्पमतुलं सुन्दरं शृणु सुन्दरि ॥ ६ ॥

पुरा शतमन्त्रो दर्पाभङ्गश्च शतमन्त्रान्मुदा । बभूव सर्वदेवानामध्यक्षः संपदा युतः ॥ ७ ॥

दिने दिने तदैश्वर्यं वर्धते तपसां फलात् । दीप्तां तं करयामास सिद्धमन्त्रं बृहस्पतिः ॥ ८ ॥

स जनाय महामन्त्रं पुष्करे शतवत्सरम् । बभूव मन्त्रसिद्धश्च परिपूर्णमनोरथः ॥ ९ ॥

ब्रह्मस्वरूपां प्रकृतिं संपन्मूढो न मन्यते । सा तं शशाप स्वगुरोः शापं लेभेऽतिकोपतः ॥ १० ॥

एकदा प्रकृतेः शाश्वततनुद्विः स्फंसंसदि । गुरुं दृष्ट्वा समुत्थाप न ननाम मदान्वितः ॥ ११ ॥

बृहस्पतिस्ततः कोषाजोवाप्त गृहमाययौ । न तस्यौ तारकाश्याशे तपसे काननं ययौ ॥ १२ ॥

उवाच मनसा दीनो यातु संपद्वरेरिति । अथ शक्रो मतिं प्राप्य क गतोऽतो मदीश्वरः ॥ १३ ॥

इत्युक्त्वा वेगतः पीठाज्जगाम तारकाश्रितिकम् । प्रणम्य मातरं भक्त्या नतस्कन्धः पुटाञ्जलिः ॥ १४ ॥

सर्वं निवेदनं कृत्वा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः । पुत्रस्य रोदनं दृष्ट्वा रुरोद तारका भृशम् ॥ १५ ॥

यस्य गच्छ गृहं नैव गुरुं द्रक्ष्यसि सांप्रतम् । दुर्दिनाग्ने गुरुं प्राप्य पुनर्लक्ष्मीमवाप्स्यासि ॥ १६ ॥

अधुना कर्मणां भोगं मुञ्चन् मूढ दुराशय । दुर्दिने स्वर्गुरो रोपः सुदिने परितोषणम् ॥ १७ ॥

सुदिनं दुर्दिनं शक्र कारणं सुखदुःखयोः । इत्युक्त्वा तारका देवी विरराम प्रतिप्रता ॥ १८ ॥

जगाम शक्रः स्नानार्थं स्वर्णदीं सुमनोहराम् । ददर्श तत्र रुचिरां शार्ङ्गिणीं च नितम्बिनीम् ॥ १९ ॥

सस्मितो सकटाक्षां तामहल्यां गौतममित्राम् । दृष्ट्वा च विपुलश्रोणीं स्तनयुग्मं मनोहराम् ॥ २० ॥

स तस्याः शक्रः संपश्यन्मुषोह कथममोहितः । पुनः सचेतनां प्राप्य विहाय स्नानमीधरि ॥ २१ ॥

मूर्तिं विधाप तज्जर्तुस्तत्समीपं जगाम ह । गत्वा तु स्निग्धवस्त्रा तां समाकृष्य स्मरातुरः ॥ २२ ॥

चकार विविधं तत्र शृङ्गारं सुमनोहरम् । मूर्च्छां संप्राप कामेन तन्त्रां च मुनिकामिनी ॥ २३ ॥

निश्चेष्टा सुखसंभोगाज्जिह्वेष्टिदशाधिपः । एतस्मिन्नन्तरे तप्त्वा समयात्य मुनीश्वरः ॥ २४ ॥

ददर्श गेहे मिथुनं मैथुने च रतं प्रिये । दृष्ट्वा चुकोर स मुनिर्वल्लभित्व एताशनः ॥ २५ ॥

विज्ञानेनातिरोपेण नमज्ज सुरतिष्ठणम् । शक्रः स चेतनां प्राप्य दृष्ट्वा च मुनिपुंगवम् ॥
काळस्वरूपं प्राप्तेन दधार चरणांभुजम् । क्रोपरक्षास्यनयनो देवं पादान्तं मिया ॥
उवाच नीतिर्वचनं गौतमः शरणागतम् ॥ २७ ॥

गौतम उवाच--

धिकं त्वामिन्द्र सुरथेष्ठ कथयपात्मज पण्डित ॥ २८ ॥
प्रपौत्र जगतां त्रपुबुद्धिस्ते कथमादिषी । मातामहः स्वयं दक्षोऽदितिर्माता पतिमता ॥
कर्मसाध्यः स्वभावश्च कुरुष्व प्रवायते । वेदं विज्ञाय ज्ञानी त्वं योनिदुग्धोऽसि कर्मणा ॥
योनीनां च सहस्रं च तप गात्रे भवस्विह । पूर्णवर्षं च सततं योनिगन्धं त्वमाप्नुहि ॥ २९ ॥
ततः सूर्यं समाराध्य योनिश्चतुर्भविष्यति । मम प्राणेश्वरी दुष्टा येन मूढ त्वया कृता ॥
मच्छापेन गुरोः क्रोपाद्भ्रष्टधीर्व संपतम् । गुरोरपेक्षया मूढ प्राणा नापहतास्तव ॥
तेजस्विनोऽतिबन्धोर्मि बन्धुमेदमिया सुर । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ देवेन्द्र गच्छ वरस स्वमन्दिरम् ॥
शुभाशुभं च यत्किंचित्सर्वं कर्मोद्भवं भवेत् । महामुनीन्द्रयचनाद्गतः शक्रश्च पुष्करम् ॥
लकाराऽऽराचनं भक्त्या नैष्कृत्यं च चकार ह । पादानतामहस्यां तामुवाच मुनिपुंगवः
वनं गत्वा चिरं तिष्ठ विधाय भूर्तिमदमनः । अकामां चकमे शक्रः सर्वं जानाम्यहं मिये ॥
तथा च [अवि] परमोष्मा मे न च मोग्या भ्रमाधमे । परवीर्यं यदुदरे कामतोऽकामतोऽवि या
अहस्ये याति दैवेन तदुपायं निशापय । अकामतो न दुष्टा सा प्रायश्चित्तेन शुध्यति ॥
काममोगेन त्याज्या सा कर्ममोगेन शुध्यति । पितृपाके देवपाके पूनायां नाधिकारिणी
षष्टिवर्षसहस्राणि काळसूत्रं प्रयाति सा । षष्टिवर्षसहस्राणि क्षयं कृत्वा स्वकर्मणः ॥
स्वामिनो वचनात्सा तु प्रणम्य स्वामिनं मिया । नाय नापेति कुर्वन्ती रुदन्ती वनमाप सा
षष्टिवर्षसहस्राणि मुक्त्वा भोगं मुनिमिया । श्रीरामचरणस्पर्शस्तपः शुद्धा नमूव ह ॥
त्रैलोक्यमोहनं रूपं विधाय मुनिकामिनी । जगाम गौतमाभ्याशं मुनिः संप्राप्य [प] सुन्दरीम्
अथ शक्रस्य वृत्तान्तं परमं शृणु सुन्दरि । पापघ्नं पुण्यवर्धनं तत्संन्यस्य कथयामि ते ॥ ३० ॥
एकदा च गुरोः क्रोपात्प्रकृतेरवहेलनात् । ब्रह्महत्या बज्रमृतो नमूव हतचेतसः ॥ ३१ ॥
शक्रस्तपकगुरुर्दैवप्रस्तो दैत्यनिषादितः । जगाम शरणं भीतो ब्रह्माणं जगतां गुल्म ॥
तदाज्ञया विश्वरूपं चकार च पुरोहितम् । नमूव तत्र विश्वस्तो देवाद्बुद्धिहतो हरिः ॥
दैत्यदौहित्रस्य मावं विज्ञाय च विचक्षणः । प्रविच्छेद शिरस्तस्य तीक्ष्णनागेन खिलया
विध्वरूपपिता त्वष्टा श्रुत्वा सत्यमुद्योप ह । इन्द्रोऽग्रे विवर्षयेत्युक्त्वा यज्ञं चकार ह-

यज्ञकुण्डात्समुत्तस्थौ घृत्रो नाम महामुरः । चकार निग्रहं कोपादेवानामवलीलया ॥
 शक्तो महामुनेरस्थनां वज्रं कृत्वा सुदारुणम् । नघान घृत्रं देवानां कण्ठकं दैत्यमर्दनः ॥
 ब्रह्महत्या शुनासीरं दुद्राव हतचेतनम् । रक्तवस्त्रपरीधाना वैदूर्यविपचारिणी ॥ ५३ ॥
 सप्ततालप्रमाणा सा शुष्ककण्ठोष्ठतालुका । ईषाप्रमाणदशना महामीतं चकार तम् ॥
 धावन्तं परिमनुषावन्ती बलिष्ठा हतचेनम् । खड्गहस्ता दयाहीना वेगेन परिधावति
 इन्द्रो दृष्ट्वा च तां घोरां स्मारं स्मारं गुरोः पदम् । विवेश मानससरो मृणालसूक्ष्मसूत्रतः ॥
 तत्र गन्तुं न शक्ता सा ब्रह्मणः शायकारणात् । सा तस्थौ बटशाखायां सरसस्तटसंनिधौ
 अपात्र नहुषो भूपल्लिलोकेशो बभूव ह । स यथाचे शचीं देवान्बलिष्ठो दुर्बलानपि ॥
 शचीं श्रुत्वा महामीता तारकां शरणं ययौ । तारा निर्मलस्थं स्वपतिं मृत्युपत्नीं ररस च
 शचीमाश्वास्य स गुरुर्जगाम तत्सरो मुदा । आजुहाव शुनासीरं कातरं हतचेतनम् ॥

बृहस्पतिरुवाच—

उत्तिष्ठोत्तिष्ठ हे वत्स मयं । किं ते मायि स्थिते । स्वदीधरं स्वरेणैव निशामय मयं त्यज
 स्वरं बृहस्पतेर्ज्ञात्वा सर्वसिद्धीश्वरो हरिः । सूक्ष्मरूपं परित्यज्य स्वरूपं च दधार सः ॥
 उत्थाय सद्यः संभ्रान्तो गुरुं तं सूर्यवर्चसम् । दृष्ट्वा ननाम संप्रीत्या संप्रीतं त्यक्तकोपकम् ॥
 पादाम्बुजे निपतितं रुदन्तं मयविह्वलम् । निधाय वससि प्रेम्णा रुरोद प्रेमविह्वलः ॥
 रुदन्तं वावपतिं तुष्टं तुष्टाव त्रिदशेश्वरः । पुटाञ्जलिः पुलकितो भक्तिमन्नात्मकंधरः ॥

इन्द्र उवाच—

क्षमस्व भगवन्दोषं कृपां कुरु कृपानिधे । मृत्यापराधं सततं न गृह्णाति सदीश्वरः ॥
 स्वमार्यासु स्वशिष्येषु स्वभृत्येषु सुतेषु च । दुर्बलः सनलो वाऽपि को दण्डं कर्तुमक्षमः ॥
 त्रिषु कोटिषु देवेषु देवकोऽहमपण्डितः । स्वप्नसादात्सुरश्रेष्ठ कृपया वर्धितस्त्वया ॥
 संहर्तुमीशत्वं सर्वमहं को वाऽपि कीटवत् । स्वयं निघातुः पौत्रश्च पुनः त्रष्टुं स्वयं क्षमः ॥
 इति तस्य स्तब्धं श्रुत्वा परितुष्टो गुरुः स्वयम् । उवाच वचनं प्रीत्या प्रसन्नवदनेक्षणः ॥

गुरुरुवाच—

स्थितो मव महामाग निश्चलां कमलां यम । संप्राप्य परमैश्वर्यं पूर्वस्माच्च चतुर्गुणम् ॥
 गच्छामरावर्ती यत्स राजवं कुरु पुरंदर । हतशत्रुर्भस्मसादाद्यत्वा पश्य शचीं सतीम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा ॥ गुरुः सशिष्यो गन्तुमुद्यतः । ददर्श पुरतो घोरां ब्रह्महत्यां सुदुःसहाम् ॥
 दृष्ट्वा शक्तो महामीतस्तं गुरुं शरणं ययौ । बृहस्पतिर्महामीतः सस्मार मधुसूदनम् ॥

एतस्मिन्नन्तरे तत्र वाग्भूवाशरीरिणी । स्वल्पाक्षरा च बहुवर्णा तां शुश्राव बृहस्पतिः ॥
 संसारविजयं नाम सर्वाशुभविनाशनम् । राधिकाकवचं दत्त्वा शिष्यं रक्षाधुनेति च ॥
 तदा स्वत्कवचं दत्त्वा शिष्याय शिष्यवत्सलः । चकार भस्मसाचां च हुंकारेणैव लीलया ॥
 तदा शिष्यं गृहीत्वा च गत्वा ताममरावतीम् । ददर्श च्छिन्नयज्ञां च शत्रुणा वचनाद्गुरोः ॥
 भर्तुरागमनं श्रुत्वा शची संहृष्टमानसा । प्रणम्य च गुरुं भक्त्या स्वकान्तं प्रणनाम सा ॥
 श्रुत्वाऽऽगमनमिन्द्रस्य समाजम्भुः सुराः प्रिये । भ्रूपयो मुनयश्चैव हर्षगद्गदमानसाः ॥
 योजयामास सत्कारं निर्मातुममरावतीम् । पूर्णमन्दक्षतं शिल्पी निर्ममे रुचिरां पुरीम् ॥
 नानारत्नविचित्रादद्यां मणिरत्नेन्द्रनिर्मिताम् । मनोहरां निरुपमां न हि तुष्टो यया हरिः
 विश्वकर्मा गृहं गन्तुं न शशाक विनाऽऽज्ञया । परमोद्विग्नचित्तश्च ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥
 विज्ञाय तदभिप्रायं तमुवाच विधिः स्वयम् । तव कर्मक्षयादेव तावच्छो भवितेति च ॥
 श्रुत्वा तद्वचनं कारुः शीघ्रं प्रापामरावतीम् । ब्रह्मा जगाम वैकुण्ठं प्रणम्योवाच मातरम्
 हरिर्ब्रह्माणमाश्वास्य प्रस्थाप्य स्वगृहं च तम् । विप्ररूपं समास्थाय चाऽऽनगामामरावतीम्
 दण्डी छत्री शुक्रवासा निभ्रत्तिष्ठकमुज्ज्वलम् । अतिस्वर्गः शुक्रदन्तः सस्मितः सुमनोहरः ॥
 वयसाऽतिशिशुर्मुद्वह्य ज्ञानवृद्धाद्विचक्षणः । स्वयं विधातुर्धाता च दाता च सर्वसंपदाम् ॥
 इन्द्रद्वारे समुत्तिष्ठन्द्वारपालमुवाच ह । ब्रूहिदं ब्राह्मणो द्वारे शीघ्रं त्वां द्रष्टुमागतः ॥
 इत्येवं वचनं श्रुत्वा द्वारि ज्ञानं चकार तम् । स च शीघ्रं समागम्य ददर्श ब्राह्मणार्मकम् ॥
 बालकानां बालिकानां समूहैः परिवेष्टितम् । हसद्भिश्च महोत्साहात्सस्मितं तेजसाऽन्वितम्
 प्रणनाम हरिर्भक्त्या तं हरिं शिशुरुपिणम् । आशिषं युयुजे प्रीत्या तं हरिर्भक्तवत्सलम् ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा शक्रः पूजां चकार तम् । प्रपञ्चाऽऽगमनं कस्माद्भेदेति विप्रबालकम् ॥
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच द्विजार्मकः । मेघगम्भीरया वाचा बृहत्प्रतिगुरोर्गुरुः ॥९६॥

ब्राह्मण उवाच—

समागतोऽहं त्वां द्रष्टुं प्रष्टुं वचनमीप्सितम् । चित्रं नगरनिर्माणं समाकर्ण्यद्भुतं हरे ॥
 कतिवर्षं च निर्माणं भवान्संकल्पितो यथा । कतिचिदां विश्वकर्मा निर्माणं वा कारिष्यति ॥
 एवंभूतं च निर्माणं न केन्द्रेण निर्मितम् । नैवाविधसुनिर्माणे विश्वकर्मा परः समः ॥
 बालकस्य वनः श्रुत्वा जहास स सुरेश्वरः । संपन्नदातिपत्तश्च पुनः प्रपञ्च न लजम् ॥
 कतीन्द्राणां समूहस्य स्वया दष्टः श्रुतोऽपवा । विश्वकर्मा कतिविषस्तं मे ब्रूहि शिशोऽपुना ॥
 शक्रस्य वचनं श्रुत्वा प्रहस्य विप्रबालकः । तमुवाच श्रुतिसुखं पीयूषसदृशं वचः ॥

ब्राह्मण उवाच—

जानामि कस्यपि तात तव तातं प्रणापतिम् । गुनिं मर्यादिमामां तस्मात् त्वं तपोनिधिम्

नामिषत्रोद्भवं विष्णोः स्तुत्वा तं विधिमाम्बरम् । रक्षितारं च तं विष्णुं परं सत्त्वगुणान्वितम्
 एकार्णवं च प्रलयं सत्त्वशून्यं भयानकम् । सृष्टिं कतिविधा शक्र कल्पं कतिविधं ध्रुवम् ॥
 ब्रह्माण्डं च कतिविधं ब्रह्मविष्णुमहेश्वरान् । ब्रह्माण्डेषु कतिविधानिन्द्रान्को गन्तुमोश्वरः ॥
 यदि संख्याऽस्ति रेणूनां घराया च सुराधिप । तथाऽपि संख्या शक्राणां नास्त्वेवेति विदुर्नुषाः
 शक्रस्याऽऽयुश्चाधिकारो युगानामेकसप्ततिः । अष्टाविंशतिशक्राणां पतनेऽहर्निशं विधे ॥
 विधेरष्टोत्तरशतमायुरेवं प्रमाणतः । सुरेन्द्राणां च का संख्या नास्ति संख्या विधेरपि ॥
 ब्रह्माण्डसंख्या यत्र क ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः । महाविष्णोर्लोमकूपोद्भवे तोये सुनिर्मले ॥
 ब्रह्माण्डेऽस्ति यथा नौका भवतोये च कृत्रिमा । एवं लोभनः प्रमाणेन ब्रह्माण्डाः सन्त्य-
 संख्याकाः ॥ ८ ॥

ब्रह्माण्डे च कतिविधाः सुराः सन्त्येव त्वत्समाः । एतस्मिन्नन्तरे तत्र ददर्श पुरुषोत्तमः ॥
 पिपीलिकासमूहं च व्यायतं धनुषा शतम् । क्रमशस्तान्संनिरीक्ष्य जहासोच्चैर्द्विजार्भकः ॥
 नोवाच किं चिन्मौनी च गम्भीरः सागरो यथा । दृष्ट्वा हास्यं विप्रचटोर्गीर्णां श्रुत्वाऽतिविस्मितः
 पप्रच्छ च पुनर्विप्रं शुष्ककण्ठोष्ठतालुकः ॥ ११ ॥

इन्द्र उवाच—

यथं हससि विप्रेन्द्र मा शीघ्रं कारणं वद । त्वं वा को मायया च्छन्नः शिशुरूपी गुणार्णवः
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच द्विजार्भकः । आध्यात्मिकं नीतिसारं ज्ञानबीजं परं वचः ॥

ब्राह्मण उवाच—

दृष्टः पिपीलिकासंघो हेतुरस्य निगूढकः । मा मा पृच्छ शोकबीजं तव चाज्ञानकारणम् ॥
 सांसारिकाणां संसारवृक्षमूलनिष्कृतनम् । अज्ञानतमसि च्छन्नं ज्ञानदीपमनुत्तमम् ॥ १४ ॥
 निगूढं सर्ववेदेषु सिद्धानामपि सुर्लभम् । योगिना प्राणतुल्यं च मूढाहंकारभजनम् ॥
 इत्युक्त्वा तत्र संतस्थौ सस्मितो द्विजपुंगवः । पुनः पप्रच्छ शक्रस्तं शुष्ककण्ठोष्ठतालुकः ॥

शक्र उवाच—

ब्रूहि विप्रचटो शीघ्रं ज्ञानदीपं पुरातनम् । न जानामि शिशुः कस्त्वं ज्ञानराशिः स्वमूर्तिमान्
 इन्द्रस्य वचनं श्रुत्वा विप्ररूपी जनार्दनः । ज्ञानं भाषितुमारभे योगीन्द्राणां सुदुर्लभम् ॥

ब्राह्मण उवाच—

दृष्टः पिपीलिकासंघ एनैकैः क्रमशो मया । सर्वे स्वकर्मणा शक्र शक्तीभूताः सुरालये ॥
 अधुना कर्मणा सर्वे क्रमशो भूतजन्मनाम् । अतीतकाले संप्राप्ता भूतजार्ति पिपीलिकाम् ॥

कर्मणा जीविनो यान्ति वैकुण्ठं च निरामयम् । कर्मणा ब्रह्मलोकं च शिवलोकं च कर्मणा ॥
 स्वर्गः स्वर्गसमाप्त्या न पातालं च स्वकर्मणा । कर्मणा नरकं घोरं स्वात्मदुःखकारणम् ॥
 कर्मणा सूक्रीरर्गं कर्मणा क्षुद्रजीविनम् । कर्मणा पशुपत्नीनां कर्मणा पतियोषिताम् ॥
 कर्मणा कीटयोनिं च वृक्षत्वं च स्वकर्मणा । स्वकर्मणा सुखी दुःखी सेव्यः सेवक एव च ॥
 कर्मणा ब्राह्मणत्वं च देवं चापि स्वकर्मणा । स्वकर्मणा च भेतत्वं ब्रह्मत्वं च स्वकर्मणा ॥
 कर्मणा शिबितारोहो राजेन्द्रश्च स्वकर्मणा । कर्मणा व्यावियुक्तश्च कर्मणैवातिमुन्दरः ॥
 कर्मणा स्वाह्महीनश्च स्वाह्मवृद्धश्च कर्मणा । विघाता कर्मसूत्रेण फलदाता च जीविनाम् ॥
 कर्म स्वभावसाध्यं च स्वभावोऽप्यासजीवकः । इत्येवं कथितं सर्वमाध्यात्मिकपरं वचः ॥
 सुखदं दुःखदं सारं नरकारणवतारकम् । संसारं स्वप्रयासर्वं देवेन्द्र सचराचरम् ॥ ३३ ॥
 मृत्युश्च मस्तकस्थायी सर्वेषां कालयोगतः । जलबुद्बुदवत्सर्वं जीविनां च शुभाशुभम् ॥
 शक्रश्चन्द्रमत्सेव नाऽऽविष्टस्तत्र पण्डितः । इत्येवमुक्त्वा विप्रश्च तत्र तस्थौ च सस्मितः ॥
 विस्मितास्त्रिदशाध्यक्षो नाऽऽत्मानं बहु मन्यते । एतस्मिन्नन्तरे शधिमाजगाम मुनीश्वरः ॥
 अतिबृद्धो महायोगी ज्ञानेन वयसा महान् । कृष्णामिनी नटाचारी विभ्रत्तिलङ्गमुज्ज्वलम् ॥
 वसःस्पष्टे रोमचक्रं विभर्ति मस्तके कटम् । स्थितं सर्वं मध्यदेशे किंचिदुत्पादितं स्फुटम् ॥
 समागत्य द्वयोर्मध्ये तस्थौ स्थाणुवदेव सः । महेन्द्रो ब्राह्मणं दृष्ट्वा प्रणनाम मुदाऽन्वितः ॥
 मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तिनः । प्रपच्छ कुशलं विप्रं चकार विनयं परम् ॥
 तुष्टावातिभिर्भावेन मुदा सादरपूर्वकम् । विप्रार्भकस्तेन सार्धं संपापो चकार सः ॥
 स्वबान्धितं परं प्राह सर्वं विनयपूर्वकम् ॥ ३८ ॥

वाल्मिक उवाच—

कुतस्त्वमागतो विप्र किन्नाम भवतो वद । को वाऽत्राऽऽगमने हेतुर्निवासः कुत्र तेऽधुना
 कटं कपं मस्तके ते लोमचक्रं च वससि । अत्युन्नतं मध्यदेशे किंचिदुत्पादितं मुने ॥
 मां चेत्कृपाऽस्ति ते विप्र सर्वं संन्यस्य कथ्यताम् । अत्यद्भुतमिदं सर्वं श्रोतुं कौतूहलं मम ॥
 स शिशोर्वचनं श्रुत्वा तमुवाच महाशुनिः । सर्वं स्वकीयवृत्तान्तं शक्रस्य पुरतो मुदा ॥

शुनिरुवाच—

अल्पायुषा मया विप्र कुत्रापि न कृत्वा गृहाः । न विवाहश्चोपजीव्यं भित्तोपजीविनाऽधुना ॥
 लोमशेति च मन्नाम हेतुर्विप्रस्य दर्शनम् । वर्षेणानपशान्त्यर्थं मस्तकस्थं कटं मम ॥ ४४ ॥
 वसःस्पष्टस्थितं रोमचक्रं तत्कारणं शृणु । सांसारिकाणां मयदं विवेकजननं परम् ॥

आयुःसंख्याप्रमाणं मे लोमचक्रं च वससि । शकैकपतने विप्र लोमैकोत्पाटनं मम ॥
 उत्पाटितानि लोमानि तेन मध्ये स्थितानि च । ब्रह्मणो द्विपरार्धं च मम मृत्युर्निरूपितः
 असंख्यविषयो ब्रह्मन्नारिष्यन्ति मृता अपि । कलत्रेण च पुत्रेण गृहेण किं प्रयोजनम् ॥
 ब्रह्मणः पराने चक्षुर्निमेषश्च हरेर्भवेत् । तत्पादपद्ममनुलं चिन्तयामि निरन्तरम् ॥ ४९ ॥
 दुर्लभं श्रीहरेर्दास्यं भक्तिर्मुक्तेर्नारीयसी । स्वप्नवत्सर्वमैश्वर्यं तद्भक्तिव्यवधायकम् ॥ ५० ॥
 इदं मद्गुणा दत्तं शंभुना ज्ञानमुत्तमम् । विना भक्तिं न गृह्णामि सालोक्यादिषुष्टयम् ॥
 इत्येवमुक्त्वा स मुनिर्जगाम शिवसंनिधिम् । शिशुरूपी हरिस्तत्रैवान्तर्धानं चकार ह ॥
 इन्द्रस्तु स्वप्नवद्दृष्ट्वा नमूच तत्र विस्मितः । तृष्णामार्गं च संपत्तौ नास्त्येव परमेश्वरे ॥
 विश्वकर्माणमानीय प्रियमुक्त्वा शतक्रतुः । दत्त्वा रत्नानि संपूज्य तं प्रस्थापितवान्गृहम् ॥
 सर्वं विन्यस्य पुत्रे च शरणं गन्तुमुद्यतः । शची राज्यश्रियं त्यक्त्वा विवेकी क्षयकामुकः
 दृष्ट्वा विवेकिनं कान्तं हृदयेन विदूयता । शची जगाम शोकार्ता संप्रस्ता शरणं गुरोः ॥
 सर्वं निवेदनं कृत्वा समानीय वृहस्पतिम् । बोधयामास शकं तं नीतिसारेण कामिनी ॥
 गुरुः शास्त्रविशेषं च दम्पतीरससंयुतम् । विधाय च स्वयं ग्रीस्या पाठयामास तं मुनिं ॥
 नीतिशास्त्रं बहुविधं बोधयामास वाचपतिः । स चकार तदा राज्यं युद्धावनविनोदिनि ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं शक्रदर्पविमोचनम् । साक्षाद्दृष्टो दर्पमहो नन्दयज्ञे सुरेश्वरि ॥ ५१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० श्रीकृष्णरायासं०

शक्रदर्पमहो नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥

=====

अथाष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ।

राधिकोवाच—

कथितो भवता मह्यं दर्पमहः श्रुतो हरेः । दर्पमहं रवेश्चापि श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

एकदैवोदयं कृत्वा रविरस्तं जगाम ह । पाली सुमाली दैत्येन्द्रो दीपि कर्तुं समुद्यतौ ॥
 महासंपन्नमोन्मतौ पंकरस्य घरेण च । तयोश्च प्रमया रात्रिर्न भवेदिति सुन्दरि ॥
 रष्टः सूर्यः स्वशूलेन तौ गघानावलीलया । पतितौ सूर्यशूलेन मूर्धितौ घर्णीतले ॥ ४८ ॥
 यच्छापायं च विज्ञाय शंकरो भक्तवत्सलः । आगत्य जीवयामास महाज्ञानेन तौ विभुः
 तौ च नत्वा शिवं भक्त्या जगन्तुर्निजमन्दिरम् । दुद्राव च महादेवः सूर्यं हन्तुं रुपा पञ्चल
 दृष्ट्वा संहारकर्तारं जिघांसन्तं हरं रविः । भिया पलायमानश्च ब्रह्माणं शरणं ययौ ॥

दुद्राव च महादेवो ब्रह्मणो निलयं रूपा । शूलमत्यर्थमुद्यम्य कालकाले विधेर्विधिः ॥
दृष्ट्वा ब्रह्मा हरं रुष्टं तुष्टाव परमेश्वरम् । चतुर्वक्त्रेण वेदोक्तस्तोत्रेण जगतां पतिः ॥ ९ ॥

ब्रह्मोवाच—

प्रसीद दक्षपत्न्ये सूर्यं मच्छरणागतम् । त्वयैव सृष्टः सृष्टेश्च समारम्भे जगद्गुरो ॥१०॥
आशुतोष महामाग प्रसीद मच्छरत्सल । कृपया च कृपासिन्धो रस रक्ष दिवाकरम् ॥
ब्रह्मस्वरूप मगवन्सृष्टिस्थित्यन्तकारण । स्वयं रविं विनिर्माय स्वयं संहर्तुमिच्छसि ॥
स्वयं ब्रह्मा स्वयं शेषो धर्मः सूर्यो हुताशनः । इन्द्रचन्द्रादयो देवास्त्वत्तो भीताः परात्पर
ऋषयो मुनयश्चैव त्वां निषेव्य तपोधनाः । तपसां फलदाता त्वं तपस्त्वं तपसां फलम् ॥
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा ते सूर्यमानीय भक्तितः । प्रीत्या समर्पयामास शंकरे दीनवत्सले ॥
शंभुस्तमाश्रितं कृत्वा विधिं नत्वा जगद्विधिः । प्रसन्नवदनः श्रीमानालयं प्रययौ मुदा ॥
इति धातुकृतं स्तोत्रं संकटे यः पठेन्नरः । यथात्ममुच्यते भीतो बद्धो मुच्येत बन्धनात् ॥
रानत्रारे इमशाने च मग्नपौत्रे महार्णवे । स्तोत्रस्मरणमत्रेण मुच्यते नात्र संशयः ॥१८॥
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदन० श्रीकृष्णरावासं० सूर्यदर्शनहो
नामाष्टत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥

अधोकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

सूर्यः प्रणम्य ब्रह्माणं मुदा युक्तस्तदाज्ञया । चकार विनयं प्रीत्या तेनस्वी त्रिगुणात्मकः ॥
अथ बह्नेरुपाख्याने सावधानं निशामय । गोपनीयं पुराणेषु कर्णपीडुपमुत्तमम् ॥ २ ॥
त्रैलोक्यं ममसात्कर्तुमैकदाग्निः समुजतः । शततालपमाणां तां शिलां कृत्वा भयानकाम् ॥
सुमितः कुपितश्चैव मृगोः शपस्य कारणान् । एवं च तेनस्विनं मत्वा तुच्छं मत्वाऽन्यमात्मनः
एतस्मिन्नन्तरे विष्णुराजगवावश्रीलया । बहेस्तां दाहिकीं शक्तिं तां जहार पुरः स्थितः
मायया शिशुरूपी च तमुवाच जनार्दनः । सस्मितो विनयं कृत्वा भक्तिनम्रात्मकधरः ॥

शिशुरुवाच—

कथं दृष्टोऽसि मगवन्मवाग्नां कारणं वद । त्रैलोक्यं ममसात्कर्तुमुद्यतोऽसि निरर्थकम् ॥
त्वमेव भृगुणा शसो मृगोश्च दमनं कुरु । एवापराधात्रैलोक्यं मस्मीकर्तुं न चाहसि ॥

विश्वं च ब्रह्मणा सृष्टं तस्य पाता स्वयं हरिः । संहर्ता भगवान् रुद्र एवमेव क्रमो भवेत् ॥
 तत्कथं भस्मसात्कर्तुमीश्वरे शंकरे स्थिते । रक्षितारं हरिं जित्वा संहारं कुरु सावरम् ॥
 इत्युक्त्वा ब्राह्मणवटुः शरपत्रं पुरःस्थितम् । अतिशुष्कं करे घृत्वा दग्धं कर्तुं ददौ मुदा
 दृष्ट्वा श्लुष्केन्धनं वह्निर्लेलिहानो भवानकः । ॥ वधे शिखया विप्रं मेघेन शशिनं यथा ॥
 न च दग्धं शुष्कपत्रं लोमैकं च शिशोस्तथा । दृष्ट्वा मीढायुतो वह्निर्निस्तब्धो हि शिशोः पुरः
 कृत्वा वहेर्दर्वमङ्गमस्तर्धानं चकार सः । वह्निः स्वपूर्तिं संहस्य स्वस्पर्शनं भीतवदयै ॥
 उक्तो वह्नेर्दर्वमङ्गः परं वै श्रोतुमिच्छति । नित्यनूतनमाख्यानं देवानां दर्शयन् च नम् ॥

राधिकोवाच—

शेषाणां दर्पमङ्गं च क्रमेण कथय प्रमो । कथापविष्पुनारां ते श्रुत्वा तृप्येत को भुवि ॥

नारायण उवाच—

राधिकावचनं श्रुत्वा सस्मितो भगवान्प्रभुः । कथा कथितुमारेभे श्रुत्वा रम्यां पुरातनीम् ॥

इति श्रीमद्भक्त० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० नारदना० अग्निदर्पमोचनं नामै०

कोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥

अथ पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

दुर्वाससो दर्पमङ्गं कथयामि शृणु प्रिये । महामुनेर्धोगिनश्च रुद्रांशस्यासितेजसः ॥ १ ॥
 एकदा चाम्बरीवश्च कृत्वा च द्वादर्शीजितम् । पारणं कर्तुमारेभे भोजयित्वा द्विजान्बहून्
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र चाऽऽजगाम मुनिः स्वयम् । सुघातश्च तृपार्तश्च विष्णुव्रतपरायणः ॥
 मा भोजय महामागेत्पेवं स नृपमुक्तवान् । राजा भवत्था ददौ तस्मै परमाज्ञं सुघोषमम्
 सकेशं पापसं दृष्ट्वा राजानं शप्तमुद्यतः । जटा निहत्य शिरसः स्थापयामास भूतले ॥
 जटामस्यात्समुद्भूतो ज्वलदग्निश्चोपमः । ससनालममाणश्च पुरुषः श्लथान्तकः ॥
 नृपश्चेष्टं ॥ राजानं बोधेन हन्तुमुद्यतः । मयेन कम्बिताः सर्वे शुष्ककण्ठोष्ठतालुकाः ॥
 तस्मार च महाभीतो राजा मम पद्माम्बुजम् । सर्वग्निस्योऽशमः स्मृतिपात्राद्भव ॥
 एतस्मिन्नन्तरे शर्कं दुर्निवार्यं मुदर्शनम् । तेजसा मम तुर्यं च कोटिसूर्यप्रभोपमम् ॥
 आविर्बभूव सहस्रा सभायत्ये च घूर्णितम् । निकृत्य कृत्वापुरुषं दुद्राव मुनिपुंगवम् ॥
 सशेष्टसागरा शृङ्खलाकाञ्ची भूमिमुत्तमाम् । आमायित्वा महीं सर्वा पुनर्दुद्राव तं मुनिम्
 घातन्तं मुक्तकेशं तं भीतं कातरमातुरम् । तेन वाऽऽच्छाद्य सूर्यं तं दीपिं कुर्वन्तगुतमाम्

कैलासं सद्यस्वर्गं च ब्रह्मलोकमनामयम् । विप्रेन्द्रो भ्रमणं कृत्वा वैकुण्ठं शरणं ययौ ॥
पादपद्मे पतन्तं च ददर्श विप्रपुंगवम् । कृपया च कृपासिन्धुर्देवौ विषाय निर्मथम् ॥
नारायणवरेणैव बभूव विज्वरो द्विजः । पुनर्ययौ हरिं स्तुत्वा नृपगेहं तदाज्ञया ॥१५॥
राजा मुनीन्द्रं संशप्य योजयामास पायसम् । स्वयं च पारणां चक्रे सखीकः सहवान्धवः
राजानमाशिषं कृत्वा मुक्त्वा विप्रो गृहं ययौ । मया नियोजितं चक्रं भक्तानां रक्षणाय च
नश्यन्ति सर्वे प्रलये न मे भक्तः प्रणश्यति । सर्वे देवा मम प्राणा भक्ताः प्राणाधिक्यं मम ॥
त्वं च लक्ष्मीर्गहमाया सावित्री वा सरस्वती । ब्रह्मा शंभुरनन्तश्च धर्मश्च ब्राह्मणास्तथा ॥
गोपाद्गनाश्च गोपाश्च सर्वे प्रियतमा मम । तेभ्यः प्रियाः परा भक्ताः प्रियो भक्ताश्च कश्चन
दत्त्वा सुदर्शनं चक्रं भक्तानां रक्षणाय च । तथाऽपि न प्रतीतिर्मे स्वयं द्रष्टुं प्रयामि तान्
दुर्वाससो दर्पमद्वः श्रुतो मत्तः सुरेश्वरि । आज्ञापय महाभागे किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

राधिकोवाच—

धन्वन्तरेर्दर्पमद्वं कथयस्व जगद्गुरो । पुराणे गोपदीपं च श्रोतुं कौतूहलं मम ॥२३॥

नारायण उवाच—

राधिकोवचनं श्रुत्वा जहास मधुसूदनः । कथां कथितुमारेभे श्रुतिरम्यां पुरातनीम् ॥
इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० दुर्वाससो दर्पमद्वो

नाम पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥

अथैकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

नारायणांशो भगवान्स्वयं धन्वन्तरिर्वहान् । पुरा समुद्रमयने समुत्तस्थौ महोदधेः ॥१॥
सर्ववेदेषु निष्णातो मःप्रतन्त्रविशारदः । शिष्यो हि वैनतेयस्य शंकरस्योपशिष्यकः ॥
शिष्याणां सहस्रेण गतः कैलासमीश्वरि । ददर्श तक्षकं मार्गे छेदिहानं भयानकम् ॥
छाननागैः परिवृतं शैलतुल्यं विपोत्सवम् । भोक्तुं कोपात्समागन्तमेवं दृष्ट्वा जहास च ॥
दम्भी धन्वन्तरेः शिष्यो घृत्वा तक्षकमुत्सवम् । मन्त्रेण जृम्भितं कृत्वा निर्वप्य तं चकार ह
अमूल्यं मणिरत्नं च जहार मातङ्गशिरम् । करेण आभयित्वा च प्रेरयामास दूरतः
निक्षेप्य तक्षकस्तस्मै रुद्र मार्गे यथा मृतः । गणा निवेदने चकुर्गत्वा वामुक्तिर्न निधिम् ॥
वासुकिस्तत्समाकर्ण्य प्रज्वलन्तिकोपतः । सर्पान्नस्थापयाम सप्तमूल्यांश्चैव विपोत्सवान् ॥
सर्पसैनाग्रगणानां च मुष्टान्श्च विशारदन् । द्रोणशालीवककौटिल्यदरीकचननवान् ॥९॥

सर्वे नागाः समाजमुद्येश्च घन्वन्तरिः स्वयम् । भयमापुः शिष्यगणा दृष्ट्वा नागानसंख्यकान्
नागानि श्वासवातेन सर्वे शिष्या मृता इव । निश्चेष्टा ज्ञानरहिता, शेरते धरणीतले ॥ १॥
घन्वन्तरिश्च भगवान्प्रादुर्भवपणेन च । जोषयामास शिष्याश्च मन्त्रेण च गुरुं स्मरन् ॥
चेतनां कारयित्वा च शिष्याणां च जगद्गुरुः । चकार जूष्मितं मन्त्रैः सर्पसंघं विषोत्खणम् ॥
सर्वे बभूवुर्निश्चेष्टा जूष्मितास्ते मृता इव । कोऽपि नाह ततो देवि वार्तां दातुं गणेषु च ॥
वासुकिर्बुधवे सर्वं सर्वज्ञः सर्वसंकटम् । आनुहाव जगद्गौरीं भगिनीं ज्ञानरूपिणीम् ॥

वासुकिरुवाच—

मनसि त्वं समागच्छ नागान् रसातिसंकटात् । जगन्त्रये महाभागे पूजा तव भविष्यति ॥
वासुकेर्वचनं श्रुत्वा प्रहस्योवाच कन्यका । वाक्यं प्रीयुषतुल्यं च विनयावनतस्थिता ॥ १७॥

मनसोवाच—

नागेन्द्र दृष्टुं मद्राक्षयं वास्यामि समरं प्रति । भद्रामर्द्धं देवसाध्यं करिष्यामि यथोचितम्
तं शत्रुं संहरिष्यामि लीलया समरस्थले । अहं यं निदानिष्यामि तं को राक्षसमीधरः ॥
यदि ब्रह्मादयो देवाः समापान्ति रणस्थले । तथाऽपि तत्र शत्रुं च प्रजेष्यामि न संशयः
गुरोर्मे भगवाञ्ज्योषः सिद्धमन्त्रं च दत्तवान् । नारायणस्य जगतामीशस्य परमाद्भुतम् ॥
विमर्षि कवचं कण्ठे परं त्रैलोक्यमहलम् । संसारं ममसात्कृत्वा पुनः त्वष्टुमहं क्षमा ॥
शिष्याऽहं मन्त्रशास्त्रेषु शंभोर्भगवनः पुरा । महाज्ञानं दत्तवान्स मया च कृपया विभुः ॥
शंभोश्च शिष्यो गृहलो गणयामि ॥ तं ध्रुवम् । घन्वन्तरिस्तच्छिष्याणामेकः किं गणयामि तम्
इत्युवाच सा जगामैवा त्यक्त्वा नागगगनस्था । प्रणम्य श्रीहरिं शंभुं शेषं च दृष्टमानसा
यत्र घन्वन्तरिर्देवः प्रपन्नपदनेक्षण । तत्राऽऽनगाय सा देवी कोपरक्षिप्तया रथा ॥
दृष्टिमात्रेण सर्पाश्च जीवयामास सुन्दरी । विपददृष्ट्वा शत्रुशिष्यालिखेष्टाश्च चरार ह ॥
घन्वन्तरिस्तु भगवान्मन्त्रशास्त्रविशारदः । मन्त्रेण यानं पृतवाभ्योत्थापयितुमीधरः ॥
दृष्ट्वा घन्वन्तरिं देवीं प्रहस्योवाच सत्वरम् । वैदक्षिर्मय्युक्तां च सारंवातां सुरेश्वरी ॥

मनसोवाच—

मन्त्रार्थमन्त्रादित्वं च मन्त्रमेतद् महीपथम् । यद् जानासि किं सिद्धं शिष्योऽसि गृहस्थे च
अहं च वैदेवश्च शिष्यो शंभोश्च विभुतो । मुक्तावकाशं मुचिष्यमहं घन्वन्तरे दृष्ट्वा ॥ १॥
इत्युवाच गणतः पथं समासीव जगत्प्रसूः । मन्त्रमवलिप्तं पृथ्वा येनैवापात योवनः ॥
दृष्ट्वाऽऽनगं पद्मपुष्पं जगत्प्रसूतिशिलोपथम् । घन्वन्तरिश्च निधामैर्भगमाजगत्तरा ॥ १॥

तच्च घन्वन्तरिदृष्ट्वा समन्त्रेणमुष्टिना । चकार निष्कलं मम्म तां महस्यावलीलया ॥
 देवी जग्राह शक्तिं च ग्रीष्मसूर्यसमप्रमाम् । मन्त्रसंवलितां कृत्वा प्रेरयामास तं रिपुम् ॥
 दृष्ट्वा जाज्वल्यमानां तां शक्तिं घन्वन्तरिः स्वयम् । विष्णुदत्तेन शूलेन समुच्चिच्छेद लीलया
 तां च शक्तिं दृष्ट्वा दृष्ट्वा प्रज्ज्वालेश्वरी रुधा । जग्राह नागपाशं च घोरमव्यर्थमुल्बणम् ॥
 नागलससमायुक्तं सिद्धमन्त्रेण मन्त्रितम् । प्रेरयामास कोपेन कालान्तकसमप्रमम् ॥६८॥
 घन्वन्तारिर्नागपाशं दृष्ट्वा च सस्मितो मुदा । सस्मार गरुडं तूर्णमाजगाम खगेश्वरः ॥६९॥
 सर्पास्त्रमागतं दृष्ट्वा गरुडो हरिवाहनः । निषाय चञ्चुना शक्तिं नुमुने क्षुधितास्त्रिणम् ॥
 नागास्त्रं निष्कलं दृष्ट्वा कोपरक्तेक्षणा मृशम् । जग्राह मम्ममुष्टिं च शिवदत्तां पुरा त्रिये ॥
 मम्ममुष्टिं मन्त्रपूतां दृष्ट्वा च प्रेरितां यया । पस्वातेन चिक्षेप शिष्यं पश्चाद्विषाय च ॥
 निरस्तां मम्ममुष्टिं च दृष्ट्वा देवी चुकोप ह । जग्राह शूलमव्यर्थं हन्तुं घन्वन्तरिं स्वयम् ॥
 शिवदत्तं च शूलं च शतसूर्यसमप्रमम् । अव्यर्थशूलं लोकेषु प्रलयाग्निस्तमप्रमम् ॥७०॥
 अथ ब्रह्मा तथा शंभुराजगाम रणाजिरम् । घन्वन्तरेक्ष रक्षार्थं शमनार्थं खगस्य च ॥
 दृष्ट्वा शंभुं जगद्गौरी विधिं च जगतां पतिम् । भक्त्या ननाम तावेव निःशङ्का शूलधारिणी
 घन्वन्तरिश्च गरुडः प्रणनाम सुरेश्वरी । तुष्टाव परया भक्त्या तौ च चक्रतुराशिपम् ॥
 उवाच ब्रह्मा मधुरं हितं घन्वन्तरिं मुदा । पूगार्थं मनसापाश्व लोकानां हितकाम्यया ॥

ब्रह्मोवाच—

घन्वन्तरे महामाग सर्वशास्त्रविशारद । रणं ते मनसा सार्धं न हि साम्यं त मे मतम् ॥
 शिवदत्तेन शूलेन दुर्निवार्येण सर्वतः । शैलोक्यं मम्मसात्कर्तुं समेवं त्रिदशेश्वरी ॥७०॥
 ध्यानं कौमुदशासोक्तं कृत्वा भक्त्या समाहितः । दत्त्वा षोडशोपचारं देव्याश्च कुरु पूजनम्
 आस्तीकोक्तेन स्तोत्रेण स्तवने कर्तुमर्हसि । परितुष्टा च मनसा वरं तुभ्यं प्रदास्यति ॥
 ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा चकारानुमतिं शिवः । वैनतेयश्च संप्रीत्या बोधयामास यत्नतः ॥
 एषां च वचनं ध्रुवा स्नात्वा शुचिरलंकृतः । विधिं पुरोहितं कृत्वा पूनां कर्तुं समुद्यतः

घन्वन्तरिरुवाच—

इहाऽऽगच्छ जगद्गौरी गृहाण मम पूजनम् । पूज्या त्वं त्रिषु लोकेषु पुरा वदपक्ववके ॥
 त्वया नितं जगत्सर्वं देवि विष्णुस्वरूपया । तेन तेऽस्त्रपयोगश्च न कृतो रणमृदिषु ॥
 इत्युक्त्वा संपतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकं चरः । गृहीत्वा शूलकुम्भं ध्यानं कर्तुं समुद्यतः ॥
 चारुचम्पकवर्णानां सर्वाङ्गमुमनोहराम् । ईषद्धास्यपसन्नास्यां शोभितां सूक्ष्मवाससा ॥

सुचारुकवरीशोभां रत्नाभरणभूषिताम् । सर्वाभयप्रदां देवीं भक्तानुग्रहकारकाम् ॥ १९ ॥
 सर्वविद्याप्रदां शान्तां सर्वविद्याविशारदाम् । नागेन्द्रवाहिनीं देवीं भजे नागेश्वरीं पशाम् ॥
 घ्यास्वैवं कुसुमं दत्त्वा नानाद्रव्यसमन्वितम् । दत्त्वा षोडशोपचारं पूजयामास तां प्रिये ॥
 स्तोत्रं चकार यत्नाच्च पुष्पकाञ्चितविग्रहः । पुष्पाञ्जलियुतो भूत्वा भक्तिनम्रात्मकं वरः ॥

घन्वन्तरिरुवाच—

नमः सिद्धिस्वरूपायै सिद्धिदायै नमो नमः । नमः कश्यपकन्यायै वरदायै नमः ॥ १९ ॥
 नमः शंकरकन्यायै शंकरायै नमः । नमस्ते नागवाहिन्यै नागेश्वर्यै नमः ॥ २० ॥
 नमः आस्तीकजन्यै जन्त्यै जगतां मम । नमो जगत्कारणायै नराकाराक्ष्यै नमः ॥
 नमो नागभगिन्यै च योगिन्यै च नमः । नमश्चिरं तपस्विन्यै सुखदायै नमः ॥ २१ ॥
 नमस्तपस्याख्यायै फलदायै नमः । सुशीलयै च सान्त्वयै च शान्तायै च नमः ॥ २२ ॥
 हार्येषमुक्तरा भवत्या च प्रणनाम प्रयत्नतः । तुष्टा देवी वरं दत्त्वा सावरं स्वालयं यशै
 ब्रह्मरूपैर्नतेभ्यः समागमुर्निजालयम् । घन्वन्तरिश्च भगवाञ्जगाम निभमन्दिरम् ॥ २३ ॥
 जमुर्नागाः प्रहृष्टाश्च फणाराजिन्विराजितः । हस्त्येवं कथितं सर्वं स्तवराजं मया तव ॥
 विधिना मातरं भक्तिमास्तीकश्च चकार ह । तदा कृष्टा जगद्गौरी पुत्रं तं मुनिपुंगवम् ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यं भक्तियुक्तं यः पठेत् । वंशजानां नागभयं नास्ति तस्य न संशयः ॥

इति श्रीमत्सं० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० राधाकृष्णसं० घन्वन्तरिदर्व-

महामनसाविनयो नमैक्यश्चाशक्तमोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथ द्विपादाक्षमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

सर्वेषां दर्पमहश्च कथितं श्रुतास्त्वया । सुद्राणां महतां चैव कृत एव न संशयः ॥ १ ॥
 अयुता च समुत्तिष्ठ गच्छ वृन्दावनं वनम् । गोपिका विरहादांश्च शीघ्रं पश्यामि सुन्दरि ॥

नारायण उवाच—

हस्त्येवं वचनं श्रुत्वा मामिनी रसिकेश्वरी । उवाच कृष्णं नय मां न शक्तां गन्तुमधिर ॥
 राषिवाचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदनः । मामारुह्येषमुक्तावा सोऽन्तर्धानं चकार ह ॥
 सा मनोपायिनी राधा हृत्वा च रोदनं सजम् । इतस्ततश्चन्दनैर्व्यवृन्दारण्यं जगाम सा ॥
 विनेष्ट चन्दनवने रदनी शोककानरा । ददर्श गोपिकास्तत्र शोकातो भगविहृष्टाः ॥
 तासां स्या पूर्णनयना भवन्तीः सर्वत्रामनम् । माय नाथेति कर्कन्तीनिहा हारा रुपाऽन्विताः ॥

ता दृष्ट्वा राधिका सा च प्रेमविच्छेदकातरा । कथयामास वृत्तान्तं मलयभ्रमणादिकम् ॥
 तामिः सार्वभौम सा राधा सरोद विरहातुरा । हा नाथ नाथेत्युच्चार्य विलप्य च मुहुर्मुहुः
 विनिन्द्य कृष्णं कोपेन तर्जयामास च क्षणम् । क्षणं शरीरमुत्पट्टं कोपात्सर्वाः समुद्यताः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे कृष्णस्तत्र चन्दनकानने । स्वात्मानं दर्शयामास राधिकां गोपिकागणम् ॥
 राधा गोपाङ्गनामिश्र दृष्ट्वा प्राणेश्वरं मुदा । सस्मिता च प्रदुदाव पुलकाक्षितविग्रहा ॥
 तूर्णं कृष्णं समाश्लिष्य जहार मुरलीं रुपा । माला च पातवसनं नैमं कृत्वा च मानिनी ॥
 पुनः संशारयामास वलं मालां मनोहराम् । विनोदमुरलीं तुष्टा वृन्दावनविनोदिनी ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमाकृतं च कानरम् । मुहुर्मुहुर्मुखं धीक्ष्य चुचुम्ब परमादरम् ॥
 क्षणं संतर्जयामास क्षणं स्तोत्रं चकार ह । सकर्पूरं च ताम्बूलं क्षणं तस्मै ददौ मुदा ॥
 अथ गोपाङ्गनाः सर्वा रुरुदुः प्रेमविह्वलाः । सर्वं निवेदनं चक्रुः स्वदुःखं विरहोद्भवम् ॥
 देहत्यागं च ज्ञानं च वाहारस्य विसर्जनम् । जने वनेऽहर्निशं च शश्वज्जमणेव च ॥
 क्षणं तं भर्त्सयामासुः स्तोत्रं चक्रुः क्षणं मुदा । क्षणं ददुर्भूषणं च क्षणं तस्मै च चन्दनम् ॥
 काश्चिदूचुः प्राणघोरं पश्य रसेति संततम् । एवं पुनर्न कर्तव्यमनेनेति च काश्चन ॥
 काश्चिदूचुरिमं मध्ये यूयं कुरुत सत्वरम् । निबद्धप्रेमशशेन हृदये चेति काश्चन ॥२१॥
 काश्चिदूचुरयं नास्ति प्रतीतिर्न कदाचन । यस्माच्चेतनघोरं च पश्य पश्येति काश्चन ॥
 काश्चिदूचुर्निष्ठुरोऽयं नरघातीति कोपतः । न पुनर्वदते मां च काश्चनेति च नारद ॥
 निर्जनानि च रम्यानि यानि यानि वनानि च । अमेयुर्गोपिकास्तानि कृष्णेन सह कौतुकात् ॥
 एवं तं गोपिकाः सर्वा मध्ये कृत्वा सदीश्वरम् । ययुर्वनान्तरं यत्र सुरम्भं रासमण्डलम् ॥
 रासं गत्वा स्वर्णपीठे तस्थौ स रसिकेश्वरः । निशि भाति यथाऽऽकाशे चन्द्रस्तारागणैः सह
 नानामूर्तीर्विधायात्र सह तामिर्जनार्दनः । चकार च पुनः क्रीडां कामकीनां मनोहराम्
 स्वयं राधां करे धृत्वा पूर्वोक्तं रतिमन्त्रिणम् । विश्वकर्मविनिर्वाणपाहरोह रमातुः ॥
 चन्दनागुरुकस्तूरीकुङ्कुमार्कं सुवासितम् । तत्र चम्पकनखे स सुप्त्वा च तया सह ॥
 नानाप्रकारशृङ्गारं काम शास्त्रविशारदः । चकार कान्ती क्रीडां च कामिण्या सह कौतुकी ॥
 ममूष सुरतिस्तत्र सुचिरं च तथोर्मुने । रत्निनेष्टा तथो रम्या निरतिर्नास्ति तत्क्षणम् ॥
 एवं तौ तत्पुत्रस्तत्र शषाकृष्णौ रसेःस्तुतौ । तत्पुत्रा गोपिकामिश्र सुरती कृष्णमूर्त्यः ॥

नारद उवाच—

आदौ राधां समुच्चार्य पश्चात्कृष्णं विदुर्नृपाः । निमित्तमस्य मां भक्तं वद भक्तजनप्रिय ॥

नारायण उवाच—

निमित्तमस्य त्रिविधं कथयामि निशामय । जगन्माता च प्रकृतिः पुरुषश्च जगत्पिता ॥
 गरीयसी त्रिजगतां माता शतगुणैः पितुः । राधाकृष्णेति गौरीशैर्येवं शब्दः श्रुतौ श्रुतः ॥
 कृष्णराघेशगौरीति लोके न च कदा श्रुतः । प्रसीद रोहिणीचन्द्र गृहाणार्धमिदं मम ॥
 गृहाणार्धं मया दत्तं संज्ञया सह भास्कर । प्रसीद कपलाकान्त गृहाण मम पूजनम् ॥
 इति दृष्टं सामवेदे कौथुमे मुनिसत्तम । राशब्दोच्चारणादेव स्कीतो भवति माधव ॥
 घाशब्दोच्चारतः पश्चाद्भावत्येव ससंभ्रमः । आदौ पुरुषमुच्चार्य पश्चात्प्रकृतिमुच्चरेत् ॥
 स भवेन्मातृघाती च वेदान्तिकमणे मुने । जैलोक्ये भारतं घन्यं कर्मक्षेत्रं च पुण्यदम् ॥
 ततो वृन्दावनं पुण्यं राधापादाब्जरेणुना । षष्टिर्षप्तहस्त्यणि तपस्तप्तं च वेषसा ॥
 राधिकाचरणान्भोजपादरेणूपलब्धये ॥ ४१ ॥

इति श्रीविष्णु० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० नारदना० राधामाधवयो

रासवर्णनं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथ त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

समतीति पूर्णरासे किं चकार जगत्पतिः । रहस्यं किं बभूवाथ तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥१॥

नारायण उवाच—

रासं निवर्त्य रासे च रासेश्वर्या समन्वितः । स्वयं रासेश्वरस्तस्माद्यमुनापुलिनं ययौ ॥
 तत्र स्नात्वा जलं पीत्वा निर्मलं निर्मले जले । सार्धं गोपाङ्गनामिश्रजलक्रीडां चकार सः ॥
 ततो जगाम भगवान्माण्डरीं राघया सह । गोपाङ्गनाश्च स्वगृहान्प्रययुर्विरहातुराः ॥
 क्रीडां चकार रहसि माण्डरीं मालतीवने । मालतीपुष्पशय्यायां रम्यायां रमणोत्सुका ॥
 कृत्वा क्रीडां च तत्रैव वासन्तीकाननं ययौ । रेमे तत्रैव रासेशो वसन्ते सुमनोहरे ॥
 तत्रैव रमणं कृत्वा ययौ चन्दनकाननम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गो गृह्णत्वा चन्दनोक्षिताम् ॥
 रम्ये चन्दनतट्ये च स्निग्धे चन्दनपल्लवे । पूर्णचन्द्रे समुदिते विजहार तथा सह ॥८॥
 कृत्वा विहारं तत्रैव ययौ चम्पककाननम् । रम्ये चम्पकतट्ये च चकार रतिमधिरः ॥
 रतिं निर्वृत्य तत्रैव ययौ पद्मवनं प्रभुः । पद्मवनसमाकीर्णं तत्त्वेऽतिसुमनोहरे ॥९॥
 सार्धं तत्र पद्ममण्डपां क्रीतेन पद्मगायना । चकार सुखसंभोगं ययौ निद्रां तथा सह ॥
 विहाय निद्रा निद्रेशो ददर्श निद्रिनां प्रियाम् । शयानां पद्मनट्ये च सुखसंभोगमागतः

दृष्ट्वा मुखं च घर्माक्षं शरच्चन्द्रविनिन्दितम् । अतिसंलुप्तसिन्दूरं लुप्तं कज्जलमूत्रवणम्
 संलुप्ताधररागं च संलुप्तगण्डपत्रकम् । विस्त्रस्तकवरीभारं नेत्रोत्पलविमुद्रितम् ॥ १४ ॥
 रत्नकुण्डलयुग्मेनामूल्येन पारिशोभितम् । राजितं मौक्तिकेनैव गजराजोद्भवेन च ॥
 प्रेम्णा स्वसूक्ष्मवस्त्रेण यद्विशुद्धेन माधवः । चकार मार्जनं भक्त्या तद्वक्त्रं भक्तवत्सलः
 केशसंमार्जनं कृत्वा निर्माय कवरीं हरिः । माधवीमालतीमालाजालेन पारिशोभिताम् ॥
 रत्नपट्टसूत्रबद्धा वामवक्त्रां मनोहराम् । अतीव वर्तुलाकारा कन्दमुष्पसुशोभिताम् ॥
 ददौ मिन्दूरतिलकमधश्चन्दनमुज्ज्वलम् । वस्तूरीविन्दुना सार्धं पारितः पारिशोभितम् ॥
 चकार पत्रकं गण्डयुग्मे चित्रविचित्रितम् । प्रददौ कज्जलं भक्त्या नेत्रोत्पलसमुज्ज्वलम्
 चकाराधररागं च राधादाश्चानुरागतम् । कर्णभूषणयुग्मं च चकारातीव निर्मलम् ॥
 अमूल्यरत्नहारं च स्तनभारयुगोज्ज्वलम् । ददौ कण्ठे च वैकुण्ठो मगिराजिविराजितम्
 वह्निशुद्धाशुकं दिव्यममूल्यं विश्वरत्नतः । वासयामास वसनं कस्तूरीकुङ्कुमाक्तम् ॥
 प्रददौ पादयुगले रत्नमञ्जीररञ्जितम् । चकारालक्तकं भक्त्या पादाङ्गुलिनखेषु च ॥
 चकार सेवा सेव्यायाः सेव्यस्त्रिगता सताम् । अहो सेवरुसंभवत्वा श्रेतेन चामरेण च
 सर्वमावविश श्रेष्ठो बोधज्ञः कामशास्त्रवित् । कामिनी बोधयामास वासयामास वसति
 प्रेम्णा च प्रददौ तस्यै सद्रत्नदर्पणं शुभम् । सुवेददर्शनार्थं च सुखचन्द्रं च मार्जितुम्
 नानापुष्पैर्विरचितामञ्जाना चन्दनोसिताम् । गण्डे सौभाग्ययुक्तायाः सौभाग्येन ददौ हरिः
 कस्तूरीकुङ्कुमाक्षं च सुगन्धि चन्दनं ततः । ददौ प्रियायाः सर्वाङ्गे प्रियः प्रेममरेण च
 पारिजातस्य कुसुमं दत्तं रहसि ब्रह्मणा । प्रददौ तत्स्वर्भां च ललितायाश्च नारद ॥
 कमलं निर्मलं दिव्यं सहस्रदलमुज्ज्वलम् । शिवेन दत्तं रहसि ददौ तद्वसिणे करे ॥
 अतिसारं मणीन्द्राणां मगिरत्नं च कौस्तुभम् । दत्तं रहसि धर्मेण तस्मै सुधीतये ददौ ॥
 आसवं रत्नराशस्थं दत्तदत्तं च निर्जने । पानार्थं प्रददौ तस्यै कामोन्मादकरं परम् ॥
 मालतीमाधवीकुन्दमन्दारचम्पकादिवम् । पुष्पं सद्रत्नपात्रस्थं तस्यै सुधीतये ददौ ॥
 सुदुर्लभं च ताम्बूलं कर्पूरादिसुसंस्कृतम् । भक्षणं कारयामास समयज्ञश्च तां प्रियाम् ॥
 सुदुर्लभं च विश्वेषु वाक्पतेः पारीनिर्मितम् । अनुत्तमममूल्यं च वरणेन रहस्थले ॥
 अतिसूक्ष्ममनुभवं दत्तं भक्त्या विराजितम् । वासयामास वसनं कृत्वा नशा च कौटुकात्
 देवराजेन दत्तं च गजराजेन्द्रमौक्तिकम् । नासिकामूषणं चारु तस्यै सुधीतये ददौ ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र सुगीलायाश्च गोपिकाः । पादौ तत्पदचर्चश्च राधायाः सुप्रतिष्ठिताः

पाटितकोटिगोपीभिः सार्धं संहृष्टमानसाः । आश्रयः पादचिह्नं प्रियस्य बहूतः प्रियाम्
 काश्चिच्चन्दनहस्ताश्च काश्चिच्चामरवाहिकाः । काश्चित्कस्तूरिहस्ताश्च मालाहस्ताश्च काश्चन
 काश्चित्सिन्दूरहस्ताश्च काश्चित्कङ्कातिकाकराः । काश्चिदलककरा बल्लहस्ताश्च काश्चन
 काश्चिद्वर्णहस्ताश्च पुष्पपात्रधरा वराः । काश्चिद्व्रीडापद्महस्ता मालाहस्ताश्च काश्चन ॥
 काश्चिदासवहस्ताश्च काश्चिद्वृणवाहिकाः । करतालकराः काश्चिन्मृगं(मृदङ्ग)वाहिकाः पराः
 स्वरयन्त्रकराः काश्चिद्वीणाहस्ताश्च काश्चन । पट्टविंशद्वागरामिण्यो गोपिकारूपधारिकाः ॥
 गोढोकादागत । याश्च मारतं राघया सह । काश्चिज्जगुश्च ननृतुस्तथाऽऽगत्य च काश्चन ॥
 काश्चिञ्चक्रुश्च सेवा च राधायाः श्वेतचामरैः । काश्चिञ्चक्रुश्च देव्याश्च पादसंवाहनं मुदा ॥
 काचिद्द्वै च ताम्बूलं भक्षणार्थं महामुने । एवं कौतुकयुक्तश्च पुण्ये वृन्दावने वने ॥
 प्रतस्थौ गोपिकासार्धं राधावत्सल्यलास्यितः । क्षणं पपौ च माध्वीकं प्रियया सह माधवः
 क्षणं चलाद ताम्बूलं क्षणं निद्रा ययौ मुदा । क्षणं चकार शृङ्गारं रत्ननिर्मितमन्दिरे ॥
 क्षणं जलविहारं च चकार यमुनाजले । इत्येवं कपिता वत्स रासक्रीडा हरेरहो ॥१॥
 स्वेच्छामयस्याऽऽमनश्च परिपूर्णतमस्य च । निर्गुणस्य स्वतन्त्रस्य परस्य प्रकृतेः प्रभोः
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनामीश्वरस्य परस्य च । कृष्णजन्मरहस्यं च बालक्रीडनमीप्सितम् ॥
 उक्तं किशोरचरितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १२ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मव० नारदना० श्रीकृष्णरास-
 क्रीडावर्णनं नाम त्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १३ ॥

अथ पतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारद उवाच--

अतः परं किं रहस्यं बभूव मुनिसत्तम । कथं जगाम भगवान्मथुरां नन्दमन्दिरात् ॥ १ ॥
 नन्दो दधार प्राणाश्च विच्छेदेन हरेः कथम् । गोवाहना यज्ञोदा या कृष्णैकतानमानसाः
 चक्षुर्निभेपविच्छेदाद्या राधा न हि जीवति । कथं दधार सा देवी प्राणान्प्राणेश्वरं विना ॥
 ये ये तत्सङ्गिनो गोपाः शयनाभनभोगतः । कथं तिस्रस्मरुस्ते च तादृशं नान्यथं व्रजे ॥
 श्रीकृष्णो मथुरां गत्वा किं किं वर्म पकार सः । स्वर्गारीहणपर्यन्तं तद्भवान्बभूवर्हति ॥

नारायण उवाच--

यं मेधहार यज्ञं च समाहूतो यतुर्भूतम् । जगाम तत्र भगवान् तेन राज्ञा निमन्त्रितः ॥

राजा प्रस्थापयामास चाकूरं भगवत्प्रियम् । अकूरः प्रेरितो राज्ञा गत्वा च नन्दमन्दिरम्
 श्रीकृष्णं च गृहीत्वा स सगणं मथुरां गतः । कृष्णश्च मथुरां गत्वा जघान नृपतिं मुने ॥
 जघान रजकं चैव चाणूरं मुष्टिकं गजम् । चकार पित्रोरुद्धारं बान्धवानां च बान्धवः ॥
 कुब्जया सह शृङ्गारं कृत्वा च कौतुकेन च । तां च प्रस्थापयामास गोलोकं गोपिकापतिः
 चकार कृपया कृष्णो मालाकारस्य मोक्षणम् । कृपया चोद्धतद्वारा बोधयामास गोपिकाः
 तदोपनीतो भगवानवन्तीनगरं ययौ । चकार विद्याग्रहणं मुनेः सान्दीपनेर्गुरोः ॥ १२ ॥
 ततो जित्वा जगत्संघं निहत्य यवनेधरम् । उग्रसेनं च नृपतिं चकार विधिपूर्वकम् ॥
 गत्वा समुद्रनिक्षेपे निर्माय द्वारकां पुरीम् । जहार रुक्मिणीं देवीं जित्वा नृपतिसंघकम् ॥
 कालिन्दीं लक्ष्मणां शैब्यां सत्यां जाम्बवतीं सतीम् । मित्रविन्दां नागान्वितीं समुद्राहं चकार सः
 निहरय नरकं भूपं रणेन दारणेन च । पत्नीं पोडशसाहस्रं विहारं च चकार सः ॥
 जहार पारिजातं च जित्वा शक्रं च लीलया । विच्छेद बाणहस्तांश्च जित्वा च बन्धुशेखरम्
 पौत्रस्य मोक्षणं कृत्वा पुनरागत्य द्वारकाम् । आत्मानं दर्शयामास लोकांश्च प्रतिमन्दिरम्
 यागे च वसुदेवस्य तीर्थयात्राप्रसङ्गतः । प्राणाधिष्ठातृदेवीं च ददर्श तत्र राधिकाम् ॥
 पूर्णे च शतवर्षे च सुदान्नः शापमोक्षणे । पुनर्ययौ तथा सार्धं पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 पुनश्च शुद्धशाब्दं च तथा सार्धं जगत्पतिः । चकार रासं रामे च पुण्यक्षेत्रे च मारुते ॥
 पूर्णमेकादशाब्दं च निवृत्य नन्दमन्दिरे । मथुरायां द्वारकायां पूर्णमब्दशतं विभुः ॥ २२ ॥
 चकार मारहरणं पृथिव्यां पृथुविक्रमः । पञ्चविंशतिवर्षे च शतवर्षाधिकं मुने ॥ २३ ॥
 निष्ठज्जगाम गोलोकं पृथिव्यां च पुरातनः । यशोदायै च नन्दाय वृषमानाय धीमने ॥
 राधांमात्रे कलावस्थे ददौ सामीप्यमोक्षणम् । कृष्णेन सार्धं गोपी च राधिका च कुतूहलात्
 निबध्य धर्मसेतुं च वैदोक्तं च युगे युगे । इत्येवं कायितं सर्वं समापेन महापुने ॥ २६ ॥
 श्रीकृष्णचरितं रम्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् । ब्रह्मादिस्तम्भार्यन्तं सर्वं नश्वरमेव च ॥ २७ ॥
 भज तं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनम् । स्वेच्छामयं परं ब्रह्म परमारमानमौत्थरम् ॥
 परमव्ययमव्यक्तं मक्तानुग्रहविग्रहम् । सत्यं नित्यं स्वानन्दं च सर्वेशं प्रकृतेः परम् ॥
 निर्गुणं च निरीहं च निराकारं निरञ्जनम् ॥ ३० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मखण्ड० नारदनारा० श्रीकृष्णराधिकासंवादे
 नाम चतुःपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १४ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु

समाप्तोऽयं श्रीमद्ब्रह्मवैवर्तपुराणस्य श्रीकृष्णजन्मखण्डस्याऽऽदिपः खण्डः ।

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं—

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

अथ श्रीकृष्णजन्मखण्डस्योत्तरार्धः ।

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

स एव भगवान्कृष्णः सर्वात्मा पुरुषः परः । दुराराधोऽतिसाध्यश्च सर्वाराध्यः सुखप्रदः
निजमक्तातिसाध्यश्चामक्तस्यासाध्य एव च । शश्वद्दृश्यः स्वमक्तस्याभक्तस्यादृश्य एव च
दुर्ज्ञेयं तस्य चरितं कार्यं हृदयमेव च । बद्धास्तन्नायया सर्वे मोहिताश्च दुरन्तया ॥ ३ ॥
यद्भयाद्वाति वातोऽयं कूर्मं घत्ते निराश्रयः । कूर्मोऽनन्तं विघत्ते च यद्भयेन निरन्तरम् ॥
विमर्ति शेषो विश्वं च यद्भयेन च नारद । सहस्रशार्पा पुरुषः शिरसश्चैकदेशतः ॥ ५ ॥
सप्तसागरसंयुक्तः सप्तद्वीपा वसुंधरा । शैलकाननसंयुक्तः पातालाः सप्त एव च ॥ ६ ॥
सप्त स्वर्गाश्च विविधा ब्रह्मलोकसमन्विताः । एवं विश्वं त्रिभुवनं कृत्रिमं परिकीर्तितम् ॥
यद्भयेन विधात्रा च प्रतिसृष्टौ च निर्मितम् । एवं विश्वान्यसंख्यानि लोमकूपैर्महात्निराद्
यद्भयेन विघत्ते च यदंशो ध्यायते हि यम् । विष्णुः पाति च संसारं यद्भयेन कृपानिधिः ॥
कालाग्निरुद्रो यद्भीतः कालः संहरते प्रजाः । मृत्युंजयो महादेवो यद्भयाद्भयापते च यम्
मद्भुगुणैरुनरागैश्च त्रिरागि विरतः सदा । यद्भयेन द्रव्यमग्निः सूर्यस्तपति यद्भयात् ॥
यद्भयाद्भर्षतीन्द्रश्च मृत्युश्चरति जन्तुषु । यद्भयेन यमः शास्ता पापिनां धर्म एव च ॥
घत्ते च धरणी लोकान्यद्भयेन चराचरान् । सूयते प्रकृतिः सृष्टौ यद्भयान्महदादिकम् ॥
दुर्ज्ञेयं तदमिषायं को वा जानाति पुत्रक । यत्प्रभावं न जानन्ति ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
कथं जानामि तच्चेष्टमहं वत्स सुमन्दधीः । कथं जगाम मथुरां त्यक्त्वा वृन्दावनं वनम्
कथं तत्याज गोपीश्च राधां प्राणाधिकां प्रियाम् । यशोदां बान्धवादींश्च नन्दं वा नन्दनन्दनः
दर्पहा दर्पदः सोऽपि सर्वेषां सर्वदः सदा । नभज राधादर्पं च सुदाम्नः शापकरणात् ॥
अन्येषां भावनाहेतोर्व्रह्मप्राप्तिस्तथा भवेत् । एवं किञ्चिद्धितर्कं च कुरुते कमलोद्भवः ॥

ॐ तत्सद्ब्रह्मणे नमः ।

श्रीमद्द्वैपायनमुनिप्रणीतं—

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

अथ श्रीकृष्णजन्मप्रसङ्गस्योत्तरार्धः ।

अथ पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

स एव भगवान्कृष्णः सर्वात्मा पुरुषः परः । दुरारायोऽतिसाध्यश्च सर्वाश्रयः सुखप्रदः
निजमक्तातिसाध्यश्चामक्तस्यासाध्य एव च । शश्वद्दृश्यः स्वमक्तस्यामक्तस्यादृश्य एव च
दुर्ज्ञेयं तस्य चरितं कार्यं हृदयमेव च । बद्धास्तन्मायया सर्वे मोहिताश्च दुरन्तया ॥ ३ ॥
यद्भयाद्वाति वानोऽयं कूर्मं घते निराश्रयः । कूर्मोऽनन्तं विघते च यद्भयेन निरन्तरम् ॥
विमर्ति शेषो विश्वं च यद्भयेन च नारद । सहस्रशीर्षा पुरुषः शिरसश्चैकदेशतः ॥ ५ ॥
सप्तसागरसंयुक्ता सप्तद्वीपा वसुंधरा । शैलकाननसंयुक्ता पातालाः सप्त एव च ॥ ६ ॥
सप्त स्वर्गाश्च विविधा ब्रह्मलोकसमन्विताः । एवं विश्वं त्रिभुवनं कृत्रिमं परिकीर्तितम् ॥
यद्भयेन विधात्रा च प्रतिसृष्टौ च निर्मितम् । एवं विश्वान्यसंख्यानि लोमकूर्मैर्हान्विराद्
यद्भयेन विघते च यदंशो ध्यायते हि यम् । विष्णुः पाति च संसारं यद्भयेन कृपानिधिः ॥
कालाग्निद्रो यद्भीतः कालः संहरते प्रजाः । मृत्युंजयो महादेवो यद्भयाद्भयापते च यम्
पद्मगुणैरनुरागैश्च विरागी विरतः सदा । यद्भयेन दहत्यग्निः सूर्यस्तपनि यद्भयात् ॥
यद्भयाद्वर्षतीन्द्रश्च मृत्युश्चरति जन्तुषु । यद्भयेन यमः शास्ता पापिनां धर्म एव च ॥
घते च घरणी लोकान्यद्भयेन चराचरान् । मृत्ये प्रकृतिः सृष्टौ यद्भयान्महदादिकम् ॥
दुर्ज्ञेयं तदमिमांशं को वा जानाति पुत्रक । यत्प्रभावं न जानन्ति ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
कथं जानामि तच्चेष्टामहं वत्स सुमन्दरीः । कथं जगाम मधुरां त्यक्त्वा वृन्दावनं वनम्
कथं तत्पान गोपीश्च राधा प्राणाधिका प्रियाम् । यशोदा बान्धवादीश्च नन्दं वा नन्दनन्दनः
दर्पहा दर्पदः सोऽपि सर्वेषां सर्वदः सदा । वमश राधादर्पं च सुदाम्नः शापकरणान् ॥
अन्येषां भावनाहेनोर्ब्रह्मप्राप्तस्तथा भवेत् । एवं किञ्चिद्विचरं च कुर्वन् कमलोद्भवः ॥

चकार दर्पमङ्गं च महाविष्णुः पुरा विभुः । ब्रह्मणश्च तथा विष्णोः शेषस्य च शिवस्य च
 घर्मस्य च यमस्यापि साम्बस्य चन्द्रसूर्ययोः । गरुडस्य च वह्नेश्च गुरोर्दुर्वासस्तथा ॥
 दौवारिकस्य यक्तस्य जयस्य विजयस्य च । सुराणामसुराणां च भवतः कामशक्रयोः ॥
 लक्ष्मणस्यार्जुनस्यापि बाणस्य च मृगोस्तथा । सुमेरोश्च समुद्राणां वायोश्च वरुणस्य च ॥
 सरस्वत्याश्च दुर्गायाः यक्षायाश्च सुवस्तथा । सावित्र्याश्चैव गङ्गाया मनसायास्तथैव च ॥
 प्राणाधिष्ठातृदेव्याश्च प्रियायाः प्राणतोऽपि च । प्राणाधिकाया राधाया अन्येषामपि का कप
 हृत्वा दर्पं च सर्वेषां प्रसादं च चकार सः । कर्ता हर्ता परलयिता खष्टा खट्वश्च सर्वतः ॥
 यं स्तोतुमीशो नालं च पञ्चैकैस्तु शंकरः । स्तोतुं नालं चतुर्वक्त्रो विघाता जगतामपि
 स्तोतुं नालमनन्तश्च सहस्रवदनैरहो । स्वयं विष्णुर्विश्वव्यापी नालं स्तातुं जनार्दनः ॥
 महाविराट्पण शक्तोऽपि यं स्तोतुं परमेश्वरम् । कम्पिता यस्य पुरतः प्रकृतिः परमात्मनः
 सरस्वती जडभूता यं स्तोतुं परमेश्वरम् । महिमानं न जानन्ति वेदा यस्य च नारद ॥
 इत्येवं कथितो ब्रह्मन्प्रभावः परमात्मनः । निर्गुणस्य च कृष्णस्य किं भूयः श्रोतुमिच्छसि
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्तरार्धे नारदना० श्रीकृष्णप्रभा-
 वर्णनं नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

अथ पट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

किमपूर्वं श्रुतं ब्रह्मन्महस्यं परमाद्भुतम् । अनन्वचरितं धन्यमनन्तस्याच्युतस्य च ॥ १ ॥
 कथं कृष्णो महाविष्णोर्दर्पभङ्गं चकार सः । अन्येषां वा कथमहो तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥
 स्वतः श्रीकृष्णचरितमतीव मधुरं श्रुतो । अतीव मधुरं रम्यं काव्यं कविमुक्तात्ततः ॥ २ ॥

नारायण उवाच—

महाविष्णोरहंकारो भूषण सहस्रेति च । सर्वं मल्लोमकूपेषु विश्वान्येवाऽहमीश्वरः ॥ ४ ॥
 हंसारभैरवो भूता तं स जग्रास्त लीलया । स्थिते मूर्ध्नि वशेषे च प्रसादं तं चकार सः ॥
 सर्वात्मना ध्यायमानः स्तुतो र्मानं कृपानिधिः । तच्छरीरं सुसंभवं पुनरेव चकार सः ॥
 ब्रह्मणः सहसा ब्रह्मज्जातिर्यो भूषण ह । अहं त्रिजगता घाता कर्ताऽहमीश्वरः स्वयम् ॥
 गत्वरः प्मितो नास्ति मत्परश्च जितेन्द्रियः । इत्येवं मनसा कृत्वा बहुदर्पो भूषण ह ॥

तं ब्रह्मणां समूहं च दर्शयामास तत्क्षणम् । गोत्रलोके स्वसमीपे च वसन्तं पुरतो विभोः ॥
चतुर्वक्त्रं पञ्चवक्त्रं षड्वक्त्रं च ततोऽधिकम् ॥ ९ ॥
शतवक्त्रं च प्रत्येकं ब्रह्माण्डौघं च लीलया । त्यक्तकामं स्वदेहं च मोहया नतकंवरम्
पुनः प्रसादे कृपया तं चकार कृपानिधिः । कालेन मोहिनीद्वारा तमपूजयं चकार सः ॥
स्वकन्यां दर्शयित्वा तं सकामं च चकार ह । पुनस्तद्वर्षमहं च शिवद्वारा चकार सः ॥
तस्याज लज्जया देहं पुनर्वेहं दधार सः । पुनश्चकार तं पूज्यं ब्रह्माणं ब्रह्मणः प्रभुः ॥
ज्ञानं ददौ महाज्ञानी ज्ञानानन्दः सनातनः । विष्णोर्बभूव गर्वश्च जगत्पाताऽहमीधरः ॥
तमात्मविस्मृतं कृष्णश्चकार रामजन्मानि । अहं विधं विमर्षाति शेषो दर्पावभूव ह ॥
तद्वर्षं गरुडद्वारा चूर्णीभूतं चकार सः । एकदा पूजितो नागैर्गरुडः कृष्णबाहनः ॥ ११ ॥
न पूजितश्च शेषेण स्वदर्पेण पुरा मुने । गरुडेन जितं श्रोधात्तमनन्तं मनस्विनम् ॥ १७ ॥
चकार मोक्षणं तस्य श्रीकृष्णश्च कृपानिधिः । स्वयं शिवः स्वदर्शं च विशाहं न चकार सः ॥
तं कृत्वा मायया मोहं कारयामास स्त्रीयुगम् । पुनर्महारं तत्पत्नीं दत्तकन्यां महासतीम् ॥
वर्षं शुशोच तदेहं क्रौञ्चे कृत्वा च शंकरः । नानास्थानं च बभ्राम रुच्छेःकान्मुहूर्मुहुः ॥
जन्मान्तरे पुनः प्राप्य तां सतीं पार्वतीं मुदा । विसस्मार च स्वज्ञानं दत्तशप्तः पुनः शिवः ॥
पुनश्चाऽऽङ्गीरसद्वारा स्मारयामास सत्वरम् । एकदा सरयः शंभुः प्रेरिताब्धिपुरे पुरा ॥
हत्वा दैत्यं शिवद्वारा त्रिपुरारिं चकार तम् । सर्वं वरं च सर्वस्मै दातुं शंभुः कृपानिधिः
स्यं कल्पतरुर्नृपं प्रतिज्ञां च चकार सः । वृकासुरोऽनुष्ठानं च कृत्वा बभे वरं विभुम् ॥
दास्यामि हस्तं यन्मूर्ध्नि भस्मसाद्भक्तु सणात् । जगाद् जगतां नथ ईप्सितं ते माविष्यति
इति लब्ध्वा वरं रुद्राद्भञ्जितं शंकरं विभुम् । हस्तं दातुं च तं मूर्ध्नि प्राचावत्सत्वरं पुरा ॥
अस्तीव भीतः शंभुश्च जगाम शरणं हरिम् । भगवांश्च शिवस्यार्पितं दैत्यं भस्मी चकार सः ॥
शिवं युद्धं च कुर्वन्तं बाणयुद्धे पुरा विभुः । लीलया जूम्भगास्त्रेण जडीभूतं चकार सः ॥
समागतं दत्तयज्ञे शंभुं दम्भेन लीलया । वारयामास भगवान्हस्तं दत्त्वा च तद्गले ॥ २९ ॥
वेदारकन्यकाद्वारा शप्ता घर्षोऽतिदैवतः । नभूवानिकृशो भीतः कुहामिव यथा शशी ॥
तदा तस्याश्च शापान्ते सत्ये पूर्णो नभूव ह । त्रिगह्वरं त्रेतायां द्वापरं च द्विवादिति ॥
एकपाशं कलौ सोऽपि कलेरन्ते पुनः सवः । षोडशांशोऽतिहिंस्रश्च सस्मार चरणं विभोः ॥
तदा सत्ययुगारम्भे परिपूर्णोऽमवत्पुनः । पुनर्द्युगानुरोधेन क्रमेण च पुनः सवः ॥ ३३ ॥
यमो माण्डवशापेन दूद्रयोनिमवाप ह । तदा पुनः शताब्दान्ते पुनः शुद्धो नभूव ह ॥

साम्बो विमातृशापेन गलत्कुष्ठो बभूव सः । तदा सूर्यघ्नं कृत्वा पुनः शुद्धो बभूव सः ॥
 चन्द्रो दर्पमदेनैव जहार च गुरोः प्रियम् । बभूव दर्पमह्नोऽस्य यक्षमग्रस्तो बभूव सः ॥
 सूर्यो दर्पात्तेजसश्च हन्तुं शंकरकिंकरम् । सुमालीत्यामिव दैत्यं जगामाऽऽशु गिरिं प्रति ॥
 बह्निंश्च दीप्तिकरं कुर्वन्तं विषयं रवेः । सूर्येण भीतो दैत्यश्च शंकरं शरणं ययौ ॥
 सूर्यं दृष्ट्वा शंकरश्च जग्राह शूलमेव च । भीतो दुन्नाव सूर्यश्च दृष्ट्वा तं शूलिनं मुने ॥
 जघान कादशां शूलेन शूली काशीश्वरो रविम् । मूर्छो संप्राप्य शूलेन दर्पमह्नो बभूव ह ॥
 सान्द्रान्वकारः सहसा जग्राह पृथिवीतलम् । आश्रुतोपो महारवो जीवयावास तत्क्षणम् ॥
 दृष्ट्वा शंकरं सूर्यो लज्जितोऽपि मयेन च । कृत्वा तमाश्रयं दृष्टो ययौ गेहं कृपानिधिः ॥
 विमूर्गरुतमतो दर्पं बभूव लीलया पुरा । निःश्वासैः प्रेरितस्यापि शिवस्य वृषभस्य च ॥
 आगच्छन्तं च वैकुण्ठं पृष्ठे कृत्वा शिवं पुरा । द्रष्टुं समागतं भक्त्या देवं नाशयणं परम् ॥
 बह्निर्दर्पो भृगोः क्षापात्सर्वभक्तो बभूव ह । गुरोः स्वभार्याहरणाद्वर्षेऽचूर्णो बभूव ह ॥
 दुर्वाससो दर्पमह्नो बभूव ह्यम्बरीपतः । सुदर्शनेन चक्रेण विष्णोर्दुर्विषहेण च ॥ ४५ ॥
 जयस्य विजयास्यापि दर्पमह्नं चकार सः । वैकुण्ठात्पतितस्यापि ब्रह्मशापच्छलेन च ॥
 नृसिंहेण हतः सोऽपि हिरण्यकशिपुर्वया । सूर्येण हिरण्यासो लीलया च रसातले ॥
 रावणः कुम्भकर्णश्च निहतौ रामबाणतः । जन्मान्तरे च लङ्कायां ब्रह्मणा प्रार्थितस्य च ॥
 शिशुशालो हि निहतः कृष्णबाणेन लीलया । दन्तवक्रश्च सहसा परिपूर्णोऽग्नं जन्मनि ॥
 सुराणां दर्पमह्नं च देवद्वारा चकार ह । अमराणां सुरद्वारा विरोधेन परस्परम् ॥ ५० ॥
 विधिद्वारा दर्पमह्नं भवतश्च चकार सः । भवानासीन्नारदश्च पुरा पुत्रः प्रजापतेः ॥
 गन्धर्वश्च पितुः शापाच्छूद्रीपुत्रस्ततः क्रमात् । ततः पुनर्नारदश्च प्रसादादधुना विभोः ॥
 मम साव्यं विधिमिति कामदर्पो बभूव ह । तं प्रमत्तं हरद्वारा भामसा च चकार सः ॥
 पुनः दृष्ट्वा प्रसादं जीवयामास लीलया । ऐकान्तिकं च तद्वक्तुं स च नाद्यं करोति हि ॥
 चकार दर्पमह्नं च दर्पिणो लक्ष्मणस्य च । रणे शंकरशूलेन रावणपेरितेन च ॥ ५५ ॥
 पुनस्तं जीवयामास रामस्य स्तवनेन च । स्वयं विष्णुमणिष्णोश्च ब्रह्मशापेन नारद ॥
 चकार दर्पमह्नं च कार्त्तिकीर्णस्य च । ममदम्भद्वयं शस्त्रेणामोघेन पशूना पुरा ॥
 विष्णुपुत्रस्य मरुते हरणे वृष्णयोपिताम् । कर्णेन सार्धं समरे पार्श्वे दर्पं बभूव सः ॥
 माणस्य शोपाहरणे विच्छेदं च भुगान्विभुः । भृगोश्च दत्तवदे च दर्पमह्नं चकार सः ॥
 पशूनामस्य रामस्य विवाहे षणि गच्छतः । बभूव दर्पं समरे रामद्वारा पुरा विभुः ॥

सुमेरोः शृङ्गभृङ्गं च वायुद्वारा चकार सः । समुद्राणां दर्पभङ्गं चकारागस्त्यभसणात् ॥
 अकाले सृष्टिहरणे तत्पुत्रमरणे पुरा । कोषयुक्तस्य बाधोश्च दर्पभङ्गं चकार सः ॥६२॥
 उषाहरणयात्रायां द्वारकागमने हरिः । बाणस्य च गवां हेतोर्वरुणं च शशाप सः ॥
 कलहे गङ्गायां सार्धं बाण्या नारायणाग्रतः । सरस्वतीं च तस्याञ्ज तस्या दर्पं वमज्ज सः ॥
 दर्पयुक्तां च दुग्धीं च त्यक्त्वा शम्भुर्हिमालये । कामं च मस्मसात्कृत्वा तपसे च ययौ विभुः ॥
 लज्जामवाप सा देवी तस्या दर्पं वमज्ज सः । सा ययौ तपसे विष्णोः पार्तिहेतोः शिवस्य च ॥
 भारते सुचिरं तप्त्वा देवी विष्णोर्वरेण च । चकार स्वामिनं शम्भुं भगवन्तं सनातनम् ॥
 महासौभाग्ययुक्ता सा चभूव शंकरप्रिया । विश्वेषु सर्वदेवीषु पूज्या वन्द्या स्तुता सुरैः ॥
 दर्पयुक्ता महालक्ष्मीर्बभूव सा महामुने । परामृता पुरा देवी जयेन विजयेन च ॥६९॥
 प्रविशन्ती विमोर्द्धारं दत्त्वा भक्ताय वाञ्छितम् । निवारिता साद्वाराच्च तेन दीवारिकेण वै
 धैदात्मनस्तिरस्कारं सामिमाना महासती । स्मृत्वा हरिः पादपद्मं देहं त्यक्तुं समुद्यता ॥
 तदा ब्रह्मा महेशश्च विष्णुर्धर्मेश्च भास्करः । चन्द्रश्च कामदेवश्च वैश्वानरो धनेश्वरः ॥७२॥
 ऋषयो मुनयश्चैव मनवो विघ्ननाशकाः । महेन्द्रो बरुणश्चैव जगत्प्राणो हुताशनः ॥७३॥
 समापयू रुदन्तस्ते पद्मायाः पुरतः पुरा । तुष्टुबुध महालक्ष्मीं मूलप्रकृतिमधिराम् ॥७४॥

देवा ऊचुः—

क्षमस्व भगवन्मम क्षमाशीले परात्परे । शुद्धसत्त्वस्वरूपे च कोपादिपरिवर्जिते ॥७५॥
 उपमे सर्वसाध्वीनां देवीनां देवपूजिते । स्वयां विना जगत्सर्वं मृततुल्यं च निष्फलम् ॥
 सर्वसंपत्स्वरूपा त्वं सर्वेषां सर्वरूपिणी । रासेर्धर्मविदेधी त्वं त्वत्कलाः सर्वयोषितः ॥
 कैलासे पार्वती त्वं च सीरोदे सिन्धुकन्धका । स्वर्गे च स्वर्गलक्ष्मीसत्वं मार्धलक्ष्मीश्च भूतले ॥
 वैकुण्ठे च महालक्ष्मीर्देवदेवी सरस्वती । गङ्गा च तुलसी त्वं च सावित्री ब्रह्मलोकतः ॥
 कृष्णप्राणार्धिदेवी त्वं गोलोके राविका स्वयम् । रासे रासेश्वरी त्वं च वृन्दा वृन्दावने वने ॥
 कृष्णप्रिया त्वं माण्डीरे चन्द्रा चन्दनवानने । निरजा चम्पकवने श्वेतशृङ्गे च सुन्दरी ॥
 पद्मावती पद्मवने मालती मालतीवने । कुन्ददन्ती कुन्दवने सुशीला केतकीवने ॥८२॥
 कदम्बमाला त्वं देवी कदम्बवाननेऽपि च । रानलक्ष्मीं रानगेहे गृहलक्ष्मीर्गृहे गृहे ॥८३॥
 इत्युक्त्वा देवताः सर्वे मुनयो मनवस्तथा । रुरुर्दुर्नम्रवदनाः शुष्ककण्ठोष्ठनाडकाः ॥
 इति लक्ष्मीस्तयं पुण्यं सर्वदेवैः कृतं शुभम् । यः पठेत्मानुरुत्थाय स वै सर्वं लभेद्भूतम् ॥
 अपार्यो लभते भार्या विनीतां च सुतां सतीम् । सुशीलां सुन्दरीं रम्यामतिमुप्रियवादिनीम् ॥

पुत्रपौत्रवतीं शुद्धां कुलनां कोमलां वराम् । अपुत्रो लभते पुत्रं वैष्णवं चिरजीविनम् ॥
 परमैश्वर्ययुक्तं च विद्यावन्तं यशस्विनम् । अष्टराज्यो लभेद्राज्यं अष्टश्रीर्लभते श्रियम् ॥
 हस्तबन्धुर्लभेद्बन्धुं धनभ्रष्टो धनं लभेत् । कीर्तिहीनो लभेत्कीर्तिं प्रतिष्ठां च लभेद्भूषणम् ॥
 सर्वमङ्गलदं स्तोत्रं शोकसंतापनाशनम् । हर्षानन्दकरं शत्रुवद्धर्ममोक्षसुहृत्प्रदम् ॥ ९० ॥

इति श्रीवत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० भगवद्गुणवर्णने
 लक्ष्मीस्तोत्रकथनं नाम पट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

अथ सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

देवानां स्तवनं श्रुत्वा त्यक्त्वा च रोदनं सती । उवाच सुभसन्ना तास्तेषां स्तोत्रेण नारद ॥

महालक्ष्मीरुवाच—

त्यजामि देहं न कोषाज्ज वैराग्येण सांनतम् । इदं हृदि समालोच्य देवास्तच्छ्रूयतामिति ॥
 यस्मिन्सर्वांशे महति सर्वसाम्ये च निर्गुणे । सर्वस्मिन्नि सदानन्दे समता तृणशैल्योः ॥
 भूमङ्गलीलया लक्ष्मीर्लक्षं सप्तमल च यः । भूत्ये खिया यत्समता किं कार्यं तस्य सेवया
 तत्पत्नीना प्रधानाऽहं निरस्ता द्वारिणाऽधुना । तद्भृत्यभृत्यभृत्येन पारिपूर्णेन नेप्सिता ॥
 त्यज्यामि जीवनमहमसौभाग्या च स्वामिनि । वह्नौ च कामना कृत्वा यथा मद्रं भवेत्पुंरा
 या स्त्री मर्तुरसौभाग्या साऽसौभाग्या च सर्वतः । शयनेऽभोजने तस्या न सुखं जीवनं वृथा
 यस्या नारित प्रियप्रेम तस्या जन्म निरर्थकम् । तर्हि पुत्रे घने रूपे संपत्तौ यौवनेऽपवा ॥
 यद्भक्तिर्नास्ति कान्ते च सर्वप्रियतमे परे । साऽशुचिर्वर्महाना च सर्वकर्मविवर्जिता ॥
 पतिर्वैद्युर्गतिर्भर्ता दैवतं गुरुरेव च । सर्वस्माच्च परः स्वामी न गुरुः स्वामिनः परः ॥
 पिता माता सुतो भ्राता क्लिष्टो दातुमिदं धनम् । सर्वस्वदाता स्वामी च मूढानां योपितां सुराः
 काचिदेव हि जानाति महासाध्वी च स्वामिनम् । अतिसद्व्यशानाता च सुशीला कुलपालिका
 असद्व्यशपसूना या दुःशीला धर्मवर्जिता । मुखदुष्टा योनिदुष्टा पतिं निन्दति कोपतः ॥
 या स्त्री सर्वपरं द्वेष्टि पतिं विष्णुसमं गुरुम् । कुम्भीपाके पचति सा यावदिन्द्राध्वतुर्दश
 ज्ञानं ज्ञानशनं दानं सत्यं पुण्यं तपश्चिरम् । पतिमाक्रुविहीनाया भस्मीभूतं निरर्थकम् ॥
 अतः विचिन्तयामि निष्ठुरं पतिमश्विरम् । भृत्यापराधैर्देवस्य प्राणांस्त्यज्यामि निश्चितम्
 पतिदोषे महासाध्वी पतिं न निष्ठुरं वदेत् । यदि सोढुमशक्ता च प्राणांस्त्यजति धर्मतः ॥

पतिसेवा व्रतं स्त्रीणां पतिसेवा परं तपः । पतिसेवा परो धर्मः पतिसेवा सुरार्चनम् ॥
पतिसेवा परं सत्यं दानतीर्थानुकीर्तनम् । सर्वदेवमयः स्वामी सर्वदेवमयः शुचिः ॥ १९ ॥
सर्वपुण्यस्वरूपश्च पतिरूपी जनार्दनः । या सती मर्तुरुच्छिष्टं भुङ्क्ते पादोदकं सदा ॥
तस्या दर्शमुपस्पर्शं नित्यं वाञ्छन्ति देवताः । ततः सर्वाणि तीर्थानि पुनन्ति पापिनो ह्यथात्
इत्युक्त्वा च महासाध्वी रुरोद च मुहुर्मुहुः । उवाच ब्रह्मा पीतश्च भक्तिनम्रात्मकं धरः ॥

ब्रह्मोवाच—

भविष्यति न मद्रं च जयस्य विजयस्य च । स्वया न शसौ तौ मूढौ प्रियापरावभीतया
सापराधं च घर्मिष्ठः क्षमया न शपेद्यदि । सर्वनाशो भवेत्तस्य निश्चितं मा चिरं सति
यदि शप्तुं न शक्नोति न दण्डं कर्तुमीश्वरः । सापराधे च पुरुषे धर्मो दण्डं करोति च ॥
सर्वक्षमस्व हे मातर्गच्छ गच्छ पिणान्तिकम् । मां च त्वत्स्वामिनो भक्तं नियोज्य सृष्टिकर्मणि
हस्त्युक्त्वा तां पुरस्कृत्वा सार्पं देवैर्मुनीन्द्रकैः । शशिं जगाम वैकुण्ठं वैकुण्ठं स्तोतुमीश्वरः
तत्र गत्वा जगन्नाथं तुष्टाव कमलासनः । चतुर्वर्गैश्चतुर्वक्त्रश्चतुर्वेदविदां गुरुम् ॥ २८ ॥
ब्रह्मणः स्तवनं श्रुत्वा हृष्ट्वा लक्ष्मीं पुरःसराम् । रुदतीं नम्रप्रदनामुवाच कमलापतिः ॥

श्रीभगवानुवाच—

सर्वं जानामि सर्वज्ञः सर्वात्मा सर्वपात्रकः । सर्वशान्ता च सर्वाधिकारणं कमलोद्भव ॥
भक्ते कलशे मणौ च सर्वत्र समता मम । विशेषतोऽतिमद्भक्तः कलत्रात्पर एव च ॥
मद्भक्तौ तत्र पुत्रौ च द्वारपालौ दुरन्तकौ । क्षम मामपराधं च तयोश्च भक्तिपूर्णेभ्योः ॥
मद्भक्तिपूर्णे भलवान्देवैर्यो न बिभेति ॥ रक्षितो मम चक्रेण भक्तिमाध्याकदुर्मदः ॥
इत्युक्त्वा जगतां नाथो लक्ष्मीं कृत्वा स्ववशति । समानीय द्वारपालं तमुवाचेऽमेव च ॥
मा भैर्वत्स सुखं तिष्ठ भवं किं ते भयि स्थिते । मद्भक्तानां च कः शास्ता गच्छ वत्साऽऽ-

त्मनः पद्मम् ॥ १९ ॥

इत्युक्त्वा भगवांस्तत्र विरराम महामुने । ययुर्देवाश्च स्वस्थानं प्रणम्य जगदीश्वरम् ॥
नारायणवचः श्रुत्वा द्वारपाल उवाच दम् । पुलकाश्रितसर्वाङ्गो भक्तिनम्रात्मकं धरः ॥

जय उवाच—

नाहं बिभेति देवांश्च लक्ष्मीं मुनिगणांस्तथा । त्वदीयचरणाम्भोजघ्यानेकतानमानमः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मल० नारदना० उत्त० लक्ष्मी-

वैराग्यमोचनं नाम सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ १७ ॥

अष्टाष्टवशाश्चात्तमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

बभूव दर्पः पृथ्व्याश्च सर्वाधाराऽहमेव ॥ । प्रपुद्गरा च तर्ह्य जगान् धैव ताम्रमुः ॥
 बभूव दर्पः सावित्र्या येदभाताऽहमेव च । काष्ठे चकार तस्यश्च सपुत्राया अदर्शनम्
 बभूव दर्पो गङ्गाया अहं निर्वाणदेति च । जह्नुद्वारा च तर्ह्य जहार जगतां पतिः ॥
 जहार मनसादर्पं दुर्गोद्वारा पुरा मुने । विरजोपगतं कृष्णं भासयामास कोपतः ॥
 प्रविशन्तं रासगृहं गोपीभिर्बिम्बिवारितम् । दौवारिकाभिवर्धैश्च ताटितं तं च दर्पतः ॥
 सुदासो निजमत्तेन राधा शशा बभूव ह । देवेन सहसा ध्वस्ता गोछोकादागता धराम्
 वृषभान्दुल्लिया जाता कलावत्यां च नारद । कृष्णस्तदनुरोचेन कंसमितिच्छलेन च ॥
 समागतो नन्दगैर्ह तेनाहं नन्दनन्दनः । सुदासः शाण्विच्छेदपालनार्थं जगत्पतिः ॥
 पुनर्जगाम मथुरामित्याह कमलोद्भवः । अस्वापरममिप्रापं को वा जानाति नारद ॥
 कथं जातः समायातो मथुरायाश्च गोकुलम् । इत्येवं कथितं सर्वमपरं श्रूयतामिति ॥ १० ॥
 यथा जगाम मथुरां नन्दास नन्दनन्दनः । शोकं नन्दो यशोदा च यथा संप्राप देवताः ॥
 यथा गोपश्च गोप्यश्च गावो वृन्दावने वने । वने वने वा वन्यास्ते वन्या जानन्ति किंचन ॥
 वनं रम्यं वन्यपदमपि त्यक्त्वा वने वने । इमशाने वाऽदमशाने वा बभ्राम ममिनी मुने ॥
 आमं त्यक्त्वा च बभ्राम चेतनाऽचेतना क्षणम् । क्षणेन वर्जिता सा च मार्ययन्ती प्रतिक्षणम्
 क्षणं क्षणं सा श्रमिति चिन्तनं कुर्वती क्षणम् । क्षणं विशन्ती तस्ये च क्षणमुत्थाय तिष्ठति ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजख० उत्त० नारदना० अष्टा-

ष्टाशतमोऽध्यायः ॥ १८ ॥

अथैकोनपष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

इत्येवं कथितं सर्वं सर्वेषां दर्पभजनम् । इन्द्रस्य दर्पमङ्गं च विस्तरेण निशामय ॥ १ ॥
 इन्द्रो दर्पासमायां च रत्नसिंहासनाद्वरात् । मोक्षस्थौ स्वगुरुं दृष्ट्वा ब्रह्मिष्ठे च नृहस्पतिम्
 गुरुर्जगामातिरुष्टः स्वापमाने समत्सरः । तथाऽपि कृपया धर्मा स्नेहाच्च न शशाप तम् ॥
 विना शपेन तर्ह्यदर्पपूर्णमूतो बभूव ह । अन्यश्चैव शपेदर्भात्प्रेम्णा वा चातिकिञ्चिदपम् ॥
 तथाऽपि तं च फलति धर्मस्तं हन्ति नारद । यो यं हितं सप्तपराधं शपेत्कोपेन धार्मिकः

विनाशः सापराधस्य धर्मो नष्टश्च धर्मिणः । तेनाधर्मेण शक्तस्य ब्रह्महत्या बभूव ह ॥
भीतस्त्यक्त्वा स्वराज्यं च प्रययौ स सरोवरम् । सरसः पद्मसूत्रे च निवासं च चकार सः
गुप्तं न शक्ता हत्या च पुण्यं विष्णुसरोवरम् । श्रेष्ठं भरतवर्षे च तपःस्थानं तपस्विनाम्
तदेव पुष्करं तीर्थं प्रवदन्ति पुराविदः । राज्यभ्रष्टं हरिं दृष्ट्वा हरिमक्तो नराधिपः ॥९॥
बलाज्जहार तत्राज्यं नहुषो नाम धार्मिकः । दृष्ट्वा शची वरारोहामनपत्न्यां च सुन्दरीम् ॥
स्वर्गगङ्गां च गच्छन्तीं हृदयेन विदूयता । नवयौवनसंपन्नां रत्नालंकारभूषिताम् ॥११॥
सुक्रीमलां तां सुदतीं वदन्तीं च महासतीम् । मूर्छी संप्राप राजेन्द्रः कामेन यौवनेन च ॥
उवाच तत्पुत्रः स्थित्वा सुविनीतश्च दासवत् ॥ १२ ॥

नहुष उवाच—

घातुर्गतिर्विचित्राऽहो न बोध्या च सतामपि ॥ १३ ॥
ईदृशी स्त्री भगान्नस्य लुब्धस्य परयोपिति । ईदृशी सुन्दरी यस्य परभार्यासु तन्मनः ॥
अस्या ऊग्रे च का रम्भा कूर्वशी का तिष्ठोत्तमा । का या मेना घृताची वा रत्नमाला
कलावती ॥ १५ ॥

कालिका सुन्दरी मद्रावती चम्पावती तथा । एताश्चत्सरसश्चान्याः कलां नार्हन्ति पौडशीम्
इमां विहाय मूढोऽन्धां कथं गच्छति मन्दर्षीः । अस्माकं योपितोऽस्याश्च चेटीतुल्याश्च
निश्चितम् ॥ १७ ॥

मां मनस्य वरारोहे सुप्रीता भव किंकरम् । यथा राधा च गोलोके कृष्णवत्सति राजने ॥
वैकुण्ठोरसि वैकुण्ठे यथा लक्ष्मीः सरस्वती । ब्रह्मलोके च ब्रह्माणी यथैव ब्रह्मवत्सति ॥
यथा मूर्तिर्महासाध्वी धर्मवत्सःस्थलास्थिता । पातालतललक्ष्मीर्वा यथैवाऽनन्तवत्सति ॥
यथा पुष्टिर्गणेशे च देवसेना च कार्तिके । वरुणे वरुणानी च यथा स्याहा हुताशने ॥
यथा रतिः कामदेवे यथा संज्ञा दिनेश्वरे । वायोः पत्नी यथा वायौ यथा चन्द्रे च रोहिणी
यथाऽदितिर्देवमाता तथ श्वश्रूश्च कश्यपे । यथा हिमालये मेना पितृकन्या च मानसी ॥
लोषामुद्रा यथाऽगस्त्ये यथा तारा बृहस्पती । कर्दमे देवहूतिश्च वसिष्ठेऽश्वत्थी यथा ॥
मनी च शतरूपेव दमयन्ती नद्ये यथा । तथा भव रवं सीमा तथा मम वत्सति सुन्दरी ॥
छालया च सहयेन्द्रान्तेतुं शक्तोऽहर्माधरः । नारी वाञ्छति नारं च स्वामिनो मलयतरम्
सुमेरुगिरिकूटे च दुर्गमिति रहास्थले । भयवा मलये रम्ये रम्ये चन्दनवायुना ॥ २७ ॥
विश्रम्भके सुरसने किंश नन्दनकानने । निम्बे शतशृङ्गस्य पुष्पमयानदीतटे ॥ २८ ॥
गोदावरीतीरतीरे समीपे शीतवायुना । चम्पावतीनदीतीरे रम्ये चम्पकानने ॥ २९ ॥

श्मशानेऽतिश्मशाने च रम्येऽतिनिर्जने वने । शैले शैलेऽतिरहासि कंदरे कंदरे वने ॥
 ह्रीपे ह्रीपे दुर्गदुर्गे नद्यां नद्यां नदे नदे । समुद्रपुलिने रम्ये सर्वननुविमिति ॥ ३१ ॥
 विदग्धाया विदग्धेन संगमो निर्जने सुखः । पुष्पचन्दनशय्यायां पुष्पचन्दनचर्चिते ॥
 मां गृहीत्वा कुरु रतिं पुष्पचन्दनचर्चितम् । ब्रह्मणश्च वरैर्देवि जरागृहपुविषर्जितम् ॥
 मां कुरुष्व रतिं भद्रे नित्यं सुम्भिरयौवनम् । सुवेपं सुन्दरं धीरं कामशास्त्रविशारदम् ॥
 शरत्पार्ष्णचन्द्रारयं चन्द्रवंशसमुद्भवम् । आगतामुर्वशीं मद्यां त्यक्तान्तं च याचताम् ॥
 न मे स्पृहा परस्त्रीषु त्वां हृद्युः । छेलुपं मनः । त्यक्त्वा मया स्वभार्याश्च रत्नभूषणभूषिताः ॥
 अथवा रासिताः सर्वा दासीः कृत्वा वरानने । रानेन्द्रसारं मालां ते दास्यामि वरुणस्य च
 निर्मित्य वरुणं युद्धे ब्रह्मास्त्रेणातितेजसा । वह्निशुद्धं वस्त्रयुगं जिह्वा वह्निं सुदुर्बलम्
 दास्याम्यथैव ते देवि निरोज्यं मां नियोजय । मणीन्द्रसारनिर्माणमकराकारकुण्डले ३९
 दास्यामि देवान्निर्मित्य देवदायुश्च सुन्दरि । करभूषणयुगं चात्यमूल्यरत्ननिर्मितम् ॥
 दास्याम्यथैव रोहिण्याश्चन्द्रं जित्वाऽतिदुर्लभम् । यक्षप्रस्तमतिकृशं ममैव पूर्वपूरयम् ॥
 विना युद्धेन भीतो मां कृपया वा प्रदास्यनि । अमूल्यरत्ननिर्माणं कण्ठमङ्गीरयुग्मकम् ॥
 दास्याम्यथैव पार्वत्या मिलां कृत्वा महेश्वरम् । आशुतोषं स्तुतिवशं भक्तेशं च कृपादयम् ॥
 सर्वसंपत्तिदातारं परं वरुणतर्हं शुभे । अमूल्यरत्ननिर्माणकेयूरयुगलं प्रिये ॥ ४४ ॥
 दास्यामि तेऽथ गङ्गाया युद्धं कृत्वा सुदुर्लभम् । बहुलीयुगलं चारु सूर्यपत्न्या मनोहरम्
 सद्गानसारनिर्माणं दास्याम्यथ सुशोभने । कमूल्यरत्ननिर्माणं दर्पणं चातिनिर्मलम् ॥
 दास्यामि ते कामपत्न्याः कामं जित्वा च ललितया । ऋद्धिकमलमञ्जानं कमलायाश्च सुन्दरि
 मिलां कृत्वा च दास्यामि स्तुत्वा च कमलापतिम् । अङ्गुलीयकरत्नानि विश्वेषु दुर्लभानि च
 सावित्र्याश्च प्रदास्यामि कृत्वा च ब्रह्मणस्तपः । स्वयं गीतं प्रगायन्तीं मूर्छनाश्रुतिसंयुताम् ॥
 वाणीवीणां प्रदास्यामि कृत्वा नारायणव्रतम् । रत्नपाशकसेधं च विश्वकर्मावेनिर्मितम् ॥
 कुबेरपत्न्या दास्यामि वादाङ्गुलिविभूषणम् । इत्येवमुक्त्वा नहुषः पपात तत्पदाम्बुजे ॥
 उवाच तं शची त्रस्ता राजपार्श्वगतं नृपम् । उत्थाप्य तं करे धृत्वा शुष्ककण्ठोष्ठतालुका ॥
 स्मारं स्मारं पदाम्भोजं महासाध्वी हरेर्गुरोः ॥ ५२ ॥

शय्युवाच—

शृणु वत्स महाराज हे तात भयमञ्जन ॥ ५३ ॥

मयघ्राता च राजा च सर्वेषां पालकः पिता । भ्रष्टशीश्च महेंद्रोऽथ त्वं च स्वर्गे नृपोऽधुना

यो राजा स पिता पाता प्रजानामिव निश्चितम् । गुरुपत्नी राजपत्नी देवपत्नी तथा वधूः
 पित्रोः स्वसा शिष्यपत्नी भृत्यपत्नी च मातुली । पितृपत्नी भ्रातृपत्नी श्वश्रूश्च भगिनी सुता
 गर्भघात्रीष्टदेवी च पुंसः षोडश मातरः । त्वं नरो देवभार्याऽहं माता ते देवसंमता ॥
 गच्छ वत्सादिति रन्तुं यदि चेच्छसि मातरम् ! सर्वेषां निष्कृतिश्चास्ति न वत्स मातृगामिनाम्
 कुम्भीपाके ते पचन्ति यावद्वै ब्रह्मणो वयः । ततो भवन्ति कृमयः कल्पाः सप्त पचन्ति ते
 ततश्च कुष्ठिनो म्लेच्छा भवन्ति सप्तजन्मसु । नास्त्येव निष्कृतिस्तपामित्याह कमलोद्भवः ॥
 एवं विदूषत्रशूद्राणां ब्राह्मणीगमने नृप । वेदेषु निष्कृतिर्नास्ति चेत्वाङ्गिरसमापितम् ॥
 स्वर्गसंपात्तिमोगश्च सुखं संसारिणां ध्रुम् । मुमुक्षूणां च मोक्षश्च तपश्चैव तपस्विनाम् ॥
 ब्राह्मणानां च ब्राह्मण्यं मुनीनां मौनमेव च । वेदाभ्यासो वैदिकानां कवीनां काव्यवर्णनम्
 विष्णुदास्यं वैष्णवानां विष्णुभक्तिरसं परम् । विष्णुर्हि विना नैव मुक्तिं वन्दन्ति वैष्णवाः
 मल्लद्वयेषु च ह्येतेषु दुर्गन्धिनिलयेषु च । साधूनां हि सुखं साधो स्त्रीणां योनिषु मां वद
 कुलप्रदीप राजेन्द्र राज्ञां मण्डलवर्तिनाम् । लब्धं च भारते जन्म पुण्येन बहुजन्मनाम् ॥
 पद्मानां चन्द्रवंदनां नृपाणां दीप्तिहेतवे । त्वमाविरासीस्तेजस्वी प्रप्तिमव्याहृतमास्करः ॥
 सर्वपापाश्रमाणां च स्वधर्मश्च यशः परम् । स्वधर्महीना नरके पतन्ति मूढचेतसः ॥६८॥
 ब्राह्मणस्य स्वधर्मश्च त्रिसंध्यमर्धनं हरेः । तत्पादोदकनैवेद्यभक्षणं च सुधाधिकम् ॥६९॥
 अन्नं विष्टा जलं मूत्रमनिवेद्य हरेर्नृप । भवन्ति सूकराः सर्वे ब्राह्मणा यदि भुञ्जते ॥
 आजीवं भुञ्जते विप्रा एकादश्या न भुञ्जते । कृष्णमन्यादिने चैव शिवरात्रौ सुनिश्चितम्
 तथा रामनवम्यां च यानतः पुण्यवासरे । ब्राह्मणाणां स्वधर्मश्च कथितो ध्वजगा नृप ॥
 मृतं पतिव्रतानां च पतिस्तेषां परं तपः । यथा पुत्रः परपतिरेव धर्मश्च योविताम् ॥७३॥
 पालयन्ति यथा भूपाः प्रजाः पुत्रानिभौरसाम् । प्रजाप्रियं च पश्यन्ति राजानो मातरं यथा
 दत्तं कुर्वन्ति विष्णोश्च सेवनं देवविप्रयोः । निवारणं च दुष्टानां हिष्टानां प्रतिपालनम्
 इति धर्मः सत्रियाणां कथितो ब्रह्मणा पुरा । वाणिज्यं चैव वैश्यानां स्वधर्मो धर्मसंचयः
 शूद्राणां विप्रसेवा च परो धर्मो विधीयते । सर्वत्रासौ हरो भूष वर्मः सन्धासिनां ध्रुवम्
 रक्तकवासा दण्डी च बिभर्ति मृत्कमण्डलम् । सर्वत्र समदर्शी च स्मरेन्नारायणं सदा ॥
 करोति भ्रमणं नित्यं गेहे गेहे न तिष्ठति । विद्यामन्त्रं च कस्मैनेन ददाति च लोपतः ॥
 करोति नाऽऽश्रमं भिक्षुः करोति नान्यवासनाम् । करोति नान्यसङ्गं च निर्मोहः सद्भवर्जितः
 न स्वादु भुङ्क्ते लोभाच्च स्त्रीमुखं न हि पश्यति । न पान्छितं भक्ष्यं नु याचने गृहिणं व्रजी
 इति सन्धासिनां धर्म इत्याह वमटेन्द्रः । इति ते कथितं पुत्र गच्छ वत्स यथामुत्तम् ॥

इत्युत्तरा च गेहेन्द्राणी विरराम च वार्मानि । उवाच ननुषो रामा शर्वा वक्रवर्धनरः ॥

ननु उवाच—

स्वया यत्कथितं देवी तर्न तत्तु विपर्ययम् । यथार्थधर्म वेदोक्तं निबोध कथयामि ते ॥
 कर्मणा कलमोक्ष सर्वेषां सुरसुन्दरि । नैव स्वर्गे न पाताले नान्यद्विषे धूनी धृतम् ॥
 कृत्वा शुभाशुभं कर्म पुण्यक्षेत्रे च भारते । अन्यत्र तत्कथं भुङ्क्ते कर्मा कर्मानिबन्धनान् ॥
 हिमालयादात्ममुद्रं पुण्यक्षेत्रं च भारतम् । श्रेष्ठं सर्वस्थलानां च मुनीनां च तपःस्थलम् ॥
 तत्र लब्ध्वा जन्म जीवी वधितो विष्णुम यथा । शश्वत्करोति विषयं विहाय सेवने हरेः ॥
 कृत्वा तत्र महत्पुण्यं स्वर्गं गच्छति पुण्यवान् । गृहीत्वा सर्वकल्याणं चिरं स्वर्गे प्रमोदते ॥
 स्वर्गमागच्छति नरो विहाय मानवी तनुम् । स्वशरीरेणाऽऽगतोऽहं मत्पुण्यं पश्य सुन्दरि ॥
 अनेकजन्मपुण्येन चाऽऽगतः स्वर्गमाप्सितम् । ततः किं केन पुण्येन दर्शनं मे त्वया सह ॥
 न हि कर्मस्थलमिदं स्वमोगस्थलमेव च । सारं च सर्वभोगानां वरद्रीभोगमेव च ॥९२॥
 भोगस्थले भोगस्तु न हि त्यक्तुं प्रशस्यते । मावानुरक्तं रसिका भोग्या रवं भोगिनामिह ॥
 द्रव्यमस्वामिकं भोग्यं सुखं त्यजति मन्दधीः । अविरोधसुखत्यागी पशुरेव न संशयः ॥
 गच्छ कान्ते गृहं गत्वा कुरु तस्य मनोहरम् । रमणीयं च रहसि वरं रतिकरं परम् ॥
 त्यज द्वैधं च मनसो निश्चितं वरवर्णिनि । वरानने मया सार्धं मोदस्व वरमन्दिरे ॥
 अमूल्यरत्नमालां च मणिराजविराजिताम् । भित्तां कृत्वा च दास्यामि लक्ष्मीवत्सति शोभि-

ताम् ॥ ९३ ॥

मणिं चानन्तशिरसः सर्वेषामतिदुर्लभम् । दुष्प्राप्यं त्रिपुलोकेषु तुभ्यं दास्यामि सुन्दरि ॥
 मणिरत्नं कौस्तुभं च यो नारायणवत्सति । भित्तां कृत्वा च दास्यामि कृत्वा नारायणवत्तम् ॥
 चन्द्रशेखरमौलेश्च यदर्थं चन्द्रभूषणम् । जरामृत्युव्याधिहरं शक्तं क्रीडाकरं वरम् ॥९४॥
 अतीव विश्वदुष्प्राप्यं विश्ववन्द्यं च सुन्दरम् । विश्वनाथवत्तं कृत्वा तुभ्यं दास्यामि निश्चितम् ॥
 दास्यामि ते श्रीसूर्यस्य मणिश्रेष्ठं स्वयन्तकम् । मवत्या सूर्यवत्तं कृत्वा त्रिपुलोकेषु दुर्लभम् ॥
 अष्टौ भारान्सुवर्णं च यश्च नित्यं प्रसूयते । जरामृत्युहरं चैव परं क्रीडाकरं प्रिये ॥ १०२ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं यात्ररत्नं मनोहरम् । संततं मधुपूर्णां च दास्यामि मदनस्य च ॥१०३॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं सूर्यतुल्यं च तेजसा । नानाचित्रविचित्रादयं निर्माणमाधरेच्छया ॥
 निर्मलं मण्डलाकारं मणिराजविराजितम् । हस्तलक्षपरिमितं चसुरत्नं च सुन्दरि ॥१०४॥
 पद्मापद्मासने श्रेष्ठं श्रेष्ठं तस्याः सुदुर्लभम् । ध्रुवं तुभ्यं प्रदास्यामि कृत्वा पद्मालयात्रनम् ॥

इत्येवमुक्त्वा नहुषः कृत्वा वर्त्मनिरोधनम् । पुनः पपात चरणे महेन्द्राण्या मुहुर्मुहुः ॥
नृपस्य वचनं श्रुत्वा शुष्ककण्ठोऽपतालुका । तमुवाच महेन्द्राणी स्मारं स्मारं गुरुं हरिम् ॥

शच्युवाच—

अचेतनस्य मूढस्य कार्योकार्थमनानतः । श्रोण्याम्यद्य कातिविषा कथा कामाक्षरस्य च ॥
मधुमत्तः सुरामत्तः काममत्तो विचेतनः । मृत्युं न गणयेत्कामी कामेन हतमानसः ॥
त्यज मामद्य हे मत्त मातृदुल्यां रजस्वलाम् । ऋतोः प्रथमो दिवसो ह्यद्य हे नृप मे ध्रुवम् ॥
प्रथमे दिवसे स्त्री च चाण्डाली सा रजस्वला । द्वितीये दिवसे स्लेच्छता तृतीये रजकी तथा ॥
शुद्धा भर्तुश्चतुर्थेऽहनि न शुद्धा वैषपैर्भयोः । असच्छूद्रासमा सा च तद्दिने च परं प्रति
प्रथमे दिवसे कान्ता यो हि गच्छेद्रजस्वलाम् । ब्रह्महत्याचतुर्थांशं लभने नात्र संशयः ॥
स पुमान् हि कर्माहो देवे भिष्ये च वर्माणि । अधमः स च सर्वेषां निन्दितश्चायशास्करः
द्वितीये दिवसे नारी यो ब्रूनेच्च रजस्वलाम् । कामतः परिपूर्णश्च गोहत्या लभते ध्रुवम् ॥
आनीवनं नायिकारी पितृविप्रसुरार्चने । अमनुष्योऽप्यशम्यः स्यादेत्याह्निरसमापितम् ॥
तृतीये दिवसे जाया यो हि गच्छेद्रजस्वलाम् । स मूढो भ्रूणहत्या च लभने नात्र संशयः
पूर्ववत्पतितः सोऽपि न चार्हः सर्वकर्मसु । असच्छूद्रा चतुर्थेऽहनि न गच्छेत्ता विचक्षणः
यदि मा मातरं मूढ प्रहीप्यसि बलेन च ॥ १२० ॥

ऋणावतीते दिवसे गमनं च करिष्यसि । शच्युवाच वचनं श्रुत्वा प्रहस्य नहुषस्तथा ॥
उवाच मन्त्रं शन्यः शक्रफान्ना च सुवताम् । देवपत्नी सदा शुद्धा तन्मन्यूनं मानवं प्रति ॥
शयने भोजने देवी नाशुद्धा मानवं प्रति । रजस्वलायाः संभोगे कर्मसेप्रे च मारते ॥
स्वयोक्तं च भवेत्पापं नात्र दुःस्वर्गे च सुन्दरि । कर्मसेप्रेऽपि तत्कर्म यद्वेदोक्तं शुभाशुभम् ॥
न भवेद्भक्षणानां च जलानां प्रक्षेपणस्य । यथा प्रक्षेपे यद्भोजनं च शुष्कपत्रे च तृणानि च
भक्षन्ति मत्स्यीन् । नि तथा पापं नि वैष्णवे । वह्निसूर्येन ह्यग्रेभ्यस्तेनीषान्निष्णवः सदा ॥
रक्षितो विष्णुचक्रेण स्वतन्त्रो भक्तमुत्तरः । न निवारो न भोगश्च वैष्णवानां स्वकर्मणाम्
लिखितं साध्वि वीर्यश्रु कुरु प्रश्नं बृहस्पतिम् । अस्माश्च सर्वे जामनि । चन्द्रवंश्याश्च
वैष्णवाः ॥ ९८ ॥

देवमन्यं न सेवन्ते चन्द्रवंश्या हरिं विना । सद्दंशममत्रो यो हि ब्राह्मणः सत्रियोऽपवा ॥
विष्णुमन्त्रं न गृह्णाति वाञ्छितो देवभाषया । को वा मन्त्रश्च के देवा न हि शास्त्रा
दमो मम ॥ १२० ॥

सर्वाञ्छास्तुं समर्थोऽहं ब्रह्मविष्णुशिवाम्बिना । शय्यां कुरु गृहं गत्वा शीघ्रं यास्यामि ते
गृहम् ॥ १२१ ॥

५. ऋतुपापं मायि भवेत्तव किं गच्छ शोभने । इत्युक्त्वा नहुषो राजा प्रफुल्लवदनैक्षणः ॥
रत्नयानं समारुह्य ययौ नन्दनकाननम् । न ययौ सा शची, गेहं प्रजगाम गुरोर्गृहम् ॥
गत्वा कुशासनस्थं च ददर्श च बृहस्पतिम् । तारासेवितपादाब्जं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा ॥
जयमालाकरं शशज्ज्वलन्तं वृष्णमूर्तिपुतम् । परमं परमानन्दं परमात्मानधीश्वरम् ॥
निर्गुणं च निरीहं च स्वतन्त्रं प्रकृतेः परम् । स्वेच्छामयं परं ब्रह्म भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
तमानन्दाश्रुनेत्रं च जनाम शिरसा भुवि । रुदती साश्रुनेत्रा सा यज्जन्ती भक्तिसागरे ॥
शोकार्णवे निमज्जन्ती हृदयेन विदूयता । तुष्टाव मीता स्वगुरुं ब्रह्मिष्ठं च कृपानिधिम् ॥

अच्युवाच—

रक्ष रक्ष महाभाग मां भीतां शरणागताम् । त्वेमीश्वरः स्वदात्री च निमग्रां शोकसागरे ॥
अनीश्वरश्चेधरो वा बलवान्वा सुदुर्बलः । स्वशिष्यमार्थां पुत्राश्च शासितुं च सदा क्षमाः ॥
दूरीभूतः स्वराज्याच्च स्वशिष्यश्च कृतस्त्वया । शान्तिर्विभूव दोषस्य चाधुनाऽनुग्रहं कुरु ॥
अनाया सर्वशून्या मां शून्या ताममरावतीम् । संपच्चून्ममाश्रमं मे पश्य रक्ष कृपानिधे ॥
दस्युग्रता च मां रक्ष देशं किंकरमानय । दत्त्वा चरणरेणून्तं शुभाशीर्वचनं कुरु ॥ ४३ ॥
सर्वेषां च गुरुणा च जन्मदाता परो गुरुः । पितुः शतगुणा माता पूज्या वन्द्या गरीयसी ॥
विद्यादाता मन्त्रदाता ज्ञानदो हरिभक्तिदः । पूज्यो वन्द्यश्च सेव्यश्च मातुः शतगुणो गुरुः ॥
मन्त्राद्युद्दिरणैव गुरुरित्युच्यते बुधैः । अन्यो वन्द्यो गुरुरयमन्वश्चारीपिती गुरुः ॥
अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया । वक्षुदन्भीलितं येन तस्मै श्रीगुरुवे नमः ॥
अदीक्षितस्य मूर्तस्य निष्कृतिर्नास्ति निश्चितम् । सर्वकर्मस्वनर्हस्य नरके तत्पशोः स्थितिः ॥
जन्मदाताऽज्ञाता च माताऽन्ये गुरवस्तथा । पारं कर्तुं न शक्तास्ते घोरसंसारसागरे ॥
विद्यामन्त्रज्ञानदाता निपुणः पारकर्मणि । स शक्तः शिष्यमुद्धर्तुमीश्वरश्चेश्वरात्परः ॥
गुरोर्विष्णुर्गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्देवो महेश्वरः । गुरुर्धर्मो गुरुः शेषः, सर्वात्मा निर्गुणो गुरुः ॥
सर्वतीर्थाश्रयश्चैव सर्वदेवाश्रयो गुरुः । सर्ववेदस्वरूपश्च गुरुरूपी हरिः स्वयम् ॥ ५२ ॥
अभीष्टदेवे रष्टे च गुरुः शक्तो हि रक्षितुम् । गुरो रष्टे अभीष्टदेवो न हि शक्तश्च रक्षितुम् ॥
सर्वे ग्रहाश्च ये रष्टा ये रष्टा देवमाज्ञाताः । त्वमेव रष्टो भवसि गुरुरेव हि देवतः ॥
न गुरोश्च प्रियश्चाऽऽत्मा न गुरोश्च प्रियाः सुतः । घनं प्रियं च न गुरोर्न च भार्या प्रिया तथा ॥

न गुरोश्च प्रियो धर्मो न गुरोश्च प्रियं तपः । न गुरोश्च प्रियं सत्यं न पुण्यं च गुरोः परम् ॥
गुरोः परो न शास्ता च न हि बन्वुर्गुरोः परः । देवो राजा च शास्ता च शिष्याणां च
सदा गुरुः ॥ १७ ॥

यावच्छक्तेः दातुमर्हं तावच्छास्ता तदन्नदः । गुरुः शास्ता च शिष्याणां प्रतिजन्मनि जन्मनि
मन्त्रो विद्या गुरुर्देवः पूर्वलब्धो यथा पनिः । प्रतिजन्मनि बन्धेन सर्वेषामुपरि स्थितः ॥
पिता गुरुश्च बन्धश्च यत्र जन्मानि जन्मदः । गुरुषोऽन्ये तथा माता गुरुश्च प्रतिजन्मनि ॥
विप्राणां त्वं वरिष्ठश्च गरिष्ठश्च तपस्विनाम् । ब्रह्मिष्ठो ब्रह्मविद्ब्रह्मन् धर्मिष्ठः सर्वधर्मिणाम् ॥
तुष्टो भव मुनिश्रेष्ठ मां च शक्रं च सांप्रतम् । त्वयि तुष्टे सदा वृष्टा भवन्ति ग्रहदेवताः ॥
इत्युक्त्वा सा शची ब्रह्मन्पुनरुच्यै रुरोद ह । दृष्ट्वा तद्भोदनं तारा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः ॥ १९ ॥
पपात चरणे तारा रुरोद च पुनः पुनः । अपराधं क्षमेत्युक्त्वा गुरुस्तुष्टोऽप्युवाच ताम्

गुरुकथा च—

उत्तिष्ठ तारे शच्यथाश्च सर्वे भद्रं भविष्यति । सद्यः प्राप्स्यसि भर्तारं महेन्द्रं च मदाशिषा
इत्युक्त्वा स गुरुस्तत्र विरराम च नारद । पपात चरणे तारा पुनरेव रुरोद च ॥
गृहीत्वा च शची तारा संस्थाप्य च स्ववसति । बोधयामास विविधमाध्यात्मिकमनुत्तमम्
वाचीकृतं गुरुस्तोत्रं पूजाकाले च यः पठेत् । गुरुश्चाभीष्टदेवश्च संतुष्टः प्रतिजन्मनि ॥
ग्रहदेवद्विजासं च वरितुष्टाश्च संततम् । राजानो बान्धवाश्चैव संतुष्टाः सर्वथा सदा ॥
गुरुमर्क्तिं विष्णुमर्क्तिं वाञ्छितं लभते ध्रुवम् । सदा हर्षो भवेत्तस्य न च शोकः कदाचन ॥
पुत्रार्थं लभते पुत्रं भार्वाथं लभते प्रियाम् । सुस्वरूपां गुणवतीं सतीं पुत्रवतीं ध्रुवम्
रोगार्तो मुच्यते रोगाह्नयो मुच्यते बन्धनात् । अस्पृष्टवर्तिः सुपशा मूर्खो भवति पण्डितः
कदाचिद्वन्धुविच्छेदो न भवेत्तस्य निश्चितम् । नित्यं तद्वर्धते भर्गो विपुले निर्मले यशः ॥
लभते परमैश्वर्यं पुत्रवीर्यधनान्वितम् । इह सर्वसुखं मुक्त्वा प्राप्यते श्रीहरेः पदम् ॥
न भवेत्तत्पुनर्जन्म हरिदास्यं लभेद्भुवम् । विष्णुमर्क्तिरसाढ्यौ च निमग्नश्च भवेद्भुवम्
शश्वत्पिबति शान्तिश्च विष्णुमर्क्तिरसामृतम् । जन्ममृत्युनराध्याधिशोकसंतापनाशनम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीहृण्मन्मन्त्र० उत्त० नारदना० महेन्द्रदर्पभद्रपकरणे
शचीशोरापनोदने शचीकृतगुरुस्तोत्रकथनं नामैकोनपष्टिंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथ पण्डितमोऽथायः ।

नारायण उवाच—

शचीस्तोत्रं समाकर्ण्य पारितुष्टो बृहस्पतिः । उवाच मधुरं शान्तः कान्तामिन्द्रस्य नारद
बृहस्पतिरुवाच—

एवञ्च वत्से भयं सर्वं भयं किं ते मयि स्थिते । यथा कचस्य पत्नी मे तथा त्वमापि शोभने
यथा पुत्रस्तथा शिष्यो न भेदः पुत्रशिष्ययोः । तर्पणे पितृदाने च बालमे पारितोषणे ॥
यथाऽग्निदाता पुत्रश्च तथा शिष्यश्च निश्चितम् । इतीदं कण्वशाखायामुवाच कमलोद्भवः ॥
पिता माता गुरुर्माया शिशुश्चानायकमन्त्रवाः । एते पुंसा नित्यं विद्या इत्याह कमलोद्भवः
यश्चेताश्च न पुष्पाति मन्मान्तं तस्य सूतकम् । देवे पित्र्ये न कर्मार्हः सोऽपीत्याह महेश्वरः
कुरुते नरमुद्धि च मातरं पितरं गुरुम् । अयशस्तस्य सर्वत्र विघ्न एव पदे पदे ॥
संपन्नस्तो यः करोति स्वगुरोश्च परामवम् । अचिरात्सर्वनाशश्च भवेत्तस्य मुनिश्चितम् ॥
मां च दृष्ट्वा सभामध्ये नोत्तस्यो पाकशासनः । तत्फलं भुज्यते साक्षात्सद्यः पश्य च साप्रतम्
अहं करोमि मोक्षं च तव रक्षा मुनिश्चितम् । चासितु रक्षितुं शक्तः स एव गुरुरुच्यते ॥
न पश्यति सर्वात्वं च हृच्छुद्ध्याश्च योऽपितः । यन्मानसे विकल्पश्च तस्य वर्धश्च नश्यति
मविष्यति मभावस्ते दुर्गायाश्च समः सति । लक्ष्मीसभा प्रतिष्ठा च यशस्तद्यशसा समम् ॥
सौभाग्यं राधिकातुल्यं तत्समं प्रेमभर्तारि । तत्तुल्यं गौरवं मान्यं प्रीतिः प्राधान्यमश्विरे
रोहिण्याश्च समापेक्षा पूज्या च भारतीसमा । शुद्धा निरुपमा शश्वत्सावित्रीसदृशी सदा
एतस्मिन्नन्तरे तत्र आगतो नृगुणधरः । उवाच वचनं भीतो वाक्पतेर्गोधरे ततः ॥१५॥

दूत उवाच—

उत्तिष्ठ देवि शीघ्रं त्वं गच्छस्व नहुषं प्रति । व्रीडां कर्तुं च रहसि रम्ये नन्दनकानने ॥
दूतस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच बृहस्पतिः । कम्पितावयवः कोपाद्रक्तपङ्कजलोचनः ॥

गुरु उवाच—

नहुषं वद गत्वा त्वं शचीं चेद्भोक्तुमिच्छामि । अपूर्वं यानमारुह्य निशायायागविष्यसि
सहस्रिणां च मन्त्रे च दत्त्वा रथशिबिका शुभाम् । तामारुह्य सुषेपश्च गमनं कर्तुमर्हसि
वाक्पतेर्वचनं श्रुत्वा गवोवाच नृपं तदा । दूतस्य वचनं श्रुत्वा प्रहस्योवाच किं नरम् ॥
गच्छ गच्छ त्वरन् गच्छ सधर्षीर्ह्यभिमानय । उपायं च करिष्यामि ते, सार्धं साप्रतं चर
नृपस्य वचनं श्रुत्वा गत्वा दूतस्तदन्तिवम् । उवाच सूर्यास्तत्रैव यथोक्तं नहुषेण च ॥
दूतस्य वचनं श्रुत्वा ययुः सधर्षो मुदा । राजा दृष्ट्वा न तान्सर्वाग्रनामोवाच सादरम्

नहुप उवाच—

यूयं च ब्रह्मणः पुत्रा ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा । ब्रह्मणः सदृशाः सर्वे सततं भक्तवत्सलाः ॥
नारायणपराः शश्वच्छुद्धसत्त्वस्वरूपिणः । मोहमात्सर्यहानिश्च दर्पाहंकारवर्जिताः ॥
नारायणसमाः सर्वे तेजसा यशसा सदा । गुणेन कृपया प्रेम्णा वरदानेन निश्चितम् ॥
इत्युक्त्वा प्रणतो राजा तुष्टाश्च च स्तोत्रं च । दृष्ट्वा तैः कृतं मूयमूचुः परहितेपिणः ॥

ऋषय ऊचुः—

परं वृणीष्व हे वत्स यत्ते मनसि वाञ्छितम् । सर्वं दातुं वयं शक्ता नासाध्यं नश्च किञ्चन
इन्द्रवं वा मनुवं वा चिरायुर्वा ततः परम् । सप्तदीपेश्वरस्वं चाप्यर्थाव मुचिरं सुखम् ॥
अथापि सर्वसिद्धिस्वं सर्वैर्धर्मैः सुदुर्लभम् । मुक्तिं वा हरिभक्तिं वा तपसा वा सुदुर्लभा ॥
किमीप्सितं ते हे वत्स ब्रूहि नः सांपतं मुदा । सर्वं तुभ्यं प्रदायैव यास्यामस्तपसे मुदा ॥
युगलक्षसमं यच्च क्षणं कृष्णार्चनं विना । तद्धिनं दुर्दिनं यत्तद्व्यानसेवनवर्जितम् ॥३२॥
विना तत्सेवनं यो हि विषयान्यं च वाञ्छति । विषमस्ति प्रणाशाय विहायामृतमीप्सितम्
ब्रह्मा शिवश्च धर्मश्च विष्णुश्चापि महान्विराट् । गणेशश्च दिनेशश्च शेषश्च सनकादयः ॥
एते यश्चरणाम्भोजं ध्यायन्तेऽहर्निशं मुदा । जन्ममृतयुजरात्याधिहरं तन्निरता वयम् ॥
तेषां च वचनं श्रुत्वा तानुवाच नृपेश्वरः । स लज्जितो नम्रवक्रो मायामोहितमानसः ॥

नहुप उवाच—

सर्वं दातुं समर्थाश्च यूयं च भक्तवत्सलाः । अधुना देहि (दत्तं) मे तूर्णं शचीदानमभीप्सितम् ॥
सप्तर्षिवाहनं कान्तं शचीच्छति महासती । एतदेव वम वरं निष्पन्नं कुरुताचिरम् ॥३८॥
नहुपस्य वचः श्रुत्वा मुनयश्च परस्परम् । आयुर्धैर्जहसुः सर्वे वीतुकेन च नारद ॥३९॥
राजानं मोहितं मत्वा वेष्टितं विष्णुमायया । वक्रुः प्रतिज्ञां तं वीतुं कृपया दीनवत्सलाः ॥
वक्रुः स्तब्धे तच्छिबिकां मुक्तापाणिकम्पिताम् । राजा यथौ मुदेषश्च रत्नभूषणभूषितः
दृष्ट्वा चातिविलम्बं च भर्त्सयावाप्त तानृपः । क्रुधा शशाप दुर्वासाश्चाग्रगामी च वर्त्मनि
महानजगरो मत्वा तत वै भूदमानस । दर्शनाद्धर्मपुत्रस्य तव मोक्षो भविष्यति ॥ ४३ ॥
रत्नयानेन वैकुण्ठं गत्वा वैकुण्ठसेवनम् । कतिप्यसि महाराज न कर्म निष्फलं भवेत् ॥
इत्युक्त्वा प्रययुः सर्वे प्रहस्य मुनिसत्तमाः । राजा पथात् तच्छापात्तर्षो मत्वा महामुने ॥
शचीं जगाम तच्छुक्ता शुकं नत्वाऽपरावर्ताम् । यथौ नृहस्पतिः शीघ्रं यधेन्द्रः पद्मतन्त्रपु
गत्वा सरोवराम्भाशमानुहाव सुरेश्वरम् । अतिपसदावदन् कृपया च कृपाभिधिः ॥४७॥

वृहस्पतिरुवाच—

अयि वत्स त्वमागच्छ भयं किं ते मयि स्थिते, त्यज भौतिमिह गच्छ गुरस्तेऽहं बृहस्पतिः
स्वगुरोश्च स्वरं श्रुत्वा महेन्द्रो हृष्टमानसः । रूपं विहाय सूक्ष्मं च स्वरूपेण समापयौ ॥
पपात दण्डव मूर्ध्ना भवत्या चरणयोगुर्गो. । तं रुदन्तं महाभीतं मुदोरसि चकार सः ॥
कारयित्वा सोमयागं प्रायश्चित्तार्थमेव च । रत्नसिंहासने रम्ये वासयामास तं गुरुः ॥
प्रददौ परमैश्वर्यं पूर्वमाद्य चतुर्गुणम् । आगत्य सर्वदेवाश्च चक्रुः सेवां मुदाऽन्विताः ॥
शची संप्राप भर्तारं महेन्द्रं त्रिदशेश्वरम् । मन्दिरे पुष्पतल्ये च मुष्टौ सा मुदाऽन्विता ॥
इत्यर्थं कथितं वत्स महेन्द्रदर्पभञ्जनम् । शर्चसर्पावरसा च किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

नारद उवाच—

सोमयागविधानं च ब्रूहि मां मुनिसत्तम । कथं तं कारयामास गुरुश्च किं फलं परम् ॥

नारायण उवाच—

ब्रह्महत्याप्रशमनं सोमयागफलं मुने । वर्षं सोमलतावनं यजमानः करोति च ॥ ५१ ॥
वर्षमेकं फलं भुङ्क्ते वर्षमेकं जलं मुदा । त्रैवर्षिकं व्रतमिदं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२ ॥
यस्य त्रैवर्षिकं धान्यं निहितं भूतवृद्धये । अधिकं वाऽपि विधेयं स सोमं पातुमर्हति ॥
महाराजश्च देवो वा यागं कर्तुमलं मुने । न सर्वसाध्यो यज्ञोऽयं बहुत्रो बहुदक्षिणः ॥
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० शक्तदर्पभञ्जनकरणे

शक्तमोक्षकथनं नाम पण्डितमोऽध्यायः ॥ १० ॥

अथैकपण्डितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

इति ते कथितं विचिदि-द्रव्य दर्पभञ्जनम् । अपरं श्रूयतां ब्रह्मन्सावधानं निगूढकम् ॥
समुद्रमयनं कृत्वा पीत्वाऽमृततरसं पुरा । निमित्त्य दैत्यसंघांश्च बहुदण्डो बभूव ह' ॥ १ ॥
तदा कृष्णो बलिद्वारा शनदपै वपञ्ज ह । अष्टश्रियो बभूवुस्ते देवा इन्द्रपुरोगमाः ॥ २ ॥
तदा बृहस्पतेः स्तोत्रादेदितेश्च जनेन ते । जातश्च स्वाशकलयाऽप्यदित्या वामनो विभुः ॥
याच्यां कृत्वा बलिं राजर्ष्यं कृपया च कृपानिधिः । तस्मै ददौ महेन्द्राय देवेभ्यश्चापि संपदम्
बभूव शक्रदर्पश्च पुनः कल्पान्तरे पुनः । विमुर्दुर्वाससो द्वात्रिंशजहार तच्छिष्यं मुने ॥ ३ ॥
पुनर्ददौ च कृपया कृपालुर्मन्त्रकमलः । पुनः श्रीदुर्भेदः सोऽपि जहार गौतमप्रियां ॥
तदा गौतमशापेन मगाहश्च बभूव सः । संप्राप यातनामिन्द्रः स्वाहंवेदनया पुरा ॥ ४ ॥

उच्चैः तं जहमुर्द्वेषा ऋषयो मनवन्तदा । देवाश्च लज्जितः सर्वे मृततुर्यो बृहस्पतिः
तदा सहस्रवर्षं च तपस्तप्त्वा रवेः पुरा । रवेर्वरेण शक्रः स सहस्राक्षो नमूव ह ॥
कलङ्करूपमिन्द्रस्य तच्चक्षुर्निर्वरं परम् । यथा चन्द्रे कलङ्कश्च तारकाहरणादभूत् ॥

नारद उवाच—

ब्रह्मन् केन प्रकारेण जहार गौतमप्रियाम् । महासतीमहल्या च पूज्या मुनिपावनीम्
शुद्धाशया महाभागां निर्मला कमलाकलाम् । एतद्वेदितुमिच्छामि वद वेदविदा वर ॥

नारायण उवाच—

पुष्करे तीर्थपात्राया सूर्यपर्वणि नारद । तत्राऽऽगतामहन्वा च ददर्श पाकशासनः ॥
सुस्मिता सुदर्शी शान्ता धीनश्रोणिपयोधराम् । मूर्ध्निवाप चेन्द्रश्च हृष्टिमात्रेण तस्मिन्नात्
अथापरदिने ता च दृष्ट्वा मन्दाकिनीतटे । एकाकिनीं सुस्मिता च स्मृतीं नम्रा सलज्जिताम्
दृष्ट्वा श्रोणिं स्तनयुगमतीव विपुलं हरिम् । मूर्ध्निवाप कामार्णो जहार चेतना पुनः ॥
क्षणेन चेतना प्राप्य गत्वा काशी तदन्तिकम् । उवाच श्लक्ष्णया वाचा विनयेन पतिव्रताम्

महेन्द्र उवाच—

अहो गुणमहो रूपमहो किं वा नवं वयः । अहो किं वा मुखश्रीस्ते शरच्चन्द्रं विनिन्दती
अहो कटाक्षं कुटिलं पुंसां चित्तनिकर्षणम् । किमहो लोचनं पद्मप्रभं मोचनमप्यपि नमः ॥
गमनं रमणीयं च गमनञ्जनभजनम् । अहो वाक्यं सुमधुरं भीष्मादपि दुर्लभम् ॥२०॥
किमहो विपुलश्रोणी वासाधारा मनोहरा । कामदा कामुकायैः सुमिमानसमोहिनी ॥
अतीव कठिना धीना रम्भास्तम्बविडम्बिता । अहो निःस्पृहगुलं वर्तुलं चन्द्रविम्बवत् ॥
श्रीयुक्तं श्रीकल्युगतुर्यं ते स्तनयुग्मकम् । अत्युन्नतं सुखदिनं त्रैलोक्यपचितमोहनम् ॥
अहो किं वा तपस्तेषां गौतमश्च तपोवनः । संशयं यत्कलेनैव सुदर्शी सुन्दरी वराम् ॥
निषेधं प्रकृतिं दृगीं विष्णुभाषा सतातनीम् । लक्ष्मीं च लक्ष्मीसदृशीं भीमश्रीं प्रागप्यपि नमः
सुकीमला सुवदना ललना नलिनाननाम् । शुद्धा च सुदर्शी श्यामा न्यश्रोत्रलम्बयाम्
स्वत्पालनं च जानामि कामशास्त्रविचक्षणः । वामो वा रामकृष्णश्च किं त्वा जानाति गौतमः
मा प्रशंसति । नित्यं ते कामशास्त्रविचक्षणाः । उर्वश्याश्रयं पुरतो वा प्रशंसन्ति सैन्यम्
दासीं कृत्वा च दास्यामि शचीं तुभ्यं वरानने । त्रैलोक्यलक्ष्मीं विपुला गृह्णाण त्वम गौतमम्
अनभिज्ञं कामशास्त्रे दुर्बलं च तपश्चिन्तम् । अन्वहार्यं निष्कामं नारायणपरायणम् ॥
अविदग्धो विज्ञाता च योनयामास योऽस्यम् । ईदृशीं कमुनीं रम्यां ददाति च तपश्चिन्ते

इत्युक्त्वा कामुकः शक्रः पपात चरणे मुदा । तमुवाच महासाध्वी वेदोक्तं च यथोचितम् ॥

अहल्योवाच—

अभागाद्ब्रह्मणश्चापि मरीचेश्च तपस्विनः । अभागात्कश्यपस्यापि त्वं पुत्रः पापमानसः ॥
किं तज्जनेन तपसा मौनेन च घनेन च । सुरार्चनेन तीर्थेन स्त्रीपिर्विषय मनो हृतम् ।
स्त्रीरूपं निर्मितं सृष्टौ मोहाय कामिनां मनः । अन्यथा न भवेत्सृष्टिः स्त्रैष्टा तेमे पुराऽऽज्ञाय
सर्वं मायाकरणद्वयं धर्ममार्गार्गलं नृणाम् । व्यवधानं च तपसां दोषाणामाश्रयं परम् ।
कर्मबन्धनविद्वानां निगडं कठिनं स्मृतम् । प्रदीपरूपं कीटानां मीनानां बलिशं यथा ।
विपकुलं दुग्धमुल्लमारम्भे मधुरोपपम् । पारिणामे दुःखबीजं सोपानं नरकस्य च ॥३९॥
प्रपयः सनकाद्याश्च नोद्वाहं चक्रुरीप्सितम् । परस्त्रीषु मनो येषां तेषां सर्वं च निष्कलम्
परस्त्रीसेवने शक्र इहैवात्ययशस्करम् । परत्र नरकं घोरं ददाति कामुकाय च ॥४१॥
इत्युक्त्वा च महासाध्वी विहाय तं च कामुकम् । प्रवयौ स्वगृहं तूर्णं गृहिणी गौतमस्य च
तत्सर्वं कथयामास गौतमाय तपस्विने । तस्यै प्रहस्य स मुनिर्भेहेन्द्रं च विनिन्द्य च ॥
एकदा गौतमः शीघ्रं जगाम शंकरालयम् । शक्रो गौतमरूपेण ता संमोशं चकार सः
सर्वं ज्ञात्वा च सर्वज्ञैः मन्दिरद्वारमाययौ । निर्गच्छन्तं महेन्द्रं च ददर्श मुनिपुंगवः ॥
नम्रामहल्या रहासि पीनश्रोणिपयोधराम् । मुनिः शशाप शक्रं च मगाह्यश्च भवेति च
कोपाच्छशाप परमीं च रुदतीं मयविह्वलाम् । त्वं च पाषाणरूपा च महारण्ये भवेति च
ययौ च स्वगृहं शक्रो लज्जैरुतानमानसः । उवाच मधुरं भीता स्वामिनं शोककर्षिता ॥

अहल्योवाच—

मां च दासीं च निर्दोषा कथं त्यजसि धार्मिक । त्वं च वेदविदा श्रेष्ठो विचारं कुरु धर्मता

गौतम उवाच—

त्वां जानामि मनःशुद्धा सुव्रता च पतिव्रताम् । त्यक्त्यामि च तवाङ्गी त्वा परवीर्यं च विभ्रतीम्
परमेतया च या कान्ता साऽशुद्धा सर्वकर्मसु । ता यो गच्छेन्महामूढो नरकं तस्य कल्पकम्
अज्ञं निष्ठा नलं मूढं परमेतयाश्च(या) निश्चितम् । उपरेशोज्ञ तस्याश्च हन्ति पुण्यं पुराकृतम्
अनिच्छथा च शृङ्गारे स्त्री मारेण न दुष्प्रति । दुष्टा स्त्री निश्चिन्तं साध्वी स्वेच्छाशृङ्गारकर्मणि
त्वं शक्रं स्नामिन् मत्ता सुखं भुक्त्वा रतिं गृहे । पश्चाद्भूय ते ज्ञानं मा दृष्ट्वा च निशामय
गच्छ गच्छ महारण्यं भव पाषाणरूपिणी । रामपाशङ्गुलिस्पर्शस्यः पूना भविष्यति
मां संशोष्यति तत्पुण्यात्पुनरेवाऽऽगमिष्यसि । गच्छ कान्ते महारण्यविद्युक्त्वा तपसे ययौ

इत्येवं कथिनं सर्वं महेन्द्रदर्पभञ्जनम् । पुनः संप्राप लक्ष्मीं च विमोक्ष कृपया मुने ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मस० उक्त० नारदना०

एकपाठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥

अथ द्विपाठितमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

ब्रह्मन् केन प्रकारेण रामो दाशरथिः स्वयम् । चकार मोक्षणं कुत्र युगे गौतमयोविनः ॥
रावावतारं भुज्जदं समासेन मनोहरम् । कपयस्व महापाग श्रोतुं कौतूहलं मम ॥२॥

नारायण उवाच—

ब्रह्मणा प्रार्थितो विष्णुर्गौतो दैशरथास्त्वयम् । कौसल्यायां च भगवांस्त्रेतायां च मुदाऽन्वितः
कैकेयां भरतश्चैव रामतुल्यो गुणेन च । लक्ष्मणश्चापि शत्रुघ्नः सुमित्रायां गुणार्णवः ॥
विश्वामित्रप्रेषितश्च श्रीरामश्च सलङ्घनः । प्रयथौ मिथिलां रम्यां सीताग्रहणहेतवे ॥९॥
दृष्ट्वा पापाणुरूपां च गमो वर्त्मनि कामिनीम् । विश्वामित्रं च पपच्छ कारणं जगदीश्वरः
रामस्य वचने श्रुत्वा विश्वामित्रो महानपाः । उवाच तत्र धर्मिष्ठो रहस्यं सर्वमेव च ॥७॥
कारणं तन्मुखाद्भूत्वा रामो मुक्त्वावतनः । पत्सर्श पादाङ्गुलिना सा बभूव च पद्मिनी ॥
सा राममाशेषं कृत्वा प्रयथौ भर्तृवन्दिरम् । शुभाशिनं ददौ तस्मै भार्या संप्राप्य गौतमः
रामश्च मिथिला गत्वा अनुर्मलं शिवस्य च । चकार वागिग्रहणं सीतायाश्चैव नारद ॥
कृत्वा विशाहं रानेन्द्रो भृगुर्द्वयं निहत्य च । अयोध्यां प्रयथौ रम्यां श्रीढाकौतुकपङ्कजैः ॥
राजा पुत्रं नृपं कर्तुमिषेव कृतमादरम् । सप्ततीर्थोदकं तूर्णवानीय मुनिपुंगवान् ॥१९॥
कृताघिवासं श्रीरामं सर्वैः महललभंयुतम् । दृष्ट्वा भरतमाता च कैकेयी शोकविह्वला ॥
वरयाभास राजानं पूर्वमह्नीकृतं वरम् । रामस्य वनवासे च राजत्वं भरतस्य च ॥१४॥
परं दातुं महाराजो नेषेप प्रेममोहितः । धर्ममत्यमयेनैवोवाच रामो नृपं सुधीः ॥१५॥

श्रीराम उवाच—

तडागशतदानेन यत्पुण्यं लभने नरः । ततोऽधिकं च लभने वर्षादानेन निश्चिनम् ॥
दशवा गेयदानेन यत्पुण्यं लभने नरः । ततोऽधिकं च लभने पुण्यं कन्यादानतः ॥१७॥
दशवन्शप्रदानेन यत्पुण्यं लभने नरः । ततोऽधिकं च लभने यज्ञैकेन नराधिप ॥१८॥
दानवज्ञेन यत्पुण्यं लभने पुण्यवृञ्जनः । ततोऽधिकं च लभने पुत्रास्यदर्शनेन च ॥१९॥

१ क. पुत्रः २ क. दाशरथिः ।

दर्शने शतपुत्राणां यत्पुण्यं लभते नरः । तत्पुण्यं लभते नूनं पुण्यवान्सत्यपाठनात् ॥२०॥
 न हि सत्यापरो धर्मो नानृतात्पातकं परम् । न हि गङ्गासमं तीर्थं न देवः केचनपारः ॥
 नास्ति धर्मात्परो बन्धुनोष्ति धर्मात्परं धनम् । धर्मात्प्रियः परः को वा स्वधर्मं रसं यत्नतः ॥
 स्वधर्मे रक्षिते तात शश्वत्सर्वत्र मङ्गलम् । यशस्यं सुप्रतिष्ठा च प्रतापः पूजनं परम् ॥
 चतुर्दशाब्दं धर्मेण स्ववत्त्वा गृहसुखं भ्रमन् । वनवासं कारिष्यामि सत्यस्य पाछनाय ते ॥
 कृत्वा सत्यं च शपथमिच्छयाऽनिच्छयाऽपवा । न कुर्यात्पाठनं यो हि मत्मान्तं तस्य सूतकम्
 कुम्भीपाके स पचति यावच्चन्द्रदिवाकरौ । ततो मूको भवेत्कुष्ठो मानवः सप्तजन्मसु ॥
 इत्येवमुक्त्वा श्रीरामो विधाय कलकलजटाम् । प्रययौ च महारण्ये क्षीतया लक्ष्मणेन च ॥
 पुत्रशोकान्महाराजस्तस्याज स्वतनुं मुने । पालनाय पितुः सत्यं रामो बभ्राम वानने ॥
 कालान्तरे महारण्ये भोगिनी रावणस्य च । भ्रमन्ती वानने घोरे भर्त्रा सार्धं सुकैतुकात्
 ददर्श रामं कुलटा कामार्ता राक्षसी तदा । पुलकाक्षितसर्वाङ्गी मूर्ध्निमाप रमरेण च ॥
 श्रीरामनिवटं गत्वा सन्मितोवाच कामुकी । शश्वद्यौवनसंयुक्तऽतिप्रौढा कामदुर्मेदा ॥

शूर्पणखोवाच—

हे राम हे वनशम रूपधाम गुणान्वित । भावानुरक्ता वनिता या गृहाण सुनिर्मेता
 श्रुत्वा शूर्पणखाव वं धर्मं संस्मृत्य धार्मिकः । उवाच मधुरं वाक्यं शापभीतश्च नारद

श्रीराम उवाच—

अन्ध मातः सप्तार्थोऽहममर्थं गच्छ भेऽनुजम् । दुःखं प्रियोऽन्या प्रमत्तेदितरं च सुखालयम्
 रामस्य वचनं श्रुत्वा प्रययौ लक्ष्मणं मुदा । ददर्श लक्ष्मणं शान्तं कान्तं च लक्ष्मणान्वितम् ॥
 मा भनस्व महाभागोऽयुवाच च पुनः पुनः । लक्ष्मणस्त्वद्वचः श्रुत्वा तमुवाच कुतूहलात् ॥

लक्ष्मण उवाच—

विहाय रामं सर्वेशं हे मूढे दासमिच्छसि । सीतादासी च मत्पत्नी सीतादासोऽहमेव च ॥
 भव सीतासपत्नी त्वं गच्छ रामं मदीश्वरम् । तव पुत्रो भविष्यामि सीतायाश्च यथा सति
 लक्ष्मणस्य वचः श्रुत्वा कामेन हनमानता । उवाच लक्ष्मणं मुदा शुक्रकण्ठोष्ठतालुका ॥

शूर्पणखोवाच—

यदि त्यजसि मां मूढ कामात्स्वयमुपगम्यताम् । युवथोश्च रिषत्तिश्च भविष्याति न संशयः
 ब्रह्मा च मोहिनी त्ववत्त्वा विधेऽपूज्यो नभूव सः । रम्भाशापेन दक्षश्च आगमस्ते बभूव सः
 सर्वद्वयोर्वशीशापाद्यक्षपागविचरितः । रूपहीनः कुबेरश्च मेनाशापेन लक्ष्मण ॥ ४९ ॥
 कामो वृताचीशापेन बभूव भम्मसाच्छिवात् । बलिर्भद्रालसाशापाद्भृष्टराज्यो नभूव ह ॥

शापेन मिश्रकेदयाश्च हनमार्थो बृहस्पतिः । मम शापात्तथा रामो हृतमार्थो भविष्यति ॥
कामातुरां यौवनस्यां मार्गी स्वयमुपस्थिताम् । न त्यजेद्धर्मभीतश्च श्रुतं माध्वंदिने पुरा ॥
इह त्यक्त्वा विषदूषस्तः परत्र नरकं व्रजेत् । श्रुत्वा शूर्पणख वाक्यमर्षचन्द्रेण लक्ष्मणः ॥
चिच्छेद नासिकां तस्याः क्षुरधारेण लीलया । तस्या भ्राता च युयुवे बलवान्तरदूषणः ॥
ससैन्यो लक्ष्मणाश्रेण स जगाम यमालयम् । चतुर्दशसहस्रं च राक्षसं वरदूषणम् ॥ ४८ ॥
मृतान्दृष्ट्वा शूर्पणखा भर्त्सयामास रावणम् । सर्वं निवेदनं कृत्वा जगाम पुष्करं तदा ॥
ब्रह्मणश्च वरं प्राप कृत्वा च दुष्करं तपः । उवाच तादृशीं दृष्ट्वा निराहारीं तपस्विनीम्
सर्वज्ञस्तन्मनो मत्वा कृणसिन्धुश्च नारद ॥ ५१ ॥

ब्रह्मोवाच—

अप्राप्य रामं दुष्प्रपन्नं करोषि दुष्करं तपः । नितेन्द्रियाणां प्रवरं लक्ष्मणं धर्मलक्षणम् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवादीनामश्विनं प्रकृतेः परम् । जन्मान्तरे च भर्तारं प्राप्स्यसि त्वं वरानने ॥
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा च जगाम स्वालयं मुदा । वेहं तस्याम सा बहूनां सा च कुब्जा बभूव ह ॥
अथ शूर्पणख वाक्यान्कोपात्कम्पितविग्रहः । जहार मायया सीतां मायावी राक्षसेश्वरः ॥
सीतां न दृष्ट्वा रामश्च मूर्छां प्राप चिरं मुने । चेतनां कारयामास भ्राता चाऽऽध्यात्मिकेन च
ततो बभ्राम गहनं शैलं च कंदरं नदम् । अहर्निशं च शोशार्णो मुनीनामाश्रमं मुने ॥
चिन्मन्त्रेपणं कृत्वा न दृष्ट्वा जानकीं विभुः । चकार मिश्रतां रामः सुग्रीवेण स्वयं प्रभुः ॥
निहाय बालिनं काणैर्ददौ राज्यं च लीलया । सुग्रीवाय च मित्राय स्वीकारपालनाय वै ॥
दूतान्प्रस्थापयामास सर्वत्र वानरेश्वरः । तस्मै सुग्रीवमवने श्रीरामश्च सलक्ष्मणः ५८ ॥
हनुमते वरं दत्त्वा शम्भुं रत्नाकुलीयकम् । सीतायै शुभसंदेशं प्राणधारणकारणम् ॥ ५९ ॥
तं च प्रस्थापयामास दक्षिणां दिक्षुमुत्तमां । सुग्रीवश्चाऽऽदिहने दत्त्वा पादरेणुमुदुर्लभाम् ॥
हनुमान्प्रययौ लङ्कां सीतान्वेषणहेतवे । रामादधीतसंदेशो यथा स्त्रकल्लेखनः ॥ ६१ ॥
अशोकवानने सीतां ददर्श शोकवर्षिताम् । निराहारामतिकृशां कुह्या चन्द्रकलामिव ॥
सततं राम रामेति जपन्ती मक्तिपूर्वकम् । विभ्रनीं च अटामारं तप्तकाञ्चनसंनिभाम् ॥
दशायमाना पदाब्जं च श्रीरामस्य दिवानिशम् । शुद्धाशयां सुशीलां च सुव्रतां च पतिव्रताम्
महालक्ष्मीलक्ष्मयुक्तां प्रज्वलन्तीं स्वतेजसा । पुण्यदां सर्वनीर्यानां दृष्ट्वा भुवनपावनाम् ॥
प्रणम्य मातरं दृष्ट्वा रुदतीं वायुनन्दनः । रत्नाकुलीयं रामस्य ददौ तस्थे मुदाऽन्विताः ॥

रुरोद धर्मी तां दृष्ट्वा धृत्वा तद्यरणाभ्युमम् । उवाच रामसंदेशं सीताजीवनरक्षणम् ॥
हनुमानुवाच—

पारेसमुद्रं श्रीरामः संनद्धश्च सलक्ष्मणः । बभूव राममित्रं च सुग्रीवो बलवान्कपिः ॥
रामश्च बालिनं हत्वा राजयं निष्कण्ठकं ददौ । सुग्रीवाय च मित्राय तद्भार्या बालिना हनयाम् ॥
सुग्रीवश्च तयोद्धारं स्वी चकार च धर्मतः । वानराश्च ययुः सर्वे तवान्वेषणकारणान् ॥
प्राप्य महलवार्तां च मत्तो राजीवलोचनः । गम्भीरं सागरं वदन्वा सोऽचिरेणाऽऽगमिष्यति
निहस्य रावणं पापं सपुत्रं च सवान्वनम् । करिष्यत्यचिरेणैव हे मातस्तव मोक्षणम् ॥
अद्य रत्नमयीं लङ्कां निःशङ्कस्त्वत्प्रसादतः । मस्मीमृतां करिष्यामि मातः पदय च सस्मितम्
मर्कटीङ्गिमुत्तुर्यां च लङ्कां पश्यामि सुमने । मूत्रतुर्यं समुद्रं च शरावमिव भूतलम् ॥ ७४ ॥
पिपीलिकासंप्रमिव ससैन्यं रावणं तथा । संहर्तुं च समर्थोऽहं मुहूर्तार्धेन लीलया । ७५ ॥
रामप्रतिज्ञारक्षार्थं न हनिष्यामि सांप्रनम् । स्वन्धा मव महामागे त्यज भर्ति मदीश्वरि ॥
वानरस्य वचः श्रुत्वा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः । उवाच वचनं मीता सीता रामपतिमता ॥ ७७ ॥

सीतोवाच—

अये जीवति मे रामो मच्छोकार्णवदारणात् ॥ ७९ ॥
अपि मे कुशली नाथः कौसल्यनन्दनः प्रभुः । वीदशश्च कुशाङ्गश्च जानकीजीवनोऽधुना ॥
किमाहारश्च किं भुङ्क्ते मम प्राणाधिकः प्रियः । अपि पारे समुद्रस्य सत्यं सीतापतिः स्वयम्
अपि सत्यं स संनद्धो न शोकेन हतः प्रभुः । अपि स्मरति मां पापां स्वाभिना दुःखरूपिणिम्
मदर्थे कति दुःखं वा संप्राप स मदीश्वरः । हारो नाऽऽरोपितः कण्ठे पुरा व्यवहितो रतौ ॥
अधुनैवाऽऽवयोर्मध्ये समुद्रः ज्ञातयोजनः । अपि द्रक्ष्यामि तं रामं कल्याणसगरं प्रभुम् ॥
कान्तं शान्तं नितान्तं च धर्मिष्ठं धर्मकर्मणि । अपि सेवां करिष्यामि पादपद्मे पुनः प्रभोः
पतिसेवाविहीनाया मूढाया जीवने वृथा । अपि मे धर्मपुत्रश्च सत्यं जीवति लक्ष्मणः ॥
मच्छोकसागरे ममो मग्नदर्पो मया विना । वीराणां प्रवरो धर्मा देवप्रत्यक्षश्च देवरः ॥ ८० ॥
अपि सत्यं ससंनद्धो मत्प्रभोग्नुजः सदा । अपि द्रक्ष्यामि सत्यं तं लक्ष्मणं धर्मलक्षणम् ॥
प्राणानामधिकं प्रेम्णा धन्यं पुण्यस्वरूपिणम् ॥ ८१ ॥
इत्येवं वचनं श्रुत्वा दत्त्वा प्रत्युत्तरं शुभम् । मस्मीमृतां च तां लङ्कां चकार लीलया मुने ॥
पुनः प्रचेवं तस्यै च दत्त्वा वायुसुतः कपिः । प्रथमौ लीलया चेमाग्र्य राजीवलोचनः ॥
सर्वं तत्कथयामास वृत्तान्तं मातुरेव च । सीतामहलवृत्तान्तं श्रुत्वा रामो रुरोद च ॥
रुरोदोच्चैर्लक्ष्मणश्च सुग्रीवश्चापि नारद । वानरा रुरुदुः सर्वे महाबलराक्रमाः ॥ ९२ ॥

निवन्धयेत्ते लङ्कां च प्रययौ रघुनन्दनः । समैव्यः सानुजः शीघ्रं संनद्धश्चापि नारदः ॥
निहत्य रावणं रामो रणं कृत्वा सव न्ववम् । चकार मोक्षणं ब्रह्मन् मत्तायःश्च शुमेसणे
कृत्वा पुष्पकपानेन सीतां सत्यवशायगाम् । अपोच्छां प्रययौ शशि श्रोहाकौतुकमङ्गलेः ॥
श्रीडां चकार भगवान् सीतां कृत्वा च वसामि । विजहौ विगृह्णवालां सीता रामश्च तत्तणम्
मसृष्टीपेश्वरो रामो बभूव पृथिवीतले । बभूव निम्बिला पृथ्वी आधिपत्याचिविवर्जिता ॥
बभूवन् रावपुत्रौ चार्मिकौ च कुशीलवौ । नयेश्व पुत्रैः पौत्रैश्च सूर्यवंशोद्भवा वृषाः ॥
इति मे कथितं वत्स श्रीरामचरितं शुभम् । सुखदं मोक्षदं पारं पार्षणेन भवार्णवे ॥९९॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० श्रीरामचरितं
नाम द्विषष्टिनमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

अथ त्रिषष्टिनमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कंसो विचिन्त्यैवं दृष्ट्वा दुःस्वप्नमेव च । समुद्रिसो महार्मानो निराहागे निरुमुक्तः ॥
पुत्रं मित्रं बन्धुगणं बान्धवं च पुरोहितम् । समानीय समामन्ये तानुवाच सुदुःखिनः ॥१॥

कंस उवाच—

मया दृष्टो निर्भीषे यो दुःस्वप्नो हि मयपदः । निबोधनं कुवाः सर्वं बान्धवश्च पुरोहिताः ॥
विभ्रती रक्तपुष्पाणां मालां सा रक्तचन्दनम् । रक्ताम्बरं खट्वागीक्ष्णं स्तरं च मयंकरम् ॥
प्रहृष्टाष्टाष्टहामं च लोलनिह्वा मयंकरा । अर्धव वृद्धा कृष्णाङ्गी नगरे मम नृत्यानि ॥
मुक्तवेशी छित्तनामा कृष्णा कृष्णाम्बरप्रिया । विषवा मा महाशूरी मामालिङ्गितुमिच्छति
मलिनं चैतद्वदं च विभ्रती रक्तमूर्धनम् । दधनी चूर्णतिलकं कपोले मम वसामि ॥७॥
कृष्णवर्णानि पल्लानि चिह्नानि मेतानि मत्पदः । वनन्ति कृत्वा शब्दांश्च शब्दताडयन्ति च ॥
कुचैर्नो निदृष्टाकागे म्हेच्छो हि रक्तमूर्धनः । दद्याति मया मृषायां जिन्मित्रैर्करिदं कदा ॥
महाशयं च दिव्या स्त्री पतिपुत्रवती मयी वमज्जन् पुण्ड्रम् च साऽजनिशप्य पुनः पुनः ॥
लम्पटानामोद्दण्डा च रक्तचन्दनचर्चिताम् । दद्याति मया विप्रश्च महारुद्रोऽनिशप्य च ॥
सगमुद्गागवृष्टिश्च मम्मवृष्टिः सगं सगम् । सगं सगं रक्तवृष्टिर्मवेच्च नगरे मम ॥१२॥
वानरं वायमं दधानं मल्लुकं मूकरं स्तरम् । पदश्यामि विकटाक्षं शब्दं कुर्वन्मुत्तमम् ॥

रुरोद धर्मां तां दृष्ट्वा धृत्वा तच्चरणाम्बुजम् । उवाच रामसंदेशं सीताजीवनरक्षणम् ॥
हनुमानुवाच—

पारसमुद्रं श्रीरामः संनद्धश्च सलक्ष्मणः । बभूव राममित्रं च सुग्रीवो बलवान्कपिः ॥
रामश्च वालिनं हत्वा राज्यं निष्कण्टकं ददौ । सुग्रीवाय च मित्राय तद्भार्या वाहिना हनम् ॥
सुग्रीवश्च तबोद्धारं स्वी चकार च चर्मतः । वानराश्च ययुः सर्वे तवान्नेषणकारणान् ॥
प्राप्य महलवार्तां च मत्तो राजीवलोचनः । गम्भीरं सागरं बद्ध्वा सोऽचिरेणाऽऽगमिष्यति
निहत्स्य रावणं पापं सपुत्रं च सबान्धवम् । करिष्यत्यचिरेणैव हे मातस्तव मोक्षणम् ॥
अथ रत्नमयीं लङ्कां निःशङ्कस्त्वत्प्रसादतः । मस्मीभूतां करिष्यामि मातः पश्य च सरित्तमम्
सर्कटीडिम्भतुल्यां च लङ्कां पश्यामि सुव्रते । मृन्मत्तस्य समुद्रं च शरावमिव भूतलम् ॥७४॥
पिपीलिकासंघमिव ससैन्यं रावणं तया । संहर्तुं च समर्थोऽहं मुद्गूर्तार्धेन लीलया । ७५॥
रामप्रतिज्ञारक्षार्थं ह निष्प्यामि सांप्रतम् । स्वस्था भव महाभागो त्वज भर्ति मदीश्वरै ॥
वानरस्य वचः श्रुत्वा रुरोदोच्चैर्मुहुर्मुहुः । उवाच वचनं भीता सीता रामवसिष्ठता ॥७७॥

सीतोवाच—

अये जीवति मे रामो मच्छोकार्णवदारुणात् ॥ ७९ ॥
अपि मे कुशली नाथः कौसस्थानन्दनः प्रभुः । कीदृशश्च कृशाङ्गश्च जानकीजीवनोऽधुना ॥
किमाहारश्च किं भुङ्क्ते मम प्राणाधिकः प्रियः । अपि पारे समुद्रस्य सत्यं सीतापतिः स्वयम्
अपि सत्यं स संनद्धो न शोकेन हतः प्रभुः । अपि स्मरति मां पापां स्वाभिन्नो दुःखरूपिणीम्
मदर्थे कति दुःखं वा संप्राप स मदीश्वरः । हारो नाऽऽरोपितः कण्ठे पुरा व्यवहितो रतौ ॥
अधुनैवाऽऽवयोर्मध्ये समुद्रः शतयोजनः । अपि द्रक्ष्यामि तं रामं करुणास गरं प्रभुम् ॥
कान्तं शान्तं नितान्तं च घर्मिष्ठं घर्मकर्मणि । अपि सेवां करिष्यामि पादपद्मे पुनः प्रभोः
पतिसेवाविहीनाया मूढाया जीवनं वृथा । अपि मे धर्मपुत्रश्च सत्यं जीवति लक्ष्मणः ॥
मच्छोकरागरे मत्तो ममदर्थे मया विना । बिराजन् प्रवरो धर्मा देवकल्पश्च देवरः ॥८०॥
अपि सत्यं स संनद्धो मत्प्रभोऽनुजः सदा । अपि द्रक्ष्यामि सत्यं तं लक्ष्मणं धर्मलक्षणम्
प्राणान्मार्धिकं प्रेम्णा घन्यं पुण्यस्वरूपिणम् ॥ ८१ ॥
इत्येवं वचनं श्रुत्वा दत्त्वा प्रत्युत्तरं शुभम् । मस्मीभूतां च तां लङ्कां च स्मर लीलया
पुनः प्रबोधं तस्यै च दत्त्वा वायुमतः कपिः । प्रययौ लीलया वेगाद्यत्र रा-
सर्वे तत्कथयामास वृत्तान्तं मातुरेव च । सीतामहलवृत्तान्तं श्रुत्वा रामो रुरोद च
रुरोदोच्चैर्लक्ष्मणश्च सुग्रीवश्चापि नारद । वानरा रुद्धुः सर्वे महानलपराक्रमाः ॥ ९

आध्यात्मिकमाधिदैवमाधिभौतिकमुत्कटम् । एषां त्रिविधोत्पत्तयानां खण्डनो भूतेवर्धनः ॥
 योगे समाप्ते शंभुश्च जरामृत्युहरं वरम् । ददाति साक्षाद्भवानि दाता च सर्वसंपदाम् ॥
 चकारेमं च योगं च पुरा बाणो महाबलः । नन्दी परशुरामश्च भलश्च बलिनां वरः ॥
 पुरा ददौ घनुरिदं शिवो नन्दीश्वराय च । योगेन मूला सिद्धः स ददौ नागाय धार्मिकः ॥
 कृत्वा योगं महासिद्धो ददौ रामाय पुष्करे । तुभ्यं ददौ परशुरामः कृपया च कृपानिधिः ॥
 सहस्रहस्तपरिमितं दैर्घ्यंऽतिकठिनं नृप । दशहस्तशस्तं च शंकरेऽत्राविनिर्मितम् ॥
 पशुपतेः पाशुपतं युक्तयानेन दुर्बहम् । सर्वे मङ्क्तुं न शक्ताश्च देवं नारायणं विना ॥
 योगं च घनुषः पूनां शंकरस्य तु शंकरे । कुरु शीघ्रं शुमार्य च सर्वान्कुरु निमग्नम् ॥
 अस्मिन्योगे घनुर्भक्तो भवेच्छिदो नराधिप । विनाशो यत्र भानस्य भविष्यति न संशयः ॥
 मग्नं घनुषि यागश्च मग्नो भवति निश्चितम् । फलं ददाति को वाऽत्र चानिघ्नो न च कर्मणि ॥
 ब्रह्मा च घनुषो मूले मध्ये नारायणः स्वयम् । अग्रे श्रीमन्तापश्च महादेवो महामते ॥
 घनुर्हि त्रिविकारं च सद्गन्तव्यं चितं वरम् । त्रिपद्ममध्याह्नमार्तण्डव्यापचञ्चलकारणम् ॥
 अशक्तश्च नमयितुमनन्तश्च महाबलः । सूर्यश्च कार्तिकेयश्च का कपाऽप्यस्य भूमिषु ॥
 त्रिपुरारिः पुराऽनेन जघान त्रिपुरं मुदा । निर्भयं कुरु स्वच्छन्दं मङ्गलार्हं महोत्सवम् ॥
 सायकस्य वचः श्रुत्वा चन्द्रवंशत्रिवर्धनः । उवाच कंसः सर्वार्थं सततं च हितैषिणम् ॥

कंस उवाच—

यमुदेवगृहे जज्ञे मद्रथी कुटनाशनः । स्वच्छन्दं नन्दयेहे च वर्धते नन्दनानः ॥ १९ ॥
 मङ्गल्युर्गोचराश्च मन्त्रिणः सुविशारदान् । भगिनीं पूतनां पूतां जघान बालको बली ॥
 गोवर्धनं दधारिककरेण बलवर्धनः । महेन्द्रस्य च शूरस्य चकार च परामणम् ॥ २१ ॥
 ब्रह्माणं दर्शयामास ब्रह्मरूपं चराचरम् । निबहं बलिनां सानां चकार कृत्रिमे मुदा ॥
 तमेव बलिनं हन्तुं मन्त्रगां कुरु सत्यक । मम शत्रुर्विना तेन नास्तीह घरणीतले ॥
 न हि स्वर्गे न पाताले त्रिषु लोकेषु निश्चिन्तम् । सन्ति सन्तश्च राजानः सर्वत्र मम बान्धवाः ॥
 महातपस्वी ब्रह्मा च तपस्वी शंकरः स्वयम् । विष्णुः सर्वत्र सर्वार्थमा समर्था सनातनः ॥
 नन्दपुत्रं निहत्याहं त्रिषु लोकेषु पूजितः । सर्वभौमो भविष्यामि सपत्नीपेधरो महान् ॥
 त्वर्गे निहत्य शक्रं च दुर्बलं दैत्यनिर्मितम् । भविष्यामि महेन्द्रश्च तत्र निर्मित्य यादकरम् ॥
 रत्नमस्तं च चन्द्रं च ममैव पूर्वपूरुषम् । वायुं कुबेरं वरुणं यमं जेप्त्वामि निश्चिन्तम् ॥
 चन्द्रं नन्दमनं शीघ्रं नन्दं च नन्दनन्दनम् । तज्ज्ञातरं च बलिनें बलमानय सांपतम् ॥

पश्यामि शुष्ककाष्ठानां राशिमम्लानकज्जलम् । अरुणोदयवेलायां कगीक्षिन्ननख नि च ॥
 पीतवस्त्रपरिधाना शुक्लचन्दनचर्चिता । बिभ्रती मालतीमालां रत्नभूषणभूषिता ॥ १४ ॥
 क्रीडाकमलहस्ता सा सिन्दूरचिन्दुशोभिता । वृत्वाऽभिशापं मां रष्टा याति मन्मन्दिरात्सती
 पाशहस्ताश्च पुरुषाः मुक्तकेष्टान्मयंकरोन् । अतिरुसांश्च पश्यामि विशतो नगरं मम ॥
 नग्ननारीं मुक्तकेशीं नृस्यन्तीं च गृहे गृहे । अतीव बिह्वताकारां पश्यामि सस्मितां सदा ॥
 छिन्ननासा च विधवा महाशूद्री दिगम्बरा । सा तैलाम्यङ्कितं मां च करोत्यतिमयंकरी ॥
 निर्वाणाङ्गारयुक्ताश्च भस्मपूर्णा दिगम्बराः । अतिप्रभातसमये चित्रः पश्यामि सन्मितः
 पश्यामि च विवाहं च नृत्यगीतभेनोहरम् । रक्तवस्त्रपरीधानान्पुरुषान् रक्तमूर्धनान् ॥
 रक्तं वसन्तं पुरुषं नृत्यन्तं नग्नमुष्वणम् । घावन्तं च शयानं च पश्यामि सस्मितं सदा ॥
 राहुग्रस्तं च गगने मण्डलं चन्द्रसूर्ययोः । एककाले च पश्यामि सर्वमासं च बान्धवाः ॥
 उल्कापातं धूमकेतुं भूकम्पं राष्ट्रविह्वलम् । अन्ध्रावानं महोत्पातं पश्यामि च पुरोहित ॥
 वायुना घूर्णमानांश्च छिन्नस्वन्धान्महोरुहान् । पतितान् सर्वतांश्चैव पश्यामि पृथिवीतले ॥
 पुरुषं छिन्नशिरसं नृत्यन्तं नग्नमुच्छ्रितम् । मुण्डमालाकरं घोरं पश्यामि च गृहे गृहे ॥
 दग्धं सर्वाश्रमं भस्मपूर्णमङ्गारसंकुलम् । हाहाकारं च कुर्वन् सर्वं पश्यामि सर्वतः ॥
 हृदयेवमुक्त्वा राजा ॥ विराम सभातले । दृष्ट्वा (श्रुत्वा) स्वप्नं बान्धवाश्च न तमुक्त्वा
 निशश्वासः ॥ १७ ॥
 जहार चेतनां सद्यः सत्यकश्च पुरोहितः । मत्वा विनाशं कंसस्य यजमानस्य नारद ॥
 रुरोद नारीवर्गश्च पिता माता च शोकतः । मेने विनाशं ते च सद्यः स्वयमुपस्थितम् ॥
 इति श्रीवत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० अरुदना० कंसदुःस्वप्न-
 कथनं नाम त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥ १३ ॥

अथ चतुःपष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

सर्वं कृत्वा परामर्शं सत्यकश्च पुरोहितः । बुद्धिमान्बुक्कशिष्यश्च तमुवाच हिनं मुने ॥

सत्यक उवाच—

मयं त्यज महामगं मयं किं ते यधि स्थिते । कुरु यागं महेशस्य सर्वारिष्टविनाशनम् ॥
 यागो घर्भुमंखो नाम बहुश्रो बहुदक्षिणः । दुःशवप्नानां नाशकरः शत्रुभूतिविनाशकः ॥

१ क. महोत्सवम् । २ क. "वर्धयो ।

आध्यात्मिकमाधिदैवमाधिमौनिकमुत्कटम् । एषां त्रिविधोत्पन्नानां खण्डनो भूतेवर्धनः ॥
 यागे समाप्ते शंभुश्च जरामृत्युहरं वरम् । ददाति साक्षाद्भवानि दाता च सर्वसंपदाम् ॥
 चकारेमं च यागं च पुरा नाणो महाबलः । नन्दी परशुरामश्च भलश्च बलिनां वरः ॥
 पुरा ददौ धनुरिदं शिवो नन्दीधराय च । यागेन मूला सिद्धः स ददौ बागाय धार्मिकः ॥
 कृत्वा यागं महासिद्धो ददौ रामाय पुष्करे । तुर्यं ददौ परशुरामः कृपया च कृपानिधिः ॥
 सहस्रहस्तपरिमितं दैर्घ्येऽतिकठिनं नृप । दशहस्तभ्रशस्तं च शंकरेऽविनिर्मितम् ॥
 पशुपतेः पाशुपतं युक्तयानेन दुर्ग्रहम् । सर्वे मङ्गलं न शक्ताश्च देवं नारायणं विना ॥
 यागे च धनुः पूजा शंकरस्य तु शंकरे । कुरु शीघ्रं शुभार्थं च सर्वान्कुरु निमन्त्रणम् ॥
 आस्मिन्यागे धनुर्मेढ्रो भवेद्यदि नराधिप । विनाशो यजमानस्य भविष्यति न संशयः ॥
 मये धनुषि यागश्च मयो भवति निश्चितम् । फलं ददाति को वाऽत्र चानिपले च कर्मणि ॥
 ब्रह्मा च धनुषो मूले मध्ये नारायणः स्वयम् । अग्रे चोग्रस्तापश्च महादेवो महामने ॥
 धनुर्हि त्रिविकारं च सद्गन्तव्यचितं वरम् । ग्राम्यमध्याह्नवार्तण्डवमाप्रच्छन्नकारणम् ॥
 अशक्तश्च तमयितुमनन्तश्च महाबलः । सूर्यश्च कार्तिकेशश्च वा कषाऽप्यस्य भूमिषु ॥
 त्रिपुरारिः पुराऽनेन जघान त्रिपुरं मुदा । निर्भयं कुरु स्वच्छन्दं मङ्गलाहं महोत्सवम् ॥
 सत्यकस्य वचः श्रुत्वा चन्द्रवंशविवर्धनः । उवाच कंसः सर्वार्थं सततं च हितैषिणम् ॥

कंस उवाच—

यसुदेवगृहे जज्ञे मद्रघ्नी कुटनाश्रनः । स्वच्छन्दं नन्दगृहे च वर्षते नन्दनन्दनः ॥ १९ ॥
 मङ्गलवृत्तार्णवश्च मन्त्रिणः सुविशारदान् । भगिनीं पूज्यां पूतां जघान बालको बली ॥
 गोवर्धनं दधारिककरेण बलवर्धनः । महेन्द्रस्य च शूरस्य चकार च परामभम् ॥ २० ॥
 ब्रह्माणं दर्शयामास ब्रह्मरूपं चराचरम् । निवहं बालवत्सानां चकार कृत्रिमं मुदा ॥
 तमेव बलिनं हन्तुं मन्त्रजा कुरु सत्यक । मम शत्रुर्विना तेन नास्तीह घण्टीतले ॥
 न हि रवौ न पाताले त्रिपु लोकेषु निश्चिन्तम् । सन्ति सन्तश्च राजानः सर्वत्र मम बान्धवाः ॥
 महातपस्वी ब्रह्मा च तपस्वी शंकरः स्वयम् । विष्णुः सर्वत्र सर्वात्मा समदर्शी सनातनः ॥
 नन्दपुत्रं निहत्याहं त्रिपु लोकेषु पूजितः । सर्वभौवो भविष्यामि सद्योपेक्षरो महान् ॥
 रवौ निहत्य शक्रं च दुर्बलं दैत्यनिर्मितम् । भविष्यामि महेन्द्रश्च तत्र निर्मित्य मास्करम् ॥
 यश्चमस्तं च चन्द्रं च मयैव पूर्वपूष्यम् । वायुं कुबेरं वरुणं यमं जेष्ठापि निश्चिन्तम् ॥
 गच्छ नन्दघ्नं शीघ्रं नन्दं च नन्दनन्दनम् । तद्भातरं च बलिनं बलमानय सांप्रतम् ॥

कंसस्य वचनं श्रुत्वा तमुवाच स सत्यकः । हितं सत्यं नीतिसारं परं सामयिकं तथा
सत्यक उवाच—

अकूरमुद्धवं वाऽपि वसुदेवमथापि वा । प्रस्थापय महामाग नन्दघनमभीष्टितम् ॥
सत्यकस्य वचः श्रुत्वा वसन्तं तत्र संसदि । स्वर्णसिंहासनस्य च वसुदेवमुवाच सः ॥

राजेन्द्र उवाच—

सत्यज्ञो नीतिशास्त्राणां त्वमुपायविशारदः । यत्र नन्दजनं बन्धो वसुदेवमुतालभम् ॥
वृषपानं च नन्दं च बलं च नन्दनन्दनम् । शीघ्रपानय यज्ञेऽत्र सर्वं गोकुलवासिनम्
गृहीत्वा पयिका दूता गच्छन्तु च चतुर्दिशम् । नृगन्मुनिगणान्सर्गिकर्तुं विज्ञापनं मुदा
नृपस्य वचनं श्रुत्वा शुष्ककण्ठोष्ठनालुकः । उवाच वचनं ब्रह्मन् हृदयेन विदूयता ॥

वसुदेव उवाच—

निपुक्तमन राजेन्द्र गमनं मम साम्रतम् । विज्ञापितुं नन्दजनं नन्दं वा नन्दनन्दनम् ॥
पद्यायातो नन्दपुत्रो यागे ते च महोत्सवे । अग्नये तद्विरोधश्च यविष्यति त्वया सह
समहं च समानीय कारयिष्यामि संयुतम् । इति मे न हि भद्रं च विघ्नस्तस्य तथापि च
वित्राऽऽनीतो मृतः कृष्ण इति सर्वो वदिष्यति । वसुदेवः सुतद्वारा जवान नृमेव च
द्वयोरेकतरस्यापि सद्यो मृत्युर्मविष्यति । पतिष्यन्ति च शूराश्च नास्ति युद्धं निरामिषम्
वसुदेववचः श्रुत्वा रक्तारक्तमलोचनः । खड्गं गृहीत्वा तं हन्तुं प्रययौ नृपतिश्चरः ॥
हाहेति कृत्वा पुत्रं च वारयामास तत्सगम् । उपमेनो महाराजपतीं बलवान्मुने ॥
स्वपीठावसुदेवश्च कोभाविष्टो गृहं ययौ । अकूरं प्रेरयामास गन्तुं नन्दजनं नृपः ॥४४॥
दूतान्प्रस्थापयामास शशि प्रतिरिधं तथा । आययुर्बुनयः सर्वे नृपाश्च सगरिचउदाः ॥
दिवपालाश्च सुराः सर्वे ब्राह्मणाश्च तपस्विनः । सनकश्च सनन्दश्च वेदुः पञ्चशिवस्तथा
सनत्कुमारो चमत्तन्त्रवल्ग्वस्तनसः । कपिलश्चसुरिः पैलः सुमन्तुश्च सन्नातनः ॥४५॥
पुलहश्च पुलस्त्यश्च भृगुश्च क्रतुराक्षिराः । मरीचिः कश्यपश्चैव दत्तोऽत्रिश्चयवनस्तथा
भरद्वाजश्च व्यासश्च गौतमश्च पराशरः । प्रचेताश्च वसिष्ठश्च संवत्सश्च बृहस्पतिः ॥४६॥
पात्यापनो याज्ञवल्क्योऽप्युवङ्कः सौभरिस्तथा । पर्वतो देवलश्चैव जैमीपत्यश्च जैमिनिः
विश्वामित्रश्च सुतपाः पिप्पलः शाकटायनः । जाबालिर्नोदलिश्चैव विशात्रिश्च शिलालिकः
आग्नीकश्च जगत्कारस्तथा कल्याणमित्रकः । दुर्वासा वामदेनश्च ऋष्यशृङ्गो विभाण्डकः
पयिः कपिः कणादश्च कौशिकः वाणिनिस्तथा । कौत्सोऽघर्म्यगश्चैव वस्त्रमीकिलोमहर्षगः

मार्कण्डेयो मृकण्डुश्च पशुरामश्च सांक्रातिः । अमस्त्यश्च तथा वान्तस्तथाऽन्ये मुनयो मुने
सशिष्याश्च सपुत्राश्च ब्राह्मणाश्च तपस्विनः । जरासंधो दन्तवक्रो दाम्भिको द्रविडाधिपः ॥
शिशुपालो भीष्मकश्च भगदत्तश्च मुद्गलः । धार्तराष्ट्रो धूमकेतो धूमकेतुश्च शम्बरः ॥
शाह्यः सत्राजितः शङ्कुर्नृपाश्चान्ये महाबलाः । भीष्मो द्रोणः कृपाचार्यो ह्यश्वत्थामा महाबलः
भूरिध्रवाश्च शास्वश्च कैकेयः कौशलस्तथा । सर्वान्संभाषयामास महाराजो यथोचितम्
सत्यको यज्ञदिवसे चकार च शुभक्षणम् ॥ ९८ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० कंसवत्स-
कथनं नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः । १४ ॥

अथ पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कंसस्य वचनं श्रुत्वा सोऽकूरो धर्मिणां वरः । उवाच चोद्धर्षं शान्तं शान्तः प्रहृष्टमानसः

अकूर उवाच—

सुप्रभाताऽद्य रजनी बभूव मे शुभं दिनम् । तुष्टाश्च गुरवो विप्रा देवा मामिति निश्चितम्
कोटिजन्मार्जितं पुण्यं मम स्वयमुपस्थितम् । बभूव मे समुत्पन्नं यद्यत्कर्म शुभाशुभम्
विच्छेद् बन्धनिगड मम बद्धस्य कर्मणा । कारागाराच्च संसारान्मुक्तो यामि हरेः पदम्
सुहृदभीं हृनोऽहं च कंसेन विदुषा रुषा । वरेण तुष्टो देवस्य क्रोधो मम बभूव ह
अजराजं सेमाहर्तुं अजं यास्यामि सांप्रतम् । द्रक्ष्यामि परमं पूज्यं मुक्तिमुक्तिप्रदायिनम्
नवीननलदृश्यामं भीलेन्दीवरलोचनम् । पीतवस्त्रसमायुक्तकटिदेशाविराजितम् ॥ ७ ॥
धूलिभूसारिताहं च किंवा चन्दनचर्चितम् । अथवा नवनीताक्तमङ्गं द्रक्ष्यामि तस्मिन्
किंवा विनोदमुरली वादयन्तं मनोहरम् । किंवा गवां समूहं च चारयन्तमितस्ततः ॥
किंवा वसन्तं गच्छन्तं शयानं वा सुनिश्चितम् । निदेशं कीदृशं चाद्य सुदृष्ट्वा च शुभे क्षणे
यत्पादपद्मं ध्यायन्ते ब्रह्मविष्णुशिवादयः । न हि जानाति यस्यान्तमनन्तोऽनन्तविग्रहः ॥
यत्प्रभावं न जानन्ति देवाः सन्तश्च संततम् । यस्य स्तोत्रे जह्मीभूता भीता देवी सरस्वती
दासीनिष्कृता यदास्ये महालक्ष्मश्च लसिता । गङ्गा यस्य पदाम्भोजानिःसृता सत्त्वरूपिणी
जन्ममृत्युनराव्याधिहरा त्रिभुवनात्परा । दर्शनस्पर्शनाम्नां च नृणां पातकनाशिनी ॥
ध्यायते यत्पदाम्भोजं दुर्गा दुर्गाविनाशिनी । प्रैलोक्यजननी देवी मूलप्रकृतिरोधरी ॥

लोका कूपेषु विधानि महाविष्णोश्च यम्य च । असंख्यान विवित्राणि मूलास्यूलतरस्य च
 स च यत्पोढशाशस्य यस्य सर्वेश्वरस्य च । तं द्रष्टुं यामि हे बन्धो मायामानुषकपेगम् ॥
 सर्वं सर्वान्तरात्मानं सर्वज्ञं प्रकृतेः परम् । ब्रह्मज्योतिस्वरूपं च भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
 निर्गुणं च निराहं च निरानन्द निराश्रयम् । परमं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनम् ॥
 स्वेच्छामय सर्वेशं सर्वबीजं सनातनम् । वदन्ति योगिनः शब्दद्वयायन्तेऽहर्निशं शिशुम्
 मन्त्र-तरसहस्रं च निराहार कृशोदरः । पद्मे पादस्तपस्तेपे पुग पादौ तु यत्कृते ॥
 पुनः कुरु तपस्या च तदा द्रक्ष्यसि मामिति । सकृच्छब्दं च शुभ्राय न ददर्श तथाऽपि तम्
 तावत्कालं पुनस्तपत्वा परं प्राप ददर्श तम् । ईदृशं परमेशं च द्रक्ष्याम्यद्य तमुद्भव ॥
 पुग शंभुस्तपस्तेपे यावद्वै ब्रह्मणो वयः । ज्योतिर्मण्डलमध्ये च गोलोके तं ददर्श सः ॥
 सर्वतत्त्वं सर्वसिद्धं समतत्त्वं परं वरम् । संभाव तत्पदाम्भोजे भक्तिं च निर्मला पराम् ॥
 चकाराऽऽत्मममं तं च यो भक्तो (क्तं) भक्तवत्सलः । ईदृशं परमेशं च द्रक्ष्या० ॥ २१ ॥
 सहस्रशकपातानं निराहार, कृशोदरः । यस्यान्नस्तपस्तेपे भक्त्या च परमात्मनः ॥
 तदा चाऽऽत्मसमं ज्ञानं ददौ तस्मै य ईश्वरः । ईदृशं परमेशं च द्रक्ष्या० ॥ २८ ॥
 सहस्रशकपातानं धर्मस्तेपे च यत्तपः । तदा बभूव साक्षी स धर्मिणा सर्वकर्मिणाम् ॥
 शाश्वतं च फलदाता च यत्प्रसादाङ्गणमिह । सर्वेशभीष्टशमहो द्रक्ष्या० ॥ ३० ॥
 अष्टाविंशतिरिन्द्राणां पतने यद्विवा निशम् । एव क्रमेण वासाब्देः शताब्दं ब्रह्मणो वयः
 अहो यस्य निमेषेण ब्रह्मणः पतनं भवेत् । ईदृशं परमा मानं द्रक्ष्या० ॥ ३१ ॥
 नास्ति भूरजसा संख्या यथैव ब्रह्मणा तथा । तथैव बन्धो विश्वानां तदावारो महाविशद्
 विश्वे विश्वे च प्रत्येकं ब्रह्मविष्णुशिवादयः । मुनयो मनव, सिद्धा मानवाद्याश्चराचराः ॥
 यत्पोढशाश, स विशद् सृष्टौ नष्टश्च लीलया । ईदृशं सर्वशास्त्रारं द्रक्ष्या० ॥ ३५ ॥
 इत्येवमुत्त्वाऽनूरश्च पुलकाक्षितविग्रहः । मूर्त्तौ प्रा' साधुनेत्रो दक्ष्यौ तच्चरणाम्बुजम् ॥
 भूव भक्तिपूर्वाश्च स्मारं स्मारं पदाम्बुजम् । कृत्वा प्रदक्षिणे वाऽपि कृष्णस्य परमात्मनः
 उद्भवश्च तमाश्लिष्य प्रकृशस पुनः पुनः । स च शीघ्रं यथैव मेहमक्रूरोऽपि स्वमन्दिरम् ॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णज-मख० उत्त० नारदना० अकूरहर्षोत्कर्षकथनं
 नाम पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

अथ षट्षष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ रासेश्वरीयुक्तो रासे रासेश्वरः स्वयम् । स च रेमे तथा सार्धमतीव रमणोत्सुकः ॥
सुखसंभोगमात्रेण यथो निद्रां च राधिका । दृष्ट्वा स्वप्नं समुत्थाय दीनोवाच प्रियं दिने ॥

राधिकोवाच—

अहो स्वामिश्रिहाऽऽगच्छ त्वां करोमि स्ववशसि । परिणामे विधाता मे न माने किं करिष्यति
इत्युक्त्वा सा महामाया प्रियं कृत्वा स्ववशसि । दुःस्वप्नं कथयामास हृदयेन विदूयता

राधिकोवाच—

रत्नसिंहासनेऽहं च रत्नच्छत्रं च विभ्रतां । तदानपन्नं जग्राह दृष्टो विप्रश्च मे प्रभो ॥
सागरे वज्रलाकारे महायोरे च दुम्बरे । गभीरे प्रेरयामास मामेव दुर्बलां स च ॥ ६ ॥
तत्र खोतसि शोकार्ता भ्रमामि च मुहुर्मुहुः । महोर्माणां च वेगेन व्याकुला नकसंकुले ॥
ब्राहि ब्राहीति हे नाथ त्वां वदामि पुनः पुनः । त्वां न दृष्ट्वा महामीना करोमि प्रार्थनां सुरम्
कृष्ण तत्र निमज्जन्ती पश्यामि चन्द्रमण्डलम् । निपतन्नं च गगनाच्छतखण्डं च भूतले
क्षणान्तरे च पश्यामि गगनात्सूर्यमण्डलम् । बभूव च चतुःखण्डं निपत्य धरणीतले ॥
एककाले च गगने मण्डलं चन्द्रमूर्ययोः । अतीव कज्जलाकारं सर्वं प्रस्तं च राहुणा ॥
क्षणान्तरे च पश्यामि ब्राह्मणो दीप्तिमानिति । मत्क्रोडस्थं सुधाकुम्भं बभञ्ज च ह्येति च
क्षणान्तरे च पश्यामि महास्रष्टं च ब्राह्मणम् । गृहीत्वा च व्रजन्तं च चतुर्धोः पुरुषं मम
क्रीडाकमलदण्डं च हस्ताद्व्यस्तं मम प्रभो । सहसा खण्डखण्डं च बभूव सह हेतुना ॥
हस्ताद्व्यस्तश्च सहसा सद्रत्नसारदर्पणः । निर्मलः कज्जलाकारः खण्डखण्डो बभूव ह ॥
हारो मे रत्नसाराणां छिन्नो भूत्वा च वससः । अतीव मलिनं पद्मं पथान धरणीतले ॥
सौघपुच्छाङ्गिः सर्वा नृत्यन्ति च हसन्ति च । आस्फोटयन्ति गायन्ति रुदन्ति च तणं तणम्
कृष्णवर्णो बृहच्चक्रं स्ते भ्रमन्तं मुहुर्मुहुः । निपतन्नं चोत्पतन्नं पश्यामि च मयंकरम् ॥
प्राणाधिदेवः पुरषो निःस्वस्थायन्तस्तन्मम । राधे विदोयं देहीनि ततो दासोऽयुवाच ॥
कृष्णवर्णो च प्रीतिमा ममास्तिष्ठति च्छुम्बति । कृष्णवस्त्रपरीवाना चेति पश्यामि सांजनम्
इतीदं विपरीतं च दृष्ट्वा च प्रागवष्टम । नृत्यन्ति दक्षिणाङ्गानि प्रागा आन्दोलयन्ति मे ॥
रुदन्ति शोकात्कर्षन्ति समुद्विग्नं च मानसम् । किमिदं किमिदं नाथ वद वेदविदां वरा ॥
इत्युक्त्वा राधिका देवी शृङ्गकन्दोद्धतलुका । पथान नत्पदम्भोजि मीना सा शोकाग्निहता
भूत्वा स्वप्नं जगन्नाथो देवी कृत्वा स्ववशसि । आन्यात्मिकेन योगेन बोधयामास तत्क्षणम्

तस्याज शोकं सा देवी ज्ञानं संप्राप्य निर्मलम् । शान्तं च भगवन्तं च कृत्वा कान्तं स्वयशसि
इति श्रीविला० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० राधाशोका-
ननोदने षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

अथ सप्तषष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

विरहस्याकुलां दृष्ट्वा कामिनीं काममोहनः । कृत्वा वक्षसि तां कृष्णो ययौ फ्रीडासरोवरम्
राजराजेश्वरी राधा कृष्णवक्षसि राजते । सौदामिनीव जलदे नवीने गगने मुने ॥ २ ॥
रेमे स रमया सार्धं कृपया च कृपानिधिः । ह्योर्द्वयोर्व्यथा स्वर्णमण्योर्मोरकतो मणिः ॥
रत्ननिर्माणपर्यङ्के रत्नेन्द्रसारनिर्मिते । रत्नप्रदीपे ज्वलति रत्नभूषणभूषितः ॥ ४ ॥
रत्नभूषाभूषितया रासरत्नश्च कौतुकात् । रासरत्नाकरे रम्ये निमग्नो रसिकेश्वरः ॥ ५ ॥
रासे रासेश्वरी राधा रासेश्वरमुवाच सा । सुरतौ विरतौ सत्यां विरतेन मनोरथे ॥ ६ ॥

राधिकोवाच—

प्रफुल्लाऽहं स्वया नाथ मृता ग्लाना च त्वां विना । यथा महौषधिगणः प्रमाते मानि मास्करे
नक्तं दीपशिखेवाहं स्वया सार्धं स्वया विना । दिने दिने यथा क्षीणा कृष्णपक्षे विधोः कला
तव वक्षसि मे दीप्तिः पूर्णचन्द्रप्रभासमा । सद्यो मृता त्वया स्वक्ता कुह्ना चन्द्रकला यथा ॥
ज्वलदग्निशिखेवाहं घृताहुत्या त्वया सह । त्वया विनाऽहं निर्वाणा शिशिरे पद्मिनी यथा
चिन्ताज्वरजराग्रस्ता मत्तस्त्वयि गतेऽप्यहम् । अस्तंगते रवौ चन्द्रे ध्वान्नग्रस्ता घरा यथा
भ्रष्टो वेपस्वा विना मे रूपयौवनचेतनम् । तारावली परिभ्रष्टा सूर्यसूतोदये यथा ॥
त्वमेवाऽऽत्मा च सर्वेषां मम नाथो विशेषतः । तनुर्थेवाऽऽत्मना त्यक्ता तथाऽहं च त्वया विना
पञ्चप्राणात्मकस्त्वं मे मृताऽहं च त्वया विना । दृष्टेय गोलकौ यद्वदृष्टिः पुत्तलिको विना
स्थलं यथा चित्रयुक्तं त्वया सार्धमहं तथा । असंसृता त्वया हीना तृणाच्छन्ना यथा मही
त्वया सार्धमहं कृष्ण चित्रयुक्तेव मृन्मयी । त्वां विना जलधौताऽहं विरूपा मृन्मयीव च ॥
गोपाङ्गनानां शोभा च त्वया रासेश्वरेण च । हारे स्वर्णविकारे च श्वेतेन मणिना सह ।
व्रजराज त्वया सार्धं राजन्ते राजराजयः । यथा चन्द्रेण नमसि ताराराजिर्विराजते ॥
त्वया शोभा यशोदाया नन्दस्य नन्दनन्दन । यथा शाखाफलस्कन्धेस्तहराजिर्विराजते ॥
त्वया सार्धं गोबुलेश शोभा गोबुलवासिनाम् । यथा सर्वा लोकराज्ञी रामेन्द्रेण विराजते

राजस्यानि च रासेश त्वया शोभा मनोहरा । राजन्ने देवराजेन यथा स्वर्गेऽमरावती ॥
वृन्दावनस्य वृक्षाणां त्वं च शोभा पतिर्गतिः । अन्येषां च बनानां च नलवान्केसरी यथा
स्यवा विना यशोदा च निमग्ना शोकसागरे । अप्राप्य वत्सं मुरमिः क्रोशन्ती व्याकुला यथा
अन्धालयन्ति नन्दस्य प्राणा दम्भं च मानसम् । त्वया विना तत्पत्रे यथा घान्यसमूहकः ॥
इत्युक्त्वा परमश्रेष्ठा सा पतन्ती हरेः पदे । पुनराध्यात्मिकेनैव बोधयायास तां विभुः ॥
आध्यात्मिको महायोगो मोहसंछेदकारणम् । यथा पशुश्च वृक्षाणां तीक्ष्णधारश्च नारद ॥

नारद उवाच—

आध्यात्मिकं महायोगं वद वेदविदां वर । शोकच्छेदं च लोकानां श्रोतुं कौतूहलं मम ॥

नारायण उवाच—

आध्यात्मिको महायोगो न ज्ञातो योगिनामपि । च नानाप्रकारश्च सर्वं वेत्ति हरिः स्वयम्
किञ्चिदाध्यात्मिकं चैव गोळोके राधिकेश्वरः । सुप्रीतः कपयायाम त्रिपुरारिं यथा मुने ॥
सहस्रेन्द्रनिपातान्तं तपः कुर्वन्तमीश्वरम् । भेषं ज्येष्ठं वैष्णवानां वरिष्ठं च तपस्विनाम् ॥
पुष्करं दुष्करं तप्त्वा पादौ पादौ च पद्मजः । दृष्ट्वा तं सादरं कृप्य उवाच किञ्चिदेव तम् ॥
शतेन्द्रपातपर्यन्तं कठोरेण कुशोदरम् । निश्चेष्टमस्पितारं च कृपया च कृपानिधिः ॥३२॥
सिंहसेत्रे पुरा धर्मं मत्तातं धर्मिणां वरम् । चतुर्दशेन्द्रावाच्छिन्नं तपस्तप्त्वा कुशोदरम् ॥
पपाठाऽऽध्यात्मिकं किञ्चित्कृपया च कृपानिधिः । किञ्चिच्छतेन्द्रावाच्छिन्नं मां तपन्तमुवाच सः
किञ्चित्सनत्कुमारं च तपन्तं मुचिरं परम् । सुतपन्तमनन्तं च किञ्चिच्छोवाच नारदः ॥३५॥
चिरं तपन्तं कापिलं हिमशैले तपस्विनम् । पुष्करे मास्करे किञ्चित्तपन्तं दुष्करं तपः ॥
उवाच किञ्चित्सह्यादं किञ्चिद्दुर्वापसं भृगुम् । एवं निगूढं भक्तं च कृपया भक्तवत्सलः ॥
श्रीढासोवरे रम्ये यदुवाच कृपानिधिः । शोकाती राभिकां तव कपयामि निशामय ॥
विरसां रसिकां दृष्ट्वा वासयित्वा च वससि । उवाचाऽऽध्यात्मिकं किञ्चियोगिनी योगिनां गुरुः

श्रीकृष्ण उवाच—

'जातिस्मरे स्मराऽऽत्मानं कथं विस्मरसि भ्रिये । सर्वं गोळेः कवृत्तान्तं सुदासः शपमेव च ॥
शापास्किञ्चिदिदं दाने त्वद्विच्छेदो मया सह । यविष्यति महामानो भेलने पुनरावयोः ॥
पुनरेव गमिष्यामि गोळोके तं विनालयम् । गत्वा गोवाङ्गनामिश्र गोर्षालेः कथाभिभिः ॥
अधुनाऽऽध्यात्मिकं किञ्चित्त्वा वदामि निशामय । शोकेन हर्षदं सारं सुखदं मानसस्य च ॥
अहं सर्वान्तरात्मा च निर्लिप्तः सर्वकर्मसु । विद्यमानश्च सर्वेषु सर्वत्रादृष्ट एव च ॥४४॥

तत्त्वान्न शोकं सा देवी ज्ञानं संप्राप्य निर्मलम् । शान्तं च भगवन्तं च कृत्वा कान्तं स्ववसति
 इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० राधाशोभा-
 पनोदने षट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥

अथ सप्तपष्टितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

नाहं शक्तो धर्मकृत्ये त्वां च धर्मक्रियां विना । अहं यज्ञश्च कलया त्वं च स्वाशेन दक्षिणा
त्वया सार्धं च फलदोऽप्यसमर्थस्त्वया विना । कलया पितृलोकोऽहं स्वाशेन त्वं स्वभा सनी
त्वयाऽलं कल्पयने च सदा नाहं त्वया विना । अहं पुमांस्त्वं प्रवृत्तिर्न स्तथाऽहं त्वया विना
त्वं च संपत्स्वरूपाऽहमीधरश्च त्वया सह । लक्ष्मीयुक्तस्त्वया लक्ष्म्या निःश्रीकश्च त्वया
विना ॥ ७९ ॥

यथा नाहं कुलादश्च घटं कर्तुं सृदा विना । अहं शेषश्च कलया स्वाशेन त्वं वसुंधरा ॥
त्वा सम्यग्त्वावारा च विधर्मि मूर्ति सुन्दरि । त्वं च कान्तिश्च शान्तिश्च मूर्तिर्मूर्तिमती सती
सुष्टिः पुष्टिः क्षमा छज्जा सुखा तृष्णा परा दया । निद्रा श्रद्धा च तन्द्रा च मूर्त्ति च संनतिः
क्रिया ॥ ८० ॥

मूर्तिरूपा भक्तिरूपा देहिना देहस्त्वपिणी । ममाऽऽवारा सदा त्वं च तवऽऽत्माऽहं परम्परम्
यथा त्वं च तपाऽहं च समी पृथुनिपूरणौ । न हि सृष्टिर्भवेद्देवि द्वयोरेकतरं विना ॥
इत्युक्त्वा परमात्मा च राधा प्राणाधिका प्रियाम् । कृत्वा वक्षसि मुप्रीतो बोधयामास नारद
स च त्रीहानियुक्तश्च बभूव रत्नवन्दिरे । तथा च राधया सार्धं कामुन्या मह कामुक ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० आध्यात्मिक-

योगरूपेण नाम सप्तपट्टिनमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अपाट्टपाट्टिनमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृत्वा श्रीडा समुत्थाय पुष्पातलवापुराणम् । निद्रिता प्राणसदृशी बोधयामास तत्क्षणम्
वज्राखिलेन संस्कृत्य कृत्वा तलिर्बलं मुखम् । उवाच मधुं शान्ते शान्ति च मधुमुदतः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अपि तिष्ठ सगं रासे रामेधरे द्वाविस्मिन्ने । नव वृन्दावनं वाऽपि नमं मन मनेधरि ॥
रामाधिष्ठातृदेवि त्वं रासं रासे कुरु सगम् । रामे रामे यथा सन्ति सर्वत्र रामदेवताः ।
विषालिनिवहैः सार्धं सगं चन्दनाननम् । सगं वा चम्पकवनं गच्छ वा तिष्ठ मुन्दरि ॥
सगं गृहं च याग्यामि विशिष्टं कार्दमस्मि मे । विद्यायं देहि मे प्रीत्या सगं मां प्राणवटमे
प्राणाधिष्ठ तृदेवी त्वं प्राणश्च त्वयि सन्ति मे । प्राणी विहाय प्राणाश्च कुत्र स्यात्तुं तमः प्रिये
त्वयि मे मानसं रुद्रवत्त्वं मे संपारवामना । त्वत्तो मन प्रिया नास्मि त्वमेव शंकरात्प्रिया
प्राणा मे शंकरः परमं त्वं च प्राणाधिका सति । इत्युक्त्वा ता मया स्मृत्य मगवान् गन्तुमुद्यतः

वायुश्चरति सर्वत्र यथैव सर्ववस्तुषु । न च लिप्तस्तथैवाहं साक्षां च सर्वकर्मणाम् ॥ ४९ ॥
 जीवो मत्प्रतिबिम्बश्च सर्वत्र सर्वजीविषु । भोक्ता शुभाशुभानां च कर्ता च कर्मणां सरा ॥
 यथा जलघटेऽप्येव मण्डलं चन्द्रसूर्ययोः । मग्नेषु तेषु संश्लिष्टस्तयोरेव तथा मायि ॥ ५० ॥
 जीवः श्लिष्टस्तथा काले मृतेषु जीविषु प्रिये । आवां च विद्यमानौ च सततं सर्वजन्तुषु ॥
 आचारश्चाहवाधेयं कार्यं च कारणं विना । अये सर्वाणि द्रव्याणि नश्वराणि च सुन्दरि ॥
 आविर्भावधिकाः कुत्र कुत्रचिन्मयमेव च । ममांशाः केऽपि देवाश्च केचिद्देवाः कलास्तथा
 केचित्कलाः कलांशांशस्तदंशांशाश्च केचन मयंशा प्रकृतिः सूक्ष्मा सा च मूर्त्या च पञ्चधा
 सरस्वती च कमला दुर्गा त्वं चापि वेदसूः । सर्वे देवाः प्राकृतिका यावन्तो मूर्तिधारिणः ॥
 अहमात्मा नित्यदेही भक्तध्यानानुरोधतः । ये ये प्राकृतिका राधे ते नष्टाः प्राकृते लये ॥
 अहमेवाऽऽसमेवाग्रे यश्चादप्यहमेव च । यथाऽहं च तथा त्वं च यथा धावत्यदुग्धवयोः ॥
 वेदः कदाऽपि न भवेन्नशिश्नं च तथाऽऽवयोः । अहं महान्विराट् सृष्टौ विश्वानि यस्य लोपसु
 अंशास्त्वं तत्र महती स्वांशेन तस्य कामिनी । अहं शुद्धविराट् सृष्टौ विश्वं यन्नाभिपद्मतः ॥
 कैयं विष्णोर्लोमकूपे वासो मे चांशतः सति । तस्य स्त्री त्वं च बृहती स्वांशेन सुभगा तथा
 तस्य विश्वे च प्रत्येकं ब्रह्मविष्णुशिवाश्च । ब्रह्मविष्णुशिवा अंशाश्चान्ये चापि च मत्कलाः
 मत्कलांशांशकलया सर्वे देवि चगचराः । वैकुण्ठे त्वं महालक्ष्मीरहं तत्र चतुर्भुजः ॥
 स च विश्वाह्वरिश्चोर्वी यथा गोलोक एव च । सरस्वती त्वं सत्ये च सावित्री ब्रह्मणः प्रिया
 शिवलोकेशिवा त्वं च मूलप्रकृतिरीश्वरी । विनाशय दुर्गं दुर्गां च सर्वदुर्गतिनाशिनी ॥
 सा एव दक्षकन्या च ॥ एव शैलकन्यका । कैलासे पार्वती तेन सौभाग्या शिववसति ॥
 स्वांशेन त्वं सिन्धुवत्या क्षीरेन्द्रे विष्णुवसति । अहं स्वांशेन सृष्टौ च ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥
 त्वं च लक्ष्मी शिवा धार्त्री सावित्री च पृथक्पृथक् । गोलोके च स्वयं राधा रासे रासेश्वरी सदा
 वृन्दा वृन्दावने रम्ये विरजा विरजातटे । सा त्वं सुदामशापेन भारतं पुण्यमागता ॥
 पूतं कर्तुं भारतं च वृन्दारण्यं च सुन्दरि । त्वत्कलाशांशकलया विश्वेषु सर्वयोपितः ॥
 या योपित्सा च भवती यः पुमान्सोऽहमेव च । अहं च कलया वह्निस्त्वं स्वाहा दाहिका प्रिया
 त्वया सह समर्थोऽहं नाहं दम्बुं च त्वां विना । अहं दीप्तिमतां सूर्यः कलया त्वं प्रमाकरी
 संज्ञा त्वं च त्वया मामि त्वां विनाऽहं न दीप्तिमान् । अहं च कलया चन्द्रस्त्वं च शोभा च
 रोहिणी ॥ ६९ ॥
 मनोहरस्त्वया सार्धं त्वां विना न च सुन्दरः । अहमिन्द्रश्च कलया स्वर्गलक्ष्मीश्च त्वं रात्री
 त्वया सार्धं देवराजो हतश्रीश्च त्वया विना । अहं धर्मश्च कलया त्वं च मूर्तिश्च धर्मिणी ॥

नाहं शक्तो धर्मकृत्ये त्वां च धर्मक्रियां विना । अहं यज्ञश्च कलया त्वं च स्वाशेन दक्षिणा
त्वया सार्धं च फलदोऽप्यसमर्थस्त्वया विना । कलया पितृलोकोऽहं स्वाशेन त्वं स्वधा सती
स्वधाऽलं कथयाने च सदा नालं त्वया विना । अहं पुमास्त्वं प्रकृतिर्न ह्यष्टाऽहं त्वया विना
त्वं च संपत्स्वरूपाऽहमीश्वरश्च त्वया सह । लक्ष्मोयुक्तस्त्वया लक्ष्म्या निःश्रीकश्च त्वया
विना ॥ ७६ ॥

यथा नालं कुलालश्च घटं कर्तुं सृदा विना । अहं शेषश्च कलया स्वाशेन त्वं वसुंधरा ॥
त्वा सत्परत्नावारा च विमर्षिं मूर्ध्नि सुन्दरि । त्वं च कान्तिश्च शान्तिश्च मूर्तिर्मूर्तिमती सती
मुष्टिः पुष्टिः क्षमा लज्जा क्षुधा तृष्णा परा दया । निद्रा भद्रा च तन्द्रा च मूर्छा च संनतिः
क्रिया ॥ ७८ ॥

मूर्तिरूपा भक्तिरूपा देहिना देहरूपिणी । ममाऽऽवारा सदा त्वं च तवाऽऽत्माऽहं परस्परम्
यथा त्वं च तयाऽहं च समौ प्रकृतिपूरयौ । न हि सृष्टिर्भवेद्देवि द्वयोरेकतरं विना ॥
इत्युक्त्वा परमात्मा च रावो प्राणाधिका प्रियाम् । कृत्वा वक्षसि सुग्रीनो बोधयामास नारद
स च क्रीडानियुक्तश्च बभूव रत्नमन्दिरे । तथा च राघवा सार्धं कामुक्या सह कामुक ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उच्च० नारदना० आध्यात्मिक-

योगकथनं नाम सप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥

अथाष्टपाटिनमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृत्वा क्रीडां समुत्थाप्य पुनस्तस्मात्पुरातनः । निद्रिता प्राणसदृशीं बोधयामास तत्क्षणम्
पञ्चाश्वलेन संस्कृत्य कृत्वा तन्निर्गलं मुखम् । उवाच मधुरं शान्तं शान्ता च मधुसूदन ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

अयि तिष्ठ क्षणं रासे रासेधरि शुचिस्मिने । अत्र वृन्दावने वाऽपि अने अत्र अनेधरि ॥
रासाधिष्ठातृदेवि त्वं रासं रासे कुरु क्षणम् । अमे अमे यथा सन्नि सर्वत्र प्रामदेवता ॥
प्रियालिनिवहै सार्धं क्षणं चन्दनमाननम् । क्षणं वा चम्पकवने गच्छ वा तिष्ठ सुन्दरि ॥
क्षणं गृहं^१ च वास्यामि विशिष्टं नार्धमस्मि मे । विदायं देहि मे प्रीत्या क्षणं मां प्राणवल्लभे
प्राणाधिष्ठ तृदेवि त्वं प्राणाश्च त्वयि सन्ति मे । प्राणी विहाय प्राणाश्च कुत्र स्थातुं शमः प्रिये
त्वयि मे मानसं शङ्कर्यं मे संसारवासना । त्वत्तो मम प्रिया नास्ति त्वमेव शंकरात्प्रिया
प्राणा मे शंकरः सत्यं त्वं च प्राणाधिका सति । इत्युक्त्वा ता समाश्लिष्य भगवान् गन्तुमुद्यतः

अक्रूरागमनं ज्ञात्वा सर्वज्ञः सर्वसाधनः । आत्मा पाता च सर्वेषा सर्वोपकारकारकः ॥
दृष्ट्वा तमेव गच्छन्तमुत्सुकं भिन्नमानसम् । उवाच राधिका देवी हृदयेन विदूषता ११॥

राधिकोवाच—

हे नाम रमणप्रेष्ठ श्रेष्ठश्च प्रेयसा मम । हे कृष्ण हे रमानाथ ब्रजेश मा म्रज म्रजम् ॥
अधुना त्वा प्राणनाथ पश्यामि भिन्नमानसम् । गते त्वायि मम प्रेम गतं सौभाग्यमेव च
क्व यासि मा विनिक्षिप्य गम्भीरे शोकसागरे । विरहव्याकुलां दीना त्वरूपेव शरणागताम्
न यास्यामि पुनर्गोहं यास्यामि काननान्तरम् । कृष्ण कृष्णेति कृष्णेति गायं गायं
दिवानिशम् ॥ १९ ॥

न यास्याम्यपवाऽरण्यं यास्यामि कामसागरे । तत्र त्वत्कामना कृत्वा त्यक्ष्यामि च क्लेशरम्
यथाऽऽकाशो यथाऽऽत्मा च यथा चन्द्रे यथा रविः । तथा त्वं यासि मत्पार्श्वे निबद्धो
वसनाच्छले ॥ १७ ॥

अधुना यासि नैराशं कृत्वा मे दीनवत्सल । न युक्तं हि परित्यक्तुं दीना मा शरणागताम्
यत्पादपद्मं ध्यायन्ते ब्रह्मविष्णुशिवादयः । त्वा मायया गोपबेषं कथं जानामि मत्सरी
कृतं यद्वैदुर्नीतमपराधसहस्रकम् । यदुक्तं पतिभावेन चाभिभावेन तत्क्षम ॥ २० ॥
चूर्णीभूतश्च मद्गर्वो दूर्भीतो मनोरथः । विज्ञातुमात्मसौभाग्यं किमन्यत्कथयामि ते ॥
ज्ञात्वा गर्गमुत्ताच्छ्रुत्वा मोहिता तव मायया । त्वां च वक्तुं न शक्नोमि भेम्भा वा
भक्तिपाशतः ॥ २२ ॥

यासि चेन्मां परित्यज्य सकलङ्को भविष्यसि । त्वत्पुत्रगैत्रा नश्यन्नि ब्रह्मकोपानलेन च
क्षणं युगशतं मय्ये त्वा विना प्राणवल्लभम् । कथं शताब्दं त्वा त्यक्त्वा बिभर्मि जीवनं प्रमो
इत्युक्त्वा राधिका कोपात्पपात घरणीतले । मूर्छां संप्राप सहसा जहार चेतना मुने ॥
कृष्णस्ता मूर्छितां दृष्ट्वा कृपया च कृपानिधिः । चेतना कारयित्वा च वासयामास पक्ष्मसि
मोघयामास विविधं योगैः शोकविलम्बनैः । तथाऽपि शोकं त्यक्तुं च न शशाक शुचिचित्ता
सामान्यवस्तुविश्लेषो गृणां शोकापवेगलम् । देहात्मनोश्च विच्छेदः कसुलाय प्रकल्पते ॥
न ययौ तत्र दिवसे प्रमराजो म्रजं प्रति । क्रीडासरोवराम्ब्याशं प्रययौ राधया सह ॥
तत्र गत्वा पुनः प्रीटां चकार च तथा सह । विजहौ विरहज्वाला रासे रासेश्वरी मुदा ॥
राधा सा राधामिना सार्धं पुष्पचन्दनधर्षिता । पुष्पचन्दनतल्पे च तत्पथो ररसि नारद

इनि श्रीमद० मत्ता० धीशृष्णजन्मस्त० उक्त० नारदना० राधाशोक-

विमोचनं नामाष्टयष्टितयोऽध्यायः ॥ १८ ॥

===

अथैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

अतः परं किं रहस्यं राधाकेशवयोर्वद । निगूढतत्त्वमस्पष्टं तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥१॥

नारायण उवाच—

शृणु नारद वक्ष्यामि रहस्यं परमाद्भुतम् । गोपनीयं च वेदेषु पुराणेषु पुराविदाम् ॥
पुनः सकामो मगवान्कृष्णः स्वेच्छामयो विभुः । रेमे स रमया सार्धं विदग्धश्च विदग्धया
चतुःषष्टिकलाशक्त्या यथा कान्ता कलावती । कामशालेषु निपुणा विदग्धा रसिकेश्वरी
शृङ्गारलीलानिपुणा शश्वत्कामा च कामुकी । सुन्दरी सुन्दरीत्येव शश्वत्सुस्थिरयौवना
पिपुणा मानसी कन्था चन्दा मान्या च मानिनी । शंभोः शिष्या ज्ञानयुता शतकला-तन्त्रीविनी
वेदवेदाङ्गनिपुणा योगनीतिविशारदा । नानारूपधरा साध्वी प्रसिद्धा सिद्धयोगिनी ॥
तत्कन्था राधिका देवी मातृतुल्या च कामुकी । चकार नानाभावं सा सुशीला स्वामिने प्रति
चतुःषष्टिकलाभानं शृङ्गारं च चकार सः । तथा विशिष्टया साकं रासे रासरसोत्सुकः
ता नखाग्रक्षतधोष्णी नखक्षतधोधराम् । लुप्तचन्दनसिंदूरा क्ववरीशिषिला सतीम् ॥
सुखप्रेमोत्तममग्रा च नम्रा च शोकमूर्छिताम् । पुलकाञ्चितसर्वाङ्गी निद्रादेवी समाययौ ॥
दृष्ट्वा ता निद्रिता कृष्णः कृपया च कृपानिधिः । रुरोद नायया माधी मादेशो लोकशिक्षया
कृत्वा वक्षसि राधा च चुचुम्ब च पुनः पुनः । द्यावा च नेत्रसलिलैः प्राणाधिष्ठातुदेवताम्
प्राणाविका म्रियन्तमा धारयाशास वापसी । बहिःशुद्धेऽनिमूर्ध्ने चामूर्ध्ने विश्वसुदुर्लभे ॥
कवीं रचयामास ददौ कुङ्कुमचन्दनम् । तद्वात्रे च गले हारममूर्ध्ने रत्ननिर्मितम् ॥
सिन्दूरं च ददौ तस्याः सीमन्ताचःस्थलेऽमले । दाडिमीकुमुभाहारं युक्तं चन्दनविन्दुभिः ॥
चकार पद्मकं गण्डे नानाचिह्नविविधकम् । ददौ तत्पादपद्मे च रत्नमञ्जीराञ्जितम् ॥
पादाङ्गुलिनखाग्रे च सुन्दरालक्तकं ददौ । नानासुवेषोज्ज्वलिता ता निद्राकुञ्जिता विभुः ॥
पुनश्चकार मोहेन गाढालिङ्गनभीप्सितम् । पुनश्च चुम्बनं कृत्वा निवेदय च स्ववसासि ॥
सुप्ताय जगता स्वामी कन्ताविरहकातरः । एतस्मिन्नन्तरे काले ब्रह्मा लोकपितामहः ॥
शिवशेष दिभिर्देवैर्मुनीन्द्रैः सार्धमाययौ । आगत्य नत्वा शिरसा तुष्ट्वा संपुटाञ्जलिः ॥
सामवेदोक्तस्तोत्रेण पारपूर्णतर्पणं विभुम् ॥ २२ ॥

ब्रह्मोवाच—

जय जय जगदीश वन्दितचरम निर्गुण निराकार स्वेच्छामय भक्तानुग्रह नित्यविग्रह

गोपवेप मायया मायेश सुवेप सुशील शान्त सर्वकान्त दान्त नितान्तज्ञानानन्द परा-
त्परतर प्रकृतेः पर सर्वान्तरात्मरूप निर्लिप्त साक्षिवरूप व्यक्ताव्यक्त निरञ्जन भार-
वतारण करुणार्णव शोकसंतापग्रसन जरामृत्युमयादिहरण शरणवञ्जर भक्तानुग्रहकारक
मत्तवत्सल मत्तसंचितधन ओ नमोऽस्तु ते ॥ २३ ॥

सर्वाधिष्ठातृदेवाद्येत्युक्त्वा वै प्रीणनाय च । पुनःपुनरुवाचेदं मूर्छितश्च बभूव ह ॥२४॥
इति ब्रह्मकृतं स्तोत्रं यः शृणोति समाहितः । तत्सर्वाभाषिसिद्धिश्च भवत्येव न संशयः
अपुत्रो लभते पुत्रं मिथाहीनो लभेत्प्रियाम् । निर्धनो लभते सस्यं परिपूर्णतमं धनम् ॥
इह लोके सुखं भुक्त्वा चान्ते दास्यं लभेद्दरेः । अचलां भक्तिमाप्नोति मुक्तेरपि सुदुर्लभाम्
रतुं वा च जगतां घाना प्रणम्य च पुनः पुनः शनैः शनैः समुत्थाय भक्त्या पुनरुवाच ह

ब्रह्मोवाच—

उत्तिष्ठ देवदेवेश परमानन्दकारण । नन्दनन्दन सानन्द निस्थानन्द नमोऽस्तु ते ॥२५॥
भजन नन्शालयं नाथ त्यज युन्दावनं वनम् । स्मर सुदामशपं च शतवर्षनिबन्धनम् ॥
भक्तशापानुरोधेन शतवर्षं प्रियां त्यज । पुनरेतां च संपाप्य गोलोकं च गमिष्यसि ॥
गत्वा पितृगृहं देव पश्याकूरं समागतम् । पितृव्यमभिधिं मान्यं धन्यं वैष्णवमीश्वर ॥
तेन सार्धं मधुपुरीं भगवन् गच्छ सावतम् । कुरु शंभोर्धनुर्भङ्गं मत्तं वीरिगणं हरे ॥
हन कंसं दुरात्मानं तातं बोधय मातरम् । निर्वाणं द्वारकायाश्च भारावनरणं भुवः ॥
दह वाराणसीं शंभोः शत्रस्य सदनं विभो । शिवस्य जूम्भणं युद्धे वणस्य भुजकून्तनम्
रत्निमणिहरणं नाथ यातनं नरकस्थ च । षोडशानां सहस्रं च स्त्रीणां पाणिग्रहं कुरु ॥
त्यज प्रियां प्राणसभा प्रनेश्वर भ्रजं व्रज । उत्तिष्ठोत्तिष्ठ मद्रं ते यावद्राधा न जाप्रति
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्म च सैन्दैर्देवगणैः सह । जगाम ब्रह्मलोकं च शेषश्च शंकरस्तथा ॥
पुष्पचन्दनपृष्टिं च कृष्णस्थोपरि देवताः । चक्रुः भीत्या च भक्त्या च वाम्भूवाशरीरिणी
यव कंसां यवार्हं च स्वपित्रोर्मोक्षणं कुरु । क्षयं कुरु भुवो भारं नारदेत्येवमेव च ॥२६॥
इत्येवं तद्वचः श्रुत्वा भगवान् भूतभावनः । रावा भगवतीं त्यक्त्वा समुत्तस्थौ शनैः शनैः
ययौ हरिः किन्दूदूरं निरीक्ष्य च पुनः पुनः । क्षणं तस्थौ चन्दनानां वने वाससमीपतः ॥
विहाय रावा निन्द्रां सा समुत्तस्थौ हतलपनः । न निरीक्ष्य हरिं शान्तं कान्तं च प्राण-

बलमभ ॥ २६ ॥

हा नाथ रमण प्रेष्ठ प्राणेन प्राणवत्तम । प्राणधोर प्रियतम क्व गतोऽसित्पुगव ह ॥

क्षणमन्वेपगं कृत्वा बभ्राम भालतावनम् । उवास क्षणमुत्तस्थौ क्षणं सुप्ताप भूने ॥
 रुरोद क्षणमस्युच्चैर्विललाप मुहुर्मुहुः । आगच्छाऽऽगच्छ हे नापेत्येवमुक्त्वा पुनः पुनः ॥
 मूर्ध्नि संप्राप संतापात्संतप्ता विरहानलैः । भूने च तृणाच्छन्ने पपात च यथा मृगा ॥
 आययुस्तत्र गोप्यश्च ब्रह्मव्यक्तसहस्रशः । काश्चिच्चापरहस्ताश्च गृहीत्वा चन्दनद्रवम् ॥
 तासां मध्ये म्रिया लीला कृत्वा राधां स्ववसापि । मृतामिव प्रियां दृष्ट्वा रुरोद प्रेमनिहता
 'सजलं पङ्कजदलं पङ्कोपरि निधाय च । स्यापयामास तां राधां निश्चेष्टां च मृतामिव ॥
 गोपीभिः सेवितां तत्र रुचिरैः श्वेनचामरैः । चन्दनद्रवयुक्तां च स्निग्धवस्त्रान्वितां सनीम्
 ददर्श कृष्णस्तत्रैव तामेव प्राणवल्लभाम् । निवारितश्च गोपीभिर्बलिष्ठाभिश्च नारद ॥
 यथा नीतः सापराधो दण्ड्यो राजमयादिभिः । चकार राधां कोटे च समागत्य वृषानधिः
 चेतनां कारयामास बोधयामास बोधनैः । संप्राप्य चेतनां देवीं ददर्श प्राणवल्लभम् ॥
 बभूव सुत्पिरा देवी तस्याज विरहज्वरम् । अकार कान्तं सा कान्ता गात्रालिङ्गनमीप्सितम्
 नानाप्रकारशृङ्गारं अकार मधुसूदनः । उवास रत्नतरुषु च राधां कृत्वा स्ववसासि ॥
 राधासखी रत्नमाला विदग्धा सर्वपूजिता । उवाच कृष्णं मधुरं नीतिसारमनुत्तमम् ॥

रत्नमालोवाच—

शृणु कृष्ण प्रवक्ष्यामि परिणामसुखावहम् । हितं तव्यं नीतिसारं दैवयोः प्रीतिकारणम् ॥
 'संमते कामशास्त्रेषु नीतौ वेदपुराणयोः । लौकिकव्यवहारेषु प्रशस्यं सुदृशकरम् ॥१९॥
 नारीणां च प्रिया माता प्रियो भ्राता च न-धुषु । ततः प्रियश्च पुत्रश्च पुत्रादेव प्रियः पतिः
 शतपुत्रात्प्रियः स्वामी सार्धानां साधुसंमनः । रसिकानां विदग्धं नां न हि मर्तुः परः प्रियः
 'यदि मर्ता विदग्धश्च विदग्धानां सुखावहः । अन्यथा विपतुस्त्यश्च विपमश्चेत्तलः खलु ॥
 'संमारे चानृते वत्स दंपत्योः प्रीतिरेव च । परस्परं च समता प्रियसौभाग्यमीप्सितम् ॥
 दंपत्योः समता नास्ति यत्र यत्र हि मन्दिरे । अलक्ष्मीस्तत्र तत्रैव विफलं जीवनं तयोः
 सुदशमिनां विमेदश्च परं दुःखं च योषिताम् । शोकसंतापबीजं च जीविनं मरणाधिष्ठम्
 स्वप्ने जागरणे चापि पतिः प्राणाद्य योषितः । अनिरेव गुरुः स्त्रीणामिह लोके परत्र च ॥
 अन्धत्वायि गते न ये मूर्ध्नि संप्राप राधिका । पपात सहसा भूमौ तृणाच्छन्ने च भूने ॥
 मया दत्तं मुनेऽस्याश्च शौनलं नलमुत्तमम् । तदा श्वासो नभूवास्याश्चेतने बाल्यमेव च ॥
 क्षणं वदति हे नाथ हे वृष्णेति क्षणं सखी । क्षणं रोदिति संनष्टा मूर्ध्नि प्रामोति तत्क्षणम्
 राधिकायाः शरीरं च संतपं विरहानलैः । दग्धलोहयष्टिसदमसृग्दग्धमनशोरमम् ॥७०॥

स्वप्ने जागरणे रात्रौ दिवसे च गृहे वने । जले स्थले चान्तरिक्षेऽप्युदये चन्द्रसूर्ययोः ॥
 नास्ति मेदश्च राधाया मृततुल्या जटावृत्तिः । शश्वत्पश्यति स्थानस्या सर्वं विष्णुमयं जगत्
 स्निग्धपटके पङ्कजाना सज्जलानि दलानि च । निपत्य तत्कृते तस्ये सुप्ताप विरहातुरा
 सेविता सा प्रियालीभिः संततं श्वेतचामरैः । चन्दनद्रवसंसिक्ता स्निग्धवस्त्रसमन्विता ॥
 राधाङ्गस्पर्शमात्रेण षङ्कः संप्राप शुष्कताम् । स्निग्धानि पद्मपत्राणि बभूवुर्मस्मसात्क्षणम्
 चन्दनं शुष्कता प्राप वर्णश्चम्पकसंनिभः । बभूव यत्नजलाकारः केशस्य वर्णतो हरे ॥
 सिन्दूरबिन्दू रुचिरः श्यामतां प्राप तत्क्षणम् । वेपो विलासो लीला च क्रीडा त्यक्ता
 बभूव ह ॥ ७७ ॥

रत्नमाला तु तां दृष्ट्वा गत्वा कृष्णान्तिकं तदा । उवाच मधुरं वाक्यं राधाहितकरं परम् ॥

रत्नमालोवाच--

हे कृष्ण कमलाकान्त त्वद्वियोगेन मःसखी । प्राणास्त्यक्षयति शीघ्रं सा यदि नाऽऽया-
 स्यति ध्रुवम् ॥ ७९ ॥

विचार्य मनसा कृष्ण यत्तत्समुचितं कुरु । न भवेत्कामिनीहत्या येन नीतिविशारद ॥
 रत्नमालावचः श्रुत्वा ग्रहस्योवाच माधवः । हितं सत्यं नीतिसारं परिणामसुखावहम्

श्रीमगबालुवाच--

ईशो यद्यपि शक्तोऽहं निपेकं खण्डितुं प्रिये । तथाऽपि न क्षमो रत्ने नियतेर्न करोम्यहम्
 धदाण्डेषु च सर्वेषु मर्यादा स्थापिता मया । तथा कर्म प्रकुर्वन्ति मुनयश्च सुरा नराः ॥
 सुदामशापाद्विच्छेदः शतवर्षमनगत्सितः । भविष्यत्येव दंपत्योरशयोरेव सुन्दरि ॥ ८४ ॥
 भेदे जागरणेऽस्याश्च मया सह सुमध्यमे । संश्लेषे संततं स्वप्ने मद्वरेण भविष्यति ॥
 आचारिमसी मया दत्ता शोकच्छेदो भविष्यति । राधां मोक्षय मद्रं ते धाम्नामि नन्दमन्दिरम्
 इत्युवाच जगतां नाथो ययौ नन्दाख्यं प्रति । राधिकां बोधयामासुरालिप्तं घात्र नारद ॥
 गत्वा गृहं च पितरं ननाम मातरं तथा । चकार माता श्रोत्रे च नयनीतं च नूतनम् ॥
 मातृदत्तं च ताम्बूलं पत्माद शान्तं जलम् । उवाच तत्र जगतां नाथो मातृतामीपतः ॥
 सर्वगोपममूर्खस्य सेविनः श्वेतचामरैः । माल्यचन्दनताम्बूलं ते च तस्मै ददुर्मुदा ॥ ९० ॥

इति श्रीमदा० मरा० श्रीकृष्णजन्मरा० उत्त० नरदना० श्रीकृष्णागमनं
 नाथिनोत्सवतिनयोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अथ सप्ततितमोऽध्यायः ।

नागायण उवाच—

अथाङ्कुरः स्वशरणं गत्वा कंसेन प्रेषितः । चकार शयनं वृक्षे भुक्त्वा मिष्टान्नमुत्तमम् ॥
 सरुर्धूरं च ताम्बूलं चखाद वासितं जलम् । जगाम निद्रां सुखतः सुखसंयोगमात्रतः ॥
 ततो ददर्श मुम्बम पुराणश्रुतिसंमतम् । निशःशेषपद्मये वाघ्यादिपरिवर्जितः ॥ ३ ॥
 अरोगी बद्धकेशश्च वस्त्रयुगसमन्वितः । सुतरुशायी मुस्मिन्वक्षिन्नाशोकविवर्जितः ॥
 किशोरवयसं दयामं द्विभुजं मुगलीवरम् । पीतवस्त्रपरीषानं वनमाख्याविभूषितम् ॥ ५ ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं मालतीमाल्यशोभितम् । भूषितं भूषणार्हं च सद्गुणमणिभूषणैः ॥ ६ ॥
 मयूरपिच्छचूडं च रुस्मितं पद्मलोचनम् । एवंभूतं द्विजशिशुं ददर्श प्रथमं मुने ॥ ७ ॥
 ततो ददर्श रचिरां पतिपुत्रवतीं सतीम् । पीतवस्त्रपरिधानां रत्नभूषणभूषिताम् ॥ ८ ॥
 ज्वलत्प्रदीपहस्तां च शुक्लव न्यकरां वराम् । शरच्चन्द्रनिभास्यां च सरितां वरदां शुभाम् ॥
 ततो ददर्श विप्रं च प्रकुर्वन्तं शुभपिष्टम् । श्वेतपद्मगतं हंसं तुङ्गं च सरोवरम् ॥ १० ॥
 ददर्श चित्रितं चारु फलितं पुष्पितं शुभम् । आम्ननिम्बनारिकेलगुर्वर्ककदलीतरम् ॥
 दक्षन्तं श्वेतसर्पं च श्वात्मानं पर्वतस्थितम् । वृक्षस्थं च गजस्थं च तरिस्थं तुरगस्थितम् ॥
 वीणां वादितवन्तं च मुक्तवन्तं च पायसम् । श्विसीरयुताञ्चं च पद्मपत्रस्पृशीप्सितम् ॥
 वृषिर्विद्वत्सहिताङ्गं च रुदन्तं मोहितं तदा । शुक्लवान्यपुष्पकरं तणं चन्दनचर्चितम् ॥
 प्रासादस्थं समुद्रस्थमात्मानं च सलोहितम् । छिन्नभिन्नं क्षताङ्गं च मेदपूयसमन्वितम् ॥
 ततो ददर्श रजतं मणिं शुभ्रं च काञ्चनम् । मुक्तामणिवयराजं च पूर्णकुम्भजलं शुभम् ॥
 सुरभिं च सप्तर्ष्यां च वृषभेन्द्रं मयूरकम् । शुक्रं च सारसं हंसं चित्रं खड्गनमेव च ॥
 ताम्बूलं पुष्पमाल्यं च ज्वलद्गतिं सुरार्चनम् । पार्वतीप्रतिमां कृष्णप्रतिमां शिबलिङ्गकम् ॥
 विप्रबाणं च बालं च सुपक्वफलितं कृपिम् । देवस्थलीं च रामेन्द्रं मिहं स्यामि गुरुं सुरम् ॥
 दृष्ट्वा स्वप्नं समुत्स्यौ चकाराऽऽह्निकमगिप्सितम् । उद्धवं कथयामास सर्वं वृत्तान्तमेव च ॥
 उद्धवाज्ञां समादाय वृत्त्वा गुरुमुगर्चनम् । पात्रां चकार श्रीकृष्णं ध्यात्वा मनसि नाद ॥
 ददर्श वरमन्येवं च मङ्गलार्हं शुभप्रदम् । बाण्डाफलप्रदं रम्यं पुरो मङ्गलमुचकम् ॥ २२ ॥
 नामे शिवं शिवां पूर्णकुम्भं नकुलचापकम् । पतिपुत्रवतीं साक्षीं दिव्यापरणमपिनाम् ॥
 शुक्लपुष्पं च माल्यं च धान्यं च खड्गं शुभम् । दासिणे ज्वलद्गतिं च विप्रं च वृषभं गजम् ॥

वत्सप्रयुक्तां देवैः च श्वेताश्वं राजहंसकम् । वेदया च पुष्पमालां च पताकां दाधि पावसम्
 मणिं सुवर्णं रजतं मुक्तामाणिक्यमप्युत्तमम् । मेघं मासं चन्दनं च माध्वीकं धृतमुत्तमम्
 कृष्णसारं फलं छाजाः सिद्धाञ्च दर्पणं तथा । विचित्रितं विमानं च सुदीर्घां प्रतिमां तथा
 शुक्लोत्पलं पद्मवने शङ्खचिह्नं च कोरकम् । मार्जारं पर्वतं मेघं मयूरं शुक्सारसम् ॥ २८ ॥
 शङ्खकोकिलवाद्यानां ध्वनिं शुश्राव मङ्गलम् । विचित्रकृष्णसंगीतं हरिशब्दं जयध्वनिम्
 एवंभूतं शुभं दृष्ट्वा श्रुत्वा प्रहृष्टमानसः । प्रविवेश हरिं स्मृत्वा पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 ददर्श पुरतो रम्यं रासमण्डलमप्युत्तमम् । चन्द्रनागलकस्तूर्गपुष्पचन्दनवासुना ॥ ३१ ॥
 वासितं मङ्गलघटै रम्भास्तम्भैर्विराजितम् । आम्नपल्लवपंथैश्च पट्टमूत्रविचित्रितैः ॥ ३२ ॥
 शोभितैः परितः शश्वत्पद्मागवनिर्वितम् । शोभिनं शोभनार्हं च त्रिकोटिरत्नमन्दिनैः ॥
 रम्यैः कुञ्जकुटीरैश्च राजितं शतकोटिभिः । रासं वृन्दावनं दृष्ट्वा किमदूर् ययौ च सः ।
 ददर्श पुरतो रम्यं नन्दजनमनुत्तमम् । परं वैकुण्ठसंकाशं वैकुण्ठनिलयं शुभम् ॥ ३५ ॥
 रत्नसोपानसयुक्तं रत्नस्तम्भैर्विराजितम् । नान चित्रविचित्र द्रव्यं सद्गन्धलघुयान्वितम् ॥
 स्वचितं मणिसारेण रचितं विश्वकर्मणा । द्वारि दृष्टेन मार्येण राजद्वारं विवेश सः ॥ ३७ ॥
 पताकारत्नजालादयं मुक्तामाणिक्यभूषितम् । रत्नदर्पणशोभ द्रव्यं रत्नचित्रविचित्रम् ॥
 रत्ननीपीविरचितं मङ्गलं मङ्गलैर्घटैः । अक्रूरागमनं श्रुत्वा साहस्रशो नन्द एव च ॥
 सहितो रामकृष्णार्था जगामानुग्रनाय वै । वृषमान्वादिभिर्धुक्तः कृत्वा वेदो पुरःसराम् ॥
 पूर्णकुम्भं गजेन्द्रं च कृत्वाऽप्ये शुक्लान्वकम् । कृष्णां गां मधुपर्कं च पाथं रत्नामनादिकम् ॥
 गृहीत्वा सादरः शान्तः सस्मितो विनतस्वभा । आनन्दयुक्तो नन्दश्च सगणः सहबालकाः ॥
 दृष्ट्वाऽकूरं महामार्गं तूर्णमालिङ्गनं ददौ । प्रणम्य शिरसा सर्वे गोपा जगृहुराशिपम् ॥
 परापरं च संयोगो बभूव गुणबान्धुने । क्रोडे चकाराकूरश्च कृष्णं रामं क्रमेण च ॥
 नुत्तमं गण्डयुगले पुलकाघितविप्रहः । साधुनेत्रोऽनिसाहस्रदः कृत्वाऽपि सिद्धवाञ्छितः ॥
 ददर्श कृष्णं द्विभुजं स्रग् दयामलसुन्दरम् । भीतवस्त्रपरीधानं मालतीमारुभूषितम् ॥ ४६ ॥
 चन्दनेऽसितसर्वाङ्गं परं वंशीधरं वरम् । स्तुतं ब्रह्मेशशेषार्थभुनीन्द्रेः सनकदिभिः ॥ ४७ ॥
 भीतसंत गोपकन्याभिः परिपूर्णनयं विभुम् । स्रग् ददर्श क्रोडस्थं सस्मितं च चतुर्भुजम् ॥
 पद्मपीताम्बुतीयुक्तं वनमाशानिभूषितम् । सुनन्दनन्दमुनेः पापदैः परितेवितम् ॥ ४९ ॥
 तैर्विनं सिद्धसंघैश्च भक्तिजगैः पद्मपरम् । स्रग् ददर्श देवं स पद्मवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥
 शृङ्गारकटिभंकाशं नागराजैर्विराजितम् । दिग्भरं परं ब्रह्म भग्नं च जटायुतम् ॥

जपमात्राकरं ध्याननिष्ठं श्रेष्ठं च योगिनाम् । सणं चतुर्मुखं ध्याननिष्ठं श्रेष्ठं मनोपिणाम् ॥
 सणं धर्मस्वरूपं च शेषरूपं सणं सणम् । सणं मास्कररूपं च ज्योतीरूपं सनाननम् ॥
 सणं परमशोमादयं कोटिरुन्दर्षनिन्दितम् । कामिनीकमनीयं च कामुकं कामसंगुतम् ॥
 एवंभूतं शिशुं दृष्ट्वा स्थापयामास वसासि । रत्नभिहासने रम्ये नन्ददत्ते च नारद ॥
 कृत्वा प्रदक्षिणं पक्वया पुलकाञ्चितविग्रहः । प्रणम्य शिरसा भूमौ तुष्टाव पुरुषोत्तमम् ॥

अकूर उवाच—

नमः कारणरूपाय परमात्मस्वरूपिणे ॥ १६ ॥
 सर्वेषामपि विश्वानामीश्वराय नमो नमः । पराय प्रकृतेरीश परात्परतराय च ॥ १७ ॥
 निर्गुणाय निरीहाय नीरूपाय स्वरूपिणे । सर्वदेवस्वरूपाय सर्वदेवेश्वराय च ॥ १८ ॥
 सर्वदेवाधिदेवाय विश्वादिभूतस्वरूपिणे । असंख्येषु च विश्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवात्मक ॥ १९ ॥
 स्वरूपायाऽऽदिनीनाय तृतीया विश्वरूपिणे । नमो गोपाङ्गनेशाय गणेशेश्वररूपिणे ॥
 नमः सुरगणेशाय रावेशाय नमो नमः । राधारमणरूपाय राधारूपचराय च ॥ २० ॥
 रावाराध्याय रावाद्याः प्राणाधिकतराय च । रावासाध्याय रावाधिदेवत्रिपतमाय च ॥
 रावावाणाधिदेवाय विश्वरूपाय ते नमः । वेदस्तुनात्मवेदज्ञरूपिणे वेदिने ॥ २१ ॥
 वेदाधिष्ठातृदेवाय वेदबीजाय ते नमः । यस्य लोभसु विश्वानि चासंख्यानि च नित्यशः
 महद्विष्णोरीश्वराय विश्वेशाय नमो नमः । स्वयं प्रकृतिरूपाय प्राकृताय नमो ॥
 प्रकृतीश्वररूपाय प्रचानपुरुषाय च । इत्येवं स्तवनं कृत्वा मूर्त्तिमात्रं समाप्तये ॥ २२ ॥
 पश्चात् सहसा भूमौ पुनर्भोशं ददर्श सः । बाहिःस्थं हृदयस्थं च परमात्मानमीश्वरम् ॥
 परितः दशमरूपं च विश्वस्थं विश्वमेव च । अकूरं मूर्त्तिं दृष्ट्वा नन्दः सादरपूर्वकम् ।
 रत्नसिंहासने रम्ये वासयामास नारद । पञ्चच्छर्षवृत्तान्नं किंस्विद्दृष्टमिति स्वया ॥ २३ ॥
 ण्डिं भोजयामास कुशलं च पुनः पुनः । अकूरः कथयामास कंपवृत्तान्तमीप्सितम् ।
 स्वपित्रोर्मोक्षणार्थं च भग्नं रामकृष्णयोः । इत्यकूरकृतं स्तोत्रं यः पठेत्सुखमाहितः ॥
 अपुत्रो लभते पुत्रममार्थो लभते पिताम् । अन्ते घनमाप्नोति निर्भयैरुत्तरां महीम् ।
 हतभयः प्रजाशानं प्रतिष्ठां चाप्रतिष्ठितः । रक्षः प्राप्नोति विपुलमपशस्त्री च उल्लिख ॥
 अथ सुप्ताय समये परं संदृष्टवानसः । रम्ये चम्पकतरुणे च कृष्णं कृत्वा स्ववसति ॥
 प्रातरुत्याय सहसा कृत्वाऽऽह्निकमनुत्तमम् । स्वरूपे स्थापयामास रामं कृष्णं जगत्पातिम्
 गन्धं पञ्चपकरं च नानाद्रव्यं सुदुर्लभम् । वृषमानं च नन्दं च सुनन्दं चन्द्रपानकम् ॥
 नानाभकरं वायं च मृदङ्गमुरजादिकम् । षट्पञ्च पणवं चैव द्रव्यां द्वन्द्वभयानकम् ॥ २४ ॥

चन्दनं लेपनं कृत्वा पुष्पमात्रा गले दधौ । गुणवर्गं ब्राह्मणं च वन्दयामास भक्तिवः ॥
 शङ्खचर्चि वेदपाठं संगीतं मङ्गलाष्टकम् । विप्र शीर्षचनं रम्यं शृङ्गाव परमादरम् ॥
 दधात्वा मङ्गलरूपं च सर्वत्र मङ्गलप्रदम् । वितेष दक्षिणं पदं सुन्दरं स्वात्मविग्रहम् ॥
 विधृत्य नासिकाशमभागं मण्यमया विष्णु । विसृज्य धाम्युं संपूर्णं नासादक्षिणरन्ध्रतः ॥
 ततो यथै नन्दनन्दो नन्दस्य प्राङ्गणं वत्सम् । सानन्दः परम नन्दो नित्य नन्दः सनातनः ॥
 नित्योऽनित्यो नित्यधीनस्वरूपो नित्यविग्रहः । नित्याङ्गभूतो नित्येशो नित्यवृत्त्यविशारदः
 नित्यनूतनरूपश्च नित्यनूतनयौवनः । नित्यनूतनवेषश्च वयसा नित्यनूतनः ॥ १९ ॥
 नित्यनूतनमंसापो यस्तेन नित्यनूतनम् । नित्यनूतनसंभाषिः सौभाग्यं नित्यनूतनम् ॥
 सुधारमपरं पिष्टं यद्वाक्यं नित्यनूतनम् । नित्यनूतनमकं च यस्वतं नित्यनूतनम् ॥
 स्थायं स्थायं प्रज्ञेऽस्मिन्मादेशो मायया युनः । अनीव रम्ये सुदिनन्वो बभूव गगने न्युत्त-
 रम्भास्तम्भमधूश्च रमालाष्ट्रवान्विनैः । षट्मूत्रनिबद्धैश्च सुन्दरैश्च सुसंस्कृतैः ॥ २० ॥
 पद्मरागेण खडिगे रचिने विश्वकर्पणा । कस्तूरीकुङ्कुमाक्षैश्च चन्दनैश्च सुसंस्कृतैः ॥
 तत्र तत्सौ स्वयं कृष्णः सह कृष्णः सत्र न्यव । यशोदया समादिल्लो वामपार्श्वेन भाषया ॥
 नन्देनाऽनन्दपुक्तेनाऽऽदिशो दक्षिणपार्श्वतः । संपाषि शो बान्धवैश्च पितॄन्मात्रा च चाम्बितः

इति श्रीक्षेत्र० मश० श्रीकृष्णजन्मसू० उ० न० नारदना० यात्रामङ्गलं
 नामैकमष्टतितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

अथ द्विसप्त तितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ कृष्णो गुणं भवता निर्गम्य दिवि गन्मुने । अत्यस्वर्गशानं च शुभं मनुजैर्गो यदौ ॥
 विशेश मधुशः रम्या सदानुरगैः ममम् । निर्जित्य शक्रतपरी शोभ युक्ता मनोहराम् ॥
 रत्नधेष्टेन खडिगे रचिना विश्वकर्पणा । अमृताग्न्याल्लनै रानिदैश्च विरामिताम् ॥
 रत्नमार्गशरीरैर्लेख्येता रत्नैर्वैरैः । चन्द्रागारैश्चन्द्रमार्गभिः पारिमन्दनैः ॥ ४ ॥
 विचित्रैर्नगिणैश्च रत्नैश्च विचित्रैः । गोपिनां रत्नैः श्रेष्ठैः पुण्ड्रवस्तुमन्विनैः ॥
 मरीचकसहस्रैश्च पद्मैः पद्मिनीभिः । शुद्धाफट्टिमैस्तैः पद्मगणविमानैः ॥
 रत्न लङ्काररूप दधैः शोभिता पद्मिनीभिः । स्त्रियौवनमंघ्र्यैर्निभैपर हैनैः परैः ॥ ७ ॥

सज्जां संनहनीं काश्यपद्विर्मदलमण्डवीम् । वाद्यगामास सानन्दं नन्दगोपी ब्रजेधरः ॥
 श्रुत्वा वाद्यं च गोप्यश्च गमनं रामकृष्णयोः । दृष्ट्वा कृष्णं रथस्थं तमाययुः कोपपीडिताः ॥
 कृष्णेन वारिताः सर्वाः प्रेरिता राधया द्विज । बभञ्जुरीश्वररथं पादाघातेन हलिया ॥
 तत्र सर्वेषु गोपेषु हाहाकारं कृतेषु च । प्रययुर्वल्वत्पथश्च कृष्णं कृत्वा खवक्षसि ॥
 काचित्कूरं तमकूरं भर्त्सयामास कोपतः । काश्चिद्बद्ध्वा च वस्त्रेण चाकूरं प्रययुस्ततः ॥
 काचित्तं ताडयामास कङ्कणेन करेण च । तद्वस्त्रं हारयामास कृत्वा विवर्णं मुने ॥
 क्षतविक्षतसर्धाङ्गं दृष्ट्वाऽकूरं च भाववः । जगाम राधानिकटं बोधयामास ता पुनः ॥
 आधात्मिकेन योगेन विनयेन च सादरम् । अकूरं बोधयामास बोधयामास ता विभुः ॥
 आकाशात्पतितं दिव्यं मन्मथम्यचितं रथम् । विचित्रवस्त्रसंयुक्तं ददर्श पुरतो हरिः ॥
 खचितं मणिरामेन राचितं विश्वकर्मणा । तं दृष्ट्वा मातृमयनमाजगाम जगत्पातिः ॥
 भुक्त्वा पीत्वा सुखं सुप्त्वा भोगान्सहजान्ववः । तस्यौ मुनीन्द्रदेवेन्द्रब्रह्मेशशेषवन्दिताः ॥
 सुपुष्पगोपिकाः सर्वाः परं संहृष्टमानसाः । पुष्पतरुषु च रम्ये च राधया सह नारद ॥
 सर्वे चाऽऽनन्दयुक्तश्च जना गोकुलवासिनः । केचिद्गोपाश्च ननृतुः, केचित्संगीततत्पराः ॥
 इति श्रीमद० महा० श्रीकृष्णनन्मल० उत्त० नारदना० गोपीविपथो

नाम सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥

अथैकसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

राधिकाया च सुप्तायां सुप्तासु गोपिकेषु च । पुष्पचन्दनतरुषु च वायुना तुरभीकृते ॥
 तृतीयमहरेऽतीते निशाया च शुभे क्षणे । शुभचन्द्रसंयोगे चाश्रुतयोगसमन्विते ॥
 सौम्यस्वामियुते लगे सौम्यमहवित्रोक्तिने । पापमहसमासैकदुष्टरोषादिवर्जिते ॥ १ ॥
 यशोदा बोधयामास कारयामास मदलम् । बन्धूनाभ्यासयामास समुत्थाय हरिः स्वयम् ॥
 वाद्यं निषेधयामास राधिकामयभीतवत् । स्वतन्त्रो विद्वज्जुतां च पाता भर्ता स्वतन्त्रवत् ॥
 प्रसारय पादयुगलं धृत्वा भौने च वासमी । उवास मंसकृते स्थाने विछिन्ने चन्दनादिना ॥
 मण्डपवर्षगुच्छं संस्पृष्टं चन्दनादिभिः । वाने कृत्वा पूर्वकुम्भं वह्निं विप्रं स्वदासिने ॥
 पतिपुत्रपती दीर्घं दर्पणं पुरतस्तथा । दूर्वावाण्टं च सुस्निग्धं पुष्पं धान्यं सिनं शुभम् ॥
 गुरदत्तं गृहीत्वा च प्रदधौ पतिगोपरी । धृत्वा ददर्श मात्मीकं रमतं कक्षने दधि ॥

चन्दनं लेपनं कृत्वा पुष्पमात्रं गले दधौ । गुण्यं ब्राह्मणं च वन्दयामास मक्तिनः ॥
 शृङ्गवनिं वेदपाठं संगीतं मङ्गलाष्टकम् । विप्र-शीर्षचनं रम्यं शुश्राव परमादरम् ॥
 दधात्वा मङ्गलरूपं च सर्वत्र मङ्गलप्रदम् । चित्तोपदक्षिणं पादं सुन्दरं स्वात्मविग्रहम् ॥
 विधृत्य नासिकाग्रभागं मध्यमया विभुः । विसृज्य धातुं संपूर्णं नासादक्षिणरन्ध्रतः ॥
 ततो यथै नन्दनम्बो नन्दस्य प्राङ्गणं वारम् । सानन्दः परम नन्दो नित्यानन्दः सनातनः ॥
 नित्योऽनित्यो नित्यवर्जितस्वरूपो नित्यविग्रहः । नित्याङ्गमूत्रो नित्येशो नित्यकृत्यविशारदः
 नित्यनूतनरूपश्च नित्यनूतनयौवनः । नित्यनूतनवेषश्च वयसा नित्यनूतनः ॥ १६ ॥
 नित्यनूतनसंभाषो यत्नेन नित्यनूतनम् । नित्यनूतनसंभाषिः सौभाग्यं नित्यनूतनम् ॥
 सुधारसपरं भिष्टं यद्वाक्यं नित्यनूतनम् । नित्यनूतनमकं च यत्पदं नित्यनूतनम् ॥
 स्थायं स्थायं प्राङ्गणेऽस्मिन्मायेशो मायया युतः । अनीव रम्ये सुस्तिम्बो बभूव गगनेऽनुतः
 रम्भास्तम्भममूहैश्च रसालगुह्यान्वितैः । पठमूत्रनिवद्धैश्च मुन्दरैश्च सुसंस्कृतैः ॥ २० ॥
 पद्मरागेण खचिते रचिते विश्वकर्मणा । कस्तूरीकुङ्कुमाक्षैश्च चन्दनैश्च सुसंस्कृतैः ॥
 तत्र तस्यै स्वयं कृष्णः सह क्रूः सन् न्यव । यशोदश समादिल्लष्टो वामपाश्वरे मायया ॥
 नन्देनाऽनन्दयुक्तेनाऽऽदिष्टो दक्षिणपार्श्वतः । संभाषितो बन्धवैश्च विप्रः मात्रा च सुम्भितः

इति श्रीसप्तमो महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० याज्ञमङ्गलं

नामैकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥

अथ द्विसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णो गुरुं नत्वा निर्गम्य क्षितिर्गमुने । अलस्य स्वर्गगतं च शुभं मधुरां ययौ ॥
 विवेश मधुरां रम्यां सहाकूरगणैः समम् । निर्जित्य कृष्णगरं शोभ युकां मनोहराम् ॥
 रत्नश्रेष्ठेन खचितं गवितां विश्वकर्मणा । अमूल्यरत्नललितै रानितैश्च विरामिताम् ॥
 रत्नमार्गशोभैर्गोष्ठैर्गोष्ठैर्वा रचितैर्वरैः । चन्द्राकारैश्चन्द्रमार्गिणिभिः परिसंस्कृतैः ॥ ४ ॥
 विनिर्गमिणिस्तैश्च रत्नशोभितैर्विनिर्मितैः । शोभितैर्विनिर्मितैः श्रेष्ठैः पुष्पदन्तसमन्वितैः ॥
 सरोवरसहस्रैश्च परितः परिशोभिताम् । शुद्धस्फटिकमन्त्रालैः पद्मरागविशालैः ॥
 रत्न खंकाररूप द्रव्यैः शोभितां पद्मिनीगणैः । स्तिरयोवनममयुक्तैर्निमेषरहितैः परैः ॥ ७ ॥

साक्षतैर्हृद्वैवदनैः कृष्णदर्शनलालसैः । भ्रूमङ्गलालालेख्य शश्वच्चञ्चललोचनैः ॥ ८ ॥
 शश्वत्कामसमयुक्तैः पीनश्रोणिपयोधरैः । कोमलाद्वैर्घ्यकूपै रतिरासविशारदैः ॥ ९ ॥
 रत्नानिर्माणयानाना कोटिभिः पारिशोमिताम् । भूषणैर्भूषितामिश्र विप्रितामिश्र चित्रकैः
 नानाप्रकारश्रीयुक्तां पुष्पोद्यानत्रिकोटिभिः । नानापुष्पैः पुष्पिताभिर्भुक्तामिमधुमूर्दन ॥
 माधुर्यमधुसंयुक्तेर्मधुलुब्धैर्मुदाऽग्वितैः । माध्विकमधुमत्तैश्च युक्तेर्मधुकाचपैः ॥ १२ ॥
 नानाप्रकारदुर्गैश्च दुर्गम्या वैरेणां गणैः । रसितां रसकैः शश्वद्रसाशालविशारदैः ॥
 त्रिकोट्याट्टालिकाभिश्च संयुक्तां सुमनोहराम् । रचितां त्रिल सद्रत्नैर्विविधैर्विश्वकर्मणा
 एवंभूता च मथुरां दृष्ट्वा वमललोचनः । ददर्श पथि कुब्जा तां वृद्धामतिजरातुराम् ॥
 यान्तीं दण्डसहायेन चातिनम्रां नमद्वलीम् । रुक्षितां विकृताकारां विप्रतीं चन्दनद्रवम्
 कस्तूरीकुङ्कुमाकं च स्पर्शमात्रेण नारद । सुगन्धिमकरन्देन गन्धाढ्य सुमनोहरम् ॥
 सा दृष्ट्वा सस्मिता वृद्धा श्रीकान्तं शान्तमीश्वरम् । श्रियुक्तं श्रीनिवासं तं श्रीबीजं श्रीनिके-
 तनम् ॥ १८ ॥

प्रणम्य सहसा मूर्त्ता भक्तिनम्रा पुटाञ्जलिः । प्रददौ चन्दनं तस्य गात्रे श्यामलसुन्दरे
 गात्रेषु नद्रणानां च स्वर्णपात्रकरा वरा । कृत्वा प्रदत्तिर्णं कृष्णं प्रणनाम पुनः पुनः ॥
 श्रीकृष्णदृष्टिमात्रेण श्रियुक्ता सा वमूष ह । सहसा शोभिता रम्या रूपेण यौवनेन च
 च हृदिद्वान्शुवसना रत्नभूषणभूषिता । यथा द्वादशवर्षीया कन्वा धन्या मनोहरा ॥ २१ ॥
 विम्बोष्ठी सस्मिता श्यामा तल्लकाञ्चनसंनिभा । सुश्रोणी सुदती निर्विकलद्रव्यपयोधरा
 अमूह्यरत्ननिर्माणहारसारविरजिता । गजेन्द्रराजगमना रत्नमञ्जरिरञ्जिता ॥ २४ ॥
 विप्रतीं कवरीमारं गालतीमारुपवैष्टितम् । रतितं वापभोगेन रुचिरं वर्तुलाकृतिम् ॥
 सिन्दूरविन्दुं दधती दाडिमीकुसुमाकृतिम् । कस्तूरीबिन्दुमुपरि सार्धं चन्दनविन्दुभिः ॥
 रत्नदर्पणहस्ता च प्रदास्ता रतिकर्मसु । श्रीकृष्णं वरयामास लोललोचनकोणतः ॥
 श्रीवासस्तां समाध्यास्य ययौ स्थानान्तरं परम् । कृतार्थरूपा सा प्रीत्या ययौ यथा यथाऽऽ-
 लयम् ॥ २८ ॥

सा ददर्श स्वमदनं यथा पद्मालयालयम् । रत्नशय्याविरचितं रुद्रान्ननारनिर्मितम् ॥
 रत्नमदीपराजीभी राजितामिश्र राजितम् । रत्नदर्पणराजैश्च राजितं पारितस्ततः ॥
 सिन्दूरवस्त्राभ्युलं श्वेतचामरमारुपकम् । विप्रतींमिश्र दासीभिर्नेष्टितं दाससंघकैः ॥
 तत्र गत्वा च मुक्तां च मिष्टान्न परमं मुदा । मुष्टं च रत्नपर्श्वे मा दासीमिश्र सेविता

सकपूरं च ताम्बूलं कस्तूरीकुट्टमान्वितम् । चन्दनं स्थापयामास स्वतरो हरये सती ॥
मालतीमालययुगुलं कर्पूरादिसुवासितम् । शीतलं सलिलं स्वादु मिष्टान्नं स्वसमीपतः ॥
कर्मणा मनसा वाचा चिन्तयन्ती हरः पदम् । हरेरागमनं चापि मुखवन्दं मनो हृत् ॥
जगत्कृष्णमयं शश्वत्पश्यन्ती कामुकी मुने । कोटिकन्दर्पलीलामं कामसक्तं च कामुकम् ॥
ततो ददर्श श्रीकृष्णो मालाकारं मनोहरम् । मालासमूहं * बिभ्रन्तं गच्छन्तं राजमन्दिरम्
सोऽपि दृष्ट्वा च श्रीकान्तं प्रणम्य शिरसा भुवि । ददौ माल्यममूहं च कृष्णाय परमात्मने
कृष्णस्तस्मै वरं दत्त्वा स्वदास्यमातिदुर्लभम् । माल्यं गृहीत्वा प्रययौ राजमार्गं वरं वरः ॥
ततो ददर्श रजकं बिभ्रतं वस्त्रपुञ्जकम् । अहंकृतिबलिष्ठं च सततं यौवनोद्धतम् ॥
वस्त्रं पयाचे तं कृष्णो विनयेन महामुने । स तस्मै न ददौ वस्त्रं तमुवाच च निष्ठुरम् ॥४१॥

रजक उवाच—

गौरसकाणां त्वयोभयं बलमेतत्समुर्जयम् । राजयोग्यं च हे मूढ हे गोपजनबल्लभ ॥
गृहीत्वा गोपकन्याश्च कन्यालोलुप लम्पट । यद्विहारः कुनस्तत्र वृन्दारण्येऽप्यराजके ॥
न चात्र तादृशं कर्म राज्ञः कंसस्य वर्त्मनि विद्यमानोऽत्र रामेन्द्रः शास्ता दुष्टस्य तत्सगम्
रजकस्य वचः श्रुत्वा जहास मधुमूदनः । जहास बलदेवश्च साकूरो गोपवर्गकः ॥
तं निहाय चपेटेन जग्राह वस्त्रपुञ्जकम् । वस्त्रं संधारयामास श्रीकृष्णः सगणस्तथा ॥
रत्नधानेन गेलोकं पार्षदैर्वैष्टितेन च । ययौ रजकराजश्च धृत्वा दिव्यकलेवरम् ॥४२॥
शश्वद्यौवनयुक्तं च जराशृत्युहरं वरम् । पीतवस्त्रमभयुक्तं सन्मितं श्याममुन्दरम् ॥
बभूव सोऽपि गोलोके पार्षदैषु च पार्षदः । कृष्णस्याऽऽगमनं तत्र सस्मार सततं वशी ॥
अस्तं गतो दिनकरोऽप्यक्रूरः स्वगृहं ययौ । कृष्णम्यानुमतिं प्राप्य कृष्णोऽपि कस्य-

चिद्वहय ॥ ५० ॥

वैष्णवस्य कुविन्दस्य तस्मिन्नस्तवनस्य च । सानन्दो नन्दसहितो बलदेवादिमिषुतः ॥
स भक्तः पूजयामास प्रणम्य श्रीनिकेतनम् । तस्मै ददौ स्वदास्यं च वरं ब्रह्मादेदुर्लभम्
पर्वदके सुपुत्रः तत्रैव भूत्वा मिष्टान्नमुत्तमम् । निद्रां च लेभे सा कुञ्जा निद्रेशोऽपि ययौ मुदा
गत्वा ददर्श कुञ्जां तां रत्नतरुषु च निद्रिनाम् । दासीगणैः परिवृतां सुन्दरीं कमलामिव ॥
बोवयामास तां कृष्णो न दासीश्चापि निद्रिनाः । तामुवाच जगन्नाथो जगन्नाथपिपासां सतीम्

श्रीपगवानुवाच—

त्वन निद्रां महामागे दृष्ट्वा देहि मुन्दरि । पुरा दूर्पणस्ता त्वं च भगिनी रावणस्य च ॥

ब्राह्मणांश्च सुहृद्वर्गान्पिष्ठान्नकोविशत् । अथाऽऽजगाम गोविन्दो रामेण सह नारद ॥
महेशस्य धर्ममध्यं बभूव तत्र लीलया । शब्देन तस्य मयुग बाधरा च बभूव ह ॥८६॥
विषादं प्राप कंसश्च मुदं च देवकीमुतः । उत्स्यितः सभामध्ये गजं मल्लं निहत्य च
योगो ददर्श तं देवं परमात्मानमीश्वरम् ॥ ८७ ॥

यथा हृत्पद्ममध्यस्थं तादृशं च हरेरेव च । राजेन्द्र रूपं राजानः शास्तारं दण्डधारिणाम् ॥
पिता माता दुग्धमुखं स्नानान्वं चालकं यथा । कामिन्वः कौटिकन्दर्पलीलापयधारिणम् ॥
कंसश्च कालपुरुषं वैरिणं तस्य बान्धवाः । मृदा मृत्युपदं चैव प्राणतुर्यं च पादवाः ॥
नमस्कृत्य मुनीन्विषान्वितरं मातरं गुरुम् । जगाम मच्चक्राम्बाशं हस्ते कृत्वा मुदर्शनम् ॥
दृष्ट्वा भक्तं भक्त्यधुः कृपया च कृपानिधिः । आकृष्य मध्यकात्कंसं जघान लीलया मुने
राजा ददर्श विश्वं च सर्वं कृष्णमयं परम् । पुरतो रत्नयानं च हरिकाहारभूषितम् ॥
ययौ विष्णुपदं स्फीनो दिग्यरूपं विधाय च । तेजो विवेश परमं कृष्णपादाम्बुजे मुने ॥
निवृत्त्य तस्य सत्कारं ब्राह्मणेभ्यो धनं ददौ । ददौ राज्यं राजच्छत्रमुपसेनाय धीमते ॥
स बभूव नृपेन्द्रश्च चन्द्रवंशसमुद्भवः । विलत्रप कंसपाता वर्त्तावर्षश्च तत्पिता ॥९६॥
बन्धया मातृवर्गश्च भगिनी भ्रातृवर्गिणी । दर्शनं देहि राजेन्द्र समुत्तिष्ठ नृपासने ॥
राज्यं रक्ष धनं रक्ष बान्धवं बलमेव च । क्व यासि बन्धव न्हित्वा स्वमनायान्महाबल ॥
ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्तमसंख्यं विश्वमेव च । सर्वं चराचराचारं यः सृजत्येव लीलया ॥
ब्रह्मेशशेषधर्माश्च दिनेशश्च गणेश्वरः । मुनिन्द्रवर्गो देवेन्द्रो ध्यायते यमहर्निशम् ॥
वेदाः स्तुवन्ति यं कृष्णं स्तोति भोगा सरम्भती । स्तोति यं प्रहृतिहेष्टा प्राकृतं प्रकृतेः परम्
स्वेच्छामयं निरीहं च निर्गुणं च निरञ्जनम् । परास्परतरं ब्रह्म परमात्मानमीश्वरम् ॥
नित्यं ज्योतिःस्वरूपं च, अत्कानुग्रहितिरहम् । नित्यात्तद् च नित्यं च, नित्यामस्यसिद्धम् ॥

सोऽवनीर्गो हि भगवान्पारावतरणाय च । गोपालबाल्येष्व मापेशो मायया प्रभुः ॥
स यं हन्ति च सर्वेशो रक्षिता तस्य कः पुमान् । स यं रक्षति सर्वोऽपि तस्य हन्ता न कोऽपि च
इत्येभ्यः कृत्या सर्वश्च विरराम महामुने । ब्राह्मणान्मोजयामास तेभ्यः सर्वं धनं ददौ ॥
भगवानपि सर्वोऽपि जगाम पितृगन्निजम् । उक्त्वा च लोहनिगटं तयोर्मोक्षं चकार सः
ननाम दण्डकूर्वा मानरं पितरं तथा । तुष्टान् भक्त्या देवेशो भक्तिनम्रात्मतन्धरः ॥

श्रीभगवानुवाच—

पितरं मानरं विद्यामन्त्रदे गुरुमेव च । यो न पुण्यानि पुंरुनो यावज्जीवं नः सेऽगुचिः
सर्वेभ्योऽपि पूजानां पिता कथ्यो महान् गुरुः । पित्रः शत्रुगुणैर्भाना गर्भधारणवोपमान्

रामजन्मनि मद्धेतोस्त्वया कान्ते तपः कृतम् । तपःप्रमाथान्मा कान्तं भज श्रीकृष्णजन्मनि
 अधुना सुखसंभोगं कृत्वा गच्छ ममऽऽलम् । सुदुर्लभं च गोलोकं जगाम् गुहरं परम् ॥
 इत्युक्त्वा श्रीनिवासश्च कृत्वा तामेव वसति । नञा चकार शृङ्गारं चुम्बनं चापि कामुकाम्
 सा सगमिता च श्रीकृष्णं नयसंगमलज्जिना । चुचुम्ब गण्डे कोटिं तं चकार कमला यथा
 सुरतेर्विरतिर्नास्ति वसन्ती रतिषण्डितौ । नानाप्रकारसुरतं यमुव तत्र नारद ॥ ६१ ॥
 स्तनश्रोणिभुगं तस्या विसृतं च चकार ह । भगवानखरैस्तीक्ष्णैर्दशनैरघरं धरम् ॥ ६२ ॥
 निशावसानसमये दीर्घाधानं चकार सः । सुखसंभोगयोगेन मूर्छावाप च मुन्दरी ॥ ६३ ॥
 तत्राऽऽजगाम सा तन्द्रा कृष्णवक्षःस्थलस्थिताम् । वृषभे न दिवाराश्रं स्वर्गं मर्त्यं जलं स्थलम्
 सुप्रभाता च रजनी बभूव रजनीपतिः । पत्युर्न्यतिरुमेवैव लज्जयेव मलीमसः ॥ ६४ ॥
 अथाऽऽजगाम गोलोकाद्वयो रत्नविनिर्मितं । जगाम तेन तं लोकं धृत्वा दिव्यकलेवरम्
 वञ्चनिशुद्धाशुवाधानं रत्नभूषणभूषितम् । प्रतप्तकाञ्चनाभासं नित्य जन्मादिवर्जितम् ॥
 सा बभूव च तत्रैव गोपी चन्द्रमुखी मुने । गोप्य, कतिविधास्तस्या बभूवुः परिचारिकाः
 भगवानपि तत्रैव क्षणं गिरवा स्वमन्दिरम् । अगाम यत्र नन्दश्च स नन्दो नन्दनन्दनः ॥
 अथ वंसो निशाया च निद्राया मयविह्वलः । ददर्श दुःखदुःखप्रमात्मानो मृत्युसूचकम्
 ददर्श सूर्यं भूमिस्थं चतुः खण्डं नभश्च्युतम् । दशखण्डं चन्द्रबिम्बं भूमिस्थं स्वाच्छ्युतं मुने
 पुरुषान्विकृताकारान्तरजुहस्तन्दिग्बरान् । विधवा शूद्रपत्नीं च नञा च छिन्ननासिकाम्
 हसन्तीं चूर्णतिलका श्वेतकण्ठोच्चमूर्धनाम् । खड्गखरैरहस्ता च लोलजिह्वा च बिभ्रतीम् ॥
 रण्डमालासमायुक्ता गर्दभं महिषं वृषम् । भल्लूकं सूकरं काकं गृध्रं कङ्कं च धानरम् ॥
 विरजं कुक्कुरं नक्त शृगालं भस्मपुञ्जकम् । आस्थिराशीं तालफलं केशं कार्पासमुल्बणम् ॥
 निर्वाणाङ्गारमुल्का च शवं मर्त्यं चिताश्रितम् । कुलालतैलसाराणां चक्रं वक्रं कपर्दकम् ॥
 दम्भशानं दम्भक छं च शुष्ककाष्ठं कुशं तृणम् । गच्छन्तं च कचध्वं च नदन्तं मृतमस्तकम्
 दम्भस्त्वानं भस्मयुतं तल्लग्नं जलवर्जितम् । दम्भमत्स्यं च लोहं च निर्वाणदम्भकानम् ॥
 गलत्कुष्ठं च वृषलं नञं च मुत्तमूर्धनम् । अतीव रष्टं विप्रं च शपन्तं गुरुभीदशम् ॥ ७९ ॥
 अतीव रष्टं मिश्रं च योगिनं वेष्णवं नरम् । एवं दृष्ट्वा समुत्थाय कपयामास मातरम् ॥
 पितरं भ्रातरं पत्नीं रुदतीं प्रेमविह्वलाम् । मध्यमन्जारयामास स्थापयामास हस्तिनम् ॥
 मल्लं सैन्यं च योद्धारं कारयामास मद्गलम् । सभां च कारयामास पुण्यं स्वस्त्ययनं शिवम्
 यत्नेन योजयामास योगे युक्तं पुरोहितम् । उवाच मन्त्रके रम्ये धृत्वा स्वतः विलक्षणम् ॥
 रणे नियोगयामास योद्धारं युद्धार्थं विदम् । वासयामास राजेन्द्रान्ब्राह्मणान् मुनीश्वरान् ॥

ब्राह्मणांश्च सुहृद्गर्गान्मित्रैर्नृणकोविधात् । अथाऽऽजगाम गोविन्दो रामेण सह नारद ॥
महेशस्य घर्मेमध्ये बभूव तत्र लीलया । शब्देन तस्य मयुगं बधिरा च बभूव ह ॥ ८९ ॥
विपादं प्राप कंसश्च मुदं च देवकेभुजः । उस्थितः सप्तामध्ये गजं मष्टं निहत्य च
योगी ददर्श तं देवं परमात्मानमीश्वरम् ॥ ९० ॥

यथा हृत्पद्मपद्मस्थं नादशं बहरेव च । राजेन्द्र रूपं राजानः शाश्वतं दण्डधारिणाम् ॥
पिता माता दुग्धमुखं स्नानान्वं बालकं यथा । कामिन्यः कौटिल्यन्दर्पलीलावप्यधारिणाम् ॥
कंसश्च बालपुरुषं वैरिणं तस्य बान्धवाः । मष्टा मृत्युपदं चैव प्राणतुर्यं च यादवाः ॥
नमस्कृत्य मुनीन्विशान्वितरं मातरं गुरुम् । जगाम मद्यज्ञायाशं हस्ते कृत्वा मुदर्शनम् ॥
दृष्ट्वा भक्तं भक्त्य-युः कृपया च कृपानिधिः । आकृष्य मद्यकास्त्रकंसं नयान् लीलया मुने
राजा ददर्श विश्वं च सर्वं कृष्णमयं परम् । पुरतो रत्नयानं च हरिकाहारभूषितम् ॥
ययौ विष्णुपदं स्त्रीणो दिव्यरूपं विधाय च । तेजो विवेश परमं कृष्णपादाम्बुजे मुने ॥
निवृत्त्य तस्य सत्कारं ब्राह्मणेभ्यो घन ददौ । ददौ राज्यं राजच्छत्रमुपसेनाय घामते ॥
स बभूव नृनेन्द्रश्च चन्द्रवंशसमुद्भवः । विललाप कंसपाता पर्त्तावर्गश्च तन्पिता ॥ ९१ ॥
यन्पथा मातृवर्गश्च भगिनी भ्रातृकाभिनी । दर्शनं देहि राजेन्द्र समुत्तिष्ठ नृपासने ॥
राज्यं रक्ष घनं रक्ष बान्धवं बलमेव च । क्व यासि वन्धवन्हिरवा स्वमनायान्महाबल ॥
ब्रह्मादिस्तन्मयवर्धन्तमसंरूपं विश्वमेव च । सर्वं चराचराचारं यः सृजत्येव लीलया ॥
ब्रह्मेशोपघर्षाश्च दिनेशश्च गणेश्वरः । मुनिन्द्रवर्गो देवेन्द्रो ध्यायते यमहर्निशम् ॥
वेशाः स्तुवन्ति यं कृष्णं स्तौति मीना सरस्वती । स्तौति यं प्रकृतिहेता माळनं प्रकृतेः परम्
स्वेच्छामयं निरीहं च निर्गुणं च निराजनम् । परात्परतरं ब्रह्म परमात्मानमीश्वरम् ॥
निहत्य ज्योतिःस्वरूपं च, यत्कालुष्यविग्रहम्, निस्तान्द्रं च, तिस्रं च, तिस्रस्रविग्रहम्, ॥
सोऽनभीर्गो हि भगवान्पारावरणाय च । गोपालबालवेषश्च मायेक्षो मायया प्रभुः ॥
स यं हन्ति च सर्वेशो रक्षिता तस्य कः पुमान् । स यं रक्षति सर्वार्त्ता तस्य हन्ता न कोऽपि च
इत्येऽमुक्त्या सर्वश्च विरराम महामुने । ब्रह्मणान्मोजयान्नास तेभ्यः सर्वं घनं ददौ ॥
भगवानपि सर्वार्त्ता जगाम पितुर्निरुम् । उक्त्वा च लोहनिगटं तयोर्मोक्षं धरार सः
ननाम दण्डवद्भूतं मातरं पितरं तथा । तुष्टान् भक्त्या देवेशो भक्तिनञ्जात्मकंधराः ॥

श्रीभगवानुवाच—

पितरं मातरं विद्यावन्त्रं गुरुमेव च । यो न पुण्यानि पुरुषो यावज्जीवं चः सेऽङ्गुलिः
सर्वेषामपि पूजनां पिता बन्धो महान् गुरुः । पितुः शतगुणैर्भक्ता गर्भधारणयोग्यान्

माता च पृथिवीरूपा सर्वेभ्यश्च हितैषिणी । नास्ति मातुः परो मनुष्यः सर्वेषां जगतीतरे
 विद्यामन्त्रप्रदः सत्यं मातुः परतरो गुरुः । न हि तस्मात्परः कोऽपि वन्द्यः पूज्यश्च वेदतः
 इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णो बलमदो ननाम च । माता नकार तौ क्रोडे पिता च सादरं मुने ॥
 मिष्टान्नं परमं तौ च भोजयामास सादरम् । नन्दश्च भोजयामास गोपालान्परमादरम् ॥
 मङ्गलं कारयामास भोजयामास ब्राह्मणान् । समुर्वसुसमूहं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० कंसवधवमुदेव-
 देवकीमोक्षणं नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥

अथ त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णश्च सानन्दं नन्दं संपितरं बलः । बोधयामास शोकार्ति दिव्यैराध्यात्मिकादिभिः
 उच्चै रदन्तं निश्चेष्टं पुत्रविच्छेदकारणम् । दत्त्वा तस्मै मणिश्रेष्ठमित्युवाच जगत्पतिः ॥

श्रीभगवानुवाच—

निबोध नन्द सानन्दं त्यज शोकं मुदं लभ । ज्ञानं गृहाण महत्तं यद्वत्तं ब्रह्मणे पुरा ॥
 यद्यद्वत्तं च शेषाय गणेशायेधराय च । दिनेशाय मुनीशाय योगेशाय च पुष्करे ॥
 वः कस्य पुत्रः कस्तातः का माता कस्यचित्कुनः । आशान्ति यान्ति संसारं परं स्वकृतकर्मणा
 कर्मानुसारजन्तुश्च जायते स्थानमेदतः । कर्मणा कोऽपि जन्तुश्च योगीन्द्राणां नृपालियाम्
 द्विजपत्न्यां सन्निधाणां वैद्ययायां शूद्रयोनिषु । तिर्थयोनिषु कश्चिच्च कश्चित्पश्चादियोनिषु
 मनैव मायया सर्वे सागन्दा विषयेषु च । देहत्यागे विपण्णाश्च विच्छेदे बान्धवस्य च ॥८॥
 प्रजामूमिधनादीनां विच्छेदो मरणाधिकः । नित्यं भवति मूढश्च न च विद्वान्छुवा युतः
 मद्भक्तो भक्तियुक्तश्च मयाभी विजितेन्द्रियः । मन्त्रोपासकश्चैव मस्तेवानिरतः शुचिः
 मद्भयाद्भानि वागोऽयं रतिर्भाति च नित्यशः । माति चन्द्रो महेन्द्रश्च कालमेदे च वर्पति
 वह्निर्दहति मृत्युश्च चरत्येव हि जन्तुषु । विमर्ति वृक्षः कालेन पुष्पाणि च फलानि च
 निराधारश्च वायुश्च वाय्वधारश्च कच्छयः । शेषश्च कच्छोपाधारः शेषाधाराश्च पर्वताः ॥
 तदाधाराश्च पातालः सप्त एव हि पट्टकिनः । निश्चलं च जलं तस्माज्जलस्था च वसुधया
 सप्तर्षी धराधारं ज्योतिश्चर्कं ग्रहाश्रयम् । निराधारश्च बैकुण्ठो ब्रह्माण्डेभ्यः परो वरः ॥
 तत्परश्चारी गोलोकः पञ्चाशत्कोटियोजनात् । ऊर्ध्वं निराधयश्चापि रत्नसारविनिर्मितः ॥
 सप्तद्वारः सप्तमारः परिखासप्तमंयुतः । लक्षपादाद्युक्तश्च नद्या विरजया युतः ॥११॥

वेष्टितो रत्नशैलेन शतशृङ्गेण चारुणा । योजनायुतमानं च यस्यैकं शृङ्गमुज्ज्वलम् ॥
 शतकोटियोजनश्च शैल उच्छिन्न एव च । दैर्घ्यं तस्य शतगुणं प्रपञ्चं च लक्षयोजनम् ॥
 योजनायुतविस्तारिणस्तत्रैव रासमण्डलः । अमूल्यरत्ननिर्माणो वर्तुलश्चन्द्रविम्बवत् ॥२०॥
 पारिजातवनं नैव पुष्पितेन च वेष्टितः । कल्पवृक्षसहस्रेण पुष्पाद्यानशतेन च ॥ २१ ॥
 नानाविधैः पुष्पवृक्षैः पुष्पितेन च चारुणा । त्रिकोटिरत्नमभवत् गोपीलक्षैश्च रासिनः ॥
 रत्नप्रदीपयुक्तश्च रत्नतल्पसमन्वितः । नानामोगसमायुक्तो मधुनापिशितवृतः ॥ २३ ॥
 पीयूषवागीयुक्तश्च काममोगसमन्वितः । गोलोकगृहमंलुग्वानवर्णने वा विशारदः ॥ २४ ॥
 न कोऽपि वेद विद्वान्वा वेद विद्वान्मन्त्रेश्वरः । अमूल्यरत्ननिर्माणमवनानां त्रिकोटिभिः ॥
 शोभितं सुन्दरं रम्यं राधाशिनिरमुत्तमम् । अमूल्यरत्नकलशैरुज्ज्वलं रत्नदर्पणैः ॥ २६ ॥
 अमूल्यरत्नस्तम्भानां राज्ञिभिश्च विराजितम् । नानाचित्रविचित्रैश्च चित्रितं श्वेतचामरैः ॥
 माणिक्यमुक्तासंस्तुतं हीरावारसमन्वितम् । रत्नप्रदीपसंस्तुतं रत्नसोपाससुन्दरम् ॥ २८ ॥
 अमूल्यरत्नगणैश्च तल्पराजिषिराजितम् । अमूल्यरत्ननिर्माणैश्च त्रिभिश्चित्रविचित्रैः ॥
 तिस्रभिः परिलामिश्च त्रिभिर्द्धारैश्च दुर्गभिः । युक्तं षोडशकक्षाभिः प्रनिर्द्धारेषु वाऽन्तरम् ॥
 गोपीषोडशलक्षैश्च संनियुक्तैरितस्तनः । बहूनिशुद्धांशुकाघानि रत्नभूषणभूषितैः ॥ ३१ ॥
 तप्तकाञ्चनवर्णभिः शतचन्द्रसमन्वितैः । राविकाकिं करीर्वैर्गुह्यमुत्तममन्तरं वरम् ॥ ३२ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणप्राङ्गणं सुमनोहरम् । अमूल्यरत्नस्तम्भानां समूहैश्च सुशोभितम् ॥
 रत्नमङ्गलकुम्भैश्च फलपल्लवसंयुतैः । संयुतं रत्नवेदीभिर्भुक्तं युक्ताभिरिप्सितम् ॥ ३४ ॥
 अमूल्यरत्नमुकुटैः शोभितं सुन्दरं रत्नो । अमूल्यरत्ननिर्माणं भवनानां वरं गृहम् ॥ ३५ ॥
 रत्ननिर्हासनस्था ॥ गोपीलक्षैश्च सेविता । कौटिल्यैर्द्विगुणैः श्वेतचामरैः ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणममूल्यैश्च विष्णुभिः । अमूल्यरत्नस्तम्भानां विभ्रनैः रत्नदर्पणम् ॥ ३७ ॥
 रत्नपद्मं च रुचिरं स्वपदतिगहस्ततः । दाडिम्बकुमुभाकारं सिन्दूरं सुमनोहरम् ॥
 सुशोभितं मृगमदैरिष्टैश्चन्द्रनिन्दुभिः । दधती वधरीभारं मालतीपाल्यमाण्डितम् ॥ ३९ ॥
 राचितं वाममामेन मुनीन्द्राणां मनोहरम् । एवंभूतं (ता)त्र राधा गोपीभिः परितेविता ॥
 श्वेतचामरहस्तामित्रसत्तुल्याभिध सर्वतः । अमूल्यरत्ननिर्माणैर्भूषिताभिश्च भूषणैः ॥ ४१ ॥
 मत्प्राणाधिष्ठितदेवी देवीनां प्रदरा वरा । सुदाम्नः सा च शापेन वृषमानमुनाऽधुना ॥
 शनादिदिको हि चित्रेदो भविष्यति मया मह । तेन मारावतणं करिष्यामि भुजः पितः ॥
 तदा यास्यामि गोलोकं तथा सार्धं सुनिश्चितम् । त्वदा यदोदगा चाऽपि गोपीर्गोपीमिरेव च

प्रह्लादश्चापि दैत्यानां बलिष्ठानां बलिः स्वयम् । नारायणविर्भगवान्ज्ञानिनां मध्य एव च ॥
 हनूमान्बानराणां च पाण्डवानां घनंजयः । मनमा नागकन्यानां वमूनां द्रोण एव च ॥
 द्रोणो जलधराणां च वर्षाणां भारतं तथा । कामिनां कमदेवोऽहं रम्भा च कामरूपि च ॥
 गोलोकश्चास्मि लोकानमुत्तमः सर्वतः परः । मातृकासु शान्तिरहं रतिश्च सुन्दरीषु च ॥
 घर्मोऽहं साशिणां मध्ये संख्या च वासरेषु च । देवेभ्यहं च माहेन्द्रो राक्षसेषु विभावणः ॥
 कालामित्रो रुद्राणां संहारो मेरवेषु च । शङ्खेषु पाञ्चजन्योऽहमङ्गेष्वपि च मस्तरुः ॥
 परं पुराणसूत्रेषु चाहं भागवतं वरम् । भारतं चेतिहावेषु पञ्चरात्रेषु कापिलम् ॥७९॥
 स्वायंभुवो मनुनां च मुनीनां व्यासदेवकः । स्वयाऽहं पितृवत्नीषु स्वाहा बह्मनिषियासु च ॥
 यज्ञानां राजसूयोऽहं यज्ञवत्नीषु दक्षिणा । शस्त्रास्त्रज्ञेषु रामोऽहं नमश्चिमुनो महान् ॥
 पौराणिकेषु सूनोऽहं नीतिमस्त्वाङ्गिरा मुनिः । विष्णुजनं व्रतानां च बलानां देवमेव च ॥
 ओषधीनामहं दुर्वा तृणानां कुशमेव च । धर्मकर्मसु सत्यं च स्नेहयन्त्रेषु पुत्रकः ॥
 अहं व्याघ्रेष्व शङ्खणां ज्वरो व्याघ्रिष्वहं तथा । मल्लकिष्वपि महास्यं वरेषु च वरः स्मृतः ॥
 आश्रमाणां गृहस्थोऽहं संन्यासी च विवेकिनाम् । सुदर्शनं च शस्त्राणां कुशञ्च च शुभगणेश्याम्
 ऐश्वर्याणां महाज्ञानं वैराग्यं च सुखेष्वाहम् । मि(इ)ष्टवाक्यं प्रीतिषु दामिषु चाऽऽत्मदानकम्
 संवयेषु धर्मकर्म कर्मणां च मदर्चनम् । कठोरेषु तपस्याहं फलेषु मोक्ष एव च ॥८७॥
 अष्टसिद्धिषु प्राकाम्यमहं काशी पुरीषु च । नगरेषु तथा काञ्ची स देशो यत्र वैष्णवः ॥
 सर्वाधारेषु स्थूलेषु अहमेव महान्विराट् । परमाणुरहं विश्वे महासूक्ष्मेषु निःशयः ॥८९॥
 वैद्यानामाङ्घ्रिनीपुत्रौ चैषधीषु रत्नायनम् । धन्वन्तरिर्मन्त्रविदां विषादः क्षयकारिणाम् ॥
 रागाणां मेघमल्लारः कामोदस्त्रातिषासु च । मन्षार्वरेषु श्रीदामा महन्मुष्णहमुद्धवः ॥
 पशुजन्तुषु गोव्याहं चन्दनं काननेषु च । तीर्थपूतश्च पूनेषु निःशङ्केषु च वैष्णवः ॥९२॥
 न वैष्णवात्परः प्राणी मन्मन्त्रोपासकश्च यः । वृक्षेष्वङ्कुरस्थोऽहमाकारः सर्ववस्तुषु ॥
 अहं च सर्वभूतेषु मयि सर्वे च संतमम् । यथा वृक्षे फलान्येव फलेषु चाङ्कुरस्तरौः ॥
 सर्वकारणरूपोऽहं न च मत्कारणं परम् । सर्वेशोऽहं न भेदगीशो ह्यहं कारणकारणम् ॥
 सर्वेषां सर्वजीवानां प्रवदन्ति मनीषिणः । मन्माषामोहितजना मा न जानन्ति पापिनः
 पापघनेन दुर्बुद्ध्या विविधा बधिनेन च । स्वत्नाऽहं सर्वजनानां स्वाम्यहं नाटनः स्वयम्
 यत्राहं शक्तपस्तत्र सुविषयमादयस्तथा । गते मयि तथा यान्ति नरदेहे(वे) यथाऽनुगाः ॥
 हे मनेश नन्द तान ज्ञानं ज्ञाना ब्रह्म नन । कथयस्व च तां रावा यनोऽज्ञानमेव च ॥

ज्ञात्वा ज्ञानं ब्रजेशश्च जगाम स्वानुगैः सह । गत्वा च कथयामास ते द्वे च योषितां परे ॥
ते च सर्वे जहुः शोकं महाज्ञानेन नारद । कृष्णो यद्यपि निर्लिप्तो मायेशो मायया रतः ॥
यशोदया प्रेरितश्च पुनरागत्य मायवम् । तुष्टाय परमानन्दं नन्दश्च नन्दनन्दनम् ॥१०२॥
सामवेदोक्तस्तोत्रेण कृतेन ब्रह्मणा पुरा । पुत्रस्य पुरतः स्थित्वा रुरोद च पुनः पुनः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० नन्दादि-
शोकप्रमोचनं नाम त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥

=====

अथ चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णः परमानन्दः परिपूर्णतमः प्रभुः । परमात्मा च परमो भक्तानुग्रहकारकः ॥
भुवो मारावतरणो निर्गुणः प्रकृतेः परः । परात्परस्तु भगवान्ब्रह्मेशोपबन्धितः ॥१॥
तुष्टो नन्दस्तवं श्रुत्वा तमुवाच जगत्पतिः । आगच्छन्तं गोकुलाच्च विरहज्वरकातरम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

गच्छ नन्दप्रभं नन्दं त्यज शोकं भ्रमं भुवि । शृणु सत्यं परं ज्ञानं शोकप्रन्धिनिहन्तनम् ।
वायुश्च भूमिश्चकाशो जलं तेजश्च पञ्चमम् । उक्तः श्रुतिगर्भेरेतैः पञ्चभूतैश्च नित्यशः
सर्वेषां देहिनां तात देहश्च पाञ्चभौतिकः । विद्याभ्रमः कृत्रिमश्च स्वप्नप्रमाययाऽन्वितः
देहं गृह्णन्ति सर्वेषां पञ्च भूतानि नित्यशः । मायासंकेतरूपं तदभिज्ञानं भ्रमात्मकम् ॥
को वा कस्य सुतस्तात का स्त्री कस्य पतिस्तु वा । कर्मणा भ्रमणं शब्दसर्वेषां भूरिभ्रमनि
कर्मणा जायन्ते जन्तुः कर्मणैव प्रलीयते । सुखं दुःखं मयं शोकं कर्मणा च प्रपद्यते ॥
वैषा वा जन्म स्वर्गेषु केषां वा ब्रह्मणो गृहे । केषां विप्रेषु क्षत्रेषु केषां वा वैश्यशूद्रयोः
अतिनीचेषु तेषां वा केषां कृमिषु विट्सु च । पशुपक्षिषु केषां वा केषां वा सुद्रजन्तुषु ॥
पुनः पुनर्भ्रमन्त्येव सर्वे तात स्वकर्मणा । करोति कर्म निर्मूलं मद्भक्तो मत्प्रियः सेवां
सत्यं वेत्ता ह्यपरश्च कलिश्चेति चतुर्युगम् । पञ्चविंशत्सहस्राणां युगान्ने निधनं मनोः ॥
मनोः समं महेंद्रस्य परमायुर्विनिर्मितम् । चतुर्दशेन्द्रविच्छित्तौ ब्रह्मणो दिनमुच्यते ॥
एवं परिमिता रात्रिः कालविद्धिर्विनिर्मिता । एवं परिमिता मासा वर्षे च परिनिश्चितम्
ब्रह्मणश्च वर्षशतं परमायुर्विनिर्मितम् । निमेषमात्रं कालोऽयं ब्रह्मणो निबन्धे मम ॥११॥
ब्रह्मादितृणपर्यन्तं सर्वं विद्ये विनिर्मितम् । सत्योऽहं परमात्मा च भक्तानुग्रहनिग्रहः ॥
ममःप्रोपासकः सत्यो देहं त्यक्त्वा धरासु च । यास्यत्येव हि गोलोकं छित्त्वा कर्म पुरातनम् ॥

असंख्यब्रह्मणां पाते न भवेत्तस्य पातनम् । गृह्णाति नित्यं स्वं देहं जन्ममृत्युनरापहम्
न नन्द मम यक्तानामशुभं विद्यते क्वचित् । नित्यं सुदर्शनं तं च परिरसति सर्वतः ॥
मत्तो हि बलवान्भक्तश्चिन्तितोऽहं न चिन्तिनः । अहं स्वामी च तस्यैव न मे स्वामी पिता ममूः
पुत्रश्चद्धि परित्यज्य भज मां ब्रह्मरूपिणम् । छित्त्वा च ब्रह्मनिगडं गोलोकं तद्भवनं स्वयम्
कथयस्व यशोदां च गोपीं गोपगणं व्रज । तैश्च सर्वैर्भक्तैः शोकं त्यज स्वामन्दिरं व्रज
इत्येवमुक्त्वा भगवान्विरराम च संप्रदि । पप्रच्छ पुनरेवं तं नन्दश्चाऽऽनन्दसंल्लुप्तः ॥

नन्द उवाच—

यद् सांसारिकं ज्ञानं येन यास्यामि त्वत्पदम् । मूढोऽहं परमानन्दं श्रुतीनां जनको भवान्
नन्दस्य वचने श्रुत्वा सर्वज्ञो भगवान्स्वयम् । आहिकं कथयामास श्रुतिभिर्न श्रुतं हि यत्
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उक्त० नारदना० भगवत्तन्मंत्रादे
चतुःषष्ठितितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥

अथ षष्ठसप्ततितमोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि ज्ञानं च परमाद्भुतम् । सुगोपीनयं वेदेषु पुराणेषु च दुर्लभम् ॥
न विश्वासो हि नारीषु संततं कुल्लटासु च । मोक्षमार्गार्गिल्लस्येव भ्रममाशंसन्मूषु च ॥२॥
हरिभक्तेरसाध्यैनां विरुद्धासु युनासु च । बीजरूपासु नाशानां प्रमदासु ब्रमेध्वर ॥
नित्यं च प्रातःकृष्याय रात्रिशासो विश्रा । च । अभीष्टदेवं हृत्तये ब्रह्मरन्ध्रे गुरुं परम् ॥
विचिन्त्य मनसा पातःकृत्यं कृत्वा सुनिश्चिनम् । न न करोति सुप्राज्ञो निर्मलेषु जलेषु च
न संकरं च कुरुते भक्तः कर्म निवृन्तनः । स्नात्वा हरिं स्मरेत्संघां कृत्वा याति गृहं प्रति
प्रक्षाल्य पादौ प्रविशेद्विधाय धौनवामसी । पूजयेत्परमात्मानं मामेव मुक्तिवारणम् ॥
शालग्रामे मणौ यन्त्रे प्रतिमायां जलेऽपि च । तथा च विभे गव्ये च गुरुष्वेव विशेषतः ॥
घटेऽष्टदलश्रे च पात्रे चन्दननिर्मिते । आवाहनं च सर्वत्र शालग्रामे जले न च ॥९॥
मन्त्रानुरूपन्यानेन ध्यात्वा मां पूजयेद्भनी । षोडशोपचारद्रव्याणि दद्यान्मूढेन भक्तिनः ॥
श्रीशान्तं मुद्रामनं वमुद्राधानमेव च । वीरमानं शूरमानं गौतमन्य प्रपूजयेत् ॥
मुनन्दनन्दकुमुदं पार्षदं मे सुदर्शनम् । लक्ष्मीं सरस्वतीं दुर्गां राधां गङ्गां वसुंधराम् ॥
गुरुं च हृत्क्षीं शंभुं कार्तिकेयं विनायकम् । नवग्रहांश्च दिक्पालान्धारितः पूजयेत्सुखीः

देवपट्कं च संपूज्य सर्वादौ विघ्नविघ्नतः । गणेशं च दिनेशं च बहूनि विष्णुं शिवं शिवेभि
 श्रुतौ विनिर्मितान्देवान्मोक्षदानकर्मकृन्तनान् । गणेशं विघ्ननाशाय सूर्यं व्याधिविनाशिने
 बहिं प्राप्तिनिमित्तेन शान्तौ शुद्धौ भवेद्भुवम् । विष्णुं मोक्षनिमित्तेन ज्ञानदानाय शंकरम् ॥
 बुद्धिमुक्तिनिमित्तेन पार्वतीं पूजयेत्सुधीः । पुण्याञ्जलित्रयं दत्त्वा स्वस्तोत्रं कवचं पठेत् ॥
 गुरुं प्रणम्य संपूज्य तत्पश्चात्प्रणमेत्सुरम् । कृत्वाऽऽहिकं च संपूज्य यथासुखमुदीरितम्
 समाचरेत्स्वकर्मसंदेहोक्तं स्वात्मशुद्धये । विद्या न पश्येत्प्राज्ञश्च व्याधिबीजस्वरूपिणीम् ॥
 मूत्रं च व्याधिबीजं च परं नरककारणम् । लिङ्गं योनिं पापदुःखव्याधिदारिद्र्यदायिनीम्
 ऊरुं मुखं स्तनं स्त्रीणां कटाक्षं हास्यमेव च । विनाशबीजं रूपं च विषदां कारणं सदा ॥
 दिवामोगं च स्वस्त्रीणां स्वालापं परिवर्जयेत् । रोगाणां कारणं चैव चक्षुषोः कर्णयोस्तथा
 एकतारं च गगनं न पश्येत्तु रुजा मयात् । देवाद्दृष्ट्वा हरिं स्मृत्वा सप्तधा नारदं जपेत् ॥
 अस्तकाले रविं चन्द्रं न पश्येद्व्याधिकारणम् । सण्डं समुदितं चन्द्रं न पश्येद्व्याधिकारणम्
 जलस्थं च रविं चन्द्रं दृष्ट्वा शोकं लभेन्नरः । बन्धुविच्छेदहेतुं च न पश्येत्परमैधुनम् ॥ २९ ॥
 एकत्र शयनं स्थानं भोजनं च गतिं तथा । न कुर्वात्पापिना सार्धं सर्वं नाशस्य लक्षणम् ॥
 आलापाद्वाग्नसंस्पर्शोऽजयनाश्रयभोजनात् । संचरन्ति ध्रुवं पापास्तनैलबिन्दुरिषाम्मसा ॥
 हिंस्रजन्तुसमीपं च न गच्छेद्दुःखकारणम् । खलेन सार्धं मिलनं न कुर्वीच्छोककारणम् ॥
 ब्राह्मणानां गवां चैव वैष्णवानां विशेषतः । न कुर्वीद्विसनं हानिं सर्वनाशस्य कारणम् ॥
 देवदेवत्वविप्राणां वैष्णवानां तपैव च । वित्तं धनं च न हरेत्सर्वनाशस्य कारणम् ॥ ३० ॥
 स्वदत्तं परदत्तं वा ब्रह्मवित्तं हरेत्तु यः । पटिर्षत्सहस्राणि विद्यायां जायते कृमिः ॥ ३१ ॥
 गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । धापदः शतजन्मानि गण्डकः सप्तजन्मनि ॥
 घोटकः सप्तजन्मानि कुम्भीरः पञ्चजन्मसु । पुंश्चलीना योनिर्घटं शतजन्मसु निश्चिनम् ॥
 प्लवङ्गिणं च तेषां च शतजन्मसु नाशदः । गोघ्निका सप्तजन्मानि गर्दभः सप्तजन्मसु ॥ ३२ ॥
 सप्तजन्मानि मार्जारो नखलाजिपु जन्मसु । उधै यथा जन्मशतं खरश्चापि तथैव च ॥
 क्रूरसर्पश्च शार्दूलो महिषः सप्तजन्मसु । मेरुश्च शतजन्मानि च्छागलः सप्तजन्मसु ॥
 भस्त्रकः शतजन्मानि सुगाधो वृक्षजन्मसु । सतो जलोवा मयति ब्रह्मस्वहृणाद्भुवम् ॥
 पुष्पगिरेः च पच्यन्ते पापिभो ब्रह्मणः शतम् । दक्षिणा विप्रमुद्दिश्य तरकाष्ठं वेत्त दीयते
 एकरात्रे व्यतीते च तद्वानं द्विगुणं भवेत् । मासे शतगुणं प्रोक्तं द्विमासे तु सप्तगुणम् ॥
 संवत्सरे व्यतीते च स दाना नरकं प्रयेत् । दाना न दीयते मूर्खो गृहीता च न दापते ॥

सुरापीति स विज्ञेयः सर्वधर्मबहिष्कृतः । असिनीवी मपीनीवी देवलो वृषवाहकः ॥
 शूद्राणां शवदाहो च यो हि शूद्रापतिर्द्विजः । स शूद्रबद्धहिष्कार्यस्तदन्नं विट्समं सताम्
 नोपातिष्ठति यः पूर्वं नोपास्ते यस्तु पश्चिनाम् ॥ स शूद्रबद्धहिष्कार्यः सर्वस्माद्विजकर्मणः
 संप्रयाहीनोऽशुचिर्नित्यमनर्हः सर्वकर्मसु । यदह्ना कुरुते कर्म न तस्य फलमागमयेत् ॥
 वाममन्त्रोपासकश्च ब्राह्मणो नरकं व्रजेत् । नदीगम्ये च गते च वृक्षमूले जलान्तिके ॥
 देवान्तिके सस्पृश्या पुरीषं नोत्सृजेद्बुधः । वस्मीकमूपकोत्खातां मृदमन्तर्जलां तथा ॥
 शौचं वशिष्टां गेहाच्च नाऽऽव्याह्येऽसंभवाम् । अन्तःप्राणिपिपीस्या च ह्योत्खातां मज्जेश्वर
 आलवालोत्थितां चैव सस्पृशेन्नोत्थिता तथा । वृक्षमूलोत्थितां नन्द नदीगमोत्थितां तथा
 परित्यजेन्मृदस्वेताः सकलाः । शौचसाधने । कूष्माण्डधातिका या स्त्री दीपानिर्वाणकः पुमान्
 सप्तजन्म भवेद्भोगी दरिद्रो जन्मजन्मनि । प्रदीपं शिवलिङ्गं च शालग्रामं मणिं तथा ॥
 प्रतिमा यज्ञसूत्रं च सुवर्णं शङ्खमेव च । हरिकं च तथा मुक्ता गोमूत्रं गोमयं घृतम् ॥७८॥
 शालग्रामशालातोयं भूमौ त्यक्त्वा व्रजेदधः । दरिद्रः कृपणः कुप्यो वंशहीनोऽप्यभार्यकः ॥
 भूमिहीनः प्रजाहीनो बन्धुहीनश्च कुत्सितः । अन्वः पद्भ्यां खर्वश्च खड्गश्चैवाह्निकः ॥
 भवेत्कपेण पापी ॥ दोतान्भूमौ त्यजेत्तु यः । दिवसे संध्योर्निद्रा स्त्रीसंभोगं करोति यः ॥
 सप्तजन्म भवेद्भोगी दरिद्रः सप्तजन्मसु । उदिते जगतीनाथे यः कुर्याद्दन्तधावनम् ॥८२॥
 स पापिष्ठः कपं धूते पूजयामि जनार्दनम् । मृदस्मगोशङ्खत्पिण्डैस्तथा बालुकयाऽपि वा
 कृत्वा लिङ्गं सकृत्पूज्य वसेत्स्वराशतं दिवि । सहस्रपूजनासोऽपि लभते वाञ्छितं फलम्
 लक्षं च पूजयेद्यस्तु शिवस्य लभते ध्रुवम् । जनिन्मुक्तो भवेद्द्विगो लिङ्गमभ्यर्चयेत्तु यः ॥
 शिवपूजविहीनश्च ब्राह्मणो नरकं व्रजेत् । मत्पूजितं प्रियतमं शिवं निन्दन्ति ये नराः ॥
 पच्यन्ते निरये तावद्यावद्वै व्रक्षणः शतम् । पूजिते शिवलिङ्गे न यदि स्यात्स्वशालुका ॥
 स महान्यो बालुकया वेशेन यवनो भवेत् । क्षुद्रो दरिद्रः कृपणो व्याधिः स्यात्कुत्सिते
 यथा ॥ ८८ ॥
 सर्वेभ्यो मानहानि स्यान्मायने नीचयोनिषु । सर्वेषु प्रियमेत्रेषु ब्राह्मणश्च मम प्रियः ॥
 ब्राह्मणाश्च प्रिया एहर्मा सततं वससि स्थिता । ततोऽधिका प्रिया राधा प्रिया भक्तान्तोऽ-
 भिवा. ॥ ९० ॥
 ततोऽधिका शंकरो मे नास्ति मे शंकरास्त्रियः । महादेव महादेव महादेवेति वादिनः
 पश्चादाप्तिं च संतुष्टो नामधनलोभनः । मनो मे भक्तपुत्रे च प्राणा राधारमवाधुना ॥

आत्मा मे शंकरस्थाने शिव. प्राणायिकश्च यः । आद्या नारायणी शक्ति. सृष्टिमियन्त्र-

कारिणी ॥ ९३ ॥

करोमि च यथा सृष्टिं यथा ब्रह्मादिदेवताः । यथा जयाने विश्वं च यथा सृष्टिः प्रजायने
यथा विना जगन्नाम्ति मया दत्ता शिवाय सा । दद्यानिद्रा च लुचृष्टिस्तृणा श्रद्धा क्षमा धृतिः
तुष्टि. पुष्टिस्तथा शान्तिर्लज्जनाविदेवना हि सा । वैकुण्ठे सा महालक्ष्मीर्गोलोके राधिका सती
मर्त्ये लक्ष्मीश्च क्षीरोदे दक्षकन्या सती च सा । सा दुर्गा मेनकाकन्या दम्पदुर्गतिनाशिनी
स्वर्गलक्ष्मीश्च दुर्गा सा शान्ताक्षीना गृहे गृहे । सा बाणी सा च सावित्री विद्याविद्यातृदेवता ॥

बह्वै सा दाहिकाशक्तिः प्रभाशक्तिश्च भास्करे । शोभाशक्ति. पूर्णचन्द्रे जले शक्तिश्च शीतना
सम्पत्सुता शक्तिश्च धारणा च धरामु सा । ब्राह्मण्यशक्तिर्वैष्णु देवशक्ति सुरेषु सा ॥
तपस्विना तपस्या मा गृहिणा गृहदेवता । मुक्तिशक्तिश्च मुक्तान माया सामारिकस्य सा
मद्रक्षाना माक्तिश्चिर्मयि भाक्तिमदा मदा । नृपाणा राजलक्ष्मीश्च वणिजा लम्पटावेणी
पारे मंसारासिञ्जना धयीतत्त्वा तु शारिणी । सत्सु सद्बुद्धिरूपा मा मेधाशक्तिश्चरूपिणी
दारयाशक्तिः क्षुभां शाखे दातृशक्तिश्च दातृषु । क्षत्रादीना विप्रपक्ति पतिमक्तिः
सतीषु च ॥ १०४ ॥

एवंरूपा च या शक्तिर्मया दत्ता शिवाय सा । एवं ते कपिनं सर्वं किं भूपः श्रोतुमिच्छामि
ममं कर्णोपि यन्मा तत्सर्वं कथयामि ते ॥ १०५ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णमन्मथ० सप्त० नारदना० मगवन्नन्दम०
पञ्चमस्तोत्रमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥

अथ षट्सप्तनिमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

येषा च दर्शने पुण्यं पापं यस्य च दर्शने । तत्सर्वं वद सर्वज्ञ श्रोतुं त्रीनूहं मम ॥ १ ॥

श्रीभगवानुवाच—

सुब्राह्मणाना तीर्थाना वैष्णवाना च दर्शने । देवनाग्रनिपाटर्शा तीर्थस्नायी मनेनरः ॥ २ ॥
सूर्यस्य दर्शने भक्त्या सर्वाना दर्शने तथा । मन्थामिना यनीना च तथैव त्र्यचारिणाम् ॥
भक्त्या गवा च बह्वीना गुरुणा च विशेषत । गमेन्द्राणा च मिहाना श्वेताश्वाना तथैव च
शुनाना च पिकाना च सज्जनाना तथैव च । हंषाना च मयूगणा चापाणा च ॥ ३ ॥

वत्सप्रयुक्तधेनूनामश्वस्थाना तथैव च । पतिपुत्रवर्तिना च नराणां तीर्थयायिनाम् ॥९॥
 प्रदीपानां सुवर्णानां मणीनां च विशेषतः । मुक्तानां हीरकाणां च माणिक्यानां महाशय ॥
 तुलसीशुक्लपुष्पाणां दर्शने पापनाशनम् । फलानि शुक्लवान्छानि तृतं दधि मधूनि च ॥
 पूर्णकुम्भं च लाजाश्व राजेन्द्र दर्पणं जलम् । माला च शुक्लपुष्पाणां दृष्ट्वा पुण्यं लभेन्नरः ॥
 गोरोचनं च कर्पूर रजतं च सरोवरम् । पुष्पोद्यानं पुष्पितं च दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १० ॥
 शुक्लपक्षस्य चन्द्र च पीयूष चन्दन तथा । कस्तूरीं कुङ्कुमं दृष्ट्वा नन्द पुण्यं० ॥ ११ ॥
 पताकामस्यवटं तरु देवोत्थितं शुभम् । देवालं देवस्तातं दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १२ ॥
 देवाश्रितं देवघटं सुगन्धिपवनं तथा । शङ्खं च दुर्दुर्भिक्षं दृष्ट्वा सद्यः पुण्यं० ॥ १३ ॥
 शुक्तिं प्रवाल रजतं स्फटिकं कुशमूलकम् । गङ्गाष्टद कुशं ताम्रं दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १४ ॥
 पुराणपुस्तकं शुद्धं सर्वाङ्गं विष्णुयन्त्रकम् । निम्बदूर्वासते रत्नं दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १५ ॥
 तपस्विना सिद्धमन्त्र समुद्र कृष्णसारकम् । यज्ञं महोत्सवं दृष्ट्वा स पुण्यं लभते नरः ॥
 गोमूत्र गोमयं दुग्ध गोधूळि गोष्ठगोष्पदम् । पक्षसंस्थान्वितं क्षेत्रं दृष्ट्वा पुण्यं लभेदधुनम् ॥
 रुचिरा पद्मिनी श्यामा न्यग्रोधपरिमण्डलाम् । सुवेषा सुवसना दिव्यभूषणभूषिताम् ॥
 वेद्या क्षेमकरिं गन्ध मुदूर्वासततण्डुलम् । सिद्धार्थं परमात्र च दृष्ट्वा पुण्यं० ॥ १६ ॥
 कार्तिक्या पूर्णिमाया च राधिकाप्रतिमा शुभाम् । संपूज्य दृष्ट्वा नत्वा च करोति जन्मखण्ड-

नम् ॥ २० ॥

हिङ्गुलामां तथाऽष्टम्यामिषे मासि सिने शुभे । श्रीदुर्गाप्रतिमा दृष्ट्वा करोति जन्म० ॥
 शिवरात्रौ च कात्या च विधवाथस्य दर्शनम् । कृत्वोपवासं पूजा च करोति जन्म० ॥
 जन्माष्टमीदिने भक्तो दृष्ट्वा मा विदुमाधवम् । प्रणम्य पूजा कृत्वा च करोति जन्म० ॥
 पौषे मसि शुक्लरात्रौ यत्र यत्र स्थले नरः । पद्माया प्रतिमा दृष्ट्वा करोति जन्म० ॥
 सप्तजन्म भवेत्तस्य पुत्रः पौत्रो धनेश्वरः । उपोष्यैकादशीं स्नात्वा प्रभाते द्वादशदिने ॥
 दृष्ट्वा कात्यामनपूर्णां करोति जन्म० । चैत्र मासि चतुर्दश्या वामरूपे पु पुण्यदे ॥ २५ ॥
 दृष्ट्वा नत्वा भद्रकालीं करोति जन्म० । अयोध्याया च रामं च श्रीरामनवमीदिने ॥
 संपूज्य नत्वा दृष्ट्वा च करोति जन्म० । उपोष्य पुष्करे स्नात्वा किंवा बदरिकाश्रमे ॥
 संपूज्य दृष्ट्वा मामेकं करोति जन्म० । दत्त्वा विष्णुदे पिण्डं विष्णु यश्च प्रपूजयेत् ॥
 वितृणां स्वात्मनश्चैव करोति जन्म० । प्रयागे मुण्डनं कृत्वा दानं च कुरुते यदि ॥
 उपोष्य नैमिषारण्ये करोति जन्म० । सिद्धिं कृत्वा च बदरीं मुहूर्ते बदरिकाश्रमे ॥

दृष्ट्वा मत्प्रतिमां नन्द करोति जन्म० । दोलायमानं गोविन्दं पुण्ये नृन्दावने च माम् ॥
 दृष्ट्वा संपूज्य नत्वा च करोति जन्म० । माद्रे दृष्ट्वा च मञ्जस्यं मामेव मधुसूदनम् ॥३२॥
 संपूज्य नत्वा मत्तश्च करोति जन्म० । रयस्यं च जगन्नाथं यो द्रक्ष्यति कलौ नरः ॥
 संपूज्य नत्वा मत्तया च करोति जन्म० ।
 उत्तरायणसंक्रान्त्यां प्रयागे स्नानमाचरेत् । संपूज्य नत्वा मामेव करोति जन्म० ॥
 कार्तिक्यां पूर्णिमायां च दृष्ट्वा मत्प्रतिमां शुभम् । उपोष्य पूजनं कृत्वा करोति जन्म०
 चन्द्रमागासमीपे च माध्यां च मां नमोऽमुषीः । राधाया सह मां दृष्ट्वा करोति जन्मनः क्षयम्
 रामेश्वरं सेतुबन्ध आपादीपूर्णमादिने । उपोष्य दृष्ट्वा संपूज्य करोति जन्म० ॥
 स्वर्गे विद्यावरा रात्रौ नृचन्ति च मुहुर्मुहुः । प्रणामं कर्तुमीशं तं समायाति विभीषणः
 गायन्ति किंनरा रात्रौ गन्धर्वाश्च मनोहरम् । प्रणामं कर्तुमीशं तं समायाति च माधवः
 दृष्ट्वा साक्षाद्भक्तं च सर्वेशं चन्द्रशेखरम् । जीवन्मुक्तो भवेद्भजे प्रयाति हरिमन्दिरम्
 धीननाथं दिनकरं कोणार्कं चोत्तरायणे । उपोष्य दृष्ट्वा संपूज्य करोति जन्म० ॥३२॥
 कृपिकोष्ठे सुवमने कलाविह्वे वसुंधरे । विस्पन्दके रामकोष्ठे नन्दके पुष्पमद्रके ॥३३॥
 पार्वतीप्रणिमां दृष्ट्वा कार्तिकेयं गणेश्वरम् । नन्दिनं शंकरं दृष्ट्वा करोति जन्मनः क्षयम्
 उपोष्य प्रीतः संपूज्य दृष्ट्वा तनुत्वा रत्नगौ नतः । पारणं च दधि प्राश्य करोति जन्मनः०
 त्रिकूटे मगधप्रदे च पश्चिमोदविस्तिनी । समुपोष्य दधि प्राश्य मां दृष्ट्वा मुक्तिप्राप्नुयात् ॥
 प्रतिमामु मदीयामु पार्वतीप्रणिमासु च । जीवं संश्लेष्य संपूज्य करोति जन्मनः० ॥३७॥
 शिवदुर्गालयं कृत्वा मदीयं च विशेषतः । शिवसंस्थापनं कृत्वा करोति जन्म० ॥३८॥
 पुष्पोद्यानं च शङ्कुं च सेतुं छातं सरोवरम् । विप्रसंस्थानं कृत्वा करोति जन्म० ॥
 न च वेदाः पुराणानि ब्रह्मसंस्थापनं कष्टम् । जानन्ति सन्तो मुनयः मुनिविशदयः पितः
 गण्यन्ते पांसवो भूमेर्गण्यन्ते वृष्टिचिन्तयः । न गण्यन्ते विद्याश्राद्धे विप्रसंस्थाने कष्टम्
 कृत्वोत्तमीयं विप्रस्य जीवन्मुक्ते भवेन्नरः । भवलां श्रियमाप्नोति परे मुक्तिवतुष्टयम् ॥
 महास्यमर्क्तिं स लभेद्रैकुण्ठे मोदके चिरम् । न हि पातो भवेत्तस्य यथा मे परमात्मनः ॥
 कुमारोपवर्षीयां सुविप्राय दद्यान्नेयः । संपूज्य सर्वोपरणां दुर्गादानफलं लभेत् ॥
 सर्वं स्वर्गं सगलोक्य ब्रह्मलोकेषु पूजितः । लभते मम दास्यं च वैकुण्ठे मोदने चिरम् ॥
 विवाहदर्शने कोटिस्वर्गदानफलं लभेत् । अन्ते स्वर्गे प्रयात्येवमिहैव निश्चलां श्रियम् ॥
 यः सुविपमनायं च दरिद्रं च सुषण्डितम् । दृष्ट्वा कुर्वाणद्विवाहं स मोक्षं लभते ध्रुवम् ॥

यच्छत्रपादुकादानं शालग्रामस्य योषितः । करोति भक्त्या पुण्यहे पृथ्वीदानफलं लभेत् ॥
 गजदाने च तल्लोमानवर्षं श्रुतो श्रुतम् । चतुर्गुणं गजेन्द्रे च मोदते मम मन्दिरे ॥
 गजार्धं श्वेततुरगे तदर्धं चेतरे पितः । गजतुल्यं कृष्णगवां दाने च तत्फलं लभेत् ॥
 उत्तुल्यं धेनुदाने च ह्यर्धं सामान्यगोस्तथा । लभेद्वत्सप्रसूतानां दाने दाने फलं भूषः ॥
 भूमिदाने रेणुमानवर्षं स्थानं च मत्पदे । ज्ञानदाने महत्पुण्यं वैकुण्ठे मोदते चिरम् ॥
 श्रियं लभेत्स्वर्णदाने राजस्यं रजतेन च । अन्नदाने फलं नाहं कथं जानामि वे श्रुतम् ॥
 लभते सर्वदानस्य फलं ब्रह्मणभोजने । अन्नदानात्परं दानं न भूतं न भविष्यति ॥
 मात्र पात्रपरीक्षाऽस्ति न कालनियमः कश्चित् । अन्नदाने शुभं पुण्यं दातुः पात्रं स्वपातकी ॥
 अन्नदानं च धन्यं स्याद्भूमौ वैकुण्ठहेतुकम् । वस्त्रं ददाति विप्राय दुरिद्राय कुटुम्बिने ॥
 वस्त्रसूत्रमानवर्षं वैकुण्ठे मोदते चिरम् । सुरस्ये चन्द्रलोके च वारुणे च तथैव च ॥
 कृत्वा लोहप्रदीपं च स्वर्णवर्तिसमन्वितम् । दत्त्वा घृतप्रदीपं च हरये परमात्मने ॥
 अन्वकारं च न गृहं यमदूतं यमं तथा । न हि पश्यति दाता च प्रयाति मम मन्दिरम् ॥
 ब्राह्मणाय च दत्त्वेव न याति यमयातनाम् । दिव्यवर्षसहस्रं च मोदते शक्रमन्दिरे ॥
 आसनं लभते स्वर्गं वस्तुमौमानुरूपतः । उत्तमे लक्षवर्षं च तदर्धं चेतरे व्रजेत् ॥
 ताम्बूलेन लभेद्भोगं स्वर्गं वर्षशतं व्रजेत् । मातृदाने श्रियं स्वर्गं वस्तुमौमानुरूपतः ॥
 फलदानफलं स्वर्गं लभते नात्र संशयः । सामान्यशय्यादानेन स्वर्गं वर्षशतं व्रजेत् ॥
 चतुर्गुणं प्रकृष्टाया गुणलक्षितं विलक्षणे । अनायासं सुविप्राय यदि गेहं प्रदीयते ॥ ७४ ॥
 अत्रैव मानवर्षं च शक्रलोके महीयते । दृष्ट्वा बुभुक्षितं विषमन्नं तस्मै प्रदीयते ॥ ७५ ॥
 अनन्ता श्रियमाप्नोति पुत्रपौत्रविवर्धिनीम् । व्रजनाथ व्रजं गत्वा व्रजभूमौ व्रजाधुना ॥
 व्रज भोजय विपाश्च व्रज सर्वं व्रजे व्रजे । गोकुले गोकुले वत्स वत्स वत्स निराकुले ॥
 व्याकुलानां गोकुलानां संकुले च व्रजे व्रजे । एतत्ते कथितं नन्द सानन्दं पुण्यवर्धनम् ॥
 गुप्तस्वप्नदर्शनं पुण्यं यदि नीचं न वक्ति च ।

कादयपं दुर्भगं नीचं शत्रुमहानिने स्त्रियम् । त्यक्त्वा शार्ङ्गं च दिवसे वाक्कि विभं सुपण्डितम् ॥
 देवालये च देवं वाऽप्यथत्यतुलसीवटम् । उक्त्वा तद्द्विगुणं पुण्यमपकादय चतुर्गुणम् ॥
 मुग्धमदर्शने प्राज्ञो गद्गास्नानफलं लभेत् । अर्थं वित्तं च भार्यां च भूमिं पुत्रं लभेत्प्रजाम् ॥
 मोक्षं च परमं धर्मं लभते सर्ववान्छितम् । इत्येवं कथितं तात किं भूयः श्रोतुमिच्छसि

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०

पृष्ठसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥

अथ सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

केन स्वप्नेन किं पुण्यं केन मोक्षो भवेत्सुखम् । कोऽपि कोऽपि च सुखं स्वप्नस्तत्सर्वं कथय प्रभो

श्रीभगवानुवाच—

‘वेदेषु सामवेदश्च प्रशस्तः सर्वकर्मसु । तथैव कण्वशाखायां पुण्यकाण्डे मनोहरे ॥२॥
स ह्यक्तौ यश्च दुःस्वप्नः शश्वत्पुण्यफलप्रदः । तत्सर्वं निखिलं तात कथयामि निशामय ॥
स्वप्नाध्यायं प्रवक्ष्यामि बहुपुण्यफलप्रदम् । स्वप्नाभ्यायं नरः श्रुत्वा गङ्गास्नानफलं लभेत्
स्वप्नस्तु प्रथमे यामे संवत्सरफलप्रदः । द्वितीये चाष्टमिर्मासैस्त्रिभिर्मासैस्तृतीयके ॥५॥
चतुर्थे चार्धमासेन स्वप्नः स्वप्नफलप्रदः । दशाहे फलदः स्वप्नोऽप्यष्टादशदर्शने ॥
प्रातःस्वप्नश्च फलदस्तत्क्षणं यदि बोधितः । दिने मनसि यद्दृष्टं तत्सर्वं च लभेद्भुवम् ॥
चिन्ताव्याधिसमायुक्तो नरः स्वप्नं च पश्यति । तत्सर्वं निष्कलं तात प्रयास्येव न संशयः
जहो मूनुरापेण पीडितश्च मयाकुलः । दिगम्बरो मुक्तकेशो न लभेत्स्वप्नजं फलम् ॥
दृष्ट्वा स्वप्नं च निद्रालुर्यदि निद्रां प्रयाति च । विमूढो वक्ति चेद्रात्रौ न लभेत्स्वप्नजं फलम्
उक्त्वा काश्यपगोत्रे च विपत्तिं लभते ध्रुवम् । दुर्गते दुर्गतिं याति नीचे व्याधिं प्रयाति च
रात्रौ मयं च लभते मूर्खे च कलहं लभेत् । कामिन्यां धनहानिः स्याद्रात्रौ चोरभयं भवेत् ॥
निद्रायां लभते शोकं पण्डिते वाञ्छितं फलम् । ॥ प्रकाश्यश्च सुखं स्वप्नः पाण्डितैः काश्यपे व्रज
गवां च कुक्षराणां च हयानां च व्रजेश्वर । प्रासादानां च शैलानां वृक्षाणां च तथैव च ॥
आरोहणं च वनदं भोजनं रोदनं तथा । प्रतिगृह्य तथा वीणां तस्याद्यां भूमिमालमेत् ॥
शस्त्रास्त्रेण यदा विद्धो व्रणेन कृमिणा तथा । विष्टया रुचिरेणैव संयुक्तोऽप्यर्थवान्भवेत् ॥
स्वप्नेऽप्यगम्यगमने मार्यालभं करोति यः । मूर्ध्निकः पिबेच्छुक्रं नरकं च विशत्यपि
नगरं प्रविशेद्रक्तं समुद्रं च सुधां पिबेत् । शुभवार्तां ववाप्नोति विपुलं चार्थमाञ्जमेत् ॥
गजं नृपं सुवर्गं च वृषमं धेनुमेव च । दीपमर्जनं फलं पुष्पं वन्यां छत्रं रथं ध्वजम् ॥
कुटुम्बं लभते दृष्ट्वा कीर्तिं च विपुलं श्रियम् । पूर्णकुम्भं द्विजं ह्यग्निं पुष्पताम्रचन्द्रमिन्द्रम्
शुभान्यं नटं वेदयां दृष्ट्वा श्रियमवाप्नुयात् । गोशीरं च घृतं दृष्ट्वा चार्थं पुण्यवनं लभेत् ॥
पायसं पद्मजं च दधि दुग्धं घृतं मधु । मिष्टान्नं स्वास्तिकं भुक्त्वा धूम्रं रान्ध मविश्यानि ॥
पक्षिणां मानुषाणां च मुद्के मांसं नरो यदि । बह्वर्थं शुभवार्तां च लभते वाञ्छितं फलम्
छत्रं वा पादुकां वाऽपि लब्ध्वा धान्यं च गच्छति । अग्निं च निर्मटं त्रीदशं तत्तथैव मविश्यानि

हेलया संतरेद्यो हि स प्रधानो भविष्यति । दृष्ट्वा च फलितं वृक्षं धनमाप्नोति निश्चितम् ।
 सर्पेण मसितो यो हि अर्थलामश्च तद्ववेत् । स्वप्ने सूर्यं विधुं दृष्ट्वा मुच्यते व्याधिवन्धनात् ।
 वडवां कुक्कुटीं दृष्ट्वा कौश्वीं भार्यां लभेद्भुवम् । स्वप्ने यो निगर्देर्बद्धः प्रतिष्ठां पुत्रमाश्नुते ।
 दध्यन्त्रं पायसं मुहूर्त्ते पद्मपत्रे नदीतटे । विशीर्णपद्मपत्रे च तोऽपि राजा भविष्यति ॥
 जलौकसं वृश्चिजं च सर्पं च यदि पश्यति । घनं पुत्रं च विजयं प्रतिष्ठां वा लभेदिति ॥
 शृङ्गिभिर्दाष्टिभिः फोलेष्वानरैः पीडितो यदि । निश्चितं च भवेद्भाना घनं च विपुलं लभेत् ।
 मत्स्यं मांसं मौक्तिकं च शङ्खं चन्दनहीरकम् । यस्तु पश्यति स्वप्नान्ते विपुलं धनमाश्नुते ।
 सुरां च राधिरं स्वर्णं भुवन्त्रा विष्टां घनं लभेत् । प्रतिष्ठां शिवलिङ्गं च लभेद्दृष्ट्वा जयं धनम् ।
 फलितं पुराणतं विस्वमासं दृष्ट्वा लभेद्धनम् । दृष्ट्वा च ज्वलदग्निं च घनं बुद्धिं श्रियं लभेत् ।
 आमलकं धात्रीफलमुत्पलं च धनागमम् । देवताश्च द्विजा गावः पितरो लिङ्गिनस्तथा ॥
 यद्दत्तानि मिथः स्वप्ने तत्तथैव भविष्यति । शुक्लम्बरधरा नार्यः शुक्लमाल्यानुलेपनाः ॥
 समाश्लिष्यन्ति यं स्वप्ने तस्य श्रीः सर्वतः सुखम् ॥

पीताम्बरधरां नारीं पीतमाल्यानुलेपनाम् । अवगूहति यः स्वप्ने कल्याणं तस्य जायते ।
 सर्वाणि शुक्लानि मणसितानि भस्मास्थिकार्पसविवाजितानि ।

सर्वाणि वृष्णान्मतिनिन्दितानि गोहस्तिवाजिद्विजदेववर्ज्यम् ॥ ३७ ॥

दिव्या स्त्री सम्मिता विप्रा रत्नभूषणभूषिता । यस्य मन्दिरमायाति स प्रियं लभते ध्रुवम् ।
 स्वप्ने च ब्राह्मणो देवो ब्राह्मणी देवकन्यका । ब्राह्मणो ब्राह्मणी वाऽपि संतुष्टा सतिमता सती ।
 फलं ददाति यस्मै च तस्य पुत्रो भविष्यति । यं स्वप्ने ब्राह्मणा नन्दं कुर्वन्ति च शुभाशिपम् ।
 गङ्गदन्ति मवेत्तस्य तस्यैश्वर्यं मवेद्भुवम् । पशितुष्टो द्विजश्रेष्ठश्चाऽऽयाति यस्य मन्दिरम् ॥
 नारायणः शिवो ब्रह्मा प्रपिञ्चेत्तु तदाश्रमम् । संवत्सितस्य भवति यशश्च विपुलं शुभम् ॥
 पदे पदे सुखं तस्य समानं गौरवं लभेत् । अकस्मादपि स्वप्ने तु लभते सुरभिं यदि ॥
 भूमिलाम्भो मवेत्तस्य भार्या चापि पतिव्रता । करेण कृत्वा हस्तीं यं मस्तके स्थापयेद्यदि ॥
 राज्यलाम्भो मवेत्तस्य निश्चितं च श्रुतौ मतम् । स्वप्ने तु ब्राह्मणस्तुष्टः समाश्लिष्यति यं व्रज ।
 तीर्थस्नयायी भवेत्तोऽपि निश्चितं च श्रियाऽन्वितः । स्वप्ने ददाति पुष्पं च यस्मै पुण्यवते द्विजः ।
 गङ्गयुक्तो भवेत्तोऽपि यशस्वी च घनी सुखी । स्वप्ने दृष्ट्वा च तीर्थानि सौधरत्नगृहाणि च ।
 गङ्गयुक्तश्च धनवांस्तीर्थस्नायी भवेन्नरः । स्वप्ने तु पूर्णफलशं काश्चित्करमै ददाति च ॥
 पुत्रलाम्भो मवेत्तस्य संपत्तिं वा समाश्नुते । हस्ते कृत्वा तु कुडवगाढकं वारसुन्दरी ॥

यस्य मन्दिरमाद्यानि स लक्ष्मीं लभते ध्रुवम् । दिव्या स्त्री यदृहं गत्वा पुरीषं विसृजेद्विज
अर्थलाभो भवेत्तस्य दारिद्र्यं च प्रदाति च । यस्य गेहं समायाति ब्राह्मणो भार्यया सह
पार्वत्या सह शंभुर्वा लक्ष्म्या नारायणोऽथवा । ब्राह्मणो ब्राह्मणी वाऽपि स्वप्ने तस्मै पदीयते
धान्यं पुष्पाञ्जलिं वाऽपि तस्य श्रीः सर्वतोमुत्थी । मुक्ताहारं पुष्पमाल्यं चन्दनं च लभेद्व्यन
स्वप्ने ददाति विप्रश्च तस्य श्रीः सर्व० । गोरोचनं पताकां वा हरिद्रामिक्षुण्डकम् ॥
सिद्धान्तं च लभेत्स्वप्ने तस्य श्रीः सर्व० । ब्राह्मणो ब्राह्मणी वाऽपि ददाति यस्य मस्तके
छत्रं वा शुक्लधान्यं वा स च राजा भविष्यति । स्वप्ने रथस्थः पुरुषः शुक्लमास्यानुलेपनः
तत्राथो दधि भुङ्क्ते च पायसं वा नृपो भवेत् । स्वप्ने ददानि विप्रश्च ब्राह्मणी च सुधां दधि
प्रशस्वपात्रं यस्य वा सोऽपि राजा भवेद्भुम् । कुमारी चाष्टवर्षीया रत्नभूषणभूषिता ॥
यस्य दृष्टा भवेत्स्वप्ने स भवेत्कविपण्डितः । ददाति पुस्तकं स्वप्ने यस्यै पुण्यवते च सा ॥
स भवेद्विधविख्यातः कवीन्द्रः पण्डितेश्वरः । यं पाठयति स्वप्ने वा मातेव च सुतं यथा
सरस्वतीमुत । सोऽपि तत्परो नास्ति पण्डितः । ब्राह्मणः पाठयेद्यं च पितृव्यं यन्पूर्वकम्
ददाति पुस्तकं प्रीत्या स च तत्सदृशो भवेत् । प्राप्नोति पुस्तकं स्वप्ने पथि वा यत्र तत्र वा
स पण्डितो दशस्वी च विख्यातश्च महीतले । स्वप्ने यस्यै महामन्त्रं विप्रो विप्रे ददाति चेत्
स भवेत्पुरुषः प्राज्ञो धनवान्गुणवान्सुधीः । स्वप्ने ददाति मन्त्रं वा प्रतिमां वा शिलामयीम्
यस्यै ददाति विप्रश्च मन्त्रातिद्विश्च तद्भवेत् । विं विप्रसमूहं च दृष्ट्वा नत्वाऽऽशिषं लभेत्
राजेन्द्रः स भवेद्वाऽपि पित्रा च कविपण्डितः । शुक्लधान्ययुगां भूमिं यस्यै विप्रः समुत्सृजेत्
स्वप्नेऽपि परितुष्टश्च स भवेत्पृथिवीपतिः । स्वप्ने विप्रो रथे कृत्वा नानास्वर्गं प्रदर्शयेत् ॥
चिरंजीवी भवेदायुर्धनवृद्धिर्भवेद्भुवम् । विप्राय विप्रः संतुष्टो यस्यै कन्यां ददाति च ॥
स्वप्ने च स भवेत्त्रितयं धनदत्तो भूषतिः स्वप्ने । स्वप्ने सरोवरं दृष्ट्वा समुद्रं वा नदीं नदम्
शुक्लाहिं शुक्लशैलं च दृष्ट्वा श्रियमवाप्नुयात् । यं पश्यन्ति मृतं स्वप्ने स भवेच्चिरजीवनः ॥
अरोगी रोगिणं दुःखी सुखिनं च सुखं भवेत् । दिव्या स्त्री यं प्रवदति मम स्वामी भवामिति
स्वप्ने दृष्ट्वा च जागर्ति स च राजा भवेद्दृढम् । स्वप्ने वा कौलिकां दृष्ट्वा लब्ध्वा स्फटिक-

मालिकाम् ॥ ७२ ॥

इन्द्रचापं शक्रवज्रं स प्रतिष्ठां लभेद्भुवम् । स्वप्ने वदति यं विप्रो मम दासो भवेति च ॥
हरिदास्यं च मद्भक्तिं स लब्ध्वा वैजयो भवेत् । स्वप्ने विप्रो हरिः शंभुर्ब्राह्मणी कमला शिवा
शुद्धा स्त्री देवमाता वा जादवी वा सरस्वती । गोपालिकावेषधरी नालिका राधिका मम

चालश्च चालगोपालः स्वप्नविद्धिः प्रकाशितः । एष ते कावेनो न द सुस्वप्नः पुण्यहेतुकः
श्रोतुमिच्छसि किं वा त्वं किं भूयः कथयामि ते ॥ ७६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णभगवत्सु० उत० नारदना० सुस्वप्नप्रकरणं
नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥

अथाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

श्रीकृष्ण जगतां नाथ सुस्वप्नश्च श्रुतो मया । वेदसारो नीतिसारो लौकिको वैदिकस्तथा ॥
अधुना श्रोतुमिच्छामि पापं येषां च दर्शने । यस्मिन्कर्षणि वा वत्स तन्मां कथितुमर्हसि
वचनं वेदशास्त्रोक्तं तथा वेदानुयायिनः । श्रोतुमिच्छन्ति संतप्ता लोकास्त्वन्मुखतस्तथा ॥
वेदानां जनकस्त्वं च वैदिकानां सतामपि । ब्रह्मादीनां सुगणां च मुनीनां जगतामपि ॥
श्रुतं यस्त्वन्मुखाभ्योजात्प्रमाणं कथनानृतम् । तेन देहोऽभिविक्तो मे वत्सविच्छेददाहना ॥
स्वप्ने यच्चरणभ्योजं सर्वकामफलप्रदम् । ब्रह्मादयो न पश्यन्ति तदयं दृष्टिगोचरम् ॥१॥
अतः परं त्वत्पदार्जनं क्व पश्यामि च पातरि । विष्णुप्रचारी देहो मे निबद्धश्च स्वकर्मणा
ईदृशं च दिनं वत्स कदा मम भविष्यति । त्वया ब्रह्मादिनाथेन संवादो मम पापिनः ॥
कृपा कुरु कृपानाथ मम दोषं क्षमस्व च । वत्समुद्धृष्टा च दुर्नीतं यत्कृतं च महेश्वरः ॥
ब्रह्मेशशेषमुनयो ध्यायन्ते त्वत्पदाम्बुजम् । सरस्वती श्रुतिर्यस्य स्तवने जडतां व्रजेत् ॥
इत्येवमुक्त्वा नन्दश्च निरानन्दः शुचाऽऽकुलः । मूर्जामाप रुदितश्च पुत्रविच्छेदविह्वलः
संप्रस्तो भगवान्कृष्णो बोधयामास वत्सतः । परमाध्यात्मिकं ज्ञानं ददौ तस्मै जगत्पतिः ॥

श्रीभगवानुवाच—

हे नन्द जनक श्रेष्ठ सर्वश्रेष्ठ व्रजेश्वर । चेतनं कुरु कल्याण ज्ञानं च परमं शृणु ॥१॥
परमाध्यात्मिकं ज्ञानं ज्ञानिना च सुदुर्लभम् । वेदशास्त्रे गोपनीयं तुभ्यमेव ददाम्यहम् ॥
निबोध श्रूयतां नन्द सानन्दः सुसमाहितः । जन्ममृत्युजराव्याधिर्विदम्यासात्र जायते ॥
स्थिरो भव महाराज व्रजनाथ व्रतं व्रज । ज्ञानं लब्ध्वा सदानन्दः शोकमोहविवर्जितः ॥
जलमुदमुदयः सर्वं संसारं सचराचरम् । प्रभाते स्वप्नवन्मिथ्या मोहकारणमेव च ॥
मिथ्याकृतं प्रेमनिर्माणहेतुश्च पाप्मनोक्तिरुः । मायया सत्यमुद्धृष्टा च प्रतीतिं जायते नरः
कामक्रोधलोभमोहैर्वेष्टितः सर्वकर्मसु । मायया मोहितः शश्वज्ज्ञानहीनश्च दुर्बलः ॥२॥
निद्रातन्द्राक्षुत्पिपासासमाश्रद्धादयादिभिः । लज्जा धान्निर्धृतिः पुष्टिस्वादिभ्याऽऽभिश्च वेष्टितः

मनोबुद्धिचेतनाभिः प्राणज्ञानात्मभिः सह । संसक्तः सर्वदेवैश्च यथा वृक्षश्च वापसैः ॥
अहमात्मा च सर्वेशः सर्वज्ञानात्मकः स्मृतः । मनो ब्रह्मा च प्रकृतिर्बुद्धिरूपा सनातनी
प्राणा विष्णुश्चेतना सा पश्चात्तु चाधिदेवता । मयि स्थिते स्थिताः सर्वे मत्तस्तेऽपि मयि मयि
अस्मामिश्च विना देहः सद्यः पतति निश्चितम् । पाञ्चभूतो विलीनश्च पञ्चभूतेषु तात्क्षणम्
नामसंकेतरूपं च निष्कलं मोहकारणम् । शोकश्चाज्ञानेना तात ज्ञानेना नास्ति किञ्चन
निद्रादयः शक्तयश्च ताः सर्वाः प्रकृतेः कलाः । लोभादयो ह्यवर्षाशान्तयाऽङ्कारपञ्चयः
ते ब्रह्मविष्णुब्रह्माद्या गुणाः सत्त्वादयश्च यः । ज्ञानात्मकः शिवो ज्योतिरहमात्मा च निर्गुणः
यदा विशामि प्रकृतौ तदाऽहं सगुणः स्मृतः । सगुणा विपया विष्णुप्रकृद्वादयस्तथा ॥
वर्षो मन्दशो विपयी शेषः सूर्यः कलानिविः । एवं सर्वे मत्कल्पाश्च मुनिमन्त्रादयः सुराः ॥
सर्वदेहे प्रविष्टोऽहं न लिप्तः सर्वकर्मसु । जीवन्मुक्तश्च मत्तको जन्ममृत्युनराहरः ॥३०॥
सर्वसिद्धेश्वरः श्रीमान्कीर्तिमान्पण्डित कविः । चतुस्त्रिंशद्विधः सिद्धः सर्वकर्मोपहारकः ॥
तमुपैमि स्वयं पिद्वं मत्तन्मन्त्रं वाञ्छति । द्वाविंशतिविधं पिद्वं मिद्विमात्रनकारणम् ॥
मन्मुखाच्छ्रूयतां नन्द सिद्धमन्त्रं गृहाण च । अणिमालम्बिमा प्राप्तिः प्राक्काश्यं महिमा तथा
ईशित्वं च वशित्वं च तथा कामावभाषिता । दूरध्रुवणमेवेति परकायप्रवेशनम् ॥३१॥
मनोदायित्वमेवेति सर्वज्ञत्वमभीप्सितम् । बह्विस्तम्भं जलान्मन्त्रं चिरंजीवित्वमेव च ॥
वायुस्तम्भं क्षुत्पिपासानिद्रास्नम्भनमेव च । कायव्यूहं च वाक्सिद्धिं मृतानपनमोप्सितम्
सृष्टीनां करणं चैव प्राणाकर्षणमेव च । ॐ सर्वेश्वरेश्वराय सर्वविन्नविनाशने मधुसूदनाय
वाहेति ॥ ३६ ॥

अयं मन्त्रो महागूढः सर्वेषां कल्पवादयः । सामवेदे च वक्षितः सिद्धानां सर्वसिद्धिदः
अनेन योगिनः सिद्धा मुनीन्द्राश्च सुगन्तया । शतलक्षमपेनैव मन्त्रासिद्धिर्भवेत्तताम् ॥
यदि नारायणसेनं हविष्यान्नरतो जपेत् । गत्वा कुरु नपं तान्काशिका मणिकर्गिकम्
शृणु नारायणसेनं जलवस्त्रचतुष्टयम् । अत्र नारायणः स्वामी नान्यः स्वामी कदाचन ॥
ज्ञानं चात्र मृते लोके मूर्तिर्भवति तस्य वै । ज्ञेयं विनाऽपि मन्त्रेण जीवन्मुक्तौ न संशयः
मनं कुरु पवित्रं च जननाय नमं नमः । पापं यद्दर्शने तान् वक्ष्यामि निशामय ॥
दुस्वप्नं पापकीर्तिं च केवलं विघ्नकारणम् । गोघ्नं च ब्राह्मणघ्नं वा वृत्तघ्नं कुटिलं तथा ॥
देषघ्नं पितृमातृघ्नं पात्रं विश्वामयानिनम् । मिथ्यामांसिपदानरं यं चाऽऽनिष्यति वधनम् ॥
ग्रामयानिदमेवेति देवनिन्दस्वहारणम् । अश्वत्थाराविनं दुष्टं शिवविष्णुगिनिन्दम् ॥

अदीक्षितमनाचारं संव्याहीनं द्विजं तथा । देवलं वृषवाहं च शूद्राणां सूपकारकम् ॥४१॥
 शवदाहं च शूद्राणां शूद्रश्राद्धाज्जपोजिनम् । अवीरां छिन्ननासां च देवव्राह्मणानिन्दराम् ॥
 पतिमाक्तिविहीनां च विष्णुभक्तिविहीनराम् । शूद्राणां विषवां चैव चाण्डालीं वयमिचारिणीम्
 शङ्खवाकोपयुतं दुष्टगुणप्रस्तं च नारजम् । चौरं मिथ्यावादिनं च शरणागर्तयायिनम् ॥
 मातापहारिणं चैव ब्राह्मणं वृषलीपतिम् । ब्राह्मणीनामिनं शूद्रं द्विजं वाघुर्षिकं तथा ॥
 अगम्यागामिनं दुष्टं चतुर्वर्णी नराधमम् । माता सपरनीमाता च श्वश्रूश्च भगिनी सुता ॥
 गुरुपत्नी पुत्रपत्नी सोदरस्य मित्रा सती । मातृप्वसा पितृप्वसा भगिनेयमित्रा तथा ॥
 मातुल्यानी नवोदा च पितृन्यस्त्यी रजस्वला । पितृमानृपसूयश्च चागम्याष्टादश स्मृताः ॥
 कीर्तिताः सामवेदे च परिपालयाः सनां व्रज । एता दृष्ट्वा च दृष्ट्वा च ब्रह्महरयां लभेन्नरः ॥
 तस्माद्देवेन ता दृष्ट्वा सूर्यं दृष्ट्वा हरिं स्मरेत् । कामतो यदि पश्यन्ति विनिन्द्यास्ते भवन्ति वै
 तस्मात्सन्तो न पश्यन्ति शापभीना मजेधर । राहुप्रस्तं रविं सोमं न पश्यन्ति विपश्चितः
 जन्माष्टसप्तः ऋक्काङ्कदशमस्ये दिवाकरे । जन्मर्से निधने चापि चतुर्थेऽपि कलानिधौ ॥
 सवैरशैर्न पश्यन्ति कम्पितं चन्द्रमास्करम् । नष्टचन्द्रो न दृश्यश्च भाद्रे मासि सितासिते ॥
 चतुर्थ्यामुदितश्चन्द्रः परित्यक्तो मनीषिभिः । चन्द्रस्ताराहरणं कलङ्कमतिदुष्करम् ॥
 तस्मै ददाति हे नन्द कामतो यदि पश्यति । अकामतो नरो दृष्ट्वा मन्त्रपूतं जलं पिबेत् ॥
 तदा शुद्धो भवेत्सद्यो निष्कलङ्की महीतले । सिंहः प्रसेनमवधीर्नसिहो जाम्बवता हतः ॥
 सुकुमारक मा रोदीस्तत्र केप स्यमन्तकः । इति मन्त्रेण पूतं च जलं साधुः पिबेद्दूष्टव्याम् ॥
 इति ते कथितं सर्वमपरं कथयामि ते ॥ १२ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसङ्खण्ड० उत्त० नारदना० भगव-

नन्दसं० अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥

अथैकोनाशोतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

राहुप्रस्तः कर्म सूर्यश्चन्द्रो वाऽपि जगत्प्रभो । नेष्टश्चन्द्रः कर्म भाद्रे चतुर्थ्यां चासिते सिते

* रि.फ इति द्वादशस्थानधंता ।

वेदानां जनकस्त्वं च कं पृच्छामि त्वया विना । वेदे पुराणे गोप्यं यत् न जानन्ति विषाध्वनः
इति तद्वचनं श्रुत्वा चेदं वचनमत्रवीत् ॥ २ ॥

श्रीभगवानुवाच—

अनर्थं वचनं चेदं निपिद्धं वैदिकैरपि । समस्व नन्द मद्रं ते प्रश्नमन्यं कुरुष्व माम् ॥
विश्वस्तं वचनं तात न प्रकाश्यं मनीषिभिः । विज्ञः प्रकाशे भवति सतां छिद्रं च वैषतः ॥

नन्द उवाच—

कथयस्व जगन्नाथ न भक्ते वञ्चनं कुरु । अदृश्यौ चापि देवेशौ राहुग्रही च पुण्यदौ ॥

श्रीभगवानुवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि कथामेतां पुरातनीम् । यां श्रुत्वा निष्कलङ्कश्च तीर्थस्नाथी भवेन्नरः
सर्वपातकिनं हृष्ट्वा यत्पापं लभते नरः । आस्थानश्रवणेनैव भस्मीभूतं भाषिष्यति ॥७॥
एकदा जमदाग्निश्च महाकौतूहलान्वितः । रेणुकासहितस्तुष्टो जगाम नर्मदातटम् ॥ ८ ॥
निर्जने नर्मदातीरे विजहार तया सह । नवोडया च सुन्दर्या नवपीवनयुक्तया । ९ ॥
सुवेषया सुस्मितया रत्नमूषणयुक्तया । ननया स्तनमारेण धोणीमारेण मन्दया ॥ १० ॥
सुन्दरीणामतुलया श्वेतचम्पकवर्णया । सुपूर्णचन्द्राननया कटाक्षयुनया तथा ॥ ११ ॥
अतीथ सूक्ष्मांबरया कामबाणार्तया प्रज । पुलकाशितसर्वाङ्गसंभोगेनापि मूर्छया ॥ १२ ॥
पुंस्कोकिलयुते रम्ये शब्दिने सुमधुघने । सुगन्धियायुसंयुक्ते पुण्यतत्त्वान्विते शुभे ॥ १३ ॥
चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गं वस्त्रगात्रधरं मुनिम् । मरागपरसाठयं तमुक्त्वा मांकरः स्वयम् ॥
वेदकर्तुं प्रपौत्रस्त्वं व्रजणश्च जगत्पतेः । चतुर्वेदविषयेषु मुनिष्ठातः सदा शुचिः ॥
वेदाङ्गकर्ता धर्मज्ञः श्रेष्ठो वेदविदां वरः । महातपस्वी तेमन्त्री ब्रह्मचारी च सुधनी ॥
पुष्पद्विघोक्तं शास्त्रं च पठित्वाऽन्यश्च पण्डितः । वेदप्राणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥
धर्मं त्यजति धर्मज्ञो ह्यधर्मेण रतः कथम् । दिवामैयुनदोषं च वक्ति वेदो विशेषतः ॥
अहं च धर्मिणां साक्षी तेन त्वां कथयामि ते । सूर्यस्य वचनं श्रुत्वा तत्प्राज मैधुर्मं द्विजः
हृष्ट्वा पुनो विप्ररूपं सूर्यं तेनस्विनं सुरम् । उवाच सूर्य रक्ताक्षः कोपलज्जाममन्वितः ॥
रेणुका लज्जिता तत्र विचार्य वाससी सती ॥ २० ॥

जमदग्निरुवाच—

को भवान्पण्डितं मन्यो न त्वद्वन्दोऽस्मि पण्डितः । अहं भूगोर्भगवतः शिष्यस्त्वं कथयस्व च
चतुर्वेदांश्च जानामि धर्माधर्मनिरूपणे । वेदप्राणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥ २२ ॥
अज्ञानी पुरयः शब्दज्जडितश्च स्वरूपिणा । तेनीयतां न दोषाय बहूनेः सर्वभुजो यथा

अन्ये भवांश्च धर्मश्च साक्षी सर्वे च कर्मणाम् । फलदाता च शास्त्रज्ञो यतस्त्वत्तनयः सदा
 न वैष्णवानां शास्तारो यूयमस्माकमेव च । न वासुदेवमक्तानामशुभं विद्यते कश्चित् ॥
 हरेः सुदर्शनं चक्रं शश्वद्रसति वैष्णवान् । नारायणश्च भगवान्स्वयं ब्रह्मा च शंकरः ॥
 शास्ता यमश्च नास्माकं त्वं वै नापि दिवाकर । राजपुत्रो यथा स्थाने वयं स्वच्छन्दगामिनः
 शक्तोऽहं ममसारकर्तुं यमं सर्वसुरास्तथा । महेन्द्रप्रभृतामसूर्यं क्षणेनैवावलीलया ॥
 कस्त्वं धर्मप्रवक्ता मे याहि स्वस्थानमेव च । मम शास्ता तु भगवाञ्छ्रीकृष्णः प्रकृतेः परः
 अद्य मे निर्जने स्थाने रसमङ्गस्त्वया कृतः । मम शापात्पापदृश्यो राहुग्रस्तो भविष्यति ॥
 द्रष्टुं त्वां ये घनाः सर्वे दूरीभूता भवन्ति ते । त्वामाच्छन्नं करिष्यन्ति वायुना प्रेरितास्तथा
 स्वतेजसा भवान्गर्वाद्धततेजा भविष्यति । मेघाच्छन्नः स्वल्पतेजा राहुग्रस्तो भवान्भव ॥
 ब्राह्मणस्य वचः श्रुत्वा भगवान्भास्करः स्वयम् । ततः पुटाञ्जलिभूत्वा तुष्टाव मुनिपुंगवम्

भास्कर उवाच—

अवध्याः सर्वे धर्मज्ञ धन्या मान्याः पुरस्कृताः । नारायणश्च भगवाञ्छुभ्रब्रह्मा स्वयं प्रभुः
 गणेशश्चापि शेषश्च धर्मश्चापि सनातनः । स्तुवन्ति ब्राह्मणं सर्वे विप्ररूपी जनार्दनः ॥
 विप्रवत्तश्च यो ब्रह्मन्वयमरमन्मुखो द्विजः । हुताशनश्च द्विमुखाः सुराः सर्वे द्विजो वरः
 समस्व वैष्णवः शुद्धः स्वधर्मं च समाचर । वैष्णवानां कुतः कोपो हृदि येषां जनार्दनः
 अस्माभिः पूजिता विषा युष्माभिः पूजिताः सुराः । परस्परं स्नेहपात्रं चेदमाचरणं द्विज
 अहमेव त्वया शस्यो मया शस्यो भवान्भव । अन्यथा मा वदन्त्येवं सूर्यं निस्तेजसं जना ॥
 पराभूतः सन्निवेण भविष्यसि द्विजेश्वर । मरणं सन्निवात्रेण भवतश्च भविष्यति ॥४०॥
 सूर्यस्य वचनं श्रुत्वा चुकोप ब्राह्मणः पुनः । तं शशापातिरक्तास्यः शोभुना निर्जिनो भवान्
 उभयोः कटहं ज्ञात्वा वक्ष्यपेन सह व्रज । आजगाम स्वयं ब्रह्मा विद्यायां जगतामपि
 आगत्य ब्रह्मा संश्रुतं बोधयामास भास्करम् । मुनिश्रेष्ठं च धर्मज्ञं धर्मज्ञानो गुरोर्गुरुः ॥

ब्रह्मोवाच—

समस्व भास्कर त्वं च सात्त्विकनारायणो भवान् । युष्माकं परिपालयश्चाप्यवश्यो ब्राह्मणः सदा
 अहं करोमि भवतो विप्रशापान्तमुख्यणम् । अत्राहमागतस्त्रस्तो भृगुणा प्रेरितैस्ततः ॥
 एकुटोऽहं प्रेरितश्चापि कश्यपेन मरीचिना । शान्तो भव सुरश्रेष्ठ साक्षी त्वं सर्वकर्मणाम्
 मुत्राभिदिशसे ब्रह्मस्त्वं तत्र कुत्रचिरक्षणम् । भविष्यसि घनाच्छन्नः सद्यो मुक्तो भविष्यसि
 न्यूनातिरिक्ते वर्षे च राहुग्रस्तो भविष्यसि । तत्रादृश्यश्च केषांचिरपुण्यदृश्यो हि कस्यचित्

अन्यथा सर्वकालेन पुण्यदृश्यो भवान्मुवि । त्वां दृष्ट्वा च नमस्कृत्य सर्वे निष्पापिनो जनाः
जन्मसप्ताष्टारि.काङ्कचतुर्थे दशमे तथा । जन्मसं निघने नृणामदृश्यस्त्वं मविष्यसि ॥
अस्तकाले घनाच्छले मध्याह्नस्ये जलेऽपि वा । अघोदिते च काले च पापदृश्यो मविष्यसि
भार्गदुःखनिमित्तेन मार्यया हेतुमूतया । श्वशुरेण शालकेन हततेजा मविष्यसि ॥
अन्यथा तय तेजश्च संज्ञा सहितुमक्षमा । माळीमुमाखियुद्धे च शंभुना त्वं पराजितः ॥
इत्येवमुक्त्वा सूर्य च बोधयामास ब्राह्मणम् । नम्रं धापपरामृतं छज्जितं कोपितं व्रज ॥
हे विप्र स्वगृहं गच्छ गच्छ वत्स यथासुखम् । त्वत्तेजसा क्षणेनैव मस्मीमृतं भवेज्जगत्
सूर्यस्त्वत्परिपाक्यश्च भवान्सूर्यस्य नित्यशः । परस्परं च पूज्यश्च संबन्धः पोष्यपोषकः
हर्षशेन क्षत्रियेण कर्तृवीर्यार्जुनेन च । मविष्यसि न संदेहः परामृतो द्विजो मृतः ॥
पुरा ते प्राक्तनं सर्वं कदाचिन्न हि खण्डितम् । नारायणश्च स्वांशेन तव पुत्रो मविष्यति
त्रिःसप्तकृत्वो जगतीं निःक्षत्रां च करिष्यति । मृत्युस्ते वशसो नीनं मविष्यति महीतले
इत्येवमुक्त्वा ब्रह्मा च ययौ गेहं व्रजेश्वर । प्रययौ जमदग्निश्च भास्करश्च स्वमन्दिरम् ॥
इत्येवं कथिनं तात आख्यानं पुण्यकारकम् । राहुग्रस्तो मास्करश्चाप्यदृश्यो येन हेतुना
चतुर्ध्यामुदितश्चन्द्रो भाद्रे मासि सितासिते । अदृश्यो नष्टरूपश्च श्रूयतां येन हेतुना ॥
राहुग्रस्तः कलङ्की वा पुग शसो मया पितः । सर्वं त्वां कथयिष्यामि कथामेतां पुरातनीम्
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवत्तन्त्रसं०

एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

पुरा तारा गुरोः पत्नी नवयौवनसंपुता । रत्नमूषणमूषादद्या वरसूक्ष्माश्वरा सती ॥१॥
सुप्रोणी सस्मिता रम्या मुन्दरी सुमनोहरा । अतीव कवरिरम्या माळतीमाल्यभूषिता ॥
सिन्दूरनिन्दुना साकं चारुचन्दननिन्दुभिः । कातूरीनिन्दुनाऽप्यथ मालमन्त्रस्यलोज्ज्वला ॥
रत्नेन्द्रमारीनिर्माणवर्णान्मञ्जरिराङ्गिता । सुवक्त्रलोचना इयामा मुचारुवक्त्रोज्ज्वला ॥२॥
मुधारसारमुत्तामदन्तपङ्क्तिमनोहरा । रत्नकुण्डलयुग्मेन चारुगण्डस्थलोज्ज्वला ॥ ३ ॥
कामिनीपद्मला नाला गजेन्द्रमन्दगामिनी । सुवोमला चन्द्रमुखी कामाधारा च कामुवी
स्वर्गमन्दाकिनीतीरे स्नाता रिनन्द्याश्वरा वरा । पद्मादन्ती गुरुरादं सा स्वगृहे गमनोन्मुखी
दृष्ट्वा तस्याथ सर्वाद्वयनद्वयानुपीडितः । भाद्रे चतुर्थ्या चन्द्रश्च महार वेननां व्रज ॥

ज्ञानं क्षणेन संग्राह्य रथस्थो रसिको बन्धु । रथमारोहयामास करे धृत्वा च तारकाम्
वामोन्मत्त कामिनीं ता समाश्लिष्य जुजुम्ब च । शृङ्गार कर्तुमुद्युक्त तमुवाच गुरुपिया ॥

तारकोवाच—

लज मा त्यज मा चन्द्र सुरेषु कुलपासन । गुरुपत्नीं ब्राह्मणीं च पातिव्रत्यपरायणाम् ॥
गुरुपत्नीसंगमने ब्रह्महत्याशतं भवेत् । गुरुपत्नीं विप्रपत्नीं यदि सा च पतिव्रता ॥
ब्रह्महत्यासहस्रं च तस्याः संगमने लभेत् । पुत्रस्त्वं तव माताऽहं धैर्यं कुरु सुरेश्वर ॥
धिवत्सा श्रुत्वा सुरगुरुर्भस्मीभूतं कारिष्यति । पुत्राधिकश्च शिष्यश्च प्रियो गत्स्वामिनो भवान्
स्वधर्मं रक्ष पापिष्ठ मामेव मातरं त्यज । दास्यामि स्त्रीवधं सुभ्य यदि मा संग्रहीष्यसि ॥
विदुष्य तारावचनं तां च संभोक्तुमुद्यतम् । शशाप तारां कोपेन निष्कामा सा पतिव्रता
राहुग्रस्तो घनमस्तः पाण्डुर्यो मवान्मव । कलङ्की यक्ष्मणा ग्रस्तो भविष्यसि न सशय
चन्द्रं शप्त्वा तदा तूर्णं कामदेवं शशाप सा । तेजस्विना केनचित्त्वं भस्मीभूतो भविष्यसि
चन्द्रस्तारा गृहीत्वा च कृत्वाऽऽपि रमणं व्रज । क्रोडे निधाय प्रयथौ रुदतीं तां शुचाऽन्विताम्
निर्जने निर्जने रम्ये शैले शैले मनोहरे । सरोनदनदांना च तीरे तीरे मनोहरे ॥१९॥
मधुमतपित्रीं च पुष्पोद्याने सुषुप्तिं । रम्याया पुष्पशय्याया स रेमे रामया सह ॥
चन्द्रोऽसितसर्षाङ्गो मधुपानरतः सुरः । मुखसंयोगसंसक्तो बुबुधे न दिवानिशम् ॥
मन्ये मलयारण्ये मलयानिलसंयुते । स्यन्दने चन्दनवने पश्चिमोदधिसंनिधौ ॥२१॥
त्रिकूटे वटशूले च तत्र चन्द्रसरोवरे । सुचारुशतपत्राणां पत्रे चन्दनवर्षिते ॥ २४ ॥
सुधारण्यनोद्याने चम्पकानिलपूजिते । क्षीरोदकाद्यनीभूयो त्रीषकाद्यनपर्वते ॥२५॥
रत्नशैले मणिमये मणिमन्दिरमुन्दरे । माणिक्यमुक्तासारेण हीरहारेण शोभिते ॥२६॥
सुधारण्यविषाल्य श्वेतचामरदण्डैः । भूषिते रत्नदीपैश्च देवकण्ठे प्रियसूत्रे ॥२७॥
व रणी मदिरी पीत्वा वरणान्तमन्त्रितः । वरणो रमते यत्र तत्र रेमे तया सह ॥
पावने पवनोद्याने पारिजाताग्निनेन च । सुगन्धिमोहिते रत्नमालातीरे च निर्मले ॥
प्रसन्नशैले वलयपृष्ठो वह्निप्रियाश्रमे । पथौ च कामधेनूनां शीरं क्षीरोदधेस्तटे ॥२८॥
यदिशुद्धाशुभयुगं वह्निस्तस्मै ददां मुदा । वरणो रत्नमाला च रत्नच्छत्रं सधीरणः ॥
तत्र दद्यात्सुरेश्वरं बलिगोहात्समागतम् । प्रणम्य सर्वमुक्त्या च चन्द्रस्तं शरणं ययौ ॥
शुभं तं सोऽयं माम् वषां नीतिशुचिनः । निरपेक्षो मुनिप्रेष्ठो वेदवेदाङ्गपारगः ॥

शुभ उवाच—

दृष्ट्वा त्वं प्रपन्नमि मुने देहि तारकाम् । संमोक्ष मुमुक्षुस्य पौत्राय ब्रह्मणश्च मे ॥

पूजिताय सुराणां च देया तस्मै निशापते । प्रियाय तत्पियां दत्त्वा शीघ्रं त्वं शरणं व्रज
गुरुपत्नी मातृतुल्यां त्यज मद्रचनादिषो । कुरु पापक्षयं पापनिवृत्तिस्तु महाफला ॥
सतीनां गुरुपत्नीनां ग्रहणे च बलेन च । ब्रह्महत्यासहस्राणां पातकं लभते जनः ॥
कुम्भीपाके च पच्यन्ते यावद्वै ब्रह्मणः शतम् । साम्यं नारायणस्थाने तृणपर्वतयोः सुर ॥
कस्त्वं वरस हरेः स्थाने कर्मभोगोऽस्ति ब्रह्मणः । नारायणाग्रिताः सर्वे जीविनस्त्रिविधा भवे
इति श्रीह्रस्व० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उक्त० नारदना० भगवत्त-

न्दसं० ताराहरणेऽञ्जीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥

अथैकाशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच —

एतस्मिन्नन्तरे शुक्रः सुरश्रेणीं ददर्श सः । आकाशमार्गादायान्तीं रणशस्त्रास्त्रधारिणीम्
पताकानां त्रिकोटिश्च शतकोटिर्महारथाः । शतकोटिर्मजेन्द्राणां रथानां तच्चतुर्गुणम् ॥
अश्वानां तच्छतगुणं समूहं च सुदारणम् । पदातीनां समूहं च तुरङ्गेभ्यश्च पङ्क्तुगुणम् ॥
दुन्दुभीवाद्यमाण्डानां पञ्चलक्षं तथैव च । पटहानां त्रिलक्षं च टिण्डिमानां द्विलक्षकम् ॥
ऐरावते महेन्द्रं च श्वेताश्वे वर्धमेव च । कुबेरं परणं वह्निं रथस्थं पवनं तथा ॥ १ ॥
महिषस्थं यमं चैव स्यन्दनस्थं विशाकरम् । ईशानं च वृषेन्द्रम्यमनन्तं नागवाहनम् ॥ २ ॥
आदित्याश्च वसून्सुवर्णसिद्धगन्धर्वकिन्नरान् । जीवन्मुक्तमुनीनां च समूहं सूर्यवर्चसम् ॥
तान्दृष्ट्वा निर्मयः शुक्रः समाधाय निशाकरम् । सुराणां द्विगुणं सैन्यमाजुहाव व्रजेधर ॥
रत्नमालानदीतीरे हुनाशनप्रियाश्रमे । तत्र तस्थौ दैत्यसैन्यं पुण्यक्षीरोदधेस्तटे ॥ ९ ॥
एतस्मिन्नन्तरे शुक्रः समीपे सरसस्तटे । पुण्याश्रमेऽक्षयवटे सुरसैन्यासमागतम् ॥ १० ॥
ददर्श ध्रुपमस्थं च शंकरं सर्वशंकरम् । त्रिशूलपट्टिशधरं व्याघ्रचर्माम्बरं वरम् ॥ ११ ॥
तेजःस्वरूपं परमं भक्तानुग्रहविग्रहम् । सर्वसंपत्प्रदातारं सर्वज्ञं सर्वकारणम् ॥ १२ ॥
सर्वेश्वरं सर्वपूज्यं सर्वरूपं सनातनम् । शरणागतदीनार्थपरित्राणपरायणम् ॥ १३ ॥
संनिभं परमात्मानं ज्वलन्तं ब्रह्मतेजसा । संव्रतः सहस्रोत्थाय प्रणनाम पदाम्बुजे ॥
ददौ शुभाक्षिपं तामै सुपसन्नः परात्परः । रत्नसिंहासने तं च वासनाभास सादरम् ॥
अथ तत्रान्तरे विषं पुरतस्तं ददर्श सः । शान्तं स्वयं विनातारं रत्नम्यन्दनमुन्दरम् ॥
वह्निशुद्धाशुक्लाद्यानं रत्नमालाविभूषितम् । प्रसन्नं सुम्भिनं शुद्धं जगन्नामीश्वरं परम् ॥

कर्मणां फलदातारं तपोरूपं तपस्विनाम् । वेदानां जनकं वेदप्रभूं कान्तं मनोहरम् ॥
 पुटाञ्जलिस्तदा प्रस्तः प्रणनाम सुरेश्वरम् । रत्नसिंहासने रम्ये वासयमास भक्तितः ॥
 पूजां चकार भक्त्या च तयोश्चरणपङ्कजे । नोचितं कुशलप्रश्नं तयोः कल्याणमेव च ॥
 विधाता जगता मेन्द्र शुकाचार्यं पुरस्थितम् । सुनीतिं कथयामास यत्नतः शंभुसंमतः ॥

ब्रह्मोवाच—

शृणु शुक्र भवक्ष्यामि दुर्नीतिं शशिनः सुत । उज्जाकरं त्रिजगतां कर्म वेदबहिष्कृतम् ॥
 ज्ञात्वा गृहोन्मुलीं तारां गुरुपत्नीं पतिव्रताम् । गृहीत्वा शरणापन्नस्त्वयि पापश्च सांप्रतम् ॥
 प्रभ्रुतं देवसैन्यं च पश्य वत्स रणोद्यतम् । अहं शंभुस्त्वत्समीपं तदर्धं च समागतौ ॥

शंभुरुवाच—

चन्द्रमानय हे विप्र यद्यात्मशिवमिच्छति । संहर्ष्ये शिरस्तस्य त्रिशूलेन च पापिनः ॥
 अन्यथा संहर्षयामि सर्वदैत्यान्क्षणेन च । मयि रुष्टे रक्षिता को दैत्यानां च भवेद्भुवि ॥
 सद्यः पाशुपतेनैव वायस्त्रेण च सांप्रतम् । मुराणां रिपुर्गं च हरिष्यामि च छीलयामि ॥
 दुर्वाससो मदंशस्य गुरुस्तस्याङ्गिरा मुनिः । परस्पराच्च संबन्धाद्गुरुपुत्रो गुरुर्मम ॥२८॥
 बृहस्पतिश्च तेजस्वी तं भस्मीकर्तुमीश्वरः । न चकार कृपालुश्चेत्स्वियशिष्येण हेतुना ॥
 उत्थयपत्नीं दृष्ट्वा ॥ पुरा रेमे स्वकामतः । तत्पतेः शापतोऽस्यैव परमस्ता प्रिया सती ॥
 पत्नीं मदगुरुपुत्रस्य देहि तारां मनोहराम् । मद्द्वैरिणं च चन्द्रं च भ्रातृभार्यापहारिणम् ॥
 शरणागतदीनार्तं न हि रक्षेद्यदीश्वरः । पच्यते निरये तावद्यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥२९॥
 अत्र नास्ति विचारो मे पापिष्ठे शरणागने । पापी यं शरणं याति स पापी च न संशयः ॥
 देहि तं विप्रशार्दूल पापिनं मातृगामिनम् । बहिष्कृत्य स्वाश्रमाच्च तारासाध्वीसमन्वितम् ॥

शुक्र उवाच—

मुराणाममुराणां च सर्वेषां जगतामपि । स्वमेव शास्ता भगवान्को वा शास्ति सुरेऽसुरे ॥
 शृत्वा मुराणां साहाय्यं कथं देव्यान्हन्निष्यसि । संहर्तुः सर्वजगतां देव्योचे किं न पौरपम् ॥
 त्वं ज्योतिः परमं ब्रह्म भगुणो निर्गुणः स्वयम् । गुणभेदान्मूर्तिभेदो ब्रह्मरिप्युशिषामहः ॥
 मटिद्वारे गदापाणिः स्वयमेव भवान्प्रभो । स्वयं प्रदत्ता शस्त्राय तस्मै श्रीरपि छीलयामि ॥
 समस्तं भगव्यंभो हर कोपं च संहर । किं पौरपं न भवतो ब्राह्मणस्यापि हिसया ॥
 अहं त्रीषण्डरिणेन न दृष्टव्यामि निशाचरम् । शरणागतदीनार्तं छद्मिन् पापमंशुम् ॥
 अहं च । पत्न्यादांभोजे शरणं यमि दांकर । यथोचिनं कुरु विभो जगत्सर्वं तपैव च ॥
 शुक्राय वचनं श्रुत्वा : भग्नो भगवाटिउचः । इत्युवाच निशानाथं सगानय शुभं भवेत् ॥

एतास्मिन्नन्तरे ब्रह्मा बोधयित्वा कविं विभुः । समानीय निशानायं तारकासाहितं व्रज ॥
 शंभोश्च चरणाभोजे चकार च समर्पणम् । शंभुस्तं प्रीतियुक्तश्च वासयामास वससि ॥
 दत्त्वा तस्मै पादरेणुं निष्पापं च चकार सः । दत्त्वा तन्मस्तके हस्तं कृपालुरमयं ददौ ॥
 क्षीरोदे स्नापयित्वा च प्रायश्चित्तेन शंकरः । चकार चन्द्रं निष्पापं ब्रह्मणा सहितं शुचिम्
 योगेन चन्द्रं योगीन्द्रो द्विखण्ड तं चकार स । ररसार्धं ललाटे च सोऽप्यर्धं ब्रह्मणः पुरः
 अत एव महादेवो बभूव चन्द्रशेखरः । मृगाङ्को लज्जितस्तत्र कलङ्की देवसंसदि ॥ ४८ ॥
 लज्जया च स्वयोगेन देहत्यागं चकार सः । तच्छरीरं च क्षीरोदे ब्रह्मणा च समर्पितम् ॥
 रुरोदान्निश्च कृपया शुचा क्षीरोदधेस्तटे । अत्रैश्चसुर्जलं तस्य पपात च जले व्रज ॥
 तस्माद्बभूव चन्द्रश्च निष्पापो देवसंसदि । ब्रह्मा च भगवाच्छंभुभिर्भेकं चकार तम् ॥
 उवाच तं महादेवो निर्भयं देवसंसदि ॥ ५१ ॥

महादेव उवाच—

स्वस्यानं गच्छ पुत्र त्वं कुम्प्य विषयं मुदा । पद्मोत्तरस्याश्च शापेन यक्षमग्रतो भविष्यसि
 व्यर्थं पतिव्रताशपं कर्तुमीशश्च को भुवि । मदाशिषा यक्षमणश्च प्रतीकारो भविष्यति ॥
 यस्माद्भ्राद्रक्षतुर्था तु गुरुपत्नीर्त्तति कृता । तस्मात्तस्मिन्दिने यत्स पापदृश्यो युगे युगे
 नामुक्तं क्षियते कर्म कक्षकोटिशनैरपि । अवश्यमेव भोक्तुं यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥
 देहत्यागेन हे वत्स कर्मभोगो न नश्यति । प्रायश्चित्तात्त संवेहो ह्यन्तमेव भविष्यति ॥
 तारापहरणावत्स कलङ्कश्चन्द्रमण्डले । मृगाकृतिर्विलग्नश्च भविष्यति युगे युगे ॥ ५७ ॥
 शृणु वाक्यमिहाऽऽगच्छ तारके च पतिव्रते । सस्य ब्रूहि कस्य गर्भं त्यक्त्वा शुद्धा मय प्रिये
 अकामतो बलात्साध्वी न स्त्री जारेण दृश्यति । कामतो नरकं याति यावच्चन्द्रादिशकरैः ॥
 उवाच तारा ब्रह्माणं गर्भं चन्द्रमयं सस्मितम् । जहसुर्देवता सर्वा शंभुश्च मुनिसत्रहाः ॥
 ददौ तारा च गुरवे लज्जिगय व्रजेश्वर । गृहस्थतिर्यया गेहं गृहीत्वा च पतिव्रताम् ॥ ६१ ॥
 तथा प्रसूतं पुत्रं च सुन्दरं वनप्रभम् । ग्रहीत्वा मय्यथौ चन्द्रो नमस्कृत्य विधिं शिवम्
 ययुर्देवाश्च मुनयः शंभुश्च कमलोद्भव । प्रययौ स्वगृहं शुक्रो दैत्ययुको मुदाऽन्वितः ॥
 एतत्ते कापितं नन्द ह्याख्यातं पुण्यदंशुमम् । एतच्छृत्वा तु निष्पापो निष्कलङ्की नरो भवेत्
 धन्यं यशस्यमायुष्यं सर्वसत्त्वरं परम् । शोकापनोदनं हर्षकरं सर्वत्र महत्तमम् ॥ ६५ ॥
 त्यज शोकं सदा नन्द गृहं व्रज व्रजेश्वर । ब्रूहि सर्वं यशोदा च मत्प्रसूतं गोपिकागणम् ॥

बोधयिष्यति सर्वा तां श्रीजार्ति शोकसंयुताम् । मदीयज्ञानदत्तेन हर्षयुक्तः सदा मर ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० ताराहरणं

नामैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

अथ द्व्यंशतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

श्रुतं सर्वं महाभाग दुःखघ्नं कथय प्रभो । उवाच तं वै भगवाच्छ्रूयतामिति तद्वचः ॥

श्रीभगवानुवाच—

स्वप्ने हसति यो हर्षाद्विवाहं यदि पश्यति । नर्तनं गीतमिष्टं च विपत्तिस्तस्य निश्चितम्
दग्धा यस्य विपीडयन्ते विचरन्तं च पश्यति । घनहानिर्भवेत्तस्य पीडा चापि शरीरना
अभ्यक्षितस्तु तैलेन यो गच्छेद्दक्षिणा दिशम् । सरोष्ट्रमहिषारूढो मृत्युस्तस्य न संशयः
स्वप्ने कैर्णे जपापुष्पमशोकं करवीरकम् । विपत्तिस्तस्य तैलं च लवणं यदि पश्यति ॥
नशा कृष्णा उन्नतासा दूद्रस्य विषया तथा । कण्ठकं तालफलं दृष्ट्वा शोकमवाप्नुयात्
स्वप्ने रष्ट ब्राह्मणं च ब्राह्मणी वीपसंयुताम् । विपत्तिश्च भवेत्तस्य लक्ष्मीर्वापि गृहाद्भुवम्
वनपुष्पं रक्तपुष्पं पल्लवं च सुपुष्पितम् । कर्पासं शुक्रवधं च दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
गायन्ती च हसन्ती च कृष्णाम्बरधरां स्त्रियम् । दृष्ट्वा कृष्णा च विधवां नरो मृत्युपथा
प्नुयात् ॥ ९ ॥

देवता यत्र नृत्यन्ति गायन्ति च हसन्ति च । आलोचयन्ति चावन्ति तस्य देहो मरिष्यति
वान्तं मूत्रं पुरीषं च वेद्यं रौप्यं सुवर्णकम् । प्रत्यक्षमपवा स्वप्ने जीवितं दशमावधि ॥ ११ ॥
कृष्णाम्बरधरां नारीं कृष्णभार्यामुल्लेखनाम् । उपगृह्णति यः स्वप्ने तस्य मृत्युर्विनिश्चितम्
मृतवत्सं च मुण्डं च मृगस्य च नरस्य च । यः प्राप्नोत्यस्यिमांश्च विपत्तिस्तस्य निश्चितम्
रथं सरोष्ट्रसंयुक्तमेकशरी योऽविरोदयेत् । तत्रत्योऽपि च जागर्ति मृत्युरेव न संशयः ॥
अभ्यक्षितस्तु हविषा क्षीरेण मधुनाऽपि च । तत्रैणापि गुडेनैव पीडा तस्य विनिश्चितम्
रत्नाम्बरधरां नारीं रक्तमाख्यामुल्लेखनाम् । उपगृह्णति यः स्वप्ने तस्य व्याधिर्विनिश्चितम्
पतिनालवपेशाश्च निर्वाणाद्धारमेव च । मरुपूणी जिता दृष्ट्वा लभते मृत्युमेव च ॥ १३ ॥
दमशानं शुष्कबाणं च तृणानि लोहमेव चाशमीं च विनिरुह्णानां दृष्ट्वा दुःखं लभेद्भुवम्

पादुकां फलकं रक्तं पुष्पमाल्यं मयानकम् । मायं मसूरं मुद्गं वा दृष्ट्वा सद्यो व्रतं लभेत् ॥
कटकं सरठं काकं मल्लूकं वानरं गवम् । पूयं गात्रमलं स्वप्ने केवलं व्याधिकारणम् ॥
मग्नभाण्डं सतं शूद्रं गलत्कुष्ठं च रोगिणम् । रक्ताम्बरं च जटिलं सूकरं महिषं खरम् ॥
अन्वकारं महाघोरं मृतजीवं मयंकरम् । दृष्ट्वा स्वप्ने योनिलिङ्गं विपत्तिं लभते ध्रुवम् ॥
कुशेरूपं श्लेच्छं च यमदूतं मयंकरम् । पाशहस्तं पाशशङ्खं दृष्ट्वा मृत्युं लभेन्नरः ॥
ब्राह्मणो ब्राह्मणी बाला बालको वा सुतः सुता । विलापं कुरुते कोपाद्दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
कृष्णं पुष्पं च तन्मास्यं सस्यं शस्त्रास्त्रधारिणम् । श्लेच्छां च विकृताकारां दृष्ट्वा मृत्युं ल-
भेद्भुवम् ॥ २९ ॥

त्यक्तप्राणं मृतं दृष्ट्वा मृत्युं च लभते ध्रुवम् । मत्स्यादिवारयेद्यो हि तज्जगद्भ्रमरणं ध्रुवम् ॥
वाद्यं च नर्तनं गीतं गायनं रक्तवाससम् । मृदङ्गं बाद्यमानं तं दृष्ट्वा दुःखं लभेद्भुवम् ॥
उन्नं वाऽपि कण्वं वा विकृतं मुक्तकेशिनम् । क्षिप्तं नृत्यं च कुर्मन्तं दृष्ट्वा मृत्युं लभेन्नरः ॥
मृतो वाऽपि मृता वाऽपि कृष्णा श्लेच्छा मयानका । जपगूहनि यं स्वप्ने तस्य मृत्युर्विनिश्चितम् ॥
येषा दन्ताश्च मग्नाश्च केशाश्चापि पतन्ति हि । घनहानिर्भवेत्तस्य पीडा वा तच्छरीरजा ॥
उपद्रवन्ति यं स्वप्ने शृङ्गिणो दंष्ट्रिगोऽपि वा । बालका मानवाश्चैव तस्य रानकुलान्नयम् ॥
उन्नवृक्षं पतन्तं च शिलावृष्टिं तुवं क्षुरम् । रक्ताक्षारं मसमृष्टिं दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
गृहं पतन्तं शैलं वा घूमकेतुं मयानकम् । मग्नम्बन्वं तरोर्वाऽपि दृष्ट्वा दुःखमवाप्नुयात् ॥
रथगेहशैलवृक्षगोहरिततुरगाम्बरान् । भूमौ पतति यः स्वप्ने विपत्तिस्तस्य निश्चिनम् ॥
उच्चैः पतन्ति गर्तेषु मग्नाह्वारयुनेषु च । क्षाण्डेषु चूर्णेषु मृत्युर्भवेत्तं न संशयः ॥ ३० ॥
वज्रावृक्षादि दुष्टश्च कृत्रं च यस्प मसृकान् । पितुर्नक्षो मनेत्तस्य गुरोर्वाऽपि नृरस्य वा ॥
सुगन्धैस्त्व मेहान्त्र दानि शस्त्रा सकलित्वा । मयानि क्षाण्डित्वा लङ्कित्वा जम्बूद्वीपे ॥
पाशेन धृत्वा बद्धं च यं गृहीत्वा प्रयान्ति च । यमदृष्ट्वा ये श्लेच्छाभ्यस्य मृत्युर्विनिश्चितम् ॥
गणको ब्राह्मणो वाऽपि ब्राह्मणी वा गुरुस्तथा । परिरुद्रः शपनि यं विपत्तिस्तस्य निश्चिनम् ॥
विरोचिनश्च काकाश्च कुक्कुटा मल्लुकान्तथा । पतन्त्यागम्य यद्वात्रे तस्य मृत्युर्न संशयः ॥
महिषा मन्दुहा उष्ट्राः सूकरा गर्दभास्तथा । रष्टा चावन्ति यं स्वप्ने स रोगी निश्चिनं भवेत् ॥
रक्तचन्दनकाष्ठानि वृक्षाच्छानि जुहोति यः । गायत्र्याश्च सहस्रेण तेन शान्तिर्विधिपिने ॥
सरस्वत्या नवेदो हि भक्त्येनं पद्ममूदनम् । निष्पापो हि मनेत्तोऽपि दुःस्वप्नः सुखेप्सो भवेत् ॥
अच्युतं केशवं विष्णुं हरिं सत्यं नन्दनम् । हंसं नारायणं चैव क्षेत्रज्ञमाष्टकं शुभम् ॥

शुचिः पूर्वमुखः प्राज्ञो दशकृत्वश्च यो जपेत् । निष्पापोऽपि भवेत्सोऽपि दुःस्वप्नः शुभ-
वान्भवेत् ॥ ४९ ॥

विष्णुं नारायणं कृष्णं माधवं मधुसूदनम् । हरिं नरहरिं रामं गोविन्दं दधिवामनम् ॥ ४९ ॥
भवत्या चेमानि नामानि दश भद्राणि यो जपेत् । शतकृत्वो यत्तियुक्तो जप्त्वा नीरोगतां व्रजेत्
लक्ष्म्या हि जपेद्यो हि चन्धनान्मुच्यते ध्रुवम् । जप्त्वा च दशलक्षं च महाबन्धा प्रसूयते ॥
हविष्याशी यतः शुद्धो दरिद्रो धनवान्भवेत् । शतलक्षं च जप्त्वा च जीवमुक्तो भवेन्नरः
ओं नमः शिवं दुर्गा गणपतिं कार्तिकेयं दिनेश्वरम् । धर्म गङ्गां च तुलसीं राधां लक्ष्मीं सरस्वतीम्
नामान्येतानि भद्राणि जले स्नात्वा च यो जपेत् । वाञ्छितं च लभेत्सोऽपि दुःस्वप्नः शुभवा-
न्भवेत् ॥ ५१ ॥

ओं ह्रीं श्रीं वलीं पूर्वदूर्गातिनाशिन्यै महामायायै स्वाहा । वल्गुशो हि लोकानां मन्त्रः सप्त-
दशाक्षरः ॥ ५२ ॥

शुचिश्च दशधा जप्त्वा दुःस्वप्नः सुखवान्भवेत् । शतलक्षजपेनैव मन्त्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥
सिद्धमन्त्रस्तु लभते सर्वसिद्धिं च वाञ्छिताम् । ओं नमो मृत्युञ्जयायेति स्वाहान्तं लक्षधा जपेत्
दृष्ट्वा च मरणं स्वप्ने शतायुश्च भवेन्नरः । पूर्वोत्तरमुखो भूत्वा स्वप्नं प्राप्ते प्रकाशयेत् ।
काश्यपे दुर्गते नीचे देवमालागान्दिन्दके । मूर्खे चैवानभिज्ञे च न च स्वप्नं प्रकाशयेत् ॥ ५१ ॥
अश्वत्ये गणके विभे चितृदेवासनेषु च । आर्ये च वैष्णवे विभे दिवा स्वप्नं प्रकाशयेत् ॥
इति ते पुण्यमारुवातं कथितं पापनाशनम् । धनं यशस्यमायुष्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवन्मन्त्रं०

द्व्यशीतितमोऽध्यायः । ८२ ॥

अथ द्व्यशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

वेदानां कारणं त्वं च ब्रह्मादीनां च पुत्रक । सर्वं कथय मद्रं ते कं पृच्छामि त्वया विना ॥
विप्राणां यो हि धर्मश्च सत्रविट्शूद्रकर्मणाम् । संन्यासिना च यो धर्मो यतीनां ब्रह्मचारिणाम्
विप्राणां विधवास्त्रीणां वैष्णवानां सतामपि । पतिव्रतानां स्त्रीणां च तत्सर्वं वक्तुमर्हसि ॥
गृहिणां गृहिणीनां च शिष्याणां च विशेषतः । पुत्राणां चापि कन्यानां पितरं मातरं प्रति
स्त्रीजातिश्च कतिविधा भक्तः कतिविधः प्रभो । ब्रह्माण्डं च कतिविधं वदनं च किमात्मकम् ॥
किं नित्यं कृत्रिमं किं च ब्रूहि सर्वं क्रमेण च ॥

श्रीभगवानुवाच—

संस्थापूतः सदा विप्रः कुरुते मम सेवनम् । नित्यं मुहुक्ते मत्प्रसादमनिवेद्यं कदा च न ॥
 अन्नं विष्टा मलं मूत्रं यदिष्णोऽरनिवेदितम् । विष्णुप्रसादमोनी च जीवन्मुक्तश्च ब्राह्मणः
 नित्यं तपस्यानिरतः शुचिः शान्तश्च शास्त्रवित् । व्रततीर्थाश्रितो धर्मी नानाध्यापनसंयुतः
 विष्णुमन्त्रं गृहीत्वा च कृत्वा च गुरुसेवनम् । गृहीत्वा तदनुज्ञां च पश्चाद्भवति स गृही ॥
 दक्षिणां नित्यपूजानां गुरवे च निवेदयेत् । गुरुणां पोषणं नित्यं कर्तव्यं नात्र संशयः ॥
 सर्वेषामपि वन्द्यानां पिता चैव महान् गुरुः । पितुः शतगुणैर्माना मातुः शतगुणैः सुरः ॥
 मन्त्रदस्तन्त्रदक्षैव सुराणां च चतुर्गुणः । नारायणश्च भगवान्गुरुः प्रत्यक्ष ईश्वरः ॥ १३ ॥
 उद्देष्टे दीयते तस्मै सुरायेति श्रुनो श्रुतम् । प्रत्यक्षमोक्ता स्वगुरुः स्वयं देही जनार्दनः ॥
 गुरुर्व्रक्षा गुरुर्विष्णुर्गुरुरेव स्वयं शिवः । गुरो च सर्वदेवाश्च तिष्ठन्ति सततं मुदा ॥ १५ ॥
 गुरो तुष्टे हरिस्तुष्टो यस्मिस्तुष्टे च देवताः । गुरुः पुत्रसमं स्नेहं शिष्येषु नै करिष्यति ॥
 लभते ब्रह्महत्यां च मुहुक्ते कृत्वा च नाऽऽशिषम् । स्वधर्मनिरतो विप्रो ब्राह्मणश्च सदा शुचिः
 विष्णुसेवी सदा विप्रस्तदन्योऽप्यशुचिः सदा । ब्राह्मणो वृषवाहश्च शूद्राणां सूपकारकः
 ब्राह्मणो देवलश्चैव संध्याहीनश्च दुर्बलः । ब्राह्मणश्च दिशशायी शूद्रश्चादात्मभोजनः ॥
 शूद्राणां शवदाही च ते च शूद्रसमा द्विजाः । शालग्राममहामन्त्रं कृत्वा पूजां विधानतः
 मुहुक्ते नैवेद्यशेषं च तत्पादोदकमेव च । हरेः पादोदकं पित्वा तीर्थस्नानी भवेन्नरः ॥
 मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति । स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वपक्षेषु दीक्षितः
 शालग्रामशिलातोयैर्योऽपिपेकं समाचरेत् । गङ्गानलादशगुणं शास्त्रं मनलं व्रज ॥ २१ ॥
 नित्यं मुहुक्ते च यो विप्रो जीवन्मुक्तः सुरैः समः । विप्राणां नित्यकृत्यं च विष्णोर्नैवे-
 द्यभोजनम् ॥ २४ ॥

यत्नेन पूजनं तस्य तत्पादोदकसेवनम् । नित्यं त्रिमयं कुरुते भक्त्या च मम पूजनम्
 एकादशपां न मुहुक्ते च मम वै जन्मवामरे । शिवरात्री च हे तात श्रीरामनवमीदिने
 न च मुहुक्ते प्रदी यो हि जीवन्मुक्तो हि स द्विजः । शयिष्यां यानि तीर्थानि तस्य
 पादे च तानि च ॥ २७ ॥

विप्रपादोदकं पित्वा तीर्थस्नानी भवेन्नरः । विप्रपादोदकादिना यावात्तिष्ठति मेदिनी ॥
 तावत्पुष्करपात्रेषु विवन्ति पितरो जलम् । विष्णुप्रसादमोजी च पवित्रां कुरुते महीम् ॥
 तीर्थानि च नराश्चैव जीवन्मुक्तो हि स द्विजः । सर्वतीर्थेषु स स्नानो व्रतानां च फलं लभेत्

नित्यं नूतनमाण्डेन कर्तव्यः पाक एव च । अथवा पक्षपर्वन्तं ततस्त्याज्यं मनोपिभिः
 स्थानं सुसंस्कृतं कृत्वा पाकं निर्वृत्य पूजकः । स्थाने परिष्कृते विप्रो दत्त्वा मद्यं च भक्तितः
 तदा निवेद्य भुङ्क्ते च दत्त्वा विप्राय सादरम् । अनिवेद्य च भुक्त्वा च सुरापीतिर्मवेद्द्विजः
 चन्द्रमूर्धोपरागो वै चाऽऽशौचे स्मृतजातयोः । स्पृष्टेनाशुचिना सद्यः पाकमाण्डं पारित्यजेत्
 भृष्टं द्रव्यं तथाऽलं च धृत्वा धौते च वाससी । पादप्रक्षालनं कृत्वा भुङ्क्तं स्थाने परिष्कृते
 द्विर्भोजनं न कर्तव्यं स्थिते सूर्ये द्विजातिभिः । निष्कलं तद्भवेत्कर्म भुक्त्वा च नरकं व्रजेत्
 यात्रां युद्धं नदीतीरं पुनर्भोजनमेषुने । वर्जयेच्छ्राद्धदेवते हविष्वाशी च संयमी ॥
 द्विजाय विष्णुमक्ताय पात्रं दद्यादनुषाय च । व्रपलापतये चैव न दद्याच्छूद्रयाजने ॥
 संध्याहीनाय दुष्टाय घृषवाहाय यस्मनतः । शुक्रविक्रयिणे चैव देवलाय कदाचन ॥
 प्रदत्तं पात्रमेतेभ्यो ब्राह्मणं नरकं नयेत् । पात्रं भुक्त्वा तद्विषे मैथुनान्नरकं व्रजेत् ॥
 सर्वेभ्यः पातकी तात कन्याविक्रयकारकः । मूल्यं गृहीत्वा यो दद्यात्स महारौरवं व्रजेत्
 कथालोमप्रमाणान्तं वर्षं च पितृभिः सह । कुम्भीपाके पच्यते च पुत्रश्चापि पुरोहितः
 तस्मात्कन्यां सुपत्राय दानं कुर्याद्विवक्षणः । शूद्रब्रह्माक्षणेभ्यश्च नैव तद्वंशजाय च ॥
 विप्रवैष्णवयोर्धर्मः कथितश्च ब्रह्मेश्वर । यदुक्तं च पुराणेश्च चतुर्भिः श्रुतिभिस्तथा ॥१८॥
 द्विजार्चनं क्षत्रियाणां तथा नारायणार्चनम् । राजधानां पालनं चैव रणे निर्मेयता तथा
 नित्यं दानं ब्राह्मणेभ्यः शरणागतरक्षणम् । पुत्रदत्तं प्रजानां च दुःखिनां परिपालनम्
 शास्त्रास्त्राणां च नैपुण्यं रणे शौण्डीर्यमेव च । तपश्च धर्मकृत्यं च यस्मनतः कुरुते मुदा
 पण्डितं नीतिज्ञाञ्ज्ञं नित्यं च परिपालयेत् । नियोजयेत्समामध्ये नित्यं सद्भिश्च संयुते
 हस्त्यश्वरथपादात्तं सेनाङ्गं च चतुष्टयम् । पालयेद्यत्नतो नित्यं यशस्वी च प्रतापवान् ॥
 रणे निमग्नश्चैव दाने न विमुखो सवेत् । रणे वा यस्त्यजेत्पाणांस्तस्य स्वर्गो यशस्करः
 वैश्यानां च वाणिज्यमीश्वरः कृपिपालने । विप्रदेवार्चनं दानं तपस्या व्रतसेवनम् ॥
 विप्राणामर्चनं नित्यं शूद्रवर्गे विधीयते । तच्छुषी तद्धनग्राही शूद्रश्चाण्डालनां व्रजेत् ॥
 गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । श्वपदः शतजन्मानि शूद्रो विप्रघनापहः ॥
 यः शूद्रो ब्राह्मणीगामी मातृगामी स पातकी । कुम्भीपाके पच्यते स यावद्देवद्वयः शतम् ॥
 कुम्भीपाके तप्तैले मुक्तः सर्पैरहर्निशम् । शब्दं च विकृताकारं कुरुते यमताडनात् ॥
 ततश्चाण्डालयोनिः स्यात्सप्तजन्मसु पातकी । सप्तजन्मसु सर्पश्च जलौकाः सप्तजन्मसु ।
 जन्मकोटिसहस्रं च विष्टायां जायते कृमिः । पुंश्चत्त्रीनां योनिः कृमिः स यवेत्सप्तजन्मसु

पदे पदेऽश्वमेधस्य लभते निश्चितं फलम् । वह्निवायुसप्तः पूतस्तेजसा भारुरोपमः ॥
 यमदूतं यमं चैव स च स्वप्ने न पश्यति । वैकुण्ठे मोदते सोऽपि पार्षदो हरिणा सह ॥
 न भवेत्तस्य पातो हि विप्रस्य हरिसेविनः । विष्णुभक्तोपासकश्च स एव वैष्णवो द्विमः
 ब्राह्मणो वैष्णवः प्राज्ञो न हि तस्मात्परः पुमान् । वेदोक्तो वा पुराणोक्तस्तन्त्रोक्तो वा
 मनुः शुचिः ॥ ३४ ॥

विचारतो गृहीत्वा तं शैवः शाक्तश्च वैष्णवः । गुरुवज्राद्विष्णुमन्त्रो यस्य कर्णे विशय्ययेत् ।
 तं वैष्णवं महापूतं प्रवदन्ति मनीषिणः । मन्त्रग्रहणमात्रेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥
 भित्त्वा ब्रह्मण्डमखिलं यास्यत्येव हरेः पदम् । पूर्वान्सप्त परान्सप्त सप्त मातामहादिकान् ॥
 सोदरानुद्धरेद्भक्तस्तत्पुंसं तत्पुंसं तथा । जपेन्नारायणसेत्रे पुरश्चरणपूर्वकम् ॥ ३७ ॥
 पुरुषाणां सहस्रं च लीलयाऽऽत्मानमुद्धरेत् । मन्त्रग्रहणमात्रेण फलमेतद्व्रजेश्वर ॥ ३९ ॥
 पुरश्चरणसंपर्कात्पुरुषाणां शतं शतम् । ऐकान्तिको वैष्णवश्च पुंसां लक्षं समुद्धरेत् ॥
 क्रिया विष्णुपदे यस्य संकल्पाश्च बहि कृताः । द्विजाः सुरा मम प्राणा भक्तः प्राणा-
 स्परः प्रियः ॥ ४१ ॥

विश्वेषु प्रियपात्रेषु न मे मक्तात्परः प्रियः । तेजीयांसं गुरुं दृष्ट्वा सर्वत्र रक्षितुं सप्तम्
 करोति मन्त्रग्रहणं तस्माद्भूयोद्विचक्षणः । वयोहीनाज्ज्ञानहीनाद्विद्याहीनात्तपैव च ॥
 जातिहीनाद्गुरोर्मन्त्रं गृहीयात्त कदाचन ॥ ४३ ॥

अशौचाद्यैः क्षतं मन्त्रं न गृहीयात्कदाचन । मूर्खादाश्रमहीनाच्च पितुः सन्यासिनस्तपा
 रोगिणो वंशहीनाच्च भार्याहीनात्तपैव च । मन्त्रक्षिप्ताक्षया मन्त्रं न गृहीयात्कदाचन
 विष्णुमन्त्रं न गृहीयाद्विष्णुभक्तिविहीनतः । न च शैवान्न शाक्तश्च गृहीयाद्वैष्णवाद्द्विजात्
 वयोहीनात्तपाऽरूपायुर्ज्ञानहीनादपण्डितः । विद्याहीनाद्भवेन्मूढो जातिहीनाः क्षयो भवेत् ॥
 मूर्खान्मूर्खो भवेत्सद्यो दुःखी स्वाश्रमहीनतः । यशोहानिः पितुश्चैव मृत्युः सन्यासिनस्तपा
 रोगिणो व्याधियुक्तश्च निर्वशो वंशहीनतः । भार्याहीनोऽपि स्त्रीहीनान्मन्त्रक्षिप्ताद्गुरोः सप्तः
 विष्णुभक्तिविहीनाच्च भक्तिहीनो भवेन्नरः । शैवाच्छाक्ताद्गृहीत्वा च हरो भक्तिर्न वर्धते
 ब्राह्मणो वैष्णवः शुद्धः पकारं दातुमीश्वरः । पकारं हरये दातुमस्तमश्चेतरो जनः ॥
 ओंकारोच्चारणाद्गोमाच्छालप्रामशिलार्चनात् । मह्यं पक जदानाच्च विप्रादग्नौ ब्रगेदपः
 उदासीनाद्दुराचारान्न गृहीयान्मनुं सुधीः । देवाद्यदि च गृहीयाद्जनहीनो माद्विष्णुम्
 ब्राह्मणानां सदा भद्रं हविष्यं च निरामिषम् । आमिषस्य पारित्यागात्सूर्यवत्तेजसा भवेत्

नित्यं नूतनमाण्डेन कर्तव्यः पाक एव च । अथवा पक्षपर्यन्तं ततस्त्याज्यं मनीषिभिः
 स्थानं सुसंस्कृतं कृत्वा पाकं निर्वृत्य पूजकः । स्थाने परिष्कृते विप्रो दत्त्वा मह्यं च भक्तितः
 तदा निवेद्य भुङ्क्ते च दत्त्वा विषाय सादरम् । अनिवेद्य च भुक्त्वा च सुरापीतिर्मवेदद्विजः
 चन्द्रसूर्योपरागो वै चाऽऽशीचे मृतजातयोः । स्पृष्टेनाशुचिना सद्यः पाकमाण्डं परिस्पृजेत्
 भृष्टं द्रव्यं तथाऽलं च धृत्वा घौते च वाससी । पादप्रक्षालनं कृत्वा भुङ्क्ते स्थाने परिष्कृते
 द्विर्भोजनं न कर्तव्यं स्थिते सूर्ये द्विजातिभिः । निष्कलं तद्भवेत्कर्म भुक्त्वा च नरकं व्रजेत्
 यात्रां युद्धं नदीतीरं पुनर्भोजनमैधुने । वर्जयेच्छास्त्रदिवसे हविष्याशी च संयमी ॥
 द्विजाय विष्णुमक्ताय पात्रं दद्यादबुधाय च । प्रपलीपतये चैव न दद्याच्छूद्रयाजने ॥
 संध्याहीनाय दुष्टाय वृषवाहाय यत्नतः । शुक्रविक्रयिणे चैव देवलाय कदाचन ॥
 प्रदत्तं पात्रमेतेभ्यो ब्राह्मणं नरकं नयेत् । पात्रं भुक्त्वा तद्विषये मैथुनाद्वरकं व्रजेत् ॥
 सर्वेभ्यः पातकी तात कन्याविक्रयकारकः । मूल्यं गृहीत्वा यो दद्यात्स महारौरवं व्रजेत्
 कृपालोमप्रमाणान्तं वर्षं च पितृभिः सह । कुम्भीपाके पच्यते च पुत्रश्चापि पुरोहितः
 तस्मात्कन्यां सुभ्रात्राय दानं कुर्याद्विचक्षणः । शूद्रवद्ब्राह्मणेभ्यश्च नैव तद्वंशनाय च ॥
 विप्रवैष्णवयोर्धर्मः कथितश्च व्रजेश्वर । यदुक्तं च पुराणेश्च ऋषिभिः श्रुतिमिस्तथा ॥६८॥
 द्विजार्चनं क्षत्रियाणां तथा नारायणार्चनम् । राजधानां पालनं चैव रणे निर्मेयता तथा
 नित्यं दानं ब्राह्मणेभ्यः शरणागतारक्षणम् । पुत्रवृत्त्यं प्रनानां च दुःखिनां परिपालनम्
 शस्त्रास्त्राणां च नैपुण्यं रणे शौण्डीर्यमेव च । तपश्च धर्मकृत्यं च यत्नतः कुरुते मुदा
 पण्डितं नीतिज्ञास्त्रज्ञं नित्यं च परिपालयेत् । नियोजयेत्सभामध्ये नित्यं सद्भिश्च संयुगे
 हस्त्यश्वरथपादातं सेनाङ्गं च ऋषिप्रियम् । पालयेद्यत्नतो नित्यं यशस्वी च प्रतापवान् ॥
 रणे निमज्जितश्चैव दाने न विमुखो लवेत् । रणे वा यस्त्यजेत्प्राणांस्तस्य स्वर्गो यशस्करः
 पैश्यानामपि वाणिज्यमीश्वरः कृपिपालने । विप्रदेवार्चनं दानं तपसा व्रतसेवनम् ॥
 विप्राणामर्चनं नित्यं शूद्रवर्गो विधीयते । तरुणी तद्धनप्राही शूद्रश्चाण्डालतां व्रजेत् ॥
 गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकरः । श्वपदः शतजन्मानि शूद्रो विप्रघनापहः ॥
 यः शूद्रो ब्राह्मणीगामी मातृगामी वा पातकी । कुम्भीपाके पच्यते स यावद्वै ब्रह्मणः शतम् ॥
 कुम्भीपाके तप्ततैले मुक्तः सर्पैरहर्निशम् । शब्दं च विकृताकारं कुरुते यमत्राडनात् ॥
 ततश्चाण्डालयोनिः स्यात्सप्तजन्मसु पातकी । सप्तजन्मसु सर्पश्च जलौघः सप्तजन्मसु
 जन्मकोटिसहस्रं च विष्टाणं जायते रुमिः । पुंश्चत्रीनां योनिरुमिः स भवेत्सप्तजन्मसु

गवां व्रणकृमिः स्याच्च पातकी सप्तजन्मसु । योनौ योनौ भ्रमत्येवं न पुनर्जायते नरः
 संन्यासिना च यो धर्मो मनुस्वाच्च निशामय । दण्डग्रहणमात्रेण नरो नारायणो भवेत्
 पूर्वकर्माणि दग्ध्वा च परकर्मनिवृत्तनम् । कुरुते चिन्तयेन्मा च ह्यायाति मम मन्दिरम्
 संन्यासिनः पदस्पर्शात्सद्यः पूता वसुंधरा । सद्यः पुनन्ति तीर्थानि वैष्णवस्य यथा व्रज
 संन्यासिनश्च स्पर्शेन निष्पापो आयते नरः । संन्यासिनं भोजयित्वा चाश्वमेधफलं लभेत्
 नत्वा च कामतो हृष्टा राजसूयफलं लभेत् । फलं संन्यासिना तुल्यं यतीनां ब्रह्मचारिणाम्
 संन्यासी याति सायाह्ने क्षुपितो गृहिणा गृहम् । सदर्शनं वा कदर्शनं वा तद्दर्शनं नैव वर्जयेत्
 न याचते च मिष्टान्नं न कुर्यात्कोपमेव च । न वनग्रहणं कुर्यादेकवासा निरीहृतः ॥
 शीतप्रीप्पसमानश्च लोभमोहविचर्जितः । तत्र स्थित्वैकरात्रं च प्रानरन्यस्पर्शं व्रजेत् ॥
 यानमारोहणं कृत्वा गृहीत्वा गृहिणो वनम् । गृहं कृत्वा गृही रम्यास्त्वधर्मात्पातितो भवेत्
 कृत्वा च कृपिवाणिज्यं कुवृत्तिं कुरुते च यः । स संन्यासी हृताचरः स्वधर्मात्पातितो भवेत्
 अशुभं च शुभं वाऽपि स्वकर्म कुरुते यदि । बहिष्कृतः स्वधर्मावाऽप्युपहास्यश्च वै भवेत्
 ब्राह्मणी पतिहीना या भवेत्किष्कामिनी सदा । एकमुक्ता दिनान्ते सा हविष्यान्नरता सदा
 न घत्ते दिव्यवस्त्रं च गन्धद्रव्यं सुतेलकम् । स्वयं च चन्दनं चैव शङ्खमिन्दूरभूषणम् ॥
 त्यक्त्वा मलिनवस्त्रा स्यान्नित्यं नारायणं स्मरेत् । नारायणस्य सेवां च कुरुते नित्यमेव च
 तन्नामोच्चारणं शश्वत्कुरुते नान्यभक्तितः । पुत्रतुल्यं च पुरुषं सदा पश्यति धर्मतः ॥
 मिष्टान्नं न च भुङ्क्ते सा न कुर्याद्विभवं व्रज । एकादशा न भोक्तव्यं कृष्णजम्भाष्टमीदिने
 श्रीरामस्य नवम्या तु शिवरात्रौ पवित्रया । अचोराया च भेताया चन्द्रसूर्योपरागयोः ॥
 भृष्टं द्रव्यं परित्यज्य मुज्यते परमेव च । ताम्बूलं विधवास्त्रीणा यतीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥
 संन्यासिनां च गोमांससुरातुल्यं श्रुतौ श्रुतम् । रक्तशार्कं मसूरं च जम्बीरं पर्णमेव च ॥
 अत्रावुर्बुल्लकाशः वर्जनीया च तैरपि । पर्यङ्गशायिनी नारी विधवा पातयेत्पातिम् ॥
 यानमारोहणं कृत्वा विधवा नरकं व्रजेत् । न कुर्यात्वेष्टनं स्नानं ग्रासं स्नानमेव च ॥
 वेष्टवणी जटास्त्रं तत्सौरं तीर्थकं विना । तैलाम्बुद्धं न कुर्यात् नहि पश्यति दर्पणम् ॥
 मुखं च परपुंसं च यात्रां नृत्यं महोत्सवम् । नैर्दनं गायनं चैव सुवेपं पुरपं शुभम् ॥
 शृणुष्व सता धर्मं सामवेदनिरूपितम् । परमार्थं परं चैव विबोध कथयामि ते ॥ १ ॥
 अन्धायनमभययनं सिप्पाणां परिपालनम् । गुरुणां सेवनं नित्यं द्विजदेशर्चनं तथा ॥
 सिद्धान्तशास्त्रनैपुण्यं भावनं स्वात्मतोषणम् । न्याययानं परिशुद्धं च ग्रन्थाम्यस्तं च संन्यासम् ॥

व्यवस्थापरिशुद्धयर्थं विचारो वेदसंमतः । शास्त्रार्थाचरणं चैव कर्तव्यं स्वयमेव च ॥९॥
 देव, हानिकेषु नैपुण्यं वेदाचरणमीप्सितम् । वेदोक्तमक्षणं चैव पवित्राचरणं सदा ॥१०॥
 पतिव्रतानां यं धर्मं तं निबोध ब्रह्मेश्वर । नित्यं तु भर्तार्योत्सुक्यात्तत्पादोदकमीप्सितम् ॥
 भक्तिभावेन सततं भोक्तव्यं तदनुज्ञया । व्रतं तपस्यां देवार्चो परित्यज्य प्रयत्नतः ॥११॥
 कुर्याच्चरणसेवां च स्तवनं परितोषणम् । तदाज्ञारहितं कर्म न कुर्याद्विरतः सती ॥१२॥
 नारायणात्परं कान्तं ध्यायते सततं सती । परपुंसां मुखं चैव सुवैपपरुषं परम् ॥१३॥
 यात्रामहोत्सवं नृत्यं नर्तनं गायनं व्रज । परकीडां च सततं न हि पश्यति सुव्रता ॥
 यद्भक्ष्यं स्वामिनो नित्यं तदेवमपि योषिनाम् । नहि त्यजेत्तु तत्सङ्गं क्षणमेव च सुव्रता ॥
 उत्तरे नोत्तरं दद्यात्स्वामिनश्च पतिव्रता । न कोपं कुरुते शुद्धा ताडिता चापि कोपतः ॥
 लुपितं भोजयेत्कान्तं दद्यात्पानं च भोजनम् । न बोधयेत्तं निद्रालुं भेरयेनैव कर्मसु ॥
 पुत्राणां च शतगुणं स्नेहं कुर्यात्पतिं सती । पतिर्वन्धुर्गतिर्भर्ता देवतं कुलपोषितः ॥१५॥
 शुभं दृष्ट्वा सुधातुल्यं कान्तं पश्यति सुन्दरी । सस्मितं यदनं कृत्वा भक्तिभावेन यत्नतः
 पुरुषाणां सहस्रं च सती स्त्री च समुद्धरेत् । पतिः पतिव्रतानां च मुच्यते सर्वपातकान् ॥
 नास्ति तेषां कर्मभोगः सतीनां व्रततेजसा । तथा सार्धं च निष्कर्मां मोदते हरिमन्दिरे ॥
 पृथिव्यां यानि तीर्थानि सतीषादेषु तान्यपि । तेनश्च सर्वदेवानां मुनीनां च सतीषु च ॥
 तपस्विनां तपः सर्वं व्रतिनां यत्फलं व्रज । दाने फलं यद्दातॄणां तत्सर्वं तासु संततम् ॥
 स्वयं नारायणः क्षुब्धविधाता जगत्तानपि । सुराः सर्वे च मुनयो भीताश्ताभ्यां च संततम्
 सतीनां पादरजसा सद्यः पूता वसुंधरा । पतिव्रतां नमस्कृत्वा मुच्यते पातकालरः ॥
 त्रैलोक्यं भरमसात्कर्तुं क्षणेनैव पतिव्रता । स्वतेजसा समर्था सा महापुण्यवती सदा ॥
 सतीनां च व्रतिः सत्पुः पुत्रो निःशङ्क एव च । न हि तस्य भयं किञ्चिदेवेन्द्रश्च कणादपि
 शतभन्मपुण्यवर्ता गेहे जाता पतिव्रता । पतिव्रताप्रसूः पूता जीवन्मुक्तः पिता तथा ॥
 सती स्त्री प्रातरुत्थाय त्यक्त्वा च रात्रिवाससम् । मर्तारं च नमस्कृत्य करोति स्तवनं मुदा ॥
 गृहकार्ये ततः कृत्वा स्नात्वा घौते च वामसी । गृहीत्वा शुरुशुष्पं च यत्किनः पूनयेत्पतिम्
 द्यापयित्वा सुपूतेन जलेन निर्मलेन च । तस्मै दत्त्वा घौतवस्त्रं तत्पादौ शालयेन्मुदा ॥
 आसने वासयित्वा च दत्त्वा भाले च चन्दनम् । सर्वाङ्गलेपनं कृत्वा दत्त्वा मारुतं गलेऽपि च
 सामवेदोक्तमन्त्रेण भोगद्रव्यैः सुषोषमैः । संपूज्य यत्किनः कान्तं स्तुत्वा च प्रणमेन्मुदा ॥
 ओं नमः कान्ताय शान्ताय सर्वदेवाश्रयाय स्वाहा । इत्यनेनैव मन्त्रेण दत्त्वा शुष्पं च चन्दनम्
 पादार्घ्यं धूपदीपो च वस्त्रं नेयेद्युक्तम् । जलं सुगामिनं शुद्धं नाभ्यूञ्जं च सुगामिनम् ॥

दत्त्वा स्तोत्रं पठेद्यत्कृतं वै पाठ्यमेव च । ओं नमः कान्ताय भर्त्रे च शिरश्चन्द्रस्वरूपिणे
 नमः शान्ताय दान्ताय सर्वदेवाश्रयाय च । नमो ब्रह्मस्वरूपाय सतीप्राणपराय च ॥
 नमस्याय च पूज्याय हृदाधाराय ते नमः । पञ्चप्राणाविदेवाय चक्षुषस्तारकाय च ॥
 ज्ञानाधाराय पत्नीनां परमानन्दरूपिणे । पतिर्ब्रह्मा पतिर्विष्णुः पतिरेव महेश्वरः ॥
 पतिश्च निर्गुणाधारो ब्रह्मरूप नमोऽस्तु ते । समस्व भगवन् दोषं ज्ञानाज्ञानकृतं च यत्
 पत्नीबन्धो दयासिन्धो दासीदोषं क्षमस्व मे । इदं स्तोत्रं महापुण्यं सृष्ट्यादौ पद्मपा कृतम्
 सरस्वत्या च धरया गङ्गया च पुरा ब्रज । सावित्र्या च कृतं पूज्यं ब्रह्मणे चापि नित्यशः
 पार्वत्या च कृतं भक्त्या कैलासे शंकराय च । मुनीनां च सुराणां च पत्नीभिश्च कृतं पुरा
 पतिव्रतानां सर्वासां स्तोत्रमेतच्छ्रुमावहम् । इदं स्तोत्रं महापुण्यं या शृणोति पतिव्रता ॥
 नरोऽन्धो वाऽपि नारी वा लभते सर्ववाञ्छितम् । अपुत्रो लभते पुत्रं निर्धनो लभते धनम्
 रोगी च मुच्यते रोगाद्बद्धो मुच्येत बन्धनात् । यत्रैव च स्तुत्वा च तीर्थस्नानफलं लभेत्
 फलं च सर्वं तपसां व्रतानां च व्रजेश्वर । इदं स्तुत्वा नारदः कृत्वा भुङ्क्ते सा तदनुज्ञया ॥
 उक्तः पतिव्रताधर्मो गृहिणां श्रूयता ब्रज ॥ ४८ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०
 व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

अथ चतुरशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीभगवानुवाच--

द्विजदेवार्चनं चैव करोति सततं गृही । स्वधर्माचरणं चैव चातुर्यैर्धै च नित्यशः ॥१॥
 कुर्वन्ति गृहिणामाशा सर्वे देवादयस्तथा । अकृत्वाऽतिपिपूजां च गृहस्थश्च सदाऽशुचिः
 पितरः कर्मकाळे चातिपिकले च देवताः । सर्वे गृहस्थमायानि निग्नानामिव धेनवः ॥
 समायाति प्रपत्नेन सायाहे क्षुधिनोऽतिपिः । पूजां लब्ध्वाऽऽशिषं कृत्वा प्रयाति गृहिणो
 गृहात् ॥ ४ ॥

अदृष्ट्वाऽतिपिपूजां च गृही भवति पातकी । त्रैलोक्यजनितं पापं लभते नात्र संशयः ॥
 अतिपिपूज्यस्य मन्नादो गृहात्प्रतिनिवर्तते । पितरस्त्वय्य देवाश्च बह्वयश्च तथैव च ॥६॥
 निराशाः प्रणिगच्छन्ति गृहिणोऽतिपयो गृहात् । ग्रामेगौत्रैः कूनक्षैश्च ब्राह्मणैर्गुरुनरैः
 तुल्यदोषो भवत्येव येनातिपिरनर्चितः । स्वात्मनः पातकं दत्त्वा पुण्यमादाय गच्छति ॥

समाकृत्वा सर्वसेवां देवादींश्च शुभाशयः । पोष्याणां भरणं कृत्वा पश्चाद्भुक्ते स धर्मवित् ।
यस्य माता गृहे नास्ति भार्या च पुंश्चली तथा । अरण्यं तेन गन्तव्यमरण्यादद्भुतं तदं गृहम् ।
पतिं द्वेष्टि सदा दुष्टा विषतुल्यं च पश्यति । ददाति तस्मै नाऽऽहारं भर्त्सनं कुरुते सदा ।
पूजितं मुनितुल्यं च सा च पापीयसी परम् । संततं तृणवन्मत्वा न्यकारं कुरुते सदा ॥ १२ ॥
दुर्बलियवह्निना दग्धो मृततुल्यश्च जीवति । यावज्जीवनपर्यन्तं संपाप्य दुष्टवंशनाम् ॥
गृहिणीनां सदाचारं श्रूयतां तच्छ्रुतौ श्रुतम् । गृहिणी पतिभक्ता च देवत्रासणपूजिता ॥
सा शुद्धा प्रातरुत्थाय नमस्कृत्य पतिं सुरम् । प्राहणे मङ्गलं दद्याद्रोमयेन जलेन च ॥
गृहकृत्यं च कृत्वा च स्नात्वाऽऽगत्य गृहं सती । सुरं विप्रं पतिं नत्वा पूजयेद्बृहदेवनाम् ॥
गृहकृत्यं मुनिवृत्त्य भोजयित्वा पतिं सती । अतिथिं पूजयित्वा च स्वयं भुङ्क्ते सुखं सती ।
पुत्रैश्च पूजितस्तात, शिष्यैश्च पूजितो गुरुः । आज्ञया कुरुते कर्म पुनः शिष्यश्च भृत्यवन् ।
न प्रेरयेद्गुरुं तातं पुनः शिष्यश्च कर्मसु । पित्रे च गुरवे नित्यं सर्वस्वं च समर्पयेत् ॥
न कुर्षीत्तरबुद्धिं च गुरौ पितरि संतनम् । कृत्वा च नरबुद्धिं च ब्रह्महत्या लभेद्भुवम् ॥
मातरं पूजयेद्भक्त्या पितुश्चाप्यभिका तथा । मानु, परं गुरुं चैव पूजयेद्भक्तियोगतः ॥ १३ ॥
पिता माता गुरुर्भार्या शिष्य, पुत्र, सदाऽक्षमः । अनाथा भगिनी कन्या नित्यं पोष्या गुहाप्रिया ।
एवं च कथितं तात सर्वेषां धर्ममुत्तमम् । स्त्रीनानिर्वास्तवी शुद्धा ताश्च सर्वाः पतिनाः ॥
सर्वा जनिरेकविधा चाऽऽदौ सृष्टा च ब्रह्मणा । ताः सर्वाः प्रकृतेरंशा, पवित्राः पाण्डिताविराः ।
केदारकन्याशापेन ॥ हि धर्मः सत्यं गतः, तदा कोपेन धात्रा च कृत्वा स्त्री च विनिर्मिता ॥
कन्या स्त्री त्रिविधा जातिर्ब्रह्मणा निर्मिता पुरा । उत्तमा प्रथमा सा च मध्या च धना त्रय ।
उत्तमा पतिभक्ता सा किंचिद्धर्मसमन्विता । प्राग न्येऽपि न कुरुते तं नारमयशस्करम् ॥
पूजयेत्स यथा कान्तं तथा देवद्विजातिभ्यश्च । नवानि शोषकाश्च कुरते सर्वपूजकम् ॥
गुरुरा रक्षिता यत्नाज्जानं च न भजेद्भयान् । सा कृत्रिमा मन्यमा च यथाचित्वन्ति भजेन् ।
स्थानं नास्ति स्थणं नास्ति नास्ति प्रार्थयिता नरः । तेन हे नन्द ताया च सनीत्यमुपनायने ॥
अथमा परमा दुष्टाऽत्यन्तामद्वंशजा तथा । अवर्मसती दुःशीला दुर्मुखा कलहान्विता ।
पतिं भर्त्सयते नित्यं जारं च सेवते सदा । दुःखं ददाति कान्ताय विषतुल्यं च पश्यति ॥
नारद्वारमुपायेन हन्ति कान्तं मनोहरम् । चर्मैश्च वारिष्ठं च गारिष्ठं च महीशले ॥ १४ ॥
कामदेव समं चापि जारं पश्यति कर्मनः । शुषट्पृष्ठा कटाशेण शङ्खतारायसी मुग्धा ॥
सुवेपं पुरपं द्रष्ट्वा युवानं रनिशूकरम् । धोनिः स्त्रियति नारीणां कामिनीनां निरन्तरम् ॥

ददाति मत्र नाऽऽहारं विनोक्तिं वक्ति संततम् । अधर्मं चिन्तयेच्छश्वज्जारं च परमं मुदा
 गुरुभिर्मरिसता सा च रक्षिता च शतेन च । तथाऽपि जारं कुरुते नापि साध्या नृपैरपि
 नास्ति तस्याः प्रियं किञ्चित्सर्वं कार्यवशेन च । गावस्तृणमिवारण्ये प्रार्थयन्ती नवं नवम् ॥
 विद्युदामा जले रेखा तस्याः प्रीतिस्तथैव च । अधर्मयुक्ता सततं कपटं वक्ति निश्चितम् ॥
 मते तपासं धर्मं च न मनो गृहकर्मणि । न गुरौ न च देवेषु जारे स्निग्धं च चञ्चलम् ॥
 स्त्रीजातित्रिविधानां च कथा च कथिता मया । भक्तानां त्रिविधानां च लक्षणं श्रूयतामिति
 तृणशब्दभारतो भक्तो मन्त्राभ्युपगच्छति ॥ मनो निवेशयेद्यक्त्वा संसारसुखकारणम् ॥ ४ ॥
 ध्यायते मत्पदाब्जं च पूजयेद्भक्तिभावतः । अहैतुकीं तस्य देवाः संकल्पपरहितस्य च ॥
 सर्वसिद्धिं न वाञ्छन्ति तेऽणिमादिकभीष्टितम् । ब्रह्मत्वममरत्वं वा सुरात्वं सुखकारणम्
 दास्यं विना नहीच्छन्ति साधक्यादिषुष्टयम् । नैव निर्वाणमुक्तिं च सुधापानमभीष्टितम्
 वाञ्छन्ति निश्चला भक्तिं मदीयामलुलामपि । स्त्रीपुंविभेदो नास्त्येव सर्वजीवेषु भिन्नता ॥
 तेषां सिद्धेश्वराणां च प्रवराणां ब्रजेश्वर । क्षुत्पिपासादिकं निद्रालोभमोहादिकं रिपुम् ॥
 त्यक्त्वा दिवानिशं मां च ध्यायन्ते च दिगम्बराः । समद्भक्तोत्तमो नन्द श्रूयतां मध्यमादिकम्
 नाऽऽसक्तः कर्मसु गृही पूर्वभाक्तननः शुचिः । करोति सततं चैव पूर्वकर्मनिवृत्तनम् ॥
 न करोत्यपरं यन्नास्तंकरपरहितः स च । सर्वकृष्णस्य यत्किञ्चित्साहं कर्ता च कर्मणः ॥
 कर्मणा मनसा वाचा सततं चिन्तयेदिति । न्यूनभक्तश्च तन्यूनः स च प्राकृतिकः श्रुतो
 यमं वा यमदूतं वा स्वप्नेऽपि न च पश्यति । पुरुषाणां सहस्रं च पूर्वभक्तः समुद्धरेत् ॥
 पुंसां शतं मध्यमश्च तच्चतुर्थं च प्राकृतः । भक्तश्च त्रिविधस्तात कथितश्च तथाऽऽज्ञया ॥
 ब्रह्माण्डरचनाख्यानं श्रूयतां सावधानतः । ब्रह्माण्डरचनार्थं च भक्ता ज नन्ति यत्नतः ॥
 मुनयश्च सुराः सन्तः किञ्चिज्जानन्ति दुःखतः । जानामि विश्वं सर्वार्थं ब्रह्माऽऽनन्तो महेश्वरः
 यर्मः सनत्कुमारश्च नरनारायणादृषी । कपिलश्च गणेशश्च दुर्गा लक्ष्मीः सरस्वती ॥ १६ ॥
 वेदाश्च वेदमाता च सर्वज्ञा राधिका स्वयम् । एते जानन्ति विश्वार्थं नान्यो जानाति कश्चन
 वैषम्यार्थं च सुभियः सर्वे विज्ञातुमस्तमाः । नित्याकाशो यथाऽऽस्मा च तथा नित्या दिशो दश
 यथा नित्या च प्रकृतिस्तथैव विश्वगोलकः । गोलोकश्च यथा नित्यस्तथा वैकुण्ठ एव च ॥
 एकदा मयि गोलोके रामे नित्यं प्रकुर्वति । आविर्भूता च वामाह्वाद्वाला षोडशवार्पिकी ॥
 भोतचम्पकपर्णामा प्ररक्षन्द्रममप्रभा । अनीव सुन्दरी रामा रमणीनां परांशरा ॥ १७ ॥
 ईषदाभ्यस्तताम्या नोपपत्ती मनोहरा । पल्लिशुद्धांशुकाधाना रत्नाभरणभूषिता ॥

यथा जलदपट्टिश्च बलाकाभिर्विभूषिता । सिन्दूरविन्दूना चारुचन्द्रचन्दनविन्दुभिः ॥
 कस्तूरीविन्दुभिः सार्धं सीमन्तान्वःस्थलोज्ज्वला । अमूल्यरत्ननिर्माणसुस्निग्धाकिरणोज्ज्वला
 रत्नकुण्डलगुमेन गण्डस्थलसमुज्ज्वला । कुटकुमालक्तकस्तूरीचारुनन्दनपत्रकैः ॥९५॥
 विचित्रैश्च सुचित्रैश्च सुकपोलस्थलोज्ज्वला । खगेन्द्रचञ्चुविजितनासामौक्तिकशोमिता ॥
 गजेन्द्रगण्डनिर्मुक्तमुक्ताभूषणभूषिता । शुक्त्या विमुक्तमुक्तामदन्तपट्टिमनोहरा ॥
 वलिताकलिताऽतीव पक्वविन्वाधरा वरा । शश्वत्पूर्णेन्दुनिन्दास्या पद्मानिन्दितलौचना ॥
 कृष्णसारनिमोद्भिन्नसुचारुकज्जलोज्ज्वला । अमूल्यरत्ननिर्माणकेयूरकङ्कणोज्ज्वला ॥
 मणीन्द्रामराजीभिः शङ्खयुग्मकरोज्ज्वला । रत्नाद्गुल्यायवैरोभिरमृताद्गुलिभूषिता ॥
 रत्नेन्द्राजराजेन कणनमल्लीरञ्जिता । रत्नपाशकराजीभिः पादाद्गुलिविराजिता ॥
 सुन्दरालङ्कारगेण चरणाघःस्थलोज्ज्वला । गजेन्द्रगामिनी रामा कामिनी वामलोचना ॥
 मां ददर्श कटाक्षेण रमणी रमणोत्सुका । रासे संभूय रामा सा दधार पुरतो धम ॥
 तेन राधा समाख्याता पुराविद्धिः प्रपूजिता । प्रहृष्टा प्रकृतिश्चास्यास्तेन प्रकृतिरीश्वरी ॥
 शक्ता स्यात्सर्वकार्येषु तेन शक्तिः प्रकीर्तिता । सर्वाधारा सर्वरूपा मङ्गलार्हा च सर्वतः ॥
 सर्वमङ्गलदक्षा सा तेन स्यात्सर्वमङ्गला । वैकुण्ठे सा महालक्ष्मीर्मूर्तिभेदे सरस्वती ॥
 प्रसूय वेदान्निदिता वेदमाता च सा सदा । सावित्री सा च गायत्री धात्री त्रिजगतामपि ॥
 पुरा संहृत्य दुर्गं च सा दुर्गा च प्रकीर्तिता । तेनैव सर्वदेवानामाविर्भूना पुरा सती ॥
 तेनाऽऽद्या प्रकृतिर्ज्ञेया सर्वासुरविषदिनी । सर्वानन्दा च सानन्दा दुःखदारिद्र्यनाशिनी ॥
 शत्रूणां मयदात्री च मक्तानां भयहारिणी । दक्षकन्या सती सा च शैलजातेति पार्वती ॥
 सर्वाधारस्वरूपा सा कल्या सा वसुंधरा । कल्या कुलक्षी गङ्गा कल्या सर्वयोपितः ॥
 सृष्टिं करोमि च यथा तात शक्त्या पुनः पुनः । दृष्ट्वा तां रासमन्वयस्यां मम क्रीडा
 तथा सह ॥ ८९ ॥

चमूव सुचिरं तात यावद्वै ब्रह्मणः शतम् । अत्यद्भुतं कौतुकं च महाशृङ्गारमप्यितम् ॥
 तयोर्द्वयोर्धर्मराशिः सुखाव राममण्डले । तस्मान्मनोहरं जज्ञे नास्त्राकारसरोवरम् ॥
 पपात धर्मधाराऽधो वेगेन विश्वगोलके । चमूव जलपूर्णं च मञ्जुषाणां च गोलकम् ॥
 जलपूर्णं पुरा सर्वं दृष्टिश्चान्यं ब्रजेधर । शृङ्गारान्ते च तस्यां च वीर्याधानं मया कृतम्
 दधार गर्भं सा राधा यावद्वै ब्रह्मणः शतम् । सुखाव सा तदन्ते च डिम्भं च मरमाद्भुतम् ॥
 जुक्तेषु देवी सं दृष्ट्वा श्लोद विषसाद सा । पादेन मेरुगामास तमसो विश्वगोलके ॥८८॥
 स पपात जले तात सर्वाधारे महात्त्रिरादे । दृष्ट्वाऽप्ययं जलस्थं च मया शप्ता च सा पुरा

अनपत्या च सा राधा मच्छोपेन पुरा विमो । तेन प्रभूताः क्रमनो दुर्गा लक्ष्मीः सरस्वती
 चतस्रः परिपूर्णास्ताः प्रसूताश्च सुनिश्चितम् । देव्योऽन्याश्चापि कामिन्यस्ताः प्रसूता व्रजेश्वर
 कलया प्रमथो यासा कलाशोभनं वा व्रज । जज्ञे महान्विराड्येन दिग्मेन कलयाऽऽश्रयः ॥
 अमृताङ्गुष्ठपर्यायं मया दत्तं पणौ च स्रजः । जले स्थावररूपश्च शेते च निनर्मणः ॥
 उपधानं जलं तत्स्य योगबलेन च तस्य लोत्रां च कूपानि जलपूर्णानि संततम्
 प्रत्येकं क्रमतस्तेषु शेते क्षुद्रविराट् पुनः । सहस्रपत्रं कमलं जज्ञे क्षुद्रस्य नामितः ॥९॥
 तत्र जज्ञे वरो ब्रह्मा तेनार्यं कमलोद्भवः । तत्राऽऽविर्भूय स विधिश्चिन्ताग्रस्तो यमूव सः ॥
 कस्माद्देहः कः माता मे पिता वा कः च बान्धवः । दिव्यं त्रिलोक्यं च न भ्राम कमलान्तरे
 ततो दिव्यं पञ्चलक्षं सस्मार तपसा च माम् । तदा मया दत्तमन्त्रं जज्ञाप कमलान्तरे ॥
 दिव्यवर्षसहस्रं नियतं संयतः शुचिः । तदा मया वरं लब्ध्वा खष्टा सृष्टिं चकार सः
 मायया प्रनि ब्रह्माण्डे ब्रह्माविष्णुशिवात्मकाः । दिक्पाला द्वादशादित्या रुद्राश्चैकादशपि च
 नवग्रहाष्टौ वसवो देवाः कोटिप्रयं तथा । ब्राह्मणसत्रविद्वद्ग्रा यक्षगन्धर्वकिन्नराः ॥१०॥
 भूनादयो राक्षसाश्चाप्येवं सर्वे चराचरम् । विश्वे विश्वे विनिर्माणाः स्वर्गा सप्त क्रमेण च
 सप्तसागरसंज्ञा सप्तद्वीपा वसुंधरा । काश्वनीभूमिसंयुक्ता तमोयुक्तं स्थलं तथा ॥
 पातालश्च तथा सप्त ब्रह्माण्डमेभिरेव च । विश्वे विश्वे चन्द्रसूर्यौ पुण्यक्षेत्रं च भारतम् ॥
 तीर्थान्येतानि सर्वत्र गङ्गाक्षिपि व्रजेश्वर । यावन्ति लोमकूपानि महाविष्णोः क्रमेण च ॥
 विश्वान्येव हि तावन्ति ह्यसंख्यातानि च ध्रुवम् । विश्वेषामूर्ध्वमागे च वैकुण्ठश्च निराश्रयः
 गदिच्छया विनिर्माणा वेदा कथितुमसमाः । कुयोगिनामदृष्टश्चाभक्तानां च विनिश्चितम्
 तस्मादुपरि गोलोकः पञ्चाशत्काटियोननः । वायुना धार्यमाणश्च विचित्रः परमाश्रमः ॥
 अतीव रम्यनिर्माणो निरगन्धो मदिच्छया । शतशृङ्गेण शैलेन पुण्यवृन्दावनेन ज
 सुराभ्यगच्छेनापि नद्या विरजया युतः । कोटिगेहनविस्तीर्णा ग्रन्थेन विरजया मनः ॥
 दैव्यं तस्याः शतगुणं परितः परमा शुभा । अमूर्यरत्ननिकरैर्हरिमाणिक्ययोस्तथा ॥
 गण्डीना वारुणमाक्षीनामसंख्यानां मनोहरा । अमूर्यरत्ननिर्माणं तत्रापि प्रतिगन्धिरम् ॥
 मनोहरं च प्राकारमदृष्टं विश्वकर्मणा । गोपीभिर्गोपनिकरैर्वेष्टितं कामवेनुभिः ॥ १३ ॥
 वस्तुशैलः पारिजातरमरपथैश्च सरोवरैः । पुण्योद्यानैः कोटिभिश्च संयुतं रासमण्डलम् ॥
 योष्टिं योष्टिर्गोपीमन्दिरैः शतकोटिभिः । रत्नप्रदीपयुक्तैश्च पुण्यतत्त्वसमन्वितैः ॥ १५ ॥
 सुगन्धिचन्दनमोदैः वस्त्राभिरुत्तमैश्च । श्रीहोत्रयुक्तैर्मणिश्च ताम्बूलेवासितैर्मणैः ॥
 भूपैः सुरभिर्भूयैश्च ग्राह्यैश्च रत्नरत्नैः । रत्नैः रत्नैः शशदावादाभीषितोऽपि ॥

अमूर्यरत्नाभरणैर्वह्निशुद्धांशुकैरपि । लक्ष्मन्तगमेन्द्राणां वेष्टितं च बलैः क्रमात् ॥
नवयौवनसंपन्नै रूपाैर्निरुषभैरपि । रम्यं च वर्तुलाकारं चन्द्रविम्बं यथा ब्रज ॥ १९ ॥
अमूर्यरत्नरचितं दशयोजनविस्तृतम् । कस्तूरीकुङ्कुमै रम्यैः सुगन्धिवन्दनार्चितम् ॥
आवृतं मङ्गलवटैः फलपल्लवसंयुतैः । दधिलाजैश्च पर्णैश्च स्निग्धदूर्वाङ्कुरैः फलैः ॥
श्रीरामकदलीस्तम्भैरसंख्यैश्च मनोहरैः । पट्टसूत्रनिबद्धैश्च स्निग्धैश्चन्दनपल्लवैः ॥ २२ ॥
चन्दनासक्तमारुह्यैश्च मृपणैश्च विष्पुषितम् । अमूर्यरत्नरचितं शतशृङ्गमनोहरम् ॥ २३ ॥
कोटियोजनमूर्ध्वं च दैर्घ्यं शतगुणोत्तरम् । शैलपत्न्यपरिमितं पञ्चाशत्कोटियोजनम् ॥
अतीव कमनीयं च वेदानिर्वचनीयकम् । प्राकारमिव तस्यापि गोलोकस्य मनोहरम् ॥
परितो वेष्टितं रम्यं हीरहारसमन्वितम् । तत्र वृन्दावनं रम्यं युक्तं चन्दनपादपैः ॥
वरुणवृक्षैश्च रम्यैश्च मन्दारैः कामधेनुभिः । शोभितं शोभनादयैश्च पुष्पोद्यानैर्मनोहरैः ॥
क्रीडासरोयरै रम्यैः सुरभ्यै रतिमन्दिनैः । अतीव रम्यं रहसि रासयोग्यस्पर्शान्वितम् ॥
रक्षितं रक्षकै रम्यैरसंख्यैर्गोपिकांगणैः । परितो वर्तुलाकारं त्रिलक्षयोजनं वैभम् ॥ २५ ॥
पट्पद्मनिःसंयुक्तं पुंस्कोकिलरत्नान्वितम् । तत्रासयो वटो रम्यो रहस्ये बहुविस्तृतः ॥
सहस्रयोजनोर्ध्वश्च पारितश्च चतुर्गुणः । गोपीनां कल्यणवृक्षश्च सर्वबाष्पाफलप्रदः ॥ २६ ॥
क्रीडान्वितैरावृतश्च राधादासीत्रिलक्षकैः । विरजातीरनीराणां वायुना शीतलेन च ॥
मुष्पान्वितेन मग्देन पवित्रश्च सुगन्धिना । दासीगणैरसंख्यैश्च वृन्दावनविनोदिनी ॥
तत्र क्रीडति राधा सा मम प्राणाभिदेवता । सेवं श्रीदामशापेन वृषभानसुताऽधुना ॥
ब्रह्मादिदेवैः सिद्धेन्द्रैर्मृन्मन्त्रैः पूजिता ब्रज । सिद्धैर्गुणैर्बलैर्बुद्ध्या ज्ञानयोगैश्च विधया
ताम सर्वप्रकारेण बन्धा मत्सदृशी विधा । इत्येवं कथितं नन्द ब्रह्माण्डानां त्र वर्णनम्
यथोक्तं परिमितं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १३६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उत्त० नारदना० भगवत्तन्त्रसं०
अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥

अथ अष्टाशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

यर्णानां च चतुर्णां च मद्यामस्यं च सांप्रनम् । विवाकं कर्मणा चैव सर्वेषां प्राणिनामपि

कथयस्व महामाग कारणानां च कारणम् । त्वत्तोऽन्यं कं च पृच्छामि नितान्तं सन्तमीश्वरम्

श्रीमगवानुवाच—

मक्षामक्ष्यं चतुर्णां च वर्णानां च यथोचितम् । वेदोक्तं श्रूयतां तात सावधानं निशामय
अयःपात्रे पयःपानं गन्धं सिद्धाजमेव च । मृष्टादिकं मधु गुडं नालिकेरोदकं तथा ॥
फलं मूलं च यत्किंचिदमक्ष्यं मनुरब्रवीत् । दग्धानं तप्तसौवीरममक्ष्यं ब्रह्मनिर्मितम् ॥
नालिकेरोदकं कांस्ये ताम्रपात्रे स्थितं मधु । गन्धं च ताम्रपात्रस्थं सर्वं मध्यं घृतं विना ॥
ताम्रपात्रे पयःपानमुच्छिष्टे घृतभोजनम् । दुग्धं सलवणं चैव सद्यो गोमांसमक्षणम् ॥
अमक्ष्यं मधुमिश्रं च घृतं तैलं गुडं तथा । आर्द्रकं गुडसंयुक्तममक्ष्यं श्रुतिसंमतम् ॥८॥
पीतशेषनलं चैव माघे च मूलकं तथा । जपादिकं च शयने सदा प्राज्ञः पारित्यजेत् ॥
द्विर्भोजनं च दिवसे संध्ययोर्भोजनं तथा । मक्ष्यं च रात्रिशेषे च ध्रुवं प्राज्ञः पारित्यजेत्
पानीयं पायसं चूर्णं घृतं लवणमेव च । स्वस्तिकं गुडकं चैव क्षीरं तक्रं तथा मधु ॥
हस्ताद्धस्तगृहीतं च सद्यो गोमांसमेव च । कर्पूरं रौप्यपात्रस्थममक्ष्यं श्रुतिसंमतम् ॥
पारिवेपणकारी चेद्भोक्तारं सृशते यदि । अमक्ष्यं च तदन्नं च सर्वेषामेव संमतम् ॥११॥
नकुलानां गण्डकानां महिषाणां च पक्षिणाम् । सर्पाणां सूकराणां च गर्दभानां

विशेषतः ॥ १४ ॥

मार्जारानां सुगालानां कुबकुटानां व्रजेश्वर । व्याघ्राणामपि सिंहानां त्याज्यं मांसं नृणां संश्र
जलौकसां च नन्दाणां गोधिकानां तथैव च । मण्डूभानां कर्कटानां चुञ्चुकानां च निश्चितम्
गवां च चमरीणां च न कलौ मांसमक्षणम् । हस्तिनां घोटकानां च नृणामेव च रक्षसाम्
दंशश्च मशकश्चैव मसिका च पिपीलिका । अन्येषां च निषिद्धानां लोके वेदे व्रजेश्वर ॥
वानराणां मल्लुकानां शरभणां तथैव च । निषिद्धं मृगनाभीनां गर्दभानां च मांसकम् ॥
अमक्ष्यं महिषीणां च दुग्धं दधि घृतं तथा । स्वस्तिकं च तथा तत्र विप्राणां नवनीतकम्
मांसदुग्धैः श्रवसकं तस्य दुग्धादिकं तथा । वर्णानां च चतुर्णां चाप्यमक्ष्यं च श्रुतौ श्रुतम्
अमक्ष्यमार्द्रकं चैव सर्वेषां च स्वेदिने । पर्युषितं जलं चान्नं विप्राणां दुग्धमेव च ॥२२॥
वर्णानां च चतुर्णां चाप्यधीराक्षस्य मक्षणम् । तदन्नं च सुरातुल्यं गोमांसाधिकमेव च ॥
अधीराक्षं च यो भुङ्क्ते ब्राह्मणो ज्ञानदुर्बलः । पितृदेवार्चनं तस्य निष्फलं मनुरब्रवीत् ॥
ब्राह्मणाणां दैव्ययानाममक्ष्यं मांसमेव च । इतरेषाममक्ष्यं च पञ्चपर्वसु निश्चितम् ॥
पितृदेवाग्रशेषे च मक्ष्यं मांसं न क्षूयितम् । पञ्चपर्वसु त्याज्यं च सर्वेषां मनुरब्रवीत् ॥
अमांसकृतं च लवणं तैलं चामक्ष्यमेव च । मक्ष्यं पवित्रं सर्वेषां व्यञ्जनं यदि संस्मृतम् ॥

एकहस्ते घृतं तोयमभक्ष्यं सर्वसंमतम् । आविलं क्रमियुक्तं च परिशुद्धं च निर्मलम् ॥
 अभक्ष्यं ब्राह्मणानां च वैष्णवानां विशेषतः । अनिवेद्यं हरेरेव यतीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥
 विषह्लिकामिश्रितं च मधु गन्धं गुडं तथा । यत्किञ्चिद्भक्ष्यं वा तात मभक्ष्यं च श्रुतौ श्रुतम्
 पक्षिमक्ष्यं क्रीटमक्ष्यं शुद्धं पक्वफलं तथा । काकभक्ष्यमभक्ष्यं च सर्वेषां द्रव्यमेव च ॥
 घृतपक्वं तैलपक्वं मिष्टान्नं शुद्धसंस्कृतम् । अभक्ष्यं ब्राह्मणानां च शूद्रमक्ष्यं च पीठकम् ॥
 सर्वेषामशुचीनां च जलमन्नं परित्यजेत् । आशौचान्तात्परदिने शुद्धमेव न संशयः ॥
 विपाकं कर्मणामेव दुष्करं श्रुतिसंमतम् । भक्ष्यामक्ष्यं च कथितं यथाज्ञानं व्रजेश्वर ॥
 क्रमाच्चतुर्षु वेदेषु चोक्तं मतचतुष्टयम् । सर्वेषां सारभूतं च कथयामि पितः शृणु ॥३९॥
 नाभुक्तं क्षीयते कर्म कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥
 तीर्थानां च सुराणां च सहायेन नृणामपि । किञ्चिद्भवति साहाय्यं कायव्यहेन सर्वतः ॥
 प्रायश्चित्तानि त्रीणि निश्चिनं मत्पराङ्मुखम् । न निष्पुनन्ति हे तान सुराकुम्भमिवाऽऽरगाः
 प्रायश्चित्तेन पुण्येन न हि शुद्ध्यन्ति मानवाः । सर्वाभ्येन वैश्येन्द्र दानेन योगतोऽपि वा ॥
 शुभाशुभं च पापकर्म विना भोगाज्ज च क्षयः । भोगेन शुद्धिमाप्नोति ततो मुक्तिर्भवेन्नृणाम्
 न नष्टं दुष्कृतं कर्म सुकृतेन च कर्मणा । न नष्टं सुकृतं कर्म कृतेन दुष्कृतेन च ॥४१॥
 पक्षेन तपसा वाऽपि व्रजेनानशनेन च । तीर्थस्नानेन दानेन जपेन-नियमेन च ॥ ४२ ॥
 भुवः प्रक्षिप्तेनैव पुराणश्रवणेन च । उपदेशेन पुण्येन पूजया गुरुदेवयोः ॥ ४३ ॥
 स्वधर्माचरणेनैवातिथीनां पूजनेन च । ब्रह्मणां पूजनेनैव भोजनेन विशेषतः ॥ ४४ ॥
 यद्वत्तमपि विप्राय तत्प्राप्तं पूर्णरूपतः । बीजरूपं च तद्दानं क्षेत्ररूपं च ब्राह्मणः ॥४५॥
 एकेन कर्मणा तात स्वर्गं प्राप्नोति मानवः । कर्मणा न हि मोक्षं च तदेव मम सेवया ॥
 स्वर्गं च सुकृतेनैव नरकं दुष्कृतेन च । दशाधिर्नम्रं च योनौ च कुत्सिते च ततः शुचिः
 गोघ्नो यो ब्राह्मणानां च कामतश्चोपपातकी । दन्दशूकत्वमाप्नोति गोघ्नो मत्तमनर्पकम् ॥
 सर्वेण मक्षितस्तेन उवाच यो गरलस्य च । तृपितो व्याधेनैव निराहारः कृशोदरः ॥
 ततः कुण्डात्समुत्थाय गौर्भवेद्योमधर्षकम् । ततः कुष्ठो च चाण्डालो दर्पलसं ततो नरः
 तदा भवेद्ब्राह्मणश्च कुष्ठयुक्तो हि कर्मणा । योनयित्वा विपलसं निर्व्याधिश्च भवेच्छुचिः
 अकामतस्तदर्धं च क्षत्रियस्यापि कामतः । अकामतस्तदर्धं च तदर्धं च विशस्वथा ॥
 तदर्धं शूद्रगोघ्नश्च भुट्के पापं न संशयः । प्रायश्चित्तेन शुद्धश्च भुट्के शेषं च कर्मणः
 अनुकल्पे चतुर्थं च पापं भुट्के न संशयः । चतुर्थं च गोघ्नानां ब्राह्मणानां च पापम्

भुङ्क्ते पापं च ब्रह्मन्तो ब्राह्मणश्चेनरोऽपि वा । क्रमेणानेन बोध्यं च कामतोऽनामतोऽपि वा
 प्रायश्चित्तं जन्म कर्म व्याधिरिव न संशयः । गोघ्नो भवति गौश्चापि यावद्वर्षं च निश्चितम्
 चतुर्गुणं च तेषां च ब्रह्मन्तो विट्कृमिर्भवेत् । ततो भवति श्लेच्छश्च तावद्वर्षं चतुर्गुणम् ॥
 ततश्चान्यो भवेद्विषः पूर्वेषां च चतुर्गुणम् । ब्राह्मणानां चतुर्लक्षं भोजयित्वा शुचिर्भवेत् ॥
 चक्षुष्मांश्च यशस्वी च भवेत्सोऽप्यतिपातकात् । स्त्रीघ्नश्चतुर्णां वर्षानां वेदे सोऽप्यतिपातकी
 कालसूत्रं च प्राप्नोति स्त्रीलोभसमवर्षकम् । मसितः कृमिणा तत्र निराहारो व्यथायुतः
 ततो भवति लोके च तावद्वर्षं च पातकी । ततः पापी भवेत्सोऽपि श्वपप्रस्तश्च कर्मणा ॥
 वर्षाणां शतकं चैव विप्रलक्षं च भोजयेत् । ततः शुद्धो ब्राह्मणश्च विद्वांस्तपसि संयतः ॥
 किञ्चिद्भुङ्क्ते पापशेषं स्वर्णदानाच्छुचिर्भवेत् । गर्भघ्नश्च महापापी संप्राप्नोति शुनीमुखम् ।
 वर्षाणां शतकं चैव घोटकश्च भवेद्भुवम् । वर्षाणां शतकं चैव सूक्ष्मश्लेष्मण पीडितः ॥
 ततः पापी भवेद्द्वैश्वो द्रव्ययुक्तो हि कर्मणा । पञ्चाशद्वर्षपर्यन्तं स्वर्णदानाद्भवेच्छुचिः ॥
 ततः श्वकुलजातोऽपि निर्वाधिर्ब्राह्मणः शुचिः । ब्राह्मणः क्षत्रियघ्नश्च क्षत्रियो वा विना रणात्
 तदशूलं च प्राप्नोति वर्षाणां च सहस्रकम् । कथितं तत्सलोहेन चाऽऽर्तनादं करोति च
 ततो भवेन्मत्तगजो वर्षाणां शतकं तथा । ततो रक्तविकारी च शूद्रो वर्षशतं तथा ॥
 गजदानेन मुक्तश्च व्याधितश्च ततो द्विजः । वैश्यघ्नश्चापि वैश्यश्च शूद्रघ्नो वैश्य एव च ॥
 वैश्यघ्नश्चापि शूद्रश्च समं पापं लभेद्भुवम् । कृमिकुण्डं च प्राप्नोति वर्षाणां शतकं तथा ॥
 कृमिभिर्भसितो दुःखी किरातश्च भवेत्ततः । वर्षाणां शतकं चैव कृमिदशाधितमन्त्रिनः ॥
 ततो मन्दाग्नियुक्तश्च ब्राह्मणो दैन्यवान्नज । पञ्चाशद्वर्षपर्यन्तं दुर्बलश्च कुशोदरः ॥७९॥
 मुक्तिर्भवति युक्तेन तीर्थे चाश्वपदानतः । शूद्रघ्नो ब्राह्मणश्चैव कामतोऽकामतोऽपि वा ॥
 सावित्री लसनाप्येन तदर्धेन शुचिर्भवेत् । चतुर्वर्णः कुक्कुरैर्घ्नो ह्यभिषक्तश्च शंभुना ॥८०॥
 वर्षाणां शतकं चैव प्राप्नोति रौरवं नरः । ततो भवेत्कुक्कुराश्च वर्षाणामपि पौडशा ॥८१॥
 ततः शुद्धो भवेद्विप्रो मसितः कुक्कुरेण च । गङ्गाप्राग्नेन दानेन स्वर्णस्यापि भवेच्छुचिः
 नानारमश्चतुर्वर्णो गङ्गाप्रागान्द्वेच्छुचिः । विप्राय लवणं दत्त्वा पट्पञ्चं च प्रमुच्यते ॥
 हत्वा सर्पाद्यतुर्वर्णो मम पादेन चिह्निताम् । ब्रजहत्याचतुर्वर्षं च पातकं च लभेद्भुवम्
 अतिपत्रं च नरकं वर्षाणां शतकं तथा । प्राप्नोति यातनायुक्तो गिच्छन्नस्तीक्ष्णधारया ॥
 ततो भवति सर्वथ दृग्दृभो वर्षपञ्चकम् । नरेण ताटितो दुःखी मृत्योर्भवति पीडितः
 ततो भवेन्नरः पापी उरगुचो हि दुर्बलः । वर्षाणां पञ्चकेनैव मृतो भवति कर्मणा ॥८२॥

अश्वघ्नश्च गजघ्नश्च चतुर्वर्णश्च पातकी । वर्षाणां दशकं पापान्मूत्रकुण्डं प्रयाति च ॥
 ततो भवति हन्त्री च घोटकी वा व्रजेश्वर । यावद्विंशतिवर्षाणि ततः शूद्रो भवेद्भुवम् ॥
 अहंकृती व्यावियुक्तो रौप्यदानेन मुच्यते । ब्राह्मणानां च शतकं भोजयित्वा शुचिर्भवेत् ॥
 क्षुद्रमन्तुवधेनैव क्षुद्रमन्तुर्भवेन्नरः । वर्षाणां शतकं चैव क्षुद्रव्याधिं तरेत्ततः ॥ ८९ ॥
 कृपा कार्ण सता शस्त्रदर्हिस्त्रेषु च जन्तुषु । हिमायां न हि दोषश्च हिंसाणां च व्रजेश्वर
 अश्वघ्नश्चतुर्वर्णो ब्रह्महत्याचतुर्थकम् । पापं च लभते तान चासिपत्रं व्रजेद्भुवम् ॥
 स तीक्ष्णेभ्यो शस्त्रेण विच्छिन्नश्च दिवानिशम् । वर्षाणां शतकं चैव भुङ्क्ते परमयातनाम्
 ततो भवति वृक्षश्च शास्त्रमूर्ध्वपलसकम् । ततो भवति शूद्रश्च छिन्नाङ्गो व्याधिसंयुतः ॥
 यावज्जीवनवर्षानं ततो विधो भवेद्भुवम् । व्रणव्याधिसमायुक्तो मुच्यते स्वर्णदानतः ॥
 मिथ्यामाद्यप्रदाना च कृ-न्नोऽतिकृन्मन्नकः । विश्वासचानी मित्रत्रो विषाणां धनहारकः
 शूद्राद्ब्रह्ममोजी च शूद्राणां शवदाहकः । शूद्राणां सूपकारश्च वृषवाहकपातकी ॥
 चावकी देवद्व्यापि चेतोऽतिपापिनस्तथा । कुम्भीशकं प्रयान्त्येव वर्षाणां च सहस्रकम् ॥
 तत्रैव तप्तैलेन संतृप्तश्च दिवानिशम् । भस्तिनो व्यथितश्चैव सर्पाक्षरेण जन्तुना ॥ ९३ ॥
 गृध्रः कोटिसहस्राणि शतजन्मानि शूकरः । श्वाश्वदः शतजन्मानि शूद्रो रोगी भवेत्ततः
 मन्दाग्निग्वरसंयुक्तः पद्यागृध्वर्कं तथा । सुवर्णानां शतपलं दत्त्वा शूद्रो भवेद्भुवम् ॥
 चतुर्वर्णो दस्त्रहारी गन्धहारी च मानवः । रौप्यमुक्तापहारी च शूद्रद्रव्यापहारकः ॥
 वर्षाणां च महल्लं च वकजानिर्भवेद्भुवम् । मूत्रकुण्डं च वै पुनस्तथा वर्षाणां शतकं तथा
 ततो भवेच्छूद्रजातिर्वर्षाणां शतकं व्रज । कुष्ठव्याधिवमायुक्तो गलितश्चैव पातकी ॥ ९८ ॥
 ततो भवेद्ब्राह्मणश्च कुष्ठावशेषसंयुतः । स्वर्णपट्पलदानेन व्याधितो मुच्यते शुचिः ॥
 शंकापहारकश्चैव फलापहारकस्तथा । यतः शृङ्गेणां सभूतो छीलाद्रव्यापहारकः ॥
 वर्षाणां शतकं चैव च.प.सी भवेद्भुवम् । ततो भवेत्पट्पलवर्णः शूद्रश्च भारते भुवि ॥
 ततो भवेद्ब्राह्मणश्चाप्यधिकङ्गोऽपि जन्मनि । पुनर्जन्मदित्रो भूत्वा मुच्यते विषयोजनात्
 पक्ष्मपहारी च पशुयोगिर्भवेद्भुवम् । यस्याण्डकोशे गन्वाक्तः कर्तुरी यस्य नाम च ॥
 सप्तजन्ममृगो भूत्वा ततो भवति गन्वकः । जन्मैकं च ततः शूद्रो गच्छत्कुष्ठो च जन्मनि ॥
 ततो रोगावशेषेण संयुतो ब्राह्मणः कृशः । स्वर्णपट्पलदानेन मुच्यते नात्र संशयः ॥ ९९ ॥
 चान्दापहारी दुःखी च कृपणः सप्तजन्मम् । विष्टकुण्डं वर्षशतं संपाप्य मुच्यते मिथ्या ॥
 स्वर्णपहारी कुष्ठो च मनवः पत्नितो भवेत् । स्वर्णदानवनिग्रही विट्कुण्डं च प्रयाति च ॥

ततो वर्षशतं भुक्त्वा पुरीषं च दिवानिशम् ततो व्याघ्रो भवेच्छूद्रो रक्तदोषेण संयुतः ।
 तज्जन्मपातकं भुक्त्वा ब्राह्मणश्च पुनर्भवेत् । व्याधिशेषावयुक्तश्च मुच्यते स्वर्णदानतः ॥ ९ ॥
 भगम्याना च गामी च पूर्वोक्त रौरवं व्रजेत् । कुम्भीपाकं महाघोरं वर्षाणा चाप्यसह्यकम् ॥
 ततो भवेत्पुश्चलीना योनीना च कृमिस्तथा । वर्षाणा च सहस्रं च विट्कृमिर्वर्षलक्षकम् ॥
 पशुयोनिर्भवेत्तस्मात्तस्माच्च क्षुद्रजन्तवः । ततो भवेन्मलेच्छना तैस्ततः शूद्राधमस्तदा ॥
 ततो भवति विप्रश्च व्याधियुक्तो नपुंसकः । पुनश्च ब्राह्मणो भूत्वा तीर्थपर्यटनेन च ॥ १३ ॥
 क्रमेण शुद्धो भवति वंशहीनश्च पातकात् । भोजयित्वा विप्रलक्षं पुत्रं च लभते शुचिः ॥
 मानवः शोधयुक्तश्च गर्दभः सप्तजन्मसु । मानवः कलहाविष्टः सप्तजन्मसु वायसः ॥ १५ ॥
 शालग्रामप्रतिग्रही कालसूत्रं व्रजेद्भुवम् । वर्षाणा शतरुचैव खञ्जरीटो भवेत्ततः ॥ १६ ॥
 लोहचोरश्च निर्धनो मपीचोरश्च कोकिलः । शुकोऽप्यज्जनश्चोरश्च मिष्टचोरः कृमिर्भवेत् ॥
 विप्रद्वेपी गुरुद्वेषी शिरसा च कृमिर्भवेत् । पुंश्चकीं कामिनीं तात भुक्त्वा च रौरवं व्रजेत् ॥
 ततो वृथा कृमिश्चैव वर्षाणा शतकं तथा । ततोऽपि विधवा चैव वन्ध्या च सप्तजन्मसु ॥
 अस्पृश्या जानिहीना च छिन्ननासा भवेत्क्रमात् । रक्तदूग्धापहारी च रक्तदोषान्वितो भवेत्
 आचारहीनो यवनः खञ्जो भवति हिंसकः । अदीक्षितो बह्वरश्च दुष्टदर्शी च काणकः ॥
 अहंकारी कर्णहीनो बधिरो वेदनिन्दकः । वाक्यहर्ता च मूकश्च हिंसकः केशहीनकः ॥
 मिटवावादी इमध्रहीनो दुर्वाक्यो दन्तहीनकः । जिह्वाहीनः सत्यहारी दुष्टोऽप्यङ्गुलिहीनकः
 ग्रन्थापहारी मूर्खश्च व्याधियुक्तो भेदध्रुवम् । अश्वग्रही च तचोरो लालामूत्रं व्रजेदिति ॥
 वर्षाणा च शतं स्थित्वा घोटकश्च भवेद्भुवम् । गजचोरो गजपाही विट्कुण्डे च सहस्रकम्
 स्थित्वा वर्षं भवेद्धस्ती तत्पश्चादवृषलो भवेत् । अघोरे छागहन्ता च च्छागचोरप्रतिग्रही ॥
 पूषकुण्डे वर्षशतं स्थित्वा चाण्डालता व्रजेत् । छागश्च वर्षपर्यन्तं तदा भवति मानवः ॥
 शशुशयेण छिन्नश्च तदा मुक्तो भवेद्धिजः । दत्तापहारी वाग्दानं कृत्वाऽपहरते पुनः ॥
 स भवेन्मलेच्छयोनी च भुक्त्वा च नरकं व्रजेत् । एकाकी मिष्टभक्षाति काष्ठसूत्रं व्रजेद्भुवम्
 तत्र वर्षशतं स्थित्वा घेतो वर्षसहस्रकम् । तदा भवति जन्मैकं मक्षिफा च पिपीलिका ॥
 जन्मैकं भ्रमरश्चैव जन्मैकं मनुषाक्षिफा । जन्मैकं वरलश्चैव जन्मैकं दंश एव च ॥ २१ ॥
 जन्मैकं मशकश्चैव जन्मैकं पानिकं स्पृष्टम् । जन्मैकं तत्त्ववीड्यश्च तदा शूद्रो भवेद्भुवम् ॥
 अमदुष्टद्विर्वाधियुक्तस्तदा मुक्तो भवेद्धिजः । तल्लोरर्नल्लेखारो मूर्ध्नि कीटस्त्रिभङ्गम्
 तदा भवेत्स्वर्णहारी जन्मेकं दुष्टमानसः । विधेयप्रतिषेधार्ता च भक्ष्यदातुर्धनं हरेत् ॥ २४ ॥

तमःकुण्डे वर्षशतं स्थित्वा स्वर्णवणिग्मवेत् । जन्मैकं च दुराचारो जन्मैकं करणो भवेत् ।
 कायस्पर्शेनोदरस्थेन मातृभ्रातृ न खादितम् । तत्र नास्ति कृपा तस्य द-ताभावेन केवलम् ॥
 स्वर्णकारः स्वर्णवणिक् वायस्यश्च व्रजेश्वर । नरेषु मध्ये ते घूर्ताः कृपाहीना महीतले ॥
 हृदये क्षुरधागमं तेषां नास्ति च सःदरम् । शतेषु सज्जनः कोऽपि कायस्थो नेतरौ च तौ ॥
 सुबाद्धिः शिवदुक्तश्च शस्त्रज्ञो धर्ममानसः । न विश्वसेसेषु तात स्वात्मकस्याणहेतवे ॥ ३९ ॥
 सीमापहारी दुष्टश्च भूदिचोरश्च हिंसकः । भूमिदानापहारी च कालसूत्रं व्रजेदधुवम् ॥ ४० ॥
 पट्टिर्षसहस्राणि क्षुत्पिपासार्दितः स्थितः । ततोऽपि तानि मामानि विद्यायां जायते कृमिः
 ततो भवेदसच्छूद्रो जन्मैकं च ततः शुचिः । तस्माज्ज्ञानैः सावधानं भवेत्प्राज्ञश्च पत्नयः ॥
 रक्तवस्त्रापहारी च जन्मैकं रक्तकीटकः । ततः शूद्रश्च जन्मैकं ततो विप्रो भवेच्छुचिः ॥
 त्रिसंध्यहीनो विप्रश्च प्रातःशायी च यो नरः । संध्याशायी दिवाशायी यज्ञसूत्रापहारकः ॥
 अशुद्धः संध्याकारी च वेदवेदाङ्गनिन्दकः । तद्विरुद्धः स्वर्गमार्गास्त्रिजन्मपातितो द्विजः ॥
 यः शूद्रो ब्राह्मणीगामी कुम्भीपाके व्रजेदधुवम् । वर्षाणां च त्रिलक्षं च पचयने तत्र पीडितः
 दिवानिशं प्रदग्धश्च तप्ततैले च दारणे । ततो भवेद्योनिर्कीटः पुंश्चर्त्तनां च पातकी ॥
 पट्टिर्षसहस्राणि चाऽऽहारं तस्य तन्मलम् । ततो भवति चाण्डालो जन्मलक्षं क्रमेण च ॥
 ततः शूद्रो गल्लकुण्ठो जन्मैकं च ततः शुचिः । सोऽपि विप्रो व्याधिशेषस्तर्पिर्षट्पटनाच्छुचिः
 असच्छूद्रश्च भवति सोऽस्थानेऽसुरपूजिते । दत्त्वा देवाय नैवेद्यमपवित्रं च ॥ ४१ ॥
 सकेशं पार्थिवं लिङ्गं संपूज्य यवनो भवेत् । दुर्बलेन भवेदन्वः कुत्सितेन च कुत्सितः ॥
 अङ्गहीनो दारिद्र्यश्च व्याधियुक्तश्च मानवः । अशुद्धया च निर्माणे निर्माणसहस्रं फलम्
 मृद्भस्मगोशकृत्पिण्डैस्तथा बालुकयाऽपि वा । कृत्वा लिङ्गं सङ्कल्प्य वसेत्कल्पादुपं दिवि ॥
 ततो भवति विप्रश्च महागजश्च भूमिमान् । रात्रौ भवेद्भारते च लिङ्गं नो दत्तपूजनात् ॥
 सहस्रपूजनात्सोऽपि लभते निश्चितं फलम् । स्थित्वा च सुचिरं स्वर्गे राजेन्द्रो मारते भवेत्
 अयुते च तदीशश्च लक्षे च पृथिवीश्वरः । पूजने चानिमकरया चाप्यनिरिक्तं फलं लभेत् ॥
 तीर्थस्नानेन दानेन विप्राणां भोजनेन च । नारायणार्चया चैव विप्रजातिश्च कर्मणा ॥
 अतिरिक्तेन तपसा पण्डितो ब्राह्मणो भवेत् । पण्डितो ब्राह्मणश्चैव वैष्णवश्च जितेन्द्रियः ॥
 अनेकजन्मपुण्येन जायते मारते भुवि । तस्याद्भिस्यर्चनेनैव सद्यः पूया वसुंधरा ॥ ४२ ॥
 तीर्थोः कुर्वन्ति तीर्थानि जीवन्मुक्ताश्च वैष्णवाः । स्वपुंसां च सहस्रं च पुनन्तीनि श्रुनोऽश्रुतम्
 पापेन वेद्यनभैव दुष्कृतिसोऽपि ब्राह्मणः । दुष्कृतिसस्तथा पैद्यो व्यालप्राही त्रिजन्मसु
 आतिक्रूरो दुराचारो द्वेष्टा च सुरविनयोः । ॥ भवेत्कुटिलःशालो वर्षाणां च सहस्रकम् ॥

पुंश्चलीलम्पटाना च दूती या वामिनी व्रज । बालसूत्रे वर्षशतं स्थित्वा च गोधिका भवेत्
 जन्मैकं गोधिका भूया हरिणश्च त्रिजन्मसु । जन्मैकं महिषश्चैव जन्मैकं मरुत्तुके भवेत् ॥
 जन्मैकं गण्डकश्चैव मृगालश्च त्रिजन्मसु । परकीयतडागं च लुप्त्वा सस्य ददाति च ॥
 ॥ भवेन्नक्रजातिश्च कच्छपश्च त्रिजन्मसु । वृषा मामं च यो भुङ्क्ते म स्यलुब्धश्च ब्राह्मणः
 भुङ्क्ते मासमदत्तं च स भीनश्च मृगो भवेत् । वर्षाणा च सहस्रं च तात भुक्त्वा च तिल्विषम्
 कर्मभोगाच्छुचिर्भूत्वा स पुनर्ब्राह्मणो भवेत् । एतादृशीर्विहानश्च ब्राह्मणः पातितो भवेत् ।
 भक्ष्यस्य द्विगुण दत्त्वा तेन पापेन मुच्यते । मम जन्मदिने चैव यो भुङ्क्ते मानवोऽघमः ॥
 त्रैलोक्यजनितां पापं सोऽपि भुङ्क्ते न संशयः । भुक्त्वा च नरकं सर्वं पश्चाद्वाङ्मलता व्रजेत् ॥
 एवं च शिवरात्रौ च श्रीरामनवमीदिने । उपवासासमर्थश्च हविष्यान्न समाचरेत् । ७१॥
 ततोऽश्क्तो दुर्बलश्च भोजयेद्ब्राह्मणानपि । कृत्वा महोत्सवं पुण्यं मदीयं पातकाच्छुचिः ॥
 तस्माद्यत्नेन कर्तव्यं नामसंकीर्तनं मम । गृध्रं कोटिसहस्राणि शतजन्मानि सूकर ॥ ७२॥
 श्वपदः शतजन्मानि कुक्का च त्रिंशो भोजनं त् अदीक्षितो द्विजश्चैव शङ्खश्चल्लु । शुको भवेत्
 अनुद्वाही द्विजश्चैव राजहंसो भवेद्भुवम् । चित्रवस्त्रापहारी च मयूरश्च त्रिजन्मसु ॥
 तेजःपात्रापहारी च भवेत्कार्ण्डवश्चिरम् । सुराणां प्रतिमाचोरोऽप्यन्वश्च सप्तजन्मसु ॥
 दारिद्र्यो व्याधियुक्तश्च वाचिरश्वापि कुब्जकः । शीतैश्च मधुमांसानि रवौ वा पञ्चपर्वसु ॥
 सेवते यो महामूढो ब्रह्मदंष्ट्रं व्रजेद्भुक् । पातकी दुःस्तिनस्तत्र वर्षाणा च सहस्रकम् ॥
 ततो भवति ग्लेच्छश्च चाण्डाल सप्तजन्मसु । व्याधियुक्तस्ततः शूद्रो ब्राह्मणश्च ततः शुचिः
 तस्माद्यत्नात्त भोक्तव्यं भारते धर्मभीरुणा । ब्राह्मणं च सुरं दृष्ट्वा न जमेद्यो नराधमः ॥
 यावज्जीवनपर्यन्तं शुचिर्वचनो भवेत् । अभ्युत्थानं न कुरते दृष्ट्वा चाऽऽगतं ब्राह्मणम् ॥
 स भवेद्ब्रह्मघाती च सप्तजन्मसु निश्चितम् । शिवद्वेषी कुबकुटश्च देवलः सप्तजन्मसु ॥ ८१॥
 पितृदेवार्चनं हन्ति वेदोक्तं न नदुर्बलः । स याति नरकं पापी वर्षाणा च सहस्रकम् ॥ ८२॥
 ततश्च रौरवं भुक्त्वा तीर्थं वा वास्त्रजन्मसु । त्रिजन्मसु शृगालश्च तीर्थं भुङ्क्ते शयं व्रज ॥
 त्रिजन्मसु भवेत्सोऽपि तीर्थेषु शबरक्षत्रः । शवानां करमादत्ते कर्मणा कृतपातकी ॥ ८५॥
 नित्यं सुरार्चनं कृत्वा दाग्मिको ज्ञानदुर्बलः । गुरु च नार्चयेद्भक्त्या तस्मै नालं ददाति यः
 स भवेद्देषलो दुःखी देवशापेन पातकी । नित्यं सुरार्चनं कृत्वा दाग्मिको ज्ञानदुर्बलः ॥
 पूमाफटं न खभते देवद्रोही स दारुणः । दीपनिर्वाणकर्ता च खद्योतः सप्तजन्मसु ॥
 ७००० परस्यलुब्धश्चाप्यनेनेद्यं च सादति । स भवेन्मत्स्यरङ्गश्च मार्जारः सप्तजन्मसु ॥

गोणीहर्ता कपोतश्च मालाहर्ता विहंगमः । चटको धान्यचोरश्च मांसचोरश्च कुंजरः ॥
 कविः प्रहर्ता विदुषा मण्डूकः सप्तजन्मसु । असत्त्वविग्रामविप्रो नकुलः सप्तजन्मसु ॥
 कुष्ठो मवेच जन्मैकं कृकलासखिजन्मसु । जन्मैकं वरलश्चैव ततो वृक्षपिपीलिका ॥
 ततः शूद्रश्च वैश्यश्च क्षत्रियो ब्राह्मणस्तथा । कन्याविक्रयकारी च चतुर्वर्णो हि मानवः ॥
 सद्यः प्रयाति तामितं यान्छन्द्रदिवाकरा । ततो भवति व्याधश्च मांसविक्रयकारकः ॥
 ततो व्याधि(चो)र्भवेत्पश्चाद्यो यथा पूर्वजन्मनि । मन्त्रामविक्रयी विप्रो न हि मुक्तो भवेद्भुवम् ॥
 मृत्युलोको च मन्त्रामसृजिमानं न विद्यते । पश्चाद्भवेत्स गोघोनौ जन्मैकं ज्ञानदुर्बलः ॥
 ततश्छगस्ततो मेयो महिषः सप्तजन्मसु । महाचक्रो च कुटिलो धर्महीनस्तु मानवः ॥
 जन्मैकं तैलहारश्च कुम्भकारस्तथैव च । मिथ्याकाङ्क्षवक्ता च देवब्रह्मणनिन्दकः ॥
 स भवेत्स्वर्णवारश्च रजकः सप्तजन्मसु । ब्राह्मणसन्निविटशूद्राः कुत्सिताः शौचवर्जिताः ॥
 जन्म तेषां म्लेच्छयोर्नौ वर्षाणामयुतं तथा । अतीव वामिनीलुब्धः वामुकः स्त्रीरतः सदा ॥
 यक्षप्रप्तो भवेत्सद्यः परत्रापि नपुंसकः । कामतो योपिता श्रोणीस्तनास्ये यश्च पश्यति ॥
 स भवेद्दृष्टिहीनश्च परत्रापि नपुंसकः । विप्रोऽभिचारकर्ता च हिंसको ज्ञानदुर्बलः ॥
 पात्येषमन्वतामित्रं वर्षाणामयुतं तथा । तदा भवति दैवज्ञोऽप्यप्रदानी च दुर्भितिः ॥
 ततः शूद्रो भवेद्विप्रो भोगेन धर्मगस्तथा । शस्त्रज्ञाता च दैवज्ञो मिथ्या वदति छोटतः ॥
 स भवेच्च ध्रुवं ज्येष्ठी वानरः सप्तजन्मसु । अनेकजन्मनपमा पारते ब्राह्मणो भवेत् ॥
 सुबुद्धिरतिधर्मिष्ठो धर्महीनश्च पातकी । स्वधर्मनिरतो विप्रः परमाच्च हुताशनान् ॥१॥
 पवित्रश्चातिशेजस्वी तस्माद्विप्रः सुराः सदा । नदीषु च यथा गङ्गा तीरेषु पुष्करं यथा ॥
 पुरीषु च यथा कशी यथा ज्ञानिषु शंकरः । शस्त्रेषु च यथा वेदा यथाऽश्वत्थश्च पारये ॥
 मम पूजा तपस्यासु मनेजनशनं यथा । तथा जातिषु सर्वेषु ब्रह्मणः श्रेष्ठ एव च ॥
 विप्रपादेषु तीर्त्तानि पुण्यानि च भगानि च । विप्रपादरज शुद्धं पापघ्नाधिपवर्धनम् ॥
 शुभाशीर्वचनं तेषां सर्वकल्याणकारणम् । एतत्ते कथितं तान् विपाकः कर्मणामहो ॥
 यथाधृतं यथाज्ञानं तदशेषं निशम्य । श्रुत्वा धर्मविपाकं च वाचकाय सुवर्णकम् ॥
 दद्यात्तस्मै च रौप्यं च वस्त्रं ताम्बूलमेव च । सुवर्णशतकं दद्यात्सद्यो देही च गोकुटम् ॥
 रौप्यं वस्त्रं च ताम्बूलं मत्पत्न्या ब्राह्मणाय च ॥ २१२ ॥

इति श्रीनारद० महा० श्रीकृष्णजन्मसु० उत्त० नारदना० महावैवर्तपुराणम्०
 पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥

अथ पञ्चशीतितमोऽध्यायः ।

नन्द उवाच—

केदारकन्याप्रस्तावात्कायेतं कर्मकीर्तनम् । कृत्यास्त्रीणां प्रसङ्गेन तद्व्यासेन वद प्रभो ॥
केदारकन्या सा का वा को वा केदारमूपतिः । कस्य वंशे च तज्जन्म तन्मे व्याख्यातुमर्हसि

श्रीकृष्ण उवाच—

पुरा तु ब्रह्मणः पुत्रो मनु स्वायम्बुवस्तथा । तस्य स्त्री शतरूपा च धन्या मान्या च योषिताम्
प्रियव्रतोत्तानपादौ तयोः पुत्रौ बभूवतुः । उत्तानपादपुत्रश्च ध्रुव एव महोदशाः ॥४॥
तत्पुत्रो नैन्दसावर्णिः केदारश्च तदात्मजः । सप्तद्वीपपतिः श्रीमान्केदारो वैष्णवः स्वयम् ॥
तस्य रक्षानिमित्तेन तत्सभायां सुदर्शनम् । गवां लक्षं नवं शुद्धं स्वर्णशृङ्गं च भूपितम्
बहूनिशुद्धानि वस्त्राणि दत्तानि वरणेन च । सुवर्णानां तथा लक्षं सर्वसस्यां वसुंधराम् ॥
मणिरत्नं च मुक्ताश्च हारकं परमं तथा । प्राणिकयस्त्रयानां लक्षं लक्षं च हस्तिनाम्
रौप्यं प्रवालं शिष्टाञ्च शतघन्याश्च वरम् । नित्यं नित्यं ब्राह्मणेभ्यो ददौ च रत्नभूषणम्
शतलक्षं ब्राह्मणानां भोजयामास नित्यशः । जलभोजनपानाणि सुवर्णानां ददौ नृपः ॥
सुवर्णानां यज्ञसूत्रमङ्गुलीयकमुत्तमम् । आसनं स्वर्णरत्नानां ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ॥
ब्राह्मणानां च लक्षं च सूपकारं नृपस्य च । ब्राह्मणानां द्विलक्षं च पारिवेपणकारकम् ॥
घृतकुल्या मधुकुल्या दधिकुल्या मनोहराः । गुडकुल्या दुग्धकुल्या नित्यं मार्पदमीप्सितम्
प्रातरारभ्य संध्यान्तं विप्राणां भोजनं तथा । दुग्धानां मिक्षुकाणां च घनदानं यथोचितम्
फलमूलाशनो राजा वैष्णवश्च जितेन्द्रियः । सर्वं मदर्पणं कृत्वाऽजपन्नां च दिवानिशम् ॥
एकदा सूपकारश्च तमुवाच नृपेश्वरम् । विप्राणां भोजनायैव दशलक्षमुपरिधतम् ॥१॥
मुञ्चते, ब्राह्मण, श्राद्धं त्वत्प्रभो, वद प्रभो, । कुर्वन्तु भक्षणं, ते, वै, विप्राः, मूपादिना, नृप ॥
चतुर्थो जनपदन्तर्माधिकारो नृपस्य च । यो राजा तच्छतगुणः स एव मण्डलेश्वरः ॥२॥
तत्तद्दशगुणो राजा राजेन्द्रः परिकीर्तितः । राजेन्द्राणां पञ्चलक्षं नित्यं केदारसंसदि ॥
अमृत्यरानमाणिक्यं मुक्ताहारं मणिधरम् । गजरत्नमद्वरत्नं केदाराय करं ददौ ॥३॥
कमलाकलया जाता यज्ञकुण्डसमुद्भवा । बहूनिशुद्धानुकाधाना रत्नभूषणभूषिता ॥४॥
क मुक्ता वामिनिधेया कन्या कमललोचना । कन्याऽस्मि ते महाराजेत्युवाच नृपति च सा
राजा संपूज्यतां भक्त्या तस्यो पत्नीं समर्प्य च । सा विज्ञाय प्रसूतां कृत्वा च विनयं मुदा
ययौ पुण्यपदं रम्यं तपसे यमुनाञ्जिरम् । तत्तपस्यावनं यामातृमातृन्दावनं स्मृतम् ॥

तपसा वरयामास मां वरं च वरं वरम् । ब्रह्मा ददौ वरं तस्यै पश्चात्कृष्णं लभिष्यसि ॥
 स चैकदा नदीतीरे वसन्ते सस्मिता सती । शयानां पुष्पशय्यायां रत्नाभरणभूषिता ॥
 ब्रह्मा परीक्षितुं याता साध्वी च सुमनोहराम् । ददर्श कन्या रहसि युवानं पुरुषं परम् ॥
 चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं रत्नभूषणभूषितम् । सस्मितं कामुकं रम्यं रमणीनां च वाञ्छितम् ॥
 यथा षोडशवर्षीयं कुमारं कनकप्रभम् । कोटिकन्दर्पलीलामं पीताम्बरधरं वरम् ॥२९॥
 शरत्पार्ष्णचन्द्राख्यं शरत्पद्मसुलेचनम् । दृष्ट्वा तं च समुत्थाय वामयामास संनिधौ ॥
 पूजां चकार भक्त्या च फलं मूलं ददौ मुदा । सुवसितं जलं दत्त्वा प्रणनाम मुदाऽग्विना
 पूजां गृहीत्वा मुदितः सादरं तामुवाच ह । विपत्तयः च मगवान्प्रज्वलन्प्रदमेजसा ॥
 कामुनीनां च काम्यं च सतीनां दुष्करं मन ॥ ३२ ॥

धर्म उवाच—

भवती कस्य वन्या वा किं ते नाम्न मनोहरे । किं करोषि रहस्येव तन्मे कथितुमर्हसि ॥
 कस्य हेतोस्तपस्या ते किं वा वाञ्छसि सुन्दरि । वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम्
 वृन्दोवाच—

विप कैदारकन्याऽहं वृन्दा वृन्दावने स्थिता । तपः करोमि रहसि चिन्तया मि हरिं पतिम्
 यदि दातुं समर्थोऽसि देहि मे वाञ्छितं वरम् । असमर्थोऽसि चेद्वच्छ किं ते प्रश्नेन ब्राह्मण
 धर्म उवाच—

निरीहमवितर्क्य च परमात्मानमीश्वरम् । निर्गुणं च निराकारं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥१७॥
 का क्षमा तं पतिं कर्तुं विना लक्ष्मीं सरस्वतीम् । चतुर्भुजस्य द्वे भाग्ये हरेर्वैकुण्ठशायिनः ॥
 गोलोके द्विभुजस्यापि श्रीमंशीवदनस्य च । किशोरगोपवेषस्य परिपूर्णतमस्य च ॥३५॥
 तस्य भार्या स्वयं शशा महालक्ष्मीः परावरा । ब्रह्मस्वरूपा परमा परमात्मानमीश्वरम् ॥
 भजते सततं शान्तं सुरम्यं दयामसुन्दरम् । कोटिकन्दर्पसौन्दर्यनिन्दितं सुखलेखरम् ॥४१॥
 अद्भुतरत्नाभरणं सत्त्वं च नित्यविग्रहम् । पीताम्बरधरं रम्यं दातारं सर्वसंपदाम् ॥४२॥
 श्रीकृष्णश्च द्विपारूपो द्विभुजश्च चतुर्भुजः । चतुर्भुजश्च वैकुण्ठे गोलोके द्विभुजः स्वयम् ॥
 यस्मिन्नेवो भवेद्वृन्दे ब्रह्मणः पततेन च । पद्मविशस्तसहस्रेण युगेनेन्द्रस्य पातनम् ॥४४॥
 चतुर्दशेन्द्रावच्छिन्नकालेन ब्रह्मणो दिनम् । तावतीनि निशा तस्य विषानुर्गतामपि ॥
 एवं त्रिशद्दिनमासं द्विपट्के मासि वर्षकम् । एवं क्षतायुस्तस्यैव निनोप भोवनत्परम् ॥
 पावज्जीवनवर्षेभ्यः सेवने सनकादयः । कत्सानां कोटिकोटिं च तत्र मायस्य यो विभुः ॥
 सह्यवत्प्रः शेषश्च सेवने च जपन्मदा । दिवानिशं च यं भक्त्या वक्ष्यकोटिशतं दातम्

तत्र साध्यो हितकरो दुराराध्यः परात्परः । ब्रह्मा ब्रह्मस्वरूपं तं भजेऽजन्मनि जन्मनि
 यवैत्रश्चतुर्भिः सततं स्तौति नित्यं सनातनम् । वेदेऽनिर्वचनीयश्च वेदानां जननी विधिः ॥
 विधाता फलदाता च दाता च सर्वसंपदाम् । तत्र साध्यो हि भगवान्कालकालान्तकान्तकः
 संहारकर्ता जगता कलथा रुद्ररूपतः । स स्तौति पञ्चवक्त्रेण कोऽन्योऽन्यस्यापि का कथा
 तत्परश्च प्रियो नास्ति वृन्दे भगवतः शृणु । सर्वशक्तिस्वरूपा सा दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ॥
 ब्रह्मस्वरूपा परमा मूलप्रकृतिरीश्वरी । नारायणी विष्णुमाया वैष्णवी सा सनातनी ॥
 यन्मायया जगद्भ्रान्तमनित्ये भ्रमते सदा । सा स्तौति भक्त्या यं देवं वृन्देऽप्यद्वे दिवानिशम्
 स्तौति भक्त्या स्वशक्त्या च गजवक्त्रः पञ्चाननः । ध्यायते यं गणेशश्च सर्वादौ यस्य पूजनम्
 भगवान्सर्वदेवेशो ज्ञानिना च गुरोर्गुरुः । सिद्धेन्द्रेषु च देवेन्द्रे योगीन्द्रे ज्ञानिना गुरौ ॥
 न गणेशात्परो विद्वान्गणेशश्च सुराधिपः । सरस्वती च यं स्तोतुमशक्ता परमेश्वरी ॥
 दिवानिशं पादपद्मं भक्त्या पद्मा निषेधते । यस्मिन् क्षाज्जगत्सर्वं परिपूर्णतमं शिवम् ॥
 यद्भयाद्वा विवातोऽयं सूर्यस्तपनि यद्भयात् । वर्षतिन्द्रो दहत्यग्निर्मृत्युश्चरति जन्तुषु ॥
 पृथिवीं सेवया यस्य सर्वाघाता वसुंधरा । समुद्रा निश्चलाः शैला यस्य भीताश्च सुन्दरी ॥
 तीर्थसागा च सा गङ्गा पवित्रा मुक्तिदायिनी । जगता पावनी देवी यस्य पादाब्जमेवशा ॥
 पवित्रा दुर्लभा देवी स्मरणाद्यस्य सेवनात् । नवग्रहाश्च दिक्पाला भीता यस्य प्रतापतः ॥
 ब्रह्माण्डेषु च सर्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः । अन्ये ये ये सुरेशाश्च शेषाद्या मुनयस्तथा ॥
 केचित्कलास्वरूपाश्चाप्यंशरूपाश्च केचन । केचित्कलाशाः कृष्णस्य केचिच्च परमात्मनः ॥
 पतिमिच्छसि वरदाणि प्रकृतेः परमीश्वरम् । गेलोके राधिका साध्यो न न्येपा च कदाचन
 ✓ मा भजस्व महाभागे नृणाणामीश्वरं पतिम् । बलवन्तं च देवेभ्यो दैत्येभ्यश्च वरानने ॥१७॥
 सुखानि यानि वरदाणि त्रिषु लोकेषु सन्ति वै । भुङ्क्ष्व ता येव सर्वोऽपि मत्प्रभादानं संशयः
 सप्तसगरपारे च काञ्चनी रुचिरा वरे । देवानां क्रीडनार्थाय विधात्रा निर्मिता पुरी ॥१८॥
 तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम रामे मया सह । महेन्द्रस्य भ्रिवनं दुष्कोटानसमन्वितम् ॥१९॥
 गच्छ स्वर्णमयीं लङ्कां नानारत्नविभूषिताम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम ॥ ७१ ॥
 विष्णुन्दकं सुवसनं मन्दकं पुष्पमद्रकम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम ॥ ७२ ॥
 सुमेरुगह्वरं वाऽपि सरिदं वा मनोहरम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम ॥ ७३ ॥
 सत्पलोकं ब्रह्मलोकं रम्यं सद्य रहस्यलम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम ॥ ७४ ॥

मलये निलये रम्ये रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् । सुगन्धियुक्तं सततं शुद्धं चन्दनवायुन॥७९॥
मालती युधिष्ठा रम्या केनकी माधवी तथा । चारुचम्पकपुष्पाणां गन्धेन सुमनोहरम् ॥
पिकानां भ्रमराणां च मधुराध्वनिसंयुतम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम० ॥ ७७ ॥
इन्द्रस्य वरुणस्यैव वायोरपि यमस्य च । घनेश्वरस्य वह्नेश्च धर्मस्य शक्तिस्तथा ॥७८॥
सुरस्यं लोकमेतेषां मध्ये देवि यथेच्छसि । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम० ॥७९॥
रत्नद्वीपं मणिद्वीपं रम्यं चन्द्रमरोवरम् । तत्रैव गच्छ मद्रं ते रम० ॥८०॥
इत्येवमुक्त्वा संमोक्तं गच्छन्तं तं छलेन च । न वास्तवपरिक्षार्थं सतीत्यं मेधिषु जन॥
उवाच सा नृपसुता कोपवक्त्रास्यलोचना । हितं सत्यं योगयुक्तं धर्मार्थं च यशस्करम्
ब्रुन्दोवाच—

धैर्यं कुरु महामाग श्रेष्ठो जानिषु ब्राह्मणः । ब्राह्मणानां तपो मूलं सत्यं वेदजनं धृतिः ॥
परस्त्रीसहसंमोगः स्वभावश्चाप्यवर्णिनाम् । अवर्मेणैव हे विप्र दुष्टोऽमद्राणि पश्यति ॥
ततः सपत्ने जयति स्मृष्टस्यो विनश्यति । पतिप्रधानां गमने वशात्कारेण निश्चितम् ॥
मातृगामी मवेत्तथो ब्रह्महत्याशतं मवेत् । कुम्भीपाके पच्यते च यावच्चन्द्रदिवाकरो ॥
प्रदग्धसैन्यतप्तेषु न मृतः सूक्ष्मदेहनः । तादृतो यमदूतैश्च लोहदण्डेन मूर्धनि ॥८१॥
दायं सुखं चिरं दुःखं सर्वनाशस्य कारणम् । अगम्यागमनं दुःखं धर्मिष्ठो नैव वाञ्छति
समस्य गच्छ मद्रं ते ब्राह्मण ज्ञानदुर्बल । यथा दीपशिखां दृष्ट्वा कीदृशं पतति निश्चितम्
मिष्टं दृष्ट्वा बह्वीशाग्रे लुब्धधीनो मृगो यथा । यथा निषाक्तं मक्षपं च मुद्के भोक्ता मुमुक्षितः
गृहाणि दुष्टो दुष्टं च विपकुलं पयोमुखम् । तथा दृष्ट्वा परस्त्रीणां मुलपथं मनोहरम् ॥
विनाशवर्जं मोहेन भ्रान्तो मयि लम्पटः । मुखं च रुचिरं स्त्रीणां श्लोणिशुभं स्तनीं तथा
कामाधारं नाशबीजमवर्मस्थलमेव च । मगं नरककुण्डं च छलामुद्रसन्निवन् ॥८२॥
दुर्गन्धियुक्तं पापं च यमदण्डस्य कारणम् । यथा लिङ्गं निशत्येव पापयोनो च योषिताम्
तथा पुमाविशत्येव रौरवे च युगे युगे । रहस्यं चाऽऽदं दृष्ट्वा मां त्वं धर्मिषुमिच्छसि
अत्रैव सर्वदेवाश्च लोकपालाश्च ब्राह्मण । जाज्वल्यमानो धर्मश्च साक्षी शास्ता च कर्मणाम्
यमश्च दण्डकर्ता च म्यापितो हरिणा स्वयम् । स्वयं कृष्णश्च धर्ममात्मा ज्ञानरूपो महेश्वरः
दुर्गा बुद्धिर्धनो ब्रह्मा चेन्द्रियाणि सुरास्त्रया । सर्वप्राणिषु तिष्ठन्ति साक्षिणः कर्मणां द्विज
क गुप्तं क रहस्यं वा ब्राह्मण ज्ञानदुर्बल । समस्य गच्छ मद्रं ते अवस्थाश्च द्विजातयः ॥
शक्ताऽहं म मनात्कर्तुं गच्छ वत्स यथामुत्तम । तपस्थामु मम गन्तव्योत्तरशतं युगम् ॥

नास्ति गोत्रं मत्पितृश्च न माता न पिता मम । सर्वान्तरात्मा भगवन्कृष्णो रक्षति मां द्विजा ॥
 कृष्णेन स्थापितो धर्मो मां ॥ रक्षति नित्यशः । आदित्यश्च तथा चन्द्रः पवनश्च ह्युताशनः
 ब्रह्मा शंभुर्मगवती दुर्गा रक्षति मां सदा । येन शुक्लीकृता हंसाः शुकाश्च हरिताः कृताः
 मयूराश्चित्रिता येन स मे रक्षां करिष्यति । रुनाथमालवृद्धानां रक्षकाः सर्वदेवताः ॥ १ ॥
 नारीबुद्ध्या न मां धर्मस्त्यक्त्वा गच्छेद्धि सर्वदा । मां मातरं परित्यज्य गच्छ वत्स यथा-
 सुखम् ॥ १०४ ॥

इत्येवमुक्त्वा देवी सा तस्थौ तत्र घरा यथा । आगच्छन्तं च संभोक्तुं मां यान्तं बोधनेन च
 शशापेति च सा बोधाद्ब्रह्मबन्धो क्षयो भव । क्षयो भव दुराचार हे पापिष्ठ क्षयो भव ॥
 पुनः शतं स्वयं सूर्यो वारयामास यस्मिन्तः । एतस्मिन्नन्तरे तात तत्रैव जगदीश्वराः ॥
 आजगमुरातिसंश्रुता ब्रह्मविष्णुशिवादयः । धर्मं दृष्ट्वा कलारूपं रुद्रदुर्लभेश्वराः ॥
 कृत्वा क्रोडेऽतीव कृशं कुह्ना मीतं यथा विधुम् । निश्चेष्टं मालिनं दग्धं सतीकोपाग्निना मम
 श्रीभगवानुवाच—

क्षमस्व वृन्दे मद्भक्ते जन्ममृत्युजराहरे । धर्मं जीवय मद्भक्तं रक्ष धर्मं पश्यते ॥ १०५ ॥
 ब्रह्मोवाच—

ध्वान्तपूर्णं जगत्सर्वं विना धर्मं बभूव ह । कम्पितौ चन्द्रसूर्यौ च श्लेषश्चापि बभूवरा ॥
 महादेव उवाच—

प्रनष्टं च जगत्सर्वं विना धर्मेण सुन्दरि । धर्मं जीवय भद्रं ते स्वस्ति तेऽस्तु वरानने ॥
 सूर्य उवाच—

वरं वृष्णीष्व भद्रं ते यस्ते मनसि वाञ्छितम् । धर्मं जीवय भद्रं ते रक्ष सृष्टिं पतिव्रते ॥
 अनन्त उवाच—

धर्मं करोषि तपसा कथं धर्मं विहेंसि च । धर्मं जीवय भद्रं ते सर्वधर्मो भवेत्तव ॥ १०७ ॥
 चन्द्र उवाच—

द्विजिरूपधरो धर्मस्त्वां परीक्षितुमागतः । ब्रह्मणा प्रेरितश्चैव निर्दोषश्च विहिंसितः ॥ १०८ ॥
 महेन्द्र उवाच—

तपसोपार्जितो धर्मो धर्मेण च फलं नृणाम् । कथं फलं च तपसां यदि धर्मः क्षयं गतः ॥
 वरुण उवाच—

धर्मं जीवय धर्मिष्ठे धर्मं रतौ सनातनम् ; निष्फलं धर्मिणां कर्म विना धर्मेण धार्मिके ॥
 पवन उवाच—

जगत्पतं कुरु शुभे धर्मं जीवय सांप्रतम् । धर्मं प्रनष्टे तपसां तवापूर्वं विनश्यति ॥ १०९ ॥

वाहिरुवाच—

स्वधर्मोपार्जनं कर्तुमागताऽसि च पारतम् । विहंसि धर्ममज्ञात्वा पुनर्जीवय सुन्दरि ॥

यम उवाच—

वेदोक्तकर्मकर्तृणामहं विश्वे परानने । धर्मानुसारारूपलदो धर्मं जीवय सत्वरम् ॥ १२० ॥

देवानां वचनं श्रुत्वा समुत्थाय पतिव्रता । नमस्कृत्य सुरैशांश्च तानुवाच तपस्विनी ॥

वृन्दोवाच—

अहं देवा न जानामि धर्मं ब्राह्मणरूपिणम् । कृतः सद्यो मया कोपान्मां परीक्षितुमागतः ॥

जीवयामि ध्रुवं धर्मं युष्माकं च प्रसादतः । इत्येवमुक्त्वा सा वृन्दा चेत्युवाच ब्रह्मेश्वर ॥

तपः सत्यं यदि मम सत्यं च विष्णुपूजनम् । तेन पुण्येन सद्योऽत्र द्विजो भवतु विज्वरः ॥

यदि मे च भवेत्सत्यं व्रतं सत्यं तपः शुचि । तेन पुण्येन सत्येन द्विजो भ० ॥ १४ ॥

यदि नारायणः सत्यः सर्वात्मा नित्यविग्रहः । ज्ञानात्मकः शिवः सत्यो द्विजो भ० ॥

ब्रह्म सत्यं च ते देवाः प्रकृतिः परमा यदि । यज्ञः सत्यस्तपः सत्यं द्विजो भ० ॥ १७ ॥

इत्येवमुक्त्वा सा वृन्दा धर्मं क्रोडे चकार च । तं दृष्ट्वा च कलारूपं करोत् कृपया सती ॥

एतस्मिन्नन्तरे मूर्तिर्धर्ममार्था शुचाऽऽकुला । निपत्य विष्णुपादे च शिरसा चेत्युवाच सा ॥

मूर्तिरुवाच—

हे नाभ करुणासिन्धो दीनबन्धो कृपांकुरु । तूर्णं जीवय कान्तं मे जगन्नाथ कृपामय ॥

पतिहीना च या नारी पाविनी सा भवार्णवे । यथाऽऽस्यं चक्षुर्विरतं प्राणहीना यथा तनूः ॥

मितं ददाति हि पिता मितं आता मितं सुतः । मितं बन्धुर्मितं माता सूर्यदाता पतिः प्रभुः ॥

इत्येवमुक्त्वा सा देवी तत्र तस्यौ करोद् च । उवाच वृन्दां भगवान्तर्बोधाया प्रकृतेः परः ॥

श्रीभगवानुवाच—

तथाऽऽपुस्तपसा लब्धं यावदायुश्च ब्रह्मणः । तदेव देहि धर्माय गोलोकं गच्छ सुन्दरि ॥

तत्त्वाऽनया च तपसा पश्चान्मा च लभिष्यसि । पश्चाद्गोलोकमागत्य वाराहे च वगानने ॥

वृषभानमुता त्वं च राधाच्छाया भविष्यसि । मन्त्रलांशश्च राधाणस्त्वा विवाहे ग्रहीष्यति ॥

मां लभिष्यसि राधे च गोपीभी राधया सह । राधा श्रीदामदापेन वृषभानमुता यदा ॥

सा चैव वास्तवी राधा त्वं च च्छायास्वरूपिणी । विवाहकाले राधाणस्त्वां च च्छाया ग्रहीष्यति ॥

त्वां दत्त्वा वास्तवी राधा साऽन्वर्त्तना भविष्यति । राधैवेति विमूढाश्च विज्ञास्यन्ति च गोकुले ॥

स्वमे राधापदाम्भोजं न हि दृश्यन्ति बह्वधाः । स्वयं राधा मम क्रोडे छाया राधाणकामिनी ॥

विमण्डको मरीचिश्च शुक्रोऽग्निश्च बृहस्पतिः । गार्ग्यश्चापि तथा वात्स्यो व्यासश्च जैमिनि-
स्तथा ॥ ७ ॥

मितवागृष्यशृङ्गश्च याज्ञवल्क्यः शुक्रस्तथा । सौमरिः शुद्धजटिलो भरद्वाजः सुभद्रकः ॥
मार्कण्डेयो छेमशश्च आसुरिश्च विटङ्गणः । अष्टावक्र शतानन्दो वामदेक्ष मागुरिः ॥
संवर्तश्चाप्युत्तयश्च नरोऽहं चापि नारद । जाब लिः पशुरामश्चाप्यगस्त्यः पैल एव च ॥
शुधामन्युर्गौरमुखोऽप्युपमन्युः श्रुतश्रवाः । मैत्रेयश्च्यवनश्चैव वररुच्यपिरेव च ॥ ११ ॥
तान्दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय नमस्कृत्य पुनोज्जलिः । सिंहासनेषु रम्येषु वासयामास सादरम् ॥
पूजयामास विधिवान्कुशलप्रश्नपूर्वकम् । परस्परं च संभाष्य मध्ये कृष्ण उवाच सः ॥
एतस्मिन्नगरे कृष्णस्तेजोराशिं ददर्श सः । ददृशुस्ते च मुनयोऽप्याकाशे च संमुञ्ज्यलम्
तेजसोऽभ्यन्तरे वसतः कुमारं कनकप्रभम् । यथैवं पञ्चषष्ठीं नम्रं बालकमाप्सितम् ॥ १५ ॥
आविर्बभूव सहसा समागम्ये च नारद उच्छिष्टमानं सहसा तं दृष्ट्वा मुनिपुङ्गाः ॥ १६ ॥
मणेर्मुनयः सर्वे शौरिश्च प्रणनाम तम् । सस्मितं क्षिप्त्वा नेत्रं च कृत्वा युक्तिं च सादरम् ॥
स सर्वानाशिषं कृत्वा समुवाच च संसदि । उवाच तांश्च शौरिं च भगवन्तं सनातनम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

भद्रं वो मुनयः शश्वत्पत्नीं फलमाप्सितम् । कृष्णस्य कुशलप्रश्नं शिवबीजस्य निष्कलम् ॥
सांप्रतं कुशलं यद्य दर्शनं परमात्मनः । भक्तानुरोधाद्देहस्य परस्य प्रकृतेरपि ॥ २० ॥
निर्गुणस्य निरीहस्य सर्वबीजस्य तेजसा । आराधतरणायैव चाऽऽविर्भूतस्य सांप्रतम् ॥ २१ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शरीरधारिणश्चापि कुशलप्रश्नमाप्सितम् । तात्कथं कुशलप्रश्नं मयि विष न विद्यते ॥

सनत्कुमार उवाच—

शरीरे प्राकृते नाथ संनतं च शुभः शुभम् । नित्यदेहे सेमनीने शिवप्रश्नमवर्धकम् ॥ २३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

यो यो विप्रहृषाय च स च प्राकृतिकः स्मृतः । देहो न विद्यते विप्र तां नित्यां प्रवृत्तिं विना

सनत्कुमार उवाच—

रक्तबिन्दूद्भा देहास्ते च प्राकृतिका स्मृताः । कथं प्रवृत्तिनाथस्य बीजस्य प्राकृतं वपुः ॥
सर्वबीजस्य सर्वादिर्भवाश्च भगवन्भवम् । सर्वेषामवताराणां प्रधानं बीजमव्ययम् ॥ २६ ॥
दृष्ट्वा यदग्निं वेदाश्च नित्यं सत्यं सनातनम् । ज्योतिः स्वरूपं परमं परमात्मानमश्वरम् ॥

विष्णोश्च वचनं श्रुत्वा ददावायुश्च सुन्दरी । उत्तस्थौ पूर्णो धर्मश्च तप्तकाञ्चनमग्निमः ॥
पूर्वस्मात्सुन्दरः श्रीमान्प्रणनाम परात्परम् ॥ ४१ ॥

मृन्दोवाच—

देवाः शृणुत मद्वाक्यं दुर्लभ्यं सावधानतः । न हि मिथ्या मयेद्वाक्यं मदीयं च निशामय ॥
सयो मवेति वाक्यं च मयोक्तं कांक्षणीतया । वारत्रयं पुनर्वक्तुं वारयामास भास्करः ॥
सत्ये च परिपूर्णोऽयं यथापूर्वो यथाऽधुना । त्रिपादश्चापि त्रतार्णं द्विपादो द्वापरे तथा ॥
एकपादश्च घर्मोऽयं कलेश्च प्रथमे हरे । शेषे कलापेऽष्टांशः पुनः सत्ये यथा पुरा ॥
त्रिनिर्गतं मम सुखात्सत्यस्तेन ततः क्रमत् । पुनरुक्तं च मनसि वारयामास भास्करः ॥
तेनैव हेतुनाऽयं च कालिषेपे कलामयः । तथा शस्यः स्थितो दुर्गे कालिशेषे तथा ध्रुवम् ॥
एतस्मिन्नन्तरे जन्द ददृशुर्देवता रथम् । गोलोकादागतं वेगादतीव सुन्दरं शुभम् ॥ ४८ ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणं हीरहारपरिष्कृतम् । मणिमाणिक्यमुक्ताभिर्वस्त्रैश्च श्वेतचामरैः ॥ ४९ ॥
विभूषितं मूषणैश्च रश्मिरे रत्नदर्पणैः । नत्वा हरिं हरं वृन्दा ब्रह्माणं सर्वदेवताः ॥ ५० ॥
सम रुद्धं रथं दृष्ट्वा गोलोकं च जगाम सा । देवा जग्मुश्च स्वस्थानं किं भूयः श्रोतुमिच्छति

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवत्प्रसंगे०

षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

=====

अथ सप्तशीतितमोऽध्यायः ।

=====

नन्द उवाच—

स्वां ज्ञातुं नहि शक्ताश्च वेदा वेदैश्च भुं स्वयम् । सुरा ब्रह्मेश शेषा मुनिसिद्धादयस्तथा ॥
को भवानिति विज्ञातुं परं वीतूहलं मम । तत्सर्वं स्वात्मयाथावयं निर्जने कथय प्रभो ॥

नारायण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे तत्र कृष्णं द्रष्टुं मुनीश्वराः । अजग्मुः सहसा वत्स ज्वलन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
पुलहश्च पुलस्त्यश्च क्रतुश्च भृगुरक्षिराः । प्रचेताश्च वसिष्ठश्च दुर्वासाः कण्व एव च ॥
कात्यायनः पाणिनिश्च वणादो गौतमस्तथा । सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः ॥
कपिलश्चाऽऽसुरिश्चैव वायुः पद्मशिखस्तथा । विश्वामित्रो वात्सीकिश्च वदपश्च पराशरा ॥

विमोण्डको मरुचिश्च शुक्रोऽत्रिश्च बृहस्पतिः । गार्ग्यश्चापि तथा वात्स्यो व्यासश्च जैमिनि-
स्तथा ॥ ७ ॥

मितथागृप्यशृङ्गश्च याज्ञवल्क्यः शुक्रस्तथा । सौमरिः शुद्धजटिलो मरद्धानः सुमद्रकः ॥
मार्कण्डेयो लोमशश्च आसुरिश्च विटङ्कणः । अष्टावक्र शतानन्दो वामदेश्य भागुरिः ॥
संवर्तश्चाप्युत्तर्यश्च नरोऽहं चापि नारद । जाब लिः पशुरामश्चाप्यगस्त्यः पैल एव च ॥
शुधामन्युर्गौरमुत्तोऽप्युपमन्युः श्रुतश्रवाः । मैत्रेयश्च्यवनश्चैव वररुच्यपिरेव च ॥ ११ ॥
तान्दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय नमस्कृत्य पुराज्जलिः । सिंहासनेषु रम्येषु वासयामास सादरम् ॥
पूजयामास विविवाकुशलप्रश्नपूर्वकम् । परस्परं च संमाप्य मध्ये कृष्ण उवाच सः ॥
एतस्मिन्ननरे कृष्णस्तेजोराशिं ददर्श सः । ददृशुस्ते च मुनयोऽप्याकाशे च संमुख्यलम्
तेजसोऽभ्यन्तरे वसत कुमारं कनकप्रभम् । यथैवं पञ्चवर्षीयं नम्रं बालकमीप्सितम् ॥ १५ ॥
अविर्बभूव सहसा समाप्त्ये च नारदः उत्तिष्ठमानं सहसा तं दृष्ट्वा मुनिपुंगवः ॥ १६ ॥
प्रणेदुर्मुनयः सर्वे शौरिश्च प्रणनाम तम् । सस्मितं स्मित्वनेत्रं च कृत्वा युक्तिं च सादरम् ॥
॥ सर्वानाशिपं कृत्वा समुवाच च संसदि । उवाच तांश्च शौरिं च भगवन्तं सनातनम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

भद्रं वो मुनयः शश्वत्पतां फलमीप्सितम् । कृष्णस्य कुशलप्रश्नं शिवबीजस्य निष्फलम् ॥
सांप्रतं कुशलं वक्ष्ये दर्शनं परमात्मनः । भक्तानुरोधाद्देहस्य परस्य प्रकृतेरपि ॥ २० ॥
निर्गुणस्य निरीहस्य सर्वबीजस्य तेजसा । भारवतरणायैव वाऽऽविर्भूतस्य सांप्रतम् ॥ २१ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

शरीरधारिणश्चापि कुशलप्रश्नमीप्सितम् । तत्कथं कुशलप्रश्नं मयि विष न विद्यते ॥

सनत्कुमार उवाच—

शरीरे प्राकृते नाप्यसंतं च शुभं शुभम् । नित्यदेहे क्षेपबीजे शिवप्रश्नमनर्थकम् ॥ २३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

यो यो विप्रह्वारी च स च प्राकृतिकः स्मृतः । देहो न विद्यते विष तां निर्यां प्रकृतिं विना

सनत्कुमार उवाच—

रक्तबिन्दूद्भवा देहास्ते च प्राकृतिवाः स्मृताः । कथं प्रकृतिनामस्य बीजस्य प्राकृतं वपुः ॥
सर्वबीजस्य सर्वादिर्भवांश्च भगवन्भवदम् । सर्वेषामवताराणां प्रचानं बीजमवतारम् ॥ २६ ॥
कृत्वा वदन्ति वेदाश्च नित्यं सत्यं सनातनम् । ज्योतिःस्वरूपं परमं परमात्मानमधिरम् ॥

गायया सगुणं चैव मायेशं निर्गुणं परम् । प्रवदन्ति न वेदाङ्गास्तथा वेदविदः प्रभो ॥२८॥

श्रीकृष्ण उवाच—

सांप्रतं वामुदेवोऽहं रक्तवीर्याश्रितं वपु । कथं न प्राकृतो विप्र शिवप्रश्नमपीप्सितम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

वामुः सर्वनिवासश्च विश्वानि यस्य लोमसु । तस्य देवः परं ब्रह्म वामुदेव इतीरितः ॥
वामुदेवेति सन्नाम वेदेषु च चतुर्षु च । पुराणेष्वितिहासेषु यात्रादिषु च दृश्यते ॥३१॥
रक्तवीर्याश्रितो देहः क्व ते वेदे निरूपितः । साक्षिणो मुनयश्चैव धर्मः सर्वत्र एव च ॥
साक्षिणो मम वेदाश्च रविचन्द्रौ च सांप्रतम् ॥ ३२ ॥

भृगुरुवाच—

सत्यं वदसि विप्रेन्द्र त्वमेव वैष्णवाग्रणीः । स्वागतं कुशलं शश्वत्किमितिमिहाऽऽगतः

सनत्कुमार उवाच—

श्रूयतां मुनयः सर्वे श्रूयतां कृष्ण सांप्रतम् । अहो येन निमित्तेन चातिशीघ्रमिहाऽऽगतः

श्रीकृष्ण उवाच—

भगवन्सर्वधर्मज्ञ किमितिमितिमिहाऽऽगतः । सर्वं जानासि सर्वज्ञ त्वमेव विदुषां वरः ॥

सनत्कुमार उवाच—

धन्वोऽसि भगवच्छ्रद्धान्मान्वोऽसि जगतःपति । सर्वेश्वरेश्वरोऽसि त्वं त्वत्परः नास्ति विश्वतः

श्रीकृष्ण उवाच—

यज्ञानां च व्रतानां च तपस्वानां द्विजेश्वर । सततं फलदाताऽहं दक्षिणामिः सहेति च
इति श्रुत्वा कुमारश्च जवेन प्रययौ वने । मत्वाऽऽश्चर्यं च वचनं वारयामास तेऽपि तम्
ऋषय ऊचुः—

हे सिद्धेन्द्र महाभाग कुमार कर्णामय । का शङ्कितकथा प्रोक्ता भगवत्कृष्णसंनिधौ ।
किं पुत्र दृष्टमाश्चर्यं श्रुतं किमापि कुत्रचित् । अतोऽव कृत्वा विस्तीर्णमस्माकं वक्तुमर्हसि
एतन्मिन्नतरे ब्रह्मा पार्वत्या सह शंकरः । अनन्तश्चापि मर्षश्च श्रीसूर्यश्च निशाकरः ॥
आदित्या वसवो रुद्रा दिक्पालाद्याश्च देवता । श्रीकृष्णः सहस्रोत्थाय संपातय च पृथक्पृथक्
मधुपर्कादिकं दत्त्वा पूजयामास भक्तितः । प्रणेमुर्ज्जुनयः सर्वे शेषं शेषं विधिं शिवाय
परस्परं च संभाषा बभूव द्विजदेवयोः । समुवासाऽऽसने मध्ये कुमारः कनकपत्रः ॥
कथां वयिषुमाग्मे संसदि द्विजदेवयोः ॥ ४४ ॥

सनत्कुमार उवाच—

मया गतश्च गोलोको न दृष्टो रात्रिकाश्रयिनिः । ततो गतं च वैकुण्ठं तत्र नास्ति चतुर्भुजः
ततो गतश्च सरोदस्तत्र नास्ति हरिः स्वयम् । परित्यान्तो विष-गश्च स्नातं सरोदवेस्तटे
विस्तीर्णवालुकामप्ये कच्छपः श्रतयोजनः । मतिश्च कम्पितस्तत्र दृष्टो दुःखी च शुष्किनः
निःसारितो राघवेण मीनेन च महात्मना । घन्योऽसीति मयोक्तश्च नाहं घन्य उवाच सः
सरोदः सागरो घन्यो जन्तवो यत्र गद्विधाः । मत्तो महत्तराश्चर्षा ह्यसंख्याश्च महामुने ॥
मवान्यन्योऽस्ति सरोद तेनोक्तो नाहमेव च । घन्या वसुंधरा देवी यत्रैव सप्तसागराः ॥
घन्याऽपि वसुधेत्युक्ता नाहमेवेत्युवाच सा । घन्योऽनन्तो ममाऽऽधारः कृष्णांशो नागराद्विभुः
सहस्रमूर्त्ता मध्येऽहं मूर्त्तिं शूर्पे च सर्पराः । घन्योऽसि शेषेत्युक्तोऽयं घन्यो नाहमुवाच वै
घन्यः कूर्मो ममाऽऽधारो गच्छ तत्रैव वै मुने । घन्योऽसि कूर्मेत्युक्तोऽयं नाहं घन्योऽरिम वै मुने
वायुना चार्यमाणोऽहं मत्तो घन्यतमश्च सः । घन्योऽस्मीत्युक्तः पवनो घन्यो नाहमुवाच सः
घन्यश्च भगवान्ब्रह्मा विधाता जगतामपि । घन्योऽसि तत्र घाता च घन्यो नाहमुवाच सः
घन्यो महेश्वरो देवो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । सर्वाण्यः सर्वपूज्यो धर्मरूपः सनातनः ॥
काष्ठकाष्ठश्च संहर्ता स्वयं सृज्यञ्जयः प्रभुः । घन्योऽसि तत्र शंभुश्च घन्यो नाहमुवाच सः
सर्वादी पूजनं यस्य ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः । घन्यो गणेश्वरो देवो देवानां प्रवरः परः ॥
सिद्धेन्द्रेषु मुनीन्द्रेषु देवेन्द्रेषु श्रुती श्रुतम् । योगीन्द्रेषु च प्राज्ञेषु न गणेशात्परः प्रमान्
निन्नगामु यथा गङ्गा तीर्थेषु पुष्करं यथा । वेदप्रणिहितो धर्मो ह्यधर्मस्तद्विपर्ययः ॥१९॥
वेदो नारायणः साक्षाद्वयं पूज्या व्यवस्थया । तस्माच्छास्त्राणि सर्वाणि पुराणानि च सन्ति वै
यस्मात्सिद्धिरितो धर्मश्चेतिहासश्च संहिताः । तस्मादध्याय्य ते वेदा वदन्त्यत्र मनीषिणः
युवं घन्याश्च मान्वाश्चेत्युक्ता वेदा मया ततः । ऊचुस्ते न वयं घन्या यज्ञतपश्च सांप्रतम्
वयं व्यवस्थाकर्तारो यज्ञाघः फलदः स्वयम् । तस्माद्ब्रह्मणः स एवापि गच्छ गच्छ महामुने
घन्योऽसि यज्ञसंघोऽस्मीत्युक्तस्तत्र मया विभो । ऊचुस्ते न वयं घन्या व-यं कर्मशुभं मुने
शुभकर्मासि घन्यं त्वं नाहं घन्यमुवाच तत् । कर्मणां फलदाता यः कर्महेतुश्च सांनतम् ॥
घातुर्विधाता भगवान्सर्वादिः सर्वकारकः । श्रीकृष्णः परम त्मा च घन्यो मान्यश्च निश्चिनम्
धर्मालयं ततो गत्वा न दृष्ट्वा जगदीश्वरम् । दधुरामागनो द्रष्टुं पारिपूर्णतमं प्रभुम् ॥
यज्ञानां तपसां चैव भवानां शुभकर्मणाम् । ईश्वरं फलदानारं परमात्मानमेव च ॥२०॥
कारणं कारणानां ब्रह्मादीनां पुरःसरम् । घन्योऽस्मीति मयोक्तश्च दक्षिणाम्भिः सहेति च
इत्युक्तेन भगवता कथितं सर्वसारणम् । दक्षिणाम्भिश्च फलदो हनयतो ह्यदक्षिणः ॥

दक्षिणा विप्रमुद्दिश्य तत्काले तु न दीयते । एकरात्रे व्यतीते तु तद्दानं द्विगुणं भवेत् ॥
 मासे शतगुणं प्रोक्तं द्विमासे तु सहस्रकम् । संवत्सरे व्यतीते तु स दाता नरकं व्रजेत् ॥
 वर्षाणां च सहस्रं च भूत्रकुण्डे निपत्य च । ततश्चाण्डालतां याति व्याधियुक्तश्च पातकी
 दात्रा न दीयते दानं प्रहीत्रा चेन्न गृह्यते । उभौ तौ नरकं प्राप्नो वर्षाणां च सहस्रकम् ॥
 यजमानश्च चाण्डालो ब्राह्मणस्तत्पुरोहितः । व्याधियुक्ताबुभौ तौ च पापिनौ कर्मणः फलात्
 सर्वे देवाश्च मुनयो जहसुर्विस्मयं ययुः । विस्मयं च ययौ नन्दस्तत्याज पुत्रमावकम् ॥
 ररोद च समामध्ये लज्जाहीन शुचाऽऽकुलः । त्यज मोहमितीत्युक्त्वा बोधयामास पार्वती

नन्द उवाच—

अमूहयस्त्वं माणिक्यं यथा कुजन्मनो गृहे । स्थितं तेन च देवेश तथाऽहं वद्वितः प्रपो॥
 ममापरार्धं भगवन् क्षमस्व प्रकृते, पर । यास्यामि न पुनर्गेहं गोकुलं यमुनातटम् ॥७९॥
 घृन्दावनं तथाऽऽवाप्तं क्रीडावाप्तं गदाप्रज । तत्सर्वं च यशोदाया गोपिकान्तिकमेव च ॥
 किं ब्रवीमि यशोदा च प्रेयसीं राघेभामपि । प्रेमपात्रं च बालीधं वद भोः कथयामि किम्
 इत्युक्त्वा च समामध्ये मूर्छां संभाव नारद । क्रोडे कृत्वा जगन्नाथो बोधयामास तत्क्षणम्
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०

सप्तशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥

=====

अथाष्टशीतितमोऽध्यायः ।

=====

श्रीकृष्ण उवाच—

चेतनं कुरु हे ताव हे तात चेतनं कुरु । जलमुदमुदकसर्वं संसारं सचराचरम् ॥ १ ॥
 त्यज मोहं महाभाग माया स्तोहि परात्पराम् । ब्रह्मस्वरूपा परमा सर्वमोहनिहन्तरीम्
 मुक्तिप्रदा महाभागा विष्णुमाया सनातनीम् । त्रिपुरस्य वधे घोरे महायुद्धे भयाकुले ॥
 येन स्तोत्रेण शम्भुश्च तथा देव्यं जघान सः । स्तोत्ररानं प्रदास्यामि सर्वमोहनिहन्तनम्
 सर्ववाञ्छाप्रदं नन्द श्रूयतामत्र संसदि ॥ ४ ॥

नन्द उवाच—

सर्वविघ्नविनाशाय दुःखदशमनाथ च । विभूतये च यशसे नृणां वाञ्छितासिद्धये॥ १ ॥
 स्तोत्रमेकं महादेशा जगन्मातुर्जगत्प्रभो । परं दुर्घतिनशिन्या गोपनीयं सुदुर्लभम् ॥२॥
 देहि ममं विनीताय मत्ताय मत्तवत्सल । वेदानां जनकस्त्वं च निर्गुणश्च परात्परः ॥

श्रीभगवानुवाच—

शृणु वक्ष्यामि वैश्वेन्द्र स्तोत्रं यत्परमाद्भुतम् । सर्वविघ्नविनाशार्थं मोहपाशनिवृत्तनम् ॥
रणत्रस्तेन विमुना शंकरेण पुरा कृतम् । नारायणोपदेशेन प्रेरितेन च ब्रह्मणा ॥ ९ ॥
शत्रुघ्नस्तं शिवं दृष्ट्वा स ब्रह्मागमुवाच ह । उवाच शंकरं ब्रह्मा रयस्थं पतितं रणे ॥ १० ॥
सुरसंकटशान्त्यर्थं दुर्गा दुर्गातिनाशिनीम् । मूलप्रकृतिमाद्यां तां स्तौहि ब्रह्मस्वरूपिणीम्
हरिणा प्रेरितोऽहं च त्वां वदामि सुरेश्वर । विना शक्तिसहायेन को वा कं जेतुमीश्वरः
ब्रह्मणश्च वचः श्रुत्वा दुर्गां सम्भार शंकरः । पुटाञ्जलिपरो मूल्या भक्तिमन्नात्मकं वरः ॥
ज्ञानः पादौ च प्रक्षाल्य धृत्वा धौते च वामसी । आचान्तः कुशहस्तश्च शुचिर्विष्णुं च सम्भरन्

महादेव उवाच—

रक्ष रक्ष महादेवि दुर्गे दुर्गातिनाशिनि । मां भक्तमनुरक्तं च शत्रुघ्नस्ते कृपामयि ॥ ११ ॥
विष्णुमाये महामागे नारायणि सनानानि । ब्रह्मस्वरूपे परमे निस्थानन्दस्वरूपिणि ॥ १२ ॥
त्वं च ब्रह्मादिदेवानामम्बिके जगदम्बिके । त्वं साकारे च गुणतो निराकारे च निर्गुणात्
मायया पुरुषस्त्वं च मायया प्रकृतिः स्वयम् । तयोः परं ब्रह्म परं त्वं विमर्षि सनातनि
वेदानां जननी त्वं च सावित्री च परात्परा । वैकुण्ठे च महालक्ष्मीः सर्वसत्त्वस्वरूपिणी
मत्स्यलक्ष्मीश्च क्षीरोदे कामिनी शेषशायिनः । त्र्यम्बके स्वर्गलक्ष्मीस्त्वं रानलक्ष्मीश्च भूतले
नागालिलक्ष्मीः पाताले गृहेषु गृहदेवता । सर्वसत्त्वस्वरूपा त्वं सर्वैश्वर्यविधायिनी ॥ २१ ॥
रागावेष्टातृदेवी त्वं ब्रह्मणश्च सरस्वती । प्राणानामधिदेवी त्वं कृष्णस्य परमात्मनः ॥
गोलोके च स्वयं राधा श्रीकृष्णस्यैव वससि । गोलोकाधिष्ठिता देवी वृन्दा वृन्दावने वने
श्रीराममण्डले रम्या वृन्दावनाविनीदिनी । शतशृङ्गाधिदेवी त्वं नाम्ना विप्रावलीति च ॥
दक्षकन्या कुत्रकल्ये कुत्रकल्ये च शैलजा । देवमाताऽदितिभ्यं च सर्वापारा वसुधरा ॥
रथमेव गङ्गा तुलसी त्वं च स्वाहा स्वधा सती । त्वदंशाऽशःशकृदपि सर्वदेवादिपोषितः ॥
स्त्रीरूपं चातिपुङ्गवं देवि त्वं च नर्पुसकम् । वृक्षाणां वृक्षरूपा त्वं सृष्टा चाद्भुतस्वरूपिणी ॥
वह्नी ॥ दाहिका शक्तिर्जले शैत्यस्वरूपिणी । सूर्ये तेनः स्वम्भवा च प्रमारूपा स संततम् ॥
गन्धरूपा च मूर्ध्नी च आराधे शत्रुहृत्पिणी । शोभास्वरूपा चन्द्रे च पद्मभंभे च निधितम्
सृष्टेः सृष्टिस्वरूपा च पालने परिपालिका । महानारी च संहारे नले च नलरूपिणी ॥ २० ॥
सुत्वं दया त्वं निद्रा त्वं तृप्या त्वं बुद्धिरूपिणी । तृप्तिभ्यं चापि पुष्टिभ्यं श्रद्धास्त्वं च

समा स्वयम् ॥ २१ ॥

शान्तिस्त्वं च स्वयं भ्राग्निः काग्निस्त्वं वीर्नरेव च । लज्जा त्वं च तथा माया भुक्तिभुक्ति-
स्वरूपिणी ॥ २२ ॥

सर्वशक्तिभरूपा त्वं सर्वसंपत्प्रदायिनी । वेदेऽनिर्वचनीया त्वं त्वां न जानाति कश्चन ॥
 सहस्रवक्त्रत्वा स्तोतुं न च शक्तः सुरेश्वरः । वेदा न शक्ता को विद्वान्न च शक्ता सरस्वती
 स्वयं विधाता शक्तो न न च विष्णुः सनातनः । किं स्तौमि पञ्चवक्त्रैस्तु रणत्रस्तो महेश्वरि
 कृपा कुरु महामाये मम शत्रुसंघं कुरु । इत्युक्त्वा च सकलं रथस्थे पतिते रणे ॥३६॥
 आविर्भवत् सा दुर्गा सूर्यकोटिसमप्रभा । नारायणेन कृपया प्रेरिता परमात्मना ॥३७॥
 शिवस्य पुरतः शीघ्रं शिवाय च जयाय च । इत्युवाच महादेवी भैयाशक्त्याऽसुरं जहि ॥

दुर्गोवाच—

वरं वृणीष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम् । भवान्वरः सुराणां च जयं तुभ्यं ददाम्यहम्
 महादेव उवाच—

क्षयो भवतु दैत्यस्य इति मे वरमीश्वरः । देहीति वाञ्छितं दुर्गे परमाद्ये सनातनि ॥३८॥

भगवत्युवाच—

हरि स्मर महामाग जय दैत्यं जगद्गुरो । स्वयं विधाता भगवात्स्वमेव ज्योतिरीश्वरः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे विष्णुर्बृहत्पदो बभूव ह । दधार कलया मूर्ध्ना शूलपाणे रथं विभुः ॥३९॥
 ऊर्वचक्रमधोम्रं च प्रकृतिं च चकार सः । शस्त्रं ददौ मन्त्रपूतमुद्धारततो रथम् ॥४०॥
 शिवः शस्त्रं गृहीत्वा च ध्यात्वा विष्णुं महेश्वरम् । जघान त्रिपुरं शीघ्रं ॥ पपात महीतले
 तुष्टुवुः शंकरं देवाश्चक्रुश्च पुष्पवर्षणम् । दुर्गा तस्मै ददौ शूळं पिनाकं विष्णुरेव च ॥
 ब्रह्मा शुभाशिष्यैश्च मुनयश्चापि हर्षिताः । ननूतुर्देवताः सर्वा जगुर्गन्धर्वकिन्नराः ॥४१॥
 एतस्मिन्नन्तरे तात स्तवराजमनुतमम् । विघ्नविघ्नकरं शीघ्रं शत्रुसंहारकारणम् ॥४२॥
 परमैश्वर्यजनकं सुखद परम शुभम् । निर्वाणमोक्षदं चैव हरिभाक्तिपदं ध्रुवम् ॥४३॥
 गौळोक्पासदं चैव सर्वसिद्धिप्रदं वरम् । स्तोत्रराजप्रपठनात्प्रसन्ना पार्वती सदा ॥४४॥
 लोभमोहकाममो नवर्ममूलनिहन्तनम् । बलशुद्धिकरं चैव जन्ममृत्युविनाशनम् ॥४५॥
 धनपुत्रप्रियाभूमिसर्ववैपत्यदं नृणाम् । शोचदुःखहरं चैव सर्वसिद्धिप्रदं वरम् ॥४६॥
 स्तोत्रराजप्रपठनान्महाबन्ध्या प्रमूषते । बन्धना-मुच्यते द्वै. स्त्री भयान्मुच्यते निश्चिन्ता ॥
 रोगाद्विमुच्यते रोगी दरिद्रश्च धनी भवेत् । दायाग्नमध्ये न मृतो मग्न पोतो महर्षिवो ॥
 दम्भुप्रतो रिपुप्रतो हितनन्तुसमन्वितः । स्तोत्रेणानेन वैश्येन्द्र कुरुशर्मा लभने नराः ॥
 तेनमानां यथा रत्नपाश्रमाणा द्वित्रो यथा । नदीनां च यथा गङ्गा मन्त्राणां प्रणवो यथा
 तुष्टमी मर्त्यप्राणा घण्टा च वसुधा ॥ पुष्पाणां पारिजातं च काष्ठानां चन्दनं यथा ॥

विष्णुपूजा च तपसां त्रैलोक्यादशी यथा । ज्ञानिनां च यथा शम्भुः सिद्धानां च गणेश्वरः
 देवानां च यथा विष्णुर्वेदाः शास्त्रेषु तन्त्रतः । देवीनां च यथा दुर्गा शान्तानां कमला यथा
 सरस्वती च विदुषां राधिका सुन्दरीषु च । तथा स्तोत्रेणैव स्तोत्रं नातः परतरं व्रज ॥
 पुरा दत्तं ब्रह्मणे च पुष्करे सूर्यपर्वणि । दैत्यग्रस्ताय भीताय सर्वदुर्गहरं परम् ॥ ६० ॥
 शिवाय शत्रुग्रस्ताय ददौ ब्रह्मा मदाज्ञया । शिवश्च सनकादिभ्यः पुरा दुर्वाससे ददौ ॥
 सनत्कुमारो भगवान्कृपया गौतमाय च । पुलहाय पुलस्तयाय ददौ चाक्षिरसे मुदा ॥
 तथा चन्द्राय सूर्याय सूर्यश्चापि यमाय च । यमश्च चित्रगुप्ताय कृपया च पुरा ददौ ॥
 नित्यं पठिष्यसि स्तोत्रं गोलोकगमनाय वै । साक्षात्पश्यसि भो तात तामेव पार्वतीमिह
 यस्मै कस्मै न दातव्यं पापिने गोपमं कुरु ! नारायणस्य मन्त्राय शान्ताय विदुषे तथा ॥
 सर्वज्ञाय च विप्राय दातव्यं च प्रयत्नतः । विप्राय वृषवाहाय वृषलीपतये तथा ॥ ६६ ॥
 छद्वाणां सूपकाराय शूद्रभ्रातृभ्यो भोजिने । कन्याविक्रायिणे चैव ब्राह्मणाय विशेषतः ॥
 सर्वसिद्धिं च लभते सिद्धस्तोत्रो भवेद्यदि । दशायुतजपेनैव सिद्धस्तोत्रो भवेन्नरः ॥ ६८ ॥
 अग्निस्तम्भं जलस्तम्भं मृत्स्तम्भं मनसरथा । अश्वमेधसहस्राच्च पृथिव्याश्च प्रदक्षिणात् ॥
 स्नानाच्च सर्वतीर्थानां स्तोत्रमेतच्च पुण्यदम् । दत्तं तुभ्यं मया तात मम प्राणसमं व्रज ॥
 स्तवनं कुरु पार्वत्याश्चेदानीं मम संसदि । श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा नन्दस्तुष्टाव पार्वतीम् ॥
 स्तोत्रेणानेन विभ्रेन्द्र सर्वसंपत्प्रदायिनीम् । वरं तस्मै ददौ दुर्गा गोलोकवासमीप्सितम् ॥
 दुर्लभं परमं ज्ञानं वेदे यज्ञ श्रुतं मुने । राजेन्द्रात्वं गोकुले च कृष्णमर्क्तिं सुदुर्लभाम् ॥
 तद्वाक्यं चापि परतो महत्त्वं सिद्धमेव च । वरं दत्त्वा यथौ दुर्गा संभाष्य शम्भुना सह ॥
 जगुर्देवाश्च मुनयः स्तुत्वा च नन्दनन्दनम् । उवाच नन्दं श्रीकृष्णो व्रज नन्द व्रजान्वितः
 प्रहृष्टस्त्यक्तमोहश्च क्षीणेन दुर्लभेन च ॥ ७५ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवन्नन्दसं०

अष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥

अथ नवाशीतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

गच्छ गच्छ गृहं गच्छ वनराज व्रजं व्रज । सर्वं तत्त्वं त्वया ज्ञातं दृष्टाश्च मुनयः सुराः

श्रुतं मे धन्यमारुहानं नानारुहानं सुदुर्लभम् । दुर्गायाः स्तोत्ररानं च जन्मवाशनिवृत्तनम्
 स्थितं ततो निगदितं हर्षेण च सुखेन च । मत्कृतं बालमात्रेण चापराध्यं च तत्तमम् ॥
 यत्सुखं न कृतं तात पित्रोश्च नृपमन्दिरे । कृतं सुखं तत्परं च स्वर्गादपि सुदुर्लभम् ॥
 मदीयं प्रियवाक्यं च प्रहृत्यं विनयं नयम् । परिहासं बहुतरं यशोदा गोविकागणम् ॥
 बालकानां समूहं च राधां चापि विशेषतः । एकत्र च स्थितं तेषु बन्धुवर्गेषु कर्मणा ॥
 इहैवापि सुखं भुक्त्वा गच्छ गोलोकं मुक्तमम् । सार्धं यशोदया तात रोहिण्या गोविकागणैः
 गोपानां बालकैः सार्धं वृषमानेन गोपकैः । राधामात्रा कलावत्या राधया सह यात्यसि
 रपाना शतलक्षं च गोलोकादागतं पितः । अमूल्यरत्ननिर्माणं हरिहरपरिष्कृतम् ॥
 मणिमाणिक्यमुक्तानां गलाजालविभूषितम् । बह्विन्दुद्वाराशुकै रम्यैराच्छन्नं पतिवर्णकैः ॥
 पार्षदप्रवरै रम्यैर्वेष्टितं श्वेतचामरैः । सद्गन्धदर्पणै रम्यैर्गोपिकामिश्र गोपकैः ॥ ११ ॥
 वेष्टितं च तदारुण कौतुकाधारसिन्धुतम् । त्यक्त्वा च पार्थिवं देहं दिव्यदेहं विधाय च ॥
 अयेनिसंभवा राधा राधामाता कलावती । यास्यस्येव हि तेनैव नित्यदेहेन निश्चिन्ता ॥
 पितृणां मानसी कन्या धन्या मान्या कलावती । धन्या च सीतामाता च दुर्गामाता च मेनका
 अधोनिःसभवा दुर्गा तारा सीता च सुन्दरी । अयोनिःसंभवास्ताश्च धन्या मेना कलावती ॥
 इत्येवं कथितं तात गोपनीयं सुदुर्लभम् । वरोऽयं दत्तस्तुभ्यं च मया च दुर्गाया तथा ॥
 श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रभुवाच ब्रह्मेश्वरः । पुनरेव जगन्नाथं तद्वक्तो भक्तवत्सलम् ॥

नन्द उवाच—

युगानां च चतुर्णां च यं यं धर्मं सनातनम् । क्रमेण कृष्ण विस्तीर्णं कृत्वा मा कथय प्रभो ॥
 कालिदोष भवेद्यद्दुष्टदोष कलेस्तथा । कथा गतिर्वा वृथिण्याश्च धर्मस्य प्राणिना तथा ॥
 नन्दस्य वचनं श्रुत्वा हृष्टः कमललेचनः । कथा कथितुमारमे विचित्रा मधुरान्विताम् ॥

इति श्रीक्षत्र० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० भगवत्-

न्दसं० एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

अथ नवतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि सानन्दं मानसं यथा । कथा रम्या सुमधुरा पुराणेषु परिष्कृतं म् ॥

परिपूर्णतमो धर्मो धार्मिकाश्च कृते युगे । परिपूर्णतमं सत्यं परिपूर्णतमा दया ॥ २ ॥
 अतीव प्रज्वलद्रूपा वेदाश्चत्वार एव च । वेदाङ्काश्चापि विविधाश्चेतिहासाश्च संहिताः ॥
 पुराणानि सुरम्याणि पञ्चरात्राणि पञ्च च । रुचिराणि सुमद्राणि धर्मशास्त्राणि यानि च ॥
 विप्रा वेदविदः सर्वे पुण्यवन्तस्तपस्विनः । नारायणं ते दद्यान्ति तन्मंत्रं च जपन्ति च ॥
 ब्राह्मणाः सन्निधा वैश्याश्चतुर्वर्णाश्च वैष्णवाः । शूद्रा ब्राह्मणभृत्याश्च सत्यधर्मपरायणाः ॥
 राजानो धार्मिकाश्चैव प्रजापालनतत्पराः । गृह्णन्त्येव प्रजानां च षोडशांशकरानृपाः ।
 करशू-याश्च विप्राश्च पूज्याः स्वच्छन्दगामिनः । संततं सर्वसत्पाठ्या रत्नाधारा वसुधरा
 गुरुमक्ताश्च शिष्याश्च पितृमक्ताः सुतास्तथा । योपितः पतिमक्ताश्च पतिव्रतपरायणाः ॥
 ऋतौ संभोगिनः सर्वे न स्त्रीलुब्धा न लम्पटाः । न मयं दम्युचौर्वाणां न तत्र पारदारिकाः
 तरवः पूर्णफलिनः पूर्णक्षीराश्च धेनवः । बलवन्तो जनाः सर्वे दीर्घाः सौन्दर्यसंयुताः ॥
 लक्षवर्षायुषः केचित्पुण्यवन्तो ह्यरोगिनः । यथा विप्रा विष्णुमक्तास्त्रिवर्णा विष्णुसेविनः ॥
 जलपूर्णा नदा नद्यः संततं कंदरास्तथा । तीर्थपूताश्चतुर्वर्णास्तपःपूता द्विजातयः ॥ १३ ॥
 मनःपूताश्च निखिलाः खलहीनं जगत्प्रयम् । सत्कीर्तिपरिपूर्णं च यशस्यं मङ्गलान्वितम् ॥
 पितरः सर्वकालेषु तिथिकालेषु देवताः । सर्वकालेष्वतिथयः पूजिताश्च गृहे गृहे ॥ १५ ॥
 त्रिवर्णा विप्रमक्ताश्च विप्रभोजनतत्पराः । ब्राह्मणस्य मुक्तं क्षेत्रमनूपरमकण्ठकम् ॥ १६ ॥
 नारायणोत्कीर्तनेन हर्षमुक्तास्तदुत्सवे । न देवानां द्विमानां च विदुषां तत्र निन्दकाः ॥ १७ ॥
 नाऽऽत्मप्रशंसकाः केचित्सर्वे परगुणोत्सुकाः । न शत्रवो जनानां च सर्वे सर्वहिरैपिगः
 पुष्ट्या योपितश्चापि न हि मूर्खाश्च पण्डिताः । न दुःखिनो जनाः सत्ये सर्वेषां रत्नमन्दिरम्
 मणिमणिक्वरत्नीवरत्नसर्वर्णममन्वितम् । न भिक्षुका न रोगार्ताः शो रुहीनाश्च हर्षिताः
 न हि भूषणहीनाश्च नरा नार्थश्च केचन । न पापिनो न धूर्ताश्च न क्षुपार्ता न कुत्सिताः
 जराहीना प्राणिनश्च शश्वद्यौवनसंस्पृताः । ऋषिप्राचिविहीनाश्च निर्विकाराश्च देहिनः
 द्रुक्तो धं सत्ययुगे धर्मः सत्यं दर्शादिकम् । पादहीनश्च त्रेतायां सत्यार्थे द्वापरेऽपि च ॥
 धर्मकपाच्च प्रथमे कलेश्चातिक्रयोऽबलः । दुष्टानां दस्युचौर्याणामङ्कुरः प्रमवेद्द्रुम ॥
 अधर्मनिरताः केचिद्वीताः संगोपिनस्तथा । भीता गुप्ताश्च पुंश्चल्यो भीताश्च पारदारिकाः
 धर्मिष्ठानां भयं शश्वदधर्मिष्ठाश्च कम्पिताः । स्वल्पधर्मरता भूयाः स्वल्पवेदरता द्विजाः ॥
 प्रथमरताः केचित्सर्वे स्वच्छन्दगामिनः । यावत्तिष्ठन्ति तीर्थानि यावत्तिष्ठन्ति साधवः ॥
 यावत्तिष्ठन्ति ग्रामाणां देवाः शास्त्राणि पूजनम् । तावत्किञ्चित्तपः सत्यं स्वर्गवर्माश एव च

श्रुतं मे धन्यमाख्यानं नानाख्यानं सुदुर्लभम् । दुर्गायाः स्तोत्ररानं च जन्मवाशतिवृन्तनम्
स्थितं तत्ते निगादितं हर्षेण च सुखेन च । मत्कृतं बालभागेन चापराद्धं च तत्सम ॥
यत्सुखं न वृत्तं तात पित्रोश्च नृपमन्दिरे । कृते सुखं तत्परं च स्वर्गादपि सुदुर्लभम् ॥
मदीय प्रियवाक्यं च प्रहृत्यं विनय नयम् । परिहासं बहुतरं यशोदा गोपिप्रागणम् ॥
बालकानां समूहं ॥ राधा चापि विशेषतः । एकत्र च स्थितं तेषु बन्धुवर्गेषु कर्मणा ॥
इहैवापि सुखं भुक्त्वा गच्छ गोलोकमुत्तमम् । सार्धं यशोदया तात रोहिण्या गोपिकागणैः
गोपानां बालकैः सार्धं वृषमानेन गोपकैः । राधामात्रा कलावत्या राधया सह यास्यासि
रधाना शतलक्षं च गोलोकादागतं पितः । अमूल्यरत्ननिर्माणं हीरहारपरिष्कृतम् ॥
मणि माणिक्यमुक्तानां गालाजालविभूषितम् । वह्निशुद्धाशुकै रम्यैराच्छन्नं पीतवर्णकैः ॥
पार्षदप्रवरै रम्यैर्वैष्टित श्रेतचामरैः । सद्गन्तर्दर्पणै रम्यैर्गोपिकाभिश्च गोपकैः ॥ ११ ॥
वेष्टितं च तदारुह्य कौतुकाद्यास्तरसि ध्रुवम् त्यक्त्वा च पार्थिवं देहं दिव्यदेहं विधाय च ॥
अयोनिर्संभवा राधा राधामाता कलावती । यास्यत्येव हि तेनैव नित्यदेहेन निश्चितम् ॥
पितृणां मानसी कन्या धन्या मान्या कलावती । कन्या च सीतामाता च दुर्गामाता च मेनका
अयोनिर्संभवा दुर्गा तारा सीता च सुन्दरी । अयोनिर्संभवास्ताश्च कन्या मेना कलावती ॥
इत्येवं कथितं तात गोपनीयं सुदुर्लभम् । वरोऽयं दत्तस्तुभ्यं च मया च दुर्गाया तया ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा प्रयुवाच अनेश्वर । पुनरेव जगन्नाथं तद्भक्त्यै मत्तवत्सलम् ॥

नन्द उवाच—

युगानां च चतुर्णां च यं यं धर्मं सनातनम् । क्रमेण कृष्ण विस्तीर्णं कृत्वा मा कथय प्रभो ॥
कालिशेषे भवेद्यद्युणदोष कलेस्तथा । का गतिर्वा पृथिव्याश्च धर्मस्य प्राणिना तया ॥
नन्दस्य वचनं श्रुत्वा हृष्टः कमललोचनः । कथा कथितुमारम्भे विचित्रा मधुरान्विताम् ॥

इति श्रीक्षत्र० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उत्त० नारद० भगवत्-

नन्दसं० एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥

अथ नवतितमोऽध्यायः ।

श्रीकृष्ण उवाच—

शृणु नन्द प्रवक्ष्यामि सानन्दं मानसं यथा । कथा रम्या सुमधुरा पुराणेषु परिष्कृता मया ॥

कपर्दकषटाध्यक्षो राजेन्द्रो हि घटेश्वरः । वृद्धाङ्गुष्ठसमा लोका वृक्षाः शाकसमास्तथा ॥
 तालानां नारिकेलानां पननानां तथैव च । फलानि सर्वपाण्येव तत्सुद्रं च ततः परम् ॥
 जलमाननपात्रेण सस्येन वाससा तथा । विहीनं मन्दिरं सर्वं गृहणापपरिष्कृतम् ॥ १९ ॥
 गन्धकेन परिवृतं दीपहीनं तपोयुतम् । हिस्रनन्तुमयाद्भिता जनाः सर्वे च पापिनः ॥
 सर्वे च कैलहाविष्टा पञ्चस्यः कलहप्रियाः । रूपवत्यो न कामिन्यो न राश्यापि न रूपिणः ॥
 नद्यो नदाः कंदराश्च तडागाश्च सरोवराः । जलपद्मविहीनाश्च जलहीना घनास्तथा ॥
 अपत्यहीना नार्यश्च कामुक्यो नारसंयुताः । अश्वत्थच्छेदिनः सर्वे वृक्षहीना वसुंधरा ॥
 फलहीनाश्च तरवः शाखा स्तम्भविहीनकाः । फलानि स्वादुहीनानि चान्नानि च जलानि च
 मानवाः कटुवस्त्रारो निर्दया धर्मवर्जिताः । तस्मिन् द्वादशादित्याः संहरिष्यन्ति मानवान्
 सर्वाङ्गान्श्च तापेन बहुवृष्ट्या अनेश्वर । अवशिष्टा च पृथिवी कयामाश्रावशोपिता ॥ २० ॥
 कलौ गते च पृथिवी क्षेत्रं वर्षागते तथा । पुनः सत्यप्रवृत्तिश्च भविष्यति क्रमेण वै ॥
 इत्येवं कथितं सर्वं गच्छ तात मनं सुखम् । अहं दुग्धमुखो बालः पुत्रस्ते कथयामि किम्
 नवनीतं धृतं दुग्धं दधि तत्रं परिष्कृतम् । स्वस्तिकं शुभकर्मार्हं मिष्टान्नं च सुधोपमम् ॥ २१ ॥
 मिष्टद्वयं च यत्किञ्चित्पितृदेवनिमित्तकम् । भुक्तं बलाच्च तत्सर्वं बालानां रोदनं बभूव ॥
 तत्समस्वापराधं मे बालदोषः पदे पदे । त्वं पिता तव पुत्रोऽहं यशोदा जननी मम ॥
 मदीयं परिहारं च यशोदां रोहिणीं वद । कुमारास्याच्छ्रुतं सर्वं सोऽहमित्येवमीप्सितम् ॥
 कीर्तयिष्यसि तत्सर्वं सर्वं गोकुलवासिनम् । बालः करोति संसर्गं बन्धूनां बन्धुभिः सह
 बालः करोति विच्छेदं विरोधं प्रीतिमेव च । बालः सृष्टिं च कुरुते बालश्च परिभालनम् ॥
 बालः करोति सानन्दं बालः संहरते प्रजाः । सुखं दुःखं भयं शोकं शरां मृत्युं च जन्म च
 सर्वं कर्मानुरोधेन बाल एव करोति च । सर्वं बालकृतं तात विस्मयं न शनं मन ॥ २२ ॥
 कृतस्त्वं गोकुले वैश्यो नन्दो वैश्याधिपो नृपः । वसुदेवसुतोऽहं च मधुरायामहो कुनः ॥
 विप्रा मे कंसभीतेन त्वद्वहे च समर्पितः । पितुः परः पिता त्वं च माता मातुः पराऽपि वा
 मया दत्तेन ज्ञानेन पार्वत्या च अनेश्वर । त्वय मोहं महाभाग गच्छ तात सुखं गृहम् ॥

नन्द उवाच—

स्मर वृक्षावनं तात रम्यं पुण्यं महोत्सवम् । गोकुलं गोकुलं रम्यं सुन्दरं यमुनातटम् ॥
 रमणीनां सुरम्यं च स्वप्नियं रासमण्डलम् । गोपालिका गोपबाजन्ययोदां रोहिणी प्रियाम्
 प्राणाविशं राविकां न कथं स्मरामि दुष्टक । वारमेकं स्वल्पदिनं गोकुलं गच्छ वत्सक

फलैर्दोषनिघेस्तात गुण एको महानपि । मानसं संभवेत्पुण्यं सुकृतं न हि दुष्कृतम् ॥१९॥
तीर्थादिके गते तात नष्टो धर्माश्च एव च । फलरूपश्च धर्मश्च यथा युक्तं निशाकरः ॥

नन्द उवाच—

तीर्थान्येतानि सर्वाणि तिष्ठन्त्येव कियद्दिनम् । साधवो ग्राम्यदेवाश्च शास्त्राण्येतानि वरसक

श्रीकृष्ण उवाच—

फली दशसहस्राणि हरिगतिष्ठति मेदिनीम् । देवानां प्रतिमा पूजया शास्त्राणि च पुराणकम्
सर्वमपि तीर्थानि गङ्गादीनि सुनिश्चितम् । तदर्थं ग्रामदेवाश्च वेदाश्च विदुषामपि ॥२०॥
अधर्मः परिपूर्णश्च तदन्ते च फली पितः । एकवर्णा भविष्यन्ति वर्णाश्चत्वार एव च ॥२१॥
न मन्त्रपूजोद्गाहश्च न हि सत्यं न च क्षमा । स्त्रीस्त्रीकाररतो नित्यं ग्राम्यधर्मप्रधानतः ॥
न यज्ञमन्त्रं तिलकं ब्राह्मणानां च नित्यशः । संध्याशास्त्रविहीनाश्च विप्रवंशाः श्रुता अपि
सर्वे सार्धं च सर्वेषां भक्षणं नियमच्युतम् । अमक्ष्यमस्ता लोकाश्च चतुर्वर्णाश्च लम्पटाः ॥
नारीषु न सती काचिपुंश्चली च गृहे गृहे । करोति तर्जनं कान्तं भृत्यतुर्यं च कम्पितम् ॥
नाराय दत्त्वा मिष्टान्नं ताम्बूलं वस्त्रचन्दनम् । न ददात्येव चाऽऽहारं स्वामिने दुःखिने पितः
पुत्रेण भर्तिसतस्तातः शिष्येण भर्तिसतो गुरुः । प्रजाभिस्ताडितो भूपो भुवेन पीडिताः प्रजाः
वस्युषोरैश्च दुष्टैश्च शिष्टाश्च परिपीडिताः । सत्यहीना च वसुधा क्षीरहीनाश्च धेनवः ॥२२॥
स्वरूपक्षीरे घृतं नास्ति नवनीतं च नित्यशः । सत्यहीना जनाः सर्वे नित्यं मिथ्या वदन्ति च
शौचसंध्याशास्त्रहीना ब्राह्मणा वृषवाहकाः । सूपकाराश्च शूद्राणां शूद्राणां शवदाहकाः ॥
शूद्रस्त्रीनिरताः शश्वच्छूद्रा विप्रवधूरताः । स्वादन्ति यस्य विप्रस्य भक्ष्यं च परिपाचकाः ॥
मातुः परां तस्य पत्नीं शूद्रा गृह्णन्ति लम्पटाः । भृत्यश्च हत्वा राजानं स्वयं राजा भविष्यति
नारी हत्वा पतिं कामाद्भजेज्जारं च कौतुकात् । पुत्रश्च पितरं हत्वा स्वयं भूपो भविष्यति ॥
सर्वे स्वच्छन्दनिरताः शिशनोदरपरायणाः । वस्त्ररा व्याधियुक्ताश्च कुत्सिताश्च कुचैलकाः
विक्षुण्णमन्त्रलिप्ताश्च मिथ्यायन्त्रप्रचारकाः । जातिहीनाश्च गुरवो वयोहीनाश्च निन्दकाः ॥
राजानश्चापि श्लेष्ठाश्च यवना धर्मनिन्दकाः । सत्कीर्तिमपि साधूनां कुर्वन्त्युन्मूलनं मुदा ॥
पितृदेवद्विजातीनामतिथीनां च नित्यशः । पूजा नास्ति गुरुणा च पित्रोश्च पूजनं स्त्रियाः ॥
स्त्रीवधूनां गौरवं च स्त्रीणां च सततं पितः । चोरः सत्कुलजातिश्च ब्रह्मदेवस्वहारकः ॥
मानं वहन्ति लोभेन युगधर्मेण कौतुकात् । देवायतनहीनं जगत्सर्वं भवाकुलम् ॥ २२ ॥
अरानकं च दुर्नीतं सततं कलिदोषतः । बुभुक्षिताः कुचैलाश्च दरिद्रा व्याधिनो नराः ॥

कपर्दकघटाभ्यसो राजेन्द्रो हि घटेश्वरः । वृद्धाद्गुष्ठसगा लोका वृक्षाः शाकसमास्तथा ॥
 तालानां नारिकेलानां पनपानां तथैव च । फलानि सर्वपाण्येव तत्क्षुद्रं च ततः परम् ॥
 जलपाजनपात्रेण सस्येन वाससा तथा । विहीनं मन्दिरं सर्वं गृहणावपरिष्कृतम् ॥ ५९ ॥
 गन्धकेन परिवृतं दीपहीनं तपोयुतम् । हिस्रमन्तुमयाद्भिता जनाः सर्वे च पापिनः ॥
 सर्वे च कैलहाविष्टा पुंश्चल्यः कलहप्रियाः । रूपवत्यो न कामिन्यो नराश्चापि न रूपिणः ॥
 नद्यो नदाः कंदराश्च तडागाश्च सरोवराः । जलपद्मविहीनाश्च जलहीना घनास्तथा ॥
 अपत्यहीना नार्यश्च कामुवयो नारसंयुताः । अधत्यच्छेदिनः सर्वे वृक्षहीना वसुंधरा ॥
 फलहीनाश्च नरपः शाखाः स्कन्धविहीनकाः । फलानि स्वादुहीनानि चान्नानि च जलानि च
 मानवाः कटुवक्त्रो निर्दया धर्मवर्जिताः । तस्मिन्ने द्वादशादिस्थाः सहरिष्यन्ति मानवान्
 सर्वास्त्रमूँश्च तापेन बहुवृष्ट्या व्रजेश्वर । अवशिष्टा च पृथिवी कथामाश्रयशोपिता ॥ ६० ॥
 कलौ गते च पृथिवी क्षेत्रं वर्षागते तथा । पुनः सत्यप्रवृत्तिश्च पवित्र्यति क्रमेण वै ॥
 इत्येषं कथितं सर्वं गच्छ तात जनं सुखम् । अहं दुग्धमुखो बालः पुत्रस्ते कथयामि किम्
 नवनीतं धृतं दुग्धं दधि तर्कं परिष्कृतम् । स्मृतिकं शुभकर्महे मिष्टानं च सुघोषमम् ॥ ६१ ॥
 मिष्टद्रव्यं च यत्किंचित्पितृदेवनिमित्तकम् । मुक्तं बलाच्च तत्सर्वं बालानां रोदनं बद्धम् ॥
 तत्समस्वापराधं मे नाददोषः पदे पदे । त्वं पिता तव पुत्रोऽहं यशोदा जननी मम ॥
 मदीयं परिहारं च यशोदां रोहिणीं वद । कुपारास्याच्छ्रुतं सर्वं सोऽहमित्येवमाप्सितम् ॥
 कीर्तयिष्यसि तत्सर्वं सर्वं गोकुलवासिनम् । कालः करोति संसर्गं बन्धूनां बन्धुभिः सह
 कालः करोति विच्छेदं विरोधं प्रीतिमेव च । कालः सृष्टिं च कुर्वते कालश्च परिणामम् ॥
 कालः करोति सानन्दं कालः संहरते प्रजाः । सुखं दुःखं भयं शोकं जरां मृत्युं च जन्म च
 मर्त्यं कर्मभूमेन काल एव करोति च । सर्वं कालकृतं तात विस्मयं न जनं जन ॥ ७२ ॥
 कुतस्त्वं गोकुले वैश्यो नन्दो वैश्याधिपो नृपः । वसुदेवसुतोऽहं च मथुराशामहो कुनः ॥
 पित्रा मे कंसपीतेन त्वद्गृहे च समर्पितः । पितुः परः पिता त्वं च माता मातुः पराऽपि वा
 मया दत्तेन ज्ञानेन पारित्या च व्रजेश्वर । त्यज मोहं महामाग गच्छ तान् सुखं गृहम् ॥

नन्द उवाच—

स्मर वृन्दावनं तान् रम्यं पुण्यं महोत्सवम् । गोकुलं गोकुलं रम्यं मुन्दरं यमुनातटम् ॥
 रमणीनां सुरम्यं च त्वत्प्रियं रासपण्डितम् । गोपालिक गोपनाश्रययोदां रोहिणीं प्रियाम्
 प्राणाविशं राविकां न रुषं स्मरसि पुत्रक । वारमेकं स्वल्पदिनं गोकुलं गच्छ वरत्मक

इत्येवमुक्त्वा नन्दश्च क्रोडे कृष्णं चकार सः । नेत्राश्रुणा च पूर्णेन तं सिषेच शुचाऽन्वितः ।
चुचुम्ब तद्रण्डयुगं कृत्वा वसासि मोहतः । सानन्दः परमानन्दो मगवांस्तमुवाच सः ॥

इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० भगवज्जन्मसं०
नवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥

अथैकनवतितमोऽध्यायः ।

धीमगवानुवाच—

निपेकेन परिप्लव्धो विभेदस्तेन वा भवेत् । सणेन दर्शनं तेन निपेकः केन वार्यते ॥ १ ॥
गमनागमनार्थं चाप्युद्धवः कथयिष्यति । प्रस्थापयामि तं शशिं विज्ञास्यसि ततः पितः ॥
यशोदां रोहिणीं चैव गोपिकां गोपचालजान् । प्राणाधिकां राधिकां तां गत्वा संबोधयिष्यति
एतस्मिन्नन्तरे तत्र वसुदेवश्च देवकी , बलदेवश्चोद्धवश्च तथाऽङ्कुरश्च सत्वरम् ॥ ४ ॥

वसुदेव उवाच—

नन्द एवं बलवाज्जानी सहन्धुश्च सखा मम । त्यज मोहं गृहं गच्छ वत्सस्तेऽयं यथा मम
दूरीभूता गोकुलाच्च मधुरा नास्ति बान्धवः । महोत्सवे सदानन्दे नन्द द्रक्ष्यसि पुत्रकम्
देववपुवाच—

यथाऽयमावयोः पुत्रस्तथैव भवतो ध्रुवम् । सालसः केन हे नन्द शुचा देहो हि लक्ष्यते
एकादशाब्दं सबलः स्थित्वा ते मन्दिरे सुखम् । कथं स्वल्पदिनेनैव शोकमस्तो भविष्यति
तिष्ठ पुत्रेण सार्धं च मधुराया किमदिनम् । पूर्णचन्द्राननं पश्य जन्म त्वं सकलं कुरु ॥

धीमगवानुवाच—

गच्छोद्धव सुखं मद्रं भविष्यति तव प्रियम् । प्रहर्षं गोकुलं गत्वा यशो दा रोहिणीं प्रसूम्
गोपचालममूर्हं च राधिकां गोपिकागणम् । संबोधयाऽऽध्यात्मिकेन महत्तेन शुचादिदश
नन्दतिष्ठन् सानन्दं मन्मातुराज्ञया शुचा । नन्दस्थितिं मद्रिनयं यशोदां कथयिष्यसि ॥
इत्येवमुक्त्वा श्रीकृष्णः पित्रा पात्रा नलेन च । अङ्ग्रेण समं तूर्णं ययावत्पश्चरं गृहम् ॥
उद्धवो रजनीं स्थित्वा मधुरायां च नारद । पमाते प्रययो दक्षिं रथं पृन्दावनं वनम् ॥

इति धीमदः० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० एकनव-

नितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

=====

अथ द्विनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

श्रीकृष्णपेरितो हृष्टः पणम्य च गणेश्वरम् ! स्पर्त्तास्यणं शंभुं दुर्गां लक्ष्मीं सरस्वतीम्
गङ्गां च मनसि दधात्वा दिगीशं तं महेश्वरम् । प्रनगामोद्धवश्चैव दृष्ट्वा मङ्गलमूचकम् ॥
शुभात् दुन्दुभिं घण्टानन्दं शङ्खध्वनिं तथा । हरिशठं च संगीतं शुश्राव मङ्गलध्वनिम् ॥ ३ ॥
पतिपुत्रवती सखी प्रदीपं मालयदर्पणम् । परिपूर्णं कुम्भं दक्षिणजलानि च ॥ ४ ॥
दूर्वाङ्कुरं शुरुवाणं रजनं काञ्चनं मधु । ब्राह्मणानां ममूहं च कृष्णमारं वृषं घृतम् ॥
सद्योमांसं गजेन्द्रं च नृजेन्द्रं श्वेनघोटकम् । पताकां नकुञ्चं चापं शुकुं पुष्पं च चन्दनम् ॥
हृष्टवैषं पयि कल्याणं प्राप वृन्दावनं वनम् । ददर्श पुरतो वृक्षं भाण्डोरे वटमक्षयम् ॥
स्निग्धपर्णं रक्तवर्णं पुष्पदं तीर्थमीप्सितम् । सुवेशान्वाञ्जलाश्चैव रत्नमूषगभूषितान् ॥
वदनो बलकृष्णोऽपि रुदतश्च शुषाऽन्वितान् । तानावाप्त्य ययौ दूरं प्रविश्य नगरं मुदा ॥
ददर्श नन्दशिबिरं रचितं विश्वधर्मगा । मणिरत्नविनिर्माणं युक्तमागिक्यहीरकैः ॥ १० ॥
परिच्छिन्नं मनोरमं सद्गन्तकलशान्वितम् । द्वारं चित्रं त्रिविचित्रादयं दृष्ट्वा च प्रविशेशतः ॥
अवरुह्य रथात्तूर्णं तस्थौ तत्प्राङ्गणे मुदा । यशोदा रोहिणी शीघ्रं पप्रच्छ कुशलं परम् ॥
आसनं च अलं गां च मधुरीकं ददौ मुदा । क नन्दः क बलः कृष्णः सत्यं तत्कथयौद्धव ॥
उद्धवः कथयामास सर्वं मद्रं क्रमेण च । सार्धं च बलकृष्णाभ्यां नन्दः सातनन्दपूर्वकम् ॥
आवास्थपि विलम्बेन कृष्णोपनयनागधि । युष्माकं कुशलं तत्त्वं विज्ञाय त्रिविपूर्वकम् ॥
अहं यास्यामि मधुरा यशोदे शृणु सावतम् । श्रुत्वा मङ्गलवार्तां च यशोदा रोहिणी मुदा ॥
ब्राह्मणाय ददौ रत्नं सुवर्णं वस्त्रनीप्सितम् । उद्धवं भोजशमाप्तं निष्टालं च सुषोऽरमम् ॥
मणिश्रेष्ठं च रत्नं च ददौ तस्यै च हीरकम् । वाद्यं च वादयामास मद्रं नानाविधं तथा ॥
ब्राह्मणान्भोजयामास करयावासु मङ्गलम् । वेदाश्च पाठयामास परवानन्दपूर्वकम् ॥ १२ ॥
शंकरं पूजयामास विप्रद्वारा परं विष्णुम् । नागोपहारैर्नैवेद्यैः पुष्पधूपप्रदीपकैः ॥ २० ॥
चन्द्रनैर्वस्त्राभ्यर्च्यैर्भेषुगन्धघृतादिभिः । मयानीं पूजयामास श्रीवृन्दास्वदेवताम् ॥ २१ ॥
योऽशेषचरैर्द्रव्यैर्बलिभिर्विविधैर्भुजे । महिषाणां शनं शुद्धं छागलानां सहस्रकम् ॥ २२ ॥
मेयागामयुनं शुद्धं युक्तमादाय पञ्चकम् । ब्राह्मणेभ्यः स्वर्णशतं घेनूनां च शनं तथा ॥
प्रददौ दक्षिणां तूर्णं कृष्णकल्याणहेतवे । उद्धवं पूजयामास सादरं च पुनः पुनः ॥
समाश्वास्य यशोदां च रोहिणीं गोपवल्कलान् । वृद्धान्गोपालिकाः सर्वाः प्रथूरासमण्डलम्

ददर्श रासं रुचिरं चन्द्रपण्डलवर्तुलम् । श्रीरामकदलीस्तम्भशतैरपशोभितम् ॥२६॥
 युक्तैश्च स्निग्धवसनैश्चन्दनानां च पल्लवैः । पट्टमूत्रनिनद्धैश्च श्रियुक्तमाल्यजालकैः ॥
 दधिलज्जफलेः पट्टैः पुष्पैर्दूर्वाङ्कुरैरपि । चन्दनगुल्फस्तूरीकुङ्कुमैः पारसंस्कृतम् ॥
 वेष्टितं रक्षितं यत्नाद्गोपिकानां त्रिकोटिमिः । श्रिलसैः सुन्दरै रभ्यैः संसक्तं रतिमन्दिरैः ॥
 लक्ष्मणैः परिवृतं कृष्णागमनशङ्कितैः । यमुना दक्षिणा कृत्वा प्रययौ मालतीवनम् ॥
 चन्दनानां चम्पकानां यूथिकानां तथैव च । केतकीमाधवीनां च वनं कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥
 बकुलानां वज्जुशानामशोकानां च काननम् । मल्लिकानां पलाशानां शिरीषाणां तथैव च ॥
 धात्रीणां शङ्खनानां च कर्णिकानां वनं तथा । नागेश्वराणां विपिनं लवङ्गानां तथैव च ॥
 वनं च शालतालानां हिन्तालानां वनं तथा । पनसानां रसालानां लाङ्गलीनां मनोहरम् ॥
 मन्दारकाननं रम्यं वामं कृत्वा च सत्वरम् । दृष्ट्वा कुन्दवनं रम्यं संप्राप्य मधुकाननम् ।
 पुष्कोकिलानां शम्भवेन मधुरेण समन्वितम् । मधुमत्समूहानां मधुरभानिपूरितम् ॥३६॥
 वन्यवृक्षैः परिवृतं मां वीकाचारमोष्पितम् । वानेन वन्यपुष्पाणां परितः सुरभीकृतम् ॥
 तद्दृष्ट्वा राजमार्गेण यशोवोक्तेन साप्रतम् । यथै शशिं निरद्विशं रहस्यं वदरीवनम् ॥
 श्रीफलानां च निम्बानां नारिङ्गाणां वनं तथा । पत्रानां करवीराणां तुलसीनां च काननम् ॥
 दृष्ट्वा रक्तिमवर्णं च सुषक्तफलमीरितम् । तदेव वामतः कृत्वा विवेश कदलीवनम् ॥
 अनीय निर्जने रम्ये ददर्श राक्षिकाश्रमम् । मणीन्द्राणां च प्राकारं परिहादुर्गवेष्टितम् ॥
 आर्यगम्यं रिपुणां च मित्राणां सुगमं सुखम् । गोप्यं सकेतमार्गं च रसकैः परिरक्षितम् ॥
 नानानिभविचित्राद्य निर्मितं विध्वज्जर्मणा । मणीन्द्रमुक्तामणिक्पहीरहारोज्ज्वलं परम् ॥
 रत्नेन्द्रमारचितं रत्नस्तम्भैः सुशोभितम् । रत्नसोपानसंसक्तमग्निदरेण मनोहरम् ॥४४॥
 अमरुपरत्नरचितं कलशैः परिशोभितम् । वह्निशुद्धाशुक्लाभिश्च पत्राश्रमिः परिष्कृतम् ॥
 सद्गन्तव्यार्णोत्पृष्टं चर्चितं श्वेतचामरैः । ददर्श भिहङ्गारं च युक्तं रत्नरूपाटकैः ॥४६॥
 द्वारोपरि विचित्रं च रम्यं वृन्दावनं वनम् । वदन्वचाननं रम्यं तद्व्रह्महरणादिकम् ॥
 विध्वज्जर्मविराचिनं सुरम्यं रासपण्डलम् । नानारत्नमुटीरं च गोपगोपीसमन्वितम् ॥४८॥
 रतिनं गोपिकावर्तवैरहर्षितमनोहरैः । स्वच्छन्दाचरणैः शश्वदभितर्कितमिर्मुदा ॥ ४९ ॥
 तद्द्वारं पुरतो दृष्ट्वा विलङ्घ्य च न जगाम सः । त्रितीयं द्वारदुल्लङ्घ्य तस्मादुत्तमभीप्सितम् ॥
 द्वारं चतुर्थं संप्राप्य सर्वमाद्यं विलक्षणम् । तत्पश्चात्पश्यं द्वारं दृष्ट्वा निप्रसूतमम् ॥
 द्वारपट्टं च प्रययौ सर्वत्र रुचिरं परम् । रामगणगोर्मुदं भित्तिभिर्गमनोहरम् ॥
 दशवनां विष्णोश्च शृंगिणं गगमण्डलम् । यमुनामल्लवेष्टिं च रचितां विदध्वज्जर्मणा ॥

गोपिकानां सहस्रेण षष्ठं द्वारं च रासितम् । रत्नेन्द्रसारनिर्माणमूषणैर्मूषितेन च ॥ ५४ ॥
 सदस्नः षण्डहस्तेन हारकैर्मूषितेन च , मणोन्द्रमुक्तामाणिक्यहारहरान्वितेन च ॥ ५५ ॥
 माधवी तत्प्रधाना सा पश्यच्छ सांप्रतं शिवम् । ददौ प्रत्युत्तरं सर्वं क्रमेण च स उद्धवः ॥
 गत्वा विज्ञापयामास राधाप्रियसखीगणम् । सा माधवी महादृष्टा तत्र संस्थाप्य तं मुदा ॥
 ध्रुवा मङ्गलवार्ता च राधाप्रियसखीगणैः । कृत्वा शङ्खचर्चिं षण्णामृदङ्गपटहम्बनम् ॥
 कृत्वा निर्मञ्जनें शीघ्रमुद्धवं भियर्भागतम् । हृष्टा प्रवेशयामास राधाभ्यन्तरमुत्तमम् ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं गत्वा मन्दिरमुत्तमम् । वददर्शं पुरतो राधां कुङ्का चन्द्रकलोपमाम् ॥
 सुवक्त्रधनेत्रां च शयानां शोकमूर्तेराम् । रुदतीं रक्तवदनां ह्रिष्टां च त्पक्तमूषणाम् ॥
 निम्बेष्टां च निराहारां सुवर्णवर्णकुण्डलाम् । शुष्किताधरकण्ठां च किञ्चिन्निश्वाससंयुताम् ॥
 प्रणनाम च तां हृष्ट्वा मत्तिनम्रात्मकं वरः । पुलकाद्वितमर्वाङ्गो भवत्या भक्तः स उद्धवः

उद्धव उवाच—

• वन्दे राधापदार्पणं जं ब्रह्मादिमुरवन्दिनम् । यत्कीर्तिः कीर्तनेनैव पुनाति भुवनत्रयम् ॥
 नमो गोकुलवामिन्यै राधिकायै नमो नमः । शतशृङ्गनिवासिन्यै चन्द्रावत्यै नमः ॥ १९ ॥
 तुलसीवनवापिन्यै वृन्दारण्यै नमः । रासमण्डलवासिन्यै रासेश्वर्यै नमः ॥ २० ॥
 विराजातीरवासिन्यै वृन्दायै च नमः । वृन्दावनविलासिन्यै कृष्णायै च नमः ॥ २१ ॥
 नमः कृष्णपिण्डायै च शान्तायै च नमः । कृष्णवक्त्राऽन्वितायै च तत्प्रियायै नमः ॥ २२ ॥
 नमो वैकुण्ठवासिन्यै महादक्ष्यै नमः । विद्याविष्ठातृदेव्यै च सरस्वत्यै नमः ॥ २३ ॥
 सर्वैश्वर्याविदेश्यै च कमलायै नमः । पद्मनाभप्रियायै च पद्मायै च नमः ॥ २४ ॥
 महाविष्णोश्च माझे च पराद्यायै नमः । नमः सिन्धुमतायै च मर्त्यलक्ष्यै नमः ॥ २५ ॥
 नागधण्डपिण्डायै च नागाधण्डायै नमः । नमोऽस्तु विष्णुमाधायै वैष्णव्यै च नमः ॥ २६ ॥
 महामायास्वरूपायै संपदायै नमः । नमः कल्याणरूपिण्यै शुभायै च नमः ॥ २७ ॥
 माझे चतुर्णां वेदानां सावित्र्यै च नमः । नमोऽस्तु बुद्धिरूपायै ज्ञानदायै नमः ॥ २८ ॥
 नमो दुर्गाविनाशिन्यै दुर्गादेव्यै नमः । तेजःसु सर्वदेवानां पुरा कृतयुगे मुदा ॥ २९ ॥
 अधिष्ठानकृतायै च प्रकृत्यै च नमः । नमस्त्रिपुरहारिण्यै त्रिपुरायै नमः ॥ ३० ॥
 सुन्दरीषु च रम्यायै निर्गुणायै नमः । नमो निद्रास्वरूपायै निर्गुणायै नमः ॥ ३१ ॥
 नमो दक्षसुतायै च नमः सत्यै नमः । नमः शैलसुनायै च पार्वत्यै च नमः ॥ ३२ ॥
 नमो नमस्तपस्विन्यै ह्युमायै च नमः । निराहारम्बरूपायै ह्यपर्णायै नमः ॥ ३३ ॥

उद्धव उवाच—

उद्धवेत्यमिषानं मे सत्रियोऽहं वरानने । प्रेषितः शुभवार्तार्थं कृष्णो न परमात्मना ॥७॥
तवान्तिकं समायातः पार्षदोऽहं हरेरपि । कृष्णस्य बलदेवस्य शिवं नन्दस्य सांप्रतम् ॥

राधिकोवाच—

अस्ति तद्यमुनाकूलं सुगन्धिपवनोऽस्ति सः । तस्य कोष्ठकदम्बानां मूलमस्त्येव सांप्रतम्
पुण्यं वृन्दावनं रम्यं तद्विद्यमानमीप्सितम् । पुंस्कोकिलानां विलतं तत्पत्रं चन्दनचार्चितम् ॥
चतुर्विधं च भोज्यं च मधुवानं च सुन्दरम् । दुरन्तो दुःखदोऽप्यस्ति पापिष्ठो मन्मथस्तथा
ते च रत्नप्रदीपाश्च ज्वलन्ति रासमण्डले । मणीन्द्रसारनिर्माणमस्त्येव रतिमन्दिरम् ॥
गोपाङ्गनागणोऽस्त्येव पूर्णचन्द्रोऽस्ति शोभितः । सुगन्धिपुष्परचिनं तत्पत्रं चन्दनचार्चितम् ॥
ताम्बूलं रतिमोहार्हं कर्पूरादिमुर्मस्तकृतम् । सुगन्धिमालतीमारुपं श्वेतचर्मरत्नवर्णम् ॥
मुक्तमणिक्वयसंसक्तहीरहारमनोहरम् । कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च पात्रपूर्णं च चन्दनम् ॥
नानोपकाननं रम्यं रम्यक्रीडाभारोवरम् । सुगन्धिपुष्पोद्यानं च पद्मध्रेणीमनोहरम् ॥
अस्त्येवं सर्वविभक्तः प्राणनाथः कुतो मम । हा कृष्ण हा रमानाथ कासि मे प्राणवल्लभ
क वाऽपराधो दास्याश्च दासीदोषः पदे पदे । इत्येवमुक्त्वा सा देवी पुनर्मूर्धामवाप सा
चेतनां कारयावास पुनरेव स उद्धवः । ता दृष्ट्वा परमाश्चर्यं मेने क्षत्रियपुंगवः ॥
सखीभिः सद्यभिः शश्वत्सेवितां श्वेतचामरैः । गोपीनां च त्रिललैश्च सुप्रियैः प्रियसेविताम्
दिवानिशं वेष्टितां च गोपीनां शतकोटिभिः । काचित्कज्जलहस्ता च काचिन्माख्यधराऽपरा
काचित्सिन्दूरहस्ता च काचिद्गोरोचनाकरा । काचिच्चन्दनपात्रं च हस्ते कृत्वा च तिष्ठति ॥
काचिद्दर्पणहस्ता च काचित्कुङ्कुमवाहिना । कस्तूरीपात्रमेष्टं च काचिद्ब्रह्मति तत्र वै ॥
काचिच्चर्मकपात्रं च करे धृत्वा च तिष्ठति । मधुमिर्मधुरैः पूर्णं पात्रं धृत्वा शुभाऽन्वेता
काचित्सुगन्धितैलं च गृहीत्वा परितिष्ठति । काचिद्ब्रह्मति ताम्बूलं कर्पूरादिमुच्चासितम् ॥
काचिद्वासितमच्छं च जले धृत्वा च तिष्ठति । क्रीडापुच्छलिका काचिच्चित्रादद्या पारिरसति
काचिद्ब्रह्मति कन्दूर्कं काचिच्च रत्नभूषणम् । वह्निशुद्धाशुक्लं काचिदमृत्यं पारिरसति
काचिद्ब्रह्मदोषहारं च गृहीत्वा परिवर्तते । काचिच्च केशवेशार्थं करोति माख्यमीप्सितम्
काचित्कङ्कतिक्रमं धृत्वा पुरतः परितिष्ठति । काचिद्यावकहस्ता च काचिद्वात्रीरसं मुदा ॥
दूरतोऽपि वहत्येवं मीता च परितिष्ठति । काचिद्गीता मिथ्यै स्तौति काचिद्गोदिति शोकतः
काचित्तां बोधयेत्येवं विदग्धा विरहातुराम् । काचिदुत्तानतप्ता च स्निग्धतले मनोहरे

गौरीलोकविलासिन्यै नमो गौर्यै न० । नमः कैलासवासिन्यैः माहेश्वर्यै न० ॥ ८० ॥
 निद्रायै च दयायै च श्रद्धायै च न० । नमो धृत्यै क्षमायै च ८७मायै च न० ॥ ८१ ॥
 तृष्णायै क्षुद्रस्वरूपायै स्थितिकर्ष्यै न० । नमः संहाररूपिण्यै महामार्यै न० ॥ ८२ ॥
 मयायै चामरायै च मुक्तिदायै न० । नमः स्वधायै स्वाहायै शान्त्यै चान्त्यै न० ॥ ८३ ॥
 नमस्तुष्ट्यै ॥ पुष्ट्यै च दयायै च न० । नमो निद्रास्वरूपायै श्रद्धायै च न० ॥ ८४ ॥
 क्षुरिपपासास्वरूपायै छज्जायै च न० । नमो धृत्यै क्षमायै च चेतनायै न० ॥ ८५ ॥
 सर्वशक्तिस्वरूपिण्यै सर्वमात्रे न० । अग्नौ द्वाहस्वरूपायै भद्रायै च न० ॥ ८६ ॥
 शोभायै पूर्णचन्द्रे च शरत्पद्ये न० । नास्ति मेदो यथा देवि दुग्धघावत्ययोः सदा ॥ ८७ ॥
 ययैव गन्धभूयोश्च ययैव जलशैत्ययोः । ययैव शब्दनभसोऽर्ज्योतिःसूर्यकरोर्यया ॥ ८८ ॥
 लोके वेदे पुराणे च शायमाधवयोऽतथा । चेतनं कुरु कस्याणि देहि मामुत्तरं सति ॥
 इत्युक्त्वा चोद्धवस्तत्र प्रणनाम पुनः पुनः । इत्युद्धवकृतं स्तोत्रं यः पठेद्भक्तिपूर्वकम् ॥
 इह लोके सुखं भुक्त्वा यात्यन्ते हारिमन्दिरेम् । न भवेद्बन्धुविच्छेदो रोगः शोकः सुदारुणः
 प्रोषिता स्त्री लभेत्कान्तं भार्याभेदी लभेत्प्रियाम् । अपुत्रो लभते पुत्राभिर्धनो लभते धनम् ॥
 निर्भूमिर्लभते भूमिं प्रजाहीनो लभेत्प्रजाम् । रोगाद्विमुच्यते रोगी बद्धो मुच्येत बन्धनात्
 मया मुच्येत भीतस्तु मुच्येताऽऽपन्न आपदः । अस्पृष्टकीर्तिः सुयशा मूर्खो भवति पाण्डितः

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राधास्तोत्रं
 नाम द्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

अथ त्रिनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

उद्धवस्तवर्नं श्रुत्वा चेतना प्राप्य राधिका । विलोक्य कृष्णाकारं च तमुवाच शुचाऽन्विता ॥
 राधिकोवाच—

किन्नाम भवतो वरस केन वा मेरितो भवान् । आगतो वा कुन इति ब्रूहि मा केन हेतुना ॥
 कृष्णाकृतिस्त्वं सर्वाङ्गैर्मन्ये त्वां कृष्णपार्षदम् । कृष्णस्य कुशलं ब्रूहि बलदेवस्य सापतम् ॥
 नन्दस्तिष्ठति तत्रैव हेतुना केन तद्वद । समाश्रम्यति गोविन्दो रम्यं वृन्दावनं वनम् ॥ ४ ॥
 पुनर्द्रष्टव्यमि तस्यैव पूर्णचन्द्रमुखं शुभम् । पुनः क्रीडां कारिष्यामि तेनाहं रासमण्डले ॥
 नले च विहारिष्यामि पुनर्वा सखिभिः सह । श्रीनन्दनन्दनङ्गे च पुनर्दास्यामि चन्दनम् ॥

उद्धव उवाच—

उद्धवेत्यमिधानं मे सन्नियोऽहं वरानने । प्रेषितः शुभवार्तार्थं कृष्णेन परमात्मना ॥७॥
तवान्तिकं समायातः पार्श्वेऽहं हरेरपि । कृष्णस्य बलदेवस्य शिवं नन्दस्य सांप्रतम् ॥

राधिकोवाच—

अस्ति तद्यमुनाकूलं सुगन्धिपवनोऽस्ति सः । तस्य कोलिकदम्बानां मूलमस्त्येव सांप्रतम्
पुण्यं वृन्दावनं रम्यं तद्विद्यमानमोष्मितम् । पुंस्कोकिलानां विलतं तत्त्वं चन्दनचर्चितम् ॥
चतुर्विधं च भोज्यं च मधुपानं च सुन्दरम् । दुरन्तो दुःखदोऽप्यस्ति पापिष्ठो मन्मथस्तथा
ते च रत्नमदीपाश्च ज्वलन्ति रासमण्डले । मणीन्द्रसारनिर्माणमस्त्येष रतिमन्दिरम् ॥
गोपाङ्गनागणोऽस्त्येष पूर्णचन्द्रोऽस्ति शोभितः । सुगन्धिपुष्परचित्रं तत्त्वं चन्दनचर्चितम् ॥
ताम्बूलं रतिमोहार्हं कर्पूरादिमुमंस्कृतम् । सुगन्धिमालतीमारुच्यं श्वेतचमरदर्पणम् ॥
मुक्त्यागणिकयसंसक्तह्रीरहारमनोहरम् । कस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च पात्रपूर्णं च चन्दनम् ॥
नानोपकाननं रम्यं रम्यक्रीडासरोवरम् । सुगन्धिपुष्पोद्यानं च पद्मश्रेणीमनोहरम् ॥
अस्त्येष सर्वविभवः प्राणनाथः कुतो मम । हा कृष्ण हा रमानाथ कासि मे प्राणवल्लभ
ह वाऽपराधो दास्याश्च दासीदोषः पदे पदे । इत्येवमुक्त्वा सा देवी पुनर्मूर्धामवाप्त सा
चेतनां कारयामास पुनरेव स उद्धवः । तां दृष्ट्वा परमाश्चर्यं मेने क्षत्रियपुंगवः ॥
सखीभिः सद्यभिः शश्वत्सेवितां श्वेतचामरैः । गोपीनां च त्रिलसैश्च सुप्रियैः प्रियसेविताम्
दिवानिशं वेष्टितां च गोपीनां शतकोटिभिः । काचित्कज्जलहस्ता च काचिन्मास्यचराऽपरा
काचित्सिन्दूरहस्ता च काचिद्गोरोचनाकरा । काचिच्चन्दनपात्रं च हस्ते कृत्वा च तिष्ठति ॥
काचिद्दर्पणहस्ता च काचित्कुङ्कुमवाहिका । कस्तूरीपात्रमेष्टे च काचिद्ब्रह्मति तत्र वै ॥
काचिच्चक्रपात्रं च करे धृत्वा च तिष्ठति । मधुभिर्मधुरैः पूर्णं पात्रं धृत्वा शुभाऽन्विता
काचित्सुगन्धितैलं च गृहीत्वा पारितिष्ठति । काचिद्ब्रह्मति ताम्बूलं कर्पूरादिमुवासितम् ॥
काचिद्वासितमञ्चलं च जलं धृत्वा च तिष्ठति । क्रीडापुत्तलिकां काचिच्चित्राद्या पारिरसति
काचिद्ब्रह्मति कन्दर्कं काचित्च रत्नभूषणम् । वह्निशुद्धाशुकं काचिदमृत्यं पारिरसति
काचिद्भक्ष्योपहारं च गृह्णन्तीति पारिवर्तते । काचिच्च केशवेशार्थं करोति मास्यमोष्मितम्
काचित्कङ्कटिका धृत्वा पुरतः पारितिष्ठति । काचिथावकहस्ता च काचिद्वात्रीरसं मुदा ॥
दूरतोऽपि वहत्येवं मीता च पारितिष्ठति । काचिद्गीता मिथा स्तौति काचिद्रोदिति शोकतः
काचित्तां बोधयेत्येवं विद्वा विरहातुराम् । काचिदुत्तापतप्ता च स्निग्धतल्पे मनोहरे

स्थापयेद्वाहद्वारं स्निग्धपद्मदले शुभे । एवंभूतां च तां दृष्ट्वा चोवाच पुनरुद्धवः ॥
सुप्रियं कर्णपीयूषं विनयेन च भीतिवत् ॥ ३१ ॥

उद्धव उवाच—

जाने स्थां देवदेवीशां सुल्लिग्धां सिद्धयोगिनीम् । सर्वशक्तिस्वरूपां च मूलप्रकृतिमीश्वरीम्
श्रीदामशापाद्धरणीं मातां गोलोककामिनीम् । कृष्णप्राणाधिकां देवीं तद्रसःस्थलवासिनीम्
शृणु देवि प्रवक्ष्यामि श्रुत्वा त्वार्तापभीप्सिताम् । सुस्थिरं सखिमिः सार्वं हृदयस्निग्धकारिणीम्
दुःखदायामिदग्धायाः सुभाषर्पणरूपिणीम् । विरहस्याधिमुक्ताया रसायनसर्पां शुभाम् ॥
तत्र तिष्ठति नन्दोऽयं सानन्दो मुदितः सदा । निमग्नितश्च वसुना कृष्णोपनयनावधि ॥
गृहीत्वा रुबलं कृष्णं साङ्गे मङ्गलकर्मणि । स नन्दः परमानन्दो मुदाऽऽयास्यति गोकुलम् ॥
आगम्य कृष्णो मुदितः प्रणम्य मानरं पुनः । नक्तमायास्यति मुदा पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
अचिराद्दृक्ष्यति सति श्रीकृष्णमुखपङ्कजम् । सर्वं विरहदुःखं च संत्यक्ष्यति च तापतम् ॥
सुस्थिरा भव मातस्त्वं त्यज शोकं सुदारुणम् । वह्निशुद्धांशुकं रम्यं परिचाप महर्षिना ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणग्रहणं कुरु । गृहाण चन्दनं स्निग्धं कस्तूरीकुङ्कुमान्वितम् ॥ ४२ ॥
कुरुष्व केशसंस्कारं मालतीमारुभूषितम् । सुवेपं कुरु वस्त्राणि गण्डे च विप्रपत्रकम् ॥
सिन्दूरविन्दुं सीमन्ते कस्तूरीचन्दनान्वितम् । अलक्तकाक्तं चरणं युक्तं यावकभूषणैः ॥
कुरुष्व तिष्ठ चोत्तिष्ठ रत्नसिंहासने वरे । सङ्कष्टहन्तं तत्त्वं त्यज सार्वं शुचा सति ॥ ४३ ॥
मुदद्भ्य कृष्णेन मनसा विशुद्धं मधुरं मधु । संस्कृतं भासितं तोयं ताम्बूलं च सुवासितम् ॥
रत्नेन्द्रसारनिर्माणपर्यङ्के सुमनोहरे । वह्निशुद्धांशुवाक्ते च मालतीमारुभूषिते ॥ ४४ ॥
सुगन्धिपुक्ते कस्तूरीजातीचम्पकचन्दनैः । परितो मालतीमारुपहीरहारविभूषिते ॥ ४५ ॥
मणिन्द्रमुक्तमाणिक्यमुन्दरैश्च परिष्कृते । पुष्पमारुणोपधाने च मङ्गलार्हे मुदाऽन्विता ॥
शशं कुरु देशि गोपीभिः सेविता सदा । करोतु सेवनं शश्वत्पियालिः श्रेयचामरैः ॥
पशरदिन्दसेवां च गोपीभक्ता मनोहरे । सद्रत्नसारनिर्माणपर्यङ्के सुमनोहरे ॥ ४६ ॥
इत्येवमुक्त्वा स मुने पुनस्तूष्णीं बभूव ह । प्रणम्य पादपद्मं च ब्रह्मादिसुरवन्दितम् ॥ ४७ ॥
उद्धवस्य वचः श्रुत्वा सतिमा राधिका सती । यौतुकं च ददौ तस्मै रत्नमाराङ्गुलीयकम्
अमूल्यं मुन्दरं रम्यं विश्वकर्मविनिर्मितम् । मुक्तेदंशुपीनवर्गं मुदोषं सुपदीवत् ॥ ४८ ॥
कृष्णाप वह्निना दत्तमपूर्वं राधमण्डले । गणिकुण्डलयुग्मं चामूल्यरत्नविनिर्मितम् ॥
अमूल्यरत्ननिर्माणं सर्वभूषणभीटितम् । वह्निशुद्धांशुकं रत्ननिर्माणनायकम् ॥ ४९ ॥

हीरहारविनिर्माणं हारं च सुमनोहरम् । पुरा दत्तं च सुप्रीत्या कृष्णाय वरुणेन च ॥
 श्रीमूर्येण च यदत्तं श्रीकृष्णाय स्नपन्तकम् । प्रदत्तं कौ(यौ)वृकं तस्मै यदत्तं हरिणा पुरा
 यदत्तं च महेन्द्रेण रत्नसिंहासनं वरम् । तत्प्रदत्तं मुदा देव्या तस्मै प्रीत्या च राघवा ॥
 मणीन्द्रसारनिर्माणं छत्ररत्नं मनोहरम् । मुक्तामाणिक्यसारेण हीरहारसमन्वितम् ॥
 विचित्ररत्नपद्मेन चित्रिनं वारुणं सदा । शोभिन् परितस्थान्यै रत्ननिर्माणदर्पणैः ॥६१॥
 पदत्तं ब्रह्मणा प्रीत्या हरये रासमण्डले । सुप्रीत्या राघवा तत्र प्रदत्तमुद्धवाय च ॥६२॥
 मणिसारविनिर्माणं मणिराजविराजितम् । जपामाल्यं सङ्कनं च यदत्तं शंमुना पुरा ॥
 तदेव दत्तं तस्मै चाप्यमूल्यं पुण्यदं शुभम् । जन्ममृत्युजरान्याविहरं चातिमनोहरम् ॥
 चन्द्रकान्तमणिं रभ्यं चन्द्रदत्तं परिकृतम् । चन्द्रावलीं ददौ तस्मै मुदीपं पूर्णचन्द्रवत् ॥
 विशुद्धं मधुपूर्णं च मधुपात्रं यदस्यम् । धर्मेण यत्प्रदत्तं च तदत्तं प्रियया हरेः ॥६३॥
 जलभोजनपात्रं च शुद्धं स्वर्णविनिर्मितम् । मिष्टानं परमालं च ददौ सुखादुपेष्टकम् ॥
 भोजनं कारयित्वा च कर्पूरादिमुवासितम् । ताम्बूलं च ददौ शीघ्रं माल्यं सुस्निग्धचन्दनम्
 शुभाशिशं च प्रददौ वाञ्छितं प्रवरं वरम् । ज्ञानं कृष्णेन यदत्तं गोलोके रासमण्डले ॥
 पुरुषाणां शतं यावन्निश्चलां कमलां ददौ । विद्या यशस्करां शुद्धां यशः कीर्तिं सुनिर्मलाम्
 सर्वसिद्धिं हरेर्दास्यं हरिमर्त्तिं च निश्चलाम् । पार्षदप्रवरत्वं च पार्षदं च हरेरिति ॥७१॥
 वरं प्रसादं दत्त्वा च समुत्थाय मुदाऽन्वितम् । वह्निशुद्धाशुके धृत्वा चामूल्यं रत्नमूषणम्
 हीरहारं रत्नमालां परिधाय मनोहराम् । सिन्दूरं कज्जलं पुष्पमाल्यं सुस्निग्धचन्दनम् ॥
 रत्नसिंहासनस्य तं पूजिता पूजितं मुदा । वेष्टिता हर्षनिग्तं गोपीना शनकोटिभिः ॥
 तद्यकाञ्चनवर्णाभा शतचन्द्रममप्रभा ॥ ७४ ॥

राधिकोवाच—

सत्यमायाभ्यसि हरिः सत्यं निष्कपटं वदः । वद तत्त्वं मयं त्यक्त्वा सत्यं ब्रूहि सुसंपदि
 परं कृपशताद्रापी वरं वापीशतात्क्रतुः । वरं क्रतुशतात्पुत्रः सत्यं पुत्रशतात्किञ्च ॥
 न हि सत्यात्परो धर्मो नानृतापातकं परम् ॥ ७७ ॥

उद्धव उवाच—

सत्यमायाभ्यसि हरिः सत्यं द्रक्ष्यामि सुन्दरि । प्रुवं त्यक्ष्यसि संतापं दृष्ट्वा चन्द्रमुक्तं हरेः
 मदर्शनान्महाभागे गतस्ते निरहवचरः । नानाभोगसुखं भुक्त्वा तत्र चिन्तां दुरत्ययाम्
 अहं प्रस्थापयाम्यामि गत्वा मधुपुरीं हरिम् । विधाय तत्प्रबोधं च कार्त्तवन्त्यत्करिष्यामि

* विदायं कुरु मे मातर्यास्यामि हरिसंनिधिम् सर्वं तं कथयिष्यामि त्वद्वृत्तान्तं यथोचितम्
राधिकोवाच—

गमिष्यसि यदा वत्स मधुरा सुपनोहराम् । शृणु दुःखकथा काचित्तिष्ठ वत्स स्थिरो भव
मां विस्मृतो न भवसि विरहज्वरकातराम् । कथयिष्यसि मत्कान्तं ध्रुवं प्रस्थापयिष्यसि
नारीणा मनसो वार्तां को वा जानाति षण्डितः । किञ्चिच्छास्त्रानुसारेण प्रकरोति निरूपणम्
वेदा वक्तुं न शक्ताश्च शास्त्राणि किं वदन्ति च । कथयिष्यामि त्वा सर्वं पुत्र कृष्णं च वक्ष्यामि
गेहे वने न भेदो मे पश्चादिषु तथा नृप । किं वा जलं किमु स्वप्नमहानं च दिवानिशम्
आत्मानं च न जानामि चोदयं चन्द्रसूर्ययोः । सणं प्राप्य हरेर्वार्तां चेतनं मे बभूव ह ॥
कृष्णाकृतिं च पश्यामि शृणोमि मुरलीध्वनिम् । कुलं लज्जा भवं त्यक्त्वा चिन्तयामि हरेः पदम्
संप्राप्य सर्वजगतामीश्वरं प्रकृतेः परम् । न ज्ञानं मायया तस्य ज्ञात्वा गोपपतेर्मम ॥ ८८ ॥
ध्यायन्ते यत्पदाम्भोजं वेदा ब्रह्मादयः सुराः । स भर्तिततो मया नोपादृदि शक्यमिदं मम
तत्पदाम्भोजवेदामिर्गुणप्रस्तावतोऽपि वा । तद्भक्त्या यत्ततो नानो ध्यातो ध्यामेन पूजया
तत्रापि मङ्गलं सर्वं हर्षमायुर्यवस्थितम् । विघ्नं च हृदि संतापस्तद्विच्छेदे ततोद्वेग ॥
क्रीडाप्रीतिर्न भविष्य तादृशीष्टा पुनर्मम । तादृशं भेदसौभाग्यं निर्मेने नै च संगमः ॥ ९२ ॥
मृगशवनं न यास्यामि तत्सङ्गे पुनरुद्वेग । चन्दनं वा न दास्यामि नन्दनन्दनयससि ॥
माला तस्मै न दास्यामि न द्रक्ष्यामि मुखाम्बुजम् । मालतीनां केनकोना चरन्तानां काननम्
पुनरेव न यास्यामि सुन्दरं रासमण्डलम् । हरिसङ्गे न यास्यामि रम्यं चन्दनकाननम् ॥
पुनरेव न यास्यामि मलयं रत्नमन्दिरम् । माघशीला वनं रम्यं रहस्यं मधुराननम् ॥ ९६ ॥
श्रीलण्डनाननं रम्यं स्वच्छं चन्द्रसरोवरम् । विस्पन्दकं सुरवनं नन्दनं पुष्पभद्रकम् ॥
भद्रकं हरिणा सार्धं न यास्यामि पुनः पुनः । क्व सा रम्यं विस्मिता माघवे माघवीलता ॥
क्व गता माघरी रात्रिः क्व मधुः क्व विभावसः । इष्येऽमुं वा सा रात्रा ध्यात्वा कृष्णवदा-
म्बुजम् ॥ ९९ ॥ पुनर्मूर्च्छा ॥ मंप्राप्य रुदती पुच्छान्तिता ॥ १०० ॥

इति श्रीमल० महा० नारदना० धीकृष्णनन्दन० उत्तर० रामोदयसं०

त्रिनयनमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥

अथ चतुर्नवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

उद्धवो विस्मयं प्राप्य भयं च विपुलं मुने । चेतनं कारयामास तामुवाच मृतामित्र ॥१॥
तद्वक्तिं समभिज्ञाय स्वात्मानं यत्कृतं ह्ययम् । सुच्छं मेने जगत्सर्वं दृष्ट्वा भाग्यवतीं सतीम्

उद्धव उवाच—

चेतनं कुरु वरुणाणि जगन्मर्तनमोऽस्तु ते । त्वमेव प्राक्तनं सर्वं कृष्णं द्रक्ष्यसि सांप्रतम् ॥
त्वत्तो विश्वं पवित्रं च त्वम्पादरजसा मही । सुपावेत्रं त्वद्वदनं पुण्यवत्यश्च गोपिकाः ॥
लोकाः त्वामेव गायन्ति संगीतैर्मेङ्गलस्तवैः । त्वत्सुशीर्णि च देवाश्च सनकाद्याश्च संततम् ॥
कनपापहरां पुण्यां तीर्थपूजां च निर्मलाम् । हरिभक्तिं यदा मद्रा सर्वविघ्नविनाशिनीम् ॥
त्वमेव राधा त्वं कृष्णस्त्वं पुमान्प्रकृतिः पन्था । राधाभाववयोर्भेदो न पुराणे श्रुतौ तथा ॥
राधिका मूर्छिता दृष्ट्वा पश्चात्कृत्वा तमुद्धवम् । उवाच भावधी गोरी राधायाः पुरतः स्थिता

माधव्युवाच—

किं वा चोरस्य कृष्णस्य रूपं वा वेपमुत्तमम् । किं सुखं विभवं किं वा गौरवं चाप्यनुत्तमम् ॥
किं वा तद्धीर्यैश्वर्यं शौर्यं वा दुरतिक्रमम् । किं वा सिद्धं प्रसिद्धं वा किं वा दुर्लभं गुणोत्तमम्
इतो वा कुत आयातः पुनरेव कुनो गतः । मालको गोपवेपक्ष नहि राजात्मनः पुमान् ॥
एवं किं स्मरसि कल्याणि गोपालं नन्दनन्दनम् । आत्मानं रक्ष यत्नेन कः प्रियः स्वात्मनः परः

मालत्युवाच—

धिकत्वां रावेऽतिनिर्लेप्तां तनैव जीवनं मृया । जयतो युवतीना च करोपि सुपशःक्षयम्
नारीणां गोपनं कार्यं सुवक्त्रे स्वयशःक्षयम् । यत्नेन चक्षुषो वाऽर्हं सखि संचरणं कुरु ॥
अन्तरे पतिभावं च संगोप्य भावनं कुरु । न वै जातिश्च शत्रूणा मित्राणा च सुरेश्वरैः ॥
शत्रुः कार्यवशेनैव मित्रं च कर्मणा भवेत् । स्वकार्यमुद्धरेत्प्रज्ञः कार्यध्वंसेन मूर्खता ॥१५॥
कः कस्य वल्लभो राधे कः कस्याप्रिय एव च । कार्यं च समर्थं ज्ञात्वा सन्तः कुर्वन्ति संततम्
शत्रुर्धनापहारी च प्राणहर्ता ततः परः । कटुवक्ता दुःखदाता शत्रूणा लक्षणं शृणु ॥१७॥
स्वकुलात्त्वा वहिष्कृत्य विसृज्य शोकसागरे । गृहीत्वा चेतनं प्राणालिपुषो दारुणो गतः ॥
किं किं स्मरसि मूढे हि त्यज शोकं सुदारुणम् । आत्मानं रक्ष यत्नेन कः प्रियः स्वात्मनः परः

पद्मावत्युवाच—

भवता कथितं पूर्णं यमुनाजलसंनिधौ । गरसस्य रतिदूरं नारीणां न सुखं प्रिये॥२॥
 विद्युज्ज्वाला जले रेखा खलानां प्रीतिरेव च । न नीतिर्नीतिशास्त्रेषु सुविधासः खलेषु च॥
 यदा त्वं यमुनाकूले मुखं वीक्ष्य हरेरहो । सस्मितं सकटाक्षं च पुनः कृत्वाऽस्य गोपनम्॥
 पुनः पुनस्तथं संवीक्ष्य स्वया त्यक्तं च चेतनम् । गृहं त्यक्त्वा गुरुमयं सखीनां वचनं शुभम्
 संततं ध्यायसे कृष्णं नाऽऽहारं जीवनं तथा । फ कृष्णो मधुरावां च कापि त्वं कदलीवने॥
 त्वं यदि स्थजसि प्राणाद्याऽऽविर्भवसि सोऽधुना । काले द्रक्ष्यसि स्वात्मानं यदि रक्षसि सुन्दरि

चन्द्रमुखुवाच—

प्राक्तेन शुभं सर्वं सुखं च विभवश्चिरम् । दुःखं शोको प्राक्तेन विपत्संवच सांपतम् ॥
 भारते पुण्यभूमौ च सर्वेषामीप्सिते वरे । लभेत्पतिं हरिं कान्तं तपसा प्रकृतेः परम् ॥
 तथाऽपि प्रदहेद्वात्रं कामबाणेन सांपतम् । अस्था, शत्रुः कथं चन्द्रो मधुरां मधुमाघतौ ॥
 शंकरेण प्रदग्धोऽभूत्पुनरेव स मन्मथः । चन्द्रं भक्षतु राहुश्च पुनश्चोद्धमनं तथा ॥३०॥
 मधुश्च मित्रशोकेन प्राणास्त्यक्त्वा ययौ यमम् । सुधासिन्धुश्च चेन्दुर्यो विषसिन्धुश्च मां प्रति
 सुवेपः स्याज्जलद्वह्निश्चन्दनं तद् घृताहुतिः । संततं प्रदहेद्वात्रं सुगन्धश्च समीरणः ॥
 त्यक्त्वाहारा मम सखी पश्य श्रसिति जीवति । प्रशंसा कुरु कृष्णस्य मुखेन कुरुनन्दन ॥
 तन्नामस्मृतिमात्रेण तद्गुणश्रवणेन च । तद्वार्तथा च शुभया सहसा चेतनं भवेत्॥३१॥

शशिकलोवाच—

त्वं किं भाववि जानसि वृष्णमात्मानमीश्वरम् । यं तं ब्रह्माऽथो देवा वेदाश्चत्वार एव च॥
 ध्यायान्ति संततं सन्तः पादपद्मं सुरेष्ठितम् । यन्ना सरस्वती दुर्गा सोऽनन्तोऽपि महेश्वरः ॥
 यं न जानन्ति सिद्धेन्द्रा मुनीन्द्रा मनवस्तथा । सर्वात्मनः कुतो रूपं निर्गुणस्य कुतो गुणाः॥
 सत्यमुक्तं च सत्यस्य यत्तदेव यथोचितम् । वस्ते मारावतरणे पृथिव्याश्च मनोहरम् ॥
 सु माह्लाङ्कं रम्यं भक्तानुग्रहविग्रहम् । किमनिर्वचनीयं च रूपं जनमनोहरम् ॥३२॥
 कोटिकन्दर्पलावण्यं लीलावाम शुभाश्रयम् । यत्पादपद्ममधुरं मधु मन्दाकिनीजलम् ॥
 दध्ने शिरसि भक्त्या च सर्वेशः शंकरः परः । शश्वत्करोति वैरागी तीर्थकीर्तेश्च कीर्तनम् ॥
 क्षणं नृत्यति भक्त्या च पञ्चवक्त्रेण गायति । आहारं सूपणं वस्त्रं परित्यज्य दिग्म्बरः ॥
 ब्रह्म ज्योतिःस्वरूपं च ध्यात्वा शुभं सुनिर्मलम् । ब्रह्मा च तपसा जन्म नयत्येष हि सेवया
 शेषः सनत्कुमारश्च सिद्धसंघश्च योगविन् ॥ ३३ ॥

मुशीलोवाच—

निर्मञ्छनाहं न भवेत्तस्य कामशतं शतम् । चन्द्रोऽधिनीकुमारो वा रूपेषु केन गण्यते ॥
असंख्येषु च विधेषु ब्रह्मविष्णुशिवारयः । मुनयो मनवः सिद्धा भक्ताः सन्तश्च संततम्
ध्यायन्ते यत्पदाम्बोजं निर्गुणस्याऽऽत्मनश्च वै । वेदाः स्तोत्रं न शक्ताश्च यमीशं च सरस्वती
जडामृता च पीता च स्तवनेन समापयेत् । सहस्रवक्त्रः स्तवने कम्पितश्च निरन्तरम् ॥
वेदानां जनको ब्रह्मा स्तोत्रेण तस्य ह्रीश्वरः । तं सत्यं नित्यमीशं च माधवी परिनिन्दति ॥
अपवित्रा सभा मूना गोपीनां जीवनं वृथा । तामु पुण्यवती राधा ध्यायने यं दिवानिशम् ॥
यज्ञामस्मृतिमात्रेण कोटिजन्मानितं सखि । कृत्वापमयं शोकः प्रणश्यति न संशयः ॥

रत्नमालोवाच—

दधार वामहस्तेन शैलं गोवर्धनं हरिः । ततः किं तद्यशः शौर्यं जगतां जनकस्य च ॥
शैलानां च महलं यो भेत्तुं शक्तश्च दैत्यराट् । लीलामात्रेण तेषां च लक्षं हन्तुं क्षमो हरिः
यदंशकलया जातः सूक्तो विष्णुराश्वरः । वसुधां दशनाग्रेण चोदधार च लीलया ॥
शैलानां च सहस्राणि यत्र सन्ति महीतले । दैत्याश्च वाऽप्यसंख्याश्च बीराः शूरान्तयैव च
तेनैव कर्मणा तस्य न शौर्यं न च पौरुषम् । न यशश्च प्रशंसा वा सखि सर्वात्मनाऽऽत्मना

पारिजातोवाच—

सप्तद्वीपा च वसुधरा सशैलवनसागरा । काञ्चनीभूमिसहिता सर्वाधारा मनोहरा ॥ ९१ ॥
सप्त स्वर्गाश्च विविधा ब्रह्मलोकावपि प्रिये । विविधाः सुन्दराश्चैव पातालानां च पञ्च च ॥
एतैः परिमितं विश्वं ब्रह्माण्डं ब्रह्मणा कृतम् । महद्विष्णोर्लोमकूपे तदेवं चाणुवर्त्तिष्यतम् ॥
तस्य पावन्ति लोमानि तानि विश्वानि सन्ति च । स एव योदशांशश्च कृष्णस्य परमात्मनः
तस्यैव किं यशः शौर्यं महिमानमनूपमम् । धम्मरी गौरकन्या च किं वा जानाति माधवी ॥

माधव्युवाच—

मया यदुक्तं न ज्ञात्वा मूढा जल्पन्ति गोपिकाः । उद्धव शुणु मे वाक्यं यन्मया कथितं शुभम्
स्वेच्छया सगुणो विष्णुः स्वेच्छया निर्गुणो भवेत् । भुवो भारावतरणे गोपवेषः शिशुर्विभुः ॥
यदि वेदाः पुराणानि सिद्धाः सन्तश्च संनतम् । ब्रह्मेशशेषभक्ताश्च न जानन्ति यमीश्वरम् ॥
तं किं जानामि मूढाऽहं धम्मरी गोपकन्यका । तथाऽपि मद्बचः सत्यं श्रूयतां वत्स तत्सणम्
किमनिर्वचनीयं च रूपं शौर्यं यशो बलम् । वीर्यं वेषं च सिद्धिं चाप्यन्यो वा यो गुणो हरेः
स्वेच्छामयस्य तस्यैव सगुणस्य च सांपतम् । किमनिर्वचनीयं च वर्तते तद्विशेषणम् ॥

निर्गुणस्य च विष्णोश्च देहहीनाय स्वात्मनः यत्ने च किमाख्येयं तस्य रूपादिकं च किम्
मां निन्दति महामूढा न मुद्धा वचनं मय । एषा जानाति किं मूढा तं सत्यं प्रकृतेः परम् ॥
उच्योतिःस्वरूपं परमं परमात्मानमीश्वरम् । नमनिर्वचनीयं च भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
एतत्पादपद्मं पद्मा सा त्रैलोक्यजननी परा । सेवते कर्मिणा भीता द सीवत्सततं मिया ॥ ७० ॥
विष्णुमाया च प्रकृतिर्मूलरूपा सनातनी । ब्रह्मस्वरूपा परमा भीता दक्षिणपार्श्वतः ॥ ७१ ॥
सरस्वती जह्नीमूता भीता च परमेश्वरी । स्तोत्रं न शक्ता वेदाः किं स्तुवन्ति परमेश्वरम् ॥
तासां तद्वचनं श्रुत्वा बोद्धवो भक्तिविह्वलाः । पुलकाश्रितसर्वाङ्गो रुरोद च पपात च ॥
मूर्त्तिं संपाप्य भक्त्या च ध्यात्वा तं परमेश्वरम् । तुच्छं मेने स चाऽऽत्मानं गोपी
भक्त्याऽप्युवाच सः ॥ ७४ ॥

उद्धव उवाच—

धन्यं यशस्यं द्वीपानां जम्बूद्वीपं मनोहरम् । यत्र भारतवर्षं च पुण्यदं शुभदं तथा ॥ ७५ ॥
वणिजां च पुण्यकृतं वाणिज्यस्थलमीप्सितम् । अत्र कृत्वा सुपुण्यं च भुङ्क्तेऽन्यत्र शुभं फलम्
धन्यं भारतवर्षं तु पुण्यदं शुभदं वरम् । गोपीवादाब्जरजसा पूतं परमनिर्मलम् ॥ ७७ ॥
ततोऽपि गोपिका धन्या मान्या योपिस्मृ भारते । नित्यं पश्यन्ति राधायाः पादपद्मं सु-
पुण्यदम् ॥ ७८ ॥

पट्टिर्वर्षमहस्त्राणि तपस्तप्तं च ब्रह्मणा । राधिकापादपद्मस्य रेणूनामुपलब्धये ॥ ७९ ॥
गोलोकवासिनी राधा कृष्णप्राणाविका परा । तत्र श्रीदामशापेन वृषभानमुताऽधुना ॥
ये ये भक्ताश्च कृष्णस्य देवा ब्रह्मादयस्तथा । राधायाश्चापि गोपीनां कलां नाहेति षोडशीम्
कृष्णमर्क्तिं विजानाति योगीन्द्रश्च महेश्वरः । राधा गोप्यश्च गोपाश्च गोलोकवासिनश्च ये
किंचित्सन्तत्कुमारश्च ब्रह्मा चेद्विपर्ययतथा । किंचिदेव विज नन्ति सिद्धा भक्ताश्च निश्चितम्
चन्दोऽहं कृतकृत्योऽहमागतो गोकुलं यतः । गोपिकाभ्यो गुरुभ्यश्च हरिभक्तिं लभेऽबलाम्
मधुरां च न यास्यामि तीर्थकीर्तेश्च कीर्तनम् । श्रोष्यामि किंकरो भूत्वा गोपीनां जन्ममन्त्रानि
न गोपीभ्यः परो भक्तो हरेश्च परमात्मनः । यादृशीं लेभिरे गोप्यो भक्तिं नान्ये च तादृशीम्

फलावत्पुत्राच—

वितृणां मानसी कन्या धन्या मेना कन्यारत्नी । वयं सिद्धो भगिन्यश्च भ्रमामः पृथिवीतले
धन्या जनकपरनी त सीतामाता पतिव्रता । अयोनिस्तपसा राधा अहं चायोनितपसा ॥
राधा श्रीदामशापेन वृषभानमुता भूवि । सन्तकुमारशापेन वयमेव महिम्ने ॥ ८९ ॥
सीरोदसागरं रम्यं श्वेतद्वीपं मनोहरम् । दिव्यो भगिन्यो भक्त्या च विष्णुं द्रष्टुं गता वयम्

अभ्युत्थानादि न कृतं बोधादामाञ्छशाप ह । सनत्कुमारो भगवान्योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥

सनत्कुमार उवाच—

मूढास्तिष्ठत भूमौ च पुनः स्वर्गं न यास्यथ । मर्त्यप्राणिप्रिया भूत्वा चाहंकारेण हेतुना ॥
पुनर्वरं च प्रत्येकं ददौ तुष्टो द्विजेश्वरः विष्णोर्विश्वस्य शैलस्य हिमाधारस्य कामिनी ॥
उपेष्टा मवत्तु त्वत्कन्या भविष्यत्येव पार्वती । घन्या प्रिया तु मवत्तु योगिनो जनकस्य च
तस्य कन्या महालक्ष्मीः सतिादेवी भविष्यति । वृषभानस्य वैश्यस्य योगिनां प्रवरस्य च ॥
दुर्भासस्य शिष्यस्य वनिष्ठा च बलावती । भविष्यति प्रिया साक्षी द्वापरान्ते च गोकुले
कलावतीमुता राधा देवी गोलोकवासिनी । श्रीदामगोपशापेन भविष्यति न संशयः ॥
ईशो ब्रह्मेशशेषाणां भारवतरणेन च । आगमिष्यति पृथ्वीं च पुण्यक्षेत्रं च भारतम् ॥
कलावती वृषभानः कौतुकात् कन्यया सह । जीवन्मुक्तश्च गोलोकं गमिष्यति न संशयः
घन्या च सतिाया सार्धं वैकुण्ठं च गमिष्यति । मेनका योगिनी सिद्धा पार्वत्याश्च वरेण च
कल्पान्ते विष्णुलोके च लक्ष्मीवन्मोदते चिरम् । विना विपत्त्या महिमा केषां कुत्र भविष्यति
कर्मणा च गने दुःखे प्रभवेद्दुर्लभं सुखम् । पुरा पितॄणां कन्याश्च स्वर्गमोगाविष्ठासिकाः
लक्ष्मीसमा वरेणापि विप्रस्य विष्णुदर्शनात् । कर्मक्षयं चाप्यस्माकं बभूव विष्णुवर्शनात् ॥
पुण्येन तेन त्रिषेण कुमारस्यापि दर्शनम् । श्रुतं तत्र कुमारस्य ज्ञानं परमदुर्लभम् ॥
ब्रह्मविष्णुशिवादीनां सिद्धानां जगतामपि । ईश्वरः परमात्मा च श्रीकृष्णः प्रकृतेः परः
निर्गुणश्च निरीहश्च परः स्वेच्छामयो वरः ॥ १ ॥

तुलायुवाच—

सर्वप्राणिषु देवाश्च तिष्ठन्त्येव पृथक्पृथक् । प्राणो विष्णुश्च विश्वी मनो ब्रह्मा च चेतना
प्रकृतिर्बुद्धिरूपा च सर्वशक्त्यधिदेवता । ज्ञानस्पृहः शंभुश्च स्वयं धर्मश्च पूरुषः ॥
निर्गुणः परमात्मा च तद्ब्रह्म प्रकृतेः परम् । स एव कृष्णः साक्षी च कर्मणां जीविनामपि
मोक्षा च सुखदुःस्थानां जीवस्तत्प्रातिविम्बकः । चक्षुषोश्चन्द्रसूर्यौ च जिह्वायां च सरस्वती
वसुंधरा त्वचि सदा बाह्योस्ते लोकपालकाः । आत्मनश्चापि ते सर्वे परं चारकरूपिणः ॥
आत्मन्येव प्रियास्ते च सर्वे गच्छन्ति जीविनः । यथा संसारं संसारे नरदेह(व)मिवानुगाः ॥
तस्मात्सर्वात्मनाऽऽत्मानं भजन्ति संततं सदा । सन्तश्च परया मवत्या ध्यायन्ते योगिनो मुदा
वर्षिणां कर्मणा साक्षी कुतः कर्म च गोपनम् । अन्नर्षाभौ च कृष्णश्च प्रचारं कुरुते मुदा

कालिकोवाच—

नरा बालाश्च वृद्धाश्च युवानस्त्रिविधास्तथा । देवादयश्च ये सिद्धाः सर्वे जानन्ति तं परम्

सांप्रतं मूर्छितां राधां युक्तो बोधयितुं बुधः । अत्र युक्तिः प्रधाना त्वं तां प्रबोधय चोद्धव

उद्धव उवाच—

चेतनं कुरु वरुणाणि जगन्मातर्निबोध माम् । उद्धवं कृष्णभक्तस्य किंकरस्यापि किंकरम्
प्रसादं कुरु मातर्मा यास्यामि मथुरा पुनः । न स्वतन्त्रः पराधीनो योपादारुमयी यथा
यथा वृषो वशीभूतो वृषबाहस्य संततम् । तथा मातर्जगत्सर्वे जगन्नाथस्य निश्चितम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राघोद्धवसं०

चतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥

=====

अथ पञ्चनवतितमोऽध्यायः ।

=====

नारायण उवाच—

उद्धवस्य वचः श्रुत्वा चेतनं प्राप्य राधिका । सा चोवाच समुत्पाय रत्नसिंहासने वरे
उवाच मधुरं देवी हृदयेन विदूयता । गोपीभिः सप्तभिर्मवत्या सेविता श्वेतचामरैः ॥

राधिकोवाच—

मथुरां गच्छ वरस त्वं मां च(न) विस्मर संपदा । अतोऽप्यधर्मो नास्त्येव भवतो भवसागरे
मदीयं वचनं सर्वं गत्वा कथय सांप्रतम् । श्रीकृष्णं परमानन्दं शीघ्रमागम्य मत्प्रभुम् ॥
योपिज्जन्मनि योपिस्तु संप्राप्य तादृशं पतिम् । भेदो बभूव कम्पा वा मदन्वा काऽपि दुःखिनी
किं ददासि प्रबोधं मे नास्ति मे बोधेनोचितम् । निष्कलो देहिना देहो विनाऽऽत्मानं सदोद्धव
संप्रीत्या सह सौभाग्यं गौरवं नित्यनूतनम् । अतीव दुर्लभं प्रेम रहस्यं नवसंगमम् । ७॥
स्मरामि मनसा शश्वज्जान्यो मनसि वर्तते । रात्रौ निद्रा परित्यज्य स्मरणं शोकवर्धनम् ।
मामुद्धर ध्रुवं वरस निमग्नं शोकसागरे । जीवामयप्रदानेन तीर्थे स्नानफलं नृणाम् ॥
प्रबोधितुं त्वं शक्नोमि दुर्निवारं च मानसम् । चिन्तये चरणभोजं कृष्णस्य परमात्मनः
तद्गुणं महिमानं च प्रीतिं च प्रेमसागरम् । स्मार स्मारं च सौभाग्यं मनो मे न स्थिरं चक्षुः
जगतां युवतीनां च वार्तां वा दुःस्वमीदृशाम् । श्रीकृष्णभेददुःखं च का वा जानाति मां विना
किंचिज्जानानि सीता साऽप्यहं च विधिबोधितम् । मत्परा दुःखिनी नास्ति कामिनीषु सगन्धये
वा वा याति प्रतीतिं मे श्रुतं च मानसीं त्ययाम् । वार्तां वा मत्समं दुःखं युवतीनां सुतोद्धव

राधिकासदृशी स्त्रीषु न भूता न भविष्यति । दुःखिनीं विरहातस्तु सुखसौभाग्यवर्जिता
संप्राप्य कल्पवृक्षं च पतिं च जगतां पतिम् । वञ्चिताऽहं विधात्रा च निर्दयेन च पापिना
जीवनं सफलं जन्म सुद्विग्वं चक्षुषी मनः । तत्पादपद्मवनेन्दुरूपवेषप्रदर्शनात् ॥ १७ ॥
यन्नामध्रुतिमात्रेण पञ्च प्राणाः प्रहर्षिताः । स्मृतिमात्रात्प्रफुल्लयन् आत्मा मुनिगघ एव च
यश्च पस्पर्श सुगतौ यश्चस्त्रिभुवनेष्वपि । कथा वा संपदा वत्स विस्मरामि तमीश्वरम् ॥
त्रैलोक्याविजयं रूपं गुणमेव विमर्ति यः । न निर्मितो गो विधिना तेनैव निर्मितो विधिः
तं विधेश्च विधातारं दातारं सर्वसंपदाम् । वक्ष्यवृत्तात्परं शान्तं लक्ष्मीकान्तं मनोहरम्
सर्वेशं सर्ववीजं च परमात्मानमीश्वरम् । कथा वा संपदा तात विस्मरामि च तं पतिम्
यस्य निर्बन्धनार्हश्च न चन्द्रो न च मन्मथः । नैवाश्विनीकुमारश्च गुणसाग्न्यं न विश्वतः
ध्यायन्ते यत्पदाम्भोजं ब्रह्मेशशेषसंज्ञकः । कथा वा संपदा तात विस्मरामि च तं प्रभुम्
स्वप्ने पश्यन्ति ये रूपमतुलं च मनोहरम् । तेऽपि सर्वं परित्यज्य ध्यायन्ते तमहर्निशम् ॥
गुणेन शैलः सलिलं शुष्ककाष्ठं द्रवेदिति । मृदुशो मुकुलितः स्तम्भितश्च समीरणः ॥
सूर्यश्च जलधिश्चैव स्थगितो मक्तिमावतः । कथा वा संपदा पुत्र विस्मरामि च तं भियम्
यद्भवाद्वाति वातोऽयं सूर्यस्तपति यद्भवात् । वर्षनीन्द्रो दहत्यग्निर्मृत्युश्चरति जन्तुषु ॥
यद्भवात्फलिनो वृक्षाः पुष्पिताः समयेऽपि च । समुद्राः स्वात्मविषये प्रहास्य मनुष्यः सुराः
कालस्य कालः संहर्तुः संहर्ता सप्तरीश्वरः । स्वावीनश्च स्ववन्त्रश्च स्वयमेवऽऽत्मसंज्ञकः
कथा वा संपदा भक्त विस्मरामि च तं प्रभुम् । प्रबोधो नास्ति तद्भेदे येन मा बोधयेद्बुधः
मा च बोधयितुं शक्ता न मावित्री सरस्वती । न वेदा न च वेदाङ्गाः के वा सन्नाश्च के सुराः
सहस्रवक्त्रोऽनन्तश्च वेदानां जनको विधिः । न कर्मुर्न गणेशश्च योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः ॥
स्थितेर्गतिश्चिन्तनीया मार्गशून्ये कुतो गतिः । कालमाध्यं च पर्वं च सुखं दुःखं शुभाशुभम्
दुर्निवारः ॥ कालश्च कालसाध्यं जगन्मु च । उत्तिष्ठ मथुरा गच्छ सुखं वत्स मनोहरम्
जनवासं परित्यज्य मवाश्च गमनोत्सुकः । सुचिरं कृष्णविच्छेदो दुःखाय न सुखाय च ॥
पश्य चन्द्रमुखं तस्य जन्ममृत्युजरापहम् । राविकावचनं श्रुत्वा रुरोद मृगमुद्वेगः ॥
रुदती राविका दृष्ट्वा बन्धुविच्छेदकातराम् ॥ ३७ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मव० उव० नारदना० राधोद्धवसं०
पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥

अथ पण्णवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णभरणं कृत्वा गमनोन्मुखमुद्ववम् । ननं राधापदाम्भोजे शिखा पुलकाञ्चनम् ॥
उवाच माधवी गोपी रुदती प्रेमविह्वला । भक्तं रुदन्तमुच्चैश्च राधाविच्छेदकातरम् ॥

माधव्युवाच—

उद्वव शृणु वक्ष्यामि क्षणं तिष्ठ यथोचितम् । निगूढं परमं ज्ञानं यत्ते मनसि वाञ्छितम्
सुदुर्लभं पुराणेषु वेदेषु गोपनीयकम् । प्रश्नं कुरु महाभाग राक्षिकां त्रिजगत्प्रसूम् ॥
इत्युक्त्वा सा च गोपीशा समुवास सुसंसदि । उवाच मधुरं शान्तामुद्ववश्चापि राक्षिकाम्

उद्वव उवाच—

एकाकी भवमाप्नोति यात्येकाकी पुनः पुनः । प्राणी कर्मानुशेषेन त्वकर्मफलमुक्पुमान्
कर्मणा जायते जन्तुः कर्मणैव म्रियते । सुखं दुःखं भयं शोकं कर्मणैवामिपद्यते ॥७॥
जन्तुर्भोगवशेण भोगं भुङ्क्ते मयेषु च । पुनश्च कर्मणो भोगाः समाप्नोति च याति च ॥
रत्नादिकं च यत्किञ्चिन्मह्यं दत्तं त्वया सति । मया सार्धं न यात्येव तेन मे किं प्रयोजनम्
महाविष्णवरणे देवि भवती तैरणिर्वरा । कर्णधारः स्वयं कृष्णः सर्वेषां पारकारकः ॥
किञ्चिद्दानं देहि मह्यं महाविष्णुपारकारणम् । प्राप्य प्रसादं यास्यामि मधुरां कृष्णमूळकम् ॥
यां यां कालगतिं मातः सुगणां च नृगामपि । पितृणां ब्रह्मलोकस्य तदूर्ध्वस्य च तां वद
तामेष दुःतरां घोरं तीर्त्वा यामि हरेः पदम् । ण्वंभूतमुपायं च देहि मे कमलाब्जये ॥
दूतो यत्पदाम्भोजं ध्यायन्ते च दिवानिशम् । देवा ब्रह्मेशशेषाद्यास्तं तद्वसःस्थलस्थिता
उद्ववस्य वचः श्रुत्वा जहास कमलाब्जग । वासना नेत्रनीरं च संवार्य तमुवाच सा ॥

राधोवाच—

माधवीवचनेनैव करोषि प्रश्नमुद्वव । स्त्रीमातिशय्या लोके किं वा ज्ञानं ददामि ते ॥
शुद्धां कालगतिं वास जानानि भगवान्हरिः । यदा महेशः शेषश्च वेदाद्यात्वार एव च ॥
किञ्चिद्देवानुसारेण सन्तो जानन्ति पुत्रकः । श्रूयतां शृष्णवक्त्रेण गोळोके रातमण्डले ॥
गोळोके चापि वैकुण्ठे ब्रह्मलोके च सांप्रतम् । या च दृष्टा कालगतिस्तामेव कथयामि ते
नृगां पितृणां देवानां ब्रह्मलोकदिगस्य च । महिलोवस्य ब्रह्माण्डास्पातालानां च निधियम्
दुःस्यदां कालगतिं येनोपायेन पण्डिताः । निरुत्तरन्ति बुधधैष्ठ कथयामि निशामय ॥

भजन्ति जगतां नाथं कालकालं जगद्गुरुम् । निर्गुणं च निरीहं च परमात्मानमीश्वरम् ॥
 संयः पतति देहोऽयं विना येन सदात्मना । तं निषे-य कालगतिं तरत्येव हि केवलम् ॥
 आयुर्हरति सर्वेषां प्राणिनां रविरेव च । श्रीहरेः शुद्धभक्तानां सदा पुण्यवर्ता विना ॥
 विषेर्मानसिकानुत्रांश्चतुरः पश्य पुत्रक । सनकादीन्प्रगवतान्येषां च सुस्थिरं वयः ॥
 रुद्राद्यान्वयसा नित्याज्ञानिनां च गुरोर्गुरुन् । बालाननुपनीतांश्च पञ्चवर्षादशान्यथा ॥
 अम्यन्तरे महास्फीतान्सस्मितांश्च दिगम्बरान् । श्रीकृष्णध्यानरूतांश्च तीर्थपूतांश्च वैष्णवान्
 वेदवेदाङ्गशास्त्राणां चिन्ताहीनान्प्रफुल्लितान् । भक्त्या दिवानिशं शब्दहरिभावेन तत्परान्
 बाह्यपूजाविहितांश्च पूजाम्मानसिकांस्तथा । मृत्युज्जगन्महाभागान्कालव्याजितस्तथा
 सनत्तं च सनन्दं च तृतीयं च सनातनम् । परं सन-कुमारं च ये स्मरन्ति च सर्वशः ॥
 तीर्थस्नानफलं लब्ध्वा मुच्यन्ते कृतपातकान् । हरिभक्तिर्भवेत्तेषां हरिदास्यं लभन्ति च ॥
 मृकण्डुचालकं पश्य कर्षणा च द्विजोत्तमम् । दशवर्षाद्युपं तीर्थं जलन्तं ब्रह्मनेमसा ॥
 हरिसेवततः पश्चात्सप्तकल्पान्तजीविनम् । वोढुं पञ्चशिक्षं पश्य लोमशं चाऽऽसुरिं तथा
 सर्वकर्षविहीनं च हरिसेवततत्परम् । शतकल्पायुषं चैव दद्यावमानं हरेः पदम् ॥३४॥
 जमदग्नेः सुतं पश्य रामं तं चिरजीविनम् । हनुमन्तं बलिं व्यासमश्वत्थामानमेष च ॥
 विभीषणं कृपं विभ्रं जाम्बवन्तं च भल्लुवम् । हरिभावनया चैते शुद्धाः सुचिरजीविनः
 सिद्धेन्द्रेषु मुनीन्द्रेषु नरेष्वन्येषु चोद्धव । हरिभावनशुद्धाश्च सर्वे ते चिरजीविनः ॥
 महदं पश्य दैत्येषु हिरण्यकशिपोः सुतम् । हरिद्विपो दुरन्तस्य हरिभावनतत्परम् ॥
 विराद्युषं कालनितं पश्यान्यं चाप्यसंख्यकम् । अनेकजन्मतपसा लब्ध्वा जन्म च भारते
 ये हरिं तं न सेवन्ते ते मूढाः कृतप्रापिनः । वासुदेवं परित्यज्य विषये निरतो जनः ॥
 एतत्सदाऽमृतं महामूढो विषं भुङ्क्ते निमेच्छया । कस्य स्त्री कस्य वा पुत्रः कस्य वा
 बन्धवास्तथा ॥ ४१ ॥
 कः कस्य बन्धुर्विपदि श्रीकृष्णेन विना भुवि । तस्मात्सन्तः सदा कृष्णं भजन्त्येव दिवानिशम्
 जन्ममृत्युजराव्याधिहरं सर्वहरं परम् । कालस्य तरजोपायं भजन् परमात्मनः ॥४२॥
 आनन्दनन्दनस्यैव परिपूर्णतमस्य च । शृणु कालगतिं वत्स मदीयज्ञानगोचराम् ॥४३॥
 नराणां च पितॄणां च सुराणां चापि ब्रह्मणः । नागानां रातसादीनां तत्परेशो च पुत्रक
 कथयामि निगूढार्थं सावधानं निशामय । सर्वस्माच्च परं स्थानं सर्वाचारो महान्निदाट् ॥
 यस्य लोमसु विश्रान्ति चासंख्यानि च तानि च । सर्वस्माच्च परं सूक्ष्मं परमाणुं निशामयं

कालारम्भात्मकं सर्वमनूहं परमीप्सितम् । चरमः सद्दिशेषाणामनेकोऽसंयुतः सदा ॥
 परमाणुः स विज्ञेयो नृणामैक्यभ्रमो यतः । परमाणुद्वयेनाणुखसरेणस्तु ते त्रयः ॥४९॥
 असरेणुत्रिकेणापि त्रुटिरुक्ता मनीषिभिः । वेधस्तुटिशतेनैव त्रिवेधेन लक्ष्यतया ॥ ५० ॥
 त्रिलवेन निमेषश्च त्रिनिमेषेण च क्षणः । काष्ठा पञ्चक्षणेनैव लघुश्च दशकाष्ठया ॥ ५१ ॥
 लघुपञ्चदशं दण्डस्तत्प्रमाणं निशामय । द्वादशार्धपलोऽमानं चतुर्भिश्चतुरङ्गुलैः ॥ ५२ ॥
 स्वर्णमापैः वृत्तच्छिद्रं यावत्प्रत्यजलच्छ्रुतम् । दण्डद्वये मुहूर्तः स्यात्पट्टिदण्डात्मिका तिथिः
 तदष्टमागः महरः प्रमाणं च निरूपणम् । चतुर्भिः महरै रात्रिश्चतुर्भिर्दिनमुच्यते ॥ ५४ ॥
 तिथिपञ्चदशेनैव पक्षमासं प्रकीर्तितम् । पक्षद्वयेन मासः स्याच्छुक्लकृष्णामिधेन च ॥
 ऋतुर्मासद्वयेनैव तत्पट्टकेनैव वत्सरः । वसन्तग्रीष्मवर्षाश्च शरत्त्रेयमन्तर्गतिकाः ॥ ५६ ॥
 वर्षाः पञ्चविधा ज्ञेयाः । कालविज्ञेर्निरूपिताः । संवत्सरः स्ववत्सर इत्यावत्सर एव च ॥
 अनुवत्सरो वत्सरोऽयमिति कालविदो विदुः । अब्दो द्विपट्टकमासैश्च सप्तम शृणु चोद्धव
 वैशाखो ज्येष्ठ आपादः श्रावणो माद्र एव च । आश्विनः कार्तिको मार्गः पौषो माघस्तु
 फाल्गुनः ॥ ५९ ॥

चैत्रस्तु चरमो ज्ञेयो वर्षशेषो निरूपितः । वसन्तश्चैत्रैशस्त्रिमासयुग्मेन कीर्तितः ॥६०॥
 ज्येष्ठापादद्वयेनैव ग्रीष्मस्तु परिकीर्तितः । वर्षा श्रावणमाद्रे च ह्यश्विने कार्तिके शरत् ॥
 मार्गे पौषे च हेमन्तः शिशिरो माघफाल्गुने । अब्दस्तु चायने द्वे वै चोत्तरे दक्षिणायने
 माघाश्विनिर्मितमुत्तरायणभीप्सितम् । श्रावणादिमासपट्टकं दक्षिणायनमेव च ॥६३॥
 माघादापादपर्यन्तं दिनं वृद्धं क्रमेण वै । नक्तं वृद्धं श्रावणाच्च पौषपर्यन्तमेव च ॥६४॥
 प्रतिपत्पूर्णिमान्तश्च शुक्लपक्षः प्रकीर्तितः । पूर्णिमायाः प्रतिपदश्चामाश्व्यान्त एव च ॥
 कृष्णपक्षस्तु विज्ञेयो वेदविज्ञिर्निरूपितः । द्वितीया च तृतीया च चतुर्थी पञ्चमी तथा ।
 षष्ठी च सप्तमी चैव ऋतुमी नवमी तथा । दशम्येकादशी चापि द्वादशी च त्रयोदशी ।
 चतुर्दशी वृहस्पतिवर्दिनं तु गणनं मृतम् । अश्विनी भरणी चापि कृतिका रोहिणी तथा
 मृगशिरस्तथाऽऽर्द्रा च नक्षत्रे द्वे पुनर्वसू । पुष्याश्लेषे मघा चैव पूर्वा चोत्तरफाल्गुनी ॥
 हस्तमित्रे तथा स्वाती विशाखा चानुराविज । ज्येष्ठा मूलं तथा ज्येष्ठा पूर्वाषाढोत्तरा तथा
 धन्यामिमेती चैव धनिष्ठा च प्रकीर्तिता । ततः शतभिषा ज्येष्ठा पूर्वाभाद्रपदा तथा ॥
 तपोत्तरा तु विज्ञेया रेवती चरमा मृता । अष्टविंशति नक्षत्रं फल्गुं शशिनस्तथा ॥
 प्रमेयं तापिः मार्गश्च चन्द्रविग्रहनि निर्ययाः । सप्तविंशति नक्षत्रं फल्गुं च क्षुभी श्रुतम् ॥

अभिजिच्छ्रवणच्छाया तेनाष्टाविंशतिः स्मृता । एकदा च मघौ चन्द्रौ रोहिण्या वामया सह
रेमे दिवानिशं नित्यं श्रवणा च चुकोप सा । छायां च दत्त्वा चन्द्राय ययौ तातान्तिकं मिया
ततः पितरमादाय सा चक्रे च विभागकम् । बभूव तेन नक्षत्रमभिजिन्नामकं पुरा ॥७९॥
एतच्छ्रुत्वा कृष्णमुखाच्छतशृङ्गे च पर्वते नक्षत्रं कथितं वत्स तित्या भ्रमनि नित्यशः ॥
योगं च करणं चैव मद्भव्रेण निशामय । विष्कम्भः प्रीतिरायुष्मासौभाग्यः शोभनस्तथा ॥
अतिगण्डः सुकर्मा च पतिः शूलस्तथैव च । गण्डो वृद्धिर्ध्रुवश्चैव व्याघातो हर्षणस्तथा ॥
वज्रं सिद्धिर्ध्वनीपातो वरीयान्परिघः शिवः । सिद्धिः साध्यः शुभः शुक्लो ब्रह्मद्वौ वैधृतिस्तथा
कीर्तितस्ते योगगणः करणं श्रूयतामिति । वयश्च कालवश्चैव कौलवस्तैतिलस्तथा ॥८०॥
गरश्च बाणजश्चापि र्षष्टिश्च शङ्खनिस्तथा । चतुष्पाचापि नागश्च किंस्तुघ्न इति कीर्तितम् ॥
नराणां चापि मासेन पितृणां च दिवानिशम् । शुक्ले चापि दिनं तेषां कृष्णे नक्तं प्रकीर्तितम्
वत्सरेण नराणां च सुराणां च दिवानिशम् । दिनं वेपामुत्तरे च नक्तं च दक्षिणायने ॥
मन्वन्तरं च दिव्यानां युगानामेकसप्ततिः । मनोरायुःपरिमितं शक्रस्याऽऽयुः प्रकीर्तितम् ॥
पञ्चविंशत्सहस्रं च तथा पञ्चशतं परम् । तत्र सूर्यगतिर्नास्ति शक्रपातानुसारतः ॥८१॥
दिवानिशं च जानन्ति ब्रह्मलोकनिवासिनः । दण्डद्वयं नरपलं शक्रपातेन तत्पलम् ॥८२॥
एवं त्रिंशद्दिनेनैव धातुर्मासः प्रकीर्तितः । अष्टौ द्वादशभिर्मासैरेवं तस्य शतायुषः ॥
ब्रह्मणः पतनेनैव निमेषाच्छ्रीहेररपि । धातुः पातानुसारेण वैकुण्ठे न दिवानिशम् ॥८३॥
तत्र सूर्यगतिर्नास्ति चैवं गोलोकतः स्मृतम् । वैकुण्ठवासिनः सर्वे न वै जानन्त्यहर्निशम् ॥
चन्द्रस्यापि ग्रहाणां च गतिर्नास्ति च तत्र वै । चक्रं नैव भ्रमत्येव राशीनामिच्छया हरेः ॥
दिनं च तेजसा दीप्तं कृष्णस्य परमात्मनः । नक्तं तेजोविहीने च हरी च मन्दिरं गते ॥८४॥
एवं कालगतिस्तत्र विष्णुलोकेऽस्ति संततम् । कालस्वरूपो भगवान्परमात्मा निराकृतिः ॥
चन्द्रसूर्यगतिर्नास्ति पातालेषु च सप्तषु । तद्वासिनश्च जानन्ति शङ्कन्ते न दिवानिशम् ॥
दिने च मूर्ध्नि नागानां मणिर्ज्वलति नित्यशः । संध्यायां दक्षिणश्च रात्रिश्च तमसाऽऽवृता ॥
कालं राज्ञीप्रमाणेन जानन्ति तज्जिवासिनः । यथा भुवि तथा तत्र परिमाणं प्रकीर्तितम् ॥
कृतं भेता द्वापरं च कलिश्चेति चतुर्दशम् । दिव्यैर्द्वादशमाहर्त्सैर्वत्सरेश्चापि तन्मितम् ॥
अष्टौ शतान्यप्यधिकं सहस्राणां चतुष्टयम् । दिव्यैर्वपैः कृतयुगं कालविद्भिर्निरूपितम् ॥
अष्टाविंशसहस्राण्यप्यधिकं परिमाणकम् । लक्षणां च सप्तदशं नृमानं परिकीर्तितम् ॥
अधिकं पट्शतान्येव सहस्राणां त्रयं तथा । दिव्यैर्वर्षैश्च भेतेति वत्स कालविदो विदुः ॥

पण्णवतिसहस्राणि लसैर्द्वादशभिः सह । नृणा वर्षेभ्यः श्रेतेति कालविद्भिः प्रकीर्तितः ॥
 चतुष्टयं शतानां चाप्यधिकं द्विरुहस्रवम् । वर्षं दिव्यं द्वापरं च कालज्ञैः परिकीर्तितम् ॥
 चतुःषष्टिसहस्राणि लसैरष्टभिरेव च । नृणां वर्षेर्द्वापरं च कालज्ञैः परिकीर्तितम् ॥ २ ॥
 अधिकं द्विशतं चैव दिव्यं वर्षसहस्रवम् । एवंमितं कलियुगं वत्स प्राज्ञैर्निरूपितम् ॥ ३ ॥
 द्वात्रिंशच्च सहस्रं च चतुर्लक्षं नृमानकम् । वर्षं चेति कलियुगे चकार कालज्ञोविदः ॥ ४ ॥
 लसैर्द्विचावारिंशद्भिः सह विंशत्सहस्रकैः । नृमानवर्षं कालज्ञैर्व्यक्तमेव चतुर्युगम् ॥ ५ ॥
 इति ते वक्षितं वत्स कालसंख्यानिरूपणम् । यथाश्रुतं यथाज्ञानं गच्छ वत्स हरेः पुरम् ॥

इति श्रीक्षत्र० मरा० श्रीकृष्णजन्मसू० उक्त० नारदना० राधोद्धवसं०

कालनिरूपणं नाम पण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

अथ सप्तनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गच्छन्तमुद्धवं दृष्ट्वा संप्रस्ता श्रीहरेः प्रिया । समुत्पायाऽऽसनाच्छीघ्रं हृदयेन विदूयता
 गोपीभिः सहिता शीघ्रं समुद्विग्ना सहासती । ददौ शुभाशिर्यं तस्मै तस्य मूर्ध्नि करं तथा
 क्षिप्रदूर्वाक्षतं शुक्लघान्यं पुष्पं च मङ्गलम् । प्रेरयामास क्षाणाश्च फलं पर्णं तथा दधि ॥
 दर्पणं दर्शयामास पूर्णकुम्भं सपट्टवम् । सफलं गन्धसिन्दूरकस्तूरीचन्दनान्वितम् ॥ ४ ॥
 पुष्पमार्क्यं प्रदीपं च रत्नं गन्धं द्विजोत्तम । पतिपुत्रवती साध्वी काञ्चनं रजतं तथा ॥
 तमुवाच महासाध्वी हितं सत्यं च मङ्गलम् । संगोप्य साश्रुनेत्रं च वतितं दुःखिता हृदि ॥

राधिकोवाच—

शुभं मयस्तु मार्गस्ति कल्याणमस्तु संनमम् । ज्ञानं लभ हरेः स्थानात्कृष्णस्य सुप्रियो मय ॥
 कृष्णमक्तिः कृष्णशङ्खं वरेषु च वरं वरम् । श्रेष्ठा पद्मविद्या मुक्तेर्हरिभक्तिर्गरीपसी ॥ ८ ॥
 ब्रह्मत्वादपि देवत्वादिन्द्रियादमरादपि । अमृतात्सिद्धिद्विधाभाष्य हरिदास्यं सुदुर्लभम् ॥ ९ ॥
 अनेकजन्मतपसा मंभूय भारते द्विजः । हरिभक्तिं यदि लभेत तस्य जन्म सुदुर्लभम् ॥ १० ॥
 सफलं जीवनं तस्य कुर्वतः कर्मणः क्षयम् । गिरुणा च सट्टस्याणि स्वस्य मातुश्च निश्चिदम्
 मातामहानां पुंसो च शतानां सोदरस्य च । बान्धवस्यापि पत्न्याश्च गुरुणा शिष्यमृषयः
 तावर्म शोभनं यस्मै यच्च शृणो सम्पर्वणम् । तत्तर्म शोभनं दुष्टं शृण्वसंतोषणं यतः ॥
 संवत्स्यमाणेन कर्म भेदीनिविधिपूर्वकम् । नदेव मङ्गलं भन्यं पारिणामसुखावहम् ॥ १४ ॥
 तद्भजनं तत्पणः मायं रञ्जयिः पूज्यं तथा । तद्देदयमनञ्जनं केवलं दास्यकारणम् ॥ १५ ॥

समस्तशिविर्वादानं प्रादक्षिण्यं भुवस्तथा । समस्ततीर्थज्ञानं च समस्तं च व्रतं तपः ॥ १६ ॥
 समस्तयज्ञकरणं सर्वज्ञानफलं तथा । समस्तवेदवेदाङ्गपठनं पाठनं तथा ॥ १७ ॥
 मीतस्य रक्षणं चैव ज्ञानदानं सुदुर्लभम् । आतिथीनां पूजनं च शरणाग्रतरक्षणम् ॥ १८ ॥
 सर्वदेवार्चनं चैव वन्दनं जपनं मनोः । भोजनं विषदेवानां पुरश्चरणपूर्वकम् ॥ १९ ॥
 गुरुशुश्रूषणं चैव पित्रोर्मक्तिश्च पोषणम् । सर्वं श्रीकृष्णदास्यस्य कलां नार्हति षोडशीम् ॥
 तस्मादुद्धव यत्नेन भज कृष्णं परात्तरम् । निर्गुणं च निरीहं च परमात्मानमीश्वरम् ॥
 नित्यं सत्यं परं ब्रह्म प्रकृतेः परमाेश्वरम् । परिपूर्णं च शुद्धं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥ २२ ॥
 कर्मिणां कर्मणां साध्यप्रदं निर्लिप्तमेव च । ज्योतिःस्वरूपं परमं कारणानां च कारणम् ॥
 सर्वस्वरूपं सर्वेशं सर्वसंपत्प्रदं शुभम् । भक्तिदं दास्यदं स्वस्य निजसंपत्प्रदप्रदम् ॥ २४ ॥
 विसृज्य ज्ञातिबुद्धिं च मात्सर्यमशुभप्रदम् । भज तं परमानन्दं सानन्दं नन्दनन्दनम् ॥
 वेदे कौमुदिशाखायां तस्य नाम्नां सहस्रकम् । नन्दनन्दननामोक्तं कृतौ विघ्नं सुदुर्लभम् ॥
 उद्धवः सर्वभाकर्ण्य परमं विष्णुमयं ययौ । ज्ञानं संप्राप्य संपूर्णं परिपूर्णं बभूव ह ॥ २८ ॥
 स्वयं च गच्छेद्वा दण्डवत्प्रणमनाम ताम् । मूर्ध्नि केवैश्च तत्पादं निबध्य च पुनः पुनः ॥
 पुलकाशितसर्वाङ्गः साक्षुनेत्रश्च भक्तिनः । तद्विच्छेदशुना प्रेम्णा रुरोदोच्चैश्च नारद ॥
 रुरोद रावा तन्प्रेम्णा रुरोद बलवीगणः । उद्धवस्य गलं धृत्वा स्थापयामास लोमतः ॥
 उद्धवं मूर्छितं दृष्ट्वा जृम्भितं त्यक्तचेतनम् । शीघ्रमुत्थापयामास राधिका कृष्णमानसम् ॥
 चेतनं कारयामास जलं दत्त्वा सुखान्त्रुजे । शुभाशिशं च श्रद्धां वत्स जीवेति न रद ॥
 उद्धवश्चेतनां प्राप्य तामुवाच सुसंसदि । रुदतीनां च गोपीनां पुरतः परमार्थदम् ॥ ३१ ॥

उद्धव उवाच—

धन्यो यशस्यो द्वीपानां जम्बूद्वीपः सुदुर्लभः । यत्र भारतवर्षं तु सर्वेषामीप्सितं वरम् ॥
 अहो भारतवर्षं तु पुण्यं वृन्दावनं वनम् । राधायादात्मजसम्पर्शरतः पूतं सुरोष्मितम् ॥
 यन्था मान्या च प्रायिनी त्रिपु लोकेषु पूजिता । राधायास्तर्पितृपूतायाः पादाब्जराजसा वरा ॥
 पाटिर्षत्सहस्राणि दिव्यानि पुष्करे पुरा । ब्रह्मणा च तपस्तप्तं वेदोक्तं भक्तिपूर्वकम् ॥
 गोलोके राधिकाकृष्णदर्शनार्थं मनोरथात् । गोलोके राधिकाकृष्णो न दृष्टः स्वमतस्तदा
 श्रुता तेनाऽऽकाशवाणी सत्यरूपा च लीलया । बाराहे भारते वर्षे पुण्ये वृन्दावने वने ॥
 रासोत्सवे महारम्ये तत्रैव रासमण्डले । द्रक्ष्यसीति च देवानां मध्ये सुखो न संशयः ॥
 श्रुत्वा च विरतो ब्रह्मा तपसः स्वगृहे गतः । कृष्णो दृष्टश्च दृष्टश्च परिपूर्णमनोरथः ॥ ३१ ॥

अपाटनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अयोद्धवो यशोदां ॥ प्रणम्य त्वरया मुदा । सर्जूरकाननं वामे कृत्वा च यमुनां द्यौः
नाम्बा भुक्त्वा च तत्रैव जगाम मथुरां पुनः । ददर्श वटमूले च गोविन्दं रहासि स्थितम्
प्रफुल्लोऽप्युद्धवं दृष्ट्वा सस्मितं तमुवाच सः । रुदन्तं शोकदग्धं च साश्रुनेत्रं च कातरम्

श्रीभगवानुवाच—

आगच्छोद्धव कल्याणं राधा जीवति जीवति । कल्याणयुक्ता गोप्यश्च जीवन्ति विरहज्वरात्
शुभं गोपशिशूनां च वत्सानां च गवामपि । माता मे पुत्रविरहाद्यशोदा कीदृशी च सा
वद बन्वो यथापि तत्त्वां दृष्ट्वा किमुवाच सा । त्वयोक्ता जननी किं वा पुनः सा किमुवाच माम्
दृष्टं तद्यमुनाकूलं पुण्यं वृन्दावनं वनम् । निर्जनोपवर्नायैश्च सुरम्यं रासमण्डलम् ॥७॥
रम्यं कुञ्जकुटीरौघै रम्यं क्रीडासरोवरम् । पुष्पोद्यानं विकसितं संकुलं च मधुव्रतैः ॥
भाण्डीरे च वटो दृष्टः सुलिङ्गो बलकान्वितः । दृष्टो गोष्ठे गवा दृष्टं गोकुलं गोकुलप्रभम्
पदि जीवति राधा सा दृष्ट्वा त्वां किमुवाच माम् । तत्सर्वं वद हे बन्वो चाऽऽन्दोलयति मे मनः
किमूचुर्गोपिकाः सर्वाः किमूचुर्गोपबालकाः । गोपाश्च वृद्धाः किमूचुर्वयस्या जनकस्य मे
बलदेवस्य जननी किमूचे रोहिणी सती । किमूचुरपरा तान बन्धुवल्लभललाः ॥११॥
किं मुक्तं किमपूर्वं वा दत्तं मात्रा च रावता । कीदृशकथं सुमधुरं संभाषा कीदृशीति च
गोपानां गोपिकानां च शिशूनां मातुरेव च । रावायाश्चापि कीदृश्वामपि प्रेमोद्धवाधिकम्
मां च स्मरति माता मे मा च स्मरति रोहिणी । मा च स्मरति सा राधा मां मेमाविरहाकुला
मां च स्मरन्ति गोप्यश्च गोपाश्च गोपबालकाः । भाण्डीरे वटमूले च बालाः क्रीडन्ति मा विना
दत्तमर्त्तं ब्राह्मणीभिर्भक्ष्य भुक्तं सुवोषभम् । प्रमदाबालकैः सार्वं तद्दृष्टं पदमीप्सितम् ॥
इन्द्रयागस्थलं दृष्टं दृष्टो गोवर्धनो वरः । ब्रह्मणा च हृता गावो यत्र तद्दृष्टमुत्तमम् ॥
धीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा शोकात्तं मधुरान्विनम् । उद्धवः समुवाचेदं भगवन्तं सनातनम्

उद्धव उवाच—

यद्यदुक्तं त्वया नाथ सर्वं दृष्टं यथेप्सितम् । सकलं जीवनं जन्म कृतमत्रैव भारते ॥
दृष्टं मारतसारं च पुण्यं वृन्दावनं वनम् । तत्सारं व्रजभूमौ च सुरम्यं रासमण्डलम् ॥
तत्सारभूता गोलोकवासिन्यो गोपिका वराः । दृष्टा तत्सारभूता च राधा रासेश्वरी परा

गोपानां गोपिकानां च सफलं जन्म जीवनम् नित्यं पश्यन्ति ते पादपद्मं ब्रह्मादिदुर्लभम्
मानिनीं राधिकां सन्तः सदा सेवन्ति नित्यशः । योगेन्द्राश्च मुनेन्द्राश्च सिद्धेन्द्रा वैष्णवास्तथा
सतीं पुण्यां तार्थपूता स्वतः शुद्धां सुदुर्लभाम् । सुलभं यत्पदाम्भोजं ब्रह्मादीनां सुदुर्लभम् ॥
यत्पादपद्मनखरं कृतं यावकाचिह्नितम् । सर्वेदपरेदपरेणैव कृष्णेन परमात्मना ॥४५॥
चकार यस्याः पूजां च स्तोत्रराजं सुदुर्लभम् । शतशृङ्गे स्वयं कृष्णो गोलोके रासमण्डले
पारिजातप्रसूनानामञ्जलिं गन्धचन्दनम् । ददौ दूर्वासतं स्निग्धं यस्याः पादारविन्दयोः ॥
त्रिंशत्सहस्रकोटीनां गोपीनामीश्वरी च या । तत्पट्त्रिंशत्सखीनां च ईश्वरी राधिकाभिषा
ये वा द्विषन्ति निन्दन्ति पापिनश्च हसन्ति च । कृष्णप्राणाविकां देवदेवीं च राधिकां वराम्
ब्रह्महत्याशतं ते च लभन्ते नात्र संशयः । तात्पापेन च पच्यन्ते कुम्भीपाके च शैरवे ॥
तद्यत्तैले महाघोरे ध्वान्ते कीटे च यन्त्रके । चतुर्दशेन्द्रावच्छिन्नं पितृभिः सप्तभिः सह
ततः परं च जायन्ते अनेकं कोलजन्मतः । दिव्यं वर्षमहत्त्वं च विष्ठाकीटाश्च पापतः ॥
पुंश्चलीनां योनिर्कीटास्तद्भक्तमलभसकाः । मलकीटाश्च तन्मानवर्षं च पूयमसकाः ॥५३॥
वेदे च काण्वशाखायामित्याह कमलोद्भवः । इत्युक्तान्तं तं यान्तमुवाच राधिका पुनः
रुदन्तं च रुदन्ती सा कृष्णविच्छेदकातरा ॥ ५४ ॥

राधिकोवाच —

गच्छ वत्स मधुपुरीं सर्वं बोधय माधवम् । यथा पश्यामि गोविन्दं प्रयत्नेन तथा कुरु
निष्फलं च गतं जन्म गच्छ मिथ्यादुःशया । आशा हि परमं दुःखं नैराश्रयं परमं सुखम्
पश्चाद्विचिन्त्य गोविन्दं जगिष्यमुक्ता बभूव सा । इत्युक्त्वा राधिका तत्र हरोद च मूर्ध्ना पुनः
द्रण्य तां रुदन्तीं च यशोदामवनं ययौ । अथोद्धवे गते राधा मूर्ध्ना संप्राप नारद ॥
तस्याज चेतनां शश्वद्भूव ध्यानतत्परा । पङ्क्तये पङ्क्तजदले सगले शयने मुने ॥५५॥
गोप्यस्तां स्थापयामासुः साधुनेत्रोत्पला वराः । तत्स्पर्शमात्राच्छयनं मस्मीभूतं बभूव ह
पुनः स्निग्धस्थले स्थिग्धनिचोले चन्दनाङ्किते । पुनस्तां स्थापयामासुर्विरहज्वरकातराम्
सहसा शुष्कतां प्राप सुगन्धि चन्दनोदकम् । निषेपेण शतयुगं तद्भूवोद्धवं विना ॥
हा होदधोद्धव हरिं शीघ्रं गत्वा वदेति च । समानय हरिं शीघ्रं मत्प्राणेश्वरमित्यपि
इत्युक्तवचनां दीनां संतापहतचेतनाम् । रुरुदुर्गोपिकाः सर्वा राधां कृत्वा स्ववशासि ॥
चेमना वारयामासुर्बोधयामासुरीप्सितम् ॥ ५६ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० राधोद्धवसं०

सप्तमवतितमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥

अथाग्रनवतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथोद्धवो यशोदां च प्रणम्य स्वरया मुदा । खर्जूरकाननं वामे कृत्वा च यमुनां द्यूतौ
रनाम्बा भुक्त्वा च तत्रैव जगाम मथुरां पुनः । ददर्श वटमूले च गोविन्दं रहासि स्थितम्
प्रफुल्लोऽप्युद्धवं दृष्ट्वा सस्मितं तमुवाच सः । रुदन्तं शोकवर्गं च साश्चनेत्रं च कातरम्

श्रीमगवानुवाच—

आगच्छोद्धव कल्याणं राधा जीवति जीवति । कल्याणयुक्ता गोप्यश्च जीवन्ति विरहज्वरात्
शुभं गोपशिशूनां च वत्सानां च गवामपि । माता मे पुत्रविरहाद्यशोदा कीदृशी च सा
वद बन्धो यथार्थं तत्त्वां दृष्ट्वा किमुवाच सा । त्वथोक्तं जननी किं वा पुनः सा किमुवाच माम्
दृष्टं तद्यमुनाकूलं पुण्यं वृन्दावनं वनम् । निर्जनोपवर्नायैश्च सुरभ्यं रासमण्डलम् ॥७॥
रभ्यं कुञ्जकुटीरौवै रभ्यं क्रीडासरोवरम् । पुष्पोद्यानं विकसितं संकुलं च मधुप्रतैः ॥
भाण्डीरे च वटो दृष्टः सुल्लिखो बालकान्वितः । दृष्टो गोष्ठो गवा दृष्टं गोकुल गोकुलजनम्
यदि जीवति राधा सा दृष्ट्वा त्वां किमुवाच माम् । तत्सर्वं वद हे बन्धो चाऽऽन्दोलयति मे मनः
किमूचुर्गोपिकाः सर्वाः किमूचुर्गोपबालकाः । गोपाश्च वृद्धाः किंवोचुर्वयस्या जनकस्य मे
बलदेवस्य जननी किमूचे रोहिणी सती । किमूचुरपरा तात बन्धुवल्लभल्लवाः ॥११॥
किं भुक्तं किमपूर्वं वा दत्तं मात्रा च रागवा । कीदृशकथं सुमधुरं संभाषा कीदृशीति च
गोपानां गोपिकानां च शिशूनां मातुरेव च । राधायाश्चापि कीदृशा मयि प्रेमोद्धवाधिकम्
मां च स्मरति माता मे मा च स्मरति रोहिणी । मा च स्मरति सा राधा मत्प्रेमाविरहाकुला
मां च स्मरन्ति गोप्यश्च गोपाश्च गोपबालकाः । भाण्डीरे वटमूले च बालाः क्रीडन्ति मा विना
दत्तमन्नं ब्राह्मणीभिर्वन्नं भुक्तं सुखोपमम् । प्रमदाबालकैः सर्वं तद्दृष्टं पदमीप्सितम् ॥
इन्द्रयागस्थलं दृष्टं दृष्टो गोवर्धनो वरः । ब्रह्मणा च हृता गावो यज्ञ तद्दृष्टमुत्तमम् ॥
श्रीकृष्णस्य वचः श्रुत्वा शोकाक्तं मधुरान्वितम् । उद्धवः समुवाचेदं भगवन्तं सनातनम्

उद्धव उवाच—

यद्यदुक्तं त्वया नाथ सर्वं दृष्टं यथेप्सितम् । सकलं जीवनं जन्म कृतमत्रैव भारते ॥
दृष्टं तत्सारं च पुण्यं वृन्दावनं वनम् । तत्सारं व्रजभूमौ च सुरभ्यं रासमण्डलम् ॥
तत्सारभूता गोलोकवासिन्यो गोपिका वराः । दृष्टा तत्सारभूता च राधा रासेश्वरी परा

कदलीवनमध्ये च निर्जने सुहृदस्थले । पङ्कज्ये पङ्कजदले सजले चन्दनार्चिते ॥२३॥
 शयनेऽतिविषण्णा सा रत्नभूषणवर्जिता । अतीव मलिना क्षीणाऽऽच्छादिता शुक्लवाससा
 सेविता सखिभिस्तत्र सततं श्वेतचामरैः । कृशोदरी निराहारा क्षणं श्वासिने च, क्षणम्
 क्षणं जीवति किं वा सा विरहज्वरपीडिता । किं वा जलं स्थलं किं वा नक्तं किं वा दिनं हरे
 नरं पशुं न जानाति किं परं किमु बान्धवम् । बाह्यज्ञानाविरहिता ध्यायमाना पदं तव ॥
 वैलोक्ये यशसा माति तन्मृत्युर्यशसंयवः । स्त्रीहत्यां नैव बाण्डगति ज्ञानहीनाश्च वस्यवः
 गच्छ शीघ्रं जगन्नाथ कदलीवनभीप्सितम् । बाहिर्भूता न जगतां सा राधा स्वत्परायणा
 अतीव भक्ता न त्याज्या प्रभुणा रसिता पदा । न हि राधापरा भक्ता न भूता न भविष्यति
 मन्मथः शंकराङ्गीतो भवांश्च तत्पुरःसरः । भवद्विषं पतिं प्राप्य कामदग्धा च राधिका ॥
 तस्मात्सर्वपरं कर्म तच्च केनापि धार्यते । मधुर्दहति चन्द्रश्च सततं किरणेन च ॥ ३२ ॥
 शशस्सुगन्धियायुध्याप्यनाथः सर्वपीडिता । तप्तकाञ्चनवर्णाभा साऽधुना कज्जलोपमा ॥
 सुवर्णवर्णकेशी च वासोवेषनिर्जिता । स्वयं विषयता स्वद्वक्तः सुराणां प्रवरो विभुः ॥
 स्वद्वक्तः शंकरो देवो योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । सनत्कुमारस्त्वद्वक्तो गणेशो ज्ञानिनां वरः
 मुनीन्द्राश्च कनिषिषास्त्वद्वक्ता घरणीतले । स्वद्वक्ता यादृशी राधा न भक्ततादृशोऽपरः
 ध्यायते यादृशी राधा स्वयं लक्ष्मीर्न तादृशी । हरिरायाति चेत्येवं राधामे स्वीकृतं मया
 शीघ्रं गच्छ महाभाग तदेव सार्धं कुरु । उद्धवस्य वचः श्रुत्वा जह सोवाच माधवः ॥
 वेदोक्तं कथयामास सहितं सत्यसुप्रसन्नम् ॥ ३८ ॥

श्रीपगवानुवाच —

स्त्रीषु धर्मविवाहपु वृत्त्यर्थे प्राणमंक्ते । । ब्राह्मणार्थे नानृतं स्वाञ्जुगुप्सितम् ॥
 तत्स्वीकारविहीनेन कुनस्यं नरकः कुनः । गोलोकं याति मद्भक्तो नरकं न हि पश्यति
 स्वदृष्टीः । तस्मात्कुर्यात् करिण्यमि तथाऽपि च । यास्यामि स्वप्ने तन्मूलं गोपीनां मातुरेव च
 इत्याकर्ण्य यथी मेहमुर्द्ध्वश्च महापथाः । हरिर्नगान् स्वप्ने च गोमुखं विरहाकुलम् ॥
 स्वप्ने राधां समाश्राभ्य दत्ता ज्ञानं सुदुर्लभम् । संतोष्य क्रीडया तां च गोपिकाश्च यथोचितम्
 नोपयिरवा यदोश च स्तनं पीत्वा च निद्रिताम् । गोपान्गोपशिशुंश्चैव बोधयित्वा यथौ पुनः

इति श्रीमन्नारदो महा० धीशृङ्गजन्मरत्न० उक्त० नारदना० अष्टमव-

तितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥

=====

ब्रह्मवैवर्तपुराणम् ।

८१७

अथ नवनपतितमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे गर्गो वसुदेवाश्रमं ययौ । दण्डी छत्री च जाटिलो दीप्तश्च ब्रह्मतेजसा ॥ १ ॥
शुक्लयज्ञोपवीती च तपस्वी संयतः सदा । शुक्लदन्तः शुक्लवापा गरीः कुलपुरोहितः ॥
तं दृष्ट्वा सहस्रोत्पाय देवकीं प्रणनाम च । वसुदेवश्च भक्त्या च रत्नसिंहासनं ददौ ॥ ३ ॥
मधुपर्कं कामयेतुं बहूनिशुद्धांशुकं तथा । दत्त्वा गन्धं पुष्पमाल्यं पूजयामास भक्तितनः ॥ ४ ॥
मिष्टान्नं परमालं च पिष्टुं मधुरं मधु । भोजयामास यत्नेन ताम्बूलं वासितं ददौ ॥ ५ ॥
प्रणम्य कृष्णं मनसा सन्नतं तं विलोक्य च । उवाच वसुदेवं च देवकीं च पतिव्रताम् ॥ ६ ॥

गर्ग उवाच—

वसुदेव निबोधेनं सन्नतं पश्य पुत्रकम् । उपनीतोचितं शुद्धं वदस्व सांपतं वरम् ॥ ७ ॥

वसुदेव उवाच—

शुभसर्गं कुरु गुरो यदूनां पूज्यदैवत । उपनीतोचिनं शुद्धं प्रशंस्यं च सतामपि ॥ ८ ॥

गर्ग उवाच—

सर्वेभ्यो बान्धवैभ्योऽपि देह्यामन्त्रणपत्रिकाम् । संपारं कुरु यत्नेन वसुरेव वसूपम ॥ ९ ॥
परश्चः शुभमेवास्ति चोपनेतुमिहार्हसि । दिने सतामपि सतं विशुद्धं चन्द्रतारयोः ॥ १० ॥
गर्गस्य वचनं श्रुत्वा वसुदेवो वसूपमः । प्रस्थापयामास सर्वान्वन्धून्मङ्गलपत्रिकाम् ॥ ११ ॥
घृतकुल्यां दुग्धकुल्यां दधिकुल्यां मनोहराम् । मधुकुल्यां गुडकुल्यां प्रवकार सभन्वितः ॥
राशिं नान्येवहाराणां गणिरत्नं सुवर्णकम् । नानाचक्रारवर्णं च मुक्तामाणिक्यहीरकम् ॥
श्रीकृष्णो देववर्गीश्च मुनीन्द्रसिद्धपुंगवान् । सम्भारं मनसा भक्त्या भक्ताश्च भक्तवत्सलः ॥
शुभे दिने च संप्राप्ते ते च सर्वे समाययुः । मुनीन्द्रा बान्धवा देवा राजानो बहुशस्तथा ॥
देवक्या नागकन्या राजकन्याश्च सर्वशः । विशाख्यश्च गन्धर्वाश्चाऽऽययुर्वाद्यमाण्डकाः ॥
ब्राह्मणा भिक्षुका मट्टा यतयो ब्रह्मचारिणः । संन्यासिनश्चावधूता योगिनश्च समाययुः ॥
स्त्रीणां धत्ताः स्वबन्धूनां वर्गो मातामहस्य च । बन्धूनां बान्धवाः सर्वे स्वाययुः शुभकर्माणि ॥
मीप्सो द्रोणश्च कर्णश्चाप्यश्वत्थामा कृपो द्विजः । सपुत्रो धृतराष्ट्रश्च सभार्यश्च समाययौ ॥
कुन्ती सप्तधा विषया र्श्यशोकममाप्लुता । नानादेशोद्भवा योग्या राजानो राजपुत्रकाः ॥
अश्विर्वसिष्ठश्च्यवनो मरद्धानो महानपा । याज्ञवल्क्यश्च भीमश्च गार्ग्यो गर्गो महातपाः ॥
वत्सः सपुत्रश्च धर्मो जैगीपत्यः पराशरः । पुलहश्च पुलस्त्यश्चाप्यमर्त्यश्चापि सौभरिः ॥

सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः । सनत्कुमारो भगवान्बोद्धः पञ्चशिक्षितपा ॥२३॥
 दुर्वासाश्चाक्षिरा व्यासो व्यासपुत्रः शुक्रस्तथा ॥ कुशिकः कौशिको राम ऋष्यशृङ्गो विमाण्डकः
 शृङ्गी च वामदेवश्च गौतमश्च गुणार्णवः । ऋतुर्यतिश्चाऽऽरुणिश्च शुक्राचार्यो बृहस्पतिः ॥
 अष्टावक्रो वामनश्च वाल्मीकिः पारिमद्रकः । पैलो वैशंपायनश्च प्रचेताः पुरुमित्रपा ॥
 भृगुर्मरीचिर्मधुजितश्च वषथश्च प्रजापतिः । अदितीर्देवमाता च दितिर्देव्यप्रसूतया ॥२७॥
 सुमन्तुश्च सुमानुश्च कण्वः कात्यायनस्तथा । मार्कण्डेयो लोमशश्च कपिलश्च पराशरः ॥
 पाणिनिः पारियाश्रश्च पारिमद्रश्च पुंगवः । संवर्तश्चाप्युतथ्यश्च नरोऽहं चामि नारद ॥
 विश्वामित्रः शतानन्दो जाबालिस्तैत्तिरीस्तथा । सांदिपनिश्च ब्रह्मांशो योगिनां ज्ञानिनां गुरुः
 उपमन्युर्गौरमुखो भैष्यश्च श्रुतश्रवाः । कठः पचश्च कश्यपो भरद्वाजश्च धर्मवित् ॥३१॥
 सशिष्ट्या मुनयः सर्वे वसुदेवाश्रमं ययुः । वसुदेवश्च तान्दृष्ट्वा बबन्धे दण्डवद्भुवि ॥३२॥
 अपारिमन्नन्तरे ब्रह्मा सस्मितो हंसवाहनः । रत्ननिर्माणयानेन पार्वत्या सह शंकरः ॥
 नन्दी स्वयं महाबालो वीरभद्रः सुभद्रकः । मणिभद्रः पारिमद्रः कार्तिकेयो गणेश्वरः ॥
 गजेन्द्रेण महेन्द्रश्च धर्मध्वन्द्वो रविस्तथा । कुबेरो वरुणश्चैव पवनो बाहिनरेव च ॥३५॥
 यमः संयमिनीनाथो जयन्तो नलकूबरः । सर्वे ग्रहाश्च वसवो रक्षाश्च सगणास्तथा ॥३६॥
 आदित्याश्च तथा शेषो नानादेवाः समाययुः । वसुदेवश्च मन्दरा च बबन्धे शिरसा भुवि
 तुष्टाव परया भक्त्या देवेन्द्रांश्च तथा सुरान् । भक्तिसन्नात्ममूर्खा च पुलकाक्षितविग्रहः ॥

वसुदेव उवाच—

परं ब्रह्म परं यम परमेशः परात्परः । स्वयं विधाता मद्देहे जगतां परिपालकः ॥३९॥
 वेदानां जनकः स्रष्टा सृष्टिहेतुः सनातनः । सुराणां च मुनीन्द्राणां सिद्धेन्द्राणां गुरोर्गुरुः
 वषट्ने यत्पादपद्मं च कणं द्रष्टुं सुदुर्लभम् । शिवस्मरणमात्रेण सर्वानिष्टाः पलायिताः ॥
 सर्वसंशुद्धिर्लभ्यं कृत्वाप्यर्थं लभते नरः । सुखाये पूजने यस्य देवानामग्रगण्यः परः ॥४२॥
 घटेषु मद्गुहं मन्त्रैर्भवत्स्या चाऽऽज्ञाहनेन च । स्वयं गणेशो भगवान् साक्षाद्विद्विनाशकः
 वार्तिकेयश्च भगवान्देवादीनां च पूजितः । देवानां श्वरा पूज्या महालक्ष्मीः परात्तरा ॥
 मद्देहे पार्वती माता जगतामादिरूपिणी । सर्वशक्तिस्वरूपा च मूलप्रकृतिरिथरी ॥४५॥
 परात्तराणां परमा पञ्चलम्बररूपिणी । यस्याः पादौ समराण्य वाञ्छितं लभते नरः ॥
 शरत्काले च मय्या च सा साक्षान्मम मन्दिरे । मर्त्यदेवैश्च सहिता सगणा भक्तवत्सला ॥
 दृष्टव्यं च कृत्या चाऽऽनिर्भूता च मारते । च-योऽहं कृत्स्नोऽहं सफलं जीवनं मम

आगताऽसि यतो दुर्गे परमाद्य च मद्रूहे । एवं सर्वाश्च तुष्टाव क्रमेण च परस्परम् ॥
 सर्वान्मुनीन्द्रान्निष्ठांश्च गच्छे नद्ध्वांऽशुकं मुदा । प्रत्येकं वासयामास रत्नसिंहासने वरे ॥
 पूजयामास विधिवत्क्रमेण च पृथक्पृथक् । प्रत्येकं वरयामास ब्रह्मादींश्च सुरानपि ॥९१॥
 मुनिवर्गान्ब्रह्मणांश्च मक्त्या गयीं पुरोहितम् । रत्नैः प्रवालैर्मणिभिर्मुक्तामाणिक्यहीरकैः ॥
 मूषणैर्वसनैश्चैव माल्यैश्च गन्धचन्दनैः । रत्नसिंहासने रम्ये सर्वेषां मन्त्रदेशनः ॥९३॥
 गणेशं वासयामास पूजार्थं शुभकर्मणि । सप्ततीर्थोदकेनैव सुवर्णकलशेन च ॥९४॥
 पुष्पचन्दनयुक्तेन शीतेन वासितेन च । स्वर्णगङ्गाजलेनैव पुष्करोदकपुष्पतः ॥९५॥
 पञ्चाभूतेन शुद्धेन पञ्चगव्येन मक्तिनः । हेरम्बं क्षापयामास समुद्रोदकेन मन्त्रतः ॥
 वरयामास माल्येन पारिजातस्य नारद । रत्नेन्द्रमूपगणेनैव वह्निशुद्धेन वासमा ॥९७॥
 गन्धचन्दनपुष्पैश्च रत्नमालयाङ्गुलीयकम् । तुष्टाव पार्वतीपुत्रं सर्वदेवाधिपं शुभम् ॥
 विघ्ननिघ्नकरं शान्तं मगवन्तं सनातनम् ॥ ९८ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उवा० नारदना० मगवदुपनिषदे
 गणेशामिषेको नाम नवमोऽध्यायः ; ९९ ॥

अथ शततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच — ✽

अथादितिर्दिनिश्चैव देवकी रोहिणी रनिः । मरस्वनी च सावित्री यशोदा च पतिव्रता
 लोपासुद्राऽरुन्धती च अश्वत्थारका तथा । ययुष्माः पार्वती दृष्ट्वा वेगेन मन्दिरादपि ॥
 परस्परं च संभाष्य समान्निष्ठ्य पुनः पुनः । प्रणम्य वेश्यागामुर्मन्दिरं रत्ननिर्मितम् ॥
 रत्नसिंहासने रम्ये वासयामासुर्मुखरं । वरयामासुर्महोदधेन वामसा रत्नमूषणैः ॥१॥
 पारिजातस्य पुष्पं च शङ्खानीनं मनोहरम् । दशै तत्पादपद्मे च देवकी मक्तिपूर्वकम् ॥
 सिन्दूरचिन्दुं सीपने माले चन्दनचिन्दुकम् । कस्तूरीकुङ्कुमाङ्गींश्च मृदुदं पारितस्तथोः ॥
 मिष्टार्चं भोजयामास शीतनीयं सुवाम्बितम् । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिमुवापितम् ॥
 अलङ्ककं च प्रददौ नखेषु पादपद्मयोः । कुङ्कुमम्यापि रागं च सिपेवे श्वेतचामरैः ॥८॥
 संपूज्य पार्वतीं देवीं मुनिवत्नीः क्रमेण च । पूजयामास विधिवत्पत्निपुत्रवतीः सतीः ॥ ९॥
 राजकन्या देवकन्या नामकन्या मनोहराः । मुनिवन्धा बन्धुवन्धा पूजयामास सुव्रता ॥
 वायं नानाविधं रम्यं वादयामास कौतुकात् । मङ्गलं कारयामास भोजयामास बालगान् ॥

भैरवीं पूजयामास मधुराग्रामदेवताम् । उपचारैः षोडशमि पथीं मङ्गलचण्डिकाम् ॥
 पुण्यं स्वस्त्ययनं शुद्धं कारयामास मङ्गलम् । वेदाश्च पाठयामास वसुदेवस्य वल्लभा ॥ १३ ॥
 स्वर्गङ्गासुजलेनैव सुवर्णकलशेन च । रत्नापयामास सबलं श्रीवृष्णं पुत्रवत्सला ॥ १४ ॥
 वल्लभन्दममाशयैश्च तयोर्वेप चकार सा । रत्नेन्द्रसारनिर्माणभूषणैश्च मनोहरैः ॥ १५ ॥
 मातृभूषणभूषाढ्यः सबलः कृष्ण एव च । आययौ च तस्मां देवमुनीन्द्राणां च नारद ॥
 दृष्ट्वा तं जगता नाथमुत्स्थौ प्रजवेन च । स्वयं विधाता क्षमुश्च शेषो चर्मश्च भास्करः ॥
 देवाश्च मुनयश्चैव कार्तिकेयो गणेश्वरः । पृथक्पृथक् क्रमेणैव तुष्टाव परमेश्वरम् ॥ १८ ॥

ब्रह्मोवाच—

नाथानिर्वचनीयोऽसि भक्तानुग्रहविग्रहः । वेदानिर्वचनीयं च क त्वा स्तोत्रमिहेश्वरः ॥

महादेव उवाच—

देहेषु देहिना द्वाववस्थितं निर्लिप्तमेव च । कर्मणा कर्मणा शुद्धं साक्षिणं साक्षतं विभुम् ॥
 किं स्तौमि रूपशून्यं च गुणशून्यं च निर्गुणम् ॥ २० ॥

अनन्त उवाच—

किंवा जानम्यहं नाथ त्वामज्ञोऽनन्तमीश्वरम् । अनन्तकोटिब्रह्माण्डकारणं दुःखनारणम् ॥
 महाविष्णोश्च लोक्षा च विवरेषु जलेषु च । सन्ति विद्वान्वसंख्यानं चित्राणि कृत्रिमाणि च
 सन्ति सन्तश्च देवाश्च ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः त्वदंशाः प्रतिबिम्बेषु तीर्थानि मारुतं तथा ॥
 ब्रह्माण्डैकस्थितोऽहं च सूक्ष्मनागस्वरूपकः स्थापितश्च त्वया कूर्मे गजेन्द्रे मशक्तो यथा ॥
 परमाणुपरं सूक्ष्मं विश्वेषु नास्ति कुत्रचित् । महाविष्णोः परं स्थूलं समो नास्ति च कुत्रचित्
 महाविष्णोः परस्त्वं च त्वत्परो नास्ति कश्चन । स्थूलास्थूलनरो देवः सूक्ष्मात्सूक्ष्मतमो महान्
 आचारश्च महाविष्णो जलरूपो मथान्स्वयम् । जलागरो हि गोलोकस्त्व च स्थावररूपधृक्
 सर्वाधारो महान्वायु इवासनिःश्वासरूपकः । भक्तानुग्रहदेहस्य नित्यस्य मयतो विभो ॥
 षषत्रैर्वहृतैर्वाऽपि स्वया दसैः पुरैश्च । स्तोत्रमिच्छामि त्वद्योगं न दत्तं ज्ञानमेश्वरम् ॥

देवा उचुः—

त्वामनन्तं यदि स्तोतुं देवोऽनन्तो न हीद्वरः । न हि स्वयं विधाता न हि ज्ञानात्मकः शिरः
 सारगती जटीमूला नि कूर्मः स्तवनं वयम् ॥ २१ ॥

मुनीन्द्रा उचुः—

वेदा न शक्ताः स्तोतुं चेत्तदा भैव ज्ञातुमिदं वरम् । ययं वेदविदः सन्तः किं कुर्याः स्तवनं तव ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यं देवेश मुनिभिः श्रुतम् । य पठेत्संयतः शुद्धः पूजापात्रे च भक्तिगः ॥

इह लोके भुङ्क्ष्वं भुक्त्वा लब्ध्वा ज्ञानं निरञ्जनम्, रत्नयानं समालम्ब्य गोलोकं स च गच्छति॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसू० उत्त० नारदना० भगवदुपनिषदे

शततमोऽध्यायः । १०० ॥

अथैकाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

संस्तूय देवा मुनयो विरेभुर्नहि मानसे । ददृशुः पाङ्कणे कृष्णं शोभितं पीतवाससा ॥ १ ॥
यथा सौदामिनीयुक्तं नवीनजलदं मुने । वक्रपट्कियुतं चैव मालनीमालया तथा ॥ २ ॥
कपाले मण्डलाकारकस्तूरीयुक्तचन्दनम् । सकलङ्कं मृगाङ्कं च शोभितं जलदे तथा ॥ ३ ॥
द्विभुजं इयामलं कान्तं राधाकान्तं मनोहरम् । ईषद्भास्यप्रसन्नास्यं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जीररञ्जितम् । रुदन्त पिङ्गुस्तङ्गे बलेन सहितं परम् ॥ ५ ॥
अथ मङ्गलकाले च शुभलक्षणं मनोरमे । संवर्षिते ग्रहे, सौम्यर्जाग्रलम्बाधिषे स्थिते ॥
असदग्रहेरदृष्टे च सद्ग्रेहसित एव च शुभकर्मसमारम्भं स्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ ७ ॥
चकार वसुदेवश्चाप्याज्ञया सुरविषयोः । दत्त्वा सुवर्णशतकं ब्राह्मणाय च सादरम् ॥ ८ ॥
देवेन्द्रादथ मुनीन्द्राश्च नमस्कृत्य पुरोहितम् । गणेशं च दिनेशं च वह्निं च शंकरं शिवाम्
संपूज्य देवपट्कं च साक्षतेर्देवसंसदि । उपचारैः षोडशभिः संपतो भक्तिपूर्वकम् ॥
पुत्राविवासानं चक्रे वेदमन्त्रेण संसदि । संपूज्य नानादेवांश्च दिक्पालांश्च नवग्रहान् ॥
दत्त्वा पञ्चोपचारांश्च भक्त्या षोडश मातृकाः । दत्त्वा च वसुचारां च सप्तवारान्मृतेन च ॥
वेदिराजं वसुं नत्वा संपूज्य प्रथमौ पुनः । वृद्धिश्राद्धं मुनिर्वाप्य यार्त्तिकं चैवैकं तथा ॥
यज्ञं कृत्वा तु वेदोक्तं यज्ञसूत्रं ददौ मुदा । बलदेवामनायैव कृष्णाय परमात्मने ॥
गायत्री च ददौ ताम्बां मुनिः सादीनपानिस्तथा । भिक्षा ददौ च प्रथमं पार्यती परमादरात्
अमृतपरत्नवाग्रस्य मुत्तमामाणिक्यहारिकम् । हीरसारविनिर्माणं पित्रा दत्तं च हारिकम् ॥
शुभाकिपं च प्रददौ शुक्लपुष्पेण दुर्वगा । ततोऽदितिर्दिनिश्चैव मुनिपत्न्यश्च देवकी ॥
यशोदा रोहिणी हृष्टा सावित्री च सरस्वती । प्रत्येकं प्रददौ भिक्षां मणिनाथनमूषिताम्
देवक्या नागकन्या राजकन्या, पतिव्रताः । कामिन्यो बान्धवानां च सस्मिताः स्निग्धलोचनाः
इन्द्राणी वरुणानी च पवनानी च रोहिणी । कुबेरपत्नी म्वाहा च रतिः कामस्य कामिनी ॥
प्रत्येकं प्रददौ भिक्षां रत्नभूषणभूषिताम् । भिक्षां गृहीत्वा भगवान्सचत्रो भक्तिपूर्वकम् ॥

किंचिद्ददौ च गर्गाय किंचित्त्वगुरवे तथा । वैदिकं कर्षं निर्वाप्य गर्गाय दक्षिणां ददौ
 देवांश्च भोजयामास ब्रह्मणांश्चापि सादरम् । ये ये समाययुर्धने ते च दत्त्वा शुभाशिपम्
 कृष्णाय बलदेवाय प्रहृष्टाः प्रययुर्गृहम् । नन्दः समार्यो निर्वाप्य शुभकर्म सुतम्य वै ॥
 फोडे कृत्वा बलं कृष्णं चुचुम्ब वदनं तयोः । उच्चै रुरोद नन्दश्च यशोदा च पतिव्रता
 श्रीकृष्णस्तं समाश्वास्य बोधयामास यत्नतः ॥ १९ ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

सानन्दं गच्छ हे मातर्यशोदे तान् सत्वरम् । त्वमेव माता पोष्टी त्वं पिता च परमार्थतः
 अवाग्निगर्भं तात यास्यामि सखलोऽधुना । मुनेः सांदीपानेः स्नानं वेदपाठार्थमौप्सितम्
 तत आगत्य सुचिरं काले भवति दर्शनम् । कालः करोति कलमं स च मेदं करोति च ॥
 सर्वं कलिवृत्तं मातर्मेदं संगीलने नृणाम् । सुखं दुःखं च हर्षं च शोकं च मङ्गलालयम्
 मया दत्तं च तत्त्वं च योगिन मपि दुर्लभम् । सर्वं नन्दश्च सानन्दं त्वामेव कथयिष्यति ॥
 इत्युक्त्वा जगतां नाथो वसुदेवसमां ययौ । तदाज्ञया स्नानं प्राप्य ययौ सांदीपनेर्गृहम्
 वसुदेवं देवकीं च संमाप्य विनयेन च । नन्दः समार्यः प्रययौ हृदयेन विदूयता ॥
 मुक्तामणिं सुवर्णं च माणिक्यं हीरकं तथा । वह्निशुद्धांशुकं रत्नं नन्दाय देवकीं ददौ
 श्वेताश्वं गजेन्द्रं च सुवर्णरथमुत्तमम् । नन्दाय कृष्णः प्रददौ वसुदेवश्च सादरम् ॥
 तयोरनुव्रजन्निप्रा देवकीप्रमुखाः स्त्रियः । वसुदेवस्तथाऽङ्गूरेऽप्युद्धवश्च ययौ मुदा ॥
 कालिन्दीनिकटं गत्वा ते सर्वे रुद्रदुःशुचा । परस्परं च संभाष्य ते सर्वे स्वालयं ययुः ॥
 कुन्ती सपुत्रा विधवा वसुदेवाज्ञया मुने । नानारत्नमणिं प्राप्य प्रययौ स्वालयं मुदा ॥
 वसुदेवो देवकी च पुत्ररक्षयाणहेतवे । नानारत्नमणिं बलं सुवर्णं रजतं तथा ॥ २० ॥
 मुक्तामाणिक्यहारं च मिष्टान्नं च सुघोषमम् । भट्टेभ्यो ब्राह्मणेभ्यश्च प्रददौ सादरं मुदा
 महेत्सवं वेदपाठं हरेर्नामैकमङ्गलम् । विप्राणां भोजनं चैव कारयामास यत्नतः ॥ ४० ॥
 ज्ञातीनां बन्धवानां च पुस्करं यथोचितम् । चकार मणिमाणिक्यमुक्तावस्त्रैर्मनोहरैः ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० नारदना० उक्त० भगवदुपनिषत्
 नायैकधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥

अथ द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

कृष्णः सांदीपनेर्गेहं गत्वा च मन्यो मुदा । नमश्चार सगुरुं गुरुपत्नीं पतिव्रताम् ॥

शुभाक्षिपं गृहीत्वा च दत्त्वा रत्नमणिं हरिः । गुरवे तस्य भार्यायै तमुवाच यथोचितम्

श्रीकृष्ण उवाच—

स्वतो विंशतिभिर्व्यामि वाञ्छितां वाञ्छितं मम । कृत्वा शुभसणं विषमां पाठय यथोचितम्

ओमित्युक्त्वा मुनिश्रेष्ठः पूजयामास तं मुदा । अधुपर्कप्राशनेन गत्वा वज्रेण चन्दनैः ॥

मिष्टान्नं भोजयामास ताम्बूलं च मुवासितम् । सुप्रियं कथयामास तुष्टाव परमेश्वरम् ॥

सांदीपनिकवाच—

परं ब्रह्म परं धाम परमीश परात्पर । स्वेच्छामयं स्वयंज्योतिर्निलिप्तैको निरद्वयः ॥

भक्तैकनाथ भक्तेष्ट भक्तानुग्रहविग्रह । भक्तवाञ्छाकल्पतरो भक्तानां प्राणवल्लभ ॥

मायया बालरूपोऽसि ब्रह्मेशशेषवन्दितः । मायया मुवि मूपाळ मुवो मारसयाय च ॥

योगिनो यं विदुस्तथैवं ब्रह्मज्योतिः सनातनम् । व्यापन्ते भक्तनिवहा ज्योतिरभ्यन्तरे मुदा

द्विभुजं मुरलीहस्तं सुन्दरं श्यामरूपकम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं सन्मितं भक्तवत्सलम् ॥

पीतान्तरधरं देवं वनमालाविभूषितम् । लीलाशङ्कतरङ्गैश्च निन्दितानङ्गमूर्छितम् ॥

अलक्तभवनं तद्वत्पादपद्मं सुशोभनम् । कौतुमोद्भासिताङ्गं च दिव्यमूर्ति मनोहरम् ॥

ईषद्धास्यपसन्नं च सुखेयं प्रस्तुतं सुरैः । देवदेवं जगन्नाथं त्रैलोक्यमोहनं परम् ॥ १३ ॥

वोटिकन्दर्पलीलामं कमनीयमनीश्वरम् । अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणौवेन भूषितम् ॥ १४ ॥

परं वरेण्यं वरदं वरदानामभीष्टितम् । चतुर्णामपि वेदानां कारणानां च कारणम् ॥ १५ ॥

पाठार्थं मत्प्रियस्यानमागतोऽसि च मायया । पाठं ते लोकशिक्षार्थं रमणं गमनं रणम् ॥

स्वात्माराम्य च विभोः परिपूर्णतमस्य च ॥ १६ ॥

त्यक्त्वा प्राकृतिकं मिथ्या नश्वरं च कलेवरम् विधाय निर्मलं देहं जन्ममृत्युमराहरम्
 इत्युक्त्वा चतुरो वेदान्पठित्वा मुनिपुंगवात् । मासेन परया मक्त्या दत्त्वा पुत्रं मृतं पुरा
 रत्नानां च त्रिलक्षं च मर्णानां पञ्चलक्षकम् । हीरकाणां चतुर्लक्षं मुक्तानां पञ्चलक्षकम् ॥
 माणिक्यानां द्विलक्षं च वस्त्रं त्रैलोक्यदुर्लभम् । हारं च दुर्गया दत्तं हस्तरत्नाङ्गुलीयकम्
 दशकोटिं सुवर्णानां गुरवे दक्षिणां ददौ । अमूल्यरत्नानिर्मणिं नारीसर्वाङ्गभूषणम् ॥२८॥
 गुरुप्रियायै प्रददौ वह्निशुद्धांशुकं वरम् । मुनिर्दत्त्वा च पुत्राय तत्सर्वं प्रियया सह ॥२९॥
 सद्रत्नरपमारुह्य ययौ गोलोकमुत्तमम् । तपञ्जितं हरिं दृष्ट्वा प्रययौ स्वालयं मुदा ॥३०॥
 एवं ब्रह्मण्यदेवस्य चरित्रं शृणु नारद । इदं स्तोत्रं महापुण्यं यः पठेद्भक्तिपूर्वकम् ॥३१॥
 श्रीकृष्णे निश्चलां भक्तिं लभते नात्र संशयः । अस्पृष्टकीर्तिः सुपशा मूर्खो भवति पण्डितः
 इह लोके सुखं प्राप्य यात्यन्ते श्रीहरेः पदम् । तत्र निस्थं हरेर्दास्यं लभते नात्र संशयः

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० मुनिप्रणीतस्तोत्रं नाम

द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥

अथ त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथाऽऽगत्य मधुपुरीं प्रणम्य पितरं विभुः । सखलो वटमूले च सत्सार गरुडं हरिः ॥१॥
 सादरं लवणोदं च विश्वकर्माणमीप्सितम् । तत्पात्रं गोपवेपं च नृपवेपं दधार सः ॥ २ ॥
 एतन्मिदन्तरे चक्रमानगाम हरिं स्वयम् । परं सुदर्शनं नाम सूर्यकोटिसप्तमम् ॥ ३ ॥
 तेजसा हरिणा तुल्यं परं वैरिविमर्दनम् । अग्न्यर्थमल्लमस्त्राणां प्रवरं परमं परम् ॥ ४ ॥
 राजवानं पुरः कृत्वा गरुडो हरिसंनिधिम् । विश्वकर्मा सशिपयश्च जलविः कम्पितभूषा
 हरिं प्रणेमुन्ने मर्मे मूर्ध्ना च भक्तिपूर्वकम् । भग्निमतः सादरं यत्नात्तानुशाच क्रमाद्रिभुः ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

हे समुद्र महाभाग स्थलं च शतयोगनम् । देहि मे नगरार्थं च पश्चादास्यामि निश्चितम्
 नगरं कुरु हे वारो त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् । रमणीयं च सर्वेषां कम्पनीयं च योषिताम् ॥
 वाञ्छितं चापि भक्त्यानां वैकुण्ठमदृशं परम् । सर्वेषामपि स्पर्शानां परं पारमभीप्सितम् ॥
 दिवानिशं गगनप्रेष्ठ संनिधौ विध्वजर्मगः । स्थितिं कुरु महामाग यावन्निर्भाति द्वारकाम्

दिवानिशं च मत्पाश्वे चक्रश्रेष्ठ स्थितिं कुरु । ओमित्युक्त्वा तु प्रययुः सर्वे चक्रं विना मुने
कंसस्य पितरं मद्रमुग्रप्रेनं महाबलम् । नृपं चकार नगरे सन्निधाणां सतामपि ॥ १२ ॥
विजित्य च जरासंधं निहत्य यवनं तथा । उपायेन महामाग निर्माणक्रममाधरः ॥ १३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

शतयोजनपर्यन्तं नगरं सुमनोहरम् । पद्मरागैर्मरकतैरिन्द्रनीलैरनुत्तमैः ॥ १४ ॥
रुक्मकैः पारिमद्वैश्च पैलद्वैश्च मयमन्नकैः । गन्धकैर्गालपैश्चैव चन्द्रकान्तैर्दिमिस्तथा ॥
सूर्यकान्तादिभिश्चैव पुत्रैश्च स्फटिकाकृतैः । हरिद्वर्णैश्च मणिभिः श्वमैर्गौरमुखैश्चपैः ॥
गोरोचनाभिः पीनैश्च दाडिमीवीजरूपकैः । पद्मबीजानिमैश्चैव नीलैः कमलवर्गकैः ॥ १७ ॥
मणिभिः काञ्चलाकारैरुज्ज्वलैश्च परिष्कृतैः । श्वनवक्त्रकर्णाभिस्तप्तकान्तसंनिभैः ॥ १८ ॥
स्वर्णमूल्यशतगुणैरपद्रुकैः सुशोभनैः । गरिष्ठैश्च वरिष्ठैश्च मणिश्रेष्ठैश्च पूजितैः ॥ १९ ॥
यथाविधानं यद्योगं यत्र यन्मुक्तभीप्सितम् । मर्णानां हरणं चैव यत्संघा हिमालयात् ॥
दिवानिशं करिष्यन्ति यावान्निर्माणपूर्वकम् । यस्यैश्च सप्तभिर्लसैः कुबेरपेरितैरपि ॥ २१ ॥
धेताल्लसैः कूपमाण्डलसैः शंकरयोजितैः । दानवैर्वह्नारसोभिः शैलकूपानियोजितैः ॥
रुरु दिव्यं च पत्नीनां सहस्राणां च षोडश । अन्यपत्नान्ननस्यापि चाष्टाधिकशतस्य च
शिविरं परिखायुक्तमुच्चैः प्राकारबोद्धितम् । युक्तद्वादशशालं च सिंहद्वारपरिष्कृतम् ॥ २४ ॥
युक्तं चित्रैर्विचित्रैश्च कृत्रिमैश्च कपाटकैः । निषिद्धवृत्तरहितं प्रसिद्धैश्च परिष्कृतम् ॥
सुलक्षणं चन्द्रवेषं प्राङ्गणं च तथैव च । यदूनामाश्रमं दिव्यं किंकराणां तथैव च ॥
सर्वत्र सिद्धं निलयमुग्रसेनस्य भूभृताः । आश्रमं सर्वतोभद्रं वसुदेवस्य मत्पुत्रः ॥ २७ ॥

बिम्बकर्मावाच—

के ते वृक्षाः प्रशस्ताश्च निषिद्धाश्चापि केचन । मद्राभद्रपदाश्चापि तान्प्रदस्व जगद्गुरो
केषामस्तिनियुक्तं च शिविरं च शुभाशुभम् । दिशि कुत्र नलं भद्रमभद्रं च वद प्रभो
भद्रपदश्च को वृक्षो दिशि कुत्र प्रवर्तते । किं प्रमाणं गृहाणा च प्राङ्गणानां सुरेश्वर ॥
मङ्गलं कुसुमोद्यानं दिशि कुत्र तरोस्तथा । प्राकाराणां किं प्रमाणं परिखाणां सुरेश्वर ॥
द्वागणां च गृहाणां च प्राकाराणां प्रमाणकम् । कस्य कस्य तरोः काष्ठं प्रशस्तं शिविरे प्रभो
अमङ्गलं वा केषां च सर्वं मां वक्तुमर्हसि ॥ ३३ ॥

श्रीभगवानुवाच—

आश्रमे नारिकेलश्च गृहिणां च घनवृक्षः । शिविरस्य यदंशाने पूर्वे पुत्रपदमंतरुः ॥

सर्वत्र महालार्हश्च तरुराजो मनोहरः । रसालवृक्षः पूर्वस्मिन्नृणां संगमप्रदस्तथा ॥३५॥
 शुभप्रदश्च सर्वत्र सुरकारो निशामय । बिलश्च पनसश्चैव जम्बीरो मररी तथा ॥ ३६॥
 मृगापदश्च पूर्वस्मिन्दक्षिणे घनदस्तथा । संगमप्रदश्च सर्वत्र यतो हि वर्धते गृही ॥३७॥
 जम्बूवृक्षश्च दाहिन्म्यः करुणाम्रासकस्तथा । बन्धुप्रदश्च पूर्वस्मिन्दक्षिणे मित्रप्रदस्तथा ॥
 सर्वत्र शुभदश्चैव घनपुत्रशुभप्रदः । हर्षप्रदो गुणकश्च दक्षिणे पश्चिमे तथा ॥ ३८ ॥
 ईशाने सुखदश्चैव सर्वत्रैव निशामय । सर्वत्र चम्पकः शुद्धो मुनि भद्रप्रदस्तथा ॥३९॥
 अलावुश्चापि कूष्माण्डमागाम्युश्च सकिंशुकः । खर्जूरी कर्कटी चापि शिबिरे मङ्गलप्रदा
 वास्तूककार बिन्दश्च वार्ताकश्च शुभप्रदः । लनाकञ्च च शुभदं सर्वं सर्वत्र निश्चितम् ॥
 प्रशस्तं चापितं काशो निपिद्धं च निशामय । वन्यवृक्षो निपिद्धश्च शिबिरे नगरेऽपि च
 षटो निपिद्धः शिबिरे नित्यं चोरमयं यतः । नगरेषु प्रसिद्धश्च दर्शनात्पुष्पप्रदस्तथा ॥
 निपिद्धः शास्मलिश्चैव शिबिरे नगरे पुरे । दुःखप्रदश्च सततं भूमिगतं तदाऽपि च ॥
 न निपिद्धः प्रसिद्धश्च ग्रामेषु नगरेषु च । विद्यामतिनिपिद्धस्तु सततं दुःखस्तदा ॥
 हे कारो तिग्गिडीवृक्षो यत्नाञ्च परिवर्जयेत् । शतेन घनहानि, स्यात्प्रमाहानिर्भवेद्भुवम्
 शिबिरेऽतिनिपिद्धश्च नगरे किञ्चिदेष च । न निपिद्धः प्रसिद्धश्च ग्रामेषु नगरेषु च ॥
 विद्यामतिनिपिद्धश्च प्राज्ञस्तं परिवर्जयेत् । खर्जूरश्च गेहुश्चैव निपिद्धः शिबिरे तथा ॥
 न निपिद्धः प्रसिद्धश्च ग्रामेषु नगरेषु च । वृक्षश्च चणकादीनां धान्यं च मङ्गलप्रदम् ॥
 ग्रामेषु नगरे चापि शिबिरे च तथैव च । इक्षुवृक्षश्च शुभप्रदः सततं शुभप्रदस्तथा ॥५१॥
 अशोकश्च शिरीषश्च कदम्बश्च शुभप्रदः । कञ्चिद्वरिद्रा शुभप्रदश्च शुभप्रदश्चाऽऽर्द्रकस्तथा ॥
 हरीतकी च शुभप्रदा ग्रामेषु नगरेषु च । न वाया मद्रदा नित्यं तथा चाऽऽलकी ध्रुवम्
 गजानामस्थि शुभप्रदमश्वानां च तथैव च । कल्याणमुच्चैःश्रवसां वास्तौ स्थापनकारिणाम् ॥
 न शुभप्रदमन्येषामुच्छिन्नकारणं परम् । वानराणां नराणां च गर्दमानां मवापि ॥५५॥
 कुर्वकुरागां शृगालानां मार्जारानाममद्रकम् । भेटकानां तूकराणां सर्वेषां च शुभप्रदम् ।
 ईशाने चापि पूर्वस्मिन्पश्चिमे च तथोत्तरे । शिबिरस्य जलं मद्रमन्त्राशुभमेव च ॥५७॥
 दीर्घे प्रस्थे समानं च न कुर्यान्मन्दिरे नुषः । चतुरस्ते गृहे कारो गृहिणां घननशनाम्
 दीर्घप्रस्थः परिमितो नेत्राङ्केनापि संहतम् । शून्येन रहितं मद्रं शून्यं शून्यप्रदं नृणाम् ॥
 प्रस्थे हस्तद्वयात्पूर्वे दीर्घे हस्तप्रस्थं तथा । गृहाणां शुभदं द्वारं प्राकारस्य गृहस्य च ॥
 न मध्यदेशे कर्तव्यं किञ्चिन्मूनाधिके शुभम् । चतुरस्रं चन्द्रवैधं शिबिरं मङ्गलप्रदम् ॥

अमद्रदं सूर्यवेषं शिविरं मङ्गलमदम् । अमद्रदं सूर्यवेषं प्राङ्गणं च तथैव च ॥ ६२ ॥
 शिविराम्यन्तरे भद्रा स्थापिता वृत्तसी नृणाम् । धनपुत्रप्रदात्री च पुण्यदा हरिमन्दिदा
 प्रमाते वृत्तभी दृष्ट्वा स्वर्णदानफलं लभेत् । मालतीं यूपिका कुन्दं माधवी केतकी तपा
 नागेश्वरं मल्लिकां च काञ्चनं बकुलं शुभम् । अपराजिता च शुभदा तेषामुद्यानप्रीप्सितम्
 पूर्वं च दक्षिणे चैव शुभदं नात्र संशयः । ऊर्ध्वं षोडशहस्तेभ्यो नैव कुर्याद्गृहं गृही ॥
 ऊर्ध्वं विंशतिहस्तेभ्यः प्राकरं न शुभप्रदम् । सूत्रधारं तैलकारं स्वर्णकारं च हीरकम् ॥
 वाटीमूले ग्राममच्ये न कुर्यात्स्थापनं बुध । ब्राह्मणं क्षत्रियं वैश्यं सच्युद्रं गणकं शुभम् ॥
 मष्टं वैद्यं पुष्पकारं स्थापयेच्छिविरान्तिके । प्रस्ये च परित्रामानं शतहस्तं प्रशम्भकम् ॥
 पारतः शिविराणां च गम्भीरं दशहस्तकम् । सैकेतपूर्वकं चैव परित्राद्वारमीप्सितम् ॥
 शस्त्रोरगम्यं मित्रस्य गम्यमेव सुखेन च । शास्त्रमूर्तानां चिन्तिनीनां हिन्नालानां तथैव च ॥
 निम्नाणां सिन्धुवारोणां च दरीणाममद्रकम् । चतूराणां यटानां चाप्येरण्डानामशम्भितम् ॥
 एतेषामतिरिक्तानां शिविरे काष्ठमीप्सितम् । वृक्षं च वज्रहस्तं च मूषरो वर्जयेदधः ॥
 पुत्रदारधनं हन्यादित्याह कमलोद्भवः । कथितं लोकशिक्षार्थं कुरु वाष्टं विना पुरीम् ॥
 शुभक्षणं चाप्यधुना गच्छ वत्स यथासुखम् । विश्वकर्मा हरिं नत्वा जगाम पत्तिगा सह ॥
 समुद्रस्य समीपं च वटमूलं मनोहरम् । सुधाप तत्र नक्तं च कारुष्य पत्तिगा सह ॥
 स्वप्ने द्वारवतीं रम्यां ददर्श गरुडस्तथा । यत्किञ्चित्कथितं वारं कृप्येन परमात्मना ॥
 तदेव लक्षणं सर्वं ददर्श नगरे मुने । वारं हसन्ति स्वप्ने च सर्वे ते शिल्पकारिणः ॥
 गरुडं गरुडाभ्यान्पे बलवन्तश्च पत्तिगः । बुद्धो ददर्श गरुडो विश्वकर्मा च लज्जितः ॥
 अनीश्व द्वारकां रम्यां शतयोजनाविस्तृताम् । ब्रह्मादीनां च नगरं विनित्य च मिराजिताम् ॥
 तेन साऽऽच्छादितां सूर्यं रत्नानां च परिष्कृताम् ॥ ८१ ॥

इति श्रीब्रह्मा० महा० श्रीवृष्णजन्मसू० उत्त० नारदना० द्वारकानि-
 र्माणराम्ये व्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

अथ चतुरधिकृततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मा भवान्वाच भवः भवम् । अनन्तश्चापि धर्मश्च मास्तरश्च हुताशनः ॥

कुबेरो वरणश्चैव पवनश्च यमस्तथा , महेन्द्रश्चापि चन्द्रश्च रुद्राश्चैकादशैव ते ॥ २ ॥
 अन्ये देवाश्च मुनयो वसवः सप्त एव च । आदित्याश्चापि दैत ॥ अथ गन्धर्वाः किन्नरास्तथा ॥
 आयुर्द्वारकां द्रष्टुं श्रीकृष्णं च बलं तथा । आगच्छन्तं च सहसा षट्पलं मनोहरम् ॥
 दृष्ट्वा च देवताः सर्वास्तुष्टुबुः पुरुषोत्तमम् आकाशाच्च विगानैश्च संप्राप्य षट्पलकम् ॥
 ददृशुर्द्वारकां रम्पामतीव सुप्तोहराम् । मुक्तामार्णववर्हारेण रत्नराजिविरामिताम् ॥ १ ॥
 परितश्चतुरन्तां च शतयोजनसंमिताम् । सप्तभिः परित्वाभिश्च गम्भीराभिश्च वेष्टिताम् ॥
 प्राकारैर्नगमिर्युक्तां लसैः क्रीडासरोवैः । मनोहरैः सप्तद्वैश्च सहितैश्च मधुवनैः ॥ ८ ॥
 शोमितां सर्वतोभद्रैः पुष्पोद्यान्त्रिलक्षकैः । प्रफुल्लपुटैः पवनैः सर्वत्र सुरभीकृताम् ॥ ९ ॥
 आमोदितां च शीतेन मन्दचन्दनवायुना । तरुमिर्नारिकेलानां शोमितां शतकोटिभिः ॥
 गुवाकानां च वृक्षैश्च भूषितां तच्चतुर्गुणैः । चतुर्गुणैर्गुवाकानां युक्तामाम्रमहोरहैः ॥ ११ ॥
 परीतां पनसानां च वृक्षैश्चास्रसमैर्मुने । सुशोमितां च तालानां द्रुमैरास्रसमैर्मुने ॥ १२ ॥
 अश्वत्थैर्बदरीभिश्च निष्येरास्रातैर्वर्षटैः , शाल्मलीभिश्च जम्बूभिः कदम्बैश्चापि शोमिताम् ॥
 वंशैश्च तिलिन्दीभिश्च चम्पकैर्मकुलैस्तथा । नागेश्वरैर्नागरक्षैर्भस्वीरैर्दण्डिमैर्युताम् ॥ १४ ॥
 खर्जुरैरर्जुनैः पिष्टैरिक्षुभिः काञ्चनैरपि । हरीतर्वाभिर्धानीभिर्हिन्दुभिः परितः प्लुताम् ॥
 शालैः प्रियालैर्हिन्तालैः शिरीषैः सप्तपर्णकैः । अन्यैर्नानाद्रुमैरिष्टैरिष्टां युक्तां परिप्लुताम्
 असंख्यैर्मन्दिरै रम्यैरायुधैरपि संस्कृताम् । रत्नेन्द्रसारनिर्माणैर्मुक्तामार्णवभूषितैः ॥
 माणिक्यवर्हारेकैश्चित्रैः सद्गन्धकलशान्वितैः । मणिभिर्बिम्बितैरिष्टैः सोपाननिकैरुषैः ॥
 कपाटैः कठिनैर्दिव्यैरर्गलाकीलकैर्युताम् । हरिन्मणानां स्तम्भानां कदम्बैरपि संयुतैः ॥
 नानाचित्रैर्विचित्रैश्च सुचित्रैश्च परिष्कृतैः । दर्पणैः सूक्ष्मरत्नैश्च शोभितैः श्वेतचामरैः ॥
 प्राङ्गणैः पश्चरागार्धैर्न्द्रनीलारिष्कृताम् । वीथीमी रत्नखाचितै राननार्गैः सप्तमेवताम् ॥
 श्रीलम्पट्पाह्नसूर्यामां ज्वालितान् रत्नतेजसा । गङ्गासल्लैः संयुक्तां वाजिशालापरिष्कृताम् ॥
 दृष्ट्वा च द्वारकां रम्यां ते देवा विस्मयं ययुः । प्रसन्नवदनो देवो लङ्कली भगवानज ॥
 सप्तमार यदुपशानां समूहमुपसेनवम् । वसुदेवं देवकीं च पाण्डवाञ्च सभातृकान् ॥ २४ ॥
 नन्दं यशोदां गोपालान् रत्नेन्द्रमुनिपुंगवान् । गन्धर्वाङ्किन्नराश्चैव सहितो यदुपुंगवैः ॥
 नन्दो यशोदा गोपादश्च जनन्या सह पाण्डवाः । गन्धर्वाः किन्नराश्चैव विद्यावर्धश्च नारद ॥
 विश्वरथश्चापि नर्तनयो गायकश्च वाद्यमाण्डवः । भिक्षुश्च माण्डवश्चैव मट्टाश्च गङ्गास्तथा
 नानादेशोद्भवा भूषा येषाञ्चान्ये च मानवाः । सन्त्यासेनश्च यतयोऽनधूरा मद्राचारिणः ॥

आययुर्धनयः सर्वे सशिष्याः सिद्धपुंगवाः । सनकश्च सनन्दश्च तृतीयश्च सनातनः ॥
 सनत्कुमारो भगवान्ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः । शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धं पञ्चवर्षो दिग्म्बरः
 शिष्यैस्त्रिलसैः सहितो दुर्वासा भगवाननन । लक्षशिष्यैः कश्यपश्च वाल्मीकिश्च त्रिलसकैः
 लक्षशिष्यैर्गौतमश्च कोटियैश्च बृहस्पतिः । शुक्रस्त्रिकोटिभिः सार्धं मरद्धानश्च लसकैः ॥
 शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धं पङ्क्तिरा भगवानजः । वसिष्ठः कोटिभिः शिष्यैः प्रचेताः कोटिमस्तथा
 त्रिलसैश्च पुलस्त्यश्चाप्यगस्त्यः कोटिभिः सह । पुलहो लक्षशिष्यैश्च क्रतुर्लसैस्तथैव च ॥
 अत्रिस्त्रिकोटिभिः शिष्यैर्भृगुश्च पञ्चकैः टिभिः । त्रिकोटिमिर्मरीचिश्च शतानन्दः सहस्रकैः
 सार्धं त्रिकोटिभिः शिष्यैर्भृगुश्च विभाण्डकः । पाणिनिः कोटिभिः शिष्यैर्लसैः कात्या-
 यनस्तथा ॥ ३६ ॥
 याज्ञवल्क्यः सहस्रैश्च व्यासः शिष्यात्रिकोटिभिः । शिष्यैर्लसैश्च सहितो गर्गः कुलपुगेहितः
 गाढश्च सहस्रैश्च सहस्रैः सौमरिस्तथा । त्रिकोटिभिर्जोमशश्च मार्कण्डेयस्त्रिकोटिभिः ॥
 कोटिभिः मिन्देशश्च जैर्गपत्यस्त्रिकोटिभिः । सार्दीपनिर्देवलश्च सच्छिष्यैश्च त्रिकोटिभिः ॥
 बोधुः शिष्यैः कोटिभिर्यश्च लसैः पञ्चशिलस्तथा । अहं नारायणश्चैव नरो मम सहोदरः ॥
 शिष्यैस्त्रिकोटिभिः सार्धं विश्वामित्रश्च कोटिभिः । त्रिकोटिभिर्जिरत्कारास्तौकश्च त्रिकोटिभिः
 त्रिकोटिभिः पर्शुरामो वसतो लसैश्च शिष्यकैः । दसस्त्रिलसैः शिष्यैश्च वसिष्ठः पञ्चकोटिभिः
 संवर्तश्च त्रिलसैश्चाप्युत्तयश्च तथैव च । सहस्रैर्मोनिश्चैव पैलो लसैस्तथैव च ॥ ४१ ॥
 सुवर्णश्च सहस्रैश्च वैशम्पादन एव च । शिष्यैर्लसैः समेतश्च व्यासाशिष्यः पुरोगमः ॥
 लसैः शिष्यैस्तथा शृङ्गी शोषमन्युस्तथैव च । सहस्रैश्च गोमुखः वचो लसैर्गुरोः सुतः
 अधस्त्यामा तथा द्रोणः कृपाचार्यः सशिष्यकः । भीष्मः कर्णश्च दकुनी राजा दुर्योधनस्तथा
 नृपस्य भ्रातरः सर्वे चान्ये भूषा जगद्गुह्यम् ॥ ४६ ॥

श्रीभगवानुवाच—

शुभकर्मणि निष्पत्ते वास्पन्ति ये समागताः । शिवब्रह्मादयो देवा मुनयश्च तथाऽपरे ॥
 मवांश्च यादवेः सार्धं प्रविश द्वारकां पुरीम् । मत्पित्रा मातृभिः सार्धं माहेन्द्रे च सुणे नृप
 अपरे यद्वोऽन्ये च यास्पन्ति गधुरां पुरीम् । श्रुत्वेति विरसो रामा तमुवाच मयाबुद्धः

उग्रसेन उवाच—

वामुदेव न यास्यामि मूर्तिं तां पैतृकीं पुनः । सर्वनीर्यररां शुद्धां देवे कर्मणि पैतृके ॥ ५० ॥
 पावके मूर्तिदेशे च पितृणां निर्वोक्तं यः । तैर्भूमिः स्वापिपितृभिः श्राद्धकर्मणि हन्यते ॥

पितृणां निष्कलं श्राद्धं देवानामपि पूजनम् । किञ्चित्फलप्रदं चैव संपूर्णं पैतृके स्मृत्ये ॥
 पुत्रपौत्रवलयेभ्यः प्राणेभ्यः प्रेयसी सदा । दुर्लभा पैतृकी भूमिः पितृर्मातुर्गरीयसी ॥
 तत्सत्यं च पवित्रं च दैवे कर्मणि पैतृके । क्रीडां च दत्तं दानं च परदत्तमशुद्धकम् ॥
 द्रियते पैतृकीभूम्यां तीर्थतुल्यफलं लभेत् । गङ्गाजलसमं पूतं पितृणातोदकं हरे ॥
 तत्र स्नात्वा जले पूते गङ्गास्नानफलं लभेत् । पितृणां तर्पणं तत्र पवित्रं देवपूजनम् ॥
 पैतृकी जन्मभूमिश्चद्विगुणं तत्फलं लभेत् । पैतृकीभूमितुल्या च दानभूमिः सतामापि ॥

वासुदेव उवाच—

मोगास्ते वचनं किं वा निषेकः केन वार्यते । पैतृकी तीर्थतुल्या सा किं तीर्थं द्वारकापरम् ॥
 सर्वतीर्थपरा श्रेष्ठा द्वारका बहुपुण्यदा । यस्याः प्रवेशमात्रेण नराणां जन्मलण्डनम् ॥
 दानं च द्वारकायां च श्राद्धं च देवपूजनम् । चतुर्गुणं च तीर्थानां गङ्गारानीं च भूमिषु ॥
 गच्छ ब्रह्मादिभिः सार्धं मुनिभिर्यादवैः सह । राजेन्द्रमवनं तत्र गृह्णीतां सादरं पुनः ॥
 करोति शश्वन्मयस्कारं महेन्द्रस्यामरावतीम् । निवस्य त्वं सुधर्मायां माहेन्द्रे च क्षणे नृप ॥
 जम्बुद्वीपस्थिता भूपा राजेन्द्रमण्डलेश्वराः । करं दास्यन्ति तुभ्यं च महेन्द्राय सुरा यथा ॥
 भूयाज्जितः कुबेरश्च घनेन धनसंपदा । तेजसा मास्करश्चापि महेन्द्रः संपदा तथा ॥६४॥
 देवा जिता रणेनैव पुण्येन मुनयो जिताः । तपास्विनश्च तपसा मतिनश्च मतेन च ॥६५॥
 उग्रसेनसमो राजा न भूतो न भविष्यति । सभायां यस्य भगवान्बलदेवो महाबलः ॥६६॥
 विश्वं च यस्य शिरसां सहस्राणां नरेश्वर । एकस्मिन्शिरसि न्यस्तं शूर्पं च सर्वपो यथा ॥
 न ह्यनन्तसमो देवो बलेन बलवत्तरः । यद्गुणानां च नास्त्यन्तस्तेनानन्तं जगुर्बुधाः ॥
 वसवोऽष्टौ महामागा रुद्राश्च शंकरं विना बलिर्नो द्वादशादित्या महेन्द्रश्च सुरैः समः ॥
 न समर्था ध्रुवं जेतुमुग्रसेनं नृपेश्वरम् । कृष्णस्य वचनं श्रुत्वा प्रसन्नवदनो नृपः ॥७०॥
 प्रययौ यादवैः सार्धं महेन्द्रमवनात्परम् । स्वालयं द्वारकामध्ये ज्वलन्तं मणितेजसा ॥
 सरसैर्द्वारपालैश्च शूलिभिर्दण्डहातकैः । नियुक्तै रसितं द्वारं ददर्श मन्येश्वरः ॥७१॥
 अग्न्यन्तरे च शिविरं द्वारेभ्यः पङ्क्त्य एव च । मन्दिराणां च शतकै ररत्नानां परिभूषणम् ॥
 कोटिं मत्तगजैः द्वाणां ददर्श मज्जमन्दिरं । चतुर्थ्युगं गजौघं च गजानां पङ्क्त्युगं तथा ॥
 महाबलश्च वरगान्सूर्याश्च च हसन्ति ये । गजेन्द्रराजं सर्वेषां बाह्मणानामपीश्वरम् ॥
 हस्त्यैरावतं शश्वन्महेन्द्रस्य च नारद । अत्युच्चैरुच्चैःश्रवसां ददर्श कोटिमोप्सितम् ॥
 खराणां दशकोटिं च पादातं पङ्क्त्युगं तथा । निर्माणं रत्नसाराणां रथानां पञ्चलक्षकम् ॥

पञ्चलसं सारथीनां तत्राश्वं षट्गुणं तथा ; अश्ववाटं तत्पमं च सुवर्मा च सपामपि ॥
 ददर्शान्तरे रम्ये देवीयमुनिसंयुताम् । वह्निशुद्धांशुकै रम्यैर्मूर्षितां रक्तकम्बलैः ॥ ७९ ॥
 रत्नसिंहासनै रम्यैर्मूर्षितां रक्तपिङ्गलैः । अमूल्यरत्ननिर्माणवीथीनां तेजमोज्ज्वलाम् ॥
 वेष्टितां च महामूर्तिः किंकरै रगतकोटिभिः । प्रविवेश सप्तां रम्यां श्रुत्वा शङ्खध्वनिं शुभम् ॥
 वाद्यं च हुंहुमीनां च मुनीनां वेदमन्त्रकम् । दृष्ट्वा नृपं समुत्तस्यो वेगेन तवशो हरिः ॥
 ब्रह्मा महेश्वरश्चैव शेषश्च देवपुंगवाः । समुत्तम्युः सुराः सर्वे मुनयश्च महाप्रजाः ॥ ८१ ॥
 राजेन्द्राश्चारी सिद्धेन्द्रा वसुदेवपुरोगमाः । रत्नसिंहासने रम्ये चोपमेनो महाबलः ॥
 समुवास महेंद्रस्य मुनीनामाज्ञया हरेः । देशानां च गुरुणां च गर्गस्यापि तपैव च ॥
 सप्तर्षीर्गोदकेनैव पूर्णकुम्भेन नारद । चकार वेदमन्त्रैश्च नृपस्याप्यभिषेचनम् ॥ ८६ ॥
 तस्मै वक्ष्युमं दत्तं वह्निशुद्धं मनोहरम् । वरुणेन पुरा दत्तं कृष्णाय परमात्मने ॥ ८७ ॥
 माल्यं च पारिजातानां चन्दनं रत्नमूषणम् । रत्नच्छत्रं ददौ तस्मै बलदेवो महाबलः ॥
 ब्रह्मा कमण्डलुं चैव शूलं चापि महेश्वरः । पार्वती रत्नमाल्यं च हारं च मालतीं सती ॥
 अन्ये देवाश्च मुनयो राजेन्द्राः मिष्टपुंगवाः । योतकं च ददौ तस्मै क्रमेण च पृथक्पृथक् ॥
 वसुदेवो ददौ तस्मै शुभदं श्वेतचामरम् । पवनेन पुरा दत्तं कृष्णाय परमात्मने ॥ ९१ ॥
 मन्दो ददौ च सुरभिं कामधेनुं च पूजिताम् । यशोदा देवकी तस्मै रत्नश्रेष्ठं ददौ मुदा ॥
 सप्तभिः किंकरैश्चापि सेवितः श्वेतचामरैः । दधार च्छत्रमक्रूरो मकस्या चैवाऽऽहया हरेः ॥
 रत्नसिंहासने रम्ये ददर्श रत्नदर्पणम् । अतीव पुण्यावाप्यं च हरिणा च पुरस्कृतः ॥
 चक्रुः स्तुतिं च भट्टाश्च भिक्षुका ब्राह्मणास्तथा । ददुः शुभाशिपं तस्मै देवाश्च मुनयस्तथा ॥
 ब्राह्मणेभ्यो ददौ राजा रत्नकोटिं च मक्तिनः । महेष्म्यो रत्नशयकं भिक्षुकैर्मप्यन्यैव च ॥
 अभिविच्य नृपेन्द्रं च देवाश्च मुनिपुंगवान् । संपूज्य ब्राह्मणांश्चापि भट्टान्मिहं द्विजं गुरुम् ॥
 स्वालयं च ययुः सर्वे आदवाश्च मुदाऽन्विताः । ये ये हरेः पार्षदाश्च ते सर्वे स्वालयं ययुः ॥
 प्रभाते चाऽऽययुः सर्वे सुवर्मा च सप्तां हरेः । नमस्कृत्य नृपेन्द्रं च चोतुः सर्वे च संसदि ॥
 इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजननख० उत्त० नारदना० द्वारकापवेश उभ०
 सेनाभिषेकोनाम चतुर्धिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥

अथ पञ्चाभिर्शनतमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ वेदर्भरानेन्द्रो महाबलपराक्रमः । विदर्भदेशे पुण्यतना सत्परीलभ्य मन्विकः ॥ १

राजा नारायणांशश्च दत्ता च सर्वसंपदाम् । वर्मिष्ठश्च गरी रंश्च वरिष्ठश्चापि पूजितः ॥२॥
 तस्य कन्या महालक्ष्मी रुक्मिणी योषिता वरा । अतीव सुन्दरी रम्या रमा रामासु पूजिता
 नवयौवनसंपन्ना रत्नाभरणभूषिता । तप्तकाञ्चनवर्णाभा तेजसोज्ज्वलिता मती ॥ ४ ॥
 शुद्धसत्त्वस्वरूपा सा सत्यशीला पतिव्रता । शान्ता दान्ता नितान्ता चाप्यनन्तगुणशालिनी
 इन्द्राणी वरुणानी च चन्द्रहारी च रोहिणी । कुबेरपत्नी सूर्यस्त्री स्वाहा शान्ता कलावती
 लवणासु रमणीयासु श्रेष्ठा च सुमनोहरा । रुक्मिण्या भीष्मकन्याया कला नार्हति पौण्डरीकम्
 तां दृष्ट्वा राजराजेन्द्रो बालकीन्दारता पराम् । बाला सुशोभा कुर्वन्ती यथाऽश्रेषु विभोः कलाम्
 शरत्पूर्णेन्दुशोभादद्या शरत्कमललोचनाम् । विवाहयोग्या युवती लज्जानम्रानना शुभाम्
 सहसा चिन्तितो धर्मो धर्मशीलश्च सुव्रतः । सुता प्रपच्छ पुत्राश्च ब्राह्मणाश्च पुरोहितान्
 भीष्मक उवाच—

कं वृणोमि सुतार्यं च वराहं प्रवरं वरम् । मुनिपुत्रं देवपुत्रं राजेन्द्रसुतमीप्सितम् ॥ १ ॥
 विवाहयोग्या कन्या मे वर्धमाना मनोहरा । शीघ्रं पश्य वरं योग्यं नवयौवनसंस्थितम् ॥
 धर्मशीलं सत्यसंधं नारायणपरायणम् । वेदवेदाङ्गविज्ञं च पण्डितं सुन्दरं शुभम् ॥
 शान्तं दान्तं क्षमाशीलं गुणिनं चिरजीविनम् । महाकुलप्रसूतं च सर्वत्रैव प्रतिष्ठितम् ॥
 करोषि रामपुत्र चेद्रणशास्त्रविशारदम् । महारथ प्रतापार्हं रणमूर्तिं च सुधिरम् ॥
 करोषि देवपुत्रं चेद्देवं गुणयुतं तथ । करोषि मुनिपुत्रं चेच्चतुर्वेदविशारदम् ॥ १९ ॥
 भावदूकं विचारज्ञं सिद्धान्तेषु नितान्तकम् । नृपेन्द्रवचनं श्रुत्वा तमुवाच मुनेः सुतः ॥
 गौतमस्य शतानन्दो वेदवेदाङ्गधारणः । आद्यः प्रवक्ता विज्ञश्च धर्मी कुलपुगोहितः ॥
 पृथिव्या सर्वतत्त्वज्ञो निष्णातः सर्वकर्मसु ॥ १८ ॥

शतानन्द उवाच—

राजेन्द्र त्वं च धर्मज्ञो धर्मशास्त्रविशारदः । पूर्वार्ख्यानं च वेदोक्तं कथं शमि नित्यमथ
 भुवो भारावतरणे स्वयं नारायणो भुवि । वसुदेवसुतः श्रीमान्परिपूर्णतमः प्रभुः ॥ १० ॥
 विधातुश्च विधाता च ब्रह्मेशश्चेकवन्दिताः । ज्योतिःस्वरूपः परमो मक्तानुग्रहविग्रहः ॥
 परमात्मा च सर्वेषां प्राणिना प्रकृतेः परः । निर्लिप्तश्च निरीहश्च साक्षी च सर्वकर्मणाम्
 राजेन्द्र तस्मै कन्या च परिपूर्णतमाय च । दत्त्वा यास्यसि गोलोकं पितृणां शतकेः सह
 छम सात्त्विकमूर्तिं च कन्या दत्त्वा परत्र च । इहैव सर्वपूज्यश्च मया विश्वगुरोर्गुरुः ॥ २४ ॥
 सर्वस्य दणिणा दत्त्वा महालक्ष्मीं च रुक्मिणीम् । समर्पणं कुरु विभो कुरुष्व जन्मस्रण्डनम्
 विधात्रा लिखितो रामसंघः सर्वममनः । द्वारकानगरे कृष्णं शीघ्रं प्रस्थापय द्विजम् ॥

कृत्वा शुभक्षणं तूर्णं सर्वेषामपि संमतम् । आनीय परमात्मानं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥
 ध्यानानुरोधहेतुं च नित्यदेहमनुत्तमम् । दृष्टिमात्रात्कुरु नृप स्वजन्मकर्मखण्डनम् ॥
 यं न जानन्ति चत्वारो वेदाः संतश्च देवताः । सिद्धेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च देवा ब्रह्मादयस्तथा ॥
 ध्यायन्ते ध्यानपूताश्च योगिनो न विन्दति यम् । सरस्वतीं जह्मीभूता वेदाः शास्त्राणि यानि च
 सहस्रवक्त्राः शेषश्च पञ्चपक्त्रः सदाशिवः । चतुर्मुखो जगद्धाता कुमारः कार्तिकस्तथा
 ऋषयो मुनयश्चैव भक्ताः परमवैष्णवाः । अक्षमाः स्तवने यस्य ध्यानासाध्यश्च योगिनाम्
 बालकोऽहं महाराज तद्गुणं कथयामि किम् । शतामन्दवचः श्रुत्वा प्रफुल्लवदनो नृपः ॥
 अलिङ्गनं ददौ तस्मै समुत्थाय जवेन च । नानारत्न सुवर्णं च वस्त्रं च रत्नभूषणम् ॥
 ददौ तस्मै प्रदानं च प्रसादमुत्सृज्य नृपः । गजेन्द्रं तुरागं श्रेष्ठं रथं च मणिनिर्मितम् ॥
 रत्नसिंहासनं रथं घनं च विपुलं तथा । भूमिं च सर्वसंस्थायां शश्वद्वाष्टिकरीं शुभाम्
 अकृष्टसाध्यां पूज्यां च ग्रामं सर्वप्रशंसितम् । एतस्मिन्नन्तरे रुक्मिणश्चकोप नृपनन्दनः ॥
 काष्पितोऽधर्मदुक्तश्च रक्तस्थो रक्तञ्जवनः । उवाच पितरं त्रिषं सभायामस्मिन् रक्तदा ॥
 वरथाप तिष्ठन्पुरतः सर्वेषां च सभासदाम् ॥ ३९ ॥

रुक्मिणश्चाय—

शृणु रानेन्द्र वचनं हितं तद्यं प्रशंसितम् । त्यज वाक्यं भिक्षुकाणां लोमिनां क्रोधिनामहो
 नर्तकानां च वैश्यानां भट्टानामर्थिनामपि । कायस्थानां च मित्राणामसत्यं वचनं सदा ॥
 य. कानां नाटयानां स्त्रीलुब्धानां च कामिनाम् । दरिद्राणां च मूर्खाणां स्तुतिपूर्वं वच. सदा
 निहत्य कलवचनं रानेन्द्रं दूरतो भिया । उपायेन महाबाहोः खल्वं कृपणेन तद्धनम् ॥
 द्वारकायां धनी कृष्णो यवनस्य घनेन च । जरासंघमयेनैव समुद्राम्बन्तरे गृही ॥ ४४ ॥
 जरासंघशतं चैव क्षणेनैव च लीलया । समोऽहं हन्तुमेकाकी राज्ञश्चान्यस्य का कथा ॥
 दुर्वाससश्च शिष्योऽहं रणशास्त्रविशारदः । ध्रुवं भीष्मक तेनैव विश्वं संहर्तुमीश्वरः ॥
 मत्सम. पशुरामश्च शिशुपालश्च मत्समः । सखा च बभ्रवाञ्छूरः स्वर्गं जेतुं स च समः
 महेन्द्रं सगणं जेतुमहमीशः क्षणेन च । जित्वा युद्धे जरासंघं दुर्बलं योगिनं नृप ॥ ४८ ॥
 अहंकारयुतः कृष्णो धीरं त्वं मन्यते विद्या । यथायःस्थति मद्ग्रामं विनाहं कर्तुमीप्सितम्
 ध्रुवं प्रस्थापयिष्यामि क्षणेन यमपन्दिरम् । अहो नन्दस्य वैश्यस्य तस्मै गौरसकाय च ॥
 साक्षाज्जाराय गोपीनां गोपालोच्छिद्यभोजिने । करोषि वन्यास्वीकारं देवयोग्यां च रुक्मिणम्
 दातुमिच्छसि वाक्येन भिक्षुरस्य द्विजस्य च । रानेन्द्र बुद्धिहीनोऽसि वचनाद्बद्धः (दुर्ब)लस्य च

मा रानपुत्रो मा शूरो मा कुलीनश्च मा शुचिः । मा दाता मा धनादयश्च मा योग्यो मा

नितेन्द्रियः ॥ ११ ॥

कन्यां देहि सुपुत्राय शिशुपालाय भूमिप । बलेन रुद्रतुष्टाय राजेन्द्रतनयाय च ॥ १४ ॥

निमन्त्रणं कुरु नृप नानादेशमवावृणान् । बान्धवांश्च मुनिन्द्रांश्च पत्रद्वारा स्वरान्वितः ॥

अङ्गं कालिङ्गं मगधं सौराष्ट्रं वल्कलं वरम् । शैलं वरेन्द्रं वङ्गं च गुर्जराटिं च पेरुम् ॥ १५ ॥

महाराष्ट्रं विराटं च मुद्रलं च मुरझकम् । मल्लकं मल्लकं खर्वं दुर्गं प्रस्थापय द्विनम् ॥ १७ ॥

घृतकुर्यासहस्रं च मधुकुर्यासहस्रकम् । दधिकुर्यासहस्रं च दुग्धकुर्यासहस्रकम् ॥

तैलकुर्यापञ्चशतं गुडकुर्याद्विंशत्यम् । शर्कराणां राशिशतं मिष्टान्नानां चतुर्गुणम् ॥

यवगोधूमचूर्णानां पिष्टराशिशतं शनम् । पृथुकानां राशिलक्षमन्त्रानां च चतुर्गुणम् ॥

गवां लक्षं छेदने च हरिणानां द्विंशत्यम् । चतुर्लक्षं शशानां च कूर्माणां च तथा कुरु ॥

दशलक्षं मृगानां भेडानां तच्चतुर्गुणम् । पर्वणि ग्रामदेश्ये च बलिं देहि च भक्तितः ॥

एतेषां पक्वमांसं च भोजनार्थं च कारय । परिपूर्णं त्यज्जनानां सामग्रीं कुरु भूमिप ॥ ११ ॥

अथ श्रुत्वा च तद्वाक्यं राजेन्द्रः सपुरोहितः । चक्रौर मन्त्रणं तूर्णं निर्जने मन्त्रिणा सह ॥

द्विजं प्रस्थापयामास द्वारका योग्यमीप्सितम् । कृत्वा च शुभलभं च सर्वेषामभिवाञ्छितम् ॥

राजा संभृतसंभारो बभूव सत्वरं मुदा । निमन्त्रणं च सर्वत्र चकार च सुताज्ञया ॥

विप्रः सुवर्मा संमाप्य नृपैर्देवैश्च बोधिताम् । प्रददौ पत्रिकां मद्रासुमसेनाय भूभृते ॥ १७ ॥

मकुलवदनो राजा श्रुत्वा पत्रं सुमङ्गलम् । सुवर्णानां सहस्रं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा ।

दुन्दुभिर्वाद्यामास द्वारकाया च सर्वत्र । देवान्मुनीन्प्रांश्चैव ज्ञातिवर्गश्च बान्धवान् ॥

महश्च भिक्षुकाश्चैव भोजयामास सादरम् । श्रीकृष्णस्य सुवेपं च कारयामास भूपतिः ॥

अतीव रम्यमञ्चलं त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् । यात्रां च कारयामास जगतां प्रवरं वरम् ॥

वेदमन्त्रेण रम्येण माहेन्द्रे सुमनोहरे । आदौ ब्रह्मा रथस्थश्च सावित्र्या सहितो ययौ ॥

रथस्थश्च महाहृष्टो मयान्या च यवः स्वयम् । शेषश्चापि दिनेशश्च गणेशश्चापि कार्तिकः ॥

माहेन्द्रश्च तथा चन्द्रो वरुणः पवनस्तथा । कुबेरश्च यमो वह्निर्नरेशानोऽपि ययौ मुदा ॥

देवानां च त्रिकैटवश्च मुनीनां पाण्डिकोटयः । राजेन्द्राणां त्रिलसं च श्वेत्तच्छत्र त्रिलक्षकम् ॥

उग्रतप्तो यमो राजा नसत्रेषु यथा शशी । ययौ प्रसन्नवदनः कुण्डिनामिमुखो बली ॥

रत्ननिर्भागगानेन बलदेवो महाबलः । वसुदेवश्चोद्धवश्च नन्दोऽकूरश्च सातयकिः ॥ ७७ ॥

गोपाला राधेन्द्राश्च चन्द्रवंदयश्च ते ययुः । घृतराष्ट्रमुताः सर्वे दुर्वोधनपुरोगमाः ॥ ७८ ॥

युधिष्ठिरस्तथा भीम फल्गुनो नकुलस्तथा । सहदेवश्च पानेश्व प्रययुः पञ्च पाण्डवाः ॥
भीष्मो द्रोणश्च कर्णश्चाप्यश्वत्थामा महाबलः कृपाचार्यश्च शकुनि शल्यश्च प्रययौ मुदा
मरुता च त्रिकोट्यश्च विप्राणां शतकोटयः । संन्यासिना सहस्रं च यतीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥
द्विसहस्रं जिनकोपादचावधूतास्तथैव च । उत्पलानां सहस्रं च सहस्रं दुर्पकारिणाम् ॥
नानाशिल्पकराश्चैव विचित्रं विचित्रमेव च । लक्ष च वाद्यमाण्डानां नर्तकानां च लक्षकम् ॥
गन्धर्वाणां गायकानां लक्षमेव तु नारद । तत्र वरुणे मन्त्रयेव गन्धर्वश्चोपवर्हण ॥८४॥
पञ्चाशत्कामिनोभिश्च त्वमेव तेषु मध्यगः । विद्याधरीणां लक्षं च लक्षमम्परसा तथा ॥
विक्तराणां त्रिलक्षं च गन्धर्वाणां त्रिलक्षकम् ॥ ८५ ॥

इति श्रीकृष्ण० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० रुक्मिण्युद्वाहे
पञ्चाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥

अथ षडधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एतस्मिन्नन्तरे राजा कुवुक्षी च महाबलः । वरार्थं कन्यकायाश्च ब्रह्मलोकात्समागतः ॥
प्रददौ रेवतीं कन्यां शश्वत्सुहृत्तरिगौवनाम् । अमूल्यरत्नभूषाढ्या विपुलौकेषु दुर्लभाम् ॥
बलाय बलदेवाय संपदामेन कौतुकात् वयो यस्या गत सत्ये युगानां सप्तविंशतिः ॥१॥
दत्त्वा कन्यां विधानेन मुनिदेवैर्द्रुसंसादि । गनेन्द्राणां त्रिलक्षं च नामात्रे यौदिकद्वयौ ॥
दशलक्षं सुरङ्गाणां रथानां लक्षमेव च । रत्नालङ्कारयुक्तानां दासीनां चापि लक्षकम् ॥
गणिलक्षं रत्नलक्षं स्वर्णकोटिं च साक्षरम् । बह्विंशद्व्याशुकं रत्नं मुक्ताभागिकयहीरकम् ॥
दत्त्वा कन्यां च रत्नेन्द्रो बलाय बलव्याल्लेने । रत्नेन्द्रमारुधानेन तैः सार्वैः कुण्डिनयनैः ॥
अपान्तरे च निर्बन्धे साङ्गे मङ्गलरमणि । रेवतीं वेश्यामास योषिता कमलवदाम् ॥
देवकीं रोहिणीं चैव यशोदां नन्दमोहिनी । अदिनिश्चयं दिने शान्तिर्नय कृत्वा च मण्डिरम् ॥
लक्षणाभोजनयामास ददौ तेष्यो धनं मुदा । मङ्गलं वारयामास वसुदेवस्य बलया ॥१०॥
अथ देवाश्च मुनयो रत्नेन्द्राः कटकैः सह । संगपुल्लोलामात्रेण कुण्डिनं नगरं मुदा ॥
ददृशुर्नगरं सर्वे ह्यनीनं सुमनोहरम् । सप्तभिः पारैस्तामिष्य गमीरामिष्य वेष्टितम् ॥१२॥
प्राकारैः सप्तभिर्युक्तं द्वाराणां शतकैस्तथा । नानारत्नेश्च मणिभिर्निर्मितं विश्वकर्मणा ॥
नगरस्य बहिर्द्वारं ददृशुर्वरणात्रिण । रक्षितं रक्षकैः सार्वैः चतुर्भिश्च महारथैः ॥१३॥

रुक्मिण्यश्च शिशुपालश्च दन्तवक्त्रो महाबली । शास्त्रो माणाभिनां श्रेष्ठो मुद्गशास्त्रविशारदः
नानाशस्त्रैस्तथाऽस्त्रैश्च रथस्थश्च रणोन्मुखः । विलोक्य कृष्णसैन्यं च शुक्रोप नृपनन्दनः
उवाच निष्ठुरं वाक्यं श्रुतितीक्ष्णं मुदुष्करम् । उपहास्य मुनीन्द्रांश्च देवांश्च मुनिपुंगवान्
रुक्मिरुवाच—

अहो कालकृतं कर्म दैवं च केन वार्यते । किंवाऽहं कथयिष्यामि देवेन्द्राणां च संसदि
ग्रहीतुं रुक्मिणीं वन्द्यां देवयोग्यां मनोहराम् । आयाति देवैर्मुनिभिर्मन्दस्य पशुरसकः ॥
साक्षाज्जनाश्च गोपीनां गोपेच्छिष्टजमोजनः । जातेश्च निर्णयो न गति मक्षयमैधुनयोऽपि
किं नु राजेन्द्रपुत्रश्च किं नु वा मुनिपुत्रकः । वसुदेवः सन्निवश्च मत्तर्णं वैश्यमन्दिरे ॥
शिशुकाले च स्त्रीहत्या कृताऽनेन दुरात्मना । कुठना मृता च संभोगाद्वाससा रजको मृतः
राजेन्द्रस्य वधे दुष्टो ब्रह्महत्या लभेद्भुवम् । मथुराया च घर्मिष्ठः सद्यः कंसो निपातितः

शास्त्र उवाच—

यदुक्तं रुक्मिणा देवा, किमसत्यं च तत्र वै । को वाऽयं रस्मिणीमर्गो नन्दस्य पशुरसकः

शिशुपाल उवाच—

अहो भुवि किमाश्चर्यं देवा ब्रह्मादयस्तथा । मुनीन्द्रा ब्रह्मणः पुत्राश्चाऽऽयद्युर्मानवाज्ञया

दन्तवक्त्र उवाच—

संततं ब्राह्मणा लुब्धा देवाश्च मत्तवत्सलाः । आययुर्व्रह्मपुत्राश्च नन्ःपुत्राज्ञया कथम् ॥

तेषां च वचनं श्रुत्वा शुक्रोप देवसंघकः । मुनिराजेन्द्रसंघश्च लाङ्गलीत्यादयस्तथा ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० रुक्मिण्यु-

द्वाहे षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥

अथ सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अप कोषपरीतश्च बलदेवो महाबल । हलेन रुक्मिथानं च बभञ्ज मुनिपुंगव ॥ १ ॥

घोटकान्सारपि नैव निहत्य जगतीपतिः । भूमिष्ठं चापि पापिष्ठं रुक्मिं हन्तुं जगाम सः

रवमी च शरजालेन वारयामास ललितम् । नागास्त्रं योजयामास बद्धं हलिनमीधरम्

नागास्त्रं गारुडेनैव सप्तहारं हलीं सयम् । जग्राह कोपाद्रुनमी च परं पाशुपतं मुने ॥

अध्वर्युं वैरिमर्दं च शतभूर्यसप्तप्रपम् । अभितो हलिना रवमी जूम्भणास्त्रेण जूम्भितः ॥

भूमिष्ठः स्थाणुमद्रुतमी निद्रास्त्रेणैव निद्रितः । शास्त्रं निद्रितं दृष्ट्वा शत्रुनाशान्मुमोच तम्

शैलवृष्टिं शिलावृष्टिं जलवृष्टिं चकार सः । ज्वलदद्धारवृष्टिं च शरवृष्टिं चकार ह ॥ ७ ॥
 बलाच्चाख्येण सर्वाणि वारयामास लाङ्गली । हलेन तद्रथं चूर्णं चकार रणमध्यतः ॥
 घोटकान्साराथिं चैव अघान चैव लीलया । कोपाद्वलेन तं हन्तुं बान्धवभाशरीरिणी ॥
 स्यज शास्त्रं कृष्णवध्यं तव किं पौरुषं रणे । यस्य मूर्ध्नि च ब्रह्माण्डं शूर्पे च सर्पं यथा
 तच्छ्रुत्वा बलदेवश्च हलेन तस्य मरतकम् । चकार चूर्णं व्यथितः पपात रणमूर्धनि ॥
 शास्त्रम्य पतनं दृष्ट्वा शिशुपालो महाबली । चकार शरवृष्टिं च जलवृष्टिं यथा मुवि ॥
 हली तस्य रथं चूर्णं चकार लाङ्गलेन च । अर्धचन्द्रेण तद्वाणान्धारयामास लीलया ॥
 तं हन्तुं शंकरः सास्तान्निपेधं च चकार तम् । कृष्णवध्यं त्यज बल पार्षदपवरं हरेः ॥
 दन्तवक्त्रस्य दन्तं च बभञ्ज स हलेन च । सुपवृत्तस्य युद्धेन ते सर्वे जहसुश्च तम् ॥
 बलस्य विक्रमं दृष्ट्वा सर्वे वीराः पलायिताः । चक्रुः प्रवेशनं सर्वे कुण्डिनं वरयात्रिकाः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र शतानन्दो महामुनिः । कोटिमिर्मुनिभिः सार्धमाजगाम हरेः पुरः ॥
 पुरं प्रवेशयामास दृष्टद्वारं च दुर्गमम् । अगम्य चापि शत्रूणां मित्राणां च सुखमदम्
 देवकन्या नागकन्या राजकन्यास्तथैव च । मुनिश्च वरं द्रष्टुं सस्मिताश्च समाययुः ॥
 ददृशुर्योषितः सर्वा निमेषराहितेन च । प्रसन्नं वारयामास सस्मितश्चन्द्रशेखरः ॥ १० ॥
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणरथस्य परमेश्वरम् । सर्वेषां परमात्मानं भक्तानुग्रहविग्रहम् ॥ ११ ॥
 नवीनजलदशमं शोभितं पीतवाससा । चन्दनोत्तितसर्वाङ्गं वनमालाविभूषितम् ॥ १२ ॥
 रत्नवैयूरवलयरत्नमालाकुलोज्ज्वलम् । रत्नकुण्डलयुग्मेन गण्डम्यलविराजितम् ॥ १३ ॥
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणहणन्मञ्जीररञ्जितम् । सस्मितं मुरलीहस्तं पश्यन् रत्नदर्पणम् ॥ १४ ॥
 सप्तभिः पार्षदैर्गोपैः सेवितं श्रेयचामरैः । नवयौवनसंपन्नं शरत्कमललोचनम् ॥ १५ ॥
 शरत्पूर्णवदुर्लभारथं भक्तानुग्रहकारकम् । कोटिकन्दर्पसौन्दर्यं सत्यं नित्यं सनातनम् ॥
 तीर्थपूतं कीर्तिपूतं ब्रह्मेशोपशान्दितम् । परमाह्लादकं रूपं कोटिवन्द्रसमप्रमम् ॥ १७ ॥
 ध्यानासाध्यं दुराराध्यं परमं प्रकृतेः परम् । दुर्बया पटुस्त्वं च रत्नेन्द्रसारदर्पणम् ॥ १८ ॥
 दधानं कर्तृगोपार्थं वदन्त्याः फुटमजरीम् । धूढा त्रिविक्रमाकाशं मालतीमाह्वयमूषितम्
 पुष्पं नारीपदसं च मुकुटं भस्तजोज्ज्वलम् । दृष्ट्वा वरं युवत्यश्च मूर्त्तिं तेषामुभीधरम् ॥
 रत्निमणीजीवनं धनं श्लाघ्यमित्युचुरीप्सितम् । जामातरं सा ददर्श राक्षी पीप्पकच्छा मिनी
 निमेषराहिता तुष्टा प्रसन्नवदनेशणा । रामा प्रसन्नवदनः सापान्त्यः सपुरोहितः ॥ २२ ॥
 समागम्य सुरान्विधा-भूतांश्च प्रणनाम सः । ददौ योगशत्रुं तेभ्यो मध्यपूर्णे सुघोषमम् ॥

दिवानिशं चाप्युषाच दीयतां दीयतामिति । सुखं निनाय रजनीं देवैश्च बान्धवैः सह ॥
 वसुदेवः प्रभाते च प्रातःकृत्यं चकार स । स्नात्वा संध्यादिकं कृत्वा घृत्वा घौते च वाससी ॥
 चकार वेदमन्त्रेण शुभाधिवासनं हरेः । संपूज्य मातृकाः सर्वाः साक्षाच्च सर्वदेवताः ॥
 प्रदाय वसुधारां च वृद्धिश्राद्धादिकं तथा । ब्रह्मणान्मोजयामास देवांश्च बान्धवांस्तथा ॥
 वाद्यं च वादयामास कारयामास मङ्गलम् । सुवेपं कारयामास वरस्यापि प्रशंसितम् ॥
 सज्जं च वारयामास नरयानं सुशोभनम् । एवं राजा मीप्यकश्च विवाहार्हं च मङ्गलम् ॥
 पुरोहितैर्वेदमन्त्रैः सर्वं कर्म चकार सः । मणिरत्नं धनं चापि मुक्तामाणिक्यहीरकम् ॥
 भक्ष्यद्रव्यं च वस्त्रं चाप्युपहारमनुत्तमम् । भट्टेभ्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि मित्रकेभ्यो ददौ मुदा ॥
 वाद्यं च वादयामास कारयामास मङ्गलम् । सुवेपं कारयामास रुक्मिण्याश्च मनोहरम् ॥
 राज्ञीभिर्मुनिपत्नीभिर्विधानं च यथोचितम् । ततः शुभे क्षणे प्राप्ते माहेन्द्रे परमोदये ॥
 विवाहोचितलम्बे च लम्बाधिपंतिर्पथ्यते । सद्ग्रहेक्षणशुद्धे चाप्यसता दृष्टिवर्जिते ॥४४॥
 शुभक्षणे शुभर्से च विशुद्धे चन्द्रतारयोः । वेधदोषादिरहिते शलाकादिविवर्जिते ॥४५॥
 दंष्ट्रयोः शर्मयोग्ये च परिणामसुखप्रदे । एवंभूते च समये मीप्यकप्राङ्गणं हरिः ॥४६॥
 आजगाम सुरैः सार्धं मुनिविप्रपुरोहितैः । ज्ञातिभिर्बान्धवैः सार्धं पित्रा मात्रा नृपैस्तथा ॥
 गोपालकैः पार्षदैश्च वयस्यैश्च मनोहरैः । भट्टैश्च गणकैर्ज्योतिःशालज्ञानविशारदैः ॥४७॥
 वाद्यैर्नानाविधैश्चैव नर्तकैर्गान्यैस्तथा । नानाशिल्पकरैश्चैव मालाकारैस्तथाऽपरेः ॥४८॥
 विद्याधर्यप्सरोमिश्च केकरीमिश्च सत्वरम् । स्पलं च ददृशुर्देवा मुनयश्च नृपेश्वराः ॥
 सर्वे समागता ये च विवाहदर्शनोत्सुकाः । रम्भास्तम्भसहस्रैश्च पट्टसूत्रपरिष्कृतैः ॥४९॥
 चम्पकानां चन्दनानां रसालानां च पल्लवैः । माल्यैर्नानाविधैश्चैव पीतुराकृतित न्वितैः ॥
 परितो मङ्गलघटैः फलपटवसंयुतैः । कातूरीचन्दनाक्तैश्च कुङ्कुमेन विराजितैः ॥५०॥
 पर्णालागैः फले, पुष्पैर्दूर्वाभिरुपशोभितैः । मुनिभिर्ब्राह्मणैश्चैव राजेन्द्रैरपि वोदितम् ॥
 रत्नेन्द्रसारनिर्माणवेदीयुक्तं मनोहरम् । चर्चितं चन्दनस्निग्धैः कस्तूरीकुङ्कुमान्वितैः ॥
 सुगन्धिशीतमन्दैश्च पवनैः सुरभीकृतम् । रत्नानां च सहस्रैश्च ज्वलितं ज्वलद्दीप्तकैः ॥
 नानाप्रकारधूपैश्च गन्धद्रव्यैः सुवासितम् । चित्रार्चित्रैर्गण्डिभिः शिल्लिनां पुष्पकारिणाम् ॥
 परितः परितश्चैव शोभनाहैः सुशोभनैः । गन्धवाणां च संगीतधुरैर्मधुरीकृतम् ॥५१॥
 विद्याधरीणां नृपैश्च नर्तकीनां च शिल्लिनाम् । तत्र निश्छेदयित्रैश्च जनान्निविरजितम् ॥
 गुह्यद्वारैर्गवातेषु युगतामिश्च वीक्षितम् । मङ्गलेन घटेनैव विदुषा च पुरोधसा ॥ ५० ॥

कुशहस्तेन भूपेन दानेन दानवस्तुना । दृष्ट्वा च प्राङ्गणं राज्ञो देवा ब्रह्मादयस्तथा ॥
 अवरुह्य रथात्तूर्णं तिष्ठन्ति प्राङ्गणे मुदा । राजेन्द्रा दानवेन्द्राश्च मुनयः सनकादयः ॥
 श्रीकृष्णश्चापि भगवान्वार्षदपवरैः सह । तान्दृष्ट्वा सहस्रोत्थाय जवेन भीष्मकस्तथा ॥
 मूर्ध्ना ववन्दे देवाश्च मुनीन्द्रांश्च नृपास्तथा । स्नोतिहासनेष्वेव सुरस्येषु पृथक्पृथक् ॥ ९४ ॥
 क्रमतो वासुधामास संपूज्य सादरेण च । राजा द्रुपदो मरुता च तान्सर्वान्माकुरुर्वक्रम-
 वसुदेवं वासुदेवं साक्षुनेत्रः पुटाञ्जलिः ॥ ९५ ॥

भीष्मक उवाच—

अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् । नमूव जन्मकोटीनां कर्ममूलनिहन्तनम् ॥
 स्वयं विशता जगतां प्रदाता सर्वसंयदाम् । स्वमे यत्पादयस्यं च द्रष्टुं नैव क्षमः प्रभो ॥
 तपसां फलदाता च संस्तुता प्राङ्गणे मम । स्वात्मारामेषु पूर्णेषु शुभपञ्चमनीप्सितम् ॥
 योगीन्द्रैरपि सिद्धेन्द्रैः सुरेन्द्रैश्च मुनीन्द्रकैः । ध्यानादृष्टश्च यो देवः स शिखः प्राङ्गणे मम
 कालस्य कालो भगवान्मृत्योर्मृत्युश्च यः प्रभुः । मृत्युंजयश्च सर्वेशो नराणां दृष्टिगोचरः
 यस्य मूर्ध्ना सहस्रेषु मूर्तिं विश्वं चराचरम् । नास्त्वन्तः सर्ववैरेषु सोऽयं च मम प्राङ्गणे ॥
 सर्वकामपणो हि सर्वामे यस्य पूजनम् । श्रेष्ठो देवगणानां च स गणेशो ममाङ्गणे ॥
 मुनीनां वैष्णवानां च प्रवरो ज्ञानिनां गुरुः । सनत्कुमारो भगवान्स्वयसः प्राङ्गणे मम ॥
 ब्रह्मपुत्राश्च पौत्राश्च प्रपौत्राश्चापि वंशजाः । ते सर्वे मदृहेऽप्येव उच्यन्तो ब्रह्मतेजसा ॥
 अहो कल्पान्तपर्यन्तं तीर्थीभूतो ममाऽऽश्रमः । येषां पादोदकैस्तीर्थं विशुद्धं तद्गृहे मम
 पृथिव्या यानि तीर्थानि तानि तीर्थानि सागरे । सागरे यानि तीर्थानि विषपादेषु तानि च
 विषपादोदकह्रीन्ना यावन्तिष्ठति मेदिनी । तावत्पुष्करपत्रेषु विवन्ति रितरो जगम् ॥
 विषपादोदकं भुक्त्वा दत्त्वा विप्राय दक्षिणाम् । छानानां सर्वनीर्षानां फलभाष्येनोनि निश्चिनम्
 निहन्तनं च विषदां व्याधिनिर्मूलकारणम् । सुखदं शुभदं सारं विषपादोदकं नृणाम् ॥
 न गङ्गासदृशं तीर्थं न देवो माववात्परः । सनत्कुमाराद्वक्तो न न हि कल्पशरोरुहः ॥
 न पुष्पं परिताताच्च न वनं हरिवासरान् । पूजने न हि पूजः च न परं तुलसीपरम् ॥
 न देवी प्रकृतेश्चापि नाऽऽधारः पवनान्तरः । न हि त्पृष्ठो महाहिगोर्न सूर्यं परमाणुतः
 म ब्राह्मणात्परः पूतो नाऽऽश्रमश्च न तीर्थं कम् । न देवो न परः कोऽपि चेत्पाह कमलोद्भवः
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनां प्रकृतेश्च परः प्रभुः । ध्यानासाधो दुःसारस्थो योगिनामपि निश्चितम्
 निर्गुणश्च निराकारो भक्तानुग्रहविग्रहः । स एव चतुरो नृणां स क्षादेवश्च मदृहे ॥ ९६ ॥

देवैर्ब्रह्मेशोषैश्च ध्यातं यत्पादपङ्कजम् । घनेशेन गणेशेन दिनेशेनापि दुर्लभम् ॥८६॥
इत्युक्त्वा भीष्मकः कृष्णं समानीय स्वयं पुरः । ब्रुवाव सामवेदोक्तस्तोत्रेण परमेश्वरम्॥

भीष्मक उवाच—

सर्वा-तरास्मा सर्वेषां साक्षी निर्लिप्त एव च । कर्मिणा कर्मणामेव कारणानां च कारणम् ।
केचिद्वदन्ति तामेकं ज्योतीरूपं सनातनम् । केचिच्च परमात्मानं जीशे यत्प्रतिबिम्बकः
केचित्प्राकृतिकं जीव सगुणं भ्रान्तबुद्धयः । केचिन्नित्यशरीरं च बुद्धा(श्च)श्च सूक्ष्मबुद्धयः
ज्योतिरभ्यन्तरे निरर्थं देहरूपं सनातनम् । कस्मात्तेजः प्रभवति साकारमीश्वरं विना ॥
एवं स्तुत्वा स चाऽऽधान्तः श्रमस्त्रिपुणं च नारद । पाद्यं पद्माञ्जितं पादपद्मे चा । ददौ मुदा
अर्घ्यं च प्रददौ तत्र दूर्वापुष्पजलान्वितम् । मधुपर्कं च सुरभिं सर्वाङ्गे गन्धचन्दनम्॥९३॥
दत्तप्रदत्तं महेन्द्रेण शुभकर्मणि यौतुकम् । पारिजानस्य माल्यं च जामातुश्च गले ददौ॥
कुशेरेण च यदत्तममूलपरत्नभूषणम् । चकार वरणं तस्य स राजा भक्तिपूर्वकम्॥९५॥
बह्निशुद्धाशुक्रयुगं यदत्तं बह्निना पुरा । ददौ तदेव कृष्णाय परिपूर्णतमाप च ॥९६॥
ज्वलितं रत्नमुकुटं यदत्तं विश्वकर्मणा । ददौ तन्मस्तके राजा कृष्णस्य परमात्मनः ॥
धूमं रत्नप्रदीपं च नैवेद्यं सुमनोहरम् । नानाप्रकारपुष्पं च स्नानसिंहासनं ददौ ॥९८॥
सप्ततीर्थोदकं चैव पुनराचमनीयकम् । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिमुवाचिसितम्॥९९॥
शय्या रतिकरीं रम्यां पानार्थं वासितं जलम् । कृत्वा च वरणं रामा परिहारं चकार तम्
कृताञ्जलिपुटो राजा तस्मै पुष्पाञ्जलिं ददौ ॥ १०१ ॥

इति श्रीरत्न० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० रविमण्युद्वाहे

सप्ताधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥

अथाष्टाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

एतन्मिन्नन्तरे देवी महालक्ष्मीश्च रुक्मिणी । आनगाम सभाम-ये मुनिदेवादिर्मधुने । १॥
रत्नसिंहासनस्या च रत्नालङ्कारभूषिता । बह्निशुद्धाशुक्राधाना कचरीभारभूषिता ॥२॥
पश्यन्ती सस्मिता साध्वी ह्यमूलपरत्नदर्पणम् । कम्पूरीबिन्दुभिर्युक्ता स्निग्धचन्दनचर्चिता
सिन्दूरविदुना शश्वद्भाज्यध्वज्यलोज्ज्वला । तप्तवाज्रनवगर्भा शतचन्द्रमयप्रभा ॥४॥
चन्दनोक्षितसर्वाङ्गा मालनीय-रत्नशोभिता । सप्तभिर्नृपपुत्रैश्च समानीता च चालके ॥५॥
देवेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च मिद्वेन्द्रा नृपपुत्राः । ददन् रविमणीं देवीं महालक्ष्मीं पतिनाम्॥

सद्यप्रदक्षिणां कृत्वा प्रणम्य स्वपतिं सती । सिपे च शीततोयेन-दिग्भ्यश्चन्द्रेणपृष्ठवै ॥
ता सिपे च जगत्कननः कान्तां शान्तां च सस्मिताम् । ददर्श कान्तः कान्तां च कान्तं
-कान्तां शुभे क्षणे ॥ ८ ॥

अप्ये देवी पितुः क्रोडे समुपसि शुभानना । छद्मया मेघवदना उवृण्वती च स्वनेजसा ॥
राजा देवेश्वरीं तस्मै परिपूर्णतमाय च । मददौ संपदानेन वेदमन्त्रेण नारद । १० ॥
वसुदेवाज्ञया कृष्णः स्वर्गोत्प्लुक्त्वा स्थितो मुदा । जग्राह देवीं देवस्य भवानीं च भवो यथा
सुवर्णानां पञ्चलक्षं दृष्ट्वाय परमात्मने । दक्षिणां तां ददौ राजा परिपूर्णतमाय च ॥
शुभकर्मणि निष्पन्ने कृत्वा कन्या च वसामि । करोद् राजा मीहि न मुनिदेवेन्द्रसंसदि ॥ ११ ॥
परिहारेण वधसा कृत्वा तस्मै समर्पणम् । सिपे च कन्या चर्यां च मेघद्युग्मजलेन च ॥

॥ इति श्रीवैष्णो महा ॥ श्रीकृष्णजन्मोत्सव उत्तम नारदनाम ॥ रुक्मिण्यु-
द्वाहेऽष्टाविक्रान्ततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥

अथ नवविंशततमोऽध्यायः ।

शङ्खुवाच—

तव योग्या च युवती रत्नमूषणमूषिता । त्वां प्रार्थयन्ती सुचिरमवमन्यान्वमीश्वरम् ॥१४॥

सावित्र्युवाच—

यथा वरस्तथा कन्या विधिना योजिता पुरा । विदग्धाया विदग्धेन सर्वत्र संगमः शुभः ॥

रत्नुवाच—

ईश्वरेण परीहासं का च कर्तुं क्षमा भुवि । ध्यानासाधो दुराराध्यश्चावमन्यान्वमीश्वरम् ॥

गायत्र्युवाच—

यथा वरस्तथा कन्या च क्षुब्धे भैष्मके गृहे ॥

रोहिण्युवाच—

सत्यं ब्रूहि जगन्नाथ कामिनीनां च संसदि । कीदृशी राक्षिका रम्या रुक्मिणी चापि कीदृशी

सरस्वत्युवाच—

राधाया यादृशी प्रीती रुक्मिण्या नैव तादृशी । सा सङ्गिनी पूर्वकाले सर्वश्रीडासु वर्धिनी
प्राणाधिष्ठातृदेवी सा पञ्चप्राणाधिका सती । रुक्मिणी कमला साक्षात्संपदामधिदेवता ॥

सर्वशक्तिस्वरूपा च कृष्णस्य परमात्मनः । बुद्धेरप्यधिदेवी च दुर्गा नारायणी परा ॥

देवाधिष्ठातृदेवी त्वं सावित्री वेदमातृका । विद्याधिदेवताऽहं च ततोऽन्याश्च कलाकलाः ॥

न ब्रह्मणि दिवि शेये गणेशे च दिनेश्वरे । न मत्केतु च पद्मायां न शिवायां च मन्दयि ॥

प्रसादो यादृशस्तस्यामन्येषु च न तादृशः । त्रैलोक्ये पृथिवी घन्या सुपुण्यं मारुतं यतः ॥

तत्र वृन्दावर्नं घन्यं राधापादाब्जचिह्नितम् । सर्वासामपि देवीनां राधा पुण्यवती सती

राधापादाब्जनखरे ददौ किम्बलककम् । अयमेवमिति श्रुत्वा जहसुः सर्वयोषितः ॥

ध्यायन्ते दूरतः सर्वे राधा वसःस्पृष्टस्थिता । तस्माद्राधा नमस्कृत्य दुःखमां मन्दते किल

सरस्वतीवचः श्रुत्वा सावित्री पार्वती सती । अन्याश्च योषितः सर्वाः साध्विच्युचुश्च संसदि

छोपामुद्राऽनसूया चाप्यहन्त्याऽरुन्वती तथा । सर्वस्ता मुनिपत्न्यश्च रमसं चक्रुरीश्वरम् ॥

अथ देवाश्च मूपाश्च मुनीर्द्राश्चापि मीप्सकः । पूजयामास विधिना भोजयामास सादरम् ॥

खाद्यतां खाद्यतां लोका दीयतां दीयतामिति । शब्दो बभूव नगरे वाद्यसंगीतमङ्गलैः ॥

अथ प्रभाते ब्रह्मेशोपायास्त्रिदशास्तथा । यानमारोहणं मूपाश्चक्रिरे च त्वरान्विताः ॥

शाना महोपसेनश्च वसुदेवस्त्वरान्वितः । कारयामास यात्रां च श्रीकृष्णं रुक्मिणीं सतीम्

सुमद्रा रुक्मिणीमाता कन्यां कृत्वा स्ववत्ससि । रुरोदोचैस्तत्सखीभिर्बान्धवैरित्युवाच सा ॥

सुमद्रोवाच--

क यासि मां परित्यज्य वत्से मातरमीश्वरीम् । कथं जीवामि त्वां त्यक्त्वा कपं त्वं वाऽपि
जीवासि ॥ १४ ॥

महालक्ष्मीर्मम गृहात्कन्यारूपा च मायया । वसुदेवालयं यासि वासुदेवापिया सती : ३९ ॥
इत्युक्त्वा कन्यकां शोकात्तिपेच नेत्रजैर्मलैः । भीष्मकः साश्रुनेत्रश्च कन्यां कृष्णे समर्प्य च
तं च कृत्वा परीहारं रुरोदोच्चैरतीव सः । रुरोद रुक्मिणीं देवी श्रीकृष्णश्चापि मायया
रथमारोपयामास वसुदेवः सुतं वधूम् । एतस्मिन्नन्तरे राजा जामात्रे पौतुकं ददौ ॥
गजेन्द्राणां सहस्रं च पङ्गुणं च तुरंगमम् । दासीनां च सहस्रं च किंकराणां शतं शतम्
रत्नानां च सहस्रं चैवामूह्यरत्नमूषणम् । स्वर्णानां परिशुद्धानां पञ्चलक्षं च सादरम् ॥
तोयमोमनपात्राणि कृतानि विश्वकर्मणा । सौवर्णानि च रम्याणि सुरभीः प्रददौ मुदा ॥
दुग्धवतीनां घेनूनां सप्तस्तानां सहस्रकम् । अमूह्यानि च रम्याणि बह्नेशुद्धांशुकानि च ॥
वसुदेवश्चोमसेनो देवैश्च मुनिभिः सह । महद्वदनः शीघ्रं द्वारकामिमुखं ययौ । ४३ ॥
प्रविश्य स्वपुरीं रम्यां कारयामास मङ्गलम् । वायं च वादयामास सुन्दरं सुमनोहरम् ॥
देवकी रोहिणी रम्या यशोदा नन्दगेहिनी । अदितिश्च दितिक्षेव तथा च वरकामिनी
श्रीकृष्णं रुक्मिणीं रम्यां विलोक्य च पुनः पुनः । गृहं प्रवेशयामास कारयामास मङ्गलम्
चतुर्विधं भोजयित्वा देवांश्च मुनिपुंगवान् । नृणांश्च बान्धवांश्च परीहारं चकार च ॥
महृग्यो ब्राह्मणेभ्योऽपि ददौ रत्नादिकं मुदा । तांश्चापि भोजयामास पारितुष्टांश्च सस्मिनान्
एवं मुक्त्वा धनं लब्ध्वा ययुः सर्वे गृहं मुदा । मङ्गलं कारयामास वसुदेवस्य बल्लभा ॥

इति श्रीव्रत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० रुक्मिण्यु-
द्वाहो नाम नवविंशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥

अथ दशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच--

आगतेषु गतेष्वेवं साक्षे मङ्गलकर्मणि । नन्दो यशोदया सार्धं पुत्राभ्यांश्च समाययौ ॥

यशोदोवाच--

ज्ञानं च मयता दत्तं पित्रे नन्दाय माधव । मां चापि मानरं वत्स कुरु कुरुपानिधे ॥

मामुद्धर महामाग धरोद्धारणकारण । मयाञ्जितरणे भीमे भीतां च पतितानामपि ॥ १ ॥

मायामयी सा प्रवृत्तिर्भवाच्चित्तरे तारे । स्वमेव कर्णधारश्च भक्तोतीर्णोऽकृपापय ॥
यशोदावन्ननंश्रुत्वा जहास, पुरपोषमा । उवाच। मानरं भक्त्या-ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः

श्रीभगवानुवाच—

ज्ञानं योगात्मकं मातर्ज्ञानं च विषयात्मकम् । ज्ञानं भक्त्यात्मकं येन महास्यकरणं शुभम् ॥
ज्ञानं पञ्चविधं प्रोक्तं सर्ववेदेषु संमतम् ॥ भक्त्यात्मकं सर्वपरं तेषां च उक्षणं शृणु ॥ ११ ॥
शुक्तिपासादिकानां च खण्डनं स्वान्तर्गोचनम् । नादीनां शोधनं चैव चक्राणामपि मेदतम् ॥
शक्तिकुण्डलिनीयुक्तमीश्वरं चिन्तयेत्ततः । इन्द्रियाणां च दमनं होमादीनां च वर्जनम् ॥ १२ ॥
मूलाधारं स्वधियानं भर्णिपूरमनाहतम् । विशुद्धं च तथा ज्ञास्यं प्रकपदकं प्रकीर्तितम् ॥ १३ ॥
नारीणामपि हर्षोषं मूर्खाणां च विशेषतः । ज्ञानं योगात्मकं साध्वि सिद्धातां साध्यमपि सतम् ॥
जन्तूनामपि सर्वेषां ज्ञानं स्वविषये तथा ॥ सन्तः सर्वे विजानन्ति ह्येच्छयश्च मदीयया ।
सिद्ध्यात्मकं च सिद्धानां नियुक्तं सर्वकर्मसु । चतुर्विंशसु सिद्धानां साधनं मोक्षनैकया ॥
ज्ञानं मोक्षात्मकं सिद्धं परं निर्वाणकरणम् । अनिवृत्तिमार्गमाह्वयं भक्तस्तैव त्वाद्यति ॥ १४ ॥
भक्त्यात्मकं च यज्ज्ञानं तुभ्यं राधा प्रदास्यति । तस्यां ज्ञानान्नं मावं स्ववत्सा ज्ञानं करिष्ये ॥

अथ ॥ १११ ॥

नन्दाय दत्तं त्यज्ज्ञानं तच्च तुभ्यं प्रदास्यति । गच्छ त्वन्दमर्त्तमातर्नन्देन सह साश्रसः ॥ १५ ॥
इत्युक्तत्वा विनये कृत्वा जगताम्यन्तरं हरिम् । नन्दो यशोवन्ता तस्यैव यौ केवलीवतम् ॥ १६ ॥
ददर्श राधां तस्मै च निद्रितां त्यक्तभूषणां दधानां ह्यक्षुब्धं निराहारं हृदयेदयम् ॥ १७ ॥
पङ्कजे पङ्कजदले सनले चन्दनचित्ते । श्यामानां द्वादशितौष्टीं च साधुनेत्रां च मूर्धिताम् ॥ १८ ॥
ध्यायमानां प्रदाभ्युजं कृष्णाय परमात्मनः । ज्ञानज्ञानपरिपक्वाः तल्लिपिद्वैकज्ञानसाः ॥ १९ ॥
पश्यन्तीं सस्मितं काशं पश्यतीं तन्मुखां मुजम् ॥ हसन्तीं च रुदन्तीं च स्वप्ने कान्तसमीपतः
सखीभिः परितः शश्वत्सेविता श्वेतचामरैः । दिवानिशैरसिनां च गोपीभिः शतकोटिभिः
सावधानपरामिष्य क्षेत्रहस्ताभिराश्रयम् । सप्तद्वारेषु युक्तभिः परितः प्राङ्गणेषु च ॥
तां दृष्ट्वा विस्मयं प्राप्य समार्षो नन्द एव च । ननाम परया भक्त्या द्रष्टव्यं त्रिपुस्य त्वा ॥
निद्रां त्यक्त्वा तत्सहसा नुमुषे सेश्वरेच्छया । सपौन चेत्तत्रां प्राप विषयज्ञानवर्तिनाम् ॥ २० ॥
पुरतो दंष्टी दृष्ट्वा पप्रच्छ सादरं सती । उवाच गधुरं येन तत्रैव सखिसंसदि ॥ २१ ॥

राष्ट्रकोवाच—

वस्त्वं ज्ञात्र समायारो दृष्टिः किं प्रयोजनम् । न त्वमे विषयज्ञानं न ज्ञानामि त्वं यशुम् ॥ २२ ॥

किं जलं त्वास्पृष्टं किं वा किं वा नक्तं दिनं शृणु । स्त्रियं सुमांसं स्त्रीर्न वा नाहं जानामि मेरुफल्-
राविकावचनं श्रुत्वा नन्दश्च न विस्मयं न्ययौ । भीष्म यशोदा न निकटं गोपीसंभाषितः ययौ
उवास इतिकटे तस्याः समुवाच मियं नवः । उवास तत्र तन्दश्च गोपीदत्तासनेन नवः ॥

पञ्चोदोवाच—

चेतनं कुरु रात्रे त्वमात्मानं रक्ष यत्नतः । द्रक्ष्यसि प्राणनाथं च संप्राप्स्यसि मङ्गलं दिनेन ॥१॥
त्वत्तो विश्वं पवित्रं च त्वत्कुलं च सुरेश्वर । गोप्यश्च पुण्यवत्यश्च तत्परादानुग्रहसेवया ॥२॥
लोका गाह्यन्ति त्वत्कर्तितं तीर्थपूतां सुमङ्गलाम् । सन्तोषेदाश्च भस्वारः पुराणानि युद्धानि च ॥३॥
अहं यशोदा नन्दोऽयं बुद्धिरूपे निबोध माम् । वृषभानमुत्ता त्वं नृणां निशामय मुमुक्षुः ॥४॥
द्वारकानगराद्भ्रष्टा श्रीकृष्णसंनिधानतः । त्वान्तिकमगताऽहं प्रेरिता हरिणा सति ॥५॥
शृणु मङ्गलवार्तां च मङ्गलं च गदामृतम् । आराधयस्व पाति कृष्णं तं हे देवि चेतनं कुरु ॥६॥
भक्त्यात्मकं परिज्ञानं दिहि मङ्गलं सांपत्तयम् । स्वयं त्वं त्वं यशोदा नन्दोऽयं समागतौ ॥७॥
पश्चादायास्यति हेरिस्त्वं मुहूर्तं वरात्तने । भविष्यत्यचिरेणैव श्रीशम्भुः शापमोचनम् ॥८॥
यशोदावचनं श्रुत्वा मार्ता आप्य गदामृतम् । श्रीकृष्णनामस्मरणाद्दूरीभूतममङ्गलम् ॥९॥
संप्राप्य चेतनं त्राधा संभाव्य कृष्णमातरम् । उवाच मधुरं श्रान्ता लोकिकी मत्किमुत्तमाम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० राधापञ्चोदोदोस्त०
दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥१॥ ८५॥

अथैकादशशततमोऽध्यायः ॥१॥

राधिकोवाच—

ज्ञानात्मकश्च परमो ब्रह्मेशोऽपूजितः । ज्ञानं च न ददौ जुष्यं मन्त्रं च प्रेषितां सति ॥
तेनैव च्छब्दना जुष्यं मावर्षि बोधयामि किम् । वेदाः सन्तश्च मावर्षि नैव जानन्ति तस्य च ॥
स्त्रीजातिरेनल मूढा वस्तुतोऽज्ञानतत्परा । ततस्तद्विरेहेणैव संततं हन्तचेतना ॥१॥
किं वाऽहं कथयिष्यामि ज्ञानं पञ्चविधेषु च । भक्त्यात्मकं सर्वपरं निबोध कथयामि ते ॥
श्रीकृष्णस्य चरेणापि मै साधो निर्मयो भव । गोलोके चापि पतनं संभवेद्य कुयोगिने ॥
तस्मात्सर्वं परित्यज्य भक्त्यैव परमेश्वरम् । पुत्रबुद्धिं परित्यज्य ब्रह्मरूपं निशामय ॥२॥
यशोदे भवती सर्वं परित्यज्य च नन्दरम् । गत्वा वृन्दावनं रम्यं पुण्यक्षेत्रं च वारतम् ॥

कृत्वा त्रिकालस्नानं च निर्मले यमुनाजले । कृत्वाऽष्टदलपद्मं च स्निग्धेन चन्दनेन ॥
 ध्यानेन गर्गदत्तेन शुद्धेन मनसा सति । संपूज्य परमानन्दं सानन्दं व्रज तत्पदम् ॥ ९ ॥
 कृत्वा निकृन्तनं कर्म पितृभिः शतकैः सह । वैष्णवेन सहाऽऽलपं कुरुष्व सततं सति ॥
 वरं हुतवहज्ज्वालां भक्तो वाञ्छति पञ्जरम् । वरं च कण्टके वासं वरं च विपमक्षणम् ॥
 हरिमक्तिविहीनानां न सङ्गं नाशकारणम् । स्वयं नष्टो मक्तिहीनो बुद्धिमेदं करोति च ॥
 अङ्कुरो मक्तिवृक्षस्य मक्तसङ्गेन वर्धते । परं हरिकपालापपीयूषासेचनेन च ॥ १३ ॥
 भ्रमकालापदीपाग्निज्वालायाः कलयाऽपि च । अङ्कुरः शुष्कतां याति पुनः सेकेन वर्धते
 तस्मादमक्तसङ्गं च सावधानः परित्यज । यथा दृष्टा कालसर्वं नरो भीत्वा पलायते ॥
 यशोदे च प्रयत्नेन स्नातमनः पुत्रभीक्ष्वरम् । राम नारायणानन्त मुकुन्द मधुसूदन ॥
 कृष्ण केशव कंषारे हरे वैकुण्ठ वामन । इत्येकादश नाभानि पठेद्वा पाठयेदिति ॥ १४ ॥
 जन्मकोटिसहस्राणां पातनादेव मुच्यते । राशब्दो विश्ववचनो मध्यापीश्वरवाचकः ॥
 विश्वानामीश्वरो यो हि तेन रामः प्रकीर्तितः । रमते रमया सार्धं तेन रामं विदुर्मुधाः ॥
 रमाया रमणस्यानं रामं रामविदो विदुः । राश्वेतो लक्ष्मीवचनो मध्यापीश्वरवाचकः ॥
 लक्ष्मीवर्ति गतिं रामं प्रवदन्ति मनीषिणः । नास्तीं सहस्रं दिव्यानां स्मरणे यत्फलं लभेत्
 तत्फलं लभने नूनं रामोच्चारणमाश्रितः । सारूप्यमुक्तिवचनो नारेति च विदुर्मुधाः ॥
 यो देवोऽप्ययनं तस्य स च नारायणः स्मृतः । नाराश्च कृतपापाश्चाप्ययनं गमनं स्मृतम्
 यतो हि गमनं तेषां सौऽयं नारायणः स्मृतः । सकृन्नारायणेत्पुक्त्वा पुमान्कल्पशतप्रयम्
 गङ्गादेसर्वतीर्थेषु स्नातो भवति निश्चितम् । नारं च मोक्षणं पुण्यमयनं ज्ञानमीप्सितम्
 तयोर्ज्ञानं भवेद्यस्मात्सौऽयं नारायणः प्रभुः । नास्त्यन्तो यस्य वेदेषु पुराणेषु चतुर्षु च ॥
 शास्त्रेष्वन्येषु योगेषु तेनानन्तं विदुर्मुधाः । मुकुमध्यगमानं च निर्वाणं मोक्षवाचकम् ॥
 तद्ददाति च यो देवो मुकुन्दस्तेन कीर्तितः । मुकुं भक्तिरसप्रेमवचनं वेदसंमतम् ॥ २७ ॥
 यस्तं ददाति भक्त्यो मुकुन्दस्तेन कीर्तितः । सूदनं मधुदेवस्य यस्मात्स मधुसूदनः ॥
 इति सन्तो वदन्तींश्च वेदे मिलार्थमीप्सितम् । मधु ह्रीं च माध्वीके कृतकर्मशुभाशुभे ॥
 भक्तानां कर्मणां चैव सूदनं मधुसूदनः । परिणामाशुभं कर्म भ्रान्तानां मधुरं मधु ॥ २८ ॥
 करोति सूदनं यो हि स एव मधुसूदनः । शृषिरुशृष्टवचनो णश्च सद्भक्तिवाचकः ॥ २९ ॥
 अध्यापि दातृवचनः शृष्णं तेन विदुर्मुधाः । शृषिश्च परमानन्दे णश्च तदात्मकर्मणि ॥ ३० ॥
 तयोर्दाता च यो देवस्तेन शृष्णः प्रकीर्तितः । कोटिजन्मान्निते पापे शृषिः हरेः च वर्तते ॥
 मत्तानां णश्च निर्वाणे तेन शृष्णः प्रकीर्तितः । नास्तीं सहस्रं दिव्यानां त्रिराशृच्य च यत्फलम्

एकावृत्त्यां तु कृष्णस्य तत्फलं लभते नरः । कृष्णनाम्नः परं नाम न भूतं न भविष्यति ॥
 सर्वेभ्यश्च परं नाम कृष्णोति वैदिका विदुः । कृष्ण कृष्णोति हे गोपि यस्तं स्मरति नित्यशः ॥
 जलं पित्त्वा यथा पदं नरकादुद्धरेच्च सः । कृष्णोति महलं नाम यस्य वाचि प्रवर्तते ॥
 मत्मी भवन्ति सद्यस्तु महापातककोटयः । अश्वमेधसहस्रेभ्यः फलं कृष्णजपस्य च ॥ ३९ ॥
 वरं तेभ्यः पुनर्जन्म नातो मक्तपुनर्मवः । सर्वेषामपि यज्ञानां लक्षाणि च व्रतानि च ॥
 तीर्थस्नानानि सर्वाणि तपोऽयनशनानि च । वेदपाठसहस्राणि प्रादासिष्यं भुवः शतम् ॥
 कृष्णनामजपस्यास्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् । तेषां लोमाद्भवेत्सर्वमफलं च सुचिरं नृणाम् ॥
 स्वर्गादपश्यं पुंसश्च जपकर्तुर्हरेः पदम् । के जले सर्वदेहेऽपि शयनं यस्य चाऽऽमनः ॥
 वदन्ति वैदिकाः सर्वे तं देवं केशवं परम् । कंसश्च पातके विघ्ने रोगे शोके च दानवे ॥ ४० ॥
 तेषामरिर्निहन्ता च स कंसारिः प्रकीर्तितः । रुद्ररूपेण संहर्ता विश्वानामपि नित्यशः ॥
 भक्तानां पातकानां च हरिस्तेन प्रकीर्तितः । मा च ब्रह्मस्वरूपा या मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥
 नारायणीति विख्याता विष्णुमाया सनातनी । महालक्ष्मीस्वरूपा च वेदमाता सरस्वती ॥
 राधा वसुंधरा गङ्गा तासां स्वामी च भावयः ॥ ४१ ॥

ब्रह्मेशशेषादिमनैश्च बन्धं ध्यानेन किञ्चित्सनकादिभिश्च ।

वेदैः पुराणैर्न निरूपितं च मनस्य भक्त्या नवनीतचोरम् ॥ ४८ ॥

क चापि दुग्धं क दधि घृतं वा नवोद्धृतं वा क च तक्कमीप्सितम् ।

तेषां क चोरो भवति क चापि क बन्धनं ते भवमूलमप्ये ॥ ४९ ॥

न योगिभिः सिद्धगणैर्मुनीन्द्रैर्न मत्संस्पर्शपद्मशेषैः ।

योगैर्न बद्धो न हि रक्षितुं शक्नोति कश्चिद्वस्तु मूलमप्यतः ॥ ५० ॥

प्रेम्णा नु भक्त्या स्तवनेन पूजया भक्त्या पुत्रं तरसा च मारते ।

हृत्पद्ममध्ये स्थितमीश्वरं परं ध्यानेन यत्नेन च सेतनं सति ॥ ५१ ॥

परं वृणुष्व भद्रं ते यत्ते मनसि वाञ्छितम् । सर्वं दास्यामि जगति देवानामपि दुर्लभम् ॥

यशोदीवाच—

हरौ च निश्चला भक्तिस्तद्दास्यं वाञ्छितं मम । तव नाम्नश्च न्युत्पत्तिः का वा तद्वक्तुमर्हसि ॥

राधिकोवाच—

भवेद्भक्तिर्निश्चला ते हरेर्दास्यं च दुर्लभम् । लभस्व मद्रेणापि कथयामि सुनिर्णयम् ॥

पुरा नन्देन दृष्टाऽहं भाण्डोरे वटमूलके । यथा च कथितो नन्दो निबिद्धश्च प्रमेश्वरः

सहमेव स्वयं राधा-छाया रायणकामिनी । रायणः श्रीहरेरेशः पार्षदमवरो महान् ॥ १६ ॥
 राशब्दश्च महो विष्णुर्मिथुनि तस्य लोमसु । विश्वराणिपुं विश्वेषु धा धात्री मातृवाचकः ॥
 धात्री माताऽहमेतेषां मूलप्रकृतिरित्यरी । तेन राधा समाख्याता हरिणा च पुत्राऽबुधैः ॥
 अहं सुदामशोभेन नृपमानसुताऽधुना । अतर्वर्षं च विच्छेदो हरिणा सहास्ताप्रतम् ॥ १७ ॥
 नृपमानस्य कृष्णस्य पार्षदमवरो महान् । पितृणां मानसी कन्या मम माताऽकलावती ॥
 अश्रोमिसंभवाऽहं च मम माता स्व स्मरते । पुनः स्तौर्व च न्युष्णामिर्यास्यामि श्रीहरेः पदम् ॥
 इति तेऽर्पितं सर्वं वनं ब्रजब्रजेश्वरि । ब्रजेश्वरेण सहिता स्वामिना ज्ञानिताऽसति ॥
 अस्माधुना च भवती ध्यानस्पृश्यवचानिका । ध्यानमङ्गे महादोषो नरागामपि स्मरदरि ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० राधाविशोदेष०

एकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥

अथ द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

वासुदेवो द्वारकायाऽवसुदेवाक्षया मुने । प्रयथौ रत्नरुचिरं रुक्मिणीमन्दिरं वरम् ॥ १ ॥
 शुद्धस्फटिकसंकाशममूल्यरत्ननिर्मितम् । पुरतः परितो रम्यं नानाविधेण विजितम् ॥
 अमूल्यरत्नकलशं श्वेतचामरदर्पणम् । महनिशुद्धांशुकैः शुद्धैः परितः परिशोभितम् ॥ २ ॥
 अदर्श रुक्मिणीं देवीमतीव नववीरनाम् । रत्नपर्यङ्कमारुह्य शयानाऽस्तमितो मुदा ॥ ३ ॥
 अप्रीडां च नवीर्दातां नवसंगमलज्जिताम् । अमूल्यरत्ननिर्माणमूपगेन विभूषिताम् ॥
 सुचारुवन्दीमारा मालवीमाल्यभूषिताम् । दृष्ट्वा वृष्णं मीढकन्या सहस्रा प्रणनाम सा
 तां संप्राप्य जगन्नाथो रत्नतले उवास सः । शुभसणे च शुभया सः रेमे रामया सह
 सुखसंमोगभागेन मूर्छामाप मुदा सती । तस्यां जज्ञे क्लृप्तदेवो मत्सोभूतश्च शम्भुना ॥
 स शम्भुर निहत्स्व तत्र पाप रतिं सतीम् । रतिर्भाषावतीनाम्ना संकेतेन सुरस्य च ॥
 छायां दत्त्वा च शयने गृहिणी शम्भुरालये ॥ ५ ॥

नारद उवाच—

महार शम्भुरं वामो देत्यं केन प्रवारतः । कथयस्व महामाग विस्तरेण शुभां कथाम् ॥

नारायण उवाच—

समतीते न सप्ताहे रविमणीमूर्तिगृहान् । गृहीत्वा मालकं दैत्यो जगाम स्वालयं गवात्
 अपुत्रवत् दैत्येशः पुत्रं प्राप्य महर्षिणः । माणवत्ये ददौ हृद्ये हृष्टा मायावती सती ॥

अतीव पालनेनैव वर्धयामास बालकम् । सरस्वती तां रहसि कथयामास निर्जने ॥१३॥

सरस्वत्युवाच—

शिवकोपानले पूर्वं भस्मीभूतः पातिस्तव । स चायं रुक्मिणीपुत्रो दैत्येनैव समाहृतः ॥१४॥
मापयाऽपि च मायेशो रुक्मिणीसूतिकागृहात्समाणीय ददौ तुभ्यं पतिस्तेऽयं न चाऽऽत्मनः
कामं च कथयामास जगन्नाता च सा सती । तव पत्नी रतिश्चैवं रमस्व रामया सह ॥१५॥
त्वमेव रुक्मिणीपुत्रो नान्यदैत्यस्य मन्मथः । कुरुरीव सती नित्यं रोदिनि स्म त्वया विना
इत्युक्त्वा च ययौ बाणी ब्रह्मणी ब्रह्मणः पदम् । स रमे निर्जने नित्यं रामया सह सुन्दरः
एकदा मन्मथं दैत्यो ददर्श रहसि स्थितम् । शृङ्गारं रामया सार्वं कुर्वन् कौतुकेन च ॥
सस्मितं सम्मितायाश्च मध्यवसःस्थलस्थितम् । रतिं ददर्श वामेन मूर्छितां सुगतोत्सुकाम्
दृष्ट्वा चुकोप दैत्यश्च जग्राह खड्गमुत्तमम् । उवाच खड्गहस्तश्च कामदेवं रतिं सतीम्
सम्बर उवाच—

विक्ष् त्वां महाकामुकं च मूर्खं पण्डितमानिनम् । महापातकिनां श्रेष्ठं प्रमत्तं मातृगामिनम्
विक्ष् त्वां च पुंश्चलीं मतां कामुकीं हतचेतनाम् । पुत्रं गृहीत्वा रहसि करोषि सुरतिं सति
इत्येवमुक्त्वा खड्गं च तामेव हन्तुमुद्यतः । निषांसन्ते रतिं दैत्यं प्रेरयामास मन्मथः ॥
पपात दूरतो ब्रह्मन्मूर्छितः स्वाङ्गपीडितः । पुनश्च चेतना प्राप्य कोपेन प्रज्वलन्निव ॥२९॥
शिवदत्तं च शूलं च जग्राह निर्भरेण च । शतमूर्यपमं शूलं प्रलशश्रितमं मुने ॥३१॥
दृष्ट्वाऽऽत्ममुश्च देशश्च ब्रह्मेशशेषसंज्ञकाः । पवनः कथयामास कर्णे कामस्य यत्नतः ॥
स्मर स्मर महामायां दुर्गां दुर्गनिनाशिनीम् । पवनस्य वचः श्रुत्वा दुर्गा सस्मार मन्मथः ॥
शूलं वमूय तस्याङ्गे रम्यं मारुत्यं मनोहरम् । ब्रह्मास्त्रेण च तं दैत्यं जघान मन्मथो मुदा ॥
रतिं गृहीत्वा यानेन जगान द्वारकां पुरीम् । प्रभुर्देवताः पत्नीः स्तुत्या च पार्वती स्वयम्
रुक्मिणी मङ्गलं कृत्वा प्रव्रज ह रतिं सुतम् । उत्सवं स्मरयामास परं सस्त्वयनं हरिः ॥
ब्राह्मणान्मोनयामास पूजयामास पार्वतीम् । अथ कृष्णः क्रमेणैव वेदोक्ते मङ्गले दिने ॥
सप्तानां रमणीनां च पाणिग्राहं चकार ह । बालिन्दी सत्यम.मां च सत्या न.श्रिजिती सतीम्
ज.म्बवती रुक्मिणीं च समुद्राहं चकार सः । तामिः सार्धं क्रमेणैव पुंशोत्पत्तिं चकार ह ॥
एकस्यां दशरुन्नाश्च कन्यकैका क्रमेण च । निहत्य नरकं दैत्यं सपुत्रं च नृपेश्वरम् ३९॥
चलन्तं मुरं दैत्यं जघान रणमूर्धनि । ददर्श कन्यास्तत्रस्थाः सहस्राङ्गां च षोडश ॥
शताधिका वयस्यश्च शतत्सुस्थिरशीवनाः । प्रकुटवदनाः सर्वा रत्नभूषणभूषिताः ॥

शुभक्षणे च तासां च पार्णिजग्राह माधवः । तामि. सार्धं स रेमे च क्रमेण च शुभक्षणे
 एकस्यां दशपुत्राश्च कन्यकैश्च क्रमेण च । हरेरेतान्यपत्यानि बभूवुश्च पृथक्पृथक् ॥
 एकदा द्वारका रम्यां दुर्वासा मुनिपुंगवः । शिष्यैश्चिकोटिमि. सार्धमाजगामावलीलया ॥
 राजा, महोमसेनश्च सपुत्रः सपुरोहितः । बभूवो वासुदेवोऽप्यकूरश्चोद्धवस्तथा ॥ ४१ ॥
 नीत्वा पौडशोपचारं प्रणेमुर्मानिपुंगवम् । शुभार्शिपं च प्रददौ तेभ्यो ब्रह्मन्पृथक्पृथक् ॥
 एकानंशा च कन्या ता ददौ तस्मै शुभक्षणे मुक्तामाणिक्यहीराश्च रत्नं च यौतकं ददौ
 स रेमे रामया सार्धं माहेन्द्रे रत्नमन्दिरे । रत्नेन्द्रसारानिर्माणं ददौ तस्मै शुभाश्रमम् ॥
 एकदा स मुनिश्रेष्ठः समालोच्य स्वचेतसा । शयानं कुत्रचिद्रम्यपर्यङ्के रत्ननिर्मिते ॥
 श्रुतवन्तं पुराणं च धृष्टया कुत्रचिद्विभुम् । महोमसे निष्कृतं च कुत्रचित्प्राज्ञेण शुभे ॥
 ताम्बूलं भुक्तवन्तं च मक्या दत्तं च सत्यया । कुत्रचित्सेवित तत्प्रे, रुक्मिण्या श्वेतचामरैः
 कालिन्दीसेवितपदं शयानं कुत्रचिन्मुदा । सर्वत्र समसंभाषा चकार मगधान्मुनिम् ॥ ४८ ॥
 विभक्तं प्रययौ विभो दृष्ट्वा तत्परमाद्भुतम् । तुष्टाव जगतीनायं रुक्मिणीमन्दिरे पुनः ॥
 वसन्तं च सुहर्माया सता संसदि सुन्दरम् ॥ ४९ ॥

दुर्वासा उवाच—

जय जय जगता नाग जितसर्व जनार्दन सर्वात्मक सर्वेश सर्वबीज पुरातन निर्गुण निरीह
 निर्लिप्त निरञ्जन निराकार यत्कामुग्रहविग्रह सत्यस्वरूप सनातन नि. स्वरूप निष्पन्नूतन
 मलेशशेषचनेशबन्धिन पद्मया सेवितपादपद्म ब्रह्मज्योतिरनिर्वर्तनीय वैशविदितगुणरूप ॥
 महाकृशसंमाननीय परमात्मजोऽस्तु ते ॥ ५० ॥

इत्येवमुक्त्वा मनसा हरेरनुमतेन च । प्रगम्य तस्यौ विप्रेन्द्रस्तत्रैव पुरतो हरेः ॥ ५१ ॥
 तमुवाच जगन्नाथो हितं सत्यं पुरातनम् । ज्ञानं च वेदविहितं सर्वेषां च सतां मतम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

॥ भैषिप्र शिवाशस्त्रं किं न जानासि ज्ञानतः । अहं सर्वस्य प्रभवो मत्तः सर्वे भवन्ते ॥
 अहमात्मा च सर्वेषां शवाः सर्वे मया विना । प्रागिदेहान्मयि गते यान्त्येव सर्वशक्तयः ॥
 जानाद्यप्येक एवाहं व्यक्तावेऽप्यनष्टम् । यो मुदृच्छेत्तस्य तृप्तिः स्यान्नान्येषां च कदाचन ॥
 पृथग्भावादिसर्वेषां प्रतिष्ठानं च प्राणिनाम् । पारिपूर्णमोऽहं च गोत्रोक्तं रासपण्डिते ।
 ध्यानावशापाद्राषा सा मां द्रष्टुमशमाऽप्युत । सर्वे चैवाशरूपेण कल्पया च तदंशतः ॥
 रविमणीमन्दिरे चांसोऽप्यन्यामां मन्दिरे वर्याः । ममागि कुत्रचिर्वांसं कुत्रचिच कटाकटाः

कलाकुलांशः कुत्रापि प्रतिमासु च देहिषु । इत्युक्त्वा जगतां नाथो गृहस्याग्नयेरं ययौ ॥
दुर्वासाश्च प्रियां त्यक्त्वा श्रीहरेस्तपसे गतः ॥ ६० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० मुनिकृष्णसं०
द्वादशाविकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥

अथ त्रयोदशाविकशततमोऽध्यायः ।

नारार्यण उवाच—

सशिष्यश्चापि दुर्वासास्त्यक्त्वा च द्वारकां पुरीम् । कैलासं प्रययौ भक्त्या शंकरं ब्रह्ममीश्वरम्
गत्वा मुनिश्च कैलासं प्रणनाम शिवं शिवाम् । सुष्टाव मरया भक्त्या सशिक्ष्यः प्रणतः शुचिः
तत्सर्वं कथयामास वृत्तान्तं श्रीहरेरपि । आत्मनस्तपसस्तत्त्वं स्ववैराग्यं च चेतसः ॥ १ ॥
मुनेश्च व्रधत्तं श्रुत्वा महस्य पार्वती सती । तमुवाच हितं सत्यं साक्षाच्छंकरसंनिधौ ॥ ४ ॥

पार्वत्युवाच—

धर्मतत्त्वं न जानासि धर्मिष्ठं मन्यसे रंयम् । अनपत्यां पारित्यज्य कं प्राप्तं तपसे मुने ॥ ५ ॥
अनपत्यां च युवतीं कुलजां च मातिव्रताम् । त्यक्त्वा भवेयुः संन्यासी ब्रह्मचारी यतीति वा ॥
वाणिज्ये वा प्रवासे वा चिरं दूरं प्रयाति यः । तीर्थे वा तपसे वाऽपि योत्सार्थं जग्मून्नाण्डितुम्
न मोक्षस्तस्य भवति धर्मस्य स्थूलनं ध्रुवम् । अभिशपेन मार्याया नरकं च परमं च ॥
इहैव च यशोनाश इत्याह कमलोद्भवः । द्वारकां गच्छ हे विप्र स्वधर्मं रक्ष सांप्रतम् ॥ ८ ॥
एकानंशां मद्दंशां च वर्धतः परिपालय । मार्यपद्मानितं पादपद्मं सर्वमुदुर्लभम् ॥ ९ ॥
संततं शंभुना गीतं मुनीन्द्रैः सनेकादिभिः । परित्यज्य मुरतरोः कृष्णस्य परमात्मनः ॥
क यासि तपसे वेत्सि सुधां त्यक्त्वा मनोहराम् । श्रीकृष्णपादपद्मं च स्वप्ने जपति यो मुने
शतमन्मकृतात्पावान्मुच्यते नात्र संशयः । यद्वात्ये यद्य कीमारे वार्धके यद्य योवने ॥
कामतोऽकामतो वाऽपि मस्मीभूतं च पातकम् । साक्षाद्यो यारते वर्षे श्रीकृष्णचरणान्बुजम् ॥
दृष्ट्वा सद्यो भवेत्पूज्यो जीवन्मुक्तो भवेद्भुवम् । कोटिजन्मानितात्सद्यः कृतपापादिमुच्यते
सर्वाण्येव हि तीर्थानि यतः पुताति निस्पृशः । तद्भवं तत्तपः सत्यं तत्पुण्यं तच्च पूजनम् ॥
सकलं कृष्णसंबन्धिं स्वजन्मखण्डनं यतः । कृष्णभक्तिविहीनश्च ब्राह्मणो वेदपारगः ॥
तासङ्काश्च तदालापाद्भक्तपक्तिः प्रणश्यति । कृष्णस्योच्छिष्टभोजी यः कृष्णभक्तश्च ब्राह्मणः

जहार पारिजातं च शक्राहंरामेव च । सत्यां च कारयामास पुण्यकं व्रतमीप्सितम् ॥
वर्धयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । तत्र व्रते कुमाराय स्वात्मानं दक्षिणां ददौ ॥
ब्रह्माणान्मोजयामास तेभ्यो रत्नं ददौ मुदा । सत्ययामासतिमानं च वर्धयामास सर्वतः ॥
रुक्मिण्या अतिसौभाग्यमन्यामां च नवं नवम् । वैष्णवानां सुराणां च त्रिश्रानामपि पूजनम् ॥
वर्धयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । परमाध्यात्मिकं ज्ञानमुद्धवाय ददौ प्रभुः ॥४८॥
अर्जुनं कथयामास गीतां च रणमूर्धनि । कृत्वा निष्कण्टकं चैव कृपया च कृपानिधिः ॥
द्युविष्टिराय पृथिवीराजलक्ष्मीं ददौ प्रभुः । दुर्गां च पूजयामास वैष्णवीं ग्रामदेवताम् ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । नानाप्रकारनेत्रैर्धूपदीपैर्मनोहरैः ॥५१॥
ब्रह्मणान्मोजयामास पार्वतीप्रीतये तथा । रैवते पर्वते रम्ये चामुख्यरत्नमन्दिरे ॥५२॥
गणेशं पूजयामास देवानामन्वित्रं परम् । लङ्कुकानां गिळानां च सुस्वादु सुमनोहरम् ॥
परिपुष्टं पञ्चलक्षं नैवेद्यं च ददौ मुदा । लङ्कुकं स्वस्तिकानां च सप्तलक्षं सुघोषमम् ॥
गणेश्वराय प्रददौ शर्कराशतशशिकम् । पक्करम्भाफलानां च दशलक्षमपूपकम् ॥५५॥
मिष्टान्नं पायसं रम्यं रसादु स्वस्तिकपिष्टकम् । घृतं च नवमतिं च दधि दुग्धं सुघोषमम् ॥
घूपं दीपं पारिजातपुष्पमाल्यमभीप्सितम् । सुगन्धि चन्दनं गन्धं बह्मनिशुद्धांशुके ददौ ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । ब्राह्मणान्मोजयामास ष्टाव स गणेश्वरम् ॥
वाद्यं दशविधं चैव वादयामास तत्र वै । सूर्यं च पूजयामास साम्बः कुष्ठसपाय च ॥
हविष्यं कारयामास तं च साम्नं समन्तरम् । परिपूर्णं वत्सरं चाप्युग्रहारैरनुत्तमैः ॥
वरं ददौ च सौम्याय स्तोत्रं च भास्करः स्वयम् ॥ ६१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० गणेशपूजा
नाम त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥

अथ चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

कृष्णपुत्रश्च प्रद्युम्नो महाबलपराक्रमः । तत्पुत्रोऽप्यनिरुद्धश्च विषासुरंश एव च ॥१॥
एकदाऽसायनिरुद्धो नवगौवनसंयुतः । सुप्तो रहसि पर्यङ्के पुष्पचन्दनचर्चिते ॥ २ ॥
स्वप्ने ददर्श युवतीं प्रणोदने सुपुष्पिने । सुगन्धपुष्पतले च स्निग्धचन्दनचर्चिते ॥

अवहनिपवनात्पूतः पूतं कर्तुं जगत्समः । श्रीकृष्णं च परित्यज्य ऋयासि तपसे द्विना ॥
 सपसां फलमाप्नोति श्रीकृष्णस्मरणेन च । यतो भक्तिर्न त भवेच्छ्रीकृष्णे परमात्मनि ॥
 स गुरुः परमो धैरी करोति जन्म निष्फलम् । पार्वतीवचनं श्रुत्वा शंकरः प्रेमविह्वलः ॥
 पुलकाञ्चितसर्वाङ्गस्तुष्टाव परमेश्वरम् । दुर्वासाः प्रणतिं कृत्वा शिवदुर्गापदाम्भुजे ॥३२॥
 स्मारं स्मारं कृष्णपदं पुनश्च द्वारकां ययौ । तत्र गत्वा हरिं दृष्ट्वा तुष्टाव परमेश्वरम् ॥
 एकानंशालयं गत्वा स च रेमे तया सह । कृष्णो युधिष्ठिरध्यानात्प्रययौ हस्तिनापुरम् ॥
 कुन्तीं संभाष्य भूपं च भ्रातृन् प्रमुदाऽन्वितः । उपायेन जगत्सर्वं निहत्य शास्त्रमेव च ॥
 कारयामास यज्ञं च विधिबोधितदक्षिणम् । मुनीन्द्रैश्च नृपेन्द्रैश्च राजसूयममीप्सितम् ॥
 शिशुपालं दन्तवक्त्रे तत्र यज्ञे जघाम सः । अतीव निन्दां कुर्वन्तं समायां मुरमुपयोः ॥
 पपात तच्छरीरं च जीवो गत्वा हरेः पदम् । न दृष्ट्वा तत्र सर्वेशं तुष्टावाऽऽगत्य भागवम् ॥

शिशुपाल उवाच--

वेदानां जनकौऽसि त्वं वेदाङ्गानां च माधव । सुराणामसुराणां च प्राकृतानां च देहिनाम् ॥
 सूक्ष्मां विधाय सृष्टिं च कल्पमेदं करोषि च । मायया च स्वयं ब्रह्मा शंकरः शेष एव च ॥
 मनवो मुनयश्चैव देवाश्च सृष्टिपालकाः । कलाशेनापि कलया दिक्पालाश्च ग्रहादयः ॥
 स्वयं पुमान्स्वयं स्त्री च स्वयमेव नपुंसकः । कारणं च स्वयं कार्यं जन्यश्च जनकः स्वयम् ॥
 यन्त्रस्य च गुणो दोषो यन्त्रिणश्च श्रुतौ श्रुतम् । सर्वे यन्त्रा भवान्पन्त्र्यो त्वयि सर्वे प्रतिष्ठितम् ॥
 मम क्षमस्वापराधं मूढस्य द्वारिणस्तव । ब्रह्मशापात्कुबुद्धेश्च रक्ष रक्ष जगद्गुरो ॥ ३३ ॥
 इत्येवमुक्त्वा क्रमतो जयो विजय एव च । मुदा तौ ययतुः शीघ्रं वैकुण्ठद्वारमीप्सितम् ॥
 शिशुपालस्य स्तोत्रेण सर्वे ते विस्मयं ययुः । परिपूर्णतमं कृत्वा मेनिरे कृष्णमीश्वरम् ॥
 कारयित्वा राजसूयं मोजयामास ब्राह्मणान् । कुरुपाण्डवयुद्धं च कारयामास भेदतः ॥
 भुवो मारावतरणं चकार स कृपानिधिः । पुनर्ययौ द्वारकां च चिरं स्थित्वा नृपालया ॥
 विप्राया मृतवत्साया जीवयामास पुत्रकान् । मृतस्थानात्समानीय तन्मात्रे प्रददौ सुतान् ॥
 तद्दृष्ट्वा देवकी तुष्टा ययाचे मृतपुत्रकान् । मृतस्थानात्समानीय ददौ मात्रे सहोदरान् ॥
 सद्यो जहार दारिद्र्यं सुदाम्नो ब्राह्मणस्य च । समागतस्य स्वगृहाद्द्वारकां शरणार्थिनः ॥
 तस्मै ददौ राजलक्ष्मीं निश्चलां सासपौरुषीम् । प्रयुक्तानां कणं भुक्त्वा भक्तस्य भक्तवत्सलः ॥
 बभूव तस्य राज्यं च यथेन्द्रस्यामरावती । यथा धनेश्वरो देवो घनाढ्यः स बभूव ह ॥
 निश्चलां हरिभक्तिं च ददौ दास्यं सुदुर्लभम् । अविनाशिनि गोलीके यथेष्टं पदमुत्तमम् ॥

जहार पारिजातं च शक्राहंरामेव च । सत्यां च कारयामास पुण्यकं व्रतमीप्सितम् ॥
वर्षयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । तत्र ब्रजे कुमाराय स्वात्मानं दक्षिणां ददौ ॥
ब्रह्माणान्मोजयामास तेभ्यो रत्नं ददौ मुदा । सत्यमाभातिमानं च वर्षयामास सर्वतः ॥
रुक्मिण्यां अतिसौभाग्यमन्यासां च नवं नवम् । वैष्णवानां सुराणां च विप्राणामपि पूजनम् ॥
वर्षयामास सर्वत्र नित्यं नैमित्तिकं मुने । परमाव्यात्मिकं ज्ञानमुद्धवाय ददौ प्रभुः ॥४८॥
अर्जुनं कथयामास गीतां च रणमूर्धनि । कृत्वा निष्कण्टकं चैव कृपया च कृपानिधिः ॥
युधिष्ठिराय पृथिवीराज्यलक्ष्मीं ददौ प्रभुः । दुर्गां च पूजयामास वैष्णवीं ग्रामदेवताम् ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । नानाप्रकारनैवेद्यैर्धूपदीपैर्मनोहरैः ॥५१॥
ब्रह्माणान्मोजयामास पार्वतीप्रीतये तथा । रैवते पर्वते रम्ये चामूल्यरत्नमन्दिरे ॥५२॥
गणेशं पूजयामास देवानामश्विरं परम् । लङ्कडुक्तानां त्रिलोनां च सुत्वाद्गुप्तमनोहरम् ॥
परिपुष्टं पञ्चलक्षं नैवेद्यं च ददौ मुदा । लङ्कडुकं स्वस्तिकानां च सप्तलक्षं सुघोषमम् ॥
गणेश्वराय प्रददौ शर्कराशतराशिकम् । पक्करम्भाफलानां च दशलक्षमपूपकम् ॥५५॥
मिष्टान्नं पायसं रम्यं स्वादु स्वस्तिकपिष्टकम् । घृतं च नवनीतं च दधि दुग्धं सुघोषमम् ॥
धूपं दीपं पारिजातपुष्पमाल्यमभीप्सितम् । सुगन्धिं चन्दनं गन्धं वह्निशुद्धांशुके ददौ ॥
यज्ञं च कारयामास कोटिहोमान्वितं शुभम् । ब्राह्मणान्मोजयामास पुष्टाव स गणेश्वरम् ॥
वाद्यं दशविधं चैव वादयामास तत्र वै । सूर्यं च पूजयामास साम्भः कुष्ठसपाय च ॥
हविष्यं कारयामास तं च साम्भं समन्तरम् । परिपूर्णं वत्सरं चाप्युग्रहारैरनुत्तमैः ॥
वरं ददौ च साम्बाय स्तोत्रं च भास्करः स्वयम् ॥ ६१ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० गणेशपूना
नाम त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥

अथ चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

कृष्णपुत्रश्च प्रद्युम्नो महाबलपराक्रमः । तत्पुत्रोऽप्यनिरुद्धश्च विचातुरंश एव च ॥१॥
एकदाऽसावनिरुद्धो नवपौवनमंयुत । सुप्तो रहसि पर्यङ्के पुष्पचन्दनचर्चिते ॥ २ ॥
स्वप्ने ददर्श सुवर्ती पुष्पोद्याने सुषुप्तिने । सुगन्धिपुष्पतल्पे च स्निग्धचन्दनचर्चिते ॥

शयानां सुस्मितां रम्भां नवयौवनसंयुताम् । अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणेन विभूषिताम् ॥
 चारुकेयूरवल्लयशङ्खकङ्कणशोभिताम् । मणिकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजिताम् ॥
 अतीव सूक्ष्मवस्त्रां कण्ठमञ्जीररञ्जिताम् । पद्मविम्बाधरोष्णीं च शरत्कमलशोभनाम् ॥१॥
 शरत्पद्मप्रसामुष्टकोटीन्दुनिन्दिताननाम् । मुक्तापङ्क्तिमालासाद्यदन्तपङ्क्तिमनोहराम् ॥
 त्रिवक्त्रकवरीमारां मालतीमालयभूषिताम् । कस्तूरीकुङ्कुमलक्तान्निग्वचन्दनकज्जलेः ॥८॥
 पद्मावलीविरचितमुकपोलस्थलोज्ज्वलाम् । दाडिमीकुसुमाकारसिन्दूरविन्दुभूषिताम् ॥ ९॥
 श्रीरामकदलीस्तम्भनिन्दितोरुस्थलोज्ज्वलाम् । अत्युच्चैर्वर्तुलाकारस्तनयुग्माविभूषिताम् ॥
 नितम्बभारनम्रां च कामव्याणप्रपीडिताम् । कामुकीं कपर्दीयां च पद्मवतीं वक्रवक्षुषा ॥
 कुङ्कुमालक्तारक्ताक्तपादपद्मविराजिताम् । वायुप्रेरणवक्षेण व्यक्तगुम्फस्थलोज्ज्वलाम् ॥
 तां दृष्ट्वा कामपुत्रश्च कामोन्मथितमानसः । उवाच सधुरं रम्यं काममत्तां सुकोमलाम् ॥
 चारुचम्पकवर्णाभां कामेन पुलकान्विताम् । अतिमीढां नवोदां च शृङ्गारेच्छासुचञ्चलाम् ॥

अभिरुद्ध उवाच—

किं देवी किं त्र गान्धर्वी का त्वं कामिनि कानने । कस्य स्त्री कस्य कन्या वा कं वा वाञ्छसि
 सुन्दरि ॥ १९ ॥

त्रैलोक्ययातुलसौन्दर्यां मुनिमानसमोहिनी । न विमेषि कथं ब्रूहि स्वयमेकाकिनी च माम् ॥
 अहं त्रैलोक्यनाथस्य पौत्रः कामात्मनोऽधुना । कान्तेऽहमनिरुद्धश्च नवीनयौवनाहृतः ॥
 कामनीयश्च कामी च कामशास्त्रविशारदः ॥ कामुकीकामनां पूर्णां कर्तुमिच्छेः स्वयम् ॥
 मां मनस्य सुशीले त्वं मुनेपं च सुशीलकम् । रतिसूरं रतिरसपात्रं रतिरसप्रियम् ॥
 रतिपुत्रं रतिरसं प्रमत्तं रमिकं प्रिये । युवानं व्याधिहीनं च कामुकं कामुकीच्छति ॥
 विदवास्तु विदग्धं च कान्तमायाति कामतः । विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्मवेत्
 प्रच्छाद्य लोचनास्यं च नवसंगमलज्जिता । त्रैलोक्यवती वक्रास्तिकोणेन तमुवाच सा ॥

कामिन्पुत्राच—

कामुकः कामपुत्रोऽसि कामेन व्याकुलोऽधुना । भवांश्चेत्कामुकीयोग्यो न कामश्चिन्तितः कथम्
 पौत्रत्रैलोक्यनाथस्य स्वतः संभावितस्य च । स्वयं योग्यो योग्यपुत्रो निवाहं न कथं (व्याधाः)
 च ॥ २४ ॥

निवाहिता प्रसवस्त्री सा च पुण्यव्रता सती । निश्चला सततं साध्या वर्षिणी सङ्गिनी सदा
 मयपीतिदानसाध्या गुह्यवस्त्री त्वनिश्चया । नैमित्तिका न निद्रा सा सा च वेदविगर्जिता

परं नरकसोपाना परत्रेहायशस्करा । साधुस्तत्र न, हि रतो वंशजो वैष्णवो यदि ॥२७॥
 यदि पूर्वं भवेद्भ्रान्तो निवृत्तः साधुसङ्गतः । प्रवृत्तिरेषा भूतानां निवृत्तिस्तु महाफला ॥
 प्रायश्चित्ता पुनर्लिप्तो निवृत्तः पातकी यदि । उपहास्यो भुवि भवेत्सर्वं कुक्षरशो नयत् ॥
 सुशीला सुन्दरी शान्ता धर्मपत्नी प्रशंसिता । पतिव्रता सुसाध्या सा शश्वत्सुप्रिययादिनी
 कोमलाङ्गी विदग्धा च श्यामा रतिसुस्रमदा । एवंभूतां परित्यज्य वैष्णवस्तपसे प्रमेत् ॥
 सा चैत्परिणता साध्वी शान्ता पुत्रवती यदा । अन्यथा च दृष्टा सर्वं तपसः स्खलनं भवेत्
 असाधुश्च कुवंशश्चेत्परनारीं प्रयाति चेत् । स याति नरकं घोरं पितृभिः सप्तभिः सह ॥
 अहमूषा बाणकन्या बाणः शंकरकिंकरः । बाणलैलोक्यविमयी शंकरो नगतां पतिः ॥
 न स्वतन्त्रा परार्थिना त्रिषु कालेषु कामिनी । पुंश्चली या स्वतन्त्रा साऽप्यसद्वैश्वसूतिज्ञा
 विता ददाति कन्यां तां सुयोतयाय वराय च । कन्या वरं न याचेत् धर्म एष सनातनः ॥
 त्वं च योगोऽसि योग्याऽहं मामिच्छसि यदि भूयो । बाणं पार्थय शंभुं वाऽप्यथा वा पार्वती
 सतीम् ॥ २७ ॥

इत्युक्त्वा सुन्दरी साध्वी साऽनर्घाणां बभूव ह । निद्रां तत्यान सहमा कामी कामात्मजो मुने
 बुद्ध्या स्वप्नं स विज्ञाय क्रमेण व्यथितान्तरः । बभूव वशाकुलोऽशान्तो न दृष्ट्वा प्राणवल्लभाम्
 स्ववत्साऽऽहारमनिद्रश्च प्रमत्तश्च कृशोदरः । क्षणं तिष्ठति शेते च क्षणं रहसि रौदिनि ॥
 पुत्रं दृष्ट्वा तु क्रन्दन्तं देवकी रुक्मिणी रतिः । अन्याश्च योषितः सर्वाः कपयामासुरीश्वरम्
 तासां च वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुमदनः । उवाच सर्वतत्त्वज्ञः कृष्णश्च पूर्णमानसः ॥

श्रीभगवानुवाच—

कामादुरा बाणकन्या रतिं दृष्ट्वा शिवेशयोः । वरं संप्राप दुर्गाया व्याकुला मदनाञ्जनः ॥
 स्वप्नं च दर्शयामास साऽनिरुद्धं च पार्वती । मम पौत्रं प्रसक्तं च चकार कौतुकेन च ॥
 तत्पुत्रीं च प्रमत्तां तां करोमि स्वमतोऽधुना । स्वच्छन्दं तिष्ठ न विरे नास्ति चिन्ता मनोऽथवा
 इति कृष्णः समाश्वास्य सर्वात्मा सर्वसिद्धिविन् । स्वप्नं च दर्शयामास पाण्डुरीं च कामुकम्
 मुष्ठा सुतल्पे बाला सा पुष्पचन्दनचर्चिते । नवयौवनसंयुक्ता रत्नमूषणमूर्तिना ॥४७॥
 श्यामा रत्नपर्वद्के ददर्श त्वप्रवीप्सितम् । अतीव निर्जने देशे रत्नानिर्माणमन्दिरे ॥
 नवीननीरदश्याममतीव नवयौवनम् । कोटिकन्दर्पलीलामं मस्मितं सुमनोहरम् ॥४८॥
 रत्नकेयूरवलयरत्नमञ्जरिराञ्जितम् । रत्नफण्डलद्युम्नेन गण्डध्वजविराजितम् ॥ ५० ॥
 चन्दनोक्षितसर्पाङ्गं मूर्धितं पीतवाससा । सुचरमाञ्जलीपालयन्तःस्थलममञ्जलम् ॥५१॥
 श्यामं रत्नपर्वद्के पुष्पचन्दनचर्चिते । तं दृष्ट्वा सहमा माध्वी तन्मूर्च्छं प्रययौ मुदा ॥५२॥

उवाच मधुरं साध्वी हृदयेन विदूयता । कामात्मजप्रिया कान्ता कामबाणपरीडिता ॥

उपोवाच—

कस्त्वं कामुक भद्रं ते मां भजस्व स्मरातुराम् । अतिप्रोढां नवोढां च नवसंगमलालसाम् ॥
तवानुरक्तां भक्तां च गान्धर्वेण समुद्रह । विवाहाष्टप्रकारेषु गान्धर्वः सुलभो नृणाम् ॥
अनुरक्तां प्रियां प्राप्य त्यजेद्यः कपटी पुमान् । तस्माद्याति महालक्ष्मीः शार्पं दत्त्वा सुदारुणम्
पुमानुवाच—

अहं कृष्णस्य पौत्रश्च कामदेवात्मजः स्वयम् । कथं गृह्णामि त्वां कान्ते तयोरनुमतिं विना
इत्येवमुक्त्वा स पुमानन्तर्धानं चकार सः । कामेन व्याकुला कान्ता न दृष्ट्वा कान्तमप्यित्तम्
निद्रां त्यक्त्वा समुत्थाय तल्पादेव मने हृत् । विपत्ताद सखीमध्ये प्रमत्ता रुदती भूयम् ॥
पप्रच्छ तां वराऽऽलीनां किं किमित्येव निश्चिन्तम् । उवाच ब्रूयामास चित्रलेखा सुयोगिनी
चित्रलेखोवाच—

चेतनं कुरु कल्याणि कस्मात्ते भीतिरुत्पन्ना । स्वयं शंभु शिवा साक्षाद्दुर्लभ्ये नगरे सति ॥
शिवस्मरणमात्रेण सर्वारिष्टं यत्नायते । शिवं मनसि सर्वत्र शिव एव शिवालम् ॥ १२ ॥
घ्नानाद्दुर्गातिनाशिन्याः सर्वे दुर्गां विनश्यति । ददाति मङ्गलं तस्मै सर्वमङ्गलमङ्गला ॥
चित्रलेखावचः श्रुत्वा किञ्चिन्नोवाच सुन्दरी । त्यक्त्वाऽऽहारं च निद्रां च पुरुषं चिन्तयेत्तदा
चित्रलेखा सखी गत्वा बाणमाह च तन्प्रियाम् । दुर्गां च शंकरं स्कन्दं गणेशं योगिनां गुरुम्
चित्रलेखावचः श्रुत्वा रुदोदोच्चैर्भृशं सती । बाणश्च शंकराभ्यां विपत्तादप्रमूर्छितः ॥
जहास शंकरो दुर्गां कार्तिकेयो गणेश्वरः ॥ १३ ॥

गणेश्वर उवाच—

यो ददाति धुनं दुःखमन्यस्मै दम्भमोहितः । सूक्ष्मधर्मविचारेण स विन्दति चतुर्गुणम् ॥
शिवेशशेष्ठश्च क्रीडा च दृष्ट्वा या काममोहिता । त्ररं तस्यै ददौ दुर्गां वरमेव सुदुर्लभम् ॥
स्वप्ने गत्वा स्वयं देवीं मत्तं कृत्वा स्मरात्मजम् । अधुना वामपार्श्वे च शंभो म्तिष्ठति मूकयत्नम् ॥
सर्वं ज्ञात्वा च सर्वज्ञो भगवन् हरिरीश्वरः । स्वप्ने सुषेपं पुरुषं दर्शय माम् कन्यकाम् ॥
सुषेपं पुरुषं दृष्ट्वा युवानं युवती सती । परमेष्ठ्या भवेत्तस्या धर्मभीत्या निवर्तते ॥ ७ ॥
सुषेपं पुरुषं दृष्ट्वा बुध्वली पापवंशना । त्यजेन्नद्रा च सङ्गारं पतिं पुत्रं धनं गृहम् ॥
चेतनं गृह्णान् च कुलपञ्चां मुलट्टनम् । युवानं रनिदूरं चार्थ्यतिनिचिं न हि त्यजेत् ॥
त्यजेज्जातिं च धर्मं च प्राणांश्च परिणामतः । नम्राप्राप्तः प्रयत्नेन प्राणेशो युवती सदा ॥

परिरक्षेच्च सततं मायायुक्तां न विश्वेत् हृदयं क्षुरधारामं नारीणां मधुरं वचः ॥७५॥
 ज्ञासां मनो न ज्ञानन्ति मन्तो वेदाश्च वैदिकाः प्रयातु द्वारकां सद्यश्चित्रलेखा सुयोगिनी ॥
 अनिरुद्धं समाहर्षु प्रसक्तमालीलया । इति श्रुत्वा महादेवो गणेशं तद्गुणान् ह ॥७७॥
 न शृणोति यथा वणः शुभकार्यं तृपा कुरु । चित्रलेखा ययौ तूर्णं द्वारकावननं हरेः ॥
 सर्वेषामपि दुर्लभ्यं लीलया प्रविवेश माः निद्रितं चानिरुद्धं च समाहृत्य च योगतः ॥
 रथमारोहयामास निद्रितं बालकं मुदा । सा मनोयायिनी भद्रा गृहीत्वा बालकं मुने ॥
 मुहूर्ताच्छ्रेयसिगतपुरं कृत्वा शङ्खध्वनिं ययौ । अपाऽऽश्रमाम्ब्यन्तरे च रुद्धुः सर्वेयोपिनः ॥
 अहो ज्ञानहरो वरुणः क्रगतः शण्वल्लभः । कृष्णस्ताश्च समाश्रान्त्य सर्वज्ञः सर्वतत्त्ववित् ॥
 साम्प्रकामुषैः सार्धं कृष्णः सान्त्वकिना तथा । गृहीत्वा गरुडं शिरं रथमारुह्य सत्वरः ॥
 सुदर्शनं पाञ्चजन्यं पद्मं क्रीमोदकीं गदाम् । पश्चाद्याध्वनिं देवेशो नगरं शोणिनं तथा ॥
 सगणैः शंकोषैश्च पार्वत्या परिरक्षितम् । अथ सा योगिनी वन्या पुण्या मान्धातुं योपिताम्
 शिष्या दुर्वाससः शान्ता सिद्धयोगेन सिद्धिदा । बालकं बोधयामास रुद्रन्तं मातरं स्वरम् ॥
 स्नायित्वा द्वौ तमैर्माल्यचन्दनमूषणम् । कृत्वा सुवेषं बालस्य कन्यान्तःपुरमीप्सितम् ॥
 अक्रे प्रवेशं योगेन रत्नकैश्चापि रक्षितम् । ताम्पा निद्रिता दृष्ट्वा निराहारा कुशोदरीम्
 शीर्म च बोधयामास सखीभिः परिरक्षिताम् । ऊषा कृत्वा च सुस्नाता वस्त्रमूषणमूषिताम् ॥
 वल्लैर्माल्यैश्चन्दनैश्च मिन्दूपत्रकैः शुभैः । द्वयोः संभाषणं तत्र माहेन्द्रे च शुभसणे ॥
 कारणमासु गुण्या च सखीनां संमतेन च । पतिप्रतापतिं दृष्ट्वा मा रेमे विगतज्वरा ॥
 गान्धर्वेण विवाहेन नामुवाह स्मराम्यनः । रतिर्विभू सुनिरमुषणोः सुतकारणम् ॥९३॥
 दिवानिशं न बुबुधे स्मरपुत्रः स्मरापुरः । ऊषा कामातुरा प्रौढा नरोदा नवसंगमात् ॥
 मूर्छां संप्राप पुंसश्च दृश्यमाणेण कामुकी । एवं नित्यं च रहसि संगमः सुमनोहरः ॥
 मभूत् सुनिरं विन राजा शुश्राव रत्नकात् ॥ ९४ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णनन्मख० उक्त० नारदना० उपानिरुद्धयोः

संगमे चतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥

अथ पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच —

अथ भीता रत्नकास्ते सम्पुनर्भागवन्धिरम् । स्तब्धं गणेशं दुर्गां च दण्डवदगणियम् ॥

रक्षका ऊचुः—

अहो दुष्टश्च कालोऽयमतीव दुरतिक्रमः । स्वतन्त्रा बालिका शौदा पतिमिच्छति सांपतम् ।
 असङ्गसंगमं नाथ साधूनां दुःखकारणम् । संसर्गजा गुणा दोषा भवन्ति सततं नृणाम् ॥
 चित्रछेदा स्वयं दूती समानीय परं वरम् । रणशूरं महावीरं नृपेन्द्रं च महारथम् ॥ ४ ॥
 युवानं व्याधिहीनं च कन्दर्वादपि सुन्दरम् । संभोगं कारयामास मुमुक्षु न दिवानिशम् ।
 सांपतं तव कन्या साऽप्युषा गर्भवती सती । कुलजा कुलपोष्यैव तस्यङ्गारस्वरूपिणी ॥
 दौहित्रो वाऽपि दौहित्री भवतु सांपतं तव । कन्यां पश्य महाभौदां नगरीं नागरान्विताम् ।
 नखविक्षतसर्वाङ्गी वराधीनां च चञ्चलाम् । पुंसश्च सङ्गिनी शश्वद्रहस्ये रतिसङ्गिनीम् ॥
 सस्मितां सकटाक्षां च चञ्चलेश्वरवर्तिताम् । एवं श्रुत्वा लज्जितश्च बाणस्तत्र चुकोप ह ।
 युद्धाय च मतिं चक्रे वारितः शंभुना भृशम् । वारितश्च गणेशेन रुक्मिणेन शिवया तथा ।
 भैरव्या भद्रकाव्या च योगिनीमिश्च संततम् । अष्टमिर्भैरवैश्चैव रुद्रैरेकादशामकैः ॥
 भूतैः प्रेतैश्च कूष्माण्डैर्वेतालैर्महाराक्षसैः । योगीन्द्रैरपि सिद्धेन्द्रै रुद्रैश्चण्डादिभिस्तथा ॥
 कोट्यर्था ग्रामदेव्या च यथा मात्रा हिताय च । उवाच शंकरो बाणं मूढं पण्डितमानिनम् ॥
 हितं सत्यं नीतिशास्त्रं परिणामसुखावहम् ॥ १३ ॥

महादेव उवाच—

शृणु बाण प्रवक्ष्यामि कथामेवा पुरातनीम् । भुवो भारावतरणे भारते स्वयमीश्वरः ॥ १४ ॥
 निरुप्य सर्वान्त्राजेन्द्रान्द्वारकायां विराजते । यस्य लोमसु विश्वानि तस्य वासः सदीश्वरः ॥
 वासुदेव इति ख्यातः कथ्यते तेन कोविदैः । चापुर्विधाता भगवांश्चक्राणि स्वयं मुनिः ॥
 ब्रह्मविष्णुशिवादीनामीश्वरः प्रकृतेः परः । निर्गुणश्च निरीहश्च भक्तानुग्रहविग्रहः ॥ १७ ॥
 परं ब्रह्म परं धाम परमात्मा च देहिनिः । यस्मिन्पते शब्दो जीवो संप्रामस्तेन संपवेत् ॥
 शस्त्रविद्धो महाकाशो यथा मूढ दिशस्तथा । तथाऽऽत्मा च निराकारो देही च ध्यानहेतुना ।
 तस्य पुत्रोऽनिरुद्धश्च महाबलपराक्रमः । त्रैलोक्यमपि संहर्तुं क्षणेन च क्षमः स्वयम् ॥
 सर्वे देवाश्च दैत्याश्च नलवन्तो महारथाः । ते सर्वे चानिरुद्धस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ।
 ययोरेव समं वित्तं ययोरेव समं बलम् । तयोर्विवाहौ मैत्री च न तु पुष्टिपुष्टयोः ॥
 मलिः पिता ते दैत्यानां सारभूतो महारथः । क्षणेन येन नीतश्च सुतलं स हरेः कला ॥
 सर्वे चांशकलाः पुंसः परिपूर्णतमस्य च । वृन्दावनेश्वरस्यापि कृष्णस्य परमात्मनः ॥

पार्वत्युवाच—

ध्यायते ध्यानानिष्ठश्च हृत्पद्मे च दिवानिशम् । ब्रह्मा महेशः शेषश्च भगवन्तं सनातनम्
दिनेशश्च गणेशश्च योगीन्द्राणां गुरोर्गुरुः । ध्यायते परमात्मानं भगवन्तं सनातनम् ॥
सनत्कुमारः कपिलो नरो नारायणस्तथा । ध्यायते हृदयाम्भोजे भगवन्तं स० ॥२७॥
मनवश्च मुनीन्द्राश्च सिद्धेन्द्रा योगिनां वाः । ध्यानाष्टाध्वं च ध्यायन्ते भगवन्तं स०
सर्वादं सर्वबीजं च सर्वेशं च परात्परम् । ध्यायन्ते ज्ञानिनः सर्वे भगवन्तं स० ॥

गणेश उवाच—

अपाशं च नष्टश्चापि वैष्णवस्य महात्मनः । मूढोऽयमदृशः पुत्रः प्रह्लादस्य च धीमतः

स्कन्द उवाच—

अये आतर्न श्रुता च हिरण्यकाशिपोः कथा । हिरण्यासस्य च मधोः कैटभस्य गहात्मनः
पूर्वजास्तेऽपि ते दैत्या महानष्टपराक्रमाः । क्रमेण विष्णुना नीता लीलया यमसादनम्
भगवान्यस्य संहर्ता स्वयं नारायणः प्रभुः । तस्य को रस्तिता आनर्निवर्तस्व गुमाय च ॥
तेषां च वर्धनं श्रुत्वा तानुवाचासुरेश्वरः । कोपरस्तास्यनयनो घनुष्यागिर्यथाऽन्तकः ॥२३॥

वाण उवाच—

शृणु मातः प्रवक्ष्यामि शृणु तात महेश्वर । शृणु आतर्गणपते शृणु आतश्च कार्तिक ॥
शुभाशुभं प्राक्तनेन प्राणिनां कर्मिणां तथा । कृतकर्मातिरिक्तं च कार्यं केषां च वर्तते ॥
नाप्राप्तकालो म्रियते विद्धः शरशतैरपि । तृणमेणापि संस्पृष्टः प्राप्तकालो न जीवति ॥
यस्माच्च यस्य निर्वाणं विधात्रा लिखितं पुरा । तदेव नित्यं सत्यं च निषेकः केन धार्यते ॥
संग्रामे कातरो यो हि निष्फलं तस्य जीवनम् । अयं यशश्च क्षमते मृतः स्वर्गं च गच्छति
भविष्य कन्यां गृह्णाति नगरं शिवरसितम् । शर्वेत्या च गणेशेन युद्धेन बलिना तथा ॥
को वा गृह्णाति कन्यां च कस्य वा जीवनस्य च । सगर्भा तव वन्द्येति समायां रसको वदेत् ।
इति मे वज्रतुल्यं च श्रुतिकौटं परं वचः । अतोऽनिरुद्धं हत्वा च घातयिष्यामि कन्यकाम्
अन्यथा ज्वलद्ग्नौ च त्यक्ष्यामि च कलेवरम् ॥ ४९ ॥

कौटर्ष्युवाच—

शृणु दत्त प्रवक्ष्यामि माताऽहं तेऽपि धर्मतः । दुरन्तेनापि प्रवृत्ते पित्रोर्दुःखं पदेपदे ॥
कन्या परगृहीता साऽप्यन्यस्मै दातुमक्षमा । श्रीकृष्णस्यापि पौत्राय प्रद्युम्नस्य सुताय च ॥
अनिरुद्धाय महते स्वेच्छया देहि कन्यकाम् । पूतोऽसि मारते वर्षे सप्तभिः पितृभिः सह ॥
यौद्रकं देहि सर्वस्वं यशसे महर्षे मुनि । अन्यथा रणमध्ये च त्वां हनिष्यति माधवः ॥

सुदर्शनेन चक्रेण कौ वा रथां रक्षितुं क्षमः । कोटरीविचनं श्रुत्वा चुकोऽप्यक्षयपुंगवः ॥४७॥
 प्रययौ रथमारुह्य यत्र पौत्रो हरेर्भुजे । स्वन्दः सेनापतिर्भूत्वा प्रययौ शंकराक्षया ॥४८॥
 बाणः स्वात्त्ययनं चक्रे गणे शश्व शिवः स्वयम् । बाण शुभाशिर्ष चक्रे पार्वती कोटरी तथा ॥
 अष्टौ च भैरवाश्चैव रद्राश्चैवादशैव ते सर्वे युद्धाय हन्तारो बभूवुः शस्त्रपाणयः ॥
 एतस्मिन्नन्तरे दूनोऽप्यनिरुद्धमुवाच ह । पार्वत्या प्रेरितश्चैव बाणपत्न्या च सत्वरम् ॥

दूत उवाच—

अनिरुद्धोत्तिष्ठ भद्र पार्वतीविचनं शृणु । मय सांनाहिको वस्स कुरु युद्धं बहिर्भव ॥५२॥
 भीतोपा रुदती अन्ता सस्मार पार्वती सतीम् । रस रस महामाये मत्प्राणेश्वरमीप्सितम् ॥
 अभयेऽप्राभये देहि संग्रामे धीरदारुणे । त्वमेव जगता माता स्नेहस्ते सर्वतः समः ॥५४॥
 अथानिरुद्धः संनाही शस्त्रपाणिर्बभूव ह । उपादत्तं रथं प्राप्य चकाराऽऽरोहणं मुदा ॥
 बहिः संस्य शिविराद्दर्श बाणमीश्वरः । सानाहिकं शस्त्रपाणिं रक्तास्यलोचनं परम् ॥
 दृष्ट्वाऽनिरुद्धं बाणश्च तमुवाच रुपाऽनितः । चोरसंग्राममध्ये च विपोक्तिं प्रज्वलशिव ॥

बाण उवाच—

अये वीर महादुष्ट नीतिशास्त्रविवर्जिते । चन्द्रवंशकुलाङ्गार पुण्यक्षेत्रेऽयशास्कर ॥५८॥
 पिता ते शम्बरं हत्वा जग्राह तस्य कामिनीम् । ततो जातो भवानेव निरोधं स्वकुलक्षमम् ॥
 पितामहो वासुदेवो मथुरार्था च साध्वियः । गोकुले वैष्णवपुत्रश्च नाज्जा च नन्दनन्दनः ॥
 धृन्दावने च गोपस्य नन्दस्य पशुरसक । साक्षाज्जारश्च गोपीनां दुष्टः परमलम्पटः ॥६१॥
 जघान पूतनां सद्यो नारीघाती ह्यधार्मिकः । आगत्य मथुरा कुब्जा जघान मैथुनेन त्वा ॥
 दुर्बलं नरकं हत्वा स्त्रीसमूहं मनोहरम् । जग्राह योनिलुब्धश्च स्वपुत्रमतिनिष्ठुरः ॥६३॥
 भीष्मकं मानवे मित्वा तत्पुत्रं चापि दुर्बलम् । जग्राह कन्यकां तस्य देवयोग्यां च रुक्मिणीम् ।
 सप्राजितः सूर्यभृत्यो देवात्प्राप मणीश्वरम् । घातयित्वा ह्युपायेन जग्राह मणिकन्यकाम् ॥
 कुरुषाण्डवयुद्धं च कारयित्वा च दारुणम् । युधिष्ठिरस्य यज्ञे च शिशुपालं जघान सः ॥
 दन्तवज्रं च शार्ङ्गं च जरासंधं च दारुणः । सैनहार भुवो मूषसमूहमतिदारुणम् ॥६७॥
 उपायान्नरकं हत्वा सर्वस्वं तज्जहार स । दुर्बलो राजभीतश्च समुद्रं शरणं गतः ॥६८॥
 जित्वा च भ्रातरं शक्रं भार्याया चर्चनेन च । जग्राह पारिजातं च पुष्पं च स्वर्गदुर्लभम् ॥
 कंसं निहत्वाधर्मिष्ठो भ्रातरं मातुरेव च । जग्राह तस्य सर्वस्वं परं किं कथयामि ते ॥
 जित्वा च मंसलकं युद्धे जग्राह तस्य कान्यकाम् । तत्पितुर्मगिनीं कुन्तीं चतुर्णां क मिनी भुवि

द्रौपदी भ्रातृपत्नी च पञ्चानां कामिनी तथा । गोर्धनो योनिलुब्धश्च शश्वत्परमलम्पटः ॥
तज्ज्येष्ठो बलदेवश्च शश्वत्पिबनि वारुणीम् । यमुनां भ्रातृपत्नीं च करोत्याह्वानपीप्सितम्
जहार मगिनीं तस्य कौन्तेय । शक्रनन्दनः । सुमद्रां मातुलसुतां संनिबोव कुल्लकपम् ॥
बाणस्य वचनं श्रुत्वा चुकोप कापनन्दनः । उवाच परमार्थं च योग्यं प्रस्युतरं मुने ॥

अनिरुद्ध उवाच —

पिता मे कामदेवश्च ब्रह्मपुत्रः पुरा शुचिः । यस्यास्त्रेण वशीभूतं त्रैलोक्यं सततं शृणु ॥
शिवकोपानलेनैव मस्मीभूतः स्वकर्मतः । कृष्णस्य पुत्रोऽप्यधुना सर्वेषां परमात्मनः ॥
पतिव्रता रतिमार्ता पतिशोकेन सांप्रतम् । शम्बरस्य गृहे तस्थौ हता तेन बलेन च ॥७८॥
छायां मायावतीं दत्त्वा मायया शयनेन च । रतिं स्वधर्मं संरक्ष्य धर्मसाक्षी च तद्गृहे ॥
निहस्य शम्बरं शत्रुं गृहीत्वा स्वप्रियां सतीम् । आजगाम द्वारकां च चन्द्रसूर्यौ च साक्षिणौ
पितामहं वामुदेवं त्वं किं जानामि मूढवत् । यं च सन्तो न जानान्ति वेदाश्चत्वार एव च
वामुः सर्वनिवासश्च विश्वानि यस्य लोमसु । तस्य देवः परं ब्रह्म वामुदेव इति स्मृतः ॥
उत्करं पृच्छ साक्षाच्च यस्य भृत्योऽधुना भवान् । कृष्णभृत्यस्य च बलेः पुत्रोऽसि किंकरात्मजः
गोकुले वैश्यपुत्रत्वं ब्रूहे त्वं ज्ञानदुर्बल । भोजनं वेदविहितं शश्वत्सास्त्रियवैश्ययोः ॥८४॥
द्रोणः प्रजापतिः श्रेष्ठो धरा तस्य प्रिया सती । पुत्रं च तपसा लेभे परमात्मानमीश्वरम्
द्रोणो नन्दो वैश्यराजो यशोदा सा धरा सती । वृषभानमुता राधा सुदान्नः शापकारणात्
त्रिंशत्कोटिं च गोपीनां गृहीत्वा भर्तुराज्ञया । पुण्यं च भारतं क्षेत्रं गोलोकादाजगाम सा
तामिः सार्धं स रेमे च स्वपत्नीभिर्मुदाऽन्वितः । पाणिं जग्राह राधायाः स्वयं ब्रह्मा पुरोहितः
गोपकोटिश्च गोलोकादाजगाम मुदाऽन्विता । तेजसा हरितुल्यास्ते पार्षदप्रवरा हरेः ॥
गोरक्षणं हरेरेव गोपवेषस्य चाऽऽत्मनः । गोपाणां शिशुरक्षार्थं मायेऽस्थापि मायया ॥९०॥
पूतना बलिकन्या च मगिनी च तवासुर । दृष्ट्वा च वामनं विन्व्या चकार पुत्रभानसम् ॥९१॥
एवंभूतो यदि मम पुत्रो भवति सांप्रतम् । स्तनं ददामि तनयं कृत्वा वक्षसि सुन्दरम् ॥९२॥
तस्याः पूर्णं मानसं च चकार मगवान्भुः । स्तनं दत्त्वा च गोलोकं ययौ सा रत्नयानतः ॥
कुन्जा सा मगिनी पूर्वं रावणस्य दुरात्मनः । श्रीरामं चक्रुः कामाक्ष्याम्ना शूर्पणखा सती ॥
नासा चिच्छेद तस्यश्च लक्ष्मणो धार्मिकेश्वरः । तपसा च वरं लेभे ब्रह्मणः प्रियमीश्वरम् ॥
तेन पुण्येन तं लब्ध्वा गोलोकं सा जगाम ह । गोपी बभूव गोलोके कृष्णस्याऽऽलिङ्गनेन च
नरको हरिवधश्च स्वपूर्वप्राक्तनेन च । पाणिं जग्राह कन्यानां साक्षिणौ शशिमास्करौ ॥
भीष्मकन्या महालक्ष्मीः श्रीकृष्णस्य प्रिया सती । वैकुण्ठादागता साध्वी ब्रह्मणोऽनुमनेन च

सत्राजितस्य वन्या सा सत्यमामा वसुंधरा । ददौ कृष्णाय राजा स तं मणिं यौतुकेन च ॥
 भुवो भारावतरणहेतुना गमनं हरेः । संजहार भुवो भारं कुरुपाण्डवमुद्धतः ॥ १०० ॥
 शिशुपालो दम्नवक्रो जयो विजय एव च । द्वारिणौ द्वारपटके च वैकुण्ठे श्रीहरेरपि ॥ ११ ॥
 कुमारशापात्पतितौ प्राप्य जन्मत्रयं ध्रुवम् । हिरण्यकशिपुश्चैव तत्रैव पूर्वपूर्यः ॥ १२ ॥
 तस्य भ्राता हिरण्यासस्तेनैव बहूनां भितः । हरिर्नृसिंहरूपेण तं जघानावलीकृत्वा । ॥ १३ ॥
 सुकरेण हतोऽन्यश्च पूर्वजन्मकणं शृणु । द्वितीये जन्मनि पुरा रावणः कुम्भकर्णकः ॥ १४ ॥
 भीरामेण हतौ तौ द्वौ शेषजन्म कलौ तयोः । श्रीकृष्णेन हतौ तौ द्वौ धर्मपुत्रावुभौ तथा ॥
 जरासंधश्च दारुणश्च दुरात्मा कंस एव च । प्राक्तनात्तस्य वध्यास्ते भुवो भारनिहीर्यया ॥
 मांघातु सुतमध्ये च यवनश्चापि प्राक्तनात् । लक्ष्मीश्वरस्य कृष्णस्य घनेन किं प्रयोजनम् ॥
 प्रतिज्ञया च सत्यायाः पुण्यव्रतकारणात् । पारिजातं समानीय चकार स्वात्मनो वनम् ॥
 स्वयं जाम्बवतीं देवीं दुर्गांश । मल्लुङ्गात्मजा । पाणिं जग्राह तस्याश्च तपसा मारते हरिः ॥
 कुन्त्याश्च क्षेत्रजाः पुत्राः केवलं भर्तुराज्ञया । कलौ निषिद्धं त्रियुगे मसिद्धं पलपैतृकम् ॥
 युधिष्ठिरो धर्मपुत्रो भीमश्च यवनात्मजः । महेन्द्रपुत्रो धर्मिष्ठः फाल्गुनो विजयी मुनिः ॥
 यमै पाशुपतं शंभुः प्रददौ च स्वयं पुरा । अश्वमेधं गवाक्ष्मं संन्यासं पलपैतृकम् ॥ १९ ॥
 देवरेण सुतोऽपि कलौ पञ्च विवर्जयेत् । द्रौपद्याः पञ्च भर्तारः शंकरस्य वरेण च ॥
 बलदेवः पुष्पमधु पूर्णं पिबति निर्यशः । चक्र र यमुनास्नानं स्नानार्थं धार्मिक शुचिः ॥
 सुप्रद्रां च ददौ कृष्णः फाल्गुनाय महारत्ने । कन्यकां मातुलानां च दाक्षिणात्यः परिग्रहः
 देशेभ्यश्चेपु दोषोऽप्यभिरुह कपलोद्भवः ॥ ११६ ॥

इति श्रीवत्स० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० बाणानिरुद्धसं०

पञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥

अथ षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ।

बाण उवाच—

अनिरुद्ध भूपोऽसि त्वं त्वयोक्तं सत्यमेव च । क्षमुना चैवमुक्तं च सर्वं नुद्धं स्वचेतसा ॥
 त्वयोक्तं शंकरवरारथानां स्वामिनां प्रिया । द्रौपदी च महामाता तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥
 शम्बरेण हता पूर्वं तव माता कथं रतिः । देवैरपि कथं दत्ता देवास्तेन जिता कथम् ॥

अनिरुद्ध उवाच—

रुक्मा रघुनाथश्च सीतया लक्ष्मणेन च । छातः सरसि तत्रस्थो रम्ये पञ्चदशीतटे ॥

उवाच सीता हेमन्ते जलं सुखादु निर्मलम् । तथाऽन्नं व्यञ्जनं रम्यं सर्वं वस्तु सुशीतलम् ॥
फलावचयनं चक्रे सीतायै प्रददौ मुदा । ततो ददौ लक्ष्मणाय पश्चाद्भुङ्क्ते स्वयं प्रभुः ॥
लक्ष्मणस्तदगृहीत्वा च नैव भुङ्क्ते फलं जलम् । मेघनादवधार्थं च सीतोद्धारणकारणात्
निद्रां न याति नो भुङ्क्ते वर्षाणां च चतुर्दश । य एवं पुरुषो योगी तद्व्यो रावणात्मजः
एतस्मिन्नन्तरे रामं द्रष्टुं कमललोचनम् । वह्निस्तत्र समायातो द्विनरूपी कृपानिधिः ॥
भविष्यत्कथयामास श्रुतिभौटपरं वचः ॥ ९ ॥

बह्निरुवाच—

शृणु राम महामाग सीतासंगोपनं कुरु । सप्ताहाभ्यन्तरे चैव रावणो दुष्टराक्षसः ॥
दुर्निवार्यः प्राक्तेन जानकीं च हरिष्यति । विधात्रा लिखितं कर्म प्राक्तनं केन वार्यते ॥
वेदैश्चतुर्भिः कथितं न च देवात्परं वरम् ॥ १२ ॥

राम उवाच—

सीतां गृहीत्वा त्वं गच्छ कञ्चायाऽत्रैव तु तिष्ठतु । कलत्रवर्मनं कर्म सर्वेषां च जुगुप्सितम् ॥
सीतां गृहीत्वा प्रययौ रुदतीं च हुताशनः । सीतया सहशी छाया तस्यौ श्रीरामसंनिधौ ॥
सा च च्छाया हता पूर्वं रावणेनावलीलया । समुद्धार ता रामो निहत्य तं सवान्धवम् ॥
वह्नी परीक्षाकाले च च्छाया वह्नौ विवेश सा । अग्निश्रयां च संरक्ष्य ददौ रायाय जानकीम्
रामस्तां च गृहीत्वा च प्रययौ स्वाश्रमं मुदा । छाया तस्यौ वह्निपाद्वे हृदयेन विदूयता ॥
सा च च्छाया तपश्चक्रे नारायणसरोवरे । तपश्चकार दिव्यं च शतवर्षं च शूलिनः ॥
वरं वृणुष्व मन्त्रे स्वमुवाच शंकरश्च ताम् । उवाच सा शिवं व्यग्रा भर्तुर्दुःखेन दुःखिता ॥
मतिं वेहि पञ्चधा सा वरं वने त्रिलोचनम् । सर्वसंपत्त्यदस्तुष्टस्तस्यै शर्वो वरं ददौ । २० ॥

महादेव उवाच—

साध्वि त्वं पञ्चधा ब्रूहि पतिं देहीनि वंशकुलम् । पञ्चेन्द्राश्च हरेरंश भविष्यन्ति प्रियास्तव ॥
ते च सर्वे च पञ्चेन्द्राश्चाधुना पञ्च पाण्डवाः । सा च कञ्चाया द्रौपदी च यज्ञकुण्डसमुद्भवा ॥
कृतयुगे वेदवती त्रेतायां जनकात्मना । द्वापरे द्रौपदी छाया तेन कृष्णा त्रिहायणी ॥
वैष्णवी कृष्णमक्ता च तेन कृष्णा प्रकीर्तिता । स्वर्गलक्ष्मीर्मेहेन्द्राणां सा च पश्चाद्विपश्चिता
राना ददौ फाल्गुनाय कन्यायाश्च स्वयंवरे । पञ्च्छ मातरं वीरो वस्तु प्राप्तं मयाऽधुना ।
तमुवाच स्वयं माता गृहाण भ्रतृभिः सह । शंभोर्वरेण पूर्वं च परत्र मातुराज्ञया ॥
द्रौपद्याः स्वामिनस्तेन हेतुना पञ्च पाण्डवाः । चतुर्दशानामिन्द्राणां पञ्चेन्द्राः पञ्च पाण्डवाः ॥
शंकोणाभिसंश्रया सा मात्रा भर्तृसत्वेन च । भार्ता ते मत्समाद्भूतो हरकोथानलेन च ॥
हे रवि त्वं मया शशा दैत्यमस्ता भवाधुना । विजित्य देवान्तेन्द्रांश्च शम्बरस्त्वं हरिष्यति ॥

पुनरुक्तं वरं प्रादात्सतीत्वं ते न यास्यति । छायां दत्त्वा तिष्ठ मेहे गावज्जीवति ते, पतिः ॥
 इति ते-कथितं सर्वमितिहासं पुरातनम् । देवानां गुप्तचरितं शृणु दैत्येन्द्र सांपतम् ॥
 एतस्मिन्नन्तरे तत्र सुमद्रश्च महाबलः । कुम्माण्डभ्राता बलवन्बाणसेनापतीश्वरः ॥
 निर्भयस्य बाणं समरे शस्त्रपाणिर्महारथः । श्रीकृष्णपौत्रं शूलं च चिसेप प्रलयाग्निवत् ॥
 अर्धचन्द्रेण तच्छूलं चिच्छेद कामपुत्रकः । शक्तिं चिसेप भद्रश्च शतसूर्यसमप्रभम् ॥
 वैष्णवास्त्रेण चिच्छेद तां शक्तिं कामपुत्रकः । नारायणास्त्रं चिसेप सुमद्रो रणमूर्धनि ॥
 प्रणम्य शेते निर्मातो मदनस्य सुतो बली । ऊर्ध्वमुखं च बभ्राव शतसूर्यसमप्रभम् ॥
 प्रलीनमस्त्रमाकाशे विद्वत्संहारकारणम् । अस्त्रे गते सोऽनिरुद्धो गृहीत्वा च महानसिम् ॥
 प्रचमज्ज मद्रथं जवानाश्चाश्च सागधिम् । जवानं तं सुमद्रं चालीलया रणमूर्धनि ॥ ३८ ॥
 हते सुमद्रे बाणश्च महाबलपराक्रमः । बाणानां शतकं चापि चिसेप रणमूर्धनि ॥ ३९ ॥
 कामात्मजोऽग्निबाणेन बाणौघं प्रददाह सः । बाणश्चिसेप ब्रह्मास्त्रं सृष्टिसंहारकारणम् ॥
 दृष्ट्वा कामात्मजः शीघ्रं सजीज मन्त्रसूक्तम् । ब्रह्मास्त्रेणैव सहसा संजहारावलीलया ॥
 बाणः पाशुपतं क्षेप्तुं समारमे च कोपतः । निविद्धश्च गणेशेन स्कन्देन शंभुना तथा ॥
 तद्दृष्ट्वा सोऽनिरुद्धस्तं धनुर्बाणौघसंयुतम् । भुम्बो च जृम्भणं युद्धे शीघ्रं तं च महारथम् ॥
 'जडो बभूव बाणश्च निश्चेष्टो रणमूर्धनि । पुनश्चिसेप निद्रास्त्रं निद्रितं तं चकार सः ॥
 बाणं तं निद्रितं दृष्ट्वा गृहीत्वा खड्गमुत्तमम् । बाणं हन्तुं समुद्यन्तं वारयामास कार्तिकः
 स्कन्दश्च शनबाणश्च वारयामास लीलया । अनिरुद्धं महामार्गं बलवन्तं धनुर्धरम् ॥ ४१ ॥
 अनिरुद्धश्च सहसा तथा शक्त्या दुरन्तया । बभज्ज कार्तिकरथं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् ॥
 गदया कार्तिकः क्रुद्धोऽप्यनिरुद्धरथं पुरा । बभज्ज लीलया तत्र क्षणेन रणमूर्धनि ॥ ४२ ॥
 अनिरुद्धोऽर्धचन्द्रेण सुरचारेण लीलया । चिच्छेद कार्तिकधनुर्भ्रष्टास्त्रेण नियोजितम् ॥
 जवानं कार्तिकस्तं च गदया च दुरन्तया । गदा जग्राह तद्धस्ताज्जनेन मदनात्मजः ॥
 शूलं गृहीत्वा स्कन्दं च तमेव हन्तुमुद्यतम् । अनिरुद्धश्च कोपेन प्रेरयामास दूरतः ॥
 कार्तिकः पुनरागत्य गृहीत्वा कामपुत्रकम् । गृहीत्वा च करेणैव पातयामास भूतले ॥
 अनिरुद्धो गृहीत्वाऽसिं प्रमुदस्यौ मदावलः । तथोर्विशेवं दूरं च प्रचकार गणेश्वरः ॥
 कार्तिकः प्रययौ गेहमूपागेहं समरात्मजः । सर्वं निवेदितुं शंभुं प्रययौ स गणेश्वरः ॥

इति श्रीवज्र-महा-श्रीकृष्णजन्मसं० उक्त-नारदना-बाणयो-

पोहशायिकशतमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥

=====

अथ सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गणेशस्तु शिवस्यानं गत्वा नत्वा महेश्वरम् । सर्वं विज्ञापयामास क्रमेण च पृथक्पृथक्
धाणानिरुद्धयोर्युद्धं सुभद्रनिघनं तथा । स्कन्दानिरुद्धयोर्युद्धमनिरुद्धस्य विक्रमम् ॥२॥
गणेशवचनं श्रुत्वा प्रहस्य भगवान्भवः । उवाच स्तब्धगया वाचा सुगुप्तं वेदसंमतम् ॥

महादेव उवाच—

गणेश्वर महामाग श्रूयतां वचनं मम । हितं तद्यं नीतिसारं परिणामसुखावहम् ॥४॥
असंख्यविश्वसंधं च सर्वं कृष्णात्मजं सुतम् । कृष्णं जानीहि यत्तार्थं कारणानां च कारणम्
ब्रह्मादितृणपर्यन्तं जगत्सर्वं गणेश्वर । निबोध सत्यं कृष्णं च भगवन्तं सनातनम् ॥६॥
गोलोके द्विमुजं शान्तं राधाकान्तं मनोहरम् । शिशुरूपं गोपवेषं पारिपूर्णतमं प्रभुम् ॥७॥
गोपीभिर्गोपनिकरैः सहितं कामधेनुभिः । पुण्ये वृन्दावने रम्ये सुन्दरे रासमण्डले ॥
चरन्तं मुरलीहस्तं ब्रह्मेशोपवन्दितम् । शतशृङ्गे च शैलेशे वटमूले निराकुले ॥९॥
गोष्ठे भाण्डारनिकटे निर्मले विरजातटे । नवीननीरदश्यामं शोभितं पीतवाससा ॥१०॥
यथा नवं घनौघं च सौदामिन्या विगजितम् । आविर्भावश्च तेषां वै गोलोके रासमण्डले
सावन्तो गोकुले रम्ये पुण्ये वृन्दावने वने । सर्वे चाशकलाः पुंसः कृष्णस्तु भगवान्स्वयम्
पारिपूर्णतमः कामो ब्रह्मशास्त्रविस्मृतः । तस्य पुत्रोऽनिरुद्धश्च महाबलपराक्रमः ॥
मया प्रस्थापितः स्कन्दो महायुद्धे सुदारुणे । मृतो बाणश्च संग्रामे तेन स्कन्देन रक्षितः
स्कन्दानिरुद्धयोर्युद्धे समत्वं तु गणेश्वर । अष्टौ च भैरवाः सर्वे रुद्राश्चैकादशैव ते ॥
अष्टौ च वसवश्चैते देवाः शक्रादवतथा । तपैव द्वादशादित्याः सर्वे वैत्येशराक्षसा ॥
देवानामग्रणीः स्कन्दो बाणश्च सगणस्त्वया । सर्वे ते चानिरुद्धं च संग्रामे जेतुमक्षमाः
अनिरुद्धः स्वयं ब्रह्मा प्रद्युम्नः काम एव च । बलदेवः स्वयं शेषः कृष्णश्च प्रकृतेः परः
एतत्ते कथितं सर्वं बाणं रस गणेश्वर । भवान्शुभस्वरूपश्च विघ्नखण्डनकारकः ॥१९॥
आरादावास्पति हरिर्गृहीत्वा च सुदर्शनम् । अव्ययमखण्डमखरं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥२०॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना० बाणयुद्धे
शिवलम्बोदरसं० सप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥

अथाष्टादशोधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गणेशं बोधयित्वा तु शंभुरभ्यन्तरं ययौ । सत्र सिंहासने रम्ये दुर्गा दुर्गतिनाशिनी ॥
भैरवी भद्रकाली च उग्रचण्डा च कोटरी । ताः समुत्थाय सहसा प्रणमुर्जगदीश्वरम् ॥
तत्राऽऽययौ गणेशश्च कार्तिकेवश्च वीर्यवान् । बाणश्च वीरभद्रश्च स्वयं नन्दी सुनन्दकः
महाकालो महामन्त्री ह्यथाष्टौ भैरवास्तथा । सिद्धेन्द्राद्यापि योगीन्द्रा रुद्राश्चैकादशैवः ते
एतस्मिन्नन्तरे तत्र मणिमद्रः समाययौ । सिंहद्वारे स्वयं द्वारी तभीश्वरमुवाच सः ॥

मणिमद्र उवाच—

असंख्यानं च सैन्यानि यादवानां महेश्वर । बलदेवश्च प्रद्युम्नः साम्बश्च सात्यकिस्तथा
राजा महोग्रसेनश्च भीमश्च स्वयमर्जुनः । अक्रूरश्चोद्धवश्चैव अयन्तः शक्रनन्दनः ॥ ७ ॥
रत्नेन्द्रसारनिर्माणरथेन्द्रे सुमनोहरे । विधेर्विधाता भगवान्मूर्च्छीकृष्णः परमेश्वरः ॥ ८ ॥
सप्तभिः पार्षदैर्गोपैः सेवितः श्वेतचामरैः । वन्द्योकोटिलीलामो वनमालाविभूषितः ॥ ९ ॥
द्वार चक्रमतुलं कोटिसूर्यसमप्रभम् । गदां कौमोदकीं शूलमव्ययं संनिधाय च ॥ १० ॥
रथमध्ये महाशङ्खं विश्वसंसारकारणम् । महारथानां लक्षैश्च रथानां च त्रिकोटिभिः ॥
त्रिकोटिभिर्गजेन्द्राणां मल्लानां च त्रिकोटिभिः । शतकोटिभिरस्थानां चर्मिणां तच्चतुर्गुणैः
खड्गिणां तप्तघृणैर्द्विगुणैस्तद्वन्मुमताम् । एभिः सार्धं च त्वरितमाययौ शोणितं पुरम्
परितो वेष्टयामास लङ्कां दाशरथिर्धया । सहस्रतालमाना च ज्वलदग्निशिखोज्ज्वलाम्
ऊर्ध्वं च परिखायुक्तां दुर्लब्ध्यामसुरैः सुरैः । स्वर्गगङ्गाम्बुराशीनां समूहैर्वृष्टिभिस्तथा ॥
पक्षीन्द्रो गरुडः सासान्निर्गणं च चकार सः । मणीन्द्रसारनिर्माणं प्राकाराञ्जलिहं पुरम्
वमज्ज लक्षं मल्लानां बलदेवश्च खड्गलैः । उद्यानानां त्रिलक्षं च चकारोत्पादनं प्रभो ॥
प्रविवेश महाद्वारं द्वारपालान्निहत्य च । एवं श्रुत्वा महादेवश्चोवाच सुरसंसदि ॥ १८ ॥
पार्वती भद्रकाली च स्कन्दं गणपतिं तथा । अष्टौ च भैरवाश्चैव रुद्राश्च वीरभद्रकम् ॥
महाकालं नन्दिनं च सर्वान्सेनापतीन् च ॥ १९ ॥

महादेव उवाच—

गोलोकनाथो भगवांश्चक्रपाणिः समागतः । विधौषं मद्चुम्बीशो यः सणेन नगरं च किम्
सर्वोपायैश्च सर्वे ते बाणं रसन्तु यतनतः । बाणो गच्छतु संग्रामं स्मृत्वा लम्बोदरं परम्
बाणस्य दक्षिणे स्कन्दः पुरतश्च गणेश्वरः । वामे च भैरवा रुद्राः स्वयं नन्दी महारथः ॥

महाकालो वीरभद्रो ये चान्ये सैनिकास्तथा । ऊर्ध्वे दुर्गा मदकाली ह्युमचण्डा च कोटरो
बाणं रक्ष महामातो दुर्गे दुर्गातिनाशिनि । कृष्णस्य भवती शक्तिस्तेन नारायणी स्मृता
विष्णुमाये जगन्मातः सर्वमङ्गलमङ्गले । अन्यथाच्चक्रसाराच्च रक्ष बाणं सुदर्शनात् ॥
बाणः प्रियो मे सर्वेभ्यो गणेशात्कार्तिकादपि । बाणमूर्ध्नि करं घेहि पादाब्जरजसा सह
शिवस्य वचनं श्रुत्वा दुर्गा दुर्गातिनाशिनी । ग्रहस्वीषाच मधुरं याषाढ्यं समयोचितम् ॥

पार्वत्युवाच—

मणिरत्नादिकं यथान्मुक्तामागिव्यहीरकम् । सर्वस्वं कन्यकामूषां रत्नभूषणभूषिताम् ॥
रत्नभूषणभूषाढ्यमानिरुद्धं परं वरम् । पुरस्कृत्य देहि बाण कृष्णाय परमात्मने ॥
राज्यं कुरुष्व निर्विघ्नं किं युद्धमात्मना सह ।

यस्मिन्गते गताः प्राणाः स जीवश्चेन्द्रियैः सह । शक्तिश्चाहं मनो ब्रह्मा स्वयं ज्ञानात्मकं शिवः
सद्यः पतति देहस्य शिवं त्यक्त्वा शवो भवेत् । को वा तिष्ठति संग्रामे चक्रस्य तेजसा शिव
नाऽऽत्माऽऽकाशो बाणविद्धो युद्धं किं स्वात्मना सह । परमात्मा च सर्वेषां भक्तानुग्रहविग्रहः
नित्यः सत्यो हि वृष्णश्च परिपूर्णतमः प्रभुः । गणेशः कार्तिकेयश्च भवानपि तयोः परः
किंकरेषु प्रियो बाणो न हि कृष्णात्परः प्रियः । वैकुण्ठेऽहं महालक्ष्मीर्गोलोके राधिका स्वयम्
शिवाऽहं शिवलोकेऽपि ब्रह्मलोके सरस्वती । अहं निहत्य दैत्याश्च दक्षकन्या सती पुरा
त्वश्लिन्दया त्यक्तदेहा सा चाहं शैलकन्यका । रक्तवीनस्य युद्धे च काली च मूर्तिभेदतः ॥
सावित्री वेदमाताऽहं सीता जनककन्यका । रुक्मिणी द्वारवत्यां च भारते मीष्मकन्यका
सुदाम्नः श्यामो देवादृषभानसुताऽधुना । धर्मपत्नी च कृष्णस्य पुण्ये वृन्दावने वने ॥
भगवन्तं च सर्वज्ञं स्वा शिवं च सनातम् । किं वाऽहं कथयामीति कर्तव्यं समयोचितम्
इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० बाणयुद्धेऽष्टाद-

शाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥

अथैकोनविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः

नारायण उवाच—

पार्वतीवचनं श्रुत्वा गणेशश्च शिवः स्वयम् । कार्तिकेयश्च काली च तां प्रशंसां चकार ह
उवाच भगवान्शर्मुर्जगतां मातरं पराम् । ज्योतिस्वरूपां परमां मूलप्रकृतिमश्वरीम् ॥

महादेव उवाच—

त्वया यदुक्तं देवेशि सर्वं वेदोक्तमीप्सितम् । अयुक्तमुपहास्यं च समरं परमात्मना ॥ ३ ॥

बाणो ददातु कन्यां तां स्वर्णभूषणभूषिताम् । सामञ्जस्यं यशस्यं च शुभदं सर्वकर्मसु ॥
 न ददाति यदा बाणो हिरण्यकशिपोः प्रजा । युद्धे पराङ्मुखो भीतो भगवत्पथशस्करः
 बाणो गच्छतु सेनाही रणशास्त्रविशारदः । पश्चाच्चाऽऽगमनं कुर्मो वयं सान्नाहिकाः शिवे
 उवाच बाणं तां दातुं स च न स्वी चकार ह । दुर्गा तं बोधयामास न बुबोध च सद्बचः
 एतस्मिन्नन्तरे तां च समाभेव मनोरमाम् । आजगाम महावर्मो बलिश्च वैष्णवाग्रणीः ॥
 रथं रत्नेन्द्रनिर्माणं समारुह्य महाबलः । प्रतप्तैः सप्तभिर्देवैः सेवितः श्वेतचामरैः ॥ ९ ॥
 दैत्येन्द्राणां सप्तलसैरावृतः परमास्त्रवित् । अवरुह्य रथात्तूर्णं गणेशं च शिवां शिवम् ॥
 प्रणम्य कार्तिकेयं च स उवाच च संसदि । उत्तस्युरारात्तं दृष्ट्वा ते सर्वे शंकरं विना ॥
 तमुवाच महादेवः संभाष्य प्रियभाषणम् ॥ ११ ॥

महादेव उवाच—

भगवंश्चतुरस्त्वं च प्रदाता सर्वसंपदाम् । अयं हि परमो लामो वैष्णवानां समागमः ॥ १२ ॥
 तीर्थान्यपि च पूतानि वैष्णवस्पर्शमाश्रितः । सर्वेषामाश्रमाणां च पूजितो ब्राह्मणः शुचिः ॥
 ततोऽधिकः पूजितोऽपि ब्राह्मणो यदि वैष्णवः । न हि पूतं च पश्यामि वैष्णवब्राह्मणात्परम्
 स पूतः पद्मनादेव स पूतश्च हुताशनात् । तीर्थेभ्योऽपि च सर्वेभ्यो विभेति च ततः सुरः ॥
 न हि पापानि तद्देहे बह्नौ शुष्कतृणादिवत् ॥ १३ ॥

बलिरुवाच—

कथं स्तौपि जगन्नाथ भृत्यमस्तव्यमर्थाश्वर । प्रदत्तं परमैश्वर्यं त्वया नाथ सुदुर्लभम् ॥ १४ ॥
 अधुना स्थापितो देवास्सर्वाधः सुतलेऽपि च । इन्द्राय दत्तमैश्वर्यं मत्तो मक्तास्सुरेश्वर ॥
 त्वया वामनरूपेण सर्वरूपोऽसि सर्वतः । बाणं बोधय भद्रं च मम पाणारमभं परम् ॥
 आत्मना सह युद्धं च देवेष्वपि विगर्हितम् । द्रुस्युक्त्वा च शिवं नत्वा शिरसा प्रणनाम तम्
 सामवेदोक्तस्तोत्रेण तुष्टाव परमेश्वरम् । पुलकाशितसर्वाङ्गः साधुनेत्रोऽतिविह्वलः ॥
 द्वायमानश्च नित्यं यो हृत्पद्मे सुमनोहरः । शुक्रेण दत्तं मन्त्रं च जप्त्वा चैकादशाक्षरम् ॥

बलिरुवाच—

अदित्याः प्रार्थनेनैव मातुर्देव्या व्रतेन च । पुरा वामनरूपेण त्वयाऽहं वधितः प्रमो ॥
 संपद्ना महालक्ष्मीर्दद्या मच्छाय माक्तिनः । शक्राय मत्तो भष्ठाव भ्रात्रे पुण्यवते ध्रुवम् ॥
 अधुना मम पुत्रोऽयं बाणः शंकरकिंकरः । आराधय रक्षितः सोऽपि तेनैव मच्छयधुना ॥
 परिपुष्टश्च पार्वत्या यथा माया सुतस्तथा । गृहीतवांश्च ताकन्यां बलेन युवतीं सतीम् ॥

समुद्यतश्च ते हन्तुं कार्त्तिकेनापि वारितः । आगतोऽसि पुनर्हन्तुं पौत्रस्य दमने क्षमः ॥
 सर्वात्मनश्च सर्वत्र समभावः श्रुतो श्रुतः । करोषि जगतां नाथ कथमेवं व्यतिक्रमः ॥
 त्वया च निहतो यो हि तस्य को रक्षिता भुवि । सुदर्शनस्य तेजो हि सूर्यकोटिनिभं परम् ॥
 केषां सुराणामख्येण तदेव च निवारितम् । यथा सुदर्शनं चैवमह्येणां प्रवरं वैरम् ॥ ३० ॥
 तथा भवांश्च देवानां सर्वेषामीश्वरः परः । यथा भवांस्तथा कृप्यो विघाता वैघ्नतामपि ॥
 विष्णुः सत्त्वगुणाधारः शिवः सत्त्वाश्रयस्तथा । स्वयं विघाता रजसः सृष्टिकर्ता पितामहः
 कालाग्निरुद्रो मगवान्विश्वसंहारकारकः । तमसश्चाऽऽश्रयः सोऽपि रुद्राणां प्रवरो महान् ॥
 स एव शंकरांशश्चाप्यन्ये रुद्राश्च तत्कलाः । भवांश्च निर्गुणस्तेषां प्रकृतेश्च परस्तथा ॥
 सर्वेषां परमात्मा वै प्राणा विष्णुस्वरूपिणः । मानसं च स्वयं ब्रह्मा स्वयं ज्ञानात्मकः शिवः
 प्रवरा सर्वशक्तीनां बुद्धिः प्रकृतिरीश्वरी । स्वात्मनः प्रतिविम्बस्ते जीवः सर्वेषु देहिषु ॥
 जीवः स्वकर्मणां भोगी स्वयं साक्षी भवांस्तथा । सर्वे यान्ति त्वयि गते नरदेवे यथाऽनुगाः ॥
 सद्यः पतन्ति देहश्च शब्दोऽस्पर्शश्च त्वया विना । बुद्ध्याः सन्तो न जानन्ति बाधितास्तव मायया
 त्वां भजन्त्येव ये सन्तो मायमेतां तरन्ति ते । त्रिगुणा प्रकृतिर्दुर्गा वैष्णवी च सनातनी ॥
 परा नारायणीशानी तव माया दुरत्यया । त्वदंशाः प्रतिविश्वेषु ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः ॥
 सर्वेषामपि विश्वेषामाश्रयो यो महान्विराट् । स शेते च जले योगाद्विश्वेशो गोकुले यथा ॥
 स एव वासुर्भगवान्तस्य देवो भवान्परः । वासुदेव इति ख्यातः पुराविद्भिः प्रकीर्तितः ॥
 त्वमेव कलया सूर्यस्त्वमेव कलया शशी । कलया च हुताशश्च कलया पवनः स्वयम् ॥
 कलया वरुणश्चैव कुबेरश्च यमस्तथा । कलया त्वं महेन्द्रश्च कलया धर्म एव च ॥ ३१ ॥
 त्वमेव कलया शेष ईशानो नैर्ऋतिस्तथा । मुनयो मनवश्चैव ब्रह्माश्च फलदापकाः ॥
 कलाकलयाश्चांशेन सर्वे जीवाश्चराचराः । त्वं ब्रह्म परमं ज्योतिर्ध्यायन्ते योगिनः सदा ॥
 तं त्वाऽऽद्रियन्ते मक्तास्ते ध्यायन्ते च तदन्नरे । नवीननीरदश्यायं शतकौशेयवाससम् ॥
 ईषद्धास्यप्रसन्नायं मत्तेशं मक्तवत्सलम् । चन्दनोक्षितसर्वाङ्गं द्विभुजं मुरलीधरम् ॥
 मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यभूषितम् । अमूल्यरत्ननिर्माणकपूरवल्लयान्वितम् ॥ ३२ ॥
 मणिकुण्डलयुग्मेन गण्डस्थलविराजितम् । रत्नसारङ्गुलीयं च कण्ठमञ्जोरराजितम् ॥ ३३ ॥
 कोटिकन्दर्पलीलाम् शरत्कर्णेन्दुनिन्दास्यं चन्द्रकोटिसमप्रभम् ॥ ३४ ॥
 धीक्षितं सस्मितामैश्च गोपीनां कोटिकोटिमिः । वयस्यैः पापदैर्गोपैः सेवितं श्वेतचामरैः ॥
 गोपबालकवैषं च शवावशःस्थलस्थितम् । ध्यानासाध्यं दुराराध्यं ब्रह्मशेषवन्दितम् ॥

सिन्द्रेन्द्रैश्च मुनीन्द्रैश्च योगीन्द्रैः प्रणतं स्तुतम् । वेदानिर्वचनीयं च परं स्वेच्छामयं विभुम् ॥
 स्थूलस्थूलतमं रूपं सूक्ष्मात्सूक्ष्मतमं परम् । सत्यं नित्यं प्रशस्तं च प्रकृतेः परमीश्वरम् ॥
 निर्लिप्तं च निरीहं भगवन्तं सनातनम् । एवं ध्यात्वा च ते पुताः स्निग्धदूर्वाक्षता जलम् ॥
 पद्मापद्मार्चिते पादपद्मे च दातुमुत्सुकाः । वेदाः स्तोतुमशक्तास्त्वामशक्ता सा सरस्वती ॥
 शेषः स्तोतुमशक्तश्च स्वयम्भूः शंभुरीश्वरम् । गणेशश्च दिनेशश्च महेन्द्रश्चन्द्र एव च ॥
 स्तोत्रं नाहं घनेशश्च किमप्ये जडबुद्धयः । गुणातीतमनीहं च किं स्तौमि निर्गुणं परम् ॥
 अपण्डितोऽयमसुरो न सुरः क्षन्तुमर्हसि । बलेस्तद्वचनं श्रुत्वा तमुवाच जगत्पतिः ॥
 परिपूर्णतमः श्रीमान्मक्तं च भक्तवत्सलः ॥ १० ॥

श्रीभगवानुवाच—

मा भैर्वत्स गृहं गच्छ सुतलं रक्षितं मया । मदरेण प्रसादेन त्वत्पुत्रोऽप्यजरामरः ॥ १॥
 दर्पहानिं करिष्यामि तस्य मूर्खस्य दर्पिणः । प्रह्लादाय परो द्रव्यो भक्ताय च तपस्विने ॥
 ममावध्यश्च त्वद्वंशश्चेति पीतेन चेतसा । तव पुत्राय दास्यामि ज्ञानं मृत्युञ्जयं परम् ॥
 त्वया कृतमिदं स्तोत्रं सामवेदोक्तमीप्सितम् । पुरा सनत्कुमाराय प्रदत्तं ब्रह्मणा तथा ॥
 सिद्धाश्रमे पुण्यतमे प्रशस्ते सूर्यपर्वणि । गौतमाय प्रदत्तं च गौर्या मन्दाकिनीतटे ॥ १५ ॥
 शंकरेण च शिष्याय भक्ताय च दयालुना । ब्रह्मणे च मया दत्तं शिवाय विरजातटे ॥
 भृगवे च पुरा दत्तं कुमारणे च घीमता । त्वं च दास्यासि बाणाय बाणः स्तोप्यस्यनेन माम् ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यमुपदिश्य गुरोर्मुखात् । वृत्तस्य पूजितस्यापि बल्लभपणचन्दनैः ॥
 सुस्नातो यः पठेन्नित्यं पूजाकाले च भक्तिनः । कोटिजन्माजितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥
 विपदां खण्डनं स्तोत्रं कारणं सर्वसंपदाम् । वारणं दुःखशोकानां भवाब्धिघोरभारणम् ॥
 खण्डनं गर्भवासानां जरामृत्युहरं परम् । भन्वनानां च रोगाणां खण्डनं भक्तभण्डनम् ॥
 स स्नातः सर्वतीर्थेषु सर्वपद्मेषु दीक्षितः । मतीं मतेषु सर्वेषु तपस्वी च तपःसु च ॥
 स सत्यं सर्वदानानां फलं च लभते भुवम् । लक्षणा स्तोत्रपाठेन स्तोत्रसिद्धिर्भवेन्नृणाम् ॥
 सर्वसिद्धिं च लभते सिद्धस्तोत्रो भवेद्यदि । इह लोके देवतुल्योऽप्यन्ते याति हरेः पदम् ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० बाणयुद्धे

बलिहृतश्रीकृष्णस्तोत्रं नामैकोनविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

अथ विंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णश्च भगवानुद्धवेन मयेन च । दूतं प्रस्थापयामास विधाय मन्त्रणं शुभम् ॥ १॥

शिवो गणपतिर्यत्र दुर्गा दुर्गतिनाशिनी । कार्तिकेयो मद्रकाली चोग्रचण्डा च कौटरी ॥
भागस्य नत्वा दूतश्च गणेशं च शिवं शिवाम् । मानवांश्चापि पूज्यांश्च समुवाच यथोचितम् ॥

दूत उवाच—

बाणमाह्वयते कृष्णः संग्रामार्थं महेश्वर । किं वाऽनिरुद्धमूर्षां च गृहीत्वा शरणं मम ॥४॥
रणे निमग्नितो यो हि न याति मयकातरः । परत्र नरकं याति सप्तभिः पितृभिः सह ॥
दूतस्य वचनं श्रुत्वा समामध्ये यथोचितम् । उवाच पार्वती देवी स्वयं शंकरसंनिधौ ॥

पार्वत्युवाच—

गच्छ बाण महाभाग गृहीत्वा तव कन्यकाम् । सर्वस्वं यौतकं दत्त्वा श्रीकृष्णं शरणं मम
सर्वेषामीश्वरं बीजं दातारं सर्वसंपदाम् । वरं वरेण्यं शरणं कृपालुं भक्तवत्सलम् ॥८॥
पार्वतीवचनं श्रुत्वा तमूचुस्ते सुरेश्वराः । प्रशंसन्तुः समामध्ये घन्यघन्येति सर्वदा ॥९॥
कोपाविष्टश्च बाणोऽयमुत्तस्थौ सहसाऽसुरः । सांनाहिको बनुप्याणिः प्रणम्य शंकरं ययौ ॥
सर्वैर्निषिध्यमानश्च कम्पितो रक्तलोचनः । सांनाहिकश्च दैत्यानां त्रिकोट्या च महाबलः
कुम्भाण्डः कूपकर्णश्च निकुम्भः कुम्भ एव च । सेनापतीश्वरश्चैते ययुः सांनाहिकास्तथा ॥
उन्मत्तभैरवश्चैव संहारभैरवस्तथा । असिताह्नो भैरवश्च रुहभैरव एव च ॥ ११ ॥
महाभैरवसंज्ञश्च कालभैरव एव च । प्रचण्डभैरवश्चैव क्रोधभैरव एव च ॥ १२ ॥
प्रययुः शक्तिभिः सार्धं सर्वे सांनाहिकाश्च ते । कालाग्निरुद्रो भगवान् रुद्रैः सांनाहिको ययौ
उग्रचण्डा प्रचण्डा च चण्डिका चण्डिनायिका । चण्डेश्वरी च चामुण्डा चण्डी चण्डकपालिका
अष्टौ च नायिकाः सर्वाः प्रययुः सर्वरान्विताः । कौटरी रत्नयानस्था शोणितग्रामदेवता
प्रययौ सा प्रफुल्लास्या खड्गखर्परधारिणी । इन्द्राणी वैष्णवी शान्ता ब्रह्माणी ब्रह्मवादिनी
कौमारी नारसिंही च वाराही विकटकृतिः । माहेश्वरी महामाया भैरवी मीमरूपिणी ॥
अष्टौ च शक्तयः सर्वा रमस्थाः प्रययुर्मुदा । रत्नेन्द्रसारयानस्था प्रययौ भद्रकालिका ॥
रक्तवर्णा त्रिनयना जिह्वाललनर्षपणा । शूलशक्तिगदाहस्ता खड्गखर्परधारिणी ॥२१॥
प्रययौ शूलहस्तश्च वृषभस्थो महेश्वरः । स्कन्दश्च शिखियानस्थः शस्त्रपागिर्बनुर्धरः ॥
एवं च प्रययुः सर्वे गणेशं पार्वतीं विना । एभिर्भुक्तं महादेवं दृष्ट्वा च भद्रकालिकाम्
प्रचक्रे चक्रपाणिश्च संपापां च यथोचिताम् । बाणः शङ्खध्वनिं कृत्वा प्रणम्य पार्वतीधरम्
बनुर्दधार सगुणं दिव्यास्त्रेण नियोजितम् । बाणं समुद्यतं दृष्ट्वा सात्यकिः परवीरहा ॥
निषिध्यमानस्तैः सर्वैः संनाही प्रययौ मुदा । बाणश्चित्तेप दिव्यास्त्रमञ्जनं नाम नारद ॥

अव्ययं ग्रीष्ममध्याह्नमार्तण्डामं सुतीक्ष्णकम् । दृष्ट्वाऽखं सात्यकिः साक्षात्किञ्चिन्नम्रो

बभूव सः ॥ २७ ॥

किं वा न दग्धः प्रययौ नमोमध्यं सुदारुणम् । वह्निं चित्सेप बाणश्च सात्यकिर्वारुणेन च

प्रवृत्तन्तं तालमानं निर्वाणं च चकार सः । चित्छेदं वारुणं घोरं प्रचण्डं भीममुत्खणम् ॥

चित्छेदं सात्यकिश्चैव पार्जन्येनावलीलया । चित्सेपं पावनं बाणः प्रचण्डं घोरमुत्खणम्

चित्छेदं सात्यकिश्चैव पर्वताख्येण लीलया । नारायणाखं चित्सेपं बाणश्च रणमूर्धनि ॥

सात्यकिर्दण्डवद्भूमौ पपातार्जुनशिक्षया । माहेश्वरं प्रचित्सेपं बाणः शस्त्रविदां वरः ॥

सात्यकिर्वैष्णवाख्येण प्रचित्छेदावलीलया । ब्रह्माखं चापि चित्सेपं बाणश्च रणमूर्धनि ॥

क्षणं चकार निर्वाणं ब्रह्माख्येण च सात्यकिः । नागाखं चापि चित्सेपं बाणो रणविशारदः

सात्यकिर्गोरुडेनैव संजहार क्षणेन च । जग्राह शूलमव्ययं शंकरस्य सुदारुणम् ॥ ३१ ॥

तुष्ट्वा च सात्यकिर्दुर्गां गले माल्यं बभूव ह । जग्राह धनुषा बाणो बाणं पाशुपतं तथा ॥

बाणं सबाणं जृम्भं च सात्यकिश्च चकार ह । बाणं तं जृम्भितं दृष्ट्वा कार्तिकेयो महाबलः

अर्धचन्द्रं च चित्सेपं कामश्चित्छेदं लीलया । गदां चित्सेपं च स्कन्दः प्रातःसूर्यसमप्रभाम्

वैष्णवाख्येण कामश्च निर्वाणं च चकार सः । नारायणाखं स्कन्दश्च प्राशिषश्च त्वरान्वितः

पपात दण्डवद्भूमौ प्रद्युम्नः कृष्णाशिक्षया । स्कन्दः शक्तिं च चित्सेपं प्रलयाग्निममप्रभाम्

कामो नारायणाख्येण निर्वाणं च चकार ताम् । ब्रह्माखं च प्रचित्सेपं कार्तिको रणमूर्धनि

ब्रह्माख्येणापि कामश्च निर्वाणं च चकार सः । जग्राह कार्तिकः कोपादिव्यं पाशुपतं तदा

निद्राख्येणापि मदुनो निद्रितं च चकार तम् । कार्तिकं निद्रितं दृष्ट्वा बाणं च जृम्भितं तथा

कोपात्कामं च सरथं जग्राह मदकाशिका । क्रोडे कृत्वा च बाणं च स्कन्दं च जगतां प्रसूः

रणस्थलाच्च प्रययौ यत्रैव पार्वती सती । कार्तिकं बोधवापास बाणं सुस्थं चकार सः ॥

सहसा सरथः कामो नासार-ध्रेग वर्त्मना । बहिर्बभूव संप्रसृतः प्रययौ च रणस्थलम् ॥

दृष्ट्वा कामं च सरथं जहसूर्यादवास्तदा । सर्वे शैवाश्च तत्रस्थाः शुष्ककण्ठा भवाकुलाः

अथ बाणः पुनः क्रुद्धो रममाख्या कोपतः । कार्तिकेयश्च भगवान्युद्धाय पुनरागतः ॥

बाणः पद्म शराश्चैव चित्सेपं रणमूर्धनि । अर्धचन्द्रेण चित्छेदं बलदेवो महाबलः ॥

रथं बभञ्ज बाणस्य लाङ्गलेन च लाङ्गली । जघान सूतमर्थाश्च मुमलेनावलीलया ॥

कुर्वन्तमुपमं छेतुं हस्तिनं च महाबलः । बालागिरिद्रो भगवान्धारयामास छलिया ॥

रथं बालागिरिद्रव्यं बभञ्ज लाङ्गली रथा । हलेन सूतमर्थाश्च जघान रणमूर्धनि ॥ ११ ॥

बालागिरिद्रः बोधेन चित्सेपं जवरमुत्खणम् । बभूवूर्यादवाः सर्वे ज्वराक्रान्ता हरि विना ॥

तं दृष्ट्वा भगवान्कृष्णः समर्पे वैष्णवं ज्वरम् । तंचित्सेष ज्वरं हन्तुं माहेशं रणमूर्धनि ॥
बभूव ज्वरयोर्युद्धं मुहूर्तमतिदारुणम् । वैष्णवज्वरानिष्क्रान्तो रणमूर्ध्नि पपात सः ॥
परं बभूव निश्चेष्टस्तुष्टाव माधवं पुनः ॥ १४ ॥

ज्वर उवाच —

प्राणान्तरस जगन्नाथ यत्कानुग्रहविग्रह । त्वमात्मा पुरुषः पूर्णः सर्वत्र समता तव ॥
ज्वरस्य वचनं श्रुत्वा संजहार स्वकं ज्वरम् । माहेश्वरो ज्वरो भीतो रणादेव हि निर्वयौ ॥
बाणश्च पुनरागत्य बाणानां च सहस्रकम् । चित्सेष मन्त्रपूतं च प्रलयाग्निशिखीवमम् ॥
फाल्गुनः शरजालेन वारधामास छीलया । चित्सेष शक्तिं बणश्च ग्राम्पिसूर्यसमप्रभाम्
विच्छेद छीलया तां च सव्यसाची महाबलः । ॥ जग्राह पाशुपतं शतमूर्यसमप्रभम् ॥
अभ्यर्थमतिघोरं च त्रिध्वंसहारकारकम् । तद्दृष्ट्वा चक्रपाणिश्च चक्रं चित्सेष दारुणम् ॥
हस्तानां च सहस्रं च सपाशुपतमुद्वगम् । विच्छेद रणमध्ये च पपाताबलसिंहवत् ॥
शस्त्रं पाशुपतं चैव यथो पशुपतेः करम् । अभ्यर्थं दारुणं लोके प्रलयाग्निशिखीवमम् ॥
बाणरक्तसमूहेन बभूव च महानदः । बाणः पपात निश्चेष्टो व्यपिनो हतचेतनः ॥ ६९ ॥
तत्राऽऽजगाम भगवान्महादेवो अगदुरुहः । रुरोऽाऽऽगत्य मोहेन बाणं कृत्वा स्ववशाति ॥
शिवाश्रुपतनेनैव संवभूव सरोवरम् । चेतनं कारधामास करुणासागरः प्रभुः ॥ ६९ ॥
बाणं गृहीत्वा यथथौ यत्र देवो जनार्दनः । चैक्रे यस्मान्निते पादपद्मे बाणममर्षणम् ॥
तुष्टाव जगतां नाभं भक्तेशं चन्द्रशेखरः । बलिना च स्तुतं येन वेदोक्तेन च तेन च ॥
हरिर्भूत्युजयं ज्ञानं ददौ बागाय धीमते । करपद्मे ददौ गात्रे तं चकारात्तरामरम् ॥
बाणः स्तोत्रेण तुष्टाव भक्त्या बलिहृतेन च । वरां कन्यां समानीय रत्नभूषणभूषिताम् ॥
प्रददौ हरये भक्त्या तत्रैव देवसंवादि । गलेन्द्राणां पद्मलसमश्वानां तच्चतुर्गुणम् ॥ ७० ॥
दासीनां च सहस्रं च रत्नभूषणभूषितम् । सहस्रं कामवेनूनां बन्धस्युकं च सर्वदम् ॥
मागिनयानां च मुक्तानां रत्नानां शतशतम् । मगीन्द्राणां हीरकाणां शतशतं मनोहरम्
जम्बवाननवात्राणि सुवर्गनिर्मितानि च । सहस्राणि ददौ तस्मै भक्तिनम्र मकरन्दः ॥
वराणि सूक्ष्मवस्त्राणि वह्निशुद्धांशुपाणि च । ददौ वैष्णव्य सर्वाणि स्वभक्त्या शंकराक्षया
ताम्बूलानां मधूनां च पूर्यपात्राणि नारद । सहस्राणि ददौ भक्त्या वराणि विविधानि च ॥
कन्यां समर्पयामास पादपद्मे हरेरपि । रुरोदोषैः स्वभक्त्या च परीदारं चकार सः ॥

१ क. 'तिव पाशुपते' । २ क. 'पद्मे' । ३ क. 'वानं एतर्प्य' च । ४ क. 'तस्मै पुत्राय' च । ५ घ. 'नां च शून्यानां' ।

कृष्णस्तस्मै वरं दत्त्वा वेदोक्तं १ शुभाशिषम् । शंकरानुमतेनैव प्रययौ द्वारकां पुरीम् ॥
 गत्वा कन्यां नवोदां तां बाणस्यापि महात्मनः । रुक्मिण्यै प्रददौ शीघ्रं देवक्यै च हरिः स्वयम्
 महोत्सवं मङ्गलं च कारयामास यत्नतः । ब्राह्मणान्मोजयामास ब्राह्मणेभ्यो घनं ददौ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० बाणयुद्धं नाम

विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥

अथैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

अथ कृष्णः सुधर्मायां निवसन्तगणस्तथा । तत्राऽऽजगाम विप्रश्च प्रज्वलन्ब्रह्मतेजसा ॥
 आगत्य दृष्ट्वा तुष्टाव भक्त्या च पुरुषोत्तमम् । उवाच मधुरं शान्तो भीतो विनयपूर्वकम्

ब्राह्मण उवाच—

शृगालो वासुदेवश्च राजेशो मण्डलेश्वरः । त्वामुवाच स यद्वाक्यं सावधानं निशामय ॥

शृगाल उवाच—

वैकुण्ठे वासुदेवोऽहं देवेशश्च चतुर्भुजः । लक्ष्मिपतिश्च जगतां पाता घातुश्च पालकः ॥
 ब्रह्मणा प्रार्थितोऽहं च भारावतरणाय च । भुवो भारतवर्षे च तदर्थं गमनं मम ॥ १ ॥
 वसुदेवसुतो वैश्यः क्षत्रियश्चाप्यहंकृतः । आत्मानं भक्तविष्णुश्च मायावी च प्रतारकः
 जैनं जनेन निर्जित्य दुर्बलं बलिना सह । बोधयित्वा महाधूर्तो घातयामास भूपतीन् ॥
 दुर्योधनं जरासंधं मूपमन्यं च दुर्बलम् । भीमेन घातयामास बलिनाऽह्येन भूतले ॥ ८ ॥
 द्रोणं भीष्मं च कर्णं च यं यमन्यं च भूतले । बलीयसाऽर्जुनेनैव घातयामास मौयया ॥
 यं यमन्यं दुर्बलं च प्रसिद्धमप्रसिद्धकम् । प्रसिद्धेन बलवता घातयामास मौयया ॥
 शिशुपालं दन्तवक्त्रं कंसं च विररोगिणम् । मत्पुत्रं नरकं चैव दुर्बलं केशिनं मुरम् ॥
 स्वयं जघान संकेताच्छलेन सहसा वन । न धर्मयुद्धे कपटी स च बालो ह्यवार्मिकः ॥
 जघान पूतनां कुब्जां स्त्रीधात्री बल्लहेतुना । जघान रजकं शिष्टमशिष्टश्च प्रतारकः ॥
 हिरण्यकशिपुं दैत्यं हिरण्यासं महाबलम् । मधुं च कैटभं चैव हत्वाऽहं सृष्टिरक्षकः ॥
 अहमेव स्वयं ब्रह्मा ह्यहमेव स्वयं शिवः । अहं निष्णुश्च जगतां पाता दुष्टावहारकः ॥
 अंशेन कलया सर्गे मनसो मुनयस्तथा । स्वयं नारायणोऽहं च निर्गुणः प्रकृतेः परः ॥
 लज्जया कृपया चैव मित्रबुद्ध्या क्षमा कृता । यद्भूतं तद्भूतं भद्रं युद्धं कुरु मया सह ॥

शृणोमि दूतद्वारेण ह्यतीवैश्वरहंकृतम् । उचितं दमनं तस्याप्युन्नतानां निपातनम् ॥
 राज्ञश्च परमो धर्मोऽप्यहं शास्ता भुवोऽधुना । शङ्खं चक्रं गदां पथं गृहीत्वाऽहं चतुर्भुजः
 द्वारकां तां गमिष्यामि युद्धाय सगणः स्वयम् । युद्धं करु यदीच्छाऽस्ति मा मां च शरणं व्रज
 यदि मा यास्यति मम शरणं शरणागतः । मस्मीभूतां करिष्यामि द्वारकां च क्षणेन च ॥
 सखलं च सशुभ्रं स्वां सगणं च सवान्ववम् । क्षणेन दग्धुं शक्नोऽहमसहायेन छीलया ॥
 तपस्विनं च वृद्धं च जित्वा युद्धे च शंकरम् । शक्रं मगाङ्गं जित्वा च रोगिणं ब्रह्मशापतः
 मत्तोऽसि वीरमात्मानं मन्यमानस्त्वमेव च । स्त्रीजितो हि वृषार्थे च पारिजातस्य हेतुना
 छम्पटो योनिस्तुल्यश्च रावाधीनश्च गोकुले । अधुना किकरसमः सत्यादीनां च योपिताम्
 ह्रायेदमुक्त्वा विप्रश्च तूष्णींभूय स्थितो मुने । श्रीकृष्णः सगणः श्रुत्वा भृशमुच्चैर्नहास सः
 भोजयित्वा च संपूज्य ब्राह्मणं च चतुर्विधम् । निनाय रजनीं तु खाद्याक्षर्यमानसज्वरात्
 प्रमाते रयमारुह्य सगणः सत्वरं मुदा । छीलामात्रेण प्रययौ शृगालो नृपतिर्यतः ॥२७॥
 श्रुत्वा शृगालो वार्तां तां कृत्रिमश्च चतुर्भुजः । आजगाम हरेः स्थानं युद्धाय सगणः स्वयम्
 कृष्णश्चक्रे च संभाषां मिश्रबुद्ध्या च लौकिकीम् । आश्लेषं मधुरालापं क्षिरवनेत्रश्च सस्मितः
 राजा निमन्त्रणं चक्रे कृष्णो न रथी धकार तत् । उवाच कृष्णभीतश्च स्पर्धत्वा दम्प्यं च
 दर्शनात् ३॥ ० ॥

शृगाल उवाच—

चक्रेण मच्छिरदिङ्गत्वा सुशीघ्रं द्वारकां व्रज । पापः पततु देहोऽयमनित्यो नश्वरस्तथा ॥
 अहं सुमद्रस्ते द्वारि जयश्च विजयो यथा । सर्वं जानासि सर्वज्ञ मा विलम्बं कुरु प्रभो ॥
 लक्ष्मीशापेन भ्रष्टोऽहं कालः पूर्णो नमू मे । शतवर्षेण शापान्ते यास्यामि भवनं तव ॥

श्रीकृष्ण उवाच—

पूर्वं मां मित्रं प्रहर पश्चाद्युद्धं करोम्यहम् । सर्वं जानामि वैकुण्ठं गच्छ वत्स ययामुत्तम्
 शृगालो दशबाणांश्च चित्सेप माधवं प्रति । ते प्रणम्य ययुः शीघ्रमाकाशं काळरूपिणः ॥
 गदां चित्सेप राजा स प्रलयाग्निशिखोपमाम् । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण नमज्ज शतधा च सा ॥
 शूलं चित्सेप मुखलं शक्तिं च परशुं तथा । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण नमज्ज च क्षणेन च ॥
 धनुश्चित्सेप सङ्गं च काळरूपं सुदारुणम् । कृष्णाङ्गस्पर्शमात्रेण नमज्ज च क्षणेन च ॥
 दृष्ट्वा निरस्त्रं राजानमित्युवाच कृपानिधिः । गृहं गत्वा सुतीक्ष्णं च मित्रास्त्रमानयेति च

शृगाल उवाच—

नाऽऽत्माऽऽकाशोऽस्रविद्धश्च किं युद्धमात्मना सह । मामुद्धर भवान्वैश्च धरोद्धारणकारण
मवाठिं च विषमं नाथ विषयं च विषाधिकम् । छिन्धि मे निगडं मायां मोहनालं स्वकर्मणः
कर्मणामीश्वरस्त्वं च विधाता धातुरेव च । दाता शुभफलानां च प्रदाता सर्वसंपदाम् ॥
कारणं प्राक्तनानां च तेषां च खण्डने क्षमः । यामि गेहं च वैकुण्ठं तवैव द्वारसप्तमम् ॥
त्यक्त्वा च नश्वरं देहं प्राकृतं पाञ्चमौक्तिकम् । मित्रस्य स्तवने श्रुत्वा वचनं च सुघोषमम्
रुरोद समरे तत्र कृपया च कृपानिधि । नमूय तत्र सहसा कृष्णनेत्राश्रुबिन्दुना । ४४ ॥
दिव्यं बिन्दुसरो नाम तीर्थानां श्रवरं परम् । ततोऽप्यर्शमात्रेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥
सप्तजन्मार्जितात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ४५ ॥

श्रीभगवानुवाच—

कथमेतादृशी बुद्धिर्मित्र ते निर्मलं मनः । दूतद्वारा कथं चोक्तं निष्ठुरं दारणं वचः ॥

शृगाल उवाच—

एवमुक्तो मया त्वं च तेन क्रोधादिहाऽऽगतः । अन्यथा दुर्लभं नाथ स्वप्नेऽपि तव दर्शनम्
एतस्मिन्नन्तरे योगाद्देहं त्यक्त्वा च प्राकृतम् । दृष्ट्वा कृष्णं च यानेन वैकुण्ठं प्रययौ मुदा
सप्ततालप्रमाणं च ज्योतिस्तत्र महोत्खणम् । पद्मे पद्मार्चितं पादपद्मं नत्वा जगाम ह ॥
गत्वा च द्वारकां कृष्णो नत्वा च पितरं प्रभुम् । श्रीकृष्णं सगणः शशिं दृष्ट्वा च परमाद्भुतम्
प्रफुल्लवदनः श्रीमान्द्वारकामिमुखं ययौ । जगाम रुक्मिणीगेहं पुष्पचन्दनवासितम् ॥
पुष्पचन्दनतल्पे च नक्तं रेमे तथा सह । मूर्छी संप्राप सा मैष्मी कृष्णं कृत्वा स्ववक्षसि
इति श्रीरत्न० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उक्त० नारदना० शृगालवासुदेव-
मोक्षणं नामैकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥

अथ द्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः

नारद उवाच—

सर्वासा रमणीनां च कृष्णेन परमात्मना । समुद्राहश्च कथितस्त्वया भगवता मुदा ॥ १ ॥
स्यमन्तकस्य च मणेरुपाख्यानमभीप्सितम् । तत्र श्रुतं महाभाग तन्मा व्याख्यातुमर्हसि
नारायण उवाच—
भाद्रशुक्लचतुर्थी च तारका हृतवान्छशी । ता तस्यां स कृष्णाया गुरुस्तां च गृहीतवान्
गुरणा मत्सिस्ता तारा सगर्भा लज्जिता सर्वा । शशाप लज्जया कोपाच्चन्द्रं कामाक्षरं पुरा

सारोवाच—

यव शापकलङ्की त्वं यस्त्वां पश्यति देहमृन् । पापं दृष्ट्वा स पापी च कलङ्की च भविष्यति
इति श्रुत्वा स चन्द्रश्च नारायणसरोवरे । नारायणतपस्तप्त्वा मुमोच कृतपातकात् ॥६॥
तपःकृष्टं च तं दृष्ट्वा भगवान्द्रुषोत्तमः । तमुवाच महामीतं कृपया च कृपानिधिः ॥७॥

श्रीभगवानुवाच—

मुक्तो मय कलङ्की त्वं सर्वकालं कलानिधे । शापस्थानं तारकाया माद्रे मासि सितासिते ॥
चतुर्थ्यामुदितं चन्द्रं यस्तु पश्यति कामतः । तं याति तत्कलङ्कश्च स कलङ्की भविष्यति ॥
हरिणा दीयते ताली माद्रे मासि सितासिते । चतुर्थ्यामुदितश्चन्द्रो नेति तस्यः कदाचन ॥
स्वयं दृष्ट्वा स्ववाक्यं च पालनं कर्तुमर्हति । माद्रे चन्द्रं चतुर्थ्या तु स कलङ्की बभूव ह ॥
कलङ्की येन रूपेण तद्वक्ष्यामि निशामय । स मुमोच कलङ्काच्च लोकाशिसार्पमाध्वरः ॥
सत्राजितः सूर्यभक्तस्तपस्तप्त्वा च पुष्करे । स्यमन्तकं मणिश्रेष्ठं संप्राप मास्करादपि ॥
अष्टौ मारान्सुवर्णानां प्रसूते नित्यमेव च । विष्णोर्भणायविष्टानं महापूते च पुण्यदे ॥१४॥
सत्राजितः सत्यमामां दत्त्वा कृष्णाय मन्त्रितः । यौवुर्कार्ये मणिं दातुमुद्यतो महते महान् ॥
तं निषिध्य प्रसेनश्च दुर्मतिः कालपादितः । मणिं गृहीत्वा प्रययौ पुण्यां वाराणसीं पुरीम् ॥
निहत्य तं पयि बलात्सिंहः सखल एव च । मणिं जग्राह रुचिरं सूत्रबद्धं गले दधौ ॥
कलिङ्कराजपुत्रश्च ब्रह्मशारसुदारुणात् । विषेणाम्युदितरत्नेन पशुयोनिं जगाम सः ॥
निहत्य सिंहं गहने मल्लूको जाम्बवान्मली । मणिं गृहीत्वा प्रययौ स्वपुरं रत्नानिर्मितम् ॥
ऊचुः सर्वे द्वारकायां मणिं जग्राह माधवः । तस्य बुद्धिं न जानीमः केनोपायेन वेति च ॥
इति श्रुत्वा तु भगवान्कलङ्ककुन्तनाय च । प्रययौ काननं घोरं चौरचिह्नेन वर्त्मना ॥
नृत्यं प्रसेनं दृष्ट्वा च दुःखी सिंहं ददर्श सः । मणिशून्यं च तं दृष्ट्वा विषसाद च माधवः ॥
सर्वं ज्ञात्वा च सर्वज्ञो मल्लूकमवनं ययौ । रुदन्तं बालकं तत्र घात्राक्रोहे ददर्श सः ॥
बालकं बोधयामास सा घात्रा कल्णान्विता । मणिं गृहाग बालेति तव ह्येष स्यमन्तकः ॥
सिंहः प्रसेनमवधीत्सिंहो जाम्बवता हतः । मुकुमारक मा रोक्षीस्त्वव ह्येष स्यमन्तकः ॥
इति घात्र्युक्तसुन्तोर्कं यश्च स्मृत्वा जलं पिबेत् । देवदृष्टनष्टचन्द्रोपादेव प्रमुच्यते ॥२९॥
कामतो यदि पश्यन्ति दाम्पिका वेदनिन्दकाः । कलङ्किने भवन्त्येवमित्याह कमलोद्भवः ॥
कृष्णो घात्रीवचः श्रुत्वा मणिं जग्राह बालकम् । घात्री गत्वा च मल्लूकं कथयामास कोपनः
जाम्बवांश्च समागत्य तुष्टाव प्रणिपत्य सः । कन्यां जाम्बवतीं तस्मै यौवुर्कार्यं मणिं ददौ ॥
द्वारकां मणिमानीय दर्शयामास यादवान् । प्रमुद्य सर्वनः शुद्धो निष्कलङ्को बभूव सः ॥

एतत्ते कथितं वत्स मणेरारुखानमुत्तमम् । अध्यायश्रवणादेव निष्कलङ्को मनेश्वरः ॥३१॥
 यच्छ्रुतं धर्मवक्त्रेण तदुक्तं च यथागमम् । सुदुर्लभमुपाख्यानं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥३२॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० स्वयन्तकमणि-
 हरणं नाम द्वाविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥

अथ त्रयोविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

गणेशपूजनाख्यानं पुराणेषु च दुर्लभम् । श्रुतं तद्ब्रह्मणो वक्त्रास्तामान्यं च समासतः ॥
 महिमानं गणपतेः सर्वपूज्येश्वरस्य च ; व्यासेन श्रोतुमिच्छामि योगीन्द्राणां गुरोर्गुरोः ॥
 सिद्धाश्रमे महापूजां त्रैलोक्यस्यैः कृता पुरा । राघामाधवयोस्तत्र पुनः संमीलनं पुरा ॥
 अतीते वर्षशतके श्रीदाम्नः शापमोक्षणे । आशौ चकार पूजां च सा च राधा कथं मुने ॥
 स्थितेषु च सुरेन्द्रेषु ब्रह्मविष्णुशिवादिषु । नागेन्द्रे च स्थिते श्येने नागेषु च महत्सु च ॥
 राजेन्द्रेषु च भूमौ च बलिष्ठेष्वसुरेषु च । गन्धर्वेषु च रक्षःसु चान्येषु बलवत्सु च ॥ १ ॥
 विस्तरेण महाभाग तमे व्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥

नारायण उवाच—

त्रैलोक्ये पृथिवी धन्या मान्या पुण्यवती सती । तत्र भारतवर्षं च कर्मणां फलदं शुभम् ॥
 घन्यं यशस्यं पूज्यं च पुण्यक्षेत्रे च भारते । सिद्धाश्रमं महापुण्यक्षेत्रं मोक्षप्रदं शुभम् ॥
 सनत्कुमारो भगवांस्तत्र सिद्धो बभूव ह । स्वयं विधाता तत्रैव तप्त्वा सिद्धो बभूव ह ॥
 योगीन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च सिद्धेन्द्राः कपिलादयः । शतशतान्महेन्द्रश्च तत्र कृत्वा बभूव ह ।
 तेन सिद्धाश्रमं नाम सर्वेषामपि दुर्लभम् । अविष्टानं गणेशस्य तत्रैव सततं मुने ॥ १२ ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणगणेशप्रतिमां शुभाम् । वैशाखायां पूर्णिमायां च पूजां कुर्वन्ति देवताः ॥
 नागाश्च मानवाश्चैव दैत्या गन्धर्वराक्षसाः । सिद्धेन्द्राश्च मुनीन्द्राश्च योगीन्द्राः सनकादयः ॥
 तत्राऽऽजगाम शंभुश्च पार्वत्या सह शंकरः । सगणः कार्तिकेयश्च स्वयं ब्रह्मा प्रजापतिः ॥
 तत्राऽऽजगाम शेषश्च नागेन्द्रैः सह सत्वरम् । तत्राऽऽजगमुः सुराः सर्वे मनसो मुनयस्तथा ॥
 आजगमुस्ते नृपाः सर्वे पूजार्थं हृष्टमानसाः । आययौ भगवान्कृष्णो द्वारकावासिभिः सह ॥
 आजगाम तथा नन्दः सार्धं गोकुलवासिभिः । गोपीत्रिशतकोटीभिर्गोलोकवासिभिः सह ॥
 गजेन्द्रकोटिबुद्ध्याभिर्बलिष्ठाभिः सहऽऽलिभिः । आययौ सुन्दरी राधा कृष्णप्राणाधिदेवता

रासेश्वरी सुरसिका शतवर्षे गते सति । सुस्नाता मुदती शुद्धा घृत्वा घौते च वाससी ॥
 संयता सा निराशरा गत्वा च मणिमण्डपम् । सुपशालिपदाब्जा कान्ता मुवनपावनी ॥
 श्रीकृष्णप्रीतिकामाऽप्य सुसंकल्पं विधाय च । गङ्गोदकेन हेरम्बं स्नापयामास मक्तितः ॥
 ध्यानं च सामवेदोक्तं चकार शुक्लपुष्पतः । माता चतुर्णां वेदानां वसोश्च जगतामपि ॥
 बुद्धिरूपा भगवती ज्ञानिनां जननी परा । ध्यानात्मकं स्वपुत्रं तं परं ध्यानं चकार सा ॥२४॥
 स्वर्षं लम्बोदरं स्पृष्टं ज्वलन्तं ब्रह्मतेनसा । गजवक्त्रं वह्निवर्णमैकदन्तमनन्तकम् ॥२५॥
 सिद्धानां योगीनामेव ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुम् । ध्यातं मुनिन्द्रैर्देवेन्द्रैर्वसिष्ठोपसंज्ञकैः ॥
 सिद्धेन्द्रैर्मुनिभिः सद्भिर्मगवन्तं सनातनम् । ब्रह्मस्वरूपं परमं महत्तलं महत्कालयम् ॥२७॥
 सर्वविघ्नहरं शान्तं दातारं सर्वसंपदम् । मवाञ्चिमागापोतेन कर्णधारं च कर्मिणाम् ॥
 शरणागतदीनार्तपरित्राणपरायणम् । ध्यायेद्ब्रह्मानात्मकं साध्यं मकेशं मकवत्सलम् ॥
 इति ध्यात्वा स्वशिरसि दत्त्वा पुष्पं पुनः सती । सर्वोद्गमोपशानं न्यासं वेदोक्तं च चकार सा
 पुनश्च ध्यात्वा ध्यानेन तेनैव शुभदायिना । ददौ पुष्पं पादपद्मे राधा लम्बोदरस्य च ॥
 सप्ततीर्थोदकेनैव शीतेन वासितेन च । ददौ पादं पादपद्मे तैः पञ्चादिभिरर्चितं ॥२९॥
 दूर्वाक्षतैः शुक्लपुष्पैः सुगन्धिचन्दनोदकैः । अर्घ्यं ददौ तच्छिरसि स्वयं गोशोकवासिनी ॥
 सचन्दनं स्निग्धमाख्यं पारिजातस्य सुन्दरम् । ददौ गले गगेशस्य स्वयं रासेश्वरी मुना ॥
 कस्तूरीकुङ्कुमाकं च सुगन्धि स्निग्धचन्दनम् । सर्वाङ्गे पददौ तस्य वृन्दावनविनोदिनी ॥
 सुगन्धि शुक्लपुष्पं च सुगन्धि चन्दनार्चितम् । ददौ तस्य पदाम्बोजे महाप्रसन्नया सती ॥
 सुगन्धियुक्तं धूपं च पूतैर्वस्त्रभिरर्चितम् । ददौ कृष्णभिषा तस्मै जगताभीशराय च ॥
 दीपं घृतपदीषं च ध्याताविध्वंसकारणम् । ददौ तस्मै सुरेशाय परमाद्या सनातनी ॥
 नैवेद्यं विविधं रस्यं सुखाद् सुमनोहरम् । चोष्यं चर्भ्यं लेह्यपेये सुवातुल्यं चतुर्विधम् ॥
 फलानि च सुपक्वानि त्रैलोक्ये दुर्लभानि च । मधुराणि च मूलानि प्राशारण्यानि नारद
 तानि स्वगन्धपसंख्यानानि दिलानां लङ्घुकानि च । लङ्घुकानि सुपक्वानि स्वाद्भिः सुरसानि च
 यवगोवृषधूर्णानां पक्वानि पिष्टिकानि च । घृतानि च रस्यणि शर्कराभक्तानि च ॥
 स्तुतिज्ञानां लङ्घुकानि स्पृष्टानि सुन्दराणि च । भृष्टद्रव्यं च विविधवसनं शर्करास्निवम्
 घृतकुर्यां दुग्धकुर्यां मधुकुर्यां मनोहरम् । गुडस्य दध्नः कुर्यां च पायसानां तथैव च ॥
 पिष्टकानां स्तुतिज्ञानां रस्यणां राशिरेव च । पिष्टव्यजनयुक्तानि शाल्यश्म नि शुभानि च ॥
 ददौ तस्मै सुरेशाय कृष्णव्याणाधिदेवता । अमूल्यरत्ननिर्माणं रस्यं तिहायने वरम् ॥४९॥

ददौ विघ्नविनाशाय विरजातटवासिनी । सूक्ष्मवस्त्रयुगं रम्यममूर्त्यं बहूनिशुद्धरुम् ॥
 ददौ शैलात्मजायैव शतशृङ्गनिवासिनी । विशुद्धसार्पिषा युक्तं निर्मलं मधुरं मधु ॥ ४८ ॥
 मधुपर्कं ददौ तस्मै वृन्दावननिवासिनी । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिसुवासितम् ॥ ४९ ॥
 सर्वसंपत्प्रदात्रे च वृषभानसुता ददौ । सप्ततीर्थोदकं शुद्धं सुसितं च सुवासितम् ॥ ५० ॥
 पानार्थं च जलं तस्मै ददौ गोपीश्वरी मुदा । अमूर्त्यं दुर्लभं चैव विशुद्धं श्वेतचामरम् ॥
 ददौ तस्मै परेशाय मूलप्रकृतिरीश्वरी । अमूर्त्यरत्ननिर्माणं मुक्तामाणिक्यहीरकैः ॥ ५२ ॥
 परिष्कृतं सुतरुं च पुष्पचन्दनचर्चितम् । सितसूक्ष्माशुकेनैव परितश्च परिष्कृतम् ॥ ५३ ॥
 ददौ शिवात्मजायैव कृष्णवस्त्रस्थलस्थिता । दत्त्वा च कामधेनुं च सप्तसां चाञ्जितप्रदाम् ॥
 कृत्वाऽतीव परीहारं वृन्दा पुष्पाञ्जलिं ददौ । दिग्भयेन मूलमनुना सखीमेनोऽज्ज्वलेन च ॥
 ददौ षोडशोपचारं कालिन्दीकुलवासिनी । ॐ गं गौं गणपतये विघ्नविनाशिने स्वाहा ॥
 इत्येवमेव मन्त्रं च गाणेशं षोडशाक्षरम् । सा जनाप सहस्रं च परं कल्पतरुं वरम् ॥ ५७ ॥
 तुष्टाव परया भक्त्या भक्तिमन्नात्मकंधरा । साश्रुनेत्रा पुलकिता स्तोत्रेण कौथुमेन च ॥

राधिकोवाच—

परं वाम परं ब्रह्म परेशं परमेश्वरम् । विघ्नभिन्नहरं शान्तं पुष्टं कान्तमनन्तकम् ॥ ५८ ॥
 सुरासुरेन्द्रैः सिद्धेन्द्रैः स्तुतं स्तौमि परात्परम् । सुरपद्मदिनेशं च गणेशं मङ्गलार्थनम् ॥
 इदं स्तोत्रं महापुण्यं विघ्नशोकहरं परम् । यः पठेत्प्राप्तकल्याय सर्वविघ्नात्ममुच्यते ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० त्रयोविंशत्य-

धिकशततमोऽध्यायः । १२१ ।

=====

अथ अर्तुविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

=====

नारायण उवाच—

राधा संपूज्य विधिना स्तुत्वा लम्बोदरं सती । अमूर्त्यरत्ननिर्माणं सर्वाङ्गभूषणं ददौ ॥
 राधायाः स्तवनं श्रुत्वा पूर्वा दृष्ट्वा च वस्तु च । उवाच मधुरं शान्तः शान्ता श्रेष्ठोऽन्यमातरम्
 गणेश उवाच—

तव पूजा नगन्मातर्लोकशिक्षाकर्त्री शुभे । ब्रह्मव्यख्या मयसी कृष्णवस्त्रस्थलस्थिता ॥ १ ॥
 यत्पादपद्ममुष्टं ध्यायन्ने ते मुदुर्लभम् । सुरा मल्लेशशेषाया मुनिन्द्राः स्तवदायः ॥

जीवमुक्ताश्च भक्ताश्च सिद्धेन्द्राः कपिलादयः । तस्य प्राणाधिदेवी त्वं प्रिया प्राणाधिका परा
वामाहनिर्मिता राधा दक्षिणाहश्च माधवः ; महालक्ष्मीर्जगन्माता तव वामाहनिर्मिता ॥
वसोः सर्वनिवासस्य प्रसूत्वं परमेश्वरी । वेदाना जगतामेव मूलप्रकृतिरीश्वरी ॥७॥
सर्वाः प्राकृतिका मातः सृष्ट्या च त्वद्विभूतयः । विश्वानि कार्यरूपाणि त्वं च कारणरूपिणी
प्रलये ब्रह्मणः पाते तन्निमेषो हरेरपि । आदौ राधा समुच्चार्य पश्चात्कृष्णं परात्परम् ॥
स एव पण्डितो योगी गोलोकं याति लीलया । व्यक्तिके महापापी ब्रह्महत्या लभेद्भुवम्
जगता भवती माता परमात्मा पिता हरिः । पितुरेव गुरुर्माता पूज्या बन्धा परात्परा ॥
भजते देवमन्यं वा कृष्णं वा सर्वकारणम् । पुण्यक्षेत्रे महामूढो यदि निन्दति राधिकाम्
वंशहानिर्भवत्तस्य दुःखशोकमिहैव च । पच्यते निरये घेरे यावच्चन्द्रादिवाकरौ ॥१३॥
गुरुश्च ज्ञानोद्विग्नजानं स्यान्मन्त्रतन्त्रयोः । स च मन्त्रश्च तन्त्रं च भक्तिः स्याद्भुवयोर्धतः
निवेद्य मन्त्रं देवानां जीवा जन्मनि जन्मनि । भक्ता भवन्ति दुर्गायाः पादपद्मे सुदुर्लभे ॥
निवेद्य मन्त्रं शंभोश्च जगता कारणस्य च । तदा प्राप्नोति युवयोः पादपद्मं सुदुर्लभम् ॥
युवयोः पादपद्मं च दुर्लभं प्राप्य पुण्यवान् । क्षणार्धं पौडशाशं च नहि मुञ्चति दैवतः
भक्त्या च युवयोर्मन्त्रं गृहीत्वा वैष्णवादपि । स्तवं वा कवचं वाऽपि कर्ममूलनिष्कृन्तनम् ॥
योजयेत्परया भक्त्या पुण्यक्षेत्रे च भारते । द्रुपदागा सहस्रं च स्वात्मना सार्धमुद्धरेत्
गुरुमन्यर्च्य विधिवद्ब्रह्मालंकारचन्दनैः । कवचं धारयेद्यो हि विष्णुतुल्यो भवेद्भुवम् ॥
यद्वत् वस्तु मे मातस्तत्सर्वं सार्धं कुरु । देहि विप्राय मत्प्रीत्या तदा भोक्तव्यमि साधनम्
देवे देयानि दानानि देवे देवा च दक्षिणा । तत्सर्वं ब्राह्मणे दद्यात्तदानन्त्याय कल्पते ॥
ब्राह्मणानां मुखं राधे देवानां मुखमुख्यकम् । विप्रभुक्तं च यद्दत्तं प्राप्नुवन्त्येव देवताः
विभक्त्य भोजयामास तत्सर्वं राधिका सती । बभूव तत्क्षणादेव श्रीतो लम्बोदरो मुने ॥
एतस्मिन्ननेरे देवा ब्रह्मेशशिवसंज्ञकाः । आयुर्धर्ममूलं च देवपूजार्थमेव च ॥२९॥
तत्र गत्वा शिवचरो देवाः देवीस्त्वाच सः । श्रीकृष्णं शुष्करुण्ठश्च भयभीतश्च रसकः ॥

रक्षक उवाच—

गणेशं पूजयामास सर्वदौ च शुभक्षणे । तृपमानसुता राधा प्रकृत्य स्तस्तिशाननम् ॥
सहिता सा बलवती गोपीत्रिसप्तकौटिभिः । वारिगोडं बालिशामिषुष्माश्च कथयामि तन् ॥
सर्वादौ पूजयेद्यो हि सोऽनन्तं फलमालभेत् । मन्ये म शक्तिं पुण्यं शेषे स्वस्वामिनि स्मृतम्
देवेन्द्रेषु मुनीन्द्रेषु देवग्रीषु णिनाम् च । गोपीभिश्च सह तथा राधया पूजितः परः

दूतवाक्यं समाकर्ष्य जहसुः सर्वदेवताः । मुनयो मनवश्चैव राजानो देवयोपितः ॥
 रुक्मिण्याद्या रमण्यश्च या देव्यो विस्मयं ययुः । सरस्वती च सावित्री पार्वती परमेश्वरी॥
 रोहिणी च सती संज्ञा स्वाहाद्या देवयोपितः । मुदिताः प्रययुः सर्वा मुनिवर्यः पतिव्रताः
 मुनयो मनवः सर्वे देवाश्चापि नरास्तथा । श्रीकृष्णः ॥ गणेः सार्धं ये चान्ये प्रययुर्मुदा
 ते सर्वे विविधैर्द्रव्यैः पूजां चक्रुः शुभसणे । बलिष्ठा दुर्बलाश्चैव क्रमेण च पृथक्पृथक्॥
 छद्दुक्कानां च राशानां शतकोटिर्बभूव ह । शर्कराणां तदर्धं च स्वस्तिकानां तथैव च॥
 अन्नानां मन्व्यवस्तूनां शतकोटिर्बभूव ह । असंख्यानि फलान्येव स्वादूनि मधुराणि च ।
 मधुकुल्या दुग्धकुल्या दधिकुल्या घृतस्य च । बभूवुः शतसंख्याश्च शैलोक्त्यानां च पूजने
 पूजा कृत्वा तु ते सर्वे समुपुक्ष्य सुखासने । पार्वती परमप्रीत्या राधास्थानं समाययौ॥
 सा राधा पार्वती हृष्टा समुत्पाद्य जवेन च । यथायोग्यां च संभाषां चकार सादरं मुदा
 आश्लेषणं चुम्बनं च बभूव च परस्परम् । उवाच मधुरं दुर्गा राधां कृत्वा स्ववक्षसि ॥

पार्वत्युवाच—

किंवा प्रश्नं करिष्यामि त्वा राधा मङ्गलालयाम् । गता ते विरहज्वाला श्रीदाम्नः शापमोक्षणे
 सततं मन्मथः प्राणास्त्वय्ये व मथि ते तथा । न ह्येवमावयोर्भेदः शक्तिरूपयोस्तथा ॥
 ये त्वा निन्दन्ति मद्भक्तास्त्वद्भक्ताश्चापि मामपि । कुम्भीपाके च पचन्ते यावच्चन्द्रविवाकरौ
 राघवाभावयोर्भेदं ये कुर्वन्ति नराधमाः । वंशहानिर्भवेत्तेषां पचन्ते नरके चिरम् ॥४९॥
 यान्ति सूकरयोनिं च पितृभिः शतकैः सह । पष्टिवर्षसहस्राणि विष्टायां कृतमवस्तथा ॥
 त्वयैव पूजितः पुत्रो न मया च गणेश्वरः । सर्वाश्चै सर्वपूज्योऽयं यथा तव तथा मम ॥
 यावज्जीवनपर्यन्तं न विच्छेदो भविष्यति । राघवाभावयोर्देवि दुग्धधावल्लभयोर्धया ॥५०॥
 सिद्धाश्रमे महातीर्थे पुण्यक्षेत्रे च भारते । निर्विघ्नं लभ गोविन्दं संपूज्य विघ्नलण्डनम् ॥
 रामेश्वरी त्वं रसिका श्रीकृष्णो रसिकेश्वरः । विदग्धाया विदग्धेन संगमो गुणवान्मवेत् ॥
 श्रीदाम्नः शापनिर्मुक्ता शतवर्षान्तरे सति । कुरुष्व मद्द्वेणाद्य कृष्णेन सह संगमम् ॥
 ममाऽऽज्ञया दुर्लभया सुवेषं कुरु सुन्दरि । सुदुर्लभः कामिनीना सत्पुंसा सह संगमः ॥
 चक्रुः सुवेषं राधायाः प्रियाल्यश्च शिवाज्ञया । रत्नसिंहासने रम्ये वामयामामुरीश्वरिम् ॥
 पुरतो रत्नमाला सा रत्नमालां गले ददौ । राधाया दक्षिणे हस्ते क्रीडापद्मं मनोहरम् ॥
 ददौ पद्ममुत्ती पादपद्मयुगेऽप्यलक्षकम् । प्रददौ सुन्दरी गोपी सिन्दूरं सुन्दरं वरम् ॥
 चन्दनेन समायुक्तं सोमन्ताघः प्यलोज्ज्वलम् । सुचारुस्वरी रम्यां चकार मालतीं सती ॥
 मनोहरां मुनीनां च मालतीं गाल्यभूषिताम् । वस्तूरीकुङ्कुमाक्तं च चारुचन्दनपत्रकम् ॥

स्तनयुगे मुकटिने चकार चन्दना सती । चारुचम्पकपुष्पाणां मालां गन्धमनोहराम् ॥
 मालावती ददौ तस्यै प्रफुल्लं नवमल्लिकाम् । रतीषु रसिका गोपी रत्नमूषणमूषिताम् ॥
 तां चकारातिरसिकां वरां रातरसोत्सुकाम् । शरत्पद्मदलामं च लोचनं कज्जलोज्ज्वलम् ॥
 कृत्वा ददौ सुललितं वस्त्रं च ललिता सती । महेन्द्रेण प्रदत्तं च पारिजातप्रसूनकम् ॥
 सुगन्धियुक्तं तस्याश्च पारिजातं करे ददौ । सुशीलं मधुरोक्तं च भर्तुः पार्श्वे यथोचितम् ॥
 शिक्षां चकार नीतिं च सुशीला गोपिका सती । स्त्रीणां च पौडशकलां विपत्तौ विस्मृतां तयोः ॥
 स्मरणं कारयामास राधाभाता कलावती । शृङ्गारविषयोक्तं च वचनं च सुधोषणम् ॥
 स्मरणं कारयामास भगिनी च सुधामुखी । कमलानां चम्पकानां दले चन्दनचर्चिते ॥
 चकार रतितत्त्वं च कमला चाऽऽशु क्रेमलम् । चारुचम्पकपुष्पं च कृष्णार्थं पुटकस्वितम् ॥
 चकार चन्दनाक्तं च रत्नं च पार्वती सती । पुष्पं केलिकदम्बानां स्तवकं च मनोहरम् ॥
 कदम्बमालां कृष्णार्थं विद्यमानां चकार सा । ताम्बूलं च वरं रम्यं कर्पूरादिमुवासितम् ॥
 कृष्णम्रिया च कृष्णार्थं चकार वासितं जलम् । एतस्मिन्नन्तरे सर्वभाभ्रमं सजलस्थलम् ॥
 साक्षाद्गोरोचनामं च ददृशुर्भुवनयः सुराः । ते सर्वे विस्मयं गत्वा पप्रच्छुः कृष्णमीश्वरम् ॥
 उवाच भगवांस्तान् सर्वज्ञः सर्वकारणः ॥ ७१ ॥

श्रीभगवानुवाच—

अभिशास च श्रीदाम्ना भ्रष्टशोभा च राधिका । सर्वं ज्ञानं विमत्स्वार मद्विच्छेदज्वरातुरा ॥
 विमुक्ते वर्षशतके ज्ञानं सस्मार सा सती । सिद्धाभ्रमं च पीताभं रासेर्धर्याश्च तेजसा ॥
 परमाह्लादकं तेजश्चन्द्रकोटिसमप्रमम् । सुखदृश्यं च सुखदं चक्षुषा प्राणिनामपि ॥ ७४ ॥
 तच्छ्रुत्वा परमाश्चर्यं मुनयो मनवस्तथा । देव्यश्च सर्वदेवास्ते ब्रह्मेशानादयस्तथा ॥ ७५ ॥
 जवेन गत्वा तत्स्थानं भक्तिनम्रात्मकंधराः । सर्वे जनास्ते ददृशुर्गैलेत्रयस्थाश्च राधिकाम् ॥
 श्वेतचम्पकवर्णामामतुलां सुमनोहराम् । मोहिनीं मानसानां च मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥ ७६ ॥
 सुवेशीं सुन्दरीं श्यामां न्यग्रोधपरिमण्डलाम् । नितम्बकठिनश्रोणीं स्तनयुग्मोज्ज्वलानाम् ॥
 कोटीन्दुनिन्दितास्यां तां सस्मितां सुदतीं सतीम् । कज्जलोज्ज्वलरूपां च शरत्कमललोचनाम् ॥
 महालक्ष्मीं नीमरूपां परमाद्या सनातनीम् । परमात्मस्वरूपस्य प्राणाधिष्ठातृदेवताम् ॥
 स्तुतां च पूजितां चैव परां च परमात्मने । ब्रह्मस्वरूपां निर्लिप्तां नित्यरूपां च निर्गुणाम् ॥
 विद्वानुरोपात्मकृतिं भक्तानुग्रहविग्रहाम् । सत्यस्वरूपां शुद्धां च पूतां पतितपात्रिणीम् ॥
 सुतीर्थपूतां सार्वर्णिं विचारिणीवेषमामपि । महत्प्रिया च महती महाविष्णोश्च मातरम् ॥
 रासेश्वरेश्वरीं रग्णां रसिकां रमिकेश्वरीम् । बहूनिशुद्धांशुवाधानां स्वेच्छारूपां शुभलथाम् ॥

गोपीभिः सप्तभिः शश्वत्सेवितां श्वेतचामरैः । चतसृभिः प्रियालीभिः पादपञ्चोपसेविताम्
 अमूल्यरत्ननिर्माणभूषणोच्चैर्विभूषिताम् । चारुकुण्डलयुग्मेन श्रुतिगण्डस्थलोज्ज्वलाम् ॥
 सुनासा गजमुक्ताह्नी खगेन्द्रचञ्चुनिन्दिताम् । कुङ्कुमालक्तकस्तूरीस्निग्धचन्दनचर्चिताम्
 दधानां सुकपोलं च योमलाङ्गीं सुकामुकीम् । गजेन्द्रशायिनीं रामां कमनीयां सुकामिनीम्
 कामाक्षजयरूपां च कामकाम्यालया वराम् । कण्डाकमलमञ्जानं पारिजातप्रसूनकम् ॥
 अमूल्यरत्ननिर्माणं दधाना दर्पणोज्ज्वलम् । नानारत्नविचित्राद्व्यञ्जयस्निहासनस्थिताम्
 पद्मैः पद्माचिंतं पादपद्मं च मङ्गलालयम् । हृत्पद्मे ध्यायमाना च कृष्णस्य परमात्मनः ॥
 कर्मणा मनसा वाचा स्वप्ने जागरणेऽपि च । तत्प्रीतिं प्रेम सौमात्यं स्मरन्तीं नित्यनूतनम्
 भावानुरक्तसंस्क्ता शुद्धमक्ता पतित्रयाम् । वन्यां मान्या गौरवणीं शश्वद्वत्सल्यलस्थिताम्
 प्रियासु प्रियमक्तेषु सुप्रियां प्रियवादिनीम् । कृष्णवामाङ्गसंभूतामभेदा गुणरूपयोः ॥
 गोलोकवासिनीं देवदेवीं सर्वोपरिस्थिताम् । वृषभानसुताङ्ग्यां ता पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥
 गोपीश्वरीं गुप्तरूपां सिद्धिदां सिद्धिरूपिणीम् । ध्यानासाध्यां दुराध्या कन्दे सद्भक्तवन्दिताम्
 ध्याने ध्यानेन राधाया ध्यायन्ते ध्यानतत्पराः । इहैव जीवन्मुक्तास्ते परत्र कृष्णपार्षदाः
 दृष्ट्वा ब्रह्मा च सर्वादौ तुष्टाव परमेश्वरीम् । स्वयं विधाता जगतां मातरं वेधसामपि ॥

ब्रह्मावाच—

षष्टिवर्षसहस्राणि दिव्यानि परमेश्वरि । पुष्करे च तपस्तप्तं पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥९९॥
 स्वत्पादपद्मधुरमधुलब्धेन चेतसा । मधुव्रतेन लीलेन प्रेरितेन मया सति ॥ १०० ॥
 तथाऽपि न मया दृढं त्वत्पादपद्ममाप्सितम् । न दृष्टमपि स्वप्नेऽपि ज्ञाता वागशरीरिणी
 याराहे भारते वर्षे पुण्ये वृन्दावने वने । सिद्धाश्रमे गणेशस्य पादपद्मं च द्रक्ष्यसि ॥ १०१ ॥
 राधामाधवयोर्दास्यं कृतो विषयिणस्तव । निवर्तस्व महाभाग परमेतत्सुदुर्लभम् ॥ १०२ ॥
 इति श्रुत्वा निवृत्तोऽहं तपसे मग्नमानसः । परिपूर्णं तदधुना वाञ्छितं तपसः फलम् ॥

महादेव उवाच—

पद्मैः पद्माचिंतं पादपद्मं यस्य सुदुर्लभम् । ध्यायन्ते ध्याननिष्ठाश्च शश्वद्ब्रह्मादयः सुराः ॥
 मुनयो मनवश्चैव सिद्धाः सन्तश्च योगिनः । द्रष्टुं नैव क्षमाः स्वप्ने भवती तस्य वक्षसि ।

अनन्त उवाच—

वेदाश्च वेदमाता च पुराणानि च मुमुक्षे । अहं सरस्वती सन्तः स्तोतुं नाहं च संमतम् ॥
 क्षमायाः स्मरणे गच्छे भूमिदं च सुदुर्लभम् । तत्रैव मार्गसे भीताद्यावद्योरन्तरं हरेः ॥८॥

एवं देवाश्च देव्यश्चाप्यन्ये ये च समागताः । प्रणतास्तुष्टुः सर्वे मुनिमन्त्रादयस्तथा ॥
 लज्जया नम्रवक्त्राश्च रुक्मिण्याश्च योषितः । मर्लीमसं च चक्रुस्ताः श्वासेन रत्नदर्पणम्-
 मृततुल्या सत्यमाभा निराहारा कृशोदरी । मनसोऽप्यभिमानं च सर्वं ततयान नारद ॥ १॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मल० उत्त० नारदना० सिद्धाश्रमतीर्थया-
 त्राप्रसङ्गे गणेशपूजनं ब्रह्मेशशेषादिकृतराधिकास्तोत्रं नाम चतुर्विंशत्याधि-
 कशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥

=====

अथ पञ्चविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

=====

नारद उवाच—

गणेशपूजनादेव रानास्तोत्रात्परं विमो । बभूव किं रहस्यं वा तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ १॥

नारायण उवाच—

गणेशपूजने तीर्थे ये देवाश्च समाययुः । मुनयश्चापि योगीन्द्रा ब्रह्मन्मो बटमूलके ॥ २ ॥
 वसुदेवो देवकी च परमादरपूर्वकम् । पप्रच्छ शंभुं ब्रह्माणमनन्तं मुनिपुंगवान् । ३ ॥
 भवेद्भवाब्धितरणमावयोरुत्तमा गतिः । शीघ्रं धृत महामागा दीनयोर्दीनशान्ववाः ॥ ४ ॥
 भवाब्धितरणे तर्था तत्र यूयं च नाविकाः । न ह्यम्भयानि तीर्थानि न देवा मृच्छिलाभयाः
 पद्मरूपाणि पुण्यानि भ्रान्त्यनशानानि च । तर्थासि भानादानानि त्रिप्रदेवार्चनानि च ॥
 चिरं पुनन्ति सर्वाणि दर्शनादेव वैष्णवाः । सता च विष्णुभक्तानां रजसां स्पर्शमाश्रितः
 पूतानां पादपद्मानां सद्यः पूता वसुधरा । तीर्थानि च पवित्राणि समुद्राः पर्वतास्तथा ॥
 सुरा दर्शनमिच्छन्ति पातकेभ्यनपावकम् । सोऽज्ञानी नैव बुभुवे ज्ञानं च ज्ञानिना सह
 परमं स्वादुरूपं च दधिदुग्धरसं यथा । यथा कृष्णस्य तातोऽहं सङ्गी सुचिरमेव च ॥
 तथैव देवकी माता ज्ञानिनां च गुरोर्गुरोः । वसुदेववचः श्रुत्वा प्रहस्य शंकरः स्वयम् ॥
 चतुर्णामपि वेदानामुवाच जनको गुरुः ॥ ११ ॥

महादेव उवाच—

सैनिकर्षो ज्ञानिनां चाप्यनादरणकारगम् । शान्तिगङ्गाभ्यामप्युत्तरीयान्यन्यानि मिद्वये
 वामुदेवस्य तातोऽयं वसुदेवश्च षण्डितः । ज्ञानिनः कदयन्त्यांशो बभोस्तातस्य चाऽऽत्मनः
 पृच्छति ज्ञानमस्मांश्च कृष्णाङ्गान्पुत्रबुद्धितः । अहो दुर्गो महामाया ज्ञानिनामपि मोहिनी ॥
 विष्णुमात्रा दुर्गाराध्या न सांस्या जगन्मपि : वयं च मोहिनाः शश्वद्वेदानां जनकस्तथा

ब्रह्मा कृष्णं परीक्षेत मोहितस्तस्य मायया । ध्यायते यत्सदाभ्योजं तपसा जीयनावधि ॥
 इन्द्रेषु दशलक्षेष्वप्यधिकाष्टशतेषु च । पातेषु ब्रह्मणः पाते निमेषो माघवस्य च ॥ १७ ॥
 सह तेनेन्द्रयुद्धं च पारिजातस्य हेतुना । पारिजाततर्कं दत्त्वा मया शक्रश्च राक्षितः ॥ १८ ॥
 यज्ज्ञानं न गिरामेव तत्त्वं वा विषयात्मकम् । नहि किञ्चित्तदज्ञानां तस्माद्ब्रह्मानं सदैव हि
 प्राणिनामात्मनो ज्ञानमस्माकं ज्ञानमस्ति च । तदूर्ध्वं तत्समं नैव कृष्णं पृच्छ शुभाशुभम्
 ब्रह्मणश्च चतुर्यामं कल्पं कल्पविदो विदुः । सप्तकल्पान्तभीषी च मार्कण्डेयो महामुनिः ॥
 अष्टानवतिशक्रेषु पातेषु पतनं मुनेः । तैतः प्राप्तं हरेर्दास्यं मुनिना तपसः फलात् ॥ १९ ॥
 प्रलये ब्रह्मणः पाते पतनं लोमशस्य च । दिक्पालानां ग्रहाणां च तदायुश्चिरजीविनाम् ॥
 अन्येषामपि देवानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् । तदेवाऽऽयुश्च रुद्राणां मां च मृत्युंजयं विना ॥
 प्रलये च विधेः पाते शिवलोकोऽप्यहं शिवः । ब्रह्ममालोद्भवः शंपुः सर्वादिः^१ सर्गमापणः ॥
 कृष्णवामाङ्गसंभूता यथा राधा तथैव च । तथैव दुर्गा लक्ष्मीश्च सावित्री च सरस्वती ॥
 आदित्योऽप्यदितेः पुत्रः कायव्यूहेन द्वादश । तथैव च महेन्द्रश्च कायव्यूहाच्चतुर्दश ॥
 तथैव वसवश्चाष्टौ रद्वाश्चैकादशैव ते । मनुपाते चेन्द्रपातो विषयात्पतनं भवेत् ॥ २० ॥
 समाययौ च सर्वेषां निधनं प्रलयेऽपि च । प्रलये दर्शयामास ब्रह्माण्डं च जलप्लुतम् ॥
 ब्रह्माणं च स्वर्गोक्तं च स्वात्मानं शक्तिभिश्च माम् । सर्वेषां मूलरूपश्च सर्वेशः कृष्ण एव च
 भज पुत्रं राजसूये यज्ञेशं यज्ञकारणम् । विधिवद्दक्षिणां दत्त्वा भवाब्धिं तर यादव ॥
 मुक्तिस्ते नास्ति निर्वाणा विषयी कश्यपो भवान् । न ते दास्यं भक्त्यनमदितिर्देवकी तथा
 ब्रज स्वर्गं भोगबीजं स्वस्थानममरालयम् । शिवस्य वचनं श्रुत्वा संपतश्च शुभसणे ॥
 तत्र संभृतसंमारो^२ राजसूयं चकार सः । वसुदेवस्य हृदये च साक्षाच्च जगद्गुः सुराः ॥ २१ ॥
 यत्र साक्षाच्च यज्ञेशो यज्ञोऽयं दक्षिणा सह । पूर्णाहुतिं दत्तवन्तं वसुदेवमुवाच सः ॥
 सनत्कुमारो भगवान्वासुदेवाज्ञया मुने ॥ २२ ॥

सनत्कुमार उवाच—

सर्वस्वं दक्षिणां देहि तूर्णं लक्ष्मीपतेः पितः । सार्धकं कुरु कर्मेदं वेदोक्तं वचनं शृणु ॥
 दक्षिणां विप्रमुद्दिश्य तत्कालं चेन्न दीयते । मुहूर्ते तु व्यतीते सा दक्षिणा द्विगुणा भवेत् ॥
 वासरे च बहिर्भूते भवेत्साऽपि चतुर्गुणा । त्रिरात्रे समतीते तु पङ्चगुणा दक्षिणा भवेत् ॥
 पसान्ते तु शतगुणा मासान्ते तु चतुर्गुणा । पण्मासेऽप्यधिके न्यूनं च साहस्रगुणा तथा ॥
 वर्षान्ते सा लक्षगुणा ब्रह्मणोक्तं च यादव । उभौ च नरकं यातः कर्मकर्तृपुरोहितौ ॥

वसुदेवश्च तच्छ्रुत्वा सर्वस्वमुत्सर्जनं स । अधिकाराश्च साहस्रादो वासुदेवाज्ञया तथा ॥
 अमूल्यानां च रत्नानां दशकोटिमुत्तमाम् । ददौ गर्गाय सर्वादौ स्वयं लक्ष्मीपते पिता ॥
 शतकोटिं मणीन्द्राणां स्वर्णानां तच्चतुर्गुणम् । माणिक्यानां च मुक्तानां हीरकाणां तथैव च ॥
 रौप्यं प्रवालं परमं स्वर्णपात्राणि यानि च । स्वस्त्रीणां स्ववधूनां चाप्यमूल्यरत्नभूषणम् ॥
 श्वेतचामरलक्षं च लक्षं च रत्नदर्पणम् । कामधेनुगणं सर्वं शतकोटिं गजानपि ॥ ४९ ॥
 शतकोटिं गजेन्द्राणामश्वानां तच्चतुर्गुणम् । यद्वनं यादवानां च राज्ञो राजानुमोदनात् ॥
 ग्रामाणां शतलक्षं च सप्तस्यं फलितं तरुम् । धान्याचलानां लक्षं च शास्त्रज्ञानां तथैव च ॥
 पायसं पिष्टकं चैव मिष्टान्नं च सुघोषमम् । स्वस्तिकानां तिष्ठानां च रम्यं णि लङ्कुकानि च
 दध्ना मधूनां दुग्धानां गुडानां हविषामपि । कुर्यानां शतकं दत्त्वा परीहारं चकार सः ॥
 सत्कर्पूरं च ताम्बूलं सुशीतं वासितं जलम् । भुगान्धिचन्दनं चैव पारिजातस्य माण्डिकम् ॥
 आसनानि च रम्याणि वह्निशुद्धांशुकानि च । रत्ननिर्मणतत्त्वज्ञाने पुष्पाणि च फलानि च
 प्रददौ ब्राह्मणेभ्यश्च प्रकुलवदनेक्षण । देवाश्च भोजयामास ब्राह्मणानामुत्तैः शुभैः ॥
 देवाश्च मुनयो राज्ञी स्वराभ्यामिषश्च रेमिरे । प्रभाते प्रययुः सर्वे श्रीकृष्णानुपतेन च ॥
 यादवाः प्रययुः सर्वे द्वारकां कृष्णशालिताम् । अमूल्यरत्नपूर्णां च रुक्मिणीदर्शनेन च ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मसं० उत्त० नारदना० पञ्चविंश-
 त्पदिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

अथ पञ्चविंशत्याधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

गणेशपूजनं कृत्वा माधवो यादवै सह । देवैर्मुनिमिरन्त्यैश्च देशीभिः सह नारद ॥ १ ॥
 भंशेन देवो देशीमी रुक्मिण्याद्याभिरिव च । प्रयथो द्वारकां रम्यां तस्यां सिद्धाश्रमे स्वयम्
 कृत्वा सुप्रीतिसंभाषां सार्धं गोरोक्तासिभिः । गोरो मुद्गर्द्धिनन्देन मात्रा गोप्या यशोदया
 उवाच मातरं तातं सुनीतं च यथोचितम् । गोपाश्च गोकुलस्थाश्च नन्पुत्राश्च साप्रतम् ॥

श्रीभगवानुवाच—

गच्छ नन्दव्रजं नन्द ह्येतां प्राणवह्णम् । मातर्वशोदे त्वमाभि परमार्थे यशस्विनि ॥ ५ ॥
 भुवत्वा कालावशेषं च गच्छ गोरोक्तासिमुत्तमम् । साञ्जोत्थमुक्तिं दास्यामि सार्धं गोकुलवासिभिः
 इत्युत्तरा भगवान्कृष्ण पित्रोरनुपतेन च । जगाम राधिकास्थानं नन्दश्च गोकुलतः ॥

ददर्श राधां रुचिरां मुक्ताहारा च सस्मिताम् । यथा द्वादशवर्षीया शयन्मुदिपरयौवनाम्
रत्नोच्चैरासनस्था च गोपीत्रिशतकोटिभिः । आवृता वेजहस्ताभिः सस्मिताभिश्च सांप्रतम्
दृष्ट्वा च दूरतो राधा श्रीकृष्णं प्राणवल्लभम् । शिशुवेषं भुवेषं च सुन्दरेशं च सस्मिताम् ॥
नवीनमलद्वयामं पीतकौशेयवाससम् । चन्दनोक्षितसर्गाङ्गं रत्नभूषणभूषितम् ॥ ११ ॥
मयूरापेच्छचूडं च मालतीमाल्यशोभितम् । ईषद्धास्यपसन्नाभं भक्तानुमहविमहम् ॥
क्रीडाकमलमञ्जलं धृतवन्तं मनोहरम् । मुरलीहस्तविन्यस्तं सुप्रशस्तं च दर्पणम् ॥ १२ ॥
जवेन च समुत्थाय गोपीभिः सह सादरम् । प्रणम्य परया भक्त्या तुष्टान् परमेश्वरम् ॥
राधिकोवाच—

अद्य मे सफलं जन्म जीवितं च सुजीवितम् । यद्दृष्ट्वा मुखचन्द्रं ते मुस्त्रिभवं लोचनं मनः
पञ्च प्राणाश्च स्निग्धाश्च परमात्मा च सुप्रियः । उमगोर्हर्षबीजं च दुर्लभं बन्धुदर्शनम् ॥
शोकार्णवे निमग्नाऽहं प्रदग्धा विरहानलैः । त्वद्दृष्ट्याऽमृतवृष्ट्या च सुसिक्ताऽथ सु-
शीतला ॥ १७ ॥

शिवा शिवप्रदाऽहं च शिवबीजा त्वया सह । शि(श)वस्वरूपा निक्षेष्टाऽप्यदृष्ट्वा च त्वया
विना ॥ १८ ॥

त्वयि तिष्ठति देहे च देही श्रीमान्छुचिः स्वयम् । सर्वशक्तिस्वरूपा च शिवरूपा गते त्वयि
स्त्रीपुंसोर्विरहो नाथ सामान्यश्च मुदाहणः । यात्येव शक्तिभिः प्राणा विच्छेदात्परमात्मनः
इत्युक्त्वा राविका देवी परमात्मानमश्वरम् । स्वासने वासवामास कृत्वा पादार्चनं मुदा ॥
रत्नसिंहासने श्रीमान्नुवास राघवा सह । गोपीभिः सप्तभिः शश्वत्सेवितः श्वेतचामरैः ॥
चन्दना सा ददौ गात्रे मुगन्धि चन्दनहरेः । सस्मिता रत्नमाला सा रत्नमाला गले ददौ
पद्मैः पद्मार्चिने पादपद्मे पद्मावती सती । अर्प्य ददौ सा सजलं दूर्वा पुष्पं च चन्दनम् ॥
मालती मालतीमाल्यं चूडाया च हरेर्ददौ । चम्पापुष्पस्य पुटकं ददौ चम्पावती सती ॥
पारिजाता च हरये पारिजातं ददौ मुदा । तर्कपूरं च ताम्बूलं वासितं शीतल जलम् ॥
ददौ कदम्बमाला सा कदम्बमालिका शुभम् । क्रीडाकमलमञ्जल नयमूल्यं रत्नदर्पणम् ॥
ददौ हस्ते हरेरेव कमला सा सुकोमला । वरणेन पुरा दत्त वल्लभं च सुन्दरम् ॥
साक्षाद्गोरोचनाभं च सुन्दरी हरये ददौ । मधुपात्रं मधुस्नानं मधुर मधुपूर्णकम् ॥ २८ ॥
सुधापूर्णं सुधापात्रं ददौ भक्त्या सुधामुखी । चक्रार पुष्पशय्या च गोपी चन्दनचर्चिताम्
अम्लानमालनीपुष्पमालानालविभूषिताम् । रत्नेन्द्रमारनिर्माणमन्दिरे सुमनोहरे ॥ ३० ॥
मणीन्द्रमुक्तामणिव्यतीरहारविभूषिते । वस्तूनि कुङ्कुमाङ्केन वायुना सुरभीकृते ॥ ३१ ॥

रत्नपदीपशतकैर्ज्वलद्भिश्च सुदीपिते । धूपिते सततं धूपैर्नानावस्तुपमन्वितैः ॥ ३२ ॥
कृत्वा शय्यां रतिकरीं ययुर्गोप्यश्च सस्मिताः । दृष्ट्वा रहसिं तल्पं च सुरभ्यं सुमनोहरम्
माधवो राघवा सार्धं विवेश रतिमन्दिरम् । नानाप्रकारहास्यं च परिहासं स्मरोचितम् ॥
द्वयोर्बभूव तल्पे च मदनातुरयोस्तथा । माल्यं ददौ च कृष्णाय ताम्बूलं च सुवासितम् ॥
कस्तूरीकुङ्कुमाक्षं च चन्दनं श्यामवक्षसि । चारुचन्दनपुष्पं च चूडायां प्रददौ सती ॥
सहस्रदलसंस्तकक्रोडापन्नं करे ददौ । प्रसिष्य मुरलीं हस्तात्प्रददौ रत्नदर्पणम् ॥ ३७ ॥
पारिजातस्य कुसुममञ्चानं पुरतो ददौ । उवाच मधुरं राघा रहस्यं मधुरं वचः ॥ ३८ ॥
सस्मिता सस्मितं शान्तं कान्तं कान्ता मनोहरम् ॥ ३९ ॥

राधिकोवाच —

निष्कलं मङ्गलप्रश्नं मङ्गले मङ्गलालये । सर्वमङ्गलबीजे च माङ्गल्ये मङ्गलप्रदे ॥ ४० ॥
तथाऽपि कुशलप्रश्नं सांप्रतं समयोचितम् । लौकिको व्यवहारोऽपि वेदेभ्यो ब्रह्मास्तथा
कुशलं रुक्मिणीकान्त सत्यनामेश सांप्रतम् । महन्द्रेण समं युद्धं लीलया न यदाज्ञया ॥
पारिजाततरुं स्वर्गादुत्पाद्य चामरावतीम् । गत्वा विजित्य देवाश्च तस्यै दत्तमिति श्रुतम्
पुण्यकं च कृतं तेन पारिजातेन सुमतम् । त्वामेव साध्यं कान्तं च संपूर्णं दक्षिणा ददौ ॥
ब्रह्मेशोपासाध्यस्त्वं तथा साध्यः कृतः कथम् । सर्वाभ्यः कामिनीभ्यश्च सत्यमामां विभेषि च
रुक्मिण्यां प्रेमसौभाग्यमतिरिक्तं च गौवरम् । भयं माल्यं च घन्यायां सत्यायां सततं श्रुतम्
सभ्यं जाम्बवतीकान्त वद मां च सुनिश्चितम् । तासु सर्वासु ज्ञान्तासु कस्याग्ने प्रेम चाधिकम्
शृङ्गारे सर्वमाने वा तासु वा रसिका पश । त्वयि स्निग्धं विदग्धं वा तासु घन्याग्ने सुव्रता
सा स्त्री भावानुरक्ता वा मर्त्या पातिपतिश्च सा । प्रेमातिरिक्तं स्त्रीरुंसौल्लोकेषु सुदुर्लभम्
रसिका स्त्री विजानाति सती गुणवती पतिम् । गुणज्ञं रसिकं शूरं सुशीलं सुरतो सदा ॥
दूराद्धावति पदार्थं मधुलोमान्मधुवनः । मेकस्तत्र हि जानानि तन्मूर्ध्नि पादमुखमेत् ॥
पद्मी जानाति मङ्गीतरमं यन्त्रं च नैव च । दुग्धास्वादं विदग्धश्च न दवी नैव भाननम्
परिपक्वफलास्वादं जानन्नि भोगिनः सुखम् । एकत्रावस्थिताः श्वश्रूश्च किञ्चित्कलिनो यथा ॥
सुशीतलजलाभ्यादं विजानन्नि तृपालयः । न च वापी न च घटश्चैकत्रावस्थितो यथा ॥
भोगिनो हि विजानन्ति शालिम्बादुरसं परम् । एकत्रावस्थितं चेतु न सेत्रं भाननं यथा ॥
बुबुधे चन्दनाप्राणं चन्दनार्थं च भोगवित् । न गर्दभो भारवाही न तस्य पात्रिका यथा ॥
यं न जानन्ति वेदाश्च ब्रह्मेशानाद्यस्तथा । योगिनो भुनक्तु भिद्धान्तं किं जानन्ति योगिनः

सौमार्ग्यं गौरवं प्रेक्ष्य दुर्लभं नित्यनूतनम् । योषिता च परं नैव पूर्णभूतं क्षणेन च ॥
 अत्युच्छ्रितो निपतनं प्राप्नोत्येव ध्रुवं प्रभो । आराद्विपात्तिबीजं च वैष्णवानां विहिंसनम्
 श्रीद्रामा च मया शम्भुत्वद्वक्तो मत्तवत्सलः । एतादृशी विपत्तिर्मे पुत्रश्रदिमशापन. ॥
 ईश्वरः कस्य वा बन्धुः प्रियो वा विप्रियस्तथा । सततं मक्तिमग्न्यश्च यो मत्तश्च तदीश्वरः
 वेदाश्च वैदिकाः सन्तः पुराणानि वदन्ति च । राधाया माधवः साध्वो भगवानिति निष्कलम्
 जित्वा च सगुणं शम्भुं ब्रह्मस्य मुनिकृन्तनम् । कृत्वा च रुक्मिणीपौत्रः समानीतः समार्यकः
 बहो स्वयि समागते रुक्मिणी किमुवाच ह । प्रेम स्थितं समानं वे किं विवृद्धं च गौरवम्
 कुरुपाण्डवयुद्धेन कुरुषो निहतास्तथा । पाण्डवार्थे तथा भूषा क साम्प्रं परमाध्वनः ॥
 साक्षान्महेन्द्रजातस्य कौन्तेयस्यार्जुनस्य च । राजमण्डलमध्यस्थो मवानेव हि साराधिः ॥
 तेन मत्केन शुद्धेन मीमेण च महात्मना , लज्जितेन किमुक्तं ते महतीषु समासु च ॥
 देवैरपि कथं दृष्टो ब्रह्मेशोपसन्नकैः । मत्सिंहैर्भूतैः सर्वैर्न चोक्तं किंचिदेव सः ॥१८॥
 यश्चानिर्वचनापश्च वेदेषु च चतुर्षु च । पुराणेष्वितिहासेषु प्रकृतेः पर ईश्वरः ॥ १९ ॥
 निर्गुणश्च निरीदृश्च निर्लिप्त सर्वकर्मणाम् । कर्मणा साक्षिरूपश्च मत्कानुग्रहविग्रहः ॥
 परं ब्रह्म परं ज्योति, परमेशः परात्परः । परमात्मा च सर्वेषां सूतो नररथस्थितः ॥२०॥
 स्वया कुक्कुरा च संमुत्तः वृद्धा हस्त्रियवाविनी । अश्विणी चाधिकार्द्धी धूमऽस्तुदया च ॥
 प्राक्तनात् ॥ २२ ॥

तथा च निहतः कंसो मातुलः केन हेतुना । आयास्यतीति कृत्वा च गतं न पुनरागतम्
 निहृत्य यादवान्सर्वान्निमज्ज्य द्वावका पुरीम् । स्वा निव-य सभानेवमीश्वरो वारिता जगैः ॥
 इत्युक्त्वा राविका देवी मृगमुच्चैः करोऽ सा । मूर्ध्नि संप्राप सहसा निर्निःश्वासा बभूव ह ॥
 गोप्यो गवासमालम्बाः शुश्रुवर्ददशुस्तथा । दृष्ट्वा तामाययु सर्वा ऊचू राधा मृतेति च ॥
 उभयस्ता रुद्रदुः सर्वाः क्रोडे घृत्वा च राधिकाम् । ऊधुस्तारस रसेति हरे नरहरे प्रभो ॥
 गोप्य ऊचुः—

किं कृतं किं कृतं कृष्ण त्वया राधा मृता च न । राधां जीवय मर्दं ते यास्याम. वाननं वयम्
 अन्यथा स्वीयं तुभ्यं दास्यामः सर्वयोषितः । गोपीनां वचनं श्रुत्वा राधिकायाश्च माधवः
 उवाच नीवयायास मुधादृष्टया च न रद । उत्तरथा राधिरा देवी रुदती मानिनी सती ॥
 गोप्यस्तां बोधयामासु. क्रोडे कृत्वा पुनः पुनः ॥ ८१ ॥

धीदृष्ट्वा उवाच—

शृणु राधे प्रवक्ष्यामि ज्ञानमाध्यात्मिकं परम् । यच्छ्रुत्वा दृष्ट्वा मूर्ध्नि मद्यो भवति पण्डितः

जात्याऽहं जगतां स्वामी किं रुक्मिण्यादिगोविताम् । कार्यकारणरूपोऽहं व्यक्तो राघे एव-
कृष्टं क् ॥ ८३ ॥

एवस्मीऽहं च विधेयां जात्या ज्योतिर्मयः स्वयम् । सर्वपापेण्युत्पत्तया चाध्यावृत्तौ दितृ-
णादिषु ॥ ८४ ॥

एकंमिच्छ युक्तवति न तुष्टोऽङ्गो जनस्तथा । मध्यात्मनि गतेऽध्येको मृतोऽप्यन्यः सुजीवति
जात्याऽहं कृष्णरूपश्च परिपूर्णतपः स्वयम् । गोलोके गोकुले पुण्ये क्षेत्रे वृन्दावने वने ॥

द्विभुजो गोपवेपथ्य स्वयं राधापतिः शिशुः । गोपालैर्मोपिकामिश्च सहितः कामवेनुमिः ॥

चतुर्भुजोऽहं वैकुण्ठे द्विचारूपः सनातनः । लक्ष्मीसरस्वतीकान्तः सननं शान्ताविग्रहः ॥

यन्मानसी सिन्धुकन्या मर्त्यलक्ष्मीपतिर्भुवि । श्वेतद्वीपे च क्षीरोदे तत्रापि च चतुर्भुजः ॥

अहं नारायणोपिश्च नरो धर्मः सनातनः । धर्मवत्ता च धर्मिष्ठो धर्मवर्त्मप्रवर्तकः ॥ ९० ॥

शान्तिर्लक्ष्मीस्वरूपा च धर्मिष्ठा च पतिव्रता । अत्र तस्यः पतिरहं पुण्यक्षेत्रे च भारते ॥

सिद्धेशः सिद्धिदः साक्षात्कण्डोऽहं सतीपतिः । नानारूपधरोऽहं च व्यक्तिभेदेन मुन्दिरि

अहं चतुर्भुजः शश्वद्व्यानेत्यां रुक्मिणीपतिः । अहं क्षीरोदशापी च सत्यनामागृहे शुभे

अङ्गामां मन्दिरैऽहं च कायव्यूहात्पृथक्पृथक् । अहं नारायणोपिश्च कङ्कुनिर्धाराय सारायिः

स करिर्धर्मपुत्रो मङ्गलो बभ्रुमण्डुलिः । तपसाऽऽराधितस्तेन सारङ्ग्येऽहं च पुराणे ॥ ९५ ॥

यथा त्वं राविका देवी गोलोके गोकुले तथा । वैकुण्ठे च महालक्ष्मीर्भवती च मरस्वती ॥

भवती मर्त्यलक्ष्मीश्च क्षीरोदशाधिनः प्रिया । धर्मपुत्रवधूस्त्वं च शान्तिर्लक्ष्मीन्वक्ष्यिणी ॥

वपिलम्ब प्रिया कान्ता भारते भवती सती इत्वं सीता मिथिलोयां च स्वच्छाया द्रौपदी सीता

द्वारवत्या महालक्ष्मीर्भवती रुक्मिणी सती । पद्माना पण्डवाना च भवती कलया प्रिया ॥

रावणेन हता त्वं च त्वं च रौक्मिणी कजिनी । नानारूपा यया त्वं च वृद्धोयया कलया सती

नानारूपस्तयाऽहं च स्वाशेन कलया तथा । परिपूर्णतमोऽहं च परमात्मा परात्परः ॥

इति ते कथितं सर्वमाध्यात्मिकमिदं सति । राघे सर्वपरायं मे क्षमस्व परमेश्वरी ॥ १०२ ॥

धीकृष्णवचनं श्रुत्वा परितुष्टा च राविका । परितुष्टाश्च गोपश्च प्रभुः परमेश्वरम् ॥ ३ ॥

इति श्रीमहा० महा० श्रीकृष्णजन्मस्त० उत्त० नारदना०

षड्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२६ ॥

अथ सप्तविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णवचनं श्रुत्वा प्रहृष्टा गोविता मुदा । मन्दिरं प्रययुः सर्वोः प्रणम्य राविकरं प्रभुम्

समुद्रपुलिने रम्ये पारिजातवने वने । समुद्रे पुष्पमद्रे च नारायणसरोवरे ॥ २७ ॥
 पवनस्यैव निलये मलये च सुरालये । त्रिकूटे मद्रकूटे च पञ्चकूटे सुकूटके ॥ २८ ॥
 देवानां कमनीयायां काञ्चन्यां च तथैव च । समुद्रे च समुद्रे च द्वीपे द्वीपे मनोहरे ॥ २९ ॥
 खर्वटे प्रवरे रम्ये पुण्यचन्द्रसरोवरे । सुपार्श्वे मुनिपार्श्वे च स रेमे राघया सह ॥ ३० ॥
 शीघ्रं च पुनरागत्य जम्बूद्वीपं च पुण्यदम् । द्वारकां दर्शयामास पर्वतं रैवतं तथा ॥ ३१ ॥
 गोकुलं पुनरागत्य गोपगोकुलसंकुलम् । तत्र दृष्ट्वा च भाण्डीरं पुण्यं वृन्दावनं ययौ ॥
 श्रीकृष्णागमनं ध्रुत्वा यशोदा नन्द एव च । गोपा गोप्यश्च वृद्धाश्चाप्यश्रुनेत्रा निराकुलाः
 वारणेन्द्रं पुरस्कृत्य वेश्यां च नटनर्तकाः । पतिपुत्रवतीं सार्धं ब्राह्मणीं ब्राह्मणं तथा ॥
 यथा देवाश्च वह्निं च दृष्ट्वा नन्दं च मातरम् । आययुर्बालकृष्णश्च राघया सह माघवः
 मातुः क्रोढमारोहं ग्रहस्य मधुसूदनः । नन्दो यशोदया सार्धं चुचुम्ब मुखपङ्कजम् ॥
 आश्लिष्य भृशमुच्चैश्च सिषेच नेत्रजैर्जलैः । स्वयं च यगवान्कृष्णो यशोदायाः स्तनं पपी ॥
 तादृशं ददृशुः सर्वे यादृशो मथुरां ययौ । मुरलीहस्तविन्यस्तं रत्नभूषणभूषितम् ॥
 यथैकादशवर्षीयं शोभितं पीतवाससा । मयूरपिच्छचूडं च मालतीमाल्यमण्डितम् ॥
 मन्दिरं वेशयामास राघया सह माघवम् । यशोदा महलं कृत्वा भोजयामास ब्राह्मणान्
 पूजां चकार गोपीनां मुनीनां च यथा जनः । मणिरत्नं प्रवालं च सुवर्णं परमं तथा ॥
 मुक्तामाणिक्यहरीं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा । गजरत्नं गवां रत्नमश्वरत्नं मनोहरम् ॥
 आसनानि च पात्राणि भूषणानि तथैव च । घान्यान्दपि च सस्यानि वस्त्राणि च तथा ददौ ॥
 अपूर्वं दर्शयामास राघया सह माघवम् । गोपीगणं च दिक्षां सारदेयापि नारद ॥
 दुन्दुर्मान्वादयामास कारयामास महलम् । देवांश्च भोजयामास सानन्दं च मनोहरम् ॥

इति श्रीकृष्ण महाश्रुतिष्णपञ्चमस्क उक्तं नारदनाम् तद्विज्ञानसंज्ञित-
 शततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥

अथाष्टविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णश्च समादानं गोपांश्चापि चकार सः । भाण्डीरे वटमूढे च तत्र स्वयमुवास ह ॥
 पुराऽहं च ददौ तस्मै यत्रैव ब्राह्मणीगणः । उवास राघिका देवी तामपार्श्वे हरेरपि ॥
 दक्षिणे नन्दगोपश्च यशोदासहितस्तथा । तदक्षिणे वृषमानस्तद्रामे सा कट्यावेती ॥ १ ॥

राधाशृङ्गारमात्रं च कलापोढशपूर्वकम् । चकार सस्मिता साध्वी वक्रचञ्चललोचना ॥ १ ॥
 दत्त्वा च चन्दनं माल्यं स्वामिने पुनरेव च । रहस्यं परीहास्यं च पुनरेव चकार सः ॥ ३ ॥
 आकृष्य राधिक्रां कृष्णः समानीय स्ववक्षामि । ओष्ठाघरं कपोलं च गण्डयुग्मं चुचुम्बत् न
 राधा चुचुम्ब कृष्णस्य मुखचन्द्रं मनोहरम् । चकार कृष्णं प्राणेशं बाहुभ्यां च स्ववक्षसि
 शृङ्गारं पोढशविधं कामशास्त्रोक्तमीप्सितम् । स्त्रीपुंसोस्तोपननकं चकार भगवान्प्रभुः ॥
 नखविस्तसर्वाङ्गा दशनेनाघरक्षता । पुलकाञ्चितदेहा सा तन्द्रिता वामनस्तनी ॥ ७ ॥
 मूर्छिता मुखसंभोगाद्विलग्ना हस्तचेनना । श्वासमात्रावशेषा च निद्रामुद्रितलोचना ॥ ८ ॥
 रतिशूरा कामलाङ्गी कान्तवत्स्थलस्थिता । शीते मुखोष्णसर्वाङ्गी प्रीप्ते सा मुखशीतला
 शृङ्गारकाले मुखदा सान्द्रश्रोणिपयोधरा । नितम्बमारानम्रा च प्रसङ्गे मुखदायिका ॥
 विदग्धा रसिका श्रेष्ठा कामुकी च वराङ्गना । सहसा चेतनं प्राप्यशुभाव कोकिलध्वनिम्
 श्रुत्वा परममीता सा दीना दीनविशङ्कया । उवाच परमा सा च परमेशं परापरम् ॥
 बाहुश्रेणियुगाम्भ्यां च निबध्य च पुनः पुनः ॥ १२ ॥

राधिकोवाच—

रासं गच्छ महामाग पुण्यं वृन्दावनं वनम् । तत्र क्रीडां करिष्यामि जलेन च स्थलेन च ॥
 पुनर्यास्यामि मलयं सुन्दरं मणिमन्दिनम् । अपरं यद्रहस्यं वा जन्मना न श्रुतं मया ॥
 तत्र यामि त्वया सार्धमिति मे छाडता पग । परस्परकालापेन प्रयथौ रजनीं शुभा ॥
 अरणोदयकालेऽपि न त्यजेन्माधवं सती । माधवः प्रीतिवचसा बोधयामास साधनात् ॥
 प्रातःकृत्यं ततः कृत्वा स्यारुह रथं हरिः । गोपीभी राधया सार्धं शरत्कामलोचना ॥
 योजनानयनविस्तीर्णं गृहं त्रिशतकोटिमिः । मणान्द्रसारनिर्माणैर्ज्वलाद्भिरुपशोभितम् ॥
 गोलोकाद्गगनं तत्र मनोयागि मनोहरम् । सहस्रचक्रमयुक्तं सहस्राधैः प्रचालितम् ॥
 मणिस्पर्शमिहोटीभी रत्नशोभिविराजितम् । मुक्तामालिकरपरमेर्हार्दरैः सुशोभितम् ॥
 नानाचित्रैर्विचित्रैश्च श्रेयसामरदर्शकैः । वह्निशुद्धांशुकैर्दोषिर्मलामाद्यैर्विभूषितम् ॥ ११ ॥
 रत्ननिर्माणरूपैश्च पुष्पचन्दनचर्चितम् । समानरूपवैष्य गोपीलसैः समावृतम् ॥ १२ ॥
 रथेन तेन भगवान्पुनर्गृन्दावनं गयी । तत्र गत्वा निशाकाले विजहार जले स्थले ॥ १३ ॥
 शृङ्गारं मुचिरं दृष्ट्वा वनेपूषवनेषु च । राधिकां दर्शयामास यथासर्वं च मृतनम् ॥ १४ ॥
 विष्णुदके गुरमने माहेन्द्रे नन्दने वने । सुमेरुशिखरे रथे पर्वते गन्धमादने ॥ १५ ॥
 शैले शैले मन्दरे च वन्दरे वन्दरे वने । पुष्पगोदाने सुहृदि नद्यां नद्यां नदे नदे ॥ १६ ॥

समुद्रपुलिने रम्ये पारिजातवने वने । समुद्रे दुष्पमद्रे च नारायणसरोवरे ॥ २७ ॥
 पवनस्यैव निलये मलये च सुरालये । त्रिकूटे मद्रकूटे च पञ्चकूटे सुकूटके ॥ २८ ॥
 देवानां कमनीयायां काञ्चन्यां च तथैव च । समुद्रे च समुद्रे च द्वीपे द्वीपे मनोहरे ॥ २९ ॥
 खर्वटे प्रवरे रम्ये पुण्यचन्द्रसरोवरे । सुपार्श्वे मुनिपार्श्वे च ॥ रेमे राघवा सह ॥ ३० ॥
 शीघ्रं च पुनरागत्य जम्बूद्वीपं च पुण्यदम् । द्वारकां दर्शयामास पर्वतं रैवतं तथा ॥ ३१ ॥
 गोकुलं पुनरागत्य गोपगोकुलसंकुलम् । तत्र दृष्ट्वा च माण्डीरं पुण्यं वृन्दावनं ययौ ॥
 श्रीकृष्णायामनं ध्रुत्वा यशोदा नन्द एव च । गोपा गोप्पक्षश्च दृष्ट्वाश्वाप्पश्रुनेषा निराकुलाः
 वारणेन्द्रं पुरस्कृत्य वेश्यां च नटनर्तकाः । पतिपुत्रवतीं साध्वीं ब्राह्मणीं ब्राह्मणं तथा ॥
 यथा देवाश्च वह्निं च दृष्ट्वा नन्दं च मातरम् । आययुर्बालकृष्णश्च राघवा सह माधवः
 मातुः क्रोडमारुरोह प्रहस्य मधुसूदनः । नन्दो यशोदया सार्धं चुचुम्ब मुखपङ्कजम् ॥
 आश्लिष्य भृशमुच्चैश्च सिषेच नेत्रजैर्जलैः । स्वयं च भगवान्कृष्णो यशोदायाः स्तनं पयो ॥
 तादृशं ददृशुः सर्वे यादृशो मधुरां ययौ । मुरलीहस्तविन्यस्तं रत्नमूषणमूषितम् ॥
 यथैकादशवर्षीयं शोभितं गतिवामसा । मयूरपिच्छबूहं च मालतीमारुचमण्डितम् ॥
 मन्दिरं वेशयामास राघवा सह माधवम् । यशोदा मङ्गलं कृत्वा भोजयामास ब्राह्मणान्
 पूजां चकार गोपीनां मुनीनां च यथा जनः । मग्निरत्नं प्रवालं च सुवर्णं परमं तथा ॥
 मुक्तामाणिक्यहीरं च ब्राह्मणेभ्यो ददौ मुदा । गजरत्नं गवां रत्नमधरत्नं मनोहरम् ॥
 आसनानि च पात्राणि मूषणानि तथैव च । चान्यान्दपि च सस्यानि वस्त्राणि च तथा ददौ ॥
 अपूर्वं दर्शयामास राघवा सह माधवम् । गोपीगणं च मिथ्यान्तं सादरेणापि नारद ॥
 दुन्दुभीन्नादयामास कारयामास मङ्गलम् । देवांश्च भोजयामास सानन्दं च मनोहरम् ॥

इति श्रीकृष्णसहस्रनामस्तोत्रे श्रीकृष्णजन्मस्तोत्रे अष्टमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥

शततमोऽध्यायः ॥ १२७ ॥

अथाष्टाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णश्च समाह्वानं गोपांश्चापि चकार सः । माण्डीरे वटमूले च तत्र स्वयमुवास ह ॥
 पुराऽन्ते च ददौ तस्मै यत्रैव ब्राह्मणीगणः । उवास राविका देवी वामपार्श्वे हरेरपि ॥
 दक्षिणे नन्दगोपश्च यशोदासहितस्तथा । तदक्षिणे वृषपानस्नद्धामे सा कञ्जावेनी ॥ ३ ॥

अन्ये गोपाश्च गोप्यश्च धान्यधीः सुहृदस्तथा । तानुवाच स भोविन्दो गोपः ॥ एवं तामयीचितम्

श्रीमर्गवातुवाच—

हृणु नन्य प्रवक्ष्यामि सांपतं सप्रयोचितम् । सत्यं च परमार्थं च परलोकांशोर्वहम् ॥
 आत्रस्तस्मिन्पर्यन्तं भ्रमं सर्वं निशामये । विद्युद्दीप्तिमले रेखा यथा तोयस्य बुद्बुदम् ॥
 मेधुरायां सर्वमुक्तं नावेशिष्य च किंचन । पयोदां बोधयामास राधिका वदन्तीवने ॥ ७ ॥
 तदेव सत्यं परमं भ्रमस्थान्तप्रदीपकम् । विहाय मिथ्यामायां च एषर तत्परमं पदम् ॥
 जन्ममृत्युजराव्याधेर्हरं हर्षकरं परम् । शोकसंतापहरणं कर्ममूलनिवृत्तनम् ॥ ८ ॥
 माभेव परमं ब्रह्म भगवन्तं सन्नोत्तमम् । ध्यायं ध्यायं पुत्रबुद्धिं त्यक्त्वा लभ परं पदम् ॥
 गोलोकं गच्छ शीघ्रं त्वं सार्धं गोकुलवासिभिः । आरात्कलेरागमनं कर्ममूलनिवृत्तनम् ॥
 स्त्रीपुंसोर्नियमो नास्ति जातीनां च तथैव च । विभे संध्यादिकं नास्ति विह्वं यज्ञोपवीतकम् ॥
 यज्ञसूत्रं च तिलकं शोषं लुप्तं सुनिश्चितम् । दिवाग्न्याग्निरतं विरतं धर्मकर्मणि ॥ ९ ॥
 यज्ञानां च व्रतानां च तपसां लुप्तमेव च । केदारकन्याशापेन धर्मो नास्त्येव केवलम् ॥
 स्वच्छन्दगामिनीस्त्रीणां पतिश्च सततं वशे । ताडयेत्सततं तं च भर्तृसेव्यं दिवानिशम् ॥
 प्राधान्यं स्त्रीकुटुम्बानां स्त्रीणां च सततं भ्रम । स्वार्थं च मत्तस्तासां च पराभूतं निरन्तरम् ॥
 कलौ च योषितः सर्वा जारसेवासु तत्पराः । श्रुतपुत्रसमः स्नेहस्तासां जारे भविष्यति ॥
 ददाति तस्मै मर्ष्यं च यथा भृत्याय कोपतः । सास्मिता सकलक्षणाः सः समृतदृष्ट्या निरन्तरम् ॥
 जारं पश्यति क्षामेन विपददृष्ट्या पतिं सदा । सततं गौरवं तासां स्नेहं च नास्त्वान्वये ॥
 पत्न्यो करप्रहारं च नित्यं नित्यं करोति च । भिक्षुलं धृष्ट्या भक्त्या जारस्य प्रददाति च ॥
 वेपयुक्ता च सततं जारसेवनतत्परा । प्राणा बन्धुर्गतिश्चाऽऽत्मा कलौ जारश्च योषिताम् ॥
 लुप्ता वातिपिसेवा च प्रलुप्तं विष्णुसेवनम् । पितृणामर्धनं चैव देवानां च तथैव च ॥ १० ॥
 विष्णुवैष्णवयोर्द्वेषी सततं च नरो भवेत् । वाममन्त्रोपसकाश्च चतुर्वर्णाश्च तत्पराः ॥
 शालग्रामं च तुलसीं कुर्यं गङ्गोदकं तथा । न स्पृशेन्मानवो धूर्तो म्लेच्छाचाररतः सदा ॥
 कारणं कारणानां च सर्वेषां सर्वबोजकम् । सुखदं मोक्षदं शश्वदातारं सर्वसंपदाम् ॥
 त्यक्त्वा मां परया भक्त्या सुदसंपत्प्रदायिनम् । वेदनिघ्नं वाममन्त्रं जपेद्विप्रश्च मायया ॥
 सनातनीं विष्णुमायां वञ्चितं तं कारिष्यति । ममाऽऽज्ञया भगवतीं जगतां च दुरत्यया ॥
 कलेर्दशसहस्राणि मदर्चा मुवि तिष्ठति । तदर्षाणि च वर्षाणि गङ्गा मुवनपावनी ॥ ११ ॥
 तुलसीं विष्णुभक्ताश्च शिवद्रुह्य च कीर्तनम् । पुराणानि च स्वल्पानि तावदेव महीतले

मम चोत्कीर्तनं नास्ति एतदन्ते कलौ ब्रज । एकवर्णा भविष्यन्ति किंता। बलिनः शठाः
 पित्रोः सेवा गुरोः सेवा सेवा च देवविप्रयोः । विनर्जिता नराः सर्वे चासिधीनां तथैव च ॥
 सत्सहाना भवेत्पृथ्वी साऽनावृष्ट्या निरन्तरम् । फलहीनोऽपि वृक्षश्च जलहीना सरित्तथा
 वेदहीनो ब्राह्मणश्च बलहीनश्च भूपतिः । जातिहीना जनाः सर्वे श्लेच्छो भूपो भविष्यति
 भुल्यक्ताङ्गयेत्तातं पुनः शिष्यस्तथा गुरुम् । कान्तं च वाङ्मयेत्कान्ता लुब्धकुक्कुटवद्गृही ॥
 नश्यन्ति सकला लोकाः कलौ शेषे च पापिनः । सूर्याणामातपात्केविज्जलीधेनापि केचन
 हे वैश्वेन्द्र प्रतिकूलौ न नश्यति वसुंधरा । पुनः सृष्टौ भवेत्सत्यं सत्यवीजं निरन्तरम्
 एतस्मिन्नन्तरै विप्र एवमेव मनोहरम् । चतुर्वैजनविस्तीर्णमूर्ध्वं च पञ्चयोजनम् ॥ १७ ॥
 शुद्धस्फटिकसंकाशं रत्नेन्द्रसारनिर्मितम् । अम्बानपारिजातानां मालाजालविराजितम् ॥
 मणीनां कौस्तुभानां च भूषणेन विभूषितम् । अमर्युवर्त्नकलशं हीरहारविट्स्वितम् ॥
 मनोहरैः परिप्वक्तं सहस्रकोटिमन्दिरैः । सहस्रद्वयचक्रं च सहस्रद्वयषोटकम् ॥ १८ ॥
 सूक्ष्मवस्त्राच्छादितं च गोपीक्रीडीमिरावृतम् । गोलोकादागतं तूर्णं ददशुः सहसा व्रजे ॥
 कृष्णाज्ञया तमारुह्य ययुर्गोलोकमुत्तमम् । राधा कलावती देवी धन्या चाद्येनिसंभवा ॥
 गोलोकादागता गोप्यध्यायोनिंसंभवाश्च ताः । श्रुतिपत्न्यश्च ताः सर्वाः स्वशरीरेण नारद
 सर्वे त्यक्त्वा शरीराणि नश्वराणि सुनिश्चिनम् । गोलोके च ययौ राधा सार्धं गोकुलवासिनिः
 ददर्श विरजातीरं नानारत्नविभूषितम् । तदुत्तीर्ध्रं ययौ विप्र शतशृङ्गं च पर्वतम् ॥
 नामामग्निरागच्छीर्णं रासमण्डलमण्डितम् । ततो ययौ कियद्दूरं पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 सा ददर्शासपत्न्यमूर्ध्वं त्रिशतयोजनम् । शतयोजनविस्तीर्णं शास्त्राकोटिसमायुतम् ॥
 रक्तवर्णैः फलोद्वैश्च स्थूलैरपि विभूषितम् । गोपीक्रीटिसहस्रैश्च सार्धं वृन्दा मनोहरा ॥
 अनुव्रजं सादरं च सस्मिता सा समाययौ । अवल्लभ्य रयात्तूर्ध्वं राधां सा प्रणनाम च ॥
 रासेश्वरी तां संमाप्य प्रविशेश स्वमालयम् । रत्नसिंहासने रम्ये हीरहारसमन्विते ॥
 वृन्दा तां वसथाभास पादसेवनतत्परा । सप्तमिश्च सप्तोमिश्च सेविनां श्वेतचामरैः ॥
 आपयुर्गोपिकाः सर्वा द्रष्टुं तां परमेश्वरीम् । नन्दादिकं प्रकल्प्यैतद्वाचा वासं पृथक्पृथक्
 परमानन्दरूपा सा परमानन्दपूर्वकम् । स्ववेष्मनि महारम्ये प्रतस्थे गोपिका सह ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मस० उत्त० नारदना० अष्टाविं-

शत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२८ ॥

अथैकोनत्रिंशद्विंशततमोऽध्यायः ।

नारायण उवाच—

श्रीकृष्णो भगवांस्तत्र परिपूर्णतमः प्रभुः । दृष्ट्वा सलोक्यमोक्षं च सद्यो गोकुलवासिनाम्
उवाच पञ्चमिर्गोपैर्भाण्डीरे षट्मूलके । ददर्श गोकुलं सर्वं गोकुलं व्याकुलं तथा ॥ २ ॥
अरक्षकं च व्यस्तं च शून्यं वृन्दावनं वनम् । योगेनामृतवृष्ट्या च कृपया च कृपानिधिः
गोपीभिश्च तथा गोपैः परिपूर्णं चकार सः । तथा वृन्दावनं चैव सुरम्यं च मनोहरम् ॥
गोकुलस्याश्च गोपाश्च समाश्वासं चकार सः । उवाच मधुरं वाक्यं हितं नीतं च दुर्लभम्

श्रीभगवानुवाच—

हे गोपगण हे बन्धो सुखं तिष्ठ स्थिरो भव । रमणं प्रियया सार्धं सुरम्यं रासमण्डलम्
तावत्प्रभृति कृष्णस्य पुण्ये वृन्दावने वने । अधिष्ठानं च सततं यावच्चन्द्रादिकाकरौ ॥
तथा जगाम भाण्डीरं विधाता जगतामपि । स्वयं शेषश्च धर्मश्च मवान्वा च भवः स्वयम्
सूर्यश्चापि महेन्द्रश्च चन्द्रश्चापि हुताशनः । कुबेरो वरुणश्चैव पवनश्च यमस्तथा ॥९॥
ईशानश्चापि देवाश्च वसवोऽष्टौ तथैव च । सर्वे ग्रहाश्च रुद्राश्च मुनयो मनवस्तथा ॥
त्वारिताश्चाऽऽययुः सर्वे यत्राऽऽसौ भगवान्प्रभुः । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ तमुवाच विधिः स्वयम्

ब्रह्मोवाच—

परिपूर्णतम ब्रह्मस्वरूप नित्यविग्रह । उद्योतिःस्वरूप परम नमोऽस्तु प्रकृतेः पर ॥ १२ ॥
सुनिर्लिप्त निराकार साकार ध्यानहेतुना । स्वेच्छामय परं धाम परमात्मजमोऽस्तु ते ॥
सर्वकार्यस्वरूपेश कारणानां च कारण । ब्रह्मेशशेषदेवेश सर्वेश ते न० ॥ १४ ॥
सरस्वतीश पद्मेश पार्वतीश परात्पर । हे सावित्रीश राधेश रासेधर न० ॥ १५ ॥
सर्वेषामादिभूतस्त्वं सर्वः सर्वेश्वरस्तथा । सर्वपाता च संहर्ता स्रष्टिरूप न० ॥ १६ ॥
स्वस्पादपद्मरजसा घन्या पूता वसुधरा । शून्यरूपा त्वयि गते हे नाथ परमं पदम् ॥
भस्पञ्चविंशत्यविकं वर्षाणां शतकं गतम् । त्यक्त्वेना स्वपदं यासि रुदती विरहातुराम्

महादेव उवाच—

महादेव प्रार्थितस्त्वं च समागत्य वसुधराम् । ममारुहरणं कृन्वा प्रयासि स्वपदं विमो ॥
त्रैलोक्ये शयित्री घन्या सद्यः पूता पदाङ्किता । वयं च मुनयो बन्धाः साक्षाद्दृष्ट्वा पराम्बुजम्
ध्यानासाध्यो दुस्तराध्यो मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् । अस्माकर्मणि यक्ष्येशः सोऽधुना चाक्षुषो भुवि
वासुः सर्वनिवासश्च विश्वानि यस्य लोमसु । देवतस्य महाविष्णुर्वासुदेवो महीतले ॥

सुतिरं तपसा लब्धं मिद्वेन्द्राणां सुदुर्लभम् । यत्पादपद्ममनुलं चाक्षुषं सर्वजीविनाम् ॥

अनन्त उवाच—

त्वमनन्तो हि मगवन्नाहमेव कलाशकः । विश्वेकस्ये क्षुद्रकूर्मे मशकोऽहं गजे यथा ॥
असंख्यशेषाः कूर्माश्च ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः । असंख्यानि च विश्वानि तेषामीश स्वयं भवान्
अम्माकमोदशं नाथ सुदिनं क्व भविष्यति । स्वप्नादृष्टश्च यश्चेशः स दृष्टः सर्वजीविनाम् ॥
नाथ प्रयासि गोलोकं यत्ता कृत्वा वसुंधरात् । तामनया रुदन्ती च निमग्ना शोकसागरे ॥

देवा ऊचुः—

वेदास्तोतुं न शक्ता यं ब्रह्मेशानादयस्तथा । तमेव स्तवनं किं वा वयं कुर्मो नमोऽस्तु ते ॥
इत्येवमुक्त्वा देवास्ते प्रययुर्द्वारका पुरीम् । तत्रस्थं मगवन् च द्रष्टुं शीघ्रं मुदाऽन्विताः
अथ तेषां च गोपाला ययुर्गोलोकमुत्तमम् । प्रथिवीं कश्चिता मीता चलन्त सप्तमागराः ॥
हस्तश्रियं द्वारका च त्यक्त्वा च ब्रह्मशापतः । मूर्तिं कदम्बमूलस्था विवेश राविकेश्वरः ॥
ते सर्वे धैरकायुद्धे निपेतुर्गोदवास्तथा । चिनामारुह्य दैत्यश्च प्रययुः स्वामिमि सह ॥
अर्जुनः स्वपूरं गत्वा समुवाच युधिष्ठिरम् । राजा भ्रातृभिः सार्धं ययौ स्वर्गं च भार्यया
दृष्ट्वा कदम्बमूलस्थं तिष्ठन्त परमेश्वरम् । देवा ब्रह्मादयस्ते च प्रणेमुर्मक्तिपूर्वकम् ॥ १४ ॥
तुष्टुषुः परमात्मानं देवं जारायणं प्रभुम् । इयानं विशोरवपसं भूपिनं रत्नभूषणम् ॥ १५ ॥
बहिर्द्वाराशुकाधानं शोभिनं वनमालया । अतीव सुन्दरं शान्तं लक्ष्मीशान्तं मनोहरम् ॥
व्याघ्रालसंयुतं पादपद्म पद्मादिवन्धितम् । दृष्ट्वा ब्रह्मादिदेवास्तानमयं भस्मितं ददौ ॥
पृथिवीं तां समाधाय रुदतीं प्रेमविह्वलाम् । व्याघ्रं प्रस्थापयामास परं स्वपदमुत्तमम् ॥
बलस्य तेजः शेषे च विवेश परमाद्भुतम् । प्रद्युम्नस्य च कोमे वै वाऽनिरुद्धस्य ब्रह्मणि ॥
अयोनिर्सम्भवा देवी महालक्ष्मीश्च रविप्रणी । वैकुण्ठं प्रययौ सात्तात्पञ्चशरीरेण नारद ॥
सत्यमामा पृथिव्या च विवेश कमलालया । स्वयं नाम्बवनीं देवीं पार्वत्या विधमातरि ॥
या या दैत्यश्च दामा चाप्यंशन्ध्याश्च भूजले । तस्या तस्यां प्रवेतिशुक्ता एव च पृथक्पृथक्
साम्बस्य तेजः स्वन्दे च विवेश परमाद्भुतम् । कश्यपे वसुदेवश्चाप्यादेत्या देवकी तथा ॥
रविमणीमन्दिरं त्यक्त्वा ममस्ता द्वारका पुरीम् । स जग्राह ममुदश्च प्रफुल्लवदनेक्षणः ॥
एतणोद समागत्य तुष्टाव पुरुषोत्तमम् । ररोद तद्वियोगेन साश्रुनेत्रश्च विवृजः ॥ १६ ॥
गङ्गा सरस्वती यमुना तथा । गोदावरि र्वर्णरेखा कावेरी नर्पदा मुने ॥

शरावती बाहुदा च कृतमाला च पुण्यदा । समाययुश्च ताः सर्वाः प्रणमुः परमेश्वरम् ॥
उवाच जादवी देवी रुदती परमेश्वरम् । साधुनेत्राऽतिदीना सा विहङ्गरकातरा ॥४८॥

भागीरथ्युवाच—

हे नाथ रमणश्रेष्ठ यासि गोलोकमुत्तमम् । अस्माकं का गतिश्चात्र भविष्यति कलौ युगे ॥

श्रीभगवानुवाच—

कलेः पञ्चसहस्राणि वर्षाणि तिष्ठ भूगले । पापानि पापिनो यानि तुभ्यं दास्यन्ति क्षानतः
मन्मन्त्रोपासकापशोद्भस्मीभूतानि तत्सणात् । भविष्यन्ति दर्शनाच्च क्षानादेव हि जाह्नवि
हरेर्नानाणि यत्रैव पुराणानि भवन्ति हि । तत्र गत्वा सावधानमाभिः सार्वै च श्रोष्यसि ॥
पुराणश्रवणाच्चैव हरेर्नानाभूतकीर्तनात् । भस्मीभूतानि पापानि ब्रह्महत्यादिकानि च ॥५१॥
भस्मीभूतानि तान्येव वैष्णवालिङ्गनेन च । तृणानि शुष्ककाष्ठानि दहन्ति पावका यथा
तथाऽपि वैष्णवा लोके पापानि पापिनामपि । पृथिव्यां यानि तीर्थानि पुण्यान्वपि च जाह्नवि
मद्भक्ताना शरीरेषु सन्ति पूतेषु संततम् । मद्भक्तपादरजसा सद्यः पूता वसुवरा ॥५२॥
सद्यः पूतानि तीर्थानि सद्यः पूतं जगत्तथा । मन्मन्त्रोपासका विशा ये मद्गच्छिष्टमोजिनः ॥
मामेव नित्यं ध्यायन्ते ते मत्प्राणाधिकाः प्रियाः । तदुपस्पर्शमात्रेण पूतो वायुश्च पावकः ॥
कलेर्दशसहस्राणि मद्भक्ताः सन्ति भूतले । एकवर्णा भविष्यन्ति मद्भक्तेषु गतेषु च ॥५३॥
मद्भक्तशून्या पृथिवी कलिप्रस्ता भविष्यति । एतस्मिन्नन्तरे तत्र कृष्णदेहाद्विनिर्गतः ॥
चतुर्भुजश्च पुरुषः शतचन्द्रसमप्रभः । शङ्खसचक्रगदापद्मधरः श्रीवत्सलाम्बुजः ॥५४॥
सुन्दरं रथमारुह्य क्षीरोदं स जगाम ह । सिन्धुकन्या च प्रययौ स्वयं मूर्तिमती सती ॥
श्रीकृष्णमनसा जाता मर्त्यलक्ष्मीर्भनोहरा । श्वेतद्वीपं गते विष्णौ जगत्पालनकर्तरि ॥५५॥
शुद्धसत्त्वस्वरूपे च द्विभारूपो बभूव सः । दक्षिणांशश्च द्विभुजो गोपबालकरूपकः ॥
मनीमजलद्वयामः शोभितः पीतपाससा । श्रीवंशवदनः श्रीमान्सास्मितः पद्मलोचनः ॥
शतकोटीन्दुसौन्दर्यं शतकोटिम्बरप्रभाम् । दधानः परमानन्दः परिपूर्णतमः प्रभुः ॥५६॥
परं वाम परं ब्रह्मस्वरूपो निर्गुणः स्वयम् । परमात्मा च सर्वेषां भक्तानुग्रहविग्रहः ॥
नित्यदेहश्च भगवानीश्वरः प्रकृतेः परः । योगिनो यं वदन्त्येवं ज्योतीरूपं सनातनम् ॥
उद्योतिरभ्यन्तरे नित्यरूपं भक्ता विदन्ति यम् । वेदा वदन्ति सत्यं यं नित्यमाद्यं विचक्षणाः
यं वदन्ति सुराः सर्वे परं स्वेच्छामयं प्रभुम् । सिद्धेन्द्रा मुनयः सर्वे सर्वरूपं वदन्ति यम् ॥
यमनिर्वचनीयं च योगीन्द्रः शंक्तो वदेत् । स्वयं विधाता प्रयदेत्कारणानां च कारणम् ॥
क्षेपो वदेदनन्तं यं नन्वारूपमीश्वरम् । तर्कणामेव पण्णां च पट्टविधं रूपमीप्सितम् ॥

वैष्णवानामेकरूपं वेदानामेकमेव च । पुराणानामेकरूपं तस्मान्नवविधं स्मृतम् ॥ ७१ ॥
 न्यायो निर्वचनीयं च यं मतं शंकरो वदेत् । नित्यं वैशेषिकाश्चाऽऽद्यं तं वदन्ति विचक्षणाः ॥
 सांख्या वदन्ति तं देवं ज्योतिरूपं सनातनम् । मीमांसा सर्वरूपं च वेदान्तः सर्वकारणम् ॥
 पातञ्जलोऽप्यनन्तं च वेदाः सत्यस्वरूपकम् । स्वेच्छापथं पुराणं च भक्ताश्च नित्यविग्रहम् ॥
 सोऽयं गोलोकनाथश्च राघेशो नन्दनन्दनः । गोकुले गोपवेषश्च पुण्ये धृन्दावने वने ॥
 चतुर्भुजश्च वैकुण्ठे महालक्ष्मीपतिः स्वयम् । नारायणश्च भगवान्पञ्चाम मुक्तिकारणम् ॥
 सकृन्नारायणेत्युक्त्वा पुमान्कल्पयत्तत्रयम् । गङ्गादेस्तर्वतीर्षेषु स्नानो भवति नारद ॥
 सुनन्दनन्दकुमुदैः पार्षदैः परिषारितः । शङ्खचक्रगदापद्मधरः श्रीवत्सलान्छनः ॥ ८० ॥
 कौस्तुभेन मणान्द्रेण भूयितो वनमाश्रया । देवैः स्तुतश्च यानेन वैकुण्ठं स्वपदं ययौ ॥
 गते वैकुण्ठनाथे च राघेशश्च स्वयं प्रभुः । चकार वंशीशब्दं च त्रैलोक्यमोहन परम् ॥
 मूर्छां प्रापुर्देवगणा मुनयश्चापि नारद । अचेतना बभूवुश्च मायया पार्वतीं विना ॥ ८१ ॥
 उवाच पार्वतीदेवी भगवन्तं सनातनम् । विष्णुमाया भगवती सर्वरूपा सनातनी ॥ ८४ ॥
 परब्रह्मस्वरूपा या परमात्मस्वरूपिणी । सगुणा निर्गुणा सा च परा स्वेच्छापथी सती ॥

पार्वत्युवाच—

एकाऽहं राधिकारूपा गोलोके रासमण्डले । रामशून्यं च गोलोकं परिपूर्णं कुरु प्रेमा ॥
 गच्छ त्वं रथमारुह्य मुक्ताभाजिव्यभूषितम् । परिपूर्णतमाऽहं च तव वक्षःस्थलान्पिता ॥
 तवाऽऽज्ञया महालक्ष्मीरहं वैकुण्ठगामिनी । सरस्वती च तत्रैव वामे पार्श्वे हरेरपि ॥
 तवाहं मनसा जाता सिन्धुकन्या तवाऽऽज्ञया । सावित्री वेदमाताऽहं कलया विधिसंनिधौ ॥
 तेजःसु सर्वदेवानां पुरा सत्ये तवाऽऽज्ञया । अधिष्ठानं कृतं तत्र धृतं देवता शरीरकम् ॥
 शुभ्मादयश्च दैत्याश्च निहताश्चावलीलया । दुर्गं निहत्य दुर्गाऽहं त्रिपुरा त्रिपुरे वधे ॥
 निहत्य रक्तबीजं च रक्तबीजविनाशिनी । तवाऽऽज्ञया दक्षकन्या सती सत्यस्वरूपिणी ॥
 योगेन त्यक्त्वा देहं च शैलजाऽहं तवाऽऽज्ञया । त्वया दत्त्वा (त्वा)शंकराय गोलोके रासमण्डले ॥
 विष्णुमाक्तिरहं तेन विष्णुमाया च वैष्णवी । नारायणस्य मायाऽहं तेन नारादणी स्मृता ॥
 कृष्णप्राणाधिकाऽहं च प्राणाधिष्ठातृदेवता । महाविष्णोश्च वासोश्च जननी राधिका स्वयम् ॥
 तवाऽऽज्ञया पञ्चधाऽहं पञ्चप्रकृतिरूपिणी । कलाकलांशयाऽहं च देवपत्न्यो गृहे गृहे ॥
 शशिं गच्छ महामाग तत्राऽहं विहायुरा । गोपीभिः सहिता रासं भ्रमन्ती परितः सदा ॥
 पार्वतीवचनं श्रुत्वा महस्य रसिकेश्वरः । रत्नयानं समारुह्य ययौ गोलोकमुत्तमम् ॥

पार्वती बोधयामास स्वयं देवगणं तथा । मायानंशीरवाच्छन्नं विष्णुभाया सनातनी ॥
 कृत्वा ते हरिशब्दं च स्वगृहं विस्मयं ययुः । शिवेन सार्धं दुर्गा सा प्रवृष्टा स्वपुरं ययौ ॥
 अथ कृष्णं समाधानं राधा गोपीगणैः सह । अनुव्रजं ययौ दृष्ट्वा सर्वज्ञा प्राणवृद्धमम् ॥
 दृष्ट्वा सन्नीपमायान्तमवरुह्य रथात्सती । प्रणनाम जगन्नाथं शिरसा सखिमिः सह ॥१॥
 गोपा गोप्यश्च मुदिताः प्रफुल्लवदनेक्षणाः । दुन्दुभि वादयामासुरीश्वरामनोत्सुकाः ॥२॥
 पिरजां च समुत्तीर्य दृष्ट्वा राधां जगत्पतिः । अवरुह्य रथात्तूर्णं गृहीत्वा राधिकाकरम् ॥
 शतशृङ्गं च बभ्राम सुरभ्यं रासमण्डलम् । दृष्ट्वाऽक्षयवटं पुण्यं पुण्यं वृन्दावनं ययौ ॥
 तुलसीकाननं दृष्ट्वा प्रययौ मालतीवनम् । वामे कृत्वा कुन्दवनं माधवीकाननं तथा ॥
 चकार दाक्षिणे कृष्णश्चम्पकारण मीप्सितम् । चकार पश्चात्तूर्णं च चारुनन्दनकाननम् ॥
 ददर्श पुरतो रभ्यं राधिकाभवनं परम् । उवास राधया सार्धं रत्नसिंहासने परे ॥८॥
 सकर्पूरं च ताम्बूलं बुभुजे वासितं जलम् । सुप्त्वाप पुष्पतरुणे च सुगन्धिचन्दनार्चने ॥
 स रेमे रामया सार्धं निमग्नो रससागरे । इत्येवं कथितं सर्वं धर्मवत्काच यच्छ्रुत् ॥
 गोलोकारोहणं रभ्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ १११ ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० गोलोकारोहणं
 नामैकोनत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२९ ॥

अथ त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

नारद उवाच—

सर्वं श्रुतं महाभाग नावशेषममीप्सितम् । विमर्षं पुराणं च ब्रह्मवैवर्तमिष्टम् ॥१॥
 अधुना किं कारिष्यामि तन्मां ब्रूहि जगद्गुरो । आज्ञां कुरु तपस्यां च कर्तुं यामि हिमालयम्

नारायण उवाच—

उपवर्हणगन्धर्वः पञ्चाशत्कामिनीपतिः । जन्मातरे भवानासीदधुना ब्रह्मपुत्रकः ॥१॥
 तात्वेका च सती रम्या तपसा शंकरं परम् । आराध्य च वरं लेभे वाञ्छितं नारदं पतिम्
 सा च सृज्यवन्ध्या च स्वर्णपीथीसहोदरा । तां विवाहं कुरुष्वेति शंकराज्ञा कथं वृथा
 सुन्दरी सुन्दरीष्वेव वीमला कमलाकलाम् । पतिव्रता महाभागा रम्या सुप्रियवादिनीम् ॥
 कामुकी कमनीया च शश्वत्सुस्थिरयावनाम् । विधात्रा लिखितं कर्म प्राक्तनं केन वार्यते ॥
 नामुक्तं क्षीयते कर्म कल्पवृक्षादिशतैरपि । अवश्यमेव मोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥

सूते उवाच—

नारायणवचः श्रुत्वा हृदयेन विदूयता । प्रणम्य प्रययौ शीघ्रं नारदः भृङ्गयालयम् ॥ १० ॥

शौनक उवाच—

अहो सूत महाभाग श्रुतं किं परमाद्भुतम् । किमप्यै रहस्यं च सरसं च पुरातनम् ॥
अपुना श्रोतुमिच्छामि विवाहं नारदस्य च । अतीन्द्रियस्य च मुनेर्ब्रह्मपुत्रस्य सांप्रतम् ॥

सूत उवाच—

नारदो मू(ग)ढरूपश्च दृष्ट्वा सृजयकन्यकाम् । तपस्विनीं महाभागां विष्णुव्रतपरायणाम् ॥
ययौ ब्रह्मसर्मा रम्यां सर्वदेवैः समावृताम् । प्रणम्य पितरं शान्तः सर्वं तत्त्वमुवाच तम्
ब्रह्मा प्रहृष्टदन्तः श्रुत्वा वार्ता शुभावहाम् ॥ तपस्विनं च पुत्रं च संप्राप्य जगतां पतिः ॥
रत्ननिर्माणयन्तेन सार्धं देवैः शुभे क्षणे । पुत्रं कृत्वा च पुरतो ययौ सृजयमन्दिरम् ॥ ११ ॥
तच्छ्रुत्वा सृजयो राजा रत्नभूषणमूषिताम् । गृहीत्वा कन्यकां रम्यां नारदाय ददौ मुता
सर्वस्यं वक्षिणां दत्त्वा मणिमुक्तादिकं तथा । पुटाञ्जलियुतो भूत्वा परीहारं चकार सः ॥
कन्यां समर्प्य ब्रह्मणं राजा च योगिनां वैरः । रुरोद भृशमुच्चैश्च वस्ते वत्स इतीरितम्
कं यासि त्यक्त्वा मेद्रेहं शून्यं कमललोचने । अहं यामि वनं घोरं स्वां त्यक्त्वा जीवितो मृतः
प्रणम्य पितरं कन्या रुदन्तं मातरं तथा । रुदतीं तां रुदन्ती साऽप्यारोह रथं विधेः ॥
गृहीत्वा च सभार्यं च पुत्रं घाता मुदाऽन्वितः । प्रययौ ब्रह्मलोकं च देवैर्मुनिभिः सह ॥
ब्राह्मणान्मोजयामास साङ्गे मङ्गलकर्मणि । देवानपि च सिद्धांश्च वादयामास दुर्बुधम् ॥
नारदस्तु मुनिश्रेष्ठो बोधितः पूर्वकर्मणा । याय यत्प्राक्तनं विप्र दुर्लब्धं केन वार्यते ॥
सुरम्पे पुण्यतले च सुगन्धिचन्दमाचिते । ॥ रेमे रामया सार्धं बुबुधे न दिवानिशम्
इयं कृत्वा विवाहं च विरतो मुनिसत्तमः । उवाच ब्रह्मलोकेषु वदन्ते मतोहरे ॥ १२ ॥
तत्राऽऽजगाम नम्रश्च शृङ्खलन्ब्रह्मतेजसा । सनत्कुमारो भगवान्तासाच बालको यथा ॥
रुष्टेः पूर्वश्च वयसा यथैव पञ्चहायनः । अचूढोऽनुपनीतश्च वेदसंख्याविहीनरुः ॥ १३ ॥
कृष्णोऽपि मन्त्रं जपन् यस्य नारायणो गुरुः । अनन्तकालकृत्स्नं च भ्रातृमिश्र त्रिभिः सह
दैव्यवानामग्रणीशो ज्ञानिनां च गुरोर्गुरुः । आराद्ध्वा नारदस्तं भ्रातरं च सनां वरम्
सहसा शिरसा भूषां दण्डवत्प्रणनाम तम् । उवाच नारदं बालः प्रहस्य परमार्थकम् ॥

सनत्कुमार उवाच—

अये भ्रातः किं करोषि कुशलं युवतीपतेः । स्त्रीपुंसोर्वधे मेम नित्यं तन्नित्यनूतनम् ॥

अर्गलं ज्ञानमार्गस्य भक्तिद्वारकपाटकम् । मोक्षमार्गव्यवहितं चिरं बन्धनकारणम् ॥३२॥
 गर्भवासस्य वीजं च परं नरककारणम् । पीयूषबुद्ध्या गरलं मुहुक्ते पापी नराधमः ॥
 परं नारायणं त्यक्त्वा यस्याऽऽस्ते विषये मनः । स वञ्चितो मायया चामृतं त्यक्त्वा विषं भजेत्
 सर्वेषां कर्मभोगोऽस्ति कर्मिणामीश्वरं विना । वयं विधातुः पुत्राश्च सा बुद्धिरिति देहिनाम्
 यदि ते नास्ति भोगश्च कथं गन्धर्वजन्म च । कथं दासीसुतस्त्वं च मुक्तश्च भक्तसङ्गतः
 निर्गच्छ तपसे भ्रातस्त्यज मयामयी प्रियाम् । सुपुण्ये भारते वर्षे तपसा मम माघवम् ॥
 स्थिते नारायणे स्मेशे परे स्वपददातारि । विषयी विषयान्वधश्च वञ्चितो मायया ध्रुवम् ॥
 गृहाण मम मन्त्रं च कृष्ण इत्यक्षरद्वयम् । सर्वेषामेव मन्त्राणां सारात्सारं परात्परम् ॥
 सर्वेषु च पुराणेषु वेदेषु च चतुर्षु च । धर्मशास्त्रेषु तन्त्रेषु नास्त्येवास्मात्परो मनुः ॥३९॥
 नारायणेन दत्तो मे पुष्करे सूर्यपर्वणि । अतंस्यकल्पं जप्त्वाऽहं भ्रूयामि सर्वश्रुतः ॥
 इत्युक्त्वा स्नापयित्वा तं ददौ तस्मै परं मनुम् । दिवानिशं स जपति पूतया मणिमालया
 तस्मै शुभाशिपं दत्त्वा मन्त्रं च वैष्णवाम्बुजी । गोलोकं प्रययौ द्रष्टुं भगवन्तं सनातनम्
 नारदस्तु मनुं प्राप्य सर्वसिद्धिपदं वरम् । श्रीकृष्णे निश्चलां भक्तिः पूर्वकर्मनिवृत्तनीम् ॥
 त्यक्त्वा मायामयीं भार्यां भारतं तपसे ययौ । कृतमालानदीतीरे ददर्श शंकरं परम् ॥
 दृष्ट्वा च सहसा मूर्ध्ना प्रणनाम शिवं मुनिः । तमुवाच, जगन्नाथो भक्तं च भक्तवत्सलः ॥

महादेव उवाच—

अहो नारद दृष्ट्वा त्वा प्रसन्नोऽहं स्वतेजसा । भक्तानां दर्शनं यत्र सुदिनं तच्छरीरिणाम् ।
 अयं हि परमो लाभो देहिना भक्तमममः । स ज्ञातः सर्वतीर्थेषु यो ददर्श च वैष्णवम् ॥
 अपि प्राप्नो महामन्त्रः सर्वतन्त्रसुदुर्लभः । मया दत्तो गणेशाय स्कन्दाय स्वात्मजाय च
 मह्यं दत्तश्च कृष्णेन गोलोके रासमण्डले । ब्रह्मणे चापि धर्माय धर्मो नारायणाय च ॥
 ब्रह्मा सनत्कुमाराय तुभ्यं दत्तश्च तेन वै । मन्त्रग्रहणमात्रेण जनो नारायणो भवेत् ॥
 विचारणं च नास्त्यत्र कालाकलं शुभाशुभम् । पञ्चलक्षजपेनैव पुरश्चरणमस्य च ॥५१॥
 ध्यानं च सामवेदोक्तं तेन ध्यायेच्च वैष्णवः । ध्यानं च पापदहनं कर्ममूलनिवृत्तनम् ॥
 कृष्णं नवधनश्यामं किशोरं पतिवाससम् । शतकोटीन्दुसौन्दर्यं दधानमतुलं परम् ॥
 भूपितं भूषणैस्तैरमूल्यरत्ननिर्मितैः । चन्द्रनोक्षितसर्वाङ्गं कौस्तुभेन विरानजितम् ॥
 मयूरपिच्छचूर्णं च मालतीमाल्यमण्डितम् । ईशद्वारास्यप्रसन्नास्यं नित्योपास्यं शिवादिभिः
 ध्यानासाध्यं दुराराध्यं निर्गुणं प्रकृतेः परम् । सर्वेषां परमात्मानं भक्तानुग्रहप्रियम् ॥

वेदानिर्वचनीयं तं वरं सर्वेश्वरं यजे । ध्यानेनानेन तं ध्यात्वा भगवन्तं सनातनम् ॥५७॥
मन तं परमानन्दं सत्यं नित्यं परात्परम् । इत्युक्त्वा स्वपदं शम्भुर्नगाय परमेश्वरः ॥
तं प्रणम्य जगन्नाथं नारदस्तपसे ययौ । नारदः श्रीहरिं स्मृत्वा योगात्त्यक्त्वा कलेवरम्
गिलीनः पादपद्मे च पाद(पद्मा)रक्षार्चिते हरेः ॥ ६० ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० नारदविवाहादि-
प्रकरणं नाम त्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३० ॥

अथैकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

शौनक उवाच—

अत्यपूर्वमुपाख्यानं श्रुतं परममद्भुतम् । सुगोप्यं च सुगोप्यं च रम्यं रम्यं नवं नतम् ॥
किमनिर्वचनीयं च कमनीयं मनोहरम् । सुदुर्लभा कथा प्रोक्ता पुराणेषु पुरातनी ॥१॥
एवंभूतं च सुदिनं कदाऽस्माकं भविष्यति । तज्जन्म सफलं धन्यं यत्र वैष्णवसंगमः ॥३॥
गर्भवातोच्छेदनं च कर्ममूलनिकृन्तनम् । हरिदास्यप्रदं शुद्धं मर्त्तानां भक्तिवर्धनम् ॥४॥
असाधुसङ्गदुर्बुद्धिपाणेन्मूलनकारणम् । गणेशजन्मोपाख्यानं पुराणेषु सुदुर्लभम् ॥ ५ ॥
शुद्धसीराधिकारुख्यानं किमपूर्वं श्रुतं परम् । अन्त्ययद्यद्वोपनीयं व्यक्तमव्यक्तमीप्सितम् ॥
सर्वं श्रुतं महाभाग परिपूर्णं मनोहरम् । अधुना श्रोतुमिच्छामि बहूनेरुत्पत्तिमीप्सिताम् ॥
स्वर्णस्य च महाभाग तन्मे व्याख्यातुमर्हसि ॥ ७ ॥

सुत उवाच—

सामग्रीकरणं सृष्टेर्नलमेव हुनाशनः । तथैव प्रकृतिर्नित्या महानेव तथैव च ॥ ८ ॥
यथा दिशो महाकाशो यथैव सृष्टिगोचरम् । प्रकृतेर्महन्श्च स्याद्यथाऽहंकार एव च ॥
यथैव शब्दस्तन्मात्रं तथैव च हुताशनः । तथाप्रपि तत्समुत्पत्तिं कथयामि निशामय ॥
एकदा सृष्टिकाले च ब्रह्मानन्महेश्वराः । श्वेतद्वीपं ययुः सर्वे द्रष्टुं विष्णुं जगत्पनिम् ॥
परस्परं च संयायां कृत्वा सिंहासनेषु च । ऊषुः सर्वे समामध्ये मुरम्ये पुरतो विभोः ॥
विष्णुगाम्रोद्धवास्तत्र कामिन्यः कमलाकलाः । तत्र नृत्यन्तिगायन्ति विष्णुगायाश्च ॥
सुस्तरम् ॥ १३ ॥

तासां च कठिनां श्रोणिं कठिनं स्तनमण्डलम् । सस्मितं मुखपद्मं च दृष्ट्वा यद्वा मुक्तामुक्तः

मनोनिवारणं कर्तुं न शशाक पितामहः । वीर्यं पपात चच्छाद लज्जया वाससा त्रिभुः
तद्वीर्यं वस्त्रसहितं प्रतप्तं कामतापतः । क्षीरोदे प्रेरयामास संगीते विरते द्विज ॥ १६ ॥
जलादुत्थाय पुरुषं प्रज्जलन्म्रह्मतेजसा । उवाच ब्रह्मणः क्रोडे लज्जितस्य न संसदि ॥
एतस्मिन्नन्तरे रुष्टो जलादुत्थाय सत्वरः । प्रणम्य वरुणो देवान्बालं नेतुं समुद्यतः ॥
बालो दधार ब्रह्माणं बाहुभ्यां च भयाद्बुधन् । किञ्चिन्नोवाच जगतां विधाता लज्जया द्विज
बालकस्य करे धृत्वा चकारऽऽकर्षणं रुषा । वरुणश्च समामध्ये तं विशेप प्रजापतिः ॥
पपात दूरतो देवो वरुणो दुर्बलस्ततः । मूर्छां संप्राप मृतवत्कोपदृष्ट्या विधेरहो ॥ २१ ॥
चेतनं कारयामासामृतदृष्ट्या च शंकरः । संप्राप्य चेतनं तत्र तमुवाच जलेश्वरः ॥ २२ ॥

वरुण उवाच—

बालो जले समुद्धूतो मम पुत्रोऽयमीप्सितः । अहं गृहीत्वा यास्यामि ब्रह्मा मां ताडये-
त्कथम् ॥ २३ ॥

ब्रह्मोवाच—

बालकः शरणापन्नो मयि विष्णो महेश्वर । कथं दास्यामि भीतं च रुदन्तं शरणागतम् ॥
शरणागतदीनार्तिं यो न रसेदपण्डितः । पच्यते निरये तावद्यावच्चन्द्रनिवाकरी ॥ २५ ॥
उभयोर्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य मधुसूदन । उवाच तत्र सर्वज्ञः सर्वेशश्च यथोचितम् ॥ २६ ॥

श्रीभगवानुवाच—

दृष्ट्वा तु कामिनीश्रोणिं वीर्यं घातुः पपात तत् । लज्जया प्रेरयामास क्षीरोदे निर्मले जले
सतो बभूव बालश्च धर्मतो विधिपुत्रकः क्षेत्रज्ञश्च सुतः शास्त्रे वरुणस्यापि गौणतः ॥

महादेव उवाच—

यो विद्यायोनितत्तवधो वेदेषु च निरूपितः । शिष्ये पुत्रे च समता चेति वेदविदो विदुः ॥
मन्त्रं ददातु वरुणो विद्या च बालकाय च । पुत्रो विधातुर्वह्निश्च शिष्यश्च वरुणस्य च ॥
विष्णुर्ददातु बालाय दाहिका शक्तिमुज्ज्वलाम् । सर्वदग्धो हुताशश्च निर्वाणो वरुणेन च
विष्णुश्च दाहिका शक्तिं ददौ तस्मै शिताक्षया । मन्त्रं विधां च वरुणो रत्नमालां मनोहराम्
क्रोडे कृत्वा च तं बालं चुचुम्ब मागया सुरः । ब्रह्मणे च ददौ साक्षाद्विष्णुशंकरयोरपि ॥
प्रणम्य विष्णुं ब्रह्मा च ययो शंभुः स्वमन्दिरम् । आन्युत्पत्तिश्च कथिता स्वर्गोत्पत्तिं निशामय
एवदा सर्वदेवाश्च समुपुः स्वर्गसंसदि । तत्र कृत्वा च नृत्यं च गायन्त्यप्सरसां गणाः ॥
विद्योत्पत्तिं रत्नां मुद्राणि सक्तामो वह्निरेव च । पपात वीर्यं चच्छाद लज्जया वाससा तथा
उत्तप्यो स्वर्गपुञ्जश्च वरुणं शिष्यवा ज्येष्ठप्रमः । क्षणेन वर्षयामास स मुनेरुर्वभूव ह ॥

हिरण्यरेतसं वह्निं प्रवदन्ति मनीषिणः । इति ते कथितं सर्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीब्रह्म० महा० श्रीकृष्णजन्मख० उत्त० नारदना० बहिनसुवर्णोत्पत्ति-
नामैकत्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः १३१ ॥

अथ द्वात्रिंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

धीनक उवाच—

श्रुतं सर्वं नावशेषं चर्मेष्ट ब्राह्मणं च माम् । कथयस्व महाभाग पुराणं पुनरेव हि ॥ १ ॥
एवंविधं पुराणं च जन्मनेव न हि श्रुतम् । न दृष्टं न श्रुतं नात ता(त्वा)दृशं वाचकं तथा ॥

सूत उवाच—

श्रूयतां भो महामाग सावधानं च संयतम् । अध्यायश्रवणेनैव पुराणफलमालभेत् ॥ ३ ॥
ब्रह्मखण्डं च कथितं परं ब्रह्मनिरूपणम् । तदनिर्वचनीयं च येषामपि यथागमम् ॥ ४ ॥
साकारं च निराकारं सगुणं निर्गुणं पृथक् । येषामपि यथा शक्तिः तथैव ध्यानमेव च ॥
गोष्ठोक्तोद्बर्णनं च क्रमेण च पृथक्पृथक् । तत्रोक्तोपाख्यानं यद्यप्राप्तं किञ्चिद्विद्वि ॥
जातीनां निर्णयश्चैव संकराणां तथैव च । यद्यद्विशिष्टोपाख्यानं तत्तत्प्रश्नानुरोधतः ॥
राधाभाषयोः कृष्णो महाविष्णोः समुद्रवः । निरूपणं च विधेया समासेन द्विजोत्तम ॥
ब्रह्मनारदयोश्चैव संवादः परमार्थतः । विवेको नारदस्यैव मुनिर्द्वन्द्वस्य तथैव च ॥ ९ ॥
आज्ञया ब्रह्मणश्चैव नरनारायणाश्रमम् । गगनं न रदस्यैव तेन सार्धं च दर्शनम् ॥
तयोः संभाषणं चैव नारदाद्य(य)निवेदनम् । तत्र देव ब्रह्मखण्डं क्रमेणोक्तं द्विजोत्तम ॥
श्रूयतां प्रकृतेः खण्डं सुखसण्डपमं मुने । प्रकृतेर्लक्षणं प्रोक्तं प्रकृतीनां च वर्णनम् ॥
उपाख्यानं च तासां च वर्णनं पुनरादिकम् । लक्ष्मीः सरस्वती दुर्गा मातृश्री राधिका तथा
एतासां चरितं चैवमग्यामा च पृथक्पृथक् । उपाख्यानं महाप्रह्लादः परस्परव्याख्यानमेव च
अपूर्वं राधिकारूपानं मातृव्याख्यातयैव च । संवादो यमनातिक्रियोः सत्त्वगुणविज्ञानकम्
बुण्डानां वर्णनं प्रोक्तं तेषां च लक्षणं तथा । जीविवर्माविपाकश्च भोगनिर्णय एव च ॥
अपूर्वं राधिकारूपानं पुराणेषु सुगोप्यकम् । सुयज्ञस्य नृपेन्द्रस्य चरितं परब्राह्मणम् ॥
प्रोक्तं तुलस्यारूपानं परमाद्भुतमेव च । महायुद्धं च संवादे महेशशब्दस्तच्छ्रवणम् ॥ १८ ॥
तुलसीकृष्णसंवादयोः संयोग एव च । निधनं शङ्खचूडस्य श्रीद्वारः शापमोक्षणम् ॥

पदप्राप्तिः सुराणां च विपदा खण्डनं तथा । जीविना मोक्षनीजं च गङ्गोपाख्यानभीष्टितम् ॥
 तथैव मनसाख्यानं परं हर्षविवर्धनम् । स्वाहास्वधाख्यानमेवमन्वासा च निरूपणम् ॥
 यद्यस्मात्सक्तिकाख्यानं वक्तुः प्रश्नानुरोधतः । प्रोक्तं तत्प्रकृतेः खण्डं खण्डं गणपते, शृणु ॥
 अतीव मधुरं रम्यं स्वादु स्वादु पदे पदे । सुगोप्यं तत्पुराणेषु रम्यं रम्यं नवं नवम् ॥
 सुदुर्लभमुपाख्यानं श्रोतृप्रीतिकरं परम् । प्रोक्ता क्रीडा च परमा पार्वतीपरमेशयोः ॥२४॥
 स्कन्दोत्पत्तिः प्रथमतः क्रीडाभङ्गस्तयोस्तथा । पार्वतीतोषणं चैवमभिमानविमोक्षणम् ॥
 पुण्यकं च व्रत विष्णोर्देव्याश्चरितमुत्तमम् । वरदानं हरेरेव सुव्रता पार्वती प्रति ॥२५॥
 हरेश्च दर्शनं चैव ब्राह्मणातिथिरूपिणः । आविर्भावो गणेशस्य कृपया शिवमन्दिरे ॥
 दर्शनं पुत्रववत्रस्य पार्वतीपरमेशयोः । परमानन्दरूपं च शिवगेहे महोत्सवम् ॥२८॥
 देवाद्या ददृशुः सर्वे बालं नित्यमजं विभुम् । सत्यस्वरूपं परमं परब्रह्मस्वरूपिणम् ॥
 सर्वविघ्नहरं शान्तं दातारं सर्वसंपदाम् । तपसा जपयज्ञाना व्रताना फलदं विभुम् ॥
 अतीव कमनीयं च रमणीयं च योषिताम् । प्राणाधिकं प्रियतमं पार्वतीपरमेशयोः ॥३१॥
 परमात्मस्वरूपं च भगवन्तं सनातनम् । सर्वेश सर्वविजं च साक्षात्परायणात्मकम् ॥
 पददर्शनाय स्तवनात्म्यमात्पूजनात्तथा । ध्यानासाध्यं दुराराध्यं जन्मकोट्यघनाशनम् ॥
 कार्तिकोद्धरणं प्रोक्तं तस्याभिषेक एव च । गणेशपूजनं चैव सर्वत्रैवाविनाशनम् ॥
 जमदग्नेश्च सुखं च कार्तिकीर्थाज्जनेन च । सुरमहिरणं चैव निधनं च मुनेस्तथा ॥३५॥
 पाप्मनतारेणुकायाश्चिन्तारोहणमेव च । प्रतिज्ञानं भृगोश्चैव दारुणं च सुदारुणम् ॥३९॥
 निःस्पृहकरणं चैवमेकविंशतिकं द्विज । संशयो ज्ञानलाभश्च गणेशपूज्यरामयोः ॥४०॥
 तयोर्मुखं दारुणं च हेरम्बदन्तभञ्जनम् । दुर्गायाश्च विद्यायश्चाभिदातो मार्गवं प्रति ॥
 स्मरणे पञ्चरामस्याप्यविर्भावो हरेरपि । पार्वती बोधनाय नमः नारायण ॥ ४१ ॥
 वर्णनं शिष्योक्तं च परमाध्ययमाप्तिरुक्तम् । पञ्चमं पञ्चरामाय महत्तु शंकरेण च ॥४०॥

कर्मोपयोगीरोगाणी मर्दनं च रसायनम् । श्रीकृष्णचरणाम्भोजप्राप्तिषोपानकारणम् ॥
 श्रीदामराधाकलहवर्णनं दारुणं द्विज । तयोः शापप्रकरणे ततस्तेषां त्रिसर्जनम् ॥४८॥
 ब्रह्मणा प्रार्थितस्यैव हरेर्जन्म महीतये प्रोक्तं च जन्मखण्डे च परमाद्भुतमेव च ॥४९॥
 अविर्भावो हरेरेव वसुदेवस्य मन्दिरे । कंसामुरमयेनैव गोकुले गमनं हरेः ॥ ५० ॥
 वृषमानसुता राधा श्रीदाम्नः शापहेतुना । बालक्रीडावर्णनं च गोकुले परमात्मनः ॥
 दैत्यादिनिघनं चैव कीर्तितं हरिणा तथा । गर्गस्याऽऽगमनं प्रोक्तं शुभजनपाशनं हरेः ॥
 निघनं पूतनायाश्च सद्यः शकटमञ्जनम् । श्रीकृष्णबन्धवमोक्षं च यमलज्जुनमञ्जनम् ॥
 प्रैलोक्यदर्शनं वधत्रे गोवर्त्तसाधारणं तथा । कृष्ण गोवत्सनिर्माणं ब्रह्मणः स्तवनं हरेः ॥
 सहसा गोकुलं त्यक्त्वा पुण्यं वृन्दावनं वनम् । मयाज्जगाम नन्दश्च सार्धं च नन्दनेन च ॥
 वृन्दावनस्य निर्माणं प्रोक्तं च परमाद्भुतम् । सार्धं च बालकैः सार्धं च संस्कीडनं हरेः ॥
 सद्यं ब्राह्मणीनां च भोजनं कथितं हरेः । वरदानं च तासां वै प्राक्तनेन निरूपणम् ॥
 कृतूनां वर्णनं चैव वस्त्रापहरणं तथा । वरदानं च गोपीनां कृष्णेनैव कृतं द्विज ॥
 वाल्यापभीषतं प्रोक्तं श्रीदुर्गापूजनं तथा । पार्वत्या च वगे दत्तो गोपीभ्यो यमुनानटे ॥
 तादृशां भक्षणं प्रोक्तं द्रुपद्यागविमर्दनम् । राधया सह कृष्णस्य विरहो मेलनं तथा ॥
 गोपीक्रीडा च संप्रोक्ता कृष्णक्रीडे च राधिका । छाया रावणगोहे च संभोक्ता मायया हरेः
 शृङ्गारं षोडशविधं कृष्ण तु रासपण्डले । अन्तर्धानं हरेरेव राधया सह कानने ॥
 गलयागमनं चैव तथा सार्धं द्विजोत्तम । राधागायवयोश्चैव संवादस्तत्र निर्मने ॥५३॥
 वैवस्वमपि गोपीनां प्रोक्तं नानाविधं मुने । पुनरागमनं चैव पुण्यं वृन्दावनं वनम् ॥
 श्रीकृष्णदर्शनं चैव गोपीनां हर्षवर्चनम् । नानाप्रकारक्रीडा च प्रोक्ता तस्य जले स्थले ॥
 गोपीनामपि सौभाग्यं राधायाश्च विशेषतः । प्रोक्तं व्यासेन सौन्दर्यं रम्यं रम्यं नवं नवम् ॥
 नमःस्थितानां देवानां दर्शनं प्रोक्तमेव च । मनसः स्खलनं चैव देवीनां रासपण्डले ॥
 अंशेन छेभिरे जन्म देहश्चोचमिदं द्विज । अक्रूरभगमनं चैव गोपीनां च विद्यावनम् ॥
 प्रोक्तं सर्वं क्रमेणैव च क्रूरमर्सनं तथा । मथुरभगमनं दिव्योः शोकं गोकुलवासिनाम् ॥
 राधिकविवाहस्य लज्जालं प्रोक्तं यथोचितम् । दमृतीदर्शनं चैवमक्रूरं यमुनानटे ॥७०॥
 मथुरावेशनं प्रोक्तं निघनं रजकस्य च । कुटजया सह संभोगभरस्या मोक्षमेव च ॥
 प्रसादनं कुविन्दस्य मालाकारस्य मोक्षणम् । दन्वयो मञ्जनं शंकोर्हृदिनो निघनं तथा ॥
 सभाप्रवेशनं प्रोक्तं नानारूपप्रदर्शनम् । कंसस्य निघनं प्रोक्तं रत्नचूनां विद्यावनम् ॥

शौनक उवाच—

अधुना श्रोतुमिच्छामि पुराणानां च लक्षणम् । संख्यानमपि तेषां च फलमस्यैव पुत्रक ।

सूत उवाच—

विस्तराणि पुराणानि चेतिहासश्च शौनक । संहितां पञ्चरात्राणि कथयामि यथागतम् ॥
सर्गश्च प्रतिर्सर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं विप्र पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥
एतदुपपुराणानां लक्षणं च विदुर्बुधाः । महतां च पुराणानां लक्षणं कथयामि ते ॥
ऋषिश्चापि विरूढिश्च स्थितिस्तेषां च पाठनम् । कर्मणा वासना वार्ता मनूनां चाक्रमेण च ॥
वर्षेण प्रलयात् च योत्सवश्च निरूपणम् । उत्कर्षेण हरेरेव वेदानां च पृथक्पृथक् ॥
दशार्धकं लक्षणं च महतां परिकीर्तितम् । संख्यानं च पुराणानां निमेष कथयामि ते ॥
परं ब्रह्मपुराणं च सहस्राणां दशैव तु । पञ्चोत्पत्तिसाहस्रं पाद्यमेव प्रकीर्तितम् ॥ ११ ॥
त्रयोविंशतिसाहस्रं दैव्यं च विदुर्बुधाः । चतुर्विंशतिसाहस्रं शैवं चैव निरूपितम् ॥
प्रणोष्टादशसाहस्रं श्रीमद्भागवतं विदुः । पञ्चविंशतिसाहस्रं नारदीयं प्रकीर्तितम् ॥
मार्कण्डेयं नवसाहस्रं पुराणं पण्डिता विदुः । चतुःशताधिकं पञ्चदशसाहस्रमेव च ॥
परमप्रपुराणं च रुचिरं परिकीर्तितम् । चतुर्दशसहस्राणि परं पञ्चशताधिकम् ॥ १९ ॥
पुराणप्रवरं चैव महिष्यं परिकीर्तितम् । अष्टादशसहस्रं च ब्रह्मवैवर्तमीदृशितम् ॥ १६ ॥
सर्वेषां च पुराणानां सारमेव विदुर्बुधाः । एकादशसहस्रं तु परं लिङ्गपुराणकम् ॥ १७ ॥
चतुर्विंशतिसाहस्रं वाराहं परिकीर्तितम् । एकाशीतिमहस्रं च परमेव शताधिकम् ॥
परं स्कन्दपुराणं च सद्भिरेवं निरूपितम् । वामने दशसाहस्रं कीर्त्तय सप्तदशैव तु ॥
भारुष्यं चतुर्दश प्रोक्तं पुराणं पण्डितैस्तथा । ऊर्ध्वविंशतिसाहस्रं गारुडं परिकीर्तितम् ॥
परं द्वादशसाहस्रं ब्रह्माण्डं परिकीर्तितम् । एवं पुराणसंख्यानं चटुर्लक्षमुदाहृतम् ॥ २१ ॥
अष्टादशपुराणानामेवेष विदुर्बुधाः । एवं चोपपुराणानामष्टादश प्रकीर्तिता ॥ २२ ॥
इतिहासो नारदं च वाल्मीकिं काव्यमेव च । पञ्चकं पञ्चरात्राणां कृष्णमाहात्म्यपूर्वकम्
वासिष्ठं नारदीयं च काशिलं गौतमीयकम् । परं सनत्कुमारीयं पञ्चरात्रं च पञ्चकम् ॥
पञ्चकं संहितानां च कृष्णमक्तिसमन्वितम् । ब्रह्मणश्च शिवस्यापि द्वादशैव तथैव च
गौतमस्य कुमारस्य संहिताः परिकीर्तिताः । इति ते कथितं सर्वं क्रमेण च पृथक्पृथक्
अमयेवं विपुलं शास्त्रं ममापि च यथागमम् । उवाचेदं पुराणं च गोलोके रासमण्डले

संवारं तस्य विधिवद्वाजसं दपितुरतंथा । विलापनं च नन्दस्य स्तवनं परमाद्भुतम् ॥
 प्रोक्तरतयोश्च संवादो निर्जने तात्पुत्रयोः । परमाध्यात्मिकं ज्ञानं नन्दाय च ददौ विभुः ॥
 मुनीनां गमनं चैव दन्योपास्यानमेव च । कथितं च कुमारेण प्रोक्तमेव सुदुर्लभम् ॥
 उद्धवागमनं प्रोक्तं राधास्थानं च निर्जनम् । ज्ञानं तयोश्च संवादे प्रोक्तमेव शुभावहम्
 दृष्ट्वापसीतं वृष्णस्य विद्यादानं गुरोर्गृहे । मृतपुत्रप्रदानं च प्रोक्तं तद्गुरवे पुरा ॥
 जरासंधाय दहनं निघनं दधनस्य च । द्वारकायाश्च निर्माणं विश्वकारोद्यमं तथा ॥
 द्वारकावेशनं प्रोक्तमुग्रसेन विलापनम् । रविमणीहरणं चैव नृपाणां दहनं तथा ॥८०॥
 सर्वासां नास्तिनिर्जातं च प्रोक्तमुद्गाहनं तथा । मायावतीमोक्षणं च निघनं शम्बरस्य च ॥
 धर्मपुत्रराजसूये शिशुपालस्य मोक्षणम् । दन्तवक्त्रस्य च मुनेः शाल्वस्य निघनं तथा ॥
 मणेश्च हरणं चैव पारिजातस्य स्वर्गतः । कुरुपाण्डवयुद्धे च भुवश्च भारमोक्षणम् ॥
 उपाया हरणं प्रोक्तं बाणस्य भुजवृन्तनम् । बलेश्च स्तवनं प्रोक्तमनिरुद्धस्य विक्रमः ॥
 राषासशोदासंवादः प्रोक्तः परमदुर्लभः । मोक्षणं च शृगालस्य प्रोक्तं च परमाद्भुतम् ॥
 तीर्थयात्राप्रसङ्गेन गणेशपूजनं तथा । दर्शनं राधिकासार्धं कृष्णस्य परमात्मनः ॥८१॥
 राषास्य दर्शनं देव्या राषातेजःप्रकाशनम् । राधया रमणं तर्पितं भ्रमणं रहसि स्मृतम् ॥
 निघनं मृदुवंशानां दलशोषेन शौनक । मोक्षणं पाण्डवानां च स्वपदे गमनं हरेः ॥
 विवाहो नारादैवोत्पत्तिर्बह्निमुवर्णयोः । प्रोक्तं सर्वं महाभाग पुनरेव समागतः ॥८२॥
 चतुःखण्डैः पुराणं च ब्रह्मवैवर्तमेव च । अतः परं मुनिश्रेष्ठ किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥

इति श्रीमत्तमो महा० श्रीकृष्णजन्मतमो उत्तमो नारादना० अनुक्रमणिकः

नाम द्वाविंशदधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३२ ॥

=====

अथ त्रयविंशदधिकशततमोऽध्यायः ।

=====

शौनक उवाच—

अधुना श्रोतुमिच्छामि पुराणानां च लक्षणम् । संख्यानमपि तेषां च फलमस्यैव पुत्रक ।

सूत्र उवाच—

विस्तराणि पुराणानि चेतिहासश्च शौनक । संहितां पञ्चरात्राणि कथयामि यथागतम् ॥
सर्गश्च प्रतिर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च । वंशानुचरितं विप्र पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥
एतदुपपुराणानां लक्षणं च विदुर्बुधाः । महतां च पुराणानां लक्षणं कथयामि ते ॥
सृष्टिश्चापि विदुषिश्च स्थितिस्तेषां च पालनम् । कर्मणां वासना वार्ता मनूनां चाक्रमेण च ॥
वर्णनं प्रलयानां च मोक्षस्य च निरूपणम् । उत्कीर्तनं हरेरेव वेदानां च पृथक्पृथक् ॥
दशार्धकं लक्षणं च महतां परिकीर्तितम् । संख्यानं च पुराणानां निबोध कथयामि ते ॥
परं ब्रह्मपुराणं च सहस्राणां दशैव तु । पञ्चोनपष्टिसाहस्रं पाद्यमेव प्रकीर्तितम् ॥ १ ॥
त्रयोविंशतिसाहस्रं वैष्णवं च विदुर्बुधाः । चतुर्विंशतिसाहस्रं शैवं चैव निरूपितम् ॥
ग्रन्थोद्वादशसाहस्रं श्रीमद्भागवतं विदुः । पञ्चविंशतिसाहस्रं नारदीयं प्रकीर्तितम् ॥
मार्कण्डेयं नवसाहस्रं पुराणं पण्डिता विदुः । चतुःशताधिकं पञ्चदशसाहस्रमेव च ॥
परममिपुराणं च रचिरं परिकीर्तितम् । चतुर्दशसहस्राणि परं पञ्चशताधिकम् ॥ १ ॥
पुराणप्रवरं चैव भविष्यं परिकीर्तितम् । अष्टादशसहस्रं च ब्रह्मवैवर्तमीप्सितम् ॥ १ ॥
सर्वेषां च पुराणानां सारमेव विदुर्बुधाः । एकादशसहस्रं तु परं लिङ्गपुराणकम् ॥ १ ॥
चतुर्विंशतिसाहस्रं वाराहं परिकीर्तितम् । एकाशीतिमहस्रं च परमेव शताधिकम् ॥
वरं स्कन्दपुराणं च सद्भिरेवं निरूपितम् । वामनं दशसाहस्रं कौर्मिं सप्तदशैव तु ॥
मातस्यं चतुर्दश प्रोक्तं पुराणं पण्डितैस्तथा । ऊनविंशतिसाहस्रं गारुडं परिकीर्तितम् ॥
परं द्वादशसाहस्रं ब्रह्माहं परिकीर्तितम् । एवं पुराणसंख्यानं चतुर्लक्षमुदाहृतम् ॥ २ ॥
अष्टादशपुराणानामेवमेव विदुर्बुधाः । एवं चोपपुराणानामष्टादश प्रकीर्तिता ॥ २ ॥
इतिहासो वामनं च वाल्मीकिं कान्वयमेव च । पञ्चकं पञ्चरात्राणां कृष्णमाहात्म्यपूर्वकम्
शशिष्ठं नारदीयं च कापिलं गौतमीयकम् । परं सनत्कुमारियं पञ्चरात्रं च पञ्चकम् ॥
पञ्चकं संहितानां च कृष्णभक्तिसमान्वितम् । ब्रह्मणश्च शिवस्यापि प्रह्लादस्य तथैव च
गौतमस्य कुमारस्य संहिताः परिकीर्तिताः । इति ते कथितं सर्वं क्रमेण च पृथक्पृथक्
अस्येवं विपुलं शास्त्रं समापि च दशममम् । उवाचेदं पुराणं च गोलोके रासमण्डले २

श्रीकृष्णो भगवान्साक्षाद्ब्रह्माणं च स्वभक्तकम् । ब्रह्मा धर्मं च धर्मिष्ठं धर्मो नारायणं मुनिम्
 नारायणो नारदं च नारदो मां च भक्तकम् । अहं त्वां च मुनिश्रेष्ठ वरिष्ठं कथयामि तत्
 सुदुर्लभं पुराणं च ब्रह्मवैवर्तमीप्सितम् । यद्वृणोत्येव विश्वौषं जीविनां परमात्मकम् ॥
 तद्ब्रह्म साक्षिरूपं च कर्मणामेव कर्मणाम् । तद्ब्रह्म विवृतं यत्र तद्विभूतिमनुत्तमाम् ॥
 तेनेदं ब्रह्मवैवर्तमित्येवं च विदुर्बुधाः । पुण्यप्रदं पुराणं च मङ्गलं मङ्गलप्रदम् ॥३२॥
 सुगोप्यं च रहस्यं च यत्र रम्यं नवं नवम् । हरिमक्तिप्रदं चैव दुर्लभं हरिदास्यदम् ॥
 सुखदं ब्रह्मदं सारं शोकसंतापनाशनम् । सरितां च यथा गङ्गा सद्यो मुक्तिप्रदा शुभा ॥
 तीर्थानां पुष्करं शुद्धं यथा काशी पुरीषु च । सर्वेषु भारतं वर्षे सद्यो मुक्तिप्रदं शुभम् ॥
 यथा सुमेरुः शैलेषु पारिजातं च पुष्पतः । पत्रेषु तुलसीपत्रं व्रतेऽप्येकादशीव्रतम् ॥ ३६॥
 वृक्षेषु कल्पवृक्षश्च श्रीकृष्णश्च सुरेषु च । ज्ञानीन्द्रेषु महादेवो योगीन्द्रेषु गणेश्वरः ॥
 सिद्धेन्द्रेष्वेव वपिलः सूर्यस्तेजस्विनां गणा । सनत्कुमारो भगवान्वैष्णवेषु यथाऽग्रणीः ॥
 भूषेषु च यथा रामो लक्ष्मणश्च धनुष्मताम् । देवीषु च यथा दुर्गा महापुण्यवती सती ॥
 प्राणाधिका यथा राधा कृष्णस्य प्रेयसीषु च । ईश्वरीषु यथा लक्ष्मीः पण्डितेषु सरस्वती ॥
 तथा सर्वपुराणेषु ब्रह्मवैवर्तमेव च । नातो विशिष्टं सुखदं मधुरं च सुपुण्यदम् ॥ ४१॥
 संदेहमञ्जनं चैव पुराणं परिकीर्तितम् । इह लोके च सुखदं सुप्रदं सर्वमपदाम् ॥ ४२॥
 शुभं पुण्यदं चैव विघ्ननिघ्नकरं परम् । हरिदास्यप्रदं चैव परलोके प्रहर्षदम् ॥ ४३॥
 यज्ञानामपि तीर्थानां व्रतानां तपसां तथा । भुवः प्रदत्तिरस्यापि फलं नास्य समानकम् ॥
 चतुर्णामपि वेदानां पाठादपि परं फलम् । शृणोतीदं पुराणं च संयतश्चेह पुत्रक ॥ ४५॥
 गुणवन्तं च निद्रामं वैष्णवं पुत्रपालमेव । शृणोति दुर्भगा चेत्तु सोमाग्नं स्वामिनो लभेत्
 मृतवत्सा काकवन्ध्या महावन्ध्या च पापिनी । पुराणश्रवणाल्लेभे पुत्रं च चिरजीविनम् ॥
 अपुत्रो लभने पुत्रमप्यर्थो लभते प्रियम् । अस्पृष्टकीर्तिः सुयशा मूर्खो भवति पण्डितः ॥
 रोगानो मुच्यते रोगाद्वटो मुच्येत बन्धनात् । मयान्मुच्येत भीतानु मुच्येतोषज आपदः
 अरण्ये भ्रान्तरे भीतो दावाग्रो मुच्यते ध्रुवम् । अर्घं कुष्ठं च दारिद्र्यं रोगं शोकं च दारुणम् ॥
 पुण्यवान्श्रवणादेव नैव जानात्यपुण्यणान् । श्लोकार्थं श्लोकवादं वा याः शृणोति सुसंयतः
 मोक्षसदानुपुण्यं च लभने नात्र संशयः । चतुःषष्टं पुराणं च शुद्धकाले जितेन्द्रियः ॥
 संयत्यतो यः शृणोति भक्त्या दत्त्वा च दत्तिष्यत् । दद्यात्येव च वीर्ये वार्धके यथा यौवन
 वोटिभ्रन्मामितास्वापान्मुच्यते नात्र संशयः । रत्ननिर्माणयानेन धृत्या श्रीकृष्णरूपकम्

नित्यं गत्वा च गोलोकं कृष्णदास्यं लभेद्भुवम् । असंख्यब्रह्मणां पाते न भवेत्तस्य पातनम्
समीपे पार्षदो भूत्वा सेवां च कुरुते चिरम् । श्रुत्वा च ब्रह्मखण्डं च सुस्नातः संयतः शुचिः
पायसं पिष्टकं चैव फलं ताम्बूलमेव च । भोजयित्वा वाचकं च तस्मै दद्यात्सुवर्णकम् ॥
चन्दनं शुक्लमाल्यं च सूक्ष्मवस्त्रं मनोहरम् । निवेद्य वासुदेवं च वाचकाय प्रदीयते ॥९८॥
श्रुत्वा च प्रकृतेः खण्डं सुभ्रातॄन् च सुधोषमम् । भोजयित्वा च दक्ष्यन् तस्मै दद्याच्च ॥
काञ्चनम् ॥ ९९ ॥

सवत्सां सुरमिं रम्यां दद्याद्वै भक्तिपूर्वकम् । श्रुत्वा गणपतेः खण्डं विघ्ननाशाय संयतः
स्वर्णयज्ञोपवीतं च श्वेताश्वच्छत्रमालयकम् । प्रदीयते वाचकाय स्वस्तिकं तिलवद्भुजम् ॥
परिपक्वफलान्येव कालदेशोद्भवानि च । श्रीकृष्णजन्मखण्डं च श्रुत्वा भक्तश्च भक्तितः
वाचकाय प्रदद्याच्च परं रत्नाङ्गुलीयकम् । सूक्ष्मवस्त्रं च माल्यं च स्वर्णकुण्डलमुत्तमम् ॥
माल्यं च वरदोला च सुषक्तं क्षीरमेव च । सर्वस्वं दक्षिणा दद्यात्स्तवनं कुरुते ध्रुवम् ॥
शतकं ब्राह्मणानां च भोजयेत्परमादरात् । ब्राह्मणं देव्यं शास्त्रनिष्णातं पाण्डितं वरम्
कुरुते वाचकं शुद्धमन्यथा निष्कलं भवेत् । श्रीकृष्णविमुखाद्दुष्टालोपदिष्टाच्च ब्राह्मणात्
श्रीकृष्णभक्तियुक्तं च पुराणं यः शृणोति च । भक्तिं पुण्यं न लभते हन्ति पुण्यं पुराकृतम् ॥
श्रीकृष्णभक्तियुक्ताच्च पुराणं यः शृणोति च । भक्तिं पुण्यं च लभते यात्यन्ते श्रीहरेः पदम्
एतत्ते कथितं सर्वं यच्छ्रुतं गुरुवक्त्रतः । निदायं देहि विप्रेन्द्र यामि नारायणाश्रमम् ॥
दृष्ट्वा विप्रसमूहं च नमस्कृत् समागतः । कथितं ब्रह्मवैवर्तं भवतानाज्ञया परम् ॥ ७० ॥
नमोऽस्तु ब्राह्मणेभ्यश्च कृष्णाय परमात्मने । शिवाय ब्रह्मणे नित्यं गणेशाय नमो नमः
कायेन मनसा वाचा परं भक्त्या दिवानिशम् । मनः सत्यं परं ब्रह्म राधेशं त्रिगुणात्परम्
नमो देव्यै सरस्वत्यै पुराणगुरवे नमः । सर्वविघ्नविनाशिन्यै दुर्गादेव्यै नमो नमः ॥ ७३ ॥
सुष्माकं पादप्राणि दृष्ट्वा पुण्यानि शौनके । अथ सिद्धाश्रमं यामि यत्र देवो गजेधरः ॥
इति श्रीब्रह्मवैवर्त महापुराणे श्रीकृष्णजन्मखण्ड उत्तरार्धे नारदनारायणसंवादे
सूतशौनकसंवादे त्रयस्त्रिंशधिकशततमोऽध्यायः ॥ १३३ ॥

समाप्तोऽयं श्रीमद्ब्रह्मवैवर्तपुराणस्य श्रीकृष्णजन्मखण्डस्योत्तरार्धः ।

समाप्तमिदं श्रीमद्ब्रह्मवैवर्त पुराणस्य चतुर्थं श्रीकृष्णजन्मखण्डं
श्रीमद्व्यासमुनिप्रणीतं ब्रह्मवैवर्तपुराणं च ।

८५ ज्योतिर्निबन्धः—शूरमहाश्रीशिवराजविरचितः । ३ १५	
८६ विधानमाळा—श्रीनृसिंहभट्टविरचिता । ... ४ ४	
८७ अग्निहोत्रचन्द्रिका—किंनवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिभिः कृता । २ १४	
८८ निरुक्तम्—दुर्गाचार्यकृतवृत्तिसमेतम् । भागद्वयात्मकम् । ... १९ ४	
८९ काव्यप्रकाशः—संकेतारूपटीकासमेतः । ३ ४	
९० शाङ्खायनारण्यकम्—ऋग्वेदान्तर्गतचाष्कलशास्त्रीयम् । ० ९	
९१ गौतममणीसत्यायसूत्राणि—भाष्यश्रुतिभ्यां समेतानि । ... ४ ८	
९२ श्रीमद्भगवद्गीता—सटीकरामानुजभाष्ययुता । ७ ८	
९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः—किंनवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिकृतः । ६ १२	
९४ संस्कारपद्धतिः—अभ्यंकरोपाह्वामनशास्त्रिविरचिता । ... २ ८	
९५ काश्यपधित्यम्—महेश्वरोपदिष्टम् । ३ १	
९६ करणकौस्तुभः—कृष्णदेवज्ञविरचिनः । ० ९	
९७ मीमांसादर्शनम्—सतन्त्रवार्तिकशास्त्रभाष्योपेतं भागवत्कात्मकम् । ३५ ९	
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः—अभ्यंकरोपाह्वामनशास्त्रिणीतः । ० ९	
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयपरिशिष्टम् । ” १५ १३	
१०० भास्कराचार्यजीर्णश्रुतिम्—नवाङ्कुराटीकासहितम् । ३० ॥	
१०० प्रायश्चित्तदुष्टोत्तरः—नागेशभट्टविरचितः । कुण्डलकृतः । १ मो नमः	
१०१ शांकरपादभूषणम्—पर्ववैद्युपाह्वामनशास्त्रिकृतम् । ... ८ ५	
१०२ ब्रह्मवैवर्तपुराणम्—प्रथमो भागः । ... ४ ६	
श्रीमत्पद्मपुराणम्—महापुराणान्तर्गतं चतुर्भागात्मकम् । ०	
सिद्धान्तदर्शनम्—महर्षिवेङ्कयसप्रणीतं निरञ्जनभाष्ययुतम् । १ ४	
आधानपद्धतिः—किंनवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिभिः कृता १ १४	
पञ्चालम्भमीमांसा—किंनवडेकरोपाह्वामनशास्त्रिविरचिता । ० १०	
शिवभारतम्—कवीन्द्रपरमानन्दविरचितम् । ... १ ५	

श्रीनेत्राश्रममुद्रणालयमुद्रितग्रन्थावल्या अकरादिवर्णानुक्रमेण
ग्रन्थाङ्केन मूल्याङ्केन च सहितं सूचीपत्रम् ।

क्राः	मूल्यम्	ग्रन्थाङ्कः
रु०	आ०	रु०
४१ अग्निपुराणम्	५	४
८७ अग्निहोत्रचन्द्रिका	२	१४
८४ अद्वैतामोदः	२	०
१७ आचारभूषणम्	४	१
१८ आचारेन्दुः	४	०
आधानपद्धतिः	१	१४
८१ आश्वलायनश्रौतसूत्रम्	४	११
६२ ईशकेनकठाद्युप० (रामा०) २	८	८
७६ ईशकेनकठोपनिषदः	१	०
९ ईशावास्योपनिषत्	०	१४
२९ उपनिषदा समुच्चयः	६	१२
३२ ऐतरेयब्राह्मणम्	१०	१०
३८ ऐतरेयारण्यकम्	३	०
११ ऐतरेयोपनिषत्	१	४
२६ ऋणकौस्तुभः	०	९
५६ काव्यप्रकाशः	१	४
८९ काव्यप्रकाशः	३	४
९५ कादयपशिष्टम्	३	१
१ येनोपनिषत्	१	०
१२ गणेशगीता	२	०
१ गणेशावर्षशीर्षम्	०	१
०१ गायत्रीपुरश्चरणपद्धतिः	१	८
११ गीतमसूत्रम्	२	८
१४ छान्दोग्योपनिषत् (शा०) १	०	०
६३ छान्दोग्योपनिषत् (रामा०) ३	१२	८
७९ छान्दोग्योप० (मिताक्षरा०) २		
२० जीवन्मुक्तिविवेकः		३
२४ जैमिन्यायन्यायमालाविस्तरः		८
१९ ज्ञानार्णवतन्त्रम्		१
८९ ज्योतिर्निबन्धः		३
३७ तैत्तिरीयब्राह्मणम्		१४
४२ तैत्तिरीयसंहिता		४८
३६ तैत्तिरीयारण्यकम्		९
१२ तैत्तिरीयोपनिषत्		१
१३ तैत्तिरीयोपनिषद्भाष्यवार्ति० २		
७८ त्रिस्पष्टीसितुः		३
९३ दर्शपूर्णमासप्रकाशः		६
७४ द्राष्टावयवगुह्यसूत्रवृत्तिः		१
३३ धन्वन्तर्यानिषण्डू रा० स० ६		
९८ धर्मतत्त्वनिर्णयः		०
९८ धर्मतत्त्व० परिशिष्टम्		०
१६ नित्यापोढशिकार्णवः		३
८८ निरुक्तम्		१६
३० नृसिंहपूर्वोत्तरतापनीयोप० १		
९१ न्यायसूत्राणि		४
पद्मपुराणम्		२०
पञ्चादशममीमांसा		०
७२ परिभाषेन्दुशेखरः		२
४७ पातञ्जलयोगसूत्राणि		३
३ पुरुषसूक्तम्		०
११ पुरपार्थविन्तामणिः		४
८ प्रश्नोपनिषत्		१